

Opera omnia medica et physiologica / [Bernardino Ramazzini].

Contributors

Ramazzini, Bernardino, 1633-1714.

Publication/Creation

Londini : P. & I. Vaillant, 1718.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/b7ugmsh2>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

42907 / C

5' (Aplio) A xxx. Ramu

11. 12. 27

BERNARDINI
RAMAZZINI,

Carpensis Philosophi ac Medici,
OLIM IN MUTINENSI ACADEMIA
Primi Professoris, postremò in Patavino Lyceo Practicæ
Medicinæ Professoris Primarii

OPERA OMNIA
MEDICA & PHYSIOLOGICA.

Thomas

Editio tertia.

Sincockes

Accessit

VITA AUTORIS A BARTHOL. RAMAZZINO
Med. Doct. ejus ex Fratre NEPOTE scripta.

CUM FIGURIS, & INDICIBUS NECESSARIIS.

LONDINI,
Apud PAULUM & ISAACUM VAILLANT.

MDCCXVIII.

BERNARDINI
RAMAZZINI

Carpena Philolophi ac Medici
OLIM IN MUTINENSIS ACADEMIA
Primi Professoris, postremo in Pavano Lyceo Prædicti
Medicine Professoris Primarii

OPERA OMNIA
MEDICA & PHYSIOLOGICA

Edidit *W. H. W. H. W.*
VITA AUCTORIS A BARTHOLO. RAMAZZINO
M.D.C.C. ex Franc. Martini scripta
CUM FIGURIS, & INDICIBUS NECESSARIIS

PAULUM & ISAACUM VALENT
MDCCXVII

JOH. JACOB. MANGETUS
LECTORI SALUTEM.

SUpervacaneum omnino videbitur , quòd aliquid Præclaris-
simi Bernardini Ramazzini Operibus hîc mihi præfandum
assumam ; postquam quicquid ad hujus Scripta & Vitam
spectat , diligenti non minùs curâ , quàm eleganti stylo ,
enodatum traditur à Celeberrimo ac Excellentissimo tanti Viri ex Fra-
tre Nepote , Bartholomeo Ramazzino : Verùm ut aliquorum ex Am-
plissimâ Familiâ Natorum votis aliquatenùs satisfaciam , unicum sal-
tem , illudque paucis admodùm perstringam , Dissertationem scilicet
de Quin-Quinæ abusû , quàm paulò acerbius carpit Illustris Acade-
miæ Mutinensis Professor , & Ramazzini nostri olim Collega amicis-
simus , Franciscus Torti . Si legere datum fuisset Tractatum de The-
rapeuticâ Speciali , ab hoc Doctissimo Viro vulgatum , magis forsan
constaret de ratione , quâ ad ejusmodi scripturæ genus compulsus est :
At quandoquidem hic Liber in manus meas hætenus non pervenit ,
in generalioribus quibusdam subsistam . Equidem video in præmemora-
tâ Dissertatione non parum culpari liberaliorem ac forsan minùs me-
thodicum Corticis Peruviani usum , Mutinensibus Medicis familiarem :
Sed inde non magis accusantur sobrii ejusdem remedii administratores ,
quàm ipse , aliique etiam Collegæ mei honoratissimi non pauci incu-
saremur , ex eo quòd Genevensibus nostris nimietas hujus febrifugi
exprobraretur , quia scilicet ejusmodi nimietatem in praxi nostrâ quàm
maximè vitamus ; ut itidem facit Præclarissimus Torti , dum in suâ
Therapeuticâ cautiones affert quæ observari debent in exhibitione
Quin-Quinæ , quarum plurimas , easque verè momentosas è docto
hoc opere excerptas , video subinde in Responsionibus suis Jatro-Apo-
loge-

AD LECTOREM.

logeticis insertas. Reverà cum Eruditissimo Ramazzino minimè consensio circa naturam ac effectus Corticis Peruviani, imò circa modum illum adhibendi, ut nec circa dosim: nullam etenim malignitatem in eo unquam reperi, largas ejusdem doses semper propinavi, febres ipsius beneficio perfectè ut plurimùm profligatas vidi, nullâ adveniente recidivâ, aut aliâ quacunque ægritudine subsequente: Sed præterquàm quòd corpus, quantum licuit, ante ejus exhibitionem magnâ semper diligentia præparavi, Corticem nunquam solum, at variis deobstruentibus, ac nervoso etiam generi dicatis medicamentis, semper adjunctum præbui; ut cernere est in Bibliothecâ meâ Pharmaceutico-Medicâ Tom. II. p. 695. & seq. sub titulo Quin-Quina. Sic tamen litem non movebo Doctissimo Autori, cui propria experientia revelare potuit plura, quæ mihi minimè revelata fuere: Quin potiùs exinde cautior fiam in administratione remedii, cujus noxæ, si non perpetuæ, saltem aliquando possibiles, & in quibusdam constitutionibus ac temperamentis forsitan inevitabiles, à Viro peritissimo bonâ fide indicantur.

SERIES OPERUM OMNIUM BERNARDINI RAMAZZINI.

- I. Rationes Jatrici Argumenti.
- II. Constitutiones Epidemicæ annorum quinque. Accedit Dissertatio Epistolaris de Abusu Chinæ-Chinæ.
- III. De Fontium Mutinensium admiranda Scaturigine Tractatus Physico-Hydrostaticus; Accedit Libellus Francisci Areosti de Petroleo Montis Zibinii, seu Petroleo Agri Mutinensis ab Oligero Jacobæo manuscriptus, in Bibliotheca Regia Hafniensi re-
pertus.
- IV. Ephemerides Barometricæ cum Disquisitione causæ ascensus ac descensus Mercurii in Torricelliana fistula. Cum tota Controversia, quam Autor habuit cum D. C. Gunthero Schelhamero in Kiloniensi Lyceo Medicinæ Professore. Hisce omnibus accedit nova Epistola ejusdem Autoris ad Nob. Virum D. Lucam Schrœckium A. N. C. Præsidem, cum Solutione Problematis ex Invento C. V. Domini V. G. Leibnitzii.
- V. De Morbis Artificum Diatriba Mutinæ olim edita. Nunc accedit Supplementum ejusdem Argumenti, ac Dissertatio de Sacrarum Virginum valetudine tuenda.
- VI. De Principum valetudine tuenda, Commentatio.
- VII. De Contagiosa Epidemica, quæ in Patavino Agro, & tota fere Veneta Ditione in Boves irrepfit, Dissertatio, habita in Patavino Lyceo die 9 Novemb. 1711.
- VIII. De Peste Viennensi Dissertatio, habita in Patavino Gymnasio die 20 Novemb. 1713
- IX. Annotationes in Librum Ludovici Corneli de Vitæ sobriæ Commodis, cum ejusdem Libro.
- X. Posthumæ Orationes Tres.

Accessit

Vita Bernardini Ramazzini à Bartholomeo Ramazzino Med. Doct. ejus ex Fratre Nepote scripta.

INDEX

INDEX ORATIONUM J A T R I A R G U M E N T I. B E R N A R D I N I R A M A Z Z I N I.

O Ratio I. in Solemni Mutinensis Academiae instauratione.	pag. 2
Oratio II. Secularis, quam Auctor primam habuit in Patavino Lyceo die 12. Decemb. Anno MDCC.	9
Oratio III. Felicius curari à Medico popularem gentem, quam Nobiles, & Principes Viros.	17
Oratio IV. Veram Februm Theoriam & Praxim inter ea, quæ adhuc desiderantur, esse recensendam.	25
Oratio V. Medicam Artem Navigatoriæ similem esse.	31
Oratio VI. Multum conferre Practico Medico, nosse, qualis sit de se communis hominum opinio.	37
Oratio VII. Antiquitatis, & Novitatis studio Medicum perfici.	42
Oratio VIII. In Medicina facienda remediorum simplicitatem operosæ compositioni præferendam.	48
Oratio IX. Theoricæ Medicinæ nullum jus esse, ut supra Practicam Dominatum affectet.	54
Oratio X. Hyemalis Constitutio algidissima, Anni 1709.	60

INDEX CONSTITUTIONUM EPIDEMICARUM, &c.

Constitutio Epidemica Ruralis, Anni 1690.	68
Constitutio Epidemica Urbana, Anni 1691.	88
De Constitutionibus trium sequentium Annorum 1692. 1693. & 1694.	106
De Abusu Chinæ-Chinæ Dissertatio Epistolaris.	123

INDEX CAPITUM DE FONTIUM MUTINENSIVM, &c.

Cap. I. Structura, qua fieri solent hi fontes describitur, nec non curiosiora, quæ in Puteorum fossione apparent, & dum aqua emergit, annotantur.	138
Cap. II. Stagnantes non esse hujusmodi aquas, sed mobiles; hac occasione pauca quædam ex Hydrostaticæ Fontibus delibantur.	144
Cap. III. Non posse horum Fontium Originem à Flumine subterraneo deduci.	148
Cap. IV. De Statu antiquo, ac forma Cispadanæ, & Transpadanæ Regionis.	153
Cap. V. Qualis sit hujus abditæ Scaturiginis natura, & conditio.	160
Cap. VI. Progressus, ac finis harum aquarum disquiritur, nec non eorum, quæ in Puteorum fossione fuerunt observata, ratio redditur.	165
Cap. VII. Quæritur proportio quam habeat aquæ elevatio in fistula erecta alteri fistulæ Horizontali inserta ad sui Hydrophylacii altitudinem.	170
Epistola Dominici de Conradis Austria D. Bernardino Ramazzino.	173
Cap. Ultimum. De Fontium Mutinensium bonitate, ac præstantia.	178

INDEX CAPITUM.

INDEX ARTICUL. DE PETROLEO MONTIS ZIBINII.

Franciscus Ariostus de Oleorum Principis Olei Monzibinii ortu, & virtute ad D. Bor-	
fium.	186
Oleorum Principis Olei Monzibinii situs, ortus, vis, virtusque.	187
Robinum Catulum sicca, & septimestri scabie liberatum.	190
Ingentem lumbricorum aciem, quæ Princivallem Ariostum, charissimum puellum, ad	
mortem invaserat, ab Oleo nostro salabri fusam fugatamque.	ibid.
Lupam, quæ jam semesum crus vorabat, Olei nostri infusione exterminatam.	191
	Col. 1
Trina cum Oleo nostro inunctione venustam Mulierem septenni humeri sinistri dolore ab-	
solutam.	ibid. Col. 2
Lumen oculi sinistri, quod suborta perla Puellæ occuparat, aquâ Olei lotionem Puellæ re-	
stitutum.	192
Ictu securis abscissum pedem, & quatuor menses incuratum, Olei nostri cura junctum, so-	
lidatumve.	ibid.
Trigenaria crurum ulcera, putridaque & olentia curata.	ibid. Col. 2
Brachiorum debilitatem mirifice convaluisse.	ibid.
Duos & decem annos luce oculorum privum Olei nostri frequenti immisione luci re-	
stitutum.	ibid.
Colicam passionem per hujus Olei unctionem, deglutitionem, & summissionem manifestè	
sublatam.	ibid.
Non sui compotem ulnam peccantis humoris causa, crebra miri Olei lotionem sui compo-	
tem factam.	193
Ulceris ex Carbunculo Lacunam ad fistulam tendentem jugi Olei aspersione viva carne sen-	
sim repletam.	ibid.
Cancrum genitale membrum lambentem, Oleo nostro, Rhabarbaro & Olibano eradica-	
tum.	ibid.
Orbum etiam Senem visu tanti Olei actione visu donatum.	ibid.
In Elephantiam tendentem Puellum perpetua Olei lotionem curatum.	194
Saniem emittentem Matricem ulceratam per nostri Olei summissionem ad pristinam reda-	
tam valetudinem.	ibid.
Dentium dolore, & eorum concussione excellentis Olei hujus juvamento Benjamin leva-	
tum.	ibid.
Vesicam ab excoriatione celebri hoc Oleo curatam.	195
Nodosa chiragra Durachensem liberatum.	ibid.
Epilepsia laborantem Traguriensem sola Olei insumptione curatum.	ibid.
Stetisse intra fomitem Oleum donec Scortum superventum eliminatum est.	196
Ne stillam quidem etiam Olei emissam quoad tres adfuere Fonti, qui secum lustratos	
supponere falsos conjurant.	197
Epilogus de Vi Olei, & Virtute.	ibid.
Francisci Ariosti Peregrini Illustriss. Princip. D. Borzio Duci Epistola.	198
Responsio Ducis Borzii.	199
Fr. Hieronymi Bendedei, Francisco Ariosto Peregr. Epistola.	200
Ludovici Carri Francisco Ariosto Epistola.	ibid.
	Jesus

INDEX CAPITUM.

Jesus Barnabas Percivallis Recanethensis Francisco Ariosto Juris-Consulto Epistola.	200
Bernardini Ramazzini D. Abbati Felici Viali in Patavina Universitate Botanices Professori Epistola.	201

INDEX CAPITUM SEU ARTICUL. EPHEMERID. BAROMETRICÆ &c.

Typus Motionum Mercurii in Barometro singulis diebus Anni 1694. &c.	214. 215
Epistola Guntheri Christophori Schelhameri D. Archiatri Gottorpiensis, &c. de Motu Mercurii in Tubo Torricelliano. Accessit altera ejusdem argumenti <i>Auctoris nostri</i> ;	
Itemque Tertia sive ejusdem Schelhameri ad Objectiones Ramazzianas Responsio.	231
Epistola Prior, solutio Problematis, cur Mercurius in Tubo Torricelliano, seu Barometro, pluvioso tempore descendat, cum deberet ascendere G. C. Schelhameri D. Lucae SCHROEKIO Academ. N. C. Leopoldin. Præsid.	233
Epistola II. Clariss. Ramazzini D. Lucae SCHROEKIO &c.	237
Epistola III. G. C. Schelhameri D. Lucae SCHROEKIO &c.	247
Samuelis Reyheri Kiloniensis Professoris &c. ad Auctorem Epistola, & hujus in eandem brevis Commentatio.	266
Bernardini Ramazzini Epistola D. Lucae SCHROEKIO.	268

INDEX CAPIT. DE MORBIS ARTIFICUM DIATRIBÆ, Ejusque Supplementi & de S. Virginum Valetudine tuenda.

Cap. I.	De Morbis, quibus obnoxii sunt Metallorum Fossores.	277
II.	De Morbis Inauratorum.	282
III.	De Jatraliptarum Morbis.	284
IV.	De Chymicorum Morbis.	286
V.	De Figulorum Morbis.	287
VI.	De Stannariorum Morbis.	289
VII.	De Vitriariorum & Speculariorum Morbis.	ibidem & seq.
VIII.	De Piëtorum Morbis.	291
IX.	De Morbis quibus tentari solent Sulphurarii.	292
X.	De Morbis quibus obnoxii sunt Fabri Ferrarii.	293
XI.	De Gypsariorum, & Calcariorum Morbis.	294
XII.	De Pharmacopæorum Morbis.	297
XIII.	De Morbis Foricariorum.	299
XIV.	De Morbis Fullonum.	302
XV.	De Morbis, quibus obnoxii sunt Olearii, Coriarii, aliiq. fordidi Artifices.	307
XVI.	De Morbis Tabacopæorum.	311
XVII.	De Vespillonum Morbis.	314
XVIII.	De Obstetricum Morbis.	316
XIX.	De Nutricum Morbis.	318
	XX. De	

INDEX CAPITUM.

XX.	De Morbis, quibus obnoxii sunt Oenopœi, Cerevisiarii & Zythopœi.	327
XXI.	De Pistorum & Molitorum Morbis.	333
XXII.	De Morbis eorum, qui Amylum conficiunt.	336
XXIII.	De Morbis, quibus Frugum Cribratores, & Mensores vexari solent.	338
XXIV.	De Lapididarum Morbis.	340
XXV.	De Lotricum Morbis.	341
XXVI.	De Morbis, quibus Lini, Cannabis, ac Sericearum Placentarum Carminatores tentari solent.	342
XXVII.	De Balneatorum Morbis.	343
XXVIII.	De Morbis eorum, qui in Salinis operantur.	344
XXIX.	De Morbis, quibus tentari solent Statarii Artifices.	346
XXX.	De Sedentariis Artificibus, ac illorum Morbis.	348
XXXI.	De Morbis Judæorum.	349
XXXII.	De Cursorum Morbis.	351
XXXIII.	De Morbis Equisonum.	353
XXXIV.	De Bajulorum Morbis.	356
XXXV.	De Athletarum Morbis.	358
XXXVI.	De Lepturgorum Morbis.	359
XXXVII.	De Morbis, quibus tentari solent Phonasçi, Cantores, aliique hujus generis.	361
XXXVIII.	De Agricolarum Morbis.	363
XXXIX.	De Piscatorum Morbis.	367
XL.	De Morbis Castrensibus.	368

DE LITTERATORUM MORBIS DISSERTATIO. 373

De Artificum Morbis Supplementum. 381

Cap. I.	De Typographorum Morbis.	382
II.	De Scribarum & Notariorum Morbis.	383
III.	De Morbis eorum, qui apud Aromatarios, varia Plantarum Semina saccharo condiunt.	385
IV.	De Textorum, & Textricum Morbis.	386
V.	De Morbis, quibus obnoxii sunt Fabri Ærarii.	387
VI.	De Lignariorum Morbis.	388
VII.	De Morbis eorum, qui Novaculas, & Phlebotomos ad cotem acuunt.	389
VIII.	De Morbis Laterariorum.	390
IX.	De Puteariorum Morbis.	391
X.	De Nautarum & Remigum Morbis.	393
XI.	De Venatorum Morbis.	395
XII.	De Saponariorum Morbis.	398

De Virginum Vestalium valetudine tuenda Dissertatio.	400

INDEX CAPITUM

INDEX CAPITUM DE PRINCIPUM VALETUDINE TUENDA.

Cap. I.	Ad publicam felicitatem plurimum conferre bonam Principis Valetudinem ; ideò- que peculiari diligentia custodiendam.	407
II.	Qualis debeat esse Medicus, cui verè Archiatri nomen conveniat, quidve in Prin- cipis Persona desideretur.	409
III.	Aëris Naturam, & supra viventium corpora potestatem, nulli atati magis inno- tuisse, quàm nostræ; rectum propterea illius regimen, pro Sanitatis tutela, in- stituendum.	413
IV.	Non benè inter se convenire Principum mensas, & bonam Valetudinem; victu parco & simplici facilè obtineri sanitatem cum longævitate; quid sit cibi attri- tio in stomacho apud Galenum exponitur; neminem in seipso, etiamsi caveat, determinare posse justam cibi mensuram.	417
V.	Cibaria, quæ ad bonam Valetudinem sunt minùs apta, Principibus magis usui esse; de cibis primæ, & secundæ mensæ quædam adnotantur; quid sit apud Hippocratem, carnes esse leves ad stateram, quid apud Aristotelem vinum ethi- cum.	420
VI.	Nemini magis, quàm Principi pro conservanda Valetudine necessariam esse quoti- dianam corporis excercitationem.	425
VII.	Regulam inversam Somni & vigiliarum, Principum Aulis valdè familiarem, ad tuendam Valetudinem minimè aptam esse.	429
VIII.	Excretionum naturalium, quæ reliquæ sunt coctionum in nostris corporibus, ratio- nem habendam, ut ritè fiant, ac ne una alteri impedimento sit.	432
IX.	Ex nulla re magis, quam Animi affectibus periclitari Principum Valetudinem, ni- hilque esse, cui minùs succurrere possit Ars Medica.	435
X.	Quale debeat esse in Principibus Literarum Studium, ne bonæ Valetudini infera- tur noxa.	437
XI.	Quale esse debeat in senili ætate Valetudinis regimen.	441
XII.	De nimia obesitate, & corpulentia Principibus non minùs insalubri, quàm inde- cora.	444
XIII.	De præservatione à quibusdam morbis, quibus magis obnoxii sunt Principes.	447
XIV.	De regimine Valetudinis Principum in Militari Expeditione, & Castris.	450
	Dissertatio de Contagiosa Epidemia, quæ in Patavino agro, & tota fere Veneta Ditione in Boves irrepfit; habita in Patavino Lyceo die 9. Novembris 1711.	453
	Dissertatio de Peste Viennensi; habita in Patavino Gymnasio die 20. Novembris 1713.	465
	Annotationes Auctoris in Librum Ludovici Cornelii de Vitæ Sobriæ Commodis, &c. cum ejus Libro.	471

N B. Syllabus Artificum pag. 276. quod ad notas numerorum attinet, dirigatur juxta
normam Indicis de Morbis Artificum.

BERNARDINI RAMAZZINI VITA

A BARTHOLOMÆO RAMAZZINO

Medicinæ Doctore ejus ex Fratre Nepote descripta.

VEniam aliquam apud cordatos homines me impetraturum confido, nec me forsan arrogantiae vitio culpabunt, si defuncti Patruī mei Bernardini Ramazzini Vitam, ac in latinis literis primordia ac profectus sincerè narravero. Hoc enim onus non ostentatione quādam suscepi, sed ut gratæ ejus memoriæ aliquo saltem litterario munere litarem, ac unā Illustrium Virorum genio obsecundarem, qui illum cum viveret humanissimè dilexerunt, ideoque plenariam ejus vitæ historiam & quæcumque ejus studia, etiam minima, scire anxie desiderant. Libenter itaque, ut eis, quibus multum debeo, inservirem, provinciam hanc sum aggressus, cum mihi sint certæ ejus vitæ notitiæ, quæ aliis omnino incompertæ esse possunt. Neglecto igitur quocumque laudis excessu sponsonem datam absolvam; conscius ex Plinio juniore; *hoc ipsum amantis esse non honorare amicum laudibus.*

Bernardinus Ramazzinus Nonis Novembris Anno Salutis nostræ 1633. natus est Carpi, in Regionis Cispadanæ Civitate, quæ decimo circiter à Mutinâ distat lapide, ac ditioni Principum Estensium subjecta est. Parentes habuit Bartholomæum Ramazzinum, & Catharinam Federzoniam, honestos suæ Patriæ cives. Ibidem in Academia Patrum Societatis Jesu, maximâ Parentum diligentia in

Bernardini Ramazzini Vita.

latinis literis institutus fuit, quantum expectari poterat ab egregiæ indolis adolescente; circiter decimum & nonum ætatis suæ annum ad cæteras Artes sibi comparandas Parmam profectus est, ibique Philosophiæ operam dedit, eoque studio per triennium absoluto universæ doctrinæ, quam ingenio hauserat, theses publico certamini exposuit, unde non parum laudis ac gloriæ retulit. Expedito quoad rem Philosophicam negotio, incertus ac dubius nutabat animo, num Juris immenso mari se committeret, an Medicinæ vacare tutius foret, at quod illum fortassis ad aliquod Reipublicæ Medicæ bonum fortuna delegerat, sepositis omnibus, quæ obstabant, forsan & vincente genio, Arti Medicæ sedulò incubuit, ac per triennium se totum dedit, ex quo postea anno 1659. die 21. Mensis Februarii, in suorum studiorum complementum, Philosophiæ & Medicinæ Doctorali Laurea, in eadem Parmensi Academiâ decoratus fuit.

Ut autem Theoriæ Medicæ practicum associaret judicium, sine cujus adminiculo Medicorum ægrotant ingenia, Romam veluti in magnum Orbis Theatrum proficiscitur, ac sub eruditissimo Medico Antonio Mariâ Ru-beo Praxim Medicam didicit, ut ipse etiam testatur in suâ Constitutione Epidemica Ru-

rali apud Mutinenses, quam Anno 1690. Mutinæ Typis evulgavit. Præfatus enim ejus Præceptor Antonius Maria Rubeus filius fuit celeberrimi illius Hieronymi Rubei Ravenatensis, Archiatri quondam Clementis Octavi Summi Pontificis (ut refert Eques Mandsius in suo Opere de Archiatri Pontificum, ubi de ejus quoque filio Antonio Mariâ mentionem habet) qui elegantissimam Ravenatensem Historiam latinè conscripsit, ac librum de distillatione, nec non aurea in Cornelium Celsum commentaria nobis reliquit.

Sub tanto igitur Præceptore Romæ instructus, ac ad benè medendum dispositus, ejusdem consilio ac favore Româ egreditur, & ad Castri Ducatum se contulit, ubi conductus à Populo *Canini & Martæ* per aliquot annos non sine utilitate ægrorum Praxim Medicam exercuit; sed ob parum prosperam Valetudinem, quâ frui rarò in ipsâ Juventa ei concessum fuit, illic diutius commorari & Medicinam facere non potuit. Quare cum *pessimum sit*, referente Celso, *quod ægrum facit*; Cælum mutare & Carpensensem Patriam invisere decrevit, ut sibi firmiorem compararet Valetudinem.

In Patriam igitur reversus, post exiguum temporis, nativi aëris secundam auram persensit, quippe enervato Regio morbo, ex diuturnis Quartanis contracto, non pancreaticè quidem statim valere, sed tamen satis commodè se habere cœpit.

In hoc igitur Valetudinis neutro statu Franciscam Richiam, ex perantiquis suæ Patriæ Civibus ortam, sibi junxit, ex quo matrimonio vires ipsi auctæ ac salubrior indè vita processit. Mira inter illos concordia donec vixerunt, atque indè natæ sceminae duæ & masculus unus. Filio octimestri sublato, superstites Filiaë decenter nuptæ, quarum una sterilis fuit, altera satis fecunda, quæ in septimo partu anno tertio, ni fallor, quo professorium munus Patavii exercebat, maximo ejus dolore è vita decessit.

Cum hæc ita, ut ad rem revertar, se haberent, in Patriâ efficere non potuit, quin in ægris cu-

randis operam daret. Assiduò enim à suis concivibus accersebatur, ut ipsis Medicinam faceret. Ob hanc ergo causam, & ob patriæ amorem, & ex concivium precibus præter ejus intentionem per plures annos in Patria solo Medicum egit. Contigit autem ut cum quibusdam Nobilibus Mutinensibus, quorum curationi sapius intererat, dum quot annis tempore æstivo ruri agerent, in agro Carpensî familiaritatem ac fœdus iniret, ac præsertim cum Marchione Alphonso Molzâ, tunc temporis Civitati Carpensî Præfecto, qui satis cognitâ ejus indole ac morum candore illum intimè dilexit. Itaque ejusdem præcipuè Marchionis auspicante consilio, aliorumque Mutinensium, inter quos etiam eminebat Marchio Annibal Fuscherus, Mutinam se recepit, eamque Urbem quadragesimo circiter ætatis suæ anno; hoc est anno 1671. in Patriam sibi elegit.

Minimè tamen dissimulandum, ut fert rerum humanarum conditio, non sine aliqua suspitione nutantis scientiæ, novus iste Medicæ Artis miles ab illis Professoribus, qui eo tempore Medicinam cum laude Mutinæ factitabant, exceptus est, ita ut quasi inter æmulationis stimulos propriam in re medica coactus sæpè fuerit probare industriam, ac per varias ægrorum curationes se illis rationalem Medicum aperire. Ut autem horum Professorum animos, qui bonis ejus principiis clam obstare videbantur, illicio aliquo sibi obstringeret, variis elucubrationibus cum Latinis, tum Italicis, sensim in sui amorem, aut saltem æstimationem pellicere satagit. Itaque consuens quæ ex Virgilio collegerat Centonem conscripsit, & unâ cum quibusdam aliis Poëmatibus Italicis in laudem Ludovici XIV. Galliarum Regis, Mutinæ Typis commisit, occasione illius Belli, quod tunc in Siculos & Batavos fervebat, ac illum in Galliam transmisit, ut ab Amico & Concive suo Hercule Manzerio, Abbate de Oriliâ, qui pro Serenissimo Francisco II. Mutinensium Duce Lutetiæ Parisiorum residebat, regiis oculis subjiceretur. Non segnem se in eo negotio

gotio præstitit Manzerius; siquidem memoratum centonem, tanquam Consanguinei sui partum, Regi obtulit, quamquam congiarium, quod ipsi à Regiâ liberalitate delatum fama [verane an falsa ignoro] nunciavit, ad Ramazzini manus nunquam pervenit. Cum verò prædicti Centonis exemplaria rara sint, titulum ejus, qualis è Mutinæ Typis prodit, non abs re erit referre, cum mihi in animo sit omnia ejus Opuscula tam juvenilia, quàm senilia singulatim innuere, ut exactam ejus laborum notitiam, ordinem, ac numerum quisque habeat. En ergo Centonis Titulus.

De Bello Siciliae Cento ex Virgilio, ad Inviētissimum Galliarum Regem Ludovicum XIV. Bernardini Ramazzini Carpenfis, Medic. Doctōris. Mutinæ, apud Demetrium, 1677. in 4.

His tamen positis, summam quietem, ut Taciti verbis utar, assequi non potuit, nec bonis seculi sui citra obreſtationem uti.

Dum autem quādam die ad invifendos ægros, ejus curationi commissos, per Urbem discurreret, fortè fortunā ab amico interpellatus fuit, ut titulo saltem charitatis inviferet ægram malè habentem, quam aliàs curaverat, cujusdam alterius Medici curationi concreditam. Difficilem hic primò se noster præbuit, nihilominus Christiani hominis id esse ratus, atque ut amico complaceret, sine morā accessit ad ægram. Laboraverat mulier sæva pleuritide, quæ malè judicata Empiematica facta erat; undè prædicta mulier in tali vitæ discrimine constituta remedium aliquod enixè poscebat ab ipso, utpotè qui aliàs felici eventu à magno morbo, Deo dante, ipsam liberaverat. At cubantis faciem satis emaciatam & filicernio proximam prospiciens, cum jam esset trigesimus tertius dies, quo morbi tyrannidem patiebatur, cunctaque Empiematicæ signa essentialia adeò apparerent, ut quasi nullus Medicinæ faciendæ locus superesset, approbando alterius Professoris acta in tali casu, Thoracis tantum sectionem obiter proponens, solo prognostico ægram dimisit, quæ paucis post diebus mortua est. Ex tali verò

ægroantis inexpectato successu attonitus, ac propter iram totus in fermento Medicus, qui ejus curationi primariò præerat; sulphurata forsan ei supponentes antesignani Urbis Medici, fortassis & illi suppetias ferentes; scripturā quādam manuscriptā variis aspersā salibus Ramazzinum nostrum irritavit, quem veluti acta improbantem in exposito casu proponebat. Vix legit hanc facilis adversarii querelam Ramazzinus, cū eam parum firmis inniti rationum fundamentis animadvertit, quare in proprii honoris tutelam, & ad sui defensionem ei ad unguem respondere coactus fuit. Paratā itaque pro viribus responsione, eam nullā interjectā morā, cum adversarii scripturā Mutinæ typis tradidit, sub hoc titulo:

Exercitatio Jatrotopologetica Bernardini Ramazzini Med. Doctōris, seu Responsum ad scripturam quandam Excellentissimi Domini Annibalis Cervii, Doct. Med. ad Illustrissimum Bartholomæum Gattum, Sereniss. Francisci secundi Estensis Mutinæ & Regii à secretis & status Consiliarium. Mutinæ, per Cassianos 1679. in fol.

Cui breviter ex parte respondit, ac altera scriptura obviam ivit adversarius. Dum autem alteram responsionem instruit Ramazzinus, jamque prælo pararet, jussu Sereniss. Principis Cæsaris Estensis, rescribendi officium ei interdicitur, sicque lis oborta inter eos duos Professores silentii peplo involuta fuit.

Instauratum fuerat vertente Anno 1678. singulari Sereniss. Francisci secundi Estensis Ducis beneficentiā sancti Caroli in Urbe Mutinensi Lyceum, scientiarumque omnium Academia, in publicum addiscentium commodum fundata, Ramazzinus noster antequam eligeretur, omnium votis designatus fuit ac electus Anno circiter 1682. Primus in eodem Mutinensi Lyceo Medicinæ Theoricæ Professor, in quo per viginti circiter annos magnā discipulorum frequentiam sui ingenii & doctrinæ experimenta non pauca dedit, & quamplures cū in Theoria, tum in Praxi Medicā instituit Juvenes. Hinc data oppor-

tunitate, Oratione quadam præfatus est coram Sereniss. Duce Francisco secundo, publice etiam assidentibus totius Urbis hominibus doctis, quam postea, ut omnium oculis facilis esset, eam publici juris fecit hoc titulo:

In solempni Mutinensi Academia Instauratione Oratio, Serenissimo Francisco Secundo Mutinæ, Regii Duci X. à Bernardino Ramazzino in eadem Academiâ Medicinæ publico Professore dicta. Mutinæ Typis Hæredum Cassiani, Impresorum Episcopaliū 1683. in 4.

Dum verò destinato incumbit muneri, ac Juvenes Artis Medicæ præceptis imbuere adnititur, en ejus studiorum alterum se offert diverticulum. Fortuitò enim XIV. Kalendas Augusti, Anno videlicet 1681. curationi adstitit Marchionissæ Mariæ Magdalenæ Bagnesiæ, Martellinæ Florentiæ claris natalibus ortæ, quæ cum primipara feliciter filium esset enixa, ob humorum intus malignum apparatus, improvisâ febre correpta est, eaque lethalibus ac frequentibus stipata symptomatis, quæ omnia in causâ fuere, quod secundinam emittere non potuerit, & quamvis in tempore celebratæ essent à Ramazzino sanguinis missiones, ac statim selectiora in usum revocata remedia, quæ in similibus casibus opitulari creduntur à Medicis, accersiti quoque fuissent in consilium Primarii Urbis Medici; Excellentissimus scilicet Antonius de Abbatibus, Aulae Medicus, & Excellentissimus Marcus Antonius Montagutus, nihilo secius paucis horis à partu absque secundi partus emissionem omnium mœore, illustris fœmina in fata concessit. Erat illa in primo flore juventæ, erat Primipara, quare ejus infortunium ab omnibus deploratum fuit, ita ut circa ejus inexpectatam mortem diversâ verborum licentiâ Nobilium vulgus adstreperet, alii enim obstetricem accusabant, nonnulli verò manuali operatione secundinæ extractionem statim non fuisse pertentatam à Medicis, perperam judicantes, Nobilem fœminam occubuisse asseriebant. At defunctæ Marchionissæ maritus, ac ejus Mater, quos præ cæteris multum percusserat tantæ Uxor,

& Nurus jactura, quidquid obganniret vulgus flocci pendentes partus & mortis historiam à Ramazzino nostro sedulò procurarunt, ut defunctæ Marchionissæ parentes & consanguineos Florentinos de funesto & inopinato successu statim certiores facerent. Honestis eorum petitionibus libentissimè indulgit Ramazzinus, ac Historiam partus & mortis unâ cum remediis adhibitis in casu ita repentino, ac proprio nomine subscriptam tradidit, quæ sine morâ Florentiam evolavit. Lecta & non sine lacrymis à defunctæ filiæ parentibus funesta narratio, Excellentissimi Andreae Monigliæ, Magni Ducis Hetruriæ Medici examini supposita est, qui in illam acri judicio, quo pollebat, censoriam virgulam continuò arripuit, & scripturâ quâdam manuscriptâ Ramazzini acta improbavit. Hujusce scripturæ exemplar vix Mutinam delatum, in Ramazzini oculos incurrit; at ille bellum fugiens cum homine, cui nulla erat in censurâ moderatio, rem dissimulare silentio statuebat. Verum Excellentissimus Moniglia, cui in votis esse videbatur, ne elaborata Censura in oblivionem abiret, neve Ramazzinus eam se vidisse negaret, curavit ut per Reverendum Patrem Benedictum Comum Ablæ, qui tunc temporis sub-Prior erat Conventus Sancti Domini Mutinæ, scriptum illud in proprias Ramazzini manus tutò perveniret. Itaque totâ denuò Censurâ perspectâ, ac attentè consideratâ, facilè intellexit Ramazzinus, quò vergeret Monigliæ desiderium ac intentio, nempe ad irritandos solùm animos, & Comœdiam de more texendam. Quare absque ullâ amplius dissimulatione ad serium examen oppositiones ejus, & argumenta revocando, Censuræ responsionem paravit, ac unâ cum partus & mortis Historia prædictæ Marchionissæ defunctæ Italico idiomate conscriptâ Mutinæ Typis evulgavit Anno 1681.

Ob hujusmodi subortam literariam Controversiam commota est tota Medicorum Florentinorum Respublica, ita ut Moniglia in hac dissensionis Labyrintho positus par pari referre, & Ramazzinianæ responsioni rescribere

bere ei pensum incubuit ; quo factum est ut quasi ad triennium producta deinde fuerit inter hos duos Professores concertatio isthac literaria, cum alter in alterutrum rescriberet, & uterque se satis disertum in tam difficili causa defendenda ostenderet. De hac celebri controversia inter Monigiam & Ramazzinum honorificam mentionem habet Clarissimus Anton. Franciscus Bertinus, in sua Medicina vindicata Dialogo primo pag. 51. cum de controversiis Medicorum agens suum Vincislaum de ipsa loquentem inducit his verbis: *E quella rissa così terribile avvenuta già fra lo mentovato Moniglia, è Bernardino Ramazzini intorno ad una Dama Fiorentina accusata in Modena, con uno di quei Marchesi, la quale in solo olt-ore dopo lo scarico del parto sorpresa da maligni è mortali accidenti lasciò di vivere, se bene assistita dal Sud. Ramazzini, è da altri principali Medicanti di Mod. dove la lasciate? ne andò pure à volo la fama per tutto il mondo?* Quamvis inquam cum laude à doctissimo citato viro commemorata sit abundè hac litteraria defensio, ita ut majori non indigeat expositione, nihilominus quia præcitata controversia exemplaria in paucorum pluteos penetrarunt, cum separata hinc & illinc prodierint, nec recusa; in Excellentissimi Moniglia & Ramazzini gratiam Scriptorum illorum seriem, ordinem ac numerum ad hanc controversiam spectantium, hic referre opportunum duxi cum titulis reliquarum Lucubrationum vulgò, *Discorsi Cavallereschi*, quæ ab aliis etiam Doctissimis Viris super hac famosâ controversiâ ex utraque parte, Italicâ linguâ scriptæ fuerunt. Fortassis autem erit dies, quo annuente Deo, & me curante, omnia unico volumine comprehensa, publicam lucem videbunt, unâ cum ejusdem Ramazzini scripturâ ineditâ, quam vertente adhuc controversiâ, ob dignas causas suppressere illi necesse fuit.

In Puerperarum itaque solamen ne statim edito foetu sibi tam facile secundinas extrahere permittant, cum partum immediatè non subsequuntur, dum earum pars major ut plurimum ex manuali hac operatione, ut in dies

demonstrat experientia, miserè vitam finiunt. En, inquam, scripturarum omnium olim in hanc rem excussarum notitia, coque ordine quo singulæ prodierunt.

I.

Relazione di Bernardino Ramazzini sopra il parto e Morte dell. Illustriss. Sig. Marchesa Martellini Bagnesi, con una censura dell. Eccell. Sig. Dottor Gio. Andrea Moniglia, e Risposta del Medesimo Ramazzini alla d. Censura. In Modena, per gl. eredi Viviani Soliani, Stampatori Ducali, 1681. in fol.

II.

Risposta del Sig. Dottore Gio. Andrea Moniglia à una risposta del Sig. D. Bernardino Ramazzini. Firenze & in Mod. per gl. eredi Soliani, Stampatori Ducali, 1681. in fol.

III.

Risposta del D. Bernardino Ramazzini alla seconda censura dell. Eccell. Sig. D. Gio. Andrea Moniglia in Reggio per Prospero Vedrotti, 1681. in fol.

IV.

Risposta del. Sig. Dottore Gio Andrea Moniglia 3. Censura del Sig. Dottor Bernardino Ramazzini. Firenze 1682. in fol.

V.

Risposta del D. Bernardino Ramazzini alla 3. Censura dell. Eccell. Sig. Gio Andrea Moniglia stampata à Colonna, con la risposta del Sig. Moniglia. In Mod. per gli eredi di Viviano Soliani Stampatori Ducali 1682. in fol.

VI.

Risposta del D. Gio. Andrea Moniglia alla 3. Censura dell. Eccell. Sig. D. Bernardino Ramazzini stampata à Colonna, con la Risposta del Ramazzini in Firenze nella Stamperia di Vincenzo Vangelisti, Stampatore Arcivescovale. 1682. in fol.

VII.

Risposta inedita del. D. Bernardino Ramazzini alla Quarta Censura del. Eccell. Sig. D. Gio. Andrea Moniglia in fol.

VIII.

Discorso Cavalleresco sopra le Querelle del Sig. D. Bernardino Ramazzini, e D. Gio. Andrea Moniglia dependenti d'alle scritture pubblicate da Medesimi in occasione della morte della Illustriss. Sig. Marchesa N. N. in Firenze per Vincenzo Vangelisti 1682. in fol.

IX.

Discorso Legale sopra se risposte date dal. Sig. Dottor Bernardino Ramazzini alle scritture pubblicate dal Sig. Dottor Gio. Andrea Moniglia contro l'operato dal Sig. Ramazzini in occasione del parto e morte della Sig. Marchesa Bagnesi, seguita in Mod. nel Mese di Luglio 1681. in Mod. per Demetrio Degni 1682. in fol.

X.

Consulto Etico-Legale sopra le Scritture ultimamente pubblicate per parte del Sig. D. Moniglia nella controversia da lui mossa al Sig. D. Ramazzini, in Franckfort 1683. in fol.

XI.

Difesa del discorso Cavalleresco sopra le Querelle de Sig. Bernardino Ramazzini, e Dottor Gio. Andrea Moniglia, in occasione della morte dell. Illustriss. Sig. Marchesa N. N. contro il consulto Etico-Legale sopra la Scrittura ultimamente pubblicata per parte del Sig. D. Moniglia nella Controversia da lui mossa al Sig. Dottor Ramazzini. In Lucca, apresso Jacinto Paci, in 4. 1684.

Omittam insuper dedita operâ, ne legentibus fastidium generet prolixitas, totum id quod candidè scriptum fuit ab Excellentiss. Joanne Cinellio Medico Florentino de hac famosâ controversiâ, ut habetur: *Nella scansia Quarta di Gio: Cinelli Accademico gelato*

della Bibliotheca volante lettera B. pag. 16. stampata in Napoli l'anno 1682. è dedicata al Sig. Bernardino Ramazzini Lettor Publico di Medicina nella studio di S. Carlo di Modena. Legi etiam potest quidquid pariter scripsit idem Cinellius, in suâ justificatione Cracoviæ editâ apresso Gio: del Martello all' insegna del Carbon Bianco, Anno 1684. in fol. quæ immediatè supponitur: Alla Relazione di tutto quella che è seguito nella controversia Letteraria tra li Sig. Eccellent. Gio. Andrea Moniglia, e Bernardino Ramazzini, intorno alla Malattia e morte della Signora Marchesa N. N. In Siena nella stamperia del Publico, 1683. in fol.

Hoc fuit initium progressus & finis celebris controversiæ, quam habuit cum Excell. Jo. Andrea Moniglia Ramazzinus, quæ quasi ad triennium, ut dixi, ipsos fatigavit. Composito itque hocce bello alacriori deindè animo Praxim Medicam repetivit Ramazzinus, simulque varia librorum sectione cujuscumque disciplinæ, tum Græcæ, cum Latinæ (Linguam enim callebat Græcam quantum Medico sufficit) mentem avidius ditare cœpit ac erudire. In toto enim suæ vitæ cursu fuit semper helluo Librorum, & cùm eximiâ polleret memoriâ, id quod notatu dignum animadverterat in Libris quos legerat, compendiosè suis discipulis, & Literatis amicis, cùm se offerebat occasio, amicè communicabat, ita ut qui assidua ejus consuetudine fruebantur, & selectis scriptorum cujuscumque generis sententiis, nec non Poëtarum dictis ac salibus, ac historicorum narrationibus, ab ipso doctiores redderentur, & solo auditu variam sibi compararent eruditionem.

Præterea nec omisit, quamvis variis ægrorum tricis implicitus, ut magis discipulorum commodo inferviret, identidem vocatus (sæpè autem invitabatur) in publicis tum Philosophiæ cùm Medicinæ circulis argumentari. Rara in illo sermonis proprietas, ubi suas difficultates exponebat, ut non barbarum disputatorem, sed eloquentem Philosophum te audire dixisses, & cùm à garrulitate nimium abesset, quæ potissimum Philosophos dedecet,

cet, dictionem suam adeò temperabat, & tam argutè arguebat, ut defendentium & assidentium Philosophorum genio æquè benè occurreret. Imò ne quid sibi ad absolutam Magistri normam deesset, eò discipulos suos comiter adducebat, ut quidquid in scholis Medicis didicissent, publicè etiam defendere non erubescerent, quòd à quamplurimis ejus discipulis optimè institutis pluries factum fuit, ipso pariter Ramazzino assistente.

Erat ille hujusmodi implicitus occupationibus; amœniores tamen literas nunquam deseruit. Cùm enim in hâc Urbe Dissonantium Academiae albo esset adscriptus, & singulis ferè Anni mensibus præsente Serenissimo Francisco II. Duce, & Aulicorum omnium coronâ, super designato aliquo problemate Academia celebraretur, Ramazzinus modò solutâ Oratione Italicâ, modò Poëmate aliquo pariter Italico aut Latino loquebatur, ac benevolos ut plurimum ac sibi attentos conciliabat Audientium animos. Ut autem aliquod ejus Latinæ poëseos specimen habeatur, imò & Italicæ, quam æquè bene callebat, inter multa, quæ hic inferere possem, nonnulla selegi, ne millesima pagina surgat, quæ partim in memorata Academia recitavit, partim datâ opportunitate composuit. Itaque non pigeat audire colloquium Parcarum, quod recitavit in morte Serenissimæ Lauræ Estensis Mutinæ Regiique Ducissæ; quod sic habet:

*Aurea concordēs ducunt dum flamina Parcæ,
Queis Lauræ Estensis Vita, diēsque fluunt.
En sentit Clotbo contorti pondera fusi,
Atque ferè exhaustam jam videt esse colum.
Tunc ait, ô Lachesis, jam tempus ut inclyta demum
Mater Atestini Principis astra petat.
Vixit Laura diu, & cursum, quem fata dēdere,
Exegit, magnis equiparanda Viris.
Cui Lachesis, quam grande nefas, tam nobile pensum
Rumpere, quod potis est, hanc decorare colum.
Jam vix lustra decem implevit, centum impleat annos
Princeps, Nestoreos vivere digna dies.
Detur at hoc saltem, ut Nati, Natæque vigentem
Aspiciant sobolem, quæ duo Regna bect.
At ridens Clotbo, causas fers, inquit, inanes;
Nec licet, ut verbis hoc remoreris opus.*

*Errat qui vitam, seniumque metitur ab annis
Longævumque putat, cui sine crine caput,
Virtutes numeræ, quibus est generosa Virago
Prædita, tum Lauram quisque putabit anum.
Nec time, quæ memoras spectabit ab æde beata,
Postquam mortales solverit exuvias.
Regalemque Nurum, plenamque Nepotibus Aulam
Gaudebit summi cernere ab Arce Jovis.
Sic fata est Clotbo, hæc eadem simul Atropos urget,
Nec ratio, aut pietas flectere corda valent.
Exequitur munus Lachesis, regalia scindens
Stamina, quæ velletnectere posse datum.
Sic opus expendunt Parcæ, fusumque reponunt,
Quo non, præ innumeris, grandior alter erat,*

Suum quoque nec una vice testatus est obsequium in Serenissimum Ducem Rainaldum I. nunc felicissimè regnantem, & præcipuè, ut extolleret egregium illud pietatis ac Politicæ facinus, quo magnanimus Princeps Populo suo in gravissimâ annonæ caritate largissimè ab exteris Provinciis advectâ Cerere, opem tulit. Ità verò eâ occasione cecinit Ramazzinus:

*Æmilie Populos longo jam tempore vexat
Dira fames, terris exitiale malum.
Lurida cum Cereri rubigo infensa quotannis
Frugibus exustis depopulatur agros.
Provida cura tamen, qua polles optime Princeps,
Haud patitur monstrum has habitare plagas.
Nam facis, ut messes Apulia mittat opimas,
Frugiferasque ferax Umbria præstet opes.
Cum populis igitur Jura atque alimenta ministras,
Num magè sis Princeps, an Pater ambigitur.*

At quandoquidem in tanti Ducis laudes excurrimus, non abs re puto hic adjungere Epithalamion adventorium, quo idem Ramazzinus celebravit eundem Serenissimum Rainaldum I. Mutinæ & Regii Ducem XI. & ejus Sponsam Carlotam Felicitatem Brunsvicensem, è Germania in Italiam migrantem. Sic autem exorditur:

*Semidea ô Princeps, genus alto è sanguine ducens,
Nuper Atestino consociata Duci.
Nuncia fama tulit, gelidi Te frigora Rheni,
Ac simul Alpinas transilisse nives.
Durum iter, at postquam tuus, ô Generosa Virago,
Vicit amor facilem perge tenere viam.*

* * *

Cum

Cum primum Ausoniam attinges, venerare Parentem;
 Hinc etenim Generis fluxit origo tui,
 Hinc duo manarunt ab eodem flumina fonte,
 Quorum consociat nunc Hymeneus aquas.
 Progrediens varios mores, diversaque rerum
 Nomina percipies, quæ recolenda sibi.
 Excelsæ occurrent Urbes, Verona Catullum
 Vellet adesse suum, Mantua Virgilium.
 Ingentes fluvios cernes, Athesimque Padumque,
 Submittent fluctus qui Tibi sponte suos.
 Jam varia hinc illinc oblectamenta parantur:
 At cave susceptum ne remorentur iter.
 Anxia te expectat jamdudum hæc Aula, Tuusque
 Conjux, quem tacitis ignibus urit amor.
 Jam passim clamatur, Hymen ades, ô Hymeneæ
 Undique io resonant Tempia, Theatra, Lares.
 Ergo age, tolle moras, causasque absconde morantes;
 Nam mora, quæ differt gaudia amantis, obest.

Ramazzino nostro nimis injurium me crederem, si exaratis ejus usque modo elucubrationibus, hic etiam non adderem Elogium ab ipso elaboratum, quod anno 1699. evulgavit pro Regiis Nuptiis Mutinæ celebratis sacrarum Majestatum Josephi Romanorum Regis, & Amæliæ Principis Brunsvicensis.

Veteres quos habes factus modò profer
 O Mutina

Tu à primordiis P. R. Coloniam deductam comperies
 Publio Claudio & L. Portio Consulibus:

Te M. Antonii arctissimam obsidionem
 Fortiter tulisse,

Te P. R. Fidelissimam à M. Tullio pro rostris
 Laudatam cognosces.

Tu in agro tuo celebrem illum
 Augusti, M. Antonii, & Lepidi conventum
 Observasti.

Tu Romanæ magnitudinis inter Triumviros divisæ
 Spectatrix fuisti.

Hic ergo non procul à tuis Mœnibus
 Octavius Augustus.

In cujus sinum totum triumviratum conjecit fortuna,
 Primas Romani imperii auspicatus est sortes.

Isthec, ô Mutina! jam satis tuum perennarent nomen.
 Ab ea tamen ætate usque ad nostra tempora

Id memorandum præcipue habes,
 Quod prisce olim Libertatis oblatione
 Mutissimo Estensium Aquilarum Imperio
 Te addixisti.

Sapienter equidem ac bonis avibus
 Modò post tot secula renascenti tui Nominis gloriæ
 Propitia obstetricantur sydera.

Hinc si olim Augustum circa Scultennam oberrantem,
 & Romanum affectantem Imperium vidisti,
 Modò intra tua Mœnia Estensi in Aula, Regio in solio
 Romanorum Reginam vides.

Neque illa fortuito hæc prætergredi visa est,
 Hoc Cælo, hæc aurâ, ad non exiguum tempus perfrui
 Illi volupe fuit.

Hic designata, hic salutata est Romanorum Regina:
 Viden quot magnificæ Legationes huc adventent,
 Ac ad illius genua procumbant.

Tybris quoque purpuratum misit Procerem,
 Qui Reginam verè suam,
 Quia & Regali Latinorum sanguine progeneratam
 Agnosceret.

Confer hæc, quæso, Urbs fortunatissima
 Cum prisca illâ tuâ felicitate.

Quam magno sænore tot seculorum damna
 Unicum pensavit seculum.

Quod licet suæ metæ extrema tangat confinia:
 Amplum tamen tibi relinquit
 Gloriæ Patrimonium.

Eia agite ô Cives,
 Hæc omnia referantur in fastus.

In foro, in Aula, in Templis,
 Publica statuantur monumenta,
 Mnemonica cudantur Numismata,
 Ingens ex puro marmore Tabula
 Ad Herculeam apponatur Portam.

Hæc pauca inscripta sunt:
 Per hanc Portam

Amælia ingressa est Brunsvicensium Princeps,
 Per hanc exiit Romanorum Regina.

Verum

A tali molimine Cives absistite,
 His haudquaquam opus est,
 Quæ temporis tandem arrodant ingluvies,
 Cuncta hæc

Historicorum monumenta, Poëtarum Carmina
 Æternitati commendabunt.

Ast, ô Cives!

Ne vestram frontem mœror obnubilet,
 Si Regalis hæc Diva ad Aquilonem
 Cito convolabit;

Sic repossunt fata,
 Quæ Regiis Conjugibus utriusque Imperii
 Destinarent solium.

Interea

Tu parere imperio natos Regina memento
 Hinc nostra, hinc totius orbis
 Pendet felicitas.

Sed ut inceptæ meæ narrationis filum prosequar. Cum Ramazzinus noster summa in literarum amorem, & culturam aviditate ferretur,

retur, semper animo aliquid volutabat conscribere, quod in publica saltem rei Medicæ commoda facessere posset. Hinc cū Anno 1690. in Villicis & Rusticā gente Tertianarum Febrium cohors epidemicè grassaretur, & jam per Pagos & Oppida harum febrium licentia esset evagata, Magni Hippocratis, & Clariss. Sydenhamii, aliorumque exemplo ductus, statuit prædictam Ruralem Epidemicam Constitutionem apud Mutinenses latinis literis mandate, unā cum remediis, quæ in tam morbidā constitutione salubria, vel insalubria fuere. Probè norat ille, quantum ad Praxis Medicæ incrementum conducatur scire, qui Morbi annuatim occurrant, & quali remedium supellectile vincantur, aut vinci putentur. Præenarratæ igitur Constitutionis Dissertationi manum imposuit, ac ad calcem perductam Anno 1690. in lucem dedit, ac amicissimi D. Antonii Magliabechii Viri apprimè de re litteraria benemeriti Nomini inscripsit. Postquam ejusdem Magliabechii operā ac studio prædictæ Constitutionis exemplaria in Germaniam pervenerunt, sibi amorem & gratiam penes præclaræ illius Nationis Medicos aucupatus est Ramazzinus, ac ubique Fautores ac Patronos invenit: quæ omnia ei incitamento fuere, ut per quinquennium succedentes ad invicem Epidemicas Constitutiones apud Mutinenses, unā cum varia earum Methodo medendi conscriberet. Idem non inutile institutum prosequutus erat, si aliquod epidemicum subolfecisset in morbis, qui intra anni tempora apparent ac evagantur; sed cū Deus salubres Constitutiones Universæ Italiæ, & potissimū Mutinensibus subindè concesserit ad plures annos, ita ut morbi, qui æstate præcipuè grassabantur, essent benignæ naturæ, & nil epidemicum redolerent, ne crambem bis coctam apponeret, ab incepto opere, quod durante suæ vitæ lineā se exequuturum promiserat, destitit.

Post editam, ut superius innui, Ruralem Epidemicam apud Mutinenses Constitutionem, non multum temporis interfuit, cum Celebrissimus Lucas Schrœkius, Academiæ Cæsa-

reo-Leopoldinæ Naturæ curiosorum Præses meritissimus, Ramazzinum nostrum honorifico Diplomate invitavit, ac inter ejusdem Academiæ socios adnumerari voluit, nomineque Hippocratis Tertii, in perpetuum Societatis symbolum illum decorans. Neque injuriā, quippe hoc titulo, ut arbitror, laudatum est in hoc Viro eximium Hippocraticæ doctrinæ studium, quo maximè delectabatur, ut passim videre est ac legere in ejus operibus, quæ identidem Hippocraticis documentis, cum datur occasio, illi adpersa esse semper volupe fuit. Pro tali ac tanto honore sibi impertito Illustriss. Schrœkio Præsidi gratias agere quamplurimas non omisit, hac Epistola, quam hic referre opportunum arbitror.

Illustrissime Præses.

Serò quidem reddita mihi sunt humanissima litteræ tuæ, sed muneribus plenæ. Diploma enim receptionis meæ in celeberrimam Academiam vestram, gerebant in sinu, atque unā elegantissimam Orationem tuam ad collegas omnes & adjunctos. Ubi autem tam nobile Diploma cœpi percurrere, non potui, fateor, illius integram Lectionem sustinere, quin aliquo rubore perfunderer, ac præcipuè, cū tam grandi agnomine Hippocratis tertii insignitum vidi. Quid dignum enim tanto hiatu feret unquam ingenii mei tenuitas? Semper enim Hippocraticis documentis delectatus sum, nec illorum satietas unquam me capiet, & vereor ne quicquam è meo exili Penu prodire possit, quod tanto nomini respondeat. Quas possum igitur Tibi, Præses sapientissime, gratias ago, sicuti & universæ Societati, pro tam honorifico & insigni munere, quo meum nomen ac totam familiam meam decoratam video. Interim cunctas vires ac industriam impendam, ut me curiosum Naturæ Rustpatorem ostendam, ne prorsus indignum, qui tam celebri Academiæ adscitus fuerim. Quamprimum autem Constitutionum mearum editionem maturabo, ut curiosiora, quæ mente volvo, postmodum aggrediar. Vale Vir Celeberrime, & Te in totius Reipublicæ literariæ bonum superi Dii sospitem.

Duce tantum, ac auspice superius enarrata Epidemica dissertatione, non solum penes Septentrionales Medicos, sed Italos quoque, sibi gloriæ ampliorem viam aperuit, ac in dies famam auxit Ramazzinus. Acta enim Eruditorum Lipsiæ, Mensis Aprilis Anni 1691. satis illum cum laude posteritati commendarunt; imò ut nova ingenii fœtura Academici curiosi dissertatio memorata locum habuit, & recusa fuit in Miscellaneis Naturæ Curiosorum, sicuti & ceteræ, quas successivè publici juris fecit, ut patet in Decade 2. Anni x. in Appendice. Hinc probatæ ac laudatæ apud exteros eruditos illius sententiæ, Celeberrimus Bernhardus Valentinus Professor Ordin. Gissen. & Academiæ Naturæ Curiosorum Socius in sua Medicina Novo-Antiqua Patholog. part. secund. pag. 117. cum de affectibus cutaneis sermonem instituit, Ramazzini nostri judicium approbat his verbis: *Cum verò scabies solius cutis morbus est, solis Topicis juxta Helmontium curari potest, ut eleganter distinguit Bernardinus Ramazzinus de Constitutione Epidemica Mutinensi, Anni 1691. vid. Miscell. Nat. Curiosorum Dec. 11. An. x. in Appendice.*

Non silendum pariter de Clarissimo Marco Gerbezio Philosophiæ & Medicinæ Doctore Labacensi, Inclitorum Carniolæ statuum Physico & Medico ordinario, & Naturæ Curiosorum Collega, qui suæ Chronologiæ Medicæ Anno primo, seu de Constitutione Anni 1697. §. 45. pag. 40. sic honorificè de auctore nostro loquitur: *Bernardinus Ramazzinus apud Mutinenses Practicus celeberrimus, Medicæque Artis Professor meritissimus, in doctissima sua de Constitutione Anni 1690. dissertatione, n. 24. copiosissimè eo Anno grassantium Februm intermittentium causam quidem censet fuisse illius Anni constitutionem nimis frigidam, humidamque; & inde in humanis corporibus plurimum evectam pancreatici succi aciditatem, depresso, è contra nimis bilis alcalitatem, & multa alia quæ studio brevitas omitto. Sed ne ultra solos Italiæ fines habitasse credantur celebres Professores, qui Ramazzini nomen laudibus ornarent, è nostris feligam aliquot etiam*

Ramazzini ingenio plaudentes. En ergo Ludovicum Antonium Muratorium, hujus Urbis ornamentum, ac Italiæ decus, qui in Tomo primo anecdotorum suorum, illustrans Poëmata S. Paulini pag. 60. V. 254. dum plurium scriptorum querimonias in Medicos refert, inter eos Ramazzinum quoque his verbis percenset: *Hinc addere lubet Bernardinum Ramazzinum V. C. & de Medicina optimè meritum, qui in Dissertatione de Constitutionibus Annorum 1693. & 94. n. 25. crudelibus Medicis subirascur, incertamque eorum in medendo Methodum eleganter castigat, gentem rusticam, quæ magis Parocho, quàm Medico fudit, fortunatam appellans. Præterea non illum fraudavit honorifico encomio in suo elegantissimo opere, Mutinæ Typis evulgato, anno 1714. de Politico, Medico, & Ecclesiastico Pestis Regimine, in Præfatione pag. 20.*

Memoria dignus censetur pariter Joannes Baptista Scaramuccius, Primus Urbini Medicus, ejusque Ducatus Protomedicus Generalis, & Acad. Naturæ Curios. Socius, qui in suis Theorematibus Familiaribus, Viros eruditos consulentibus, de variis Physico-Medicis Lucubrationibus secundum leges mechanicas, de Ramazzino mentionem habet, imò Theorema Nonum illi dicat cum hocce Titulo: *De Medicationibus circa Anginæ differentias, quoad causas, tum loci, tum materiei, & cur in ea aliquando deglutiantur solida, secus verò liquida, ad Clariss. & Eximium Virum D. Bernardinum Ramazzinum Theoremate sup. citato pag. 131.*

Qualem verò & quantam posuerit diligentiam Ramazzinus in curandis morbis, eorumque causas & phænomena scientificè pervestigando, & medicamentorum operationes ritè observando, ut ægrotantium rebus consuleret, commemorare superfluum puto, quamquam non deessent, qui illum parùm felicem & fortunatum in medendo deprædicarent; attamen testem mihi adhibeo celebrem Virum Paulum Bocconum, qui in suis Observationibus Naturalibus Bononiæ editis, per Manulenses, anno 1684. observatione 26. pag. 329. sic de illo

illo mentionem habet. *All' Eruditissimo Sig. Bernardino Ramazzini, Medico Fisico in Modena venne anche osservata in persona di D. Francesco Pioselli, uomo d'anni 70. la separazione della cuticola del volto, e altre parti del corpo in pezzetti, larghi più di quattro dita, essendo questi travagliato da una Erisipilla, che dal volto scorre alle parti inferiori, & à materia acre riferir dobbiamo questa separazione di cuticola.*

Libentissimè quoque commemorabo Clarissimum Antonium Vallisnerium Historiæ Naturalis sagacissimum auctorem, qui non uno in loco, sed potissimum in Dialogis Italico Idiomate conscriptis, de curiosa plurium insectorum origine peculiari encomio Ramazzinum suum ornat, nempe in Dialogo I. pag. 93. de Rubigine doctè differens, illam Uredinem seu Carbuncularem Morbum appellans, hæc postea subdit de Ramazzino: *Egregiamente spiegata dal Dotissimo Sig. Ramazzini decoro della sua Modana.* Et in secundo pariter Dialogo pag. 265. ità de ipso loquitur: *Efragl' ultimi il Dotissimo Sig. Ramazzini, dum varios citat scriptores, qui de Rubigine tractarunt, come accenammo, che saggiamente la pone tra mali, che infestano la vegetabile famiglia, mà non la nomina, ne la confonde col Mosco.*

Tantum igitur nominis, ac laudis penes eruditos homines consequutus erat Ramazzinus, ut ex Transalpinis Viris doctis de more Italiæ perambulantibus, hominumque mores indagantibus, nullus fermè esset, qui Mutinam pertranseundo, Ramazzini domum statim non sciscitaretur, ac eum videre, illumque simul alloqui non amaret. Præter multos, quos omnes si persequi vellem, nimio tædio Lectoribus essem, memoriâ dignus videtur Gothofredus Gulielmus Leibnitius, Confiliarius Brunsvicensis, qui Anno 1690. Mutinam venit, ut ex hoc celebri Serenissimæ Domus Estensis Archivio notitias certas hauriret, per quas tutiùs eandem originem, ipsumque genus Estensis familiæ ac Brunsvicensis ostenderet in sua, quam erat conscripturus, historia. Hæc illi causa moras nectendi Mutinæ quasi ad duos menses, quibus & in-

casum operam dedit, ut memoratum Archivum ingrederetur. Statim verò, ut in hanc Urbem ingressus est, Ramazzinum sibi comitem adjunxit, quo cum sæpiùs, vel cum domi esset, vel per Urbem versabatur, de varia, sed erudita, disciplina loquebatur, ac temporis tædium fallere consueverat. Quam bellè hos duos Litteratos homines erat audire inter se colloquentes; alter enim alteri proprios circa studia labores indicebat, & ad amussim in auctorum lecturâ & quacumque literaria suppellectile conveniebant, ita ut qui præsens aderat, nonnisi summa admiratione corripiebatur, ac interdum stupore affectus, *Obslipo capiti fugebat lumine terram.* Intra hoc tempus, quo Mutinæ commoratus est Vir ille doctissimus, & ad litteratorum commodum natus, non omisit Ramazzinus tantum Virum Litteratis suis amicis manifestare, qui tunc temporis Mutinæ vivebant, quales fuere R. P. Benedictus Bachinus, Jacobus Cantellius Serenissimi Francisci secundi Mutinæ Ducis Geographus, Joannes Baptista Bocabadatus, Serenissimi pariter Ducis Mathematicus, nec non Bartholomæus de Fidelibus, egregius novæ ac veteris Philosophiæ in S. Caroli Lyceo Professor, ac deindè Collegii Nobilium alumnorum in hac Urbe Rector. Cura fuit Ramazzino, ut cum isto celebri, nec satis laudato Viro amicitiam contraherent memorati Viri, imò cum Leibnitius rebus Chemicis mirificè caperetur, & circa eas se perquam curiosum ostenderet, Ramazzinus Pararius fuit, Bernardinus etiam Corradus Rei Tormentariæ Serenissimi Ducis Mutinæ præfectus, sibi que à teneris unguiculis amicissimus, ac in rebus Chemicis versatissimus, Leibnitio peculiare quasdam medicamentorum præparationes, & Tincturas in suo Laboratorio Chmico factas ostenderet, quæ mirum in modum probatæ ab ipso fuere. Nempè excellabat in hisce Corradus, qui & magnæ expectationis filium Dominicum non in suo tantum munere successorem reliquit, sed & in re Philosophica & Mathematicis Artibus egregiè eruditum, quod & palam factum est in opus-

culo de *Vi pulveris Pyrii*, jam ab ipso Typis commisso. Lis tunc temporis Jatrochimica vertebatur inter Joannem Paulum Stabe de Cassina, Oppidi Finalis Mutinensis Medicum, & prædictum Bernardinum Corradum Philochimicum circa fabricam & fumum sublimati, quod fit in eodem oppido. Contendebat enim Excellentissimus Stabe de Cassina contra negotiatores & quorundam medicorum ejus attestationum vi, officinam pro sublimati fabrica aliò transferendam, eo quod, dum vitriolum calcinatur ad sublimatum componendum, Vitrioli fumus, qui elevatur ob ejus calcinationem, vicinas domus divexaret, ac totam earum atmosphæram inquinaret, ac inficeret, ex quo variorum morborum Iliade, ac præsertim pectoris, habitatores vicini plectebantur. Pro negotiatoribus causam tutatus est Bernardinus Corradus. Variæ ex utraque parte evulgatæ sunt scripturæ, in quibus nervosè super hac famosa controversia disputatum fuit, ut patet ex totius controversiæ collectione, Mutinæ Typis edita per Deme-
trium Dignum Anno 1690. Cum verò in adversarii responsione mentio incidat de varia tingendi Scarlati methodo per Aquas Fortes, & de Coloribus, Celebris Leibnitius, ut gratum se amico Bernardino Corrado magis præberet, repertæ Tincturæ Scarlatinæ Historiam illi amicè communicavit hac Epistola, quam in gratiam tanti Viri hic ponere non indecorum puto.

BERNARDINO CORRADO,

Commissario rei Tormentariæ Ser. Ducis Mutinæ & Regii.

Quoniam de historia inventæ Tincturæ Scarlatinæ, quales hodiè præstantissimam habemus uberiorem notitiam, Vir Clarissime, desideras, quæ mihi comperta sint, sic habeo. Cornelius Drebellius Alchmatiensis Batavus circa hujus sæculi initia Chemicæ ac Mathematicarum Artium cognitione excelluit, magnumque sibi nomen Opticis, Mechanicisque miraculis in aulâ Rhodulphi II Imperatoris primum, ac deinde Jacobi I. Angliæ

Regis paravit. Extat ejus Libellus de *Natura Elementorum*, crediturque primus inventum Tubi optici, duobus vel tribus vitris instructi, ad microscopia transtulisse. Hic ergo fortè reperit Tincturas quasdam per aquas fortes, hoc est separatorias, quas, ut scis, nitri quem vocant spiritus ingreditur, posse exaltari; ejusque rei tam præstans in Scarlatina specimen dedit, ut Mercatores Batavi pulchritudine Artis & Compendii spe illecti, conditiones non aspernandas sive ipsi Drebellio, sive Genero ejus Keislero Medico homini, ni fallor, Germano (cui socer Londini agens, negotii in Batavis curam reliquerat) obtulerint. Quo factum est, ut inventum paulatim sit publicatum. Ego autem ipse partim hæc in Germania à Peritis audiui, partim in Anglia, anno 1672. ab ipso Keislero, & uxore ejus Drebellii filia adhucdum superstitis intellexi. Eaque Tibi Viro Chimico Charissimo, Praxim Artis severioris variarum rerum cognitione jocundè condienti, non ingratum fore putavi. Vale. Dabam Mutinæ 26. Januarii 1690.

Quoniam verò prædictus Bernardinus Corradus ob recessum ab Urbe & varias rei militaris occupationes Leibnitio rescribere non potuit, ejus per familiarem amicum Ramazzinum suum censuit Leibnitii Epistolæ statim respondere, ac pro tali inventæ primo Scarlatinæ historiæ notitia communicata, eidem Leibnitio nomine etiam Corradi, permultas agere gratias, quam Ramazzini Epistolarem responsionem, ut exigit ordinis ratio, heic pariter legendam exhibeo.

Viro Celeberrimo & Omniscio

D. GOTHOFREDO GUILIELMO
LEIBNITIO

Consiliario Brunsvicensi

Bernardinus Ramazzinus Medicus

S. P. D.

Beasti nos certè, Vir Doctissime, cum primum in hanc Urbem venisti. Tibi de professione jam cogitanti

tantas moras aliquas Dii neſtant, ne tam cito nos deſerens mœrore afficias; non minus enim diſceſſum tuum dolebo, ac olim Plinius Junior ſcribens ad Catilium Severum, doluit periculum Titi Ariſtonis, ne è vivis diſcederet, Viri proſectò illius ſæculi literatiſſimi, & cujus genuinum exemplar in Te ſuſpicio. Quam peritus ille & privati Juris & publici? quantum verum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet? nihil eſt, quod diſcere velis, quod ille docere non poſſit, nihil certè, quoties aliquid abditum quaro, ille theſaurus eſt. Sic de Ariſtone ſcripſit Plinius. Hac eadem de Te circa adulationis ſuſpicionem proferre liceat; ſatis enim expertus ſum, nihil eſſe quod ſcire vellem, quod Tu docere non poſſis. Jam acceperam è tuæ vocis Oraculo totam hiftoriam Tincturæ Scarlatina, uſu aquarum fortium multò elegantioris, quam apud Antiquos, cujus Tincturæ inventionem Clariffimo Drebellio deberi ais, gratias itaque permultas Tibi debeo, pro Corrado noſtro, qui tuæ immenſæ eruditionis beneficio, non exiguo rubore adverſarium ſuum ſuffundet, à quo tam imprudenter fuerat reprehensus. Vale Literatorum Decus. Dabam Mutinæ die 25. Januarii 1690.

At de his ſatis: in viam igitur redeo. Multum temporis conſumpſerat Ramazzinus in perſcrutanda Fontium Mutinenſium Scaturigine, ita ut poſt varias ac reiteratas obſervationes, & experimenta tentata, ſatis curioſum denique hac de re ſibi conſcribendum cenſuerit Tractatum, quem Amicorum hortatu, & ut verum Academia Naturæ Curioſorum ſocium ſe potius oſtenderet, in manus hominum dare decrevit. Tractatum itaque Phyſico-Hydroſtaticum de Admiranda Fontium Mutinenſium Scaturigine Anno 1691. Mutinæ in lucem emiſit, qui tum ob curioſa quædam, & ſcitu digna quæ continet, tum ob materiæ dignitatem, ac emendatum ſermonem, non ſolum in Patria, quod rarum eſt, ſed penes externos etiam plauſum non mediocrem & gratiam meruit, adeo cùm huius Operis exemplar primo Britanniam delatum fuit, in linguam ſtatim converſum fuerit Anglicanam,

ac Londini reſuſum. At quia iſtius Libelli in linguam Anglicanam tranſlatio ac Londini editio non ſine prævio aliquo conſilio factæ ſunt, idcirco huiusce deliberationis originem prætereundam non puto. Non multo ante Thomas Burnetius in lucem dederat Opus, cui Titulus: *Telluris Theoria Sacra*, atque illud Ramazzino, priuſquam Librum de Fontibus ederet, Bononia tranſmiſerat Famigeratiſſimus Vir Marcellus Malpighius, Ramazzino ipſi arctiſſimo amicitia vinculo jamdudum conjunctus. Ex huius itaque Libri lectione continuo cognovit Ramazzinus, excogitatum in Telluris Theoriâ Sacrâ Systema antiquorum fuiſſe potius figmentum, & Burnetii hypotheſim novam non eſſe, ſed inter Abeliſinos olim viguiſſe, & manifeſtè id oſtendit noſter cap. 4. de Fontium Mutinenſium admirandâ Scaturigine. Laudato in hanc rem Libello de Antiquorum Rhetorica Italico idiomate conſcripto, Burnetii hypotheſis ut nova quamplurimum eruditorum animos in Anglia ad ſe converterat, ejuſque creditus auctor Burnetius plauſu indè manante pacificè fruebatur, cum ecce Ramazzini Libellus Britanniam appulit, qui omnes credentium nebulas excuſſit, ac Burnetii hypotheſim non novam fuiſſe, ſed ab antiquorum confabulationibus deductam aperuit. Hinc Burnetii gloria pro tali novitate decreſcens, & nihil non tentatum ab Angliſ nonnullis, ut exemplaria memorati Libelli à Patritio editi ex Italia ſibi compararent, quibus repertis lepidum exindè bellum conterraneo ſuo conſlarunt. Itaque Ramazzini Libellus de Fontibus Mutinenſibus, quamvis ſatis ſuperque laudatus ſit in Actis Eruditorum Lipſiæ, Menſis Novembris 1692. pag. 505. nunc tamen in eiſdem actis Menſis Maji Anno 1693. iterum ſe memorandum præbuit occasione laudatæ verſionis eruditis illis Viris in hæc verba ſcribentibus: *Doctiſſimi Ramazzini Libellus de Fontibus Mutinenſibus in Anglicum idioma converſus, diſſertationeque præliminari contra Burnetium, & notis doctiſſimi Roberti S. Clair Auct. ſuperiori ruruſus anno in lucem prodiit, titulum ideo præferens*

ferens *Abyssiniana Philosophia confutata*, quod Ramazzinus cap. 4. ex *Francisci Patritii Libro Italico de Antiquorum Rhetorica excusso*, Venetiis apud Franciscum Sanensem An. 1562. ostendit Burnetii hypothesein novam non esse, sed jam inter Abyssinos quosdam olim fuisse receptam.

Priusquam hic digrediar, illaudatum abire non sinam Clariss. Virum P. D. Bernardum de Monte-Faucon, Monachum Benedictinum Congregationis S. Mauri, qui in suo commendatissimo Diario Italico cap. 3. pag. 34. Ramazzini Librum de Fontium Mutinensium admirandâ Scaturigine his verbis commemorat: *Ipsa die Doctorem Ramazzinum comite Bachino adivimus, qui dono obtulit nobis Librum suum de Fontium Mutinensium admiranda Scaturigine eleganter scriptum*. Tum compendiose referre pergit Gallico animi candore omnia, quæ diffusè in eodem opusculo circa Fontes Mutinenses animadvertit Ramazzinus, orationem suam his postea concludens: *Nobis isthæc adferre visum, quia Libellus iste in paucorum nostratium manus devenit*. Neque mihi reticendus P. Paulus Casatus Placentinus Soc. Jesu, qui in elegantissimis suis Dissertationibus Hydrostaticis Parmæ editis Anno 1695. Dissertatione prima pag. 36. 37. 38. de Naturali aquæ Libramento fontes commemorat Mutinenses, quorum admirandam Scaturiginem, & eorum fodiendi modum, ac in iis adnotata à Ramazzino graphicè exscribit, quæ omnia nuper ab amico se accepisse dicit, suppresso auctoris nomine, cum satis constet Ramazzini Tractatum de Fontibus Mutinensibus Typis editum fuisse jam quatuor annos, priusquam Casati Dissertationes Hydrostaticæ lucem publicam Parmæ viderent.

Sed minimè heic steterunt Ramazzini nostri studiosi labores. Erat ille rerum Physicarum amator ac indagator solertissimus, & nova detegere semper meditabatur, quæ communi non solum Physicæ, sed etiam Medicinæ utilitati inservire possent. Quare cum Barometrum in suo Museo ad aëris vicissitudines dignoscendas ac dimetiendas servaret, forte fortuna primus animadvertit Mercurium in

Fistula Torricelliana sudò ac sereno cœlo attolli, nubilo vero ac pluvioso deprimi, quod inconstans hydrargyri phænomenon in laudato Tubo cum nostri Sæculi Philosophorum placitis reluctari videretur, primum dubitare cœpit, de centesimâ decimâ quintâ Præclarissimi Alphonfi Borelli Matheseos Professoris propositione, tum ejus ratiocinio contrariante experientia circa Mercurii motiones in Barometro, amplius non aquiescendum putavit. Ea erant tempora, quibus Ramazzinus Serenissimi Francisci Secundi, Estensis Ducis, valetudini præerat, una cum Celeberrimo Francisco Torto ejus Collegâ meritisissimo, & cum amœni sermones coram ipso Duce de varia disciplina haberentur, noster deditâ operâ de Mercurii in Barometro Motionibus problema in medium protulit, ac sensim Clariss. Borelli illusionem aperuit, constanter asserendo Borelli cogitatum, expositum circa Mercurii ascensum & descensum in Barometro quotidianæ non respondere experientiæ, & nonnulla subobscurè exponendo, Borellum usque modò deceptum esse ostendebat. Imò jam memoratum Tortum in re Philosophicâ abundè versatum rogavit, ut, si qua haberet, quæ in Borelli Phænomenon excogitari possent, candidè exponeret. Libenter negotium hoc amplexus est Tortus, recitatam Borelli propositionem patrocinando, quamvis tanti Viri hallucinatio defensione non indigeret. Hoc enim manifestè patet ex ejusdem Torti eleganti dissertatione ad Ramazzinum datâ, unâ cum alterâ dissertatione super hoc eodem problemate (quem, ut aliquid scriberet, ipse pariter rogavit) Joannis Baptistæ Bocabadati, Ramazzini à teneris conjunctissimi, Serenissimi pariter Francisci Secundi Mutinæ Ducis celebris Mathematici, quæ conjunctim Mutinæ excusæ sunt Anno 1695. sub hoc Titulo:

Ephemerides Barometricæ Mutinenses Anni 1694. unâ cum disquisitione causa ascensus & descensus Mercurii in Torricelliana fistula juxta diversum Aëris statum, Bernardini Ramazzini M. P.

M. P. Ad Illustrissimum & Celeberrimum Virum D. Lucam Schroekium Academiae Casareo-Leopoldinae Naturae Curiosorum Praesidem. His accessere Epistola Excellentissimorum Dominorum Joannis Baptistae Boccabadati J. V. D. & D. Francisci Torti M. P. Mutinae Formis Antonii Capponi ac H. H. Pontirolli 1695.

At quandoquidem in illud usque tempus Borelli auctoritas effecerat, ut complures Philosophiae Professores ejusdem Borelli hypothese tanquam certam tuerentur, suisque discipulis propinarent, rei novitate irritati potius quam illecti, Ramazzini, Boccabadati, ac Torti asserta super hoc abstruso Mercurii Phænomeno ad examen continuò revocarunt, & rigoroso instituto scrutinio eorum fundamentis apertè reluctati sunt. Inter ceteros omnium primus arenam hanc subiit Vir Celebris Rodolphus Jacobus Camerarius Med. Tubingens. & Academ. Curiosor. qui in suis editis Ephemeridibus Meteorologicis, tam Borellianae Hypothesis Inimicos, quàm amicos & fautores castigationibus quibusdam ac modesta satis difficultatum prurigne palpat. Secundo loco memoratu dignum se offert P. Cajetanus Fontana, Clericus Regularis, ut unglo ajunt, Teatinus Mutinensis, qui pariter in institutione suâ Physico-Astronomicâ Mutinae impressa Anno 1695. cap. 40. de ratione Phænomenon, quæ in Barometro observantur pag. 173. Ramazzini & reliquorum duorum concivium suorum opiniones de hydrargyri motionibus in Barometro examini subjecit, & rejectis Philosophico ritu Boccabadati & Ramazzini circa rem hanc fundamentis, veluti insufficientibus, ad Torti asserta pro Borelli tutelâ devenit infirmanda. Primo enim illum appellat *Borelli nimium cultorem; qui in ipsius verba jurare vult, sed profectò, utor verbis P. Fontanae, diversissimum, imò oppositum sonant verba Borelli propos. 115. ab eo quod intelligit Vir iste Eloquentissimus; sensum postea ac laneo pederefellere pergit Tortum, eo quia sibi videretur non benè attigisse Borelli sensum, contendens, tantam esse diversitatem inter sensum Borelli, & sensum Torti,*

Bernardini Ramazzini Vita.

quanta est inter duo contradictoria, videlicet vapores impediētes serenitatem, & non impediētes serenitatem. Ut igitur sibi oppositas difficultates à Camerario & P. Fontanâ dilueret, & Schelameri Cogitata expenderet, etsi Schelamerus nec illum certè nominaverit, Tortus Epistolarem Dissertationem edidit Mutinae Anno 1698. cui Titulum fecit:

Dissertatio Epistolaris Altera Triceps circa Mercurii motiones in Barometro, in qua Clarissimorum Virorum D. Rodulphi Jacobi Camerarii P. D. Cajetani Fontanae & D. G. C. Schelameri quasita, objecta, cogitata explentur, diluuntur, expendantur, à Francisco Torto M. P. ad Virum Ornatissimum, & Amicissimum D. Bernardinum Ramazzinum Pub. Med. Professore, & inter Academ. Naturae Curios. Hippoc. III. Mutinae Typis Bartholomaei Soliani Impress. Ducal.

Verùm ut exortæ controversiæ ulteriores compesceret tumultus P. Fontana Vir doctus æquè ac Religiosus, sat sibi ducens opposuisse, quæ opponenda censuerat, pro responsione amicâ Torto gratias egit, & à rescribendo abstinuit.

Sed hic controversiæ de Mercurii Motibus in Barometro, quæ multorum fatigarunt ingenia, non quieverunt. Quatuor enim circiter annos ab Ephemeridum Barometricarum Mutinensium editione cùm Ramazzinus percurreret Ephemerides Germanicas Naturae Curiosorum Ann. 4 Decad. 3. ab ipsis Naturae Curiosorum Collegis honorificè ei dono missas, fortuitò incidit in Epistolam D. G. C. Schelameri in Academ. Kilon Med. Professoris Primarii, in quâ omnino hypothese ac ratiocinio Hydrargyri motus in Barometro exponebatur. Cùm autem Ramazzinus animadverterit Schelameri hypothese conturbare potius Mercurii motus in Fistulâ Torricellianâ, quàm liquidò manifestare, etsi proprii muneris non esset, ut saltem confusa Schelameri hypothesis innotesceret, illi respondere consultò cogitavit, quam postea responsionem unâ cùm præcitatâ Doctissimi Schelameri Epistolâ Typis Mutinae imprimendam curavit Anno 1698.

***

Vix

Vix biennium excurrerat, cum ecce iterum Schelamerus, jam solitus datâ opportunitate quoscumque poterat Italos Professores fugillare, in arenam descendit Ramazzinianæ Responsioni diffusè rescribendo, ejusdem objectiones diluendo; imò ut ejus assertiones in Ramazzinum firmo magis incederent talo, auxiliari Epistolâ Clarissimus Samuel Reyerus, Matheos Professor, in eadem Kiloniensi Academiâ, satis superque Schelameri causam mathematicè totatus est, ut liquidò constat ex ejusdem Reyeri eleganti Epistolâ dissertatione ad Schelamerum datâ, & in calce ejusdem responsionis ad objectiones Ramazzinianas adjectâ. Itaque tum ob parum prosperam Ramazzini valetudinem, quæ illius studiis non raro obstabat, tum ob recurrentes ejus occupationes, quasi ad duodecim annos hæc de Hydrargyri motione in Barometro satis nota controversia sub Judice fuit. Cùm verò is Patavii esset, idem argumentum raptim recoxit occasione præcipuè, quâ tota hæc Barometrica Historia Patavii recudebatur Anno 1710. Epistolam enim adjecit in idem argumentum, ac præterea in sinu gerebat Epistolam alteram amicissimi Viri Gothofredi Leibnitii, qua Clarissimus ille Vir quodam suo experimento jam diù desideratam ardui nimirum problematis solutionem de causâ motionum Mercurii in Barometro tutò spondebat. Qui integram nosse cupit hujusmodi controversiam, adeat Librum, cui titulus: *Ephemerides Barometricæ cum disquisitione causæ ascensus ac descensus Mercurii in Torricellianâ Fistulâ Mutinæ olim editæ à Bernardino Ramazzino, in Patavino Gymnasio Practicæ Medicinæ Professore Primario, nunc Patavii recusa cum totâ controversiâ, quam idem habuit cum D. G. C. Schelamero in Kiloniensi Lyceo Med. Prof.* Hisce omnibus jam editis accedit nova Epistola ejusdem Ramazzini ad Nobilissimum Virum. D. L. Schroekium A. N. C. Præsidentem cum solutione problematis ex invento Celebrissimi Viri D. Gothofredi Guilielmi Leibnitii. Patavii 1710. Typis Joannis Baptistæ Conzatti.

Non filebo tamen de Clarissimo Jacobo Placentino, Doctore Tarvisino, jamdudum Ramazzino nostro arctâ amicitia juncto, qui Anno subsequenti 1711. de Barometro Dissertationes duas in lucem dedit, Patavii Typis Joannis Baptistæ Conzatti. In quarum prima examini subjicitur Schelameriana hypothesis. In altera verò Leibnitiana hypothesis interpretatione explicantur, adjectis aliis circa motus Barometri conjecturis, quæ cogitata ab hoc acerrimi ingenii Viro prolata digna sunt, quæ ab omnibus legantur. De hac enim controversiâ videatur Medicina vindicata Clariss. Antonii Francisci Bertini, Dialog. 2. p. 266.

Et ne quis putet hanc literariam dissensionem effecisse quoque discordes Schelameri ac Ramazzini animos, postremis hisce annis Schelamerus ipse in perpetuæ amicitie tesseram Ramazzino suo Patavium dono deferendam curavit elegantissimum opus suum de *Animi affectibus*, ad quem vicissim misit Ramazzinus Commentationem suam de *Vitæ sobriæ commodis*. Sed de his satis.

Nunc verò me ad se vocat memoria Clarissimi illius Viri, cujus mortem ante hos duos annos nemo eruditorum moleste non tulit. Occasione Litterariæ Controversiæ, quam habuit Ramazzinus, ut superius innui, cum Excellentissimo Joanne Andrea Moniglia, Magni Ducis Etruriæ Medico, arctissimam familiaritatem inierat cum Celebrissimo Viro Antonio Maliabequio ejusdem pariter Magni Ducis Bibliothecario, à quo deindè accipiebat, quidquid in dies occurrebat circa rem literariam, & præsertim circa librorum editionem. Neque se ingratum tanto Viro præbebat Ramazzinus. Forte verò ad nostrum miserat ipse Maliabequius Libellum de Petroleo Mutinensis Agri auctore Francisco Ariosto, 235. ab hinc annis conscriptum, quem Clarissimus Oligerus Jacobaus, Regius in Daniâ Professor Typis Hassniensibus tradi curaverat anno 1690. ac præclaro ejusdem Maliabequii nomini inscripserat. Muneris, & quidem pretiosi, novitatem non satis admiratus est Ramazzinus,

mazzinus, seriò perpendens quomodo in tam remotas partes deportata essent hæc de Petroleo Mutinensis agri manuscripta, ac ad publicum commodum Haffniæ cusa, cum penes nostrates Petroleum hoc penè vilescat, ut ferè accidit remediis omnibus, quæ nativo plerumque sordescunt in solo, nec bona censentur ni carò emantur, & à Chipensi Regno, vel ex aliâ quacumque remotissimâ Mundi plagâ ad nos deferantur. Statim igitur Ramazzini animum cupido incessit hos Petrolei fontes, ac Puteos invisere, cum duodecim millia passuum circiter à Mutina distent, ac summâ diligentia eorum scaturiginem ac naturam, si fieri posset, pervestigare, ut de Fontibus Mutinensibus jam fecerat. Propriâ itaque curiositati satisfactorius circa Autumnum anni 1697. Petrolei fontes ad Montis Zibinii radices positos adiit, ut, etiamsi ei concessum foret, herbam nosceret fumariam, quam circa prædictos Petrolei Fontes indigenæ nasci autumant; sed de herbâ hæc Fumariâ nil nisi fumum haurire potuit. Ab his itaque Petrolei fontibus redux Clarissimum inter Monachos Benedictinos Virum P. D. Benedictum Bachinum intimum amicum suum adiit. Erat ille tunc temporis Bibliothecæ Estensis custos, quo in munere paucos post annos successorem habuit Celeberrimum Virum Ludovicum Antonium Muratorium. Enixè ergo Bachinium Ramazzinus rogavit, ut si quod memorati opusculi exemplar manuscriptum reperiretur in Estensi Bibliothecâ, sibi commodaret in eum finem, ut cum cuso Haffniensi exemplari conferre posset. Neque frustra petiit. Itaque ex Estensi Codice Haffniensem editionem emendavit, & nonnulla etiam, quæ in editis desiderabantur, adjecit. Plenior em ergo atque ornatior libellum Mutinæ Typis recudendum tradidit, additâ suâ ipsius Dissertatione de his Petrolei Fontibus, quam Celeberrimo Viro Abbati Felici Viali in Patavinâ Universitate Botanices Professori dicavit anno 1698. Titulus autem hic fuit:

De Oleo Montis Zibinii seu Petroleo Agri Mutinensis, Francisci Ariosti Libellus, è manu-

scriptis membranis editus ab Oligero Jacobæo, Haffniæ, literis Reg. Majest. & Univers. Typographiæ Jo. Filippi Bokendorff. 1690. nunc autem ad fidem Codicis MS. Bibliothecæ Estensis recognitus & recusus, adjecit ejusdem argumenti Epistola Bernardini Ramazzini Professor. Mutinens. Mutinæ 1690. Typis Antonii Cappani Episcop. Impress. qui Ariosti Libellus tertiam sustinuit editionem Patavii Ann. 1613. in calce Libri de Fontibus Mutinensibus positus.

Cum verò sub finem proximè præteriti seculi Diatribam suam de *Morbis Artificum* ad umbilicum perduxisset, & jam jam Mutinensibus ipsam prælis traditurus esset, ex improvisis inclyti Senatus Veneti Literis ad Patavinam Præticæ Medicinæ Cathedram accitus est. Ad hujusmodi incitamentum anceps continuo hæsit illius animus, neque enim septuagenaria ejus ætas laboriosum honorem hunc ferre posse videbatur. Attamen illam recusare non ausus est, id sibi maximo adscribens decori, quòd reliquas suæ vitæ periodos in tam celebri universitate claudere posset. Reclamantibus itaque literatis ejus amicis, quotquot in Urbe tunc aderant, ac obstrepente pariter ob ejus è Mutina recessum, tam Nobilium, quàm ignobilium vulgo, propositum onus forti animo suscepit. Sollicitè igitur jam parati Tractatus editionem maturavit, eumque in præsentis seculi exordio, cum Cathedram primò conscendit, publici juris fecit, & Excellentissimis Patavini Lycei Moderatoribus dicavit. Qualem porrò nactus sit fortunam, cum in eruditorum hominum manus delatus est Liber iste de *Morbis Artificum*, quem duraturum spes est, quousque erunt Urbibus Artifices, facile quisque intelligat ex iis laudibus, quibus ornatur in Actis Eruditorum Lipsiæ Mensis Januarii, Anni 1752. Ita verò de eodem Libro loquantur Doctissimi Actorum Scriptores:

Caterum opus hoc pro tanta rerum varietate succinctum quidem est, exquisito tamen sermonis nitore ornatum, ex longâ & indefessâ experientia sinu collectum, & innumeris Auctorum tam Veterum Græcorum, & Romanorum, quàm Mo-

dernorum præcipuè observationibus Medicis, Physiologicis, Mechanicis, variisque ad artificia enchirisiis necessariis excultum, nec solis adeo Medicis, sed & aliis rerum ejusmodi curiosis utilissimum.

Ad hæc talem ac tantam hoc Opus apud Germanos existimationem sibi aucupatum est, ut vix in Germaniam pervenerit; cum in linguam illam vernaculam conversum fuerit, ut abundè testatur jam clarus ex suo Eteodromo Medico-Præctico, & Jatromnematis Medico-Physicis, Rosinus Lentilius, Consiliarius & Archiater Ducalis Wirtembergicus, Ramazzino perquam familiaris, in quâdam Epistolâ ad ipsum ex Augusta Taurinorum scriptâ, dum illic commorantis sui Principis valetudini præfectus erat, cujus verba adferre necessarium puto: *Legi ante aliquot annos eruditissimum Tractatum de Morbis Artificum, sed in Idioma Germanicum conversum, omnibus equidem modis annisum sum, ut exemplar latinum (quippe libros libentius in fonte legens) nanciscerem, sed distractis jam exemplaribus frustra. Quam igitur vellem unum mihi exemplar transmitteres. Tanti Viri postulationibus libenter obsecundavit Ramazzinus, singulari enim operâ ac studio Famigeratissimi Viri Joannis Fantoni, in Taurinensi Academiâ Anatomies Professoris, & ex suâ Anatomia Corporis humani ad usum Theatri accomodatâ sat celebris, desideratum opus de Morbis Artificum ad Lentilii manus, tunc temporis Augustæ Taurinorum commorantis, deferendum curavit.*

Poscit locus, ut appositè ea quoque commemorem, quæ de hoc opere habet in suâ eruditâ dissertatione *de animi affectionum Physicâ causâ, & loco, ac de Tabaci usu* Clariss. Aloysius à Fabrâ in Ferrariensi Lyceo Medicinæ Professor Ordin. qui dum in Tabaci abusum invehitur, ad confirmandum suum assertum pag. 57. Ramazzino nostro consentit talibus verbis: *Ut semper laudandus Bernardinus Ramazzinus in suâ eruditissimâ Diatribâ de Morbis Artificum c. 17. habet. Hujus seculi (saltem in Italiâ nostrâ) inventum seu vitiosa consuetudo est, pulvis iste ex Herbâ Nicotianâ*

compositus. Quales ergo noxas, tum capiti, tum stomacho affigat pulvis iste, satis norunt Tabacopæi, dum illum præparant. Omitto cætera, quæ Clar. hic scriptor adfert è Ramazzini nostri penu in alterâ suâ eruditâ dissertatione Physico-Medicâ de Meteoris ac de Morbis ab eisdem derivatis n. 51. p. 57. ad quam remitto Lectorem ne illi tedium afferam. Non suâ quoque laude fraudandus pariter est eruditissimus Joseph Barufaldus Ferrariensis Doctor, qui quamvis extra Medicinæ Pomœria constitutus, Ramazzinum tamen nostrum honorificâ mentione prosequutus est in notis ad suam Tabacheidem; imò Hippocratis Latini titulo illum insignivit Italicis hisce versibus:

*Per scacciar la scotomia,
Che secondo il Ramazzino,
Grande Ipocrate latino.*

Sed jam tempus exigit ut Patavium me cum Ramazzino conferam. Initio igitur præsentis seculi 1700. magnâ Professorum omnium illius Universitatis expectatione, Patavium noster profectus est. Auditis autem de more omnibus cujuscumque scientiæ Professoribus, qui in illo scientiarum Theatro eminent, die XII. Mensis Decembris ejusdem Anni Cathedram suam conscendit, in quâ olim Celeberrimus Sanctorius Methodum suam vitandorum errorum, qui in Arte Medicâ contingunt, ac Aphoristica staticæ Medicinæ documenta dabat. Primam ergo Orationem suam secularem eâ occasione recitavit Ramazzinus, quæ cum ab omnibus illius Universitatis doctis Viris plausu non exiguo excepta fuerit, & non levem gratiam apud ipsos invenerit, in gratiam præsertim Discipulorum eam Venetiis imprimendam curavit per Aloysium Pœvinum; quem morem ac ritum deindè quotannis servavit in studiorum Novatione, aliqua semper Oratione ad Medicinam spectante præfando, usquequò Professorium munus in Patavinâ Universitate exercuit. Quo factum est, ut quæ Orationes ejus Medicæ separa-

tim,

tum quotannis prodierint, uno postea volumine comprehensæ fuerint, demptis tantum tribus brevi edendis; ac per hominum manus conjunctim circumferuntur sub titulo: *Orationum Patrici argumenti, quas in Patavino Gymnasio pro Anniversariâ studiorum institutione habuit Bernardinus Ramazzinus, Medicinæ Professor. Patavii per Joannem Baptistam Conzatum 1708. in 8.*

Quo tempore satis prosperâ valetudine Ramazzinus fruebatur, ut suscepti muneris cura poscebat, quotidianis Lectionibus suos diversæ Nationis Auditores edocere non omittebat, & quamvis ætate provectus Juvenili tamen animi vigore, propriæ virtutis semina spargebat, ita ut post exiguum temporis majorem quam antea penes scientiarum cultores existimationem sibi conciliaverit. Non solum enim Patavini Gymnasii Professoribus innatâ suâ humanitate percarum se reddidit, sed etiam literatorum omnium, qui tunc temporis in illâ Urbe degebant, sibi devinxit animos. Mos ei quippe semper fuit cum vixit, & voce & scriptis, nisi foret provocatus, summa veneratione ac obsequio de omnibus loqui. Cum autem feriretur à studiis, illi volupe erat assiduâ uti consuetudine ac amicitia celebrium Patavini Lycei Professorum; Magniloqui Pompei Sachi Parmensis, Dominici Guiglielmini Bononiensis, Raynaldi Doglioli Bononiensis, ac Antonii Vallisnerii Regiensis, ut reliquos omittam. Sed inter studiosos suorum laborum conatus ejus animum importunus corporis affectus non parum turbavit. Ob immoderatam enim in studiis intensionem, ut credere fas est, vel ob aëris mutationem jam familiaris & majore impetu excitata est cordis palpitatio, quâ fortè dum hic Mutinæ intentè literarum studiis operam dabat, corripiebatur, quam remediis, Deo dante, brevi sustulit, ac hilari animo professorium munus prosequutus est. Verùm inducias ille, non pacem obtinuit, nam cum vacationum tempore Patavium deferens, Mutinam veniret, fervente Julio Mense Anni 1702. ab hac Cordis affectione adeò vehe-

menter correptus est, ut extremas ferme vitæ lineas attigerit. Nihilominus Divinæ beneficentiæ adjumento, & rara in medendo dexteritate Clariss. Virorum Jo. Baptistæ Davini, & Francisci Torti primariorum in Estensi Aulâ Medicinæ Luminarium, & Ramazzino perquam familiarium, perfectè convaluit ita ut fortis ac vegetus in proximo Novembri, ad solita reassumenda studia Patavium remigraverit. Obliterata penitus cordis Palpitatione subsequenti hyeme, cum adhuc esset Patavii, intolerabili hemicrania tentari occæpit in parte dexterâ, unâ cum contumaci fluxione in oculo similiter dextero, ex quorum violentiâ sensim in eodem oculo videndi facultas omninò extincta est, cum aliquali in altero oculo visus diminutione. Per plures annos cum Valetudine tam afflicta illi opus fuit vehementer conflictari, hic enim nullum ei reliquum erat, nisi dissimulationis, & patientiæ remedium. Sed brevi in pejus oculi quoque sepeffitis usus ruit. Sensim itaque omnimodâ correptus cæcitæ, eam forti animo sustinuit, nec usquam de tantâ jacturâ querebatur, nisi apud Literatos amicos, quod Libros amplius legere non posset. Memoriâ teneo solitum dicere, desiderare solum de his memoriam habere, quæ legerat, cum lucis usurâ frueretur. Perpeffæ autem illius calamitati non parùm solaminis attulerunt tres ejus ex Filiâ Nepotes, domi ejus conviventes, qui cum illi opus erat vel scribere, vel legere, Amanuensis, & Lectoris officio fungebantur, & quamvis ei caligarent oculi ob senectutem, Juvenum tamen oculos & manus in scribendo habebat, undè in illâ Homericâ, ut ita dicam, Amaurosi, mente constabat clara, ac integris sensibus, rectè cogitabat, & sive damnosâ valde oculorum distractione elucubrationes suas concinnabat, idcirco cum omnia appositè obiret dempto visionis sensu, se non esse senem gloriabatur. Sed decrescen-
tibus corporis viribus crevit adhuc Ramazzini gloria, siquidem vertente Anno 1706. celebres duæ Academiae eundem certatim in socium adsciverunt. Scientiarum societas nuper

instituta Berolini fuerat à Serenissimo Borusfiæ Rege in commune scientiarum promovendarum studium. Præsidis ergo, totiusque Societatis decreto Ramazzinus eorundem albo adscriptus fuit, ut constat ex dato Berolini Diplomate, atque ad illum transmissio die 26. Mensis Septembris anni 1706. Anno deinde 1709. celeberrima Arcadum Academia Ramazzinum sibi socium adjunxit, & Licorolanganianum nomine illum insignivit, amplissimo ei, ut moris est, fundo donato.

Subnectam perappositè, undè natum sit consilium quoddam Medicum, quod eodem Anno videlicet 1706. Ramazzinus conscripsit, mihiq; infra edendum erit. Gravissimo morbo premebatur Serenissimus Princeps Badensis Ludovicus, quare ab egregio Viro Gochelio, ejusdem Principis Archiatro Patavium transmissa fuit ejusdem morbi historia, ut salutaria in eam rem obtineret consilia ab illius Universitatis Professoribus. Statâ die in Consilium accersiti Clarissimi in Patavino Gymnasio Professores Raynaldus Doglioli, Antonius Vallisnerius, Bernardinus Ramazzinus. Benè pensatis signis, in schedâ expositis, unanimè judicium tulerunt de Morbi idea, & Curativæ indicationes deductæ sunt, nec non designata remedia, quæ tanti Principis Valetudini consulere posse videbantur. Cum verò ex his rei Medicæ Triumviris Raynaldo Doglioli Consultationis describendæ munus incumberet, variis ille implicitus negotiis, se ab officio, sibi alioquin facili, subduxit, & Ramazzino familiari suo, ut potè qui majori otio abundabat, eam provinciam demandavit. Sed in eâ consultatione concinnandâ frustra suum fatigavit ingenium Ramazzinus, nam priusquam illa ad Rastadiensem aulam perveniret, Serenissimi Badensis Principis mortem Patavium fama detulit. Ne autem hic Ramazzini labor inutilis omninò jaceat, in ejus gratiam integrum ponam consilium illud Medicum, unâ cum Principis Badensis morbi historiâ, à doctissimo Gochelio concinnata, quæ ita habet:

Affectus Serenissimi Principis Badensis temperamenti cholericæ sanguinei, qui annum nunc agit quinquagesimum secundum, Rerum primordia traxit ex unâ genere militari, cui ab ineunte ætate omnes corporis & ingenii nervos impendit, nullis non temporis & vigiliarum injuriis noctesque diesque expositus. Accedit, quod præmaturè, decimo octavo nempe ætatis Anno podagricis insultibus fieret obnoxius, quibus per statum tempus sanguinis massa singulis annis despumabatur, æquè ac per hemorrhagias narium ante, post pubertatem verò per hemorrhoides. Ista sanguinis evacuationes críticas, quamdiu modum servarunt, benè tulit Serenissimus.

Triennium est, quod excurret, quo dolores Podagrici prægresso mœrore animi ab ingenio ejus joviali maximè alieno exitum morabantur, levissimo eoque transitorio stimulo tantum amulantes. Hemorrhoides autem plus vice simplici solito fluerent largiores, inde spirandi difficultas à motu inter scandendum maximè oborta, facies subtumida pallidum inducit colorem, & abdomen flatibus distendi cœpit, præter morem subsequo hinc tumore pedum œdematoso, qui à laxantibus hinc iterum iterumque evanuit. Ante biennium è Castris redux Erysipelas reportavit sinistri pedis in exulcerationem desinens, haud priusquam aquæ minerales Serpentina in usum vocarentur sanabilem. Pramissis tum remediis appropriatis Acidulæ Swalbacenses egregiam præstiterunt operam, adeò ut Serenissimus æstivum & autumnale tempus reliquum sanus sospesque emetiretur. Hyems verò, quæ sequebatur, idem habuit fatum; corpore namque quieti, animo autem mœrore nimium deditis, Colicam passus est spasmodicam, quam presso pede cardialgia convulsiva sequebatur. Histum Dei gratiâ non sine difficultate devictis, longè græve excludebatur symptoma, Asthma nempe primò periodicum, hinc continuum factum, noctu maximè urgens, absque ulla primis ab invasione mensibus expectoratione, donec frequenter remedium probatissimorum usu, ante tres circiter septimanas solveretur, tussique sputamina nunc viscosa ejiciat copiosissima. Interim tumor pedum & abdominis œdematosus sub initium quidem gravior adhuc perstitit.

Ex

Ex materiâ Medicâ, aperientia, Martialia, laxantia, & pectoralia, internè, externèque vesicantia. Ex dictâ Analeptica, & potius in primis è baccis Juniperi passulis minoribus & cremore tartari per fermentationem paratus, qui gratissimo odore, & sapore se commendat, in auxilium summa cura fuere admota, quibus timor pedum, & Abdominis in tantum huc usque imminutus est; macies tamen partium superiorum corporis sensim adrepat, viresque nunc emoriente appetitu quotidie magis docollantur. Α'γεούπνια à primis statim mensibus in hunc usque diem torquet agrum, & deliria, absque tamen febre, post se traxit, conniventibus modò oculis spirituum animalium œconomiam turbantia. In hoc salutis statu ancipiti consilium & auxilium ab externis quoque Illustrium Medicorum Oraculis eâ quâ par est humanitate officiosissimè rogatum venit

In Aulâ Rastadiensi die 14. Novembris
1706.

GOCHELIUS, Archiater Badensis.

Responsio.

Quomodò in humanis corporibus è morbosa radice progerminet ac paulatim succrescat varia ac diversa malorum seges, quam succidere velle non semper in Medico est, satis palam facit Historia transmissa, quæ specimen & seriem malorum exhibet, quibus Celsissimus Badensis Princeps jam dudum exerceri cœpit, & modò male plectitur. Siquidem cum vel in ipso Juventæ flore, decimo scilicet & octavo ætatis anno Generosissimus hic Princeps temperamenti cholericæ sanguinei, ut statuitur, podagricis doloribus tentari cœperit, eoque ad multum tempus sustinuerit, subsequenter identidem hemorrhagiis ex naribus, & hemorrhoidibus; ac tandem cum tribus abhinc annis podagra consuetos insultus retardante, & segnius erumpente, ac omninò delitescente, subsequuta fuerint graviora mala, Cachexia nempe, Caradialgia, Colica spasmodica, Asthma, Agripniæ, Deliria, Erisipelata, Ventris flatus, Pedum intumescencia, in partibus superioribus macies, summa appetitus

dejectio & ingens animi mœror; conjicere licet non adeò laudabilem fuisse in Serenissimo Principe cum fluidorum, tum solidorum ab ipsis Primordiis constitutionem. Podagram itaque sive ex seminali principio, cum persæpè in Principum familiis gentilitia esse soleat, sive ex particulari dispositione ortum habuerit, tam citò erumpentem, & in ea ætate, in qua non tam graves errores præcessisse credendum est, fortem & vehementem causam judicabat, quæ suo tempore prævos effectus & progeniem vitiosiore post se esset relictura, ut evenit, donec enim podagricis doloribus, secundum stata tempora recurrentibus, conveniens sanguinis ab arthriticis recrementis facta fuit depuratio, succenturiantibus hemorrhagiis, non improspere fuit valetudo. Ast ubi inclinante ætate, quæ jam quinquagesimum secundum annum attingit, naturæ robur cœpit elangescere, accedentibus in usum rerum non naturalium erroribus, quos secum trahit Castrensis vita, & Ducis munus, cui tota moles incumbit, desit eodem tempore molesta quidem, sed necessaria illa excretio ad partes externas, undè postea tota massa sanguinea, à naturali suâ crassi, quæ spirituosæ & fluxilis esse debet, degenerans in lentam, & limosam diathesim, ansam præbuit cachexiæ, aliisque memoratis affectibus. Rectè quidem literis prodidit Hippocrates in Lib. de Flatibus & sanguinis perversione totius corporis subversiones fieri. Sanguis enim ubi à naturali suâ consistentiâ describerit, impuritates in ipso coacervatas, dum susque deque totum corpus pererrans in orbem agitur, non potest quin visceribus prætergrediens & partibus solidis labem aliquam affricet & crucem figat. Sic in Ser. Principe probabile est naturalia viscera à naturali sua structura descripsisse. Hepar non bene secernere à massa sanguinea succum felleum, qui Microcosmi balsamum audit, Lienem, qualecunque sit munus, suum non rectè obire, neque enim credendum est otiosum esse istud viscus & inutile pondus, sic neque Renes obstructis tubulis ritè secernere serositatem à massa sanguinea, undè in hujusmodi affectibus urinarum paucitas observari solet. Eandem ob causam asthma subortum est, dum sanguis scilicet è dextro cordis sinu in sinistrum præterlabens in extremitatibus arteria pulmo-

pulmonaris crassos succos deponit, quod Asthmatis genus non sympaticum & convulsum, sed Idiopathicum esse ostendit remissio, dum multâ pituitâ excretâ minùs affligit. Haud secius cæterorum symptomatum reddi potest ratio, dum enim sanguis impurus ad cerebrum defertur, nonnisi spiritus animales crassi, silvestres, tetri, progigni possunt, undè deliria, mæror, vigiliæ contumaces, ortum habent; Hinc partium inferiorum œdematosus tumor, & partium superiorum atrophia. Hinc Erisipelas in pede ortum, restagnante inibi sanguine, nec satis virium habente ad ascendendum. Quod Erisipelas cum alterationem aliquam habuerit, acrimoniâ acidam erodentem demonstrat in pituitosa materia hospitantem, nam annotante Hippocrate in 7. Aphor. ab Erisipelate putredo, aut suppuratio malum. Ab huiusmodi acrimonia succorum Cardialgia, Colica, Spasmodica forsân dubio procul ortum duxere. Fluidorum primò, mox solidorum à naturali statu recessus totam naturalem & animalem œconomiam perturbavit, ac tam gravem malorum turbam in scenam perduxit. Gravis sanè affectio est, quæ Serenissimam Principem affligit, & eò gravior est, quòd omnia adhuc tentata remedia, licet appropriata, & à Doctissimis viris præscripta, uti Martialia, Diaphoretica, Diuretica hæcenus eluserit, & in hyemalem tempestatem, quæ generosis remediis parum est opportuna, res deducta fuerit, ut si ulterioris morbi progressus retardari possit, ne in deterius labatur, in hydropem scilicet, in quem solet cachexia definere; ut succedente vere malo occurrî possit novo remediorum tentamine, summa votorum sit. In id unum itaque potissimum erit incumbendum, ut massa sanguinea pristina suæ crassi reddatur, illas particulas exoticas & glutinosas secernendo, aliasque spirituosas, volatiles, balsamicas eidem conciliando. Sic enim restituta in priorem statum fluidorum massa, partibus solidis Tonus suus redderetur, & solidas functiones reassumeret, cum non aliaratione viscerum labes emendari possint, quàm medica virtute saturatis fluidis. E promptuariis itaque Medicæ Artis depromenda erunt remedia, quæ tales scopos impleant, secus alteri quid agant, ut morbus altiores radices non figat.

Primò igitur leves purgationes instituendæ proponuntur identidem repetendæ, sed quarum virtus stomachum & primas vias, ut dici solet, non transcendat, morbi enim conditio ac tempus hyemale Mochlica medicamenta non admittunt. Blanda itaque abstersione pituitæ crassæ ventriculi tunicis impactæ obtineri posset, ut Medicamenta, quæ ad Massam sanguineam depurandam venas subire debeant, à materiâ in stomacho stabulante minùs depraventur. In hunc finem usui esse poterit decoctio florum persici exsiccatorum, summitatibus absinthii, & seminum Citri, addito etiam, si placet, sale tartari, ad meliorem stimulum, ut diximus repetenda, interjectis scilicet septem vel octo diebus. Interim intermedio tempore jusculum alteratum ex radicibus Enulæ Campanæ, Vincetoxici, foliis Prassii, absinthii pontici &c. prædicta decoquendo in Jure Galli junioris, sed vivacis, qui nondum tamen venerem expertus fuerit. Non immeritò enim damnabat Septalius jus Galli veteris, in Asthmate, & Cachexiâ, cum Galli veteris utpote effæti & enervati decoctio glutinosos succos potius invehere apta sit. Sic per mensem integrum alternatim his remediis uti poterit leniter stomachum abstergendo, & paulatim alterando. Quoniam autem idem remedium ad longum tempus assumptum, ægris tædio esse consuevit, aliud remedium seu remedii materiam substituere licebit, jusculum scilicet viperinum, seu medicamentum ex vipera paratum, si Vipera vivæ haberi nequeant. Si ergo non possit prædictum jusculum fieri, Pulvis Viperinus, Sales Viperini, Trochisci, qui in officinis asservantur, adhiberi poterunt, electuarium aliquod conficiendo cum syrupo seu conserva totius citri, absinthii & similibus; sine pulvere viperino ad scrupulum semis, cum Drachmis duabus Terebintinæ puræ & lucidæ, sed illotæ, constari possent boli. Lorio enim cum aquis destillatis, ut fieri solet, multum detrahit Terebintinæ de facultate absterfiva, quam possidet, sic admonente Joanne Beverovicio de Calculo Renum & Vesicæ. Usus itaque Terebintinæ cum pulvere viperino ad alium mensem satis facile, & aptum erit remedium, ac utramque implebit paginam, ut dici solet, crassos humores abstergendo, eosque partim ad urinarias vias, & per

per secessum etiam secernendo, ac simul particulas balsamicas in massam sanguineam invehendo. Caterum si haberi possent vipera viva, quales modò prostant in hac Civitate, usus carnis viperinae in jure pulli columbini, aut galli junioris erit præferendus, & ad quadraginta dies saltem etiam erit continuandus. Interim purgationem aliquam ex prædicto syrupo seu infuso Rhabarbari intermiscendo. Quanta porrò sit Viperinae carnis efficacia in Cachexia & propensione ad Hydropem, tum quotidiana experientia, tum Scriptorum monumenta satis loquuntur; qua de re videre est Joannem Baptistam Spontonium in sua Con-echyduologia, & Petrum Poterium Centuria 3. qui refert Religiosum quendam centum quinquaginta annorum tota ætate viperas comedisse, & eum qui va lidè senex apparebat, juvenem sic factum. Hisce remediis innoxiiis, & quæ non levem operam præstare possint, si non ad morbi radices prorsus evellendas, saltem ad morbi progressum remorandum, atque etiam eodem tempore ad symptomata mitiganda, ne tam facilè ac tanta diritate recurrant, totam hyemem patienter exigere Ser. Principi necesse est, donec ineunte vere generosiora remedia in usum revocari possint. Remedia Chirurgica quod attinet, quando Vescicatoria prudenter apposita fuere, non improbantur. Cauteria femoribus facta, ut natura habeat emissaria, per quæ pituitam & serositatem expurget. Licet enim Cauteria in Hydrope & Cachexia sint suspecta in hoc casu, propter inflammationes & Erysipelata, quæ illis interdum succedunt. Attamen cum Erysipelas in pede ulceratum facilè sanatum fuerit, & vescicantibus apposis nihil supervenerit, prædicta canteria inuri poterint. Eriktiones toti corpori, sed molles, non asperæ, ut apud veteres, in usu frequentiori poterunt adhiberi ad perspiratum, & nutritionem partium obtinendam, addere possumus & nos, ad sanguinis motum sollicitandum fieri poterunt non asperæ, sed molles, inuncta manu ex oleo amygdalarum dulcium, cum aliqua portione spiritus vini.

Circa diatam alimenta erunt facilis coctionis, quæ apta sint nutrire; & pituitosos succos attenuare. Fercula igitur parari poterunt ex jure galli junioris, pulli columbini, & aviculis montana-

Bernardini Ramazzini Vita.

nis: Sustainenda itaque erunt vires, non augenda, ne morbus fallatur. Potus erit sive decoctum ex baccis Juniperi, quo uti consuevit, sive modicum vinum, sed generosum pro stomachi solamine, & spiritibus refocillandis. Date vinum & ficeram mærentibus, & iis, qui amaro sunt animo, ajebat Salomon. Vinum autem bibatur tepidum; ad passiones enim stomachi, & flatulentam materiam discutiendam, & ad faciliorem coctionem commendatur vinum calidum à Præcitis, & præsertim à Riverio. Custodiendus erit Ser. Princeps summa diligentia in aëre calido longè à ventis septentrionalibus, in cubiculo ad meridiem posito, in quo sese exerceat deambulando. Solitudinem autem, quæ mæroris solet esse nutricula, quantum potest abhorreat, ac patienter ferat, si Ars Medica non habeat tam prompta remedia, quæ vim morbi expeditè superent, qualia optarent Principes Viri, ac præsertim armorum duces, ut ad solita ministeria redire possint. Sic Æneas apud Virgilium in acie sauciatus instabat, ut sagitta infixæ quàm citissimè evelleretur.

Ense secent latè vulnusque, telique latebram

Rescindant penitus, seseque in bella remittant.

Sic ajebat Æneas, quod cum tam facilè præstare non posset Medicus, Deum è Machina, ut dici solet, Veneris scilicet auxilium advocare opus fuit. Tædium itaque prolixi morbi Serenissimo Principi tolerandum erit, & in continuato remedium usu obstinatè erit persistendum. Pertinacia enim juvantis sæpè morbum vincit, ajebat Celsus, qui auctor verba faciens de Cachexiâ, & Hydrope scripsit. Facilius curari hujusmodi affectus in servis, & populari gente, quàm in nobilibus viris.

Hæc sunt quæ nobis in tam gravi affectu media hyeme intempesta visa fuerunt, proponi & adhiberi posse, quæ omnia Prudentissimi Archiatri consilio subiecta esse volumus. Vota nostra fortunet Deus faxitque ut Bellator egregius de intestinis suis hostibus victoriam referat.

*****

Cum

Cum igitur, ut superius significavi, Ramazzinus à variis senectutis incommodis plecteretur, à studiorum laboribus se subtrahere, & omnimodæ quieti se tradere, animo cogitabat, ut reliquum vitæ tempus pacatè transigeret, exemplo amicissimi sui Francisci Spoleti, in Patavino Gymnasio Practicæ Medicinæ Professoris Primarii, qui cum per aliquot annos Veneti Oratoris apud Turcarum Imperatorem custodiendæ valetudini præfuisset, Byzantii improvisa correptus amaurosi lumen amisit. Caligantibus oculis Patavium deinde redux Ramazzinum simili oculorum affectu laborantem invisit, ex quo non parùm solaminis uterque sensit, suumque infortunium invicem consolati sunt. Cum enim Spoletio oculorum acies haud ampliùs præsto esset, Cathedræ oneri spontè cessit, ut in Patriam diverteret, quam charam ferè omnibus natura fecit. Paria meditabatur Ramazzinus, cum ecce sub die 18. Mensis Augusti, Anno 1708. humanissimas à Senatu Veneto accepit literas, quæ illum Collegii Veneti Præsidem declarabant, quod munus nonnisi Primariis quatuor Medicinæ Professoribus concedi solet. Inexpectatus hic honor à præconcepto consilio Ramazzinum omninò dimovit, prosperiorem, ut benè conjecit, sibi promittens fortunam. Anno autem insequenti, qui fuit 1709. die 21. Mensis Martii, ut constat ex litteris ad illum ab Amplissimo Senatu Veneto missis, è secunda ad primam Medicinæ Practicæ Cathedram promotus fuit, & in Clar. Viri Francisci Spoleti, Professoris Primarii locum suffectus. Quod tamen Ramazzini animum importunè agitabat, identidem erat respicere sese ob senectutem ac adversam valetudinem, quotidianis lectionibus minimè parem. Quare super hac re apud Patavini Gymnasii Moderatores institit, cui perbenignè responsum fuit, arbitratù suo, & cum benè valeret, suos instrueret auditores, Reipublicæ satis esse Ramazzinum in Patavino Lyceo Practicæ Medicinæ Professore habere Primarium.

Compositis ità rebus suis, animoque paca-

to statim ac feriarum tempora adfuerunt, Mutinam iter instituit, Comite Clarissimo Viro Antonio Vallisnerio Regiensi, Professore Patavino, ut in paucos menses fessam studiis mentem recrearet. Mutinæ redditus, quod fidelis subditi munus poscebat, sibi in more positum erat, Ser. Raynaldum Mutinæ Ducem, ac spectatissimos Principes ejus filios adiit, illis debita præstiturus obsequia. Ad eorum itaque præsentiam admissus, ac humanissimè, ut Principum Estensium mos est, acceptus, intermedio sermone de suis studiorum laboribus interrogatus est. Respondit ille, se non temnendum præ manibus habere argumentum, Librumque eà de re si conficere posset, Serenissimo Mutinæ Principi Francisco dicare se velle: quod Ramazzini consilium idem Princeps acceptissimum sibi fore ostendit. Patavium itaque remigrans circa finem autumnii manum operi admovit, ac unius anni spatium fidem datam exsolvit, Patavinis Typis evulgando Libellum, cui Titulum fecit:

De Principum Valetudine tuenda Commentatio Bernardini Ramazzini, in Patavino Gymnasio Practicæ Medicinæ Professoris Primarii, Serenissimo Mutinæ Principi Francisco Estensi dicata. Patavii 1710. ex Typographia Joannis Baptistæ Conzatti in 4.

Publici Juris factum hoc opusculum fortunam tam secundam expertum est, ut quasi omnes Principum Archiatri, operis novitate illecti, ubique illud expeterent. Tacebo laudes, quibus illud honestarunt Acta Eruditorum Lipsiæ, nihil enim magis ostendat quanti illic æstimata fuerit eadem lucubratio, quam rescire post exiguum temporis ab ejus editione, Lipsiæ recusum ipsum fuisse, cum Præfatione, ac Indice copioso, operâ & studio Clarif. Viri Michaëlis Ernesti Etmuleri, Successoris meritissimi illius Michaëlis Etmuleri, qui Pandectis Medicis Rempublicam ditavit, ac auxit.

Cæterum hic suo encomio fraudandus non est Celeberrimus Joannes Maria Lancisius, Clementis XI. Summi Pontificis Archiater. Ad illum, utpotè sibi à longo tempore familiarem, Ramazzinus dono Romam miserat prædictum opus de *Principum Valetudine tuenda*; se vinci liberalitate passus non est Lancisius, nam & ipse ad eundem Ramazzinum dono deferendum curavit eruditissimum suum Librum de *Romani Cæli qualitatibus*, simulque elegantissimam Epistolam scripsit, quam si hic referam, unà cum ejusdem Ramazzini Epistolari Responsione, me rem gratam Lectoribus præstiturum puto. En ergo utramque.

Præclarissimo Viro Domino

BERNARDINO RAMAZZINO

*Primam Medicinæ Cathedram in Patavino
Lyceo moderanti*

JOANNES MARIA LANCISIUS

S. P. D.

Dissertationem meam de *Romani Cæli qualitatibus* effætam admodum, ac depauperatam, eruditioni, ac limatissimo judicio tuo sistere non auderem, nisi ipse operis hujus excusationes in aurea Commentatione de *Principum Valetudine tuenda* solide produxisset. Cum enim curas multiplices, sedulitatem, animique contentionem, ac vigilantiam in omnes partes cum sollicitudine conjunctam Archiatri Principum subeundas, & adhibendas inculcaveris, non solum probè nosti, sed aliis quoque asseruisti exigua temporum ramenta illis superesse, quæ conscribendis Epistolis insumant. Enimverò destituuntur eâ quiete, postquam solummodo impetrata, componendis commentariis incumbendum esse, monitu & exemplo suo docuit Quintilianus. Ad communem verò Archiattrorum occupationem accesserunt diuturna Pontificis nostri valetudinis incommoda & pericula, quæ me diu noctuque exercitissimum habuerunt, eo tempore

quo mihi dissertatio parabatur. Cæterum ad opus edendum coëgit nos, & veritatis amor, & Patriæ charitas, simul etiam communis omnium Romam confluentium utilitas, quorum sanitati pro nostri muneris officio fuerat consulendum. Probandam igitur Tibi confidimus, si minus eruditionem commentarioli, certè in Civè alios juvandi sedulam voluntatem. Vale & litterarum beneficio te quam diutissimè incolumem serva.

Datum Romæ XV. Martii MDCCXII.

Ill. ac Rev. Domino Patrono Col.

JOANNI MARIE LANCISIO,

CLEMENTIS XI.

Archiatro Meritissimo

BERNARDINUS RAMAZZINI

S. P. D.

Litteras tuas humanissimas nuper accepi, unà cum doctissimo ac elegantissimo Opere tuo de *Romani Cæli qualitatibus*, cujus quotidiana lectione, cæteris omnibus sepositis, animum recreo. Quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet Opus hoc tuum tam perspicuè, ac tanta latialis sermonis puritate omnia exarata esse video, ut mihi aurei seculi Romanos scriptores legere videar. Mirum sanè est, quomodo Tibi occupatissimo, ac attentissimo, ut summum Pontificem non semel periclitantem è gravi periculo eximas, ac postea vitam valetudinariam degentem ad commodiorem statum perduceres vacaris, posse legere, ac scribere. Olim ego quoque, cum Ser. Mutinæ Duci Francisco secundo gloriosi Nominis una cum aliis Medicis operam meam præstarem, expertus sum, quanti laboris ac sollicitudinis sit in aula morari, ac Principis saluti excubare, præcipuè si Princeps gravibus morbis sit obnoxius, ac us plurimum valetudinarius. Magnum itaque fecunditatis tui ingenii præbuisi argumentum, diu tam gravibus curis implicitus, vix edito Libro de:

***** 2.

Blon-

Mortibus Subitaneis, cedro equidem digno, modò hunc tam egregium, ac varia doctrina refertum edidisti, spem faciens, ut nova fœtura Medicam Artem brevi sis ditaturus. Quid hoc esse dicam, nisi uberrimæ Tuæ mentis mirificam superfatationem. Opusculum meum de Principum Valetudine tuenda ad manus tuas delatum fuisse gaudeo. Illud quidem misi, non ut aliquod de amplissimo tuo penu exigerem; (si enim dati & accepti ineunda esset ratio, qualem me debitorem agnoscerem) sed solùm in aliquod obsequii argumentum. Vix concepta idea hujus Operis mei, curavi ut scirem, an Ser. Duci gratum futurum esset, si Primogenito Principi illud dicarem: quod cum ille perbenignè indulserit, postea ab aulico ministro urgeri cœpi, ut editionem properarem, quare meditatum opus, quod plus temporis atque olei plus exigebat, pro lubitu maturare non potui. Hinc factum, ut aliquot errata irrepsissent, eoque facilius, quò mihi ob visus imbecillitatem amanuense, ac anagnoste uti necesse est, sic

Dum relego scripsisse pudet, quia plurima cerno, Me quoque qui scripsi, Judice digna lini.

quod longè verius de me, quàm olim de se Ovidius, proferre possum. Veniam tamen apud Te impetraturum me esse confido. Ne verò Epistolæ prolixitate amplius Te morer, gratias quamplurimas pro tam eleganti munere beneficentiæ tuæ ago. Vale Italiæ nostræ ornamentum, atque opera tua effice, ut summo Pontifici Hesiodi senectâ contingat, quod ad publicam felicitatem, & Nominis Tui claritudinem valdè conducet.

Datum Patavii XXI. Junii, MDCCXI.

Neque pigebit referre lepidum Epigramma, quod composuit penè, postquam à prædicto Celeberrimo Archiatro Jo. Maria Lancisio Romæ ad publica Medentium commoda Bibliotheca Medica aperta fuit, in cujus laudes sic orsus est Ramazzinus tali carmine:

Grande opus aggressus Lancisi perficis, atque Addicis sacro, mos, ut in Urbe, loco.

Perlegere hic quisquis poterit monumenta sophorum. Quotquot habet Latium, Gracia quotquot habet, Hic Tua perstabunt Opera, ô Vir Magne, sed ista Non capiet Nomen Bibliotheca tuum.

Cum igitur Doctissimus Lancisius Ramazzino uteretur valdè familiariter, & omnia sibi cum illo intercederent jura amicitiae, pro tam singulari officio ac munere sibi valdè accepto ei gratias agere non omisit hac brevi Epistola, quam hic ponere haud supervacaneum duxi, dum in consortium trahit aliam Ramazzini Epistolam, quam in ejus gratiam officiosissimè ei rescripsit Ramazzinus. Ex ordine hæc sunt:

Amplissimo Doctissimoque Viro

BERNARDINO RAMAZZINO,

In Patavino Lyceo Medicinae Professori Primario Meritissimo

JOANNES MARIA LANCISIUS

S. P. D.

Quod exasthicon suavissimis salibus aspersum in Bibliothecæ meæ laudem miseris ad communem nostrum Amicum Doctissimum D. Morgagnum, me plurimum devinxit. Magnitudine enim ingenii Tui tenuem operam meam mirifice adauges. Possim verò ità tractas, ut non quasi Senex in Parnassum diverteris, sed quasi juvenis diutino Musarum contubernio usus fueris. Gratulor idcirco Tibi de vigore animi tui, qui neque in senio literas abdicare, neque otiosi nisi cum studiis novit: gratias ago maximas, versus tuos inter pretiosissima Bibliothecæ monumenta servaturus, Vale.

Romæ Nonis Julii MDCCXIV.

III. ac Reverendissimo Dom. Patrono Col.

JOANNI MARIAE LANCISIO,

CLEMENTIS XI.

Archiatro Meritissimo,

BERNARDINUS RAMAZZINUS

S. P. D.

Nunquam sanè, nec per somnium quidem mentem subiit cogitatio exasthicon meum in laudem Bibliothecæ Tuæ, ad manus Tuas perventurum, & quod miror, tantum gratiæ apud Te habuisse, ut putares licet occupatissimus tuum esse ad me scribere & gratias agere. Scito quod cum D. Morgagnus noster mihi legendos misisset elegantissimos Eminentissimi Cardinalis Pamphili Italos versus in solemni dedicatione Bibliothecæ tuæ factos, scito inquam sensisse Musam meam vetustinam catullire, undè paucos illos versus concæpi, potius seu abortivi. Quoniam ergo cogor rescribere pro levidenſi munere adeo Tibi accepto, gratulabor Tibi de opere tanto actam generosè inchoſto, ac tam feliciter perfectò. Interim gratulabor exegisse monumentum ære perennius, cujus ideam à Medicorum nemine, quotquot olim habuerint Cæsares, ac postea Romani Pontifices, sed à sola Generositate tua. Recensuit XVIII. abhinc annis Nobilissimus Eques Mandonius in Opere suo de Archiatri Pontificum, eos qui medicam operam summis Pontificibus præstiterint, ac de Te egregiè & multa cum laude scripsit. Ast tu amplissimum Theatrum Nomini Tuo aperuisti, in quo posteritas Tibi æternum plaudet. Habebit itaque imposterum binas arces gloriosas, unam Martis, alteram Palladis in Litteratorum præsidium. Vale diu & plurimum ad publicum bonum, Vir sapientissime.

Patavii die XII. Julii 1714.

Quàm magnæ insuper haberetur venerationi etiam apud celebres nostri Sæculi Poëtas, satis palam facit Consilium Medicum, quod Latino Carmine exaravit cum Poëtæ consuleret. Cùm ei instaret D. Abbas Michaël Capellarius Poëta Celeberrimus, cùm diro in cruribus Erysipelate afficeretur;

Ad Ill. & Rev. Dom. Abbatem

MICHAELEM CAPELLARIUM,

Poëtam Celeberrimum Erysipelate laborantem, Consilium Medicum:

Crura Tibi ut scribis dirum Erysipelas adurit
Vir bone, nec reperis, qui levet arte malum.
Plurima promittent Medici, namque id Medicorum est,

Sed Tu ne fidas, nam dare verba solent.
A pingui atque oleo, veluti cane & angue, caveto. (a)

Unguina succenso dant alimenta foco.
Pinguia quin faciunt partem putrere perustam (b)

Nasceturque ulcus, quod cacoëtes erit.
Nec minus herbarum succos apponere tentes,
Crura nec, ut mos est, lacte fovere velis.

Talia quippe nocent, coguntque recurrere morbum.
Qui ex imo ad summum proliciendus erat. (c)
Quid faciam ergo inquis? Tu sustine, & abstine, talis

Decubitus Criseos est mihi crede loco.
Interea in lecto recuba, & suffusa rubore
Aëre ab externo membra tuere precor.
Sic etenim poterit sensim expirare, quod urit.
Hæc sat nota Coi sunt documenta senis.
Tute ergo observa, ac tristes animo expue curas,
Sitque benè ut valeas unica cura Tibi.

***** 3

Noli

(a) Pinguia ad inflammata non conducunt. Hipp. de Affectibus n. 57.

(b) Ab Erysipelate Putredo & suppuratio malum. Hippoc. 7. Aphor. 20.

(c) Erysipelas ab exterioribus ad interiora verti non est bonum; ab interioribus ad exteriora bonum. Hipp. 6. Aphor. 25.

*Noli dum langues Musi, Phœboque videri
Tam charus, quin sis charior ipse Tibi.*

Sed ad institutum iter redeo. Audierat jam Ramazzinus Diatribam suam de *Morbis Artificum* in Idioma translatam fuisse germanicum; & ab aliis quoque Nationibus benè exceptam, & cum Mutinensis editionis exemplaribus jam dudum omnibus distractis, ad novam editionem ab Eruditis compluribusurgeretur, statuit Librum ipsum novo additamento exornare. Itaque duodecim Artium, quas insalutatas antea reliquerat, morbis pertractatis, adjecta quoque Dissertatione de *Virginum Italium valetudine tuenda*, omnia conjunctim Patavino Typographo recudenda tradidit hoc titulo:

De Morbis Artificum Bernardini Ramazzini in Patavino Gymnasio Practicæ Medicinæ Professoris Primarii Diatriba, Mutinæ olim edita; nunc accedit Supplementum ejusdem argumenti, ac Dissertatio de Sacrarum Virginum Valetudine tuenda. Patavii Anno 1713. per Joannem Baptistam Conzattum.

Quamvis autem ætatis incommoda crescerent, & à senili morborum agmine circumfederetur, se literis abdicare nunquam passus est Ramazzinus, ut omnibus ferè earum cultoribus accidit, qui libros nocturna diurnaque versant manu, ac in medio ipsorum commoriuntur. Itaque memor eorum, quæ Principi Clementi Joanni Federico Estensi pollicitus fuerat, dum librum suum de Principum Valetudine tuenda obtulit Ser. ejus Fratri Francisco Principi Mutinæ, nempè sibi statutum eidem quoque aliquod opus dicare. Ut datam fidem liberaret, vacationum tempore, & subcivis horis, tametsi non esset ex illis, qui suo nomini vellet, ut cum Cicerone ad Herennium, ex aliorum laboribus libare laudem, Ludovici Cornelii librum de *Vitæ Sobriæ commodis* aliquibus annotationibus illustravit, & è suo penu auctum æneis formis describendum postea curavit. Qui ergo sobriè

vitam agere cupiunt, adeant hunc librum, cui Titulus est:

Annotationes in Librum Ludovici Cornelii de Vitæ Sobriæ Commodis Bernardini Ramazzini in Patavino Gymnasio Professoris Primarii, Serenissimo Clementi Joanni Federico Estensi dicatæ. Patavii ex Typographia Joannis Baptistæ Conzatti.

Haftenus expositis Ramazzini nostri rebus, nunc poscit ordo ut pauca quædam de ejus corporis structura animique dotibus in medium afferam. Convenienti corporis symetria à natura dotatus fuerat Ramazzinus, calido & sicco constabat temperamento, habitus corporis gracilis non pinguis, colore ex flavo-fusco tingeatur. Crines crispis & nigri, sed supra ætatem cani, licet afflicto capillitio obtegerentur, quod illum satis urbanum reddebat. Oculi nigri, qui ei gratiam, & venustatem conciliabant. In vultus parte dextera eminentia quædam ab aure parùm diffita, porri ad instar prominebat, quæ illius tamen faciem non dehonestabat. Gressus celeritate suos ferè discipulos anteibat, qui illum assiduò comitabantur pro Medica Praxi sibi comparandâ. Rarò, nec nisi summè irritatus, irascebatur, prudentiæ tamen limites non excedens. In rebus verò literariis, ubi ratio exigeret, ad iram proclivis erat, ac pronus. Rerum domesticarum exigua illicura, in cæteris verò diligens, ingenii acie, ac memoria pollebat. Vestium decentem amabat ornatum, qualem Philosopho Civili convenire decorum est. Mollitiem verò in Medicis, ac ambitionem aspernabatur. E mensa ad studium sine ullâ capitis noxâ, quotidie suetus erat accedere, loquacitatis erat intolerans, ac proindè ipse curto sermone suas exponebat cogitationes. Cæterum, etsi primo adspèctu cogitabundus, ac abstractus sæpius illum conspicientibus appareret, hilarem tamen animum præferbat, & cum literatis amicis colloquia habens, interdum fabellis utebatur, ac seria jocosis urbanè miscebat. Cùm unus esset

esset ex illis, qui modò ruri, modò in Urbe esse amaret, in impigritate ad laborem studia sanitatis cum Hippocrate ponebat, idcirco frequens illi erat in ore illud Celsi Oraculum in Libro 1. de Re Medicâ exaratum: *Hinc oportet varium habere vitæ genus, modò in Urbe, sæpius in agro, navigare, venari, quiescere interdum, sed frequentius se exercere, siquidem ignavia corpus hebetat, labor firmat, illa maturam senectutem, hic longam adolescentiam reddit.* Quodcumque ludorum genus cane pejus & angue averfabatur, summè illi tantum pergratus erat Latrunculorum ludus, quo ab ægrorum tædio expeditus sæpè, ac sæpius cum Doctore Francisco Placentia celebri illo Ægei rediviivi descriptore se exercebat. Neque præteribo illum quocumque anni tempore in dies ac noctes fuisse siticulosum, ità ut cum è somno excitaretur, statim parata posca aridas sibi fauces humectare cogeretur, adeò vehementer à siti, pessimo illo morborum genere, infestabatur. In actionibus, publicis præsertim, sub initio, ut pluribus contingit, valdè timidus ac tremulus fuit. Familiaritatem eruditorum hominum oblatam libentissimè amplectebatur, ipsumque illuc ferebat sibi innatus amor erga literatorum Rempublicam; quare omnes intimo cordis affectu diligebat, & datâ occasione suum in illos testabatur obsequium, quo factum est, ut & parili honore omnes illum usque ad cineres prosequuti sint, benè de ipso, aut sentientes, aut scribentes.

Atque ita quidem suam instituit vitam ac perduxit Ramazzinus. Cum verò in ultimo jam esset constitutus senio, pluries apud eum institit Bibliopola Patavinus, ut dispersas ejus Constitutiones Epidemicas Mutinenses uno volumine complecti, & recudere posset, sperans id gratum fore Artis Medicæ alumnis, & non modicam utilitatem obventuram ex hujusmodi ad Praxim Medicam accommodatis annalibus. Bibliopolæ petitionibus libenter annuit Ramazzinus; verum ut aliqua opusculo novitas accederet, eisdem constitutionibus ad castigandum nimium Chinæ-Chinæ usum Dissertationem suam de Chinæ-Chi-

næ abusu adjecit. Excepta fuit diversis animorum studiis Dissertatio ista: neque defuere, qui hunc à reliquis Ramazzini foetibus dissimilem pronuntiarint. Imò à Clarissimo hujus Urbis Medico Chinistâ concinnata nuper fuit, ac Typis etiam evulgata Jatro-Apologetica Chinæ-Chinæ Dissertatio, qua Ramazzinianæ Lucubrationis fundamenta ex ratione & praxi appositè deducta multis infrugiferè convelluntur. Cum verò opusculum illud suum ad me scripserit Ramazzinus, hinc & ego in scenam ab Apologetico scriptore pertractus fui, quasi Ramazzinum Pataviî commorantem literis meis certiolem fecerim, hic Mutinæ adesse Medicos, qui largioribus Chinæ-Chinæ Dosibus suos tractent febricitantes, ac illà usque ad nauseam saturent. At hoc mihi minimè tribuendum, idque facile quisque intelligat, qui meminerit, Ramazzinum ad 30. circiter annos hanc Urbem alteram veluti Patriam incoluisse, atque hic Medicinam tamdiu fecisse. Quare à nemine edocendus ille erat, quam methodum in chinizandis febricitantibus observarent nostrates Medici. Præterea jam diu est, quòd in hac Urbe Chinam-Chinam cum Horatio crepant:

*Pharmacopolæ,
Mendici, mimæ, Balatriones, hoc genus omne.*

Quod ergo scripserit se ea ex me per literas intellexisse, finxit ille Dialogistarum, ac aliorum Rhetorum more, ut causam ea ad me scribendi præ se ferret. Cæterum, cum addidit inter Gabellum & Scultennam altas Chinam-Chinam fixisse radices, hoc tantum de forensibus, aut etiam si velis de similis intra Urbem farinæ Medicis ipsum pronuntiasse nullus dubito, quorum nonnulli, si verum fateri amamus, nimii interdum sunt in propinanda China-China, & ad jugulandas febres, non sine cortice, ut dicitur, sed nimio cortice navigant. Idipsum sanè de Orthodoxis Civitatis nostræ Medicis nequaquam verificatur, qui post editam de Abusu Chinæ-Chinæ Ramazzini Dissertationem summâ cautione

tione & judicio, moderataque dosi Peruvianum corticem suis exhibent febricitantibus, ut febrium periodicarum paroxysmi citò tuto sustollantur.

Animadvertendum insuper est, quod Apologeticus scriptor, ut suam fortius tutetur causam, ac facilius Lectores detineat, *Mortuo verba faciens*, Ramazzinum de manifestâ antilogiâ præcipuè notare adnuitur; sed inustam Ramazzino notam quisque facile delebit, cum sciverit, Ramazzinum nunquam ex professo de Chinâ-Chinâ scripsisse, neque de illâ Hypothesim ullam posuisse, ut commentus est Apologista in Opere suo de Chinâ-Chinâ; quare illi pro recta medendi methodo in arbitrio fuit Chinam-Chinam modo laudare, modò etiam culpæ, & secundum febrium grassantium morem, & annotationum Constitutionum exigentiam illius usum & abusum aperire. Hoc autem consultò egit viginti sex abhinc annis non sine ægrotantium utilitate in Constitutionibus suis Epidemicis Mutinensibus, & in nuperâ dissertatione de Abusu Chinæ-Chinæ, in quâ, ut ait, pluries experientia edoctus, Chinam-Chinam modò utilem in febribus, modò parum proficuum fuisse sincerè fatetur. An hoc sit manifestè sibi contradicere iudicium Lectorum appello. At pro nunc è diverticulis in viam.

Tribus mensibus ab ejusmodi dissertationis editione, Nonis videlicet Novembris Anni MDCCXIV. circa decimam & sextam diei horam, cum se accingeret ad Lyceum invensum, pro instruendis auditoribus suis, gravissimâ correptus est apoplexia. Ad illius repentinum infortunium confestim præstò fuerunt, in Arte medendi peritissimi Joannes

Baptista Morgagnius, Antonius Vallisnerius, Jacobus Viscardus, Alexander Knips Macoppe, omnes intimi ejus amici ac Professores Patavini: sed nullum fuit remedium; quo periclitantis amici ruens in pejus vita levare posset, neque mirum, cum etiam ex Aphoristico Coi senis documento, *solvere apoplexiam vehementem sit impossibile; levem verò non facile*. Itaque postquam cum tam sævo hoste duodecim horarum spatio senili robore conflictatus fuisset, tandem insuperabili cessit morbo, & circa quartam noctis horam totius Universitatis Patavinæ mœnore extremum suæ Vitæ diem clausit, Anno salutis nostræ MDCCXIV.

Quod si Deus illi vitam prorogasset, quamvis senili ætate confectus, ac lumine cassus, alia opuscula in lucem edere meditabatur, & præcipue opusculum de Vermibus humani corporis, quod jam exorsus fuerat, ac fortassis vermium professoribus haud injucundum foret. Sed Deus vanas hominum cogitationes ictu oculi abrupit.

Anno antecedenti, mortem vicinam quasi persentens, ob comminati insultus apoplectici suspicionem, testamentum condidit, ac hæredes instituit suos ex filia Nepotes Franciscum, & Cæsarem, fratres de Medicis, quarum primus est Medicinæ Professor, alter Legum Doctor, quas in Mutinensi Lyceo proficitur. Sepultus est in Ecclesiâ Monialium Beatæ Elenæ Patavii, VIII. Idus Novembris, Anno 1514.

Quoniam verò nulla ejus tumulo inscripta fuit memoria, quoad possum ego hisce chartis tanti Viri Nomen commendabo, inscriptione quam ita concinnandam censui:

B E R N A R D I N O R A M A Z Z I N O
C A R P E N S I,

Philosopho ac Medico,

Olim

In Mutinenſi Academia

Primo Medicinæ Theoricæ Profeſſori,

Postremò

In Patavino Lyceo Practicæ Medicinæ

Profeſſori Primario,

Qui ſumma Literarum jaſtura

Octogenario major

è vivis deceſſit

Nonis Novembris Anno Salutis noſtræ MDCCXIV.

Ut gratum ſe Celeberrimo Patruo oſtenderet,

Inſcriptionem hanc poſuit

Amantiſſimus ex Fratre Nepos

B A R T H O L O M Œ U S R A M A Z Z I N U S,

Medicinæ Doct̃or.

BERNARDINI RAMAZZINI

In Patavino Gymnasio Medicinæ Professoris Primarii

ORATIONES TRES POSTHUMÆ.

TYPOGRAPHI AD LECTOREM.

En rursus , Lector Eruditissime , Celeberrimi Ramazzini Orationes tres , hætenùs cum aliis Præstantissimi Autoris Operibus minimè editæ , ac manuscriptæ nobis non satis citò transmissæ , ut continuò adjungi potuerint decem Clarissimi Viri Orationibus , in hujus Voluminis fronte reperibilibus ; eas autem hic , quamvis extra proprium locum , æquius exhibendas reputavimus , quàm si tam elegantibus ac elimatis Scriptis Te defraudatum dimitteremus.

ORATIO I.

Medicam Peregrinationem , si non necessariam , saltem perutilem , ad Artis peritiam , & Nominis existimationem comparandam.

SI veri speciem aliquam habet , A. N. quod pro mortalitatis nostræ documento legimus , atque etiam audimus , nempe hanc , quam in terris ducimus vitam , nihil aliud esse , quàm quoddam Peregrinationis genus , donec Cœlestem Patriam , undè nostri pars melior effluxit , tandem repetamus , mirari haudquam convenit , si cuique ferè mortalium indita sit peregrinandi cupido , & pervisendi , qualis sit Orbis terrarum facies , ut non pauci sint , qui patriæ commodis valere jussis , per mare , per terras mille pericula subituri longas & difficiles peregrinationes suscipiant. Duplex autem hominum genus , qui hujusmodi cupiditate flagrant , observare mihi contingit , unum eorum , quibus unicus finis est varias regiones percurrere , observandi causa quidquid in iis magnificum est , veluti Tempia , Theatra , Armamentaria , Cymelia Principum , Simulacra , Picturas , & alias hujusmodi ; aliud verò hominum genus est , qui

qui Peregrinationes suas instituunt, ut homines potius, quam statuas, & opera Artificum obferrent. Utrosque commendatione dignos existimare fas est, cum hoc pacto prudentiam, & omnigenam rerum cognitionem sibi comparare valeant, eos tamen magis laudandos crediderim, qui Peregrinationem suscipiunt, ut doctos viros & sapientes conveniant & admirentur. Hujus secundi generis singulare exemplum habemus, quod memorare lubet, ad Gloriosissimæ hujus Civitatis immortale decus. Nemo ferè inter Eruditos est, qui aliquando vel non legerit, vel non audierit, hominem fuisse, qui Titi Livii Patavini fama permotus à Gadibus extremis per Gallias, Romam usque venerit, ut tam egregium scriptorem, latialis eloquii promocondum, inviseret, quo viso, debitisque obsequiis præstitis, nullius alterius rei curiosus observator, in Patriam sollicitus repedarit. Tantus in homine illo fuit amor & reverentia Virtutis, ut quem nec Cæsaris Augusti gloria & Majestas, nec Roma tunc temporis mundi miraculum potis fuit allicere, unius tantum Docti & Sapientis Viri fama pertraxerit. Quam uberes fructus ex hujusmodi peregrinatione liceat colligere, satis norant, priscis temporibus, Philosophi, Poëtæ, Oratores, alique liberalium disciplinarum studiosi, qui patriis laribus relictis, longa itinera capefcere non verebantur, non ut simpliciter, quemadmodum Gaditanus ille, sapientium Virorum externam faciem more Pictorum contemplarentur, sed ut animi dotes introspecerent, & cum iis mutua commercia instituerent.

Septem Græciæ Planetas, h. e. septem illos adeò memoratos Græciæ sapientes, quorum nomina aternitati fama sacravit, incertis sedibus vagantes omnes coronas fuisse, è scriptorum monumentis satis constat. Præter laudatos sapientes, alii quoque in Græcia, scientiarum Parente, & altrice licet nati & enutriti, hoc pruritu peregrinandi urebantur, experiundi causa qualis esset extra Atticos fines sapientum doctrina. Hanc ob causam olim celebres erant in Ægypto apud Mem-

phim, & Æliopolim Sacerdotes & Astronomi, in Gallia Druidæ, in India Brachmani, & Gymnosophistæ. Ipsi quoque Romani postquam ruditate deposita, liberales disciplinas Civitate donarunt, quamvis in Urbe Græcos homines, publicis in scholis docentes, haberent, ut nonnulli Græcam Urbem ferre non possent, Græciam tamen perlustrandi genio quodam ferebantur. Marcum Tullium Athenas concessisse, ibique ad aliquot tempus commoratum, eloquentiæ suæ Græco sermone periculum fecisse legimus, ut prædictum fuerit, Eloquentiam spretis Athenis migraturam in Latium. Virgilium, Horatium, atque alios clariores Poëtæ, in Græciam navigasse, ut ex ipsis Musarum fontibus suavius potarent, nemo est qui non novit. Eodem quoque studio peregrinandi tenebantur olim antiquissimi Medici, imò ipsi Medicinæ Parentes, ut ex eorum scriptis satis liquet, quod itidem nostrâ quoque ætate pro more habent Angli, Germani, Ungari, aliarumque nationum Juvenes à suis Academicis dimissi, quos non piget pedestri etiam itinere clariores Italiæ Urbes, & Lycea pervisere, & quos audierint vel legerint fama vel scriptis clariores, officiosè convenire, cujus rei testes vos appello quotquot adestis Professores spectatissimi. Ex hac igitur perantiqua, ac nunquam satis laudanda peregrinandi consuetudine, argumentum pro hodierna hac Oratione mihi selegi, ut studiosæ Juventuti rationibus, & exemplis ostenderem Medicam Peregrinationem, si non necessariam, saltem perutilem esse ad Artis peritiam, & Nominis existimationem comparandam.

Non inconsultò Peregrinationem, quæ Medicum apta sit perficere, eumque supra vulgarem cæterorum sortem attollere, Medicam esse debere asserui, quæcumque enim alia ad curiositatis gratiam suscepta, esset omnino infrugifera, imò peregrinantem à Medicinæ studio potius averteret, quàm illum instrueret, talem itaque eam esse oportet, qualis est Mercatorum, quorum itinera & naviga-

tiones pro unico fine lucrum habent & commercium. Sicuti ergo quis huiusmodi Peregrinationem animo decreverit, ut huiusmodi provinciam prudenter, & cum laude suscipiat, antequam viæ se dedat, instructus sit oportet de Natura Locorum, Urbium, ac Regionum, quas velit percurrere, atque apud se nomenclaturam habeat præstantiorum in Arte Virorum Professorum, quos in singulis Urbibus adire debeat, & alloqui, nec non ut literis commendatitiis alicujus Nobilis & Potentis Viri ad alios hujusce ordinis, in aliis Civitatibus hospitantes, sese communiat; huiusmodi enim Literæ fœcundæ sunt, & alias subindè pariunt magno usui futuras ad fortuitos casus, qui peregrinantibus persæpè obviam fiunt. Extat in hanc rem elegantissimus Libellus, quem Thomas Bartholinus ad Gasparum filium Italiam pervagantem misit, in quo illum admonet, quomodò gerere se debeat, quas Urbes, quæ Lycea, quas Bibliothecas, quæ Cimelia, quos doctos Viros convenire debeat, & parentis nomine salvare. Quis autem non videt Peregrinationem, hoc modo susceptam, perpetuam & accuratam esse in rei Medicæ studio exercitationem, ut qui eam ritè administret in adversariis suis diligenter adnotando, quæ ab hoc vel illo Professore decerpserit, ut de se affirmare possit nullam ferè diem perdidisse.

Conferamus quæso A. O. progressum ac doctrinæ incrementum, quod quis jam Medicus Practicus in Patria Urbe per annum integrum se facturum speret, ægros quotidie invisendo, & quandoque cum doctioribus Medicis consultando, cum eo progressu, quem à Medica Peregrinatione eodem temporis spatio alter studiosus impetrare possit. Neminem fore arbitror, qui mecum non sentiat longè majorem profectum consequuturum, quàm à studio accurato; sed in Patria Urbe, intra domesticos parietes, qualem modò delineavimus, & quò longius à Patriis sedibus proficiscatur, eò majorem rerum cognitionem, prudentiam ac famam acquiraturum, more scilicet magnorum fluminum, quæ, quo lon-

giora itinera procul à sua origine emetiuntur, per varios terrarum tractus discurrendo, nova aquarum accessione ampliora fiunt, veluti Ister in Europa, Nilus in Africa, qui

Æthiopum per mille ruit nigrantia regna,

donec in Mediterraneum procurrens, in septem cornua divisus aquarum copiis, Mari bellum potius indicere, quàm tributum offerre videatur.

Sed forsitan opponet aliquis, Medicum Peregrinantem & errabundum non posse multum proficere propter Librorum defectum, cum nonnisi paucos intra suas sarcinas secum possit deferre, quos etiam si velit legere, tempus commodum non habeat, quod potius impendere necesse sit ad corporis defatigati vires cibo & somno restaurandas, quàm ad mentem jejunam Librorum lectione recreandam, ubi Medico in Urbe aliqua stationariam vitam degenti magna suppetat Librorum copia, ut quidquid novi in re Medica, & Literaria Republica quotidie eveniat, facile perdiscere possit. Num Medico utilius sit, grandem, ac nobilem Bibliothecam Libris, quæ ad Jatricam facultatem, & alias quoque pertineant, habere instructam, & variorum in arte Medicorum imaginibus, signisque ornatam, & pluteum Archetypum, Hippocratem semper apertum ad ostentationes servantem, an potius expediat paucos habere libros, sed selectos, quos diurna & nocturna manu verset, hic mihi disquirere non vacat, tamen proferre liceat quid de Librorum copia, & quorundam vanitate senserit Seneca: *Distrabit discentem turba Librorum non instruit, & cum legere non possis quantum habueris, satis est habere quantum legas.*

Verum largiamur Medico, otio urbano gaudenti, Libros non defuturos, ex quibus varia in dies documenta possit perdiscere, ast libri, ut fert adagium, muti sunt Magistri, sed ut Socrates apud Platonem ajebat, dubitanti non satis commodè respondent, ubi Medicus, qui peregrinatur, tot Magistros forti-

fortitur, sed loquentes, & dubia dissolventes, quot reperit doctos, & expertos Viros in singulis Urbibus. Quantum polleat viva vox dicentis, ut altius imprimantur in mente ea quæ fuerint prolata, nemo non in se ipso experitur; eadem enim est vivæ vocis virtus ac vis percussione, de cuius admiranda potestate tam egregiè scripsit Borellus. Quam facile ictu mallei in ære imprimatur imago æternum duratura, ostendunt antiqua Cæsarum Numismata. Si ergo peregrinanti Medico non tam facile est lectioni incumbere, per facile est doctos & eruditos homines audire, nec paucos, nec rarò in hac vel illa Civitate, veluti expertos Clynicos, Anatomicos, Chymicos, Botánicos, Chirurgo, Lytotomos, ac interdum in Aulis Principum Archiatros, quos de Asclepiadum familia prognatos supponere æquum est, quibus nempè Regum ac Imperatorum concredita est salus.

Quod verò hac in re animadversione dignum est, peregrinantem Medicum huiusce exercitationis nunquam capit fastidium, loci enim commutatione novum semper curiositatis suæ pabulum invenit, non secus ac ad nova convivia identidem accedat. Hoc pacto doctrinarum novitate, eruditione, rerum peritia mentem replebit, ac, ut ita dicam, sese infarciet. Exiguo igitur labore sola nimirum officiositate Viros doctos compellendo ac sciscitando de iis, quæ inter Medicos disquiruntur, amplum sibi patrimonium, & Medicam Encyclopediam comparare poterit.

Nimius essem, si cuncta beneficia & comoda, quæ ex Peregrinatione, tanquam ex fonte uberrimo, promanant, recensere vellem, vereri enim possem, ne nimis longè peregrinarentur aures vestræ, id unum tantummodò adnotare liceat, Medicum peregrinantem non solum in re Medica, sed in Historia Naturali instructissimum, si attentè observet, quæ in itinere passim occurrunt, & ad sui contemplationem nolentem etiam advocant, & quod rei præcipuum promptè, & sine mora in schedula adnotet, quæ observatione digna crediderit, Plinii Naturalis Historiæ con-

ditoris exemplo, qui, ut in quadam Epistola refert, Plinius junior in itinere Notarium ad latus habebat cum libro & pugillaribus, ne illum caperet oblivio, quæ postea, cum ad hospitium divertisset, in commentaria referebat. Habent singulæ Urbes admiranda quædam, non solum exterius, sed intimius quoque observatione digna; aliæ quidem Mineralium, Fossilium, Sulphurum, Lapidum, Marmorum, Bituminum, aliorumque ex variis terræ succis concretorum; aliæ verò in genere aquarum, in quibus tam varios naturæ lusus admiramur, ut ex eodem tractu scatescant aquæ calidæ, frigidæ, falsæ, dulces, nitrosæ, graveolentes, lapidificæ, mortiferæ, qualis erat stigia apud Novacrim in Arcadia, graves & ponderosæ, in qua nullum animal mergi poterat. Extant in Civitatibus quibusdam apud quosdam doctos Viros Musæa, in quibus varia naturæ prodigia & lusus, ex quocumque genere, tum mineralium, tum animalium, in quibus sceleta tum magna, tum parva, tum minima insectorum cujusque generis, si placet, ipsius quoque acari, summatim peregrinanti Medico nusquam non occasio præsto est, ut facili negotio, ac brevi temporis intervallo polymates dici possit, & mereatur. Atqui, si isthæc vera sunt, quis mecum non fateatur Peregrinationem multum pollere ad peritiam in Arte Medica & Nominis existimationem comparandam, ut qui illam ritè absolverit, postea redux in patriam cæteris emineat Elogio illo Homérico dignus:

Unus homo Medicus multis aequandus ho-
re est.

Si verò rationum momenta, quas pro nostri asserti validitate, in medium protulimus, exemplis quoque pondus aliquot adjicere velimus, aliquot & quanta nobis suppetent exempla tum vetera, tum nova, quæ si velimus recensere, in longum protraheretur Oratio. Labet tamen pauca quædam memorare, ut planè constet, quantum utilitatis

***** 3

confe-

conferat Medica peregrinatio. Pro veterum exemplo Galenus Medicorum Coripheus unus sufficiat. Hic Pergamo Civitate Asiæ, vel ubi natales sortitus est, relicta, totam Græciam perlustravit, in Ciprum navigavit, ubi fodinas vitrioli ingressus est, ut genesim observaret, mox in Palæstinam abiit, ut exindè Romam pedestri pariter itinere, ut ipse refert, profectus est, indè in Macedoniam & Thraciam pedestri pariter itinere transit, indè in Lemnium Insulam, ut Terræ Lemniæ compositionem perdisceret; in has quoque regiones Venetæ Ditionis venit, Germaniam visurus, sed Aquiliæ substitit Commodum Imperatorem ab expeditione Germanica redeuntem aperiens, ac in illa civitate librum, qui *Ars Parva* dicitur, composuit. Prosper Alpinus inter recentiores olim in hoc Lyceo Professor Celeberrimus. Vidit olim & audiit Virum hunc doctissimum Civitas hæc in Horto sedentem, magna Juvenum & Professorum corona stipatum, Vegetabilis Regni divitias & opes explicantem, tam ingenti confluxu, ut nunquam majorem Auditorum frequentiam Patavinus Hortus adspexerit. At quomodo tantum venerationis & famæ illum sibi adscivisse credendum est, num in Urbe aliqua Medicinam facitando, sive in aliquo Lyceo Professorium munus exercendo? Soli navigationi in Ægyptum cum Gregorio Hemo, Patritio Veneto, Nominis sui celebritatem refert acceptam. Cairi enim Urbis populosissimæ ad plures annos commoratus, earum gentium mores, morbos, medendi methodum, & varia remediorum genera observavit, & in commentaria sua retulit, postea in Patriam & hanc Urbem redux peregrinis mercibus onustus, edito elegantissimo Libro de Medicina Ægyptiorum, & Plantis Ægypti, Horti Præfecturam, Navigationis suæ portum, magno cum plausu obtinuit.

Duo Clarissima Bataviæ Lumina præterire non liceat Guglielmum Pisonem, & Carolum Bontium, quo studio in censu illustrium Virorum nomina sua reposuerint, satis loquuntur egregia, quæ nobis reliquere, monumenta

suarum peregrinationum; prior quidem de *India utriusque Re Naturali, & Medica*, alter verò de *Re Naturali & Medica Orientalis India*, ex quibus quamplurima, quæ ad nos asportantur, licet cruere, ad Europæorum morbos contumaces, qui nostris remediis non auscultant, sanandos.

Quid verò de Clarissimo Turnefortio dicam, quem è vivorum statione nuper sublatum dolent Botanici & Literati omnes, referam? Quanta indagine magnus iste Peregrinator per Europam, Asiam, & fines terrarum extremos abditiore loca in sylvis, vallibus, & præruptis montium jugis penetravit, & novis ignotisque plantis Botanicam ditavit, palam faciunt elegantissima illius opera, tam bellè, tam decorè conscripta & delineata, ut non minùs oculos quàm mentem oblectent. Antequam Turnefortii nomen claresceret, quis non putasset studiis ac laboribus tot illustrium Virorum omnino & ex asse absolutam esse Plantarum Historiam, ita ut indagini nullus amplius esset locus, nec aliud Botanicis agendum esset, quàm ut confusam Plantarum supellectilem in suas classes digererent. Antea si quis fortè herbulam unam vel alteram reperisset, quam in caterarum serie reponere non esset tam facile, quantum sibi plaudebat. Modò, postquam Vir iste Laudatissimus spartam hanc tam egregie exornavit, & millenis Plantis Botanicam auxit, satis ostendit, magnam esse vegetabilis regni amplitudinem, non minùs quàm mineralis & animalis. Non est ergo quòd naturalium rerum scrutatores, qui plurimi sunt, passim conquerantur, occupatam esse veritatem, nec habere circa quod industriam suam exerceant, nisi circa res leviculas, ac nullius usus, cum ingens pateat campus, de Medica Republica, tum in Practicis, tum in Theoricis benè merendi mille modis, ac præsertim si frequentior sit Peregrinatio. De hoc itaque tam magno ac celebri Peregrinatore, qui sibi tantum famæ acquisivit eundo, proferre liceat, quod de Ulysse scripsit Ovidius:

Si minus errasset, notus minus esset Uliſſes.

Agite ergo, Studiosissimi Juvenes, vobis enim suasoriam hanc conscripsi, agite, inquam, & animos intendite; vos non pigeat, postquam Doctorali Laurea decorati, penes aliquem eruditum Professore[m] Medicam Praxim delibaveritis, Peregrinationem aliquam suscipere, si non à Gadibus usque ad auroram & Gangem, saltem Italiam nostram perluſtrare, & in singulis Urbibus, quos acceperitis doctrina & experientia excellere, adeundo, & ab iis aliquid de re medica sciscitando, sic enim vobis arduum non

erit magnam perceptionum & remediorum messem colligere, quæ postea, ubi in Patriam redieritis, magno usui futura sit. Quod si ob rem domi angustam, ac temporum iniquitatem omnia commoda ad iter capeſſendum pro nominis vestri dignitate non suppetant, ne pudeat, Galeni exemplo, pedestrem peregrinationem suscipere, sicut durum, & reprehensione dignum vobis non videatur aliquid de patrimonio convellere; id enim non esset rem familiarem prodigere, sed fœnerari; quantum enim ex illo fuerit abrasum, tantundem, imò longe plus, suo tempore Medica Peregrinatio reponet.

O R A T I O I I.

Medicinam tunc magis cœpiſſe negligi, cum majorem venerationem debuit exigere.

Contemplanti mihi Litterarum non minus quam Litteratorum fata & infortunia, ac disquirenti, cur facultates & Artes quædam magno in honore olim habitæ, magnisque præmiis decorari solitæ, è sublimitatis suæ gradu tam misere deciderint, ut aliæ modo paucos cultores habeant, aliæ nullos, aliæ verò permultos, sed neglectos, visus sum in quibusdam ex iis rationem aliquam tenere, in aliis verò prorsus nescire, cur tantam existimationis suæ jacturam fecerint. Eloquentiam antiquitus inter liberales Disciplinas primas tenuisse, diuque magna in existimatione perſtitisse, Scriptorum monumenta satis testantur. In Græcia primùm quidem floruit, ac tantum auctoritatis sibi adſcivit, ut politicum regimen penes illam esset, & in tyrannidem quandam degeneraverit, ubi autem Romanæ Potentiæ servire coacta est Græcia, tunc Eloquentia, una cum bonis artibus spretis Athenis, migravit in Latium, ubi maxime inclaruit,

donec Reipublicæ dignitas & cura stetit, quo tempore Hortensii, Julii, aliique Clarissimi Oratores, quanta esset Eloquentiæ vis, palam fecere. Cum verò ob temporum iniquitatem Publica Securitas periclitari cœpit, Professoribus in exilium actis, seu peremptis, Eloquentiæ robur infractum, atque enervatum apparuit, eoque magis cum in Italiam irrupit barbarorum illuvies, quæ latialis eloquii puritatem incompto sermone defœdavit. Quantum autem vigeat vis Eloquentiæ, ubi apud Optimates summa Regiminis est, & Publicæ Securitatis custodia, documento esse poterit Gloriosissima Veneta Civitas, in qua Cives, ac præsertim Patritii, ad Eloquentiam videntur prius nati, quàm instructi. Olim de causis corruptæ Eloquentiæ quæsitum scimus, ac varias traditas fuisse causas, nimirum Juvenum desidiâ, Parentum negligentiam, ac Præcipientium inscitiam, modò autem causas ab iis diversas comminisci licet, aliud nimirum esse vivendi genus,

alia

alia instituta, & in foro agendis causis, ut etiam si in Lyceis egregii extent Professores, ac non desint apta ingenia, non haberet Eloquentia, unde sectatores suos aleret, ideoque suis rebus desperans, in Claustra & Religiosos Cœtus, tanquam in Prytanæum, jam dudum se receperit. Quare non est, quod miremur, si à veteri suo splendore exciderit, & paucos sui cultores numeret. Astrologiam quoque, quam Judiciariam vocant, olim apud Principes & Litteratos quoque homines summa in veneratione habitam & exultam, ut quæ ex Astrorum positu, & varia ad invicem configuratione, hominum fata & fortunas prædiceret, ac venditaret, eruditorum nemo non novit. Extant apud Scriptores præclaræ & gloriosæ prædictiones, quæ si veræ sunt, in summam admirationem rapiunt, qualis ea fuit, qua Spurina Julium Cæsarem præmonuit, ut Idus Martias caveret. Apud Ethnicos, quibus persuasum erat, posse futura prænosci ac prædici, ideoque nihil nisi auspiciatò aggredierentur, hoc divinandi genus, à cælestium corporum luminibus & influxu petitum, maximè invaluit, & in Artis formam redactum, ut quivis, vel mediocri litteratura imbutus, habito momentò, quo infans aliquis in lucem prodiit, & puncto signiferi, quod Horoscopum vocant, cælestis figuræ comparisonem sibi compararet, & juxta Aphorismos, & Apotelesmata, editi infantis temperiem, fortunam tum bonam tum malam, morbos, varios eventus, totius vitæ tenorem; mortem etiam, & modum exitus confidenter prænuntiaret. Multum equidem Arti huic Divinatrici de existimatione, quam habebat, detraxit Christiana Religio: adhuc tamen multos habuit Patronos & Clientes, donec tandem Joannes Picus Mirandulanus editis doctissimis Libris adversus Astrologos, Artis hujus inanitatem patefecit, & prorsus exauctoravit. Quidnam verò de Medicina dicendum, quæ licet, tum vetustate, tum præstantia & usu cæteris omnibus præstet, & ubique gentium, apud Principes & vulgus quoque honores penè divinos sibi adsciverit, at-

tamen adeò neglectui sit, ut inter honestas Disciplinas vix locum habeat; cuinam vitio vertendum infortunium hujusmodi? Non equidem Parentum incuriæ, qui iniquis hisce temporibus, magno rei familiaris dispendio liberos suos ad publica Lycea dimittunt, non Juventuti, quæ magno discendi desiderio flagrat, non Professorum inscitia, quandonam etenim puriora dogmata Professores ab Exedris studiosæ Juventuti tradidere. Disquisitione ergo dignum est causam scrutari, quæ Medicam Artem è dignitatis suæ fastigio dejecerit, ut neglectui esse cœperit, cum majorem venerationem debuit exigere, idque erit Orationis hujusce meæ argumentum.

Si Medicæ Artis veteres fastus velim recollere ac memorare, quantum existimationis & dignitatis longo seculorum fluxu obtinuerit facultas hæc omnium antiquissima ac præstantissima, ac priora illa tempora cum nostra hac ætate conferre, penè ausim dicere, aut aliam nunc omnino esse artem, aut aliud hominum genus, & alios mores. Dicitari olim solebat, Medicinam esse Artium omnium imperiosissimam, ut quæ ipsis imperaret Imperatoribus, modò fateri necesse est, nullam Artium esse ad servitutem magis natam, quàm Medicam Facultatem. Ne pigeat quæso, A. O. formam & verba ipsa audire, quibus olim Gothorum Reges, postquam in Italia rerum potiti barbariem exuere cœperunt, Archiatros suos creare consueverant. Indulgete Palatio nostro, habeto fiduciam ingrediendi, quæ magnis solent pretiis comparari, nam licet aliis subiecto Jure serviant, tu rerum domino studio præstanti observa, fas est tibi nos fatigare jejuniis, fas est contra nostrum sentire desiderium. En quantum auctoritatis & existimationis in Aulis Principum obtinuit olim Ars ista, quantum autem venerationis privatis in domibus habuisse illam credendum est? qualis nunc ea sit non est quod memorem, ne probra nostra dissimulanda potius, quàm verbis exaggeranda in propatulo magis ponantur. Attamen si computemus, quantum septuaginta plus minus annorum spatio profecerit,

in Physiologicis, Pathologicis, in Therapeutica Methodo, in re Pharmaceutica, Botanica, Chirurgica quoque, si pensitemus, quantum pomœria sua ampliarit, multa dogmata è statica, & hydrostatica in sua jura transferendo, & quantum naturalibus scientiis contulerit suis experimentis & observationibus, ut Philosophiam à Medicina sanitati restitutam pronuntiare liceat. Si hæc multaue alia in unum conferantur, in summo dignitatis & existimationis fastigio jamdudum fuerat collocanda. Quidnam igitur illud fuisse censendum est, quod Medicinam post tot conatus, post tot præclara gesta postremis hisce temporibus, à veteri gloriæ suæ & honoris possessione tam subito, tam intempestivè deturbavit? Sentiât quisque in hac re ut lubet, ego nullam aliam causam comminisci possum, quàm ipsorummet Artis Professorum nimium studium, nimiam pervestigandi cupiditatem, nimium, quis credat, veritatis amorem. Paradoxa forsân videbuntur isthæc, at, si expendantur, nimis vera esse deprehenduntur.

Postquam enim ingenui Artis Cultores veteriosa illa consuetudine excussa, aliorum opinionibus subscribendi, in Mycrocosmi naturam, non minùs quam Astronomi in antiqua Macrocosmi Systemata, altius inquirere cœperunt, ac in humanis corporibus admirandam quandam harmoniam conspectabilem quoque, si lubeat, demonstrarunt, quæ ex perenni motu sanguinis, lymphæ, chyli, bilis, nervei laticis, Spirituum Animalium, aliorumque fluidorum consurgit, postquam principaliorum viscerum, & vel minimæ partis mechanicum est patefactum Artificium, quomodo cor motu suo sistat, tanquam bonus diribitor, singulis partibus alimoniam dispenset, quomodo cerebrum è puriori sanguine arterioso æthereos spiritus chymico magisterio eliciat, qui fibras inflando in corporis humani machina tum varios ac diversos motus efficiant; quomodo organa pneumonica vestalem ignem in massa cruoris hospitantem folium ad instar, exacuent po-

tiùs quàm sufflaminent, quomodo stomachus ingestum cibum in liquamen ptisanæ, cremori persimile, ad paucas horas dissolvat, quod ad plures dies culinaris ignis præstare non posset, quomodo jecur, bilem, renes, lien peculiarrem succum, glandulæ succos quosdam è massa sanguinea secernant, quomodo fiat in utero muliebri conceptio, h. e. qualis sit humanæ generationis ab ovo historia, summatim, postquam humani corporis vera & natis œconomia antea ignota & obscura in apertissima luce apparere cœpit, tunc Medicinæ splendor visus est elanguescere.

Ubi ergo tot inventa, tot ingeniosa excogitata ad Medicam Praxim accommodari cœpta sunt, non tamen sine jurgiis & contentionibus inter Medicos ipsos, tunc viri eruditi & docti, dum ægrotarent, aut aliquem ex domesticis decumbentem haberent, antea assueti Medicos audire, qui morbos quoscumque & remedia quoque ad primas illas, ut vocant, elementorum qualitates referrent, ac si quid abditum in morbis occurreret, ad publicum ignorantiaæ asylum, occultas scilicet qualitates, promptum haberent effugium, Alexipharmaca cujusque generis, ac sine delectu exhibendo, & soliti audire laborante Capite secandam Cephalicam, Hepate Basilicam, affecto Liene tundendam Lienarem venam, ubi vires non satis constarent, secandam Salvatellam, ubi purgatione opus esset, exhibenda pharmaca, quæ genio quodam hunc potius, quàm alium humorem elicerent, multaue consueffent adire, de quibus suspicari penè religio fuisset, ac postea cum ab ingenuis, & cordatioribus medicis intelligerent rem aliter se habere, ab aliis nimirum fontibus, quàm à frigido, calido, sicco, & humido derivandas, tum morborum causas, tum remedia, in malignis morbis nisi constet pe natura humoris deleterii, num sanguinem coagulet an dissolvat, periculosum esse tumultuarium alexipharmacorum usum, pharmaca vi electrica non esse prædita, nec aliud, quàm stimulorum munus præstare. In phlebotomia non adeò laborandum circa venarum delectum,

*****

per-

perindè esse si à Basilica, ac à Cephalica sanguis mittatur, à salvatella plus sanguinis arteriosi, quàm venosi educi, ideòque vires magis delibitari, revulsionem venam sectam non esse tantarum virium, ut olim creditum, sed tandiù perdurare dum vena sit aperta: monumenta Scriptorum magni alioquin nominis, à juvenibus cautè legenda, ne falsis morborum theoriis imbuantur, nunc verè necessariam esse methodum vitandorum errorum, multò magis quàm temporibus Sanctorii olim celebrari in hoc Gymnasio Professoris, multaue alia hujusce generis, tunc in ancipiti docti homines quoque esse cœperunt, an Medicina revera existat, an Ars sit illusoria, sic quantum ficti & fabulosi Medicæ Arti est detractum, tantundem gloriæ & existimationis illi est ademptum.

*Quid labor aut benefacta juvant, quid in abdita quæque
Naturæ fecisse viam,*

exclamare liceat cum Poëta: quid profuit tot victimis ex unoquoque animantium genere, magnis, parvis, minimis mactatis ac ritè lustratis veritati litasse, ut morborum curationes auspiciatius possent institui? Non ità sanè Navigatoriæ & Militari Disciplinæ evenit, quales Artes, si dubios eventus, quibus & ipsæ sunt obnoxia, spectemus, Medicinæ valdè cognatæ sunt. Navigatoria etenim sola Magnetis ad Polum conversione, antea inobservata, magnum sibi gloriæ Theatrum aperuit, Oceanum scilicet totum ad Indos utrosque extra anni solisque vias magna felicitate peragrandum. Militaris autem Disciplina, tormentarii pulveris vi fulminante reperta, summum gloriæ & honoris culmen jam attigisse visa est, adeò ut si egregiis bellatoribus, qui olim in oppugnandis arcibus magna nominum suorum celebritate vixere, modò daretur reviviscere, qualem Demetrium Poliorcetem propterea dictum fuisse prædicant, cujus machinæ, ob vim cuncta diruendi, & ob Elegantiam quoque ipsis hostibus terrori & oblectamento

erant, ac modum, quo nunc bellum geritur, & arces munitissimæ expugnantur, contemplari suas Catapultas, Arietes, Vineas, aliaque Machinamenta, ac simul Vegetium suum, aliosque scriptores riderent. Solam ergo Medicinalem Artem fatum istud manebat, ut, postquam fucos exiit, & simpliciore cultu, ac matronali facie in publicum prodire cœpit, vilior & despiciatior haberetur?

An ergo satius fuisset, si tot inventa, tam egregia, tam frugifera orbi litterato nunquam innotuissent, seu qui primi perscrutando illa observarunt, ea in sinu suo taciti continuissent, ac moriendo secum contumulassent, ne Reipublicæ Medicæ statum satis quietum perturbarent. An consultius egisset Galileus vir sanè Lynceus, si solus inter densiores noctis tenebras suo Telescopio se beasset, novos Planetas, nulli mortalium antea visos, & minutam siderum plebem, quæ Galaxiam efficiunt, contemplando, ac, antequam è vivis excederet, tubum illum opticum, in Cælum inter Asterismos transferri dignum, in frustra confregisset, ne vulgarem Planetarum Theoriam apud Astronomos everteret. At si qui annis mille ante nos vixere, suorum temporum inventis contenti degissent, nec quicquam novi pervestigare, aut inventis aliquid adjicere non perentassent, anne Artes adeò excultas haberemus, quales modò sunt, & ex quibus tot commoda, tot beneficia nobis perveniunt? O quàm egregiè in hanc rem Venusinus Poëta:

*Quod si tam Gracis novitas invisæ fuisset
Quàm nobis, quid nunc esset vetus, aut quid haberet,*

Quod legeret teneretque viritum publicus usus.

Haud sum nescius novitates omnes qualescumque sint, vel solo nomine suspectas esse, & malè audire tam in Physicis, in Politicis, ac præsertim, ubi consuetudinem aliquam, quæ ob temporis longitudinem in quandam veluti naturam abierit, infirmare aut abolere valeat, (a) *Quæ ex longo tempore consueta sunt, etsi deteriora sint, insuetos minus molestare solent,*

(a) Aphor. 50.

ajebat Præceptor noster. Sic olim Populo Israëlítico, in desertis Arabiæ degenti, Manna, cibibus æthereis, gratiam quamcumque redolens, molestiam pariebat. *Nauseat anima nostra super cibo isto levissimo*, exclamabat gens illa Ægypti alliis & capis assueta. In politicis quoque novæ leges conditæ, veteribus abrogatis non sine plebis murmure accipiuntur. Sed quid agendum ubi parva incommoda magnis beneficiis pensantur? Audendum est, & erroribus popularibus fortiter abstinendum, si tamen novitates, quæ afferuntur, solidis & inconcussis rationibus, atque etiam experimentis sint suffultæ, sin verò dubiæ & incertæ, tanquam pestes respuendæ, ut quæ publicam quietem evertant. O quàm rectè in hanc rem Poëta Philosophus: (a)

*Define quapropter novitate exterritus ipsa
Expuere ex animo rationem, sed magis acri
Judicio perpende, & si tibi vera videtur,
Dede manus, aut si falsa est, accingere contra.*

Cum autem celebriora recentiorum inventa ab initio, ubi primùm prodire, tanquam heterodoxa, & monstruosa dogmata à magnis ingeniis excussa & cribrata fuerint, ideoque extra omnem controversiæ aleam posita, ut nullum oppugnatorem, qui sapiat ampliùs, reperiant, mirari subit, cur Medicina pristino splendori nondum fuerit restituta, imò cur splendidior & gloriosior, uti par esset, non emerferit, sed adhuc in suo squalore penes hominum opiniones neglecta jaceat. Verum in aures mihi infusurrari sentio, Medicinam Theoricam, ut quæ Theoremata sua Mathematicorum in morem demonstrare possit, una cum cæteris scientiis, in decimo quarto gradu posse consistere, Practicam verò, utpote incertam ac dubiam, in infimis subselliis adhuc degere, magna jacta fuisse fundamenta, sed tam solidam Praxim non fuisse adhuc superstructam, ut Medentes majori securitate, quàm quod olim Morborum curationes suscipiant, nisi forsan meticulosiores sint ac sibi suisque remediis magis diffidant. Magnam esse Praxis

Medicæ inconstantiam, ut ad singula ferè lustra modus & remedia immutentur, post tot conatus, post tot exantlatos labores pronuciari possit, id quod olim scripsit Celsus, nimirum, quod cum in morbis multum fortuna conferat, eademque sæpè salutaria, sæpè vana sint, dubitari posse secunda valetudo Medicinæ, an corporis beneficio contigerit. Verum quàm facile prava quædam ingenia ad culpam & vituperationem detorquent ea, quæ erant commendanda. En quomodo prudentia, & matura deliberatio, quæ duo potissimum in bono Medico desiderantur, ad timiditatem & impotentiam traducuntur; majori utique securitate morborum curationes aggredimur, quia magis cautè, quia minus properè, quàm olim. Anne igitur de humano corio ludus est magna remedia administrare. Anne idem est hominum & talorum jactus. Non eadem certè ac tanta est hisce temporibus de remediorum vi & potestate confidentia & credulitas, quanta olim; norunt quippe horum temporum periti Artifices, quantas subeant mutationes propinata remedia, & quàm variis ac diversis succis permisceantur, ex una in aliam provinciam demigrando, antequam eò pertingant, ubi laboranti parti, cui destinata sunt, succurrant.

Sit autem, quod inficiari nefas esset, Medicinam Theoricam admiranda præstitisse, cum hominem homini ostenderit antea sibi ignotum, cum naturalem humani Corporis œconomiam patefecerit, atque morborum theoriā maximè illustrarit, in hac tamen tam grandi rerum mutatione, Practica Medicina sibi non defuit, dum veram medendi Methodum & rectum Remediorum usum ad inventorum normam moderari & aptare didicit. Quid enim profuisset jacta fuisse tam fecunda semina, nisi facultas extitisset, quæ ex illis uberrimam messem non collegisset? Quantum ergo Theorica Eloquio præstat, tantum Practica opere excellit. Ego quidem purum putum Theoricum Philosophum potius, quàm Medicum appellarim. Quilibet Vir doctus & eruditus stans in Littore de marini æstus causis, & alterna fluctuum statis

(a) Lucret. lib. 2.

horis reciprocatione, de ventorum potestate, de turbinibus ac procellis novit egregiè dissimulare, anne propterea nauta dicendus est? qui stans celsa in Puppi Gubernaculum, in Mari medio, tenens ingruente tempestate, remiges & operarios ad fortiter remis incumbendum hortatur, qui maris & ventorum rabiem eludit, qui scopulos naufragiis infames, & syrtes declinat, qui navem, licet quassatam, salvam tamen in Portum adducit, hic verè Nauta est, ac dici meretur.

Quam levia porrò sunt, quæ de remediorum incerto usu, & Medicæ Praxis inconstantia objectant? Vellent exigere id quod Ars nulla fortiter & prudenter præstare potest, omnimodam nimirum operis certitudinem. Num qui cum hoste configit de victoriâ semper est certus, num qui solvit è littore, securus est ut Navim in Portum reducat? Non habet meherclè Practica Medicina absolutam certitudinem de remediorum felici eventu, certa tamen est de illo quod in hoc vel illo affectu agere debeat, atque idipsum est, quod agebat Celsus. *Nimirum quod cum perpetuum sit id quod fieri debet, non tamen perpetuum est id quod sequi convenit.* Quoad Medicæ Praxis inconstantiam, & remediorum ad singula lustra mutationem attinet, videte, quæso, opponunt quod perfectionis argumentum est. Mutantur persæpè remedia, seu remediorum materia, quia ex Artificum usu & industria meliora & tutiora suppetunt. Nonne hoc idem usu venit in cunctis, in Liberalibus Disciplinis, & Mechanicis quoque, ut nova instrumenta ad operis, quod intenditur,

maiores perfectionem obtinendam reperiantur.

Quamvis igitur Artis Medicæ osiores, dum Theoricam adeò exaltant, ac de Practicâ tam humiliter sentiunt, animum tamen despondeatis nolim, studiosissimi Juvenes, & in hoc ultimo stadio cursum remittatis, imò totis viribus in hac Palæstrâ exerceri vos cupio, si studiorum metam attingere, si Laureâ decorari, si Parentum vestrorum vota implere optatis. Pensum verò meum quod attinet, cum de Morbis particularibus à Capite exordiendo agere debeam, in id potissimum connitar, ut Practicam Medicinam Rationalem vobis tradam. Quantum ad Artis decus & boni Practici famam comparandam conferat, apud litteratos & eruditos homines, quibus postea vulgus auscultat, promptas ac in numero, ut dici solet, rationes habere, vix potest intelligi, neque satis vobis commendare possum. Aristotelem, cum fortè ægrotaret, referunt, Medicum, quem acciri iusserat, ut ab illo curaretur, pharmacum præscribere volentem nullâ ratione allatâ, adducto supercilio hisce verbis graviter increpasse. *Nunquid Bubulco mederi te putas, rationem prius edisere, cur mihi necesse sit pharmacum bibere, si me vis tibi facilem & obsequentem habere.* Ea est apud Sapientem hominem vis rationis, ut subitos animi motus temporis momento componat, rectè propterea Divinus Plato *rationem Animæ incantamentum* apellavit. (a) Vos igitur studiosissimi Juvenes Lectionibus, quas favente Deo sumus habituri, frequentes ac attentos peropto atque expecto.

(a) In Charmide.

O R A T I O I I I.

Medicum Valetudinarium aptiorem esse ad Medicinam faciendam quàm alterum inculcata Valetudine degentem.

Quamvis Scientiarum omnium bonarumque Artium, quarumpræsidio civilis vita regitur, ac præstat, magna ac admiranda sit consensio, ut nunquam una alteri adversetur, sed

sed omnes ad invicem propter commune cognitionis vinculum porrectis manibus choreas quodammodo agunt, quasdam tamen ex iis esse constat, tam arcto nexu inter se devinctas, ut Sorores potius quàm comites ad publicam felicitatem videantur prognatæ. Hæ sunt Judiciaria & Medicina, Facultates ambæ nobilissimæ ac vetustissimæ, quarum tamen decus & formam ætas nulla deterit, sed potius emendat ac perficit. Ab ipsis autem ferè Mundi primordiis postquam Homines, qui antea per agros errabundi in venatu & pastoricio Munere exercebantur, & viſitabant, Oppida & Civitates condidere, in quibus socialem vitam degerent, caput extulerunt hæ principes disciplinæ; corrupta siquidem ob Miserum Protoplasti lapsum Hominis natura, animi vitia non minus quàm corporis in Hominum genus irrepere cœperunt, quare ad corporis tum civilis tum naturalis integritatem, quantum liceret, servandam, hæce Humanæ felicitatis præsidēs adeste oportuit, quarum una mores in officio contineret, aut depravatos castigaret, altera corporis Humores inter se dissidentes componeret. Juris peritia itaque paulatim in Mundum injecta est, sic conditæ sunt Leges, constructa Fora, erecta Tribunalia, constituti Magistratus & Judices, qui cuique jus suum dispenserent. Haud aliter ob cœli intemperiem, ac forsan magis ob vitus intemperantiam, aliosque fortuitos casus, morbis seu gregatim, seu sporadicè Homines infestantibus reperta medicina est, simplex quidem ab initio, utpotè paucarum cognitione herbarum contenta, postea in Artis formam redacta, constructis publicis Gymnasiis, Pharmacopoliis apertis, in quibus proſtarent parata Medicamenta, in suis pixidibus cum titulo recondita, quibus sanitas Humanis corporibus posset vel conservari, vel instaurari, quotiescunque à naturali statu exciderent. Hinc nullam videre est Civitatem, nullum Oppidum, quod Judices & Medicos non habeat, ad quos tanquam ad tutelaria Numina cuique, aliquâ premente necessitate, liber non pateat aditus. Neque ut verò ad facultates istas rectè exercendas ut

ingenuis moribus ornatus, variaque rerum doctrina instructus tam aptus censendus est, ut aliquid tum in Judice tum in Medico desiderari non possit. Curiosum equidem est, ac multo plus animadversione dignum, quod apud Platonem in 3. de Republicâ, in utroque optabat Socrates: *Judicem nempe ajebat oportere senem quidem esse, & justum, sed multos homines malos in juventute fuisse expertum, qui sero quale quid injustitia sit, didicerit, tanquam qui non propriam in animo suo eam senserit, sed alienam, in aliis animis longo tempore noverit. Medicum autem præstantissimum evadere scripsit, si ab ineunte ætate præter discendæ Artis studium apud plurimos corpore male affectos consuetudinem habuisset, ipseque omni morborum genere laboraret.* Secundum hoc igitur pro hodiernæ hujusce Orationis meæ argumento demonstrandum suscepimus; Medicum nempe Valetudinarium ad Medicinam ritè faciendam aptiorem esse, quàm Medicum robustum, & inculcata valetudine degentem.

Difficilem sanè provinciam A. O. suscepisse me video, adeo ut verear ne quis forte in ipso proposito mei Articulo Paradoxo longum me vocitarit, ac, quemadmodum Platonis Respublica nihil aliud nisi purum putum commentum ingenii fuit, ita rationum momenta, quæ pro asserti mei demonstratione sim producturus, non nisi imaginaria & commentitia censerī possint. Verum, si aures vestras benignè, ut spero, commodaveritis, facilem assensum proposito meo impetraturum me confido. Primum itaque si in bono Medico nihil magis expetitur, quàm experientia, quæ vulgò rerum Magistra audit, imo Artium tum Mechanicarum tum liberalium reperitrix, undè Manilius VIII. Astron.

*Per varios casus Artem experientia fecit,
Exemplo monstrante viam.*

Quis precor Medicum verè expertum eum non appellabit, qui valetudinarium sit, variis morbis obnoxius, ac re ipsa & in se ipso expertus, quid sit in acutis morbis cum morte luctari, quid in Chronicis ad plures menses lectulo aut sellæ affigi, in Arthritide Articulos

contorqueri, in Rheumatismis artus convelli, in Colica viscera dirumpi, quàm intolerandus sit aurium & oculorum dolor, quale tormenti genus calculum habere in renibus defixum, aut in vesica oberrantem, quid sit in Gallico morbo dies noctesque mulctari: Neque enim monstro par esset Medicos praxi addictos videre Celtica labe resperfos, qui pro sostro, hoc est suorum laborum honorario, venereum aliquod munusculum reportarint; homines enim & ipsi sunt, neque humani aliquid alienum à se putant; nostra præsertim ætate, quæ Gallicus morbus olim advena, & peregrinus, utpotè è barbaris Regionibus in Europam deVectus, modò civitate donatus est, ac à Celeberrimo Fracastirio Philosopho Medico ac Poëta insigni, eleganti Poëmæ sub nomine Siphilidis nobilitatus.

Hæc vera est numeris omnibus absoluta experientia, non conjecturis aliunde petita, sed scientifica sui ipsius notione comparata, ut Medicos hujusmodi, quibus alioquin consociata sit rerum peritia & solida doctrina, hos vere experientissimos appellare liceat. Quis enim rectius & cautius ægris administrabit artis adeo decantata præsidia, quàm qui non semel nec in uno tantum morbi genere, illa vel inefficacia, vel noxia, atque interdum etiam ipso morbo pejora deprehenderit, ut sæpenumero evenit, in pharmacis quibusdam ex variis rebus ipsisque inter se pugnantibus conflatis, ut, postquam fuerint assumpta, necesse foret aliud habere paratum remedium, quod illa è corpore citissimè exantlarent. Ingressus olim Diogenes Thermas, ut inibi pro more temporum lavaretur, balneum adspiciens sordidum ac putridum, balneatorem interrogavit dicens: Qui hic lavantur ubi lavantur? Cur non idem quoque dicendum de quibusdam remediis, quæ nimia credulitas, & artificiosa synthesis magnæ virtutis deprædicat, odore tamen & adspectu totam Animæ sensitivæ systasim evertere apta dici potest? Qui sic purgantur, quo remedio purgantur? Medico autem valetudinario non tam facile est hisce erroribus teneri aut fallere, aut falli, ut qui in seipso præsen-

serit quàm graves turbas interdum excitent hæc remedia, quoque speciosiori nomine sunt donata, eò periculosiora sunt, & naturæ magis infesta, quæ sicuti simplici victu delectatur, & fruitur, ita remediorum simplicitate facilius restauratur. Neminem igitur fore arbitror, qui meum non sentiat Medicum Valetudinarium aptiorem & utiliorem esse ad Medicinam faciendam, ut qui non alieno, sed proprio periculo edoctus, non ignarus malorum miseriis succurrere discet.

Medicam operam (si tamen licet nobile Ministerium vili officio componere,) Medicam, inquam, obstetricio muneri componere soleo. Parienti mulieri, seu parturienti parum favente Lucinâ, supra puerperialem sellam jam positâ, magnoque nixu connitenti ut foetum excludat, clamantique *Superum Regina fer opem* affidet prona & prompta obstetrix, foetum manibus expansis exceptura, laborantem mulierem ad dolores fortiter tolerandos exhortans, partum, inquiens, naturæ & foetus exitum affectantis esse opus, ejulatu ac clamoribus frustrari spiritus, ac vires, expectandos majores conatus, qui fructum maturum excutiant, manus nonnisi extremâ necessitate & foetu jam mortuo admovendas, sic partim verbis, partim illinitionibus ad uterum, & sinum pudoris emolliendum bona obstetrix puerperæ blanditur. Ast precor A. O. mulieri inter hæc angustias positæ ac ejulanti quamnam obstetricem opportuniorem esse censebitis, num sterilem, quæ nunquam utero gestavit, nunquam pepererit, an ea potius quæ fœcunditate donata, plurimos ediderit fœtus, & in obstetricandi officio consenuerit? Nullus dubito, quin judicaturus sit hanc potius quàm alteram ad succurrendum puerperæ aptiorem esse. Rectè quidem ac sapienter, id enim rationi ita consonum est, ut antiquitus teste Platone, in Theæ totâ Lege vetitum esset, ne mulier certa sterilis obstetricandi munere fungeretur. *Humana etenim natura, verba sunt Platonis in memorato loco, imbecillior est ad artes rerum quas nunquam experta est.* Cur non idem quoque de Medico Valetudinario dicendum, qui non raro in se ipso

ipso fuerit expertus morborum curationem, naturæ potius quam medicamentorum productum esse, qui noverit expectandam humorum maturitatem, ut morbosæ fœturæ excludantur, non esse antevertendas, nec pervertendas crises, summam Medicum, quem varia morborum genera exercuerint, aut didactum esse, hoc est à seipso tanquam præceptorem instructum reliquis præcipuis Medicinæ partibus præferendum, ac præsertim in Therapeutica Methodo qui novit quæ remedia, quâ quantitate, quâ mensurâ, & quod rei caput est, quo tempore sint exhibenda, cum intempestiva Medicina nihil sit periculosius, omittam referre, quanta comitate, quam singulari pietatis officio Medicus Valetudinarius erga suos ægros se gerat, quam faciliè illos sibi obsequentes reddat, ubi ex adverso Medicus benè semper valere solitus, nimis asperè ac imperiosè cum suis ægrotantibus se habet, illos interdum obijurgando, si fortè pharmacum ad fæces usque non potarit, si cibum ad præscriptum horæ quadrantem non sumpserit, si omnia imperata ex asse non impleverit, unde fuit ut non raro decumbentis animum & morbum simul exasperaret. Mirum est autem quantum animi, quantum spei concipiet, dum secum reputat se sub eo Medico esse, qui non solus Spectator, sed tanquam fortis gladiator in arena cum variis morborum monstris conflictarit. Quàm libenter illum audiet referentem, quomodo ex hoc vel illo morbo emerferit, nempè sustinendo & abstinendo, valere iustis tot medicamentis, & Medicorum multitudine ægris ferè semper ominosa.

Scio quidem perdifficile esse vulgo non dicam, sed viris etiam Sapientibus veritatem hanc persuadere, qui ubi in Medicum incidunt, vultu, sermone, incessu, quandoque etiam dexteram subeunte bacillo qualis sit se prodentem, risum vix tenent, ineptum putantes ad opem aliis ferendam quàm sibi non possunt, idcirco ubi ægrotant, Medico bene colorato, Eufarco, toroso robur suum ostentanti, (ut olim apud Maronem Dares contra Catellum ostendens latos humeros alteraque jactans brachia) salu-

tem suam libentiùs concedunt, quàm Medico lubricæ valetudinis, exhausto, strigoso, coloris Mustellini, quasi contra vim Morbi corporis viribus potius, quàm animi sit pugnandum, si tamen rationes non audire tantum, sed auscultare valent, non vereor quin in meam sententiam sint venturi. Sciant enim oportet eam sanitatem, quam in Medico adspiciunt & admirantur, non esse artis quam exerceat, & tam exactæ vivendi normæ productum, sed temperamenti quod à primordiis, atque à sanis parentibus fuerit sortitus, ac pariter continuæ exercitationis, quam Medica Praxis exigit. Malam vero habitudinem, quam in Medico Valetudinario vident, & immiserantur, norint sobolem esse malæ constitutionis, ab ipsis parentibus corpore male affectis deductæ, siue intemperantiæ in studiis & vigilatis ad pluteum noctibus, quibus Sanioris Medicinæ Studiosi absument; *fieri enim nequit*, uti rectè agebat Plato, *ut efflorescat vis Animi, nisi vis corporis deflorescat*, unde macies & pallor, Stomachi imbecillitas & complures aliæ ærumnæ eos faciliè comitantur, qui studiis toto se devoverint, uti videre est in quibusvis religiosis coetibus, quos non jejunia, nec crebræ flagellationes, sed sola studia macerant atque conficiunt.

Verum Platonis Doctrinæ ipsum Medicinæ Parentem Hippocratem opponet aliquis asserentem, oportere Medicum sui ipsius curam gerere, *ut benè coloratus sit*, & bona ac carnosâ corporis habitudine præditus, juxta naturam in ipso existentem. Scripsit id equidem Hippocrates, sed nemo æquus rerum existimator ex his verbis inferre poterit ablegandos à Morborum curatione Medicos Valetudinarios, tanquam ad Medicinam faciendam ineptos. Cur enim ita scripserit Divinus Senex, rationem affert, subdens, *Vulgus enim* (inquit ille) *existimat eos, qui non sic benè dispositum corpus habent, neque aliis benè posse prospicere*. Vulgi ergo opinio hæc est, non eorum, quibus cor sapiat. Ad aucupandam itaque popularem auram & declinandam vulgarem illam calumniam, quod Medici sæpe ægrotare soliti ad Medicinam

cinam administrandam sint idonei, suadebat Præceptor, ut quisque studeret sanus videri & boni habitus. Documentum itaque Hippocratis politicum est, neque Platonis sententiam quidquam infirmat, semper enim licebit asserere Medicum Valetudinarium cæteris paribus prærogativam habere, non invidendam tamen, & proculdubio ipsi quoque, qui illam possidet, invisam, sed ægris proficuum, ut magis idoneus ad curandos Morbos quàm Medicus firmæ & robustæ valetudinis, imò, si conjectari licet, qualis esset hæc in re mens Hippocratis, ausim dicere illum potius meæ sententiæ quàm contrariæ favere. Quo enim præceptore usus est Hippocrates quàm Herodico. Huic se erudendum tradidit, atque dubio procul illi etiam se curandum tradidisset, si morbo aliquo fuisset detentus. Ast Herodicus iste, ut Eruditi omnes norunt, pro exemplo Hominis valetudinarii traducitur.

Risum vix teneo, cum scomma illud antiquum è Poëta quodam proverbii loco deductum, Plutarcho teste in libro De dignoscendo adsentatore, ab amico, ut eos eludant, qui aliis & sibi non sapiant, h. e.

Aliis Medens ipse ulceribus scatens.

Ut hoc pacto Medicos variis Morbis affligi solitos ad sui curationem ablegent; suam enim infirmitatem produnt qui sic loquuntur, sufficiat dictum illud Divini Præceptoris 3. in 6^a *Epidem. Fistula aliorum Medela*. Annon Medici peritiores ulcera in corpore malè affecto inducunt, & diù aperta aservari volunt tum ad curationem, tum ad præventionem à gravioribus Morbis. Et quid magis verentur quàm interceptas evacuationes uti ulcera antiqua, vel sponte, vel à Medico imperito sanata. Medici itaque valetudinarii, qui suorum effectuum indolem norunt, absolutam curationem negligunt, ne gravioribus premantur; sed curant tamen ipsos in acutis morbis, nisi arcem Palladis malum obsederit; non enim tum tardi sunt, ut cum decumbunt, Medicorum turbæ se concredant, norunt enim quale sit commune ferè Medicorum fatum; ubi enim fama vulgarit Medicum aliquem decumbere, & gravi morbo, non pauci hujusce ordinis vel officiositatis, vel curiositatis gratiâ ad illum accurrunt, aliquo remedio proposito, donec misero decumbenti, inter Medentium diffidia, sit occumbendum, curant inquam seipsos, & longævitatē persæpe consequuntur, uti modo laudatus Herodicus, qui Gymnasticæ artis ope, cujus fuit primus institutor, vitæ lineam usque ad integrum seculum produxit. Quod si morbosas radices evellere nequeant, veluti Podagricam, Nephriticam, Asthmaticam, Diathesim, aliasque consimiles labe non raro quoque hæredita-

rias, quas neque Apollo ipse cum undecim Diis sanare posset, id artificis vitio nequaquam vertendum, sed Artis, quæ supra activitatis suæ sphaeram agere non possit; multum est enim si germina, quæ ab hujusmodi radicibus pullulant, possint excindere.

Nimius essem, si cuncta, quæ ad assertum meum statuendum occurrunt, recensere velim, liceat tamen pro coronide Orationis meæ hoc unum adjicere, Medicum Valetudinarium non solum ad medendum, sed etiam ad scribendum aptiorem esse quàm pancraticè valentem, & duro de robore natum. Quis enim pugnam intestinam inter Naturam & morbum rectius exponet, & chartis mandabit, quàm qui intra corporis sui caveam pugnam hujusmodi si non oculis spectarit, saltem sentientis animæ damno persenserit? Prosper Alpinus, commoratus in Ægypto ad aliquot annos cum Veneto Consule, Medicam Rempubicam egregio illo opere de *Medicina Ægyptiorum*, ditavit, gravi ac penè absoluta surditate contracta, ut ne maximos strepitus audiret: cum esset Patavini Horti Præfectus, dicere solebat, nullum hæcenus Medicorum affectionis hujusmodi Naturam fuisse affectum, nec assequi posse, nisi eum, qui surditate laboravit, idcirco agebat, se meditari opus de hujusmodi affectus Naturâ, sed Mors illum prævenit, nobisque tam ingeniosi foetus editionem invidit. Fallopius in hoc Celeberrimo Lyceo Professor, ut ipsemet in suis operibus refert, in quodam affectu, cujus nomen non memorat, hyberno tempore morem aliorum secutus aquas aquarianas bibit, sed cum nec per urinarias vias, neque per secessum illæ redderentur, crurum convulsione correptum se ait, quod itidem postmodum in aliis contigisse observavit, hanc ob causam sui ipsius experientia edoctus, hyberno tempore Thermalium aquarum usum improbavit, aureum documentum adjiciens, nimirum epiphlebis, hoc est quibus est venarum latitudo, tutius exhiberi minerales aquas, quàm quibus sunt angustæ venæ.

Quem porro Scriptorem Marcello Malpighio Celebriorem habuit ætas hæc nostra; ast qui eum novere, satis sciunt illum parum firma valetudine vixisse, imò ipsum non puduisse apud amicos ingenuè fateri se variis affectibus vexari solitum. Ad cuncta igitur Medicæ artis munia exercenda Medicus Valetudinarium, variisque morborum generibus exercitus, aliàs tamen doctus & peritus, supra cæteros Artifices, quibus singulari beneficio datum est benè semper valere (servata utrobique solidæ doctrinæ paritate) ut bonus Theoricus, ut melior Practicus, atque ut optimus Scriptor semper excellet.

BERNARDINI
RAMAZZINI,
Medicinæ Professoris Primarii, &c.
ORATIONES.

ORATIO PRIMA,

In solemnî Mutinensis Academiae instauratione

SERENISSIMO FRANCISCO II.

Mutinæ Regii &c. Duci X.

Etsi jam satis certum, & inconcussum est, *Serenissima Celsitudo*, immortalē hunc quo vivimus animū, à naturæ elementaris confinio esse quā maximè diffitum, utpotē *Divine particulam auræ*, qualem olim satis religiosè Venusinus Poëta descripsit; illum tamen huic corpori, quod animat, & circumfert, adeò cognatis legibus devinxit idem qui condidit Divinus Opifex, ut illius affectus ex Platonis effato nunquam clariùs elucescant, quā dum sub specie aliquā corporalis mali adumbrantur. Geminæ sunt malorum species (ajebat ille Virorum sapientissimus) quæ à statu melioris vitæ humana corpora quandoque deturbant, Morbus scilicet, & Turpitudine; ac profectò, quis unquam, vel Stoicæ mentis, ibit inficias, quin in classē malorum sint morbi, cū nihil magis optandum, quā ut sit *mens sana in corpore sanō*? Corporis verò turpitudinem cur in eodē censū referre non liceat? Quotus enim quisque pro corporis elegantia, ac venustate Gratiis, ac Naturæ non litasset? Totidem igitur ex Platonis decretō animis nostris possunt inesse ma-

la; corporali ægritudini respondet in animō improbitas, turpitudini ignorantia. Ægrotat igitur, auditores Sapientissimi, animus noster, quoties illum occupavit improbitas; febriculosus est cum à luxuriā perurit, ictericus cum livore suffunditur, tabidus cum voluptate marcescit, distortus cum ab æquitate declinat, repandus cum ambitione superbit, gibbus cum ad terrena propendet, quare satyrico cestro percitus exclamabat olim Volterrānus Vates:

O curvæ in terras animæ cœlestium inanes.

Verū sicuti ægrum, ac languentem animū, si sit improbus, non ineptē quis dixerit, ita quoque deformem, si sit ignorans, non immeritò pronuntiabit. Exulet enim ab illo liberalium disciplinarum decor, & ornamentum, quid turpius fingi potest, quid fædius? Ignoret enim quot, & quanta naturalium rerum arcana referarit huc usque Philosophia, non imaginaria illa, & phantastica, quæ tam curiosè ac Anatomica penè indagine Ens rationis (sit verbo venia) in partes quas non habet dissecat; sed illa quæ Naturæ indagatrix rerum rationes, & causas exquirat; quam invenustus prodibit in publicum,

cum, quam inamœnus? Ignoret quanta sit numerorum dignitas, & potestas, quomodo coelestium corporum cursus, recursus, errores deprehendat Syderalis scientia, quàm facillimè quameunque formam in aliam reddat Geometria, quam pusilla vi ingentia pondera suspendat Statica, quot in facultate Optica, Catoptrica, Hydraulica, Pneumonica spectentur prodigia, quam inelegans Sapientiorum oculis apparebit, quam illiberalis? Ignoret quot nova quotidie Exercitationes Latrophysicæ, Hermeticæ, & Anatomicæ Mundo Literario aperiant phænomena; ignoret quibus legibus, quibus sanctionibus terrarum Orbem regat Jurisprudentia; ignoret denique Divinitatis arcana quæ luminum Pater sola dignatione suæ pietatis mortalium mentibus obcæcatis aperuit, quantum præferret deformitatis, quantum horroris? At quorsum hæc, inquiet aliquis, nisi quoque conveniens afferatur medela ad has pestes animorum eliminandas? Rectè quidem; quemadmodum igitur ad profligandos morbos reperta est Medica facultas, & ad corporis decorationem excolendam instituta fuit Ars Gymnastica, cum homines in Thermis publicè exerceantur, lavarentur, ungerentur, ità quoque ad animorum ægritudinem propulsandam, & deformitatem emendandam publica majores nostri aperuere Gymnasia, ubi ingenua Juventus liberè, ac sine ullò gravioris supercilii metu exerceretur, desudaret, ac velut publicis in Thermis, improbitatis, & ignorantiae sordes elueret. Jam videtis, Auditores Ornatissimi, quid velim, quid animo intendam, non nisi profectò, ut in hac meâ Inaugurali Oratione, dum tantâ solemnitate hujus Lycei panduntur fores, non secus, ac si bifrontis Jani referaretur Templum, non nisi inquam, ut summatim expendam, quantæ dignitatis, quantæ utilitatis futurum sit hoc Athenæum non solum huic nobilissimæ, & fortunatissimæ Civitati, verum etiam universæ Ditioni, quam *Estenses Aquilæ* sub grandium alarum umbra tutantur, ac fovent.

Adeò antiqua, Viri Sapientissimi, sunt li-

terarum primordia, ut in ipsò Mundi exordio per nondum calcatam Signiferi Orbitam vix unum gradum, vel alterum lucis Sol dispensator absolvisset, cum Terris divinarum, humanarumque rerum Sapientia contemplatrix illuxit. Etenim cum Sapientissimus ille Artifex primum humani generis Parentem fictili magisterio plasmasset, eodem auræ vivificantis afflatu & animam ut viveret, & Sapientiam, ut Conditoris Opera contempleretur, inspiravit. Hinc seminaria transfusione, ac veluti per traducem, si non perfectæ illa, ac tam distincta rerum cognitio, saltem innata discendi cupiditas continuato ductu descendit in posteros. Nulla idcirco tempestate, tam barbaræ, ac à civili cultu adeò semotæ gentes exstiterè unquam, quæ, hoc Naturæ genio suadente, literarum Studium non excoluerint; & Academiæ pro erudienda Juventute non aperuerint. Quandoquidem enim Divinus ille Opifex eadem nos penè corporali sarcina cum cæteris animantibus instructos ab iisdem solâ ratione sejunxit, ut, non more ferarum in sylvis, sed in Urbibus sociali vita degamus, quodnam quæso aptius est instrumentum, quod & ad societatem magis alliciat, & horum asperitatem facilius emolliat, quàm studium liberalium disciplinarum?

*Scilicet ingenuas didicisse fideliter artes,
Emollit mores, nec finit esse feros.*

Nimis à scopo aberrarem, si antiqua vellem historiarum monumenta evolvere, ac referre, quot, & quales Academiæ instituerit quæque regio, & quàm vetusta sit consuetudo, loca habuisse studiis destinata. Liceat mihi tamen paulisper peregrinari, & injuncta recordatione nostratium Academiarum vetus aliquod specimen vobis exhibere. Primò itaque in ipsò Asiæ vestibulò antiquissima apud Judæos pro instituendâ Juventute se se offert Academia, quam sacri Codices positam fuisse memorant in Civitate Dabir dicta, quæ prius Cariat sepher vocabatur, id est Civitas literarum. Insigni quoque famâ priscis illis temporibus claruerunt Ephesus, & Tarsus, ac in Phœniciâ Barutus, quam Urbem olim

olim Imperatores legum Nutricem appellavere, cum in illâ Jus Civile Romanorum doceretur. Quod si penitiores Orientis partes perlustrare placeat, celeberrima occurrent Gymnasia, quibus præerant Gymnosophistæ, quos Brachmannas appellabant, quemadmodum etiam apud novi Orbis incolas non pauca observabimus Scholarum, quæ nostras æmulentur, specimina.

Sed quid de Africâ referam, quæ antea actis sæculis tot peperit ingeniorum monstra? Ægyptus enim virtutum æquè ferax, ac segetum, quot aluit præclarissimas Civitates, quæ solidioris doctrinæ ubertatem toti penè Mundo dispensarunt?

Dicat præ cæteris, quæ in Ægypto olim maximè claruit Heliopolis, id est Civitas Solis, (nunc non prohi dolor, Turcicæ Lunæ devota solitudo) ex quâ abditioris Philosophiæ prima lumina suffuratos esse ajunt Homerum, Platonem, Solonem, primæ magnitudinis Sydera, quæ in Cœlo Sapientiæ refulserint. Dicat Carthago illa Romani nominis æmula, literarum non minùs, quam armorum venerabilis Magistra, quæ optimarum artium studiis ita inclitavit, ut cum ipsò Latîo ausa fuerit de armorum, & eloquentiæ primatû contendere. Sed ut propiora nobis quæ suggerit Europa nostra contemplemur, subeat animos vestros solius Græciæ recordatio, ac præcipuè Athenarum, quam Civitatem meritò dixere nonnulli Græciæ Græciam, ex quâ velut fonte Sapiëntia defluxit in Tiberim.

Solum itaque Athenarum nomen pro laudum compendio sufficiat, quandoquidem, quæ magis inter nos excellunt Academiae, multum sibi adsciscant decoris, si fronte præferant titulum Athenæi. Non uni tamen Græciæ concessum, ut sola diceretur omnium disciplinarum Altrix, & Magistra, nam Galliæ sua non defuere Lycea, & Academiae, qualis fuit Massiliensis, quam Tacitus appellavit Studiorum Magistram, & Lugdunensis, ubi Caligulam aram erexisse tradunt, ad quam fierent quotannis græcæ, ac latinæ facundiæ certamina, ac victi pœnâ, ut si maximè displicuisset, scripta sua spongiâ, vel linguâ

deleteret, hi mallet in proximò flumine demergi; unde *Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram* subito occupabatur pallore, non secus ac ego expallui, ac inhorui coram tam erudito Confessû dicturus. Apud Hispanos quoque Oscæ Urbis amplissimæ, Sertorium eruditum exulem Romanum publicas Scholas aperuisse, scientissimis Præceptoribus magnò stipendiò conductis, historiarum monumenta testantur, ut Hispanam Juventutem hoc beneficio sibi firmitus obstringeret. Sed cur tandiù externis immoror? An priscis istis temporibus habuit Italia nostra Gymnasia, quæ Provincialibus tùm celebritate, tùm vetustate fasces submitterent? Antequam Romanum nomen Mundo inclaresceret, Pythagoram in extremâ Italiæ orâ, circa Metopontum, Heracleamque & Crotonem juvenum æmulantium studia cœtus habuisse abundè constat? postquam verò Roma jam satis gloriæ armis quæsitum esse prospiceret; tunc literis Asylum aperuit, quod contigit secundo bello punico, cum

Musa pennato gradû,

Intulit se bellicosam in Romuli gentem feram.

Primùm equidem aluit Roma tantummodò publicos Rhetores, & Jurisconsultos, sed postmodùm etiam reliquis Professoribus publica stipendia constituit, quæ usque ad Symmachi ævum mansere, cum Imperii labente Majestate, Romanæ Juventutis Magistris detracta sunt subsidia solemnæ alimonix. Hinc factum, ut varia postmodùm in Italia emergent Gymnasia, ut Bononiense, Patavinum, Ticinense, Perusinum, Ferrariense, Pisanum, Parmense; parum abfuit, Viri Sapientissimi, quin & his quoque immiscuerim Mutinense Gymnasium. Sed cur in illorum censû, & nostrum quoque non referam? An quia novum alicui videbitur? At si novitas sola spectetur, hæc nihil officit; *Principem* enim habemus generosissimum, cui arduum non est (ut Plinii verbis ad Vespasianum Imperatorem utar) cui inquam arduum non est, *vetustis novitatem dare, novis auctoritatem, obscuris lucem, obsoletis nitorem, fastiditis gratiam, omnibus naturam & naturæ suæ omnia.*

Verum si rem exactè perpendamus, non adeò novum, ut quis putat, est Mutinense Gymnasium; Hæc enim Civitas Bononiæ æmula, cum olim non tam pro finibus, quam pro gloria dimicasset, prima jecit istius Universitatis fundamenta, accersitis ad hoc opus Clarissimis Viris, Pileo, & Azone, quos Mutinæ Jurisprudentiam tradidisse satis constat, honorifico stipendio illis constituto, & publico Palatio eisdem pro Schola concessa; eleganti sanè spectaculo, cum ubi Judicaretur, ibi quoque doceretur; cum hinc in Tribunali Prætor sederet, hinc staret in Exedra Præceptor, ac uterque Sententias pronunciaret, hoc tamen discrimine, quòd hic modò damnans, modò absolvens, hunc tristem, illum hilarem dimitteret, alter legum ænigmata solvendo, unumquemque lætorem, quia peritorem, remitteret. Quare si justâ appellatione unumquodque quale prorsus est appellare volumus, non est quod quispiam putet, novam Academiam in hac Civitate institui, sed antiquam restitui, non jaci fundamenta, sed multò antè jactis ædificium superstrui. Equidem res novas condere, novas Ædes, nova Theatra, nova Tempia, splendidum, ac magnificum est, at vetusta jam collapsa reparare prorsus religiosum est. Cum olim à Gothicâ barbarie Urbs hæc eversa penitus fuisset, ac propriis ruderibus penè sepulta jaceret, magnâ contentione agebatur inter Cives, qui excidio supererant, de novâ Urbe alibi ædificandâ; vicit Pietas, ut hoc ipsò locò, quo priùs steterat, cum P. R. Colonia deducta est, instauraretur. Quamobrem ut Majorum nostrorum tentamen Universitatem in hac Civitate stabiliendi jam impleamus, pietas, ac reverentia exposcunt, nunc potissimum quando Piissimus Princeps assurgens hoc Opus tam hilari vultu intuetur, ac ut rem sibi acceptissimam tantò favore prosequitur. Ecquid enim tali sub Principe sperare non liceat? Num suspicari fas est, quin gloriosissimum Avum sit fortiter æmulaturus, quem jam sibi proposuit exemplar? Æmulabitur profectò illius & pace, & bello præclarissima

gesta, nec illo se minorem aut secundum nihil solò nomine præstabit. *Franciscus primus*, Princeps gloriosissimi nominis, qui dum esset turbulentis bellis implicitus, inter armorum strepitus studuit semper, ut solidiorem pacem populis suis redderet, ac dum pace frueretur, ità se se armavit, ut hostium impetus cum lacefferetur repelleret, pulcherrimam, & munitissimam Arcem, condidit, hujus Urbis Ornamentum, & Tutamen; Præstantiorem Arcem, hoc scilicet literarum Asylum, *Monimentum ære perennius*, perficiet *Franciscus* alter, haud dispari fœnore & perpetuæ laudis, & gloriæ. Binæ igitur Arces pro Civitatis hujus tutela stabunt in posterum, utraque condita sub auspiciatissimò Francisci nomine. Sic prior illa belligeri Martis erit Domicilium, hæc posterior Minervæ Sacrum, illa gentis armatæ Hospitium, hæc Togatæ; illa horrorem spirans, hæc amœnitatem; illa fossis, & Vallo munita, hæc in propugnaculum Templum habens, ubi colitur literis propitium Numen; illa in murorum ambitu, seu penè tota extra muros posita; hæc in mediò Civitatis, quia Cor, immò Anima ipsius Civitatis existit.

Hoc autem inest discriminè, quòd ad illam difficilis, ac non sine periculò est accessus; Nemo illuc infert pedem nisi nomen aperiat, & per medios armatos milites inermis incedat, nec licet cuiquam illius penetralia, & armamenta nisi summò favore introspicere. In hanc Musarum Arcem facilis, ac securus est ingressus; patent Valvæ; nullæ hic nocturnæ excubiæ, nulli hic ferro armati custodes, quia nihil est, quod hic quisquam surripiat & asportet, præter eruditam suppellectilem, & Ornamenta virtutum, quæ summâ liberalitate vel immerentibus dispensantur.

Nec irrideat quisquam, quasi parùm aptè Gymnasium cum Arce contulerim, nam verius est, esse publicas Academias Civitatum firmissima præsidia; neque enim credendum est in duplici, vel triplici murorum ordine positam esse Urbium securitatem, sed in Civium prudentiâ, & consilio. Cùm olim sapien-

sapientissimus Legislator Lycurgus de Spartanorum muris interrogaretur, respondisse fertur, non esse expertem muri Urbem illam, quam non laterum, sed Virorum corona ambiret. Eâdem fermè ratione Homericus ille Agamemnon, non sibi plures Ajaces, aut Achilles optavit, ut hosticâ Civitate potiretur, sed decem Consultores, qualis esset Nestor, omnium Græcorum prudentissimus. Gignunt autem potissimum hujusmodi notæ Viros Academiæ, in quibus liberalia studia excoluntur, cum sint quædam veluti Promptuaria, è quibus magni Principes solent educere, quos volunt ad summa magisteria provehere.

Suppeterent mihi satis abundè pro hac Veritate firmandâ quàm plurima exempla; at unum sufficiat à Parisiensi Academiâ petitum. Cum sublato Regum Longobardorum nomine Carolus ille ex rebus feliciter actis, & auctis cognomento Magnus libertatem Italiæ vindicasset, omnes literas, omnem doctrinam revexit in Galliam, novum triumphigenus commentus, cum quotquot Romæ, ac universa Italia famâ clarentur doctissimi Viri secum Gallicus ille Alcides aureâ munerum catenâ devincto straheret, ut Parisiis celeberrimæ Academiæ jaceret fundamenta, quæ postmodum esset veluti Mater cæterarum. Hæc fuit Arx potissima, hoc Palladium, quod tantus Rex, ac Imperator, pro perpetuæ incolumitatis auctoramento in magnâ illâ Civitate constituit; norat quippè nullum firmitus excogitari posse præsidium, quod magis præstet, tum ad Urbium securitatem stabiliendam, tum Regnorum fortunam provehendam. Neque illum sua fefellit opinio. Undè enim amplissimi Galliarum Regni tam perennis felicitas? Undè Francorum Regibus tantus semper ad tot secula suppetiit Heroum proventus? Undè tot Ulysses, tot Nestores continuò educit, qui nunc vivit & sibi viam sternit ad immortalitatem Lodovicus XIII? Non nisi profectò ex Equo illò Trojanò, ex illò Literatorum Panathenæo, ubi mille amulsis, *non deest aurea mēsis.*

Quantum porrò ad reparandas Urbes ab everfore Marte pestundatas conferant hæc Palladi dicata Sacraria neminem latere arbitror; quod si id quoque exemplis roborandum esset, præter externa, non pauca nobis suggereret Italia nostra. Cum ex diuturnò eoque asperrimò bellò adeò graviter afflicta fuisset Pisana Civitas, ut squalore obsita, Civibus vacua, magnæ potius solitudinis speciem præferret, tam miserandus illius aspectus Magnanimum *Laurentium Medicem* impulit, ut Urbem antiquissimam Etruriæ redderet, nam redivivus ille Literatorum *Mæcenæ*, nobilissimo instituto Lyceo, Pisis addidit & *Præsidium*, & *Decus*, novum libertatis genus pro veteri amissa rependens, ut quæ tam celebris Respublica tamdiù, ac tam amplum mari præsertim imperium, armis exercuerat, exinde facta Literatorum Respublica, præside Sapientia, *Dominari in cætera posset.*

Quamvis autem hic non agatur, Auditores Ornatisimi, de Urbe nostrâ reparanda, cum nihil damni prorsus ex antea actis bellis senserit, cum Gallici Jovis fulminum Minister Ales Estensis alio bellorum tempestates averterit, haud modicum tamen dignitatis, & splendoris Mutinæ triumphali palmarum messe onustæ adjicient Pacis ornamenta, ac potissimum hujus Lycei tam feliciter inchoata reparatio. Susplicari autem nequaquam licet, quin majora in dies incrementa suscepturum sit tam eximium Opus, cujus fundamenta jecit Religiosa pietas, & cujus Valvis prominent Estenses Aquilæ, quæ non nisi in sublimi, ac excelso loco figunt pedes. Neque enim existimandum est diù mansuram hanc quam prospicimus Lycei formam, quæ profectò satis ampla est, qualis debetur initiato operi, sed non quanta opus est pro futura illius magnitudine, quam licet ominari ex sola Principis magnanimitate. Proferet ille proculdubio illius pomœria, ampliora reddet Atria, ampliores Aulas, cum major erit Auditorum confluxus, cum longior Lectorum nomenclatura. Plures quidem in cæteris Gymnasiis numerantur Exedrae, & Præceptores, at in nostro, numeri damnum pentat-

doctissimorum Virorum in omni disciplinarum genere Virtus, ac præstantia, quorum coetui cum me adscriptum esse animadverto, rubore suffundor. Non admodum tamen longè accersendos Præceptores esse crediderim, quotiescunque illorum numerum adaugere oportuerit. Ferax omni ævô fuit semper hæc Civitas præstantissimorum ingeniorum, nec licet opinari quod Mutina, quæ aliàs primariis Academiis tot non infimi subsellii Professores suppeditavit, nunc aliundè cogatur exoticam Sapientiam emendicare.

Nutrit olim hæc Civitas, ac postmodum Bononiensi Archigymnasio commodavit Nicolaum Mattarellum Bartoli Præceptorem, Petrum Rocham Medicum præstantissimum, Paulum Caloram Astronomum peritissimum, Carolum Sigonium Virum eruditissimum Ferrariensi Scholæ, Bartholomæum Bellincinum, & Joannem Sadoletum, J. C. Excellentissimos, Pisano Lyceo Gabrielem Fallopium Anatomiae restauratorem, & Lodovicum Scapinellum Virum Oculatissimum, Patavino Athenæo, præter multos alios, Geminianum Montanarium adhuc viventem, Matheseos Professore celeberrimum. Suppetent igitur ex nostrô penû Literati Viri, suppetet ex Urbe ipsâ, & ex indigenis honestissima Juventus, etiam si externa non accedat. Verum & externam quoque ad hunc Sapientiae fontem allicient Principis favor, Mutinensium comitas, aëris salubritas, omnium rerum affluentia, omne genus oblectamenti, & quod præcipuum erit incitamentum, doctissimorum virorum nomen, quibus utique pro viribus elogia contexerem, nisi illorum modestiae nimis oherosa censerem.

Hæc & majora in hujus nostri Lycei natalitia celebritate libet auspiciari, obstetricantibus præsertim Estensibus Aquilis, quæ grandes alas expandunt, non solum ut foveant, sed ut provocent ad volatum. Hinc spes affulget, ut hæc Civitas priscum splendorem sibi vindicet; ac quamadmodum olim Eloquentiae Parens honestavit illam titulo splendidissimæ P. R. Coloniae, ita imposterum appellanda sit amcenissima Literatorum Colo-

nia. Atque ut hæc mea impleantur auspicia, ne quis putet exigi annorum Chiliadem; sospitent modò nobis Sydera Principem nostrum, ac dent illi ætatem, quam & ipse meretur, & nos optamus, quam citissimè saturabuntur vota nostra. Scit enim ille quomodò lentos successus temporum redigere possit in compendium, & quomodo integri seculi foetura maturanda sit vel solius anni curriculo. Novit ille in quantum hujus Civitatis commodum cessura sit hujus Lycei instauratio, quam minori impendio, quantâ alacritate animi deposituri sint Parentes liberos suos in sinû hujus Literarum Nutricis, seu Matris, ut hinc hauriant solidiora alimenta Virtutum. Ac profectò quanta licebit illis animi quiete perfrui: quam dulces somnos capeßere, dum ipsis succurret, esse propria pignora sub illius oculis, cujus aures suavius ferit vox Parentis, quam Principis.

Sed jam video, qualia sint vota vestra, Religiosi Viri, qui hujus Gymnasii jecistis fundamenta, & ad hanc formam provexistis; attendunt procul dubio aures vestrae, nùm Principis benignitatem deprecet, pro facultate impetrandâ à S. Cæsaris Majestate, ut Doctorali Laurea in hoc Lyceô decorari possint, qui studiorum metam attigerint. Absit ut hoc exposcam à prudentissimô Principe; Novit ille satis, superque, quid deceat, quid dedecet. Non enim ipsum latet, quàm esset incongruum, ut qui sub hoc Cœlô, in hoc solô defudasset in excolendâ virtute, alibi postea precariam gloriæ messem exquiret; quàm indecorum, ut qui in hac literariâ palæstrâ legitimè decertasset, in alia postmodum coronaretur. Cura itaque Doctoratus Insignia ab Aulâ Cæsaris impetrandi ipsum manet, cui jam ab initiô sui regiminis propositum fuit, ut nullum habeant egregium Atestini fastus quod non imitetur exemplum. Factum satis insigne, ac memoratû dignum hic apponam, ut potius sollicitudinem omnem vobis adimam, quam ut ipsum memoriæ Principis regeram, qui quotidie in annosis suorum Majorum Imaginibus illorum splendidissima legit facinora.

Albertus secundus, Ferrariensium X. Princeps, cum non solum Aulam, sed & Templum, & Theatra, & Fora Martis pompis præpedita prospiceret, non indecorum credidit, si Estensi familiæ adjiceret Togæ ornamenta. Gymnasium itaque Ferrariæ aperuit, quod ut firmitus stabiliret, Romam ad Bonifacium IX. Pontif. Max. cum C.D. nobilissimis Equitibus profectus est, ubi honorificè exceptus amplissimum Diploma obtinuit, quod adhuc videre est Ferrariæ, in fronte majoris Templi aureis characteribus conscriptum. Vereri autem non oportet quin Principis nostri Virtutem *Avunculus excitet Hector, cum non progenerent Aquilæ Columbas.* Præveniet itaque vota vestra, & quidquid ad summum decus, & complementum hujus operis spectabit festinata generositate perficiet. Ubi enim vox publicæ Scholæ illius perstrinxit aures, illam subito designavit in Plantarium, ex quo educeret Oratores, Poëtas, Philosophos, Mathematicos, Archiatros, Jurisconsultos, Theologos, atque etiam ipsos Armorum Duces. Quid enim arma sine literis? Qua spe victoriæ Dux utut fortis, ac strenuus aciem regat Martis in campò, nisi Pallas assideat armata consilio? Quotquot igitur usui erunt, ut vel manû, vel consilio profint, hinc depromet, ut aliquando ad hujus Lycei fores inscribenda sit hæc Epigraphe: *Hæc iter ad Superos.* Quis igitur nostrorum temporum felicitati non gratuletur, ac præfertim Principis, cujus gloriæ tantum inter-

est, ut tamdiu stet, ac vigeat hoc Gymnasium, quamdiu illi optabile est, ut sui ipsius nomen in posterorum memoria perduret? Non desunt equidem Principibus Viris, dum vitali hac aura fruuntur Præcones, & Vates, qui illorum gesta ad sydera extollant. Gemunt quotidie Præsa sub incumbente pressurâ; perstrepunt ad ravim usque *summi, minimique Poëtae*, ac palam videre est per omnium manus folia, & Poëtarum flores *Inscriptos nomina Regum.* Postquam verò occubuerint, ac regio fulgori sepulcrales umbræ successerint, obmutescunt Musæ, ac paulatim tam decantata nomina obsolescunt. Eos verò Principes, qui vel novas Academias instituerint, vel collapsas instaurarint, superstes manet etiam post mortem nominis immortalitas. Sic etiam nunc celebrat in Hispaniâ Salmaticensis Academia Alphonsum octavum Castellæ Regem, in Galliâ Parisiensis *Carolus Magnus*, in Angliâ Oxoniensis *Sigisbertus Rex*, in Belgiâ Lovaniensis *Joannem Brabantiae Ducem*, in Poloniâ Cracoviensis *Cazimirum Secundum*, in Germaniâ Viennensis *Albertum Austriae Ducem*, in Italiâ Bononiensis *Theodosium Imperatorem*, Pisana *Laurentium Medicum*, Parmensis *Raynucium primum*, & ad illarum exemplar Mutinensis quoque Academia post multas etiam seculorum versiones summis decorabit Elogiis *Franciscum secundum* ut Principem, qui leges dedit, ut Mæcenatem, qui muneribus cumularit, ut Parentem, qui alimenta suppeditavit.

Illustrissimis, & Excellentissimis D.D.

D. FREDERICO MARCELLO, Divi Marci Procuratori,
D. HIERONYMO VENERIO, Equiti, & Divi Marci Procuratori,
D. MARINO GEORGIO,

BERNARDINUS RAMAZZINI Felicitatem.

Um mihi hætenus mos fuerit singulis annis pro solenni studiorum instauratione Orationem aliquam in Lyceò habere, ut diu feriatam Juventutem aliquo non incurioso argumento ad capeffenda studia illicerem, cumque jam octavus agatur annus, ex quo profes-

professorio muneri in hoc Gymnasio sum addictus, ac totidem Orationes mihi sint habitæ, quarum quidem nonnullæ typis traditæ fuerunt, aliæ publicam lucem non videre, consultius fore credidi, si easdem in unum compactas evulgarem, quàm si dissociatas, & citò perituras vagari sinerem. Hosce itaque pusillos ingenii mei fœtus in unum coactos, qualescumque sint, Vobis Illustrissimi & Excellentissimi Domini sisto, ac tutelæ vestræ commendo, quam si impetrarint, in publicum securi prodibunt, ne si laudem non promeruerint, despectui sint futuri. Ea enim est apud omnes dignitas Vestra, & Nominum Amplitudo, ut qui sub patrocinio Vestro degunt malignos afflatus non pertimescant. Optassem equidem librum grandioris molis Vobis offerre,

& qui dignitatem Vestram magis deceret, ac forsitan (si Lachesi adhuc supererit quod torqueat) incrementem suscipiet; etenim cum Institutum hoc meum Studiorum principio inaugurandi, religiosè servare mihi in animo sit, Opusculum hoc meum adjicali Oratione, & annua fœtura, sensim augeſcet. Ita Vos ad publica commoda, & literariæ Reipublicæ quoque felicitatem natos, nisi Seculo emenso, & summis honoribus perfuntur, ex hac vita migrare fata non sinant, mihi que detur vitæ lineam ulterius producere, ut sæpius Donario aliquo Vobis litare possim. Valete plurimum Patavini Athenæi Custodes Vigilantissimi, & Sapientissimi.

Patavii Die 13. Junii 1708.

LECTORI BENEVOLO

S.

HAud sum nescius non defuturos quibus titulum, quem huic meo Opusculo præfixi, arrodere libido erit, quod nimirum complures, apposita veluti hedera, allicere voluisse, & Oratoris quoque laudem affectasse visus fuerim. Sentiât quisque ut velit, ego certè huiusmodi ambitione non sum ductus, ut Orator dici, vel credi velim. Intra Medicinæ Castra steti, & quia quæ ex Cathedra dicturus essem, neque Progymnasmata; neque Prælectiones vocare poteram, cum à materiâ, de quâ totò annò verba facturus essem longè differrent, Orationes appellare licuit; pro lubitu enim, & genio, ex Artis penû argumenta deprompsi, quæ mihi magis curiosa viderentur, & quibus documenta theórica, & practica Studiosæ Juventutis posſim suggerere. Quâ lege autem mihi interdicitum esse debuit, ne aliquò sermonis &

eruditionis cultû id agerem, quando hâc nostrâ ætate, barbarie excussâ, aliò vultû & ornatû in publicum Medicina procedit? Fecit hoc olim Carolus Patinus, in hâc Universitate celeberrimus Professor, eruditione clarus, qui singulis annis elegantissimas varii argumenti Orationes in Lyceô habuit, ac typis tradidit. Cæterum si disertos Lectores Orationes hæc meæ non repererint, ægrè non feram, imò pro gratia habeo; est enim aliqua Eruditorum rejectio, qua usus est Marcus Tullius: *Hæc doctissimum Persium legere nolo, Lælium Decimum volo*, ajebat ille: sic ego quoque mea hæc Eloquentiæ Professores legere nolo, Medicos volo, eosque ingenuos, & præcipuè, qui cultum aliquem à Medicinâ alienum non putent. Interim, Lector benevole, mea hæc æqui bonique consule, & vale.

ORATIO

O R A T I O S E C U N D A
S E C U L A R I S,

Quam Auctor primam habuit in Patavinô Lyceô

Die XII. Decemb. Anno M D C C.

SI quis unquam fuit, A. N. qui in hoc amplissimô ac totô Orbe celeberrimô Sapientiæ Theatrô primum dicturus apertè trepidârit, eum ipsum esse me sentio, & Vos, qui hic confiditis, ac me intuemini, sensisse jam video. Etenim cum pro Medicâ facultate, ad quam publicè profitendam sum accitus, dicendi mihi munus incumbat, eamque nunc magis, quàm aliàs, celebrari oporteat, quando nostrâ hâc ætate sic crevit, ut grandior pene fieri non possit, idque sit agendum in tam splendidô locô, ante spectatissimum tot Professorum ac Literatorum cœtum, ac in eâ Civitate, è cuius sinu in Latium usque manarunt Eloquentiæ Fontes, dubia fateor, mihi mens hæret, non satis perspicies, quoniam modo tantarum rerum magnitudini possit satisfieri. Jamdudum equidem, ac antequam patriis è laribus solverem, huiusmodi animi æstus præfenseram, quos tamen compescere studebam, subinde memorans, singulos hujus Lycei Clariss. Professores mihi pro more prius audiendos, quàm Exedram hanc dicturus conscenderem; rebar enim hoc pactô, posse me paulatim assuescere, ut omnium postea simul oculos, & ora in me conversa firmiori obtutu sustinerem, vel saltem trepidationem meam non tam facilè proderem. Verùm quàm læva mihi menseffet, & quàm parum fido Nepenthe curas meas sopirem, postmodum cognovi. Singuli enim Eloquentiæ non minùs, quàm Sapientiæ præsidii armati, audientem me deterruere cum dicerent, quid postea omnes simul facturi, cum me tam ineptè, & semipaganô sermone dicentem audirent? Sic nova in dies trepidandi succrescente materiâ, mihi nonse-

mel optandum fuit, ut in Arcopagô potius, ubi in tenebris agebantur judicia, quàm in Patavinô Athenæô, coram fulgurante Sapiëntia vestra, causam meam agerem. Quoniam verò aleam hanc, quocumque res cadat, subire mihi necessum est, ac ulterius humanitatem vestram morari non decet, propterea rem aggrediar, ac eò lubentiùs, quo forte quadam in huiusmodi tempus incidisse me video, quo Medicam facultatem peculiari modo celebrandi peropportuna oblata est occasio. Dicendi principium itaque mihi erit Seculi hujus extremam pulsantis metam finis & exitus, & conformandæ Orationis modum Romana dictabunt Exempla. Perantiqua, & solennis fuit olim Romæ consuetudo, ut centesimo quoque anno, ludos quosdam agerent, tanta quidem celebritate, ac tam magno hominum conventu, ut una in Urbe totus pene Orbis hospitari videretur. Ludos huiusmodi, Seculares dictos, primus Valerius Poplicola, exactis Regibus, & primo libertatis Anno, instituit, quorum tempore adventante, missitabantur circumquaque Præcones, qui populos convocarent ad spectandos ludos, quos nemo vidisset unquam, nec esset ampliùs visurus. Eruditis auribus vestris nimis onerosum me crederem, si ea, quæ per totum triduum, & trinoctium in summâ Romani Imperii Majestate fieri consueverant, recensere velim. Liceat mihi tamen ritum quendam memorare, quo ipsis solenne fuit Carmen quoddam, Seculære dictum, in Apollinis Palatini Templo Græca & Romana voce concinere, quo ob res illo Seculo prosperè gestas Diis gratiæ agebantur, ac iisdem Urbis, Senatus, Romanique Imperii æternitas commendabantur, cujusmodi

carminis penes Venuſinum Poëtam pro ludis Auguſti egregium adhuc habemus Exemplar.

Jam pene Seculum exegimus decimum ſeptimum, exordio ab ærâ Chriſtianâ, & redemptâ libertate deſumpto, quo Seculo mehercle nullum aliud felicius, nullum glorioſius vidit, nec forſan ampliùs viſura eſt univerſa Medentium Reſpublica, ut in quo, & Profeſſorum ſolertia, & Fortunæ blandientis favor ex æquo decertarint, ut Facultatem hanc ad ſummum gloriæ faſtigium eveherent. Quemadmodum igitur Romanis (ſi ſas eſt parvis magna componere) in ſecularibus Ludis, exacti Seculi, geſta, & faſtus recolare & ſeculari carmine in Apollinis Templo inſignire mos fuit, ita mihi in hâc Æde ampliffima Sapientiæ, ubi datum eſt Apollineam Artem profiteri, mihi, inquam, liceat hâc meâ ſeculari Oratione ſeculi hujus in re medicâ proſperitatem recolare, ac perveſtigare, quibus machinamentis, quali alarum remigio Facultas hæc, quæ tot retrò actis ſeculis humi quodammodo reſerat, nunc tam in ſublime, ad prodigium uſque conſcenderit. Sic mihi talis contingat Oratio, qualem & materiæ dignitas, & loci reverentia, ac hujus ſapientiſſimi Conſeſſus majeſtas expoſcunt.

Ut Romanis documentis Orationis filum perſequar, Roma terrarum princeps, quæ Imperii fines eò uſque provexit, ut magnitudine laborans ſuâ de Imperii finibus ſtatuentis aliquandò cogitarit, quingentis pene annis à Romulô Conditore ſortem ſuam vidit intrâ Italiæ clauſtra concluſam. Tandiu illi cum finitimis populis conſlictandum fuit, imò interdum pro focis & aris dimicandum, & libertas ipſâ quandoque aurô redimenda. Erupt tamen poſt tam longum intervallum Romana Virtus, fractiſque Italiæ repagulis, citiſſimè totum terrarum Orbem tanquam flamma pervasiſt. Hinc noſtrâ hac ætate non parùm laborat Annalium, & Numiſmatum fides, ut vix credi poſſit, Romam paulò plus unô ſeculô tot bellis, tot victoriis eò deveniſſe, ut nec parem haberet, nec ſuperiorem.

Ablegatis ad Poëtas & Mythologos notis figmentis de Apolline, Hygæaque, Hippocratem Medicæ Artis primum Conditorem fuiſſe ſat abundè teſtantur egregia ejusdem monumenta, imò quæ adhuc exſtant Oracula. Jecit quidem ille ſumma, qua pollebat ingenii profunditate ſolidâ, ac æternùm duratura fundamenta, quibus egregiam molem ſuperſtruxit, ſed non abſolvit, ut cui ad Artem longam perficiendam, longior, imò Neſtorea, debebatur vita. Operi tam magnifico ex Galeni indiſtriâ, Viri acris ingenii, & ſolertiæ, non levis acceſſit ornatus & amplitudo, cujus veſtigia ſi poſtmodum preſiſſent Poſteri, jamdudum fuiſſet abſoluta, æquataque Machina Cælo. Verum ab Hippocratis & Galeni ævo uſque ferè ad hæc poſtrema duo ſecula jacuit ſqualens & cultu horrida Medicina, cujus quippe nativum candorem obſcuſcarint non parum Arabes, ac Mauritani; quin (quod pudet referre) & Græcè & Latinè loqui penè deditic, voces adeò barbaras crepans, ut propter ipſas penè liceret vadimonium deferere. Non vacat hic tam diuturni, & gravis Veterni cauſas diſquirere, ni forſan arbitrari liceat, id fato quodam contigiſſe, ut huic Seculo tota reſervaretur gloriæ plenitudo; habent quippe, ut reliqua omnia, ſic Artes, & Scientiæ ſua Sydera, quibus ſplendescant magis, & culmen ſuum pertingant.

Præluxit quidem huic Seculo præcedens aliud, & Medicina à barbarie & ſqualore non parùm vindicata, magna futuri incrementi exhibuit præſagia, aſt id ſub finem præſtitit, & cum ad metam jam properaret. Seculum verò iſtud ab ipſis incunabulis uſque ad extremum ſenium egregia ſuæ virtutis edidit ſpecimina, ac ſemper ferax, validumque tot præſtantiſſimos Heroës edidit (& quorum pars magna fuit nobiliſſimum iſtud Lyceum) ut nonniſi Nomenclatoris miniſterio juſta fieri poſſet illorum recensio. Hi ergo anatomicis ſtudiis inſtructi ſummâ alacritate, tanquam è ſtativis erumpentes, ampliſſimum Naturæ imperium ſunt adorti, ac alii quidem Regnum Animale, alii Minerale, alii Vegetabile

tabile sibi pertentandum delegere. Tam provido consilio velificante fortuna, sub ipsius Seculi initium, viam præmonstrantibus Aquapendente, & Casserio, in Regni Animalis interiora altius penetratum est, cum antea circa oras extremas Anatomicorum solertia velitatione quadam oberrasset. Per innumeras ergo Animalium cædes, crudeli quidem diligentia, sed in bonum commune cessura, in amplam Regionem, adspectu jucundam, fluentem lacte, ac Venerandæ Antiquitati non antè visam, perventum est. Lactearum Venarum Inventum hic innuo, quod Clariss. Afelio potissimum debemus, qui primus in Microcosmo Galaxiam indigitavit, veros nempe ductus, per quos Chyli pars tenuior discurret in Mare purpureum devolvenda. Felix profectò, si Cordi potius, quam Hepati nectareum hoc libum deberi advertisset, nec pluris credulæ Antiquitatis documenta, quam Veritatis indaginem fecisset.

Verùm rei novitate ac tam jucundo spectaculo forsan abreptus, suam passus est perfrigescere industriam, (a) communi tunc temporis præjudicio detentus, lacteum scilicet succum purpuram in Hepate induere. Quòd si tot rivulos per mesenterium superiora versus discurrentes in unicum fluentum necessariò coire debuisse animadvertisset, donec in cavitatem aliquam contentum humorem profunderent (quod enim flumen est, quod certo tramite ad Mare non devehat?) sicuti lactearum principium deprehenderat, ita quoque earundem finem deprehendisset. Sic autem integram, quam Sors obtulerat, gloriæ palmam cum Pecquetb partitus est, qui candida primi Observatoris vestigia relegens Chylosi laticis stagnum, ac Thoracica vasa Chylum in subclaviam refundentia postmodum observavit, magnòque plausu lactearum historiam feliciter absolvit. Meherclè tamen fortunati ambo, qui per lacteam viam, ac veriùs quidem, quam prisca Heroës ad nominis immortalitatem migrastis. Chyli ergo motu ac illius ductibus in apicum dedu-

ctis, illicò ab hæmatoseos munere exauditorum Hepar, ac purpura illi detracta, Venæ Mesentericæ à Chyli vectura absolutæ, Cordi prisca dignitas restituta, lactis generatio in mammis patefacta, multæquæ futiles disceptationes, quæ ad ravim usque Scholas exercuerant, è Foro Medico penitus proscriptæ.

Verùm sicuti prosper eventus ad alium prosperiorem persæpè viam pandit, ita insigne lactearum Inventum aliud gloriosius, circularis nempe sanguinis motus, excepit. Phænomenon istud, non secus ac novum & prodigiale in Cælo Sydus, omnium Oculos valde perstrinxit, tanquam in Medentum Republ. magnam portenderet rerum vicissitudinem. Tam admirabile Ostentum nobis quidem novum, Naturæ antiquissimum (quid enim, precor, Veritate antiquius?) circa hujus seculi sextum lustrum primus omnium Mundo visendum præbuit Celeberrimus Harvejus, cujus nomen tandiù stabit, quândiù movebitur sanguis, ac in orbem agetur è Corde in Arterias, ab Arteriis in Venas, à Venis in Cor, refluxu cursu rediturus:

Non secus ac liquidis phrygius Mæander in undis (b)

Ludit, & ambiguo lapsu refluitque, fluitque, Occurrensque sibi venturas adspicit undas.

Ex Italis nostris tamen (ut suus cuique honos perstet) ac potissimum à Celeberrimò, & sui seculi omnisciò Virò, Paulò Servitâ, (c) non exigua tam famosi Inventi documenta Venetiis, ac Patavii, hausit Harvejus, quæ postea in ordinem digesta post suum ad Britannos reditum evulgavit, & Orbi literato patefecit. Ast ab Italò solò, tanquam divite Fodinâ, informem hanc gemmam & rudi saxo involutam Anglus ille Artifex, ac peritus rerum Æstimator eruerit, illam tamen sic expolivit, splendenterque effecit, ut eam Orbi erudito, veluti rem suam venditare potuerit. Verùm, ut fieri assolet, ac sicuti olim Vir magnus literis prodidit, *Intacta & nova, graves offensæ, levis gratia*, (d) sic Harvejo ex tam celebri ac frugiferò Inventò

B 2

nulla

(a) Vid. Sennert. de Morb. Mesent.

(b) Ovid. lib. 8. Met.

(c) Vid. V. vall. in Epist. ad Barthol.

(d) Plin. Jun. l. 5. Epist. 8.

nulla ferè gràtia, imò non nisi probra, cum illud Mundo aperuit, accessere. Hinc Parisanus, illinc Primirofius, alique hunc Magnæ Britanniae Democritum, non secus ac olim suum Abderitæ, insanire proclamarunt. Illorum tamen latratus Magnus Vir ille despexit, nec quemquam responso est dignatus, Tempori, Judiciæquissimo, causa commissa, donec tandem pro livore, qui ut plurimum in vivis pascitur, ac cineribus parcit, meritas laudes, & æternam venerationem promeruerit. Hinc penes Literatos omnes, cum Philosophos, tum Medicos, nihil æquè celebre est quàm Harvei nomen; nihilque tam pro rato habitum, quàm admirandum hoc Naturæ Magisterium, ut certior sit sanguinis in Microcosmo circuitus, quàm Aquarum in Magnò Mundò è fluminibus ad Mare, & è Mari ad fontes & flumina pericyclo-

sis. Quid nunc clariores priorum temporum Medicinæ Coryphæos, dicturos putamus, si ab Elysiis evocari possent, ac iisdem non apodicticis argumentis, sed oculatâ fide purpurei laticis in orbem motus demonstraretur? Quid, inquam, dicturos putamus de commentitiis tot facultatum familia? quid de suis Morborum theoriis? quid de tam curiosò in phlebotomiâ venarum delectû? quid de creditâ Revulsionis per Venam sectam tam grandi potestate? quid de suis Intercipientibus, quid de Derivantibus, quid de tot errorum tenebris, quibus transversî agebantur, quos Phænomenon istud splendidissimæ facis ad instar planè diseussit? Hiscerent profectò, & animale œconomiam ab eâ longè diversam, quàm ipsi in mentibus suis procuderant, & hisce quoque in Scholis tradiderant, admirarentur stupore perculsi, non secus ac Arabes illi, qui in Castra Pompei transgressi alium admirabantur umbrarum ordinem, quàm quem in torridâ Regione spectare consueverant, de quibus sic Poëta:

Ignotum vobis Arabes venistis in Orbem, (a)

Umbras mirati nemorum non ire sinistras.

Mirarentur sanè tanquam Hospites, quomo-

dò tam sinistrè, ac inversò ordine illorum animis res procederent, ac secum ipsi non caperent, quòd rem tam obviam ignorarint, quasi nostrum hoc Seculum illud ipsum sit, quod olim prænovit, ac prædixit Seneca, qui cum à morali Philosophiâ, (b) quæ paucos semper habuit Auditores, ad naturales quæstiones divertisset, scriptum reliquit, venturum tempus quo Posteriores mirarentur, illos tam aperta nescivisse. E Cymmeriis tenebris igitur, ac post altam noctem Mundo coævam, Harvejanò Phosphorò emergente, cœpit albescere Veritas, ut non ampliùs in dubiâ & creperâ luce, sed in meridianâ claritudine satis pateat; quale sit Microcosmi politicum regimen, quis ordo, quis Promondus, quis Alimonix Dispensator, cum antea vi ἑλξος non ὤσεος, per attractum, non appulsum alimenti, partes omnes nutriri, constans quidem, sed æquè fallax esset opinio. Absit tamen, quòd in eorum, qui Seculum istud præcesserunt, famam & existimationem quidquam statuam; colendi sunt utique, ac Parentum loco habendi, multumque illis debemus, si illorum studiis adeò profecimus, si nos, veluti Gigantum humeros, tam longe prospeximus. Choream itaque ducente sanguine, cæteros humores, ut succum pancreaticum, Lympham, nervosum laticem, & quotquot alia fluida in humanò corpore deprehendit Prosectorum solertia, facili obsequiò, & hydraulicò quodam concentû in orbem moveri compertum est; hinc Virsüngii, Bartholini, Rudbechii, Willisii inclaruere nomina.

Quot alia porrò Phænomena fortunatissimum hoc Seculum vidit? res parvas ac minutas omittam, ne relictis fontibus, rivulos, ut dici solet, confectari videar. Vesicularem Pulmonum structuram, nec non Hepatis, & Lienis glandulosam compagem Mundo aperuit Malpighius, veram nervorum originem Fracassatus; variam, & numerosam glandularum sobolem & usum Warthonus ac Steno, Vasorum lymphaticorum valvulas Sylvius, & Rudbechius, ductus salivales Glissonius, generationis Organa, & Ovarium mu-

(a) Luc. l. 3. (b) l. 7. c. 25. Q. N.

mulierum R. Graaff, Cordis fabricam Lowerus, Musculorum structuram & motum ad Geometriæ leges nunquam satis laudandus Borellus. Parcant, quæso, tot Clarissimorum Virorum Manes, si illorum nomina ac gesta unicò veluti fasce complector, tam numerosa etenim hoc seculo gigantæo Heroum est phalanx, ut Orationi suus ordo constare non valeat. Hisce artibus igitur, his studiis Professorum phalanges ferro, & Microscopiis armatæ per totum Animale Regnum palantes discurrere visæ sunt, ut nil tam abditum esset, nil tam profundè repositum, quod in apertam lucem non fuerit protractum. Hòc pactò Medicina, præ cæteris naturalibus Scientiis, quibus multum lucis fœnerata est, caput extulit, & unius seculi compendio tot seculorum damna pensavit.

Valeant ergo priscae illæ Catonis querelæ, (a) quibus censoriæ veluti virgulâ suorum temporum Medicòs fugillabat. *Discunt*, aiebat ille, *periculis nostris, experimenta per mortes agunt, Medicoque tantum hominem occidisse, summa impunitas est.* Discimus profectò alienis periculis, & experimenta per mortes agimus, sed Animalium, quæ mactamus, quorum viscera lustramus, in quibus vivam anatomem exercemus, & per longam illorum torturam veritatem in altò positam extorqueamus. Experimenta, inquam, per mortes agimus, dum per Medicinam infusoriam (quod hujus seculi quoque egregium Inventum est,) in Venas Animalium venena infundimus, ac postmodum, illis extinctis, observamus quamnam labem Sanguini affecerint, num illum in crassamentum, & offam quandam coegerint, an in atrum liquamen dissolverint. Quin ab unò Animali in alterius venas sanguinem transfundimus, quo pacto Juventam renovandi modum didicimus. Jam fabula desit esse, quod de Medea commentum sunt Poëtæ, quæ ut Æsoni senio confecto juvenile robur conciliaret, resectis jugularibus, vitales succos per os & vulnus infudit; en quàm eleganter à Poëtâ describitur.

Stricto Medea recludit, (b)

*Ense senis jugulum, veteremque exire cruorem
Passa replet succis, quos postquam combibit
Æson,*

Aut ore acceptos, aut vulnere, barba, comæque,

Cannitie posita, nigram rapuere colorem,

Pulsa fugit macies, abeunt pallorque situsque.

Hominem porro occidisse, summa, ut Medicinæ Ofores volunt, sit impunitas; at summa quoque eorum dementia est, qui in tantâ peritorum Artificum copiâ, Agyrtis & Circulatoribus se curandos committunt, & à quorundam blanditiis, ob crebras visitationes, se captari sinunt, qui ut aiebat Sidorius, (c) *parum docti, satis seduli, multos ægros officiosissimè occidunt.*

Neque Pythagoræus aliquis lanienam hanc animalium probro nobis obtrudat; etenim si animalia mactamus, quæ tanto studio nostris in laribus educamus, quæ in artis culinariæ gratiam, imò interdum pro ganea, faginat, quare nobis ut plurimum Canes macie confectos necare, & hujusmodi victimis Veritati litare non liceat? Pingues ac torosos Juvenecos florum coronamentis ornatos prisca Haruspices ad suorum Numinum aras immolabant, ut divinando ignarum vulgus fallerent. Nos in quocumque animalium genere Extispicia nostra celebramus, seu pingua sint, seu strigosa, seu magna, seu pusilla, in Elephante, in Formicâ, in Culice, in Acarò quoque, si lubet, non ut alios decipiamus, sed ne decipiamur, imò ut immensam Divini Conditoris Sapientiam admiremur, ut sic Atheismum è Mundo eliminemus. E Luciani Scholâ etenim Lyciscus aliquis in Theatrum. Anatomicum pedem immittat, pius exhibit. At quid aptius ad notionem aliquam supremi Numinis mortalium mentibus imprimendam humana poterat excogitare solertia, quàm Anatomicam indaginem! Divini Opificis cuncta nexu admirabili componentis peculiaris, ut ita dicam, ludus est Synthesis, humani ingenii propria est Analysis. Pro Secularium ludorum celebritate (quos in Deorum

B 3

rum

(a) Plin. H. N. lib. 9.

(b) Ovid. lib. 7. Mêt.

(c) Lib. 1. Ep. 10.

rum honorem institutos aiebant) ingentes Belluæ, & multa Gladiatorum paria in Theatrô urgebantur, ut ab invicem pugnando P.R. oblectamento essent, ac homini alterum jugulanti magnò plausû acclamabatur. Mitiores ac sanctiores ludos habent hæc nostra tempora; dum in Theatris nostris Animalium viscera lustrantur, dum Insecta quoque secantur, attonito stupentique animo Divino Artifici solummodò plauditur.

Necque verò lege est, quod universæ animantium Naturæ pro suscepto beneficio Medicina rependit; quænam enim animalia, quos alites, quæ reptilia, quos vermiculos Terra educat, quos pisces, quæ monstra alit Oceanus, quorum imagines in amplis Voluminibus non sint depictæ? Quin, quod elegantius est, ipsa animalium primordia, & successiva incrementa quotidiana Ovorum inspectione (quam Spartam primò Fabricius in Patavinò Theatrô, mox Malpighius in Bononiensi adornarunt) tam eleganter, tam affabre exarata sunt, ut nostrò hoc Seculo absolutam, & ab Ovò, ut dici solet, Animalium habeamus historiam. Quantum ergo humanæ solertiæ datum, perspectam omnium penè viventium structuram ac indolem habet Ars Medica; novit intus & in cute; novit numerum partium, novit mensuram ac symmetriam, qua sibi ad invicem respondent, novit quoque in pondere. Cui etenim non innotuit Clariss. Sanctorii Inventum, qui primus, & ex hoc Lyceò, Staticam in Medicinam innoxit?

Lustrato igitur, & pererrato toto animali Regno, medicisque legibus parere jussu, ad excolendum id, quod tanta Dissectorum industria partum fuerat alii solertissimi Viri operam suam impenderunt. Hinc ad veram & solidam Morborum theoriâ & praxim statuminandam egregia prodire Monimenta, ut Physiologiæ & Pathologiæ reformatæ Methodi medendi ad sanguinis circulationem, novæ Hippocratis Aphorismorum ad veritatis normam Expositiones, Pharmaceuticæ & Chirurgiæ Rationales, Irides febriles, nova

Medica Systemata, ac tot alia cedro digna Volumina.

Non minori quoque alacritate, nec dispari sorte ad Seculi famam perennandam in Regni Mineralis viscera itum est. Et hic quoque in quo se exerceret Anatomes invenit, non quidem ferro, sed Igne, magno rerum Analysta. Vulcani ministerio itaque, qualis nunc est bellandi forma, fossilium, & metallorum omnium ferocia perdomita ac triumphata, eò usque devenit Hermeticorum solertia, ut ea, quæ forent magis sylvestria, cicurare didicerit, & quæ discreta dirum ac mortiferum essent venenum, ad invicem consociata, Antidoti naturam adsciscerent. Haud ibo inficias, quin priora quoque Secula egregios Viros habuerint, qui nervosè quidem, ac totis viribus Mineralis Regni latebras pertentarent, adeò ut sibi triumphales currus confinxerint. Verùm mineralia triumphata potius, quam victa. Revera hoc seculo Hermetica disciplina rem planè confecit, & omnium penè, quæ in Terræ sinu Natura recondiderat, analysi facta, medicam gazam ditavit, effecitque ut ea, quæ prius *irritamenta malorum* dici poterant, in medicamenta saluberrima transierint. Antimonium, quod tam variam sortem expertum est, ac aliquandò tam malè audiit, ut à Parisiensi Curia olim damnatum fuerit, (a) ac in exilium actum, licet postmodum absolutum & revocatum, nunc ope Chymica ad tam bonam frugem redactum est, ut apud celebriores Pharmacopolas inter selectiora remedia suum habeat elegans Narthecium. Quin varios ad usus paratum, modò emeticum est, modò catharticum, modò diaphoreticum, ac, si lubet, etiam cosmeticum. Quænam febris, precor, imò quinam morbus est, quem oppugnandum suscipiat Medicus, nisi Stibio diaphoretico armatus? Mercurius quoque, Servus ille olim fugitivus, nunc vinctus & in compedibus, ad quamcumque enchirism paratus est, ac modò se præcipitari, modò in sublime projici patitur; imò cum volumus, in Torricelliana fistula (quod hujus seculi quoque nobile Inventum

(a) V. Ettm. T. 2. de Med. purg.

tum est, quod cum Philosophorum, tum Medicorum exercuit, & adhuc exercet ingenia) perpetuò suspensus pendere cogitur, ut sic ingruentium tempestatum, atque etiam exinde secuturæ serenitatis fidelis sit Præmonstrator. Nimiis essem si remedia martialia, jovialia, solaria, antihectica, stomachica, ac tot alia è metallorum sinu ad herculeos morbos perdomandos eruta, multaque alia recensere velim, sub quorum ingenti & magnifica supellectile penè laboramus. Præterire tamen non liceat, Thermalium aquarum virtutem non solum magis, quam alias, nunc esse exploratam, sed tam exactam ope Chymicâ illarum analysim factam, ut varia mineralium genera in aquâ naturali dissolvendo, ipsius Naturæ magisteria Ars æquare potuerit, magno utique ægrorum commodo, ut propriis in laribus eos videant Fontes erumpere, quos morbi conditio reposcat. Jamdudum equidem damnum senserat rerum Parens Natura, dum Fontes suos hinc inde muscosos, ac fere desertos conspiceret, secumque ipsa mirabatur, quomodo tantum gratiæ medicatis suis scatebris decessisset, cum per tot secula, *commune Medentum auxilium* audissent, ut de Aponitanis cecinit Claudianus; ast cognita causa risit, ac de Hermetica disciplina rectè judicavit, quòd illius magna Opera tam parvò labore lussisset. Hoc pacto quot egregii Viri nomina sua immortalitati commendarunt, ut Libavius, Drebellius, Crollius, Helmontius, Poterius, Tachenius, ac postremò celeberrimus Ettmullerus?

Non minùs prosperè quoque in vegetabilis Regni amplitudine pervestiganda à Botanicis allaboratum est. Neque hujusce rei adeò longè mihi testimonia erunt petenda. Ad Patavinum Hortum provoco, quem meritò appellare liceat Plantarum totius penè Orbis Coloniam florentissimam. In hoc etenim, non secùs ac nativo in solo, ac præsertim sub tantò Præsidente, Plantæ omnes ex quacumque Mundi plaga, seu calenti, seu algida revulsæ feliciter vernant,

Miranturque suas frondes, nec non sua poma.

Diversa tamen Methodo, ac reliquis temporibus, nostra hac ætate exculta est Botanica; antea circa externam Plantarum effigiem, & signaturam præcipuus impendebatur labor, ut ea in re absolutam haberemus Plantarum historiam; modò perfectam habemus Anatomen. Oculis enim microscopio armatis Plantarum parenchymata, membranas, fibras, utriculos, canaliculos, per quos liquor nutritius in Plantam, & è Planta in radices in orbem fertur (qualem circuitum magnus olim adumbravit Hippocrates) apertè conspiciamus. (a) Quòd verò præcipuum est, innumeris experimentis, non tralatitia Scriptorum fide, Plantarum omnium, fruticum, ac herbulæ cujusque, explosis Veterum fabulis, satis explorata est Virtus, & quam in parte conclusa lateat, num in volatili, an fixa, num acida, an alchalina. Sic non amplius, veluti olim, plantarum cujuscumque ordinis confusaneo apparatu, & excogitata compositione luxuriæ (uti olim de Theriaca Plinius) parantur remedia, (b) sed tota sua simplicitate, ac nativa dote à cordatis ac ingenuis Professoribus Vegetabilia in usum revocantur, adeò ut ad Homericam Medicinam Ars medendi paulatim remigret. (c) *Medicina quondam, ajebat Seneca, paucarum fuit scientia herbarum, quibus fluens sifteretur sanguis, vulnera coirent paulatim.* Sic Helena apud Homerum sola radice Oenopiæ, (d) qua à Theonis Regis Uxore fuerat donata, nobilem illam mæroris antidotum, Vinum Nepenthes, paravit, quo Menelai, & Telemachi Ulyssis filii luctus & curas consopiret. Equidem eò ventum erat, ut qui prolixiores ac palmares remediorum formulas (scriptas & à tergo quandoque) Ægris præscriberet, is verè utramque paginam absolvisse crederetur.

In hac quoque re Fortunæ favor accessit; quot enim seculis defudarunt Artis primores, ut febrifugum aliquod reperirent, vel arte conflarent? Modò è Peruviana regione Cortex ad nos defertur, divinum plane remedium

(a) De Nat. Puc. in 32. (b) l. 29. N. N. c. 1. (c) Ep. 9. (d) Od. 8.

dium ad malè natam febrium sobolem exterminandam. Postremò ut inoffensa prosperitate ad extremam sui metam seculum istud procederet, paucis abhinc annis novum anti-dysentericum remedium in Europam delatum est, radix nempe quædam, cujus admiranda virtus in cruentis alvi fluxibus, multis experimentis comprobata est, qua de re elegantissimum libellum edidit Leibnitius, Vir Celeberrimus. Lubenter equidem, ac ut mei muneris est, egregios Professores, qui Botanicam hoc seculo illustrarunt, hic memorarem; verùm quos primo loco memorem, cum omnes primas teneant? Absit, quòd hac in re cujusquam dignitati & famæ quicquam detractum velim; omnes in commune bonum allaborarunt, suus quemque honos tuebitur. Jactat, æternùmque jactabit Gasparum, & Joannem de Bauhinis ambos fratres Helvetia, Paulum Hermanum Batavia, Joannem Rajum Anglia, Robertum Morisonum Scotia, Josephum Pittonem Tournefortium Gallia, Fabium Columnam, Lælium, & Jo. Baptistam fratres de Triumphetis, Illustrissimum & Spectatissimum Virum D. Abbatem Felicem Viali, Patavini Horti Præsidem, nunquam sat dignis laudibus nostra condecorabit Italia.

Grande igitur patrimonium, ac tam magnificam supellectilem Posteris nostris relinquimus, Auditores Nobilissimi, ut partæ magnitudinis optanda sit potiùs conservatio, quàm speranda amplitudo. Ac profectò si tot experimenta, si tot tentamina, vel in minimis, mente recolamus, si celeberrimæ Naturæ Curiosorum Academiæ Ephemerides, si ea, quæ veluti in fastus, & acquisiti Imperii Rationaria relata sunt, ut Acta Lipsiensia, Hassnienfia, Britannica, Gallica, Italica evolvamus, citrà jactantiæ aleam fas est asserere, Veritatem penè occupatam, tria amplissima Naturæ Regna in medicam potestatem quasi ex toto redacta. Admirari tamen semper licebit quomodo tot publica Gymnasia, moribus, locorum diversitate, religionis quoque cultu disita, tanto, ac

adeò tacito inter se animorum consensu, in eundem finem collimarint, ut seculum istud perennarent. Quomodo autem à tot inter se fœderatis Academiis Natura per integrum seculum circumventa, obsessa, tot machinis petita, arietata, vinctas tandem non daret manus, ac non pateretur sibi peplum detrahi, ut non ampliùs personata, sed tota quanta esset, Oculis nostris pateret? Illa equidem sub Ifidis persona nimis jactabunda olim hisce gloriabatur verbis: (a) *Ego sum Universum, & flammeum meum mortalium nemo aperuit*: ac propterea ut scrutatorum industriæ securiùs illuderet, se totam in minimis abdiderat; in minimis quoque quæsitæ est, inventa est, flammeoque detractò, in apertam lucem protracta.

Quid ergo superest agendum? Nonnisi, quemadmodum Romanis in secularibus ludis mos fuit, ut ob res prosperè gestas Divinæ beneficentiæ agantur gratiæ (& quando Romanæ libertatis, & Latini sanguinis reliquiæ è Tyberi in Adriacam Regiam veluti in Portum concessere) ut *pro amplissimò Senatù, pro Serenissimò Principe, pro Veneti Imperii æternitate suscipiantur Vota*; hoc enim stante æternùm stabit, vigebitque celeberrimum istud Athenæum. Stabit profectò, ac novo in dies existimationis & famæ incremento, quod hætenùs obtinuit, potiori jure retinebit, nimirum ut cæteris præcellat. Videte, quæso, quos illius custodiæ Sapientissimos Moderatores præfecerit amplissimi Senatus auctoritas? Ii Veneta in Urbe, tanquam è Specula, non solùm illius incolumitati, verùm amplitudini & decori, vigili cura prospiciunt. Videte quoque, quos spectatissimos Viros illi propiùs, tanquam tutelaria Numina adesse voluerit. Tanti interest hanc Palladis Arcem antiquissimam in hâc Civitate custodiri, ac in Adriaca Regia Martis Armamentarium ipsum, illud quidem ad publicam securitatem, hanc ad publicam felicitatem Ibi non secùs ac in Lemniâ Vulcani Officinâ ad arma conflanda continuò desudant, & ictus ingeminant Steropes, ac Brontes,

Stri-

(a) Plut. de Ifid.

Stridentque cavernis (a)

Stricturæ Chalybum, & fornacibus ignis an-
belat.

Hic ad conflandos homines numerosa Sapien-
tum Virorum exercetur phalanx, & conti-
nuo, sed non improbo labore perstrepunt
Scholæ, Atria,

Semper & assiduoruptæ Lectorum Columnæ. (b)

Sic autem decebat, imò oportebat, Venetam
Majestatem non solum armis esse decoratam,
sed Sapiëntia quoque armatam.

Juxtà Patavium locum quendam olim fuisse

se, ubi Geryonis Oraculum colebatur, cum-
que locum adiisse Tiberium, nondum Impe-
ratorem, jactisque in Aponi Fontem aureis
talis, futuri Principatus præfagia suscepisse,
ex Suetonio habemus. Non est, quòd ubi-
nam esset mendacis Oraculi Domicilium cu-
riosè disquiramus, dum in hac Civitate Ly-
ceum istud exstat, ubi humanarum, divina-
rumque rerum tot sunt Oracula, quot Pro-
fessores. Sic antiquam hanc Reip. Literariæ
Sedem sanctam tectam tueantur Superi, cui
nec metas rerum, nec tempora ponant.

(a) Vir. Æne. l. 2. (b) Juven. Sat. 1.

ORATIO TERTIA,

Habita Die XII. Novemb. Anno M. DCC. I.

Feliciùs curari à Medicò popularem gentem, quàm Nobiles, & Principes Vi-
ROS.

Non possum, fateor, non admiri-
rari A. O. quomodo mentibus
nostris tam altè infederit com-
munis de Fortunæ supra-res hu-
manas dominatu opinio, ut si
Templa, & Aræ more Vete-
rum non existent, ubi ad bonæ Fortunæ si-
mulacrum litemus, nescio, quid tamen igno-
tum Numen mente concipimus, quod nobis
benignum & salutare vovemus, cum ad no-
vum aliquid moliendum sollicitamur. Sic ni-
mis amplam potestatem in rebus, tum publi-
cis, tum privatis illi assignamus, in politicis,
in œconomicis, in magnis & privatis domi-
bus, licet etiam infimæ sortis, hinc omnibus
in locis sola Fortuna invocatur, sola lauda-
tur, non rarò etiam arguitur, tanquam cæ-
ca, temeraria, invida, & injusta bonorum
dispensatrix. Nihil autem esse ubi quid, &
quantum possit Fortuna, magis appareat,
quàm in Gubernatione, in Navigatione, in mi-
litari Imperiò, ac Medicinâ, scripsit Plato in
libris de Legibus; hinc nihil æquè vulgatum
est, nihilque magis pro re indubiâ acceptum;

quàm oportere Medicum esse fortunatum, ac
in illò præter doctrinam, & prudentiam de-
siderari quoque Fortunam. Num autem in
Arte Medicâ tantum dominii, ac potestatis
sibi Fortuna vindicet, uti persuasum habet
vulgus, mihi non tam facile persuadere pos-
sum; etenim si Fortunæ in Medicina facienda
locum aliquem largiri liceat, eam esse credi-
derim, cum Medicus aliquis, alioquin sa-
piens, exercitatus, ac prudens, in morbum
inciderit, aspectu gravem, qui ægrum, &
Assidentes perterrefaciat, qui quantus, &
qualis est, vigiliis, jactationibus, doloribus,
aliisque symptomatibus se prodat, sed qui ta-
men curationem non respuat; sicut enim
eum infortunatum appellare fas sit, cui ac-
cessiri obtigerit ad curandum morbum fonti-
cum, ac malignum, qui latenter spiritus de-
populetur, & plus periculi habeat in recessu,
quàm in fronte, & qui neque somnum inter-
pellet, appetentiam non dejiciat, neque ul-
lam ab ægrò querelam extorqueat, ut ut
enim Medicus prognostico tanquam clypeo,
se communicit, non tam facile illi erit ut

C

vulgi

vulgi calumniam declinet, cum ægri exstincti rumor improvisus per Civitatem vagari ceperit. Cæterum, quod Medici docti licet, ac boni Practici in curandis splendidis personis, eam non fortiantur felicitatem, quam ut plurimum experiuntur Clinici minùs docti, qui ad curandam plebem quotidianam operam impendunt, & quibus admirandæ non rarò contingunt curationes, id inter Fortunæ jura reponendum nequaquam censeo, illud enim quod ex quarundam causarum complexu, sic & non aliter fieri necessum est, fortuitum nemo sapiens, ut reor, appellabit, atque id ipsum est, quod hodierna hac mea Oratione demonstrandum suscepi; absolute nimirum, ac feliciter curari à Medico popularem gentem, quàm Nobiles, & Principes Viros.

Haud sum nescius O. D. omnium fere mentibus hanc hæere opinionem, non aliam ob causam minùs prosperè curari Nobiles, & Egregios Viros, quam vulgarem, & proletariam gentem, nisi quia Medicus, qui ad Virum aliquem excessum curandum fuerit accitus, non minùs ad sui nominis existimationem, actu tamen, quam ad ægri salutem sit attentus, adeò ut tali cautione remedia præscribat, quæ culpa in quolibet eventu vacare credantur, cum nemo, uti agebat Celsus, (a) in splendida persona sua conjectura periclitari velit, ne occidisse, nisi servarit, videatur; ubi si ad plebeum aliquem curandum accessisset, generosa remedia, quæ & morbum, & morbi causam averuncarent, animosè ac fidenter præscripsisset. Egregiè sanè, atque ut ingenium Artificem decebat se præbuit Galenus, qui cum ad Commodum Imperatorem passione quadam stomachi laborantem curandum, ex cibi, ut ipse ait, in ventriculo attritione, ut à Romanis Medicis febrile crederetur, cum ab assumpto cibo paulò post rigeret, fuisset evocatus, exploratò pulsû, illum nulla febre teneri pronunciavit, sed simplicem esse cibi in Ventriculò attritionem, & in flatus conversionem, quam ob causam ab Imperatore quaesitus, quid agendum esset, hisce verbis respon-

dit: (b) Si quispiam alius esset, qui hoc morbo laboraret, bibendum ipsi dedissem, quemadmodum solitus sum, vinum pipere inspersum; Vobis autem Regibus, quibus tutissima remedia Medici admoveere consueverunt, lanæ manipulum Nardino pigmento calido intinctum ostio Ventriculi imponere sufficiet. Galeni ingenuitatem admirans Imperator, præscriptum remedium in vulgari gente expertum sibi laboranti adhiberi iussit, accepto enim vino sabino cum piperis pulvere insperso, Imperator sanitati feliciter est restitutus. Non ibo sanè inficias, quin Medentium finis politicus, & circumspèctio in curandis Nobilibus Viris promptæ & expeditæ curationi aliqua remora esse possit, ut Nobiles, & Principes Viri, in quorum sinu, honores, opes & omnia fortunæ bona videantur confluisse, ea beneficia, ab Arte Medicâ, quæ omnibus ex sui natura eadem est, non referant, quæ gens vulgaris; aliæ tamen supersunt fortiores causæ, quæ non sinunt, ut hac in re feliciores sint Patricii, quam plebei homines. Quàm diversa, immò quam contraria vivendi ratione, eadem in regione, eadem in Urbè ætatem suam traducant Nobiles Viri, & viles Operarii, sub eodem etiam tectò Servi, & Domini, nemo non novit. Plebs misera, & malis assueta, paucis contenta est cibis, ac talis, impellente necessitate, esse cogitur sobrie vivendo, ubi enim a manuariis operibus lares suos redierit, si mensa illi sit tripes, salis concha, & vappæ lagena, lautè sibi vivere videtur, pulte, seu pane secundario, & nigro victitans.

Nam tener, & niveus, mollique filigne factus (c)

Servatur Dominis.

quin etiam festis diebus plerumque sacrum sine sumo, ut dici solet, celebrare illi necesse est.

Ast à pauperum, & operariorum mensis, quàm longè distant in Magnatum Palatiis, & Principum Aulis mensæ, non elegantia, & cultu, sed omnifario dapum genere instructæ, & oneratæ. At precor quot homines unius

(a) In Proœmio. (b) Lib. de præcogn. ad Posth. cap. 11. Vide Petrum Baytum lib. 11. c. 9. (c) Juven. Sat. 5.

unius Domini gulæ serviunt, ut ad illos recensendos nomenclatore opus sit! Sic Saltuarios, Aucupes, Venatores, Piscatores, Coquos, Cupedarios, Prægustatores, Pocillatores, & comptam Epheborum phalangem, grandes & argenteas patinas longò ordine gestantium, videre est sollicitam, & anhelantem. Frugales profectò ac parcas fuisse Deorum mentas, si iis conferantur, quæ olim apud Romanos Cæsares parari consueverant, & quæ nostrâ hâc ætate in Regum Palatiis spectantur, fateri oportet; in illis etenim solo nectare, & ambrosia victitabant Dii, & si aliquando ambrosia saturi essent, solo nectare vivebant, ut de Jove Martialis lussit.

Jupiter ambrosia satur est, nunc nectare vivit.

Qualem autem chylosim ex tot diversis epularum generibus, ex tot monstruosis condituris, ex vinis, variis è regionibus conquistis fieri credendum est, quàm portentosas in venis, in visceribus humorum corruptiones progigni conjectare licet? Cum igitur Viris tantâ lautitiâ degentibus ægrotare contigerit, quænam apta remedia habent medica Promptuaria, & Pharmacopœorum pyxides, quibus ipsis succurri possit! Quis Medicus, si sapiat, mochlicis remediis Camarinam hujusmodi movere ausit, quænam Panacea, quod Nepenthes, ad tam grandes turbas componendas sufficiet? Tempestivè quidem sibi olim consuluit Aloysius Cornarius Patritius Venetus, qui alienis periculis edoctus, & cautior factus, cum advertisset duos, quos habebat fratres, lautè, & òpiparè, uti mos est Nobilium, assiduè degentes, in ipsò juventæ flore, è vivorum statione sublatos, nec ullâ ope medicâ servari potuisse, secum animo reputans, sibi quoque idem fatum imminere, si illorum vestigiis hæret, non aliud effugium superesse credidit, quàm si sobriæ, & frugali vitæ se totum dederet, ex quâ id beneficii est consecutus, ut integrum penè seculum fuerit emensus. Et quod magis misere, senectutem adeò robu-

stam, & vegetam traduxerit, ut nonagesimum agens annum, non minùs corporis, quàm animi viribus polleret non secus ac quilibet alius ætate, & viribus florens, ut cum vellet, Equum conscenderet, venaretur, choreas ageret, folle luderet, legeret, declamaret, studiis vacaret, quorum egregium specimen exhibuit, opus in illâ ætate de Vitæ sobriæ commodis conscribendo, Opus sanè elegantissimum, ac dignum, quod notis Medicis ab aliquò Professore illustretur, & in publicum bonum recudatur. En quomodo moderata vivendi ratio in hóc Nobilissimò Virò vitæ lineam feliciter produxit, quam intemperantia miserè intercidisset.

At non solum familiaris ciborum, elementa per omnia quæditorum, quotidiana congestio ea est, quæ difficiliore, & magis dubias curationes in iis efficit, qui divitiis affluunt, quàm in popularibus, quorum victus simplicior est, non evenit; multa enim alia exstant, quæ non sinunt ut Nobiles, & Principes Viri, è Medicinæ fontibus eam salubritatem hauriant, quam Artifices & viles Operarii: Qui enim in Urbibus potentiores sunt; eoque magis qui in summò rerum fastigiò sunt positi; perrarò Medentium præceptis obsequuntur, auscultant; eos enim quicæteris, imperitare solent, non parum pudet Arti parere omnium imperiosissimæ, ut Medicinam vocavit Plinius, (a) quæ ipsis imperat Imperatoribus. Cum autem citissimè curari velint, & urgeant, si quid non profuit illicò damnant, & nova hinc inde præsidia exquirunt, illos tamen non rarò sua diligentia frustrante, dum præcocem sanitatem non nisi longo remediorum usu, & temporismutatione maturandam somniant. Hinc fit, ut Medentium judicia alioquin sana pervertantur, ac persæpè in futuri eventus præflagitione, quem habituri sint morbi, illi facilius divinent, qui ad ægrotantis mores potius, quàm peccantes humores, & morbi ingenium respiciant. Curiosum sanè, & memoratu dignum, quod de familiari quodam Antigoni Regis memoriæ prodidit Celsus (b) Huic Nobili

C 2

bili

(a) L. 30. Cap. 1. Histor. Naturar. (b) Lib. 3. Cap. 24.

bili Viro, & notæ intemperantiæ aliquot, sed mediocria aquæ intercutis signa apparere, inceperant, quam ob causam duos tunc temporis Medicæ Artis Professores, unum Chryssippi Discipulum, alterum Philippum Epirotem acciri Rex iussit, ut de nascente morbo iudicium ferrent, & quid agendum esset edicerent; de naturâ morbi, illius causis, parte affectâ, inter ipsos prorsus conventum est, solummodò circa eventum non pauca fuit dissensio. Negabat asseveranter Chryssippi Discipulus Ægrum huiusmodi cum sanitate unquam in gratiam redire posse, ac tandem hydropicum moriturum; constanter autem asseverabat Philippus Epirotes curabilem esse morbum, suamque fidem oppignerare, & polliceri se suis pharmacis pristinæ sanitati redditurum. Acriter hac de re coram Rege disputatum est, donec tandem litem hanc diremit Chryssippi Discipulus, iudicii enim sui rationem aperiens dixit Collegam suum rectè sentire, sed solum ad corporis morbum, se verò ad animi ægritudinem respicere, ut qui sciret qualis esset Juvenis illius intemperantia. Neque cum res fefellit, licet enim Æger ille sub Regis custodia, & Medici curantis diligentia custodiretur, remedia, quæ ad sanitatem conduxissent, pertæsus, *malagmata sua devorando, & urinam suam bibendo* in extremum exitium se præcipitavit. Auream, propterea, egregii Scriptoris sententiam de hydropo licet subnectere. *Facilius, inquit ille, in servis, quàm in liberis tollitur, quia cum desideret, famem, sitim, mille alia tædia, longamque patientiam, promptius his succurritur, quàm quibus inutilis libertas est.* Cur non etiam proferre liceat, promptius à Medicis auxilia præstari, popularibus, & Operariis, qui obsequentes, qui Medentis fidei se totos concredunt, qui adventantem Medicum tanquam præsens Numen excipiunt, qui præscripta remedia alacriter capiunt, qui sua foriam non exigunt, antequam poculum ori admoveant, de Medicina tanquam re sacra contenti, potius credere, quàm scire; Cur non inquam iis expeditius opem ferri asseremus, quàm splendidis personis, quibus cum ex gravi aliquò morbo ægrotent, auctoritas sua,

(4) Act. 2.

Persepe noxia est.

Quid porro magis ancipites, variisque Fortunæ casibus obnoxias efficit morborum curationes, quàm ubi ad ægrum unicum curandum Medici plures convenerint? Satis vulgata est vetus Inscriptio illa, *Medicorum turba Regem interfecit*, sint licet, experientia, doctrina, & fama percelebres, sint ingenui, & ab omni simultate, quod perrarum est, alieni, pro prodigio erit, si omnes idem censeant, si ad unicum scopum colliment; etenim si ulla in re, Comici dictum illud locum habet: (a) *Quot capita, tot sententiæ, suis cuique mos*, maximè in hac re verum esse deprehenditur; cuique enim Medentium pro suâ indole, pro ingenio, quo pollet, de eò, quod agendum est, in quo potissimum versatur curationis cardo, facile suam sententiam profert, sic ut unus sine morâ properandum censeat, hic cunctandum, alter lentè festinandum, donec dum consultur, agendi opportunitas, quæ præcepse est, elabatur. Inter has syrtes graviter periclitantur Nobiles, & Principes Viri, dum gravis alicujus morbi tempestate premuntur, quos non sine commiseratione aliquando spectare licet à Medicis circumventos, ac veluti obfesos; ac si quis ex hoc ordine alieno periculo edoctus juramento se obstrinxerit, nolle nisi unicum salutis suæ Rectorem habere, ubi ex morbo cogatur decumbere, peritum potius, quàm disertum, non tam facile votorum suorum compotem fieri illi dabitur; ubi enim ægrotare contigerit, si fortè ingravescat morbus, Uxor, Filii, tota domus, ac Civitas reclamabit uni Medico rei summam non esse committendam, & Familiæ splendori indecorum esse, nisi plures Clarissimi Viri in subsidium advocentur, quasi sine fastû, & ambitione ægrotare non liceat, imò quod magis mirere, Medicus ipse, cujus fidei, & peritiæ se totum tradiderit, rationibus, sive clam, sive precario ægrum ipsum compellet, ut unum Collegam sibi habere permittat, quocum scilicet in sinistro eventû potius partiatur infamiam, quàm in secundò communicet gloriam. Ab huiusmodi angustiis populares homines absolvit pau-

paupertas & humilis conditio, utpote quibus cum decumbunt unus sufficit Medicus, interdum etiam nullus, succenturiante Natura, vera, ac fida morborum medicatrice.

At neque Medentium tantum, sed medicamentorum quoque copia, ac turba promiscua, Nobilibus Viris offerri solita, sæpè numero graviores efficit morbos, seu saltem protractiores facit, qualia incommoda non sentiunt populares ægri, & operarii, in quibus Natura, quæ paucis contenta est, remedium parcatatem, & simplicitatem facilius sustinet, & instaurationem suscipit; conferantur quæso, si lubet, ingentes illæ Wechelianæ, & Schroderianæ Pharmacopœæ, & Chymicæ Collectanæ aliæque permultæ, quæ in Procerum, & Nobilium gratiam videntur conflata, conferantur inquam cum Medicina pauperum Prevoci nostri libro, quidem parvo, sed aureolo, uti scripsit de Crantoris Opusculo olim Tullius. Nec fortè quis putet vulgaria medicamenta, & parata facilia popularibus præscribi, ne tenues illorum facultates pretiosioribus remediis, & operosè elaboratis penitus absumentur, nam si res benè pensitetur, non hanc ob causam facilia medicamenta, & intra Urbis pomeria prognata, à bono, & perito Medico huic hominum generi præscribi solent, sed quia humorum conditio, quibus scatent illorum corpora, hujusmodi pharmaca exposeat, & vehementiora respuat. Longè profectò diversa est totius humoralis massæ in populari, ac in Nobilium corporibus; Plebei enim homines, qui intra Urbes degunt, & laboriosæ vitæ sunt addicti, (si quosdam Artifices demas, qui sedentarias Artes exercent, Suttores, Sarcinatores, aliosque hujusmodi) eoque magis rusticanæ gentes, quibus ab agrorum cultura nullum otium, nullæ feriæ, nisi hyeme parumper, cum nix alta jacet, cruorem habent, cæterosque quotquot sunt in corpore humores ad legem motus circularis sanguinis faciles, & proni; cujus rei argumentum non leve præbet venarum latitudo, ut non immerito, qui validis exercitiis vitam traducunt Epiphlebii dicantur. Quid enim

promptius, & facilius sanguinem vitæ humanæ thesaurum in debito fluore detinet, quam motus, & corporis exercitatio? Hinc non tam facile in vasis sanguifluis, ac præcipuè in arteriarum finibus contingunt stagnationes, quales in iis, qui mollem, & veternosam vitam agunt sæpè numero observantur. Hanc ob causam sicubi hominibus, quotidianis laboribus exercitis febrire, sive aliquo morbo laborare contigerit, & illorum corpora à noxiis humoribus expurgare necesse sit, tanto molimine opus non est, nec fortioribus catharticis utendum est, cum solis ecoproticis id absolvi possit, quando experientia non raro commonstrat à pharmacis fortioribus malè habere pauperem plebeculam, & exsolutiones, sive hypercatharces subire, erroneum certè est, mea quidem sententia, Operarios fortes aliquin, & robustos, fortiora medicamenta facilius perferre, quam molles, & delicatos Viros inter otia, & delicias enutritos; in his enim ab humorum lentore, in quibus Ventriculus, & naturalia viscera sunt infracta, franguntur purgantium spicula, ac inviscantur, ubi in operariorum stomachis actotò intestinorum volumine, in quibus non hospitatur tam crassa pituita, quam motus, & exercitia extenuant, validiora solventia vim suam exserunt, & vires exsolvunt. Quid usitatiùs, quid frequentius, quam videre Religiosos Viros, qui in Claustris desiderem vitam trahunt; litterarum studiis occupatos, parata è stibio remedia, aliaque hujusce generis in usum habere sine noxa, quæ in plebejo homine magnas eierent turbas? Licet enim crassiori victu utantur Artifices urbani, & rusticanæ gentes, urgente sic necessitate, ea tamen est exercitationis virtus, ut alimenta etiam crassiora ab acri fermento dissolvantur, & in justum fluorem facessant, quam tenuis cibi in otiosis, & feriatis corporibus. Non enim satis est selectos, & faciles coctionis cibos in usum quotidianum habere, ut rectè quis nutriatur, & benè valeat, sed quod potissimum requiritur, ut quod assumitur, nisi ab humanâ naturâ adeo sit alienum, à ventriculi fermento in liquorem abeat,

abeat, ac iusta anadosi per corpus feratur. (a) O dura messorum illia, exclamabat olim Venusinus Poëta admiratione plenus, quomodo segetum mēsores ardenti sub Sole allium ederent cicutis nocentius, ut ipse ait; Egre- giè quoque in hanc rem, nec minus medicè, quàm philosophicè scripsit Lucretius:

*Nec multum refert, quo victu corpus ala-
tur, (b)*

*Dummodo quod capias concoctum didere possis
Artubus, & stomachi humectum servare te-
norem.*

Ne autem quis hæc mea commenta esse, & mentis cogitata, ut propositum meum quoquo modo confirmem, adeamus si lubet Hippocratem nostrum, fallere, (c) & falli nescium, si ab illo percundemur, in quo sta- tuenda sit sanitas, non enim ulla in re sanita- tem sitam esse ille voluit, quam in iustâ qua- dam commoderatione, inter cibos, & labo- res; observare enim oportet aiebat ille, *an labores cibos, superent, aut moderatè inter se habeant, utrum enim tandem superetur morbi sunt, ab æqualitate autem inter ipsa sanitas adest.* At precor in Proceribus, & summis Viris, qualis est proportio inter cibos, & labores, qui non fateatur, si ad illorum vi- vendi modum parumper attendat, longè su- perari labores à cibis, quàm cibos à labori- bus; quid mirum postea, si crassiores succi cumulentur in venis, & æquabilis ille motus in cruoris circulo pervertatur, & unà cum ipso naturalis totius corporis œconomia, quæ postea non tam facile, nec nisi validioribus remediis restitui possunt; neque sibi blan- dianur, quod exercitationis necessitatem agnoscentes, identidem equitatione, vena- tione, aut quovis alio modo se exercendo, incolumes præstare possint, non enim adeo securum est, à diuturna corporis quiete, ad insolita & valida exercitia migrare, atque id est, quod Oraculi ad instar scripsit Hippo- crates: (c) *Facilius esse transire à negotio ad otium; quàm ab otio ad negotium.* Cum ergo illustrium Virorum huiusmodi vivendi ge- nus, ut cibi superexcedant labores, non adeo

constans, & firma poterit esse illorum vale- tudo, nec tam facile restitui, ubi à statû suò deciderit, sicuti in popularibus, in quibus cum inter labores, & alimenta proportio ad æqua- bilitatem magis accedat, expeditiores erunt viæ; per quas impuritates, quæ in illis mor- bos faciunt, promptius è corpore eliminan- tur, sive ano, sive cato; siquidem si magis fluxiles, & ad motum proni sint humores me- dicamentis emeticis, catharticis, deobstruen- tibus, aliisque minùs obsistent. Sic ubi hoc hominum genus febribus tenetur, si sudores elicere (quod præcipuum in febribus solet es- se præsidium) opportunum censeatur diapho- reticis facilioribus, è vegetabilium familia petitis res absolvitur, neque opus est ad Be- zoartica, Jovialia, Mineralia confugere, uti in Nobilioribus Viris, ut huiusmodi machi- nis obstacula, & humorum resistantia vinca- tur. In Operariis enim, & Artificibus, qui ex consuetis exercitiis proni sunt ad sudorem, ut etiam media hyeme ad quemlibet motum illorum artus madescant, perfacile Medicus remediis parvo constantibus optatum sudo- rem impetrabit. Idem quoque de diureticis asserendum, ubi per urinarias vias serosa col- luvies sit educenda. Nimius essem, si per singula morborum genera ire vellem, & pa- lam facere, quomodo hic, vel ille præter na- turam affectus, promptius, & facilius cure- tur in pauperculis, & vili plebecula, quam in ditioribus. Unicum tamen morbum pro reliquis omnibus in Scenam producere mihi liceat. Lues Celtica, morbus olim ignotus, & exteris, sed jamdudum Civitate donatus, huiusmodi est indolis, ut cuique hominum generi, cuique ætati, temperamento facile consocietur, adeo philanthropos est hic mor- bus, nullius consuetudinem, nullius hospi- tium, & contubernium respuit, *æquò pede, ingreditur pauperum tabernas, Regumque tur- res,* nulla illi ambitio, nullus fastus, veluti Podagræ, quæ penes Magnates in Palatiis hospitatur, in humiles vero casas, & rusti- corum mapalia, pedem immittere, dignitati suæ indecorum existimat. Podagra habet nescio

(a) Epodon L. Ode 2. (b) De Rer. Nat. L. 4. (c) L. 3. de diata n. 7. (d) De rad. vic. inagut. d. n. 24.

nescio quid regium ajebat Cardanus, (a) *sedet cum alii stant, cubat in mollibus stratis, & si in publicum procedit, sella gestatur*; sic olim dum Carolus Quintus Imperator super Equum sublimis Mediolanum ingressus est; illi ad latus adstabat Antonius de Leva in lectica, quia podagricus; at non sic Lues Venerea, multam habet comitatem, & sociabilitatem, Amoris enim est filia; cum ergo indiscriminatim hæc morbosa affectio, quemque corripiat, ac mille modis viam sibi struat, etiam per oscula, per halitum, & alimentum, ut cum à Nutrice infecta lac pueri exsugunt, nemo est profectò, qui hospitem adeò infectum è domo suâ procul abigere non velit, ac studeat; si tamen bonos, & ingenuos Practicos consulamus, nullum profectò fore existimo, qui ultrò non fateatur, felicius sanari hunc morbum in populari, & rusticana gente, quàm in Divitibus, & Nobilibus Viris. Sæpenumero præmissa purgatione simplici Guajaci decoctione lues illa abstergitur, & si quod reliquum est virulentiae, dum ad solita exercitia ablegantur, quando sola exercitatio, sed valida, & continuata, primis illis temporibus hujusce morbi, Fallopio teste, singulare erat remedium, facile excutitur, ut in hypocaustis non sint ustulanda illorum corpora, neque Jatrallipta opus sit, qui Mercuriali unguine animam sæpè cogat exspuere, humores enim ob assiduos labores, & frugaliorem victum, non adeò crassi sunt, nec tantæ ubertatis, ut tam altas radices morbosa semina Luis Venereæ jacere possint, quemadmodum in iis, (b) qui ex nobili genere nati sunt, & in conviviorum lautitia vitam traducunt. Sic olim Dorias Celeberrimus ille Classium Ductor remiges suos quotiescumque gallico morbo laborarent integri remi faginei decocto, & solita remigationis exercitatione sub dio & in medio mari ad sanitatem deducebat.

Quantum porrò in quibusque morbis, ac præcipuè malignis, qui præsens exitium minitentur ad feliciorum curationem conducat, decumbentium animos, molestioribus curis

quantum licet esse vacuos, nemo non novit, etenim in subitâ quadam pernicialis morbi tempestate, si ægrotantis animus, variis curarum fluctibus, tanquam in Euripò, huc, & illuc jactatur; quid, precor, præstare valeant, & Medicus sua solertia, & doctrina, quid pretiosiora medicamenta? quid celebriora Bezoartica, quid Panaceæ, aliaque hujusmodi? Oculorum morbosos affectus sanari non posse, (c) *nisi prius curetur caput, neque caput nisi prius curetur corpus, neque corpus sine animo ajebat Medicus quidam apud Platonem, quando omnia penè bona, & mala ab animo lege consortii corrivant in corpus*; cum itaque animis curarum multitudinè obsessis, multum officiat sanationi morborum, & ab animo ipso curatio esset auspicanda, quis, oro, ibit inficias, quin hanc ob causam quoque præ cæteris prosperiores eventus sortiantur pauperes, & viles operarii, quàm Excelsi, & Nobiles Viri? Conferatur quæso vilis Artifex in suò grabatulò ex gravi morbo decumbens, ut agnoscat sibi non leve vitæ periculum impendere, conferatur inquam cum Magnate aliquò; Ægre fert uterque dum sentit, ac timet, ne sibi hæc vita, qua nihil est carius, sit deferenda. Utrius verò animum molestioribus curis transversum agi putandum est, plebei hominis, an Patricii? dolet sanè misellus Artifex, dum se in ancipiti casu esse videt, & periculum instare, ne Conjugi, Filiis supremum vale dicere illi necesse sit, at tamen ad Religiosi viri venientis adspæctum non expavescit, quin ipsemet sponte accersiri jubet, qui sacra remedia administret, non illum rei familiaris, neque condendi testamenti cura sollicitat, neminem quærit, cui filiorum tutelam commendet, quos summi Rectoris providentiæ commisit, sic de divina pietate securus placidè, quantum humana imbecillitas patitur, ad mortem se componit, & quia non agnovit literaturam, sicut audivit, sic sperat se visurum in Civitate Dei, (d) si illi ab hac vita sit migrandum. Jacet alter aurato in lecto purpura, & bysso regaliter instructo, ac dum veretur ne à morbi violentia è vi-

vorum

(a) In encomio Podagræ. (b) Fallopius de Morb. Gall. c. 39. (c) Plato in Charmide. (d) Psalm 70.

vorum albo eradatur, & stare loco nescit, curarum mole licet oppressus, hac, & illac se jactans, animo identidem occurrant opes, honores, dignitates, familiae splendor, Fortunae bona, Conjux, Liberi, quae omnia possit deferere, adeo ut, quid de rebus suis deliberet aeger saepe nesciat, & impar consilio illa fati committat. Si verò in statu orbitatis Vir aliquis ex Nobilium ordine dives, & opulentus existat & graviter aegrotet, ubi rumor aliquis vagari incipiat graviter illum periclitari, ex templò sibi tanquam ad cadaver adesse videt, vultures, captatores, haeredipetas, vultu quidem, pietatis officia simulantes, sed qui citam illius mortem opperiantur. Quid verò si invalescente morbo videat amicos affines accedere, illum bono animo esse hortantes, suadentesque ut oblata alicujus festi occasione, & devotionis ergo animum à culpis expiare, & sacra Synaxi beare se velit. At si magnae sunt angustiae, & curarum fluctuationes, cum aequis viribus inter naturam, & morbum decertatur, & nescitur quorsum res evasura sit, num ad salutem, an ad interitum, quid porro cum res conclamata est, ac deposito simulationis vultu mors praeforibus denunciatur, ac de tabulis testamenti interrogatur, & de funebri pompa, humine, an sublime velit putrescere. Verum hasce Magnatum, & potentiorum Virorum angustias nemo melius novit, quam qui in Medicina faciendae aetatem suam triverit. Si ergo nihil magis cavent Medici, nihil magis apud aegros & affidentes crepant, quam ista animi pathemata, quae curationem feliciter, & ex arte inchoatam possint evertere, cur statuere non liceat, hanc quoque ob causam, longè feliciores esse morborum curationes in vulgari gente, quam in Nobilium, & Illustrium Virorum ordine.

Haud aliter in foeminis illustrioribus difficiliore, & magis protractae obtingunt morborum curationes, & curantibus Medicis non leve negotium facessunt, quam in plebejo foeminarum genere. Nobiles enim Mulieres, & splendidae Matronae, inter otia; &

molles delicias enutritae, gentilitia intemperie non minus quam viri laborant, unde ciborum varietate oblectantur, strenuè perpotant, noctes totas vigilant, in ludis, choreis, theatris, ac postea ad multas diei horas altum stertunt, ac simul exinde meridiano, commessando, pergracando, uti aiebat Plautus, vitam ducunt, ut Viros etiam provocent, sicubi autem aegrotarint quam morosae sunt, quam molestae, & artis praecipis refractariae. Qualem crucem Medicis figunt, ut non raro easdem ludificari necesse sit, larvata remedia offerendo. *Quaedam non nisi decapta sanantur*, aiebat Seneca, (a) historiam referens filiae cujusdam Regis, quae cum in mamilla tumorem haberet jam maturum, nec ullis precibus adduci posset, ut sine illam sibi ferro aperiri, Sagax Chirurgus ab ipsa tandem impetravit, ut spongia oleo imbuta tumorem blandè mulcere sibi liceret, dum igitur leniter tumorem oblinat, scalpro in spongia abscondito abscessum aperuit, quo pacto regiam puellam grata deceptione sanavit. Conquerebatur olim hic morum Institutor, quod sua aetate Mulieres Medicorum maximum sua intemperantia mendacem reddidissent: *Mulieres podagra non laborare*, (b) *nisi menstrua defecerint*, neque calvas fieri inter sua oracula scripsit Hippocrates. *Atqui haec*, aiebat Seneca, (c) *jam & capillis destituuntur, ac pedibus aegre sunt. Non mutata foeminarum natura sed vita est, nam cum virorum licentiam equaverint, corporum quoque virilium vitia equaverunt. Beneficium sexus suis vitiis perdiderunt.* Hac tamen Senecae in muliebri genus tam acri, & felle resperfa objurgatione, illustres Foeminas tantum sugillari, nequaquam verò vulgares è plebe mulieres, ex aliis ejusdem Scriptoris verbis, quae hic missa facio satis liquet: Perrarum enim est nostris quoque temporibus, & monstro simile plebejas mulieres, ac praecipuè rusticanas assiduis laboribus, & frugaliori victui ex necessitate addictas arthriticis fluxionibus tentari, nisi fortè aliquando in caritate annonae leguminibus uti cogantur, quemadmodum in constitutio-

ne

(a) De Ira lib. 3, cap. 39. (b) 6, Aph. 36. (c) Seneca Ep. 91.

ne quadam penes Hippocratem, (a) ubi in Æno Civitate Thraciæ Fœminæ, & Viri, qui continenter leguminibus, & orobo præcipuè utebantur gonagra laborabant. Quid mirum igitur si in tam impropiò, & naturæ legibus incongruenti vitæ genere frequentius, & gravius præ vilioribus fœminis ægrotent Nobiles Matronæ, & affectibus, & morbis, qui sexui magis sunt proprii, mulcentur, quàm cæteræ mulieres; facile enim fiunt hysteriæ, crebrò subsistunt catamenia, difficiliore sunt partus, & magis protracta puerperia, & consuetariè in iis magis sint laboriosæ curationes, ast hæc in plebeis, & rusticanis mulieribus, ob contrarium omnino vitæ genus non eveniunt, parcius enim degunt, magis laboribus exercitæ, & operosæ totos dies vigilant, atque etiam antelucanis

horis ad consueta munia exsurgunt, ac si quandoque illis ægrotare contingat, paucis remediis facilius evadunt. Quàm bellè, quàm eleganter Poëtarum Princeps descripsit veram Matrem familias.

*Cui tolerare color vitam, tenuique Minerva (b)
Impositum cinerem, sopitos suscitât ignes
Noctem addens operi, famulasque ad lumina
longo*

*Exercet penso, castum ut servare cubile
Conjugis, & possit parvos educere natos.*

Non est ergo, quòd Nobiles, & Principes Viri, sicubi gravioribus morbis plectuntur, quòd Artem, & Artifices culpent, & execrentur, si non tam citò ac tutè curentur, uti pauperes, & viliores Artifices; sed æquo animo ferant, si aliquid in terris sit, quod plebeæ & proletariæ genti invidcant.

(a) 4. in 2. Epid. Vide Gal. 3. Aph. 16. (b) Æneid. lib. 8.

O R A T I O Q U A R T A,

Habita Die VI. Novembris, M. DCC. II.

Veram Febrium Theoriam & Praxim inter ea, quæ ad huc desiderantur esse recensendam.

Biennali peragratione non improspere tamen, neque infrugifere, ut reor, celebriores microsmici imperii provincias & fines medicâ indagine lustravimus, singularum scilicet humani corporis partium, non structuram, & usum, quam Spartam Prosectorum solertiæ exornandam relinquimus, sed morbos inquinolos, quantum per vires nostras licuit, pervestigavimus, & singularia remedia, quæ ratio & usus salubriora ostenderit recensuimus. Quæ Monstra, quas pestes, intra ipsius Vitæ hospitia, nedum in extremis artubus cubantes deprehendere obtigerit, Vos ipsimet nostis Ornatissimi Juvenes, quorum non paucos hîc annò quoque, quod felix fau-

stumque sit, summâ cum animi mei voluptate datum est revisere. Herculi profectò terrarum Orbem discurrenti non occurrere tot Belvæ tot Monstra, quot nobis obviam processere multiformes & monstruosæ Morborum cohortes, ut non minùs laboris fuerit modum tradere, quo ab iis, quos obsederant locis abigi possent, ac ipsimet Herculi Augiæ stabulum repurgare. Memoriam vestræ non refricabo, quos perniciales affectus intra ipsius Palladis sacram Arcem, & Animæ Lararium, Caput scilicet, deprehenderimus, herculeos verè morbos, veluti Epilepsias, Apoplexias, Catalepses, Manias, Phrenitides, & alios consimiles affectus, qui Animam ipsam è suâ sede deicere sunt potis, nec non quæ mala Cor ipsum Vitæ Fontem

D

ac

ac primum movens impetant, ac arietent, uti Syncopes, Polypi, Eclyses, & animatae quoque pestes, verminosa scilicet propago, nec memorabo, quot exitiales ægritudines naturalia Viscera, Stomachum, Intestina, Hepar, Lienem, Renes, & ipsa quoque generationis organa infestent & exercent, ac denique non repetam quomodo pars quaelibet suos patiatur manes.

Per biennium itaque cuncta isthæc pervestigavimus, & ad oppugnandos tot hostes, qui Vitæ nostræ clanculum & apertè excidium pertentant è triplici Regnò Animali, Vegetabili, & Minerali subsidia advocavimus. Itum est in viscera terræ, ut ea Sulmonensis Poëta, aliò tamen sensû, irritamenta malorum vocavit, in remediorum materiam facerent.

Verùm utut operam nostram pro virili impenderimus, non omnis tamen penitus exaltatus est labor; multum operis adhuc, imò quod præcipuum, & maximum est, subeundum superest; cum Hydra multorum capitum, quam igne potius exacuas, quàm perimas, nobis hòc Annò agendum, cum Febre scilicet, cujus Monstri ingenium atrox ac versipelle clarioribus Artis Proceribus ad tot secula illudit, & quod dolendum, nostrorum quoque temporum Antesignanis non rarò illudit & imponit.

Quàm cautum igitur, quàm circumspectum oportet esse Medicum, ubi cum hòc Proteiformi monstrò congregiendum accesserit, nunquam enim satis armatus, satis instructus ad illud oppugnandum incedet. Id fanè mirum est, quòd cum Ars Medica tot morborum, quibus humana corpora malè plectuntur, naturam, sedem, & curandi modum, indagine, nunquam satis laudanda, in apricum eduxerit, in curandis verò febribus, quo morbi genere nihil humanæ naturæ exitius, nihil horribilius, post tot seculorum fluxum, tam parum profecerit. Hinc Arti cui milito, & in qua consenui injurium me ab ingenuis, & cordatis Viris saltem nequaquam credi posse arbitror, si hodiernâ hâc meâ Oratione demonstrarem veram

febrium Theoriam & Praxim inter ea, quæ desiderantur adhuc esse recensendam.

Neque verò perterrefieri in ipsò limine Vos velim, Ornatissimi Juvenes; absit enim quòd meticulosos faciam, quos alacres & animosos peropto, cautos tamen ac prudentes, ubi præsertim de humanò coriò agitur; expertus quippe ex longâ observatione didici, qua confidentia febrium passim suscipiatur curatio, qua confidentia, utpote ignorantiae filia, nihil in Arte Medicâ exitius; Inscitia enim, ut vetus fert parcemia confidentiam parit. Si militiæ peritos, & clariores Exercituum Ductores consulamus, longè securiùs, & auspiciatius est, pugnatuuros de hostium fortitudine, & vafritiæ in antecessum commonefacere, quàm de illorum ruditate & in re bellica inexperientia securos reddere, ad fortiter enim pugnandum acres stimulos adjicit de insigni victoria & opimis spoliis concepta præsumptio, quàm cum viliori Adversario creditæ concertatio.

Haftenus itaque cum de morbis particularibus ageremus, quibusdam veluti velitationibus cum hoste palante pugnavimus, modò cum Febre morborum Principe, cujus imperio omnes penè morbi auscultant, & facili obsequio socias vires jungunt, totis viribus, & plenò Marte decernendum, ac inter armorum strepitus, quibus aures nostræ verberantur, ac obsurdescent in hòc Literatorum Asylò, seu potius Prytanæò, quod amplissimi Senatus Veneti magnificentia nobis indulget, exerceamur, ac documenta captemus, qua fortitudinis & prudentiæ temperantia, febrium oppugnationes aggredi oporteat.

Primò itaque, quod in re militari primum quoque est, adversarii, cum quo colluctandum, naturam, indolem ac vires, quantum solertiæ datum est, perspectas habere, necessum est; ne cæco modo, callidissimo cum hoste congregiamur. Ut autem insitæ feritatis, qua febris ad humani generis internecionem passim exardescit, notio aliqua mentes vestras subeat, ac altum infideat, advertatis velim, quòd cum in morborum censû alii sint Endemii & Indigenæ, qui scilicet locorum & regionum

gionum peculiares sunt, ut Plica in Poloniâ, Scorbutus in Germaniâ, Tabes in Angliâ, Bronchocelæ in Appenini incolis, alii sint Epidemii, qui in quibusdam constitutionibus per vulgus grassantur, uti alvi fluxus, Rheumatismi, & similes alii morbi, sola Febris non Endemii, non Epidemii, sed Cosmici, id est Mundani affectus, cognomen tum sibi adsciverit, ac adoptarit. Quis locus enim, quæ regio tam impervia, extra Anni Solisque vias, gelidoque sub axe, quò non pervadat febrile incendium?

Habent ætates suos peculiares morbos, suos sexuum diversitas, suos varia ac diversa Anni tempora, de quibus Magnus Hippocrates, suos quoque varia vitæ conditio, & exercitii genus. Febri non vacat talia minutè distinguere; Nulla non ætas Febri Victima jugulatur; non infantilis, quæ humidissima est, non senilis, quæ frigida est, satis habent præsidii ne febrilis flammæ sint pabulum: Tam fortiori quàm sequiori sexui infesta est Febris, tam pauperes in suis tabernis, quàm reges in suis turribus æquò pede proterit, idque nullò non Anni tempore. Nullis itaque legibus adstricta est Febris, imò penitus exlex, excors, & ex asse tota inhumanitas est.

Verùm quod dolendum est, post Annorum chiliades, omnes Medentium conatus & machinamenta ad Febris naturam explorandam, nedum oppugnandam penè in irritum cesserint. Quoties cum Veterum, tum Recentiorum Medicinæ Procerum præstantiora monumenta, & quæ creduntur Cedro magis digna Volumina evolvere mihi volupe est; idem prorsus mihi evenire sentio ac Terentiano Seni, qui cum in filii sui causa plures Advocatos accersisset, eosque inter se pugnantes deprehendisset, *Incertior*, inquit, *multò sum quàm dudum.* (a)

Non nisi sub Ignis symbolò Febrē nobis adumbravit Magnus Hippocrates; passim enim in illius Operibus, modò Pyr, modò Pyretos appellatur. Hippocratis vestigia relegendus Galenus *Febrē nativæ caliditatis in*

igneam naturam vocavit, (b) in cujus sententiam postmodum manibus & pedibus, ut dici solet, ivere, qui Medicinam ex traduce discunt, ac tradunt in Scholis. Stetit equidem longum in tempus hæc Galeni opinio, & ad oppugnandam Febrē nihil prius nihil salubrius creditum, quàm si *Frigida pugnarent calidis, bumētia siccis.*

Non parum tamen prægresso nuper seculo nutare cœpit hæc Galenicorum opinio, postquam enim desitum est *sapere ex commentario*, & Veterum interpretatione, ac sedulò secretiora Naturæ adyta pertentari cœpta, nova jacta sunt fundamenta, ingentes ac magnificæ exstructæ sunt moles; adeò ut Febris nostrâ hâc ætate longè aliam præferat faciem, quàm quòd olim veram ne, an adhuc personatam, non ausim asserere. Scriptorum enim unusquisque pro lubitu, vario adspectu, ut polymita veste, illam cœpit nobis depingere, prout ideam sibi mente confinxit.

Hinc nova indignantis Archei & Animæ sensitivæ thymoseos vocabula in Scholas irrepere, (c) sic nonnulli post cognitam in humanò corpore sanguinis pericyclosim Febrē nil aliud esse quàm sanguinis motum præter naturam acceleratum credidere, (d) alii ab inversâ ratione arguentes Febrē in sanguinis motu præter naturam retardato constituendam tradidere, alii ab opere pistoriò Zymosim in massam sanguineam deduxere, & exinde febrilem effervescentiam, nec defuere qui caliditatem Febris esse quid adscititium, ac posterius adveniēns, nec illius perpetuam comitem, (e) Febres algidas in Scenam inducendo, quæ à sui principio usque ad ultimam solutionem unâ cum perpetuo frigore tragœdiam suam absolvant. (f) Sic nova in dies procedunt Februm Systemata, seu potius, si ritè expandantur, precariæ Hypotheses, & grandia postulata.

Nomenclatore porrò opus esset, si Februm singulæ differentiæ, & speciosa nomina, quibus nostrâ ætate insigniri solent, sint recensenda. Veterum nominibus, quibus Febres

D 2

quæ-

(a) In Phormione Act. 2. Scen. 4. (b) In Comment. Aph. 16. p. 5. (c) Helmontius de Febr. (d) Corn. Bontekoe in Diatr. de Febr. Blancar. Institut. Medic. 1. 3. c. 11. (e) Vide Regn. Graaff. de S. Pancre 1. 11. (f) Bontekoe in diatriba de Febr.

quædam non vulgares designari consueverant, tot alia addidere Recentiores, ut qui Februm nomenclaturam ex subfello recitare velit, non vulgari memoriæ commendatione dignus censi possit. Nequis tamen putet huiusmodi consuetudinem alioquin laudandam mihi improbari, re ipsa enim Febris Monstrum est, cui non secus ac Furiarum maximæ, sunt

Nomina mille, mille nocendi Artes.

Quot autem disceptationes circa Febris subjectum, num pars solida sit, vel fluida, num Cor primum vivens, an tota cruoris moles, utpote febrilis tempestatis capax, viguere, & adhuc vigent in Scholis? Quot pariter disputationes de vera & proxima Febris causa, num cum Galenicis bilis sit vel sincera vel permixta, vel putrescens, (a) vel solum excalefacta & perusta, an cum Hermeticis sulphur, & nitrum Microcosmi accensum, vel Alkali cum Acido lucta & conflictus.

Quot pariter somnia, & figmenta circa periodi, & circuitus in Febris causam literis prodita fuere! Profectò quemadmodum in totâ Philosophiâ nihil est, quod solidiora torserit ingenia, quàm fluxus & refluxus Maris statis horis veræ causæ disquisitio, ac præcipuè Euripi in Eubœâ, ubi septies die ac nocte fluctuum observatur reciprocatio; ita in universâ Medicinâ nihil æquè Clariorum Virorum fatigavit indaginem, sed frustrante diligentia, quàm febrilis circuitus causæ pervestigatio? Quis enim, precor, solidam rationem, quæ Sapientum palato arrideat, adhuc protulit, quare Februm quædam quotidie, aliæ alternis diebus, aliæ quarta, quinta, sexta quaque die statis horis redeant, ac tempora discernant, non secus ac elaboratissima Automata! Quis Clinicus tam solers tam expertus est, qui ad Ægrum Febre primò correptum accitus, tentato pulsu, dictatoriè pronunciare possit huiusmodi Febrem fore vel intermittentem, vel continuam, (a) Tertianam simplicem vel duplicem, Quartanam, vel alterius sortis, quidquid scripserit. Gale-

nus eum Medici nomine indignum, qui Febris typum in illius primo insultu non dignoscat, ac præsertim si quartana fuerit! (c) Non immeritò sanè Jo. Campeggius Galenum ob tam gloriosum assertum gravi censura plectendum credidit, illum jactabundum vocans & cæteros græcos in historiâ mendaces, quod itidem asseruit Celeberrimus Sylvius, huiusmodi gloriationem thraſonicam appellans.

Cum ergo tam inflexa, tam involuta sit Februm natura, ut post diuturnum seculorum fluxum, inter easdem ambages, ac in eodem luto hæſitemus, neque in universa morborum classè ullus exstet nobis hostis infensor, (d) & cui minùs fidere oporteat veluti Febris; attamen eò audaciæ ventum est, ut inter Quæſtiones Medicas sit, num ad alios morbos curandos Febrem excitare liceat, eò quod interdum in quibusdam affectibus, veluti convulsione, & Hypochondriorum dolore superveniens Febris remedii loco fuerit; quasi in nostrâ potestate sit ignem febrilem accendere, ac pro lubitu ipsum restinguere. Quàm libenter scirem quodnam corpus sive de genere simplicium, sive compositorum proſtet, quo quis Tertianam febrem, Quartanam, Synocham, vel quamcunque aliam excitare possit. (e) Pro fabula enim accipitur, quod quidam de Pharaonis ficu referunt, quam ajunt Tertianam Febrem excitandi vim habere. Non absimilis priori est alia Quæſtio, non adeò tamen audax, quam habet Celsus, num Febrem lentam augere liceat, (f) ut curationi opportunior fiat: Verùm quàm suspecta, & quàm infauſti ominis sint beneficia & dona, quæ ab hoste proveniunt, satis compertum est, ut vetus proverbium admonet: *Hostium munera, non munera.* O quàm egregiè in hanc rem Seneca: (g) *Gravissima infamia est Medici opus querere, multi quos auxerant morbos, & incitaverant, ut majori gloria sanarent, non potuerunt discutere, aut cum magnâ miserorum vexatione vicerunt.*

At

(a) Vide Laurent. Jourbertum in suis Paradoxis. (b) L. 3. de Crit. c. 4. P. de differ. Febr. c. 10. (c) In Campis Historialibus. (d) Vide Zacut. Lusit. de Prin. Med. Hist. l. 1. (e) Vide Ricard. Morbo. Exerc. de Febr. (f) L. 3. c. 9. (g) Lib. 6. de Benef. cap. 36.

At quorsum hæc, inquiet aliquis, quæ disputari solent in Scholis, ad Medicum Theoricum potius quam Practicum spectant? ac reponam ego non minùs suis difficultatibus implicitam esse Februm praxim quam theoriam. Quoties enim evenit, ut cum plures Medici ad Ægrum ex Febre decumbentem conveniunt, de Febris natura, & illius curativa methodo non satis inter illos conveniat, adeò ut Consultatio, (a) quam rem sacram appellavit Plato, non rarò turpiter prophane-
tur! Hinc nonnullos totos operosos & pæonium in morem accinctos observare est ad ravim usque clamitantes, febrilem Ignem illicò exstinguendum, ne tota domus conflaret, hostem suis in castris quàm properè opprimendum, antequam erumpat, & fortior invalescat, reclamantes alios, lentè festinandum, humorum coctioni incumbendum, ne prætervertatur Crisis, exspectandum ut Febris se ipsam conficiat, (b) *Medicos plus interdum quiete, quam movendo proficere.* Sic evenit ut Ars Medica non secus ac Militaris suos habeat Fabios, suos Marcellos.

Haud aliter circa remediorum usum quodam videas, qui nonnisi sanguinis missione jugulandam Febrem velint, alios humani sanguinis abstemios, quos Hæmophobos vocant, quia humani corporis thesaurum in cassum profundi asserant, (c) cum *obstructio & putredo*, quæ sunt Februm potissima causa, *sanguinis missione non tollantur*; Non paucos observare est, qui toti sunt in purgandis corporibus, ac piaculum crederent, nisi cuique Febri suum præmitteretur leniens, & in fine, sive soluta jam Febre, ad tollendum recidivæ metum, solennis, & eradicativa, ut vocant, institueretur purgatio; ex adverso alios, qui ab hujusmodi purgationibus, circa finem seu exstincta jam Febre, cane pejus & angue cavent, naturæ ductum & ingenium sequentes, quæ perrarò, aut ferè nunquam, alvi solutione Febres finire soleat; nonnullos aquam largè potandam præscribere, cum ex Hippocratis Oraculo *Aqua non præ-*

stet bonum alimentum Igni, (d) alios verò quos Psychrophobos vocant, frigidaè usum pertimescere, ne calor innatus stranguletur, & causa morbifica deterior fiat; quidam porrò toti sunt in præscribendis Alexipharmacis, quæ Cordialia appellant, ad malignitatem, ut ajunt, præcavendam, si subsit, & non appareat, perdomandam; quidam verò (cordatiores forsan) in cordialium usu suspenso pede procedunt, ac temperant, ne addere oleum camino, & equum currentem incitare, ut dici solet, videantur.

Quid verè possint, tot Alexipharmaca tum galenica, tum chymica, quorum usus in Febris suspectæ indolis tam frequens & communis est, licet non tam obvia sensibus sit utilitas, non vacat neque hujus loci est disquirere, solum de illis Virgilianum illud proferre libeat:

possunt; quia posse videntur. (e)

Hæc tamen nec Artis, neque Artificum culpa eveniunt, sed propter Febris sævitiam, Monstri multiformis, quod ratiocinia nostra persæpè cludit. Absit autem, quod Veterum dogmata despiciam, ac illorum methodum, ut qui sciam ex Hippocratis effato, (f) *Multa de eodem rectè præcipi posse sive eadem potentia, sive non*, ac multo minùs, quòd Neotericos scriptores improbem ac fugillem, quòd ejuratis Antiquorum opinionibus adhuc interesse non consentiant. Hinc enim licet inferre non amplius cæca persuasione nos duci, & pecudum ritu præcedentium vestigiis hære, sed circa veritatis inquisitionem certatim adlaborari. Neque enim pro nihilo habendum, quòd auctoritatis, à qua tantillum aberrare religio erat, soluto fascino, quisque sua tentamina, & excogitata, quibus Monstrum istud è latebris suis in apricum produci, & perdomari posse credidit, in medium profertur.

Nunquam igitur satis commendanda est nostra hæc ætate in re medicâ philosophandi & sentiendi.

D 3

Liber-

(a) In Theage. (b) Livius l. 22. (c) Galen. 11. Meth. cap. 14. (d) 4. De Morbis n. 25. (e) Lib. 5. Æncid. l. 7. in 6. Epidem.

Libertas quæ sera tamen respexit inertes;
spem enim facit, ut id ad quod tot Scrutato-
rum industria collimat, omnium oculis tan-
dem pateat.

Tam exacto rei abstrusissimæ scrutamini
non parùm velificari visa est Fortuna advecto
in Europam inter peregrinas merces Peru-
viano Cortice, antipyreticorum omnium,
quotquot excogitavit Antiquitas, & Chymi-
corum solertia conflavit, facile Principe: E
singulari hujus remedii præstantia, quod in
periodicas Febres vim suam potissimum exse-
rat, id beneficii fuimus assecuti, ut verum
discrimen inter Febres intermittentes, ac eas,
quæ verè sunt continuæ, nec non inter illa-
rum focum teneamus, (a) neque amplius
unica methodo Febres omnes curentur tam
Gastricæ, quàm Venosæ, continuato scili-
cet refrigerantium & humectantium usu, tot
repetitis Venæ sectionibus, tot iteratis pur-
gationibus, quæ humani corporis machinam
potius infirmant quàm confirmant, sed illæ
tantum Febres, quæ de Intermittentium fa-
milia sunt, Pulveris exigui haustu in vino so-
luti, aut compressæ quiescant, aut etiam pe-
nitùs aboleantur.

Profectò postquam hujus remedii usus in-
notuit, & præmissis justis purgationibus, non
semel tantum, ut olim, sed plures ad dies
exhiberi ceptus, donec febrile miasma fuerit
penitùs exantlatum, talem circa Febrium
doctrinam, ac illam curandi methodum fa-
ctam fuisse fateri oportet, qualem in re mi-
litari post inventum pulverem pyrium omnes
norunt. Quemadmodum enim abjectis cata-
pultis & arietibus, solò tormentariò pulvere
terræ cuniculis incluso, & accenso, alta pro-
pugnacula temporis momento solo æquantur,
& arces obsessæ ad deditionem coguntur, sic
valore jussis tot pharmaceuticis præfidiis, mo-
dico Quinquina pulvere exhibito contuma-
ciores Febres vinctas dant manus.

In hujus divini remedii laudes non effun-
dar, cum se ipsum satis commendat; hario-
lari tamen licet ex admirandâ hujus Corticis
Virtute, Febris naturam medullitùs aliquan-
do erutam iri; passim enim hujus celeberrimi

Febrifugi chymica analysis instituitur, & à
Botanicis sedulò allaboratur ad Plantam ali-
quam indigenam in Regno vegetabili ejus-
dem Virtutis reperiendam; ne tam longè pe-
tantur remedia; quòd si unquam favore Nu-
minum, & commiseratione qua solent in res
humanas, aliud majoris energix Febrifugum
reperire daretur, quod eadem securitate qua
Peruvianus Cortex periodicas sanat, reliquas
Febres, quas synochas, & continentes vo-
cant, sanandi facultate polleret, jam illius
quod Hippocrates in votis habuit essemus
compotes, (b) nimirum quòd invenire ali-
quid eorum, quæ nondum inventa sunt, & quod
notum quàm occultum esse præstat, sit scientiæ
Opus, & Votum.

Licet autem in Peruvianò febrifugò, non
arte quidem aut industriâ reperto, sed nobis
divinitùs concessò, nondum teneamus quid
verè sit Febris, nec satis constet, quid in
nostris corporibus præstet hoc remedium,
cur interdum intervallatas Febres figat, &
sopiat, interdum ex toto exterminet, ma-
gnam tamen mortalitati nostræ solamen fo-
ret, si consimile præsidium haberemus, quo
contra Febres verè continuas, quæ nobis exi-
tium interminantur, cæco licet modo, &
Andabatarum more pugnaremus, quando
idem penè de omnibus remediis, quotquot
habet Ars Medica, proferre liceat, posse nos
quidem pro lubitu fingere, quid agant, quo-
ve modo operentur, ubi nostri corporis pe-
netralia subierint; modum autem & inge-
nium, quo morbum, & causas morbificas
oppugnent, verè ac scienter nequaquam posse
pertingere.

In id operis itaque hòc Annò incumbemus,
ut quid Veteres, quid Recentiores, in hac
re literis prodiderint, qualis scilicet hætenùs
fuerit Febrium Theoria, qualis curandi mo-
dus, compendiosè exponamus, ex tot enim
dissentientium inter se opinionum discussione,
id frugis colligere licebit, quòd magnâ cau-
tione procedere oporteat, ad congregandum
cum hoste vaferrimò, cujus ingenium post
tot Medicinæ Procerum conatus nondum est
satis perspectum.

O R A T I O

(a) Vide Guliel. Ballonium in suis Ephemerid. (b) De Arte n. 1.

ORATIO QUINTA,

Habita die 4. Novembris, Anno M. DCC. III.

Medicam Artem Navigatoriæ similem esse.

JAm quartum, quod felix faustumque sit, A. N. Exedram hanc spectatissimam, ex quâ veluti delphicâ Tripode tot Doctissimorum Virorum, quos inter Celeberrimus olim Sanctorius, manarunt Oracula, Divinâ favente clementiâ gravem morbum eluctatus conscendo; utinam Sexennium integrum, quo fidem meam Amplissimo Senatui Veneto oppigneravi, absolvam, ac tandem Professorio muneri nuncium remittam. Per arduum sanè opus, ac nimis longam navigationem, si ad Ætatem annis gravem, si ad vires studiorum, qualiacumque fuerint, laboribus fractas, si ad Temporum iniquitatem, quæ inter circumstrepentium armorum, quibus penè obsidemur, fragorem, literarum Cultores Studiis liberè vacare non sinunt, animum adverto, suscepisse me fateor; absit tamen quòd animum despondeam, imò potiùs totis viribus connitar, ac remis velisque, ut dici solet, contendam, ut fortiter Portum occupem. Neque ineptè prorsùs, ut reor, Medicam hanc meam Excursionem per Triennium integrum habitam, dimidio spatio jam emenso, Navigationem dixi; Artis enim Medicæ, si cum Theorice, tum Practicæ spectemus, ea est difficultas & amplitudo, ut illam peragrarè velle idem prorsùs sit ac incedere per amplum Mare, infidum, naufragiis frequens, ac tùm magis suspectum, cum majorem, Ventis silentibus, præfert malaciam. Norunt id satis, qui in Medicina faciendâ ætatem trivere, nemo enim tam solers, tam expertus est Artifex, qui de certò eventû sibi polliceri possit, ac interdum, non sine aliënæ vitæ, & propriæ quoque, existimationis scilicet & honoris, qui vera homi-

nis vita est, gravi periculo, fœdissima vel in ipsò portû passus non fuerit naufragia.

Ita est profectò A. N. adeò convenit inter Navigatoriam Artem & Medicam, ut si illarum ortum, progressum ac tenorem, quo ad Opus suum procedunt, expendamus, Ars una alterius sit veluti Exemplar & Specimen, ac ambæ ab eâdem Parente ad Vitæ commoda videantur prognatæ. Lubet itaque Medicam Facultatem Nauticæ per similem ostendere, adeò ut prudens & solers Medicus iisdem legibus, & eodem penè regimine ac peritus Navita administrare debeat eam quam suscepit provinciam. Id autem neque incuriosum Argumentum fore existimo, neque prorsùs infrugiferum, studiosæ præsertim Juventuti, in hunc saltem finem, ut in re sacra tractanda summa utatur prudentia, & circumspèctione, ac singula accidentia, utut parva, attentè observet; cùm non secùs ac magnarum in Mari Tempestatum, magnorum quoque Morborum parva, & obscura soleant esse signa atque principia.

Scitè quidem non minùs quàm eleganter Magnus Hippocrates Jatricæ facultatis Parens ac Princeps, & inter Medicos non secùs, ac alter Tiphys inter Argonautas, (a) in libro de veteri Medicina literis prodidit; Medicorum plerosque idem in se admittere, quod imperiti Navigantes: *Etenim inquit ille, qui in tranquillitate Navim gubernantes delinquant manifesti non fiunt; at si Ventus Magnus, ac Tempestas ipsos deprehenderit, tunc conspicui fiunt palam omnibus hominibus, quòd ignorantia, & erroris sui culpa Navim perdiderint.* Divini Præceptoris auctoritate igitur non atopus prorsùs Medicam Artem Navigatoriæ cognatam esse pronunciare liceat, ac revera si ruerem penitens, iisdem penè facultatibus & disciplinis Medicum,

(a) num. 17.

cum, ac peritum Nautam, instructum esse oportere, facile deprehendemus. Navis Gubernatorem Philosophiæ operam dedisse, & decet & necessum est; de ea tamen Philosophia intelligi nolum, quæ circa futiles Quæstiones & Logomachias Ingenia potius deterit quam exacuit, sed de verâ ac solidâ Philosophiâ, quam experimentalem vocant, & quæ in Celebrioribus Lyceis doceri cœpta, utpotè quæ ad Veritatem explorandam & assequendam faciem præferat & manu ducat, haud secus in Mathematicis facultatibus, veluti Geometria, Geographia, Astronomia, Hydrostatica, ac præsertim in Mechanicis eundem instructissimum esse debere, nemo non novit.

Hujusmodi subsidiis armatum Christophorum Columbum ad Oceani claustra reseranda processisse, haud dubia conjectura fas est credere, sicque veros, non fictos esse Antipodas (quamvis apud Regales Aulas, à quibus ad tam grande opus auxilia reposcebat, lepidè delirans crederetur) re ipsa demonstrasse, relictaque post tergum ultima Thule, Tragici Poëtæ vaticinia implese. Quomodo enim fidam navigationem sibi spondeat Naucerus ille, qui in Physicis, & Mathematicis hospes omnino sit, qui quale sit Cosmicum Systema ignoret, qui terrarum, & variarum Regionum situs non calleat, qui Syderum ortus, & occasus heliacos, unde magnæ Temporum mutationes pendent, non norit, qui ubi Syrtes, & Scopuli naufragiis infames, & alia Oceani monstra cubent ac latitent, indigita re nesciat?

Sic pariter Medicum instructum esse oportere, nemo cui pectus sapiat dissimulabit. Polymathiam omitto, variam scilicet literaturam, magnum alioquin Medicæ Artis Ornamentum; hanc enim Medico non esse necessariam ultrò fateor, haud nescius quippe, Mutæ Artis (quo titulo olim Medicina penes Poëtarum Principem audiit) Professore, cujus Opera conductæ sunt non sermo, etiam si facundia careat, eum tamen, si remedia usu discreta rectè norit, ut ait Celsus,

in Proœmio tantò majorem esse futurum Medicum, quàm si sine usu linguam exercuerit; Philosophiam tamen Medico necessariam esse, certo certius est. Qua ratione etenim Medicus Naturæ rectè operantis vulgò Administer, & Rector dici queat, nisi secretiora Naturæ Adyta, Philosophia duce, perlustrarit? Philosophiam nescio quid Divini Medico affigere scripsit olim Medicorum Maximus Hippocrates. (a) Ἰατρός γὰρ Φιλόσοφος ἰσὺ θεός: ἡ πολλὴ γὰρ διαφορὴ ἐπὶ τὸν ἕτερον, hoc est, *Medicus Philosophus est Deo æqualis, neque enim magna inter ipsos est differentia.*

Non minùs ad verum Medicum, non tam ad Seculi genium, quàm ad Rationis Criterium efformandum, paulò ante memoratas Matheseos facultates, tantum non necessarias esse, fas sit asserere. Si verò quis repugnet, ad Hippocratem provoco, Judicem æquissimum, & ex illo celebri Macrobii elogio, fallere, & falli nescium. Hic ergo de Geometria sic in Epistola ad Thessalum filium: *Ad Geometriam cognoscendam, Fili mi, multum studii adhibeto; Geometriæ enim cognitio, quæ uniformis est & omnia cum demonstratione transigit, utilis est & ad Ossium situs, & exarticulationes, & membrorum componendorum ordinem.* (b) De Astronomia pariter, illam ad rem Medicam non parùm conferre protulit; quin terminis Mathematicis aliquando usus est, (c) ut *Mochli*, & *Momento*, quo Vocabulo nihil in ore Medicorum usitatius est, ut spirituum impetum facientium energiam, & fibrarum vim Motricem, & aliorum Corporum resistantiam exponant. Non vulgare itaque & præsidium & decus sibi adjiciet, qui Mathematicorum Monumenta identidem evolvat, & ea quæ ad rem medicam magis faciunt, ex illis decerpat.

Verùm aliquis regeret, non fieri Medicum ex libris, neque ex precariis Mathematicorum Postulatis, sed usu, & experientia, & continua Ægrotantium inspectione. Profectò ex simplici librorum lectione, cuiuscumque sint facultatis, Medicæ quoque, non constari verum Medicum, & dictum illud, *Nau-*

(a) De Medico Ornatu n. 4.

(b) De Aër, Aqu. & foc. n. 4.

(c) De Nat. Pueri n. 42.

Nauta ex libro, iis quoque congruere, qui ex Scriptorum Monumentis Medicinam hauerint; & ipse quoque testor & deprædico. Cornelium Celsum (quem latinum Hippocratem vocant) de re medicâ egregiè scripsisse, quamvis nunquam Medicinam exercuerit (quidquid Rubeus illius interpres aliter senserit) cum Romana gravitas Ægris manum apponere non dignaretur, satis constat. Vero tamen veriùs est, cum Medicum qui usui & experientiæ prædictas facultates consociarit tantùm inter cæteros caput efferre, quantùm inter Pumiliones Gigas, ac inter Viburna Cupressi.

Felix qui potuit Morborum agnoscere causas, Atque omnes motus.

Virgilianum illud hic per Parodiam, hoc est paucis mutatis, usurpare liceat. At quis feliciùs id præstet, quàm ille Medicus, cui tanquam fidæ comites adstant Philosophia, & Mathematica? Atque ut exemplo in Mathematicis res planior fiat; Quis, precor, modum quo fiat visio, quomodo depravetur, veriùs exponat, quàm qui Opticem didicerit? Quis admirandum Naturæ artificium, quo fit auditio promptiùs expediet, quàm qui Musurgiam calleat? Quis leges mechanicas, quibus Corporis nostri latices tam facili obsequio in orbem feruntur, ac per diadosim partibus dispensantur, nec non quomodo illorum fluxus, ac refluxus quandoque perturbetur, apertiùs ad sensum usque demonstret, quàm qui ad Hydrostaticæ Fontes largè potarit? Qui ergo sic institutus fuerit, quantùm humanis viribus in Arte conjecturali datum, *secura naviget aura*, ac Morborum, & Symptomatum procellis obstat.

Neque verò congruentiùs acutum & exitialem Morbum adumbrari posse crediderim, quàm sub maritimæ Tempestatis specimine. Fingite, quæso, si lubet, animis vestris, Auditores Ornatissimi, Navim in Pelagi medio Ventis jactatam, & periclitantem, ac Nautam anxium & sollicitum, ut illam ab Undarum ulnis eripiat & fartam tectam ser-

vet. Peritus itaque Navis Gubernator, non solum ubi ab aliqua improvisa Tempestate deprehensus fuerit, sed etiam ubi illam imponentem præviderit,

Colligere arma jubet, validisque incumbere remis, (a)

ut olim Palinurus celebris Nauta apud Virgilium; sic quàm properè Vela submittit, seu in Ventum obliquat, ne totum illius impetum sustineat, Anchoras jacet, Clavum manu tenet, Oculos ad Versoriam intentos habet, timidorum pavorem compescit, & ad colluctandum cum Ventis, & Maris rabie se totum accingit, sique Pelagi & Ventorum furorem crebrescere observet, ac de proximo naufragio timeat; Navim exonerari jubet, ac in Mare projici non solum viliores, & graviores sarcinas, sed pretiosiores quoque merces, extremis è Terræ finibus tantò labore ac studiò conquistas, veluti si Neptuno æquoreo Deo hisce Donariis litando, illius iram placari posse existimet.

Fingamus altera ex parte Medicum totum operosum, stantem circa Ægrum exitiali Morbo conflictatum; Nonne idem prorsùs agit ac Nauta? Assidentes primò ad sua munia exsequenda hortatur, ad Medicinæ Armamentaria sollicitus accurrit, pulsus tanquam gubernaculum manu prehendit, obtutum ad Ægri faciem defixum servat, ut omnes cubantis notas perspiciat, spem vultu simulat, sceminarum clamorem & ejulatus coercet; si verò morbosam Tempestatem magis sævire observet, Ægrotantis Corpus ab humorum saburra, tum *κῆρα*, tum *ἄνω*, cathartici, & emetici exonerat, ad Sacram Phlebotomiæ Anchoram confugiens, Sanguinem, resectis Venis, ac Arteriis quoque si opus fuerit, abundè profundit. Quid autem Sanguine, Nectare vivifico, & Naturæ genio pretiosius, quo ad quotidiana vitæ dispendia reparanda, & biolychnium sustentandum, nihil æquè necessarium?

Modò sperat, modò desperat Nauta, anceps ac dubius quò res evasura sit; hinc unà cum iis qui in eadem Navi sunt Vota concipit,

E

pit,

(a) Aneid. lib. 5.

pit, & quotquot in Cœlo sunt Numina, illorum opem implorat.

Tanta, adeò cum res trepidæ reverentia

Divum (a)

Nascitur, & raræ fumant felicibus Aræ.

ut olim Silius Italicus Romanas Matronas describens supplicantes ad Aras Deorum, ac diversa Donaria afferentes, dum Hannibal Urbi immineret, ac illi extremum minaretur excidium, uti etiamnum fieri aliquandò videmus, aliqua magna Calamitate impendente, veluti Terræ motibus, Pestilentis, aliisque terrificis casibus, *Etenim alii potius Homines quàm alii mores*, ajebat Politicorum Magister.

Sic pariter Medicus Clinicus quoque, licet spem vultu simulans, Superos, tacitè tamen, votis fatigat, ac præsertim si splendendam aliquam personam curandam habeat, aut pravæ aliquot & contagiosæ Constitutiones per vulgus grassentur, in quibus illud *τοβείον* Hippocratis observetur; *Medicina autem circa Deos reverenter se habet, ac iis supplicare bonum & decorum est*; (b) verba sunt ejusdem Hippocratis, ac ut sacri testantur Codices, Deum pro Infirmis deprecari *ut sanitatem dirigat* Medici officium est.

Nihil porro est, in quo Medicina Navigatoriæ similem se magis præstet, quàm in rerum futurarum præsentione, & signis expiscandis, quibus Morbi ingenium ac indolem exploret. Navis Gubernator nihil magis cavet, quam ne Maristranquillitas illi imponat, & Venti silentes, illum ex improviso exeitent, & Clasicum capant; cuncta Signa propterea, utut parva, quæ finistri aliquid portendant, attentè observat, veluti parvam nubeculam longè assurgentem, lenem auram molliter undas crispantem, piscium saltus ac lusus insolitos, & similia, quæ recensuit Mantuanus Vates, experientia scilicet edoctus, magnarum in Mari Tempestatum parva solere esse signa prænuncia. Hujusmodi mehercle A. N. Mundi hujus, quem nos incolimus, solet esse conditio, ut magnarum Calamitatum pusilla, & obscura sint

signa, atque vestigia. Pestilentem Æstatem Aranearum frequentia, & Ficus folia Cornicis pedem referentia, (c) teste Plutarcho, prænunciant; Annonæ caritatem parvæ maculæ rubræ, quibus fruges dum maturescunt sunt respersæ, ex Agricolarum observatione, portendunt; Terræ motum Aqua in puteis repentè rubidior facta, nec sine odoris tædio, præmonstrat. Hoc idem quoque in re medicâ non rarò evenit; & Medicis parùm cautis illudit, nisi ad minuta & pusilla Morborum & Symptomatum signa, & accidentia observanda incumbant.

Sæpè exiguus Mus

Augurium tibi triste dabit, Tellure sub ima

Quem non ullus amor tenuit, sed in arca apertum

Erupit scrobibus, vitæque, atque immemor usus.

ita olim Fracastorius (d) insignis Poëta & Medicus, in libro de Contagione; Sic exigua, & minuta puncta in cute Febricitantis apparentia, quæ interdum sub Pulicum morsus specie illudunt, malignam Febrem, quam Puncticularem vocant, Viscera intus depascentem, indigitant; levis Aura frigidior è pedis extremo sursum repens, Epilepsiam, Microcosmi terræmotum, præmonstrat. Stupor quidam mentis insolitus, unà cum Artuum levi torpore, Apoplecticum fulmen citò casurum denunciat. (e) *Nihil temerè, nihil negligere*, ajebat Hippocrates, hoc est, uti egregie Vallesius in Commento, nihil casu fit, sed suam habet causam, licet nobis ignota; nihil propterea leviter contemnendum. In ea Medicinæ parte, quam Simioticen dicunt (qua nihil forsan magis neglectum, & minùs excultum) Hippocratem accuratissimum Observatorem fuisse, ex ejusdem, quæ exstant, Monumentis, satis liquet, adeò ut signa quædam alicui forsan ridenda, & quæ tanto Medico credi possent parùm decora, observaret, veluti Aurium Sordes, num dulces essent, an amaræ, (f) (quasi *Σιατοφάρδος* esset) & Ventris flatus, num sine, an cum crepitu ac sonitu prodirent; si enim Aurium ceroma dulce fit, (g) illud non *Κακόν*, sed *Θανάσιμον*, hoc est, non malum esse, sed lethale

(a) Lib. 7. (b) Ecclesiastic. cap. 38. (c) De Orac. defect. (d) Lib. 1. cap. ult. (e) 2. in 6. Epidem. (f) 5. in 6. Epidem. (g) L. Prænot. n. 15.

thale pronunciavit, & Ventris flatus sine crepitu prodire optimum esse, literis prodidit.

Quemadmodum igitur periti, & circumspecti Nautæ nulla re magis commendanda est solertia, quàm in observandis signis quæ ingruentem Tempestatem præmonstrent, ut opportunè in aliquam fidam stationem Navim recipiat, vel ad concertandum cum Ventis, & Maris insania se præmuniat; ita prudentis & experti Medici est, Signa quæcumque utut exilia, tùm prophænomena, tùm epiphænomena diligenter attendere, ne postmodum veluti ex insidiis erumpente Morbo unà cum magno Symptomatum turbine, ipse postea, tanquam è Vaterno excussus, quo se vertat nesciat, neque quid prius, quid posterius agat. Quàm turpe, ac Arte Medica indignum spectaculum est, Medicum intueri nil sinistri de Ægro cogitantem, ac ut dici solet, super utramque aurem dormientem, à subdolo morbo deprehensum! Nil inexpertum, nil intentatum, sed tumultuariè, de remediorum materia relinquit; Cælum terræ miscet, Botanica, Metallica, Alexicaca, aliaque è Terra, Marique petita, ac perpè inter se pugnantia, uti aiebat Erasistratus, in unum confundit, Naturam eodem tempore & frænis & stimulis in diversa trahens ac discerpens, donec Mulierculis ipsis palam faciat, quòd oscitantia suæ culpa Ægrum miserè perdiderit.

Prudentes itaque & circumspectos Artifices suos exposcunt Ars Medica, & Navigatoria, utrobique enim agitur de humanò coriò, & de existimationis & honoris jactura. Prudentia verò partim Naturæ donum est, partim usu & experientia comparatur, hinc est, quòd Senilis ætatis magis quàm Juvenilis, Prudentia sit propria. Quemadmodum igitur verum ac legitimum Nautam, Virum gravem ad proVectiorem ætatem vergentem, Qui mores hominum multorum viderit & Urbes, ut de Ulyssè cecinit Homerus, esse decet, talem quoque fas est eum esse, qui Medicinam ritè administrare velit.

Demiror autem non raro, nec parum, quomodo qui longam Navigationem suscepturus est, antequam Navim subeat, diligenter observet, qualis sit Nautæ facies & externus habitus, neque illi tam facilè se committat, si illum viderit Juvenem comptum & elegantem, tam facilè verò non pauci dum ægrotant Juveni Medico, qui recens ab Academia venerit, se curandos dedant. Permulti sint Juvenes docti, (quod non abnuo) qui Medicinæ Adyta perlustrarint, Experientiæ tamen, quæ Temporis filia est, eos expertes esse necessum est. Sic Veteres Æsculapium Medicinæ Præsidem, ingenti barba decoratum fingeant, quamvis Apollo illius Genitor intonsus, imberbis, & elegantis formæ fingeretur.

Haud equidem ibo inficias, quin Fortuna, quæ Juvenili audaciæ interdum magis favet, quàm Senili prudentiæ, in re Medica, non minùs ac in Navigatoria multum polleat; in re tamen ancipiti ac dubia, Rationi atque Experientiæ, tanquam fidis comitibus, hærrere, majorem semper apud Sapientes promeruit laudem, quàm cæca Temeritas.

Non sum nescius curanti Medico vix interdum permitti ut prudenter agat, & ea quæ Artis sunt ritè opportunè exsequatur, cum quotidie ferè interpellari soleat, ac penè compelli, ut moras omnes præscindat, & Ægrum quàm properè in Vado reponat, cui tamen quotidianæ Cantioni, uti nimis periculosa, Medicum, Ulyssis exemplo, aures obferare decet, & obsurdescere. Cum olim navigaret Seneca, (a) ut ipsemet in quadam Epistola ad Lucilium suum refert, & gravem jactationem sibi subeundam prænosceret, Navis Gubernatorem rogare cœpit, ut se in aliquo littore exponeret; cui prudenter non minùs quàm generosè respondit Nauta, *Senihil in Tempestate æque timere, quàm Terram.* Haud absimili dicto Medicus quoque cum urgetur, ut Anchoras tollat, ac remis, ventisque Portum rectà contendat, animosè, ac uti periti Artificis est, respondeat, Nihil æquè timendum, quàm sævientem, & spumante

mante Morbo, Salutis Portum occupare velle.

Cautione igitur opus est in Medicina administranda, nec tam confidenter, ac certa spe Victoriæ congregiendum cum Morbis, id enim Ignorantiæ palmarium, & apodicticum argumentum est; Inscitia enim ex vulgari dicto Confidentiam parit.

O nimium Cælo, & pelago confise sereno, (a) sic olim Virgilius de Palinurô, qui in Mari demersus occubuit. Cur non idem quoque interdum de iis dicendum, qui Morbo satis placidè, & læcô pede procedenti, nullasque turbas excitanti, nimis fidentes, famæ, ac fortunæ suæ infelix patiuntur naufragium?

Nimius essem, si singula, quæ in hisce binis Facultatibus ad invicem sibi respondent, recensere velim; id tamen observatione dignum (ut etiam aliquid ex iis, quæ ad illarum felicitatem & gloriam spectant, pertingam) id inquam animadversione dignum, quod uno, vel altero Seculo, æquò pede ac pari prosperitate adeò processerint, ut summum penè perfectionis culmen attigerint. Si Navigatoria recens cum Veteri conferatur, & nostrorum temporum Medicina cum antiquiori, utraque aliò vultû, quàm quò olim apparebit. *Gloriosissimæ Venetæ Reipublicæ* Navale adcamus Armamentarium, ac vetera spectentur Navigia, quæ inibi pro Venerandæ Antiquitatis monumento asservantur: quis, precor, ea cum amplis, & rostratis Navibus, non minùs robustæ, quàm elegantis formæ, conferre velit, & cum auratis Cymbis, quæ per Urbem Adriæ Reginam continuò discurrunt, & remorum alis tanta pernecitate prætervolant? Post repertum Magnetis usum longè diversa est Maria sulcandi ratio, vel sub intempesta, & caliginosa nocte, oculis non ad Cynosuram, sed ad Vesperiam, & Tabulam Geographicam defixis, neque sub divo, sed in suò Musæolô conclusus Navis Gubernator satis novit ubinam locorum sit, in quamnam partem feratur, & quantum à designato loco distet; sic prægressis nuper seculis Columbus, Vesputius,

Magallienus Solis vestigia secuti, totum Orbem peragrarunt. Magnum olim ac Poëtarum dignum Argumentum visum est, Argonautas Colchos usque navigasse, ut Navis, quæ Heroës illos gestavit in sinu, digna haberi potuerit, quæ in Cælum translata inter sydereas imagines radiaret. At quid Expeditio illa, cujus præmium erat Phrixei Arietis aureum Vellus, cum iis, quæ quotannis ab Anglia, Hollandia, Gallia, Lusitania, Hispania, ad Indos fiunt, quæ Expeditiones aureos Montes, & alterius Mundi Imperium pollicentur? Sic toto Orbe pererrato nullus penè novarum Regionum (in Boreali saltem plaga) scrutamini locus relictus videtur, nisi exiguum quidpiam sub Polo, humanæ industriæ impervium, ubi Mare per hyemem solidatur in glaciem, quam olim frangere perentantur Hollandi, ut compendiarie via in Sinarum Regnum penetrarent, sed frustrante diligentia, cum glaciali Remora tota Classe devincta, inibi inter Cimmerias plurimum mensium tenebras, sine Solis adspectu hyemare coacti fuerint.

Quid autem exacto nuper seculo non perentavit, & non assequuta est in Microcosmo Ars Medica? Suos quoque Columbos habuit Ars nostra. Realdum Columbum Cremonensem hic innuo, qui primus forsitan perennem Sanguinis in orbem motum mente concepit & nobis adumbravit, ut taceam Cæsalpinum, ac postremò Magnum Harvejum, qui postea Mysterium istud soli Naturæ à Mundi primordiis cognitum ad sensum usque aperuit, & rem totam ex assè perfecit. Hic non est quòd tot alia celeberrima Inventamemorem, uti Abdominis, & Thoracis Vasa lactifera, unde verus Viscerum naturalium usus antea ignotus innotuit, Lympham & Vasa lymphatica, & omnium fluidorum motum; adeò ut sicuti in magnò Mundò cuncta Maria, Sinus, Lacus, Flumina, Fontes, inter se, vel clam, vel apertè, mutua servant commercia, ita in parvo Fluida quæque ad invicem communicent, & concordem agant choream. Quid, si Artis Medicæ nostrorum tem-

po-

(a) *Æneid lib. 5.*

porum adeamus Armamentaria, ac illa cum iis quæ habebant Veteres, componamus? Quot paralangis, & magnificentia, & præstantia, & ulu illa superexcellunt? Id satis abundè testantur, amplissima Anatomes Theatra, & varius Instrumentorum ad Corporum dissectionem Apparatus, necnon Hermeticorum Officinæ ad elegantissima & efficacissima remedia concinnanda: Sic Parentes nostri per amplam quidem nobis reliquerunt hæreditatem, sed illam amplificandi omnem penè ademerunt locum. Hinc factum, quòd nostra hæc ætate novarum rerum alicujus ponderis in humano corpore penè desperata cognitione, ad omne Insectorum genus insectandum, quodam veluti Venationis studio, Anatomicorum industria diverterit. Quid mirum igitur, si alia nunc sit Medicinæ facies, quam quæ olim, ac post tot gloriosa Inventa, non secus ac post repertas Cereales fruges, ingenui Professores in Scholis saniori doctrina pascant Ingenia, & peritiores Clinici diversa methodo Morborum curationes instituunt?

Verùm jam tempus, ut

Vela traham, ac terris festinem advertere proram;

Tandem haud dispari sorte Navigatoria, & Ars Medica ab iis, quibus operam suam, licet sedulò, impenderint, non rarò aut parùm, vel nihil gratiæ referunt. Sic qui in horrida Maris tempestate Nautæ solertia ab Orci fau-

cibus fuerint crepti, ubi à longè Terram parentem salutarint, ac littus attigerint, vix Nautæ faciem agnoscunt. Haud secus qui ex perniciali morbo periclitati fuerint, ubi rem in Vado esse cognoverint, modico Sostro, interdum etiam nullo, Medicum dimittunt, nisi etiam ab illo Soteria reposeant, siue illum irrisui, & despiciatui habeant. Si verò atrox tempestas malignorum Symptomatum grvida Ægrum obruerit, quot & quanta in Medicum effunduntur conviciorum plaustra? Sic in prospero Eventu (ut Plautino dicto utar) *levior pluma est gratia*, in sinistro, *plumbeæ sunt iræ*: Hujusmodi vitium satis vetus exprobrabat olim Seneca, (2) gravissimus Morum Censor, cum simplici Mercedula, Medico debitum non persolvi crederet, si diligentem præstiterit operam. *Quædam pluris sunt*, ajebat ille, *quàm emuntur. Emitur à Medico res inestimabilis, Vita & bona Valetudo.* At quid agendum? Num rejiciendum levidense illud quod offertur? Nequaquam; id enim esset avari hominis; & lucrimulgi Medici speciem subire; præterea extrema dementia esset, *post omnia perdere Naulum.* Quoniam igitur inter Navigatariam Artem & Medicam tanta intercedit affinitas ac similitudo, salutaria Documenta ex Arte cognata prudens mutuetur Medicus, ut Ægrotantium Saluti possit prosperè velificari.

(2) De Benef. l. 6. cap. 15.

ORATIO SEXTA,

Habita Die 12. Novembris M. DCC. IV.

Multum Conferre Practico Medico, Nossè, qualis sit de se communis hominum Opinio.

Uemadmodum in Oratoria Facultate olim dum vigeret Eloquentiæ studium, quæsitum est, quis fuerit, & qualis esse debeat verus, & perfectus Orator, neque, vel ipso Tullio ju-

dice, decerni potuerit, quisnam hic fuerit, ut pro exemplari esse possit, quibusve dotibus Oratorem insignitum esse oporteat: Ita prorsus in re medicâ idem evenisse crediderim, non minùs scilicet arduum est Ægrum perniciali morbo conflictatum servare, ac reum in-

capitali iudicio ritè, & ex arte patrocinari. (a) De Marco Antonio Oratore literis proditum est, illum præ cæteris laudibus hanc præcipuam meruisse, quòd nullum unquam verbum ante Iudices illi ab ore exciderit, quòd ei pro quo dixisset obesse potuerit, cum persæpè contingat, quòd Orator, aut Patronus imprudenter, ac intempestivè dicendo, vel agendo deteriore potius, quàm meliorem faciat eam quam suscepit causam. Si tale quidpiam fortè præstarit Medicorum aliquis, ut facilè persuadere posset, nullam se unquam dictasse remedii formulam, quæ morbum exasperarit, id sanè perrarum esset, & Sapientiæ, & Felicitatis exemplum. Sed neminem adhuc fuisse facilè putarim, qui tam ritè, ac prudenter Medicinam fecerit, ut laudem hanc promeruerit, seu proferri possit, id quod quidam qui nullam unquam cædem patrarat dicere solebat, nulladomus, mei culpa, pullam vestem induit. O si quemadmodum in acta, & medicos fastus referuntur magnificæ quædam curationes eorum, qui post aliquod exhibitum remedium è gravi aliqua tempestate seu *fati ope vel Medici* emertere; ita in iisdem descriptos legeremus quos vel intempestiva Medicina in profundum demersit, vel inopportuna venæ sectio jugulavit, feliciorem forsàn, & securiorem haberemus Medicam praxim quam quòd habemus. At nemo est, cui licet tacita culpa sudet mens conscia, qui incitiæ suæ velum aliquod non prætendat, Hippocrate excepto, qui ingenua confessione, more scilicet magnorum Virorum, se à futuris deceptum fuisse posteris tradidit. Quibus verò studiis ac facultatibus instructum esse oporteat verum, & perfectum Medicum, statuere, aut disquirere mihi haudquaquam mens est. Fecit id olim Hippocrates Medicorum maximus, qui boni Medici Ideam nobis depinxit, quòd itidem Galenus aliique Clarissimi Viri nostra quoque ætate fecere, ut in eo, qui supra vulgares eminere debeat desiderari velint non solam Philosophiam, atque eam partem potissimum, quam experimentalem vocant, sed

Mathematicas facultates, & Polymathiam præcipuè, variam scilicet literaturam. His, atque aliis, ut lubet, insignibus præfulgeat is, qui professorio muneri se addixerit, aut librorum editione posthumam famam affecerit; ego siquidem (quando in hoc celeberrimò Lyceò, & ab hac Exedra Practicæ Medicinæ tradendæ mihi munus incumbit) peculiarem quandam prærogativam forsàn, vel neglectam, vel parum animadversam, ex qua tamen plurimum Ægris emolumenti, & Artis Medicæ decoris proficisci queat, in practico Medico desiderarim. Eamque esse dico, ut qui ritè, ac piè Clinicam exercere velit, satagat nosse, quale sit de se in Medicina faciendâ commune hominum iudicium.

Mirum sane, & observatione dignum, quomodo Medentium ferè quisquis, prout hac vel illa corporis temperie à natura donatus est, & consuetudinè prout his, vel illis animi affectibus obnoxius, ita morborum curationem suscipiat, ac de illorum eventu facilè iudicium ferat. Sic quosdam præservidi ingenii, & quibus ex mascula bile turgēt Jecur, videre est, ubi ad Ægrum aliquem graviter decumbentem acciti fuerint exemplo, certa victoriæ spe concepta, Classicum canere, & ad Medicinæ armamentaria sollicitè accurrere, licet Ægri naturam, & morbi ingenium non habeant satis benè perspectum. Istos subinde, si quis obsistat, & illorum impetum parumper sufflaminare contendat, ad ravim usque clamitantes audias, hostem quàm celerrimè conficiendum, antequam fortior invalescat, serò medicinam parari fractis, ac attritis jam viribus, (b) *Dilationem omnem malam esse*, in Arte verò medica pessimam, ubi *Dilatio* est Animæ periculum. Ita penes istos nec mora, nec requies, nullæ feriæ, nullum Sabbathum, nulla visitatio sine aliqua novi remedii formula præscripta. Mineralia offeruntur, si vegetabilia, & animalia non proficiant, composita & inexplicabiles mixturæ, si non satis virium credantur habere simplicia, ipsa quoque ali-

menta

(a) Tull. lib. 2. de Oratore. (b) De Arte num. 20.

menta variarum rerum mixtione fuscantur, nec offerri solent nisi medicinale quid sapiant; Sic assiduis ferè stimulis naturam licet repugnantem, ad pugnandum cum hoste intestino compellunt. Hæc itaque virtus animi vivida, & nimia ad agendum promptitudo non rarò inofficiosa est, & ægri rebus non parum noxia, eoque deterior, si is, qui Medici officio fungitur, *recens*, ut dici solet, è *Lyceo venerit* juvenili audacia exultans, & experiundi cupidus; quanquam non desint etiam Medici provectionis ætatis, & filicernio jam proximi, qui vel ob assuetudinem, vel ob aliquot nativæ indolis igniculos adhuc superstites, nullas cum morbo inducias pacisci volunt, sed perpetuum bellum gerere ad interneccionem usque vel morbi, vel ægri.

Neque verò hic mihi de iis Medicis sermo est, qui dolo malo, ac pessimo consilio remedia remediis aggerant, ut Pharmacopœis, quorum gratiam demereri scenerare est, gratiores sint, seu ne in sinistro eventu quicquam inexpertum, vel intentatum videantur reliquisse, hos enim æruscatores, atque ut cum Plinio loquar, animarum negotiatores potiùs appellarim, ac solùm dignos, ut è Medicorum albo eradantur, sed cum iis mihi resest, qui rectè & ex arte se agere existimantes, suo genio nimis auscultant, & à naturalibus suis affectibus se transversos agi patiuntur.

Aliud porrò Medentium genus est ab iis, qui nimis actuosi sunt longè diversum; hi vultu, sermone, incessu melancholiam præferentes, habent omnia suspecta, & ex suâ naturâ meticulosi in quocumque ferè morbo ad funesta præfagia sunt valdè proclives, timeant, quippe ne morbus vultu placidus sibi illudat, lentè propterea, ac suspensio pede ad morborum curationem procedunt, cunctandum rati, atque expectandum, *quid serus Vesper vehat*, quid dies crastina, observando, num magis se prodatur morbus, num sat virium Naturæ sit ad oppugnandum se sola morbum, num præindicata sit Crisis, num à catharsi, an à Venæ sectione exordienda sit curatio; sic persæpè sibi moras neccendo &

prolatando occasionem, quæ præpeti pede fugit, & agendi opportunitatem sibi è manibus turpiter elabi patiuntur.

At qui decumbit, sentitque in dies vires fatiscere, atque unà illius domestici non ulterius differendum reclamant, habet hoc Medicorum genus paratas ac veluti in numerato rationes & argumenta, quibus talem operandi modum tueantur. Primò quidem percelebre dictum illud Q. Fabii M. quod T. Livius recensuit, obtrudunt, (a) *Medicos & Imperatores plus interdum quiete, quàm agendo & movendo proficere. Tempus ut morbos facit, ita & solvere*, non esse tam facilè, ut creditur, conjecturis assequi, quid Natura intus moliatur, quò tendat, eam solam Morborum medicatricem esse, cui repugnare velle, nil aliud sit, (b) uti agebat Tullius, quàm *more Gigantum pugnare cum Diis*.

Hæc & similia objectant, ut naturalem suam segnitiam à culpa vindicent; interea tam qui nimis operosi sunt ac solliciti, quàm qui nimis lenti ac segnes, non satis benè audiunt, tum apud Sapientes, tum apud vulgus, ut illi passim traducantur tanquam fræno, hi verò tanquam stimulis egentes, veluti de Ephoro & Theopompo suis discipulis dixit Isocrates Orator Clarissimus.

Longum esset recensere singula ingeniorum discrimina, & quò quemque Natura ducat vel trahat, penè incredibilis enim in hæc re est varietas, adeò ut non pauciores sint animorum, quàm corporum formæ; idem propemodum, quod in Oratoribus evenit, quorum quisquis suum habet peculiare dicendi genus, ita & in Medicis observatur, quorum singuli suam habent ex genio medendi formam: Sunt qui placitis suis mordicè hæreant, nec tam facilè ab eo quod semel secundum rationem statuisse visi fuerint divelli possint, reclamante licet experientia, & Ægro in pejus ruente; sunt qui mobilis & inconstantis genii, prout mitescit & asperatur morbus, sententiam & remedia in contrarium mutant; sunt qui subagrestis, ac tetricæ naturæ nihil Ægro gratificantes, vel in rebus levissimis,

(a) Lib. 22. (b) De Senectute.

simis, Tortorum vices subeunt, & tyrannidem quandam exercent? sunt alii qui nimis mites, & philanthropi *cubantium deliciis subscribunt.*

Quidam nimis creduli, remediorum efficaciam multum tribuunt, sunt qui nihil pyrrhiano more suum illud, *ἐπέχω*, proferentes ut aliquid agere videantur, herbulam unam, vel alteram in jure decoquunt & exhibent. Quosdam observare est taciturnos, pauciloquos, dictatorie quid agendum sit præscribentes, sed qui de morbi natura & præscripto remedio rationem nullam edisserant; quosdam ex adverso multiloquos, clamoros, aptiores potius ut laboranti Lunæ quàm dolenti Ægro succurrant, decumbenti propterea non parum infestos, ut exinde Græcum illud manarit adagium *ἱατρὸς ἀδόλεσχος νοσῶντι πάλιν νόσος*, hoc est, Medicus loquax Ægro alter morbus; Habet quippe medicum Forum suos quoque Rabulas & loquutulejos, qui Mutam Artem loquacem fecere.

Cum autem talia passim eveniant, neque tantum penes locorum & regionum diversitatem, cum revera uti aiebat Celsus, (a) aliud sit Medicinam exercere Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gallia, sed hæc observentur iisdem in locis, eadem in Urbe, in Medicis, iisdem in scholis instructis ac veluti collactaneis, quamnam precor, aliam causam, cur tam variæ ac diversæ sint medendi formæ, imaginari possumus, quàm temperamenti diversitatem, & exinde morum dissimilitudinem, sic ut quisque sui ingenii voluptati indulgeat, atque obtemperet. Rēm non absterilem in celebrioribus suæ ætatis Oratoribus admirabatur olim Tullius, (b) ut hanc ob causam nesciret quis esset Orator imitatione dignus. *Quid enim majus, aiebat ille, quam cum tanta sit inter Oratores bonos dissimilitudo, judicare quæ sit optima species, & figura dicendi!* Id ipsum quantò magis admiraretur ipse Tullius, si illi reviviscere daretur, & in hōc Celeberrimō Athenæō latialis facundiae Domicioliō, tot Professores de sublimioribus Scientiis tam doctè, tam disertè, sed tam di-

versis dicendi formis differentes unicā die audiret! Cum igitur inter Medicos non vulgares, sed probatos & commendatione dignos, tum in prædicendis morborum eventibus, tum iisdem curandis, tanta ubique locorum observetur morum diversitas, quis non videt, cuique Medicinam facienti necessitatem incumbere, ut ad illud Oraculi Monitum *Γνώθι σεαυτόν* vires, & animum intendant.

Studeat igitur quisque ut se ipsum perfectè agnoscat, & quantum ab ea mediocritate, quæ in unaquaque re expetitur, ac præcipuè in re medicā, ubi de humanō coriō agitur, declinet, ut si naturalem corporis temperiem immutare nequeat, saltem animi affectus prudentia medicatrice moderetur, inflectat, & ad Symmetron illud, in quo Virtus posita est, paulatim deducat. Quotus enim quisque Medicorum est, cui ex tam bono luto Titan præcordia finxerit, ut temperiem illam, quam Elementorum pensores ad pondus vocant, obtinuerit, ut neque plusquàm decet promptior sit ad agendum, neque segnior, neque plus æquo audax, neque magis quàm par est meticulosus? (c) *Quisque suos patimur manes*, rectè aiebat Poëtarum Princeps, nullusque ferè est è Medentium classe, qui hac in re medela non egeat; remedia verò non è decantatis Medicinæ fontibus haurienda, sed è Moralis Philosophiæ Promptuariis petenda.

Hujusmodi curationis necessitatem præ cæteris agnovit Galenus, siquidem cum elegantissimum Tractatum, cui titulum fecit: *Quòd animi mores sequantur corporis temperaturam*, conscripssisset, alium adjecit: *De cognoscendis, & curandis animi morbis*. Talis equidem curatio non adeò facilis est, neque paucorum dierum est opus, illam tamen inter adynata nequaquàm reponendam esse, quotidiana experientia satis commonstrat. Quemadmodum autem Medicus, si quando illi ægrota- re contingat, sibi ipsi non fidit, sed alium accersit à quo morbosus affectus, quo premittitur, naturam dignoscatur; ita in hac re, de qua agitur, à recta ratione non aberrabit Me-

dicus

(a) In Proœmio. (b) De Oratore. (c) 6. Æneidos.

dicus Practicus, si ab aliis addiscat, qualiter sit affectus, num Medicinam ingenuè, prudenter, & cum plausu exercent, quibus in rebus ex communi hominum consensu delinquant, & malè audiat. Dextrè itaque, & pro re-nata ab hoc, & illo quasi ludens commune hominum iudicium subolsfaciat; ac licet non rarò quædam illi parum grata sint audienda, hilari tamen animo accipienda, non secus ac Medicatæ potiones, ac sincero examine expendenda, num vera an ficta, num ab amico, an ab inimico pectore prodierint, atque hinc documenta pro affectibus suis moderandis excipere.

Quantum referat perspectum habere quale sit de se hominum iudicium, (a) ipsemet Servator Noster satis ostendit, dum enim humana sub imagine terras lustraret, quamvis quis & qualis esset perfectissimè nosset, visus est tamen aliquando scire optasse, quid de se sentirent homines, cum ad discipulos suos conversus illos his verbis interpellavit, *Quem dicunt esse filium hominis?* Licet enim interrogationem hanc ab eo factam velint ad eliciendam à suis discipulis fidei confessionem, non abs re tamen fuerit hinc documentum excipere ad mores nostros componendos.

Neque pudori sit Practico Medico quoquo modo pervestigare qualis de se circumferatur opinio, neque solum quid amici sentiant, sed quid Æmuli, quibus cum aliqua fuerit simultas; ab amicis enim laudem quæ palato perjucunda est, facilè est referre, ab inimicis autem veritatem, quæ salubrior. Non modica profectò sunt emolumenta, quæ ab inimicis referri possunt, si quis animum rectè advertat, & malo benè uti velit; (b) *Qui enim inimicum habet Magistrum gratis habet, ex quo aliquid discat quod amicos fugiat*, cæcutit enim Amicus in eo quem adamat, uti ajebat Plato, qui enim livore tangitur ea quæ laudanda sunt, vel sicco pede præterit, aut extenuat, quæ vero vitium sonant, ampliat, ac spargit in vulgus. Ita verò naturæ humanæ imbecillitate, aut malignitate comparatum est, ut aliena vitia lynceis oculis perspi-

ciamus, nostra verò lippis, (c) nec videamus *mantice*, quod in tergo est, ut vetus fert parœmia.

Neque peritorum Medicæ Facultatis tantum, sed cæterorum quoque, quos in aliis Scientiarum generibus fama commendet, Sententiam scrutari, salutare consilium fuerit, quin popularium quoque sensa explorare, non inutilis erit indago; prudentia enim & recti cognitio non solis literarum Cultoribus mancipio datur, sed plebeis quoque, quibus mira sagacitas in rebus suis agendis inest, literatis ipsis non rarò invidenda. (d) Pomponium secundum Tragœdiarum Scriptorem referunt tantum populari iudicio tribuisse, ut quoties aliquis ex ejus amicis illi Suasor esset, ut aliquod ex scriptis tolleretur, ipse verò retinendum arbitraretur solitum, dicere fuisse, *Ad populum provoco, atque ita Populi vel assensu, vel silentio, aut suam, aut amici sententiam sequuntur.*

Pictoribus quoque olim id moris fuit, ut post tabulas palam expositas laterent, ut non tam curiositatis, quàm emendationis studio prætereuntium iudicium auscultarent, (e) ut de Phidia perhibent, qui cum Jovis imaginem absolvisset, illam hominibus visendam ostendit, ipsum verò post januam attendisse quid quisque spectantium laudaret, aut reprehenderet, quibus digressis ad populi iudicium, & opinionem imaginem emendasse; *Neque enim existimabat mediocre aut contemnendum esse populi numerosi consilium*; verum quippe, & Oraculi loco præcipuè quod morum correctionem attinet habitum est dictum illud, *Nemo populum, populus neminem fefellit.*

Quisquis igitur Medicæ praxi se devoverit, ad mendum illud, in quod omnium oculi offendant, emendandum totis viribus intendat, ut id quod in corporis constitutione à Natura non impetrarit, propria virtute animo suo addiscat. Medicus itaque Practicus, cui non vile lucrum, sed ægrorum salus, & proprii nominis existimatio curæ fuerit, ad publicam hominum censuram, tanquam ad Speculum

F. suus

(a) Divus Marcus cap. 16. (b) Plutarch. de emolun. ab inim. capien. (c) Catullus. (d) Plin. Jun. lib. 1. epist. 17. (e) Luc. de imag.

suos componat affectus, sique intelligat nimiam suam alacritatem, & in agendo celeritatem damnari, illam paulisper compescat, & lentè festinare perdiscat, si nimiam tarditatem improbari, & morum severitatem fastidiri, torporem suum excutiat, & comitatem quantum licet sibi adjiciat, atque ut dici solet, *Gratiis litet*. Habent enim id Medici, quos vel in conceptu, vel ortu Saturni Sy-
 dus afflaverit, ut non adeò gratus sit illorum accessus, & consuetudo, qualis est eorum, quibus sub feliciore astro natis amœnum ingenium Natura indulserit. Quod fors in hanc rem eleganti dicto innuere voluit Clarissimus Orator, (a) *in quibusdam Virtutes gratiam non habent, in quibusdam vitia delectant*.

Medicus itaque sic compositus talis erit, qualem optabat Pindarus, *ἐπιχειρότατον*, hoc est, ad manus promptissimum, sic enim agendi opportunitatem agnosceret, quando scilicet properandum, quando cunctandum, quando periclitari, quando morbi impetum eludere oporteat, quo pacto Quinti Fabii Maximi & Marcelli laudes sibi adjiciet, quorum unus Romanæ Reipublicæ Clypeus, alter Ensis dicebatur.

Quod verò præcipuum est, altercationes, ac lites summoperè cavebit, ubi cum aliis Medicis consulere oporteat, malum satisfrequens, quod in Medicina *semper damnabitur, & semper retinebitur*. Nihil esse quod Medicam Artem magis dehonestet, & imposturæ similem faciat, quàm crebras Clinicorum concertationes, ac rixas, non rarò coram Ægris ipsis, & ubi de aliquo remedio deliberandum sit, satis liquet, *nemine idem sentiente, ne alterius videatur accessio*, quod non tam in Artis infirmitatem, & incertitudinem acceptum referri debet, quàm in odia, quæ Medici ipsi tunc magis exercent, ac pandunt, quando occultanda essent, aut saltem ad tempus seponenda. Aristides, ac Themistocles duo apud Athenienses principes Viri, & ad præcipua Reipublicæ munia deligi soliti, apertis odiis ob æmulam Virtutem sese ad invicem insectabantur, (b) *quoties tamen in legationem, vel expeditionem aliquam proficiscerentur, deponebant ad fines simultatem, quam reversi resumebant*. Egregium sanè Medicis documentum, ubi ad consultandum, atque Ægrum aliquem curandum unà conveniant.

(a) Quintil. Lib. 11. institutionum. (b) Plutarchus in Præceptis politicis.

ORATIO SEPTIMA.

Habita Die 15. Novembris, M. DCC. V.

Antiquitatis, & Novitatis Studio Medicum perfici.

SI olim, cum nondum intra Urbes, & Oppida conclusi homines per agros palantes ævum traducerent, Artes quascunque, ac eas præcipuè, quarum magis necessarius esset usus, magnis honoribus exceptas fuisse, ac illarum Inventores à bona posteritate in Deorum cœtum relatos quandoque legimus, nihil omninò admirari solemus A. N. Quo enim, precor, à ferarum victu differret humanum genus, nisi

repertæ fuissent Artes, quarum beneficio socialē vitam, qua nihil in terris beatius est, degeremus! Artium porrò quasdam à primævâ sua dignitate, & existimatione descivisse, sive ob solitam rerum vicissitudinem, sive ob hominum locordiam, uti conquestus est, qui de causis corruptæ Eloquentiæ scripsit, neque pariter admirationi esse consuevit. Quòd verò ingenuæ quædam ac honestæ Disciplinæ tunc primùm neglectui esse cœperint, cum summum penè perfectionis culmen pertige-

tigerint, cui infortunio præ cæteris maximè obnoxia est Ars Medica, id unum est quod nec satis admirari soleo, nec parum dolere possum. Medicina olim cum ruditatis multum, & opere, & sermone præferret, ac fidenter magis, quàm scienter de partium structura & usu, de morborum natura, ac indole, de remediorum potestate, tum coram Ægris in Consultationibus, tum in Lyceis declamaret, magna præmia, & magnos honores promeruit, adeò ut Medico prætereunti quilibet vir honestus caput aperiret, ac de via decederet; modò eadem post tot exantlatos labores, post tot gloriosa Inventa, cum non ampliùs analogismis, sed apodicticè procedat, imò oculata fide indigitet, quale sit verum Naturæ regimen, qualis Cerebri, partium spiritalium, Cordis, inferiorum Viscerum, & cujusque minimæ partis vera conformatio, & officium, ubi nam cubent graviores morborum pestes, ac ingenuè confessa, quo usque protendatur remediorum virtus, ridetur, despicitur, ac tanquam Ars servilis traducitur, quam non ampliùs, ut olim, dignentur patritiæ manus attingere. At quid hoc rei est unquam? Num corruptos seculi mores, ac temporum nostrorum barbariem culpæ liceat? absit. Quandonam enim unquam literatior fuit Mundus! Quanam ætate tam unanimi ubique terrarum consensu à doctis Viris desudatum est ad priscum literis honorem restituendum! Mihi equidem circa hujusmodi contemptum, & tam prostratam Medicæ Artis existimationem animum intendenti, cum variæ, ac diversæ obversarentur causæ, potissimam esse credidi perpetua ferè inter Professores ipsos dissidia, ac præcipuè Antiquitatis, & Novitatis contraria studia, adeo ut Medici in binas veluti acies, tanquàm dimicaturi discesserint, quarum unà Veterum doctrinam penè adoret, & mordicus retinendam velit, novam autem despiciat, altera verò auctoritatis jugo excussò, soli rationi & autopsiæ auscultandum asserat, undè factum ut cum sapientes Viri, tum plebei quoque homines, qui hæc con-

certationes norint, & quandoquæ audiunt, stomachentur, & Medicinam ab arte captatoria, vel parum, vel nihil differre existiment. Vobiscum itaque hac mea parænetica Oratione mihi res erit, Ornatissimi Philatri, ut si forte labes ista animos vestros irreperit, illam eluam, & abstergam, ostensus Antiquitatis, & Novitatis studio Medicum perfici.

Quàm graves turbas in politico regimine ferè semper ciere consueverint retum Novitates, ubi quis nimirum veteres mores, ac leges abrogare, ac novas, licet postmodum in majora commoda cessuras, inferre pertentarit, jam satis, præter experientiam ipsam, cum veteres, tum recentes historiæ loquuntur. Magni quippe semper interesse creditum est, qualemcunquæ Civitatis statum, dummodo quietum, integrum servare, (a) quam ob causam Romæ olim libros de Sacrorum origine in Sepulcro Numæ Pompiliæ bubulco repertos, Senatus cremari jussit, ne si ad vulgi manus devenissent, cum absurda quædam in iis continerentur, popularem statum perturbarent. Quibus intestinis motibus, exacto nuper seculo, concussa fuerit Medicorum Respublica, ubi primum ab Anglico Cælo celeberrimum illud Phænomenon circularis Sanguinis motus apparuit, quod Medicorum non paucos in sui admirationem, & amorem pellexit, jam satis perspectum est ut nihil magis. Ad novum enim illius lumen cæcutientes, ac penè insanientes docti alioquin Viri clamitare coeperunt, fatuum Ignem illud esse, citò desitutum, ac purum prurientis ingenii Commentum, quo stante, brevi totam Medicinam eversum iri necessum esset. Diu equidem, & acriter utrinque pugnatum est, verum, ut olim de Romanorum bellis civilibus:

Bella geri placuit nullos habitura triumphos.
Sicuti enim Veteris Medicinæ Assertoribus nequaquam datum est, tam egregium, & frugiferum Inventum, multaque alia, quæ exinde Scrutatorum æmula virtus aperuit, evertere, ita neque illis priscam Medicinam

(a) Div. August. de Civit. Dei lib. 7, cap. 34.

adeò convellere, ut licet multum de illius amplitudine detractum fuerit, adhuc tamen multum honoris, ac dignitatis, illi non superfit. Quoniam autem res nondum satis benè sunt compositaë, & quibusdam in locis contentiosum hunc funem ducere libido est, propterea prudentis, ac ingenui Medici, qui solius Veritatis conquirendæ studio teneatur, erit, ita se gerere, ut sine partium studio, sine offensa possit utriusque Provinciæ fines longè, latèque discurrere, eaque sibi comparare, quæ non solum ad Medicam Eruditionem faciant, sed quæ ad Medicinam ritè, & cum laude exercendam conducant.

Amplissimus autem ad id patebit campus, nam ex solò Hippocrate quantum bonæ ac sinceræ frugis licebit colligere! quot documenta, imò quod Oracula ad morbos prænoscentes, & fugandos quoque, ab inexhausto illius penu haberi possunt! Nemo ad illum accedit, quin doctior abeat, nihil est, quod quis discere velit, quod ille docere non possit. (a) Experientissimus hic Senex, Qui satis norat, quantum juxta locorum & regionum naturam Medicina differat, tanti tamen sua documenta ad morbos prænoscentes fecit, ut Vir alioquin modestissimus literis prodere veritus non fuerit, illa vere esse, & in Lybia, & in Delo, & in Scythia, hoc est in calidis, temperatis, & frigidis regionibus. Quam doctè porro, quam eleganter Celsus, quem Latinum Hippocratem vocant, Medicum instruit, imò si lubet, expertum Chirurgum facit, quid autem è Galeni, non dicam Operibus, sed Bibliotheca sperare non liceat, si quis illam modò pulverulentam excutiat, sive raram, & peregrinam eruditionem circa Philosophorum, & Medicorum placita, sive particulares casus, & medicas historias, sive egregia documenta pro reparanda, sive pro tuenda valetudine exoptet. Neque irritus labor fuerit Arabum Sapientiam degustasse, aliorumque Scriptorum, qui postmodum per tot secula commentaria sua posteritati tradidere. Nolim tamen, quis putet velle me quod Medicus,

qualem peropto, exactè calleat, ut digitos unguesque suos, quidquid apud hujusmodi Auctores scriptum reperitur. Etenim, cum ob antiquum illud scribendi Cacoëthes, quod nostra ætate non parum perfrixisse visum est, magna sit librorum turba, quæ discentem potius oneret, quàm instruat, nimis improbus labor esset, velle in cunctis disquirere quid boni reperiatur, nisi interdum contingeret erronea quædam dogmata, & supervacua discere, mox dediscenda. Medicus tamen à bono Præceptore institutus facilè noscet quos libros attentè legat, quos obiter excurret, & quorum, ne hospes in Medicina videatur, solam nomenclaturam habere sufficiat.

Haud secùs bonum Medicum novitatis studiosum esse, & decet, & necesse est. Quot beneficia, & inopinata commoda ex abditarum rerum studio, atque scrutamine ad perficiendas Artes proficisci soleant, sola Magnetis ad Polum cognita conversio, ejus beneficio per ampla Oceani spatia extra Anni Solisque vias, oculis non ad Astra, sed ad Verforiam intentis, licet discurrere, satis palam fecit. Curiositas equidem Ignorantiæ filia dicitur, sed postea Sapientiæ Mater evadit, nisi tam curiosa indagine tot Scrutatores, quos habuit fortunatissimum præcedens seculum, nobis aperuissent, quomodo, quibusve legibus in orbem feratur sanguis, per quos ductus chylosus latex, lymphæ, aliæque fluidæ substantiæ suos absolvant motus, qualis sit partium solidarum configuratio & usus, qualisve earum ad invicem harmonia, quænam vis cunctos infusa per Artus corpoream molem agitet, quanta rerum caligo nos teneret? adhuc inter antiqua somnia versaremur inter facultates Tractrices, Retentrices, multasque alias tum socias, tum famulas; adhuc inter primarum qualitatum repagula Physiologica, & Pathologica coerceretur Doctrina; adhuc Jecur infectorio munere candidam chyli vestem in purpuream verteret; adhuc Lien peculiarem succum stomacho pro acetario ad excitandam Oream suffunderet;

ad-

(a) Hippoc. lib. Prænot. num. 27.

adhuc Pancreas, cæteræque glandulæ sub vihi ministerio fulciendi Vasa laborarent; adhuc ad Cor tantummodò perfrigerandum & extrudendas fuligines anhelarent Pulmones. Adhuc, cæcorum ad instar, cum morbis congredieremur.

Quoniam autem Professorum industria, manibus ferro, oculisque microscopio armatis, tam altè in Regnum Naturæ penetratum est, immò Natura ipsa, quæ nobis antea tot variis formis illudere consueverat, tandem non secus ac Virgilii Proteus, tortura & vinclis in vivorum anatome verum fateri coacta est, modo ad oppugnandos morbos, ratione duce, & auspice procedimus, ut Pharmaceuticam rationalem, Chirurgiam, & rationalem quoque Diætam teneamus. Sit autem, quod non abnuo, non ignotum prorsus fuisse veteribus sanguinis in orbem motum, aliaque Inventæ, quæ modo habemus, non nisi obscurè tamen ac sine usu ea novèrunt, quæ nos tam magno emolumento, tam manifesta ac clara luce, conspiciamus, ut non ineptè Prophetæ dictum illud pronuntiari possit. (a) *Seniores somnia somniaverunt, juniores autem visiones viderunt.* Hinc discere liceat, Ornatissimi Philiiatri, quantum intersit nova Documenta, non solùm nudè & simpliciter cognita, sed ritè habere perspecta, ad quæ extra omnem controversiæ aleam posita, ac veluti ad Polyclæti regulam referre liceat quidquid scriptum reperitur. Non satis itaque fuerit ab antiquis Fontibus Medicinam hausisse, sed necesse quoque est puros ac securos latices degustasse, quos novæ scaturigines tam larga vena effundere. Ex novarum itaque, & antiquarum rerum peritia, bonus, ac verus conflatur Medicus, qui sciat qualis fuerit Medicinæ ortus, & progressus, qualis præsens illius status, ac si licet divinare etiam qualis futurus sit. Hoc est vere Medicam Artem profiteri, nequaquam verò in veterum decreta solummodo jurasse, ac variis textuum interpretationibus, idem agere, quod veteramentarii Sutores, *Dentibus antiquas soliti producere pelles*, aut ejuratis Ga-

leni, aliorumque Doctrinis, solam novitatem affectare.

Quamquam, si rem attentè expendamus, usitata isthæc Antiquitatis & Novitatis Vocabula non rarè nobis imponunt, dum rebus antiquissimis, antea à nobis ignoratis novarum rerum nomina imponimus; sic novum Orbem eam Mundi partem vocamus, quam rerum Universitati cœvum primus omnium Columbus navigatione nulli antea pertentata aperuit; sic novos Planetas Corpora illa cœlestia dicimus, quæ à Mundi origine mortaliū obtutui inconspicua, Galilæus, Vir fanè Lynceus, oculis Telescopio munitis visenda præbuit, atque ut ea splendidiora redderet, regio Medicæ Familiæ cognomento insignivit; sic verbo rei parum congruo primas Mundi ætates antiqua tempora vocamus, cum verè nostra temporà antiqua dici mereantur, & Mundi grandævitas in dies major semper futura sit, exordio scilicet, uti fas est, ab Universi fabrica deducto. Non sunt igitur tanti facienda Antiquitatis & Novitatis nomina, ut vos O. D. à Veritatis studio, quod unicum esse debet, abducant, ac transversos in rixas ac simultates agant. Id enim quod à nobis novum dicitur, si verum est, antiquum est; quid enim veritate antiquius!

Ad evolvenda igitur tam prisca, quam novæ Medicinæ selectiora monumenta vires ac animos intendite; Vobis exemplo sint cæterarum Facultatum cultores. Quibus volupe est Poësi indulgere, num solùm Virgilium, Horatium, Ovidium aliosque illorum temporum (ut intra Ausoniæ fines, intactis Græciæ litoribus consistamus) colere & lectitare censendum est? an non etiam clariores Poëtas, quos habuere posteriora secula, uti Pontanum Actium Sincerum, atque eos etiam, quos habet ætas hæc nostra? De Poëtarum Principe satis constat, illum, & suorum, & antiquiorum temporum Poëtas coluisse, atque Ennii carminibus apprimè oblectatum fuisse, cumque ab eo quæreretur, quid in obsoleto Poëta reperiret, *Aurum inquit, ex Ennii stercore colligo.*

(a) Joel 22.

Quisnam Philosophus est, qui postquam Aristotelis opera satis versarit, (si tamen sapiat ac verè Philosophus h. e. Sapientiæ amans dici optet) experi ri etiam non velit, qualis sit Philosophorum nostræ ætatis Doctrina? Quisnam Mathematicum se profiteatur & solius Euclidis elementis contentum dicat, Galilæi autem & Borelli sapientiam degustare non dignetur? Aut quis Geographiæ studiosus est, qui solas Ptolomæi tabulas, ubi antiquus Orbis describitur, observarit, ac nunquam exactissimas & elegantissimas, quas modo habemus mappas lustrarit, ubi tum antiquus, tum novus Orbis magno mentis & oculorum oblectamento delineatus visitur?

Verùm ut quid externa exempla conquirimus, cum domestica abundè suppetant? (a) Magnus Hippocrates Medicæ Artis conditor, simul & Stator, sicuti novitatis studium commendavit, ubi Democritum convenit animalium Corpora dissecantem, ut amentix sedem disquireret, ita neque priscam Medicinam abhorruit; librum enim de veteri Medicina conscripsit, parvum quidem, sed aureolum, quem totum sui iuris fecere Hermeticorum Alumni. (b) Galenus quoque in suis, quas suscepit peregrinationibus, se non parum novarum rerum studiosum ostendit. Vir iste solertissimus Destillatoriam Artem mente concipiens in votis habuit, ut modum sciret, quo pars Vini meracior & tenuior à crassioribus secerni possit, sicuti Butyrum à lacte separatur, imò non lezem gratiam iis habiturum se dixit, qui tale mechanicum instrumentum sibi ostenderent.

Doctissimus Mercurialis (ut novos quoque Scriptores in scenam producamus) multa quidem cedro digna Volumina conscripsit, ast quantum dignitatis, & claritudinis nomini suo adscivit solo Artis Gymnasticæ libro, ubi modum, ac leges patefecit, quibus Veteres corpora sua exercerent, non solùm ad publica spectacula, sed ad salubritatem, & decorationem conciliandam; qualem Artem nostra ætate penè obsoletam Majores nostri fecere, ut illi ad Juventutem exercendam,

suos Pædotribas, & Gymnasiarchas præficerent, quos inter olim percelebris fuit Herodicus Hippocratis Præceptor, qui Platone referente, (c) Artis Gymnasticæ beneficio, licet semper valetudinarius, vitam ad ultimam senectam produxit. Thomas Bartholinus Hassniensis Academiæ clarissimum lumen Novitatis, si quis alius, studiosissimus Cultor, cum repertis vasis Lymphaticis magnum sibi nomen comparasset, ut in Anatomico Theatro inter novarum rerum Inventores in decimo quarto gradu sedere posset, ad illustrandam antiquitatem animo converso, egregium Opus de Veterum puerperiis ad umbilicum penè perduxerat, ast illius Gloriæ Vulcanus invidit, qui ejusdem insigni Bibliotheca exusta, id quidem obtinuit, ut hoc tam præstanti Opere careat posteritas, sed non ut illius aboleatur memoria, ac desiderium.

Quantum igitur à Medicæ Artis Procerum Vestigiis aberrent, tum ii quorum palato solùm arrident quæ novitatem sapiunt, & fatua videntur, quæ Antiquitatem redolent, tum ii, qui cum Veterum salivam semel combiberint, reliqua omnia fastidiunt, satis liquet. Quoties aliquem pro dignitate priscæ Medicinæ reparanda perorantem audio, mihi Symmachum Romæ Præfectum declamantem audire videor, qui cum Deorum cultum deserui, ac omnes ad Christianam Religionem confluere videret; magna facundia, ac delensificis verbis suadebat, ut in Curia Ara vetus Dæ Victorix instauraretur, cui postea D. Ambrosius non minùs elegantem, quam doctam, & nervosam Orationem reposuit.

Haud aliter sine stomacho audire non liceat, qui omnem Veterum doctrinam, tanquam falsis theoriis superstructam è Scholis proscripam vellent, non secùs, ac si cuncta omnia, quæ novi Scriptores literis mandarint, tam firmo stent talo, ut aliquando è suâ dignitate cadere nequeant. Ut unicam rem pertingam, paucis abhinc annis Scholæ totæ erant in fermentis, ut nihil aliud creparent

Ca-

(a) In Epist. (b) De simpl. Med. Facult. lib. 1. cap. 17. (c) De Rep. Dialogo 3.

Cathedræ, quàm fermentationem, qua naturalem partium œconomiam exponerent, modo ad Pistorum ablegatis omnibus penè fermentis, naturales functiones per simplicem texturam, configurationem, & mechanisimum explicantur. Suos igitur manes nova quoque patitur Medicina, & non pauca illius dogmata, quæ multo plausu excepta sunt, forsàn aliquando ab Aula recedent, & quæ exfulare iussa fuerant, in gratiam redibunt. Ast siue illorum ignavia, qui Medicinam discunt, & Artem luapte natura longam, brevem fieri vellent, in causa est, ut medio in cursu consistant, siue varia, & diversa in Scholis Juvenum institutio effecit, ut Medicæ Artis Alumni Nutricios suos nimis diligant, & ab illorum præceptis ne hilum quidem discedant; sed forsàn Tempus veritatis Parens, & diuturnarum ægritudinum verus Medicus huic malo medelam aliquam adferret.

Utriusque juris igitur Medici, antiqui & novi peritum esse oportet Jatricæ facultatis Professore nullique sectæ mancipatum (a) *Sanus homo, qui, & bene valet, & suæ spontis est, nullis obligare se legibus debet. Hunc oportet varium habere vitæ genus, modò ruri esse, modò in Urbe, nullum cibi genus fugere*; Sic olim Celsus de Homine sano & libero, id ipsum quoque de Medico ingenuo, & cui sanum sit synciput, proferre liceat, nimirum quòd liberè sentiendi integram potestatem fervet, nullumque doctrinæ genus abhorreat, dummodò rationi & experientiæ respondeat. Etenim sicuti in Nummis non elegantia, neque num recens, an multò ante percussi fuerint, sed bonitas & pondus spectatur, ita & de libris idem iudicium esto (b) *Qui veteri vino utuntur sapientes puto*, ajebat Comicus; rectè quidem, nisi tamen vinum in vappam seu acorem transierit; non minùs tamen Sapientes judicandi, qui recenti utuntur vino, si defæcatum fuerit; hoc enim vini genus plus nutrit, multòque plus spiritus ab eo elicitur. Non mediocri autem oblectamento Vobis erit Studiosissimi Juvenes ab antiquis

lectionibus ad novas migrare, à Sylvis post longam venationem ad culta Novalia, unde amplæ segetes haberi possint, sic quotiescunque ad Veterum Mensas, ubi aliquantò crassiores Cibi offeruntur Vos saturos noveritis, liceat Vobis ad Scriptorum nostræ ætatis Symposia divertere, ubi elegantiores & sapidiores præsto sunt epulæ, quæ magis ad stomachum faciunt, & concoctu faciliores sunt.

Neque vero cuiquam ex Vobis, O.D. pudori sit suis opinionibus, quas diu foverit, interdum nunciam remittere, si ad lydium veritatis lapidem non satis respondeant; sæpè enim fit ut nonnulli id, quo imbuti fuerint arctè retineant, vel quia vereantur, ne inconstantes, ac transfugæ dici queant,

Vel quia turpe putant parere minoribus, & quæ (c)

Imberbes didicere, Senes perdenda fateri.

Non desunt Doctissimorum Virorum exempla, qui opinionibus suis, quas falsas deprehenderint, non solum valedixerint, sed retractationum libros ediderint, uti inter Sacros Scriptores D. Augustinus, ac inter nostros F. Plempius, qui eam, quam de sanguinis circulari motu doctrinam evertere contenderat, solidis rationum momentis statuminae connisus est, adeò verum est sæpè numerò fieri, veluti ajebat Terentianus Senex, (d) *ut illa, quæ te scire credas, nescias, & quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.*

Exemplaria igitur, tum vetera, tum nova Nocturna versate manu, versate diurna, & quidquid bonæ frugis illis inest, sine partium studio, colligite atque asservate. Fas sit Veterum Sapientiam admirari, non ita tamen ut nostrorum temporum despiciantur ingenia; cessent tandem odia, cessent convitia, quibus utraque pars damnetur, neutra absolvitur. Suus apud vos novis Scriptoribus qui Medicinæ pomœria tam amplè tam feliciter protenderunt, perstet honos & cultus; Priscis quoque Auctoribus, quorum humeris nos insidentes tam longè prospeximus, suus habeatur

(a) Celsus lib. 1. cap. 1. (b) Plaut. in Prologo Casinæ. (c) Hor. lib. 2. Epist. (d) In Adelphi, Actu pr.

beatior honos, & gratia. Licet autem illi humani aliquid interdum passi fuerint, erronea quædam dogmata tradendo, non idcirco despuenda sunt illorum opera, tanquam prorsus infrugifera; fateri enim licet ingeniosa fuisse, in tanta tunc temporis obscuritate, illorum figmenta, quibus si non laus, saltem

neque debeatur contemptus. Labet hic referre Plinii Junioris verba, quibus amicum suum in Achajam proficiscentem admonitum voluit, ut susceptam Provinciam rectè administraret *suus apud te*, (b) ajebat ille, *sit honos Antiquitatis, sit ingentibus factis, sit Fabulis quoque.*

(a) Plin. lib. 8. Epist. 24.

ORATIO OCTAVA,

Habita die 5. Novembris, Anno M. DCC. VI.

In Medicina facienda remediorum simplicitatem Operosæ Compositioni præferendam.

Uotiescunque mecum ipse A. N. ad eam Facultatem, quàm publicè profiteri datum est, animum adverto ac perpendo, quàm gravis, quàm numerosa morborum cohors humano generi incubuerit, atque illud malè plectat, ex adverso autem quàm parum firmis præsidii ad tot hostes propulsandos Natura nos communierit, magna equidem me corripit commiseratio, tum mortalitatis nostræ, cui à tam infesta, & subdola stirpe nulla unquam pax fida, nulla securitas, tum Medicæ Artis, quæ cum non semper præstare valeat, quod acerbius interdum ab illa exigitur, probris, & conviciis passim impetitur, quasi Ars illusoria sit, aut adeò infirma, ut & ipsa quoque medela indigeat. Scitè quidem ac eleganter pronunciavit olim egregius Scriptor, *Natura infirmitatis humanæ tardiora esse Remedia, quàm mala*: (a) quod dictum meherclè, quamvis ab Auctore suo ita fuerit prolutum, ut ad res quasunque, tum publicas, tum privatas accommodari queat, rei medicæ tamen adeò proprium est, ut cuncta Remedia, quæ hactenus excogitata, & reperta fuere, ad congregiendum cum morbis non nisi claudo pede incedant. Febris Furiarum maxima fu-

nereis facibus armata, quàm properè humana corpora depascitur atque absumit! at præsidia, quæ ad febrile incendium si non extinguendum, saltem sufflaminandum opponimus tantò tardiora sunt, quantò unda est tardior igne. Simplex afflatus apoplecticus fulminis ad instar hominem, utut robustum, temporis momento exanimat, atque proster nit; qualè autem habemus Remedium licet de volatilium familia, quod tam gravis affectus in agendo pernecitatem æquare valeat? In iis quoque morbis, qui lentè, & laneo pede, ut dici solet, procedunt, antequam erumpant, & diritatem suam prodant, qualis est hydrophobia ex rabidi canis morfu, stupet attonita Ars Medica, & plerumque nescit quomodo venienti morbo occurrat. Ita est profectò A. O. singula percurramus morborum genera, vero veriùs deprehendemus tardiora esse Remedia, quàm mala. Verum istud etiam utcunque ferendum esset, quando in Orbem terrarum, ceu in arenam hac lege descendimus, ut nobis levi Armatura instructis cum truculentis morborum feris continuò sit depugnandum; at quod magis dolendum, & dissimulare non liceat, est quod non rarò nostra culpa sit, ut tardiora sint Remedia, si malis conferantur, quam quòd re-

vera

(a) Tacit. in vita Julii Agricolæ.

vera talia sint nata, dum illa ad invicem permiscendo, confundendo, corrumpimus, eviramus, ac talia reddimus, ut cum intra vitæ hospitia fuerint admissa inter se potius, quam cum Morbo, & causa morbifica pugnam ineant. Providè quidem ac satis benignè Natura nobiscum egerat, dum nobis quidem ignoto, sed subtilissimo magisterio innoxia Remedia elaboraverat, imò notis quibusdam, & lineamentis distinxerat, ut faciliè, & ipso obtutu peritus Observator posset internoscere, qualem plantam sibi cognatam, & medicatricem pars quælibet corporis fuerit sortita, nisi in nostram perniciem convertere lubuisset; quæ in salubritatis gratiam fuerant fabrefacta. Jam tenetis video, O. D., quid velim, quid mediter, non nisi scilicet, ut quando Practicæ Medicinæ tradendæ mihi munus incumbit, rationum momentis ostendam, in aggredienda morborum curatione, Remediorum simplicitatem nimis operosæ compositioni præferendam.

Medicinam solius Divinæ beneficentiæ, ad malorum, quibus conflictamur lenimen aliquod, donum esse, ex sacrorum Codicum testimonio satis constat; quod ipsum Ethnici quoque sensere, qui proverbiali dicto Medicamenta Θεῶν χεῖρες, h. e. Deorum manus appellarunt. Non sunt ergo Medicamenta humanæ conjecturæ Opus, si Divinum sunt Magisterium; ad Medentium solertiam solummodò spectaret amplum Naturæ Regnum perlustrare ac diligenter scrutari, quænam sint Remedia ad particulares corporis affectus sanandos nata, multiplici nimirum experimento, & accurata observatione, uti olim priscis Medicinæ Parentibus laudabili instituto mos fuit. *Gloria Dei est rem celare, Gloria Regis investigare*, (a) sic olim humanæ Sapientiæ Promocondus Salomon. Summus rerum Opifex, tanquam ludens in Orbe terrarum, in sinu vegetabilium, Animalium, & Mineralium arcanas vires occuluit, ut esset hominibus unde ingenium, ac industriam exercerent, & rerum Virtutes absconditas in aprium eruerent. Ast minùs periti Artifices no-

bis videmur, nisi prælongas, ac interdum etiam scriptas à tergo Schedas apud ægros relinquamus, & in simplici quoque affectu non solum simplicia simplicibus, sed etiam composita compositis permisceamus. Non multum equidem hac in re ab similes sumus Pictoribus, qui sinistra manu tabellam, dextra pennicillum gerentes, toti sunt in permiscendis coloribus, hoc tamen discrimine, quòd illorum obtutui extemplò se prodit nova coloris species, nobis autem neque sensuum ministerio, neque ratiocinantis facultatis ope concessum est nosse tam faciliè, quale sit concretum, quod ex confusanea Remediorum turba emergat.

Elenchum sanè magnum admittit, & mendosè colligit, quisquis ex qualitatibus, quæ rebus miscibilibus insunt, inferre velit easdem proportionatè in mixto corpore reperiri, cum in novo producto præter nativas qualitates insigniter fractas, persæpè aliæ omninò diversæ, interdum etiam virulentæ caput exferant. Ex binis liquoribus pellucidis, si unà permisceantur, corpus opacum fieri satis vulgare experimentum est, ut in scriptorio atramento. (b) Binas pariter fluidas substantias in ipso permixtionis actu in solidum corpus condescere, Offa helmontiana demonstrat. (c) Aurum ex sui natura vim fulminandi non habet, cum spiritu nitri fulmineam potestatem adsciscit. Argentum vim purgatricem non possidet, cum eodem nitri spiritu vehemens hydragogum evadit. Ex variis salium generibus, quorum usus seorsim innoxius est, parari aquas stygias & fortes, ut vocant, acerrimum venenum, satis vulgatum est. Imo quod magis mirere, bina venena consociata quandoque in Antidotum migrarunt; quale exemplum habet Ausonius de muliere, quæ cum zelotypo marito toxicum propinasset, ut necem magis acceleraret, argentum vivum superaddidit, ex quorum miscella & luctamine, miserando illi inexpectata salus oborta est. Quid porro magis palam facit, quanta mixtionis sit dynamis, quam pulveris pyrii compositio? Constat hic, ut norunt

G

omnes

(a) Proverb. cap. 25. (b) Boyle in Phil. Expc. (c) Etmullerus Pyrotech. Ratio. cap. 2.

omnes, ex sulphure, nitro, & carbonibus; sulphur lentè conflagrat, nitrum ab igne refilit, carbonēs accensī scintillas projiciunt. At isthæc invicem discreta quid admirandi continent! Ex horum tamen permixtione cum proportione quadam tale productum ac tantarum virium exsurgit, ut nisi periculis nostris, atque hac tempestate magis qua ferali bello tota exardescit Europa, experiremur quid possit, tale portentum Atellanis fabulis accenseremus. (a) Profectò si Virgilius tale id scisset, neque Salmonea dementem, neque fulmen non imitabile dixisset. Quàm cautè igitur, quàm circumspectè in pharmacia administranda procedere debet bonus Medicus, cavendo à tumultuaria medicaminum mixtione, unde ignotarum virium concreta emergant, immo interdum Monstra, non secus ac in Africa ex ferarum diversi generis coitione; quæ Medicamenta cum Stomachum, qui campus Martius est, ubi exercentur graviores pugnae, subierint, quos tumultus, quales turbas interdum non cient? Præterea cum ad rerum crasim, & texturam immutandam, & invertendam multum polleat fermentatio, atque ubi rerum diversæ indolis fiat permixtio hæc præsto sit, non immeritò ambigere licebit, noxia ne, an salubria futura sint hujusmodi remedia, præsertim si exhibeantur, absoluta nondum fermentatione. Sic in cubiculis, ubi Ægri decumbunt, super mensas magno apparatu instructas non rarò videre est mixturas ex variis cardiacis ad malignitatem præcavendam, vel abigendam in febribus præscribi solitas, in tumorem attolli, & è vasculis ipsis effundi, Ægris ipsis, qui rem hujusmodi spectant, non parum stomachantibus. Haud secus cum simplicia corpora per menstrua solvantur, ut Extracta, ac Magisteria haberi possint, non tam facile, ex ingenua quoque Chymicorum confessione, (b) menstrua à soluto corpore separari possunt, ut aliquid de illis non supersit. Quid verò si ad hæc ignis tortura accedat? Ignem magnum Analytā, & rerum corruptorem appellavit Helmontius, at propiùs vero ac-

cessisse visus est Plinius, qui tanquam Chymista scepticus dubium esse scripsit, (a) num ignis *plura absumat an pariat*, & aliud esse quod primis ignibus, aliud quod secundis, aliud quod tertiis gignitur. Cur ergo si veri specimen aliquod habent ista in Medicina facienda, Remediis compositis non præferantur simplicia tot casibus, tot mutationibus, haud quaquam obnoxia?

Sit autem, quod non diffiteor, Remedia ista quæ prostant ad normam, ac leges, quas Officinarum Dispensatoria præscripserint, exactè & scrupulatim fuisse composita, & juxta proportionēs omnes tum Geometricas, tum Harmonicas (cum in subsidium Musicam quoque advocarint medicaminum factores, ut in Theriaca diateffaron) an propterea censendum leges hujusmodi aliquo Numine affante Logiatriis, qui eas tulere, fuisse dictatas, ut si qui illarum abrogationem intentare velit, tanquam violatæ Religionis reus habendus sit? Illa equidem præsidia, quæ parens Natura, seu Naturæ Auctor fabrefecit, in pondere, numero, & mensura facta fuisse credendum est, ac ejusmodi structura, ut mechanica quadam necessitate, particulares quosdam effectus edant, quos magis admirari, quàm intelligere, & imitari possumus. Cum autem non levi compendio à simplicibus, interdum etiam intra pomœria ipsa prognatis, impetrare liceat quidquid fucatis titulis polliceantur nimis operosè ex variis rebus non tam solo diversis, quàm viribus inter se adversis confarcinata medicamenta, cur decumbentium vires, & patrimonium fatigabimus?

Neque obtrudat quispiam non omni prorsus noxa carere simplicia, ideoque aliarum rerum permixtione corrigenda, castiganda; castiganda utique etiam ipsa simplicia, sed non secus ac triticum, ex quo panis conficitur castigari solet, dum sub versatili mola in pollinem teritur, dum similago à furfuribus secernitur, dum fermentatur, dum pasta pinfitur, dum coquitur. Et qua rerum permixtione totum hoc opus perficitur? non nisi simplicis aquæ affusione; quod verò animad-

versione

(a) Aneid. lib. 6. (b) Sennert. de Conf. & Diff. Chym. cum Gal. c. 19. Estmul. in Pyrot. Rat. (c) Lib. 3. cap. ult.

versione dignum est, panis omnem ferè alienam mixturam respuit, nam si cum melle, saccharo, butyro, ovis, aliisque rebus hujusce generis paratus fuerit, quantum salubritatis illi decedit! licet autem ad unam vel alteram diem palato gratior sit dulciarius hic panis, quàm densus postmodum, quàm onerosus stomacho evadit? sic neque Vinum ad hilarandas mensas accedit, nisi prius mustum rusticum pede ab uvis expressum, in tinis effervuerit, in doliis despumarit, ac defacatum fuerit? quòd si præ nimia spirituum copia turgeat, & Capiti noxam aliquam minuetur, aut lymphæ, aut sacco franguntur illius vires. Idem quoque fiat de simplicibus Remediis illa à sordibus expurgando, infundendo, macerando, decoquendo, succum exprimendo, & consimilibus aliis modis. Quòd si de maritandis simplicibus libido aliqua subeat, id cautè fiat, ut non alienigenis, & exoticis tam facilè jungantur, sed iis quæ de eadem sint cognatione. Ut autem iusta emendatio, & correctio Medicamenti habeatur, ritè perspectam, & exploratam necesse est habere Naturam, tum illius quod emendari debet, tum ejus quod pro corrigente adhibetur; persæpe enim fit, ut hisce corrigentibus, Medicamenti nativa virtus, aut nimis obtundatur, aut plus quàm par est exaltetur. Ad quot secula creditum est Opii vim narcoticam calidiorum aromatum permixtione corrigi, atque cicurari, ut in Philoni Romani aliorumque opiatorum præparatione, cæca scilicet persuasione per traducem ad nostra ferè tempora deducta, qua credidere Majores nostri vim Opii soporiferam in excellenti frigoris gradu esse positam.

Nolim tamen quis putet consuetudinem hanc Medicamenta miscendi & remiscendi traduci mihi tanquam seculi vitium, & imposturam; perantiquus enim mos est hujusmodi, & sola antiquitate defenditur, qui primum in Græcia post Hippocratem caput extulit, ac postmodum apud Arabum Scholas maximè inolevit, & exinde totam Medicam Rempublicam contagione quadam pervasit.

Consuetudinem hanc eleganter expressit Pœtarum Princeps, dum Medicum quendam nomine Japidem describeret, Pæonium in morem succinctum, ac satagentem ut sagittam infixam evelleret, qua Æneas in acie fuerat sauciatus, idque cum frustra pertentaret, tenaci forcipe telum infixum trahendo, & vulnus blande fovendo ex variis herbis fotu parato, Venus Dictamnnum creticum balneo permiscendo effecit, ut sagitta manum secuta nullo cogente excideret.

*Hic Venus obscuro faciem circumdata nimbo (a)
Detulit, hoc fuscum labris splendentibus amnem
Inscit, occulte medicans, spargitque salubres
Ambrosiæ succos, & odoriferam panacæam.*

Non ita verò Homerus, (b) cujus ævo forsitan simplicior, ac propterea salubrior erat medendi ratio; (c) Helenam enim describens celebre illud mœroris, & luctus Pharmacum, h. e. Vinum Nepenthes parantem, ut Menelao, ac Telemacho Ulyssis Filio graves curas ob longam nimis peregrinationem consopiret, illam finxit radicem Oenopiæ in vino infundentem, qua planta in Ægypto à Polydamna Regis Theonis uxore fuerat donata.

*Αὐτὴν ἂρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον, ἔνθεν ἔπινον
Νηπενθὲς τ' ἀχολόντε κακῶν ἐπὶ λήθην ἀπάντων.*

At si modò languenti ægro medicatum aliquod Vinum esset præscribendum, minùs ritè paratum habebitur, nisi in illo infusæ, & ad putrilaginem usque fuerint maceratae plantarum diversi generis radices, folia, flores, fructus, semina, aromata, summatim integra remedium sylva, irrita sanè diligentia, qua numerus computatur, qui virtus, & pondus quæritur; Verùm usus obtinuit, ut in omni penè morbo miscellana Remediorum turba, quam non immeritò arenam sine calce quis dixerit, in Scenam producat, ac pudori ferè sit Schedam aliquam ad Sephasium deferendam, & in propatulo collocandam conscribere, nisi celebre illud *Misce* tanquam publicum Pharmaceutices sigillum fuerit appositum.

Non possum, fateor, non mirari quomodo

G 2

Me-

(a) Lib. 12. Æneid. (b) Odyss. Lib. 3. (c) Vid. Lang. Lib. 3. Epist. 6.

Medentium ferè quisquis tam severè tam religiosè in alendis Ægris victus simplicitatem servandam velit, ut siquid hac in re ab assidentium indulgentia peccatum fuerit, ad ravim usque clamitet ac protestetur sibi culpæ minimè vertendum, si quidquam finistri contigerit; in administrandis verò Remediis, quorum vires persæpè non satis sunt perspectæ, & stomacho insuetæ, nullum non mixturarum genus tam fidenter in usum revocet. Profectò quantum ad Vitæ longævitatē, ac integram valetudinem servandam conducat victus simplicitas, nemo non novit, ac satis palam faciunt veteres Eremicolæ, qui solis herbis, & palmarum fructibus victitantes, ad integrum seculum vitam producebant, id ipsum quoque testantur rustici homines, quibus, ut aiebat Virgilius:

Fundit humo facilem victum justissima tellus (a)
Non sic autem urbanæ gentes, ac præsertim nobiles, & principes Viri, qui quodcunque cupediarum genus elementa per omnia quærentes, graves sibi morbos accersunt, & in medio vitæ stadio in Orci familiam descendunt. Rectè quidem in hanc rem Venusinus Poëta:

Nam cum simul assis (b)
Miscueris elixa, simul conchyliâ turdis,
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta feret pituita.

Neque solâ ciborum varietas morborum nutricula est, sed & potus quoque; sic vina celebriora, variis ex locis conquesta, veluti Hispanica, Gallica, Italica, quibus in conviviis se proluunt Proceres, cum Stomachum subierint, non minùs inter se dissident, ac tumultuantur, quàm nationes, ac populi unde fuerint advecta. Aqua ipsa, qua nullus potus simplicior est, tunc magis commendatur, cum saporis, odoris, & cujusque peregrinæ qualitatis expers est; sic aquam illam ob puritatem suam adeò celebrem, quam M. Agrippa Romam deduxit, Virginem appellarunt, quia, referente Plinio, (c) hercula-

neo rivo in prænestina viâ se commiscere respueret. Sic magnorum fluminum aquas ad potum insalubres esse, (d) litteris prodidit Magnus Hippocrates, siquidem cum magna flumina, velut Eridanus, Rhenus, Ister, variis ac diversis fluminibus in unum confluentibus magnitudinem suam acceptam referant, non possunt non habere aquas difformes, & inæquales, prout variis ex locis varios sapes combiberint; aquas hujusmodi propterea divinus Præceptor non ineleganti vocabulo *dissidentes* appellavit. At si ad sanitatem sartam tectam servandam adeò conducit cibi & potus simplicitas, cur ad amissam redimendam feliciorē operam non præstabunt simplicia, quàm composita Remedia? An si humorum saburram, vel cato, vel ano educere animus sit, defunt in simplicium classe Cathartica, Emetica, atque etiam Minorativa (sit verbo venia) h. e. Medicamenta alvum blande solventia, quo remedii genere non caruere veteres Medici, (e) qui lenientia syrnesmos appellabant? An si particulare aliquod Viscus, uti Caput, Stomachum, Hepar, Lienem, Renes, aliasque partes roburare, iisque tonum suum restituere mens fuerit, è simplicium Regno non suppetunt Cephalica, Stomachica, Hepatica, Splenetica, Nephritica præsidia? An si de veneno propinato, vel ingenito, sive per ferarum morsus illato agatur, ad Theriacam, satis tutum est confugium, tanquam ad unicum Alexicacon herculeis viribus instructum ad venenum quodcunque perdomandum, ac potiùs, si veneni conditio innotuerit, à singularibus, & specificis non quærat auxilium? Absit autem ut hujus tam celebris præsidii existimationi & famæ ubique gentium quidquam detractum velim, solum innuere liceat Theriacam, quamvis in illa tot sint congesta alexipharmaca, non esse universale Antidotum, cum satis constet in acri, (f) & rodente veneno noxiam illam esse, & longè majora beneficia è simplicibus remediis, uti è lacte, & oleosis substantiis obtineri. Nomine

(a) Georg. 1. 2. (b) Horat. sermo. lib. 2. Satyr. 2. (c) Lib. 31. c. 30. (d) De aëre, aquis, locis. num. 21. (e) Lang. lib. 1. epist. 17. (f) Vide Valler. in 7. Epidem. num. 79.

autem simplicium nequaquam intelligi velim ea sola, quæ nobis è vegetabilium familia, sed etiam illa, quæ ex animalium, & mineralium classe abundè suggeruntur, quæ singula recensere nimis longum esset. Siccotamen pede thermale aquas præterire non licet, quas tam larga vena ubique terrarum Natura profudit, quas inter primas tenent Aponitanæ, tum antiquitatis jure, tum ob divinas, quibus excellunt virtutes, (a) quando Claudianus illas *commune Medentum auxilium*, & *præsens Numen appellavit*, cum omnia penè mala, quæ Artis magisteria eluserint, ad hæc medicatrices undas, tanquam ad letheæ pocula feritatis suæ oblita conquiescant. Vetus tamen scabies miscendi, ac remiscendi Medicamenta non finit interdum ut sacri thermarum latices, quales Natura protulit, agris potandi exhibeantur, cum aliquando Thermale aquæ variis è Scatebris, & diversæ facultatis eductæ simul commisceantur, sive alicujus spiritus, ut vitrioli, sulphuris, aut alicujus acidi stigmatis affusione ut diureticæ fiant, depraventur, conjectura non prorsus improbanda, quod hoc pacto conflare possint aquæ stygiæ, & rodentes. Suppeterent quam plurima alia argumenta, sed vereor ne prolixitate nimia favorem vestrum minùs demereri possim; pauca tamen per humanitatem vestram adhuc proferre liceat, ut quod mihi ab initio fuit propositum planè evincam. Quam diu à peritioribus Artis Magistris insudatum est, ad Febrifugum aliquod conflandum, ex triplici Regno materia petita? at omnes hæcenus illorum labores, frustrante diligentia, in irritum cessere, & si aliquod antipyreticum in illorum monumentis exstat, non nisi sub grypho descriptum legitur, ut Delionatore opus sit, si mens Auctoris sincera habenda sit. Solus Peruvianus cortex, nobis à Divina beneficentia munus concessum, sine alterius rei mixtura in qualibet Regione, quocunque anni tempore, ætate, sexu, temperamento, Febres saltem recurrentes atque intervallatas fugat, & exterminat; quanquam

non defuerint, qui hieron hoc picron ex Arbore Vitæ decerptum temerare pertentarent Opio; aliisque rebus adjectis, ut solitis malignis vulgo imponent. Ex eadem Peruviana Regione postremò ad nos deferri cœpit radix quædam Ipecacaunha dicta, singulare ac plane divinum Remedium ad fluxus dysentericos persanandos, quod morbi genus, utpote epidemicum Urbes, & Agros depopulatur, ac interdum magnos Exercitus non solum decimavit, sed prorsus delevit. Ad Luem veneream, Monstrum horrendum ingens perdomandam, quodnam Guajaco præstantius habemus Remedium? Hoc ligno in aqua simplici infuso ac decocto celticam labem quolibet alio Remedio ferè ineluibilem mirificè abstergimus, ac defædatis corporibus pristinum nitorem conciliamus. Haud sum nescius decocto ex Guajaco multa alia admisceri solita, ast id fieri existimo ex veteri intemperie Medicamenta permiscendi, cum ea, quæ hoc ligno incoqui solent, reddere quidem possint potionem minùs gratam, sed non magis salubrem. Hinc nunquam satis dignè commendandum Antonii Galli consilium, qui cum sua quoque ætate prophari hoc remedium multarum rerum permixtione observaret, idque sine stomacho perferre non posset, *Librum de Ligno Sancto non permiscendo* conscripsit. Sicubi ergo multiplici, ac fido experimento medicamentorum, quæ simplicia vocant, & quorum tam magna est supellex, satis perspecta fuerit Virtus, prudentis ac ingenui Medici erit talia Remedia in curandis agris illis præferre, quæ nimis studiosè parata varias metamorphoses subierint. (b) Nostri tamen temporibus gratulari licet, quibus multis antiquatis opinionibus valere jussis, analysi potius, quàm synthesi curæ est, & saniori consilio usui esse incipiunt dona incorrupta divinæ Parentis & artificis Naturæ, quæ sicuti ad lampadem vitalem sustentandam Alimenta nobis liberaliter indulgit, ita ad morbos profligandos Medicamenta abundè suggestit, & propriis manibus concinnavit.

G 3 NOI

(a) Claudianus de balneis aponitanis. (b) Ledel. Ephem. Germ. Decur. III. Ann. 19.

NOI REFORMATORI

Dello Studio di Padoa.

HAvendo veduto per la Fede di revisione, & approbatione del P.F. Vincenzo Maria Mazzoleni Inquisitore, nel Libro intitolato: *Orationi di Bernardino Ramazzini Publico Professor dello Studio di Padoa* non v'esser cos'alcuna contro la Santa Fede Cattolica, & parimente per Attestato del Segretario No-

stro, niente contro Prencipi, & buoni costumi; concedemo Licenza à Gio. Battista Conzato Stampatore, che possi esser stampato, osservando gl'ordini in materia di Stampe, & presentando le solite copie alle Publiche Librarie di Venetia, & di Padoa.

Dat. 20. Luglio 1708.

(Girolamo Venier Kr. Proc. Ref.
(Marin Zorzi Ref.

Agostino Gadaldini Segr.

ORATIO NONA,

Habita in Patavino Lyceo Die 5. Novembris, M. DCC. VII.

THEORICÆ MEDICINÆ,

Nullum Jus esse, ut supra Practicam Dominatum affectet.

Uemadmodum pro civilis societatis recto regimine, cujus beneficio à ferarum victu dispescitur humanum genus, varia instituta fuere Politicæ genera, ita ut modò unus, modò plures simul dominatum exercerent, ita pro regenda humani corporis Valetudine, quæ unicum in terris bonum est, quando non est vivere vita, sed valere, idem pariter evenisse arbitrari licet A. O. Ab ipsius Mundi primordiis cum primo nostro Parenti post lapsum, ac exinde illius posteritati insudandum fuit, ad victum, sive terram exercendo, sive venando, sive opere pastoritio, sibi comparandum, variæque aëris, tum æstus, tum frigoris intemperantiæ subeundæ, ac propterea primævum illud virium robur infringi,

& infirmari cœptum est, erumpente infesta morborum segete, sola Medicina Practica tutandæ, & reparandæ salutis Jus summum, & arbitrium sibi adscivit, & ad multa secula non improspere exercuit. Comparata itaque varia remediorum supellectile simplici tamen, utpote è vegetabilium censu deprompta (cum nondum itum esset in Terræ viscera, neque ea, quæ altè Natura recondiderat in apricum fuissent eruta) primam suam ætatem satis placidè, & feliciter traduxit Ars Medica, tunc temporis Ars verè muta, silente omnino Theorica. Ast ubi mortalium mentem sciendi cœstro insita vi flagrantem rerum naturalium causas investigandi cupido, semper tamen laudanda, incessit, tunc primùm remediorum, quæ salubriora fuerant comperta, quæsita est ratio, & nascentium in dies morborum at-

tentè

tentè observari cœpta est indoles, & ingenium. Paulatim igitur Practicæ Medicinæ se comitem addidit, & socias vires junxit Theorica, reverenter tamen circa illam tanquam Parentem se gerens, rationem quippe factò, non factum rationi accommodans. Verùm temporis progressu, ac potissimum ob raram, & admirandam exacti nuper seculi felicitatem; propter tot gloriosa Inventa majores nido pennas extendens, adeò in sublime se evexit, ut comitem suam multis parafangis post se videatur reliquisse. Modò igitur sola Theorica admirationi est, sola commendatur, ac potissimum excolitur, jamque ferè nemo est, sive Philosophus, sive Philomathes, qui de humani Corporis structura, & partium usu, qui de cujusque morbi vel exotici natura, & indole, qui de remediorum potestate, ac illorum in humanis corporibus operandi modo disertè, ac nervosè differere, atque etiam scribere, si velit non possit, licet medendi usum non teneat magis, quàm navigandi modum, qui Nauticam ex Libris tantum didicerit. Hæc itaque Facultas adeò culta, adeò splendida, ut fulgore suo reliquas Artes prægraveret, Dictaturam, & principatum supra Practicam videtur affectare, ac licet Mundo posterior nata alteri antiquissimæ, & cujus fortunæ antea velificabat, gubernaculum è manibus jam jam tentat eripere, leges, & operandi modum illi vel è longinquo præscribens. Mihi igitur in hoc amplissimo Scientiarum omnium, & Artium Emporio Practicam Medicinam profitenti, æquum visum est coram Vobis tanquam æquissimis Judicibus hodierna hac mea Oratione causam hanc agere, ac rationibus, & exemplis palam facere, non esse Theoricæ Medicinæ Jus ullum, ut supra Practicam despoticum dominatum sibi deposcat, sed potius optandum, ut ambæ hæ humanæ felicitatis Præsides ad invicem fœderatæ mixtum exercent ex æquo imperium.

Quàm facilè, ac frequenter ratiocinia nostra, utut ingeniosa, ac penè apodictica nobis illudant, ac imponant, non paucis exemplis,

cum iis ex rebus, quæ ad naturales scientias, tum quæ ad Civilem prudentiam spectant, demonstrare possem si vellem. Quid, precor, in Philosophorum Scholis majori plausu exceptum, & constantius retentum, quàm simplicium corporum, ex quorum mutuo complexu omnia primò consentur, & in quæ omnia demum solvantur, excogitatus ille quaternio, ex eo deductus, quòd duo sint corpora, quæ ex sua gravitate descendunt, veluti Terra, & Aqua, alia duo, quæ ex insita levitate sursum petant uti Aër, & Ignis? Ast hujusmodi doctrina de Elementorum numero, de credita quorundam corporum levitate apud Eruditos modò quid inanius, quid levius? Omnia corpora, quæcunque ea sint, à propria gravitate deorsum ferri, & urgeri, nihil autem sursum nisi ab aliena vi efferri extra omnem dubitationis aleam existit.

Ne tibi dent, timeo, flammæ corpora fraudem;

*Nec cum subsiliunt ignes ad tecta domorum,
Sponte sua facere id sine vi subigente putandum est.*

Sic olim quoque Lueretius de rerum natura; (a) quot Mundi Systemata humanæ mentes hætenus cudere, quæ fidem & suos Cultores promerita sunt? Nisi sacrorum Voluminum auctoritas piorum mentem inter obsequii repagula coërceret, pauci forsitan essent, qui in eam non irent sententiam, quæ statuit Terram, cui insistimus, assidua rapi vertigine, Solem autem in Mundi centro regia majestate immotum stare; adeò benè omnibus phænomenis in hoc Systemate respondet Planetarum Theorica. Porro quam sæpè in rebus tum publicis, tum privatis, nos fallant nostra consilia ad prudentiæ libramentum licet expensa, Veterum monumenta, & quotidiani casus abundè loquuntur. Satis sit in hanc rem dictum illud Bruti, qui post Cæsaris necem pro asserenda Patriæ libertate patratam, cum omnia benè consulta male cessisse adverteret, ferrum manu stringens, quò sibi mortem conscisceret, exclamasse fertur.

(b) *O misera Virtus ergo fabula eras, seu verba,*

(a) Lib. 2. (b) Dionys. Halicæ. L. 47.

ba, & ego te uti rem colebam, & exercebam, verum fortunæ serviebas.

Haud aliter in Arte Medica, Arte, si qua ulla est, planè conjecturali, ut in qua non secus ac in militari, & navigatoria solet fortuna ludere, passim contingere videmus; non rarò quippe evenit, ut ea, quæ ad morbum aliquem oppugnandum ritè, & ad medicas leges fuerant sancita, ut neque Hippocrates ipse potuisset melius, in ipso conflictu eventum sortiantur adeo improspere, ut suscepta consilia, si non aperte, tacitè saltem damnare necesse sit, & contrariam prorsus inceptæ curationi viam inire, (a) exemplo Antonii Musæ qui Augustum graviter laborantem contraria Medicina restituit: Habet equidem ea Medicinæ pars, quæ Theorica dicitur, speciosa theoremata, & universalia quædam effata, quorum merito scientiarum cœtui videatur posse accenseri, ast ubi ad tecmarfism, & curandos particulatim morbos velit descendere, non pauca illi obviam fient impedimenta, adeò ut persæpè re ipsa præstare nequeat, quæ fidenter, & magnificè nimis sponponderat. Regionum, & locorum diversitas, varium, & multiforme alimentorum genus, quibus non tam ad necessitatem quàm ad voluptuosam vitam utuntur homines, particulares in quibusdam Idiosyncrasiæ, Epidemicæ quædam morborum constitutiones, identidem recurrentes aliæque abditiores causæ, peritiores Medicos persæpè compellunt, ut elegantioribus ratiociniis nuncio remisso, sive fortunæ arbitrio, sive Naturæ nutibus cæco quodam modo auscultent, & morem gerant. Si popularis aliqua constitutio, uti febrium, pleuritidum, alvi fluxuum, aliorumque id genus affectuum vagari incipiat, quàm cautum, quàm circumspectum oportet esse Medicum! etenim, si quidquam sapiat, suspensio pede procedet, nec tam facilè, ut in morbis sporadicis ad magna remedia administranda descendet, nisi priùs attentè observarit, quo tenore natura procedat in iis curandis, quos sua fors non peremerit; novit quippe ea remedia, uti phle-

botomiam, purgationes, febrifuga, aliaque id genus, quæ in una Constitutione contulerint, in altera licet simili, & in eodem specie affectu Ægros jugulasse. Eos propterea, quibus in hujusmodi Constitutionum principio ægrotare contigerit, sub infausto sydere natos vocare liceat, quorum periculo nimirum perdiscant Clinici, qualem postea in cæteris curationem instituant. Non ideò tamen is censeri velim qui putem, ratione neglecta, ab Eventu solummodo notanda esse facta, careat enim successibus qui ita sentiat; sit Eventus, uti apud Livium agebat Q. Fabius Maximus stultorum magister, (b) si ratio constans, & immutabilis sit; ubi tamen de corio humano agitur, & ratio veri specimen aliquod tantummodo habeat, Eventum, & Experientiam, quæ Artem fecit, præferendam crediderim. In (c) longis quidem morbis, quos tempus ut facit, ita & solvit, *si omnia secundum rationem facienti non succedat, secundum rationem non statim condemnetur, si quid non statim profuit; in acutis autem morbis cito mutetur quod non profuit; liccatque experiri aliud, atque aliud.*

Novus aliquis morbus, uti aliquando evenisse legimus, caput offerat, quales turbæ excitantur, quàm gravibus logomachiis inter se dimicant celebriores Artis Antesignani! ut morbi non antea visi, neque apud Veterum quemquam adumbrati, indolem rimentur & rationalem medendi modum statuunt; quod ferè tamen non assequuntur, nisi postquam Præctica Medicina, aut casu, aut analogismo proprium & singulare remedium repererit, ac evulgarit. Jam duo secula effluxere, ex quo Gallicus morbus, Italiam primò in Neapolitano Regno, mox totam Europam dira contagione pervasit, & adhuc infestat, licet tandem mitior factus multum ferociæ & insolentiæ suæ dimiserit; si monumenta Scriptorum evolvamus, qui hujusce morbi historiam, & curandi modum tunc temporis tradidere, quæ somnia, quàm ineptas disceptationes in iis deprehendimus! Profectò in quibusdam illorum versandis vix risum, in quibusdam

(a) Plin. Lib 29. H. N. cap. 1. (b) L. 22. (c) Vide Heurnium l. 2, Apho. 52. Celsus l. 3. cap. 1.

busdam vix somnum tenere me fateor. In hanc rem id unum sufficiat, valde plausibilem fuisse illorum sententiam, qui crederent Gallicam luem nil aliud esse, quàm calidam, & siccam Jecoris intemperiem, ex contrariorum regula facilè expugnandam. Simplex autem Guajaci in aqua decoctio non minus ad Theorias omnes, quas de hoc morbo veteres confinxerant, prorsus abolendas valuit, quàm ad Celticam labem eluendam.

Non absimili ratione Peruvianus Cortex, celebre illud Febrifugum, cujus nostra hac ætate tam frequens, nisi forsan nimius, & impudens est usus, nondum medullitus febris naturam nos attingisse palam fecit, cum sat virium habuerit, (a) ut omnium Antiquorum de natura Febris Systemata è suo gradu deiceret, & Recentiorum quoque Ideas omnes, quæ de hoc affectu hætenus prodire, non parum dubias reddiderit, adeò ut inter ea, quæ adhuc desiderantur non immeritò referri possit, scire quid verè sit Febris. Sic Indorum Practica Medicina particularibus suis remediis suppetias indigentis nostris identidem ferens Europæorum Theoricam exercet, & fatigat.

Nolim tamen quis putet, velle me iniquo animo Theoricam, tanquam rem inanem, & nullius usus hoc pacto traducere; illam enim semper maximi feci, & faciam, qua nimirum si careret Ars Medica manca esset, & imperfecta, sed ea tantum mihi mens est, ut ostendam non esse illi unde tantum se effe- rat, ut supra Practicam dominatum sibi debere existimet, & illi præire velit, cujus vestigia olim pressit,

Ut rota posterior currens, & in axe secundo; (b) Etenim longè diversum est ratiocinari, ac operari, atque aliud est Ægrum videre in lecto jacentem, aliud in libro descriptum; Vena tangenda est, atque observandæ magnæ illæ morborum tempestates, & insultuum reciprocationes, quibus in suis lectulis tanquam in Euripo Ægri jactantur. (c) Frequentibus Existispiis insignium Professorum

exemplo in corporibus recens denatis, & adhuc calentibus lustranda sunt Viscera, & partium nervosarum fibrillæ, & capillamenta exploranda, hac ratione divinando, non res futuras, ut olim Haruspices, sed quænam fuerit morbi non sat benè cogniti, & subitæ, vel non prænunciatæ mortis vera, & germana causa. Verus itaque Practicus totus operosus est, & mente, & manu Naturæ librum consulens, & evolvens, ut exinde magis ad agendum quàm ad dicendum instructior, & paratior esse valeat; Exsultet in ditione sua quantum lubet Theorica, sibi plaudat, & vires suas ostendet, ast in Practicæ fines transgressa sibi temperet, & magna semper efflandi tumore omisso, agnoscat qualis in ea provincia hospes illa sit, & quanto temporis impendio constet fidelis, & solidæ Præxis acquisitio. Quis autem, modò literarum studiis fuerit instructus, ac puriorem Philosophiam hauserit, nostra hac ætate, qua omnia complanata sunt, ac ad Scientias omnes facilis patet aditus, quis, inquam, sola selectiorum Scriptorum lectione in bonum Theoricum exiguo tempore, si velit, emergere non possit, quamvis Lycei fores nunquam salutarit, & neminem è subselliis declamantem audierit? Seponat ergo secreta sua studia is, qui soli Theoricæ se totum mancipavit, & Libris dies noctesque impallescens vitam lucernariam degit, scire affectans quidquid tùm Veteres, tùm novi Scriptores dixerint (quando persæpè nostrum scire nil aliud est, quàm scire quid unus, & alter dixerit,) seponat inquam libros, & Medicæ Praxi se addicat, Nosocomia adeat, vicatim Ægros invisendo, uti mos est, Clinicis, discurrere incipiat; qualis Tyro apud ægros, & Affidentes apparebit, præceptis ac documentis Scriptorum licet instructus, & saginatus? Stupens nimirum, ac attonitus ceu ineptus Artifex, suo indicio quasi Sorex se prodet. Idem propemodum in experto Medico in aggre- diendis morborum curationibus accidere crediderim, ac olim Declamatoribus in agen-

H

dis

(a) Hac de re vide Bettinum in Defensione Medicinæ. (b) Persius Sat. 5. (c) Jo. J. M. Lancif. Archiater Pontificius de mortibus subitaneis.

dis causis. Illi etenim, qui privatis in locis declamare consueverant, doctè licet, ac disertè Controversias ad lubitum sibi fingendo, ubi primùm Forum ingrederentur, alicujus causæ patrociniū suscepturi, conspectu loci, & Judicum interdum ita perterrebantur, ut illos ex improvīso sua Eloquentia desereret, & Clientes potius, quàm Patroni censerī possent. *Proprius est Fori profectus*, (a) ajebat olim Oratoriæ facultatis magnus Institutor, *alia lux, alia veri discriminis facies, plusque si separet, usus sine doctrina, quàm citra usum doctrina valeat*; Ideoque nonnulli senes in Schola facti stupent novitate cum in judicia venerunt. Quod igitur in judiciario Foro olim observari consueverat, illud ipsū in Foro quoque Medico contingere videmus, ubi quis manus nondum medicas admoveere velit ad venas tentandas, & pharmaca præscribenda.

Fasces ergo ad Ægrotantium lectulos submittat necessum est, doctus licet, & eruditus Theoricus, atque is præsertim qui recens ab Academia venerit, & paulò ante laureatus de gravioribus morbis facilem victoriam, sibi sponderit. Non satis est enim celebriora Hippocratis, Celsi, aliorumque Medicinæ Procerum documenta in numerato, ut dici solet habere, ut certo quis proferre possit, qualis sit morbi, quem curandum suscepit conditio, & ingenium, ubi nam cubet, cui parti exitium minuetur, qualem eventum sit habiturus, & quibus præfidiis tentanda sit oppugnatio: Pulchrum quidem esset scire etiam quæ ad medicam eruditionem spectant; sed quemadmodum perito Nautæ indecorum non est, Marini fluxus, & refluxus causam nescire, dummodo non ignoret, ubi syrtes, & scopuli lateant, & quomodo portum occupare oporteat: ita bono Practico nequaquam vitio vertendum, si quædam ignoret, quæ ad elegantiam potius, quàm ad ægrotantium salutem spectant.

Similitudines parere errores etiam bonis Medicis pronunciavit olim Magnus Artis Præceptor, (b) quod utique verum est, cum non ra-

rò contingat, ut diversi omninò specie Affectus iisdem signis, & Symptomatibus stipari soleant, ut Colica, & Nephritis, Galeno teste, (c) qui ingenua confessione se decipitum fuisse scripsit, dum putaret se Renum dolore laborare, ac postea Colica passione se mulctatum fuisse deprehenderit; Ast hujusmodi Præceptoris dictum longè verius est in Theorico quàm in Practico, novit etenim bonus, & expertus Practicus quàm facilè sit decipi, & quam difficile sit Judicium, immò quam periculosum Artis, & Artificis honori de morbi natura Judicium asseveranter proferre, atque illud propalam facere. At si hæc veri specimen aliquod præferant, quam ratione, quo titulo unquam Theorica primatum in Arte sibi deposcat? an quia consilio, & documentis multum lucis Practicæ sceneretur, ac illi quodammodo faciem præferat, ne cespitet, ne à recta semita deflectat? Ast faciem præferre ministerium est non ejus qui dominetur, & imperet, sed qui serviat. Multum quidem Theoricæ debet Practica, quis inficiari ausit? etenim benefacta malignè detrectare nefas esset, si tamen dati, & accepti ineunda sit ratio, in incerto erit quænam alteri plus debeat. Id tamen certum est bono Practico longè plus Ægrum debere, quam bono Theorico; cum enim, qui magis cum Ægris, quàm cum sanis hominibus ævum traduxerit non tam facile fallent morborum sub larva latentium monstruosæ facies, neque erroribus, tum in judicando, tum medendo ita erit obnoxius, ut his, qui legendo, scribendo, & declamando consueverit. Fidem autem meis dictis promereri mihi non viderer, nisi alicujus exempli appositione rem certam facerem. Ab humanitate vestra itaque Ornatissimi Domini impetrare liceat, ut in hanc rem historiam oppidò curiosam, & memoratū dignam referam.

(d) Venetiis Anno septuagesimo sexto supra sesquimillesimum non adspernanda pestilentiae signa ex improvīso se prodidere, cujus rei novita-

(a) Quint. Instit. Orat. L. 12. Cap. 7.

(b) 3. in 6. Epid.

(c) 2. de loc. affec. cap. 5.

(d) Antonius Ricobonus in Gymnas.

Patav. Lib. Quinto Cap. Quinto.

novitate Primorum Ordinibus, & tota Civitate perculsa, publicæ salutis custodiæ singulari diligentia invigilari cœptum. Verum cum ob frequentiora in dies funera rumor hujusmodi percrebesceret, ac magnæ inter Medicos, uti mos est, obortæ fuissent circa morbi Naturam contentiones, aliis pestilentem morbum esse negantibus, aliis verò reclamantibus diram, & exitialem pestem esse, non multò post stragem ingentem edituram; idcirco inter hæc discrimina, & Medentium in re tam gravi disceptationes, ut decerneretur qualis esset revera grassantis morbi conditio, publico decreto Venetias acciti Hieronymus Mercurialis, & Hieronymus Capiavaccius, Patavini Lycei duo tunc temporis clarissima lumina. Splendido itaque comitatu Venetias profecti sunt hi celeberrimi Viri, neque minori expectatione ab universa Civitate excepti fuere, ac olim magnus Hippocrates ab Abderitis ad curandum Democritum evocatus. Munus ergo suum adorti vagante morbo ad severum examen juxta normam medicarum legum adducto, ac signis omnibus pestis, tum prophænenis, tum epiphænenis, ritè pensatis, nec non partium inter se dissidentium rationibus utrinque auditis, ad Excelsum Collegium perducti, coram Serenissimo Principe sententiam suam tulere, nequaquam pestilentem esse, eam quæ vagabatur Epidemiam, ac liberè professi sunt se suis methodis, ac præfidiis morbum hujusmodi curaturos. Ad tam favorabilem sententiam pronis auribus exceptam, & palam factam magna anxietate, & metu illicò soluta est Civitas, quæ in summum gaudium effusa Soteres suos ad Cælum usque efferebat. Verum intra paucos dies miserè pessum ivit malè concepta lætitia, etenim cum à solita diligentia lue infectos ad remotiora loca adsportandi desitum esset, exitialis ille morbus à Judicibus tantæ auctoritatis tanquam insons absolutus majori securitate in vulgus sævire cœpit, adeo ut anni unius spatio centum ferè hominum millia in Orci familiam demiserit; perhumaniter

tamen erga suos Judices se gessit pestilens ille morbus, illis enim pèpercit, ac indulgit, ut fospites, comitatu suo tamen, magna ex parte orbati, Patavium redirent; sic

*Quæsitæ nocuere Artes, cessere Magistri, (a)
Phyllyrides Chiron Amythaoniusque Melampus.*

ut olim Virgilius de Medicis in pestilenti quadam constitutione. Talem habuit exitum tantorum Virorum, tam magnifica, tam solennis ad Venetam Urbem profectio.

Abfit autem ut hujusmodi narratione, tam insignium Professorum famæ, & existimationi quidquam detractum velim, perennis enim erit illorum gloria, & nomen, donec inter mortales vigeat Ars Medica, & Lyceum hoc stabit Æternitati sacrum, sed solum mihi animus fuit, ut Clariss. Virorum exemplo, qui in Theoricis magis claruere, quàm in Practicis, & quorum methodi habebantur pro Secretis, propositum meum firmius statuinarem.

Cum ergo satis superque, nisi me fallit philautia, fuerit demonstratum nullum jus Theoricæ legitimum esse, ut supra Practicam dominatum ullum obtineat, nihil optabilius foret, nihil ad publicum bonum magis conducibile, quàm ut hæ binæ Valetudinis Rectrices, simultatibus sepositis, sincerum inter se inirent fœdus, & sociale ex æquo regimen exerceant. Multò magis quidem optandum foret, ut idem esset, bonus Theoricus, & bonus Practicus, sed paucis hoc datum est, ac iis tantum,

quos æquus amavit

Jupiter, aut ardens evexit ad æthera Virtus.
Habere tamen singulæ Ætates hujusce ordinis Professores, habet etiam præsens hæc ætas, & nostrum hoc Lyceum. Summa itaque votorum sit, ut ambæ hæ Facultates, quibus Ars constat, & perficitur, Consilio & opere, Præceptis & Experimentis ita ad invicem consentiant, ut non duorum, sed unius tantum videatur imperium.

H 2

ORA-

(a) Georg. lib. 3.

ORATIO DECIMA, HYEMALIS CONSTITUTIO ALGIDISSIMA

Anni M. DCC. IX.

Habita in Patavino Lyceo die XIII. Maji,

Cum Primariam Practicæ Medicinæ Cathedram primum conscenderet.

Illustrissimis, & Excellentissimis D.D.

PATAVINI ATHENÆI MODERATORIBUS,

D. FEDERICO MARCELLO, D. Marci Procuratori,
D. HIERONYMO VENERIO, Equiti, & D. Marci Procuratori,
D. MARINO GEORGIO,

BERNARDINUS RAMAZZINI Felicitatem.

ORATIONUM mearum, quas in Patavino Lyceo occasione anniversariæ Studiorum instaurationis, hætenus, habui, libello Vobis inscripto Illustrissimi, & Excellentissimi Viri, additamento erit Oratio hæc mea nuper habita, cum primariam Practicæ Medicinæ Cathedram, cui ex singulari beneficentiæ vestræ munere additum me video, primum conscendi. Quàm tenue illud esset, quod vestrorum Nominum amplitudini offerre ausus fueram, agnoscens, in ipsa nuncupatoria Epistola, protestatus fueram Opusculo jam edito velle me quotannis adjicere quidquid in hoc genere è paupere meo penu prodire posset; quod nunc præsto ac lubenter præstabo, cum mea plurimum intersit librum ita augescere, ut millesima pagina surgat. Argumentum quod in hac mea Oratione tractavi Sapientia vestra forsannon indignum esset, si Vobis, quos publicis commodis Virtus vestra perpetuò addixit, isthæc legere vacaret. Philosophicè, & Medicè differendi ansam præbuit hyemalis hujusce Anni Constitutio tam algida & communis, quæ Venetæ Urbi obsidionali maris congelatione plus terroris, quam ullus unquam hostis armatis navibus injecit. Hoc igitur qualecunque sit munusculum ad Opusculi accessionem, & obsequii mei argumentum hilari vultu, ut soletis, excipite. Valete diu ac plurimum Mæcenates Amplissimi, sic ut Hesiodi senectæ Vobis contingat.

Patavii die 2. Junii 1709.

ET si eorum, quæ non nisi multo labore, & conatu superata fuerint, meminisse quoddam voluptatis genus dicitur, perpauco tamen esse existimo, qui ad illius loci conspectum, ubi grave aliquod discrimen aliquando subierint, non inhorrescant; quomodocumque enim sive fortunæ beneficio sive redeunte in præcordia virtute, quis evaserit, locus tamen ipse, ubi exacti periculi casus incidit oculos, qui primi in acie, ut dici solet, vincuntur, perstringens animum ad horrorem aliquem concipiendum facili negotio compellit. Id ipsum modò experiri me fateor, nec pudet fateri, dum enim in hac Aula omnium amplissima, & super hanc Exedram me intueor, ubi novem ab hinc annis tenuitatis meæ periculum feci,

feci, ut de more solent omnes cum ad publice profitendum in hoc Lyceo primum accedunt, sui spectaculum in hac arena præbendo, ac mentem subit recordatio, quantum expaverim loci & personarum dignitate deterritus, ut veritus fuerim, ne in ipso Orationis limine vox, & vires me deficerent, ac modò dum video mihi demandatam provinciam, ut hoc ipso in loco, & ab hoc Subsellio, ex quo tanquam è tripode tot celeberrimi Professores oracula sua effudere, post hac Practicam Medicinam studiosæ Juventuti tradere debeam, novo horrore non possum non corripì, quem sicuti longo usu, & consuetudine imminutum iri non spero, ita vereor ne in dies augeat. Ita fermè evenire solet, ut nunquam satis pensitemus, quid ferre valeant humeri, quid recusent, neque cognoscamus quàm dura, quam onerosa sit aliqua provincia, nisi postquam fuerit suscepta. Ist hæc equidem multò antea mecum præfenseram, ac tam gravi discrimini opportunè me subduxisse arbitrabar, seposito res meas promovendi tentamine: Neque enim indecorum putavi, imò ingenui pudoris plenum opus esse credidi, post honorum ac dignitatum petitionem candidatis speciem interdum exuere, ac sinere ut is quem te digniorem noveris & in axe anteriori currentem, locum occupet, quem sua virtute promeruerit. Rectè quidem ac sapienter hujus Cathedræ, quæ tam diu sine suo Professore squalibat, dignitati fuerat consultum; ast quàm grande ornamentum illi Fata invidere, è viventium statione sublato Illustrissimo Comite Allexandro Borromeo, quem Practicæ Medicinæ primarium Professore Sapientissimi hujus Lycei Moderatores designarant. Verùm summo rerum omnium Moderatori & Arbitro placuit Virum hunc claritudine generis, pietate, ac doctrina percelebrem, ad sublimia Cœli subsellia evocare, ubi nunc ille humana despicit, ac sollicitudines nostras ridet, qui tam clarum lumen huic Civitati, huic Lyceo, atque Ordini nostro ademptum conquerimur.

Quoniam autem tanto Viro susceptum me

voluere, Sapientissimi Moderatores, Amplissimus Senatus Venetus, & Serenissimus Princeps, quem nuper terris ereptum ingemiscimus, & Cœlo adsitum colimus, iisque placitum tam honorifico gradu senectam meam decorare in titulum sepulcri, me ipsum excutiam, & si qui sunt in effæcto jam corpore igniculi, eos exstimulabo, & admicationes aliquot identidem explicandas, ut solent morituræ faces, pro viribus compellam. Et si autem non ignoro conatus meos tanto muneri suppare nunquam fieri posse, ut quod loci & gradus sublimitas exposcunt exæquent, onus tamen impositum detrectare nefas credidi; quod si expectationem vestram non implevero, utut nervis omnibus connitar, conscientia mea tamen contentus vivam, ut quis sciam dignitatem hanc non ambitu nec ullis artibus mihi quæsitam, sed à sola hujus Lycei Triumvirorum beneficentia promanasse, quibus nescio quo pacto volupe fuit, eodem fere tempore ac tam raro exemplo tot commoda, tot beneficia, tot honores, in sinum meum effundere, ut nihil amplius mihi supersit, quod possim votis expectere, nec ipsis quid valeant ulterius conferre. Jam video quod munus mihi nunc incumbet, nimirum, ut Panegyricum pro justa gratiarum actione contexerem, sed quemadmodum iis ingenii viribus haudquaquam instructum me agnosco, ita temerarium opus censerem, tot amplissimorum Virorum merita, & laudes unica Oratione velle completi; cum ad id ritè peragendum vix plures actiones sufficerent; quando igitur verbis gratias agere nimis levidense officium est, & à referendis gratiis quàm longissimè absum, consultius facturum me arbitror, si tantummodo gratias habeam, easque immortales, alta mente repositas, atque æternum servandas. Quoniam autem huc convenisse vos scio, Auditores Ornatissimi, ut me de aliquo quod professorii muneris mei sit differentem audiretis, morem vobis geram, eoque libentiùs, quò argumentum nactus mihi videor, quod ob novitatem adhuc, ut puto intactum, attentione vestra non modò indignum non sit,

sed quod propter multas difficultates quibus involutum est, ingenia quoque vestra exercere valeat. Argumento erit prægressa nuper hyemis algida & nivosa constitutio, quæ frigoris vehementia atque asperitate non solum Italiam, verum universam Europam tanta hominum, & omnium cujusque generis viventium strage malè mulctavit. Labet itaque in hanc tam intempestam hujusce hyemis tempestatem philosophica, & medica indagine inquirere; quod si tam portentosi frigoris veram & germanam causam in aprium eruere non dabitur, non abs re forsitan neque ad sanitatis custodiam infrugiferum erit exquirere, quid mali hac proxima æstate ex hac tam malè morata constitutione timeri possit.

Humanitate vestra abuti mihi viderer A. O. si hyberni frigoris, quod annum hunc nefastum fecit, & ad multa Secula memorandum faciet, inclementiam non dicam, sed insolentiam longo verborum ambitu vellem describere; quotus enim quisque repertus est tam denso corio, ac tam forti à natura temperie donatus, qui non in cute solum sed intus quoque & intra ipsa præcordia, ubi vestalis ignis nativos lares, & focum habet, ab algidissimi aeris inspiratu noxam aliquam non persenserit? Magna sunt quæ vidimus, majora quæ audivimus; vidimus magna flumina tam arcto tam alto gelu adstricta, ut armentis plaustris onustis, & ipsis quoque exercitibus transvehendis sufficerent. Vidimus ad binos & amplius menses vim nivium immodicam è Coelo non tacite, ut solet, ad instar velleris labentem, sed magno cum impetu in solum projectam, & quod magis mirere sud Æquinoctium ipsum, quod in hac Civitate prodigio par est. Vidimus in partibus Ædium interioribus, & in ipsis hypogæis fluida quæque congelari solidioribus vasis ex opere figlino disruptis, ac dum cibum capturi mensæ accumberemus non procul à luculento igne vidimus fumantes epulas temporis momento gelascere. At vulgaria sunt isthæc, & fidem invenient. Urbem vidimus Adriæ Reginam, cui nullum unquam nisi navigiis cum terra fuit comer-

cium, continenti junctam, marinis aquis in marmoream duritiem solidatis, ut ad septem passuum millia ultrò citròque longo agmine commearent Viatores, Veterinarii, & annonariæ gentes cum armentis, & gregibus, ut laboranti Civitati victuales suppetias ferrent. Quàm admiranda porrò, imò quàm miseranda sunt quæ alibi facta accepimus, velut in Gallia, Anglia, Germania, ac tota Septentrionali plaga, non solum magnis fluminibus marinum æstum pati solitis, sed Oceano ipso congelato, ut sublatis commerciis centenæ hominum chiliades in civitatibus, in agris inter frigoris rabiem, & famis morsus misère perierint, ac ex iis qui militiæ sacramento erant auctorati longè plures in castris hyemando, quàm in acie pugnando in Orci familiam transferint. Profecto si cujusque Regionis, Civitatis, atque Oppidi Necrologiam haberemus, in quibus eorum qui è vita decesserint nomenclatura continetur, ac ratio iniri posset quot hominum myriades duorum vel trium mensium spatio in Libitinæ censum deduxerit intolerando suo frigore funesta hæc hyems, nulla certè pestis ut ut truculenta & pernicialis, nec ea quæ apud Historicos, & Poëtas adeò pervulgata, quæ universam Græciam depopulata est, algidissimæ hujus constitutionis pesti, si ita fas loqui, ullo pacto esset conferenda.

At undenam quæso tam violenti frigoris petenda est origo? Si ab Aquilone frigoris Promocondo malum hoc venit, cur hoc Anno tam violentum, tam diuturnum, ut quotquot in viventium numero adhuc exstant provectoris ætatis homines, & filicernio jam proximi tam enorme frigus nunquam se persentisse meminerint, nec scriptorum quisquam prodigium hujusmodi literis prodiderit. Scire optatis O. D. quam proportionem habuerit hujus anni frigus ad præcedentium octo annorum, quos in hac Civitate observare mihi datum, summum frigus? Psychrometro teste proportionem habuit sesquialteram, hoc est ut ternarium ad binarium. Is fuit hyberni frigoris hoc anno supra cæteros excessus, qui in regnum quoque vegetabile defæviens, non solum

solum plantas, quæ hortorum ornamenta sunt, sed quod dolendum Oleas & Vites ad internecionem usque absumpsit. Meherclè si in huiusmodi tempora incidisset Cardanus, eam quam de frigoris natura opinionem mordicus tenuit dubio procul abjecisset; non esse frigus quid revera subsistens, sed simplicem caloris privationem ventosque omnes plus minus calidos esse inter suas subtilitates recensuit. Vir ille, quem censoria virgula fugillans, severissimus ille Cardanomastix hisce verbis sic eum interpellavit. (a) *Abjice soleas, ac pileum, Cardane, quo tempore ex Alpibus Rhæticis urit vos Boreas; frigidus enim, & siccus est.* Hic autem mihi haudquaquam mense est in frigoris naturam curiosius inquirere, neque quodnam primum sit frigidorum, num Aqua, ut Aristoteles, an Terra, uti Parmenides, & num venti aerem comprimendo frigus efficiant aut illius Vectores sint, cujusmodi quæstiones Philosophos tum veteres, tum recentiores exercuere, & adhuc exercent, sed solum in votis mihi esset causam perspectam habere, quæ hac hyeme tantum frigoris ac tam ex improvise exciverit. Jam præcedens brumale solstitium exegisse nos, & Annum cum satis placido aeris statu clausisse lætabamur, ut spes esset hyemis reliquum eodem tenore processurum. Ast tanto impetu nascenti anno Janus fores aperuit, ut nobis ferale bellum indicere visus fuerit; illicò enim, ex boreali plaga ventorum turbines biduo tanta vi efflarent, ut omnibus horrore essent, illos acerrimo frigore comitante, & continuo nivium descensu subsequente. Grande igitur aliquid in hyperboreis contigisse credendum est, quod tam subitam in aereo mari magno tempestatem excitavit? Anne magnum aliquem terræ hiatus ex improvise apertum fuisse putandum est, unde una cum ventis algidissimis tanta nitrosi spiritus copia eruperit, quæ totam atmosphæram frigorificis particulis ad saturationem usque oppleret. Quanta vi polleat nitrum ad sensum frigoris inducendum, satis commonstrat experientia, dum nivi & glaciei comixtum illarum activitatem exacuit,

ac in earum defectu nitri portionem in aqua dissolvendo, modum habemus quo media æstate vina & frigidas potiones nobis comparemus, non aliunde autem quàm è terræ sinu tam horrendi frigoris causam deducendam arbitror; ad tam subitam enim & adeo turbulentam ventorum irruptionem locum aliquem in aërea regione intra polarem circulum fingere oporteret, in quo spiritus adeò furentes conclusi essent & effracto carcere subito erumperent, quod tamen Poëtæ, quibus quilibet audendi data est potestas, ausi non sunt, qui ventorum turbam in antris terræ obscurioribus abditam esse voluerunt ac insuper Regem illi statuere, qui imperio premeret, & laxas sciret dare iussus habenas. Minus porò rationi congruum videtur coelestia illa corpora culpæ velle, quæ suo lumine & afflatu in nostram perniciem conspirarint. Quid novi enim in Cœlo à syderalis scientiæ peritis antea fuerat observatum? Num feræ Cometæ visi sunt aut alia huiusmodi portenta? Num Planetæ in chœreis suis agendis à præscriptis sibi legibus exorbitarunt, ut novis syzygiis & insolitis motionibus Cœlestem illam harmoniam perturbarint, ut postea propter illorum aberrationes nos plectendi essemus.

Sit quidem, ut ajunt, multum pollere lunare Sydus ad perfrigerandum, ac illius lumen ad nos reflexum, licet à Sole prodeat, actu frigidum esse, seu ut alii putant vi magnetica calorem terræ & aëris ad se elicere, sicque frigefaciendi vim habere, at forsan Luna hoc anno propius ad nos accessit. Haud sum nescius ab Astronomis, à veteribus Agriculis, à Medicis quoque peritioribus, (b) ut olim ab Hippocrate ad prænoscentiam futuræ hyemis indolem observari solitum plejadum occasum, & ortum Arcturi, atque ut monebat Virgilius:

Frigida Saturni sese quò Stella receptet? (c)

At isthæc singulis annis observantur & adventantis hyemis signa sunt potius quam causæ. E magnæ Parentis utero itaque monstrum hoc frigus prodixisse à vero non prorsus

sus

(a) Scalig. Exer. 18. (b) In 1. Epid. Sect. 1. (c) Geor. 2.

sus alienum videtur; Terra enim tota intus cavernosa est, & non secus ac animalium corpora suos habet ventres distinctos & magnas cavitates, in quibus non hospitantur tantummodo silentes umbræ & segnis aer, sed varia & admiranda intercurrente spiritû exercentur opificia. Nusquam certe operosior Natura est quam in subterraneis officinis ad generationem intenta tot pretiosorum lapidum, fossilium, mineralium, & metallorum, quæ si hominum avaritia potius quam curiositas & abditiora quæquæ investigandi cupido surripiat effossis terræ visceribus, non minus natura sollicita est in illis suo tempore reponendis, & damno resarciendo. Hinc innumeri penè fontes è terræ scatebris erumpunt non solum aquarum dulcium, sed medicatarum quoque, quales sunt ferratæ, æneæ, sulphuræ, aluminosæ, nitrosæ aliæque omnigenæ. Cum autem borealis plaga in sinu suo nitri multum recondat, quod satis norunt nitri Collectores pro tormentario pulvere conflando, qui è parietibus & locis boream respicientibus longè plus nitri obtinent quam ab iis qui Austrum, cur suspicari non liceat in regione illa inhospita, & Solis radiis ad plures menses inaccessa ex subito & præcipiti montis alicujus in magnas illas cavernas lapsu, ut in Appenino & Alpibus aliquandò contigisse legimus, portam ingentem algidissimis ventis & nitrosæ exhalationi apertam fuisse, unde tam horrida tempestas hac hyeme ortum duxerit? In Islandia magnam cavernam esse referunt, ex qua venti frigidissimi expirent, qui glaciei fragmina identidem in altum protrudant. In Hetruria penes lacum Vulsinensium ad radicem cujusdam montis Boream versus antrum exstat in cujus latere rima visitur, ex qua, æstate præcipuè, ventus efflat adeo frigidus, ut sine noxa perferri nequeat, in quo specu si vina reponantur ad pauca temporis minuta penè gelascunt, & fructus pruinosi educuntur, magnum utique blandimentum ad exhilaranda convivia quæ ab Indigenis illis, cum Procyon furit, celebrari solent. In Peruvia duo Oppida Platam, & Potosam describit

Acosta (a) quæ non multum inter se distent, ac utraque in montanis locis posita, quorum unum, Potosa scilicet temperaturam hyemis habeat, Plata vero vernali similem, cujus prodigii in calidissima regione causam in argenti fodinas referunt, & terræ spiracula unde aura algidissima expiret. Quando igitur longè probabilius est frigus ab imis terræ visceribus in aerem efferri, quam ab ætherea regione in hæc inferiora descendere, tam grandis Phænomeni, quod hæc hyems præ se tulit, & cui aliquid simile ulla ætas non vidit, nullam aliam causam comminisci possum quam magnam terræ scissuram recens factam, paratum tamen me protestans ad exspuendum ex animo meum hoc commentum, sicubi aliqui feliciori sorte meliora proferant. Si ergo forte ita evenit uti conjeci, tam horrendi frigoris, ac tantarum nivium descensus causam tenere mihi viderer; Nitrosa enim emanatio illa unà cum ventis validissimis longè latèque diffusa tam magnum algorem efficere, & vapores, aquei elementi sobolem, in aère suspensos arripiens, iisque se consocians nivem conformare potuit, atque illi suis capillamentis sexangularem & stellatam figuram imperitiri. Non adspernandam nitri portionem nivibus inesse chymica enchirisis ostendit, qua nitrum in sinu nivis delitescens educitur, & Medicus usus comprobat, dum ex aqua nivis ratione nitri in illa contenti parantur remedia in æstuosissimis febribus exhiberi solita.

Verum dictum illud è sacris paginis mihi forsitan obtrudet aliquis. (b) *Nunquid ingressus es thesauros nivis*, tu qui adeo fidenter modum tradis, quo in aère conflentur nives? Ultrò fateor A. O. non esse apud me ipsum tanti ponderis, quas produxi de nivis conformatione, & credito terræ hiatus conjecturas, ut veram & germanam tam inusitati frigoris causam è Democriti puteo hausisse me persuasum habeam; Conjectoris tamen non prorsus improbandi munus obiisse me arbitror, si in negotio tam abstruso ita fieri potuisse naturæ legibus non repugnet, nil enim amplius à rerum naturalium scrutatore in re obscura

(a) V. Bachon. in Hist. Ventorum. (b) Job. cap. 38.

obscura exigebat Peripateticorum Princeps. Quid ergo in questione tam ardua & imper-
via dicendum? Num ad effugium illud hi-
strioniam exercentibus adeò familiare recur-
rendum, qui, ubi fabulæ negotium ita im-
plexum & involutum est, ut nodo solven-
do humani ingenii acies non sit satis, pro
more habent, Deum aliquem è machina in
Scenam inducere? ita sane. Ut ergo ali-
quid proferam, quod pro vero accipi possit,
de hac tam horrida Constitutione dicam,
quod magnus Hippocrates de morbis popu-
lariter grassantibus, ubi Phænomena quæ-
dam apparerent, quorum ratio in abdito esset,
dicere consueverat; (a) *ἀμα δὲ καὶ ἐν τῇ θεῶν*
ἐνεστὶν ἐν τῇ νόσῳ considerandum an sit quid di-
vinum in morbis, illud itaque θεῶν, apud Me-
dicos tam in morbis quàm in remediis adeò
celebre, hic quoque vim habuisse censendum
est, ab ipso Deo nimirum tam rigidam tem-
pestatem fuisse excitatam, ut corruptos se-
culi mores & vitia novo & inusitato pœnæ
genere expiaret. Neque enim in suis arma-
mentariis justissimum illum criminum vindi-
cem solum ignem & fulmina habere creden-
dum est, quæ multorum metu & paucorum
periculo jaculetur in terras; in iisdem enim ha-
bet, (b) *Glaciem, & Nives, quæ faciunt*
verbum ejus. Ille est qui, ut cecinit Regius
Vates, de thesauris suis ventos educit, qui
temporis momento aërem non minùs quàm
maria in magnas tempestates agant, & pa-
lam faciant cui serviant, cui militent. Il-
lud sanè admirationi fuit, quod toto eo
tempore, quo à sexta Januarii usque ad Æqui-
noctium ferè pertinacissimum perstitit frigus,
nunquam hilcere ausi fuerint australes venti,
quod in hisce regionibus perrarum est, cum
vel media hyeme rigidiori identidem caput
efferre soleant ab ora meridionali calidiores
flatus, adeò ut ex improvviso liquescant ni-
ves & regelent flumina, si quæ priùs glacie e-
rant adstricta, ut quandoque campos inundent;
quasi Deus, borealium ventorum ministerio
plectere nos volens, australes flatus intra suos
lares, unde ortum habent, conclusos voluerit,

ne blando suo tempore inflictæ pœnæ rigorem
delinirent. Sic eleganter non minùs quàm
ingeniosè Ovidius Jovem, qui totum mortale
genus aquarum eluvione perdere statuerat,
finxit reposuisse tela manibus fabricata Cy-
clopum, in antris autem æoliis Aquilonem
aliosque ventos nebulas fugare solitos clausisse,
emisisse autem Notos, Euronotos, at-
que Austrum pluviarum pincernam.

Utinam autem malorum hic finis fuerit,
& hujusce anni felicior sit exitus, quàm fuit
initium. Quàm infesta, quàm pernicialis
humano generi fuerit hyemalis hæc constitu-
tio, & quænam morborum genera invexerit,
nemo est qui ignoret. Frequentissima fuere
in hac Civitate, ut de aliis taceam, funera,
ac nulla penè domus visa est, quæ pullam ve-
stem non induerit. Primò quidem teneros
infantes, decrepitos senes, & valetudinarios
ferè omnes, mox juvenes, & robustiores vi-
ros, nec solum minutam plebem, sed non
paucos quoque ex Procerum ordinibus hiber-
ni frigoris violentia in Libitinæ censum de-
duxit. Tussès, destillationes, pleuritides,
peripneumonix, dyspnœæ, & morbi id ge-
nus dominatum obtinuerunt. Rationi autem
consonum fuit, ut hujusmodi affectus popu-
lariter grassarentur; sicuti enim austrina tem-
pestas capiti infensa est, ita Aquilonaris spiri-
talibus organis est maximè infesta. Possu-
mus equidem adscititiis comis, adversus aëris
injurias calvariam munire, ac bene chlamy-
dati, palliolati corporis extima à frigoris ra-
bie & morsu possumus tutari; at quomodo
visceribus in pectoris cavea contentis ab aëre
rigidiori prospici potest, si ab indefinente &
reciprocante aëris inspiratu & expiratu vitam
preariam habemus? Non est ergo quod mi-
remur si hæc hyems, glaciali aura per ostium
patens, thoracis penetralia subeunte, tam di-
ram hominum & cuiusque generis animan-
tium cladem ediderit.

Verùm anne putandum hanc malè mora-
tam constitutionem totam sævitiem suam ex-
plevisse, ut in nostris corporibus labem nul-
lam reliquerit, quæ nova morborum genera

1

hac

(a) Hippoc. Lib. 1. Præn. (b) Pl. 134.

hac æstate non possit arcescere? Si Coi Senis, cui futurorum mens divinatrix divini nomen adscivit, oraculum adeamus, responsa referemus, quæ non multum nobis arrideant.

(a) *De temporibus*, aiebat ille, si quidem hyems sicca & aquilonia fuerit, ver autem pluviosum & austrinum, necesse est æstate acutæ febres fieri, lippitudines, & intestinorum difficultates. Observatione profectò dignum est, quomodo Hippocrates, Vir in prædicendo alioquin cautissimus, tam fidenter & absolute pronunciarit; quod si hyemem aquilonarem, Ver austrinum & pluviosum exceperit, ex necessitate subsequi debeant æstate acutæ febres, & alvi profluvia. Ast ratio sic fieri oportere satis evincit, etenim si hyems plus æquo algida & nivosa sit, parum perspirant humana corpora, ac ea præsertim quæ debiliora sunt, unde serosam colluviem cumulari necesse est, eamque augescere si ver pluviosum successerit, qua postea per æstivum calorem diffusa & in motum concita, acutæ febres & alvi fluxus oriantur necesse est. Nec quis putet Hippocratem nisi experientia prius edoctum tam grande effatum pronunciasse; in libris enim Epidemiorum Constitutionem habet in qua pars hyemis posterior, ut in nostra evenit, aquilonaris fuit cum magno frigore & nivibus, cui ver successit pluviosum, unde postea memorati affectus Æstate & Autumno apparuerint.

Ver equidem quod modò excurrit & cujus medium jam tenemus, atque hyemialgidissimæ successit, sub initium visum est ad pluviosum propendere velle, non paucos tamen Aprilis mense dies habuimus siccos, sine ullis omnino imbribus, sed ita calentes, ut à canicularium dierum æstu parum differrent, sub finem tamen mensis tam magna ac subita facta est à calore ad frigus conversio, ut unica ferè die rariores syntheses & holoserica deponere necesse fuerit, ac è vestiario pannosâs vestes reposcere, quam mutationem postea subsecutæ sunt ingentes pluvix. Quo tenore veris pars altera processura sit, solus novit qui fecit tempora, dies, & annos. Id

tamen certum est hujusmodi temporum anomalias, & à sua temperie aberrationes omni nosas esse, & morborum mali moris, quod Superi avertant, prænuncias. Nam ex eodem Hippocrate, (b) in legitimis temporibus & convenientem servantibus temperaturam morbi legitimi & boni judicii fiunt; in tempestivis autem non legitimi & mali judicii.

Sed quid frugis ex hujusmodi apparatu datur colligere ad præcautionem & sanitatis custodiam? Paucis dicam quod sentio. Adversus temporum tam enormes intemperantias magnum erit præsidium Temperantia, neque solum in victu sed in omnibus quæ res non naturales vocant Medici. Non inopportunum tamen erit purgationes instituere, & si opus fuerit sanguinem mittere. (c) *Quibusunque convenit venæ sectio vel purgatio hoc Vere purgare, vel venam secare oportet*, aiebat idem Hippocrates. Magna certè animadversione particula illa disjunctiva digna est; Prætorum enim non pauci magnum piaculum committere sibi viderentur, si purgationem verno tempore instituentes venam simul non tunderent. Ast quam longè à divini Præceptoris vestigiis aberrant nemo non videt. Est ubi tantum sanguinem mittere oporteat, est ubi solum purgare liceat, est ubi utrumque remedium conveniat. Si verò aliquis ex memoratis affectibus hac æstate populariter vagari incipiat, boni & periti Medici erit non tam properè & inauspicatò communibus remediis, ut in morbis sporadicis, curationes aggredi. Rectè propterea Celsus de pestilenti febre verba faciens aiebat, (d) *sanguinem non facile mittere, alvum non facile ducere*, suspensio pedè igitur procedendum erit, atque attente observandum, qua methodo Natura morborum medicatrix in iis utatur, qui spontè aut paucis remediis evadant, illa enim sibi vias & aggressiones invenit, quas prænoscere & divinare non possumus; fateamur enim necesse est, quandocunque aliqua epidemica affectio ex improvviso se prodât, esse nos juvenes ac tyrones licet medendo ætatem triverimus, ideòque oportere, ut Naturæ, quam auto-

didaeton

(a) 3. Aph. XI. (b) 3. Aph. Aphor. 8. (c) 6. Aph. Aphor. 47. (d) L. 3. c. 7.

didacton & doctam sine Magistro (a) Hippocrates dixit, nos erudiendos tradamus.

Cum ergo propter prægressæ hyemis intemperantiam adeo enormem, & veristemperiem hætenus non admodum laudandam non prorsus inanis, & adspernanda sit suspicio, ne præ cæteris morbis acutæ febres (quod omen despuo) hac æstate acutarum febrium

(a) 5. in 6. Epid.

subita tempestas ingruat, & busta cumplent, cumque mihi hoc anno obtigerit de Febribus in universum studiosæ Juventuti Vermonem habere, propterea temporis reliquum, quod superest ad implendum tertium hoc & postremum medici cursus stadium, circa acutarum febrium, quibus epidemici aliquid insit, examina, pro viribus totum impendam.

BERNARDINI RAMAZZINI,

Professoris Primarii, &c.

CONSTITUTIONES EPIDEMICÆ MUTINENSES ANNORUM QUINQUE.

Accedit Dissertatio Epistolaris

De
ABUSU CHINÆ CHINÆ

Ad

D. BARTHOLOMÆUM RAMAZZINI,
Mutinæ Medicinam Facientem.

Illustrissimis atque Excellentissimis D. D.

EQUITIBUS, D. MARCI PROCURATORIBUS, ET PATA-
VINI GYMNASII MODERATORIBUS,
D. CAROLO RUZINO, D. FRANCISCO LAUREDANO,
D. ALOYSIO PISANO,

BERNARDINUS RAMAZZINI Felicitatem.

Onstitutiones meas Epidemicas, quas olim circa finem prægressi seculi evulgavi, & Mutinenses dixi, quia modo Agros, modo Civitatem afflixerint, denuo in publicum prodire vo-

lui, sed nonnisi sub Nominum Vestrorum auspiciis, Patavini Lycei MODERATORES AMPLISSIMI, neque ab hoc proposito quidquam me dimovit, quod novum aliquod Opus non sint, scia enim Auctoritatem Vestram

eam esse, ut Antiquis gratiam Obscuris lucem conciliare valeat. Hisce tamen novum aliquid accedit, *Dissertatio nempe de Chinæ Chinæ abusu*, quem ubique tam grandem, ac familiarem factum video, ut castigatione aliqua & animadversione indigeat. Non est enim tam insons, ut vulgo creditur, *Americanum istud Febrifugum*, ut aliquando Medico, qui illud exhibuerit, in votis non sit febrem repetere, sed fortiolem, ut tollantur ea mala, quæ China China ob febris extinctionem invexerit. Certe constat longe tutiora fuisse Veterum febrifuga, quæ olim usui

erant ad febris causam sensim eliminandam, quàm Indum istud, cujus operandi modum in nostris Corporibus, admirari potius licet, quàm intelligere. Vos autem CLARISSIMI VIRI, quorum Incolumitas ad publicum bonum tanti interest, ita valere volo, ut Medicorum nullus Peruvianum Corticem, aut quidquam aliud pharmaceuticum Vobis unquam præscribat.

Dabam Patavii die 20. Julii 1714.

CONSTITUTIO EPIDEMICA RURALIS.

A. 1690.

I. Olemnus Astrologorum, quos Judiciarios appellant, ferè ubique est Consuetudo, ut cum Annus extremo senio confectus est, & ad sui finem properat, illicò successuri Anni genesis in antecessum describant, & ex Astrorum positu illius Indolem, genium, mores, num salubris, an insalubris, num frugifer, an sterilis futurus sit, suas Ephemerides evulgando, prænuncient. Contraria quidem, sed tutiori methodo mihi visum est incedere, siquidem Anni jam exacti naturam, ac temperiem, qui Morbi grassati fuerint, quæ remedia Praxis salutaria deprehenderit, quæ noxia, compendiosè enarrare constitui, quod Institutum posthac singulis Annis prosequi mihi in animo est, donec Operis filum abrumpat;

Mors ultima linea rerum.

Id autem Ingenuis Professoribus, nec injucundum, nec Praxi prorsus inutile futurum credidi, quando Ars Medica solis Observationibus ortum suum, ac progressum debet, majorem quoque in dies habitura, si ea quæ in morborum Curationibus nova, & insolita quotidie accidunt, accuratius observarentur.

Erit tamen, non secus ac in *Astrologorum Ephemeridibus*, hic quoque Divinationi locus; non enim ea solum quæ hoc Anno apud Nostrates acciderint, referre satis duxi, sed pensum meum existimavi, ulterius causas disquirere, undenam tam copiosa morborum seges in Agris nostris prodierit, ac si non philosophari, saltem divinare, quem exitum habitura sit hæc Epidemica Affectio. In rebus autem abstrusis, & alta caligine involutis, vaticinari quoque humanam imbecillitatem pudere non debet, multoque minùs in Arte Medica, quando ipse Divinus Præceptor Ep. ad Phil. tradidit, *Medicinam, & Vaticinationem esse valde cognatas, cum amborum Artium unus sit Apollo Progenitor.*

II. Exactè perdiscendam Temporum Constitutionem, & quemque morbum, & qui morbis sit bonus, & qui periculosus, aut in Constitutione, aut in morbo, verba sunt, immò Oraculum Hippocratis in Libro de diebus Judicatoriis n. 1. nam ut ibidem ait, *Plerumque Hominis Natura Universi potestatem non superat.* Nomine autem Universi proculdubio Divinus Senex, Aëris potestatem nobis designavit, ex cujus vitio omnes ferè Epidemiales Affectus ortum ducunt. Plurimum autem momen-

momenti, tum ad prænoscendos futuros morbos, tum ad eosdem profligandos, & rectam victus rationem instituendam, quæ à morbis vulgaribus Optima Præservatrix dicitur, plurimum inquam momenti habere, non solum præsentem temporum Constitutionem, sed etiam antea actas diligenter observare, nemo non videt; cum ex iis, tamquam ex sua radice, variæ, & insolentes Aëris alterationes progerminent, quæ modò hanc, modò illam morbi popularis speciem quandoque inferant. Antequam ergo Epidemici Affectus, qui Colonos nostros, & *Cispadanæ Regionis* humiliorem partem afflixit, descriptionem aggrediar, operæ pretium duxi, prægressas Constitutiones paululùm perpendere.

III. Quatuor, aut quinque Annos non vulgaris siccitatis in tota penè Italia præcessisse jam satis constat, quo tempore uberrimus fuit frugum omnium proventus, & satis prospera valetudine in universum uti concessum fuit; adeò verum deprehensum est vulgatum illud, quòd *in siccitatibus omnia sint salubriora*. Anno verò huic præcedenti circa *Æquinoctium* ingentes pluviae cecidere, quæ identidem repetentes totum Veris tempus horridum, & ignavum reddidere. *Æstas* subsecuta, & ipsa fuit magna ex parte pluviosa. Circa *Solstitium* *Æstivum* signa *Rubiginis* in frugibus observari cœpta, quæ *Rubigo* sensim augescens triticeam segetem maximè corripuit, frumenti culmos utque ad aristam maculis veluti sanguineis adspargens. Eadem pestis fabas quoque, ac reliqua legumina obfedit, adeò ut spem præconceptam de Anni fertilitate pauci dies eluserint; solabatur tamen Annorum antecedentium felix ubertas, ut venturis temporibus provisæ sufficerent. Sub initium Septembris, ac multò magis sub *Æquinoctium* ipsum largiores pluviae delapsæ, quæ per totum Octobris mensem perseverarunt, ut Flumina immensam aquarum vim intra suos aggeres nonnisi improbo labore continuerint. Postremi duo menses ferè impluvii fuerunt, & Annum 1689. satis placidè clausere. In prædictis Constitutionibus, non nisi morbi Sporadici obser-

vati sunt, nec multa funera Annum infestarent.

IV. Incunte autem Anno 1690. (quem *rubigalis lues* fruges, & quodcunque fructuum genus depascendo, Februum Ilias primò *Rusticanam* gentem, mox *Urbanam* quoque corripiendo, nefastum reddidere) Constitutio pluvialis postliminiò, sed gravior recurrens, ac ferè continua, omnium animos obnubilavit. Sic hyemem humidam, nimbosam cum exiguo frigore, nivibus vix delapsis illicò tabescentibus, ægrè transegitur. Martius mensis porrò sine pluviis præter morem, & magna aëris tranquillitate usque ad *Æquinoctium* exactus animos erexerat, cum Cœlum denuò omnes, quas in sinu suo contineret aquas, visum est super nos effudisse. Unius *Nychthimeri* spatio aquis oppleta sunt omnia, ut hæc Civitas Insulæ specimen præferret. Horret animus Agricolarum calamitates, in hac magna eluvione referre, qui

Ducebant remos illic, ubi nuper ararant.

Neque id solum visum est in *Mutinesi agro*, sed etiam in *Finalensi*, *Mirandulano*, & *Ferrariensi*, qui situs pars olim fuit antiquæ *Vallis Padusæ*, in quam omnia Flumina ex Appennino descendencia à *Placentina* Urbe usque ad *Adriaticum Mare*, *Strabone* teste l. 5. *Geo.* exonerabantur, antequam structis aggeribus *Padum* subire cogerentur; quare in his locis ad longum tempus stagnarunt aquæ, non admittente *Pado* ad satietatem pleno, non solum circumjacentes aquas, sed per *Scultennam*, & *Gabellum* proprias aquas in agros nostros eructante. Perstitit deinde eadem pluviosa Constitutio, non solum toto Veris tempore, sed per totam ferè *Æstatem*, ut nulla penè dies sine pluvia visa fuerit. Hinc factum, quòd unà cum pluviis flante ut plurimum *Borea*, nulla unquam *Æstas* nostro in hoc Climate exstiterit, in qua remissior fuerit caliditas, ut patuit ex *Thermometris*, unde nunquam senior fuit frugum maturitas, messe Julio mense peracta. In *Barometris* quoque observatum est multo elatiorem, quàm alias fuisse *Mercurium*, Aë-

re crasso, nebuloso existente. Cicadae hoc Anno, ut plurimum aphonae observatae sunt, illarum loco per totam ferè Aestatem coaxantibus Ranis; sic pro Vere hyemem, & pro Aestate Ver sortiti fuimus.

V. Nullus Annus in his Regionibus pisculentior unquam fuit, quare cum Pisces ubique pretio vilissimo prostant, plebs Urbana hoc alimenti genere familiariter usa est, multoque magis plebs Agrestis, quae facili negotio propriis in agris, & in ipsis laribus pisces captabat, *Neptuno pro Cerere victum subministrante*, ut de *Ichthyophagis* scripsit *Diodorus Siculus* l. 4. c. 3. donec super cibo isto levissimo nauseante rusticano stomacho, sicut olim gens *Hebraea* in Deserto, Allia, & Coepas appetere. Ab amico Mercatore fide digno, qui *Mantuanum Agrum* hisce temporibus peragravit, ut Sericum emeret, accepi; Rusticos illos aegrotis suis febricitantibus & nauseabundis, Allia, & Coepas coctas pro ferculo praebuisse, quod cum in aliquibus feliciter cessisset, passim exinde hoc remedii genus, tamquam Elixir proprietatis, quo mirifice recreabantur, valde ex usu fuit.

VI. Sub initium Junii denuò, sicut Anno anteaeto, apparere signa *Rubiginis*. Vim Rubigalis morbi prima persensit Morus, nec illi quicquam profuit ipsius Prudentia; cujus Symbolum in censu Plantarum audit. Mox eadem *Rubigo*, pessimus omnium frugum morbus, paulatim augescens, Frumenta, & omnia legumina sed praesertim Fabas, occupavit, neque solum in locis humilioribus, ubi computruerant aquae, sed etiam in edittioribus, ut supra *Viam Aemiliam*, & in ipsis Collibus. Luctuosum sanè, ac deplorandum spectaculum omnium oculis fuit, campos circumquaque non virentes, sed atratos, & fuliginosos intueri; sicut enim Anno huic praecedenti haec lues rubro colore fruges infecebat, ita hoc Anno, non *Creta*, sed *Carbone notando* easdem magna atredine resperferat. Sic frumentatio pessum ivit, tum ob rubiginem, tum ob aquarum colluviem, mirantibus Agriculis pro frumento quod severant,

folam sibi restare loliaceam messem. Sed neque Plantarum fructibus, qui Aestatis principio, vel sub Opora maturescunt, pestis haec pepercit. Nunquam in tota *Estensi Ditione* Uvarum, sicuti rerum omnium maximè ferace, parciore fuit Vindemia, botris ab eadem peste paulatim exesis. Nucibus tantum, quarum praeter morem anteaetis annis magna penuria fuerat, haec rubigalis lues non nocuit. At neque hortensis familia vim huius morbi cuncta depascentis effugit, nam Olera ferè omnia, sydereo veluti afflatu ustulata sunt; adiecta quoque altera clades, nam Erucae, & Bruchi hortos omnes depopulati sunt, nudis Stolonibus relictis. Melonum, sicuti & reliquorum fructuum, magna fatuitas, ut & ipsa Animalia illorum esum quandoque respuerent.

VII. Vix risum forsitan tenebit aliquis, quod res tam minutas adeò curiosè persequar; at is sciat, quod magnarum calamitatum non raro exigua sunt signa, &

Sæpe exiguus mus

Augurium tibi triste dabit.

ajebat *Fracast. de Cont. l. 1 c. 13.*

Quemadmodum in re Nautica ex levi nebula magnae tempestatis signa captantur, ita & in re Medica ab exilibus indiciis magni morbi impendentes non raro praevidentur, quare *Hippocrates. 2. in 6. Epid. Nihil negligere*. Sic non immerito *Cleombrotus* apud *Plutarchum de Oracul. def. Demetrium* dicentem, ridiculum esse ex rebus minutis de grandibus facere iudicium, arguebat his verbis: *Artem Medicam pestilentem aetatem ex aranearum frequentia praenunciare, atque ex foliis ficulnis, quando Vere Cornicis pedem referunt, quis confitebitur, qui res pusillas statuatur vestigia non esse magnarum?*

VIII. Pluviosam Constitutionem, quae ab anni principio usque ad totum Julii mensem obstinate perstiterat, magna postmodum siccitas per duos ferè integros menses excepit; huiusmodi tamen siccitatem non multa caliditas comitata est, & qualis caeteris Annis apud nos persentiri solet, praesertim *Procyone furente*.

Post

Post æquinoctium verò cœperunt denuò apparere pluviae, ad quarum primum aspectum, nemo non expavit, fuere tamen valdè moderatæ, & quantum sufficerent ad terram strigosam, ac veluti saxeam, ob prægressam siccitatem, emolliendam, adeò ut Colonnorum votis pro desiderata frumenti satiatione responderit. Ultimiduo menses, sicuti priori Anno, cum perpetuâ ferè serenitate, & modico frigore, quantum prima pars hyemis postulabat, Anni cursum absolverunt.

IX. Hæc itaque fuit hujus Anni Constitutio, omnium non solum Vegetabilium, sed etiam Animantium naturæ, ut modò videbimus, valdè infesta. Quamvis ergo hyems adeò intempestiva fuerit, nihil tamen contigisse scio, quod ad Medicam lancem trutinari debeat; neque id mirum, nam tunc temporis eudebantur morbi suo tempore, & loco erupturi. Epidemicos Affectus, non præsentium Constitutionum, sed præcedentium esse productum & sobolem, scitè annotarunt *Montanus*, & *Vallesius* 3. in p. *Epid.* duo clarissima Medicinæ lumina, idque apertis verbis ipse quoque *Hippocrates* 2. in p. *Ep.* asseruit. Cum fere autem, inquit ille, totus annus humidus, & frigidus, & borealis, per hyemem quidem salubriter degebant maxima ex parte, ante Ver autem multi quidem degebant morbidè. Succedente itaque verno tempore, ac circa medium Aprilis mensem magna februm seges in *Mutinesi Agro* intra *Viam Æmiliam*, aliisque proximis locis, ubi diu stagnarant aquæ, ex improvviso caput extulit. Tertianæ omnes intermittentes ab initio fuerunt, & neminem novi, qui in principio hujus Epidemici affectus, alio febris genere tentatus fuerit. Indiscriminatim Ruricolæ omnes, cujuscunque sexus, ætatis, temperamenti, vitæ generis corripiebantur, cum magno horrore, frigore, tremore interdum quoque vomitione, accedebant hæc Febres, copiosi quidem sudores in principio hujus Epidemici Affectus ipsas comitabantur, qui postea in morbi progressu remittebant; pauci integrè judicati sunt, sed omnes ferè, qui evasisse videbantur, experti sunt recidivas;

neminem tamen hujusmodi Februm genus licet tam populariter grassatæ fuerint, quod sciam, sustulit. Multoties accidit, ut cum in die intermissionis celebraretur phlebotomia, eadem die Febris corripere, & de simplici Tertiana duplex fieret. Neque id solum Ruri observatum est, sed etiam in Oppidis, & in hac Civitate, cum eodem tempore Oppidani quoque, & Plebs Urbana, iisdem Tertianis febribus intermittentibus exercerentur, sed longè inferiori numero, ac gens Rusticana.

X. Perseverarunt itaque hujusmodi Febres, per totum Veris tempus cum ejusmodi typo; accedente verò Æstate, in duplices Tertianas omnes conversæ, & quæ de novo accesserunt, hujusmodi typum servarunt. Duplici Tertiana igitur omnes ferè Agricola eodem tempore laborarunt, quæ quidem ut plurimum intermittens erat, sed valdè protracta, ut paucae horæ pro apyrexia numerarentur. Vespere ut plurimum exacerbabantur, illas stipante magno Symptomatum satellitio, veluti vomitione, anxietate, capitis dolore, vertigine, in nonnullis stupiditate, in aliis mentis emotione; quod autem non rarò mihi observatum est, magna erat virium nocturna prostratio, ac interdum cum asphyxia, ut proximi Silicernio viderentur, mane cuncta hæc remittebant oriente Sole, ad cujus matutinos radios, è lectulis exsurgentes se exponebant, ac vitales spiritus ex inexhausto illo luminis, & caloris Fonte veluti potabant. Cum hoc Anno curiosius rusticatione, quamvis parùm tuta, oblectatus fuero, non semel admiratus sum, quomodo Ægri, qui tota nocte cum Morte fuerant luctati, mane sub Porticibus, velut Angues ad Solem cutem curantes erecti starent, ac tantum virium iis superfuisset, ut campos etiam peragrarent, perstitit tamen in omnibus satis commoda cibi appetentia, quin persæpè non paucos audivi de nimis parca alimonia conquerentes; ac re vera hujusmodi Febres quantum observare licuit, fuere magis famelicæ, quàm siticulosæ.

XI. Verminatio nunquam aliàs major fuit,

nec solum in Pueris, sed etiam in proVectioris ætatis hominibus. Memini me vidisse Rusticum quendam annorum circiter 40. sub Porticum ad Solem ex Febris accessu rigentem, atque unà valdè singultientem, à quo cum sciscitatus essem, num Vermes rejecisset, ac ille respondisset, se aliquot Vermes inferius, ac superius dejecisse, Singultum, à cujus molestia se potissimum liberari instabat, à Vermibus stomachum laceffentibus fieri asserui; cum autem fortè pulverem *Chine Chine* sibi à Medico Forensi præscriptum in promptu haberet, permisi ut illum assumeret. Siluit pertinax Singultus unà cum febre, quæ tamen paucis post diebus rediit, sed sine tam molesto Symptomate. Aliàs postea expertus sum hujusmodi remedii genus in lumbricis puerorum enecandis, quod mihi feliciter cessit.

XII. Sanguis, qui in hac Constitutione secta Vena educebatur, ut plurimum crassus, & suppalidus apparuit; in nonnullis etiam Ictærodes observabatur, quamvis exterius in Corpore similis color non floreret. Alvi excrementa in omnibus ferè febricitantibus crassa erant, & compacta. Quæ per os rejiciebantur subacida potius erant, quàm amara. Urinæ ut plurimum crassæ, ac turbidæ, multumque lateritii sedimenti habentes reddebantur, ac persæpè in febribus, in quibus nulla erat cacoethiæ suspicio, Hypochondria in omnibus dura, ac distenta.

XIII. Quibusdam, postquam illos hujusmodi tertianæ febres diu exercuissent, apparuere *Parotides*, quæ ut plurimum suppurabantur, at neque hoc pacto contumacissimæ febres summovebantur. Curavi *Mulierem* utero gerentem, quæ, cum per integrum Septembris Mensē febricitasset, oborta Parotide, ac feliciter suppurata, & ad longum tempus perpurgata, nondum tamen, cum jam Anni finis imminet, à febre immunis est; adeò contumax, ac penè indomabilis erat fomes, cui hærebant hæ febres. Cæterum nunquam visæ contumaciores febres ad recidivandum magis pronæ, & quæ magis *Medicorum* industriam eluderent; siquidem

nec repetitæ phlebotomiæ, nec purgationes, nec mille alexipharmaca, quæ pleno gutture, tamquam manus *Deorum*, Receptariorum Chorus adeò celebrat, quicquam profuere. Immò observatum, citius, ac tutius restitutos, quibus nec sanguis detractus, nec purgantia exhibita, nec ullum aliud remedii genus administratum, toto salutis negotio Naturæ morborum Medicatrici commissio. Felicius tamen cessit, quibus purgationes, & vomitiones præscriptæ, quàm quibus pluries secta est Vena; ii namque in deterius semper labebantur. Vidi pauperem Agricola à duplici tertiana ad longum tempus conflictatum, & jam in magno discrimine versantem, cui nec detractus fuerat sanguis, nec ullum aliud remedii genus adhibitum, solo Vini generosi potu, meo consilio propinati, feliciter convalescere; sic multos alios novi, hoc solo cardiaco restitutos, aquæ usu, ac cæteris remediis ablegatis.

XIV. Cum autem hujusmodi Tertianæ febres non solum Colonos, sed etiam Oppidorum majorum & Urbium Incolas, non tam populariter, saltem eadem contumacia fatigarent, ac usu potius remediorum exasperarentur, quàm mitescerent, mihi visum est hoc Anno apud nos contigisse, id quod apud *Plutarchum* legimus in libro de Oraculorum defectu, quod nempe in hac Constitutione, quædam Medicæ Artis Oracula obmutuerint, dum causam ignorarent, quare præconceptæ opinioni de magna medicamentorum supra morbos quoscunque potestate Tertianæ Febres intermittentes, ut plurimum citra malignitatis suspensionem, minime ausculta-

XV. Major itaque pars *Medentium* apud Nostrates, ut vulgi calumniis, & assiduis ægrorum querimoniis se subducerent, in hac Tempestate ad *Peruviani Corticis* sacram Anchoram confugere, at parum prosperè; nam in periculosiores scopulos ægrotantes suos persæpè deduxere. Utu febrifugi per aliquot dies equidem sub dolofo cinere latebat ignis, verum postliminiò violentior recandescibat. Qui tamen peritiores erant, ac rebus ægrotantium

tantium magis, quàm propriæ ambitioni consultum volebant, *Nabant sine Cortice*.

XVI. Hoc itaque tenore processit febrilis acies per totam Æstatem, ac totum Autumnum, Rura, & Oppida infestando, frustra *Quartanam sperantibus aëris*, & intervallum aliquod à quotidianis paroxysmis expectantibus; nam pauci hoc Anno visi sunt Quartanarii, sicuti nec observare contigit Synochas ullas, vel Febres ardentes, sed solum Tertianas, quæ quidè sub finem Autumni, & prima parte Hyemis rariores fuere, sed graviores, intermittentes quidem in principio, sed quæ tandem in continuas, & lentas migrarent, ut plurimum cum solita periodo circa Vesperas Ægris horrescentibus.

XVII. Febrili huic Exercitui, qui stativa castra posuerat inter *Padum*, & *Viam Æmiliam*, quam transgredi ausus non est (cum in toto illo tractu, qui Colles, & hanc Viam interjacet, inculcata Valetudine, & secura rusticatione uti concessum fuerit) multi alii Morbi junxere se comites, qui sporadicè vagantes, multas prædas agebant, ut Alvi profluvia, Icteri, Apoplexiæ, Hydropes, Catarrhi præfocativi, aliique Affectus. Qui Dysenteria hoc Anno laborarunt, citius ac felicius evasere, quàm qui Diarrhœa.

XVIII. Vim hujus Constitutionis Viri robustiores, & adulti facilius tolerarunt, minus Fœminæ, ac Pueri, quorum qui infra trimatum erant, ferè omnes periire. In solo *Finalis Oppido* plus quàm tercentum Pueros referunt extinctos, ut ex ejusdem Oppidi Necrologio constat. Magna quoque fuit infantilis strages in *Mirandulano Agro*, & *Novellariensi*. Ad dies aliquot febriles paroxysmos tolerabant, postmodum fiebant IctERICI, ac paulò post Epilepticis insultibus correpti, occumbebant. Cæterum præ multitudine hominum decumbentium pauci sunt extincti, ac potius ex diuturnitate morbi, & frequentibus recidivis, quàm ex Febre vehementia succubuerunt; qui tamen fuere superstites, magna ex parte facti sunt IctERICI, Lienosi, & Cachectici.

XIX. Vim hujus malè moratæ Constitu-

tionis experta quoque sunt, cujuscunque generis Animalia, quæ in magno numero interiere; sicut autem in ea, quam describit *Silius Italicus*, quæ sicca fuit, & præservida, vim primi sensere Canes, ut in hac frigida, & præhumida prima clades Pecudum fuit, quibus, postquam per dies aliquot ægrotassent, veluti per crism apparebant Variolæ in capite, & collo, ac plerumque ab iisdem excœcabantur; sic quæ ex vehementia morbi non perierant, tandem ex inedia contabescabant. Sues quoque turmatim suffocati moriebantur.

Nunquam parcius nobis mellificarunt Apes, vel propriis in sedibus extinctæ, vel aliò migrantes; Bombyces quoque initio quidem catervatim peribant, qui verò superstites fuere in ipso Opificio semianimes, ignavi concidebant. Nimius essem, si cuncta singillatim recensere vellem. Extispicium aliquod, Pecudum præcipuè, quarum major fuit strages, identidem celebrare, ac hario-lari quænam esset talium morborum causa, non abs re fuisset, si per tempus licuisset.

XX. Scio non defuturos, qui me coarguant, quòd ad Veterinariam transgrediar; oblatrent quantum velint, quòd talia observare Medicam Artem profitenti indecorum nequaquam crediderim. Egit id *Medicorum Maximus*, quem non puduit scrutari, quare Bobus facilius, quàm cæteris Animalibus excidant femora; hæc autem sunt illius verba de *Artic. n. 6.* nemini, quòd sciam, observata: *Bobus tunc magis excidant femora, cum tenuissimi existunt, sunt autem tenuissimi Bo-ves ad finem Hyemis, tunc igitur etiam maxime luxantur, si tamen, & hujusmodi quiddam Medicinæ scribere convenit. Verum convenit utique.* Atqui si celebriores Anatomici tot sectiones, tot experimenta per mortes Brutorum agunt, ut Anatomiam in hoc genere comparatam, quam in Medicina desiderari dictum erat Sapientissimi *Baconis de Augm. Sci. l. 4. c. 2.* jam habeamus, cur non licebit quoque illorum morbosos affectus observare? Quin *Medico Chirurgo* licere interdum absque Artis dedecore Bestiis mederi, ostendit Eruditissimus

tissimus Vir *Carolus Patinus* in sua elegantissima Oratione in *Archi-Lyceo Patavino* Anno 1682. habita.

XXI. Atque hæc sunt quæ in morbida hujus Anni Constitutione magna ex parte ipsemet observavi, & quæ ab ingenuis *Professoribus*, & fidis Amicis mihi communicata sunt, quæ quidem referre, prout obveniant, non magni negotii est, at illorum causas rimari, ac in medium proferre, quæ *Fatrosophorum*, & Eruditorum hominum palato sapiant, hoc opus, audendum tamen pro viribus, ac

Tentanda Via est, qua me quoque possim Tollere humo.

XXII. Communes morbos, quos Populares, & Epidemicos appellant, à Communibus causis progigni extra omnem Controversiam aleam est; Communes autem causæ sunt potissimum Aër nobis circumfluit (aliunde tamen, siue ex superioribus, siue ex inferioribus infectus) Communia Alimenta mali succi, & Aquæ corruptæ. Ex his omnibus, sed promptius ab Aëre, tanquam è communissimo Fonte, è quo nemo non potare cogitur, Morbos quosdam derivari, qui multos eodem tempore afficiant, omnium pariter est consensus. Ad hanc verò nostram Ruralem Epidemiam excitandam in unum convenisse & Aërem vitiatum, & prava Alimenta ingesta, fas est arbitrari. Primum quidem locum Aëri à sua naturali temperie non solum secundum Anni tempora recedenti, sed particulis humanæ naturæ incongruis ad satietatem pleno, concedendum putarim; secundum autem locum pravis Alimentis, & Aquis vitiatis. Quamvis autem de Miasmate Contagioso aliqua posset esse suspicio, dum uno in aliqua familia à Febre correpto, cæteri paulò post ex eadem Febre decumberent, id tamen potius in communem Diathesim, ad maturitatem eodem tempore eventam, non secus ac cum Autumno fructus eodem tempore maturescunt, referendum duxerim, quam in effluvium aliquod contagiosum, quod è primo ægrotante expirans cæteros afficeret.

XXIII. Quanti autem referat ad bonam Valetudinem in Aëre puro, & à foedis exhalationibus maximè remoto degere, nemo non novit; nam sicuti Pisces felicius degunt, ac esu salubriores sunt, si in aqua pura, ac sincera vivant, secus verò si in aqua foeda, & corrupta, ita homines feliciorem vitam, ac longævioram ducunt, si Aër sincerus sit, secus autem si crassus, & nebulosus; Nec abs re vulgatum dictum illud, quod tales sint Corporis nostri humores, ac spiritus, qualis sit Aër; hinc iis in locis ubi Aër tenuior est ac defœcator, vividiora, & acutiora ingenia florere solent, ubi verò crassior, hebetiora, ac stolidiora, quare *Bæotii*, & *Batavi* antiquitus malè audiebant, unde *Horatius*:

Bæotum in crasso jurares aëre natum.

XXIV. Non vacat hic disquirere, quare ad Vitam perennandam adeò necessarius sit Aëris usus, quomodo in Vascula Pulmonum se infuset, quid in massa sanguinea efficiat, dum illi permiscetur; circa id insudarunt Doctissimi Viri, ac ultimò *Ettmullerus* in elegantissima sua Dissertatione de Abstruso Respirationis negotio; solummodo circa illa examinanda immorabor, quæ insignem Aëri mutationem inferre potuerint, ac illum à sua naturali mediocritate dejicere. Certum est enim, quod si Aër Respirationi idoneus esse debet, & consequenter ad vitalia munera, necesse est, ut quandam servet mediocritatem, ut neque supra modum crassus sit, nec nimis tenuis, nam si tenuior sit, ac rarior quàm par est, Respirationi inidoneus evadit, ut *Machina Boyeliana* satis evincit, ac testantur qui in editissimis Montibus difficiliorum experti sunt Respirationem, quàm in imis Vallibus, id annotante *Thoma Cornelio de Cogn. Ae. & Aq.* si verò crassior sit, & ad saturitatem Vaporibus, & exhalationibus opletus, ad Respirationis munus obeundum minimè aptus est, immò suffocationis periculum infert, ut ex eadem *Machina Pneumatica* patet, & Metallorum fossiores, in Fodinis sæpenumerò experiuntur, quæ de causâ *Hippocrates* 4. in 6. *Epid. Somnum in frigore cooperto*, ut ipse ait, commendabat, nimirum,

rum, ut *Vallesius l. 2. Com. Med. 31.* & *Balloonius* interpretantur, dormiendum esse in amplo Conclavi, sed corpore stragulis bene contexto, qua ratione facilius est anhelitus, nec à frigido Aëre partes sentientes pungente interturbatur somnus.

XXV. Notabiles autem in Aëre alterationes (non de iis loquor; quæ secundum Naturæ leges, & varia Anni tempora ex necessitate fiunt, sed de intempestivis) Venti potissimum, & imbres copiosi efficiunt: Solares enim radii, ob æqualem Solis ad nostrum Verticem accessum, Aërem semper æqualiter calefacient, si is aliunde alterationem non susciperet. Haud secus Terræ exhalationes ex paludibus, & stagnis, seu nimis uliginoso solo, eundem non raro contaminant. In nostro verò casu Aërem à copiosis imbris, & lutulenta Constitutione vitiatum fuisse existimandum est, sicuti etiam à Ventis Borealibus intempestivum redditum, qui cum verno tempore, ac per totam ferè Æstatem nunquam siluissent, Solarium radiorum vim hebetando, Vaporum à leni calore elevatorum discussionem prohibuerint, & volatiles Spiritus, quos in suo ad nostrum Verticem accessu, Sol quaquaversum diffundit, versus Australem plagam retropulerint. Ex quo factum, ut iis in locis, ubi statariæ fuerant Aquæ, Aër circa Veris principium tepescens, multos vapores, & tetras exhalationes in sinu suo exceperit; Aër verò sic pollutus, ac partibus volatilibus, quæ à Sole promanant, ulterius destitutus, dum intra Corpora eorum, qui his in locis degebant admitteretur, totius massæ sanguineæ crasim, & cæterorum fluidorum systasim naturalem perturbarit.

XXVI. Reor itaque à naturali suæ dulcedinis, & fluiditatis statu, massam sanguineam descivisse, & crassiorem consistentiam, quam par est, acquisivisse; sicuti, & proportionem ablatam inter Bilem, & succum Pancreaticum, illa quidem languidiori, hoc fortiori reddito. E Cælo potissimum Volatiles Spiritus in Terram defluere, & Terra verò, utpote succis mineralibus referta, continuo acidas particulas sursum efferri, in-

geniosum est Clarissimi *Sylvii Tra. 10.* excogitatum, sed rationibus, & experimentis confirmatum. Quare cum in hujus Anni pluviosa, & frigida Constitutione, Aër partium volatilium, & spirituosarum magna penuria laboraret, aliaque ex parte acidis particulis è terra lutulenta, ac veluti fermentata elevatis, maxime abundaret, mirum non est, si postmodum intra Vitæ hospitia exceptus, talem diathesim induxerit, è qua tam magna febrium propago emanarit. Acidam verò dyscrasiam potius, quam biliosam, & alchalinam in universum prævaluisse, duo potissimum evincunt, primum, quod hoc Anno in tam ampla Febrium segete nullam Synochum, nullam Febrem ardentem observare contigerit, alterum, quod hujusmodi Febres, ut plurimum, veluti superius annotavimus, potius famelicæ fuerint, quam siticulosæ.

Nec miretur quispiam, quod Tertianæ Febris naturam ex prædominio Acidæ Mineræ potius deducam, quam Alchalinæ, qualis censetur Biliosus humor; nam ex quam materia quæso, in hac Constitutione tam horrida, procellosa, ac media Æstate frigida, post usum ciborum pituitosi succi, ex quam materia, inquam, tanta bilis copia gigni debuit, quæ sufficeret ad procreandam tam numerosam Febrium sobolem, ac illam tam diu alendam? Nec desunt *Professores* celeberrimi, qui ab hoc non multum dissentiunt, inter quos *Eltmullerus in Colleg. Consult. Cas. 19.* qui pro causa proxima Tertianæ febris intermittens, statuit fermentum salino acidum, in legitimis quidem magis volatile, & activum, minus autem volatile, & subjecto viscido irretitum in nothis.

XXVII. Præter Aëris malam Constitutionem, tanquam hujus Epidemici Affectus communissimam causam, aliæ quoque nec parvi momenti in idem conspirarunt, scilicet, ut humores ad acidam dyscrasiam disponerent, nimirum prava alimenta ingesta, ut fructus horæ à rubigali lue vitii, nimia Piscium ingurgitatio, edulij genus nostris Agricolis inioles, in quorum stomacho cibus fortioribus afflueto, facile putrescebat, hoc

est facile accebat, cum nullo evidentiori signo putrescentia se prodar, quam per aco-rem; his addi possunt puteales aquæ, ex nimia illuvione cœnosæ, & semiputridæ, ac denique Boreales Venti, qui Acidi nitrosi Promocondus appellantur. Ex his itaque Communibus Causis, ceu Fontibus, harum febrium originem probabilius, quam à quacumque alia deduxerim, neque enim ad cœlestes influxus recurrendum, quasi Astra maligniori lumine Rusticanam gentem potius, quam Urbanam, veluti innocentiorum adspicerent, cum præter id, improbabile sit, quod cœlestes influxus tam arcto spatio potuerint circumscribi, sicuti neque subterraneæ exhalationes culpari poterant, cum Terræmotus nullus præcesserit, neque in hac nostra magna Planitie *Cispadana*, & *Transpadana* existent Antra, & Terræ hiatus Charonei, è quibus perniciofa effluvia possent erumpere, & aërem inquinare.

XXVIII. Quod spectat ad Causam internam, quam *Coniunctam* appellant, hæc non nisi in crassam, & viscidam pituitam, cui acidum fermentum hæreret, referenda erat, vel stabulantem in stomacho, ut placet *Etmullero de febr. c. 17.* vel ductus laterales Pancreatis obstruentem, ut statuit *Sylvius Tra. 10.* quæ materia in Venas transfusa, & partibus spirituosius sanguinis permixta, febrilem effervescentiam excitaret; utut enim cruoris massa effæta sit, & vapida, semper tamen aliquid oleosi, & sulphurei continet, quod ad flammulam vitalem alendam sufficiat. Focus itaque febrilis hospitabatur extra Vasa sanguinea, quemadmodum in febribus omnibus periodicis; cum alioquin perdifficile sit, intermittentes febres, ab iis quæ verè Continuæ sunt, distinguere, cuiusmodi Febres Ignis nomine *Divinus Præceptor* insignire consuevit, ut ex variis historiis in libris Epidemiorum videre est. Non enim concipi potest, aiebat *Scientissimus Cartesius P. 1. Ep. 51. & 88.* quænam possit esse Circuitus causa, nisi materia quædam, quæ maturatione indigeat, antequam massæ sanguineæ misceatur, quæ per venas ad Cor delata, potius est tot exci-

tare turbas, & febrilem tempestatem ciere, quæ non alio pacto sedetur, quam eadem hostili materia sub forma sudoris per corporis ambitum discussa, vel per urinarias vias ablegata.

XXIX. Rarum quidem esse, quod Tertianæ febres Epidemicæ ex Aëris vitio observentur, ait *Doctissimus Etmullerus de febr. c. 17.* ac revera Febres, quæ alicujus pravi Seminii in Aëre latentis soboles sunt, nullum certum ordinem servare solent, multoque rarius est, quod sint de genere Intermittentium; hoc Anno tamen huiusmodi febrium genus, in hisce Regionibus populariter grassatum fuisse, tam Ruri, quam in Oppidis (quamvis postea ob diuturnitatem in continuas, & lentas migrarent) sat perspectum est. Haud absimilem Constitutionem, quæ in *Anglia* Anno 1658. ac magis per Rura, & Pagos, quam per Oppida, & Urbes desæviit, *Doctissimus Willis* in suo Tractatu de Febribus describit; suæ tamen Febrilis Epidemicæ originem, & causam procatacticam non Aëris vitium Vir ille Peritissimus refert, sed potius in prægressam Constitutionem nimis æstuosam, & illi Clima-ti insolentem; Febrem Tertianam intermittentem Epidemicam observavit quoque Celeberrimus *Bartholinus Hassniæ*, Anno 1652. sed & ipse illius causam calidissimæ, & siccissimæ *Ætati*, præter morem, & consuetudinem illius Cœli, adseribit, hanc verò nostram Ruralem Epidemiam lubet referre in Constitutionem præhumidam, ac frigidam, huic Cœlo insolitam, ac simul in Aërem ob cœnosam colluviem vitiatum. Si enim huius Epidemici Affectus causa, esset ex totius Anni intempestiva Constitutione, quæ frigida, & procellosa toti penè *Italiæ* communis fuit, non satis constat, quare hic popularis morbus, in humilioribus tantum locis, ac ubi stagnarint aquæ, sedem fixerit, & non ampliora spatia occuparit; cum tamen Incolæ cæterarum regionum, quæ ab huiusmodi atmosphæra remotiores erant, (ut totus tractus supra *Viam Æmiliam* versus Colles) nunquam aliàs à Febribus magis securos, se vixisse meminerint.

XXX.

XXX. Qua de causa porrò, à Constitutionibus tantæ siccitatis, quales, ut dixi, ad plures Annos experti fuimus, ad Constitutionem imbrium adeò feracem talis factus fuerit transitus, certè hic mihi hæret aqua, ut dici solet, & ad hanc Veritatem eruendam *Delio natatore* opus esset. Nullus profecto *Astrologorum*, qui ex imaginariis Astrorum configurationibus futuros rerum eventus prædici posse existimant, tam magnam illuvionem prædixit, neque postquam facta est, rationem ullam attulit, cur ita fieri deberet. Sint utique Astrorum in hæc inferiora Influxus, quos velle negare, magna dementia esset, at modus, quo agant, id omninò indeprehensibile est. Rectè quidem *Ptolomeus* uti videre est *ex lang. l. 1. ep. 35.* inscribitur, Stellarum effectus incertos esse, & varios, pronuntiavit, quoniam incertum est, qua ratione materia subiecta influxum recipiat. Observandas quidem magnas Temporum mutationes, *Æquinoctia* scilicet, & *Solstitia*, ut in illis, neque medicamenta exhibeamus, neque uramus, neque secemus pluribus in locis monuit *Hipp.* uti *De Ae. Aq. & lo. n. 30. l. in 6. Ep. 3. de Diet. num. 2.* sicuti etiam considerandos exortus *Canis*, *Arcturi*, & *Plejadum* occasum; nam ut idem ait, *morbi his maximè diebus judicantur, alii perimunt aut in speciem aliam transmutantur*; quare verò tam magnæ alterationes, tum in magno, tum in parvo Mundo dictis temporibus fiant, scrutari velle, id esset merè divinare. Satis sit igitur quoad rem nostram, quòd hoc Anno tam magna, & insolita aquarum inundatio morbosam hanc Constitutionem invexerit, contrario prorsus modo, quo in *Ægypto* votiva Nili inundatio, miraculi ad instar, solet pestem abigere, quamvis *Alpinus de Med. Aeg. l. 1. c. 18.* mutationem illam Aëris in salubriorem statum, ad Nili incrementum subsequentem in *Etesias* videatur potius referre, quæ tunc temporis, Sole signum *Cancris* subeunte & septentrionali plaga fumigante, flare incipiant, & *Camphinos Ventos* peltis vectores repellant. Quæcumque ea causa sit, ob quam *Nilus Ægypti* Pincerna, salubritatem invehat, certum

est tamen, ad illius incrementum Morbos populariter grassantes decrescere, & in magna illa inundatione demergi; adeò verum est illud *Celsi in Proe. : Differre pro natura locorum genera Medicinæ, & aliud opus esse Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gallia.* Annus jam agitur centesimus, ex quo haud absimilis inundatio *Cispadanam*, & *Transpadanam Regionem* occupavit, unde postea subsecuta est summa *Annonæ caritas* tritico in lolium converso, uti persuasum habuit *Paulus Crassus Corrigiensis* in suo libello de Lolio, de qua conversione frumenti in Lolium non parum dubitatur. Inchoarunt autem tunc temporis circa Maji principium pluviae, quæ postea per totam Æstatem obstinatissimè perdurarunt. Observantur itaque per intervalla quædam eadem Temporum Constitutiones recurrere, sive in Astrorum vim nobis ignotam id referamus, sive injustam Dei vindictam, qui sicut olim Universalis Diluvio totum Orbem puniit, ita particularibus eluvionibus qualdam particulares Regionales aliquando plectat.

XXXI. *Rubigalem luem* non exiguam operam ad Morbosam hanc Constitutionem contulisse, superius dixi; at ne id gratis, ac veluti dictatoriè pronunciasse videar, libeat in disquirenda, & examinanda *Rubiginis* natura paululum immorari. De *Rubigine* multa quidem *Veteres* scripsere, at de illa secundum suæ Philosophiæ Systemata ratiocinati sunt. In sacris quoque Codicibus uti *Amos Ca. 4.* *Rubiginis* fit mentio, cum aliquando hac, veluti itæ suæ ministra, *Deus* populo suo fruges, & fructus omnes ademerit, ut illum ad bonam frugem perduceret; nonnulli verò ex *Recentioribus* de hac peste aliquid scripsere, ut *Ruvellius*, *Levinus Lemnius*, *Ludovicus Vives*, *Langius*, sed ea quæ à *Veteribus* scripta fuerant recoxere. Vegetabilem itaque Familiam suis Morbis laborare, iisque diversigenis, multosque gravissimos *Auctores* de iis scripsisse, ut *Varronem*, *Plinium*, *Columellam*, aliosque, jam satis perspectum est. *Rubiginem* verò, frugum omnium, & fructuum communem morbum, ut illam *Theophrastus* appellat, adeò exhorruerunt *Antiqui*,

ut ad avertendam hanc pestem sibi Deum finxerint, quem *Robigum*, teste *Varrone de re Rustica*, appellabant, unde *Rubigalia* festa emanarunt, quæ à *Numa Pompilio* Regni sui Anno XI, referrente *Plinio l. 18. H. N. c. 29.* instituta sunt, & ad 7. Kal. Maji celebrabantur. Mactabant autem lactentem Catulum in hujusmodi sacrificio, unde *Columella*.

Hinc mala Rubigo virides ne torreat herbas?

Sanguine lactentis Catuli placatur, & extis. Litabant autem lactentem Catulum, eò quòd à *Rubigali Numine*, mediante maligno Canis Syderei influxu, putarent hanc labem in terras immitti; quare cœca superstitione, ac non nisi habita ratione nominis, id agebatur sacrificium, ut ingenue *Ovidius*.

Pro Cane sydereo Canis hic imponitur Aræ,

Et quare id fiat, nil nisi nomen habet.

XXXII. *Rubigalia* itaque sacra, sicut & *Floralia*, ut cuncta benè deflorescerent, instituta sunt, ac celebrari solita, sub finem Aprilis, propterea quòd hujusmodi tempore à *Rubigine* frugibus, & fructibus valdè metuerent, occidente tunc temporis Cane, Sydere per se vehementissimo, qui occasus ex *Plinii* observatione *l. 18. H. N. c. 29.* tunc in 4. Kal. Maji incidebat. Observabant autem *Veteres* multa attentione Canis occasum, ubi nos vix ortum, qui persæpè credimus eodem tempore ubique inchoare *dies Caniculares*, veluti non rarò doctos alioquin, & celebres *Professores*, ita quidem, sed turpiter sentientes, audire contigit, cum tamen juxta diversam latitudinem, quam variæ regiones habent, varii ac diversi sint Astrorum ortus, & occasus, quod non ignotum *Galenus l. in 1. Epid.* qui tradidit, eodem quidem tempore omnibus in plagis fieri tum *Æquinoctia*, tum *Solstitia*, Astrorum verò ortus, & occasus communes esse iis solùm qui sub eodem vertice habitant.

XXXIII. Hanc pestem *Græci* *Ἐρύσιον* *Latini* *Rubiginis* nomine appellavere, sive à rodendo, ut *Varroni* placet, seu quòd rubro colore fruges inficiat; *Uredinem* quoque, seu *Carbunculem* morbum vocavit *Plinius l. 18.*

H. N. c. 28., quòd fruges exurat, veluti hoc Anno contigit, cum fruges, & plantæ omnes carbuncularent, ut *Pliniano vocabulo* utamur. Hos equidem *Rubiginis* noxios effectus observare, & contemplari licuit; at quænam sit hujus pestis natura, & indoles, non tam facile est decernere. Sapere ignis naturam, seu acrimoniam lixiviam, & Alchalinam ex Sale acri, & volatili, proclive quidem esset asserere; at multa obstant, ne in hanc sententiam eam. Gigni *Rubiginem* ex Rore, sed vitiato, serenis noctibus, vel in plenilunio, vel interlunio, quibus temporibus Luna frigidius lumen ad nos reflectit (cum in Plenilunio, Æstivo tempore à nostro vertice multum absit, in Interlunio verò totum lumen, quod à Sole recipit eidem regerat) *Antiquorum* fuit opinio; cui recentiorum quoque non pauci subscribere, inter quos *Ludovicus Vives* in doctissimis suis Commentariis in librum *D. Augustini* de Civitate Dei *l. 4. c. 21*, ubi scripsit, *Rubiginem esse Rorem putrefactum, fruges tenues corrumpentem, & friantem.* Generari utique *Rubiginem* ex Rore, serenis noctibus (cum Ros non decidat nisi sereno Cœlo) & silente Luna, veritati valdè congruum videtur, nam re vera sub initium Junii propè Interlunium, signa *Rubiginis* observari cœpta in frugibus, & plantarum foliis, quæ parvis maculis nigricantibus distincta, punctulari morbo laborare videbantur, argumentum evidens, hujusmodi stigmata à Roris guttulis, ubi diu hæserant, fuisse inusta.

In Rore (quem Lunæ, & Aëris filium *Alcmon* dixit, & à raritate ita appellatum *Isidorus* tradidit, eò quòd non sit crassus ut pluvia) multum liquoris volatilis *Salini*, ratione cujus abstergit, & alvum solvit, omnes docent Chymici, qui pro egregio menstruo ipsum commendant ad extrahendas omnium Vegetabilium Tincturas: ex eodem quoque tradunt elici spiritum, qui ad metalla dissolvenda efficax sit, quo spiritu utebatur *Cnosellius ex Cramer. Diff. 5. c. 2.* ad parandam Coraliorum Tincturam, ignita Coralia in Roris spiritum projiciendo. Vini hujus Salis

Salis sentiunt, qui manibus rorem tractant, aut nudis pedibus per campos, & prata rorulenta incedunt; nam manus, & pedes scabri fiunt, idque ob salinas, & nitrosas particulas, quæ cutim arrodunt. Vi quoque polere graciliora reddendi corpora tradit Plutarchus *Quæ nat.* ac propterea Mulieres habitiores illius usu nimiam polysarciam emendare. Sale saccharino pariter divitem esse Rorem, ut multis morbis opituletur per analysim, & ignis examen, se deprehendisse testatur Helmontius. Multa de Roris viribus scripsit in doctissimis suis Animadversionibus Excellentissimus D. Joseph Lanzonus Medicus Ferrariensis, cui non parum debeo, quod ea quæ in hac Constitutione ipse observavit mihi per literas benignè communicarit.

XXXV. Hæ sunt nativæ dotes matutini Roris, ac præsertim Majalis, in salubri tamen Constitutione, ac solo minimè uliginoso, nec palustri; at si ex malis temporum Constitutionibus, & noxiis afflatibus, seu pravis è Terra exhalationibus Ros vitietur, in Rubiginem degenerat, malum, quo nullum noxius est, & cui, ut ait Plinius l. 18. H. N. c. 25, non comparantur grandines, neque procelle, quæ nunquam Annonæ intulere caritatem. Gigni Rubiginem itaque ex Rore existimo, dum multa nitrosa, & acida corpuscula è solo elata, & per aërem undequaque dispersa, salinis particulis, quibus naturaliter Ros abundat, sociantur, quæ simul in magno aëris Receptaculo fermentata, & exaltata, modo nobis imperceptibili, in liquorem coëant, qui postea sub forma Roris deciduus & plantis inhærens, easdem maculis diversi coloris fugillet, uti apud nos factum, his duobus Annis, cum in priori Plantæ omnes, & fructus rubris veluti petiulis, hoc Anno verò nigris laborare viderentur. Præpollere itaque in *Rubigine* acrimoniam acidam, & corrosivam, haud absterilem *Aquis stygiis*, & *Spiritibus Nitri*, & *Vitrioli*, longè verisimilius, quàm Alchalinam ex sale Acri, & caustico; quando nulla causa animo fingi possit, quæ in tam remissis caloribus hujus Constitutionis ustio-

nem, & acridinem accersere potuerit.

XXXVI. Neque huic meæ opinioni quicquam refragari *S. Scripturæ* auctoritatem crediderim, dum apud *Amos Prophetam* fit mentio *Rubiginis* his verbis: *Percussi vos in Vento urente, & in Æruginè, multitudinem fructuum vestrorum, & Vinearum vestrarum, oliveta vestra, & ficeta comedit Eruca*; cum non magis Austrini flatus sua caliditate, quàm Boreæ penetrabile frigus adurat.

XXXVII. Displicet quidem, quod eo tempore quo sæviit *Rubigalis lues*, aliquo experimento non pertentari, ut certius illius naturam explorarem; siquidem nimis serò animum subiit cogitatio de hac Rurali Epidemia, & *rubigali peste* describenda. Non destiti tamen, quin postmodum variis experimentis pervestigarem, num ea quæ mente excogitaram Veritati congruerent; expertus itaque sum, variis liquoribus modò acidis, modò alchalicis, & lixivialibus, plantarum folia, flores, & fructus adspargendo, attentè observans, quis inde color emergeret; folia itaque recentia Fabarum, quæ apud nos circà finem Octobris feri solent, Spiritu Vitrioli irroravi, & non multò post flaventes maculæ, ubi guttulæ liquoris hæserant, apparuere; placuit autem magis in Fabis experiri, tum quia in hoc leguminis genere vim suam magis exercuit *Rubigo*, tam quia *Theophrastus* testatur l. 4. de Cav. Plan. c. 15. *Fabam inter legumina magis æruginem sentire*. Fabarum itidem folia liquore alchamico, & urinoso, ac lixivio acerrimo adpersi, neque notam ullam alicujus coloris inuri deprehendi. In aliis quoque Plantis, ac variis Oleribus, ut foliis Lactucæ, Brassicæ idem pertentavi, & ab acidis Spiritibus seu Vitrioli, seu Nitri, flavas maculas prodire, nunquam tamen nigras, observare contigit. *Rubiginis* itaque Naturam in Acida potius acrimonia, quàm Alchamica lubet statuere. Congruunt autem huic meæ opinioni ea, quæ in strage Animalium evenere, nam præter malam Aëris diathesim, Brutis quoque noxiam, ob pascua rubiginosa Sanguine acidiori reddito, ac in motu suo præpedito, vel subitæ mortes integros greges Pecorum sustulè-

sustulere, vel abortæ sunt Variolæ, quæ sex sanguinis stagnatione fieri, dum in orbem agitur, communis est *Recentiorum Opinio*. Tubercula autem illa, quæ in capite, collo, & cruribus pecudum viscebantur, revera Variolas fuisse, licet profectò asserere, quando nec colore, nec liquore in illis contento, nec magnitudine, nec modo quo solvebantur, post suppurationem nigra crusta superstitæ, quicquam à Puerorum Variolis discrepabant. Nihilò seciùs eadem pascua infecta cæteris Animalibus cladem intulere. Sic Apes haud ampliùs ex florum Calycibus nectareum laticem, sed acidum stigma delibantes, partim extinctæ sunt vel aliò suas Colonias transtulerunt. Pariter neque mirum, quòd hoc Anno Cicadæ, ut plurimùm taciturnæ fuerint; cum, præter remissum Æstatis calorem, qui illas ad cantum nequaquam cieret, vel nutritium Rorem nactæ non fuerint (si tamen verum, quòd Rore pascantur) vel quòd majori ex parte perierint. A Cicadarum obmutescencia, malas Temporum Constitutiones prænunciari, scripsit Doctissimus *Mercurialis de Pest.* qui Anno 1577. observavit in *Agro Patavino*, aut nullas, aut rarissimas Cicadas cecinisse, unde postea gravis subsecuta est Epidemia. Cicadas autem re ipsa Rore nutriri fabulosum non esse reor, etenim non in Arboribus pernoctare, sed super solum ipsum, & in aprico loco ad Rorem faciliùs excipendum, manè autem ad Solis ortum super Arbores advolare, ex Agricola quodam didici, à quo cum sciscitatus essem, quare in Villa quadam, quæ *Roboretum* dicitur, penes *Gabellum flumen*, tanta sit Æstate Cicadarum copia, ut illic huiusmodi Insecti genus, suum habere videatur Emporium, id fieri dixit ille, quia solum illud arenosum sit, in quo faciliùs quàm in solo argilloso parva foramina efficiant, in quibus deponant Ova, pro fœtura in secuturam Æstatem.

XXXVIII. Hæc omnia itaque *Rubiginis* naturam satis in propatulo statuere videntur, luem meherclè, & Animalibus, & Plantis valde perniciosam. Quare autem Solæ *Nuces Rubiginis* noxam non senserint, id fortas-

se in causa fuit, vel quòd huiusmodi fructus gemino operimento sit munitus, vel quòd Corticalis substantia multo Sale Volatili abundet, qui diversam indolem ab Acido possidet. Succum è viridi cortice Nucis Juglandis, tamquam remedium à se repertum, & magnæ virtutis ad faucium phlegmonas tollendas, multis laudibus extollit *Galenus 6. de Com. Med. 2. l. c. 1.* putabat autem ille, talem effectum præstare hunc succum, eò quòd vi adstrictoria polleret, & simul tenuium esset partium, ex tinctura pene ineluibili, qua manus tractantis inficit, partium tenuitatem deducens, vim autem adstringendi à salubri effectû, quem observabat, dum inflammationi mederetur; pro rato enim, ac veluti lege habebatur, quòd in principio Phlegmonis utendum esset repellentibus, & adstringentibus, ne pars ob laxitatem fluentem humorem tam faciliè reciperet, quod etiamnum apud non paucos *Professores* frequenti in usu est; quod num rectè, an perperam fiat, non est huius loci disquirere. Hujus succi efficaciam ad inflammationes sanandas agnoscunt quoque *Recentiores*, vim autem adstrictoriam prorsus negant, immò vim dissolventem ipsi adscribunt, inter quos *Leonardus è Capua Serm. 5.* qui Corticem Nucum viridium multo Sale volatili divitem esse ait, & qui potis sit grumos Sanguinis dissolvere, & illius acetositatem emendare, quò pacto non sanguinis fluxum in partem adstringendo prohibet, sed sanguinis refluxum per Venas ad Cor referendo, promovet. Sicuti autem Priscis ignoscendum, si obignoratam sanguinis circularem motum, non aptas interdum naturalium effectuum ætiologias afferebant, ita nostro huic seculo gratulandum, de quo veriùs pronunciare libeat, id quod de suo ævo scripsit *Plinius l. 18. H. N. c. 29.* scilicet non minùs ingeniosam fuisse antiquitus observationem, quàm nunc rationem. Ex Nucum viridi Cortice parari Decoctum in *Anglia* expertæ virtutis ad luem Gallicam perdomandam, quam *Recentiores* omnes in Acidi prædominio statuunt, nuper accepi à *Cl. D. Nathaniel Lacy Medico Anglo*, & insigni Anatomico.

mico. Cum itaque Nucum putamen multo Sale volatili abundet, mirum non est, si *Rubigini* obstiterit, & inclusum nucleum à communi lue præservarit. Atque hæc de *Rubiginis* natura, & indole.

XXXIX. Modò superest, ut Symptomatum, & quarundam observationum perquirantur causæ; Adnotatum, vespertinis horis, has Febres exacerbari consuevisse, unà cum virium nocturnâ prostratione, ut ægri morituri viderentur, mane verò oriente Sole, veluti redivivos tantum virium habuisse, ut è lectulis exsurgentes deambulant. *Quale est vesperi exacerbari, tale ipsis morbi, & cuiuscumque constitutionis ad se mutuo*, aiebat *Hipp.*

I. m. I. Ep. Vespertinæ itaque exacerbationes, morbi naturam superiùs descriptam, & causas morbificas, satis indicabant. Virium autem dejectionem noctu factam, & matutinam earum veluti redintegrationem, in Solis recessum & accessum, & acidæ Dyscrasie prædominium, referendam putarim. Sole namque occumbente, & volatiles spiritus per Aërem dispersos secum trahente, spiritus vitales Sanguinis ab Acido coagulante figebantur, unde Facultatium omnium torpor, qui porro ab iisdem Solaribus radiis matutinis discutiebatur, non secus ac quando à brumali frigore, fluentium aquarum cursus noctu intercipitur, qui postea à Sole novo lumine Terras lustrante, restituitur. In hac rerum Universalitate nihil esse utilius Sale, & Sole scripsit *Plinius*; sic *Celsus* l. 3. c. 21. Leucophlegmatia laborantes Soli subjici oportere aiebat, utendumque frictione manibus aqua madefactis, cui sal, & nitrum, & olei paululum esset adjectum. Mirum itaque non erat, si in casu nostro à blando Solis calore liquato veluti pituitæ gelu, Cruor solitum cursum per sua vasa repeteret, & consopitæ Facultates, ad consueta munia exercenda revocarentur.

XL. Præ cæteris notatu dignis, observavimus inexpugnabilem harum febrium contumaciam, ut non solum omnem Medicorum industriam eluderent (cum neque Venæ sectionibus, neque Purgationibus, neque

Cardiacis quicquam auscultarent) sed usu remedium magis exasperarentur, quod factum existimo, ob malam Aëris diathesim, quæ Morbum aleret; quare licet etiam opportuna remedia quandoque adhiberentur, nihil remittebat morbus, immò sæviebat magis, ac satius profectò fuisset in multis hanc Camarinam non movere; tanti est Oraculum illud *Hippocratis*, quod initio hujus Dissertationis attuli, nempe quòd *Hominis Natura interdum Universi potestatem non superat*, quæ *Hippocratis* verba si Medentes attentè perpendere, tot Medicamentis ægros non fatigarent, in Epidemicis præsertim Affectibus, quorum vera Curatio non innotescit, nisi cum Busta plena fuerint.

XLI. Venæ sectio profectò in his febribus non fuit saluberrimum remedium, nec quemquam novi, de quo dici potuerit, quòd illius febris sanguinis missione jugulata fuerit, quin ubi pluries celebrata est phlebotomia, magis attritæ sunt vires, & febres magis protractæ ægros vel ad Mortem, vel ad Cachexiam deduxere. Cur autem in his febribus, tam improspere cesserit Sanguinis detractio, obviam est arbitrari, Massam sanguineam sale volatili, & particulis Spirituosis ob malam Aëris diathesim, & Diætæ errores effoetam, per Venæ sectionem pauperiorem redditam, unde major Acidi præpollentia, & Bilis depressio consequeretur, febrisque exinde protractior fieret. Venæ sectionem febribus intermittentibus non esse per se aptum remedium, cum de foco febrili, qui extra Vasa sanguiflua larem habet, nihil detrahat, commune est *Recentiorum* assertum, sed solummodò per accidens convenire ajunt, quatenus obviam iri possit multis symptomatibus, ac periculis, quæ in Corpore præsertim plethorico nimiam effervescentiam subsequi possent, scilicet inflammationes, & vasorum disruptiones, qualis fuit casus à *Ballonio* memoratus l. 2. Ep. in Const. Æst. 1576. de quodam nobili Viro, cui Tertianæ Febre laboranti, ob neglectam sanguinis detractio- nem ruptæ sunt Venæ in quarto paroxysmo, & tanta foras sanguinis excretio est consecuta,

ra, ut eo ipso die, illi obeundum fuerit. In hac verò nostra Rurali Epidemia sanguinis effervescencia non adeò magna fuit, ut de ejusmodi periculo metuendum esset, immò potius lenta, ex Acidi prædominio, & propter bilem enervatam, quæ in confluxu cum succo pancreatico, & cum lymphâ minùs efferveret: propterea V. S. non adeò proficuum fuit remedium, ut in prægressis præcedentium Annorum Constitutionibus, quas valde siccas, & æstuosas esse diximus, quare cum in iis valde turgeret bilis, & sanguis faciliè exardesceret, mirum non erat, si tunc adeò conferret V. S. & à periculis præcaveret, quæ nimiam sanguinis effervescenciam, & rarefactionem comitantur; assueti autem Professores Venam faciliè tondere, ubi constaret esse febrem, ac nullum alium scopum sibi præfigentes, quàm solam caloris febrilis attemperationem, in hac Constitutione à cæteris toto Cœlo diversa, repetita Venæ sectione utentes, ægros persæpè in extremam perniciem præcipitarunt. Nollem equidem, quòd quis me inter hæmophobos recenseat, sed neque inter hæmatochitas numerari velim. Est ubi liberaliter sanguinem demamus, est ubi parcè, est ubi nihil, licet sit eadem affectus species. In *Stymargi* famula usque ad animi defectum sanguinem detraxit *Hipp. 4. in 2. Ep.* licet frigido Affectu laboraret, qua de re legendus *Vallesius*, rationem autem addidit, *Oportet enim*, inquit ille, *devenire ad Occasionem, & Occasionis initium.* Causa morbi nimirum illa est, ex qua potissimæ fluunt indicationes. *Similitudines parere errores etiam bonis Medicis, contrarium autem facere Causam*, monitum est ejusdem *Hippocratis*; nam revera cognita causa, non tam faciliè à recto tramite, & legitima curatione deflectitur.

XLII. Quærit idem *Ballonius l. 2. Epid. Conf. æst. An. 1575*, Practicus olim celeberrimus Parisiensis, cur phlebotomia febres quasdam miraculi ad instar tollat, alias potius exasperet; paucis quidem respondit, at illius verba ponderanda sunt, non numeranda. *Febres*, ait ille, *aliæ sunt Venosæ, aliæ*

Gastricæ, idest quædam phlogosim sequuntur potius venosi generis, quàm vitium humorum in præcordiis contentorum; quæ venosi sunt generis, hæc primo quoque tempore per phlebotomiam cessant, quæ alius sunt generis, non faciliè phlebotomia solvuntur, contra potius cathartico egent. Tales erant Tertianæ istæ intermittentes hujus nostræ Constitutionis, erant enim potius Gastricæ, quàm Venosæ, ac propterea ad Venæ sectionem magis exacerbabantur, & contumaciores fiebant, magis autem prospere cesserunt purgationes, & vomitiones usu Emeticorum, quibus non rarò penitus avulsus est febrilis fomes. Claudam hunc locum digna animadversione ejusdem *Ballonii l. 2. Conf. Me. Hist. 4. in Com.* in eos, qui ut nil non agant, ex quacunque re occasionem capiunt mittendi sanguinem. *Nam si induxerint, (inquit ille) Venam referare, & id cunctanter faciunt, si guttule sanguinis è nare fluant, tunc quasi trophæum reportantes, clamant oblatam legitimæ phlebotomiæ occasionem; si lutulenta sit hæmorrhagia, audacius secant, qui naturam copia gravari ajunt, si infra modum sanguis fluat, compensandum istum defectum, apertione vene, contendunt.*

XLIII. Non minùs disquisitione dignum est, cur in hac Constitutione tam sæpè contingerit, quòd Tertiana simplex in duplicem migrarit, ea ipsa die, qua secta est Vena. Id olim observarunt *Amatus Lusitanus Cent. 1. Cu. 11. & P. Castellus*, nec quemquam scio, qui præter hos hujusmodi phænomeni, quòd aliquando in praxi observatur, mentionem habeat: refert autem *Amatus* cuidam *Juveni 25.* Annorum Tertiana febre laboranti, cum Venam die intermissionis secuisset, vespere febrem ex simplici factam fuisse duplicem, hujusce rei rationem reddit his verbis: *Nec enim credere est, ob sanguinis extractionem, ex simplici, duplicem factam fuisse, quum dubio procul nisi sanguis extractus esset, in Tertianam continuam futurus erat morbus; hujusmodi excusationis genus, plerique Medicorum nostris etiam temporibus in promptu habent, quotiescunque ex aliquo malè administrato remedio, pejus Æger se habeat; statim enim ob-*

trudunt,

trudunt, quòd multo deterius se haberet, nisi tali remedio usus fuisset; meliorem itaque Ætiologiam, & ævo nostro accommodam perquiramus; puto ergo in illo casu (sicuti & in nostra Constitutione) culpandam potius Venæ sectionem, quàm Febrem, quæ ex sui natura proclivis esset, ut in Tertianam continuam migraret. Refert *Amatas*, Juvenem illum vigente Autumno ægrotasse, sanguinem in prima pelvicula exceptum atrum fuisse, in secunda rubicundum sine ulla aquositate: rationi congruum est igitur, in illo Juvene, ob prægressos Æstatis calores, partes magis spirituosas, & volatiles sanguinis fuisse absumptas, ac postea massam sanguineam Autumnali tempore in acidam dylcrasiam degenerasse, eo prorsus modo, quo Vina postquam per æstivos calores ebullierint, Autumno facilè acescunt (ut ex atro sanguine primæ pelviculæ, nam sanguis secundæ rubicundior erat, quia arteriosus) secta itaque Vena, & Systasi cruoris magis debilitata, ac depauperata, mirum non fuit, si Acidum prævalens, ac veluti sine Adversario licentiùs insultaret, ex quo Tertiana simplex in duplicem transferit. Convaluit autem Juvenis ille, post bonam purgationem ex pharmaco, nam Febris illa fortasse fuit potius *Gastrica*, quàm *Venosa*. In hac verò Constitutione, non ab exhaustu spirituum, ob nimium æstum, massam sanguineam acorem contraxisse arbitror, sed potius ob frigidam Anni Constitutionem, ac Diætæ errores, obruta Bile, & concentratis partibus cruoris magis spirituosus, Acidum Stomachi fermentum, & succum Pancreaticum magis viguisse, & post celebratam phlebotomiam, vim majorem acquisivisse, unde febris simplicis in duplicem Tertianam fieret conversio.

XLIV. Culpanda itaque potius in his casibus est Venæ sectio, tamquam non aptum remedium, quàm quicquam aliud, quod idem sensit *P. Castellus* in aureo suo libello de *Abusu Venæ sectionis*. Opponet, scio, aliquis harum febrium propensionem, ut in duplices transirent, cum sponte, ut superius dictum, sub initium Æstatis, Tertianæ o-

mnes simplices duplices factæ fuerint; at regeram ego, nullas ferè duplices Tertianas toto Veris tempore visas esse, tum Rurum in hac Urbe; nisi eas quas Venæ sectio geminarit; quare non video, ab hoc crimine Phlebotomia tamquam innocens possit absolvi.

XLV. Eandem ob causam, nihilò seciùs quàm Venæ sectio, noxiùs fuit in hac Constitutione Aquæ usus; etenim in frigida & humida tempestate, Bile valde refracta, & Acido exuberante, quid opis expectandum erat in his Febribus ab aquæ potu? non nisi meherclè, ut Aqualiculo infracto, & distento, Cacoehylia cumlaretur, sanguis pigriori lapsu per sua Vasa fluere, ac tandem Cachexiæ, & Hydropes succederent. Novi Juvenem in hac Civitate, qui in Hydropem ascitem incidit, cum illi Tertiana Febre laboranti suasset *Medicus*, ut biberet quantum vellet, immò interdum coëgisset. Succurrit mihi in hanc rem *Terentianum* illud in *Andr.*, ubi *Medicus* in Scenam inducitur.

Quod jussi ei dare bibere, & quantum imperavi date,
Mox huc revertar.

Multòque magis noxiùs fuit hoc Anno aquæ usus, ac Ruri præsertim, quòd ob pluviarum assiduitatem, aquæ cœnosæ, & graveolentes essent; in hac verò Urbe, non adeò gravem noxam intulit aquæ usus; hæc enim Civitas purissimos habet Fontes, & admirandæ originis, quorum Fontium historiam brevi editurum me spero. Invaluit autem apud Nostrates Opinio, quòd Venæ sectioni, & Aquæ potui, tamquam duabus solidissimis Columnis, tota curandarum Febrium Moles innitatur. At num id rectè? Profectò in hac Constitutione neutrum ex usu fuit. Haud sum nescius scripsisse *Hippocratem* 4. de *Morb. n. 25*, *Aquam non præstare bonum alimentum igni*; at nomine ignis intellexit *Hippocrates* febres continuas, & essentialiter tales, non verò intermittentes, summatim *Venosas*, non *Gastricas*. At forsan aliquando, si otium suppetet, de Aquæ abusu in febribus aliquid conscribam.

XLVI. Verùm quali potu, inquiet aliquis, utendum erat in his febribus? Ego certè Vini usum rarò, quod sciam, interdixi, immò suasi, ut modico Vino uterentur, eoque non oligophoro, sed mediocriter generoso, multosque ab Orci faucibus, hoc solum Cardiacum eripuit; Bilis enim erat potius acuenda, quam sufflaminanda, & partes sanguinis spirituosæ in motum ciendæ, quod præstare poterat Vini usus, & ea remedia, quorum vis in Alchali volatili sita est, quod solo naturæ ductu, in *Agro Mantuano* fecere Agricola; qui suis febricitantibus Allia, & Cœpas cum salubri eventu præbuere. Morbos quosdam Chronicos, pravis eduliis (sed quæ verè in censu Medicamentorum, casu potius, quàm arte reparatorum reponi debeant) aliquando sanari compertum est; sic diuturnas Quartanas Allii usu cum multo meraco sanatas observarunt *Antonius Benivenius* c. 59 & *Amatus Lusitanus* Cen. 2. Cu. 42. Vino autem generoso, potius quàm tenui, utendum duxi, nihil metuens à febrili effervescencia, in hoc enim sæpius peccatur, quòd rem agi sine periculo creditur, si Vinum tenue in diuturnis Febribus, & chronicis morbis permittatur; at hujusmodi Vina, ut plurimum acidiuscula sunt, & acorem sanguinis exaltando, morbi causam deteriorem efficiunt; quem errorem notavit olim *Crato* l. 2. Con. 27. qui in Podagra sicuti Vinum meracum, sed in modica quantitate commendat, ita Vina tenuia improbat, quæ Venas multa serositate impleant, quod idem sentit *Willis* p. 2. de An. Brut. c. 14. sicut enim à Vini spiritu dulcificantur Spiritus salis, ac nitri, ita quoque à Vini generosioris temperato usu, Sanguis ad acorem vergens dulcescit. Variantibus itaque Temporum Constitutionibus, varianda est methodus.

XLVII. Sic neque *Peruviani Corticis* usus hoc Anno, ut superius adnotavimus, admodum salubris fuit, immò in extremum Vitæ discrimen, Ægros non rarò deduxit. Id ego in non paucis observavi, sed præcipuè in nobili Virgine, quæ cum ad 40. dies duplici Tertiana conflictata fuisset, & post solita remedia administrata, ex meo consilio, assen-

tiente quoque Excellentissimo *D. Antonio Abate*, Chinam Chinam sub forma boli assumpsisset, cum in Vino infusam respueret, postmodum stupida & comatosa evasit, cum pulsu adeò exili, ut vix perciperetur; ac trium dictum spatio, in tali statu perstitit, donec soliti paroxysmi redeuntes stuporem discusserint. Insalubrem autem fuisse hujus remedii usum crediderim, eò quia, cum massa Sanguinea multis cruditatibus scateret, ac crassiores haberet consistentiam (ut ex sanguine per Venam sectam educto satis patebat) ideoque segnis esset ad motum; quotidiana illa febrilis effervescencia esset loco remedii, quæ cessante, fieret quædama veluti in Vasis stagnatio, & congelatio, unde functionum Animalium torpor, & Vitalium quoque interceptio; adeò verum est illud *Celsi* l. 3. c. 9. quòd febrem lentam interdum augere oporteat, *fortasse enim*, ait ille, *curationi opportunior fiet.*

Scio equidem hujusmodi doctrinam, non solum plerisque Medicorum, sed etiam aliis, qui Artem Medicam non profitentur, esse suspectam, ut ipsi *Seneca* l. 6. de Ben. qui beneficium sanationis levioris morbi factæ à graviore morbo exprobrat his verbis: *Multi quos auxerant morbos, & irritaverant, ut majori gloria sanarent, non potuerunt discutere, aut cum magna egrorum vexatione vicerunt.* In hac tamen Constitutione experientia ipsa satis evicit, febrilem effervescenciam stimulantem potius fuisse, quàm frænandam, & usum calidiorum magis profuisse, quàm frigidiorum; sicuti in historia *Polycratis*, viceversa, frigida magis, quàm calida juvisse scripsit *Hippocrates* 5. Ep. 28. innuens hoc dicto, *Divinus Præceptor*, non tanti faciendum præconceptum de natura morbi judicium, ut illud ipsimet Experientiæ in contrarium reclamanti, velimus præferre. Observatum est tamen feliciore eventu exhibitam *Chinam* *Chinam* Agrestibus, quàm Oppidanis, & Urbium Incolis. Gens enim rusticana, ubi tantillum a morbi fasce levata est, illicò laboribus, & exercitiis se dedit, quare non erat metuendum, ut tam perniciosi effectus in iis consequerentur, quales in Urbanis observabantur.

bantur. Sic Doctissimus *Ettmullerus* tradidit, non tam facile pati recidivas, post assumptum hoc febrifugum, homines exercitiis, ac laboribus deditos, sicuti desidiosos, & otio innutritos. De hac nostra itaque Constitutione libet proferre id quod olim de quadam simili scripsit *Hippocrates* 7. in 6. *Ep.* ingenua certè confessione, more tamen magnorum Virorum, & magnam rerum fiduciam habentium. *Nihil memorabile proderat, non Ventris turbatio, non Venæ sectio, neque quæcumque alia tentavi.*

XLVIII. Nullas Febres Synochas, vel Ardentis hoc Anno, quod sciam, observatas diximus, sicuti paucas Quartanas: de prioribus quidem non est quod miremur, nam partibus spirituosis, & ad conflagrationem aptis, non adeò turgebat massa Sanguinea, immò crassis, & frigidis succis abundabat: sic Vina tenuia, & acidiuscula non tam facile fervorem concipiunt, veluti Vina generosa, ubi Æstivum calorem senserint; magis quidem mirum est, quod in tanta Febricitantium frequentia, tam pauci visi sint Quartanarii, idque magis, si verum esset quod nonnulli asserunt, nonnisi ex majori visciditate materiæ differre Quartanas à Tertianis. Consuetam itaque Febris Quartanæ genesim animadvertens, & hujusmodi Febrem, tamquam fructum Autumno maturescensem, considerans, cujus uberius est proventus, cum Æstas magis fervida, ac torrida præcesserit; propterea rationi congruum est, quod in hac Constitutione frigida, & humida, in quo non multa fieret partium serosarum per Cutis poros diffusio, succum Pancreaticum ad eum fixitatis gradum, qui ad quartanarium circuitum requiritur, evchi non potuisse, seu quidquam aliud defuisse, quod humana imbecillitas assequi nequit; cum nihil sit quod ipsos *Medicinæ Proceres* magis transversos agat, quàm pervestigatio causæ, cur statim horis recurrant febriles paroxysmi, ac tam exactè, ut ipsa Automata aliquando superent.

XLIX. Verminationem in his Febribus satis familiarem, & præsertim in Rusticana gente superius recensuimus, cujus rei causam fuisse

se reor, tum prava Alimenta putrefactioni obnoxia, qualia fuere Pisces, & fructus horraei, tum Ventriculi fermentum ex mala constitutione vitiatum, & improporionatum ad cibum rectè subigendum; quare Vermium seminibus, quæ in alimentis laterent, integris ob tenuem Stomachi calorem manentibus, ut probabiliter reor, mirum non fuit, si facile in magna copia prodierit Verminosa soboles. *Usum Chinæ Chinæ* valde proficuum ad necandos Vermes expertus sum; quod præstare ob insignem amarorem, quem possidet hic Cortex, non abs re crediderim; si tamen tutior est Praxis, quæ Verminosos Affectus curat per aloëtica potius, quàm per saccharata, & mellita. Haud sum nescius apud Nostrates quoque facta fuisse experimenta, & observatum, quod Lumbrici in aqua ubi dissolutum fuerit Mel, vel Saccharum, citissimè moriantur, in amarissimis verò liquoribus ad integros dies vixerint; at ab iis, quæ extrinsecus apparent medicamentorum vires, metiri velle, non adeò tutum existimo, quin errandi periculum subsit. Suspiciari enim licet, quod medicamenta propinata, quæcumque ea sint, iis quibus armantur viribus citò spolientur, dum primò cum stomachico fermento, cujus vim transmutativam nemo non novit, mox in Intestinis cum Bile, qui humor suapte natura ferox est, & cum succo Pancreatico spiculis armato congregi debent; quod si ulterius pervadant, cum lymphæ quoque in communi Receptaculo, iisdem sit concertandum. Sic Crocus Martis, qui aperitivus dicitur, ut notat *Junchen in Chym. Exper. Se. 5. c. 6.* nisi acidum superfluum reperiatur in Ventriculo, à quo solvatur, Adstringens evadit. Id ipsum quoque testatur *Chirurgia Infusoria*, qua constat, quod liquor purgans in Venas Canis infusus magnam excitat purgationem, nullam verò vel paucam, si per os idem liquor, vel in majori dosi, injiciatur, idque ob Acidum copiam, quo Caninus stomachus abundat, quod Acidum vim catharticam, & emeticam potenter infringit. Hanc ob causam Venena quædam, ut ait *Celsus* l. 5. c. 17. non gustu,

flu, sed vulnere nocent, & *Psylli* Serpentium moribus venenum innoxie exsugebant. Quot verò, & quantas subeant mutationes medicamenta per os assumpta, dum varias corporis regiones præterlabuntur, ingeniosissimè explicat *Bellinus de San. mis. prop. 9. de med.* ut nihil præstantius. Reor itaque ex medicamento assumpto, & succis quibus commiscetur, gigni novum concretum, è quo illæ operationes, quæ postea consequuntur, promanant, & quæ solius medicamenti efficaciae solent adscribi.

L. Postquam huiusmodi Febres miseros ægrotantes diu fatigassent, diximus nonnullis apparuisse Parotides, quibus licet suppuratis, eadem tamen pervicacia Febres perstabant. Id equidem magnam humorum cruditatem in toto Venoso genere significabat, sed hanc non esse potissimam harum Februm Causam & fomitem, satis demonstrabant, qui Fomes, in Ventriculo, & Pancreate præcipuè sedem fixerat. In nonnullis pariter post multos febriles paroxysmos supervenerunt Diarrhœæ, ac Dysenteria, irritata ad expulsionem Natura, tum à copia, tum à pravitate succorum; neque enim hæsitati locus, quin etiam aliquando malignum quid subesset in his Febris, quamvis intermitterent; plures tamen sustulit Diarrhœa, quàm Dysenteria, eò quòd forsan in iis, qui Diarrhœa laborarent, communicata esset labe massæ sanguineæ, quæ serum acre per glandulas intestinales excerneret; in iis verò qui Dysenteria vexarentur, mali fomes esset extra Venas, viscida nempe & acida pituita Intestina abradente, & excoriante. Frequentes porro fuere Recidivæ, non solum ob diætæ errata, sed ob communem causam, Aërem nempe vitiatum, qui febrile Miasma ad aliquod tempus consopitum, in novos motus, & exorbitantias eiecit; eandem quoque ob causam, adeò contumaces fuerunt hæ Febres, cum nihil sufficeret ab abstergenda labem illam, quam Aër continuò inspiratus ferè ineluctabilem redderet; adeò gravis est Morbus, quem Cælum fecerit. Sic pacari non visa est Affectio, nisi cum sub Anni finem, humidæ

& nebulosæ tempestatæ sicca & serena successit: quare sicuti ex *Hippocrate de N. Ho. n. 17. Quicumque Morbi Æstate auferunt, Hyeme desinere solent*, idque non nisi ob naturalem Temporum mutationem, ita in hoc Epidemico Affectu optimi remedii loco esse coepit Aëris in vitalem temperiem restitutio.

LI. Præ multitudine ægrotantium, tam ex genere Agrestis, quàm Urbani, paucos interiisse superius monuimus, quod sanè præter opinionem Medentium contigit, qui majorem stragem pertimescebant. Duas potissimum ob causas in Epidemicis Affectibus pereunt homines, vel ob humorum διάχυσις, vel εἴσις; ut ipsis vocibus *Hippocraticis* utar 7. in 6 *Epid.* id est vel ob Massæ Sanguineæ diffusionem à Sale acris, & Alchamico factam, vel ob ejusdem concretionem, ab Acido exsuperante; frequentiora tamen funera sanguinis διάχυσις, quàm εἴσις solet inferre: propterea grassante pestilentia, ut plurimum acida primas tenent. Cum ergo in hac nostra Constitutione acidum quidem præpolleret, sed non earum esset virium, reluctantæ præsertim febrili effervescencia, ut potius esset lethalem stagnationem inducere, ac fluxum, & refluxum Sanguinis prohibere, hinc est, quòd licet hominum myriades eodem tempore decumberent, pauci in Libitinæ census venerint. Sic mirum non est, quòd Fœminæ & Pueri ob molliorem habitum, & vitam minus actuosam, hujus Epidemice vim magis senserint, ac multò magis lactentes Pueri, in quorum venis, ob lac vitiatum, & ad coagulationem aptum, facilius sanguinis statio succederet; sic narrat *Hippocrates 3. in 1. Ep.* in quadam Constitutione, ex laborantibus mortuos esse maximè Pueros Adolescentes vigentes ætate, glabros, subalbidos, & qui in socordia vixerint. Fiebant autem Pueri IctERICI, ob Hepar obstructum à viscida pituita redundante, ac à febrili calore in motum concita, quæ in Hepatis substantia defixa, Bilis secretionem prohiberet, cujus signum erat, quòd in omnibus tensum, ac durum Hepar persentiretur; sero autem acris, & acido in Cerebri membranas transfuso, convulsi moriebantur.

riebantur, morbo alioquin Pueris familiari, sed huic Constitutioni magis proprio, utpote valde aptæ ad acorem massæ sanguineæ conciliandum.

LII. Si verò quærat aliquis; cur hæc mala Constitutio Agricolas magis, quàm Oppidanos, & Urbium Incolas vexarit, videtur satisfieri posse dicendo; potissimam causam fuisse Aërem à fœdis exhalationibus vitiatum, ob nimiam illuvionem, quæ campos, & Agricolarum domos inundarit, non sic Urbes & Oppida in editioribus locis posita; huic causæ addi poterit Victus pravus, & insalubris, ac præsertim nimia Piscium ingurgitatio, alimenti genus Colonis nostris iniectum, & quod in illorum stomacho facilè putresceret. Scio equidem à non vulgaribus Medicis, Pisces ægris quoque exhiberi solitos, tamquam laudabile alimentum, ac multò magis sanis corporibus; verùm, ut ait doctissimus *Plempius de Togat. Val. tu. c. 4*, illorum usus *Athletis non convenit, non castra sequentibus*, non Agricolis addam ego, quibus utilior est caro bubula, & suilla. Id ipsum testatur *Galenus 3. de Alim. fac. c. 30*. qui Piscium usum in hominibus otiosis, Senibus, & ægrotis commendat, non sic verò in iis, qui corpus exercent; his addendum, quòd sicuti Pisces, qui in rapidissimis fluviis capiuntur, ex *Athenæi sententia l. 8. c. 9*. omnium sunt optimi, ita hi essent omnium pessimi, quòd in aquis stagnantibus fieret illorum captura.

LIII. His quoque causis accenseri possunt labores, & exercitia sub assiduis imbris, unde pororum Cutis constrictio, sudoris paritas ob frigidam, & humidam Anni intemperiem, cum aliàs per Æstatem sub assiduis laboribus copiosissimè sudare consuevissent, quas causas in Oppidanis, & Civibus, qui meliori victu utuntur, nec Aëris injuriis sunt ita expositi, non tam facile quis reperiatur. Sedes præterea hujus Ruralis Epidemiæ à Civitatibus, & Oppidis majoribus circumscribi videbatur; quare *Mutina*, & *Regium*, eò quòd essent veluti in circumferentia, & *Appennino* proximiores, minùs hanc labem sen-

sere, magis autem *Ferraria*, & *Oppida Mantuanæ Ditionis*, *Pado* proximiora, ubi major fuit infantilis clades, quemadmodum à variis Professoribus, ac aliis, per literas accepi. Magna verò hæc Planities his locis circumscripta, & tota Colonis oppleta, in ejus sinu ad longum tempus stagnarant aquæ, hujus Epidemici Affectus Sedes, ac Domicilium fuit.

LIV. Circa cæterorum Affectuum examen, qui has Febres comitati sunt, quales fuerunt Apoplexiæ, Epilepsiæ, Catarrhi præfocativi, Cachexiæ, & Hydropes, non multum immorabor; ejusdem enim Constitutionis soboles fuerunt, & Acidi prædominium significabant, vel sanguinem, & reliqua fluida coagulantis, vel nervosum Systema occupantis; hæc omnia itaque, verissimum esse *Divini Senis* Oraculum, comprobant *3. Aph. 16*. quòd *Morbi in pluviarum multitudine magna ex parte fiunt, febres longæ, alvi profluvia, putredines, morbi comitiales, apoplexiæ, & anginae*.

LV. Ut autem circa res venturas, Conjectoris quoque partes agamus, superest videndum, num sperare liceat, postquam pacata est non parùm hæc Affectio, an in totum ea desitura sit, an potius hæc eadem, vel deterior exfuscitari possit. Sperare licet utique, malam hanc Constitutionem emendandam, cum postremi hi duo Menses, cum perpetua ferè serenitate, & Aëris tranquillo statu, Annum jam clauserint; nam ut ait *Montanus in p. Ep. Tempora consequentia secundum naturam existentia, corrigunt vitia præcedentium præter naturam existentium*; at metus subest, ne ob aliquam Annonæ caritatem infelices Coloni, qui ad sedandam latrantis stomachi rabiem, atro pane & confusaneo uti cogentur.

Metus inquam subest, ne proximo Vere, & Æstate novis calamitatibus vexentur. Sic in *Æno Civitate Thraciæ*, ex *Hippocrate 4. in 1. Epid.*, usu leguminum continenter utentes *Fæminæ & Viri crurum impotentes fiebant*, quam historiam citat *Galenus 3. Aph. 16*, aitque sæpè evenire, ut ob caritatem An-

nonæ exitiales morbi oriantur. Vox *Λιμός*, quæ famem significat, non nisi per solam diphthongum discrepat, ab ea quæ perniciosam Epidemiam denotat, unde effluxit dictum illud *Εν Λιμῷ Λοιμός*. Quamvis enim Edulia mali succi videantur aliquando sat benè concoqui, attamen ut egregiè monet

Galenus de Alim. Fa. l. 2. c. 6. Nobis non advertentibus, prævus succus ex ipsis post longum tempus in Venis colligitur, qui postea exiguum ad putredinem occasionem nactus febres malignas accendit. Quodcunque malum avertat Divina Clementia, & priorem salubritatem huic Cœlo restituat.

Talis fuit Anni MDC LXXX. apud nos Constitutio, atque hac indoles Epidemii Affectus, qui Colonos nostros, & Urbanos quoque afflixit; divinarint jam Astrologi pro suo lubitu, & ex syderalibus schematibus Anni, qui modo successit, præagia deduxerint, quod ego ejusdem, postquam cursum suum absolverit, si fata dabunt, medicam historiam conscribam.

CONSTITUTIO EPIDEMICA URBANA,

Anni MDC LXXXI.

Ad

Illustrissimum, & Celeberrimum Virum

D. GUILIELMUM GODIFREDUM
LEIBNITIUM,

SERENISSIMI ERNESTIAUGUSTI,

Lunenburgensium & Brunsvicensium Ducis

HISTORIOGRAPHUM & CONSILIARIUM.

ILLUSTRISSE DOMINE!

Cum non rarò fieri soleat, ut veluti cæteris in rebus, ita & in re literaria, provincias quasdam nonnulli suscipiant quibus sunt prorsus impares, ac eosdem postea conatuum suorum pœniteat, Tu me in illorum censu repone, si lubet, Vir Doctissime; nunc enim sentio quàm me transversum egerit nescio quis mentis ardor, ut non satis versans, quid humeri ferre valeant, quid recusent, ipsemet onus mihi imposuerim cuiuscunque Anni Constitutionem, & Medicam historiam conscribendi, ac evulgandi; quam Spartam superiori Anno sum aggressus, in hanc rem edita Dissertatione, & Doctissimo Viro D. Malliabequio, Hetruriæ Ornamento, inscripta. At quoniam saltem prodire, si non datur ultra, ne-

cessum est propterea, ut datam fidem exsolverem, idem quoque hoc Anno molitus, utcumque potui, multis occupationibus districtus, hanc meam Dissertationem Tuo Nomini, Vir Illustrissime, nuncupatam volui. Neque verò eidem D. Malliabequio quicquam acceptius facturum me credidi, quàm si Te pariter eodem obsequii genere prosequerer, quando Vos arctissimo amicitiae fœdere junctos scio, & ejusdem beneficio obtinui, ut Te præsentem agnoscerem, ac Tua suavissima Consuetudine fruerer, cum duobus abhinc annis in Germaniam rediens Mutinæ ad mensem moram traxisti, quo tempore nunquam ad Te accessi, quin doctior abierim; verè siquidem de Te omni Scientiarum genere instructo, proferre liceat, quod olim de Aristone scripsit Plinius, scilicet

licet Nihil esse quod quisquam scire velit, quod Tu docere non possis. Diu itaque in sinu meo gavisus sum, quod geminos Literatorum Principes (faceffat invidia) adeo amicos ad invicem, mihi tam benevolos sortitus essem, sed tandem mihi temperare non potui, quin publico aliquo testimonio, id palam facerem. Huic meo proposito, D. Malliabequium quod spectat, pro meis viribus jam factum est satis, nunc aliud votum meum impleo. Hunc ergo meum Libel-

lum, quem de morbis popularibus inter Nostrates, sed populariter sarcivi, ea qua soles humanitate accipe, Vir Sapientissime, munus quidem levidense, sed quod pro specimine Observantiae in Te meae esse possit; quod si aliquando temporis paucillum (novi enim quantus sis beluolibrorum) perdere non pigeat, meum hoc Opusculum evolve. Vale Clarissimum Germaniae Decus, ac amare perge,

Mutinæ pridie Kal. Jan. 1692.

Celeberrimi Nominis Tui

Officiosissimum Cultorem

Bernardinum Ramazzinum.

CONSTITUTIO EPIDEMICA URBANA.

I.

Ruralem Epidemiam, quæ præcedenti Anno *Mutinensis Agri*, & proximarum Regionum Colonos graviter afflixit, Urbana Epidemia hoc Anno excepit, quæ nihil urbanitatis, imò insolentiae plurimum in infelicem plebeculam potissimum exercuit. Instituto itaque meo inhærens, prægressam Constitutionem, qualiscumque ea fuerit, in fine cujuslibet Anni describendi, eò libentiùs id exsequar, quod hæc Constitutio ab ea, quam superiori Anno experti fuimus, toto Cælo differens, satis uberem materiam suggerat mentem exercendi, quando in re medica nil foret utilius, quam succedentes sibi ad invicem Constitutiones conferre, ut recta medendi methodus institui posset, quoties eadem tempora, ac iidem morbi recurrerent. Quæ si attentius à *Professoribus* observarentur, non esset forsân, quod Medicina comparata desideraretur, sicuti Anatomiam comparatam desiderari aiebat Sapientissimus *Verulamius l. 4. de Augm. Scien. c. 2.* quæ

si haberetur, ut ille ait, & Individuorum interiores Structuræ ad invicem componerentur, non tam pro morborum causis culparentur humores, quàm mechanicum Viscerum artificium, quod cum ut plurimum inemendabile sit, omnem medicam opem, & magnos Promissores sæpissimè eludit.

II. Superioris Anni Constitutio, ut in mea Dissertatione super illam edita, ob assiduos, & copiosos imbres impensè humida, & lutulenta in universum exstitit, unde gravis Epidemia unà cum Annonæ caritate effluxit; hujus Anni verò Constitutio, ex opposito maximè sicca, & pulverulenta, primò quidem ob Aquilonares Ventos, postmodum verò ob continuum, & flagrantem æstum meritò audiit. Sicuti autem prima pars hyemis, quæ antecedentem Annum clausit, statum satis placidum, ac serenum, ut diximus, sortita est, ita pars altera, quæ huic Anno fores aperuit, eandem serenitatem, ac tranquillitatem secum invexit, donec Januario mense ad finem vergente, flantibus Ventis

M

Septem-

Septentrionalibus, frigora adeò intensa fieri cœpta, ut illicò congelatis fluminibus, cuncta præ nimio gelu horrescerent. Cum autem nullæ prorsus nives decidissent, hyemem non solum algidissimam, sed siccissimam exegimus, ita ut in tota *Cispadana*, & *Transpadana Regione* pulverulentæ essent Viæ, non secus ac Augusto mense, cum insana Canicula campos torret, quod apud nos prorsus insolens est, ex quo factum, ut Boreæ penetrabile frigus sata consueto nivali vellere destituta, mirum in modum exureret.

III. Morbi qui hisce temporibus vagabantur erant Apoplexiæ, Pleuritides, Peripneumoniæ, Catarrhi suffocativi, Anginæ, Erysipelata; præ cæteris tamen affectibus, morbi pectoris grassabantur magis, ac busta implebant. Sanguis qui secta Vena educeretur, multum pituitæ, & polyposæ concretionis præferebat. In nostro hoc Nosocomio, variis Cadaveribus disiectis, præcipuè in Cachecticis, ac demortuis ex morbo pectoris, reperti sunt Polypi, non solum intra Cordis sinus, sed etiam intra ipsam Aortam. Remedia quæ magis ex usu erant, & quibus promptius morbus auscultaret, ea fuere, quæ vi pollerent crasim Sanguinis compactam referandi, & fluxibiliorem reddendi, ut Spiritus Salis Armoniaci, Sal volatile Cornu Cervi, Sperma Ceti, & similia. Non deerant tamen, qui cum alioquin scirent, quod Sulphur Ballamum Pulmonum passim audiat, in hujusmodi Affectibus Spiritum Sulphuris exhiberent, cum suis aquis Pectoralibus, at num rectè, & ex arte id agerent, ipsi viderint; indubium tamen est, quod partes integrales Concreti longè diversas possident qualitates, ac ipsum Concretum, sicuti vero verius, Spiritum Sulphuris alterius esse indolis ac ipsum Sulphur. Repetita sanguinis missio, non adeò felicem sortiebatur eventum, ut aliàs. In hac tam rigida, ac horrida Constitutione, magis exercebatur Plebs Urbana, quam Agrestis, ac Senes valde periclitabantur, quare Medicis sæpenumerò nil tale cogitantibus Morbus plus habens in recessu quam in fronte, facillè imponebat; nam ex impro-

viso, cum prius satis commodè cœnassent, tanquam confecto Silicernio, paulò post occumbebant, ac citiùs quibus detractus fuisset sanguis.

IV. Horum Affectuum tam multiplex, ac discolor Sylva, ab eadem prorsus radice succreverat, ac propterea eodem modo averruncanda; omnium itaque unam, ac eandem esse Theoriam, ac Praxim dictabat ratio; veram autem, ac potissimam causam fas erat referre in pravam diathesim, quam sanguis haberet ad concrendum. Cum enim ex præcedentis Anni frigida, & lutulenta Constitutione, necnon ex pravo-victu, ob rei Annonariæ angustiam, talis esset in universum massæ sanguineæ dispositio, mirum non fuit, si succedente postea hyeme tam rigida, ac summè aquilonari, majorem promptitudinem ad grumescendum adsciverit, unde pulularint morbi, qui ex sanguinis stagnatione variis in partibus, ob retardatum illius circularem motum, genescim suam deduxerint.

V. Apoplexias autem, Pleuritides, Peripneumonias, Catarrhos suffocativos, Erysipelata, ac reliquos memoratos Affectus, à sanguinis stagnatione, ob præditam ad concrendum dispositionem generari, unanimis est *Recentiorum* omnium consensus, quidquid circa horum Affectuum Theoriam in contrarium senserint *antiquiores Medici*, qui in hujusmodi Affectibus partem aliquam Mittentem robustam, & aliam Recipientem imbecilliorē imaginabantur. Duplicem fluxionum causam commentus est *Galenus*, unam in qua Pars ipsa humorem ad se traheret; aliam, in qua humor à parte robustiori ad debiliorem transmitteretur. Hujusmodi doctrinam primus forsitan cœpit convellere *Helmontius de diff. Feb. c. ult.* nullam enim in fluxionibus partem Mandantem, Dirigentem, nec Sagittarium, aut Scopum agnoscit hic Auctor, qui tamen exemplo spinæ digito infixæ, & indignantis Archæi, non satis exposuit ob ignoratum Sanguinis circulum, quomodo fiant humorum decubitus; quod solum accidit, cò quia præpedito, & intercepto Sanguinis per Venas refluxu, vel propter fibra-

brarum crispaturam (ut in vehementi dolore) vel propter massæ sanguineæ nimis crassam ac densam texturam, humores circa Vascularum extremitates, vel in carniū porositatibus detineantur; quare si congruè loqui velimus, Detentiones potius, quàm Fluxiones sunt appellandæ.

VI. Neque interdum exiguus labor mihi impendendus fuit, ut aliquibus à præjudiciis occupatis persuaderem, erroneum prorsus esse comminisci, quòd cum pars aliqua inflammatur, ac in tumorem assurgit, tunc humores majori impetu ad eam partem ferantur, quàm ad alias, si vera est, non commentitia lex Circularis motus sanguinis; qua stante, stant ac stabunt perpetuò tot clarissima Recentiorum excogitata, quòt in dies intercidunt Antiquiorum placita; nam revera, si mentis aciem intendamus, pigriori lapsu sanguis movetur ad partem, quæ inflammatione tentatur, quàm ad alias ubi expeditæ sunt Viæ, ac nullum repagulum, quod sanguinis cursum remoretur. Quidam autem res in cute solùm, non intus reputantes, cum vident partem brevi temporis intervallo in tumorem attolli, ut in Phlegmone, putant sanguinem pleno fluente, eò confluere, quod sanè locum habet, cum Vas aliquod sanguiferum disruptum est, in aliquam cavitatem sanguis decidit, vel extra Corpus effunditur, non ita verò in Phlegmonum, & aliorum tumorum generatione, qui non aliam ob causam fiunt, quàm quòd præpedito circulari sanguinis motu, plus sit quod Arteriæ ad partem deferant, quàm quòd Venæ referant, si ve id fiat ob lutulentam sanguinis crassam, si ve ob fibrarum motricium crispaturam ex vi dolorificæ passionis, ut in vulneribus, ac Nervorum puncturis. Hic autem Veritati fortasse manus darent, si cum brachio vinculum injicitur ad celebrandam phlebotomiam, veram causam perpenderent, quare infra nexum tumeant Venæ, unà cum mole carnea, quod non fit, quia tunc temporis sanguis eò rapidius moveatur, (multò enim velocius ante eò propellebatur ubi nullus erat obex, ac minor resistantia superanda) sed quia ibi de-

tinetur ob interceptum ejusdem per Venas ad Cor refluxum.

VII. Haud absimilis quoque est Catarrhi generatio, de cujus natura, ac ortu inter Medicos non satis convenit. Popularis, ac vetus opinio est, Caput Catarrhi Fontem, ac Scaturiginem esse, unde frequens proluvium in fauces, & pectus, ac etiam usque ad extremos artus. Opinionem hanc de Catarrhi ortu, ac descensu, ex quo Etymon desumpsit (cum non nisi descensum ac defluxum hæc vox sonet, unde voces *κατάρροος* & *ἀναρροος* à Galeno 2. *Ad Glav.* usurpatae, ut humorum descensum, vel ascensum innueret) hanc inquam opinionem eliminarunt à Scholis recentiores omnes Anatomici, ut Willisius, Richardus Lower, Stenon, Rolsincius, Etmullerus, Blancardus, ac inter Italos nostros Doctissimus Bellinus. Hi omnes ad Anatomicum Tribunal, omnibus iudiciis, quibus Caput hujus criminis Auctor insinuat, diligenti examine perpensis, nullaque apparente via, per quam Caput sordes suas in fauces, ac Thoracem exspuat, ipsum plenius suffragiis absolvunt. Non desunt tamen adhuc qui obstipo capite, Antiquorum placitum mordicus tueantur, nec desinant in morbis pectoris, Caput non solum pharmacis, sed ferro, & igne tanquam reum plectere. Per quos porro ductus, Cerebrum superfluitates suas, quibus proculdubio diffluit, possit excernere, inter quærenda esse ait Celeberrimus Stenon *Tra. de Gland.* nisi tamen per observatos à Blancardo in *Anat. reform.* ductus in jugulares Venas, fiat hujusmodi excretio.

VIII. Catarrhi Fontem non veriti sunt alii adstruere, esse ipsum Vitæ Fontem, Cor scilicet, quod per Arteriarum ductus circumquaque Catarrhi materiam deferat; hinc Rheumatismi, & tumores, & quidquid nomine fluxionum venit; quod Assertum est Rolsincii, cui consentiunt Schneiderus, Vederlianus, & alii, qui Catarrhum à massæ sanguineæ sero prodire variis observationibus testantur. Sat celebre est experimentum Richardi Lower de Cane, cui cum arctè Venas Jugulares

lares vinxisset, partes omnes supra ligaturam tumefieri, necnon copiosas lacrymas ex oculis, & plurimam salivam ex ore profluere observavit, quo tandem tanquam ex Angina suffocato, ac dissecto, nullae partes sanguine perfusae repertae sunt, sed solum muscoli omnes, & glandulae sero limpidio distentae apparuere. Ab hac opinione non multum dissentientes alii, Glandulas Catarrhi Fontes statuunt, ut *Stenon*, *Etmullerus*, & alii; si enim Glandularum structuram accuratius perpendamus, constabit eas esse fasciculum Arteriarum, Venarum, Nervorum, & Vasorum excretoriorum, ideòque in illarum sinum deponi serum ab Arteriis, & superflui aliquid à Nervis, quae opinio valde probabilis est, & verò usui, quem in nostro corpore habere possint Glandulae, valde congrua.

IX. Hanc tamen doctrinam de Catarrhi origine, ex sanguinis latice in Glandularum substantiam rejecto, ex *Helmontio* habemus, qui primus forsan Caput insons à Catarrhi infamia vindicavit; ob quam tam saepe inurebatur. Hic enim Auctor licet motum sanguinis circularem ignoraret, mente tamen concepit, id quod credebatur è Cerebro depluere nil aliud esse, quam laticem serosum, huc & illuc delatum à *Spiritu impetum faciente*, ac initio *Vitali*, ut ipse ait, nimirum è Corde, tamquam primo Impulsore, quin & ad Glandulas ipsas ablegari, quas non ut Vasorum Pulvinaria essent, à Natura constructas fuisse adstruit, sed ad emunctionem laticis è massa Cruoris; ac re vera hic latex serosus *Helmontii*, praeter alios usus hunc habet potissimum, quod sanguini socius, ac totum corpus pervadens, ad variarum partium culinas everrendas inserviat, & sales dissolutos combibendos, ut exinde per Glandulas exeretrices extrudatur, & sic tota cruoris massa defaecatio evadat. In hunc finem in palato, lingua, faucibus, & naribus, copiosas Glandulas Natura construxit, ut sanguis arteriosus, qui per Carotides ad Cerebrum deferri debet, pro nervosi succi, & Spirituum Animalium elaboratione, sincerior reddatur, mu-

cosa parte per has Glandulas repurgata, in statu etiam naturali, quando alia ex parte constat, eos, qui sunt emunctae naris, nec multum Desputores, lubricae sanitatis esse, ut refert *Bonetus Sepulc. T. 1. Se. 17. de Francisco Galliarum Rege*, qui cum esset ἀνυζώνης, aurium ulceri obnoxius fuit dum vixit.

X. Atque haec quidem quotidiana per nares, & ex faucibus muci excretio, iis etiam qui satis commoda Valetudine fruuntur, familiaris esse solet; cæterum ubi Corpus cacochymum sit, ac serosus latex luxuriat, qui suo promptus est ad concrendum, mirum non est, si accedente Boreali Constitutione, qualis est de qua hic sermo, tunc temporis grassentur populariter Tusses, Rheumatismi, & quodcumque aliud morbi genus, quod in fluxionum censu reponitur, detenta in Glandulis vitiata, ac superexcedente lymphæ, non ex Naturae providentia, quæ se hoc fasce levare satagens, noxium humorem ad extrema detrudat, sed ex mechanico partium artificio, ac particulari humorum textura, juxta varias Aëris alterationes, ea lege, ut decubitus ibi fiant, ubi major est dispositio, ut humores detineantur. Neque id fieri in nostris Corporibus magis miremur, quam in Automato alioquin bene constructo, quod interdum ad quasdam Aëris alterationes, à solito suo munere aberrat, & ab ignaro popello tanquam insanum rideatur. Mira est autem, ac penè divina vis Ventorum in Aëre alterando; talem enim affectionem Aër possidet, qualem Ventus qui perflat, ac talis est Sanguinis dispositio, qualis est Aër quem inspiramus. Sic ut refert *Vitruvius l. 1. de Archit. c. 5. apud Mitylenem* (quæ Urbs in *Lesbo* erat quidem magnificenter exstructa, sed non prudenter posita) cum flabat Auster homines ægrotabant, quando Corus tussiebant, cum Septentrio, restituebantur in salutem. *M. Varro de Re Rus. l. 1. c. 4.* quoque cum Romana Classis Corcyrae esset ac tota penè ægrotaret, immisso fenestris novis Aquilone, & obstructis pestilentibus, suos incolumes reduxit.

XI. At quorsum tot speculationes, inquiet

quiet aliquis? Ut juxta veram horum Affectuum Theoriam, congrua medendi methodus instituat, regeram ego; ubi enim ingruunt hi morbi, qui non e capite decidui, sed ab humorum stagnatione pendent, illi cō ad vehementia Cathartica, Inusiones, Phœnigmos, Cucurbitulas, ad Narcortica quoque, ac mille alia remedia ad materiam fluentem revellendam, intercipiendam, derivandam, suspendendam quoque, ut putant, Ceratis capitalibus, confugiunt. Interim neglecta manet vera morbi causa, ad quam oppugnandam serior, ac omnibus nervis esset incumbendum, ut postquam sufficiens evacuatio est facta, usu alterantium, ac naturalem sanguinis texturam restituentium, fluidæ substantiæ æquabili tenore per suos ductus cursum repeterent. Quot verò modis per Venæ sectionem peccatur? Jam Phlebotomus velut gladius Delphicus passim tam in magnis, quàm in levibus morbis stringitur, ad innocentes Victimæ sæpius mactandas, quàm graves affectus jugulandos.

XII. Postquam Mundo innotuit circularis sanguinis motus, Scopi equidem quos in morbis, qui ab humorum fluxione pendere supponuntur, sibi proposuerant *Medici*, non tanti sunt ponderis, ut creditur. Certè Intercipientia locum nullum habent, quomodo enim quis intercipiat materiam ad partem per Arteriam fluentem, nisi Arteriam ipsam vinciat? neque enim jure postliminii, aut redhibitionis actione redire potest humor, unde est egressus, nisi per circuitum. Revulsio verò per V.S. de Throno suo jam decidit; imò si strictè loquamur, ferè nulla est, qui enim fiat, ut humor per Arteriam fluens, per eandem possit revelli? Profectò si qua fit per V.S. Revulsio, per id solum tempus fit, quo Vena est aperta, tunc enim Sanguis per Venam sectam, ac pariter per proximam Arteriam quæ illi humorem suggerit, majori velocitate movetur, quàm per alia Vasa; illa verò clausa, cessat hæc in velocitate inæqualitas, ut ingeniosissimè ad demonstrationem usque explicat *Bellinus*. Non ibo tamen in-

ficias, quin diminuta sanguinis copia, minor humoris portio ad partem laborantem deferatur, & minus sit sanguinis stagnantis incrementum. Quanti autem sit facienda per V.S. Revulsio, & quàm facilè quibusdam imponat, qui hoc nomine inscitiae suæ velum prætendunt, explicat egregiè *Andreas Cnosselius*, uti videre est apud *Bonet. Med. Sept. p. 1. l. 3. Se. 11. c. 16.* in quadam sua Consultatione pro *Job. Casimiro Poloniæ Rege*, cui ob immodicum hæmorrhoidalis sanguinis fluxum laboranti; cum magni nominis *Medici* frequentem sanguinis missionem e brachio suaderent ad revellendum sanguinem fluentem, ac ipse acriter renueret, hæc scripsit verba, quæ utpote elegantissima, & magni ponderis hic libuit apponere. *Et quomodo sanguinis ad peremptoriam medicæ Revulsionis citationem dicam, & locum, scribere possumus; qui privilegio speciali vitalitatis in circuitum, & in se ipsum rediens cum spiritu suo hospite, nullius loci, & temporis leges respicit, neque locum standi ullum in universo corporis foro agnoscit.*

XIII. Revellenda itaque esset ex quorundam animis, quibus altè insedit hæc de vi Revulsionis per V.S. opinio, cum re vera non nisi ad demendam plenitudinem conferat Venæ sectio. Condonandum quidem aliquid *Æmilio Parisano*, & *Primeroso*, qui non aliam ob causam, ut ait *Leonardus de Capua Serm. 5.* in Harvæum Stylum acuerunt, nisi quia stante Sanguinis Circuitu, viderent Revulsionem per tot secula adeò celebre præsidium, ferè penitus corruere, non ita verò nostrorum temporum *Professoribus* in tam clara luce cæcutientibus. Multum profectò *Hippocrates* Revulsioni in fluxionibus detulit, ut passim in illius Operibus videre est; locus tamen insignis apud eundem *2. de Morb. Mul. n. 2.* exstat, qui Revulsioni videtur parum favere. Ad sistendum immodicum mensium fluxum, jubet ille, ut vincula injiciantur supra genua; verum quidem est, quod præcipit quoque, ut eodem tempore vinciantur brachia; nodum hunc solvere annisi sunt *Rorarius Contrad. 34.* & *Fonseca Conf. 55.* sed non planè

satisfaciunt; meum sanè non est hujusmodi scrupos dissolvere, meliori enim vindice dignus est hic nodus, proferam tamen quod sentio. Quidquid sit de efficacia hujus remedii, & num eventui respondeat: Videtur *Hippocrates* mente attigisse, motum sanguinis perennem per suos ductus, multis enim in locis mentionem habet de sanguinis stasi, & interceptione Venarum; quam *Φλεβῶν ἀπόλειψιν* appellat; ut ergo fluxum catameniorum cohiberet, sanguinis stationem, seu saltem remoram aliquam humoribus impetrandam curabat, tam in partibus supra, quam infra Cor, vinctis ad brachia, & femora injectis, nihil veritus, quòd ligaturæ supra genua ad Uterum quicquam traherent. Ac revera quid magis ex improvviso hæmorrhagias sistit, quàm superveniens animi deliquium, cui necessario consecutaria est Cordis à motu feriatio, ac eodem tempore sanguinis stasis?

XIV. Sic autem nos cogit Divinum prorsus Inventum Circularis motus sanguinis, quod unicum *Φαινόμενον* innumeras discussit errorum tenebras, effecitque ut humani Corporis, cæterorumque Animantium, quibus præcordia finxit *Divinus Opifex*, vera, ac genuina Oeconomia innotuerit. Cor enim nectaris vivifici, quo Corpus universum sustentatur, Promus, & Condus est, habens ad latera Arterias, & Venas administras; Arteriæ è sinistro penù, alimoniam depromunt, ac partibus omnibus, vel remotissimis dispensant; Venæ assidentes, quòd à nutritione reliquum fuit, suis radicibus, tanquam manibus, recoligunt, & ad dexterum Cordis Conduum comportant. Iisdem Venis medio in itinere succenturiunt Venæ lacteæ, quæ novum com meatum sanguini sub forma candidi laticis refundunt, qui postea in Pulmonibus admirando artificio purpurascit. Hæc est Vitalis Facultatis vera, & naturalis Oeconomia, cui non parvas suppetias fert Animalis Potestas, quæ pro beneficio purioris sanguinis ad Cerebrum delati, uberem spirituum influxum per nervos Cordi suppeditat, ad illius motum perennandum. Sic binæ istæ Potentiæ, licet sedibus & regimine distinctæ,

tanquam foederatæ Provinciæ, sibi invicem collata beneficia rependunt. Sicuti autem in Civitate benè constituta, quousque legibus suus vigor perstat, summa tranquillitate degitur, iis autem pessundatis, turbarum plena sunt omnia, ita in humano corpore Circularis motus sanguinis lege servata, facta tecta Valetudo est, ea verò infracta, susque deque aguntur omnia, ac intestinæ seditiones subsequuntur.

XV. Quamvis autem Lex ista, quam primus tulit *Harvæus*, vel cujus prima fundamenta jecere Itali nostri, ut *Andreas Cæsalpinus* in *Quæ. Med. & Quæ. Peripat.* l. 5. c. 4. *Realdus Columbus* Cremonensis l. 11. c. 2. pro rata, imò sacra habeatur, non defuit tamen qui nuper legem hanc abrogare contenderit, sub titulo *Ultionis Antiquitatis*, Circularem sanguinis motum tanquam Recentiorum Commentum traducens. Hic mihi non vacat ejusdem rationes, ac fundamenta expendere, solum hoc innuam, quòd illius primum argumentum, ab hujus legis inobservantia petitum (eò quòd *Medicorum* quotidiana praxis, præcipuè circa usum V. S. suppositæ doctrinæ de sanguinis circuitu, quicquam non respondeat) Professoribus incuriam exprobrat, quòd equidem verum est, ac maxime dolendum, cum innumeri penè sint, qui passim crepent hunc circularem sanguinis motum, sed postmodum, vel ob incertiam, vel oscitantiam, non benè pensitatis iis, quæ ex tali principio consequuntur, operibus tollant, quòd magnifico verborum apparatu statuerant. Verùm cum huic malo medelam aliquam apponere sit necesse, *Professor* in hac Civitate mihi jamdudum conjunctissimus, *Opus* jam molitur, cui hunc vult esse titulum: *Rationarium Medicum Seculare*, quo summam, ac veluti facta supputatione apparet, quid lucri ex celebrioribus Inventis Anatomicis hujus Seculi Arti Medicæ, tam quoad Theoriam, quàm quoad Praxim, accesserit. Habent Mercatores sua Rationaria, sicuti & diligentes Oeconomi, habent & Principes ut olim *Augustus*, *Svetonio* teste, qui diuturnæ valetudinis tædio Rationarium Imperii Senatui tradidit;

didit; non abs re forsan erit, si Medica Republica Rationarium suum habeat; quod monstret quantum Medicinæ pomœria ampliarit hoc nostrum fortunatissimum Seculum, & quod simul pro saniori medendi methodo inserviat. Hujus operis editionem usque ad finem hujus Seculi animus illi esset differre, spe forsan quòd novo aliquo Invento Seculum hoc coronetur, cum adhuc vivant multi egregii Viri novarum rerum Repertores, inter quos Celeberrimus *Malpighius*, qui Romæ nunc degit ad Pontificiæ Valetudinis custodiam; verum ego non desino Collegam hunc meum urgere, ut ad meditata serio incumbat, ac utinam eò usque illi fata Vitæ lineam protendant, ut Opus hujusmodi ad umbilicum deducat. Verum è Diverticulis in viam.

XVI. In iis ergo Affectibus, qui ab humorum fluxione fieri supponuntur, iterata V. S. ad tot scopos implendos, totum corpus depeculatur, & morbi causam persæpè deteriore efficit. Ubi enim Vasorum plenitudini, quæ vires premit, factum fuerit satis, seu ad humorum Orgasum sufflaminandum si adsit, sanguinis sufficiens copia detracta fuerit, satius profectò esset, iis hæere remediis, quæ sanguini debitam crasim restituere nata sint. Certè in hac hyemali Constitutione, Catharris obnoxia repetita V. S. non adeò salubriter cessit. Multos Pleuriticos certè scio inopinatò periisse, postquam bis, vel ter secta fuisset Vena. Præcæteris pius Sacerdos firmi alioquin habitus ex Pleuritide laborans, postquam tertia vice detractus est sanguis, eadem die interiit. Non solum autem turpis est calamitas, ægrum e-poto medicamento occidere, ut aiebat *Hippocrates*, *De Med. Pur. 4.* sed etiam si detractò sanguine paulò post intereat. Senioribus verò in hac tam rigida tempestate periculofum fuit Sanguinem etiam semel detrachere; Nobilis mulier nonagenaria, & Pleuritide spuria decumbens, cum instaret, ut sibi tunderetur Vena, ac ego renuerem, alter Medicus accersitus, illi morem gessit, & citissimè eam sustulit.

XVII. Ut constet quali cautione in Senum regimine sit procedendum, quotiescumque ab aliquo Rheumatico Affectu premanetur, in Boreali præsertim Constitutione, insignem oppidò, ac notatu dignam *Hippocratis* in 7. *Epid. n. 54*, historiam hic lubet apponere, *Halicarnassensis qui in domo Xantippi diversabatur hyeme autem dolebat, & caput non mediocriter; erat autem Annorum circiter 50. Vena secta est juxta Mneximachum, lesus est caput, evacuatum, ac perfrigeratum, non enim facta est suppuratio. Phreneticus factus est, & mortuus.* Tot circumstantias hic apposuit *Divinus Præceptor*, ut credi possit historiam hanc plus continere in recessu, quàm in fronte; rarò fit nec scio quòd alibi in ullo ægrotante annorum numerum definierit *Hippocrates*; consideranda igitur erant, ætas ad senectutem vergens, Anni tempus hyemale, humor peccans, crassus nempe, ac frigidus, ætati ac tempori congruens, qui obstructionem faceret, ac tensionem in parte, atque hinc dolor; ex alieno præscripto (mentionem enim facit curantis *Medici*, quod illi non adeò familiare) missus est sanguis, at quonam eventu? perfrigeratum est cerebrum, subsequente caloris nativi necrosi, ac prohibita est suppuratio: neque enim tanquam parergon, ut ait *Vallesius*, adjecit *Hippocrates* illa verba: *non facta est suppuratio*, perniciosum enim effectum ex intempestiva V. S. sequutum, innuere voluit, prohibitam scilicet humoris maturitatem, Lethargicum autem potiùs, quàm vere Phreneticum factum fuisse interpretatur *Vallesius*, cum in libris Epidemiorum quoscumque delirantes, Phreneticos *Senex Cous* appellare consueverit.

XVIII. Sæpiùs quoque mihi advertere obtigit, quòd in hac Rheumatica Constitutione, si febre superveniente missus fuerit sanguis, deterior factus fuerit affectus, ac etiam quandoque cum funesto eventu. Ut plurimum ubi Catarrhi urgent, vel in pectore, vel quacumque alia parte, si febris superacceserit, multis ex *Professoribus* solenne est ad Phlebotomiam, tanquam ad sacram Ancho-

choram, confugere. An tum Navis securior? Periti Nautæ ventis etiam adversis aliquandò utuntur, ut Portum fortiter occupent. Febris autem non tam horrendum est Monstrum, quod etiam à perito Artifice sub jugum mitti nequeat, nec sine aliquo emolumento. Est ubi Febris sanguinis missionem hortetur, est etiam ubi dehortetur; sed opus est Diorismo. Si nimis densam compagem sanguis adsciverit, & ad statim aptus vel in pectore, vel in capite restagnet, si febris postmodum accendatur, vel parè, vel nullo modo sanguis mittendus; sæpè etenim Naturæ ipsi manu gladium abripimus, quo morbum sola potuisset conficere; si verò contrariam diathesim sanguis habeat, & ob organum aliquem ad διαχυσιν, seu diffusionem promptior sit, febris superaccedens V. S. hortatur. Locus est insignis apud Hippocratem 5. in 2. Epid. quam hic referre non abs re fuerit, Quicumque de repente obmutescunt, si sine febre fuerint, ipsis venam secato. Solenne est Hippocrati, in libris Epidemiorum illud verbum adjicere ἀνύπετος; magni enim ponderis ad rectam curationem est hæc consideratio, num Affectus sit cum febre, vel sine febre; non solum enim à febris præsentia, sed etiam ab ejusdem carentia desumendæ sunt Indicationes, ut in hoc loco Hippocrates, qui tamen interpretandus, ubi crassi humores Naturam onerent, ac periculum sit, ne calor innatus suffocetur. Videant ergo quantum à Via quam trivit Hippocrates deflectant, qui à Febre alicui Affectui superveniente, illicò oblatum sibi scopum tundendæ Venæ ad ravim usque conclamant.

XIX. Præ oculis itaque semper habenda Anni Conditio; etenim sicuti in maxima frugum abundantia, Annus est, non Terra, quæ fructificat, ut ait Theophrastus l. 8. de Hist. Plan. c. 8. ita in quibusdam temporibus non particularis Corporum dispositio, sed Anni Constitutio ea est, quæ morbos progerminat; attentè idcirco observandum, quam Diathesim sanguis adsciscat, sive id insensibiles qualitates, sive in insolita effluvia è Terra expirantia, referre placeat, & quænam re-

media prosperum sortiantur eventum; sæpè etenim fit, quemadmodum scitè advertit Tho: Sydenham de Morb. Epid. c. 1. Morborum Epidemicorum accuratissimus Scriptor, ut qua methodo, quis morborum quasdam species feliciter curaverit, vertente Anno eadem methodo deteriores reddat; quare idem Auctor ingenuè fatetur, se nunquam satis cavisse, ne, qui primi se illius curæ commisissent, vita periclitarentur, donec multiplici observatione, ac perspecto morbi genio, ad veram Curationem recto pede procederet. Sic Phlebotomia, quæ aliàs in memoratis Affectibus salubris esse consueverat, in hac Constitutione non insignem operam præstitit, quod procul dubio referendum erat, in prægressam antecedentis Anni Constitutionem frigidam, ac nimbosam, & subsequenter hyemem nimis horridam, ob quam adeò crassam compagem sanguis contraxerat, ut si plus æquo detraheretur sanguis, & calor innatus labefactaretur, humores ad motum ineptiores redderentur, ac faciliùs concreverent. Talem autem fuisse sanguinis texturam, ejusdem sanguinis conditio multam pulstem in superficie præ se ferentis, nec non multi Polypi in dissectis Cadaveribus, ac denatis ex Catarrho intra cordis sinus, & ipsa Vasa sanguifera reperti, satis demonstrarunt.

XX. Frequens autem hisce temporibus, in demortuis ex repentino casu, Polyporum observatio, si non aliud, id saltem præstat, quòd vera quorundam Affectuum causa innotescat, & culpa vacare credatur Medicus, si monstret quàm mala Bestia cubet in Præcordiis. Id præterea consequimur, ne diversa morborum nomina nobis imponant; Syncope enim Cardiaca, Catarrhus suffocativus, & Apoplexiæ species quædam non aliam persæpè agnoscunt causam, quàm polyposas concretiones in Corde, vel in Vasis sanguiferis stabulantes. P. Salius de Aff. Part. c. 4. particulare caput de Syncope Cardiaca instituit, aitque illam fieri ex sanguine in Venis, & Arteriis coalescente; sic calum refert Puellæ subita morte extinctæ, cujus Cadavere dissecto, ex Arteria magna sanguis concretus eductus

eductus est, non aliter quàm gladius è vagina extrahi solet. Refert quoque *Riverius Cent. 1. Ob. 82.* Puerum 5. annos natum, ex catarrho decumbentem, postmodum lipothymia correptum subito interiisse; aperto verò Cadavere, in sinistra Cordis auricula, materiam crassam, & compactam repertam fuisse, quæ, ut ipse ait, laridum coctum referret, cui Polypi nomen non indidit hic Auctor, cum nondum in Microcosmico Erythræo Polypose expiscata esset Anatomicorum solertia. Nuper apud nos Vir sexagenarius præpinguis habitus, subita morte oppetiit; dissecto Cadavere ad explorandam mortis causam, ex Pericardio ferè duæ libræ concreti sanguinis extractæ sunt, ac in Trunco Arteriæ magnæ adscendentis, inventus Polypus lacertulæ longitudinem, & magnitudinem referens. Intercepto itaque, ob huiusmodi extranea Corpora, sanguinis in orbem itu, ac reditu, & mutuo inter Cor & Cerebrum interrupto commercio, non suggerente Corde sanguinem Cerebro per Arterias, pro spirituum Animalium generatione, nec Cerebro Cordi spiritus Animales ad perennandum illius motum (quando Cordi à motu nullæ sunt feriæ) necesse est, ut subitus subsequatur interitus. Casus autem huiusmodi vel à Syncope cardiaca, vel à Catarrho suffocativo, vel etiam ab Apoplexia fieri dicamus, parum refert. Binas Apoplexiæ species statuit *Heurnius Com. in 4. Acut. t. 23. Et de morb. Cap. 1. 23.*, unam quam parvam appellat, ac ait fieri ob φλεβῶν ἀπόλειψιν, id est ob prohibitum sanguinis in Cerebrum influxum, alterum magnam, ob interoceptum spirituum Animalium è Cerebro effluxum. Tres verò Apoplexiæ species ex *Hippocratis* doctrina tradit *Martianus 2. de Morb. Se. 1.* quas tamen in essentia convenire, & à sanguinis stasi pendere autumat, quæ quidem sanguinis statio à Polyposo crassamento induci potest, cujus generatio, ut ut non sit momentanea, accedente tamen aliqua causa, quæ sanguinem in motum rapidiorem ciat, & præexistente prava totius massæ sanguineæ dispositione ad grumescendum, mirum non est, si sanguinis stagnationes ex improvise contingant; ac interrupto spirituum vitalium

radio, qui à Corde jugiter influunt, Cerebrum, Lunare Sydus Mycrocosmi, Eclipsim patiatur. De hac Apoplexiæ specie, in qua morbi causa est extra Cerebrum, pluribus in locis agens *Divinus Præceptor*, in libro de Morbis hæc habet ipsa verba, quæ utpote notatu digna, & sanguinis circuitum adumbrantia, ex nativo fonte huc transferre placuit. Αἱ φλέβες ἐπεὶ ἐς ἐαυτὰς ἐρύσσωσι φλέγμα, ἀνάγκη ὑπὸ ψυχρότητος τῆ φλέγματος, τὸ αἷμα ἐξάναι μᾶλλον νῦν . . . . μὴ κινεμένον δὲ τῆ αἵματος ἔχει οἶόν τε μὴ ἔχει καὶ τὸ σῶμα ἀτρεμίζειν, καὶ κενωθῆσθαι, id est; postquam Venæ pituitam in se ipsas traxerint, necesse est præ pituitæ frigidityte sanguinem tunc magis fisti . . . . . dum autem sanguis non movetur, fieri non potest ut non etiam corpus quiescat, ac torpeat.

XXI. In Apoplexia, ac præsertim ubi in Paralysis degenerat, sæpius observavi, modò loquelam amitti, voce superstitè, modò utrumque, quod quidem observatione dignum, tum ad prognosim, tum ad curationem, non enim idem sunt destitui loquela, ac voce destitui; ἀυδή loquelam significat, φωνή vocem, quæ duo diversis organis perficiuntur, sermonis enim Lingua est dædala, vocis autem Larynx, & Trachea. Observatio Doctissimi *Willisii* est de *Anat. cer. c. 24.* ad gravis vocis efformationem, truncum asperæ arteriæ deprimi, ad vocem autem acutam efformandam, sursum attolli, quem motum alternum præstari ait à ramulo nervi recurrentis cartilagineos annulos deorsum trahente, & à nervo altero à plexu paris vagi, eodem sursum attollente; sic exsolutis nervis ad linguam pertingentibus ἀναυδία subsequitur, ἀφωνία verò si exsolvantur qui ad Laryngem, & Tracheam dimittuntur; poterit ergo aliquis esse ἀναυδός & non ἀφωνός, ut muti, ac infantes recens nati, qui sonos edunt, licet non articulatos, non tamen è converso potest esse quis ἀφωνός, & non ἀναυδός. Quare *Hippocrates 3. in 3. Epid. Aëgr. 3.* in historia *Pythionis*, qui postea die 10. mortuus est, scripsit hæc verba: *Circa vesperam omnia exacerbata sunt, ἀναυδός, ἀφωνός.* Loquela destitui malum quidem signum est, perniciosius

verò etiam voce privari, idcirco *Divinus Præceptor*, ut pessimum *Pythionis* statum indicaret has binas voces apposuit. Æquè verò tam Aphonia, quàm Anaudia fieri possunt, tum ob exsolutionem, tum ob convulsionem; proculdubio in *Pythione* aphonia convulsiva erat, nam die 6. dolores vehementes ipsum tenebant; in hoc itaque distinguuntur, quòd Aphonia quæ in tensione consistit, fatalis est ad crudelissimam mortem, quæ verò in exsolutione, moriendi sensum adimit, ut ait Doctissimus *Duretus in Præn. Coa.* Cùm itaque tam ob nervorum, & musculorum vocalium tensionem, quàm ob laxitatem, fieri possit aphonia, quotiescumque illa appareat, diligenter advertendum, num convulsoria sit, vel exsolutoria, ut apta remedia præscribantur, τάσις enim, & λύσις contrarii sunt Affectus. Sæpè autem fit, ut si in maligna febre aphonia superveniat, ad aliquam excusationem apud vulgus aucupandam, soleant nonnulli magna utique confidentia pronunciare, ægrum apoplectico insultu correptum fuisse, cùm tamen aphonia illa convulsiva sit; per rarò enim in acuta febre aphonia apoplectica succedit, quod tamen aliquandò observatur, & qualem casum nuper habui præ manibus. Vir enim robusti alioquin habitus post 12. paroxysmum Tertianæ febris, factus est ἀναυδός καὶ ἀφωνός, resolutò eodem tempore brachio, & crure dextro; ac jam vocem ex integro recuperavit, sed nondum perfectum sermonem. Narrat *Forestus lib. 10. Ob. 89.* Textorem quendam ob leve vulnus in extremitate pollicis, in dextra manu, obmutuisse, quem veluti linguæ paralyti affectum, à se curatum ait, ego autem pace hujus Celebrimi Viri, crediderim obmutescentiam illam ortam fuisse potius ex convulsione linguæ, nam æger ille, & nutu, & scripto, ut idem Auctor refert, indicabat sibi linguam tanquam filo constringi.

Hac occasione, qua de Apoplexia & Paralyti facta est mentio, insignem casum memorare libet, quem in hac Constitutione observavi in Nobili Virgine Moniali in Monasterio D. Mariæ Magdalene Mutinæ. Hæc

facra Virgo de Nobili Familia Fontana annum agens 25. habitu non malo prædita, sed in victu non satis temperata, ac præsertim in vini potu, affectione Hypochondriaca laborare cœpit, unde in omnimodam ferè à quacunque re esculenta abstinentioniam incidit, ut ex solo vino victitaret. Persæpè illam monui, sibi ex hujusmodi victus genere, superventurum gravem affectum, cui nullum postea esset remedium, quod contigit media hyeme, dum enim ad ignem adstaret, gravi syncope correpra, mox in lectum delata, sibi restitui visa est, cumque ad illius vires; ac spiritus restaurandos, a Monialibus porrectum fuisset jusculum, illud nullo modo deglutire potuit; factum experimentum de modico vino generoso, sed & illud, licet adeo gratum in faucibus perstitit, nec guttulam quidem potuit demittere; sic cùm ad unicum diem sine febre, integris cæteris corporis partibus, sine cibo, & potu perstitisset, apparuit qualis esset affectio, Oesophagi nempe paralyti, quando fistulosus musculus dicitur Oesophagus, ob interiorem nempe membranam, ex Antomicorum observatione, omni fibrarum genere instructam, seu resolutis musculis, qui ad motum Oesophagi sunt destinati, denegato spirituum animalium ad partes ipsas influxu. Ab eo ergo tempore, quo tali affectu correpta est, usque ad 66. dies nihil omnino esculenti, aut potulenti descendere potuit in stomachum hujus miserandæ Virginis; vixit tamen per solum Clysterem ex jure cum duobus vitellis ovi, singulo die meridianis horis inditum. Adegerendas verò fæces, tertia, vel quarta quaque die indebatur clyster ex jure cum uncia semis hieræ pro clysteribus, quo pacto fæces ex illo victu relictæ excluderentur. Cum autem hæc Nobilis Virgo, ad diem 30. in lectulo semper jacens, adeò miserabilem vitam pertæsa, protestata esset sibi chariorem futuram mortem, quàm hujusmodi vitam, respuit omnino hoc alimentum per clysteres, nec ullis precibus adduci potuit, ut sineret sibi hoc pacto produci vitam, donec Deo placeret; sed tandem circa vesperras gravi deliquio

quo correpta est, sed Moniales ad solitum clysterem nutrientem, tanquam ad verum cardiacum confugere, ex quo miraculi ad instar ægra oculos aperuit, & loqui cœpit, atque ex gravi periculo tanquam expergefacta, usum quotidianum soliti clysteris admisit usque ad 66. ut diximus diem, in quo Moniales me præsente, & monente, modico vini spiritu exhibito, deglutire cœpit, & spatio bidui, restituta animalis facultas Oesophagi læsi, ac imposterum non solum potulenta, sed esculenta liberè cœpit assumere, sed lectulo semper affixa, ob maciem summam, ad extremum spirituum languorem, ut pulsus vix perciperetur, erat perducta; subsequutis postmodum crurum doloribus, & pedum contorsione. Casus iste admirandus hujus Nobilis Virginis, non solum apud *Medicos*, quorum aliqui ægram hanc curiositatis ergo invisere curarunt, sed etiam per totam Civitatem satis notus fuit. Afferere itaque oportet, clysterium nutrientium usum non esse, ut quidam putant, improbandum, hocce experimento rei veritatem attestante; credere itaque necesse est, venarum lactearum ramos disperdi per intestinum rectum, & ab iis succum alibilem in summa necessitate absorberi.

XXII. Atque hi quidem vagabantur affectus ob superius memoratas causas, quibus addendum, quod cum Anni prava Constitutione conspiraverat, rei Annonariæ penuria, quæ sola potis est crassis humoribus corpora infarcire, ob prava alimenta, ac præcipuè ob usum leguminum, quæ suapte natura ægrè coquuntur, unde Caco-chymia; propterea urgente frugum inopia, cautè usurpanda magna remedia, præsertim in Popularibus, quod in Praxi diligenter observandum. Sicuti enim ex *Hippocrate* 2. *Aph.* 36. difficulter ferunt purgationes, qui pravo utuntur cibo, eò quod illorum Corpora, ut *Galenus* interpretatur, citò exsolvantur, vel ob Syn-copem Stomachicam, in quam facilè incidunt Caco-chymici, ubi purgantur, ut *Heurnius*, haud secus per V. S. quoque in summum discrimen abducuntur, uti frequenti

observatione mihi compertum. In quibusdam Oppidis hujus Ditionis, ac præcipuè Castrovitri, & Scandiani, idem accidisse accepi, quod apud *Ænum* Civitatem Thraciæ ob Annonæ caritatem evenisse scripsit *Hippocrates* 3. in 1. *Epid.* ut multi ob usum leguminum, ac Ervi præsertim, in Crurum exsolutionem inciderint. In hujusmodi ergo Calamitatibus cautum esse oportet *Medicum*, nec adeò liberalem in profundendo humano sanguine, uti quibusdam aliis temporibus. Ad has itaque Circumstantias, & præcipuè ad Anni Constitutionem, tanquam ad Versoriam, mentis acies, potiùs convertenda, quàm ad decerpendum ex libris generales morborum Curationes, ne vetus Paræmia obtrudatur, *Nauta ex libro*.

XXIII. Quare autem Plebs Urbana, in hac Constitutione prædictis Affectibus magis obnoxia fuerit, quàm Agrestis, id forsàn factum crediderim, quod Rusticana gens vitam actuosiorem degens, sanguinem magis fluxilem haberet, ac minus aptum ad stagnationem, seu quod in Rurali Epidemia, in altera mea Dissertatione descripta, febres diuturnæ, quæ agrestem populum exercuerunt, vicem Criseos suppleverint, sanguinis sæculentias sensim repurgando, ac ad meliorem crasim totam massam humoralem perducendo.

XXIV. Circa Æquinoctium cœpit frigus mitescere, & tam subita facta est permutatio, ab intensò frigore ad immoderatum æstum, ut ab æquinoctio usque ad Martii finem, calor non in multum distaret ab æstivo, Sole, in occasu flammeo apparente, non secus ac Augusto mense; subsecuta quidem postmodum Aprilis mense aliqua caloris remissio, sed firma semper, & constans perstitit siccitas, sereno, ac præfuso Cœlo; cum itaque nulli prorsus imbres per totum Aprilis mensem decidissent, non levis timor omnes corripuit de Anno parum frugifero; non modici tamen solaminis erant Plantæ omnes fructiferæ floribus passim albescentes, quæ fructus tum præcoces, tum horreos abundè pollicebantur, uti re vera contigit, hoc An-

no, laboranti *Cereri* succenturiante *Pomona*. His addebatur quod calor non proportionatè ad Solis accessum augefcens, siccitatem in dies auctiorem reddebat, quare toto Vernali tempore, Terra non minùs arida, ac dehifcens viscebatur, quàm cum *findit Canis æstifer arva*. Perseverante pariter Majo mense hac arida Constitutione, nisi identidem, ac sporadicè modicis imbris delapsis, magna herbarum inopia hoc Anno laboratum est, fabis quoque & omnibus ferè leguminibus, ob humidi deficientiam arefactis, exigua quoque spe superstite, quod eandem ob causam triticea messis ad bonam frugem perducì posset.

XXV. In hac Vernali tempestate, præcipuè in prima Veris parte, iidem pectoris morbi, non adeò tamen graves, ut hyeme, perseverarunt. Sub finem autem Veris, Tertianæ febres, tanquam spicilegium prægressæ messis, caput denuò extulerunt. Nunquam apud nos Annus Scabiosior visus est, omnibus ferè Urbanis, ac Ruricolis quoque, fœda scabie laborantibus, quæ neque ad iteratas purgationes, neque ad repetitas Phlebotomias, quicquam mitescebat; Sanguis qui secta vena educebatur multum seri flavi præferebat, ac Urinæ valdè coloratæ apparebant. Haud secus quàm Anno elapso, magna fuit Animalium strages, ac Pecudum præcipuè, ita ut Ovillus grex totus penè deletus fuerit.

XXVI. Quoniam nullus Morbus adeò popularis est ac Scabies (sitamen illam in morborum Classe licet reponere, quando *Hippocrates de Aff. n. 35.* scabiem turpitudinem potiùs, quàm morbum appellat, & *Plato in Phileb.* malum vocat mixtum ex dolore, & voluptate, ac propterea græcè dicitur *πᾶθος γλυκύπικρος*) quoniam inquam, nullus Affectus adeò familiaris est, & qui Medicos conatus magis eludat, ut hinc ansam captarit *Hellmontius* vulgarem *Medicorum* praxim traducendi sub titulo *Scabiei*, & *Ulceris Scholarum*, perfricemus paululùm, si licet, hoc *Ulcus*. Ingenuo pudore profectò fateri licet, nihil ferè laudis Medicinæ Professoribus ex Scabiei curatione accedere, imò non rarò iis palmam præripi à superveniente *Vetula*, quæ

solo linimento interdum præstat, quod magna remediorum supellectile præstitisse non potuerunt, qui morbos Herculeos se perdomuisse deprædicant. Quam labem omni studio, ac juxta omnes Politicæ regulas à se debet arcere ex *Galen*i consilio quisquis *Medicus*; nam *Scabies*, ut idem ait, cum deformes reddat quoscumque tenet, multò magis *Medicum Clinicum* deformem, & horrendum efficit, cui hac fœditate laboranti obtrudi possit dictum illud Poëtæ *Tragœdi* quod affert *Plutarchus*, *Quo pacto ex. In. Emol. cap.*

Ἄλλων ἰατρὸς αὐτὸς ἔλκεσι βρώων,
id est *Aliis medens, at ipse ulceribus scatens.*

XXVII. Scabiei curationem solis topicis esse perficiendam ablegatis omnibus internis remediis, quæ Corpora incassum fatigant, vult *Hellmontius*, observans enim quàm facili negotio Corpus exactè sanum ex solo contactu alicujus Scabiosi infici possit, credidit Scabiem pendere à pravo Cutis fermento, quod ejusdem alimentum corrumpat, nequaquam verò ab interno Viscerum vitio, quare solis topicis suadet abigendam, ast hujusmodi opus periculosæ plenum alexæ meritò censetur. *Ballonii* itaque celeberrimi Practici consilio hærerè placet, qui in *l. 1. Ep.* cum diorismo procedens, explicat ex mente *Hippocratis* quando Scabies sit morbus, & quando abscessus, hoc est rectam semitam indigitat, qua *Medicus* certo pede ad Scabiei curationem procedat; lubet autem hic ipsum *Hippocratis* locum asserre 2. *Prorret. n. 49. Impetigines, & lepræ, & vitiligines albæ quibus quidem Juvenibus horum factum est, aut paulatim conspectum multo tempore augefcit, his non putare oportet abscessum esse, eam papularum eruptionem, sed morbum; quibus verò horum aliquid est factum multum, & de repente, hoc sanè fuerit abscessus.* Hunc locum pariter observans doctissimus *Mercurialis* in *Annot. in Hipp. Cl. 3.* *Quid sit*, ait, *abscessum esse, & non morbum, atque è converso, non omnes intelligunt.* Scabies itaque, aliique cutanei affectus in morborum classe sunt recensendi, quando paulatim fiunt; quando verò confer-

tim,

rim, ac præcipuè post gravem aliquam ægritudinem, non morbi nomine, sed, *Ἀποσάσεως* insigniri debent. Est ergo in Scabie, ubi liceat solis topicis incumbere, ait *Ballonius*, cum nimirum Scabies est solius Cutis morbus; est etiam ubi necesse sit, internis partibus prospicere usu purgantium, & alterantium, ac nefas sit solis topicis scabiem exterminare velle, hoc est cum Scabies est alterius morbi soboles, ut in Cachexia.

XXVIII. Chronicorum affectuum eam esse naturam, ut qui *hyeme augeantur*, *æstate desinere soleant*, qui verò *æstate*, *hyeme finire debeant*, scripsit *Hippocrates de Nat. hom.* Hanc autem esse Scabiei indolem, ut hyeme luxuriat, ac magis sæviat, æstate verò evanescat, vel saltem mitescat, jam norunt omnes. Quando igitur Scabiosus aliquis curandus suscipitur, liberè protestandum esset, non institui curationem, nisi ut facilius æstivo tempore, tam foedus morbus extirpetur, atque hanc esse hujus pestis naturam, apud nos saltem (de lepra non loquor, morbo *Ægyptiis* endemio, ut refert *P. Alpinus l. 1. de Med. Æg. c. 14.* ob aquam cœnosam, & salitos pisces, quorum usus apud illos valdè familiaris est) ut æstivi caloris beneficio facilius, quàm cichoraceis abigatur; satis abundè testante experientia, quòd nulla prævia purgatione, vel phlebotomia, ulloque alio remedio, quotquot agrestes per hyemem scabie laborarint, superveniente æstate, non secus ac Angues, pforæ exuvias deponant, ac illis niteat *assiduo curata cuticula Sole*, ut ait *Perf. Sat. 4.* Verùm hujusmodi protestatio ad avertendam calumniam quandoque non satis est. Laborabat olim *F. Petrarca* sicca scabie, ut ipse refert, ac postquam à medicamentorum diuturno usu se frustra exhaustum videret, *Medicos*, quibus ex sua natura infensus erat, objurgare cœpit, ac iis respondentibus, exspectandam esse *Æstatem*, ira percitus eosdem dimisit his verbis: *Ego autem neque Medicis credo, neque ab Æstate spero quicquam, sed ab illo de quo scriptum est, Æstatem, & Ver tu plasmasi.* Pforæ itaque potissimum remedium ab æstivo calore pen-

det, qui potis est novam crasim, in massam sanguineam invehere, ac illam particulis spirituosissimis saturare, quo pacto Acidum illud luxurians, quod cutem exarabat, infringitur. Purgationes itaque, utut repetitæ, iteratæ V. S. illitiones, Balnea, & omnis medicus apparatus, persæpè præstare nequeunt quod solus Aër æstivus. Cum hoc Vere cuidam Docto Amico meo levem purgationem ad faciendam Scabiem, qua vexabatur, præscripsissem, nec idè melius haberet, ac illo urgente, quid agendum superesset, per jocos remedi locò dictum illud Satyrici adduxissem:

Durate, atque exspectate Cicadas; ille ad me conversus, & Tu quoque, inquit, ad Græcas Calendas honorarium exspecta.

XXIX. Utriusque casus duo habemus notatu digna exempla apud *Hippocratem 2. in 6. Epid.* quæ hic lubet afferre: *Lata pustula non valdè pruriginosa, quales Simon habebat hyeme, qui ubi ad ignem inungeretur, aut calida lavaretur, opem sentiebat. Vomitus non proderat.* Manifestum specimen hic habemus Scabiei, cum morbus est; nam ex facta unctione, vel in ipsa hyeme opem sentiebat; si enim Scabies illa fuisset abscessus, ac alterius morbi productum, non solum ex intempestiva unctione, nil opis sensisset, sed gravem noxam expertus fuisset. Observanda quoque illa verba, *Vomitus non proderat*; signum evidens, Corpus illud fuisse sanum, ac totum vitium, in externis corporis partibus extitisse. Corpora sana difficulter ferre purgationes, effatum est ejusdem *Hippocratis 2. Aph. 27.* qui pariter, ubi fauces ægrotant, aut tubercula in corpore nascuntur, præcipit, ut dejectiones inspiciantur, quæ si sint similes sanis, ait tutum esse corpus alere, sin minus purgationem instituendam; fieri enim potest, ac sæpenumerò contingit, ut Corpore sano intus existente, tubercula in cute progerminant.

XXX. Exemplum aliud Scabiei, prout Abscessus dici meretur, habetur ex eodem *Hipp. 3. Epid. n. 4.* *Homo quidam Athenis prurigine toto corpore vexabatur, & Cutis crassa*

erat & voluit lepra adpectu; huic nemo opitulari potuit; transgressus ad Melum, ubi sunt calidæ Balneæ, à pruritu quidem, & Cutis crassitudine liberatus est, sed hydropicus factus mortuus est. In hoc casu certè affectio illa prurigino-fa abscessus erat, ac fructus morbosæ radices in Visceribus implantatæ; vel immoderatè, ut putat *Vallesius* in Commento, aquis illis thermalibus usus fuerit homo ille, ut suffocato innato calore cessarit illa peccantium humorum excretio, ad cutem ablegari solita, vel, ut verisimilius interpretatur *Martianus* noster, aquæ illæ sulphuratæ essent, ac propterea, ut idem ait, *densata à balneo cute, humores pruritu excitantes ad Hepar retrocedentes, scyrrum induxerint*, ex quo factus fuerit hydropicus, satis sit, quod illi magis consultum fuisset, prospexisse ad id, quod latebat intus, quàm quod in cute apparebat.

XXXI. Ut ad rem nostram hætenus dicta applicemus, popularis hæc Scabies in Classe abscessuum profectò erat collocanda, utpote productum præcedentis Constitutionis nimis pluviosæ, nec non & pravi victus ob Annonæ caritatem; sic refert *Galenus de suc. bon. & vit. c. 1. 3.* sua ætate cum plurimas Romano imperio subditas gentes vexaret fames, ac frugibus omnibus in Urbem asportatis, Agrestes, quibus relicta fuerant solum *σπρικὰ καὶ χέδρα*, ac etiam in exigua copia, ut fruticum germinibus, & bulbis vesci cogerentur, omnes sub Veris finem à variis cutaneis affectibus conflictatos fuisse, quorum alii Erysipelas referrent, alii herpetem, & alii psoram, impetiginem, & lepram. In hac itaque nostra populari Scabie solis topicis fidere tutum negotium non erat; & quotquot sive sponte, sive alieno consilio Scabiem Unguentis antipforicis abigere tentarunt, id suo periculo sunt experti. Rem oppidò notatu dignam hac occasione mihi observare obtigit. Novi multos, qui tædio hujus foedi morbi Unguentis Scabiem exterminare etiam in ipso Vere tentarunt, sed postmodum Scabie retropulsa, febre correptos Urinas nigras, & fuliginosas illico reddidisse; cum autem usu

remediorum humores ad cutem propellentium reproduceretur Scabies, Urinæ sanis similes reddebantur; denuò autem retrocedente Scabie, vel rursus erumpente, hæc reciproca in Urinis apparebat mutatio; quamvis autem hujusmodi Urinæ cum parva febre, quæ malignitatis speciem aliquam præferret, me suspectum non parùm haberent, sollicitus tamen circa Scabiei reproductionem, semper bonam spem alui, & quotquot habui præmanibus, vidi tandem à morbo superstites. Animo autem versans, quare ad Scabiei retrocessionem, Urinæ redderentur fuliginosæ, id fieri posse credidi, quòd Acidum in Cute luxurians, & Psoram efficiens, ob factas illitiones haud amplius exspirans, à Venis resorptum, & cum Alchali sanguineo permixtum, serum sanguinis atredine infuscarit, non secus ac quando limpida Vitrioli solutione, cum infusione Gallæ permixta, atramentum conficitur. Pro regeneranda verò Scabie non semel, nec sine prospero eventu usus sum remedio à *Zacuto Lusitano* proposito, & ab *Etmullero de Aër. Insp. lesa*, commendato, jubendo, ut æger, cui retrocessisset Scabies, decumberet in linteis ab aliquo Scabioso infectis. Remedia porrò quæ magis ex usu fuere, si non ad Scabiem extirpandam, saltem ad eam moderandam, ut superveniente æstate facilius aboleri posset, fuere præsertim ea quæ ex Viperis parantur, quibus multos vidi feliciter sanatos; ubi liceat igitur internis remediis uti, ad Scabiem radicitus extirpandam, nihil profectò consultius quàm ad diaphoretica confugere, non secus ac fit in lue gallica, sicuti enim inter hos duos Affectus, magna est cognatio, ita eadem ferè methodo curandi. Sic *Heurnius 6. Aph. Com. 9.* ad Psoram debellandam, purgatis prius noxiis humoribus, ligni indici, ac Salsæ decoctum valdè commendat; ait enim quòd hoc remedio, facilè exspirat concepta in habitu Corporis contaminatio.

XXXII. Horrent nonnulli in Scabie, aliisque cutaneis affectibus, cane pejus & angue, Viperina remedia, veriti ne excedens caliditas & ustionis nota Hepati, & toti mas-

sæ sanguineæ imprimatur; ast ego magis horreo nimium refrigerantium usum, nec quemquam novi, qui exhaustis integris Ptifanariis, seu post diurnam Seri, & Cichoraceorum usum, à Scabie, utut sicca, & arente, liber evaserit; scio equidem penè assiduas esse Scabiosorum querelas, de nimio calore tum interna, tum externa perurente, at iis præbendæ non sunt aures; graviter quoque Pueri, quibus Perniones, ob violentum frigus oborti sunt, de nimio calore in pedibus conqueruntur, nec sine ratione, ob subsequutam aliquam inflammationem, an ideo in Pernionibus applicanda refrigerantia? Cordati *Medici* ergo erit, morbi causam animosè aggredi, sanguinis vitiosam crasim emendando, remediis potissimum quæ illius acorem temperent, qualia sunt ex Viperis parata, quæ Sale volatili abundant. Quidquid sit de Viperæ temperie, de quo consulari *Johan. Baptista Spontonus* in sua *Con-Echidnologia*, experientia satis planum facit, nihil esse ad psoram, ac lepram quoque perdomandam, efficacius quàm Viperina medicamenta (quando tamen id agere liceat, nec satius sit hunc hostem inquilinum alere) nec adeò nos sollicitos esse debere, ne plus æquo incalescant Viscera, dummodò tam foedi morbi seminum penitus restringatur. At nunquam cessaret scalpendi libido, tam ferax est observationum hæc materia, nisi ad alia festinaret Calamus.

XXXIII. Exacto Vere Æstas successit adeò fervens, ut nunquam huic similis visa fuerit, idque præsertim Canicularibus diebus, quo tempore præter modum Aër excaudit caliditatis excessu, supra reliquos Annos, ut *Thermometri* loquebantur, ad multos gradus adscendentes. In hisce ardoribus identidem cecidere pluviae, sed nihilo sedius remittebatur æstus, qui constans perstitit per totum ferè Septembris Mensē; hac Æstate nullatenus spirarunt Etesiae, unde à continuo æstu, nullum levamen; hanc ob causam multa Animalia, ac præsertim Canes, agebantur in rabiem. Nunquam aliàs cecidere crebriora fulmina, à quorum uno, ictus

est Agricola, indumentis omnibus perustis, præter lora coriacea; is ad nonnullos dies attonitus jacuit, sed postea sine ullo remedio in se rediit, & adhuc superstes est: hisce temporibus febrium Cohors, de repente incubuit, ac passim per vulgus grassabatur, ut integræ familiæ eodem tempore febricitarent, densiorque erat agrotantium numerus, ea in parte Civitatis, ubi magis patulæ sunt viæ, ac humiliora tecta. Quotquot milites in Arce reperti sunt, simul ex febre decumbebant, ut rusticanam militiam accersere oportuerit, ad illius custodiam. In Septo *Hebraeorum*, ubi Vici angusti, ac Ædes altissimæ, caligantesque fenestræ, nulli ferè hoc tempore ægrotarunt, cum tamen cæteris Annis primi sint Recutiti, qui æstivarum ægritudinum impetum sustineant. Ruricolæ licet diurnis laboribus ad Solis radios ferè in sudores solverentur, cum tamen subdio suis in plaustris per noctem somnum captare soleant, immunes ut plurimum degebant; sola itaque Plebs Urbana, & omnes quibus, & domus, & res angusta domi esset, exercebantur; salubris tamen erat morbus, nam febres istæ Tertianæ intermittentes erant, ac ut plurimum exquisitæ, & quæ die septima, ac etiam citius, post unam vel alteram phlebotomiam, per sudores judicarentur. Nullus Annus *Medicis* quæstuosior, & gloriosior unquam fuit, cum ægri omnes ferè incolumes evaderent; *Medicum* factum tamen parumper temperavit. Autumnus *ὁ χειμῶν*, nam protractiores erant febres, & aliquando in malignas degenerabant. Remedia cordatis *Medicis* erant Venæ sectio, & frigida usus; hæc enim utramque paginam, ut dici solet, implebant; qui verò parva attolentes, ut plura viderentur præstitisse, vel ut Sepiasarios benevolos haberent, Cardiacis calidioribus usi sunt, tanquam camino oleum addentes, ægros in extremam perniciem præcipitarunt. Limonum succus, spiritus Vitrioli, Sulphuris, & similia erant egregia Cardiacæ; diversis itaque artibus, ad diverso telorum genere, cum hoc febrili exercitu congregiendum fuit; Anno superiori hostis irritan-

irritandus erat ad pugnam, hoc verò illius impetus parumper sustinendus, & acutistelis frangendus, qualia sunt Acida omnia. Sanguis qui secta Vena educebatur spumeus erat, & croceus, Urinæ similiter multa bile saturata. Multis ex febricitantibus papulae apparebant in cute, ac praesertim Pueris, quales efflorescentiae Variolarum erant veluti Prodromi. Variolae quidem per aetatem paucos sustulerunt, autumno, & in prima parte hyemis, paucis pepercerunt, ac minus iis quibus detractus fuisset sanguis. Multis Tertianae febres in Quartanas migrabant; sicuti autem praecedenti Anno *Peruviani Corticis* usus in Quartanis, ac diuturnis febribus improspere cessit, ita hoc Anno saluberrimus fuit, & ii qui passi sunt recidivas, febres mitiores postmodum experti sunt, ac antequam Hyems accederet, perfecte convalescerunt. Ubi primum aestus coepit mitescere, quod circa Aequinoctium contigit, visa est pacari febrilis tempestas, quae sensim in summam tranquillitatem cessit, adeo ut duobus postremis decedentis Anni Mensibus in Foro Medico, penè continuæ essent feriae.

XXXIV. Hujus febrilis tempestatis causam saltem occasionalem, in immodicum Aëris aestum referre placuit, qui potius fuerit Bili nimiam acrimoniam adsciscere, ut cum succo pancreatico, minus aptè quam par esset, ebulliret, & in massa sanguinea febrilem effervescentiam ciceret. Neque mirum sit, quod exiguo tempore adeo permutata fuerit sanguinis, & omnium fluidorum crasis; magna est enim vis caloris, quidquid *Helmontius* dixerit, Calorem Qualitatem *Rerolleam* appellans. Multa quae suapte natura dulcia sunt, ad ignem amarescere, alia verò magis dulcescere quotidie observamus; sic ut ait *Gal. l. 4. de Simp. Med. fac. c. 17.* Lac, coctione eam dulcedinem acquirit, quam Mel deperdit. Vinum quoque per totam hyemem, ac etiam Vernal tempus, nativam dulcedinem servans, ubi Aestatem senserit austerum sit, nisi in Hypogæis, & frigidioribus locis asservetur. Calor itaque ac frigus, siue sint causae immediatae, siue excitantes

& occasionales subitas mutationes, in nostris Corporibus parere possunt, & humorum texturam, citius quam quis putet, invertere. Narrationem oppidò curiosam apud *Lucianum de conscrib. Hist.* habemus de febre quadam Tragœda (sic enim illam appellare liceat) quae *Abderitas* temporis ferè momento invasit. Egerat *Archelaus Poëta Tragicus* media Aestate, multoque aestu, apud *Abderitas*, *Euripidis Andromedam*, ex quo factum, ut multi ex Theatro febricitantes exierint, ac universi postmodum febre gravissima fuerint correpti, quae die septima plurimo sudore erumpente, nec non sanguine è naribus profluente, solvebatur, superstitie tamen ridicula quadam mentis perturbatione; nam ut refert Auctor, *omnes quasi ad Tragœdias agendas impellebantur, & Iambica personabant, multumque vociferabantur, maxime autem Euripidis Andromedam canticis referebant, plenaque adeo Civitas erat pallidis, ac macilentis illis Tragœdis septimanis.* Haud aliter apud nos immodicus aestus, Plebem Urbanam inter angustias suarum ædicularum conclusam, in febres agebat, ad spectu quidem terribiles, nec sine mentis emotione, sed quae postea die septima, oborto sudore post celebratam liberali manu phlebotomiam, solverentur. Hac de causa eos, qui circa Urbis pomœria lares habebant, seu ubi magis patula, & ampla sunt Viarum strata, ut in ea parte, quae *Herculeæ Additio* appellatur, facilius febres adoriebantur; ubi verò Urbs magis conferta est, & Vici angusti, & anfractuosi, minus à febribus populares exercebantur. Neque fortuitò Urbium Conditores, angustas, & anfractuosas vias esse voluisse censendum est, ut in iis Urbibus, quae adhuc aliquid antiquitatis retinent, qualis est *Mutina*, ut nempè magis salubritati, quam pulchritudini consulerent. Sic *Nero* postquam flammis *Romam* absumpsit, intentus postmodum illius reparationi, dimensis viarum ordinibus, ac latis spatiis, splendidiorem quidem Urbem, pro Imperii majestate, sed minus salubrem reddidit, nam ut ait *Tacitus l. 15. Annal.* compertum est veterem illam formam salubritati magis conduxisse, quoniam angustas

angustiae itinerum, & altitudo tectorum non perinde Solis vapore perurperentur. Hanc ob causam opulentiores Cives, qui in amplis Conclavibus à tecto remotioribus degebant, sicuti etiam populus Apella, vim febrilis hujus tempestatis minùs sensere. Magni profectò momenti est, ad præservationem à morbis æstivis, in amplo ac frigido Conclavi degere, ac somnum capere, ut à diurno calore attritæ vires per nocturnum somnum reparentur. *Somnum in frigore cooperto* commendat *Hippocrates 4. in 6. Epid.* quem locum in altera mea Dissertatione exposui; si ergo vel in ipsa hyeme, præstat quiescere in loco ubi sit aura frigidior, idque in gratiam respirationis, dummodò totum Corpus stragulis sit coopertum, ne à frigore carnes pungente inturbetur sopor, multò magis æstate præstabit, in frigido Conclavi somno indulgere.

XXXV. Hic autem immoderatus Aëris fervor, si febrem hanc popularem excitavit, viam quoque aperuit, ut citiùs referatis poris, per sudorem febrilis materia evanesceret, idque beneficii sequutum, ut exterminata radicitus Scabie, Plebs nitidior, ac vegetior apparuerit. Ac profectò gravis hæc morborum Tempestas, omninò desiisset, ni Variolæ, quò magis ambientis calor tepescebat, eò ferociùs sæviissent, cùm non solum puellarem ætatem demeterent, sed etiam grandævos, ac præcipuè Utero gerentes, quotquot hoc morbo laborarent. De Variolarum natura, & causis, cùm tot essent doctissimorum hominum scripta, nil addam, nisi quòd in hac Variolosa Constitutione, quæ circa Autumni finem vim suam magis exercuit, faciliùs evaserint ii, quibus nec detractus fuit sanguis, nec ullum administratum remedium, toto curationis negotio Naturæ commissio. Neque mirum quòd V. S. noxia fuerit; si enim ex *Hippocrate de Nat. hom. n. 14.* *Autumno paucissimus sanguis sit in homine*, ob prægressam Æstatem, quæ Cor-

pora exhaurit, id certè apud nos hoc Anno locum habuit, quare Virtus jam debilis ab exhaustu, ob præcedentem æstivum fervorem, secta Vena illicò labascere videbatur, ac fieri minus apta, ut noxium humorem ad Cutim protruderet.

XXXVI. Sicuti in superioris Anni Constitutione noxius fuit *China China* usus, ut adnotatum, ita in hac ab illa toto Cœlo diversa, valde salubris compertus est; multi quidem Quartanarii hoc Autumno per Urbem vagari visabantur, sed quotquot ad hoc remedium confugere, vel integrè sunt restituti, vel si nonnulli recidivas passi sunt, paulò post convalescere; hinc practicam Cautiorem, ulteriori tamen observatione confirmandam, elicio; securiorem esse *China China* usum, quando humores fræno potius egeant, quàm stimulo. Anno elapso ob frigidam & humidam Constitutionem, tota humoralis massa, utpote crassa, ac lægnius fluens stimulanda erat, ac ad motum cienda; hac Æstate verò, ad orgasmum prona, ac nesciens stare loco, erat potius sufflaminanda, quòd mirè præstabat *Peruvianus Cortex*, humorum impetum compescendo. Eandem ob causam aquæ usus, in altera Constitutione adeò noxius, in hac saluberrimus fuit; sicuti pariter Acida omnia, quæ celebrioribus Cardiacis palmam præripuere, ut quæ partium Alchalarum vim frangerent; *Hermeticorum* enim effatum est, *Alchalia per Acida, & Acida per Alchalia emendari.*

Atque hæc pauca de hujus Anni Constitutione, tumultuariè fateor, ac inter armorum strepitum, visum est conscribere, hyemantibus apud nos Germanorum copiis, quæ hac Æstate in Pedemontana Regione adversus Gallos militarunt; cæterum, urgente adhuc rei Annonariæ angustia, vereri licet, ne venturo quoque Anno, popularium morborum nova seges succrescat, quod omen despuo.

DE CONSTITUTIONIBUS

TRIUM SEQUENTIUM ANNORUM

M. DC. XCII. XCIII. & XCIV.

In Mutinensi Civitate, & illius Ditione.

DISSERTATIO.

I.

Ntermissam varias quidem ob causas, sed potissimum ob parum prosperam Valetudinem, Operis incepti texturam resumens, Morbos qui hisce tribus Annis apud Nostrates populariter vagati sunt, nec non rariora quædam quæ peculiari observatione digna credidi, compendiosè referam, haud dubia spe quòd apud cordatiores Medicos veniam sim impetraturus, si minùs aptè quàm par est res exponatur, modò fideliter (quod in historica narratione potissimum expetitur) id fiat, quod me præstitorum sanctè polliceor. Horum verò trium Annorum Constitutiones non sejunctim, ut priores duas, exponere, sed unico fasce simul complecti libuit, ne eadem chorda, cum risu oberrans, reseasdem repetere deberem, quando unica & eadem ferè morbosa Tragoedia totum hoc triennale spatium absumpsit, nec exordium obtinuit, donec Cœli temperies in statum toto Cœlo diversum permutata, novos morbos in Scenam produxerit.

II. Ut ergo a Constitutione Anni 1692. exordiar, Hyems satis regularis fuit, ac legitima, nec quid insolens habuit, quod nostro huic Climati non congrueret; primò quidem *Boreales Venti* ad aliquot dies satis validè perflarunt, Terra nondum nivali vellere adoperta, unde metus erat ne Sata exurerentur; sed Ventis postmodum silentibus, ac modicis nivibus delapsis, Hyems propriam temperiem, & eas conditiones obtinuit, quas in libro de *Aëre Aq. & Loc.* recensuit *Hippocrates*, ni-

mirum ut sit *moderata*, neque valdè *clemens*, neque *frigidity* excedat. Morbi itaque hyemales observati sunt, ut *Tusses*, *Pleuritides*, *Erysipelata*, *Apoplexie*, ac in iis præcipuè qui præcedenti Anno à gravi aliquo Morbo conflictati fuerant; major tamen pars eorum qui ægrorant evasit, demptis paucis quibusdam è Senioribus, & Silicernio jam proximis. Nihil itaque hyemali tempore observare licuit, quod τὸν ἐπιδήμιον redoleret.

III. Neque verò à sibi debita temperie multum descivit *Vernale tempus*; satis enim moderatæ fuerunt pluvix, ac interpolatæ, quales Agricolarum votis responderent, sicuti *Æstas* quæ successit non admodum fervida, ut præcedenti Anno, neque nimis sicca existit, sed pluviis identidem labentibus, ac Etesiiis suo tempore flantibus, talis fuit, qualis nostro Cœlo congrueret; quare messem si non planè frugiferam, qualem publica necessitas optabat, non improbandam tamen exhibuit. Haud secus *Autumnus* stadium suum regulariter percurrrens cum prima parte hyemis non admodum rigida Annum clausit. Sic totum Annum satis placidum, ac Austrium, quoad primam Qualitatum temperiem, exegimus.

IV. Non ea verò moderatione sequens Annus processit, illum enim totum intemperatum, ac prorsus ex legem experti fuimus. *Hyemem* totam cum perpetua Cœli serenitate, & mitissimis frigoribus transegitur sine pluviis, ac sine nivibus, neque solum in hac planitie nostra, ubi sedet *Mutina*, sed neque in

in editissimis *Appennini* jugis, quæ alias per totam hyemem, & vernum quoque tempus albescunt, Mari supero, & infero canum verticem ostentantes; sic neque *Gabellus*, & *Scultenna* (inter quæ flumina Urbs hæc posita est) glaciem, ut cæteris Annis, sensere, quod multum contulit, ad Annonæ caritatem levandam; cum tota hyeme per hæc flumina Frumentatores è proximis regionibus commeatus ad nos abundè conveherent, ad plebem nostram, & *Germanos Milites* alendos, qui hoc Anno quoque apud nos hyernarunt. Sic Veris speciem Hyems tota Austrina exhibuit, cui postmodum Ver successit, hyemis naturam, veluti mutatis vicibus, referens; ab *Æquinoctio* verno etenim usque ferè ad *Solstitium* perpetua ferè fuerunt frigora cum Ventis Aquilonaribus, ac perennes fuere pluviae, cæque adeò ingentes, ut passim flumina ruptis aggeribus campos inundarent.

V. Jam nefastum Annum, & insalubrem nemo non providebat, tum ob pluviarum vim magnam, quæ morborum sunt seminarium, tum ob apparentia in Mororum foliis signa Rubiginis, quæ sterilitatis prodroma est, ut Annis superioribus summa totius *Cispadanæ*, & *Transpadanæ regionis* calamitate experti fuimus. Eodem modo subsequuta *Æstas* usque ad *Caniculares dies* Veris speciem exhibuit, quo tempore satis curiosum fuit, apud nos saltem, *Luscinias* audire pro *Cicadis* arbuta rumpentes. Sic ventum est ad *Æstatem* cum mitissima Aëris temperie, nobis tamen impropria, pluviis identidem magno impetu delabentibus; hinc ob solum valdè uliginosum, & satis blandam caloris temperiem ad tantam altitudinem, ac densitatem omne frugum genus excrevit, ut metus Anni parum frugiferi ex omnium animis ferè exciderit; at improvise *Rubigo*, cujus non obscura indicia, ut dixi, apparuerant, spem omnium repente elusit; illico enim frumenta, fabæ, & quæcumque leguminum genera sydereis afflatu veluti percussa exaruerunt. Inopinus itaque casus cum Agricolas, tum Urbanos quoque perculit; summam enim fru-

gum penuriam non ante visam impendere præsentiebant omnes, quando ex præcedentium Annorum sterilitate exhausta essent tum publica, tum privata horrea, nec aliunde commeatus, ut ex *Mantuano*, & *Ferrariensi* agro possent suppetere, cum eadem *Rubigalis* contagio totam *Cispadanam*, ac *Transpadanam Regionem* pervasisset.

VI. At non solum Cereales opes absumpsit hæc pestis, sed omne etiam subsidium, quod Pomifer Autumnus solet suggerere, eodem tempore sustulit; solum enim acerbis adhuc fructibus passim respersum spectabatur, quin & Plantæ ipsæ honore frondium orbatæ media æstate visabantur. Uvarum quoque proventus, qui ab initio aureus sperabatur, ob eandem causam non nisi parcissimus prævidebatur. Mœrore itaque cuncta plena erant, dum Agricolaë in arcis non tererent nisi leves culmos, stipulasque volantes, quare sine Cereris, & Bacchi muneribus in omnium præcordiis frigeat sanguis. Harum calamitatum causa potissima, frigida & pluviosa Constitutio passim culpabatur; quoties enim in hisce Regionibus *Æstas* sicca, & fervens præcessit, nunquam frumenti inopia laboratum est, ut apud nos *Oraculi loco Virgilianum* illud coli possit. *Magnaque cum magno venit tritura calore.*

VII. Autumnus porrò *Æstatis* vicem supplens summis fervoribus, & obstinatissima siccitate rotam humiditatem, quam Terra post tam ingentes pluvias ad satietatem hauserat, absumpsit; nec calor remisit, nisi circa primam partem adventantis hyemis, quæ & ipsa leges suas nullatenus servans, verum satis placida & mitis decedenti Anno Vale dixit. Sic in hujus Anni 1693. Constitutione nulla ex illius partibus legitimam, ac propriam temperiem servavit, sed una alterius vices subeunte, omnes extemporaneæ fuerunt.

VIII. Sicuti autem prima pars hyemis, quæ præcedentem Annum clausit satis placida, ut modò dixi, exstitit, ita pars altera quæ Anno 1694. fores aperuit, asperrima, ac rigidissima facie apparuit; per totum enim ferè Januarii mensem flarunt Boreales Venti

cum perpetua Cœli serenitate, ut squalidum, ac pulverulentum solum undequaque viseretur, non secus ac æstivis mensibus, quod apud nos prorsus insolens est, sic totam hyemem serenam sine aquæ guttula è Cœlo decidua traduximus; appetente autem Verno Æquinoctio Cœlum Votis communibus respondit largis imbribus effusus, qui usque ad Aprilis initium perdurarunt, quibus postea, flante Austro, ingens caliditas successit, ut die quinta Aprilis in meo *Thermometro* liquor 70. gradum pertigerit, quò interdum neque Junio mense devenire consuevit. Reliquum porro Veris, ac totam Æstatem cum pertinacissima siccitate, & immoderato calore transigimus, Autumno quoque eundem tenorem, quod siccitatem spectat, servante: quare Annum signare licuit præ cæteris valde siccum, & squalidum, Colonistamen non prorsus ingratum, cum frugum, & Vini proventum non improbandum suppeditavit.

IX. Fusius forsàn, quàm res ipsa videatur exigere, horum trium Annorum Constitutiones me prosecutum fuisse putabit aliquis, cùm in cujuscumque Anni Constitutionibus singillatim nihil eorum, quæ ad rem medicam spectant, & quod meum institutum est, attigerim, quasi *πρόσπερρον έργον* præmiserim; verùm id consultò egisse me fateor, siquidem, cum ex superiùs memoratis pateat quàm dissimilis, & discolor fuerit harum trium Constitutionum facies, & alia ex parte cum eadem prorsus Epidemia per totum hoc tempus, plus minùs, grassata fuerit, satis liquere potest quàm parùm firmo talo stet illorum Opinio, qui ex manifestis Aëris Qualitatibus, Caloris scilicet, Frigoris &c. putant satis explicari posse *Epidemicorum Affectuum* genèsim, ac indolem, ut etiam ex prægressis Constitutionibus prænunciari possint ægritudines, quæ populariter vagari debeant.

X. Egit id equidem *Divinus Præceptor*, ut ex *Sectione tertia Aphorismorum Aph. 11. & libro de Aëre, Aq. & Locis* satis liquet, nam ex prægressa Hyeme sicca, & Aquilonia, & Vere pluvioso, & Australi pronuncia-
vit *necessum esse*, ut Æstate acutæ febres

fierent, *lippitudines*, & *Intestinorum difficultates*; sicuti ex hyeme Australi, pluviosa, & serena, Vere autem sicco, & Aquilonio, *Mulieres gravidas abortivos fœtus edituras*, cæteros verò Mortales difficultatibus Intestinarum, & siccis lippitudinibus obnoxios fore: Verùm *Galenus 3. de Diff. Resp. c. 1.* licet *Hippocraticæ* doctrinæ ita addictus, ut *Hippocratis* libris etiam spuriis usurum se scripserit, asserere non est veritus in citati Aphorismi commento, *Hippocratem* usum potiùs fuisse rationali methodo quam observatione, & experientia. Huic *Galen*i interpretationi nullatenus assentiens doctissimus Mercurialis ait, nil tale de Sapientissimo Viro, qualis fuit *Hippocrates* credendum, qui non tam audacter pronunciasset *necessum esse*, ut posita tali Constitutione temporum tales ægritudines emergere debeant, nisi ratione, & multiplici experientia fuisset abundè instructus. Celebrerrimus *Lucas Tozzius* in nuperis suis Commentariis in *Hippocratis Aphorismos* asserit, observationibus potiùs, & iteratis experimentis quàm confictis argumentis, *Hippocratem* ita pronunciassè, nulla ratione apparente, quæ suadeat isthæc eventura; ingenuè enim fateatur Vir egregius sibi observatum, quòd post hybernâ tempestatem siccam, & Ver pluviosum subsequutæ non fuerint acutæ ægritudines.

XI. Quot porrò disceptationes inter ipsos Medicinæ Proceres pro genuina *Aph. 12. 3. Sect. explicatione. Si verò hyems Austrina, & pluviosa, & serena fuerit &c.* (cum tot sint interpretationes, quot Interpretes) jam satis constat: *Manardus* enim *l. 9. Ep. 1.* vocem illam *εὐδίας* volebat expungendam, tanquam supposititiam, cum intelligi nequeat, quomodo vox illa *εὐδίας*, quæ Serenitatem ex illius interpretatione significat, aliis cohæreat, quæ hyemem pluviosam, & Australem repræsentant; *Leoniceus* verò in omnibus antiquis Codicibus vocem illam reperiri ait, ac pro placiditate, & clementia interpretatur. Hinc inter illos celeberrimos Viros pro simplici vocola talia orta sunt dissidia, adeò ut, referente *Brasavola* in citati Aphorismi commento,

mento, *Seniores illi alioqui reverendi apud multos pro re tam levi praeliantes in derisum venerint, cum à rationibus, ad jurgia devenerint.*

XII. Abundet quisquis in suo sensu ut lubet, & ex Anni temporum in manifestis qualitatibus exorbitantiis tanquam ex fonte, morbosas Constitutiones derivet; ego sanè ex quo ad Epidemicorum Affectuum naturam contemplandam animum adverti, his quæ tam confidenter, & magnificè proferuntur experientiam respondere non video, & quod me angit, in hac Provincia quotannis Hospitem me agnosco; licet enim videam quò passim itur, non satis tamen video, quàm sit eundum, nisi postquam à via longè aberraverim. Profectò si rem accuratius perpendamus, quilibet Annus semper Affectus aliquos secum infert, qui τὸν ἐπιδήμιον sapiunt, nec tales putantur, quia aliquando leves sunt, licet propterea epidemicam naturam non exuant; demiror autem non parum, quomodo insurgente aliqua populari tempestate *Meditum* plerique nullatenus Affectus ingenium perpendentes, nec qua methodo Natura ipsum spontè expugnet, illicò totis viribus, & vulgari methodo ob analogiam quam habeat ad congenerem morbum, ad illius oppugnationem insurgant, & remediorum multitudine indisereta, & frequenti visitatione muneris suo satisfactum existiment. Mundus autem, qui vult decipi, intempestivam hujusmodi sollicitudinem magis commendat, quàm prudentem cunctationem, magnisque muneribus, & encomiis eos cumulat, qui, ut ait Sidonius, *parùm docti, satis seduli, multos ægros officiosissimè occidunt.*

XIII. Affectus ergo Epidemicus, qui tribus hisce Annis in suis Constitutionibus inter se tam dissimilibus, cum Urbem, tum Villas, & vicina Oppida multis funeribus infestavit, fuit *febris Purpurata, seu Petechialis*, ut appellant, quæ aliquando quidem post multam stragem editam, visa est velle receptui canere, sed postmodum auctis veluti viribus violentior irruebat, ac populariter grassabatur. Circa Equinoctium Vernale Anni 1692. hæc Febris primò caput extulit, ac sub initium

levi quadam velitatione discurrens, mox per totum Veristempus, & partem Æstatis usque ad Canis exortum sub peticulari larva sævitiem suam exercuit. Ubi ergo Æstas incanduit, Febris hæc Purpuram deposuit, nec illam resumpsit, donec calor æstivus coeperit remittere, circa nimirum Arcturi exortum, quem morem Annis quoque sequentibus ritè servavit, vestem quidem, sed mores, ac genium haudquaquam mutans; Febres enim quæ in summo æstu sine Peticulis viscebantur haud secus malignæ erant indolis, quam *Vibices* post mortem apparentes satis demonstrabant.

XIV. Observatione verò dignum fuit, quod post plenilunium, ac multo magis silente Luna ferociebat hæc Febris, quæ postea ad novum ejusdem lumen mitescebat, nec mea tantum, sed aliorum quoque Professorum constans fuit Observatio, quòd non parum contulit ad hujus Febris Prognosim, & Curationem; num verò super Epidemicos Affectus peculiare jus aliquod habeat Lunare Sydus, ut illius mutationibus, & variis phasis auscultent, non indignum est observatione.

XV. Admirandum certè fuit id, quod die 21. Jan. 1693. contigit; facta enim per noctem Lunari Eclipsi major pars ægrotantium obiit, ac eadem penè hora, qua nimirum Luna laborabat, quin & nonnulli repentina morte occubuerunt, unde per totam sequentem diem magno strepitu, ut hic vetus consuetudo obtinuit, personantibus Campanis, non levis horror omnes perculit. Tunc mecum ipse novitatem hanc perpendens, admirari cœpi, quomodo *Hippocrates* tam diligens rerum omnium, ac præsertim coelestium Observator, qui in libro de *Ære, Aquæ & Locum.* 30. periculosissima ambo Solstitia pronuntiavit, maximè verò æstivum, sicuti & utrumque Equinoctium, edicto veluti cavens, ne hujusmodi temporibus medicamenta exhibeamus, neque curemus, neque sece-mus, sicuti Astrorum ortus, & occasus, ut *Canis, Plejadum, Arcturi* observandos esse præcepit, ut ex pluribus locis illius Operum videre est, & Cometis à se observati men-

tionem facit, quem subsecutus est Terræmotus, Luminarium porro defectus alto silentio transegerit. Quin & Practici ferè omnes, Solis vel Lunæ defectus non pluris faciunt, quàm eorundem Syderum oppositiones, & ordinarias coitiones. Unus, quod sciam, *Gulielmus Ballonius*, lib. primo suorum Epidemiorum, insignem casum refert; ait enim *Paris* accidisse, quod dum plures *Medici* apud illustrem Mulierem ægrotantem consulturi simul convenissent, ac tunc temporis Solis defectus contigisset, illique ad contemplandum Solis defectum in Vase aqua pleno, ut solet fieri, sublimiorem *Ædium* partem conscendissent, illicò ad ægram decumbentem revocati fuerint; quæ dum Solis defectus perduravit animam agere visa est, neque è gravi periculo evasit, nisi postquam Sol in apertum erupit, claraque in luce refulsit.

XVI. Alterationem in Aëre oppidò insignem in Solis defectu observare mihi licuit Anno 1694. die 27. Junii, ut in *Ephemeridibus meis Barometricis* eodem Anno editis annotavi; nam in ipso Solaris Eclipsis tempore, Mercurius ad duas lineas in meo Barometro se extulit, hoc est Aër temporis ferè momento gravior est redditus, ac idoneus propterea ad subitas in Microcosmo alterationes producendas, quare si ex Divini Præceptoris sententia ad *Æquinoctia*, & *Solstitia* advertere oportet, ne quid magnum in illis circa ægros moliamur, non incongruum quoque erit, si *Medentes Clinici* ad Luminarium defectus, oculos non solum, sed mentis aciem intendant. Nollem tamen quis crederet vellem quod rerum agendarum scopi ex corporum Cœlestium vario situ, & configuratione desumi debeant, nam ubi morbi levities urget, Lotium potius quàm Astra contemplari necessum est, ut agebat *Manardus*, & opportuna remedia, vel reclamante Cœlo, sunt adhibenda, quando *omnis dilatio est Animæ periculum* ut *Hipp. in Epi. ad Crat.* in morbis tamen popularibus, qui non rarò à causis superioribus natales suos deducunt, & in quorum curatione non tam facilis, ac certa methodus habetur, non prorsus alienum

est talia respicere, nam ubi agitur de humano corio, *Nihil temerè, nihil negligere*, ex Divini Præceptoris Oraculo.

XVII. Verùm è diverticulis in viam; Symptomata, quæ Febrem hanc malignam comitabantur, antequam Peticulæ apparent, erant *ingens totius Dorsi lassitudo, Capitis dolor, Aurium surditas, Faucium ardor, Mentis stupiditas, Præcordiorum anxietas, & totius corporis segnities*; Dorsi verò, & regionis lumbaris lassitudo adeò certum erat Febris peticularis signum, ut rarò falleret: quin sub initium hujuspravæ Constitutionis, antequam Febres istæ palam grassarentur, Mulieres quæ ad morborum Symptomata aliquando attentiores sunt quàm *Medentes* ipsi, ex hujusmodi suorum ægrotum querela Febris naturam prænunciabant, & *Medicos* monebant, cauto opus esse, nec temerè celebrandam phlebotomiam; quarum dictis, ac præfagitionibus cum persæpè *Medentes* non auscultarent, apparentibus postea maculis, multa probra ab iisdem cum Artis dedecore perferre cgebantur. Si verò faucium ardor cum genarum rubore accessisset, hostem detectum clamabant, nec amplius hæsitandum de febris natura, jam in faucibus prodentibus se Peticulis. Profectò in hac malignarum Februm pertinaci Constitutione, quæ per triennium sævuit, *Medicis* non minùs cum Mulierculis, quàm cum Febre luctandum fuit, adeò ut (quod fateri non pudet) necesse fuerit, sicuti inferiùs exponam, illarum consiliis, & monitis morem gerere, non tam ad illarum importunitatem declinandam, quàm quòd re vera Experientiæ rerum magistræ esset obsecundandum.

XVIII. Pulsus parvi erant, & valdè compressi, una cum magna virium prostratione, primis etiam diebus, quæ morbo augescente languidiores fiebant, adeò ut ægrotantes veluti Statuæ in Lectulis decumbentes jacerent, integro ferè carnium, & totius corporis habitu, quodque admiratione dignum fuit, quotquot hujus Febris violentiæ succumbabant, pleni ac succulenti, veluti pingues Mortis Victimæ, Libitinariis tradebantur; fortiores

tiores autem ac robustiores, cum Fœminas, tum Viros adortæ sunt hæ Febres, non ita verò Seniores, nec eos qui vitam debebant valetudinariam. Urinæ verò vel in ipso hujus Febris principio perturbatæ, plus minus, apparebant, prout major, vel minor morbi esset sævities, nec nisi in fine morbi in iis qui evasere, ad naturalem statum redibant.

XIX. Peticulæ verò, ut plurimum quarta die, & septima erumpebant, & ii quibus primis diebus apparuere, omnes ferè sublati sunt; primum autem in *Collo*, *Dorso*, & *Pectore* visendas se præbebant, observatumque neminem evasisse, nisi tandem ad extremos pedum ungues maculæ illæ se expandissent, in superioribus partibus paulatim evanescendo; quibus autem Pectoris & Dorsi fines non transilierunt Peticulæ, mortem obtigisse: variæ autem, ac diversæ coloris erant, prout varii, ac diversæ erant ægrotantium habitus; aliæ erant rubræ, aliæ pallidæ, aliæ fusci coloris, aliæ parvæ, aliæ latæ, aliæ in summo, aliæ in profundo, & quas nonnisi oculis transversa tuentibus liceret inspicere, quod genus Peticularum fuit valde ominosum.

XX. Faucium inflammationem comitem hæ Febres ut plurimum sibi junxere, quæ inflammatio in Morbi vigore in crustam albam, & ulcerosam degenerabat, quod non minus negotium Medicis facefiebat, quam Febris ipsa; cum ægri ob id omnem cum cibum, tum medicamentum averfarentur, & multi, qui cæteroquin pacata aliorum Symptomatum tempestate evasuri credebantur, in ipso veluti Portu naufragium perpeffi fuerint. Sitis porò in his Febribus non adeò ingens erat, ut in aliis acutis Febribus assollet, nec multæ querelæ exaudiebantur, siue non sitirent, siue mens obscure ægrotaret.

XXI. Quicumque ex hac febrili incurfione Fati ope, vel Medicie evasere, nulli excretioni vel per sudorem, vel per Urinam, vel alias vias, per quas Natura crises suas moliri solet, salutem acceptam referre poterant, sed solum Peticularum suo loco, & tempore apparitioni, & earundem per totum corpus

expansioni, lentæque evanescentiæ, salutis beneficium debebant; quin iis quibus alvi fluxus supervenire funestum fuit: Alvi fluxus autem Anno præcipuè 1693. hisce Febribus Peticularibus per Autumnum supervenire, quo tempore Dysenterici graves *Hebræos* potissimum exercuerunt; culpabantur Fructus horræi, quibus Gens Recutita nunquam satis impletur, sed aliæ causæ altiores subesse poterant.

XXII. Satis frequens fuit in his Febribus Singultus, quamvis parvæ Febres viderentur, Symptoma quidem non minus molestum, quam ferale, & funestum; quotquot enim in hac febre Singultuosi comperti sunt, omnes in Libitinæ censum devenere. Vix obtinui, ut Singultuosi Cadaver dissecaretur, ac Ventriculus nigris notis sparsum compunctus repertus est. Verminatio quoque multa passim existit, & ii quibus ab initio Vermes per Os prodierunt, omnes ferè extincti sunt.

XXIII. Nonnullis suppressa est Urina, vacua prorsus existente Vesica, præcipuè verò id observatum in iis quibus pulsus erant parvi, ac penè oblitterati, ut contigit in Juvene quodam *Hebræo*, qui cum asphyxia, ac totus gelidus vixit ad quatuor dies, nec Urinæ quicquam reddidit; antequam autem infelix iste obiret, quamvis toto corpore perfrigefactus (nullibi Arteriis micantibus) adeò robustus erat, & ad motum expeditus, ut etiam ipsa die, qua è vivorum statione decessit, è lectulo surrexerit, & suas Vestes induerit.

XXIV. Non pauci post exantlatum Morbum veterinosi fiebant, ac stupidi, rerumque peractarum prorsus immemores, nec nisi post multos dies sibi reddebantur; idem infortunium iis obrigit, qui in his Febribus gravem surditatem perpeffi fuerant. Mercator quidam cum ex Peticulari Febre præter omnium opinionem convalesceret, surdus omnino ad 40. dies perstitit, at postmodum paulatim ex asse restitutus est.

XXV. Frequentiora in Urbe quam in proximis Agris fuere funera, ac felicius plebs Ruralis;

Ruralis, sine ullo ut plurimum remedii genere vim morbi eludebat, siue quod in Aere salubriori degerent, siue quod Medicis carent, non semel idcirco mentem subiit *Virgilianum* illud:

*O Fortunatos nimium sua si bona norint Agri-
colas.*

Ac utinam *Medentes*, cum aliquis popularis morbus debacchatur, curiosius scrutarentur à rusticana gente, quæ magis fudit *Parocho*, quam *Medico*, quali methodo Naturam tanquam optimum Ducem sequentes, minus à recto tramite aberrarent, ac tutiori methodo ad curandos ægros sibi commissos procederent. Cum autem in his casibus, sibi quisque pro ingenii sui modulo Regulam confingat, secundum quam Opus suum moliatur, & in communi morbo, tot ac tam diversa remedium genera in usum revocentur, merito cum *Celfo*, l. 7. in *Proem.* cum quis convaleuit, *dubitari potest, secunda Valetudo Medicinæ, an Corporis beneficio contigerit.* Indubium tamen est, quod in communi morbo, sicuti communis est causa, ita communia, & eadem ferè deberent esse præsidia. Quotquot autem ex *Viris Agrestibus*, quos è *Peticulari Febre* evasisse novi, & interrogare potui, non alio modo convalescere referebant, quam macularum circa septimam diem per totum corpus, & usque ad extremos artus expansione, & earundem lenta evanescencia, sine ulla sensibili humorum excretionem.

XXVI. Quo tempore in hac Urbe, & in tota campestri regione quæ circumjacet, ferociebat hæc Febris, in vicinis Collibus, ut in *Saxolensi*, & *Scandianensi* ditone, nulli ferè ægrotantes viscebantur, neque eò pervasit maculosa hæc Febris; quæ tantum in editionibus locis, & in ipsis *Appennini* jugis (veluti saltu quodam exsiliens) vim suam pariter ac in nostra planitie exercuit.

XXVII. Sanguis porrò qui secta Vena, vel *Cucurbitulis* scarificatis, siue *Venis* sedalibus apertis, educebatur, in universum satis laudabiles notas præferebat, quantum oculorum acie licebat assequi, satis enim floridus, ac rubicundus apparebat, multoque magis

qui à Natura per narium hæmorrhagiam profunde batur, neque in ullo ægrotante cujuscumque temperamenti, sanguinem extractum videre datum est, qui glutinis specimen aliquod præferret.

XXVIII. Profectò mihi fateri necesse est, in hac *Peticularium Februm* Constitutione, adeò improspere Venæ sectionem cessisse, ut omnes ægri exhorrescerent, quoties sanguinis missio per Venæ Sectionem proponeretur, eam verò fuisse popularem confidentiam in usu *Cucurbitularum* scarificatarum, ut ægros interdum decipere opportuerit, quoties urgeret necessitas sanguinem ex *Vasis* majoribus ob plethoricam dispositionem educendi, sinendo ut ægris *Cucurbitulæ* *Dorso*, & *Scapulis* applicarentur, modicum sanguinem extrahendo, deinde paucas post horas sanguine ex Vena largiori manu educto. Ea enim hæserat opinio, nec solum apud *Vulgos* imperitum, sed etiam apud *Poliarchos*, quod ubi præmissæ fuissent *Cucurbitulæ* scarificatæ, nullus amplius esset timor de *Peticularum* retrocessione, quamvis postmodum non semel ex Vena mitteretur sanguis; sic curiosum erat *Chirurgos* passim videre cum *Sacculis Cucurbitularum* plenis per Urbem cursitantes, dum inconsultis *Medicis* *Plebeculæ* hoc remedii genus administrarent. Suspectam itaque, ne dicam infamem, ut *Scopulos Acroceraunia*, Venæ sectionem in hisce *Febribus* fuisse fateri lubet, sicuti ex adverso gloriosam *Cucurbitularum* scarificatarum, tum siccaturum appositionem, siue id fieret ob confirmatam in omnium animis opinionem de hujus remedii efficacia, siue quod revera in illo aliquid abditum esset, quod *Medicos* lateret.

XXIX. Reliqua porrò remedia, quibus hujus *Febris* oppugnatio tentabatur, eò collimabant, ut humorum motum ad Corporis ambitum promoverent, qualia sunt quæ *Sale* volatili abundant; sic nullum non ex *Diaphoreticis* in usum revocatum, nihilò felicius tamen prodibant maculæ, ni forsan hoc pacto, *Oleum Camino* addendo, ut dici solet, febrilis incandescencia augebatur (quæ sibi reli-

cta

Et humorum fugam maturasset) & distrahebatur Natura, quæ non tam properè depingebat in cute quod intus moliebatur. Ego meherclè parùm profici observans per Alchalia ad Acida confugi, monente Hippocrate, *De loc. in hom. num. 20.* quòd si quis non profuerit, ad contraria se convertat, nec improspere successum, ex illorum usu adverti, sufflaminato aliquantisper humorum Orgasmo. Non ausim tamen asserere, vi hujus, vel illius remedii evasisse, vel periisse quemquam, cum *Andabatarum* ritu necesse fuerit cum hac Febre dimicare, neque magis felices in suis Curationibus fuisse *Medicos Seniores*, & longo usu expertos, quàm *Juniores*, ac è Scholis nuper egressos, cum in tenebris tam videant Cæci, quàm Oculati.

XXX. Ad sollicitandam Peticularum eruptionem passim frictiones humidæ ex Unctione Aetii ex usu erant, sicuti & Vesicantia Brachiis, & Cruribus apposita; sed hæc magis *Medicorum* existimationi apud Vulgus, ne quid inausum, aut intentatum fuisset, conducere visa sunt, quàm ægrotantium saluti, quibus acuebatur Febbris, nec propterea facilius contingebat Peticularum eruptio, nisi forsitan ob id retardabantur, facta serosæ materiæ per vias Urinæ profusione. Sic in hac febrili incursione omnibus remediis tum internis, tum externis parùm proficientibus satius erat lentè festinare, & humorum maturefcentiam opperiri, spretis querelis adstantium qui urgebant, velis, & remis, ut dici solet, ingruenti tempestati occurrendum, & prolatando magnas corrumpi opportunitates, quibus adversis clamoribus *Medentes* non ausi obistere, intempestiva, & incerta remedia præscribendo, sibi è manibus victoriam eripi viderunt, non secus ac *Pompejus M.* qui cum tergiversando hostem com meatuum inopia laborantem facile vinci posse cognosceret, militibus tamen, & sociis moram increpantibus, prælium miserabili eventu commisit, oblitus solitum se laudare eos *Medicos*, qui nihil unquam ægroti cupiditatibus quicquam indulgissent, ut scripsit *Plut. in vita Pomp.*

XXXI. Cum primum grassari cœpit Peti-

cularis hæc Febbris, necdum suspicio esset de populari Affectu (Febribus diversæ indolis intercurrentibus) purgationes, ut hic fieri assollet, in morborum principio, per medicamenta Minorativa dicta instituebantur, sed paulò post prodentibus se Peticulis, sudabant *Medico* tacita præcordia culpa, ob metum ne hujusmodi purgatio Exanthematum eruptioni impedimento foret, humoribus ad interna retractis, Peticulis tamen postmodum feliciter erumpentibus, & stadium suum absolventibus, *Professores* qui attentius res observabant, experientia edocti, à blanda purgatione non abhorrebant. Ego sanè ubi tempestivè accersitus fui, & Stomachum impuritatibus oneratum esse conjectavi, quamvis certus de Peticulari Febre, levem purgationem præscripsi, neque non solum ullam noxam exinde proficisci, sed facilius Exanthemata apparere observavi. Similem casum refert *Boltonius l. 1. Ep.* qui ingenuè fatetur, in Febribus, quas de genere Peticularium non putarat, Medicamentum purgans, & Venæ sectionem præscripsisse, & innocuum utrumque remedium reperisse. Id est quod monebat *Divinus Præceptor l. 1. de Morb. n. 1. & 2.* observandum esse quæ bona per fortuitum successum *Medici ægrotos curantes faciunt.*

XXXII. Ad oppugnandam verò tam infensi hostis pervicaciam, in subsidium quoque accitus est *Peruvianus Cortex*, qui cæteris remediis succenturiaret, præcipuus autem illius usus fuit, in iis qui evaserant ex morbo non benè, ut par fuisset, judicato per debitam suo loco, & tempore peticularum eruptionem, & evanescentiam, iis enim diuturnis Febribus vexatis, Febrifugum istud exhibebatur, cujus usus non multum contulit ægris, subinde in stupiditatem, & soporem delapsis.

XXXIII. Dysenteriiis porrò, quas Anno 1693. per Autumnum Peticulari Febri supervenisse superius dixi, egregiè contulisse *Opiatorum usum* observavi; nec forsitan ulla est Affectio in quâ securius, & liberaliori dosi exhiberi possit hoc remedii genus, quàm in hujusmodi morbo, fractis licet, ac penè at-

tritibus viribus. Cuidam acerrima Dysenteria laboranti, pluries exhibui Laudanum Opiatum ad 3. & 4. grana; sed parvo levamine; vixerat hic ad plures dies omnino gelidus, ac sine pulsu, vires tamen non erant adeo languidæ, ut huc, & illuc se jactare non posset; verebar ne largiori dosi exhibitum Laudanum, reliquum flammæ Vitalis quæ supererat, restingueret; Laudanum rursus ad grana 5. exhibui, ex quo æger placidè dormivit, & excalesfactus est, quod non tam doloris, qui Dysenterias comitatur, sedatione factum crediderim, quam propter *virtutem Opii Diaphoreticam*. Cum satis obvium esset in hac Constitutione (ac præsertim grassantibus Dysenteriis, & Verminosa Affectione) hujusmodi in toto Corpore perfrigerationem, unà cum Pulsus abolitione, observare: Non semel subit admiratio, quare in Ventriculi, & Intestinorum Affectibus, tam frequens sit talis perfrigeratio; ac Pulsus obscuratio, non ita verò in Morbis Pectoris, ut in Pleuritide, cum tamen hæ partes, & ipsæ membranosæ sint, & Cordi proximiores, ni forsan id fiat, quòd numerosior nervorum soboles in Intestinis, & Ventriculo implantetur, quàm in Pleura, & Pulmonum membrana, & ob doloris sensum acutiorem, tracto in consensum Cerebro, Spirituum Animalium ad Cor influxus intercipiatur, unde postea silente Pulsu totum Corpus perfrigeretur.

XXXIV. Talis fuit hujus Purpuratæ Febris Indoles, ac talia Symptomata, quæ multam habent convenientiam cum iis, quæ apud *Fracastorium de morb. Contag. l. 1. c. 6.* leguntur descripta, qui Auctor caput particulare instituens de Lenticulari Febre, quæ Anno 1528. in Italia primùm grassata est, mentionem expressam habet de lassitudine, & fræctione, ut ipse ait, in toto corpore, sensuum hebetudine, oculorum rubore, pulsu humili, Urinæ suppressione (quod pessimum signum fuisse ait) macularum circa quartam, & septimam eruptione, siti pauca, ac fere nulla; hocque præcipuè annotat, Senes paucissimos Febre hac laborasse, sed Pueros mul-

tos, ac Juvenes robustos. Mihi sanè dum caput illud perlegerem, non parvæ admirationi fuit, quòd Febris Lenticularis à *Fracastorio* descriptæ, & Petechialis nostræ (ut communi utar vocabulo) tam similis fuerit facies, ac ingenium, ut hanc esse veluti sobolem alterius, vel priorem illam redivivam caput extulisse, arbitrari quodammodò liceat. Advertens tamen Febrem illam easdem penè Regionibus, & Populos eodem ferè victu utentes infestasse, multaue alia perpendens, quæ refert Vir ille doctissimus circa illius Febris causas, ut Padi, & Athesis inundationes, fructus, & olera à rubigine exusta, mirari desii; si enim major diligentia in conscribendis Morborum Annalibus à *Medicis* adhiberetur, iisdem temporum vicissitudinibus recurrentibus, eosdem penè morbos recurrere, & Naturam eundem morem in illis abigendis servare facili negotio observaremus; nam sicut in Politicis, ut ait Tacitus, *potius alii homines, quam alii mores*, ita in re medica potius aliud hominum, quàm aliud morborum genus.

XXXV. Sicuti autem magnæ tunc temporis fuerunt inter *Medicos* Disceptationes circa causas illius Febris, & rectum curationis modum, ut penè ludibrio haberentur, veluti ipse *Fracastorius* refert, cum non solum circa præsidia Chirurgica, & Pharmaceutica administranda, sed etiam circa victus regimen dissiderent, ut apud eundem Auctorem, non sine risu primò, sed postea non sine commiseratione legi potest, sic pariter inter Nostrates *Professores* non minores fuerunt controversiæ, publicis ob id disputationibus habitis, & quod magis dolendum est, inter celeberrimos nostri ævi Scriptores, magnæ sunt dissensiones circa Febris Purpuratæ causam, & genuinum curationis modum; ex quo satis constat, quàm parum post tot gloriosa Inventa à *Fracastorii* ævo usque ad nostra tempora *Ars Medica* profecerit, cum nondum quicquam certi constet de Malignarum causis, & illarum rationali curatione.

XXXVI. Verùm his omisis, quæ Medi-

cæ Artis infirmitatem satis in propatulo ponunt, experiamur num detur conjectare saltem, si non statuere, quæ fuerint hujus Febris germanæ Causæ, & qualis esset in febricentium Corporibus sanguinis, & aliorum liquidorum status, & conditio; quod ex habitis observationibus, & morborum eventu elici posse arbitror, quicquid *Poëta* dixerit, successus improspere iis ominando, qui ab eventu facta notanda putant. Etenim cum in re Medica à juvantibus, & nocentibus securius quàm aliunde potiores petantur Indicationes, Eventum, & Experientiam, tanquam Optimos Duces, sequi oportet, siquidem illorum vestigiis inhærendo, tutiori, & compendiosiori via Veritatem attingimus.

Quid norunt homines, nisi quantum lumina possunt

Tendere? ut ait Oppian. de Pisc. l. 2.

XXXVII. Cum ergo isthæc Maligna Febris promiscuè cujuscumque sortis homines adorta fuerit, tam egenos, quàm divites, otiosos pariter, ac negotiosos, & in omnibus idem penè Drama luserit, communem fuisse illius causam, proculdubio statuendum est, eamque ex aliqua ex sex rebus non naturalibus licet deducere. Alimenta quæ Terra suggerit, ut Cereales fruges, Olera, Plantarum fructus, Carnes Animalium (cum ex Herbis, & Terræ fructibus alantur) à rubiginosa lue vitari potuisse, & hoc pacto in massam sanguineam pravos succos invehere, ut exinde malignis Febribus primus fomes succreverit, non prorsus à ratione alienum videtur; at cum in Constitutione Anni 1690. unde labor hic meus Exordium sumpsit, sævissima *Rubigo* fruges omnes & fructus pestifero afflatu absorberit, neque per totum Annum illum, ne unam quidem malignam Febrim, sive Peticularem, sive sine Peticulis, mihi saltem, observare licuerit, sed tantum Ruralis Epidemia Tertianarum Februm Intermitterentium per totam Estensem Ditionem, & proximas Regiones oberravit, ac talis, ut nullus ex Ruricolis penè fuerit, qui Tertianæ Febrim Intermitterenti non litarit: Ego non satis video, quomodo corrupta Ali-

menta à rubigali peste propotissima causa culpari debeant; neque pariter caritatem Annoræ, quæ ad multos Annos Regiones istas exercuit, incusare licet; quamvis enim ex Hippocrate 4. in 2. *Epid.* in Aeno ob esum leguminum Crura, & Genua multis vitiata fuerint, penes nos tamen tam qui pane optimo, quam qui confusaneo vescerentur eadem peticulari Febre cum iisdem Symptomatibus premebantur.

XXXVIII. Multò minùs Aquas (quarum usus tam necessarius est ad hominum Vitam sustentandam) causari licet: quamvis enim aliquandò Aquæ corruptæ, & vitiatæ populares morbos invexerint, hoc tamen de Aquis nostris suspicari nequaquam licet: Regiones enim istæ Aquis salubribus abundant, ac præsertim Urbs ista, quæ Divino munere non aliis dato, Fontes habet, qui purissimam aquam, non temporariam, sed perennem æquo semper tenore profundunt, ut in Tractatu meo de admiranda Fontium Mutinensium Scaturigine satis exposui.

XXXIX. Cum ergo inter sex res non naturales nullam aliam communiorē causam reperire sit præter Aërem, quo nihil communius, & æquè necessarium (cum unum, & eundem locum incolentibus diversa esse possint Ciborum, & potionum genera, Aër verò ejusdem ferè sit naturæ) ad occultam aliquam Aëris labem, & inquinamentum recurrendum est, quod in massam sanguineam tales invexerit dispositiones, ut ad excitandam hanc malignam Febrim satis visum habuerit. Quænam verò, & quales essent hujusmodi Aëris dispositiones, non adeò obvium est exponere; profectò in solas Qualitates elementares pravam illius diathesim referre, non adeò tutum est, nec animus Veritatis avidus, tam facillè acquiescit, multoque minùs cum per totum hoc triennium, ut superius annotavi, tam dissimiles fuerint cujusque Anni Constitutiones, ac nihilò secius Purpurata Febris eodem ferè tenore tyrannidem suam exercuerit. Pro re indubia tamen habendum, Aërem hunc quem inspiramus, ac totam Atmosphæram varias, ac diversi generis

ris particulas, tum ex superioribus, tum inferioribus Corporibus, in sinum suum suscipere, Coelum nempe, seu Astra, ut Solem, Lunam, & reliqua Sydera, lumine suo potissimum, quod inficiari non possumus, in Aëre profundere & ejaculari, ut ex Solarium macularum evanescencia licet conjicere, ac Globum Terraqueum eodem modo in ejusdem gremium omnigenas substantias eructare, non tam vi Solaris luminis, quod illius plus minus modò in hac, modò in illa parte calefacit, quam vi caloris centralis, & Ignium quos ipsa Terra intra sua Viscera recondit; ex quo conjicere est (quamvis oculorum acie id percipi nequeat) nihil esse in hac rerum Universalitate, quod sit magis heterogeneum, utpote particeps terrestrium impuratum, & coelestium effluviorum, quam Aëreus Oceanus.

XL. Hinc ergò expiscari licet hujus nostrae Epidemiae causam, ex Aëre nimirum ab heterogeneis, ac omnigenis particulis hinc inde, ac praecipue ab Australi plaga susceptis vitiato; cum hisce Annis Austrini flatus dominatum obtinuerint, silentibus ut plurimum Borealis Ventis, qui nubila detergunt, & Aëris impuritates eo repellunt, unde decesserant, ad Australes scilicet plagas, ex quibus omne malum ad nos profectum suspicari fas est. Quòd verò in hac *Tragœdia* praecipui Actores fuerint Australes flatus, hinc conjectare licet, quòd dum in hac Urbe, & in campestri regione grassaretur hæc Febris, Villæ, & Oppida ad Collium radices posita, satis salubriter degerent, ac veluti in portu aliorum spectarent naufragium, utpote ab *Appennini* jugis protecta, ne ab Austrinis flatibus adeò infestarentur, non ita verò loca in sublimiori parte Appennini sita, sicut & Urbs nostra cum tota planitie iisdem flatibus magis exposita.

XLI. Quàm malè autem apud nos, ac ferè ubique Auster audire soleat, nemo non novit, cum non solum *Medici*, sed *Populares* quoque, tanquam morborum pestilentium Parentem Austrum deprædicent. Quid verò secum ad nos comportet Ventus iste, num

gravis sit, ac noxius ob nimiam humiditatem, unde nomen sumpsit (Auster enim *Nóto*; græcè dicitur) an quia *Lybie deserta* venenatis animalibus infecta transgrediens, ut putat *Langius l. 1. Ep. 19.* collectum virus ad nos deferat, non tam facilè est decernere, id certum tamen, ac ipsis sensibus obvium, nihil magis, ac temporis penè momento Aëris statum immutare posse, quàm flantem Austum, ut Aër ex ponderoso levior reddatur, ac ob id forsitan nobis infensus, & vitalibus muniis minus idoneus, veluti sat manifestis notis testatur *Barometer*; nam, ut in *Ephemeridibus meis Barometricis hoc Anno 1694.* editis annotavi, quoties ex Australi plaga flant Venti, illicò Mercurius è sua sublimitate ad infimam usque stationem decidit, quæ minor in Barometro non observatur. Cur autem Austrina Constitutio Aërem leviores efficiat, dum cuncta tunc temporis nimia humiditate diffluunt, quæ sita quidem mihi est ratio, num verò reperta fuerit, ut verum fatear, mihi hæret aqua, ut dici consuevit.

XLII. Austrinam ergo Constitutionem Aërem vitiantem, magis quàm quodcumque aliud culpæ licet, ita tamen ut à causis procatarteticis hujus peticularis Febris non excludam Alimenta à *Rubigali lue* vitiata, tanquam communem causam cuicumque hominum generi, illegitimas Anni temporum vicissitudines, ac intemperantias, pluviarum multitudines, verbo, complurium causarum Syndromen, unde humoralis massa à naturali sua temperie degenerans, talem dispositionem nacta fuerit, ut hæc maligna Febris emergeret, quæ eo usque perduraret, donec Aëre in contrarium statum migrante, Sanguis ac Spiritus crasim priori contrariam adsciverint.

XLIII. Qualis porrò grassante hac Febre fuerit Sanguinis, & aliorum liquidorum status, num ad fluorem, vel ad concretionem potius vergerent, mihi quidem non satis constare visum est. Revera, si tum recentiorum, tum antiquiorum *Medicorum* Oracula consulamus, tam varia, ac dissidentia inter se responsa pro statuenda genuina, ac vera Febrium

Febrium malignarum causa referentur, ut quilibet ex librorum lectione animo potius distractus, quàm instructus abscedat. Hic mihi non vacat, nec multùm refert, longa nomenclatura nostri ævi Scriptores in binas Acies divisos, tanquam ex adverso dimicantes recensere, quorum alii proximam, & immediatam malignitatis causam in sanguinis promptitudine, ob Acidi præpollentiam, & Gorgonios Spiritus, ut ajunt, ad concrendum constituunt, alii in sanguine nimis dissoluto, & ad fluorem evecto ob Sal Volatile, & Alkali acerrimum illi permixtum, adeò ut in hoc bivio, in quam partem quis se dedat, magnos habiturus sit Patronos, quibus causam suam tueatur, si non ex voto res successerit. Sic in re tanti momenti qualis est maligni morbi cognitio, tam parùm inter ipsos *Medicinas Antesignanos* convenit, ut post tot gloriosa *Anatomica*, & *Chymica Inventa* adhuc nesciatur, quid sit sentiendum, nec quà sit eundem.

XLIV. Despiciatui tamen nequaquam duxerim, notionem illam malignitatis, quam experimenta ex Medicina infusoria desumpta nobis suggerunt, siquidem acidis liquoribus in Venas Animalium vivorum injectis, & iisdem Animalibus post mortem dissectis, sanguis in Venis, & in ipso Corde concretus, & grumefactus, sat manifestè conspicitur, sicuti liquoribus lixivialibus, & Alchalicis similiter infusus sanguis sine fibris, ac totus dissolutus observatur; adeò, ut ex hujusmodi observatione, omnia Venena tam externa, quàm intus genita, ad alterutram ex his Classibus satis commodè referri possint. Debemus hoc sanè *Medicorum* nostræ ætatis solertiae, qui hujusmodi experimentis, & sensuum ministerio, lucem aliquam mentibus nostris affundunt, quomodo scilicet, & quibus spiculis armentur in nostris corporibus humores alibiles, cum venenatam naturam accersunt, & malignas Febres accendunt, ut potis sint, modò sanguinem coagulare, modò fundere, atque dissolvere, quod non parvi momenti est, ut in morbis malignis (acri judicio reprius pensitata) recta Curatio institui possit,

nec indiscriminatim Alexipharmaca exhibeantur, Alchalicis stimulis Equum currentem interdum incitando, cum Acidorum fræno opus esset.

XLV. Quamvis autem Venenorum naturam, tum eorum quæ propinantur, seu ab Animalibus per morsum, vel alio modo inferuntur, tum illorum, quæ in Corporibus nostris progigni solent, & malignos morbos excitant, revera felicius explicent *recentiores Medici*, quàm priores, qui ad publicum occultarum Qualitarum Asylum provocabant, ac meliori methodo credantur curari maligni morbi quàm olim, corrigendo nimirum per Acidam enormitates ab Alkali productas, & per Alchalia, quæ ab Acido ortum duxerint, id tamen *antiquiores Medicos*, non prorsus latuisse censendum est. Ab hisce duabus oppositis in sanguine dispositionibus, nimia scilicet laxitate, & adstrictione Morbos omnes deduci, opinio fuit *Asclepiadis*, ut pluribus in locis refert *Galenus 2. de Elem.* quod idem sensisse visus est *Vegetius in Arte Veterinaria l. 1. cap. 28.* pro medela sanguinis nimis adstricti Venæ sectionem commendans: Exstat apud *Hippocratē 7. Epid. num. 33.* sat insignis historia, verè memoratu digna, ex qua satis liquet, priscos illos in malignis morbis, non quæcumque Antidoti nomine insignita essent præscripsisse, ut etiamnum à nonnullis factitari video, qui, ubi constiterit Febrem esse malignantis naturæ, Cælum Terræ miscent, nullum non Alexipharmaci genus præscribendo. Maligna Febre laboravit *Nicoxenus, lingua ardebat*, ait *Hippocrates calor foris secus non valde fortis, exsolutione Corporis vehementis, vox fracta, ut operosum esset exaudire, clara tamen, tempora collapsa, oculi cavi, pedes molles, ac tepidi, juxta splenem distensio, Urina clara, decubitus supinus, crura diducta, ac disparata ob exsolutionem, penitus vigil.* Et quid non ut malignissimæ Febre Ideam quis concipiat? Superstes tamen evasit; at quoniam remedium apparatus, ac molimine Domitor ille Morborum Febrem hanc adeò mortiferam subegit? *Potus erat aqua de Farina crassa in ipsa macerata, sed & de pomis si-*

mulque mali punici succus, & lentis torrefactæ, & farinæ lotura cocta. Verba sunt Divini Senis; quibus autem remediis nostra hac ætate tentaretur hujusmodi Febris curatio, novit Deus; certè timendum esset, ne id contingeret quod apud Plutarchum *Quæ. Conv. l. 4. Q. 1.* reprehendebat *Erasistratus*, ut scilicet ὁρᾷ μεταλλικὰ, καὶ βοτανικὰ, καὶ θηρικὰ, καὶ τὰ ἀπὸ γῆς, καὶ θαλάττης, εἰς τὸ αὐτὸ συγκεκράνται. At quæso *Vallesii* egregii Commentatoris expositionem audiamus. Animadvertendum, ait ille, aliquando Febrem malignam cum Exanthematis pituitosam, aliquando biliosam aliquando etiam atrabiliariam, & curationem ita variare, huic non tam crassorum, quàm acriorum, & tenuium humorum fuisse redundantiam indicavit ustio, & pervigilium. Ob id contulerunt illæ potiones, quæ aliis fuissent adversissimæ; fuisset tamen huic adversissimum Theriaca uti, aut decoctis, & herbis calidis, quamvis essent Alexipharmacæ, ut *Distami*, & *Scabiosæ*, & *Cardui benedicti*, quod aliis talia solent esse usui.

XLVI. Sicuti autem in determinanda Malignarum causa in genere, adeò inter se dissentientes sunt *Medicinæ Proceres*, sic multò minus in explicanda Febris Peticularis Natura, & causis consentiunt; neque recentes ac nostrorum temporum tantummodo sunt Controversiæ; etenim Anno 1528. grassante per Italiam Lenticulari Febre, ut *Clariss. Fracastorius* refert *l. 2. de Contag. Morb. c. 6.* tanta fuit pro hujus Febris curatione inter Medicos, discordia, ut penè ludibrio haberentur, cum ob ignoratam Febris Causam, & morem, neque in victu instituendo, neque in ullo remediorum genere administrando convenirent, adeò ut, eodem referente, inter has Controversias magna Mortalium pars, & Nobilitas perierit. Nostra hac ætate, tanquam in binas acies oppositas, *Medicinæ Scriptores* divisos observo, Peticularis Febris naturam, vel per sanguinis coagulationem, vel per ejusdem dissolutionem exponentes. Celeberrimus *Willis*, *Simon Pauli*, *Auctores Zod. Med. Gallici*, aliique plausibili sanè ratiocinio putant in hujusmodi Febre naturalem

Systasim Sanguinis in crassam, ac nimis lentam secedere ob Acidi prædominium, adeò ut, dum Sanguis in Orbem agitur, illius particulæ fixiores à Venarum extremitatibus haud ritè absorbeantur, & captivæ detentæ picturatam cutim efficiant. *Etmullerus*, *Sylvius*, *Menjotius*, aliique hujus Febris naturam, & Peticularum generationem à fibris Sanguinis dissolutis, è sua statione dimotis ob Sal acre, & volatile Sanguinem ad fusionem disponens deducunt, quo pacto similiter cruore ab arteriolarum osculis effuso illius partes tenuiores, tanquam transfugæ, à circulari motu exorbitant, ac sui erroris notas in cute designant.

XLVII. Ne verò in recensendis aliorum placitis ulterius immorer, arbitrari licet in hac Febre nostra Peticulari, Cruoris massam ad fluorem potius, quàm ad concretionem pronam fuisse, cujus *Aserti* præcipuam conjecturam stabilire licet super manifestas notas, quas sanguis eductus præferebat, semper enim roseus ac purpureus, nihilque glutinosi præferens, mihi, aliisque Professoribus apparuit, tam æstivo tempore, quàm hyemali. Cum Sanguis ergo emissus toto Cælo differret ab eo qui solet educi in quibusdam Morbis, ut Pleuritide, Peripneumonia, Erysipelate, aliisque Affectibus interdum Popularibus, in quibus sanguis colore, & lentore vitium suum prodit, mihi visum est, Oculis magis quàm Opinioni credendum ut (ipsius *Hippocratis l. de Dieta n. 5.* verbis utar) & accensionem quandam partium tenuiorum Sanguinis, & præcipuè seri è Vasis diffusionem, ex qua tot symptomatum enarratorum diritas ortum duceret. Talem autem massæ Sanguineæ adfuisse dispositionem multa alia attestabantur, ut primò quidem, quòd truculenta hæc Febris Juvenes habitiores, & succulentos corripere, ut superius annotavimus, Valetudinarios verò, & Seniores præteriret, non secus, ac *Præterit imbelles, ira Leonis oves.* Seminum enim illud intus per inspiratum, vel quomodocunque ab Aëre susceptum, & quod multum Alchalicæ acrimoniæ occuleret, promptius dynamim

namim suam exferebat in iis, in quibus Sanguis opimus esset, ac particulis spirituosius re-fertus, quàm in Valetudinariis, & Senibus, quibus Sanguis est effoetus, ideoque aptior ad retundenda acuta spicula, quibus armatum erat malignum miasma, quæ forsàn est ratio cur Senes *Pestilentiam minimè sentiant*, ut scripsit *Plinius l. 7. H. N. c. 50.* seu Pesti minus sint obnoxii quàm Juvenes, de quo *Zarotus* in Martialem. Sicuti enim Vina generosiora æstivo tempore faciliùs putrescunt, quàm dilutiora (saltem in hac Urbe, quæ ob aquarum subterranearum copiam Hypogæis caret) cùm Vina meraca, & generosa sub Aère æstuante ob copiosos spiritus, quibus turgent facillimè in Zymosim corruptivam urgeantur, non ita verò Vina Oligophora, ob partes aquosas, quibus abundè scatent. Talem quoque Sanguinis Diathesim testabantur Virium subita prostratio, Pulsus parvi, quæ duo satis constant, ac vigent in iis morbis; ut in Affectibus Pectoris, in quibus Sanguis per Venam Sectam emissus, manifestam præbet concrecentiam. Usus præterea Acidorum salubrior compertus quàm Alchaliis, sicuti, & Vesicantium applicatio minus prospera, ut quæ Sanguini ad fluorem prono stimulos adjicerent idem confirmare videbantur, quibus accenseri poterat V. S. parùm salutaris, à qua ægrotantes Cane pejus & Angue abhorrebant.

XLVIII. Nec mirum improspere cessisse Venæ Sectionem perstite hujusmodi humorum dispositione, quod ut plurimum in Epidemicis, & Pestilentibus Constitutionibus evenit, in quibus Phlebotomia non admodùm benè audit; cùm perrarò contingat, ut ejusmodi temporibus ad fixitatem humores vergant, ni potiùs ad liquationem tendant ob acreum Venenum satis tenue, partibus Sanguinis spirituosioribus nimis hostile. Eandem ob causam in omnibus malignis Febribus, suspenso pede ad Venæ Sectionem procedi solet, ob metum, ne unà cum Sanguine collabascant Vires; idcirco *Celsus l. 3. c. 7.* de Febris Pestilentis cura ajebat: *Sanguinem non facillè mittere, Alvum non facillè ducere,*

ac valdè rationabiliter Doctissimus Vir *Jo: Baptista Scaramuccius Urbini Medicus Primarius* in Theorematis suis Physico-Medicis *Theo. 1.* Sanguinis missionem improbat, ubi Sales lixiviales præpolleant, à quibus aliqua dissolutio possit emergere.

XLIX. At cur talia è Cucurbitulis scarificatis vereri non licebat, inquiet aliquis, quasi Sanguis per eas emissus, non ex eodem fonte prodiret, ac is qui per V. S. educitur, ni forsàn floridior etiam sit is qui per Cucurbitulas extrahitur sectis multis arteriis? Non ibo certè inficias, Sanguinem per Cucurbitulas eductum vividiorē esse, fuisse tamen magis proficuum Cucurbitularum usum, quàm Phlebotomiam, non popularis confidentia, sed Experientia, quæ ratiociniis nostris persæpè illudit, satis evicit. Neque suarum rationum fulcimento carebat hoc præsidii genus. In hac enim Febre, in qua humores à Natura ab intimis ad extima propellebantur, hoc pacto magis promovebatur ad Corporis ambitum illorum motus, ac variis in locis incisa cute exspirabat aliquantisper occultum illud venenum, quod ad cutem protrusum inibi hærebat ab Aère ambiente percussus.

L. Huic præpostero, ut rebar, Cucurbitularum usui & ipse sub initium hujusce Popularis Morbi non parum obstiti, urgebamque levandam prius per Venæ sectionem Naturam eo quo premebatur fasce, nec intempestiva Cucurbitularum appositione sollicitandum humorum motum, tempore præsertim ebullitionis, reclamabam Sanguinis Missionem nullatenus trahere à circumferentia ad centrum, imo toto eo tempore quo aperta sit Vena, majori nisu ad eam partem quàm ad reliquas Sanguinem moveri, fidendumque potius Rationi, quàm Eventui, quem Stultorum Magistrum esse ajebat *Q. Fabius M.* apud *Livium l. 22.* At fors melior eorum qui hoc Præsidii genere, vel in ipso Morbi principio, utebantur, vellebat Aurem, monebatque vertendum Stylum, nec tanti faciendas esse rationes confictas, quanti Experientiam ipsam. Exstant sanè multa apud Auctores

res de Cucurbitularum usu, ac si placet etiam de abusu, ut *Hippolytus Obicius* in suo libro de multiplici in Medicina abusu c. 5. ac re vera omnes ferè in acutorum Morborum principio (nisi prius per V. S. plenitudini provisorium fuerit) illarum usum improbant. *Fracastorius* tamen in Febre Lenticulari, quæ ipsius ætate, ut superius memoravimus, pervagata est, Venæ Sectioni parcendum volebat, ubi præsertim valdè sparsa contagio esset, & Cucurbitularum appositionem commendabat, nisi magna adesset plenitudo. Quanti porrò faceret in hac Febre Cucurbitularum usum P. Alpinus ex solo capite quod in libro de Medicina Ægyptiorum instituit, dignosci potest; disquirat enim l. 2. c. 16. *An errent Ægyptii Medici nunquam utentes Cucurbitulis pro adjuvanda Exanthematum eruptione*; ex recentioribus verò P. Borellus annotavit anno 1648. Febres malignas Epidemicas purpuratas cum magna clade grassatas fuisse, & frequentem Cucurbitularum usum valdè profuisse.

LI. Hinc mihi visum est considerandas non esse Peticulas, ut simplex Malignæ Febris signum, veluti communis fert opinio, nec à Criticarum excretionum censu excludendas, quod ex *Clar. Diembroeckii* observatione in *Bonet. Sepul. T. 1. l. 4.* qui Peticularum historiam egregiè absolvit, confirmari potest; refert enim hic Auctor sibi observatum in denatis ex Purpurata Febre, partes omnes internas Peticulis obsitas esse, quod tamen multò ante, si non oculorum, saltem mentis acie, pertigerant *Vallesius* in historia *Simonis 2. in 6. Epid. Ballonius l. 2. in suis Epidemiis, Fernellius* in libro de Febribus l. 2. c. 18. Mihi quidem Cadaver ullum diffecare non licuit, ut ex autopsia peticularis huiusce diffusionis per interiora Corporis certior fierem, (quando apud nos nullo pretio quisquam ex Plebecula Cadaver aliquod ex suis domesticis pro simplici inspectione permetteret) constans tamen observatio, quòd ii qui ex hac tempestate, per nullam sensibilem humorum excretionem convalescerent, ut superius annotavi, sed per

solam Peticularum suo loco, & tempore apparitionem, ac per totum corpus expansionem, lentamque earundem evanescentiam, ad credendum compellit, Naturam post factam primis diebus justam humorum ebullitionem, virulentum illum ichorem despuisse, ac illum primò quidem in partibus internis, mox in externis quoque deposuisse, ut hoc pacto per mille Arteriarum oscula tetro illo miasmate exantlato, tota massa sanguinea pristino suo nitore redderetur. Curiosum autem est id quod *Diembroeckius* refert sibi in Cadavere ex hac Febre extincto observatum, nimirum maculas hæc ab ipso Perioestio initium ducere, & lata basi instar Pyramidis per musculos usque ad Cutem adscendere, instar fumi Lampadis recenter extinctæ.

LII. Non tam modicum igitur esse illud, quod in Peticulari Febre à sanguineo penu fecernitur, censendum est, imò toto eo tempore, quo hujus morbi historia absolvitur, talem esse diacrisim, quæ in Criticarum censu reponi possit, quamvis non adeò sensibilis sit, ut reliquæ evacuationes criticæ, tum ob materiæ tenuitatem, quæ insensibiliter expirat, tum quod illius pars major per interiora Corporis diffundatur, in cute Pyramidistantum apice apparente; Sic non ineptè explicari posse crediderim, superius enarrata Symptomata, quæ Febrim hanc comitabantur, sicuti & modum, quo Natura harum Februm curationem moliebatur; Dorsum enim, ac totius Corporis lassitudo qualis in Febribus, quæ *νοκivéις* dicuntur, non aliunde quàm ab ichore illo, ab Arteriarum osculis in membranas, & musculorum fibras refuso, ortum ducebat, sicuti & *Præcordiorum* *Anxietas*, *Faucium ardor*, *Aurium surditas*, *Mentis furor*, ab eadem materia pendebant, ad partes transmissa, ubi functiones Animales, & Vitales exercentur. Cùm enim Natura totum Venosum genus à pravo illo miasmate expurgare vellet, non unam sibi viam eligebat, quòd noxios humores eliminaret (ut aliquando per Vomitus, Alvi fluxum, Urinarias vias, cutis poros, solet efficere) sed

tot sibi fores aperuit, quot sunt Arteriarum oscula, ideirco omnes ferè Corporis partes noxam sentiebant, donec rejectamentis illis discussis, priorem tonum recuperarent. Cum hoc modo itaque in hac Febre expugnanda Natura procederet, mirum non est, si suspensio pede ad Venæ sectionem, aliaque remedia administranda procedendum erat, ne distraheretur Natura, & cur felicius res cesserit Medicis sanguinis abstemiis, quam profusoribus; hanc ob causam *Pagani* facilius evadebant, quam *Urbani*, qui persæpè medendo ægrescebant.

LIII. Ubi verò malignum illud Virus præpollebat, ad internecionem usque spirituum Animalium & Vitalium, cuncta in pejuscitissimè ruebant, Peticulis seu vix se prodeutibus, seu subito evanescentibus, quibus præstò aderant summa virium prostratio, Asphyxiæ, totius coporis perfrigerationes, Singultus, & Ischuriæ spuræ, quæ satis frequentes fuerunt; cessante enim Spirituum Animalium influxu, & feriente Corde à naturali motu, nullus fiebat arteriosus sanguinis ad Re- nes appulsus, & consequenter nulla feri secretio; qui autem ex hac Febre occumbebant, pleni, & succulenti, ut diximus, efferebantur, eò quòd non ingens esset calor, qui Febres istas comitaretur, (quam ob causam non admodum sitirent) & quia pertenuè esset quod per transpiratum exhalaret. Cur verò decrescente Luna, ac eadem silente, magis sæviret hæc Febbris (si in re tam abstrusa licet aliquid conjicere) id fieri potuisse crediderim, eò quòd sicuti in Macrocosmo dicitur Luna Gubernatrix tenebrarum, & mobilis undæ, cum illi uni Æquor obtemperet, sic super Microcosmi limpham dominatum obtineat, & quemadmodum omnia in Plenilunio Maria purgantur, ut ait *Plinius l. 2. H. N. c. 98.* ita in hac Febre, dum Luna pleno lumine vigeret, sanguineum serum in motum cieret, unde promptius macularum eruptio, & totius massæ humoralis repurgatio contingeret, ejus verò lumine deficiente, ac per totum tempus illud, segniùs moverentur humores, ideòque mi-

nus apti ad exitum, & sic conclusi Febrem augerent.

LIV. Quoad reliqua Symptomata, quæ hisce Febribus in progressu superveniebant, ut *Singultus*, *Alvi fluxus*, *Verminosa soboles*, hæc non solum morbi sævitiem prodebant, sed primam regionem crudis humoribus onerata fuisse demonstrabant; propterea blanda purgatio, non Mochlica, in principio harum Febrium Peticularium non prorsus fuit incommoda, quamvis casu instituta, nec credita Febribus hujus profapiæ multum conferre, leniter enim educatâ humorum Saburrâ in stomacho contentâ, Natura exinde ad perficiendum opus suum, pro massæ sanguinæ à pravo miasmate expurgatione per macularum diffusionem ad cutem usque faciliùs procedebat. Hoc documentum blandæ purgationis in principio vel neglectum, vel parum salutare creditum, non levi damno ægrotantibus fuisse crediderim, præpeditis enim, ac conspurcatis primis viis, Cardiacis remediis, quibus oppugnanda erat Febbris, præcludebantur fores, vel iis non licebat Cruoris sedem, & Cordis penetralia, non nisi deturpata facie subire. Hanc ob causam suspecta sunt Alexipharmaca in Malignarum principiis, nisi ab obstructionibus expeditæ sint viæ, ut apud *Galenum 5. de San. tu. cap. 6. Septalium Caut. Med. l. 5. nu. 47.* & alios videre est, quidquid in contrarium sentiat *Manelfus* in libro suo de Febribus *l. 2. c. 13.*

LV. Haud me latet, non adeò probari à multis in principio harum Febrium purgationem hanc per Medicamenta Syrmefma dicta, ut *P. à Castro* in aureo suo Opusculo de Peticulari Febre, ubi in specie Electuarium Lenitivum improbat, *Antonio Ponce S. Cruce de Imped. Mag. Auxil.*, *Vallesio* in commento historiæ Simonis apud *Hippocratem*, ac inter recentiores *Etmullero de feb.* qui suspectos habet in Purpuratis Febribus Clysters ipsos, nedum Purgantia; non desunt tamen quilevem purgationem admittant, ut *Septalius l. 5. Anim. n. 47.* qui *Galenum* ipsum testem adducit in famosa historia Simonis, cui lata Ex-

Q

anthemata

anthemata erant, purgationem aliquando commendantem.

LVI. Usus porrò Peruviani Corticis parum salutaris compertus est, vel quòd tunc temporis exhiberetur, cùm stimulo opus esset, non fræno, dum Remedium istud, ut diximus, præscriberetur in Febre lenta, Peticulari Febri non benè judicatæ, superflite, vel quòd tale præsidii genus Febribus hujus profapiæ non conveniret. Variè profectò audit, ac variam experitur sortem, vel in iisdem locis, ac regionibus, famosum istud Febrifugum, ut eodem tempore laudetur ab his, culpetur ab illis, & modò probrosis, modò magnificis titulis vocetur. Medicinam dolosam *Peruvianum Corticem* vocat *Willisius* de *Feb. c. 6.* *Richardus* verò *Mortonus Medicus Anglus in Pyretologia.* Plantam è qua detrahitur Cortex iste, Arborem Vitæ appellat; num id contingat ob remedii inefficiam, quòd non omnibus Febribus, nec in quolibet temperamento convenit, an ob *Medentium* incuriam, qui non ritè suo loco, & tempore illud exhibeant, meritò ambigi potest. Meherclè omne Februm genus, tam magnas, quàm parvas, intermittentes pariter, ac continuas, gladio hoc Delphico jugulare velle summa dementia est; & functi casus ubique memorantur, in quibus *China China* inauspicatò assumpta *Ægrorantes*, vel inopinatò sustulit, vel ad insanabiles *Ægritudines* sensim deduxit. Cautiones certè notatu dignas pro recto *Chinæ Chinæ* usu videre est apud Celeberrimum *Etmullerum* in *Dissertatione* de usu, & abusu *Præcipitanium*, ubi Spiritum Salis Armoniaci proponit ad excitandam Febrem à *China China* sopitam, quotiescumque Abdominis dolores, Artuum ostocopos, Alvi occlusio, nocturni sudores, aliaque mala supervenerint; refert enim observatum, Spiritum Salis Armoniaci, Febres ab hoc Cortice fugatas promptè revocasse. Non est hujus loci in usum, & Naturam, tam celebris Febrifugi altius inquirere, solùm hac occasione memorare libeat, annotasse me in prima mea *Dissertatione* de *Constitutione* Anni 1690. (quod ulteriori ob-

servatione confirmatum comperi) in frigidis, & humidis *Constitutionibus*, quæ Corpora nostra crassis humoribus infarciunt, parùm salutarem esse *Corticis Peruviani* usum, incalidis verò, & siccis *Constitutionibus*, in quibus humores aliquo egent sufflamine, Remedium istud egregiam operam præstitisse.

LVII. Quamvis autem in hac mea *Dissertatione*, præcipuam curam impenderim, ut hujus malignæ Febris, quæ tandiù pervagata est, indolem, ac genium explorarem, & exponerem, quibus præsidiis illius oppugnatione tentata fuerit, non ideò tamen inficias ibo, multas alias graves *Ægritudines* sporadicæ eodem tempore hunc vel illum afflixisse, ac etiam sustulisse, quales sunt morbi particulares secundum varia Anni tempora, ut *Æstate*, *Choleræ*, *Autumno* Febres erraticæ, & *Quartanæ*, & eodem modo morbi *Hymales*, & *Vernales*, sed quia in iis nil *Epide-mici* annotare licuit, eos propterea silentio transigere volui, quando illorum *Theoria*, & *Therapœja* apud *Præcticos Scriptores* satis vulgata est, nec in illorum curatione quicquam magis desideratur, quàm *Medentis* iudicium, & prudentia. Quia verò in morbis vulgaribus (qui ut plurimum satis vulgari diligentia tractari solent) memorandum illud τὸ θεῖον *Hippocratis* delitescere video, in illorum indagine potissimum mihi desudandum fuit, nec unquam desistam, quin Professores exhorter, ut in hunc Campum pedem immitant, ubi non spicilegium, sed segetem amplissimam contemplationum semper inveniunt, quæ & ipsis decori, & ægris salutifuturæ sint.

LVIII. Ad duos fines nos militare scripsit *Divinus Senex in Epist. ad Cratevam*, unum *Hominis*, alterum *Artis*, nostra verò hac ætate nescio quo genio, *Medentium* *Primores* in rebus, quæ decus quidem aliquod *Arti*, sed nullum pænè *Ægrotantibus* præsidium possint inferre sunt occupatissimi; cùm enim toti sint in minimis explorandis, ac tanquam in haruspicina ad extispicia intenti, ex *Viscerum fibrillis* Naturæ opera, ac magisteria alioqui indeprehensibilia divinare præsumant,

ad gloriam, & nominis celebritatem aucupandam solum incumbunt, quasi eò res deducta fuerit, ut in re Medica non nisi *Professoribus*, exercendi ingenii, & famæ comparandæ locus relictus fuerit. Quid si *Aristophanes* hodie viveret? quibus Salibus curiosam hanc diligentiam non perfricaret? liceat referre illius *Versiculos*, qui in sua puritate plus habebunt leporis, & energiæ; interrogatus ergo *Socratis* Discipulus à *Therpsiade* per quamnam viam canerent *Culices*, num per superiora, an per inferiora.

Ἐφασκεν εἶναι τοῦντερον τῆς ἐμπίδος

γενὸν, διαλέπτει δ' ὄντος αὐτῆ τὴν πνοήν

βία βαδίζειν ἐνθὺ τοῦ ῥόπου γίει.

ἔπειτα κοῖλον πρὸς γενῶ προσκείμενον,

τὸν πρωκτὸν ἔχειν ὑπὸ βίας τῆ πνεύματος.

id est ex versione *Andree Divi Justinopolitani*.

Dixit esse Intestinum Culicis

Angustum, perparvi autem existentis ipsius spiritum

Vi ire recta in podicem,

Postea concavum ad angustum adjacentem

Podicem sonare à vi spiritus.

LIX. Abest tamen quod *Anatomicam* indaginem tanquam laborem improbum traducam, solum dolendum videtur, quod cum *Spartam* hanc satis ornatam, & excultam esse pateat, quantum *Praxis Medica* exigit, omnes ferè qui ingenio magis præstant, in id usque ad temporis dispendium incumbant, cum ad alia magis usui futura, mentem ac vires possent intendere, inter quæ non postremum sanè locum meretur *Epidemicorum Affectuum Historia*, qua nihil in re medica forsitan magis desideratur, & minus excolitur.

D E

ABUSU CHINÆ CHINÆ,

DISSERTATIO EPISTOLARIS.

Uxisti à me per literas, nec semel, *Neposcarissime*, quidnam ego sentiam de celebri *Febrifugo Peruviano*, cujus usum istic tam frequentem, tam magnum sensim factum ais, ut qui sine hoc præsidii genere ad febrem oppugnandam velit accedere, tanquam inermis accedat, ac si forte æger intereat, pro magno piaculo habeatur, remedium istud non fuisse pertentatum. Quosdam tamen adhuc esse, ut scribis, ingenuos Medicos, qui sui juris sint, & hujusce remedii usum quidem non abhorreant, sed modum adhibendum velint, ut nec tam facilè, nec in tanta copia sit exhibendum, sed potius hac in rerationem, & experientiam consulendam, longè tamen vincere illorum numerum, qui sibi plaudunt ex hoc solo remedio curatas febres, quas Na-

tura si non tam citò, tutius tamen curasset non ita facile rediveras. Quæris ulterius an salutare consilium esset usum *Chinæ*. *Chinæ* pertentare ad solam prophylaxim, num scilicet antequam ingruat solita febrium periodicarum tempestas per æstatem, sive autumnum, bonum esset *Chinam* *Chinam* adhibere ad præcautionem, ne generetur fermentum illud, quod hujusmodi febres excitare solet. Ut honestis petitionibus tuis satisfaciam, ad primùm Quæsitum respondendo, juxta varias ætates, quas *Divina Beneficentia* percurrere mihi indulgit, variè ac diversimodè de *Peruviano Cortice* me sensisse; juvenili ætate, ac in virili etiam statu, fateor mihi in magno pretio habitam *Chinam* *Chinam*, & illa familiariter usum, non ita tamen ab illius vesano affectu me fuisse infatuatum, ut illam tanquam Pa-

naceam omnibus remediis præferrem, procedente vero ætate, experientia edoctum à priori sententia recessisse me non parùm, & non nisi cum summa cautione remedium hujusmodi præscripsisse. Sic frequenter evenit non solum in re Medica, sed in aliis quoque facultatibus, quod agebat Democritus ille Terentianus.

Nunquam ita quisquam, bene subducta ratione ad vitam fuit.

Quin res, ætas, usus semper aliquid adportet novi.

Aliquid moneat, ut illa quæ te scire credas nescias.

Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Absit tamen, ut febrifugi hujus vim arcanam contemptui habeam, etenim ingenuè fateor Peruvianum Corticem unum esse ex iis, quæ facilius admirari possumus, quàm intelligere. Sicuti enim divinum illud Hippocratis aliquando in morbis reperitur, id est quiddam abditum, quod humanum captum excedat, ita etiam in aliquibus remediis observatur non rarò τὸ θεῖον, & potissimum in Peruviano Cortice. Admirandum est profectò, quomodo ad exiguum pulvisculum quomodocunque exhibitum, febris periodicæ furor conquiescat, interdum etiam extinguatur, quod de quocunque alio remedio pharmaceutico non tam facilè observatur, quod sciam. Opium equidem, ex quo Nobile illud Nepenthes dolorum sedativum, paucarum horarum spatio dynamis suam ostendit, spiritus animales consopiendo, sed hujusmodi virtus ephemera est, nam altera die dolor redit, ast Chinæ Chinæ beneficium non tam paucis diebus clauditur. Cætera remedia, uti omnia emetica, cathartica, hydrotica in morbis quibusdam promptam opem quam spondent, re ipsa præstant, sed cum ratione, dum è corpore peccantes humores eductos adspicimus, ast exhibito Cortice, sive in mediocri, sive in larga dosi, saltem ut plurimum nihil sensibile propelli videmus; fortuitum enim est, si aliquid per vomitum rejicia-

tur sive propinata *China China* contingat alvi dejectio, virtute ergo secreta, & adhuc incomperta Febrifugum istud agit id quod agit. Diu equidem, sed frustrante diligentia a sagacioribus Medicis allaboratum est circa hunc Corticem, ut aliquid proferrent quod animum veritatis avidum expleret, *sed vincit adhuc natura latendi*, ut olim de Nili origine cecinit Lucanus.

Cum ergo post tot conatus magnorum Virorum, & facta tentamina per varia experimenta, num saltem pro solamine laborum in Vegetabilium familia in Europa aliquid analogum Peruviano Febrifugo reperiri posset, adhuc ignotus sit operandi modus hujus celeberrimi Antipyretici, asserere necesse est rationalem non esse illius usum, sed mere empiricum & amethodicum. Suppono, Telariore Scriptores legisse, non eos solum qui ex professo de *China China* scripsere, quæ de re tot in dies prodeunt novitates, ut de hoc remedio jam habeamus Pandectas, sed etiam eos, qui data occasione tractandi defebribus, ac illorum remediis, de hoc Peruviano Febrifugo sana mente, ac ingenuè disquisiverunt; facile enim Tibi fuisse existimo observare, quàm parùm convenient, qui ex professo de *China China* tractatus edidit, & illi qui data occasione, de hoc remedio judicium suum tulere; priores enim (qualis mos est eorum, qui de aliquo novo medicamento tractatus integros edunt, in eo quod laudandum assumpsere modum nesciunt, ac ut ait Juvenalis *de magnis majora loquuntur*) summis laudibus remedium istud ad Astra efferunt, Arborem Vitæ illud appellantes, alii vero suspensio pede de *China China* procedunt, bona & mala, quæ non rarò inferat, ingenuè exponentes, sic laudatur ab his, culpatur ab illis, ut legentes, ac præsertim Juvenes dubios relinquant, in quam partem se dedere debeant. In provectiori ergo ætate experientia edoctus, & observatis noxis ab illa prognatis, cautiùs in illius usu processu, & mediocri solum dosi præscripsi ad drachmam unam vel duas in febribus intermittentibus, quando nimis protractæ ægros fatigarent; in hunc præci-

præcipuum finem, ut aliquot dierum induciis impetratis, æger recrearetur, & vires resumeret, non sine spe, imò cum certitudine febrem redituram, quæ una cum natura roborata, morbi causam expelleret, sed mutata aëris temperies, quæ in morbis diuturnis magnam vim habet, febris historiam absolveret; hæc mea est methodus, qua in ætate faniori sum usus. Cæterum in quacumque febre intermittente, quacumque ætate, sexu, regione, tempore, temperamento, corporis habitu, constitutione, Chinam Chinam indiscriminatim exhibere velle, magnum abusum esse judico. Certe in Pueris, & Adolescentibus, ubi per æstatem febribus intermittentibus, quæ ut plurimum sunt tertianæ spuria, raro autem simplices, & exquisitæ, parum proficuum observavi Chinæ Chinæ usum; licet enim videantur aliquantum mitescere, hoc febrifugo exhibito, sæpissimè redeunt, & ad multos menses contumaciores perstant, nec nisi ad oppositas anni tropas receptui canunt. Vidi anno elapso Patavii in familia quadam, quæ multas puellas habebat, eodem tempore febribus istiusmodi laborantes, cum ferina tussi in principio accessionis, quibus cum varia remedia fuissent administrata, sed incassum, & Mater instaret, ut illis præscriberetur China China, nec Medici qui curationi aderant annuere vellent, Mater libere dixit se tale remedium, cujus vim fuerat experta, esse exhibituram, quod cum fecisset, febres semper contumaciores sunt factæ, ac per totum autumnum, ac hyemem, usque ad veris principium perdurarunt; ætas enim huiusmodi ob errata in vitæ, & minorem per ambitum corporis humorum diffationem, ab hoc remedio, quod nihil è corpore educit, sed potius concentrat, nil opis obtinet, fortior autem ætas, qualis est Juvenum & virorum facilius subternet incommoda, quæ posset China China inferre. Ast hoc de muliebri sexu dici nequaquam potest, sexus enim muliebris ex sua naturâ minùs aptus est ad beneficia reportanda ex usu Chinæ Chinæ, minùs enim operosus est huiusmodi sexus, & larium domesticorum

magis amans; Monialibus præsertim intra sua Claustra conclusis, parùm salubrem esse Chinæ Chinæ usum, satis compertum habeo; perrarò etenim induci potui, ut illis Chinam Chinam exhiberem, nec nisi cum protestatione febrem redituram, & pertinacius duraturam; Medici enim non solum ab ægris, sed etiam ab aliis Monialibus interdum compelluntur præscribere ea quæ nollent remedia, quod observavi pariter in puellis, quæ apud ipsas educantur.

A Monialibus itaque antifebrile istud exoticum longe ablegare bonum judico, ab experientia sic edoctus, febres enim Sacrarum Virginum, ut ut parvæ, habent nescio quid abditum, cui malo abigendo potiùs alchalia volatilia, quàm fixa conveniunt. Ab Ædibus quoque Nobilium, aliorumque potentium Virorum, in otio urbano, seu rurestri cum victus lautitia degentium, Chinam Chinam proscribi utile judico, licet enim ubi interdum ex aliqua febre intermittente decumbant, quamvis cassiæ modico purgentur, aut vena secetur, non tam facile disponi possunt, ut satis tutò iis præscribi possit febrifugum, ut ab aliis malis postea non plectantur.

Sed quid Medico Aulico agendum, inquires, ubi aut Conjugem, aut Filium Principis, sive ipsum Regnantem Principem, febre aliqua intermittente inter æstivos ardores decumbere contingat? Num suo Principi, apud quem multoties gloriosas curationes, in hoc atque illo à se factas solo Peruviano Cortice, celebrarit, tam fidenter, tam animosè potionem huiusmodi porriget, ut illi præcordia non fudent, ob metum de aliquo improspere eventu? Hac in re si Galenum consulere velimus, optimum habebimus documentum, ille etenim, ut refert in Libro de *Præ. Ad Post.* ab Imperatore, passione quadam stomachi ab assumpto cibo laborante, per noctem accersitus, & ab ipso interrogatus, quo remedii genere huiusmodi passioni mederetur, cui Romani Medici nil opis asserre potuissent, promptè respondit se cæteris hominibus sic affectis, vinum pipere inspersum exhibere solitum, Regibus autem, non nisi *tutissima*

remedia à Medico debere præscribi; num autem Peruvianus Cortex inter tutissima remedia recenseri debeat, judicet cui Cor sapit.

Ex nuperis Ephemeridibus hebdomadariis, pro curiosorum pabulo ad nos deferri solitis, accepimus in Regia Persona pertentatum fuisse Corticis Peruviani usum, sed non multa Medicorum laude & fortuna, in casu intermittentis febris, ut reor, cum illius non expressa fuerit mentio; fugata enim, seu sopita febris, prohiberi non potuit, quin rediret, continuato licet ad prophylaxim Febrifugi usu, at id forsitan pro Regiæ Majestatis beneficio accipiendum, ut febris historiam suam perfecte absolveret. Tutiozem ergo usum habet hoc antifebrile in populari gente, quæ ex manuariis operibus vivit, quales sunt Artifices continuis laboribus exerciti, quibus cum non vacet diu in lectulis ægrotare, suam si velint alere familiam, propinare licet potionem hanc febrifugam, etiam ab initio, paucis præmissis; ad consuetos enim labores redeundo, congestos humores, & si quid noxæ Febrifugum affixerit, sudore discutiunt. Hoc itidem dicendum de Mulieribus operosis, quales sunt quæ servili opere sunt addictæ, uti lotrices, textrices, & aliæ hujusmodi. Gravidis quoque mulieribus, si cubi à febre tertiana seu quartana corripiantur, facta aliqua levi purgatione, scilicet etiam V. S. lubenter remedium hoc præscribi poterit & cum beneficio, præsertim in postremis graviditatis Mensibus; prævalet enim metus, ne concussio illa, quæ in febribus periodicis, & præsertim quartanis contingit, foetum cum Matris periculo possit excutere, quod si ex China China præjudicium aliquod subsequi posset, remedio futuram uterinam proluviem, quæ partum consequitur.

Cum autem varia, ac diversa sint hominum temperamenta, & corporis habitus, varios, ac diversos effectus operatur China China. In temperamentis melancholicis graviores noxas parere observavi, humor enim atrabilis ferox est, nec tam facile auscultat reme-

dio febrifugo, licet ab initio primarius usus Chinæ Chinæ in febribus quartanis sibi famam & nomen compararit, aut si paululum febrem infringat, non multo post ferocior caput exferat. In temperamento quoque pituitoso suspectus est Chinæ Chinæ usus, & quamvis paroxysmi febriles in febribus spuris post longum usum Chinæ Chinæ conquiescant, prolixior est restitutio ad priorem sanitatis statum, crassi enim & pituitosi humores post hujusce remedii usum fixiores fiunt, & minus diffilabiles; homines corpulentos, & præpingues sensim cachecticos factos ex usu hujus febrifugi, ac tandem longum post tempus obiisse observavi, licet aliæ culpærentur causæ. Non paucos hic memorare possem Mutinæ mihi observatos, in quibus hanc principalem causam credidi, extinctam fuisse intempestivè febrem; verum noxa hujus Febrifugi tantò perniciosior est, quantò occultior, cum enim ægri ab illius usu, non autem Naturæ beneficio evaluerint, si postea post aliquod tempus in morbos recidant, creditur à Medicis ab aliis causis prognatum morbum. In temperamento bilioso securior forsitan Peruviani Febrifugi usus, bilis enim humor subtilis, & facilis motus, non tam arctis vinculis adstringi se patitur, ut propriis viribus se non expediat. Tempus quoque, regiones, & annorum constitutiones observandæ; æstivo tempore felicius, seu minori damno exhibetur hoc remedium, & sub finem Autumni, hyemali parùm fausto successu; per totam enim hyemem fatigantur ægri, nec nisi ad primum veris accessum liberantur. Hoc idem evenit in regionibus humidis, ubi aer crassius, & humidus, magis, quàm in siccis, quæ puriori aëre gaudent, quales sunt Civitates Montibus proximæ, sive Montanæ. Curiosum porro est quod in Constitutionibus meis Mutinensibus annotavi, nam cum anno 1690. in austrina, & pluviosa tempestate, à veris principio per totam æstatem campestris regio infra Mutinam Padum versus aquis exundaret, quam ob causam pessum vivere fruges cujuscunque generis, Rustici ferè omnes eodem tem-

pore

pore ex tertianis febribus intermittentibus decumbebant; observatum est in illis, quibus fuit administrata China China, infelicitur cessasse illius usum, tardius enim convalere, quàm ii qui soli Naturæ negotio commissi multò citius ad Agrorum culturam redire; sequenti vero anno vagante urbana Epidemia tertianarum febrium in constitutione valde sicca, & æstate præservida, Cortex Peruvianus in usum adhibitus, honorem, & famam, quàm priori anno amiserat, visus est recuperasse. Observationes istæ quas memoravi, multorum annorum sunt fructus, & longævitatæ à Divina Beneficentia mihi concessæ; hæc affectum, quo à principio in Peruvianum Corticem nimis effuse ferebar, paulatim attemperarunt, & varium, ac suspensum in hujus remedii administratione reddidere; summam igitur hoc Febrifugi genus apud me tanti non est pro febribus intermittentibus curandis, ut Medicina æque bene hoc præsidii genere carere non posset, & Veterum Febrifugis, quæ si non tam citò, tutius tamen operantur, febrium causam extenuando, & sensim exantlando, non posset esse contenta, *qui veteri utuntur vino sapientes puto*, ajebat Plautus in Cassina. Equidem si damni datus, & collati beneficii à Chinæ usu incatur ratio, non tam facilè crediderim, ut ab æquis judicibus illa possit absolvi à crimine objecto, magis damnosam illam esse, quàm utilem, seu num libeat de Peruviano Cortice proferre, quod de Ottone scripsit Tacitus, *tantundem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ*. Possem funestos casus referre non paucos, quos observavit toto eo tempore, quo Mutinæ Medicinam feci, sed prolixior essem, & Epistolæ leges transgrederer, unicum tantum in Viro insigni satis noto referam, dum casus, qui in gente vulgari contingunt, sine rumore terra obtegunt. Comes Joannes Carolus Morandi placentinus, olim Serenissimo Principi Cæsari Estensi Eques percarus, media æstate simplici quartana correptus est, cui Medicus, magnus Peruviani Corticis Fautor, facta ut puto lævi aliqua purgatione, seu etiam V. S.

Chinam Chinam ad plures dies pro more suo præscripsit, ast Eques ille contumaciori febre facta, in pejus ruere semper cœpit, donec appetente hyeme hydrops ascites factus, Placentiam asportari voluit, ut in Majorum sepulchro tumularetur. Hujusmodi exemplum in quartana intermittente, multaque alia postmodum mihi observata in febribus periodicis, in quibus continuatus Febrifugi usus, obstructions & cachexias invexit, ut ægri cum sanitate in gratiam nunquam redierint, ac tandem hydropici obierint, ut pro stre-mo contigit Domino Comiti Marsiano, alia inquam exempla cautiorem me fecere in præscribendo hoc Febrifugo, licet febres essent de genere intermittentium. Indulgentior tamen fui in hujus remedii administratione, quando observabam ægrum ipsum instanter appetere tam decantatum præsidii genus, & quodammodo conqueri de mea procrastinatione; novi enim quanti momenti sit ægri confidentia in hisce remediis assumendis, quæ sibi profutura animo conceperint. Ne igitur tam magnam confidentiam frustrarer, *Chinam Chinam* in mediocri dosi, ut lædere non posset, & cum satis felici eventu exhibui, hæc in re Celeberrimum Sanctorium nostrum imitatus, qui, ut in Methodo Vitandorum errorum Libro 13. Cap. 4. suadet, Lapidem Bezoar, licet fictitium, aliquando exhibendum, propter nimiam ægrorum confidentiam, & ut vitentur calumniæ propter confirmatam opinionem, quod malignæ qualitati obstat. Hæc nimirum opinio de Lapide Bezoar, à veneranda Antiquitate in tanta estimatione habito, fuit penes hunc nostrum Professore, ut illum præscriberet in fide Parentum; à qua opinione non multum abluunt nostrorum temporum Medici peritiores, modicæ fidei circa omnia bezoartica, & alexipharmaca, de quibus Virgilianum illud dicere liceat, *possunt quia posse videntur*, quod dictum tamen Peruviano Cortici non videtur congruere, nam revera in febribus intermittentibus aliquid potest, quia paroxysmos sistit per aliquot dies, atque interdum etiam omnino, ut amplius non redeant, atque

atque id est, quod valde admiror, & in variis meis Operibus virtutem hanc arcanam commendavi, & nunquam satis admirari cessabo, sed optandum esset, ut in periti, & prudentis Medici manibus esset hoc remedium; eò enim ventum est, ut vulgaris quique Medicus, & juvenis, qui recens ad Academia venerit, non vereatur periodica febre laboranti ægro, Febrifugum istud ad multos dies, & in liberali dosi præscribere ea securitate, qua Magistros suos operari vidit; sed hoc etiam esset tolerandum, nisi quoque Chirurghi, & Pharmacopolæ, inscio Medico hanc arrogarent auctoritatem, sibi plaudentes, quòd pauca impensa ægrum è lecto, cui diuturnæ febres affixissent, citissimè exemerint non sine prævia purgatione & venæ sectione, quæ duo magna remedia præmittenda censent, ut methodicè videantur operari; quod si febris omnes illorum conatus eludat redeundo, in promptu habent ægrotantium errata in victu, & rebus non naturalibus, seu non exhibitam ad plures dies debitam *Chine* quantitatem, sed isthæc apud mulieres, & imperitam plebeculam locum habent, non apud eos qui sapiunt; febres enim intermittentes ab hoc remedio fugari videntur, ac Medicis nimis credulis faciliè imponunt, non enim vere fugantur, sed potius concentrantur, & quia paroxysmi non repetunt, putant nonnulli febrem abiisse. Adverte quæso mi Nepos, ac diligenter observa, febres intermittentes post epotam *Chinam Chinam* nunquam ad veram, & perfectam apyrexiam pertingere, qualis contingit quando natura spontè per sudorem, aut alias vias accessionem discutit; nam in tertianis exquisitis in die intermissionis vera & absoluta ex pulsu observatur infebrecitatio, non sic verò ubi assumpta fuerit *China China*, nam pulsus percipitur parvus, & cum aliqua frequentia, quod etiam à Doctissimo *Ettmullero* fuit annotatum; sic faciliè decipiuntur Medici, qui putant febrem recessisse, quæ tacite cubat, ut ignis sub cinere doloso, sed optandum esset ut in apertam flammam erumperet, postquam æger ad aliquot dies silente febre robo-

ris aliquantùm reportasset, nam reditus febris remedii loco esset. Novi olim Nobilem Virginem in Monasterio S. Magdalenæ Mutinæ educatam, cui duplici tertiana spuria correptæ, & ad mensem integrum decumbenti, facta aliqua purgatione aliisque solitis remediis, Peruvianum Febrifugum exhibere constitui, sed non sine alterius Medici consilio. Vocato itaque ad consultandum D. Antonio de Abbatibus, & exposita morbi historia, *Chinam Chinam* proposui, ut unicum remedium ad febris pertinaciam debellandam, seu aliquot dierum vacationem à tam diris paroxysmis obtinendam, at ille modeste tamen ac humaniter pro more suo professus est, huic remedio se assentiri non posse, rationibus & experimentis à se habitis, at ego tandem ab ipso obtinui, ut assensum præstaret, sed non ex animo, ut reor: propinata itaque *China China* potione ad aliquot dies, paroxysmi obliterari visisunt, sed Nobili ægrotante pejus se habente, in summum mœrorem, & anorexiam prolapsa, quare mihi in votis erat reditus febris ad priorem statum, sic ad menses integros decumbere in lecto coacta est, ut de illius salute non parum timeretur; è Monasterio tandem educta, & apud suos liberaliori vi commissa, longum post tempus convaluit; Hic nimirum Medicorum est error, ut si *Chinam Chinam* in hunc solum finem præscribant, ut paucos à paroxysmis dies liberos obtineant, interdum eludantur, febre amplius non redeunte, sed tacite corpus depalcente; non ab similes casus alias mihi contingere, ut me poenituerit hoc remedio usum fuisse. Rem felicius cessisse annotavi, quibus post aliquot paroxysmos febris denuo caput erexit etiam ferocior, quàm quibus febris visa est prorsus extincta, & obliterata, seu parva subsecuta. D. Augustus Quirinus Rivinus Scriptor recens, in suo Libro Elegantissimo Medicarum Dissertationum, Typis Lipsiensibus anno 1710. edito in Dissertatione de Febribus Intermittentibus, eos fugillat, qui postquam aliquo specifico febrem propulsatam vident, ut illam amplius non esse redi-

turam

turam prædicent, sibi plaudunt, & gaudent, ait enim *Medicos quosdam gratulari, quando ægotantes à Charybdi in Scillam deduxerunt, idest febrem feliciter profligarunt, ægro interim vel contabescente, vel intumescendo ab humoribus pravis, atque hydropè, & paulo post mentione facta de Veterum Febrifugis, qualia sunt Centaurium minus, Absinthium, Carduus Benedictus, radix Gentianæ, & alia hujusmodi quorum usum commendat, hæc subdit verba: Idem hoc de Cortice Peruviano Gannaperide, vel ut alias vocatur China China, censeo, ut pote qui præ cæteris amaris aut Febrifugis revera nihil peculiare, aut tanta laude dignum præstet. Certe sive genuinum, sive adulteratum sit, quod venditur, ab ejus usu interdum quidem febrem aliquando delituisse, seu plerumque subsequutam pejorem recidivam, in aliis & frustraneam, & nocivam existisse.*

Utilior forsan esset Corticis Peruviani usus in febribus intermittentibus malignis, si tales ab initio dignoscerentur; observantur enim aliquando tertianæ febres vere intermittentes, sed mali moris & perniciosæ, de quibus *Mercatus* peculiare Caput habet, quales febres *Hippocrati* non prorsus fuerunt ignotæ, in septimo enim *Epidemiorum* hæc habet verba: *Cholericæ affectiones magis in æstate fiunt, & febres intermittentes, & quibus horrores accedunt, hæc quandoque malignæ fiunt.* In hujusmodi casu, si aliqua pravitatis signa se prodant, quæ ut plurimum obscurant, & *Medicos* fallunt, non alienum erit, hujus Febrifugi usum pertentare, *periclitari enim oportet, cum morbus periculosissimus est, aiebat Hippocrates.* Memini me vidisse *Mutine* variis temporibus Constitutiones quasdam tertianarum febrium intermittantium, sed malignarum, quæ tertia quaque die suas habebant accessiones cum rigore & horrore, & more solito per sudorem fiebat solutio, ut ad perfectam apyrexiam devenirent, sed quarta aut quinta accessio tanto rigore invadebat, ut ægri non amplius incalescerent, concentrato pulsu, actoto corpore perfrigerato, nec multo post interierint. In tam gravi ac subita

tempestate *Medici* tanquam è gravi somno excitati, cum antea super utramque aurem, ut dici solet, obdormirent, nil tale expectantes in febribus, quæ cum frigore & rigore accederent, absoluta infebrecitatione postmodum subsequente, tumultuariè ad sacram anchoram *Chinæ Chinæ* ad uncias in vino infusæ confugiebant, sed incassum, paucos enim evasisse observavi. Succurrit nunc mihi funestus casus *Domini Francisci Guidonii*, qui ex hujusmodi febre misere oppetiit; laborabat Vir ille Nobilis Media æstate tertiana febre, quæ exquisitæ speciem referebat, ut altera die prorsus apyretos esset, & è lecto si vellet posset exsurgere, die quinta h. e. quinto circuitu accessit febris tanto rigore, & frigore una cum mentis stupore, pulsu exili ut vix perciperetur; unde *Medicus* ad visitationem pro more accedens, ad ægri aspectum attonitus institit me non procul abitantem subito pro Consultatione acciri, in qua Vir ille cæteroqui doctus ingenue confessus est, se deceptum à febre, quæ tertianæ exquisitæ morem, & leges omninò servabat, nullo se prodente pravitatis signo. Proposuit ille Peruvianum Febrifugum more suo propinandum, annui ego memor dicti illius, quod habet *Celsus*, *in præcipiti periculo multa recte fieri alias omittenda*, sed altera die aphonus, & gelidus æger mortuus est. Eodem fato obiit *D. Comes Fortunatus Cortesius*, *D. Joannes Altimanus*, & complures alii eodem pene tempore, perpauca enim ab hujusmodi febre correptos evasisse vidi. Credo equidem, quòd si attentius hæc febres, quæ æstate potissimum aliquando caput exserunt, observarent *Medici*, credo inquam quòd signa quædam pravitatis deprehenderint; magnarum enim calamitatum parva solent esse ab initio signa, ut in morbis pestilentibus evenit. *Sæpe exiguus mus augurium tibi triste dabit*, aiebat *Doctissimus Fracastorius* de Contagione.

In Febribus porro continuis, dummodo de periodicarum prosapia sint, si malignum quid portendant, jamdudum scio familiarem esse istic *Chinæ Chinæ* usum, & in larga dosi,

sed multæ deceptiones hic etiam contingunt, nam febres continentes, essentielles ut vocant, interdum etiam inflammatoriæ, persæpe de natura intermittentium participare creduntur; cùm enim in febribus verè continuis observentur aliquando parvi motus, & horrores ex internis vellicationibus, quales febres intermittentium naturam sapere existimant, unde consuetum remedium præscribere non dubitant; habent enim id omnes ferre morbi, ut vespertinis horis graviores sint, *Quale est ad vesperam exacerbari, ita & in omni morbo*, ajebat Hippocrates 4. *Epidemiorum*, omnibus pene ægrotantibus commune est, ut accedente Sole ad occasum magis molesti sint, atmosphæra etenim tunc gravior est, ac perspiratus debiliior, quod in morbis melancholicis manifeste deprehenditur. Quartana febris, annotante Fernelio in *Libro de Abditis morborum causis*, nunquam, vel rarò antemeridianis horis, sed pomeridianis suas habet accessiones. Quodd si unum vel alterum exemplum afferatur eorum, qui in aliqua febre continua pessimis accidentibus comitata, ut pro conclamatis haberentur, *Chinæ Chinæ* potione ad uncias integras in vino infusæ pluries in die exhibita, evaserint, ut hoc solo remedio ab Orci faucibus videantur erepti, talia exempla tanti non sunt, ut animum faciant ad *Chinæ Chinæ* usum indiscriminatim, ac tam liberaliter adhibendum. Antequam *Chinæ Chinæ* nomen innotesceret, hujusmodi portenta visebantur, ut in incerto esset, num medicamentorum, an fortunæ beneficio ægri convalescerent; quemadmodum enim, uti ajebat Celsus, *moritur aliquis de quo Medicus securus fuit*, quod non rarò evenit, ita aliquando quidam deserti à Medicis convalescunt. Cùm decem abhinc annis clauso jam Lyceo Mutinam venissem ad otia captanda, nec satis cavere possem, quin implicarer in curandis ægris, ac fortè ex febre continua decumberet insignis *Juris Consultus*, vocatus ad consultandum cum Medico, qui curæ aderat, ac postmodum quoque accersito Domino Paulo Piela Clarissimo Medico Bononiensi, qui paucis ab hinc annis omnium do-

lore è vivis excessit, varia quidem administrata sunt remedia, sed ægro in pejus labente; unde alter *Medicus*, magnus *Chinæ Chinæ* virtutum assertor, declamare cœpit nullum aliud superesse remedium, quàm Peruvianum Corticem suo more exhibere; modestè responsum, febrem eam non esse, cui conveniret tale remedium, sed illo instante, ac domesticis omnibus nos arguentibus, quod in re desperata unicum remedium arceremus, prædictus *D. Piela*, & ego assentiri necessarium esse credidimus, ne quidquam relinqueretur inausum. Per duos vel tres dies, si bene memini, quolibet mane, & forsan etiam pluries in die propinata *Chinæ Chinæ* potio pro more, sed ægro in deterius ruente, & pulsu ita depresso, ut vix perciperetur, quo viso aperte protestati sumus, ab hoc Febrifugo desistendum, quo factò pulsus paulatim cœpit assurgere, ac sensibilibiter percipi, torpore quo prius æger tenebatur discusso, sic tandem post multos dies solo victu, remediis omnibus ablegatis, præter spem prioris *Medici*, qui inter mortuos illum referebat, perfecte convaleuit Vir ille, dignus sane qui longum tempus viveret, sed paucos post annos communi fato cedere illi necesse fuit, num autem in postrema ægritudine solito Febrifugo potionatus fuerit, omnino mihi ignotum. Casus hic, & plures alii, quos *Mutinae* variis temporibus, & hic quoque *Pata-vii*, de infausso successu hujusce remedii observavi, mihi in mentem revocant quod in *Actis publicis Lipsiensibus Anni 1701*. memini me legisse de Constitutione quadam *Uratistavienfi* Anni 1699. in qua febribus continuis populariter grassantibus, *China* universaliter exhibita causa potissima habita fuerit, quæ Annum illum nefastum plurimorum morte reddiderit, qualis historia fusius legitur in *Ephemericis Curiosorum Naturæ Anni 1702*. talia leguntur de *Chinæ* usu in continuis febribus. Nimius essem si referre vellem mala, quæ apud gravissimos *Scriptores* de *China China* leguntur. Videndus *Etmullerus* de Usu, & Abusu præcipitantium, ubi ait persæpe concentrari acidum morbosum, quod compres-

sum ad instar spiræ contortæ, ubi vim resumat, suos nifus impetuosiores reddere, quod idem experimur in Automate ubi diu quieverit, motus enim suos ab initio velociores efficit. Legendus *Thomas Sidenham* de febre intermittente, ubi de Quartana, agens de usu Pulveris Peruviani, quem magis laudat paulatim sumptum, & pluribus vicibus, quàm in ipsa accessione, ut fieri solet; sic enim ait sensim sanguinem turgere, & officium suum absolvere, neque enim bonum putat febrilem motum illicò compescere, & sanguinis despumationem cohibere. Legi quoque meretur Observatio D. *Danielis Grugeri* in *Ephem. Ger. Decadis 3. Anno 3.* ubi de intempestivo *Chinæ Chinæ* usu varios casus refert, sed unum præcipue memoratu dignum de *Pastore* quodam, qui prius Epilepsia laborabat, singulis mensibus recurrente, sed Quartana correptus, quæ ipsi remedio erat, & ut ex *Hippocrate* à magnis morbis liberat, præterlapso dimidio anno tædii ex longa febre pertæsus, Corticis *Chinæ Chinæ* drachmam unam ad aliquot dies assumpsit, febris quidem abiit, ast Epilepsia rediit. Memoratu quoque dignum est, quod in paulo ante citata *Uratislaviensi* Constitutione legitur de duobus Clarissimis Medicis *Riccardo Louver* celeberrimo Anatomico, qui Elegantissimum Tractatum de Corde edidit, & *Sobort*, qui in febre continua extemulentia orta, Peruvianum Corticem sumpserunt, qui nono, vel undecimo die, aut circiter utrumque è medio sustulit. Nefas porro ducere omitttere id quod refert Doctissimus *Joannes Wilhelmus Rhambergius* in *Ephem. Cur, Nat. Decad. 3. Anno IX. & X.* ubi narrat historiam cujusdam legionis pedestris, quæ prope *Manhemium* æstiva Castra posuerat, & paulo post 400. fere milites febre tertiana correpti fuere, quibus *Chirurgus* ad aliquot dies *Chinam Chinam* exhibuit, qui brevi omnes hydropici evasere cum omnimoda virium & appetitus prostratione. Febres hujus generis, quæ ubi eò pervenerint, ut amplius non recalescant corpora, audio istic algidas à *Præticis* appellari; sed scito illos decipi, nam fe-

bres algidæ alio nomine *castrenses* dictæ, à sui initio usque ad finem algorem habent comitem perpetuum, de quo vide *Ettmul. de Febr. Helmo. de Febr. Sylvium*, & alios. Hinc magnum documentum habere possunt *castrenses Medici*, quàm periculosum sit in febribus hujusce indolis hoc Febrifugo uti, nam in morbis hujusmodi generis (quod idem de *Epidemicis* dicendum) sanum consilium est, pravos & malignos humores ad ambitum corporis per diaphoretica sensim promovere, potiùs quàm figere, & concentrare, uti fecit *Chirurgus* ille imperitus. Vide quæso mihi Nepos quomodo ex nimia facilitate præscribendi Peruvianum Febrifugum in febribus, hoc remedii genus factum fuerit adeo commune *Chirurgis*, *Pharmacopæis*, *Agyrtis*, & ipsis quoque *Fæminis*, ut non amplius in *Medicorum* potestate sit, illud rite administrare, & si *Medicus* rationibus velit obsistere, ægri ipsi febris obstinationem fastidientes, inscio illo Quinquina capiant, quale vitium in hisce regionibus satis obvium & familiare est, sed magno ægrotantium damno, qui pœnas luunt, postmodum hypochondriacis affectibus, cachexiis, ac lentis febribus correpti, ut postea cogantur *Medicos* pro curatione accersere, qui multis remediis, atque febres excitando morbum vincant, & remedia quærant, ad sepultum ignem suscitandum, in quem finem laudatus *Ettmullerus* spiritum salis Armoniaci commendat, & ficus *Pharonis*, qui tertianas febres excitare creduntur.

Novum non est ignem febrilem penes prudentes *Medicos* suum usum habere. Sic *Celsus* scripsit licere febres parvas augere, fortassis enim curationi opportuniore fient. Aureus exstat locus apud *Hippocratem* de febre, quæ in Apoplexia interdum accenditur, qualem locum observat *Ballonius Medicus* experientissimus, nam si Apoplexia sit sine febre, venam secandam suadet, si verò cum febre præsertim acuta, à V.S. omnino cavendum, ipsi enim Naturæ arma præripimus, quibus hostem suum potuisset confodere. Alter locus *Hippocratis* exstat in Libris Epidemiorum, *Puerperis convulsis ignem fac, ajebat ille*, hoc est febrem

febrem magnam excitato, febris enim continua græcè pyr dicitur, parva autem pyretos. Idem præstat ignis febrilis corporibus male affectis, ac ignis agris humidioribus.

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
ajebat *Virgilius in Georgicis*, varias quidem rationes inibi affert *Poëta* vere physicas, sed illa potior est, cum ait

sive illis omne per ignem

Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor.

Non semper terreri *Medicum* decet, si videat in febribus calorem augeri, *pus* enim fit, ajebat laudatus *Ballonius*, hoc est humorum maturatio; merito itaque reprehendit idem *Scriptor* eos *Medicos*, qui in febribus cum videant calorem augeri, mittunt sanguinem, quod proculdubio non facerent, si abscessum viderent in parte aliqua externa, nam potius maturantia, & calorem foventia, quàm V. S. & refrigerantia adhiberent, quæ enim suppurantur non revertuntur, ajebat *Hippocrates*, ipsa enim maturatio judicatio simul & abscessus. Haud aliter evenit in periculis præsertim febribus, ex usu *Quinquinæ* intempestivo, impeditur illa humorum maturatio, quam *Natura* intendebat, hinc postea habitus cachectici fiunt, & dispositiones ad hydropem. Hæc olim non ignota erant *Medicis Mutinensibus* meorum temporum, uti *D. Joanni Manzano* viro sane Doctissimo, sed *Chinæ Chinæ* nimis infenso, *D. Joanni Baptiste de Grandis*, *D. Scajolæ Equiti*, *D. Antonio de Abbatibus*, *D. Antonio Ferrarino*, *Viro*, si quis alius, omnigenæ eruditionis, *Protopharmaco* vere dignissimo, hæctenus ultimo eorum, qui in *Aula Etsensi* hujusmodi titulo fuerint insigniti, aut ii omnes jamdudum è vivis excessere; vivit tamen adhuc *D. Franciscus Tomanus* felicissimus *Præcticus* jam senex, *Platonis* ætatem prætergressus, qui eorum quæ diximus testis esse potest, scitque ipse quàm rarò, quàm cautè à laudatis *Viris* præscriberetur in quibuscunque febribus *Peruvianus Cortex*, utpote quem suspectum habebant, & infidum, cum nihil de causa morifica viderent excerni, ac idem evenire,

quod interdum in Corporibus à *Cacodæmone* obsessis evenit, quando ab *Exorcista* malignus spiritus solum in aliqua parte figitur, sed non expellitur. *Quinquinam* autem facultatem figentem habere pro re certa suppono, cum motum sanguinis, & spirituum compescat, & alvum ipsum densiorem faciat, observatur enim, iis qui ad plures dies hoc remedio usi fuerint, ventrem adstringi, ut clysteribus indigeant; vim hanc hujus *Febrifugi* fluida quæque in nostris Corporibus cogendi, talem esse credidit *Gedeon Harveus*, ut scripta hæc verba reliquerit: *omnem evacuationem supprimit China China per se, sed non per accidens.*

Nunc autem quando usus, quem penes arbitrium, jus est & norma medendi, ita *Mutina* obtinuit, ut tanto in honore *Febrifugum* istud sit, ut nullibi magis, expectandum num ad longum tempus duratura sit illius fortuna, habent sua enim fata medicamenta, sicuti cætera omnia. *Radix Chinæ* ab *Indiis Orientalibus* in *Europam* devecta, olim inter Medicamenta ad morbos chronicos & contumaces propulsandos, principatum obtinuit, ac tantam affinitatem cum natura humana habere credita, ut cum cibariis ipsis locum obtineret; modò pene obsolevit illius usus, ac in officinis cariosa reperitur. Qualis fors *Quinquinam* maneat, posterum decernet tempus.

Verùm hic mirari subit, quomodo intra *Scultennam* & *Gabellum* tam altas radices egerit *Planta* hæc *Peruviana*, non ita vero in *Solo Bononiensi* finitimo. Certe apud *Bononiensem Scholam*, quæ cæteris pro *Regula Policleti* esse potest, satis moderatus semper fuit, estque etiamnum, ut audio, hujus *febrifugi* usus. Quanta cautione *Peruvianum Corticem* præscriberet Celeberrimus *Malpighius*, satis patet ex *Centuria Consiliorum* hujus Auctoris, *Patavii* impressa, *Consilio 97.* in quo *Vir* iste Sapientissimus in *Febre* lenta cum tensione abdominis post usum *Aperientium*, *Diureticorum*, *Chinam Chinam* proponit ad scrupulum unum singulo mane, sive alternis diebus per quindecim dies. Itidem in *Opere ejusdem posthumo*, *Londini* impresso,

presso, hæc de *China China* leguntur verba: *Remedia, quæ vulgariter inventa creduntur à casu, & fortuito, & à sola Empirica, egent pariter, ut examinentur à ratiocinante, & reducantur ad tutam operandi naturam; Id experimur in usu Chinæ, quæ sine arte adhibita, non solum est causa recidivarum, sed etiam fixationum, & ut plurimum cachexiæ, hinc necesse fuit, pro illius tuto usu ab eadem elicere tinturas in pauca dosi, & paulatim, & aliis cautionibus, à priori erutis, eas exhibere. Omitam referre, quæ de hujus remedii malo usu Scripta exstant apud Georgium Baglivum in Libro de Fibra Motrice, Nicolaum Lemerii in cursu Chymico, Theophilum Bonetum in Medicina Septentrionali, Mercurio Compitalitio, & apud Polialthem.*

Sed forte quis dicet ignotam fuisse novam hanc Methodum *Chinam Chinam* exhibendi in larga dosi ad uncias, & pluries in die, ac in illius usu persistere donec febris extincta fuerit. At ista Methodus nova non est, licet pro nova venditur, jamdiu in Germania usui esse cœpit, ut videre est in Epistola responsiva Roberti Bradi ad Thomam Sydenham, ibi enim verba hæc scripta reperio. *Equidem scio quosdam haud infimi subsellii Medicos, qui in magna quantitate, & dosi sæpius repetita cum exhibent; alios item qui ex eodem extracta, infusiones, & ex infusionibus jalapia, & emulsionem conficiunt, quibus modis se non tantum intermittentes, sed & continuas quasdam certo curare affirmant.* Profecto hac in re nihil inausum, nil intentatum reliquit Medicorum industria, ut etiam excogitarit ex *Chinæ Chinæ* decocto Clysteres Febrifugos. Jam multa habita sunt experimenta permiscendo *Chinam* cum variis Spiritibus, cum succis corporis animalium, cum succo pancreatico, cum bile, cum sanguine recenter extracto, ad observandum, num aliqua fiat effervescencia, & colorum mutatio. Hujusmodi tentamina, quæcumque ea sint, non improbo, sed dico hac in re non paucas contingere hallucinationes; in Stomacho etenim ex succo acido, qui inibi ex naturæ lege hospitatur, & alchali fixo *Chinæ Chinæ* fit lucta, & exinde

novum concretum quod ad alias partes demissum, diversas habet vires, quod permixtum cum succo pancreatico, cum bile, cum sanguine, quid operetur scit *Deus*. Quantum in rerum natura possit mixtio, ex nitri, sulphuris, & carbonis permixtione, unde emergit pulveris pyrii tantarum virium compositio, jam satis notum. Sat celebre est illud *Ausonii* de Muliebri mœcha, quæ Marito zelotypo toxicum dedit, ac postea ut illius vim geminaret, Argentum vivum porrexit, sed antidotum prioris veneni exhibuit. Ex permixtione solutionis Vitrioli cum solutione *Chinæ Chinæ* observavi speciem quandam atramenti, unde suborta mihi suspicio idem fieri in Stomacho ex potione *Chinæ Chinæ* dum acido permiscetur, sicque fermenti febrilis crasim inverti, ac impotentem fieri ad novos motus febriles excitandos. Neque novum intermittentes febres æstate pervagantes pendere à falso acido fermento, licet ut plurimum opinio sit à luxuriante bile progigni. Æstate acida quæque avide appetimus ac utimur, & fructus hujusce naturæ exquirimus, unde Ventriculi acidum tunc temporis abundare non alienum est credere, quamvis enim in principio febrium intermittentium rejici soleat multa bilis, irritamentum prius in Stomacho factum ab acido turgente, vasa cholidocatrahere potest in consensum, veluti fit in nephritica passione; puto ergo *Chinam Chinam* totam vim suam in Ventriculo exserere, quia video in febre intermittente, alterum paroxysmum, qui exspectabatur, omnino sisti, quod certè admirationem facit; in aliis autem locis extra Ventriculum, aut parum, aut nihil operari, seu quia illius virtus sit infracta, seu quia contrarietatem non reperiatur; nam ubi febris primo periodica postea continua facta fuerit, nihil admirandi observo, quod *Chinæ Chinæ*, licet larga dosi assumptæ, mereatur adscribi, febris enim ad plures dies persistat & paulatim solvitur.

Dum hæc ad Te scriberem, allata est mihi Epistola, quæ funestum casum *Comitis Torricini*, Serenissimi Ducis *Guastalle* Ministri, referebat; Vir iste parva febre laborare

cœpit, ut vix annotationem sensibilem haberet; modico Cassiæ à Medico familiari purgatus est, ac alterantibus ad universalem purgationem disponebatur. *Medicus* alter majoris auctoritatis accessit, qui *Chinam Chinam* proposuit, ut ægrum ad solitum ministerium, quàm primum remitteret, reposuit alter sibi non satis tutum videri impurgato Corpore hanc febrem velle abolere, sed prævaluit consilium, quod citam sanationem pollicebatur. Exhibita *China China*, modò in tota substantia, modò in vino infusa, sed parùm fausto successu, augebatur enim febris indies, facta manifestè continua, sed die 20. nequitiam suam aperte prodidit, vocati illico è vicinis regionibus alii *Medici*, sed Vir ille inter *Medicorum* controversias misere oppetiit. Casus hujusmodi, hic & illic identidem occurrentes, sive ob remedii improprium usum, sive ob ejusdem occultam malitiam, in causa sunt, ut *Peruvianus Cortex* à Doctis Scripto-ribus, veluti *Willisio*, *Etmullero*, titulis parum honorificis vocitetur.

Sed ex his, quæ hætenus de *Peruviano Cortice* diximus, nolim quis inferat, velle me ex albo Medicaminum *Chinam Chinam* expungere; absit hoc, habeat suos usus remedium istud, beneficium quod asferre potest, ab illo excipiamus, & malo, quod interdum ex illo consequitur, bene uti discamus; periti *Naute* ventis etiam adversus aliquando portum fortiter occupare norunt. Illius usus sit qualis est *Opii*, quod magnum est dolorum sedativum; in doloribus nephriticis, colicis, podagricis, aliisque similibus singulare beneficium ab Opiatis habemus, non quod morbi causam tollant, sed quia gravia symptomata compe-
scent, vigilias scilicet contumaces, & spirituum dissipationem, interim reparatis per somnum viribus, morbi causa auferenda propriis remediis. At quia scimus, quod ubi vis *Opii* exspiravit, redituros pristinos dolores, an rursus altera die repetenda opiata ad prophylaxim? Nemo prudens *Medicus* id agat, sed ægro petenti, & instanti denuo idem remedium offerri, reluctabitur, ne morbi causam figat, & contumaciorem red-

dat; Opiata enim ea cautione sunt exhibenda, ut è somno excitare possimus, quem obdormire volumus. Mehercle si papaveris virtus nobis ignota esset, aut Plantam hujusmodi *Europa* non aleret, ac ex *Indiis* ad nos deferretur succus concretus, cujus grana tria vel quatuor paucarum horarum spatio dolores quoscunque gravissimos sedarent, ut post aliquem somnum ad analgesiam devenirent, majori certe admirationi esset talis planta, ex qua haberetur tantarum virium succus, quàm *Cortex Chinæ Chinæ*, quæ exhibita præsentem febrem non tollit, sed eam quæ altera die erat reditura. Sicuti ergo composita ex *Opio* à prudenti *Medico* non exhibentur in vehementia dolorum, nisi ad obtinendum aliquod intervallum pro virium reparatione, ita ut diximus, ad eundem finem obtinendum admittendus, & laudandus *Chinæ Chinæ* usus in febribus præsertim intervallatis. Ast quotidie, ac pluries in die largadosi, ut istic fieri solet, in febribus, quæ maligni aliquid præferant, amaris potionibus *Chinæ Chinæ* in vino infusæ, miserum ægrum conficere, id est quod periculosum, & omnino empiricum existimo.

Hæc habe mi Nepos pro responsione ad primum tuum quæsitum, de quo multa alia haberem dicenda, provocante materia. Scio me hæc Dissertatione non multum gratiæ re-
perturum apud eos, qui communium errorum reprehensionem in propriam calumniam referunt, sed neminem hic nominavi, nec veteris Comœdiæ more volui quemquam perstringere. Mens mihi ad publicum beneficium solum fuit isthæc conscribere, non laudes quærere, eas potissimum, quibus uti solent *Scriptores* in re *Medica*, cum aliis *Scriptoribus* ampullosis titulis laudes cumulando, quæ nec ipsis *Medicinæ Parentibus* vix convenirent, ut alias similes ab iis exigant. Revera novum non est hoc vitium, sed ad summum devenit. Suppetit mihi egregium dictum *D. Hieronymi in Epistola ad Celantiam*, quæ Epistola creditur *D. Paulini*. Est sane grande & subtile artificium, laudare alterum in commendationem sui,

sui, & decipiendo, animum sibi obligare decepti.

Alterum quæsitum, num scilicet salubre foret pertentare *Corticis Peruviani* usum ad prophylaxim, paucis absolvam. Suppono Te pro remedio prophylactico non intelligere hujus remedii usum, profligata febre, ne amplius redeat, licet enim à Medicis in hoc sensu communiter accipiat, proprius tamen non est illius sensus; nam ut *Joannes Gorraeus* in suis Definitionibus medicis, nomine prophylaxeos intelligendum est remedium illud, quod potius operetur, ne morbus aliquis accedat, quam quod jam profligatus redeat, sed hoc multo ante scripserat *Galenus* in *Commento Aphorismi 22. Sectionis secundæ*; puto igitur secundum rationem licere experiri *Febrifugum Peruvianum*, sed modica dosi ad aliquod tempus, quolibet mane, antequam febrium periodicarum, & continuarum quoque per æstatem, & autumnum ingruat tempestas, nam ex Hippocrate: *Quæ facta tollunt, ante facta fieri prohibent*, quem locum

primo adspectu obscuriorem egregie exponit *Vallesius*, purgationes, Venæ sectiones, solita morborum remedia antefacta, ut primo Vere, fieri prohibent morbos æstate & autumno. Quibus convenit Venæ sectio, vel purgatio, hos Vere purgare, vel Venam secare oportet, aiebat *Hippocrates Aphorismo 47. 6. Sectionis*; in cujus Aphorismi expositione aiebat *Galenus*, se hisce remediis multos præservasse gravissimis morbis per autumnum laborare solitos; hujus tamen remedii ad prophylaxim usum, si quis velit experiri, exhibendum existimo in iis, qui commodo fruuntur sanitatis statu, nam si quid noxii Chinæ insit, convenienti corporis exercitio facile excutient. At forsan consilium magis sanum erit remedium istud, natura sua dolosum omittere, nam ex *Celsi* monitu cavendum ne in secunda valetudine adversa præsidia consumantur. Vale.

Dabam Patavii die 20. Julii 1714.

BER-

BERNARDINI RAMAZZINI
BERNARDINI
RAMAZZINI,

Professoris Primarii, &c.

DE
FONTIUM MUTINENSIIUM
ADMIRANDA SCATURIGINE
TRACTATUS PHYSICO-HYDROSTATICUS.
ACCEDIT LIBELLUS
FRANCISCI AREOSTI
DE PETROLEO MONTIS ZIBINII.

Illustrissimo, ac Reverendissimo D. D. Justinopolitanae Ecclesiae

EPISCOPO

D. ANTONIO MARIAE BORROMÆO,
COMITI PATAVINO

JOANNES BAPTISTA CONZATTUS. Felicitatem.

QUOD aliàs mihi animo fuit Illustrissime, ac Reverendissime Præsul, dum in Sacro, & Venerando Clericorum Regularium cœtu hic in Patria, & foris præsertim magna panderes virtutum tuarum specimina, scilicet ut in obsequii argumentum, Opus aliquod laudati Auctoris Tibi nuncuparem, nunc multò libentius id faciam, quando Te Justinopolitanae Ecclesiae novum Episcopum Roma dimisit, & nunc Patria Tua summo cum gaudio, ac insignis Borromæa Domus Te suspicit tanta dignitate decoratum. Prodiit olim è Typis Mutinensibus liber, cui Titulus: De Fontium Mutinensium admiranda scaturigine Tractatus Physico-Hydrostaticus Bernardini Ramazzini Medicinæ Professoris; quale opus ob rei, & materiæ dignitatem, à rerum natura-
lium Scrutatoribus tanta cum laude fuit exceptum, ut in Anglicum sermonem conversum fuerit cum notis Roberti S. Clair, ut ex Aëtis Eruditorum Lipsiæ 1698.; propterea cum tam citò distracta fuerint exemplaria, ut jam diu nullibi reperire sit, ac modo illud in promptu habeam ad publicam editionem, Tu unus occurristi Vir Illustrissime, ac Reverendissime, cui proprium dicarem. Id autem gratum Tibi fore credidi, quando non rarò Te audiivi Auctoris hujus opera commendantem, qui & ipse nunquam satis admirari poterat omnigenam tuam Literaturam, in Jure tum Civili, tum Canonico, in Physicis, Historia Naturali, Philologica, Medica quoque, & in omni penè facultate. Non poterat ergo diutius Tua Virtus intra Claustra detineri, sed ad Pastoralem Populorum curam evehi oportebat, ubi in alto posita magis elucesceret. Te ibi
Cle-

*Clerus, & tota Civitas gessit adspicere in sua affectu comitabor. Tu interim benigno, ut so-
sede. Te colere, Te venerari. Te ego quoque les vultu, quod offerre sum ausus excipe, ac diu,
profectionem modò illac adornantem toto animi & plurimum vale.*

Patavii Kalendis Novembris 1713.

P R Æ F A T I O.

I rerum naturalium Scrutatoribus, quos non paucos, vel circa minima occupatos, habet, ac meritò suspicit hæc ætas nostra, ita obvium esset abditiores Terræ sinus perscrutari, quemadmodum Anatomix Cultoribus facilè est Hominis, cæterorumque Animantium Viscera perlustrare, non esset profectò, quòd illi his inviderent, ac parem forsan Geocosmi haberemus notitiam, qualem omnium ferè Viventium ex Prosectorum industria modò habemus. Scimus jam, immò satis jucundo spectaculo, ipsis oculis intuemur, quomodo in Orbem circumagatur sanguis, qualis Chyli, Lymphæ, aliorumque fluidorum sit motus, ut jam *Humane Naturæ Fontes, ac Flumina, quibus totum Corpus irrigatur, videantur reclusa*, ut ipsius Hippocratis verbis utar. Terreni verò Corporis, ex cuius penu alimenta haurimus, nil aliud, quàm externam faciem licet contemplari; quare pulchriora quæ latent prorsus ignoramus, & quod dolendum est, modus non suppetit, quo sciri queant. Quamvis enim ad multas Orgyas Metallorum fossiores Terræ viscera subierint, paulò plus tamen, quàm supra unius miliaris dimidium penetratum est, quæ maxima Fodinarum profunditas ab Agricola memoratur. Quid hoc autem ad Terræ profunditatem, cuius semidiameter 3600. miliaria æquare creditur? Quapropter, si verum fateri licet, magnum hoc Terræ Corpus *in cute solum, non intus cognoscimus*. Arbitrari tamen fas est, non esse Terram iners, & informe corpus, nec totam illius dignitatem, veluti Statuarum, in externa superficie positam, sed pulchriora, velut in Automate, intus recondi; immò existimandum à Summo Opifice ita fabrefactam, & configuratam, ut specimen quoddam Vi-

talis Oeconomix contineat, & jure non minus certo, quàm nobis ignoto, intra illius Viscera admirandæ functiones exerceantur, ac præsertim circularis aquarum motus. Quæ licet ad sensum demonstrari nequeant, ex iis tamen quæ extrinsecus apparent, rem ita se habere satis evinci potest; nec destitit humana sagacitas, quin omni arte, ac studio Subterranearum Regionum conditionem, ac statum, quantum fieri potuit, explorarit. Cùm verò nulla alia pateat via, quàm, ut per hiatus à Natura spontè factos, vel per Cuniculos, & Puteos, quos ad metalla eruenda, Hominum avaritia foderit, vel ipsa necessitas ad perscrutandas aquarum venas excavarit, Terra subiri queat, & in hac Urbe frequens occurrat Puteorum ad notabilem profunditatem effossio (quantùm licet in loco valdè plano, & à Montibus dissito) è quibus aquarum admiranda Scaturigo emergit; libuit propterea in hæc Naturæ secreta descendere, ac Scientiæ Naturalis Professoribus, ea quæ fuerint à me observata, meaue super hæc excogitata communicare, cùm nemo de hoc ex professio scripserit. Haud sum nescius, me apud aliquos malè feriatos homines malè auditurum, nec defuturos, qui me de temporis circa rem nullius emolumenti impendio coarguant; at id me parùm sollicitum reddit, cùm Doctissimorum Virorum habeam exempla, qui toti sunt in rebus etiam minutissimis. Possem tamen in id genus hominum Senecæ Quæstiones Naturales tractantis verba regerere. *Quod inquis (ait ille) erit pretium Operæ? Quo nullum majus est. Nosse Naturam. Neque enim quicquam habet in se hujus materiæ tractatio pulchrius, cùm habeat multa futura usui, quàm quòd hominem magnificentia sui destinet, nec mercede, sed miraculo colitur.*

DE
FONTIUM MUTINENSIVM
ADMIRANDA SCATURIGINE.

CAPUT PRIMUM.

Structura, qua fieri solent hi Fontes, describitur, necnon curiosiora quæ in Puteorum fossione apparent, & dum Aqua emergit, annotantur.

MUTINAM, Urbem vetustissimam, quam olim Tullius splendidissimæ P. O. R. Coloniae titulo insignivit, (a) à primis suis Conditoribus fuisse benè positam, licet profectò asserere; cum enim in magna Planitie sedeat, decem passuum millibus à Collum assurgentium radicibus distans, inter *Amnes Scultenam & Gabellum*, talem situm obtinet, ut cum salubri Aëris temperie, & solo Colonis haud ingrato, magnam possideat Aquæ purissimæ affluentiam, quæ neque injuria temporum desinere, neque hostili astu possit unquam vitari, vel averti. Ingens enim Aquæ Reconditorium, seu quidquid sit tam admirandum Naturæ Opificium, sub ipsis pedibus habet hæc Civitas, ex quo inexhaustam Aquæ vim elicit, & quod perrarum est, id levi impensa consequitur, cum ad hunc Thefaurum eruendum (quando ex *Pindari* testimonio Aqua rerum omnium Optima censetur) non magno molimine opus sit, (b) ut perfodienda sint Montium Viscera, vel numerosam Operariorum familiam alere oporteat, ut alibi mos est, & qualem olim habebat *Roma* divisam, ut memorat *Frontinus*, in *Scrutatores, Aquileges, Castellarios, Libratores, Dispensatores*, (c) multosque alios Opifices. Ne autem legentium expectationem diutiùs morer, pro re certissima, quam multæ Experimentorum Chiliades, jam satis confirmarunt, scire oportet, quòd *Dato quosumque situ intra hanc Urbem, ac etiam extra eandem circumquaque ad aliquod passuum millia,*

Fontem vivum aperire licet, qui perenniter purissimam Aquam profundat.

Cum autem cuilibet Civi ex hoc ingenti Penario, tantum aquæ haurire liceat ad privatos usus, quantum lubet, absque metu, ne in publicam commoditatem quidquam peccet, aut multa ulla plectatur; propterea ubi quis voluerit propriis in Laribus Fontem habere, Operarios quosdam accersit, & pacto pretio, quod ut plurimum 40. Argenteorum summam non excedit, situm, qui sibi commodior visus fuerit, iisdem ostendit; illi verò, nulla alia re considerata, Puteum in designato situ effodiunt, atque ubi ad Pedum R. 63. altitudinem circiter devenerint, fundum in medio ingenti Terebra perforant, quæ ubi ad 5. ferè Pedes adacta fuerit, illicò tanto impetu Aqua erumpit, saxa, & arenam eructans, ut temporis ferè momento, totus Puteus repleatur ad summitatem usque, & Aqua exinde perpetuò defluat.

Id porro quod in fodiendis his Puteis, majus Operariis faceffit negotium, est ingens Aquarum lateralium proventus, à quibus non parùm aliquandò interturbantur, donec ad profunditatem 28. Pedum circiter pervenerint, ubi Cretæ singularis principium appare incipit; propterea ad arcendas hujusmodi Aquas, quæ impuriore sunt, primò à Terræ Corio Puteum satis amplum effodiunt, aquas hinc inde confluentes exhauriendo, donec Stratum cretaceum pertingant; tunc enim supra illud, tanquam solidum fundamentum, murum in ambitum ex calce, & lateribus benè coctis, atque in hunc usum factis,

(a) Philip. 5. (b) Olymp. Od. 1. (c) De Aq. Duc. 1. 2.

factis, exstruunt, ut exinde arctior Puteus evadat, ac illius externam superficiem creta figulari rectè subacta, diligenter muniunt, cretam pedibus premendo, & hujusmodi opus prosequuntur, donec Terræ planum attingant: hoc enim pacto, aquarum lateralium influxum prohibent, quo peracto, tamquam res sit in Vado, ac sine metu ne amplius ab aquis irruentibus infestentur, fossionem ad imum usque deducunt, adeò feliciter, ut à Crætæ apparitione, ne guttulam quidem aquæ exstillantem amplius observent; immò, quod mirum est, ne in sicco ludant operam, aqua interdum indigeant ad terram humectandam, ut facilius fossioni evadat.

Non exigui quoque incommodi Puteariis, antequam ad soli Cretacei principium deveniant, aliquando est terræ mollioris, ab Aquarum lateralium impetu, in altum protrusio, quod impedimentum meherclè, non nisi improbo labore vincitur; sed tandem cum ad Cretaceum Stratum ventum fuerit, & exinde ad summam profunditatem, nullus hæitationi locus, quin per consuetam terebrationem, solita eruptio Aquæ obtineatur. Nullus enim memoratur casus, in quo intra Urbem *in quocunque dato situ*, vel extra eandem, ad aliquot passuum millia, facto foramine, & data porta Aquis conclusis, illæ in altum illicò non profilierint. Tanta quippè securitate, ac fiducia in imo Puteorum Terebram Putearii defigunt, quanta quis Vinum hausturus, Dolium Vino plenum perforaret.

Sæpè interfui, dum celebraretur hæc, ut ita dicam, Phlebotomia, atque eodem ferè impetu Aquam erumpere observavi, quæ primò quidem turbida est, multoque sabulo referta, altera verò die satis perspicua apparet. Ubi verò sequuta est aquæ eruptio, ac magna celeritate eductus fuerit Terebrator, brachiis Terebræ insidens, extemplò duo, vel tres Operarii circa oram Putei, quanta possunt sollicitudine, aquam exantlant; cum enim tunc temporis Aquæ vis multum arenæ, & glareæ fursùm propellat, hoc pacto ajunt Aquæ cursum sollicitari, ac effici, ut post-

modùm hi Fontes largiùs Aquam effundant, nec materia illa in fundo subsidens, foramen possit obstruere. Referunt Putearii ipsi, Fontes quosdam de recenti fabrefactos tantum aquæ simul cum arena, & glarea interdum rejectasse, ut circumquaque fatiscente solo, & proximis Ædificiis rimas contrahentibus, necesse fuerit Puteos multa terra, ac cæmentis opplere. Glarea verò, quæ ab aquæ vi fursùm effertur, non multum dissimilis est illi, quæ in proximis Fluminibus visitur, nec adeò minuta est, quin etiam ex iis nonnullæ uncias tres, vel quatuor pendant; quædam ex his aureis fibris distinctæ sunt, ac satis duræ, aliæ molliores, ac veluti glareæ inchoamenta.

Aliquibus in locis, ubi Civitatis situs devexior est, aqua super planum ipsum attollitur, unde facilis est ejusdem defluxus; in editioribus verò locis, paulò infra soli planum subsistit, ut ad illius fluxum necesse sit subterraneos ductus excavare, per quos aqua in publicos Canales delabatur, qui postea in unum Canalem confluent, qui Navium patiens est, & cujus beneficio satis commoda navigatio habetur, *Venetias* usque, Canalis enim iste in *Scultennam* influit, *Scultenna* verò in *Padum*.

Hujusmodi Fontium non paucus numerus per Urbis Compita visitur, ac jam ferè unaquæque Domus, proprium habet, adeo ut multiplicato illorum numero, antiqui Fontes numeri damnum persenserint, veluti videre est in Palatio olim Clarissimæ *Familie Sadoletæ*, nunc verò de *Castelvitris*, ubi fistulæ quæ amplius aquam non emittunt, editiores sunt, quam illæ quæ modò aquam effundunt. Haud secus in Hortis suburbanis, ac proximis Villis passim obvii sunt hujusmodi Fontes, quorum nonnulli supra ipsum Terræ planum emergunt; quin ultimò septem passuum millibus, procul ab Urbe trans *Scultennam*, referunt Putearii pertentatum esse, nùm Puteum excavando, prout moris est, & ad solitam profunditatem, eò usque hujusmodi aquarum scaturigo extendatur, ac rem ex voto successisse; facto enim per Terebram fo-

ramine, ajunt aquam uberi fatis vena erupisse, glaream, & arenam eructando; quare nondum satis bene cogniti sunt, hujus abditæ Scaturiginis limites; longiorem tamen esse illius excursionem ob Occalu. Ortum versus, quàm ab Austro ad Septentrionem, arbitrari fas est, cum in hoc tractu ultra quatuor miliaria, non existent hujusmodi Fontes.

Quin hoc memoratu dignum observatur, quòd statim ac facta est Terebratio, ac subita aquæ eruptio, proximi Fontes ad breve aliquod spatium cessant à fluxu, quem postmodum, sed lentiori gradu resumunt. A Viro fide digno accepi, quod dum olim in Claustro Monialium *S. Francisci de Sales* Puteus perforaretur, ipse viderit in alio Puteo valde proximo, aquam temporis momento præcipitanter deprimi, ac paulò post adscendere, donec in utroque Puteo, factò veluti æquilibrio, in eadem superficie horizontali aqua utrobique defederit. Hoc decrementum mihi non semel observatum, sed non tanta celeritate, neque ad tantam profunditatem aquam se retrahentem videre contigit, sed potius sensim, ac placidè paucis excitatis bullulis, illam decrescere observavi, ac mox novo Puteo oppleto, ad priorem ferè altitudinem paulatim attolli.

Cum ab ipsis Puteariis pluries audiissem, ingentem aquæ subterlabentis sonitum in Puteorum fundo percipi, atque hunc, ubi primò exaudiri cœperit, opportuna Terebrationis signum esse; ut id pro comperto haberem, sub initium Februarii in Puteum per funem descendi, Candelam accensam manu gestans, cum in loco satis obscuro Puteus exstructus fuisset; ibi paululùm immoratus, manifestum murmur, ac strepitum, non qualem tamen mihi persuaseram, percepi. Exinde quanta vi potui fundum pede percussi; ast ubi mugire solum persensì, ac mihi cum Orco rationem habere viderer, illicò eos qui sursùm adstabant admonui, ut me quàm citissimè educerent; subeunte animum recordatione, aliàs contigisse, ut vis aquæ Terræ pondus excutiens Terebrationem ipsam præveniret. Quamvis autem longiorem mo-

ram ibi non duxerim, cum nihil aliud observandum occurreret, præter aquæ murmur, tantum caloris tamen ibi sum expertus, ut totus sudore diffuerem; nec levem postea percepi delectationem, dum me ab illo veluti *Thermometro* extraherent, cum exiguo temporis intervallo, tot mutationes caloris, & frigoris tanquam per gradus persentiscerem. Aliàs postea expertus sum, qualis esset horum Puteorum in sua maxima profunditate subterranea Temperies, media hyeme *Thermometrum* dimittendo, & compertum est parum differre à calore dierum Canicularium in his nostris Regionibus. Non minus quoque intensum frigus æstivo tempore in his Puteis persentiunt Fossiores; hinc hujusmodi Opificium media Æstate aggredi renuunt; si quidem præter vehemens frigus, quod illos excruciat, adeò magna respirandi difficultas eosdem angit, ut penè suffocentur, ingenti fumosa exhalatione, tunc temporis adscendente, ut & ipsa lumina exstinguat, quod hyeme neutiquam evenit, cum satis placidè respirent, & lumen accensum immotum perstet. Non parùm etiam de graveolentia conqueruntur Fossiores, quoties in calidiori tempestate Puteos effodiunt, ac præcipuè cum in Arborum truncos impingunt; ligna enim putrefacta sævam mæphitim exhalant, quod hyemali tempore non experiunt, licet magnus tepor in his Puteis tunc hospitetur.

Rarò autem excavantur hi Putei, quin passim variæ Arborum Species occurrant, facillè enim dignoscuntur, quales sunt *Quercus*, *Nuces*, *Ulmi*, *Fraxini*, quarum aliæ surrectæ sunt, aliæ prostratæ jacent, nusquam tamen vestigium ullum apparet, quòd Hominum manibus excisæ fuerint, quare Sylvas inciduas, quæ Ferarum Domicilium essent, olim Regionem hanc occupasse censendum est; Ligna verò, quæ frustulatim à Fossoribus caduntur, satis mollia sunt, ubi autem Aëri exposita fuerint, non secus ac *Corallia*, duritiem adsciscunt.

Cum medio Aprilis Mense, novum Fontem subdio fabricarentur, hujusmodi fumosæ exhalationis adscensum manifestè observavi,

ut fossor in fundo vix posset inspicere, qui & se valde rigere agebat, & ægrè respirare, unà cum tulli molestia; cùm autem de repente ingens facta fuisset Aëris ad frigidum permutatio, illicò evanuit fumosa illa exhalatio, ac Fossor in fundo facilem ducebat anhelitum, & satis mitem calorem se præsentire agebat. Qualis revera Mensibus Æstati proximioribus, sit in his Puteis subterranea Temperies exploraturus, in Puteum, quem Gemmarius quidam natione Gallus, propriis in Ædibus fodiendum curabat, sub finem mensis Maji antequam perforaretur, descendi, ac pares gradus frigoris deprehendi, quales in hisce regionibus sub initium hyemis solent observari; eo tempore quo ibi commoratus sum, adeò Thorax, & anhelitus mihi arctari cœpit, ut Cor valde palpitaret. Non magnum in hoc Puteo, ut in cæteris, Aquarum fremittum percepi, ad pedis tamen in fundo percussum, solum ut aliàs remugit.

Dum hæc Typis traderem, cùm fortè forederetur Puteus, è re visum est exactius Aëris subterranei Temperiem explorare, eodem tempore, *Thermometrum*, & *Barometrum* in Puteum ad varias altitudines dimittendo, & observando quodnam sit inter Aërem externum, & illum qui in his Puteis hospitetur, dum fodiuntur, discrimen, ac præsertim æstivis mensibus, cùm perrarò hujusmodi tempore, tale Opificium Putearii agredi velint, ob superius enarrata incommoda quibus vexantur; quare sequentem Tabellam hic apposui, ut commodius internosci queat, qualis sit conditio, & vicissitudo Aëris subterranei ad Aërem externum, quod etiam tempore hyemali præstitisse, neque inutile, neque incuriosum fuisset, verum nullus dubito, quin ex opposito eadem tunc temporis contingant, quod data occasione experiar.

Die 21. Junii 1691.	Die 23. Junii	Die 27. Junii	Die prima Julii
Altitudo liquoris in Thermometro extra Puteum G. 80.	Altitudo liquoris in Thermometro extra Puteum G. 77.	Altitudo liquoris in Thermometro extra Puteum G. 74.	Altitudo liquoris in Thermometro extra Puteum G. 78.
In Puteo ad profunditatem P. 15. G. 64.	In Puteo ad profunditatem P. 30. G. 51.	In Puteo ad profunditatem P. 45. G. 44.	In Putei summa profunditate G. 40.
Altitudo Mercurii in Barometro extra Puteum G. 80.	Altitudo Mercurii in Barometro extra Puteum G. 80.	Altitudo Mercurii in Barometro extra Puteum G. 78.	Altitudo Mercurii in Barometro extra Puteum G. 79.
In Puteo ad profunditatem P. 15. G. 82.	In Puteo ad profunditatem P. 30. G. 84.	In Puteo ad profunditatem P. 45. G. 85.	In summa profunditate Putei G. 86.

Scitu quoque dignum est, quod nulla vis humana, ad exhauriendos hujusmodi Fontes sufficiat; etenim si ad multos dies indefinenter magnis Situlis aqua educatur, multum erit, si ad sex, vel octo Pedes aqua deprima-

tur; quin quò plus aquæ extrahitur, vividiores fiunt hi Fontes, adeò ut si aliquando contingat, aliquem ex his segnius fluere, ad aliquot horas quantam possunt aquam exantlant, atque hoc remedii genere non secus

ac quando in humanis corporibus, sanguis detrahatur, ut celerius per suos ductus moveatur) detracta veluti sarcina, gravem horum Fontium ægritudinem, qualis est motus segnities, facillimè abigunt. In eundem quoque finem Instrumento quodam, ex pluribus ligneis Cylindris contexto uti solent, quod in Puteos demittunt, ac magna Terebra in illius vertice defixa, vel novum foramen efficiunt, vel antiquum deobstruunt.

Cæterum nulli alii vitio obnoxii sunt hi Fontes; eandem enim semper incorruptam servant aquæ puritatem, ac sicuti in humidis Constitutionibus nullum sentiunt augmentum, sic in maximis Siccitatibus (quales Annis elapsis observavimus, quibus tota *Cispadana, & Transpadana Regio* magna aquarum penuria laboravit) nullum patiuntur decrementum. Hyeme præterea horum Fontium aquæ valdè tepent, immò ex iis fumosum quid exhalat, Æstate verò insigniter frigent.

Aliquot diebus ab eruptione facta, postquam aqua desedit, pro more habent Puteum marmoreo lapide obtegere, ac veluti obsignare; postmodum per fictiles tubos ab eodem aquam in Vasa marmorea, vel lapidea derivant, ex quibus postea, per alios ductus aqua in publicos Canales continuo cursu exoneratur.

Id porro cunctis his Fontibus commune est, quòd in eadem linea horizontali aquas habeant, facto scilicet per libellam, experimento; quamvis enim illorum nonnulli supra Urbis planum ascendant, major tamen illorum pars, illud non attingit, quod non nisi ex situs inæqualitate contingit, quem Urbs obtinet, quæ in ea parte, quæ Austrum respicit, aliquantò elatior est, depressior autem Septentrionem versus. Hinc fit, quòd omnium par ferè sit bonitas, modò ab initio Putei fuerint benè constructi, & cretaceo munimine circumsepti. Præ cæteris, magnis laudibus celebratur Fons quidam vetustissimus, propè Ducale Palatium, quem Fontem *Abyssus* appellant, ad quem æstivis

ardoribus Populares confluunt, ad sitim restinguendam. Hujus Fontis hoc prædicatur Encomium, quòd illius aqua in Cretam usque delata, incorrupta, ac sincera ad nativum fontem reducta fuerit, cum tam longam navigationem eodem tempore Aqua Nuceriana absque putrefactione non sustinuerit.

Quod verò in hoc negotio exploratu dignius existimavi, fuit ut hujus magni Receptaculi altitudo, per foramen à Terebra factum pertentaretur, multa enim de illius immensa profunditate, & aquarum summa rapiditate vulgus dictitat; ajunt dimissum olim per foramen Contum ferreum ab aquæ vi abreptum fuisse, ac Terebram, dum sit perforatio, Orientem versus detorqueri; de quo sæpius Terebratores interrogavi, at nihil firmi ab iisdem rescire potui. Pluries itaque funiculo cum plumbeo Cylindro appenso per foramen à Terebra factum dimisso, hoc vadam pertentavi, ac non solum ponderi dimisso, nullam vim inferri persensi, sed manifestè fundum percepi, neque ullam majorem profunditatem observare licuit, nisi quàm Terebra fecisset.

Quis porro hujusmodi Fontium primus Inventor fuerit, & quonam tempore abditum istud, ac tantæ amplitudinis Aquæ Receptaculum detectum fuerit, prorsus ignoratur; absit enim quòd quispiam putet, velle me hoc Naturæ Arcanum pro re nova venditare; non minùs enim forsàn antiqua est horum Fontium origo, ac Urbs ipsa, quæ inter vetustissimas habetur. A Senioribus, & eruditis Viris sæpius quæsi, num saltem aliqua de hac re Majorum haberetur traditio, nec quicquam referre licuit; conjectura tamen satis probabili, fas est arbitrari, priscis temporibus cognitam fuisse prodigiosam hanc Aquæ Scaturiginem, cui aliam similem nullibi terrarum reperiri adhuc scire potui; cum Fabri Murarii, Terram fodiendo pro fundamentis Ædium, in magnos plumbeos ductus inter rudera olim dirutæ Civitatis sepultos persæpè impingant. Cum olim à Puteario quodam satis celebri sciscitarer, num sciret ipse, aut ab aliis audisset unquam, quis primus horum

Fon-

Fontium Auctor fuerit, ille non alium Auctorem se agnoscere respondit, quam rerum omnium Magistram Necessitatem. Cum enim (subdidit ille) vulgarium Puteorum aquæ, & quæ ab hac profundiori Scatebra non prodeunt, vitiosæ sint, & insalubres, sola Necessitas Indigenas compulit, ut altius fodiendo salubriores aquas scrutarentur, & cum ad hanc profunditatem devenissent, in qua murmurantium aquarum strepitus sensibilibiter percipitur, viam huiusmodi aquis ope Terebræ aperuisse, ad quod forsitan allussisse voluit, qui ad huius Urbis Insigne binas Terebras apposuit cum Epigraphe, *Avia, pervia.*

Haud minùs curiosa, ac scitu digna in ipsa Puteorum fossione occurrunt; primò quidem à soli superficie usque ad Pedes 14. circiter, non nisi cæmenta, & antiquæ Urbis vestigia apparent; in tali enim profunditate Viarum strata ex Siliceo lapide, Artificum Tabernæ, pavimenta Ædium, & operate tessellata passim observantur; in quo certè admirari subit, quomodo ad tantam altitudinem solum excreverit, quod profectò in id referri nequit, quod Urbs ista pluries funditus everfa fuerit, ac postea supra proprias ruinas restaurata, editiorem situm acquisiverit; eandem enim planitiem, & æqualitatem præferunt circumstantes agri, immò urbs ipsa iisdem aliquantò depressior apparet. Post cæmenta, & rudera, Terra se prodit satis solida, & compacta, ut terram Virginem quis crederet, at non multò post nigra, & paludosa visitur, palustri arundine referta. Memini me in uno ex his Puteis ad Pedum 24. profunditatem, Culmum frumentaceum adhuc integrum observasse, ac in altero in profunditate pedum 26. inventum Coryletum cum suis nucibus adhuc incorruptis; sic alternatim ad 6. ferè pedes varia observatur soli mutatio, modo albi, modo nigri, cum variarum arborum ramis, ac foliis, quasi lamellis, ac corticibus superinductis, donec ad planum Cretaceum deveniatur, quod in profunditate pedum 28. primò conspicitur. Hoc ubi Operarii attigerint, jam securi, ut dixi, ne am-

plius ab ullo aquæ affluxu perturbentur, solutionem summa facilitate ad imum usque prosequuntur. Huius Strati Cretacei moles 11. ferè est Pedum, ac identidem multis Cochlearum testis est refertum, illius ergo finis, est in Profunditate Pedum 39. postmodum Stratum aliud palustre duorum Pedum circiter apparet, ex Juncis, Plantarum foliis, ac ramis congestum. Ablato à Fossoribus hoc palustri Strato, Stratum aliud Cretaceum ejusdem ferè molis ac superius sese offert, cuius terminus est in profunditate Pedum 52.; quo Strato effosso, rursus Stratum aliud paludosum priori haud dissimile visitur, quo semoto, denuò aliud Stratum Cretaceum ejusdem naturæ, ac superiora, sed minoris molis, ac crassitiei, quàm reliqua duo, & superincumbit alteri Strato palustri, quod tandem desinit in ultimum illud planum, in quo Terebra defigitur, quod planum molle est, atque arenosum; multaque glarea minuta permixtum, ac marinis quisquiliis aliquando refertum. Huiusmodi autem Stratificatio hisce intervallis tam benè distincta in omnibus Puteis, tam intra Urbis Pomœria, quàm in Suburbanis locis constanti ordine, ac lege observatur.

Cum sæpissimè in magnos Plantarum truncos fodiendo incidant, ut non rarò mihi videre contigit, hinc est quod interdum non exigui laboris Putearii sit ipsa Terebratio, quotiescumque in huiusmodi Truncos Terebra impingat; argumentum evidens, solum illud aliquando Aëri fuisse expositum; nunquam tamen Arborum truncos in Stratis Cretaceis observare contigit, sed in Palustribus tantum, vel in eo spatio, quod Urbis fundamenta, & Cretæ principium interjacet. Inventa quoque sunt in summa horum Puteorum profunditate Ossa magna, Carbones, Silices, ac Ferri frustula. Multa hic lubens omitto, quæ Vulgus dictitat de variis rebus extraneis, ab aquæ impetu regestis, eo ipso tempore quo primùm aqua erumpit, ut foliis Quercus, Castanearum, milio, thecis fabarum, multisque aliis, ea solum referre contentus, quorum Autoptis esse possim, aut à Viris

Viris fide dignis acceperim. Hæc sunt, quæ & quæ, prout data est occasio, observare li-
ad Fontium Mutinensium historiam spectant, cuit.

CAPUT SECUNDUM.

Stagnantes non esse hujusmodi Aquas, sed mobiles; hac occasione pauca quedam ex Hydrostaticæ Fontibus delibantur.

QUandoquidem hujus abditæ Scaturiginis natura, & origo, non secus ac olim Nili, exploratione digna est, propterea per has Aquas subterraneas Ratiocinii (quando aliter non licet) Vela pandantur. Primum quidem Statarias non esse hujusmodi aquas, ac velut in Cado Reconditorio conclusas, sed continuo, ac non lento cursu moveri, fas est asserere; id enim ejusdem aquæ murmur, quod in Puteorum fundo ante perforationem constanter auditur, satis evincit. Nec quispiam opponat etiam lacustres aquas magnis motibus aliquando concitari, ut constat de *Vulfiniensium Lacu*, *Trafumeno*, *Benaco*, de quo Poëtarum Princeps,

Teque

Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino: (a)

Nam id perpetuum non est, immò hujusmodi Lacus placida, ac leni malacia ut plurimum quiescunt; aquæ verò murmur, ante opus Terebrationis firmissimè auditur, quod ego quoties in hos Puteos descendi, semper, ac manifestè percepi, & Putearii unanimiter affirmant, qui ex aquæ fremitu fossionis terminum auspicantur. E sublimi verò loco aquas istas subterraneas descendere, & continuo ab aliis premi, & urgeri, si tam subito impetu ad altitudinem Pedum 68. Saxa, & arenam eructando, debent emergere, certo certius est. Neque reor hanc ex tali profunditate aquæ emersionem in Terræ pondus incumbens, referri posse, quod vi pressionis aquam sursum propellat. Scio equidem posse altius aquam attolli, quàm sit illius superficies, ex qua derivatur; ubi nimirum ab aliqua potentia superincumbente urgeatur, quemadmodum ingeniosè contra *Cardanum*

(b) demonstrat *Scaliger*, dato exemplo Vasis, quod tubulos utrinque habeat; nam si in hujusmodi Vas pondus dimittatur Vasi capacitati exactè conformatum, quod aquam valde premat, illa per tubulos supra Vasis superficiem elevabitur. At si ex terræ pondere extrinsecus incumbente, ad hujusmodi altitudinem emergerent horum Fontium aquæ, necesse quoque foret, hanc terræ prementis portionem à reliqua esse sejunctam, quod est prorsus improbabile, & cujus rei nulla apparent indicia. Insuper quamquam ratione fieret, ut tanta esset harum aquarum bonitas, ac præstantia, ut inter aquas simplices, & naturales primas mererentur, si immotæ, ac in tam profundo ergastulo veluti captivæ detinerentur, cum neminem lateat, non minùs differre stagnantes aquas, ab iis quæ moventur, ac mortua Corpora à vivis differunt, quando aquas fluentes vivas appellare consuevimus! Mobiles ergo, & fugaces sunt hujusmodi aquæ, neque hic consistunt, sed ulterius progrediuntur, sive tandem devolvantur in Mare, sive à Voragine aliqua absorbeantur.

Verùm dum has aquas fluentes statuo, non contemnendus Scopulus mihi obviam, sese offert; etenim si expedito cursu aquæ istæ præterlabuntur, nulla lege videntur cogi posse, ut excavatis his Puteis, in altum debeant attolli. Non posse autem in tali suppositione aquam adscendere, physico experimento posset demonstrari. Sit enim, ut in Fig. 1, Vas AB. aqua plenum, ad cujus latus prope fundum existet fistula CD. ad angulos rectos, variis foraminibus EFC. pertusa, & in parte inferiori rimulam habeat HI. Permissio itaque libero exitu aquæ, illa non solum

lum per foramina non adscendet, sed neque per rimulam descendet, quin tota per os amplum fistulæ defluet, & satis jucundo spectaculo, aqua super rimulam suspensa, delabi spectabitur, nec à proprio pondere à reliqua divelli poterit ut decidat, nisi in fine, cum Vase ferè depleto, nihil aquæ per os amplum fistulæ defluet, sed tota per rimulam descendet.

Stante igitur hoc Experimento, non bene Hydrostaticæ legibus congruere videntur, suppositus harum aquarum ad ulteriora spatia progressus, ac eodem tempore manifestus per hos Puteos earundem adscensus; si enim liberè, & inoffenso pede profluunt, procul dubio in altum assurgere nequeunt; cui veritati suffragari videtur, id quod in suis (a) Exercitationibus refert *Doctissimus Scaliger*, qui perquirens, an sub aquis aliæ aquæ subesse possint, ait propè *Oltum Fluvium* Puteum esse in Colle celso, ac immò celeri cursu, ac magno murmure rivum fluere.

Utut hæc omnia vera sint, ac sensibus ipsis obvia, possunt tamen in casu nostro, simul consistere harum aquarum ulterior progressus, ac unà per hos puteosemersio, quod eadem figura prima demonstrari potest. Si enim ad os fistulæ D apponatur digitus, ita tamen, ut non ex toto illius orificium claudatur, statim eodem tempore aqua, & per foramina EFG in altum exsiliat, & per rimulam H descendet, ac simul per os fistulæ defluet, una Actione aliam non impediens; atque ita quò plus vel minùs Orificii fistulæ digito occupabitur, plus vel minus aqua per dicta foramina elevabitur; nunquam tamen ad eam altitudinem pertinet, ad quam elevaretur, si fistulæ orificium esset penitus obstruatum. Legibus itaque *Hydrostaticæ* non repugnat, si aquæ istæ subterraneæ mobiles sint, ac ulteriùs pergant, & eodem tempore ad altitudinem Pedum 68. per hos Puteos evehantur, ea tamen lege, ut nunquam sui *Hydrophylacii* altitudinem æquare valeant, ob coarctatum scilicet in progressu spatium, per quod discurrunt, vel Emissarium è quo tandem effluunt.

Horum Phænomenum, à nemine, quod sciam, hætenùs observatorum, par est ut aliqua reddatur ratio, quando nulla pars Philosophiæ curiosior est, & forsan minùs ex-culta, quàm *Hydrostatica*. Primum ergo, quòd aqua (libero manente illius cursu, & exitu per os amplum fistulæ) per foramina ejusdem fistulæ aperta non profiliat, mirum certè non est, immò sic fieri necesse est; aqua enim liberum habet descensum, nec in Obicem ullum impingit, ut cogatur adscendere, quemadmodum fieri solet in fistulis sursum inflexis. Sic neque per rimulam descendet, cum ob pressionem, & præconceptum impetum, ad instar solidi Corporis à recto itinere nequeat deflectere, non secùs ac Projecta, quæ per lineam horizontalem, saltem sensibiliter ad aliquod spatium, vigente impetu, feruntur. Cur autem fistulæ Orificio, ob digiti admotionem angustiori reddito, statim ex foraminibus, aqua in altum exsiliat, ac inferiùs per rimulam defluat, id evenire censendum est, eò quia, cum partes inferiores aquæ premantur à superioribus (ut satis planè in Paradoxis suis *Hydrostaticis* demonstravit Celeberrimus *Boyle*) ac magna vi urgeantur ad effluxum, arctato exitu ob digiti ad os fistulæ appositionem, aquæ portio, cum Obicis resistantiam superare nequeat, quæ data porta, sibi exitum quærit; ex quo fit, ut quò minùs aquæ per os fistulæ exeat, majori nisu per dicta foramina exsiliat. Remittente verò dicta pressione, Vase jam ferè depleto, nihil aquæ per os fistulæ defluit, sed reliquum quod est per rimulam, utpote per breviorē viam, lentè delabatur. Hinc admirari subit, quomodo una Actio alteri non sit impedimento, (b) quod idem quoque in *Statica* evenire observavit Ingeniosissimus *Borellus*, exemplum afferens de pluribus Libris, una ordinatè reliquam ex centro suspendente.

Hinc patet directam pressionem, æstimandam esse ex pondere aqueæ Columnæ, cujus basis sit æqualis horizontali superfici ei cui incumbit, & cujus altitudo æqualis sit profun-

T

ditati

(a) Exerc. 100. (b) De motu An. P. p. Prop. 66.

ditati perpendiculari ipsius aquæ, ut v.g. in Vase in horizontali plano constituto, quælibet pars in fundo designabilis, pro basi est aquæ Columnæ eandem altitudinem habentis, ac tota aqua in vase contenta. Quare in proposito Schemate aqua cum per fistulam *CD* libero cursu effluit, premitur ab aquæ Columna, quæ eandem basim habet, ac orificium fistulæ Vasi infixæ, quæ aquea Columna lateraliter, & ad angulos rectos aquam propellit, ut fistulam subeat, ac exeat; vi cujus pressionis efficitur, ut per hanc imaginariam Columnam, tota aqua in Vase contenta ex suprema superficie (modò quieta sit) descendat, ac effluat.

Multa de pressione partium aquæ ad invicem penes eos, qui de *Hydrostatica* scripsere habentur, nempe quòd inferiores premantur a superioribus, quin & lateraliter se premant ad invicem, quas pressionum diversitates, multis experimentis demonstrare satagunt; re vera hanc lateralem aquæ partium pressionem ad invicem, quilibet in se ipso experiri potest, si in aqua ad collum usque demergatur; ad sensum enim totius corporis circumpressionem, & aliquam anhelitus difficultatem persentiet, quam tamen non à sola pressione laterali aquæ fieri, sed etiam ab alia causa censendum est; cum enim ad respirationis munus, necessaria sit Thoracis expansio, hæc non tam facilè in Aqueo Elemento ac in Aëreo exercetur, ob maiorem nempe aquæ crassitiem; nam sicuti Pisces majori vi motrice indigent ad natatum, quàm Aves ad volatum, ex ejusdem *Borelli* demonstratione, (a) nimirum propter corpulentiam aquæ, quam è suo loco dimoveri necesse est, & vertiginosè ad locum à Pisce derelictum revolvi, ita Homo ad collum usque in aqua demersus, majori nisu musculorum indiget, ut aquam à se removeat, pro Thoracis ampliacione, quàm si in Aëre esset constitutus; hinc difficilior est in Balneo aëris Inspiratio, quàm Exspiratio.

Aquam pariter non solùm fundum, sed etiam latera Vasorum à quibus continetur

premere, ac urgere fatentur omnes; at hujusmodi pressionem nonnulli magnam, alii parvi momenti esse existimant; (b) *Tho. Cornelius* talem esse arbitratur, ut pressioni perpendiculari æqualis sit; supponens enim aquam premere latera per lineas inclinatas, ex eo quòd corpus grave super planum inclinatum descendens, tantam acquirat velocitatem, quantam acquireret, si per rectam perpendicularem expolitæ altitudini æqualem descenderet, putat pressionem quæ fit ad latera, parem esse illi, quæ super fundum exercetur. Altera ex parte (c) *Becherus* in *Physica sua Subterranea* ait, aquam ex sua natura fundum directè, & perpendiculariter premere, ac multò minùs juxta latera gravitare, conjectura ex hoc desumpta, quòd in *Hollandia* Terræ aggeres exigui, ipsius Oceani pressionem sustinere valeant, ne campos subiectos inundet; qui mechanico experimento demonstrare nititur, aquam non premere, nisi supra, vel infra tangat corpus. Ego quidem sicuti neque tam levem esse lateralem pressionem, ita neque talem, ut perpendicularem æquare possit, crediderim; nam minorem esse perpendiculari, ex hac sola animadversione ostendi potest, quòd major sit aquæ conatus ad descendendum per lineam perpendicularem, quàm per inclinatam; ac dato etiam, quòd aliquæ partes in Vasorum lateribus premerentur, pressione æquali perpendiculari pressioni, uti essent eæ, quæ fundo annecterentur, & in quas definerent hujusmodi plana inclinata, quæ parem haberent altitudinem, ac tota aqua, in reliquis tamen partibus laterum, pressio talis energix nequit admitti. Non adeò tamen tam parvi pendenda lateralis pressio, ut vult *Becherus*; etenim, cum non exiguum impedimentum fluido, ne descendat, sint latera Vasorum, non exiguus quoque erit conatus, quem fluidum contra hujusmodi impedimentum exercebit. Quamvis autem lateralis pressionis mensura peti soleat ab aquæ profunditate, in casu tamen à *Bechero* allato, nonnisi ab altitudine aggerum desumenda est, qui Mare arcent,

(a) De Motu An. Par, Pro. 215. (b) Prog. Phys. de Circum. pul. Plat. (c) 1. p. Sc. 2. cap. 2.

arcent, ac vetant, ne subjectæ regiones aquis obruantur.

Quando igitur, ut superius dictum, partes fluidi contrario nisu se premunt ad invicem, ita ut tanquam prelo omnes sint pressæ, non immeritò ex hoc fundamento, recentiores solutionem petunt antiqui illius, æquè ac ardui Problematis, quod adhuc subtiliora ingenia fatigat, cur scilicet Urinator in fundo Maris, à pondere aquæ superincumbentis non opprimatur. Communiter id ajunt fieri, quia Urinator ab aqua succumbente attollatur, & lateraliter partes corporis æquis viribus ab aqua premantur, nec ad intra possint propelli, cum omnia sint plena, adeo ut nullus sit metus luxationis alicujus membri, vel dolorificæ compressionis. Non tamen plenè difficultati satisfactum putat Ingeniosissimus Boyle: (a) nam licet ob æqualem fluidi ambientis circumpressionem, nulla sequatur luxatio, non apparet tamen ratio, quare saltem aliquis doloris sensus non debeat percipi, ex partium adversus se invicem compressione; quapropter ad fortem Animalium texturam, quæ pressioni à fluido factæ possit resistere, recurrit idem *Auctor*.

Ni temerarium foret putare, rationibus tot Clarissimorum Virorum posse quidquam adjici, auderem dicere, quòd cum Hominis viventis corpus sit in specie minùs grave, quàm aqua, paucò licet discrimine, ideòque ab aqua collateralis magis pressa, ex vi principii (b) *Archimedis* debeat in altum attolli Siphon alter minùs pressus, in quo Urinator sit constitutus, propterea nullum debere percipi pressionis sensum. Quia verò Urinator sub aqua diversimodè considerari potest, vel ut per lineam perpendicularem descendit, & per eandem adscendit, vel per lineas inclinatas movetur, vel fundo affixus, & hærens scopulo immotus manet; in ullo ex his modis dolorificæ pressioni non debet esse obnoxius. A perito Natatore didici, quòd cum Natator vult perpendiculariter, & erectus in aquam demergi, ac fundum petere, manibus tanquam remigiis alternatim aquam sursum pro-

pellit, sicuti quando ad summitatem vult emergere, ordine inverso manibus alternatim aquam versus fundum compellendo, per eandem viam remeat, ex quo fit ut natandi imperiti, dum ordine retrogrado aquam verberant, suffocationem sibi accelerent. Horum effectuum rationem, cum apud neminem expressam viderim, liceat hic paululùm disquirere, quamvis re vera Delio Natatore, ut dici solet, hic opus esset.

Puto ergo, quòd cum Natator vola manus sursum impellit aquam superincumbentem, ideò descendat, quia talis Siphon ita percussus reddatur minùs pressus, ac minùs gravis quàm collateralis, ac ideò attollatur, altero depressiori facto, in quo est Natator, non secus ac in Librà suspensa, & in æquilibrio posita, si una ex Lancibus in parte convexa percutiatur, illa certè in altum elevabitur, ac altera ex adverso descendet; Corpus itaque Natantis in Siphone, seu Columna aquea magis pressa positus, necessariò debet descendere, simul altera manu idem præstans, descensum sibi faciliorem reddit. Cum autem perpendiculariter, & erectus ab imo ad summum vult emergere, palma manus aquam versus fundum percutiendo, illum Siphonem vi percussione magis pressum efficit, unde Natator in altero constitutus, necessariò in altum protruditur, eo ferè modo, quo si Librà in suo æquilibrio posita, Lancem in parte cava validè percutiam, illa profectò depressimetur, ac altera attolletur. Eadem prorsus est ratio, cum per lineas ad Horizontem clinatas descendit, vel ascendit. Sive igitur adscendat, sive descendat, vel quocunque alio modo moveatur Urinator, nulli pressioni debet esse obnoxius, quæ dolorem pariat, ut ut magna sit aquæ altitudo; etenim cum ex ingeniosissimo *Borello*, corpora non gravitent, nisi cum quiescunt, ut patet in exemplo ab eodem allato, de duobus lanæ involucris, quorum unum alteri superimpositum gravitatem non exercet, nec comprimit, nisi cum quiescit, non autem cum descendit; idcirco Natator perpendiculariter

T 2

per

(a) In Appen. 2. ad Parad. Hydrof. (b) De iis, quæ veh. in aq.

per aquam descendens, non debet ab aqua pari velocitate descendente ullam pati pressionem. Quando verò per eandem viam sursum evehitur, cum proprio corpore sursum trahatur aquam superincumbentem, idque efficiat non vi propria, sed virtute Siphonis collateralis, ideòque nullo indigeat musculorum nisu, ut aquæ superincumbentis renixum superet, neque pariter dolorificæ pressionis sensum debet percipere, non parum tamen ad id conferente, superius descripta fluidi ambientis circumpulsione, quæ non finit, ut ulla pars corporis è sua sede possit dimoveri. Eadem ob causas, dolorificum non debet pati,

si per lineas inclinatas adscendat, vel descendat, vel in fundo scopulo affixus immotus perstet, nam Siphon alter collateralis magis pressus, suum conatum semper exercet, & aqua succumbens Urinatorem in specieminiùs gravem, quàm aqua sursum attollit.

At mihi, dum blandienti auræ nimis obsequor, aurem vellit, & admonet *Salmonensis Poëta*, (a) quòd

*Non ideò debet pelago se credere, si qua
Audet in exiguo ludere Cymba lacu.*

Quare ne in *Hydrostaticæ* Mare magnum, & naufragiis frequens, ulterius provehar, litus repeto, ac in puteis meis me recondo.

(a) 2. Tit.

CAPUT TERTIUM.

Non posse horum Fontium originem à Flumine subterraneo deduci.

CUM itaque ex superius dictis jam satis constet, posse una consistere harum aquarum ulteriorem progressum, ac simul hic loci, & in quocumque dato situ illarum adscensum, consuetarium videretur asserere, magnum Flumen subterraneum hæc præterlabi, ex quo Fontes isti scaturiant; ac revera hæc communis est quæ inter nos vagatur opinio, cui tamen, ut assensum largiar, adhuc adduci non potui. Haud equidem sum nescius, Flumina quædam reperiri, quæ post longum cursum caput recondant, & aliquo spatio emenso illud exferant, alia quæ satis probabili conjectura, continuo per aperta labantur, nunquam adspectabilia, non secus ac in Viventium Corporibus inter Vasa sanguifera, alia in propatulo sunt, alia in profundo posita, & omninò inconspicua, nisi penetralibus referatis. Hinc egregiè *Seneca*. (a) *Placet Natura regi Terram, & quidem ad nostrorum Corporum exemplar, in quibus sunt Venæ, & Arteriæ, adeòque illam ad similitudinem humanorum Corporum Natura formavit, ut Majores quoque nostri appellaverint Venas.* Nilum à Terra pluries obsorberi, ac longo post intervallo revomi scripsit *Plinius*; (b) hoc idem

quoque de *Nigro Æthiopie fluvio* referunt, qui ex eodem lacu, *Nilus* profluens Octasum versus, ubi in Montium catenas impingit, vias occultas sibi reperit, & ex altera Montium parte emergens, in *Oceanum Atlanticum* procurrit. Haud secus *Tigris* in *Mesopotamia Caucasii* repagula eludens oculis se subtrahit, & in Antrum amplissimum demergitur, postmodum verò erumpens juxta *Babylonem Euphrati* commiscetur. Omitto quod de *Alphæo Achajæ fluvio* Poëtæ referunt, quem ajunt longo itinere, non solum sub terra cursum agere, sed Mare ipsum subterlabi, ac prope *Syracusas* in Fontem, qui *Arcthusa* dicitur, ore diverso renasci, indicio sumpto à Victimarum rejectamentis, quæ secundo flumini tradita quinta quaque Ætate, dum *Olympia* celebrarentur per ipsum Fontem reddebantur. Quin & *Maria ipsa* per occultos ductus, mutua exercere commercia creduntur, ut *Mediterraneum* cum *Mari rubro*, & *Caspium* cum *Euxino*, (c) veluti non levibus conjecturis ostendit *Scientissimus Kircher*, qui ulterius ad statuendam in Geocosmo Aquarum de Polo in Polum circulationem, Voraginem Suppolarem in Boreali pla-

ga.

(a) I. 3. Quæ. Nat. c. 15. (b) H. N. I. 5. c. 9. (c) T. p. Mundi Subr. lib. 2. c. 13. & T. p. I. 3. c. 2.

ga describit, de qua pariter *Olaus Magnus* & *Helmontius* scripsere, per quam immensa aquarum moles absorbeatur, quæ in interiora Terræ præcipitata è Polo Australi resiliat.

Vera sint hæc omnia, ac detur, quòd intra hujus terreni Corporis penetralia, vitalis Oeconomix speciem quoddam exerceatur, & varios Aquarum cursus, & recursus, non sine ratione excogitare quis possit, cum revera, ut ait *Seneca*, (a) *non tota solida contextu sit Terra, sed multis partibus cava*, in hanc tamen opinionem ire nequeo, quæ certo creditur, ingentem Fluvium liberæ laxitatis esse hunc, è quo in hac regione hujusmodi Fontes erumpant. Hæc opinio de magno hoc Flumine, omnium animos adeò firmiter occupavit, ut si contingat levis aliqua Terræ concussio, Populares magno terrore perculsi, timeant ne Urbs ista, quæ à Terræmotibus aliàs graviter concussa est, temporis momento absorbeatur, quandoquidem illam supra magni Fluminis fornicem, positam imaginantur.

Non leves quidem, fateor, neque parvi momenti sunt conjecturæ, quibus quis innixus arbitrari queat Flumen subterraneum esse illud, quod his Fontibus aquam suggerat, præsertim aquarum strepitus in Puteorum fundo ante perforationem, ac securitas, quòd in quocumque dato situ, excavato Puteo, Fons sit erupturus cum glareæ & arenæ ejusdem naturæ eructatione, multaque alia, quæ ingentis Fluvii, seu saltem alicujus immensi Receptaculi præsentiam, videntur attestari. Verùm unica ratio, superexcedens scilicet hujus imaginarii Fluminis amplitudo, quæ necessariò foret admittenda, tanti est apud me ponderis, ut quæcumque conjecturas obruat, quibus tantum Flumen hæc sublabi quis sibi persuadeat. Nullum enim Flumen tam vastum haberet Europa, quale esset hoc nostrum subterraneum, cui nec *Padus*, nec *Rhenus*, nec *Danubius* possent conferri. Ex superiùs memoratis jam satis constat, ac norunt omnes Incolæ, non solùm intra Ur-

bis ambitum, cujus diameter est mille Passuum circiter, in quocumque dato situ, fieri posse Fontem, qui perenniter aquam effundat, sed etiam extra Urbem circumquaque ad aliquot milliaria, nullo habito situs delictu, similes Fontes persæpè construi, ac præcipuè secus *viam Æmiliam*, ut etiam ultra *Scultennam Flumen*, uberes aquarum scaturigines, & hujusmodi Fontes observentur. Quapropter hujus subterranei Fluminis amplitudo (nisi forsàn hic esset illius cursus) ad sex, vel septem milliaria extenderetur.

Quis autem unquam persuaderi poterit, subtus hanc Planitiem, in qua posita est hæc Civitas, Fluvium tantæ magnitudinis continuò fluere, cum tanto pondere superincumbente! Non ibo quidem inficias, ab Austro-Septentrionem versus hujusmodi Scaturiginem non tam latè protendi, cum non supra quatuor milliaria hujusmodi Fontes observentur; quod num propter experientix defectum contingat, an re vera hic sit limes, ac terminus, non ausim asserere. Si tamen adhuc Flumen subterraneum, quod alveum quatuor milliariorum habeat, supponere velimus, quilibet, reor, suspensio judicio hærebit, nec tam faciliè huic opinioni fidem suam largietur; cum præsertim fornix, qui tantum pondus ad Pedes 68. sustinere debeat, non sit siliceus, vel tophaceus, sed totus ex terra paulatim aggesta compactus. Equidem si hoc Naturæ prodigium in montana regione esset positum, non admodum reluctarer, ut quæcumque subterraneam laxitatem admitterem. Etenim si ad Antra, & cavernosos recessus, qui in Geocosmo penes Scriptores celebriores sunt, animum advertamus, inter Saxosa, & prærupta Montium Viscera à Natura fuisse fabrefactos observabimus, cum Saxa, & lapides solidamenta sint, ac veluti Ossa terreni corporis, unde *Ovidius*. (b)

Magna Parens Terra est, lapidesque in Corpore Terræ Ossa reor dici.

Famosum Antrum illud *Coryceum* in *Cilicia*, (c) de quo *Plinius*, *Solinus*, & alii, quod in

T 3.

Mar-

(a) l. 4. *Quæ. Nat. c. 14.* (b) *Metam. l. 1.* (c) *L. 5. H. N. c. 27. c. 40.*

Mare prominens amplissimo hiatu patulum, ac introrsus nemorosum, per duo millia, & quingenta passuum non sine largo die descensum admittebat, ut simul *Specus*, & *Portus* esset, in *Monte Coryco* positum fuisse legimus. *Tigris fluvius*, de quo superius habita mentio, sæpius caput occulit, ac illud exserit, sed solummodo, ubi Montium catenis obstringi se videt; indignatus enim suæ velocitatis, cui nomen debet, quamcumque remoram, per laxos Montium ventres, viam sibi reperit, & in operto decurrit, donec aquarum accessu tumidior factus, in apertam planitiem erumpat. *Timavus Amnis* apud antiquos Poëtas sat clarus (de cuius genuino situ, an apud *Patavium*, an *Tergeste in Histria* esset, tot fuere inter elapsi Seculi Literatos Viros contentiones, (a) uti penes *Leandrum Albertum*, *Bernardinum Scardeonium*, *Joannem Candidum* videre est) licet è novem Fontibus, tamquam mammis in *Timavo Monte* protuberantibus, totum id quod habet aquæ videantur haurire, aliunde tamen è Flumine scilicet Subterraneo, per cavernosos Montium anfractus in Mare ipsum se exonerante, aquas omnes mutuatur, quibus tantum superbit, ut *Pater*, & *Fons Maris* vocitetur.

Quoniam de *Timavo* facta est mentio, ac mira narrantur à Scriptoribus, illum nempe ad Maris fluxum crescere, & decrescere, tantumque esse illius incrementum, ut proximas regiones inundet, cæterum in Maris refluxu, satis placidè fluere, atque unà aquarum dulcedinem usque ad Ostia fartam tectam servare, ut

Doris amara suam non intermisceat undam, (b) veluti olim de *Alphæo* cecinit Poëtarum Princeps; propterea in rerum tam curiosarum contemplatione, mihi liceat paululum immorari.

Hujus prodigiosi incrementi causam, & quomodo dulces aquas à salsedine immunes, ad ostium usque tueatur, explicat egregiè Doctissimus *Kircher*; (c) ait enim è novem

Fontibus *Timavi fluminis* ad 14 milliariorum distantiam, è Montis cujusdam Visceribus propè Vicum, quem *S. Cantiani* appellant, ingentem aquæ copiam in subjectam Vallem rejici, ibique à manifesta voragine absorbere, neque amplius apparere; putat igitur aquam illam absorptam, per occultos Canales in mare devolvi, ac propterea in Maris fluxu, Aqua salsa per eisdem Canales, aliam dulcem sibi occurrentem, & minoris resistentiæ magna vi propellente, Fluminis illius subterranei aquas reverberatas retrò agi, & cum spatium non habeant, in quod refundantur, per memoratos illos Fontes in *Timavo Monte* cum eodem subterraneo Flumine communicantes violenter propulsas erumpere.

Unde per ora novem magno cum murmure Montis (d)

It Mare præruptum, & pelago premit arva sonanti.

cecinit idem Poëta. Hoc pacto non admodum captu arduum est, quomodo ad maritimum fluxum, ac refluxum appareat in *Timavo* hæc incrementi, & decrementi tam proportionata reciprocatio, superflite aquarum dulcedine. Mare etenim in sui superficie *Timavi* aquam non repercutit, neque illius cursum remoratur, sed subtus per occultas vias flumini subterraneo, in dicta Valle absorpti occurrens, cogit illud retrò fluere; & aquas per novem illa Ostia evomere, unde portentosum oritur *Timavi* incrementum. Mari verò recedente, spatiumque ad fluendum illi Flumini subterraneo concedente, *Timavus* quoque eodem tempore, cessante illa ingenti aquarum regurgitatione, satis placidè, & cum tota sua dulcedine in *Adriaticum* devolvitur.

Hujusmodi Naturæ lusus, haud absimilem ætiologiam tradit *Fallopianus* noster (e) cujus verba hic libuit apponere. Cæterum debetis notare, quod licet fluvius tunc abundet aqua, tamen aqua illa est dulcis, sicut & illa est quam in se continet, quando decrescit, semper

(a) In def. Itæliæ. De Antiq. Urb. Patavii l. 1. de factis Aquilejæ. (b) Egloc. 20. (c) T. p. Mun. Sub. l. 5. c. 4. (d) Æn. l. 2. (e) de Aq. Ther. c. 3.

semper enim dulcis est, sed unde hoc provenit? Debetis scire quòd in Carnorum regione, est Castellum Sancti Cantiani nomine vocatum, ex quo aquarum abundantia maxima oritur, & statim cum aqua illa apparuit, absorbetur à terra, & nullibi amplius apparet; distat autem Cantiani Vicus à Timavo fluvio 14 miliaria.

Credo igitur quòd aqua illa è Monte scatens copiosa sit in causa incrementi Timavi; arbitror enim aquam illam copiosè fluere per subterraneos Canales illos & occurrere cæcis aliis Canalibus, per quos Maris aqua fertur, ac ducitur ad Montem fluvio adhærentem, & ita fieri congressum, atque illisionem Maris, & alterius quæ ex longinquo Monte nascitur, ac defluit, & cum fluxus aquæ Maris sit magis impetuosus, quàm fluvialis (salsa etenim est magis corpulenta, quàm dulcis) sit ut aqua illa dulcis ex illo alto Monte defluens cedat in congressu alteri, unde aqua in Canali conclusa cum non possit retrocedere ad Mare, resilit usque ad Montis cacumen, & hinc est quòd Mons ille totus scatet aqua, & Timavus crescit, & decrescit.

Talia ludentis Naturæ spectacula, faciliùs in Montanis regionibus, quàm alibi observari solent, cum Montes, ob solidam quam habent compagem, cava spatia, & magnos Lebetes contineant, non tantùm pro Hydrophylaciis, verùm etiam pro Pyrophylaciis, ut in Sicilia, quam ideò subantrosam appellavit Aristoteles. (a) Sic Mantuanus Vates, Aristæum describens intima Penei subeuntem, qui fluvius in Thessalia inter Olympum, & Ofsam decurrit, hæc scripsit carmina.

Jamque domum mirans Genitricis, & humida regna,

*Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantes
Ibat, & ingenti motu stupefactus aquarum
Omnia sub magna labentia flumina terra
Spectabat diversa locis.*

Audiamus quoque Senecam ad rem nostram ita loquentem. (b) Sunt & sub Terra minùs nota jura Naturæ, sed non minùs certa; crede infra quidquid vides supra; sunt & illic specus

vasti, sunt ingentes recessus, & spatia suspensis hinc inde motibus laxa.

Licet igitur fateri oporteat, quibusdam in locis Amnes vastæ magnitudinis subterfluere, non ideò tamen tam facile credendum, in hac magna Planitie nostra Cispadana, tam ingentem subterraneam cavitatem latitare, & pensiles campos tantæ amplitudinis, ad tam longum tempus sineruiua potuisse consistere. Ad hæc insuper addendum, quòd hujus crediti Fluminis profunditas, habitatione ad ejus latitudinem, deberet esse non mediocris, si tamen pars superior tam magni aquæductus, sit ad instar fornicis constructa; nec magnam rimam fingere velimus, quod Naturæ non congruit, quæ pro more habet Antra, & subterraneos hiatus in modum arcuati Operis effingere. Atqui hujus cavitatis nulla ferè est profunditas, ac nonnisi paucorum pedum, quantum scilicet Terebra perforarit; dimissio enim per foramen ferreo Conto, è vestigio sensibilibiter fundum perentitur, ut sæpiùs cum iis, qui mecum aderant, sum expertus.

Præterea cum Putearii in ipso Terebrationis opere, persæpè in Arborum truncos incidant, ut ipse non semel observavi, ideòque fateri oporteat, Arbores illas aliquando subdiales fuisse, & cum in Puteorum fundo reperta fuerint Ossa, Carbones, ferri frustula, ac propterea cogamur credere, solum illud Viventium olim sedem fuisse; vel censendum magnum hoc Flumen tunc temporis terreum operculum sex vel octo pedum tantummodò habuisse, vel postmodum casu enatum, postquam ex diuturno aquarum ab Appennino descensu, & soli abrasione elatior facta fuisset hæc nostra Planities; at semper obviam sunt superiùs recensitæ difficultates.

Verùm demus etiam magnum hoc Flumen hæc subterfluere, neque adhuc tantum Pontem indignatum, unde quæso tam copiosus aquarum proventus, ad implendam tam magnam cavitatem (quam semper plenam supponere necesse est, si in altum aqua resilire debeat) cum ad Padi regiam dignitatem sustentandam,

(a) 2. Meteo. c. 2. Geo. 4. (b) l. 3. Qu. N. c. 10.

dam, vix sufficiant tot Flumina ex *Apennino*, & *Alpibus* ac alia ex parte in illum confluentia, asserere oporteat, *Padum* hoc supposito Flumine subterraneo esse longè inferiorem. Postremò si magni Fluminis latitudo quatuor saltem milliariorum necessariò statuenda est, ego certè non video, quare postea in tota hujus Scaturiginis extensione, æqualis ferè semper Puteorum profunditas deprehendatur; Putei enim qui excavarentur propè latera, cui tantus fornix inniteretur, longè profundiores esse deberent, at Puteorum nullum ferè in profunditate discrimen observatur. Populari igitur opinioni, de subterraneo hoc Flumine, nullatenus videtur assentendum, non obstantibus superius memoratis conjecturis, quibus alibi satisfiet; multòque minus credendum, plura esse Subterranea Fluenta ex eodem Penario manantia, & suis intervallis distincta, quæ hisce Fontibus aquam perenniter suppeditent; etenim multiplices Canales hydragogos, omnia hæc præstare posse, vero simile nequaquam videtur. Qui enim fieri possit, ut dum Fontium Chiliades jam exstant, & persæpè tum in Urbe, tum in Suburbis hujusmodi Fontes exstruantur, nunquam Putearii terebrandò in talia interstitia inciderint? Ut sæpiùs memoravi, & quod nunquam satis admirari licet, nulla hic opus est cautione, nulla diligentia pro situs delectu, siquidem quicumque designatus situs, tum in Urbe, tum extra, ad multa passuum millia, opportunus est ad horum Fontium constructionem, ac tota difficultas in fodiendis his Puteis sita est, in arcendis Aquis lateralibus, quæ interdum in ingenti copia confluent, ut cretaceo munimine opus sit; quapropter ubi ad illud ultimum fundum Operarii devenere, tunc veluti voti compotes, perforationem instituunt, absoluta certitudine, quòd per Terebram, non secus ac per *Mosaicam virgam*, uberem aquæ Scaturiginem sint impetraturi.

Neque pariter quorundam opinio est acceptanda, qui putant totum illud spatium

subterraneum, è quo hujusmodi aquæ scaturiant, fuisse antiquitus *Scultennæ*, & *Gabelli* alveos, inter quæ Flumina posita est *Mutina*, qui Amnes postquam ex *Apennino* descendissent, sociales aquas in hac Planitie jungerent, ideòque diuturno seculorum cursu, Jugis decrefcentibus, & in sublime campis asurgentibus, excavatis his Puteis, & factò foramine in arena aqua imbuta, quæ ab iisdem Fluminibus in editiori loco per cæcos ductus, & arenam ipsam suppeditaretur, ad hanc altitudinem Aquam emergere. Huic non illaudabili excogitato, ut fidem adstruant, exemplum addunt; ajunt enim propè Fluentum aliquod, factò foramine in arena, quamvis exterius sicca, aquam illicò in conspectum venire. Quod pariter fieri in Maris littore ex *Plinii Junioris* observatione constat. Postquam enim hic *Auctor in Epistola ad Pli. Gallum*, styli qua solebat elegantia, *Laurentini Villæ* suæ, prope Maris litus posita, amœnitatem descripsisset, tanquam de re memoratu digna, in fine Epistolæ hæc habet verba. *Puteos, ac potius Fontes habet; sunt enim in summo, & omninò littoris illius mira natura, quocumque loco moveris humum, obviùs & paratus humor occurrìt, isque sincerus, ac ne leviter quidem in tanta maris vicinitate corruptus.* His verbis Vir Doctissimus nostrorum Fontium specimen aliquod videtur exhibere, cùm & ibi, quocumque loco foderetur humus, præsto esset humor; nullum tamen fluxum habuisse hujusmodi Puteorum aquam, ex ejusdem *Plinii* verbis colligitur, (a) cùm ait, *amœnitatem illam deficere aqua salienti.*

Hoc idem quoque in quacumque alia littorali ora eventurum crediderim, nisi Stratum aliquod argillosum interjectum sit, sequaces enim undæ, sabuli ductum comitantur, quare nil mirum, quòd in quocumque loco *Pliniane Villæ* effossâ scrobe, appareret humor, isque sincerus, utpote qui à proximo Mari per arenam percolatus, & faldine exutus communicaretur.

Rem tamen in hoc solo nostro, ita se habere

bere, nequaquam verisimile est; quamvis enim non tam inficias, quin ista Flumina antiquitus per alveos profundiores decurrerent, attamen quod credam, huic Scaturigini aquam suggerere, persuaderi nequeo. Etenim Fontes isti perennes sunt, nec ullum incrementum, aut decrementum adhuc norunt, cum tamen hi Amnes tota æstate non solum, verum etiam aliquando media hyeme, sitientes arenas præferant, ut Annis elapsis vidimus, ob nimis squalidas constitutiones, cum Putei omnes (his demptis) quamvis in altum acti, nihil aquæ in proximis regionibus, cum magno hominum, & animalium damno, suppeditarent. Tam autem constans, & uniformis est ex his Fontibus purissimæ lymphæ emanatio, ut illam ex inconstanti, & inæquali horum fluminum statu, & cursu

pendere, sit prorsus improbabile; decrescen- te enim aqua in profundioribus Venis, neces- sario quoque pressio decresceret, & conse- quenter hi Fontes damnum aliquod persenti- rent. Præterea cum *Regiensis ager*, *Par- mensis*, & tota *Cispadana regio* in eadem ferè Planitie sit posita, ac multa Flumina ex *Ap- pennino* descendentiâ, in iis locis præterlaban- tur, non video, cur huiusmodi regiones, actis in eandem profunditatem Puteis, eadem prærogativa gaudere non debeant. Nullibi tamen, quod sciam, præterquam in hoc so- lo, similes Fontes observantur tam perennes, ac nulli alterationi obnoxii. Penarium ergo perpetuum, & indeficiens, non tempora- rium, fas est putare esse illud, quod huic Scaturigini hu. no. rem æquo tenore dispen- set.

CAPUT QUARTUM.

De Statu antiquo, ac forma Cispadanae, & Transpadanae Regionis.

A Blegatis itaque, opinionibus, quæ inter Nostrates acceptiores sunt; de hu- jus abditæ Scaturiginis natura, æquum videretur, ut propriam modò proferrem; id autem priusquam exsequar, opetæ pretium duxi disquirere, & quantum licet conjecturis asse- qui, qualis priscis temporibus hujus Regio- nis, quam nos incolimus, esset externa facies ac status; quando ex horum Puteorum fossio- ne in *Mutinesi Agro*, satis constat, hujus Planitie, quæ *Gallia Cispadana*, & *Transpa- dana* dicitur, situm valdè humilem, ac de- pressum antiquitus fuisse, si cum eo, quem nunc obtinet, conferatur. Duo esse, quæ in Geocosmo, magnas ac subitas mutationes effi- ciant, & antiquissimarum regionum monumen- ta, prorsus aboleant, Aquæ scilicet inundatio- nem, & Ignis conflagrationem (a) scripsit *Pla- to* Critiam loquentem inducens. Priorem cala- mitatem in Diluvio universali expertus est mundus, altera die *Judicii reservata*, (b) & in perditione hominum impiorum, ut ait *Apo- stolorum Princeps*, cum *Cælum novum*, & *Ter-*

nova apparebunt. Insigniter permutatam uni- versæ Terræ faciem, in illa generali rerum omnium submersione, & everfione, vero ve- rius est; quin talem mutationem sequutam opinantur quidam, ut status Mundi antedi- luvianus, ab eo qui postliminò apparuit, to- to Cælo differret, cui tamen opinioni hære- re non placet. Prodiit nuper ex *Anglia* li- ber, cui titulus, *Telluris Theoria Sacra*, *Au- ctore Thoma Burnettio*; Hic Auctor, Vir sanè doctus, & summæ Eruditionis, demon- strare satagit, Terram in primævâ sui origi- ne, ac ante Diluvium, aliam habuisse for- mam, ac de præsentis præfert, adeò ut nec Maria, nec Insulæ, nec Montes nec Flumina ullibi essent, sed universa aquarum moles in Terræ Visceribus hospicaretur. Talem au- tem affinxit Terræ faciem, eò quia sine nova aquarum creatione percipi nequeat, ex quo- nam Promptuario tantum aquæ hauriri pos- set, quæ satis esset ad universam Terram ope- riendam, si Montes habuisset, quos editissi- mos, præ iis, qui nunc exstant, concipere

(a) In Timxo. (b) Ep 2.

oporteret, ita ut ex illius ratiocinio, neque pluviae, utut magnae, neque *Theom Rhabab Mosaicum*, Aquarum scilicet *Abyssus* in Terrae conceptaculis recondita, ad illud universale Diluvium potuissent sufficere. Montes autem, Valles, Maria, Insulas, & Scopulos in magna illa totius Terreni Corporis discessione, putat emeruisse, quatenus portionibus Terrae hinc inde abscissis, ac in immensam aquarum voraginem absorptis, illae quae in priori statu steterint, Montium, Insularum, & Scopulorum specimen praese tulerint, quae verò ab aquis prorsus opertae fuerint, Maris nomen, & Lacuum obtinuerint; & sic Terram post Diluvium apparuisse totam contractam, laceram, atque alio vultu renatam.

Hujusmodi excogitatum, utut pro novo accipiat, non nostrorum, sed antiquiorum temporum constat esse figmentum; *Franciscus Patritius*, Vir Eruditione sat clarus, in quodam libello suo de antiquorum *Rhetorica*, Italico Idiomate conscripto, ac *Venetis* impresso per *Franciscum Senensem* Anno 1562. Dialogo primo, satis lepidam narrationem habet, quam refert *Julium Strozam* à *Comite Balthasare Castilioneo* audivisse, illum verò à *Philosopho* quodam *Abyssino* in *Hispania* accepisse. Narrabat ergo Sapiens ille *Abyssinus*, in antiquissimis *Aethiopie* Annalibus, descriptam esse historiam perditionis humani generis, & disruptionis totius Terrae; In Mundi scilicet primordiis fuisse Terram multò ampliorē quàm nunc est, ac Caelo proximiorē, perfectè rotundam, sine Montibus, ac Vallibus, totam tamen intus cavernosam ad instar spongiae, hominesque in illa habitantes, ac aethere purissimo gaudentes, jucundum ævum duxisse, Terra inarata optimas fruges, & fructus ferente. Cùm autem post diuturnum Seculorum fluxum, homines superbia elati, à prisca illa bonitate descivissent, Deos iratos Terram adeò validè concussisse, ut major illius pars, intra proprias cavernas descenderit, hoc pacto Aquam, in latebrosis recessibus antè conclusam, expressam violenter fuisse, atque ita Fontes, Flumina, Lacus,

& Mare ipsum ortum duxisse; eam verò Terrae portionem, quae intra has cavernas non decidisset, sed reliqua elatior stetit, Montium formam exhibuisse; Insulas porro, & Scopulos in medio Mari nil aliud esse, nisi segmenta Terrae cavernosae ab illo totius terrenae molis praecipiti casu superstitis. Lubet autem, ad legentium curiositatem, ipsius Auctoris verba ad rem nostram magis spectantia hic apponere.

No' primi seculi, diceva il venerando vecchio, dopo l'ultima rinovation del Mondo, questa terra, che noi habitiamo non fu di questa forma, ne ni di sì picciola grandezza, ch'ella è al presente, ma di gran lunga maggiore, e di perfetta rotondità. Percioche ella tenia allora tanto luogo, quanto ella hora tiene con tutta l'acqua, e con l'aria insieme. Si che tra il Cielo, e lei non vi era traposto altro, che il purissimo fuoco, il quale Ethere si chiama, e di calor soavissimo, e vitale. Era dunque la terre di cotanta ampiezza, e sì vicina al Cielo. E per entro à se, e nel pian di sopra ella era cavernosa di larghissime caverne, per entro alle quali erano sparsi gli elementi dell'aria, e dell'acqua, e verso il centro vi era disperso il fuoco per illuminare, e riscaldare quelle parti lontanissime dal Cielo, e perciò oscure, e fredde. Percioche l'altre caverne più verso il piano della terra erano dal lume del Cielo illuminate per l'apertura di sopra, e col suo caldo di vita empiute; & erano le caverne tutte da gli huomini habitate, e da gli altri animali; per gli cui usi erano l'acque, e l'aria sparse per le spelonche. Era dunque la terra in guisa d'una Spugna, e gli Uomini vi habitavano per entro; ma era la lor vita felice molto, e senza malo alcuno; conciosiacosa, che non vi fosse trà gli huomini, ne guerra, ne seditione. Ne vivevano gl'huomini racchiusi nelle Città, come fanno ora per la paura delle fiere, e de gli altri huomini. Ma pasceano sparsi quà, e là, e la terra producea loro frutti quanto era il bisogno, e senza lor fatica. Et era tanto la temperatura dell'ethere, e dell'aere, che le stagioni non lo variavano alla maniera d'oggi. E conoscendo essi in quel tempo tutte le verità, e tutte le virtù di tutte le cose,

sapeano ch'erano tutte buone, onde scorgeano tutte le virtù di tutte le Stelle, & erano i lor sensi nutriti nel purissimo ethere purissimi. Laonde essi haveano scienza di tutte le cose celesti, & elementali. Egli è ben venuto à nostra notizia notata ne' vecchissimi Annali d'Ethiopia, che tra le regioni ch'erano nel piano della terra vicine al Cielo, vi si trovarono trà l'altre molte, l'Ethiopia, l'Egitto, Persia, Assiria, e Tracia. Ora ascolta, o Conte, disse l'Ethiope, intendentamente da qual cagione venne la caduta della terra, e la rovina del lignaggio umano. Gli huomini d'Assiria sapendo tutte le cose, e per mezzo della sapienza oprando meraviglie si campiacquero di ciò; da questo piacimento nacque in loro un fiero amore di se stessi. Dalla cui passione adombrato à poco à poco il fiore della Sapienza insuperbirono, e cominciarono tra loro à crederse d'essere Dei, e quindi à pareggiarsi con Saturno, il quale allora haveva il reggimento di tutto il Mondo. Il quale si come è tardo all'ira, e maturo di consiglio, de principio non si commosse niente. Ma andando inanzi la lor superbia, adiratosi egli fieramente privogli de gli influssi della sua mente. Da questa privatione crebbe in loro l'ignoranza, e da lei l'orgoglio, e l'insolenza. E cominciarono à cercar modo di salir in Cielo, e levarnelo di governo. Il che veggendo Saturno, e per la troppa sapienza sua non si volendo bruttar le mane di sangue umano, da se stesso rinunciò il governo, e dielo in mano à Giove suo figliuolo; il quale prese il freno del Mondo, e nato all'attione, fatto lega con Plutone suo fratello il quale reggeva le radici del Mondo verso il centro, cominciò l'uno di sotto à scuotere, e à crollare orribilmente le radici, e l'altro à fulminar di sopra, col quale orrendo crollamento, e fulminamento aprendo in molti luoghi la terra, e rompendola, ella cadde tutta nelle proprie caverne di sotto, e se medesima afforse, e riempì. Da che avvenne, ch'ella, e minor divenne, e s'allontanò per infinito spatio dal Cielo, e sepeli se in se stessa, e tutte le cose ch'erano dentro lei. E gli Elementi che più si trovarono alti furono dal peso di lei, e dal ristringimento delle parti spremute fuori, e secondo che più ciascuno era leggiero, e puro volò più in alto,

e più al Cielo s'avvicinò. Ma quelle parti di loro alle quali fu chiusa l'uscita dalle ruine, che occuparono le caverne, si rimasero sotto, tale nelle medesime caverne prima, e tale mutò luogo. Et è avvenuto, che dove maggior mole di terreno caddè, e non poteo dalle caverne essere inghiottito, rimase eminente, e poi calcato dal suo peso, e dal freddo per la lontananza dal Cielo condensato, e Monte, e Sasso è divenuto. E dove nel cadere avvallorono le gran moli della spezzata terra, rimasero da lei scorperte Pacque, onde sono i mari, i laghi, i fiumi, e i fontani, e le grandi, e le piccole Isole, e gli Scolisparsi per l'ampio mare. E i metalli, l'oro, e l'argento, e gl'altri ch'erano nel primo tempo alberi bellissimi, e pretiosissimi rimasero dalla ruina ricoperti. Ma da semi allora decussi sono rimasti questi che con tant' opera si cavano, ne così puri, ne di tanta virtù. Et i diamanti, i carbonchi, i rubini, gli smeraldi, i crisoliti, i zaffiri, i topazi, & altre gioje, che horsi trovano, sono spezzature delle pietre del primo Secolo. E sono elle per la memoria di quella prima età oggidì havute in tanto pregio, e come antichissime cose ammirate, e riverite. I porfidi, gli Alabastri, le Serpentine, e gl'altri bei Marmi di vaghi colori distinti, non sono altro che più particelle del primo vergine terreno, che fu più vicino al Cielo, e nella caduta venute à caso insieme, e dal peso, o proprio, o d'altra mole, o dal freddo fatte dense, & unite. Quindi è che da gl'investigatori de' metalli, e de marmi, si sono trovate di molte cose, della prima vita fatte pietra, & animali marini, e terrestri, e volatili, & anco humani, che tutto di si cavano, e molte volte della prima forma chiusi in sodissime pietre non haventi apritura alcuna. E quindi è che si veggono molte miglia frà terra, e sotto, Pesci, & Ostrache, e Nichi congelati, e figure d'animali diversi, ch'altri per l'ignoranza delle passate cose tanto ammira. Queste cose adunque così orribili avvennero à quei tempi nelle parti della terra, ma gli animali, e gl'huomini, che si trovarono habitatori delle spelonche, tutti rimasero dalla terra in se cadente ricoperti, e morti. E di quelli, che habitarano nelle parti di fuori per l'orrendo scotimento di sotto, e

pel terribile fragor di sopra, infinite migliaia ne morirono di spavento; E frà gli altri tutti gli Assirii. Per gl'altri paesi radissimi restarono in vita, e questi stessi rimasero, e per la caduta, e per lo spavento per molti giorni tramortiti, e senza polsi. Ma poi che rinvenuti furono, essi rimasero per sempre storditi, e pieni d'orrendo timore, il quale à loro accortò la vita di lunghissima ch'essi la vivevano prima, E à figliuoli, che di loro si generarono. Passò anco ne gli huomini un stordimento, che gli arrecò l'ignoranza di tutte le cose presa dall'intronamento della caduta de' primi loro padri. E se pure par loro di vedere alcuna cosa, la vegono essi per oltre à un denso velo, e se pure alcuno ve n'ha dopo la caduta havuto, il quale à caso alcuna vera n'abbia conosciuto, il timore gliela hà fatto tacere; essendo che in tutti è restata una memoria, la cognition del vero essere stata cagione dell'orgoglio d'padri, e questo della ruina. E se pure alcuno hà havuto ardimento di palesarla per non essere da gli altri sgridato, è acerbamente punito, l'hà con mille modi ricoperto. E quindi sono le scienze insegnate in enigmi, in favole, in figure, in numeri, in Sacrarîi, e in mille altri nascosti modi. E quindi è parimente, che i Principi, e gli altri ch' hanno voluto poter molto al Mondo, hanno voluto seguire le credenze de gli huomini volgari, e hanno perseguitato con ogni maniera d'afflittione coloro ch'hanno voluto dir vero. Essendo adunque rimasto in tutti gli huomini lo spavento, e da questo disparso, che erano rimasi dalla caduta, cominciatisi à porre insieme, e à generar figliuoli per proprio ajuto, per difesa propria, e de loro ajuti nati, si circondarono di siepi, e di fratte, nel qual tempo riverirono, e prestarono obediienza al più vecchio. Crebbe poi il numero de' figliuoli, de nipoti, e discendenti, e s'allontanarono tra loro i sangui, e si divisero le rabbe che communierano state, e si partì l'amore. Quindi si misero tutte le cose in confuso, occupando ciascuno l'altrui rubbando, ingannando, uccidendo, e inventando nuove machinationi per opprimere il compagno. E da questo crescendo sempre più l'audacia in quegli che più

arditi, e più ingegnosi à danni altrui erano, e ne i meno crescendo la paura e aguzzando loro l'ingegno la temenza, consigliatisi insieme, inventarono il nome della pace, e della giustitia. Tesserono appresso molte, e lunghe catene di parole, con le quali legando la giustitia, e la pace per gli piedi, per le braccia, e pel traverso, e per lo collo in mille guise annodandole andarono, accioche dalle loro Città non dipartissero, raccomandando i capi delle catene, che essi addimandarono leggi, in mano ad huomini del loro animo, e paurosi, i quali nominarono giudici, e magistrati. Con questi artifici adunque providero i paurosi alla vita, e beni loro, contro l'ingiurie de più potenti, fino à tanto che trovatosi uno di questi audacissimo, e accompagnatosi co' paurosi, e debili, stabili se per padrone de gli altri. Questi fu anche spinto di luogo. E così andarono sino à quei tempi le compagnie de gli huomini, e vanno di presente, e anderanno per l'avvenire. E allora che i paurosi si ristrinsero insieme nacque il favellatore di consiglio; e quando gli chiamarono in giudizio, nacque il favellator di giudizio. Questa sì è adunque, o Patrio pien di stupore, la grande historia, che al Conte mio raccontò il Savio Abissino, degna d'altissimo stupore, d'ogni alta mente.

Haud absimilem opinionem de Terræ facie ante Diluvium, ac illius scissura in ipso Diluvii tempore, visus est fovisse Helmontius, (a) cujus hæc ipsa sunt verba. Unde concipio Terram initio fuisse continuam, & indivisam, quippe quæ unico Fonte irrigari debebat; denique nec Insulas habuisse, sed globum totum, una parte Mare, altera Terram ostendisse. Hæc nempe erat facies Mundi ante Diluvium, sub quo deinceps Terra in varias sectiones hiscebat & ex rimarum abyssu affatim erupere undæ. At missam faciamus hujusmodi opinionem Sacrarum litterarum germanæ interpretationi non minus incongruam, quam ipsius naturæ necessitati improprium, de cujus opinionis Assertoribus scripsit Scaliger (b) loquens de generatione Montium, quod delirent, qui ex diluvio raptam, subductamque terram prodiderunt; certum tamen est, Terram in illa universali

(a) De Ele. Aq. (b) Exe. 43.

versali illuvione, non vulgarem metamorphosim passam fuisse, ut mutata locorum fortuna, sedem ad invicem sibi cesserint *Thetis*, ac *Vesta*, unde *Ovidius*. (a)

Quodque fuit campus Vallem decursus aquarum

*Fecit, & clavis Mons est deductus in æquor,
Et que paludosa siccis humus aret arenis.*

Haud secus huic nostræ Regioni accidisse arbitror; mente siquidem concipio in ipsis Mundi primordiis, totam hanc magnam Planitiem, qua majorem Italia non habet, & quam nunc in Galliam Cispadanam, & Transpadanam dirimit *Padus*, Mare olim fuisse, & Adriatici sinus continuationem; sic in illa universali inundatione, abrafis, ac denudatis Montibus, ut quasi extenuata per morbum corpora viderentur, quemadmodum de *Insula Atlantica* scripsit *Plato*, (b) hunc maris sinum arena oppletum fuisse, & Vallis specimen præ se tulisse credendum est, ac postmodum diuturno seculorum cursu, ex continuo aquarum ab *Appennino*, & *Alpibus* descensu, aliisque particularibus eluvionibus (qualis fuit, quæ Anno 590. in Gallia Cisalpina visa est, & qua major à *Noe* temporibus fuisse non creditur, ut refert *Panvinus* Antiquitatum Veronensium libro 5.) solum hoc paulatim, ac per multiplicia strata, ad hanc altitudinem, quæ nunc visitur, excrevisse. Hoc idem de magnis Planitiibus, quæ in Geocosmo celebriores sunt, sentiunt tum antiqui, tum novi Scriptores, ut de *Ægypto*, quam pelagi partem olim fuisse scribit *Aristoteles*, (c) & *Herodotus* Nili Donum appellat (d) quando Nili etymon à limo deductum est) quod pariter testatur de regionibus circa *Ilium*, *Teutrbaniam*, & *Ephesum*, quod nempe olim pars Maris fuerint; quin idem *Herodotus* scriptum reliquit, quod si *Nilus* in Arabicum sinum cursum verteret, fore ut illum tandem oblimaret. *Mæotidem paludem*, & *Pontum* continuò impleri ex arenæ copia, quam in ipsum magna flumina convehunt, tradit *Polybius*, (e) aitque venturum aliquando tempus, quo continenti æquetur, argumento ab

aquæ sapore deducto, quod scilicet, sicuti *Mæotis Pontico Mari* dulcior est, ita *Pontus Euxino* minus salus apparet. Haud secus de amplis, ac planis regionibus sentiunt recentiores, inter quos Doctissimus *Kircher*, (f) qui in Mundo suo Subterraneo, ex Antiquitatum Arabicarum lectione, aliisque observationibus infert, magnam Planitiem, quæ sinum *Persicum Erythraeum* interjacet, ante communem Cataclysmum Marinis aquis opertam fuisse, sicuti & *Sabulosa Tartarte Deserta*, olim aquarum sedem, & *Caspio Mari* continuata fuisse existimat, ac postmodum longo annorum fluxu, ob arenam à magnis fluminibus invectam, in majorem sublimitatem exaltata fuisse, & in amplissimos campos migrasse. Nec adeo longè pro hac veritate stabilienda petenda essent exempla. *Ravennam*, non secus ac nostris temporibus *Venetie*, in Mari positam, ac intus navigatam ex historia habemus. At cum aliquot millia passuum nunc à Mari sit dissita, quantum Agri, ob Maris recessum, illi accesserit, nemo non novit; admirando sanè prodigio, ut ubi olim natabat *Pinus*, nunc ampla *Pineta* solum obumbrent. Haud dissimili sorte *Ferrariensem agrum* *Eridani* donum nuncupare licet, ob limosam nempe materiam, quam *Regium* hoc Flumen multiplicibus ostiis in *Adriaticum sinum* ad multa secula regessit; quo factum, ut *Piscium Colonia* in *Hominum Domicilium* metamorphosi non fabulosa migrarit, unde *Ovidius*:

vidi factas ex æquore terras,

Et procul à pelago conchæ jacuere marine.

Quamvis autem absolute asserere non ausim, totam hanc regionem, quæ inter *Appenninum* & *Alpes* posita est, Mare olim existitisse, usque ad *Collium* radices, ex iis tamen quæ in horum Puteorum fossione observantur, repertis in illorum summa profunditate *Ostrearum* testis, aliisque marinis quisquiliis, haud temere videtur posse conjici, *Mare Adriaticum* saltem huc usque pertigisse, vel *Æstuarium* cum Mari communicantia, hic loci post *Diluvium* stagnasse.

V 3

Haud

(a) Met. 15. (b) in Critia. (c) Mete. 1. (d) in Enterpe. (e) l. 9. (f) To. c. 21.

Haud indubium tamen est ex antiquorum scriptis, inter *Viam Æmiliam* (in cuius medio sita est *Mutina*) & *Padum*, olim paludem quandam fuisse à Mari *Placentiam* usque exporectam, quam paludem à *Padi* vicinia *Padusam* vocitabant, in quam multa flumina ab *Appennino* descendencia, magnam vim aquarum deponebant. Paludis hujus meminit *Mantuanus Vates* his carminibus, (a)

piscofove Amne Padusæ

Dant sonitum rauci per stagna loquacia Cycni.

Nullum autem flumen à *Placentina Urbe* usque ad oram *Adriatici sinus Padi* alveum subiisse, sed cuncta in *Vallem* hanc *Padusam* aquas exonerasse, firmissimis rationibus, atque auctoritatibus ostendit *Jo: Baptista Aleotus de Argenta* in libro suo eruditissimo adversus *Cæsarem Mengolum Ravennatem*, ubi *Strabonis* auctoritatem affert, qui scripsit Paludem hanc *Hannibali* (b) magno impedimento fuisse, dum exercitum suum in *Hetruriam* trajiceret; quæ palus, non longo post tempore, *M. Scauri* *Ædilis* operâ, exsiccata, in campos uberrimos cessit, coactis multis fluminibus intra suos aggeres *Padum* ingredi, ut *Taro*, *Parma*, *Entia*, *Gabello*, *Scultenna*, *Rhenus*, aliisque non parvi nominis fluminibus. Hac de causa *Padum* olim non tam celebrem fuisse, nec *Regio* titulo insignitum licet arbitrari, donec tot fluminum accessione ditionem suam ampliasset; ideòque *Herodotum* Scriptorem antiquissimum negasse, (c) Fluvium quendam, reperiri, *Eridanum* dictum, quod non exiguæ admirationi *Plinio* fuit, quod cum *Herodotus* (d) historiam suam *Thuris* in *Italia* scripsisset, nullum flumen *Eridani* nomine cognovisset. Cum autem, eodem *Plinio* teste, *Herodotus* historiam condiderit Anno 310. ab Urbe condita, forsan licet conjicere, tunc temporis *Padum* intra arctiorem alveum minori gloria fluxisse, vel Historicum de alio flumine loquutum.

Hujus Paludis satis distincta mentio habetur, penes citatum *Joannem de Argenta*, ac præcipuè penes *Leandrum Albertum* in Ita-

lie descriptione, qui Auctor Paludis hujus longitudinem à *Lamone* apud *Ravennam* ad *Scultennam* usque metitur, ac refert omnia flumina, quæ intra hoc spatium olim à Montibus descenderent, in hanc Paludem, veluti suum Receptaculum, cursum absolvisse, *Herculemque primum Estensem Ferrariæ Ducem Bononiensibus* permisisse, ut *Rhenus* intra aggeres deductus *Padum* ingrederetur, quo factum, ut multæ Valles, tum *Bononiensis*, tum *Ferrariensis* ditionis, in feracissimos agros migrarint: Sed cum postmodum *Hercule II.* regnante, *Rhenus* aggeres dirupisset, campos rursus in Valles aquis opertas conversos, multisque idcirco inter *Bononienses*, & *Ferrarienses* exortis contentionibus, tandem prædictum Principem concessisse, ut *Rhenus* in *Padum* redderetur ingressus.

Valde humilem igitur situm hunc, in quo nunc posita est *Mutina*, olim fuisse credendum est, cum hæc nostra *Regio Padusæ*, in quam tot flumina confluebant, contermina crederetur; cujus humilitatis certissima signa sunt Junci palustres, Carbones, Ossa Animalium, Arborum trunci in profunditate *Pedum* 63. reperti, quæ omnia palam faciunt, solum illud aliquando sub dio fuisse, neque aliam habuisse faciem, nisi quam nunc præferunt *Valles Comaclenses*.

Hinc in *Italiæ antiquæ* descriptione *Cluverius* (e) non abs re quemdam *Plinii* locum emendatione dignum credidit; *Plinius* enim cum *Insulas* qualdam (f) *Cycladarum* ad instar variis in locis natantes descripsisset, ut in agro *Cecubo*, *Reatino*, *Vadimonis lacu*, id quoque in *Mutiensi* agro observari scripsit; *Cluverius* autem pro *Mutiensi* reposuit *Mutiniensi*; siquidem hujusmodi natantes Sylvæ ex limo, & arundinibus compactas, etiam nunc in *Vallibus Comaclensibus* licet intueri. Indubium tamen est, octodecim saltem sæculorum spatio, hujus Urbis situm, una cum circumstantibus agris, ad *Pedes* 14. excrevisse, in tali enim profunditate Viarum strata ex Silice, & Artificum Officinæ fodiendo reperiuntur;

(a) *Æn.* l. 11. c. 95.

(b) l. 5. *Georg.*

(c) in *Thalia.*

(d) l. 12. c. 4.

(e) l. p. c. 8.

(f) l. 2. H. N.

riuntur; quod Urbis planum tunc profectò erat, cum *Romanorum Colonia* est deducta; (a) quin, dum hæc scriberem, ac Puteus pro novi Fontis constructione fodetur, repertum est Numisma *Adriani Imperatoris* *Æris Corinthii* in profunditate Pedum 18.

Mutinam autem tunc temporis non longè à paludibus positam fuisse historiæ testantur, (b) *Appiano Alexandrino* referente, *M. Antonium*, & *Pansam* in *Mutinenſi* obsidione inter paludes, & arundineta invicem dimicasse; ac postmodum prope *Mutinam* in parvula quadam *Insula Labinii fluminis* (cùm tunc temporis eò usque *Mutinenſis ager* protenderetur) convenisse *Triumviros*, ac horrendam illam *Civium Romanorum* proscriptionem firmasse, cùm tamen hac nostra ætate nulla, nec paludum, nec *Insularum* apparent vestigia, sed solum cultissima rura spectentur.

Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas, exclamare libet cum *Poëtarum Principe*.

Hanc tamen soli excreſcentiam, & aggefſionem, quæ à maxima horum *Puteorum* profunditate ad summum usque observatur (de partibus profundioribus, & humanæ industriæ imperviis non loquor,) non nisi paulatim factam, ac assulatim, diuturni temporis progressu, satis palam faciunt varia *Terræ strata*, quæ in omnibus *Puteis*, dum fodiuntur, æquali ordine, ac distantia constanter observantur; adeò ut hæc soli accretio, tam benè distincta, & in cunctorum *Puteorum* fossione observabilis, multorum seculorum potiùs productum, quàm communis *Cataclysmi* tumultuarium, ac turbulentum opus censi debet.

Hæc erat itaque procul dubio antiquitùs facies *Cispadanæ*, & *Transpadanæ regionis*,

quæ olim aquis operta, & inhabitabilis, nunc amplitudine, & ubertate camporum spectabilis, multa habet *Oppida*, & *Civitates*; si enim *priscos Scriptores* evolvamus, infra *Brixillum*, & *Cremonam*, secus *Padum*, ad oram usque *Adriatici sinus*, nulla intercurreret mentio *Oppidorum*, vel *Civitatum*; quin quotquot exſistere, & adhuc exſtant in *Cispadana regione*, vel prope radices *Appennini*, sive proxima distantia fuerant constructæ, ut *Bononia*, *Mutina*, *Regium*, *Parma* &c. Mare autem in *Mundi primordiis*, nostram hanc *Regionem* occupasse, tum ex superiùs dictis, licet inferre, tum ex proximitate, quam ad *Maris æquilibrium* habet fabulosum *Stratum* illud, per quod aquæ istæ subterraneæ discurrunt. Etenim si ex superiùs citatis *Aleotti de Argenta*, diligentissimi *Hydrographi*, observatione, *Rhenus* è *Collium* radicibus prope *Bononiam*, usque ad *Padum*, in quem nunc non amplius influit, declivitatem habet *Pedum* 123. unc. 7. *Padus* autem ex illo termino, usque ad mare descensum habet *Pedum* 15. unc. 7. ac propterea tota *Rheni* declivitas, & perpendicularis altitudo ad *maris littus*, erit *Pedum* 139. minutiis omiſſis, *Planum* istud è quo *Fontes* isti ſcaturiunt, & cui *Mutina* superincumbit (quæ ad decem millia passuum à *Collium* radicibus recedit) non plus forſan quàm ad 30. vel 40. *Pedes* à *Maris æquilibrium* distabit, prout crassa *Minerva* licet colligere, quando huiusmodi negotium exactè diſquirere non vacat, nec magni refert. Verùm, si fodiendo ulteriùs progredi liceret, alia *Strata* procul dubio apparerent, donec illud planum obviam fieret, quod olim *Maris* sedes fuisset. At satius est alia perveſtigare, ac ex profundis illis *Adytis* prodire, si non datur ultra.

C A-

(a) Liv. l. 39. (b) l. 3. & 4. de Bel. Civ. R.

CAPUT QUINTUM.

Qualis sit hujus abditæ Scaturiginis natura, & conditio.

Quemadmodum in Artis operibus ab effectu qui sub adspectum cadunt, parilitate non adeò tutum est, nec sine erroris metu, licet inferre, par esse semper internarum partium mechanicum artificium, ut ex duorum Automatum exemplo patere potest, quæ licet eandem formam externam præferant, & Synchronicè easdem operationes edant, diversam tamen intus possunt habere structuram; ita multò minùs tutum est, de Polydædalæ Naturæ operibus judicium ferre, ac decernere, quibus illa utatur instrumentis, & qualis sit operandi modus: quare multum est, si ut ait *Aristoteles*, (a) *res obscuræ, & sensibus immanifestæ, ad possibile redigi possint*. Cùm itaque cò devenerim, ut tandem proferre debeam, quid de hujus admirandæ Scaturiginis natura sentiam, boni Conjectoris muneri fecisse satis mihi persuaserim, si Vadum hoc pertentando, pro certis probabilibus, Naturæ legibus congruentia proferre possim.

Conjectare itaque licet, Mare olim in hac nostra Regione cum *Appennino*, cui in primæva Mundi origine proximius erat, occulta habuisse, & adhuc habere commercia, ac per plura subterranea intervenia, in illius Visceribus varia fundasse aquarum Reconditoria, ut unum ex iis credi possit esse illud, è quo Fontes isti ortum ducant, & aquam per totum hoc descriptum arenosum spatium, in quo talis Scaturigo se prodit, expandi; laxatis verò repagulis, ac reaseratis Ostiis, non secus ac in aquæ ductibus evenit, in altum resiliire. Hoc autem meum Excogitatum, sicuti Naturæ non repugnat, ita eos declinat scopulos, quos vitare nequit præconcepta opinio, de immenso illo spatio, per quod subterraneum Flumen præterlabatur.

Possè autem per arenosum stratum vim

magnam aquarum ad longum etiam iter occultè defluere, neque rationi, neque experientiæ refragatur; quando ea est arenæ proprietates, ut aquam facillè absorbeat, & bibulæ epitheto maximè gaudeat. Nilum fluviorum maximum, arenis receptum, cursum in operto agere, scripsere *Plinius*, (b) & *Solinus*, quamvis nostris temporibus de hoc non satis constet. Testatur quoque *Seneca*, (c) Flumina quædem palàm in aliquem specum decidere, alia paulatim consumi, & interciderere. In *Vestphalia* prope pagum *Altembechen* refert Doctissimus *Kircher*, (d) planitiem quamdam fabulosam reperiri, in qua bis qualibet die magno impetu aqua erumpat, ut totam regionem illam inundet, & paulò post ab arena resorpta oculis se subducatur, sicca remanente fabulosa superficie. *Guadiana* flumen in *Hispania*, ut referunt, qui re ipsa illud observarunt, ubi in planitiem quandam devenit, sensim, ac sine strepitu à Terra absorbetur, certissimo sanè argumento; Flumen illud non in Voraginem aliquam ruere, sed per arenosa strata defluere. Haud secus ergo crediderim, ex occulto aliquo *Pennu Hydrophylactico* in proximorum Montium radicibus posito, & cum Mari communicante, aquam per latebrosos recessus descendere, donec in profundam hanc fabulosam planitiem multa glarea intermixtam diffundatur; ut necesse non sit spatium aliquod immensæ amplitudinis, ac profunditatis mente concipere, per quod aquæ istæ subterraneæ continuo discurrant, sed sufficiant exigua spatia interspersa, ob arenæ & glarea mixturam. Hujusmodi Puteorum specimen quoddam in *Sacris Codicibus* habemus, (e) ubi traditur *Isaac* fodisse *Puteum* in *Gerara*, & reperisse aquam vivam; verùm orta contentione inter Pastores Indigenas, & servos *Isaac*, alium fodisse

Puteum,

(a) p. Met. c. 4. (b) l. 5. Hist. Nat. c. 9. c. 35. (c) l. 3. Q1. Nat. c. 28. (d) T. p. Mund. Subt. l. 5. c. 4. (e) Gen. c. 25.

Puteum, qui *Latitudo* dictus est, cujus nominis dignitas nostris his Puteis re vera magis congruit.

Sabulum terram originalem, & sedem aquarum vocat *Helmontius* (a) reliquam verò Terram originalis Terræ fructum appellat, nec citrurationem, Sabulum Elementum virgineum dicit, cum præ cæteris corporibus difficilis sit Sabuli in aquam reductio. Hoc virgineum Sabulum statuit idem Auctor, ultimum fodiendi terminum, ultra quem progredi velle irritus labor sit, ob continuum nempe arenæ, & aquæ confluum; quin à Terræ cortice ad centrum usque Sabulum hoc extendi arbitratur, & in illo vim aquarum immensam hospitari, adeo ut millecuplo major sit aquæ moles, quæ in ipso asservatur, quàm quæ in toto Oceano continetur. Huic invisibili Oceano, ex ejusdem mente, ortum debent cuncta Maria, Flumina, & Fontes etiam in summis Montibus, ut sequaces aquæ vitale illud Sabulum ubique comitentur. Haud aliter sensisse visus est *Telefius*, qui Maris fundum, illius interioris Oceani Fontem dixit, quæ opinio *Platonice doctrine* de Barathro cohæret, è cujus sinu aquæ omnes exeant, & in idem recidant.

Quidquid sit de veritate hujus invisibilis Oceani in Sabulo hospitantis, quem ingeniosè, & satis probabilibus conjecturis concepit *Helmontius*, nemo tamen, reor, ibit inficias, quin per arenosa strata longo itinere possit aqua defluere, ac ubi hiatus aliquis pateat, in altum attolli non debeat, si potissimum ab alia ex editiori loco descendente urgeatur. Rem autem in his nostris Fontibus, ita se habere posse, probabiliter existimo, fluere nempe ex *Hydrophylacio* aliquo in vicinis Montibus posito, aquam per subterraneos ductus, donec terra solidam habeat compagem; ubi verò in hanc planitiem devenit, per Sabulosam aream latè exspatiari, ac in itinere, per Terebram exitu patefacto, ad eam altitudinem attolli, quam exigant *leges Hydraulicæ*.

Hæc autem facilior, & expeditior via mi-

hi visa est, ad explicandam hujus nunquam satis admirandæ Scaturiginis naturam, potius quàm ingentem illam concamerationem, cujus nulla apparent vestigia, seu Urbem pensilem cum integra Regione imaginari.

Ut autem specimen aliquod exhibeam, quomodo in hac Hypothesi fieri possit hujusmodi aquarum emanatio, ac in altum emissio; sit, ut in Fig. 2. in proximi Appennini Visceribus *Hydrophylacium* A B aquam è Mari deducens, & ab eodem *Hydrophylacio* per subterraneos canales feratur aqua, & expandatur per hanc profundam, & Sabulosam planitiem A B C multa glarea permixtam, qua Sabulosa planitie in arctiorem situm redacta, cogatur aqua per spatium magis angustum, quàm fuit illius origo, defluere, & suum cursum prosequi, donec in Mare, vel profundam aliquam Voraginem devolvatur. Puteis ergo E. F. G. H. absque ullo delectu, atque animadversione, in toto hoc tractu, huic Scaturigini superincumbente, excavatis, & facto per Terebram foramine, necessario debet aqua in altum elevari, utpote pressa ab alia, quæ ex alto descendens, antecedentem urget, & illam in sublime propellit. Hoc pacto hi Putei uberem aquarum alimoniam è *Patre Appennino* suscipiunt, non secus ac ille Puteus Aquarum viventium, quæ fluunt ex *Libano*, (b) de quo in *Sacris Codicibus* fit mentio.

Ex Mari autem aquam in talem Craterem refundi, potius quàm ex imbris, aut liquidis nivibus, longè probabilius videtur, quando aquæ ex pluviis, & solutis nivibus collectæ, majori ex parte per fluvios superterraneos descendunt, nec tam altè solum penetrare possunt, testante quoque *Seneca*, (c) nullam pluviam esse tam magnam, quæ terram ultra decem pedes madefaciat, nam ut idem ait, *Terra ubi satiata est, si quid supra desiderium cecidit, excludit*. Ac profecto qui fieri potuisset, ut tam in humidis, quàm siccis Constitutionibus, eodem semper tenore fluxissent, ac fluèrent hi Fontes, si illuc usque pluviales aquæ pertingerent, nec potius è

X

con-

(a) De El. Terræ. (b) Cant. 4. (c) l. 3. Qu. Nat. c. 7.

constanti, ac indeficiente Promptuario, è Mari nempe, aquas mutuarentur, quas postmodum arena percolatas, & omni falsedine exutas, eidem grato fœnore rependerent? Mihi equidem non obtingit satis percipere, quomodo occultum illud Castellum, è quo Fontibus istis aquæ dispensantur, si à pluviis & nivibus temporarium humorem suscipiat, statum inconstantem non habeat, & modò non augeat, modò non decreseat, ac propterea ob pressiois augmentum, ac decrementum, aliqua in his Fontibus alteratio apparere, non debeat.

Ne verò his Aquis subterraneis pluviales aquæ permisceri queant, maximè obstant strata Cretacea, quæ aquas impuras à lymphis illis purissimis tanquam septa firmissima dirimunt. Solum autem cretaceum censebat *Plato* (a) esse ultimum fodiendi terminum, ad perscrutandas puteales aquas, cogendo quemque ad cretam usque terram fodere, quòd si nihil aquæ in illa profunditate fuisset repertum, à vicinis tantum aquari posse permittebat, quantum postulare necessitas, cui opinioni subscripsit *Plinius*, (b) qui figulari creta apparente, spem adimi reperiendæ aquæ tradidit, neque amplius fodiendum puteum, quæ tamen opinio his, quæ hic loci observantur, nequaquam congruit.

Quemadmodum autem horum Fontium genesim, è Mari deducere libuit, ita quoque non negarim plures alios Fontes pluviis, & solutis nivibus ortum solummodò debere, hoc tamen discrimine, quòd Fontes qui aquam è Mari per occultos ductus hauriunt, perennitatem servant, eos verò qui ab imbribus, & temporariis scatebris oriantur, quibusdam anni temporibus, vel non parùm imminuantur, vel omnino siccescant, ut in magnis siccitatibus evenit, (c) qualem refert *Baccius* fuisse Anno 1566. in qua non solum Fontes omnes, sed etiam magna Flumina defecisse narrat. Haud absimilem Constitutionem duobus ferè Annis integris, Anno scilicet 1687. & 88. experta est *Cispadana*, & *Transpadana Regio*,

quo tempore, cum agri propter aquarum defectum squalerent, ac aliis in locis identidem Putei profundius excavarentur, sed frustrante diligentia, nec levem tamen in his nostris Fontibus alterationem observare licuit; sicuti neque in Constitutione omnium humidissima, quæ Annum 1690. ob caritatem Annonæ, & populares morbos nefastum reddidit, adeò ut nostri hi Fontes, ejusdem sint indolis, ac Fons ille apud *Tyanum Jovi Sacer*, de quo *Philostratus*, (d) qui nec incrementum, nec decrementum norat, ac propterea ab Indigenis *Inextinguibilis* vocabatur, seu Puteus *Æsculapii*, ut refert *Ælius Aristides*, (e) Orator Clarissimus, qui Puteus *Pergami* erat, *Civitatis Asiæ*, ac talis naturæ, ut semper ad labrum usque plenus esset, & quantacumque aqua fuisset exhausta, nunquam decresceret.

Neque solum complures Fontes ex Mari ortum ducere, fas est arbitrari, verum etiam multos Lacus cum eodem communicare; *Vulfiniensium Lacus*, cujus profunditas adhuc indeprehensa est, ad quam explorandam non semel vidi inter *Insulas*, *Marthanam*, & *Bisentinam* dimissos funes ad centenas orgyas cum magnis ponderibus, sed inani diligentia, hic Lacus, inquam tam æstate, quam hyeme, per flumen, *Martham* dictum, perenni cursu aquas in *Mare Thyrrhenum* exportat, nec propterea ullos fluvios recipit, nec Montes quibus coronatur, nivibus unquam albescent. Quin in eodem Lacu, dum placidus Ventis flaret Aër, & summa aquæ superficies plana esset, non semel observavi, intestinos motus ad instar Aquarum currentium in Oceano, id testantibus Piscatorum retibus, quæ infra aquam demersæ, ab illorum manibus violenter abripiebantur, argumentum evidens alicujus occulti cum Mari commercii. *Albanum Lacum*, *L. Valerio Potito*, & *M. Valerio Consulibus* de repente magno tumore elatum fuisse, cum nullæ pluviae è Cœlo cecidissent, neque ulla causa tam subitæ intumescentiæ internosci posset, refert *Jul. Obsequens* (f) in suo libro de Prodigiiis.

Haud

(a) De leg. Dial. 2.

(b) H. N. 1. 1. c. 3.

(c) de The. 1. 1. c. 24.

(d) l. p. c. 4.

(e) To. p. Orat. 28. in Put. Æsc.

(f) c. 2.

Haud me latet Fontium, & Fluminum originem è Mari deductam à Doctissimis Viris in dubium revocari; nuper *Gaspar Bartholinus Thomæ filius*, qui Majorum suorum gloriosa terit vestigia Dissertationem edidit *Haffnia* impressam, ubi absurditatis evincere contendit opinionem eam, quæ Fontium, & Fluminum originem è Mari deducit, ita ut Fontes omnes tam perennes, quam temporarii, ex illius sententia, pluviis ortum debeant. Sit quidem, ut ille ingeniosè probare nititur, quòd ad Fontium perennitatem in sicca, & squalida Constitutione servandam, sufficiat aquæ collectio, in aliquo Receptaculo, intra Montium cavitatem, ex præcedentibus pluviis; quomodo autem in quibusdam Fontibus regularitas, & eadem semper fluxus æqualitas, ad longum tempus queat persistere, qualis in his nostris Fontibus ad tot secula observatur, cum in quacumque Constitutione quantumvis sicca, vel humida, nullum appareat incrementi, vel decrementi signum, ego certè non video.

Cæterum, iis quæ opinioni de Fontium, ac fluminum origine ex Mari opponi solent, respondet *Scaliger*, (a) qui ad *Cardanum* conversus dicentem, nullam efferationem, quare Maris aqua, antequam ad Montes perveniat, ubique non erumpat, hæc habet verba: *At, ô Cardane, ille quem in 2. de Gen. Divinus Vir ait, omnia complevisse, tam bonus fuit Architectus, tam prudens Castellarius, ut Julius Frontinus nihil ad eum; Suorum igitur aquæductuum tubos tam doctè, cautèque coaptavit oneri ferendo, atque servando, ut hoc te metu liberet.* Non sum nescius, esse qui circa horum Fontium à marinis aquis originem, à me dissentiant, cum velint Fontes omnes à pluviis, & solutis nivibus ortum ducere, sed illorum rationes tantarum virium esse non video, ut ab opinione mea nihilum quidem me dimoveant; quare, sicuti non multum gauderem si mecum sentirent, ita moleste non feram, si à me dissentiant.

Quomodo autem è Mari Fontibus suggeratur humor, qui suapte natura gravis in

ipsum Mare, è quo effluxit, factò veluti circulo, debeat refluere, neque inter eos convenit, qui Fontium originem è Mari admittunt, ut apud *Gasparum Schottum* videre est, qui varias, tum antiquorum, tum recentiorum opiniones recenset, ac examini subjicit; adeò verum est illud *Aristotelis*, (b) antiquam esse dubitationem, quare tanta multitudo aquarum ad Mare conflente, nihilo Mare fiat amplius. Nonnulli marinam aquam supra propriam originem adscendere vi terræ tractoria existimant, alii succussatione, & marino æstu, alii vis spiritus inclusi, qui usque ad celsissima juga aquas propellat, alii in pressionem Aëris referunt, qui perpetuo accubitu, aquas per cœcos ductus in altum attollat, sunt qui ad *Divinam Providentiam* recurrant; sunt etiam qui naturali motu fluere marinam aquam, sive è fundo Maris, sive è lateribus ad Fontium Scaturigines, licet in Montibus editissimis positas, eò quia Mare sit altius Terra, ut putat idem *P. Schottus*. *Cartesii* autem opinioni, quæ fuit quoque *Fallopiani* nostri, hæere placet; qui aquæ marinæ adscensum, sub vaporis forma, ob inclusum calorem subterraneum, usque ad celsissima juga elevari arbitratur, & exinde ob frigus ambientium Saxorum in humorem concreescere, non secus ac fit in Chymicorum Destillationibus; adeò ut Montes sint ad instar Capitum Alembici, quibus vapores exaltati sufflaminentur, qui postea, priori forma relicta, in Fontium Scaturigines erumpant.

Refert *P. Iulius Cæsar Recupitus* in Vesuviani incendii historia, *Vesuvium* Montem eodem tempore, geminos Torrentes peperisse, unum ignis, versus littoralem oram, alterum aquæ, ex alio latere, quæ *Nola* campos respicit, flamma non solum lymphis fervante fidem, sed etiam iisdem oblitetrante; existimandum enim vi liquantis caloris, per Montis interiora diffusi, ex Lebetè aliquo è Mari, aquam excipiente, tantam halituum copiam elevatam fuisse, ut ad Torrentem procreandum sufficeret.

X 2

Nec

(a) Exc. 46. (b) Meteo. c. 2.

Nec obstant strata lapidea, & cretacea, quæ huic opinioni citatus *Bartholinus* obtrudit, & quæ impedimento esse possint, ne Vapores sursum efferantur; nam supposito, quod Montes, ut omnes fatentur, intus cavernosi sint, hujusmodi strata hunc usum præstare possunt, ut Vapores, vi caloris sursum elatos sistant, & per varias rimas, tamquam Venas, quibus eadem Strata, præsertim scrupea, & lapidosa pervia sunt, iisdem exitum, sub forma liquoris permittant, unde Fontes oriantur, qui dicuntur Ora Venarum. Originem itaque Fontium, ac præcipue eorum, qui perennes sunt, nullique alterationi obnoxii, è Mari per continuum Vaporum adscensum, in magnis Naturæ Receptaculis deducere, expeditior est via, & Naturæ legibus magis conveniens; idque fieri in casu nostro fas est credere, tum ex superius descripto *Cispadanæ Regionis* veteri statu, tum ex perpetuis ignibus, quos intus alunt proximi Montes; qui identidem multum flammæ, per amplios hiatus cum cinere, & lapidibus eructant, tanto strepitu, ac fragore, ut hinc ad 12. millia passuum, quandoque exaudiantur; quod quidem novum non est, cum hujusce rei meminerit *Plinius*, (a) qui scripsit in *Mutinensi agro statis Vulcano diebus, ignem exire solitum*, & pro portento refert, duos Montes inter se concurrisse fumo, & flamma exeunte, interdum spectante magna Equitum Romanorum, & Viatorum multitudo. Id autem præcipue visitur in Monte *Gibbio*, ubi varii Fontes exstant, è quibus Oleum de Saxo, ut vocant Indigenæ, seu *Petroleum* emanat.

Dum horum Fontium Petrolei exactiorem historiam, quam quæ apud Scriptores habetur, meditarer, per literas à Celeberrimo Viro *D. Malliabechio* (ad quem tanquam Litterarum Principem quidquid novi in Litteraria Republica contigerit illicò defertur) accepi, Doctissimum Virum *D. Oligerum Jacobæum* Professore Regium Hassniæ Libellum à se repertum, inter membranas M. S. nuper edidisse, sub nomini *Francisci Arcosti*

de Oleo Montis Zibinii, seu Petroleo Agri Mutinensis, quem Libellum Vir ille Clarissimus eidem *D. Malliabechio* dicavit, cum Præfatione ad Lectorem adjecta, magna profectò Socordiae nostræ exprobratione, qui exspectamus, ut è remotissimis regionibus exsurgant, qui res nostras, nostrorum scriptis illustrent.

Quamvis ergo Fontium nostrorum originem è Mari primò, deindè ex *Hydrophylacio* aliquo in Montibus nostris posito derivare lubeat, in quod Vapores ob inclusum calorem elevati ex materia è Mari jugiter subministrata, sub liquoris forma refundantur, non ideò tamen inferre velim, *Hydrophylacium* illud in summis *Appennini* jugis positum esse, illud enim potius in imis radicibus, quàm in illius verticibus situm esse crediderim; licet enim, ut superius demonstratum, non semper necesse sit, ut aquæ licet intra tubos conclusæ sui *Hydrophylacii* altitudinem pertingant, quod evenit quotiescumque arctato emissario liberum non habent effluxum, ut in Fig. 1. attamen si in *Appennini* summitatibus hoc receptaculum statuere velimus, probabiliter aquæ in his Puteis altiùs deberent assurgere, cum tamen infra Soli corticem, ut plurimum subsistant. In quam verò parte, num prope Collium radices, an in partibus interioribus, admirandum hoc aquæ Penarium à *Divino Architecto* fuerit constructum, mihi certè divinare non licet. Ego mecherclè nulli labori, nec impensæ peperci, ut hujus Scaturiginis caput, & originem scrutarer; idcirco non solum totam hanc Planitiem versus Colles, sed Montes ipsos perlustravi, at nulla potui vestigia deprehendere; exiguos quidem Lacus, sed temporarios observavi, qui per æstatem arefcunt, & in Boum pascua transeunt; qualis est Lacus prope Pagum quemdam Pavulum dictum 25. hinc passuum millibus distantem. Libuit itaque harum aquarum subterfluentium originem ex altiori Fonte petere, scilicet ex occulto aliquo *Hydrophylacio* in partibus *Appennini* interioribus posito. Certum est autem Montium penetralia cavernosa esse, &

varia-

(a) L. II. H. N. c. 110.

varia in illorum Visceribus esse aquarum Reconditoria, unde Fontium, & Fluminum est origo. Intra Appennini profundiores recessus, ingens *Hydrophylacium* sibi finxit *Lucanus*, è quo cuncta *Italiae* Flumina prodirent, quæ in Mare superum, & inferum decurrunt; illius elegantissima carmina hic debet referre, quando in rebustam abstrusis ratiocinari cum *Philosophis*, vel cum *Poëtis* vaticinari idem prorsus est.

*Fontibus hic vastis immensos concipit amnes,
Fluminaque in gemini spargit divortia Ponti;
In lævum cecidere latus, veloxque Metaurus,
Crustumiumque rapax, & junctus Sapis Isau-*

*ro,
Quoque magis nullum tellus se solvit in amnem
Eridanus fractas deducit in æquora Sylvas.
Dexteriores petens Montis declivia Tybrim
Unde facit.*

Cùm verò ex iis, quæ superius in horum Fontium historia recensuimus, satis constet, hanc Scaturiginem non fuisse mundo cœvā, siquidem, cùm ultimum illud planum, in quo Terrebra defigitur, aliquando Aëri externo fuerit expositum, ut Arbores inibi existentes abundè testantur, si in ipsis Mundi primordiis aquæ istæ fluxissent, ut modò fluunt, facili negotio aquæ vis pondus illud excussisset, veluti interdum evenit, cùm dif-

fertur perforatio; quando igitur, inquiet aliquis, & quomodo ortum habuit hæc admirabilis Scaturigo? Huic respondere liceat, nulla hujus extare monumenta, nec sciri absolute posse, quando primùm fluere cœperint hujusmodi aquæ; pro re certa tamen habendum, non nisi post magnas illuviones, & postquam hic loci facta non fuerit magna soli aggestio, cœpisse illarum fluxum, alioquin, ut modò aiebam, aquæ vis iners pondus excussisset. In sublime igitur elata hac nostra Planitie, facilè crediderim, ex ingenti aliquo Terræ motu novas vias apertas fuisse, ut ex *Hydrophylacio* in proximis Montibus posito, & ex Mari per continuam evaporationem aquas suscipiente, illæ per *Sabulosam* *Areā* superius descriptam, possent fluere, & ita suum cursum per multa secula servasse, antequam humana sagacitas, eò pertingeret, ac *Terebra*, velut *Phlebotomo*, Terræ Venas pertunderet. Ex Terræ autem validis concussionibus, antiquos Fontes emori, alios verò exoriri, multis observationibus, satis constat; sic *Ovidius*: (a)

*Hic Fontes Natura novos emisit, & illic non
Clausit, & antiquis tam multa tremoribus
Orbis.*

Flumina profiliunt, aut excœcata residunt.

[(a) l. 15. Metam.

CAPUT SEXTUM.

Progressus, ac finis harum aquarum disquiritur, nec non eorum, quæ in Puteorum fossione fuerunt observata, ratio redditur.

Hujusmodi autem subterfluentium aquarum, quis sit progressus, quorsum tendant, & quemnam in locum desinant, disquisitione dignum videtur. At hic quoque, ut dici solet, *mibi heret aqua*, & nonnisi conjecturis locus. Sæpius itaque à *Puteariis* ipsis sciscitatus sum, num *Terebram* sentiant ab aquæ impetu in partem aliquam abripi, at nihil firmi ab iisdem rescire potui. Cùm autem multò major sit longitudo tractus, per

quem hæc Scaturigo extenditur, quàm ejusdem latitudo, propius verò crediderim, fluere has aquas subterraneas ab Occidente ad Orientem secus *Viam Æmiliam*, qui terræ tractus ad sex milliaria extenditur, cùm latitudo quatuor passuum millia non excedat, quantum hætenus observare licuit; hoc autem itinere emenso, licet opinari, vel in interiora Terræ demergi, vel per cœcas ambages, in Mare devolvi, juxta leges hydraulicae.

cæ in terreno corpore pericyclofis, quam non solum ab *Ecclesiaste* descriptam legimus, iis verbis. (a) *Omnia flumina intrant in Mare, & Mare non redundat: ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant;* & ab *Ethnicis Poëtis*, ut à *Lucretio* his carminibus: (b)

*Debet ut in Mare de terris venit humor aquai,
In terras itidem manare ex æquore salso.*

sed etiam à gravissimis nostrorum temporum Scriptoribus, multis rationibus comprobata, ut *Aria Montano*, *Varenio*, *Vossio*, *Bechero*, aliisque quos in suis Animadversionibus rerum varietate refertis, (c) citat Clariss. *Lanzonus Medicus Ferrariensis*.

Haud immeritò hic ambigi posset, num horum Fontium in posterum perpetuus esse debeat fluxus; ac profectò cum à *Romanæ Reipublicæ* temporibus, usque ad hanc nostram ætatem, tanta soli accretio facta fuerit, tum in Urbe, tum in agris circumstantibus, ac fluviorum alveis, postquam tantumdem temporis effluerit, nullus superest hæsitandi locus, quin tandem horum Fontium desiturus omninò sit cursus, iisdem manentibus causis, proximis nempe Fluminibus Montium spolia abripientibus, & subjectos campos operientibus. Quapropter sicut antiquitus hi Fontes præstantiori usu ad multos pedes supra Terræ superficiem assurgebant, nunc autem illius planum vix attingunt, ita censendum est, venturum aliquando tempus, in quo aquæ istæ in suis Puteis stagnare debeant, quando scilicet deerit declivitas in quam decendant; Atque hæc quidem permutationes, quæ occulto ævo, & sine teste succedunt, si præsentem rerum faciem spectemus, vix fidem merentur, vere tamen, & sequutas fuisse, & in posterum sequuturas, res ipsa loquitur; at quia (ut ipsius *Aristotelis* verbis utar) (d) *hæc in temporibus longissimis ad vitam nostram fiunt, latent hæc facta, & prius omnium gentium interitus contingunt, & corruptiones, quàm memoretur horum permutatio à principio ad finem.*

Hoc autem Civitatum quæ in plano sunt

positæ, commune est fatum, ut multis lagentibus seculis jaceant semisepultæ, seu (ut agebat *Sacerdos ille Ægyptius* apud *Platonem* (e) loquens de *Græciæ Civitatibus*) fluminum impetu ad Mare rapiantur; quamvis alia ex parte Urbes, quæ in Montium jugis sitæ sunt denudatis fundamentis, temporis injurias deprædicent, certissimo argumento, nihil esse in hoc Mundo constans, ac firmum, sed alterius Civitatis altius positæ, & in æternum duraturæ, optandum esse Domicilium.

Quare autem hi Fontes, cùm è Mari ortum deducere supponantur, fluxum, ac refluxum nesciant, sicuti Fontes quidam, quorum apud Scriptores, fit mentio, velut ille quem memorat *Plinius Junior* in agro *Comensi*, (f) ter in die statis auctibus crescere, ac decrecere; id fieri posse existimarim, quòd his Fontibus è Mari suppeditetur humor, per vaporum adscensum; quæ evaporatio quamvis non semper uniformis supponi debeat, ob ignes subterraneos modò debiliores, modò fortiores, attamen satis est si talis sit, ut sufficiat ad suppositum Craterem eodem modo semper plenum servandum, ex quo pendet in nostris his Fontibus ad tot secula fluxus æqualitas, quidquid sit postea de aqua, quæ interdum superfluat, & aliò dispergatur. Cur autem Fontes quidam statim temporibus modò fluant, modò quiescant à fluxu, variæ solent afferri causæ, quarum præcipua est (si tamen sint ex iis, qui è Mari aquam hauriant) causa, inquam, est Maris æstus, vi cuius per continuatos ductus, aqua usque ad ora Fontium propellatur; ex quo fit, ut accedente, & recedente Mari, Hujusmodi Fontes modò pleni, modò sicci observentur.

Hyemali tempore magnum calorem in his Puteis, sicuti æstivo, insigne frigus persentiri diximus, uti etiam ex *Thermometro* ad varias altitudines dimisso satis patet, ac superius apposita Tabella ostendit: quæ quidem observationes Antiperistasis Assertoribus, favere non parùm videntur, eòque magis, quòd hujusmodi observationes, non in montana, sed

(a) *Eccl. i.* (b) *l. i.* (c) *Anim. 86.* (d) *1. Meteor. c. ult.* (e) in *Timæo.* (f) *l. 4. ad Licinium.*

sed campestri regione factæ fuerint. Non enim tutum reor id in Fodinis, & Montium cavernis pertentare, ob metallicas exhalationes, & varia Salium, & marchasitarum genera, quarum prægnans est illorum uterus; dum enim huiusmodi substantiæ aquis perfunduntur, ad instar calcis incallescunt, & varias excitant exhalationes, quod quædam aquæ minerales testantur, quæ actu calidæ erumpunt, quibus addendum, quodd in Montium visceribus, varia sunt Ignis Reconditoria, quæ subterraneam temperiem non parum immutare possunt, quod in magnis planitiis non evenit, qualis est *Cispadana*, & *Transpadana* regio.

Multa quidem de subterranea temperie collegit Doctissimus *Boyle*, ex variis Relationibus, (a) quas omnes tamen accepisse ait ab iis, qui varias Fodinas perlustrarunt: quare, & ipse ultrò fatetur, iisdem in locis, & iisdem Anni temporibus longè diversam esse Aëris subterraneam temperiem, ob diversam Salium naturam, refertque è quibusdam fodinis calida effluvia æstivo tempore persentiri; non solum autem è Montium cavernis, calidos halitus æstivo tempore exspirare, sed etiam frigidissimam auram, sæpissimè observatur; in *Hetruria*, prope *Lacum Vulturni*, ad *Martham Oppidum*, exiguum Antrum ad montis altissimi radicem exstat, quod Antrum non ultra sex, vel octo pedes profundum est, attamen in latere Speluncæ, per exiguam rimam ventus adeò frigidus exspirat, ut Boreæ algori conferri possit; PP. *Ordinis Minorum S. Francisci de Paula*, qui prope hunc Montem Templum unà cum Monasterio habent, hoc Antrum pro Vini Reconditorio utuntur, ac æstivo tempore Vinum hauriunt adeò frigidum, ac si nivatum esset, quin si per solam horam fructus horarios ibi detineant, illos extrahunt gelido rore conspersos, ut sæpius mihi cum iisdem PP. Canicularibus diebus commoranti observare licuit.

In magnis autem Planitiis, ubi tota contextu Terra solida est, neque tot Salium genera, aut conclusos ignes servat, si altius

fodiendo liceret descendere, exactior certè posset haberi subterraneæ temperiei certitudo; in histamen nostris Puteis reciprocationem hanc caloris, & frigoris, è diametro oppositam Aëri externo, non solum ad sensum tactus persenti, quoties in hos Puteos diversis temporibus descendi, sed ne ulla deceptio in sensu à calore vel frigore præoccupato contingeret, per *Thermometrum* sigillatum manifestè deprehendi. Quæcumque autem sit caloris, & frigoris natura, ac indoles (non enim huius loci est disquirere, utrum sint nuda Qualitates, vel Corpuscula talem sensationem in nobis efficientia) Antiperistasis non videtur è Scholis ableganda, utroque enim modo sat rectè explicari potest. Ut ut ergo secundum Climum, & Regionum diversitatem varia, ac diversa sit subterranea temperies; constat tamen, & *Thermometrum* dimissum apertis notis loquitur, fieri saltem in prima Terræ regione, (quidquid sit, de profundioribus, ac Centralibus) hanc caloris & frigoris reciprocationem, juxta varias Anni Conversiones, ac semper in qualitate opposita ad eam, quam habeat Aër externus in quo degimus; ut hic quoque usurpari possit illud *Divini Hippocratis*. (b)

Lux Orco tenebræ Jovi; Lux Jovi tenebræ Orco.

Verùm antequam ex his Puteis emergam, æquum est, ut Phænomenum quorundam, quæ in illorum fossione observantur, aliqua reddatur ratio. Superius est dictum, summam is his Puteis tempore hyemali esse aëris quietem, ut lumina accensa persistant, nullam fumosam exhalationem excitari, facilem duci anhelitum; vere autem, crassam nebulam elevari, lumina extinguere, ac fossiores penè suffocari; ac unde hoc, cum potius hyeme, ob calorem ibi tunc temporis magis intensum, ac æstivo parem, ratio videatur exposcere, ut promptius in loco humenti excitanda esset fuliginosa exhalatio, quæ aërem turbare, ac lumina extinguere deberet, æstate autem ob frigus, quod in his Puteis hospnatur, bromati rigori haud dissimi-

(a) De Subt. Temp. cap. 6. (b) de Diata, n. 5.

Idem in ob. vol. (a)

diffimile, æquum foret, ut aër purior esset, nec crassis vaporibus adeò impeditus, ut respirationi inidoneus esset? An quia calor in his Puteis hyemali tempore, ob antiperistasis auctior, vim habeat vapores qui suscitantur dissipandi, ac resolvendi, æstate verò ob intensum frigus nequeant dissolvi? An potius, quòd hyeme halitus, qui à calore in his Puteis elewantur, aëre externo, utpote frigido, ac densiori, leviores sint, adeoque facilius adscendant, æstate graviores sint, nec tam facile aërem externum subire possint, ideoque ibi stabulantes, difficultatem anhelitus inferant, & accensa lumina extinguant.

Mirari autem hic subit, quare in metallicis fodinis, magnæ licet profunditatis, quales sunt *Hungaricæ*, ad longum tempus commorentur Fossiles quocumque tempore accensis luminibus, nec tam grave incommodum in respirationis negotio persentiant, in his verò Puteis sub dio positis, & cum aëre externo, non per anfractus, sed directè communicantibus, Operarii æstate ferè suffocentur, extinctis unà luminibus; ita ut canicularibus diebus conductitia non sit illorum opera, ni fortè id contingat, quòd Fodinæ in Montanis regionibus, & aridis locis excavatæ aërem habeant non ita densum, sed talem qui respirationi sufficiat; hi verò Putei in campestri regione, & uliginoso solo effossi, copiosiora effluvia suppeditent, ut aër illis oppletus, ad respirationis usum omnino ineptus sit. Non negarim tamen in fodinis quoque metallorum, fossiles difficili anhelitu vexari, tum ob proprios halitus, tum propter metallicas exhalationes, immò interdum necari; adeò ut ad avertendum suffocationis periculum, Machinis spiritalibus utantur, ad aërem absorbendum, & novum immittendum, quas Machinas apud (a) *Agricolam* descriptas videre est; ac ulterius foveam quamdam à fodina distantem, excavare soleant deorsum tendentem, è qua Cuniculus protendatur ad locum usque, in quo fossiles exercentur; qui Cuniculus est ad

instar Ventiductus, qui novum aërem invhendo, & veterem ad Os fodinæ propellendo, Operarios valdè recreat, & à suffocationis periculo eximit, at id in profundioribus fodinis tantummodò fieri solere tradunt *Agricola*, & *Boyle*. Exstinguuntur ergo æstate in his Puteis lumina, & gravissima respirandi difficultate premuntur Putearii, eò quia aër inibi existens, totus crassis vaporibus ad saturationem est refertus; qui vapores densi, ac ponderosi supra aërem calidiorem, ac levio-rem asurgere nequeunt, quin ibi ex suæ gravitatis natura coguntur hospitari; Lampas autem Vitalis in sanguine exardescens, raritatem, & inania spatia in aëre necessariò exigit, ut in illo fuliginosa effluvia deponat, ac pariter recenti aëre pro sui pabulo indiget, secus citò emoritur.

Annotatum est superiùs in recensendis rebus curiosioribus, quæ in horum Puteorum fossione occurrunt, tria esse Strata Cretacea, duo Pedum 11. alterum inferius minoris crassitudinis, cum suis Stratis Palustribus duorum Pedum interjectis. Sæpius circa horum Stratorum generationem, mentem exercui, mecum perpendens, quomodo tali ordine in toto hoc tractu inter se distinguantur. Scio D. *Iacobum de Grandis* Venetiis olim Medicum satis celebrem in Libro quem edidit de Veritate Diluvii universalis, mentionem fecisse de hisce fontibus, ut ab istis puteis veritatem cataclysmi exquireret, sed à verò longè aberravit Vir ille, licet enim in his Regionibus ortum duxerit, cum tamen alibi degerit, præsens certè nunquam horum Puteorum fossionem vidit, sed totum id quod de his Puteis tetigit, ab aliis accepit; si enim semel horum Fontium structuram vidisset, nunquam scripsisset molem cretaceam in his Puteis altitudinis Pedum 24. reperiri, & Stratum palustre ejusdem molis; tria enim strata cretacea, duo quidem Pedum 11. & alterum minoris molis cum suis stratis palustribus interpositis duorum Pedum passim observantur; nullius itaque ponderis est illius conjectura pro Veritate

(a) l. 7. de re metal.

ritate Diluvii Universalis ex mole Cretæ desumpta.

Persuasum itaque habeo, post Universale Diluvium, cujus vestigia forsitan profundiora sunt, à tribus particularibus illuvionibus, magnis tamen, ac antiquissimis, producta fuisse prædicta Strata Cretacea, ita ut ab una illuvione ad alteram, multum temporis effluerit, & hoc pacto aquis restagnantibus, & putrescente solo, ortum habuerint Strata illa palustria intermedia, ex Plantarum foliis, & radicibus congesta. Hanc autem cretaceam molem, ex terra è Montibus, ob præcipitem aquarum descensum in has Valles deducta, compactam fuisse facile crediderim, si quidem ad cretam coacervandam pro figlinis operibus, mos est nostris quoque temporibus ex *Scultenna*, & *Gabello*, in *Carpensi* agro præsertim, aquam per Inciles in foveas quoddam arte factas derivare, qua ratione æstivis ardoribus aqua absumpta, multum argillæ in iisdem subsidet, qua postea Figuli utuntur ad Vasa sua plasmanda. Plasticem autem in hac Urbe antiquitus excelluisse, ob argillæ præstantiam, ac facilem ductilitatem testatur *Plinius (a)* referens *Mutinam* in Italia opere figlino valde nobilitatam, cum tunc temporis, ut idem ait, eò devenisset luxuria, ut pluris constarent fictilia quam murrhina.

Atque hæc quidem Stratorum diversitas, quæ in magnis Planitiis visitur, ex interpolatis inundationibus, & soli aggestione fieri censendum est; at unde sit Stratorum diversitas, quæ in Montibus quoque deprehenditur, non tam facile est discernere. (b) In *Meliboci Montis* fodinis refert *Agricola* sexdecim Strata observari diversi coloris, ac diversæ altitudinis, quod si ulterius suffodere liceret, (c) innumera alia Strata diversi generis procul dubio apparerent. Si opinioni *Fallopiani* nostri hæc placeat, non arduum erit horum Stratorum in Montibus generationem, ac diversitatem intelligere; putat enim Montes constructos esse, ab exhalatione sicca ob calorem in Terræ visceribus conclusum, quod ab illorum figura pyramidalis colligit, immo

ab huiusmodi exhalatione nutrir, & sensim crescere existimat; quo pacto sicuti in Antimonii sublimatione flores diversi coloris pro Ollarum diversitate colliguntur, ita prorsus in Montium cavernis, idem fieri censet, pro varia metallorum, & fossilium generatione. At cum in ipsa Creatione à *Summo Opifice* Montes fuerint fabrefacti, congruum est fateri, in tota sua perfectione (non secus ac *Protoplastus*) & cum tot Stratis ad varios usus ab eodem fuisse constructos.

Egregium usum quem præstant hæc strata, præsertim argillacea, pro fontium generatione, five ex pluviis fiant, ut temporarii, five ex Maris aqua, ut perennes, & regulares, ingeniosè quidem in superius citata Dissertatione ostendit *Bartholinus*; huiusmodi enim strata ad aquarum collectionem in unum Receptaculum præcipuam operam conferunt, ac similiter ad illarum per longum inter effluxum, alioquin dispergerentur, nec ulla esset ratio, quare potius in uno loco, quam in alio Fontes erumperent; quem usum procul dubio in hisce quoque Fontibus præstant strata hæc argillosa; his enim aquis subterraneis, per Sabulosam planitiem discurrentibus, æquum est putare substratum esse aliud planum cretaceum, ita ut superius, & inferius conclusæ, cursum suum veluti per aquæductum, teneantur prosequi, nisi quando per hos Puteos, data porta, superas ad auras emergant.

Posita ergo abdita ista harum aquarum per sabulosam, & glareosam planitiem expansione, mirum non est, si murmur in Puteorum fundo percipiatur, aqua per glaream discurrente (quam glaream inibi ex Sabulo compingi, potiusquam è Montibus decidere, probabilius est, quando non exigua illius copia adeo mollis est, ut solo digitorum attritu dissolvatur) si in omnibus Puteis ad eandem altitudinem aqua evehatur, cum eadem sit causa, quæ illam in altum propellat, pressio scilicet ab aqua ex alto, & ex eodem Receptaculo descendente, si æquè sinceræ, ac salubres sint lymphæ istæ, cum ejusdem sint indolis.

Y

(a) l. 25. H. N. c. 12. (b) l. 5. de Meta. (c) De Met. & Foss. 7.

dolis. Eandem ob causam vividiores fiunt hi Fontes, quò plus aquæ exhauritur, ac illorum segnities, quando contingat, emendatur; siquidem ex arena regeſta, & in imo ſubſidente, foramen à Terebra factum aliquando obſtruitur, certo indicio, fluere has aquas per

fabuloſam Arcam, neutiquam verò per immenſam, & liberam laxitatem, quod pariter ex depreſſione, & ſoli fatiſcentia, interdum obſervata, dignoſci poteſt, cum ſcilicet nimium aquæ, & arenæ effluxerit.

CAPUT SEPTIMUM.

Queritur proportio, quam habeat aquæ elevatio in fiſtula erecta alteri fiſtulæ Horizontali inſerta, ad ſui Hydrophylacii altitudinem.

Corporum fluidorum tam abſtruſa, ac involuta eſt natura, ut à ſolidioribus Ingeniis nunquam ſatis potuerit explicari. Pauca nobis, at magni momenti, ex antiquioribus reliquit *Archimedes* in libello, quem de iis quæ inſident in aquis inſcripſit, qui liber, ut ipſius (a) *Tullii* verbis utar de *Cranzoris* libro, eſt non magnus, verùm aureolus. Hanc Philoſophiæ partem ſubtiliſſimam excoluerunt inter recentiores, potiſſimum *Galileus*, *Stevinus*, *Boyle*, *Borellus*, ac poſtremo Vir Clariff. D. *Gulielmus* inſignis Mathematicus Bononiensis; qui omnes licet fluidorum miras proprietates multis obſervationibus, ac experimentis Hydroſtaticis ſatis profundè quidem fuerint expiſcati, locum tamen ulteriori perveſtigationi reliquere; nam ſi in ulla re locum habent illa (b) *Senecæ* verba, habent in hac præcipuè omnium maxima, atque involutiſſima, in qua etiam, quando multum actum fuerit, omnis *Ætas* quod agat inveniet.

Cum itaque ex noſtra Hypotheſi hujus abditæ Scaturiginis, aquæ mobiles ſint, & fugaces, ac ſimul in altum adſcendant, eò quòd, ut ſuperiùs dictum, illarum exitus, ac præcipitatio in Voraginem aliquam coarctetur; & cum huiusmodi adſcensus in his Puteis conſtans ſit, ac perpetuus, nec ſine proportionem aliqua ad ſui *Hydrophylacii* altitudinem fieri queat, quod *Hydrophylacium* in proximi *Appennini* radicibus ſuppoſuimus, & multò altiùs quàm ſit harum aquarum, ab imo Puteorum ad ſummum uſque elevatio, propterea non inutile, nec injucundum fore duxi,

ſi huiusmodi proportionem ſaltem adumbrare, ſi non exactè exponere contenderem. Quando itaque ex ſuperiùs demonſtratis in Fig. 1. conſtat, quòd ſi nihil ſit, quod aquam per fiſtulam fluentem remoretur, conſtat inquam, quòd nil aquæ per foramina parva in fiſtula adſcendet; at ſi Obex aliquis ad Oriſcium fiſtulæ apponatur, ita tamen, ut non ex toto occludat, & obſtruat Oriſcium, tunc per foramina, vel per fiſtulam perpendiculariter erectam, adſcendet quidem aqua, ſed altitudinem aquæ in Vaſe contentæ nunquam attinget; quæramus ergo ad datam reſtrictionem Oriſcii alicujus fiſtulæ per quam aqua deſluat, ad quamnam altitudinem debeat aqua elevari in alia fiſtula perpendiculariter erecta, & eidem infixæ, ut in figura tertia, & quænam ſit proportio inter dictam altitudinem, & eam quam habet *Hydrophylacium*, quod aquam ſuggerit, & quod ſemper plenum ſupponitur, cum id à nemine, quod ſciam, hætenus fuerit obſervatum. Sit ergo Vaſ A B C D aqua plenum, cui ad latus fiſtula D F in ſitu Horizontali ſit infixæ, & cujus Oriſcium ſit ex medietate clauſum, ita ut non pleno fluente aqua exeat; ſit pariter in medio fiſtulæ D F alia fiſtula vitrea H I inſerta, & ad perpendiculum erecta: libero itaque exitu aquæ permiſſo, dico quòd in fiſtula intermedia H I ad talem altitudinem aqua elevabitur, quòd ſi aquæ in Vaſe contentæ altitudo ſit v. g. partium octo, elevatio aquæ in fiſtula erecta H I erit partium ſex, atque ejuſmodi proportio cuicumque diviſioni am-

plitu-

(a) in Lucul. (b) l. 6. Quæ. Nar. c.

Fig. 2.

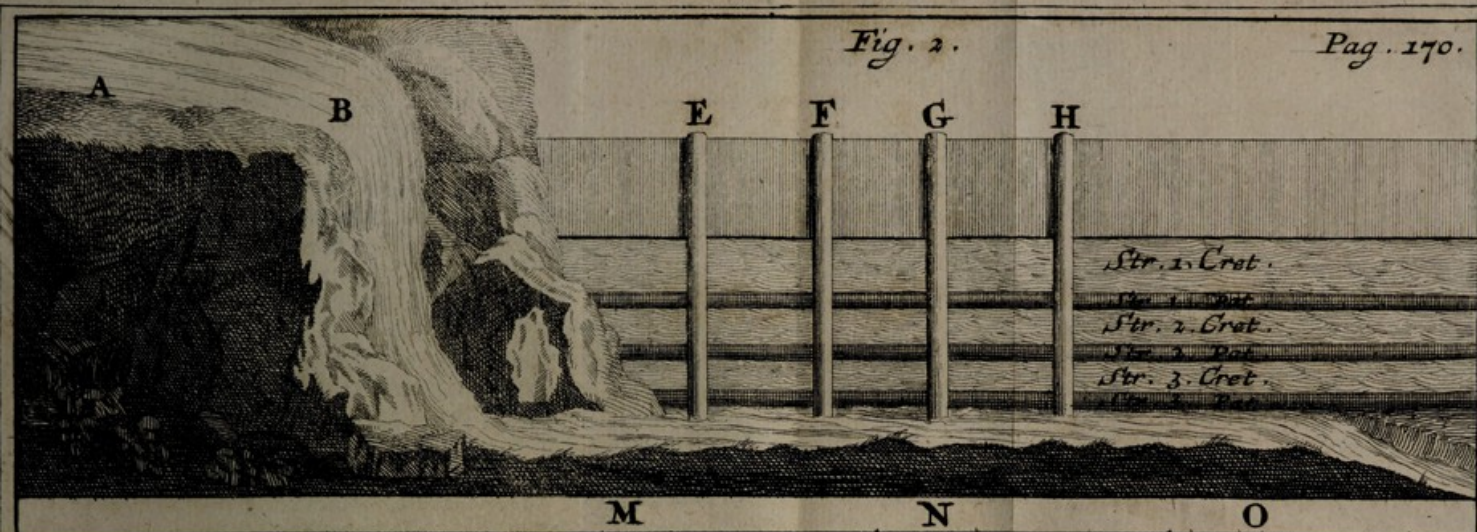
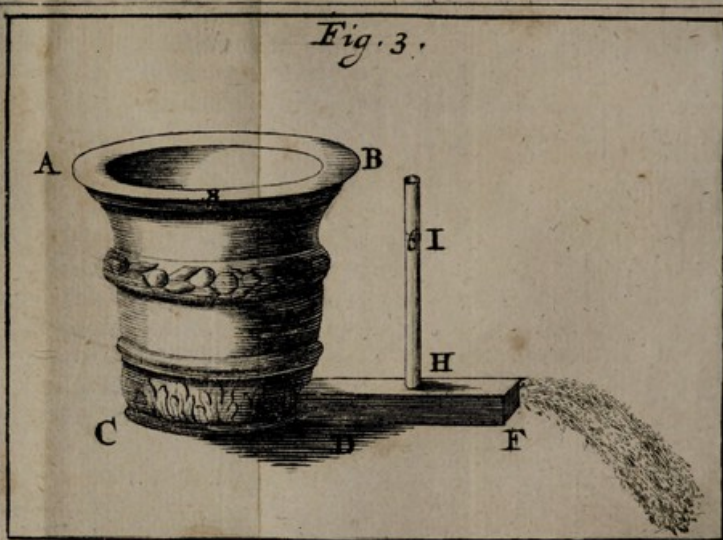

Fig. 1.

Fig. 3.

plitudinis Orificii fistulae DF semper respondit.

Etenim si fistulae DF Orificium sit ex toto, ac penitus clausum, ut nihil aquae defluat, nemo non novit, quod aqua in fistula HI ex sui natura in eadem linea Horizontali, in qua est aqua in Vase contenta, debet se constituere; ad quem effectum duo procul dubio æquis viribus concurrunt, scilicet aquae pressio in Vase contentæ, & resistentia Obicis, qui fistulae foamen prorsus obstruit, qui Obex æquivalet potentiae ex adverso prementi, nisi contrario pressioni aquae in Vase stagnantis; si ergo aquae elevatio in tali casu est productum, quod à duabus causis æqualiter operantibus, nempe ex aquae pressione, & Obicis resistentia emergit, pariter quando ejusdem fistulae DF Orificium erit aliqua ex parte restrictum, aquae adscensus in fistula intermedia HI, qualiscunque sit, erit productum ex eadem pressione, ut in primo casu, & Obicis virtuali pressione, sed inæqualiter operantibus; hinc fit quod cum pressio aquae superincumbentis in Vase, & urgentis ad effluxum sit in eodem gradu, & energia ut prius, & altera ex parte diminuta sit Obicis Virtus, non possit aqua in fistula perpendiculariter erecta, ita elevari, ut aquae altitudinem in Vase contentæ pertingat, sed necessario debeat infra illam subsistere, adeo ut si altitudo aquae in Vase sit ex suppositione pedum octo, & operetur tali pressione, quæ hujusmodi altitudini congruat, Obex verò non agat nisi pro medietate, idest ut quatuor, his duobus simul operantibus, & aquae adscensus efficientibus, non poterit prodire nisi effectus, qui inter hac duo Agentia se habeat ut numerus 6. inter numeros 8. & 4. idest cum media proportionem Arithmetica; quare in supposito casu aqua in fistula erecta HI ad partes sex tantummodo elevabitur, quæ elevatio est dimidium aggregati ex altitudine aquae Vase contentæ, & Obicis potentia.

Hujusmodi primò fuit meum ratiocinium, antequam experirer, num illi res ipsa congrueret; id autem pertentavi, tubum ligneum, & quadrilaterum, ob commodio-

rem Orificii divisionem in Vasis latus inferendo, ut in Fig. 3. ac fistulam vitream in partes octo divisam, & perpendiculariter erectam eidem tubo coaptando; postmodum foramini Obicem apponens, qui solum illius medietatem ostrueret, permisso aquae exitu, observavi aquam in vitrea fistula in dicta proportionem, scilicet usque ad partes sex attolli; fateri tamen licet, non tam exactè respondisse aquae adscensum ad majora, vel minora obstacula luminis fistulae apposita, ob difficultatem forsan adaptandi varia Ostiola Orificio, & ob undulationem aquae in vitrea fistula ex impetu concepto, ubi exitus illi permittitur. Communicatis itaque his meis observationibus Clarissimo Viro D. *Boccabadato* Serenissimi Ducis nostri Mathematico, & mihi ab incunte ætate conjunctissimo (plenum autem ingenui pudoris semper credidi, ut Plinianis verbis utar, fateri per quem profecerim) suppeditavit ille modum, quo facilius voti compos fieri possem. Cum itaque Obicum diversitatem suppleri posse ille existimaret, si luminis fistulae, unde aqua debet egredi, alia fistula ejusdem magnitudinis sursum erecta apponeretur, sed cum proportionem ad altitudinem *Hydrophylacii*, periculum feci, & res ex voto successit.

Sic in Fig. 4. supposita altitudine aquae in Vase ABCD partium octo, fistula vero MN solum partium 4. quo pacto æquivalet Obstaculo medietatem luminis occupanti, permisso aquae exitu, & pleno semper manente Vase, aqua in fistula Vitrea HG apparuit suspensa in E, nimirum in altitudine part. 6. quæ est dimidium summæ ex 8. & 4. altitudinis Aquae in Vase contentæ, & resistentiae Obicis. Pariter in Fig. 5. cum fistula MO sit altitudinis partium 6. aqua in Vitrea fistula EF usque ad S visa est emergere, scilicet ad part. 7. Idem quoque observatum est (ut in Fig. 6.) si Fistula EH aquam fundens altitudinis partium 2. existat, idest cum æquivalentia partem Obstaculo quartam Orificii obstruente; nam in Vitrea fistula stetit aqua in T idest in part. 5. idque satis exactè, quantum physica experimenta permittunt,

ut facili negotio quilibet experiri potest. Nullus dubito, quin idem prorsus in quocumque alio casu eventurum sit; ratio itaque, & experientia satis evincunt, ad datam restrictionem Orificii alicujus fistulæ, aquam in alia fistula intermedia, eidem inserta, in media proportionem Arithmetica elevari.

Dum hac occasione circa varia experimenta hydrostatica, dierum Canicularium succisivis horis volupe mihi esset exerceri, observatione oppidò curiosa obtigit observare, quòd licet sit eadem aquæ in Vase altitudo, ac eadem fistula horizontalis eidem inserta, attamen in fistulis erectis, ad situs mutationem diversa sit, ac notabiliter, in iisdem aquæ altitudo, ut in Fig. 7. in qua sit.

Vas ABCD aqua plenum, Fistula DH eidem inserta, & in sui extremitate clausa, FGHI fistulæ vitreæ ad perpendicularum erectæ, Fistula vero M aquam fundens. In fistula ergo FG ex superius dictis aqua accedet ad O, idest ad par 5. nam fistulæ M. aquam fundentis altitudo supponitur ut 2, altitudo verò aquæ in Vase contentæ ut 8. Si verò fistula FG transferatur ad HI (orificio ubi infixæ erat occluso) aqua altius elevabitur, idest id N, scilicet ad gradus fere 7. quod idem quoque eveniet si eodem tempore duæ fistulæ vitreæ FGHI stent erectæ, & fistula M aquam effundat, pleno semper existente Vase, nam hæc diversitas altitudinum aquæ in quocumque casu fat manifestè perspicitur. Id ipsum quoque licebit experiri, non solum cum longior, vel brevior est fistula aquam profundens, sed cum plures fistulæ diversæ longitudinis, & cum proportionem ad altitudinem aquæ in Vase contentæ, aquam eodem tempore emittant, & plures fistulæ vitreæ interjectæ sint,

cum multi casus pro cuiusque lubitu fingi possint. Cum autem non levis undatio fiat in vitreis fistulis, eò quòd aqua effluens è fistula M in se recidat, aliqua ex parte vitabitur hoc incommodum, si parumper inflectatur fistula FH, ut hoc pacto tum fistulæ Vitreæ, tum fistula aquam fundens sint ad alterutrum laterum inclinatæ; in tali enim situ minor continget undatio, & diversitas altitudinum aquæ commodius spectabitur.

Novam hanc, ut reor observationem eidem D. Boccabadato communicavi, qui sicuti rei novitatem non parùm est admiratus, ita prout ingeniosissimus est, & accerrimus rerum naturalium Scrutator, non destitit hujusce rei causam disquirere, immò ipsam Demonstrationem se jam tenere paulò post mihi asseruit, quam Operi suo, quod de Conatu Mechanico propediem editurus est dixit velle se adjicere. Libuit autem hujusmodi Phænomenon Hydrostaticæ Cultoribus proponere, dignum existimans, ut circa illud nobiliora exerceantur ingenia, ac innotescat, unde ortum habeat hæc in eodem fluido pressionum diversitas.

Huic Capiti, in quo proportionem quævis, quam habeat aquæ elevatio in fistula erecta alteri fistulæ horizontali inserta ad sui hydrophylacii altitudinem, Epistolam hanc, quam misit ad me Vir Clarissimus Dominus Dominicus de Conradis, Concivis meus, mihiq; conjunctissimus, rei tormentariæ in Mutinensi ditione Commissarius generalis, in qua demonstrare satagit in hoc Problemate aliam esse proportionem, quàm quæ à me supponitur, huic inquam Capiti Epistolam hanc adjiciendam curavi; ut Mundus judicet num Vir iste in rebus suis diligentissimus observator, rem, ut dici solet, acu tetigerit.

Fig. 4.

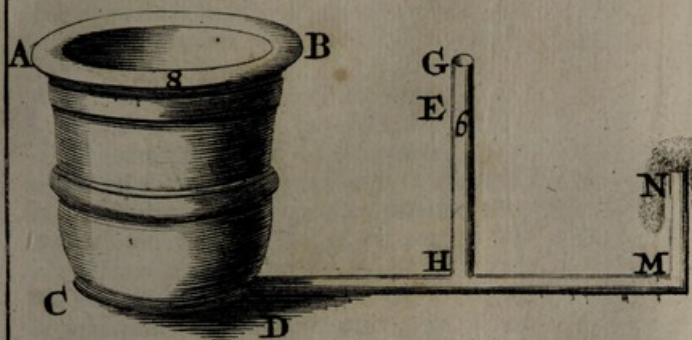

Fig. 5.

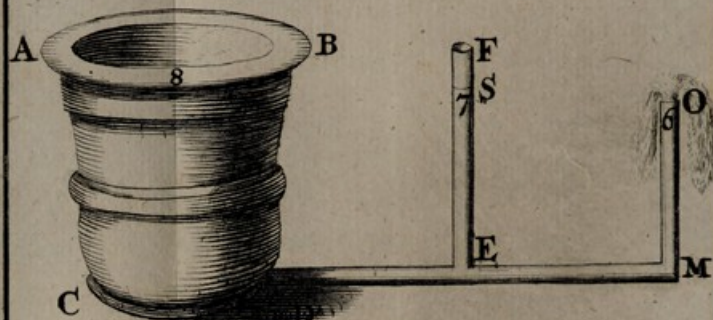

Fig. 6.

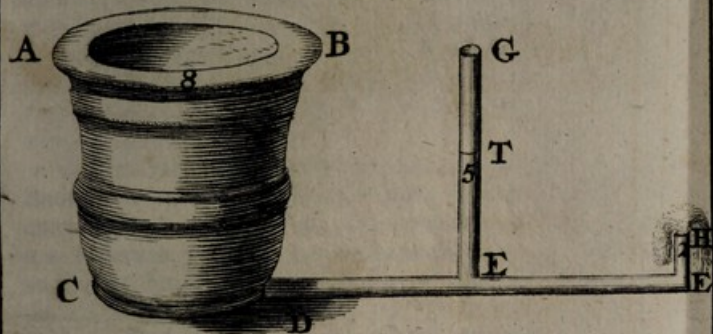
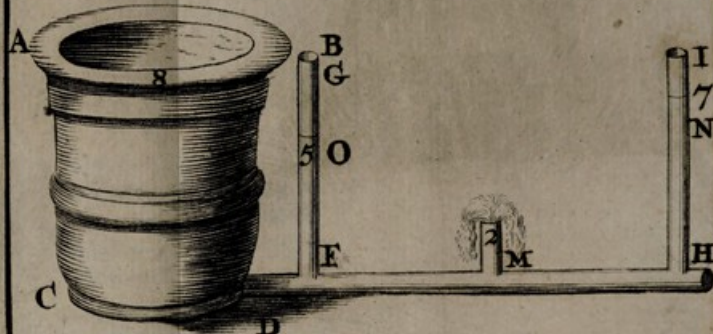
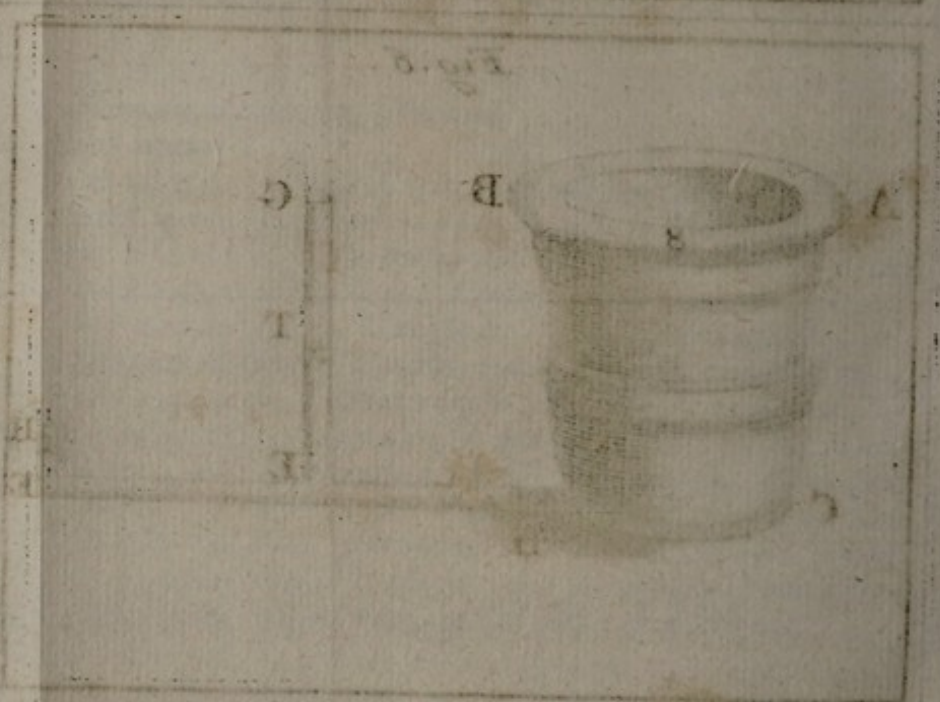
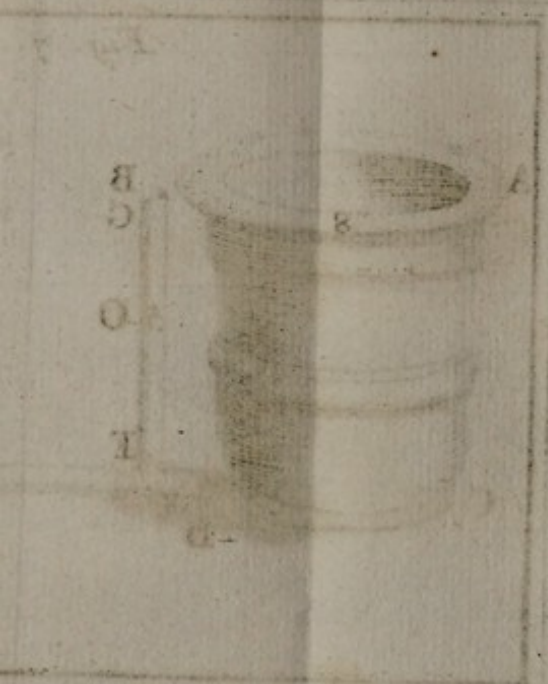

Fig. 7.

ILLVSTRISSIMO VIRO
BERNARDINO RAMAZZINO,

Dominicus de CONRADIS Austria

S. P. D.

QUum doctissimum de Fontium Mutinensium admiranda scaturigine tractatum, quem Clarissime Vir jamdudum, amœnitatē quā soles, & ingenii acie, conscripsisti, discendi gratia perlegerem, problema hydrostaticum notavi, in quo tu primus Vir solertissime animadvertisti aquam fluentem per tubum cum vase communicantem, si tui orificium ex parte obstruatur, ita ut non pleno fluente exeat, adscensuram esse per fistulam tubo verticaliter infixam, & cum eo communicantem ad altitudinem quandam, ea vero minorem, quam obtinet aqua in Vase.

Hujus verò altitudinis, proportionem investigare aggressus es capite septimo, altitudines aquæ in fistula fore determinans medias arithmetice proportionales inter numeros exprimentes altitudines aquæ in Vase, & partem obstructi orificii, posito quod tota orificii amplitudo, & altitudo aquæ in Vase eodem numero dividantur.

Verum hæc diligenter perpendenti mihi, multum à veritate abesse visa sunt. Quare cum te certiorē fecissem, simulque in spem qua invenire me posse confidebam aliud certum, & huic rei demonstrandæ accommodatum problema induxissem, tu mihi auctor fuisti vir humanissime, ut veritatem indagarem, tibi que postea communicarem. Cum itaque committenda sint prælo præclarissima opera tua jam quarta vice, nec tamen postrema, jam ad te mittenda censui, quæ te suadente quæsi, ut inter scripta tua præclarissima locum aliquem nanciscantur.

Sed antequam in medium proferam problema meum, pauca de tuo dicenda sunt. Sentio ergo hac tua posita theoria fieri non posse, quin vel ad dimidium præcise, vel semper

ultra dimidium altitudinis quam habet in vase aqua assurgat in fistula. Media enim arithmetice proportionalis inter altitudinem totius aquæ, & alium quemcumque numerum, si is sit infinite parvus, nempe Zero, erit ipsa medietas totius altitudinis, si verò numerus non sit infinite parvus, erit semper ipsa medietate altitudinis major, ut ex proportionē arithmetica constet.

Cum verò in casu, in quo tota orificii amplitudo est referata, nullam esse in fistula aquæ altitudinem fatearis, & mihi experientia constet intra medietatem assurgere etiam, quando ex tertia parte obstructum est orificium, quod expositæ theoricæ repugnat, clarum est proportionis lege ab ea quam tu composuisti diversa naturam uti in hoc hydrostatico conflictu.

Exponam ergo ea quæ de hoc argumento excogitavi. Stet ad latus vasis A B tubus horizontaliter positus C c cum Vase A B communicans, cæterum undique clausus. In latere superiore tubi in G sit foramen cujuscunque amplitudinis, cui insculetur fistula G g ob commoditatem vitrea, cujuscunque figuræ, & indefinitæ altitudinis. Stet in Vase A B fluidum quodcumque, uti & in fistula G g aliud fluidum vel ejusdem specificæ gravitatis, vel non, cum eo quod stat in Vase. Ducatur quodcumque planum horizontale H h faciens in Vase A B sectionem quamecumque, quam dicam M, uti quamecumque in fistula G g, quam m nominabo. Constat ex hydrostaticis, si eodem tempore per duas sectiones M m æqualis fluidi moles movenda sit, id fieri velocitatibus, quæ sint sectionibus in ratione reciproca, nempe dicta O velocitate, qua movebitur moles quæcumque, per M o, vero qua

movebitur æqualis moles cujuscunque fluidi per m , erit M ad m , uti o ad O . Constat pariter si fluidi quæcumque moles moveatur deorsum in exposito vase AB totam sectionem M . replens eodem etiam tempore æqualem fluidi molem movendam esse sursum per sectionem m in fistula Gg , cum vas AB ponatur communicare cum fistula Gg .

Hinc est quod motui qui à gravitate absoluta cujuscunque molis fluidi per sectionem M oriri poterit deorsum, contranitur gravitas absoluta æqualis molis fluidi per sectionem m , quæ moles movenda est sursum, cumque hi motus velocitatibus necessariis à sectionibus ortum ducentibus modificentur, hinc est quantitatem motus oriundi à conflictu harum virium æstimandam esse, comparatione facta gravitatum absolutarum utriusque molis fluidi inter se æqualis, & velocitatum necessariorum, quas hæ moles ab amplitudine sectionum sortiuntur.

Cum ergo gravitas absoluta molis unius fluidi ad gravitatem absolutam molis cujuscunque alterius fluidi sit in ratione composita gravitatum specificarum assumptorum fluidorum, & molis sub qua continentur. Si ponamus moles habere altitudines supra suas bases similiter positas (id quod in casu qui nunc examinatur faciendum est, motus enim fit per eandem præcise directionem, ad contrarias tamen partes), dictis P gravitate specifica fluidi in M . p vero alia fluidi in m . M . base fluidi in M , altitudine Q , m vero base fluidi in m , altitudine q , exponemus gravitatem absolutam fluidi in M per MPQ , fluidi vero in m per mpq ; Unde vires movendarum molium per $MPQO$, & $mpqo$ exponentur.

Aliquid attamen restat examinandum ulterius. Potest dari casus (id exponetur inferius) in quo tota vis absoluta, ex. gr. MPQ minime agat contra vim absolutam mpq ; In solidis utique per sinum complementi anguli directionis virium, posito sinu toto integræ vi exponeremus. In fluidis vero, ne longe nimis abeamus, per notas tantum arbitrarias indicabimus. Assumamus ergo vim MPQ

contra vim mpq operari in ratione X ad x . Fiunt ergo hoc ulterius ex capite vires relative expositarum fluidi molium, quas nunc exquirimus, in conflictu earundem in ratione $MPQOX$ ad $mpqox$: Quia verò in præsentī casu est O ad o uti m ad M , facta substitutione, & expulsis æqualibus, erunt tandem prædictæ vires in ratione PQX ad pqx .

Ex hac ergo universalissima, ac brevissima formula totam de libratis liquoribus theoriam exhaustire facillimum erit. Stabit pro specimine enodatio inventi à te Vir solertissime problematis, ad quam nunc gradum facio.

Quis jam non videt, si aperiatur tubi exterius orificium, aquam in vase contentam vim suam, quæ tota prius ob id, quod nullus illi patebat exitus alterius aquæ vi in fistula contentæ opponebatur, nunc ex parte amittere ad expellendam aquam in tubo stantem, ut ab orificio c difluat. Ut ergo legem calculi phænomeni à te propositi Vir clarissime construamus, exquirendum restat quantum vis aquæ in vase stantis data amplitudine orificii decedat ab ea, quæ prius contra vim aquæ in fistula contentæ operabatur.

Ut verò hoc firmitus, & ut mihi suasor sum clarius exponatur, nonnulla de motu tonico heic strikte dicam. Si duæ vires M m . per contrarias directiones agant supra quodcumque corpus motum illi impressuras certum est. Pro determinanda vera quantitate motus corpori ideo imprimendi, distinguendus est motus absolutus à motu tonico, vel conatu ad motum. Pro motu absoluto notum est intelligi motum, quem corpus efficit dum recedit ab uno puncto mundani spatii, uti immoto concepto sese conferens ad aliud simile punctum. Pro motu verò tonico intelligi pressuram, ut ita dicam, quam patitur, dum à duabus viribus contra se agentibus urgetur, quæ vere pressura afficitur, ita ut si una ex prementibus viribus tolleretur, vel si illi daretur locus, unde per aliam directionem exsilire posset (quod in fluidis facillime datur) motu absoluto illico moveretur. Constat ergo ex Me-

Mechanicis, quantitatem motus absoluti esse differentiam inter vires contrariis directionibus corpus urgentes, nempe in nostro casu quantitatem motus absoluti, qua corpus moveretur à viribus $M.m$, esse differentiam inter M & m ; motus vero tonici quantitatem æquari minori vi, qua urgetur corpus: Ita ut posita m minore altera M , quantitas motus tonici corporis sit m , seu æquari differentiæ inter vim majorem, & motum absolutum, unde datur locus ex datis viribus $M.m$ eliciendi, & motum absolutum, & motum tonicum, uti ex data una vi, & motu vel tonico, vel absoluto aliam vim, & motum vel absolutum, vel tonicum inveniendi.

His ergo animadversis consideremus massam aqueam in Vase, tubo, & fistula, actam à duabus viribus contra se agentibus, à gravitatibus nempe absolutis ex altitudinibus, quas obtinet aqua in fistula, & in vase; quæ vires cum præcise contra se agant (ob id enim quod aqua in vase movenda sit deorsum aqua quæ moveri poterit ea erit quæ in fistula, quæque ob positam adaptationem solum movebitur sursum) hinc est quod utraque tota contra aliam agat, & tunc solus motus tonicus elicitur: Cum enim hæ vires ponantur æquales, ideo nullus erit motus absolutus, cujus pariter motus tonici quantitas æqualis uni ex viribus M vel m .

Aperiat nunc ex parte orificium c , ita tamen ut lumen quod inde nascitur figuram rectangulam servet invariataque altitudinem obtineat, stetque inter easdem horizontales intra quas stat lumen interius c . Cum inde effluat aquæ portio, utique tunc elicitur motus absolutus, cujus quantitas est, ut per se patet, massa aquæ, quæ effluit in suam ducta velocitate m . Hanc ergo effluentem massam investigabimus, ut inde subducta hac quantitate à quantitate vis majoris, motus tonici quantitas innotescat.

Ad id ergo assequendum sequens exponam theorema. Si Vasis AB , uti jam supra præparati, orificium exterius c varie aperiat ut fiant lumina rectangula, tunc d nunc e , eandem quam prius, & similiter positam, alti-

tudinem habentia, dico quantitates aquarum fluentium è luminibus d & e omni temporis momento esse in ratione arcarum expositorum luminum.

Imaginemur tubum Cc per longum plano verticali uni laterum parallelo, & per extremum referati orificii nunc d , nunc e transeunte secari, patet aquam quæ in parte tubi cujus orificium nunc d nunc e apertum est utique effluxuram fore, & ut ab hydrostaticis demonstratur quantitates inde effluentes fore in ratione luminum d ad e . Aquam vero, quæ in parte tubi ab obstructa orificii portione & à plano conclusi stat, minime effluxuram; unde tubi partem hanc cum aquea columna quæ supra illius orificium interius stat in vase AB haberi posse pro uno vase, cujus orificium sit omnimodo obstructum. Ponamus nunc planum: certum est aquam in hoc imaginario vase contentam cum ex aperto lumine altera tubi parte correspondenti, saltem ex parte fluere possit, nunc pro vase lumine aperto donato considerari posse, ideoque aquarum portiones, quæ saltem ex parte fluere possunt ab hoc imaginario vase, iterum erunt in ratione amplitudinum luminum, nempe in ratione d ad e . Cum ergo totæ aquæ portiones, quæ è vase AB fluere possunt, sint, quæ per utramque tubi portionem descriptam, Cc effluunt, hæ erunt in ratione d ad e ; Sed est d ad e ut d ad e , ergo portiones aquarum fluentium è vase, ut exposuimus constructo, erunt in ratione luminum $Q.P.B$.

Massæ ergo aquæ quas quærebamus sunt in ratione amplitudinum orificii, cumque eadem semper velocitate effluant, (ab eadem enim altitudine ponamus in præsentī casu semper decidere), motus absoluti quantitates, quæ ab aqua in vase contenta emanant, erunt pariter in ratione portionum aperti orificii.

Cum ergo si totum aperiat orificium tota tunc effluat aqua, unde tunc solus fiat motus absolutus, ponamus equidem motum absolutum ex aperto toto lumine resultantem exponere per M vi nempe integra ab altitudine fluidi in vase, & dicta à quacumque amplitudine

dine orificii ex parte obstructi, exponemus motum absolutum, qui fit per talem orificii portionem per $Ma : c$, quæ subducta ab M , motus tonicus ab orificio a ortus, erit $Mc - Ma : c$; Cum vero per quantitatem motus tonici solum agat vis M contra aquam in fistula, ponereturque primo agere per totam M , posita $Mc - Ma : c$ loco X , M vero loco x in generali formula superius exposita, habebimus rejectis $P. p.$, ob homogeneitatem aquæ æqualibus, rationem actionis virium, aquæ in vase ad actionem aquæ in fistula per $QMc - QMa : c$ ad Mq , nempe per $Qc - Qa$ ad qc . Quia vero elevatio aquæ in fistula est actio à vi urgentis aquæ in vase, hinc erit $Qc - Qa$ æqualis qc , unde habebimus c ad $c - a$ uti Q ad q . Cum vero per Q notetur altitudo aquæ in vase, per q , vero altitudo in fistula, per C lumen tubi Cc nullatenus obstructum, & per $c - a$ lumen ex parte obstructum, patet fore altitudinem aquæ in vase ad altitudinem aquæ in fistula ut lumen nullatenus obstructum ad lumen ex parte obstructum $Q.S.P.$

En ergo Clarissime Vir determinatio altitudinum ad quas ascendere deberet aqua in fistula Gg . Fateri tamen oportet posse ab hac lege exorbitare, & quidem enormiter, cujus rei nunc facile causam aperiam. Theorema superius expositum, in quo demonstravi quantitates aquarum è descripto vase tubo instructo fluxuras, fore in ratione luminum, theoreticè quidem verum est, physicè verò minime. Cum enim laterum tubi asperitates ineliminabiles, & adaptatio diversa obicium, semper tamen egressui aquæ præjudicialis, aquæ cursum perturbent, sit ne aquæ ea copia effluat, quæ à lumine theoreticè assumpto effluxura foret. Hinc est ad effectum inde obtinendum impedimenta orificii semper majora æstimanda esse quam pro mensura amplitudinum, per quas nos illa metimur.

Theoriæ ergo jam traditæ experimenta tentaturus, ut prævisa impedimenta pro viribus eluderem, accepto vase ex subtilissima lamella ferrea constructo altitudinem pollicum septem habente, diametrum verò quatuor

pollicum cum dimidio (cylindricum utique erat) in ejus latere prope fundum lumen parallelogrammum aperiendum curavi, inde ligneum parari parallelepipedum jussi exactissimum, cujus una facies septem lineas, altera sex obtinebat. Latitudini prædicti parallelepipedo aptandas inde curavi duas lamellas exactè explanatas, eandemque cum parallelepipedo latitudinem præcisè habentes, inde ad earum margines duas similes lamellas stanno adferruminavi, ita ut vacuitatem exactè parallelepipedam nanciscerer. Lamellæ spondas efficientes longitudinem tantum habebant pollicum quatuor, ita ut ex una parte minime longitudinem cæterarum duarum exæquarent, sed uno deficerent pollice. Hanc ergo portionem, antequam ligneum modulum extraherem, duodus cingulis ex simili lamella, altero in extremo lamellarum, altero intermedio inter hoc, & brevium spondarum extremitates firmavi adferruminando. Duas tunc alias lamellas comparavi longitudinis linearum tredecim, talis verò latitudinis, ut ad altitudinem interioris tubi congruerent, & possent ideo pro libitù cera firmari, ita ut extremitatibus spondarum semper congruentes possent ex altera parte, vel elongari, vel approximari, unde lumen ad quamcumque amplitudinem data amplitudine tubi minorem semper parallelogrammum, & inter invariatas horizontales efformaretur.

In superiore tubi lamella prius varia orificia perforata fuerant, quæ cera obturavi uno excepto, cui fistulam vitream diametrum duarum linearum habentem cera pariter inserui. Altitudinem totius vasis usque ad inferius tubi planum dimensus sum filo ferreo nota illud obsignando, filum inde in fistulam immissi, ita ut ad fundum inferius & tunc pertingeret, obsignavique in fistula altitudinem notæ, qua vasis altitudo demonstrabatur. Hanc altitudinem, dempta altitudine tubi, in octo secui partes, quas in fistula adnotavi, eam filo in unaquaque divisione cingendo. Orificium pariter tubi in octo æquas partes diligentissime divisi, quibus præparatis siphonibus

bus recurvis aquam in vas ad immutatam altitudinem, nempe ut semper è labro diffunderet, servavi, & aqua ad altitudines in sequenti

tabella descriptas notatis amplitudinibus orificii correspondentes in fistula, reiteratis experimentis, constanter se contulit, nempe

Num. orificii	8	1. $\frac{1}{3}$	Altitudines ad quas	1. $\frac{1}{3}$
amplitudo	7	2. 0	juxta Theoriam	2. $\frac{1}{3}$
erat.	6	2. $\frac{3}{4}$	adscendere debuerat	3. $\frac{1}{2}$
	5	4. 0	auctæ constanti	4. $\frac{1}{3}$
	4	5. $\frac{1}{3}$	altitudine ex impe-	5. $\frac{1}{3}$
	3	6. $\frac{1}{4}$	dimentis orta.	6. $\frac{1}{3}$
	2	7. $\frac{1}{3}$		7. $\frac{1}{3}$
	1	8. 0		8. $\frac{1}{3}$
	0	8. $\frac{1}{3}$		8. $\frac{1}{3}$

Vides ergo Vir doctissime adscensum aquæ in fistula ex capite adscensus, qui in omnibus fistulis non enormiter amplis fit, fuisse in hoc experimento unius tertiæ partis octantis totius altitudinis vasis à suprema tubi interioris superficie dimensæ: dum enim totum firmabatur orificium, aqua supra libellam adscendebat ad supra dictam altitudinem; Altitudinem verò ex retardatione fluxus aquæ per tubum, esse integrum altitudinis octantem, dum enim aqua pleno fluente exhibat, nihilominus per fistulam ad altitudinem unius octantis tertia sui parte aucti assurgebat. Hanc ergo constantem altitudinem vir doctissime semper adde altitudinibus ex proposita theoria inveniendis, & te judice dic, num satis exactè experientia habuerit pro voto successum; tenui enim differentia, ut ex collatione altitudinum theoreticarum, quas subsequenter apposui, expertæ altitudines discrepant, quod utique, si non ex impossibilitate, certe ex defectu diligentiae in construendis theoreticè luminum amplitudinibus ortum duxit.

Restat nunc ut quid pro diversa obicum adaptatione eventurum sit exponam. Orificium tubi ad integram amplitudinem reduxi, positaque lamella lateribus tubi recta, quæ medietatem orificii obstrueret, contra quam ideo aquæ fluentum recta impingebat, aqua in fistula ad sextum octantem tertia insuper sui parte auctum adscendit, quæ quidem altitudo minime discrepat ab ea, quam tu in tuis experimentis Clarissime Vir dimensus es. Obstructo inde amplius Orificio, ut

solum ejus quarta pars referaretur, à tota altitudine defecit sexta octantis parte, quæ iterum altitudo cum altitudine jam à te observata concordat, unde te simili obicum adaptatione usum fuisse facile mihi foret divinari, etiam si id tu non exposuisses; subrogatio enim fistulæ partialis altitudinis pro partiali obice, descriptam obicum adaptationem includit, & hinc est exorbitantia adscensus reperi in fistula ab adscensu ex theoria deducendo.

Eadem etiam de causa evenit, ut si intra fistulam Gg, & vas AB lumen in tubo aperiat, vel fistula brevior apponatur, aqua pellatur in fistulam intermediam ad altitudinem ea majorem, quam obtineret si secus fieret adaptatio. Porro clarum est, si duo stent æqualia lumina, quorum unum aquæ fluente inclinatur, alterum illi stet rectum, ab illo minorem aquæ copiam effluxuram esse, vel si duo pariter lumina æqualia in eodem stent latere, & similiter inclinata, parcius effluxuram aquam ab eo quod magis distat ab obice quo tubi exterius orificium c occluditur; cum igitur hæc omnia in præsentī casu locum habeant, unde parcius aquæ per tubi orificium effluunt, altitudines aquæ è contrario in fistula oportet augeri. In constructione ergo tubi jam superius descripta, unum latus construī curaveram taliter, ut lumen simile, & æquale orificio c aperiri in eo pro libitu posset. Firmato g. o orificio c, apertoque ex toto laterali lumine, ultra quod stabat erecta fistula, per hanc surrexit aqua ad quintum

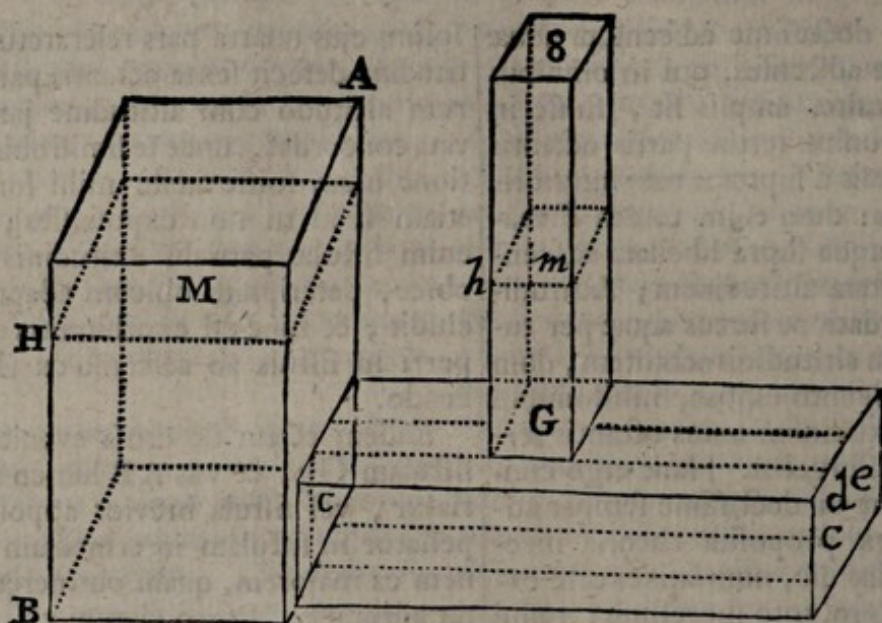

octantem duabus tertiis auctum, & aqua quæ è lumine hoc effluebat, ex eo quod jam per conceptam directionem excurreret, pleno lumine minime exhibat, sed tantum ea pars quæ superata circiter medietate luminis, per quandam expansionem confinia tubi præteribat, quæque à labro luminis ab ea quæ in tubi parte includebatur, secernebatur.

Hæc sunt Vir Clarissime quæ in hoc argu-

mento observavi, & tibi mittenda censui. Reliquum nunc est, ut pro tua humanitate, hæc, qualiacumque sint, hilari vultu excipias, eaque patrocinaris, sicut te facturum confido, meque in eorum numero, qui te non solum cordatissime diligunt, sed & impense colunt, & observant, adscriptum semper habeas. Vale.

Dabam Mutinæ Kal. Sept. 1714.

CAPUT ULTIMUM.

De Fontium Mutinensium bonitate, ac præstantia.

PErerratis itaque pro animi viribus his aquis subterraneis, quantum per cœcam navigationem licuit, quam nec Astra, nec Verforia regerent, reliquum est, ut

Vela traham, & terris festinem advertere proram. (a)

Verum ne horum Fontium naturam, quoad humanos usus attinet, sicco pede transigam, & ne sitientium more, quod ajunt, tacitè bibam, in hac quoque parte, quamvis id extra

meum propositum videatur, nonnulla perstringam. Vetus contentio est, quænam in classè aquarum simplicium, pro communi hominum potu salubriores sint, cum alii pluviales præferant, alii fontanas, quibusdam in locis fluviales magis commenduntur, in aliis puteales (b) Hippocrates pluviales cæteris visus est prætulisse, illas enim *dulcissimas, tenuissimas, & splendidissimas* appellavit, cum id quod tenuissimum, ac levissimum est in aqua exalte-

(a) Geo. 4. (b) de aë. aq. & io. n. 27.

exaltetur, ac fursum rapiatur à Sole; de pluvialibus tamen æstivis, quas horæas dicunt, (a) *Hippocratem* locutum esse constat; siquidem aquarum arte carentium illas commendat, quæ æstate ab æthere *Jove* tonante, excernuntur, procellosas verò malas esse pronuntiavit. *Hippocratem* sequuti *Celsus*, *Galenus*, *Avicenna*, *Paulus*, & alii idem prorsus sentiunt.

Plinius (b) alia ex parte pluviales aquas maximè improbat, quin adeò incandescit, ut opinionem quæ illas commendat, refellere *interesse vitæ* scripserit; neque levitatis argumentum esse putat, quòd *Cælum* subierint, cum etiam lapides, inquit ille, *Cælum* subire appareat, ac ulterius aquæ, dum è nubibus decidunt, à terræ halitibus infici possint, ut propterea pluvialibus fontanæ, ubi illarum sit copia, videantur præferendæ.

Verùm si res benè pensitetur, vix locum disputationi esse constabit. Etenim cum non omnes pluviales aquæ, veluti neque fontanæ omnes, ejusdem ubique sint naturæ, cum non omnis regio eandem habeat atmosphæram, nec idem solum per quod aqua percoleatur (quando ex (c) *Theophrasto* qualis terra, talis aqua) persæpè contingit, uti *Cosæus* advertit, ut quibusdam in locis ob ætheris puritatem potiores sint pluviales aquæ, quàm fontanæ, aliis in locis laudabiliores sint puteales, vel fluviales, ut aqua *Nili* fluminis, ad cujus votivam inundationem, quotannis tota *Ægyptus* hæret suspensa. Aquam verò *Niloticam*, præ aquis aliorum fluminum bonitate præstare mirum non est, cum longo itinere plagam à Solis calore exustam percurrens, percoquatur, & in præcipiti ex altissimis Montibus descensu agitetur, ac attenuetur; hinc testatur *Athenæus*, *Philadelphum* *Ægypti Regem*, (d) cum *Berenicem* filiam *Antiocho* *Assyriæ Regi* despondisset, voluisse ut aquam *Nili* fluminis secum deferret.

Cæteris tamen notis consentientibus, Fontium aquas, pluvialibus, ac reliquis præferendas esse, rationi consonum videtur: pluvia-

les etenim ex omnigenis terræ sordibus, ex fimo, & ipsis cadaveribus educuntur, ac licet *Hippocrates* eas optimas secundum rationem scripserit, subdidit tamen opus habere, ut decoquantur, ac percolentur; quare non immeritò Syrupi de Papavere præparationem, qui cum aqua pluviali parari solet, nonnulli improbant, ac putant, *Hippocratem* secundum rationem loquutum esse, non secundum experientiam. Sic inter recentiores experientissimus (e) *Ettmullerus* aquam pluvialem semper terrestre aliquid relinquere, etiam si centies destilletur, testatum reliquit. Puteales autem cum motu careant, nisi extrinsecus verberatæ dum hauriuntur, ac in fundo multum limi habeant, (f) fluviales verò cum ex nive, ac imbris collectæ sint, & diversa terrarum genera percurrant, idèoque ab *Hippocrate* dissidentes dicantur, eam puritatem, ac simplicitatem habere nequeunt, quam possident fontanæ, quæ à calore in terræ visceribus coacto hyemali tempore percoquuntur, & per eandem terram percolantur.

In classe igitur aquarum simplicium non medicatarum, primas obtinent nostrorum Fontium purissimi latices, ita ut nulli ex celebrioribus nostrorum temporum Fontibus, quicquam concedant, notæ siquidem quibus aquæ sincerissimæ ac laudatissimæ pro quotidiano hominum potu commendantur, in his eminent. Dos potissima quæ in aqua expetitur, & quæ cæteras eminenter continet, est ut de aëris natura maximè participet; sic *Plinius* scripsit salubrem (g) aquam aëri quàm simillimam esse oportere, quo nomine *Cassiodorus* Aquam Virginem, (h) *Romæ* olim tam celebrem, commendabat, quòd aërem serenum purissimè labens mentiretur. Ex hoc enim, quòd aërea sit, & levis erit, & perspicua, odoris & saporis experts, tenuis, & prona ad calorem & frigus facillè fuscipiendum. Tales autem sunt horum Fontium aquæ; aëream enim perspicuitatem præferunt, odoris ac saporis expertes sunt, quamcumque alienam qualitatem citissimè excipiunt,

Z 2

(a) 4. in 6. Epid. (b) l. 31. H. N. c. 3. (c) De Cau. Plant. l. 6. c. 3. de Potu in mor. l. 1. (d) l. 2. c. 2. (e) In Differ. de abstruso. (f) De Aë. Aq. & lo. 21. (g) l. 31. H. N. c. 3. (h) l. 7. Var. 6.

cupiunt, & ad lancis examen quacumque alia leviores sunt.

Quamvis autem bonitatis argumentum ex levitate desumptum, non magni facere videantur *Medici*, ac *Divinus Præceptor*, leves dicat eas quæ citò calent, ac citò refrigerantur, (a) & *Plinius* scripserit, aquarum salubritatem ad stateram frustrante diligentia perquiri, quando perrarum est, ait ille, ut levior sit aliqua, quod idem se expertum fuisse in diversis aquarum generibus coram *Hercule II. Ferrariæ Duce* narrat *Brasavolus*; (b) attamen eum non desint subtiliores modi aquarum levitatem, vel minimam, dignoscendi, ex corporum in aqua immersione, juxta *Archimedis* doctrinam, levitas aquæ etiam ad pondus non erit prorsus negligenda; levitas enim partium terrestrium carentiam semper significat, & majoris simplicitatis certum est argumentum. Indubium profectò est, quod si duo Vasa ejusdem capacitatis, & eadem aqua plena habeantur, ac in uno ex his varia salium genera, certa quadam quantitate dissolvantur, licet aqua in mole non crescat, majoris tamen præ alia erit ponderis, ac peregrinis qualitatibus saturabitur; quare gravitas, ac levitas non sunt parvi pendendæ. Non negarim equidem, quasdam aquas ex sua natura leves, aliis gravioribus deteriores esse, ob pravas qualitates soli, per quod transierint; *Amphiarai*, & *Eretrie* aquas inter se collatas pondere non differre tradit *Athenæus*, verùm hanc salubrem, (c) illam vitiosam esse ait. Sic *Titareus* Thessaliæ fluvius, de quo *Homerus*, in *Peneum* influens illi non admisceatur, sed in modum Olei supernatat; (d) attamen lethales esse illius aquas tradit *Plinius*, aitque *Peneum* renuere, pœnales aquas, dirisque genitas, argenteis suis misceri. Si vitrum Antimonii integrum in aqua præ cæteris alioquin levi infundamus, nihil certè ponderis saltem ad sensum illi accedet; at quas turbas in corpore hujusmodi aqua motura sit, neminem latet.

Atque hæc sanè de simplici aquæ levitate,

vera esse fateri necesse est, si tamen cum cæteris probitatis notis adsit quoque in pondere levitas, non exigua laudis, ac bonitatis erit accessio; Fontem in *Æthiopia* describit *Herodotus*, (e) cujus Fontis aquam huiusmodi levitatis fuisse ait, ut in ea nihil innatare posset, ne lignum quidem, nec ea quæ leviora essent ligno, & qui hujusmodi aqua uterentur *Macrobios*, idest longævus exstitisse. Ipse quoque *Galenus* aquæ levitatem, pro laudabili probitatis conjectura accipit; (f) *sin vero per se solum sit levitas*, ut idem ait, non erit sufficiens aquarum bonarum argumentum; quod idem de quocumque alio signo pronunciare licet, cum nullum per se, ac sejunctim sufficiat, ad aquæ bonitatem attendendam:

Certius tamen levitatis aquæ judicium, & veluti amissis, est, si nullum gravitatis sensum in Hypochondriis pariat: hæc enim verè levissima appellanda est, & hæc levitatis species, multò pluris æstimanda, quàm ea quæ ad lancis examen dignoscitur. Non enim ex eò quod *Αποι* sit, omni scilicet nudata qualitate, ita ut sincera, ac limpida sit, odoris & saporis expers, illicò sententia ferenda, & tanquam innocens pronuncianda; quin ad aliud judicium provocare liceat, scilicet ad Hypochondriorum sensum: fieri enim potest, ut quoad sensus externos omnes bonitatis notas præferat, occultiolem tamen noxam recondat, quæ non nisi ab interno sensu deprehendi queat. Hæc itaque fida, ac tutior erit aquarum censura, quæ ab ipsa experientia petitur, ac profectò levis ab affectu aqua illa judicanda est, quæ facile permeando, nullum gravitatis sensum in Visceribus efficiat, in quo genere levitatis, valde commendabiles sunt *Fontium Mutinensium* aquæ, ut quæ largo potu haustæ, aqualiculum minimè gravent, sed totum corpus faciliè pervadant, ac per sudorem, & Urinas reddantur.

Præ cæteris Fontibus eos præcipuè laudat *Hippocrates*, (g) quorum aquæ è profundis Terræ scatebris prodeant, quæ æstate frigidæ

(a) 3. Aph. 26. l. 31. H. N. c. 3. (b) in Com. Aph. 26. 5. Sc. (c) lib. 1. Dipno. c. 2. (d) l. 4. H. N. c. 2. (e) In Thal. (f) De Bonit. Aq. c. 1. (g) De Acr. Aq. & lo. 14.

dæ sint, hyeme calidæ: at hæc omnia in his Fontibus observantur, cum ex profunditate 68 pedum in altum se provehant; æstate similiter valdè frigent, hyeme verò calent, immò tenue quid exhalant. Neque calorem qui in his aquis hyeme perſentitur, in metallicas exhalationes, aut salium cum acido minerali permixtionem licet referre; quando is tantummodò hyemali tempore perſcipitur, sed in solam antiperistafim.

Tot eſſe aquarum differentias quot locorum norunt omnes; aquæ enim fontanæ, ac puteales, ſoli per quod diſcuntur varias qualitates, quæ innumeræ ſunt, facilè combibunt. Salubriores tamen cenſentur aquæ per ſabulum craſſum, & glaream fluentes, eò quod nihil è tali materia ſecum abripiant, quòd de aquis per cœnum, ac mollem arenam diſcurrentibus affirmari nequit. Aſt horum Fontium aquæ per Sabulum, quod maſculum appellant, longo procul itinere, multoque curſu exercitæ diſfluunt, ut palam facit ſabuli craſſi, & glareæ ingens copia, quam hi Fontes, cùm primò erumpunt, ſolent rejicere.

Incorruptæ præterea ad longum tempus, mea aliorumque obſervatione perſtant hujusmodi aquæ in Vafis repositæ; facto enim experimento in maritimis navigationibus, compertum eſt, aquam *Nucerianam* putruiffe, noſtras autem incorruptas perſtitiffe. Haud ſum neſcius, quæſtione non minùs curioſa, quam ſcitu digna, quæri inter *Medicos*, num aquæ cita corruptio bonitati, an vitio vertenda ſit; dubitandi anſam forſan præbuit ipſemet (a) *Hippocrates*, qui poſtquam imbrium aquas laudaffet, eaſdem citiſſime putrefcere ſubdidit, ni coquantur, & percolentur. *Galenus Paulus*, *Avicenna*, alique ex antiquioribus, ac inter recentiores *Joubertus*, *Salius*, *Augenius*, *Bruvierinus*, & complures alii, aquæ promptitudinem ad putrefcendum pro bonitatis ſigno accipiunt, modò aliæ notæ conſentiant. Dos enim aquæ præcipua, ajunt illi, eſt ut à quacumque cauſa externa facilè alteretur, & hinc facilem oriri putref-

centiam exiſtimant; eas verò quæ diu à corruptione immunes perſtant, aluminosæ qualitatis participes eſſe ajunt; quales ſunt *Aquæ Tiberinæ*, quæ in Vafis fictilibus repositæ, ad menſes, & annos in Hypogæis ſine corruptione aſſervantur. Altera ex parte non deſunt, qui facilem putrefcentiam inter aquæ vitia recenſcant, inter quos *Coſtæus*, qui ait de optimæ aquæ natura eſſe, ut minus facilè corrumpatur, ac non immeritò *Avicennæ* opponitur, (b) qui pluviales aquas citò corrumpi putabat, quia tenuiores eſſent; nam potiùs ex partium tenuitate licet arguere, ſubſtantias putrefactioni eſſe minùs obnoxias, ut conſtat de aquis deſtillatis ac de Vini ſpiritu, qui Vino meherelè tenuior eſt, ac non ſolùm non putret, ſed reliqua corpora ſarta tecta a putredine tuetur.

Cùm itaque experientia ipſa palam faciat, ea quæ ſimpliciora ſunt, minùs putrefcere, ea verò quæ majorem habeant heterogeneitatem, ob partium internum diſſidium, & continuam fermentationem faciliùs corrumpi, propterea facilem corruptionem aquæ, pravitati potiùs, quàm bonitati vertendam crediderim. Imbrium autem aquas, citiùs putrefieri cenſendum eſt, eò quia dum à Solis calore humor è terra ſurſum elevatur, una cum ipſo omnigenæ ſordes aſcendant, (c) & ingens ſalium volatilium copia illi remiſceatur; qua de cauſa ſcripſit *Becherus*, pluviales aquas putrefactas, ac deſtillatas ſpiritum ardentem ſuggerere,

Secuſ ſi aquæ promptitudo ad putrefcendum, bonitatis argumentum eſſet, cur non idem quoque de iis eduliisliceret proferre, quæ ex ſua natura facile putrent, uti ſunt Carnes, piſces, fructus horarii, olera, & ſimilia, quòd ſcilicet talia alimenta, iis quæ non tam facilè putrent potiora ſint, cum faciliùs à vi coctrice alterentur? *Debiliores cibos brevem vitam habere*, ſcripſit *Hippocrates*, nimirum ut *Valeſius* (d) interpretatur, brevem vitam hominibus præſtare, & quitalibus cibis veſcantur, infirmos eſſe, & debiles, nec poſſe diu vivere. Sic Panis ex-

Z 3

tritico

(a) De Aq. & lo. n. 18. (b) de potu in morb. l. p. c. 44. & c. 27. (c) in Supplem. Phyſ. Subt. c. 5. (d) 5. in 6. Epid.

tritico fermentatus ac benè coctus, sanis corporibus optimum est alimentum, & vitam longævam præstat; panis autem præ cæteris alimentis minùs putrescit, quo nomine illum commendat *Levinus Lemnius*. Panis enim, ait ille (a) *diutius asservatus mucescit quidem, arefcitque, verùm non putret*. Quòd itaque nostrorum Fontium latices, corruptionem ferè nesciant, pro non vulgari illorum præconio habendum crediderim, ita ut accedentibus aliis probitatis notis, in aquarum optimarum censu sint referendi.

Vetus aquæ commendatio est, si in illa celeriter coquantur legumina, teste *Plinio*, *Athenæo*, *Vitruvio*, *Galeno*, *Paulo*, ac inter recentiores *Medicos*, *Langio*, *Costæo*, *Bruvierino*, & aliis, verùm id etiam aquis insalubribus commune esse constat, difficultas enim coctionis in quibusdam leguminibus, ut pisis, fabis, ciceribus, non semper aquarum est vitium, sed persæpè ipsorum leguminum, pro ut in hoc vel illo solo nata fuerint, attestante id *Theophrasto*, (b) qui tradidit *permulta esse loca, quæ legumina semper coctibilia ferant*, (c) *alia quæ incoctibilia*; quin ait *Plutarchus sulcorum duorum conjunctorum alterum rigidam messem fundere, alterum minimè*. Id satis norunt ipsæ mulierculæ, quæ si habeant legumina coctu difficilia, pro more habent illa per noctem in aqua cum sacculo cinere pleno macerare, quo pacto ex vi salium in cinere latentium densa leguminum compages referatur. Aquam verò hoc modo lixiviam redditam nemo, reor, pro simplici, & quotidiano potu in corporibus sanis commendabit. Diffiteri tamen non licet, quòd aquæ falsæ, & crudæ, ac ab optimis recedentes, quibusdam morbosis naturis, vel in statu neutro constitutis, esse non possint pro remedii materia, quòd expressè docuit *Hippocrates* his verbis. (d) *Quæcumque verò falsæ, & crudæ sunt, ad hoc quidem ut eas omnes bibant non bonæ sunt; sunt tamen aliquæ naturæ, quibus tales aquæ in potu commodæ sunt*.

Quæcumque dura essent, & incoctilia Græ-

cæ vocabant *Ateramnia*, eandem quoque vocem ad animum refractarium, & inflexibilem transferendo; sic legumina coctu difficilia *ἀτέραμνα Οσπρια* dicebantur, qualia sunt, quæ, ut ait (e) *Theophrastus*, in terra crassa, lenta, & quasi figulari nascuntur, veluti apud *Philippos*, cum ea legumina quæ fert *Ægyptus*, tum soli nitrosi, tum caloris ratione coctibilia sint. Aqua pariter, in qua ægrè coquerentur legumina *ἀτέραμνον ὕδωρ* appellatur, qua voce ad significandam aquæ crudtatem pluribus in locis usus est *Hippocrates*, quæ in suo *Onomastico* collegit *Erotianus*. Sicut ergo leguminum, & Olerum incoctibilitas, non semper aquarum culpa est, ita neque facilis eorumdem coctibilitas, illarum bonitati vertenda est, quæ coctilitas interdum seminum est propria, interdum aquæ communis, immò efficacior in quibusdam aquis ab optimis recedentibus, cùm in aqua nitrosa, & lixiviali legumina, radices, & Olera promptius coquantur; hac de causâ in aqua pluviali, ut pote salinis particulis repleta, citius coquitur omne leguminum genus, quàm in fontana, quæ sincerior est, ac magis defæcata. Hinc (f) *Horatius Augenius* imbrum aquam, pro paranda ptisana cæteris præferens, cùm advertisset citius in hujusmodi aqua coqui hordeum, quàm in fontana, ultrò fatetur pluviales aquas, non esse adeò sinceras; quare in eam abiit sententiam, veluti paradoxam, quòd *aqua quò fuerit sincerior, & minùs permixta, eò deterior sit, & humanæ vitæ usibus minùs commoda*. Cæterum in aquis nostrorum Fontium satis commodam coctionem admittunt legumina, & quæcumque alia alimentorum genera, quod sicuti improbare non ausim, ita pro optimæ aquæ indicio accipiendum nequaquam putarim.

Majus certe criterium pro dijudicanda simplicitate aquarum probitate, illud est, quod, ut (g) *Vitruvius*, ex hominum circa tales aquas habitantium membratura deducitur; si nempe sint corporibus, valentibus, nitidis cor-

(a) de ocul. nat. mir. l. 2. c. 21. (b) l. 8. de his Plant. c. 9. (c) l. 7. Quar. Conv. Qu. 2. (d) de Aër. Ag. & lo. n. 14. (e) de cau. Plant. c. 11. (f) l. p. Ep. p. (g) l. 8. c. 5.

poribus, carnibus non viriatis, non lippis oculis; bono autem habitu præditos esse, ac nulli ex his vitiis obnoxios tam Cives, quam Suburbanos nostros, jam satis constat; ac bona valetudo, qua præ cæteris Urbibus in Regione Cispadana fruitur Mutina, non tam aëris salubritati, quam aquarum bonitati accepta referri debet, non secus ac in Ægypto, ubi vitæ longævitas aquæ Niliacæ adscribitur, teste Alpino. (a) Cum igitur ad quamcumque censuram istorum Fontium aquæ innoxia non solum, sed salubres deprehendantur, non habet in hoc meherclè, quod cuiquam alii hæc Urbs invidet; immò cum ad proxima loca per ætatem huiusmodi aquæ deferantur, ex his regionibus aqua Nuceria jam ferè proscripta est, non sine magno ægrotantium beneficio, ac emolumento. Sic æstivo tem-

pore in quocumque febrium genere ad hos Fontes (quando aquæ usus, ni dicam abusus, nostro hoc ævo ita invaluit, ut unicum Antipyreticum videatur) ac præcipuè ad Fontem, qui Fons Abyssus dicitur, tanquam ad Æsculapii Puteum, de quo superiùs habita mentio concurritur; quare de his Fontibus, id quod de Apono Claudianus cecinit proferre non verear, quòd nempe sint, saltem apud Nostrates,

commune Medentum

Auxilium, præsens Numen, inempta salus.

Atque hæc de Fontium Mutinensium indole, ac proprietatibus, quòd si verisimilia dixisse, mihi obtigerit, benè res habet, in minùs tunc ob dignitatem materiæ, tum ob difficultatem (b) Voluntatum est Dolium in Cranio.

(a) de Med. Æg. l. i. c. 12. (b) Luc. de conse. hist.

FRAN-

FRANCISCI ARIOSTI

DE

OLEO MONTIS ZIBINII,

SEU

PETROLEO AGRI MUTINENSIS

LIBELLVS,

AB OLIGERO JACOBÆO,

Manuscriptus in Bibliotheca Regia Hassnienfi repertus,

Ac Celeberrimo Domino

ANTONIO MAGLIABECHIO

DICATUS.

VIRO INCLITO

ANTONIO MAGLIABECHIO,

Magni Etruriæ Ducis Bibliothecario.

DUm Hesperiam tuam, & decora ejus, ac ornamenta, olim à me lustrata, cogitatione tacita revolvo, pendeo animi, quid in felicissima illa terra, & matre elegantiarum primum, quid secundum, quid postremum mirari debeam. Hic conquistissima Antiquitatum rudera Templorum laquearia, Circi, & Amphitheatra, illic splendida peristylia luxuriosi Xysti, collucentes peristromatis belluatis parietes, & ex marmore Thusco asarota stupentem tenent. Quæ quidem omnia, licet eximia planè sint, & curiosorum oculos fatigent, minora putanda sunt innata genti Italiæ humanitate, & sapientiæ ac literarum studiis, quæ Alpes inter & Appenninos passim efflorescunt. Cum inter alios verò, quos juncta eruditioni humanitas commendat, Tu caput extollas, & velut inter ignes minores luna, longè latèque eruditionis radios diffundas, Te unum instar omnium, fretus humanitate solita compello, sætūque hunc Ariosti, post tenebras diuturnas luci expositum, oculis doctissimis subjiciendum existimo. Non me latet, Vir celeberrime, satis Tibi librorum esse, satis eruditæ suppellectilis, ut pagellis nostris haud quaquam indigeas, diffuso illo membranarum, ac voluminum satellitio stipatus; aspernari enim facile quis posset oblatam micam, cui plena cupediis promptuaria, plenæ scitamenti & bellariis mensæ. Tuus autem in literatos omnes favor, Tuus in me, licet immerentem affectus, Tua Orbi universo perspecta humanitas parit instituto nostro audaciam, & velut purpuræ illustriori laciniam pretiosis Bibliothecæ tuæ voluminibus, leve hoc annectit Opusculum. Gaudet non immeritò tennellus hic Ariosti sætus illis sociari Bibliothecæ Tuæ codicibus, quos ætas, raritas, Scriptorum in-

industria nobilitat, illis jungi Sapientibus qui necessitate contubernii adstricti pernoctant tecum, & muti rerum Magistri appellantur. Quanto enim sapientiæ thesauro, quot voluminum pretiosorum sarcinis, & gratis animi oblectamentis Tui redundant plutei, norunt qui Tenorunt. Adde ut eadem Tibi, quæ Tullio olim mens videatur, qui præ copia librorum, ut de seipso refert, omnes Crassi divitias contempsit, eadem quæ Alphonso Regi, qui pretiosarum rerum omnium potius quàm librorum facere jacturam maluit. Nec sufficit Tibi sola Auctorum nomina, solos voluminum titulos dignoscere, chartarum munditiem, compactionis tenacitatem, membranarum vetustatem, & quos vel bullatos ære vel rasos pumice codices antiquitas ostendit, in medium proferre, sed cerebro Tuo insculpta singula mentisque benè institutæ & exercitatæ Tabulas ubique circumfers. Quantam, quæso, ex fontibus istis eloquentiam, & sermonis defæcati puritatem indies depromis? quàm adpersam, & distinctam multarum rerum jucunda varietate? quantam in differendo promptitudinem? qua ostendis luculenter quid voce, quid lingua, quid spiritu efficere possis. Adde ut mirari amplius jam desi-

nat Orbis, tot indies in sermone Tuo eruditos, tanquam in opportuno aliquo diversorio, requiescere, tot ad Te exteros è nido patrio properare, tanta quotidie januam, & vestibulum Tuum frequentia sapientum, & summorum hominum splendore celebrari. Quemadmodum enim, qui in taberna unguentaria diutius commorantur, ob exhalantes aromatum rerumque suaveolentium particulas, loci odorem secum asportant, inter tuos sæpius versati pluteos, Tua usi familiaritate, aliquam sibi virtutis auram protinus afflari deprehendunt, & semper à Te doctiores redire. Verè quippe cum Tullio judicant, nil tam jucundum cognitu atque auditu quàm sapientibus verbis sententiis ornatam orationem, & perpolitam. Audet ergo hic libellus Tuum sibi nomen inscribere, Tui primis favoris, Tux humanitatis, non sui, non Auctoris, non argumenti fiducia. Excipe, Vir magne, serena fronte Opusculum, & porrige huic sætui asylum, ac in gremio Tuo, velut Musas alias quæ animam Tibi debent, repositum defende. Vive diù, Deo, Patriæ Tux, Urbi Florentinæ, Orbi literatorum. Vive, & ut soles, ama.

Haffniæ die 28. Septemb. Anno 1690.

Tuum ad cineres

OLIGERUM JAGOBÆUM.

Aa

FRAN-

FRANCISCUS ARIOSTUS

DE OLEORUM PRINCIPIS OLEI MONZIBINII

ORTU, & VIRTUTE.

Ad Illustrissimum & Excellentissimum Principem

D. BORSIUM.

Ducem Regii, & Mutinæ, Marchionem Estensem, &c.

Dominum suum singularem, & Benefactorem Præcipuum.

Etsi sciam, ILLUSTRIS-
SIME PRINCEPS, rem
extra ordinem me aggressurum,
qui ab ingenuarum naturalium
artium omnium fomitis, & Re-
ginæ Philosophiæ disciplinis,
Medicæque artis, humani generis fidissimæ
custodis, institutis hætenus fuerim alienus,
non tuæ tamen humanæ majori mansuetudi-
ni, neque iis qui unâ tecum, quæ scripsero
ex urbanitate lecturi sunt, quicquam absur-
dum videri debet, quod non de vulgari, &
communi, sed ut paulò post intelliges, de
præstanti, & eximia, è me licet non Phy-
sico, neque assueto naturæ speculatore, aut
probato venatore, quovis rudi, & inexper-
to dicendi more, ac non nisi consultò hoc lo-
co repositum fuerit. Cùm potissimum DE O
fidamus, qui fari nescientium ora quandoque
benigniter aperuit, id tuæ Excellentiæ non
solum non nisi jucundum videri posse, sed
cæteris ad vehementem admirationem, & non
levem utilitatem cessurum, qui tanti propo-
siti nostri vim, virtutemque ad commune
mortalium commodum deprompti, con-
templabuntur. Qua in re quidem non me-
diocri mihi illud solatio fuit, quod omnia
priùs auspicatus irrefragabilibus rationibus,
ac comite experientia, rerum teste fidelissi-
ma, ad gravissimos simplicium investigato-
res, probatosve, & locupletes Auctores retu-
lerim. Et id profectò dignè non secus à me

factum fuisse intelliges, ac si *Monzibinium*
Oleum hoc, de quo agitur, ex iis, & eorum
omnium meritò Princeps esset, de quibus
plerisque in locis, tam magnificè sensisse visi
sunt. Quamobrem non vereor, quin hæc
rudimenta qui perlegent, vel eò prolixiori
duci possint oblectatione, quòd ea in re me
uti peregrinum hominem, probata tamen
omnia differentem, accipient. Atque ideò
non diffidimus affore, qui de incuria, neque
abs re, me redarguissent, si naturale hoc, &
præstantissimum *Oleum* non voluntario judi-
cio, neque opinionis errore, ad commune
bonum, ut variis corporis passionibus pecu-
liarissimè conferens, pro virili mea non ex-
tulissim. Quæ sanè res etsi ad *Physicam*,
Medicamque pertineat, si tamen explicata pro
humilitate mea fuerit, non video, quin aliud
consequi debeam quàm advenæ, qui magnifi-
cas ingrediuntur Urbes, ut novas qualpiam
inducant Mechanicas, aut inventis etiam
quicquam aliud præclarum adjiciant. Nam
primùm quidem ii, ab omnibus læta visun-
tur fronte, amicèque excipiuntur. Tandem
autem foveantur, juvantur, & cari habentur.
Sic itaque demum si simplicium omnium
laborantibus corporibus succurrentium singu-
lare hoc, & juvantissimum *Oleum*, humi ad-
huc jacens, pro virium exsilitate, jure in
omnium ora posuero, ac cæteris diversis
morbis conferentibus adjecero, vel facilè,
& non sine causa antepoluero, non erit quin
mea

mea quidem sententia legi inprimis libenter, blandeq̃ue excipi, ac passim fieri omnibus acceptissimus debeam: Cùm nostra maximè cum mercenariis illis minimè conferenda sint. Nam cùm illæ ad fabricanda quædam usu brevi terenda, & parvo duratura tempore instruantur, hæc à nobis ad opitulandum, & ad præservandum humanum hoc corpus, quandoque in *Divini Numinis Templum* à *Summo rerum Opifice* Institutum, & ad ipsius ideæ, ipsius inquam, incomprehensibilis imaginis similitudinem fabricatum, & animi omnium ad humanam cognitionem spectantium capax effectum, ante universorum, potissimum vero ante *Celeberrimæ Tuæ Excellentie* oculos proponuntur. Cui ipse quidem inscribere institui, cum per omnem *Italiæ* oram, te nihil elegantius, nihil humanius inveniri possit, ac si pulcherrimum foret, de re tam eximia, apud eum qui præstantissimæ sit naturæ, bonitateque, beneficentiâ mirificè splendeat, verba facere. Proinde cui, pro *Deum* immortalem opusculum nostrum gratius quàm Tibi *Principum Sapientissimo* esse debet? Præsertim cùm illa sub florentissimi & jucundissimi *Oppidi Saxolii* speciosissima ditione felix noster fons *Oleum* manet, quam de omni amplissimo, & pacifico imperio tuo maturè selegisti, ubi maxima anni parte regni curas, sollicita dispensatione pertractes, quandoque eas aucupis, venationibus, sive aplicationibus intermittas, quod benigno sub fidere, & sub ea cœli parte sita sit, quæ rerum omnium copiam ad humanum usum optimarum perpetuo anni tempore procreat: ibique meritò excelsam arcem Saxolianam, ceu Capitolium alterum longè opulentius, longè magnificentius, quàm antea ista in regione conluetum esset, instruxeris; unde ipse vitream, & limpidissimam Situlam fluvium defluentem, uti regiam piscinam, despicias, unde per ipsius labra canoros avium concentus, & dulcem, ac suavem undique spirantem auram excipias, tot arbuta humilium ferarum latibula discernas, tot subflorentium pratorum tractus, tot pingua soli jugera, tot patentium camporum æquora irriguis de-

fossionibus, & arborum ordinibus, serpentibus vitibus coronatis, distincta, per quæ magnanimos alites tuos, mira divini ingenii tui arte mansuectos, præpeti penna, unco rostro, & tenacibus unguibus armatos, ad sidera scandere, ibique supra caput istud tuum sapientissimum ad prædam accinctos adstare, & ea visa purum aëra findere, eamque ungue, uti fulmine, ferire, ac se ingenti vi, & animo potiri, moxque tuo jucundissimo conspectui dono dare, non mediocri admiratione concernas. Tot fertiles colles, pomariis, ficulneis, olivetis, vinetis vestitos, ac adeò formosam viridarium faciem, *Elysium* propè prospectum, incredibili delectatione admireris, & unde sacri *Monzibinii* collis istius humeros, qui salutare hoc *Oleo* in magno nomine, & gloria est, (à solio enim isto tuo Saxoliano, & splendidissima Ducali Aula ad secundum tantum distat lapidem) ad meridiem contempleris. Ex qua quidem re faciliè fieri posse considero, ut nimirum id gratius *Tuæ Excellentie*, cariusque esse debeat, quod de tam excellenti simplici merito memoriæ proditum est, & quod tam dignam opinionem tuam magnificare & illustrare uspiam possit. Quale hoc idem est de cujus situ, vi, virtuteque, ut paulò post accipies, seriò tractare incipiemus.

Oleorum Principis Olei Monzibinii situs, ortus, vis, virtusque.

INter Montana oppida, quæ *Mutinesi* in agro sita sunt, *Monzibius* est. Idque non quidem vulgare; nam felici admodum insidet promontorio, tum cœli benignitate, tum fecunditate glebæ, tum autem vini præstantia, ficusque, atque oleo. Quarum rerum copia utique in immensum claret. *Montemzibium* priscos ob uvæ elegantiam quondam vocitasse ferunt: Inde vero syncopari concinnius visum esse. Ad ejus radices quidam decurrit rivus, qui ex ingenti olim ruina, ruinarum sibi epitheton comparavit. Ac in *Niraneum*, *Floraneum*que derivans agros, pronus *Curlianam* in fossam dilabitur, per

quam quidem verso cursu *Seclam* in flumen ad septentrionem tandem se condit. Veruntamen nullum sibi rivus originem agnoscit, nisi quam ex occidentis solis plaga ingruentes pluviae, raræque, & deliquatae nives de circumsedentibus collibus sese evolventes, ad quorum defluit pedes, faciunt: Quo fit, ut incolis dubium relinquatur, torrentemne an autem rivum appellari satius sit. Quippe qui ut è tam felicitis Oppidi conspectu *Monzibinia* interfecans pascua, ad orientem, lapsus continuat, mirificam *Olei fodinam* adesse ob ejus vehementis spiritus, & odorificentissimi emissionem, conspiciari cogit, eamque ad laevam *Montemzibinium* adspicientem ostendit. Nam prærupta sibi rupes, detonsaque imminet, & juxta rivi alveum ultra, citraque atram præ se fert ad sex ulnas oleastris terræ faciem. Hic scrobs est, sive fons rectius, ad pedem altus, cujus diameter non cis duas se extendit ulnas. In eum igitur aqua oriens per subterraneas venulas scatet, quæ sero lacteo visu simillima. Eam quoque vicissim fluitantes sese oculi ostendunt, qui miræ sunt, & inæstimabilis penè vis oleum. Quis id facile crediderit? aquæ, & oleo eandem vim fragrantiae esse. Ex atra quoque illa oleastri terra glebas effodiunt, in frustulave sensim findunt, eaque æreo tepefaciunt ahenò, & loculo obserant laneo, ac prælis idem ex iis exprimunt oleum. Illud autem non tlateat, *Sapientissime Princeps*, quò ad umbilicum rimata omnia esse intelligas, quæ ad rem attinent, rupem hanc, de qua fons hic sacer oleum manat, neque herbam, neque arbutum, neque arborem ullam, ad sagittæ jactum supra circaque se emittere, sed ibi tum demum raras admodum juniperos, raras myricas, vepresque raros, & perraras sese efferre ulmos; veruntamen herba quædam, cujus generis nunquam me alias vidisse memini de ingenio ad declive rupis initium subolescit, quam etiam incolæ *Fumanam* vocant; hæc hortulano *thymallo* ferè similis est, ni quod illud simplici, hæc autem ramoso subruffoque sese erigit fuste, florem pariens chamomillæ flori parum dissimilem, ni quòd illud intumescens, qua-

le in chamomillæ flore albis foliolis, uti corolla pulcherrimè cingitur, hic detumet, & ad folliculi similitudinem defossum est, quasi in eo, seu siliqua reclusum semen foveatur. Ac veluti nullum odorem spirat, ita, & vanum, & insipidum saporem degustantibus præbet, ac si fatua esset materia, quæ in tam sterili loco, & in subpallido rupis vertice, unde ingens ad fontem præcipitium derivatur, naturali nescio quo fato, oboriatur. Cùm ergò ipsius olei adhuc incogniti ollula, Martio mense proximo ad me esset delata, ac ejus odoris suavitatem intensionemque vehementer admirarer, protinus sanè obstupui, considerans tantum gratiarum non fortuitò quidem conferri, quantum hoc loco nobis terræ fœtu profunde batur, sed cœlitus misericorditer depromptum, & incredibilem rem quodammodo credibilem feci. Nam ex *Castellariano Strozza* præclarissimo Oppido, ibi enim cùm sim Prætor designatus, facile eò me contuli, quo ea in re naturæ vim virtutemque contemplans, quicquid humano usui necessarium, ac memoria dignum adinvenirem, pro ingenio qualitate præsentibus, & posteris palam facerem, quo tamen facto de vastæ, & inherbosæ rupis calce, ut paulò ante eum in rivum, & de ipsius terræ visceribus tam pretiosus, tamve salubris, cœlorum indulgentia, subargenteus nobis distillaretur liquor. Et quemadmodum varii, diversique de eo sentiant, qui naturalium vias indagare innixi sunt, pleraque subjiciens juvamenta, quorum majorem vidimus partem, nonnullave ab iis, qui partem experimentati sunt, partem autem ab iis, qui in aliis videre, fideliter accepimus. Sunt ergo qui ferunt *oleum nostrum* de *Asphalti* illius clarisque genere esse, quod apud *Babylonas* emanat, quemadmodum subtilissimo illi simplicium investigatori *Serapioni*, & antiquissimo illi, ac non mediocri Physico *Dioscoridi*, qui esse optimum ex *Asphalti* speciebus affirmat. Quidem acutissimo ingenio adspiciunt, & esse *Petrolei* illius albi, & *Diaphani* speciem, igneam habentem virtutem, non ambigunt, quam concreari, tunc maximè sulphureis in locis, cum

cum terrea aque pinguedo igneas in partes, caloris actione, immittitur, eleganter describunt. Complures *Mesuae* scripta de *Petrolei subaldi* qualitate subtiliter & argute differentis considerant: Olei tamen proprii similem essentiam esse, quod à tam claro *Philosopho*, & gravissimo *Medico*, Philosophorum oleum non indignè appellatur, & in quo priscos concordasse, Secretorumque secretissimum esse confirmat, & juvamentorum plenissimum prædicat, plurimos *sapientiae oleum*, nonnullos *benedictum*, quàm multos *sanctum*, alios *perfectum*, & maximum vocasse, decantans, quod calefactivam, resolutivam, penetrativam, superfluitatum consumptivam virtutem habeat. Plerique vero *candidi asphalti* illius genus esse non dissentiunt, quem sibi cum sulphure proximam naturam fore Naturali in historia *Plinius* ille disertissime laudat. Quidam autem ad perspicacissimi *Galen*i de *subalbo asphalt*o, diaphano, & liquenti, magnificè dicta non ab re advertunt, nostrumque oleum aut idem, aut nusquam omnino dissimile perhibent. Quidam tandem, neque injuria quidem, aliter speculati sunt, & *veri sulphuris mineralis spiritus* partem æream esse oleum nostrum affirmant. Sive quod magis de aëre, quàm de igne teneat, etsi igneam non omnino naturam amittat, sed eam quasi radicale sibi quoddam privilegium observet, quia solarium radiorum vi quantam ex Meridionalis plagæ adspectu, ut paulò ante disseruimus, concipit, ex ipso elicitur sulphure, stillaturque, ac si de penitissimo rupis ventre sulphuris mater minera suboriretur. Causam addunt, quod in mineralibus corporibus mirificè intendat, agatve, sive ab aliis duriem auferat, sive aliis adjiciat, aut alia edulcet, alia dealbet, ab aliis stridorem depellat, ab aliis nidorem detergat, sive universas tum demum scorias purget, nesciimus. Cæterum quoque aërem, in eo dominari, & ratione & ipso docemur experimento. Quemadmodum enim Sol de terra vapores attrahit, iique paulatim adscendentes aërem disturbant, & condensant, donec frigidam regionem, propter solarium radiorum

reflexum attigerint, ibique inter agentia illa extrema vagantes, in aquam resolvuntur, eaque in terram decedit, ita pariter fieri de hoc excellentissimo *Oleo* diceret. Si enim Olei hujus quantulum in pateram infuderis, spiritusve proprii flatum pluries insufflaveris, ignea Olei guttula flatum, vel vaporem alluciet, spiritusve ipse Oleum ceu aërem manifestè turbabit, & condensabit. Quod si mox ad balneum imposueris, spiritus ille, tanquam vapor assumptus, ad recipientis vasculi frigiditatem in aquam concideret, Oleumque in propria, & pristina claritate imminutum, & limpidum, ut aër post infusos imbres, remanebit. Ideoque ne minimam quidem Olei partem resolutum illud pensaveris, quoniam balneum *Oleum nostrum* ad adscensum nusquam propellit; sed quaecumque fuerit hoc Oleum, illud non ignoramus, *Pientissime Princeps*, esse Christi JESU, & Domini nostri gratia Oleum humanis corporibus saluberrimum, quod ipsi ex quotidianis, & manifestis experimentis, in quibus humano generi mirificè succurritur, haud dubiè concernimus. Cum maximè neminem eo adhuc usum intelligamus, qui Domini nostri clementia, salutem non sit consecutus, aut singulare sibi non senserit juvamentum. Nam ejus caliditas, & siccitas, cum circa tertium sint gradum, facile aestimamus se posse omnes cutis exituras, quæ propter corruptos in corpore humores, ad pororum orificia multiformiter pullulant, exsiccare, & curare, postquam tamen eos Purgantia patienti serio ante data sint antidota, & omnia alia facile afferre juvamenta non dubitamus, quæ à tot claris Auctoribus subalbum asphaltum diaphanumve, & liquidum, ac clarum *petroleum*, liquensve, & subalbidum pro eorum sibi innata natura operari posse, posteris sub eorum canonibus digestissime traditum est. Quorum tenorem, quando sine difficultate copia passim haberi potest, hoc opusculo non inseruimus simul, ne legentibus dignè ipsi longiores in scribendo videamur. Cum iis maximè satis superque negotii à nobis additum fuerit, qui elucubratiunculas nostras tam incultè repositastecum,

cum, *Dignissime Princeps*, ex charitate legere dignabuntur. Cæterum autem, ne ipsi a nobismet ipsis longè fieri videamur, ad *Oleum nostrum*, ut ad peculiare quoddam institutum redeamus, de quo quidem primùm rudes hi homines, periculum dedere, etsi antea doctos minimè consuluerint, qui sese secundum salutiferæ Medicæ artis canones præparassent. Nihilominus interpellares, scabiem, prurigines, impetigines, pustulas, tubercula, denique tineam juvare visi sunt, radiciti autem nec ne expulerint, ob rei novitatem adhuc ignotum est, cutem attamen, omni labe sordeque, & squalore post infocantem pruriginem exterminata, penitus absterfam, videris. Qua in re parùm mihi fecisse videor, ni quorundam subjecero exempla, qui laudatissimi Olei hujus experimento usi sunt, quando in iis, in quibus magis sibi conferre videbatur, sibi pro arbitrio eligere licuerit.

Robinum catulum sicca, & septimestri Scabie liberatum.

Libet *Robinum*, jucundissimum catulum nostrum, in medium asserre, qui sine lege etiam, ut innumeri penè mortales, gravi morbo curatus est. Operæ pretium enim erat cernere, quantam in vesaniam, ob siccam, & olentem scabiem, ac septimestrem, devenisset; ut præ inurente ardore, non saltem sibi densissimos unguibus divelleret villos, sed & ipsas putres admodum mordicè infrendens dilaniaret carnes. Cujus incredibili, & jugi labore, & anxietate, puellari more permota *Sigismundia* filiola tertio *Robinum* eo Oleo alternis perunxit diebus, & mira prorsum res evenit, ut *Robinum* infra sex eos dies in hora, in momenta, juvari, curari, liberari viderimus.

Ingentem lumbricorum aciem, quæ Princivallem Ariostum, charissimum Puellum, ad mortem invaserat, ab Oleo nostro salubri fusam fugatamque.

Prinivallem dulcissimum puellum nostrum, nonne paulò minùs, ob lumbricorum,

nuper amisimus? Quæ sane res me adhuc in tantum movet, ut vix illud tam egregiæ indolis discrimen sine humentibus oculis describere patiar. Emittenti namque spiritum haud dissimilem superioribus diebus puellum attoniti vidimus, quod eum sese torquentem, & tenere locum nescientem, & nares scalpentem, & fari impotem, ingens lumbricorum acies invasisset, ac dolore, febre, siti, & anxietate effæctum corpusculum jam universum occupasset, illinc cor pars adoriebatur, inde autem pars puellum strangulans guttur tenebat. Ibi *Paula* mater prope ut amens, in tam impio facto consternata, quid amplius adderet ad adhibita, & præstita Antidota non habebat, quando maximè Theriaca, & Mithridatio pharmaco perunctos pulsus, orave narium, & stomachi nil juvare, aquam farina illitam, & insumptam nil conferre, temporibus additum saphirum nihil præstare, nil quoque regiam illam ex olivo, aloëque in dissecto volemo ad prunas ebullitis unctionem prodesse conspicati sumus. Non juxta aderat temporum nostrorum singulare illud *Hieronymi Castelli* ingenium, amorque ille in nos perspectissimus. Non nostri illi, & clarissimi Philosophi, & gravissimi Medici *Socinus Bentius* Senensis & *Horatius Girondus* conterraneus noster. Quorum trium ars, visque Medica, me & domum universam de orci pene faucibus centies revocavit. Ipse ergo qui per mille anfractus exagitata mentem deducere didici, quid facerem? vitæ meæ dimidium, & ingravescentis ætatis solatium, ac delicias meas, filiolum exanimem, & propè pereuntem sine ulla spe liberationis ante oculos adspiciens? Quid plura? Dum enim non sine inæstimabili amaritudine, & angustia, de his cogitari cœptum esset, quibus funera curari consueverunt, vix illud de ingentissimo laborantis puelli suspirio accepimus, *Patris mei Oleo me inungite*. Meminerat enim, propriæ non immemor salutis, quod paulò ante perniciofa quadam dexteri cubiti debilitate, post Pillulas ex Colocynthide pulpa, succique rosarum electuario, laudanove insumptas, unica ex eo unctione con-

convaluissē. Cūm mihi, nescio quō factō, tanta excrevisset, ut harenarum horologium, quod libraria in cella ad singulas horas vertere soleo, vix sustinuissē. Hic igitur ampulla ex eo Oleo, quam in pretio habeo, adhibita Oleoque tepēfacto quonam pacto lumbricos fugantes, Oleo nostro utantur, in misericordis Domini JESU nomine deficientis admodum puelli pulsus omnes, temporaque, & narium orificia inungunt. Demum autem stomachi os, & ventrem obliniunt, ad quem etiam anteaquam deventum esset, en puellus noster, *Zucharus noster*, stratulo jacens jam Domini gratia respirat, spontēque sua sese erigens jam consider, & fari audet palam fusos, fugatosve suæ salutis hostes esse. Nam Olei fragrantia accepta, ut tubæ clangore visum esse, vel ventitasse exercitum, qui opem sibi, auxiliumque ferret, & hostium esset obsidionem debellaturus. Ideoque incusso hostibus terrore sese extemplo in fugam verfos, & qua data latrinaria sella irruisse, eaque sese præcipites dedisse.

Lupam, quæ jam semesum crus vorabat, Olei nostri infusione exterminatam.

ERat in Castellariano Strozza Peregrinus Pajola duo de triginta natus annos, & octogenarii, ac decrepiti Patris Barnabæ unicuique filius. Huic ergo secundum dexterum crus quātorosius est à genu ad pedis articulos, pustulæ aquosæ innumeræ penè ad juglandis quantitatem subortæ sunt, quæ sanè hominem in tantum inurebant, & cruciabant, ut nullus sibi quieti daretur locus. Hic vietus senex de uniciprognati, ac propediem hæredis futuri morbo convalescente anxius, nil addere prætermisit, quod conferendum esse consuleretur. Confractæ tandem pustulæ, ardentem saniem ex uniuscujusque foro emittebant, ut alia aliam alteraret, & penitus roderet. Hinc undique tumebant ulceris tantilabia, ut tumidum, immensumve crus, ocrea, non autem crus, mirantibus cunctis videretur. Quonam pacto huic tanto succurreretur morbo? quum ejus adhuc ignoratum sit

per rudes nomen. Nam Lupam quidam, quidam Anthracem, Bubonem alii nominavere. Sed vetulo tandem usquequaque quæritanti sibi opem ferri, hinc consultum est, iret, & sub tepenti Oleo nostro crus universum gallinacea suaviter inungeret penna. Quod ubi vesperi, *Domini clementia*, fecisset, manè detumefactum crus, & prorsus abstersum vidimus; ac eo sic in vices progrediente quarto post die, Peregrinum liberatum conspeximus. Quæ profectò res, & populo admirationem, vieto parenti solatium, Domino autem nostro JESU laudem, gloriāque peperit, sine cujus nutu, ne foliorum quidem minimum ad terram cadit.

Trina cum Oleo nostro inunctione venustam Mulierem septenni humeri sinistri dolore absolutam.

PAulam charissimam Conjugem sinistro in humero ingentem dolorem septem annos gessisse palam est. Eum etenim in Princivallis Ariostri charissimi filioli nostri tunc lactentis, puerperio incautè excepit. Nam uti frequenter solet evenire, quod lactantes ipso in sopore desudant, & ad vagitus resipiscunt, protinusve exsiliunt, sensimque refrigerescunt, & pori horrore concluduntur, sicque meatus suos reclusus rigor ignorat, & confidens, ubi magis aguntur per juncturas membra, ad motum dolorem excitat. Humani enim corporis compagines ullis accidentibus sociari non patiuntur. Sic quoque venustæ Uxori obvenisse non dubitamus, quando maximè puelli curam anxiam perditur pariter, & pernox ipsam, & nimio propè pietatis ardore succensam suscepisse frequenter admirabamur. Pro cujus quidem salute quis ambigat arthriticum omne, & Physicum, & Medicum nos, & quærivisse, & inquisivisse juvamentum? ubi multa sanè lenire potuere, eradicare verò dolorem minimè. Cum autem de Olei nostri vi, virtuteque fama crebresceret, eo quoque in tanto, & ut desperato casu uti posse visum est. Ac postquam Arthe-

Artheticos purgantia seriò iterum ante data sunt, subteptenti Oleo nostro locum tribus, & alternis diebus inungens, ejus clementia, qui in se sperantes non derelinquit, salutem consecuta est.

Lumen oculi sinistri, quod suborta perla Puellæ occuparat, aqua Olei lotionem Puellæ restitutum.

SChianchæ puellæ Saxolianæ, cum oculi sinistri oborta perla lumen penitus occupasset, ac plura collyria parentes incassum adhibuissent, ad benedictum liquorem nostrum, ceu quodammodò ad cœlestem manum tandem condescendere; & Olei nostri aqua tantum, feri lactei simillima, singulis diebus, ad dies decem, puellæ oculum lavare, lotioni tantum infuisse virium constat, ut divino quasi ministerio medium perlæ discinderetur, lumenve, quod antea omninò contexerat, ostenderet, ac puellarem visum nusquam amplius offenderet.

Ista securis abscissum pedem, & quatuor menses incuratum, Olei nostri cura junctum, solidatumve.

Quid de Paulo, cui cognomentum est Marchesio Montizibinio, dixero? Qui cum annosam quandam quercum, pro tigno, securi dolaret, ac nodus ob insolitam duritiem securim non exceperet, in dextri dolantis Marchesii pedem, securis ictum nodus rejecit, ut ex valenti ictus intentione calcem pariter, & pedem ab articulo ad talum usque discinderet. Qui casus quemadmodum spasmaticus esset, ita & hominis saluti non leve discrimen imminere cogebat. Quid? menses quatuor à diversis diversa pertentans ad salutem medicamenta, bipartitum pedem, putremque admodum, & incuratum adhuc gestabat. Ubi autem ad oleastrum undique concurrì fontem agnovit, nonnullosve curari, Oleo nostro lavare pedem universum ad septem didicit dies, infra quos largiente Do-

mino, abstersus, junctus, consolidatusque pes est.

Trigenaria crurum ulcera, putridaque, & olentia curata.

Nonne Petrum Vitriolanum cerdonem florentis oppidi Floriani incolam ambo crura antiquissimis ulceribus, & trigenariis, ni fallor, ambesa, putridave, & vittis obvoluta ceu geminos infantis istius obligatos, & ad nutantia genua pensiles deferentem, paucorum dierum nova sancti Olei hujus actione, Domino indulgente, infasciatum, & liberis cruribus euntem nuper conspeximus?

Brachiorum debilitatem mirificè convaluisse.

AN fortè quis ignorat Casariam Monzibiniam utramque manum, brachiave & utralque ulnas adeò debilitatas diu tulisse, ut ne quidem tactus sensum iis amplius dignosceret, perpetua Olei tanti lotionem pristina valetudini, nutu divino, proximis diebus restitutam fuisse?

Duos & Decem annos luce oculorum privum Olei nostri frequenti immisione luci restitutum.

Quid de Folianensi cæco sexagenario, cui nomen est Millano, dixero? Nonne hominem duos, & decem annos cæcum omninò, & continua in amaritudine vitam agentem, diuturnæ admodum nimis, orbæque senectæ ac miserrimæ tædebat? ni frequenti Olei nostri in oculos immisione, & ejus, qui à nativitate luto cæcum illuminavit, venia, pristino visui restitutus fuisset.

Colicam passionem per hujus Olei unctiōnem, deglutitionem, & summissionem manifestè sublatam.

SI levius etiam recensere liceat: Quidam præclaræ indolis Adolescens Religiosus, & Colica passione acriter tortus, umbilico prius,

prius, ac umbilici circumstantiis Oleo nostro perunctis, quantulumque ejus etiam deglutiens, tantidemve etiam in enemate summitens, eam *Domino juvante* actualiter resolvit, manifestèque à se abdicavit.

*Non sui compotem ulnam peccantis humoris causa, crebra miri Olei lotionem
sui compotem.*

Antonium Solvianum Monbaranzonensem ferunt totum lustrum, & amplius sinistrum brachium pellibus obligatum, & collo appensum tulisse, quod ejus ob peccantem humorem compos fuisse tantum temporis nusquam potuisset, miroque liquore nostro lavare brachium assuevisse, donec secum brevi à Domino misericorditer actum, ob omnimodam liberationem, cognoverit.

*Ulceris ex carbunculo lacunam ad fistulam tendentem jugi Olei adspersione viva
carne sensim repletam.*

Andrea Cretifodinari Castellarianei dexteræ coxæ torum magna vi, & ingentibus jactis fundamentis carbunculus occupat. Cumque hominem stratulo jacentem, & febribus obsitum cum incredibili languore diu tenuisset, mortificari tandem libuit, crepuitve, id fatentis faniei emittens, cujus nedum coxam, sed ne quidem universum ventrem capacem existimassent, cumque primum, ac secundum mensem, ac tertium, ad consolidandum incassum trivissent, ulcerisque profunditas ad penetrandam coxam, & ad fistulam magis intenderet, ideoque de liberatione desperatum esset, ad fidi & rerum experti adhortationem, salutifero Oleo, tanti ulceris lacunam adspargere cœpit, pauloque post absterfum, mundificatum, convinctumque tam atrox ulcus cœlorum vi, & indulgentia, conspeximus.

Cancrum genitale membrum lambentem, Oleo nostro, Rhabbarbaro, & Olibano eradicatum.

Etsi positis nobis in corporeo hoc tabernaculo dignum aliquid pati sit, attamen,

ubi mala quædam, vel etiam quantula ægritudo irruat, ut aniles, effeminatæ animulæ prorsus consternamur. Neque, ut gaudium nostrum plenum sit in cœlis, illa æquanimiter, ut decet, ferendo petimus, sed ut degeneres animi de terrena requie cogitamus. Ut nuper vir quidam egregius, cujus dum perpetuus cancer tres ferè annos genitalem sensim lamberet partem, neque incurabilem eum morbum ulli hominum ante hac patefecisset, quin sibi tantum ipsi tanti discriminis conscius frequenter, ceu mihi uti fideli, & unicè se amanti, attestatus est, ad Dominum humi stratus defleret, rebusve suis admodum fessis finem clementer imponeret toto pectore pacem petens ferventer oraret, visum sibi per somnium quemquam videre visus est, qui sese ad arefacti Reubarbari & Olibani pulverem, Oleo hoc tam celebri conficiendum superque ponendum obnixè adhortaretur. Qua re quidem pensata, & cum insigni collata Medico, tentandum id fore penitus est persuasus. Quod cum aliquandiu continuasset, non ad humanæ suæ fragilitatis imbecillitatem, sed ad viscera misericordiæ suæ Dominum respexisse, deque inflicto sibi dolore, & angustia, & jugi pœna sese clementer liberasse, fideliter conspiciatus est.

Orbum etiam senem visu, tanti Olei actione, visu donatum.

Nicolaum Genadum sexagenarium, & Monzibinium iis placet adjicere, qui cum septem annos lumine utroque orbus fuisset, nam panniculi quidam cataractei tres proprios oculorum humores, & tunicas illas septem proprias in tantum velabant, quod omni luce privus, tanto tempore non nisi scipioni innixus, aut duce puello movere gradum ausus esset, accitis liberis oravit ex Oleo precioso Kibium afferrent, & lavari persuasus, primò sane in congressu adeò succensus est, ut præ dolore, nimiove ardore, manifestam in phrenesim incidisse hominem putassent. Mirifice enim agebat, & naturæ superflua cō-

concurſa exſiccare intendebat, ut faciem ab humana deformem penitus arbitrarere. Nam excoriatam frontem, expilata ſupercilia, evulſas palpebras, intumentes oculos, nareſque, & ad labia uſque omnia uti decocta ferventi aqua cerneret. Homo autem, ceu cacodæmone ductus, præ nimia, & incompatibili anxietate hinc, & inde, huc, atque illuc impellebatur, mane verò pacata omnia cerneret, & ut indies ad lotionem decreſcebat dolor, ita & Domini gratia, ad eò ceſſabat aduſſio, ut proficiendo ante quintum, & decimum diem deſiderato viſui reſtitutus fuerit.

In elephantiam tendentem Puellum, perpetua Olei lotionem curatum.

PRæconi Caſtellariano unicus eſt infans, cujus collum, & faciem, & caput tuberris colluvies quædam in tantum obtexerat, ſic tantum admodum temporis eum tenebat, ut in Elephantiam incidiffe infantem nonnulli, neque ab re putarent. Quæ proſectò reſparentibus ad moleſtiam, & ad dolorem non vulgarem accedebat: Sed neſcio quo fato de mirifici Olei noſtri quotidianis percunctans pater experimentis, infantis partes quæ ſe deformabant inungere elegerit, ac alternatis vicibus ad dies duodecim perſeverans, ejus collum, caputve, & faciem abſterſit, mundificavitque, ut non putes his in locis turpitudinis quicquam unquam fuiſſe, ut ne quidem cicatricem Divina benignitate oſtenderes.

Sapiem emittentem Matricem ulceratam per noſtri Olei ſummiſſionem ad priſtinam redactam valetudinem.

SAuciatam, & propè marceſcentem ſumma cum ægitudine, ac ſub ſilentio, clariſſima, & venuſtiſſima mulier matricem deferēbat. Neque tamen extra muliebrem ſexum, & probatas obſtetrices, & fidæ quidem, ob honeſtatem, ulcuſ tantum progredi paſſa eſt. Ea etſi virum unanimem, & non quidem vulgarem haberet, quicum diu & in amo-

re, & ſingulari fide jugata permanſiſſet, tantæ & ornatiffimæ, & adhuc ad procreandum idoneæ mulieris compaſſione permota annosa, & amantiffima obſtetrice quædam, eam adhortata eſt, ut poſtquam de tot manifeſtis periculis, de tam ſalubri Oleo datis, neminem adhuc pœnituiſſe conſtat, vellet quoque ejus miniſterio propriæ ſaluti conſulere, ventri etiam ad concipiendum aptiſſimo ſuccurrere, quotidiano, & perpetuo labori ſuo opem ferre, conjugem ſolari, & liberorum item jucunditate gaudere, conſiderareque nullam aliam ob rem jam jam conjugio ſeſe junctam: iret, ac Duce Domino J E S U ſuaderet ſibi omnia ad hominum beneficium, & eorum ſalutem ab omnipotentia ſua tradita, ſe ad reparandum juventutis ſuæ lapſum adjutrice, & obſtetrice uteretur, paratam ſe omnia pertentare, omnia ſubire, modò prompto, conſtanti, fortique animo foret. His ſuccenſam eam ajunt, & vetulæ amantiffimis acquieviſſe conſiliis; quantulumque inæſtimabilis Olei ſibi per ſiſtulam ſubmiſiſſe, & primùm quidem tantidem ſeſe vivæ flammæ, etſi minimum duraturæ, hauſiſſe credidiſſe. Inde verò ardoris puſillum perſenſiſſe, ac ſuccedente diurna immiſſione, nedum ne læſionis paululùm ſibi intuliſſe, ſed & lene, & ſalubre juvamentum recepiſſe, & ante vigefimum diem, Domini miſeratione, ſalutem ſe recuperatam priſtinam aſſeruiſſe, ac paulò poſt utero concepiſſe.

Dentium dolore, & eorum concuſſione excellētis Olei hujus juvamento Benjamin levatum.

BENJAMIN Hebræum Genuenſem, cum nuper Seclam flumen glacie concretum equeſ pertranſiret, Equum, quod calcibus gelu rupiſſet, territum ferunt, ob idque geminos erectum in pedes deturbatum Benjamin ſubſtraviſſe, & rapidis caput undis merſiſſe, ereptumque tandem vix incolumem ripam conſcendiſſe. Moxque perhibent de dentibus omnibus, quod & incredibiliter eos dolebat, & quod nutantes ſinguliquatiebantur,

tur, ac si omnes eodem amissurus esset die, amarissimè conquestum. Quod cum ad vicinum hospitem ingemeret, & puello similis collacrymaret, Montanus quidam, terreum vasculum nostro Oleo plenum in montana ex insperato deferebat, cujus fragrantia quidem oppidò percussus Benjamin, quidnam id esset tanti spiritus percunctabatur; quo accepto ab his qui circa se erant, & postquam vagari passim de ipso tam celebrem famam intellexit, pro vitreo scypho nostratem argenteum dedit, multisque suadentibus hospitibus cum eo dentes ablueret; annuit sanè, & eadem die, instantique nocte id pluries faciens, sistere sese dentes, & dolore se levare sensit, ut mane penitus ipsis firmatis, & sine ullo doloris vestigio, Genuam versus obequitaverit.

Vesicam ab excoriatione celebri hoc Oleo curatam.

Illud quoque non prætereundum censeo, tanquam vitæ mortalium usui accommodatissimum, & verissimum futurum exemplar, quando in privato omnem medicamentorum vim, & utilitatem tam eleganter dignum hoc Oleum exsuperavit. Erat vir sanè peregreus, & his in oris casu peregrinus, ac multos annos vesicæ excoriatione affectus; & licet diutiùs tam atrox ulcus sustinisset, quoniam tamen ab incentivis, & nocumentum afferentibus pro prudentia abstineret, & juvantibus usus fuerit, visum est stetisse, & ultra minus progressum. Non erat propterea, quin plerumque toties ardentem flammam emitteret, quotiens natura per meatus solitos, urinam provocaret. Intelligens autem quàm pluribus communibus accidentibus, & variis morbis, Olei nostri præstantissimum ministerium occurrisset, ipso etiam ac tutum uti instituit, & superpositis consultò fomentationibus, ac mollificationibus iis in locis, nec non leviter evacuantibus insumptis, salutiferi Olei hujus stillam per auream syringam in membrum suaviter infudit; quæ profectò licet tres horas illos meatus supra humanam æstimationem inuisset,

tantundem postea lenitatis attulit, ac in horas magis adustionem deficere, & pristinam afferre valetudinem vir ille conspexit. Ubi sanè ob tanti facti magnificentiam attonitum penè hominem vidi, & quod de inevitabili, perpetua afflictione, summi, optimi, & maximi Domini nostri benignitate, ad salutem redierit.

Nodosa chiragra Durachiensem liberatum.

Demetrium Presbyterum Durachiensem nodosa chiragra importune fatigabat, & utramque manum in tantum tenebat, ut præ humoris peccantis ingruente colluvie, articulorum nodi incredibiliter intumuisent, & proprium uniuscujusque officium amisisse viderentur. Contracti etenim, & adunci, quasi ad prædam accincti, hominem angebant, cruciabantque, & sæpenuerò intendente dolore, quales audiri apud manes referunt, emittere homines vocem, & inhumanum sonantem non sine molestia sentiebamus. Hinc cum adhiberi sibi quandoque ea, & non sine difficultate passus esset, quæ ad propinquorum preces pigmentariis, auriculariis, & mulierculis plerisque collibuisent, ac minime, aut parum se profecisse animadvertisset, salubri Oleo nostro tandem uti à charissimis parentibus persuasus constituit, & eo calefacto penna se inungi sustinuit, qui ne quidem se quemvis adspicientem paulò ante vix ferre potuisset. Quod sæpius reiterans ad dies perpaucos, Domini benignitate, convaleuit.

Epilepsia laborantem Traguriensem, sola Olei insumptione curatum.

Venerat ad salutiferum montem curatio- nis gratià Nicolaus Traguriensis, qui quasi perenni intestinorum dolore, & extorsione tenebatur, etsi quo nomine passio illa vocaretur sive Colica, an autem aliter ignorasset; quandoque autem in tantum alterabatur, ut epileptico dissimilem nequaquam dijudicasset, quod oculorum everfus, despu-

mantia labia prognosticabant. Tum vero maximè, quod eam præsentens, si forte ad ignem stetisset, igni ceu singulari, & tutissimo profugio se ultrò credere non dubitasset. Hic quod nobili genere esset, moribus conjectari licuit, quibus extra omnem barbarum ritum utebatur. Incognitum tamen huc adventasse ferunt. Complures quærivisse thermas asserbat, & se nusquam unquam profecisse, ideòque curiosissime hoc loco inquisivisse, quonam pacto his uterentur, Oleumne in grande infunderent vas, & humana balnearentur corpora, an autem inungerentur, an verò per diætas, ut alibi fieri solitum est, ad satietatem infunderent. Cumque laborantia tantum membra perungi, neque aliàs adbibere Oleum, aut ex eo lavare quenquam suctum fuisse intelligeret, quoniam intrinsecus distorquebatur, si quotam adhiberet, ratus ipse factu præstantius fore, ad undecim scyphos nostrates saluberrimi Olei quantitatem insumpsit, licet & ii qui aderant dissuaderent, ac neminem ante hac tanto se discrimini supposuisse attestarentur. Nicolaus tamen salutis stimulis concitatus, & pristinae valetudinis desiderio succensus amplius etiam absumere præsto erat. Sed vexari se admodum acriter sentiens, & propè se tantæ molis Olei actione exinaniri cognoscens, duobus præstantibus viris, qui pro more fonti custodiæ causa præerant, eos sublacrymans adspiciens, loculum aureis, & argenteis numis refertum cum argenteo loro, cui numularius locus erat affixus, tradidit, orans sese commendatum haberent, & morturo sibi funebre obsequium pro dignitate instruerent, ac æris partem erogarent, quoniam si, Domini gratia, victurus esset, quandoque posset hominibus declarare ingrato sese nunquam subvenisse, se ipsum totum in præsentia eorum manibus quam fideliter commendare. Moxque factum est, ut quoniam rupi hæsitans staret, & codicillis quicquam adhuc addere gestiens, pronus ad adstantium eorum pedes languensque deficeret, & exanimus simillimus fieret. Hic eorum alter, ut fugi homines erant, solo protinus confidens

genus suum moribundi Nicolæ capiti supposit. Hic ubi ad confricationem fomentationesque venire cœptum est, en sudoris profluvium ingens, uti se citissimè resoluturum hominem adorsum est, & quantum à nemine ante hac defluxisse potuisse putent, prorsusque valido oppressus singultu, in faciem ex insperato cessit, ibique singultum in æstimabilem vomitum, & totum hominem vehementer concutientem commutans, ceu animam esset emissurus, villosum, & obnigrum vermem, ad annularis digiti magnitudinem, insolentissimè nauseans, eructavit, ac totius corporis diremptis compagibus, incredibilem oblaborem lassus, mirificèque desudans, & semivivus remansit. Qui aderant, non equidem satis rei novitate duci in admirationem poterant, vermeque in lapidem colliso, eum saxo contudere, cuius facti crepidinem, ac si tormento ignis additus fuisset, rivum omnem repleisse affirmant. Cumque post circiter horas duas Nicolaum aliquantisper respirasse cernerent, eum anxium, & anhelantem erexere, ad manus vicinam in villam deduxere. Ubi recepto cibo, potuque, refectus est, ac Domino Deo nostro, qui sedet super thronum, & Agno salutem, & honorem, & gratias dixit, quod omni morbo esset ejus miseratione liberatus. Diætam cum eis egit, demumque abscedens aurum obtulit, & ex urbanitate recusantibus, singulis tamen aureum nostratem in dulce amoris pignus, singulumque reliquit.

Stetisse intra fomitem Oleum donec Scortum superventum eliminatum est.

Minus fortasse planum videbitur esse quod narro, quod tamen explicare intelligo, quamvis incredibile dumtaxat iis visum fuerit, quibus ob cordis duritiem viam veritatis adhuc obscuram esse, divina providentia datum est. Prostituendi sese, ut est avarissimum, & turpissimum genus Meretricium ad oleastrum salutiferum fontem, occasionem sibi nactum est Scortum elegans quoddam, ratumque, cum eò pro variis diversis morbis

morbis curandis concurrere cœptum sit, facile pellicere hospites, & solum solo in hospitio cum peregrinis comessitans, liguriensve, invictos etiam quodammodo laceffere advenas posset. Quæ profectò facultas, neque animo par videri potuit, quod natura prorum mortalium genus ad libidinem sit, attamen qui nostrorum diligentissimus Scrutator est cordium labefactari nullo scelere patitur, quod tam uberi gratia ad communem omnium utilitatem, & ejus perennem gloriam impartitus est. Itaque postquam ausum est tam sacrum intrare limen, eos omnes duos dies, quibus locum impudenter incoluit, etsi plurimos blandiendo tentasset, velut enim essent horrendum patraturi facinus, nullis adulationibus, nulla ejus forma, & nulla comitate ad fornicandum pellecti sunt. At ut agnoscerent ingratum fore Domino perniciosum illud animal, tanti loci incolam fore, mira dicam, sed veritate quidem constantia, ne vix minimam benedicti liquoris stillam è fomite scaterre Dominum permisisse, quandiu ibidem venenosus Serpens ille moram traxerit: Quod Monzibinii divina inspiratione advertentes è loco, & eorum finibus tam conficientem pestem protinus arcuerunt: quo adhuc abscedente resolvi fomes hic sacer in tantum cœpit, ut Cœlorum clementia conspicerentur sibi refarciri, quod duos amiserant dies.

Ne stillam quidem etiam Olei emissam, quoad tres adfuere Fonti, qui secum lufuri, talos supponere falsos conjurant.

Quis tam agrestis, tamque feri animi esse poterit, ut ambigat eum, qui Virginem parere facere, non etiam integram dietam in propriæ Mineræ fomite stetit saluber hoc Oleum jussisse? quod omnipotentia suæ justitiæ displicuit tres nepharios juvenes tanti loci contaminandi causa adversus advenas super chartularum, & talorum ludo conjurasse, hueque perrexisse: quo datis intra se signis, tum verò falsorum talorum suppositione omnes circumvenirent, quos ad ludum allicere uspiam possent: Nonne sum-

mo rerum patri, & domino curæ id fuisse considerandum est? Pergat ergo insanum vulgus, & insurgere desinat, discatque nostro tempore miracula non amplius desiderare, quorum copia ad superbientia pectora humiliandum, ad duos animos conterendum, & ad ferrea corda molliendum, stultis & tardis corde ad credendum populis etiam non instantibus, non petentibus: oculis nostris in dies, in horas, in momenta, incomprehensibilia Domini nostri benignitate subjiciuntur.

Epilogus de vi Olei, & Virtute.

Innumerabilia itaque, & fructuosissima juvamenta nobis ex hoc tam salubri fonte, Illustrissime Princeps, & ad infirma corpora succurrenda, & ad mentem benè instituendam, afferri, nemo eat inficias. Quæ sanè si digestè magis per singula peregrinans velim iis adjicere, quæ sicco hoc nostro, & horrido dicendi modo paulò ante connumeravimus, tot profectò, tantaque esse discerneres, quod nedum Excellentia Tuæ, sed & ferè universo Orbi, neque abs re, dixerim, stuporem adderent. Nec mirum id quidem cuiquam esse videatur. Nam cum supremum omnium Oleorum liquor hinc inde manans, & sublime juvamentorum omnium columen igneam quasi proprio quæsitam jure, ut supra ostendimus, naturam non deserat, non enim longè admotum ignem concipit, & ingenti deflagrat ardore, an fortè in tot, & tam diversis experimentis sentire verebimur? Quin attrahat, dissolvat, mundificet, desiccet, consumat; Epilepticos, Artheticos, Podagricos, Chiragricos, Paralyticos, Athmaticos, curet; Iliarum, Colicum, Genuum, Matricis, Renum, Dorfi, Vesicæ, ac Dentium dolorem levet; Stranguriam, Dysuriam, Excoriationem, Vertiginem, oblivionem, antiquam etiam tussim, ac Stomachi frigiditatem, & Matricis præfocationem suffumigio sufferat, Ulceribus antiquis conferat, Recentia vero exsiccet, & cum suo sanguine conglutinet; interpellares, Scabiem, Pruriginem, Impetiginem, Pustulas,

las, Tuberem, Tineam. summoveat, Sciatricam eradicet; Venenatos morsus moderetur, odoratus simpliciter catharrum arceat, resolvat, omnem ventositatem relaxet, lumbricos, & vermiculos, undecunque humanum distorqueant corpus, exterminet, & qui ab extra oberrent, fuget. Si tamen frænatum, & omninò cum cæteris singulas eas passiones juvantibus, & curantibus moderatum, pensata laborantium complexione, ante purgatis corporibus, adhibitum fuerit. Quando maximè simplex eas inter nos operationes mirum in modum salutem afferentes ostendat; quas nec quidem alias naturalis simplicis ullius virtute exhiberi posse crederemus, nisi vim Numinis in eo cœlitus, & miraculosè demissam, ut in probatica Piscina, illa conspiciamus.

Latuit hætenus, *Illustrissime Princeps*, occultum, & circumfidentium populorum citate circumfufum. Neque tamen ullius ingenii acies tanta fuit, quæ Oleorum omnium quasi quintæ hujus Essentiæ, incorruptibilis penè naturæ vim, virtutemque penetrare potuerit. Neque ipsi nostrates *Medici*, ut pace eorum dixerim; quorum ea intererat nosse, aperuerunt. Cùm ergo ipse cum *Cicerone* sentirem esse animorum, ingeniorumque naturale quoddam pabulum considerationem, contemplationemque Naturæ, ad maximæ hujus, & occultissimæ rei indagacionem, non levi cum labore simul, oblecta-

tionem, me contuli. Et quoniam hac in parte rectè me sensisse animadverti, amœnissima completus est animus voluptate, præclarèque ut ille dicit, mecum actum esse putavi, quod in re tam excellenti, verissimum quod fuerit, non sine ingenti studio, ac jucunditate invenerim. Nec putet quisquam subvenire me erroribus usquam intendere. Cùm nec quæstus, neque ostentationis causa, hic philosophemur, ceu sophistæ consueverunt, sed veritatis zelo succensi, qua innixum humanum genus per opportunitatem optionem sibi ad salutem nanciscatur. Quod sibi quidem factu facillimum fuerit, cùm nil approbare nos non cognitum intellexerint. Injēcturos tamen plerosque aculeos tortuosè illo suo disputandi genere non ambigimus, quo tres quinque, & album Corvum, ac nigrum Cygnum, sæpius argumentari conati sunt. Ubi velim eos non prætereat ita cavisse nos pro veris falsa tanquam turpissimum probare, uti pulcherrimum, & jucundissimum, vera videri, quæ dicimus, existimasse. Benè vale Dive Clemens Noster.

Ex Castellariano Strozza nonis Decemb. 1460.

Et si scribens multos mihi sumpserim judices: quoniam tamen, ceu paulo ante, veritatem profiteor, eorum quæ scripserim, ad generosi animi partes me conferam, præstat enim opiniones vulgi nihil facere.

FRANCISCUS ARIOSTUS PEREGRINUS

Illustrissimo, ac Excellentissimo Principi, & Domino

D. BORSIO DUCI, &c.

Sal. pl. dicit.

SE prima io non hò posta in luce questa humile Operetta, elucubrata nel tempo ch'io fui in Castelloariano Strozza Pretore, & prima non la hò adviata al suo magno, & destinato segno, gli respecti sono stati honesti, & accepta-

bili, perche hò voluto consultare più, e più eruditissimi Filosofi, e Medici, sì à loro giudicio Io habbia enucleato la vera, e sincera essenza, forza, e virtù di tanto, e così celebre liquore, quanto io sento essere questo laudatissimo Olio

Mon-

Monzibinio, e cognosciuto per loro benignità grandemente confirmare, e laudare, quanto io hò explicato, & per loro rescripti, quali per humiltà non adjungo à la operetta: come consta maximè al nostro magno Philosopho, e Medico, e summo Oratore, Hieronymo Castello, floridissimo ornamento di questa splendidissima Aula ducale. Ecco la mando in dono, e dedicata al jocondissimo nome de la Excellentia Vostra, supplicandola accepti gratiosamente, come suole quello gli è porto da li fidelissimi suoi, e carissimi servi; E se bene egli è dono minore de li perpetui meriti ricevo da tanta gratia, egli è però tanto quanto più per hora puote l'humile mia sorte, for-

ze, & tenue insegno, per magnificare, & accrescere il celebratissimo nome Borsiano, e quello delectare per le efficacissime proprietà sue, per la novità de li stupendi, & maravigliosi effecti uditi, & in gran parte veduti ivi estesi: mostrando come per lo fausto, fortunato, e felice tempo del suo regere si sia scoperta così peculiare, & salutifera vena oleastre, e più fecunda, e memorabile de quella diurna trans Tiberina de Oetaviano, e nella più fertile, più formosa, più jocunda, & à la Excellentia V. dignamente più grata, & accepta regione de l'universo suo e florentissimo Dominio. Benè vale Dive Clemens noster.

Ex Monticulo idid. Decembris. 1462.

R E S P O N S I O
B O R S I U S D U X , &c.

Dilectissime noster. Le vostre lettere habbiamo leste cum dolcezza, e piacere assai, perche le sono elegante, & ornatissime. El libretto autem ci havete mandato cum epse è acceptissimo, sì per la materia, sì perche è tutto gentile, e limato, e terso, e digno d'ogni Principe. Così vi comendiamo del studio, e lucubratione gli havete posto. E anche vi havemo gratia del presente tutto nobile, e polito. Vale.

Ferrariæ 29. Decembris 1463. à Nat.

Claro Juris Consulto Dn. FRANCISCO ARIOSTO
Potestati Monticuli, dilectissimo nostro.

T R I B R A C H I M U T I N .

Ad facundum, & eximium Juris-Consultum

D. F R A N C I S C U M A R I O S T U M .

QUàm Monzibini vis est miranda liquoris
Tam laus ingenii clara Arioste tui.

Utque per ora Virum quod tu meditaris ab ortu,
Solis ad Occasum nobile curret opus.

Sic tua non ullis facundia decidet annis,
Non ut ab humano, sed Jovis ore data.

Te nihil ergo velim tetricas horrere Sorores,
Majus ab exsequiis quod tibi nomen erit.

F R.

FRANCISCUS ARIOSTI
FR. HIERONYMUS BENDEDEUS

Amantissimo, ac semper Observando Dom.

FRANCISCO ARIOSTO PEREGR.

Sal. pl. dicit.

Accepi ampullam illius tui divini Olei, quam nudius tertius ad me dedisti, impri-
misve magnopere sum admiratus, & coloris pul-
chritudinem, & mirificam ejus odoris suavita-
tem: quibus medius fidius rebus animus mirifice
commotus, & incitatus est; ut in eo quoque non
minus virtutis inesse crederem. Verum, & ex-
periendi propediem major facultas dabitur: &
intelligendi Te non frustra in eo laudando, &
tantum ingenii, & otii posuisse: Si hæc copio-
sius, quam id quod spero, & vehementer opto
fuero affecutus. Libellos tuos quos rogasti ut cor-
rigerem, si quid in iis Libroriorum, vel incuria,
vel inscitia corruptum, vitiatumque esset, pro
mediocritate ingenii ad te emendatos remitto.
Tu si quid in iis præterea vitii, vel erroris com-
pereris, aut ignorationi nostræ, quod nonnulla
nobis non satis nota sint, aut certè celeritati ve-
niam dabis. Nobis profectò id studii fuit: si
minus ad unguem, ut ita dicam, tamen emen-
datiores ad te redirent. Vale, suavissime mi-
hi, & semper observande pr.: meque ut facis
ama.

Ludovicus Carrus Domino Francisco Ariosto

S. pl. dicit.

Verbis meis non possem explicare, quanta vo-
luptate legerim ornatissimum libellum tuum,
in quo & sumus admirati Olei illius divini, ani-
mique tui ingenii excellentiam singularem; sed
quid ego te tua ne tibi nunc prædicem, aut ex-
tollam, qui sim talis, ut à me tu nullam omni-
nò laudationem exspectares; studium tamentuum
in illo Oleo celebrando, ac Divi Borsii nomine
illustrando, diligentiam magnopere probamus,
& gratias ingentes agimus, quoniam nobis po-
tissimum istum laborem non mediocri utilitati fo-
re confidimus, libellum ipsum nunc tibi remitto,
meque totum tibi trade. Vale

viii. Kal. Augusti.

J E S U S.

Barnabas Percivallus Racanethensis Francisco Ariosto Juris-Consulto

S. P. D.

Nescio quid de te potius in scribendo admi-
rer, Vir insignis, an gravitatem cum or-
natu, an pressitudinem cum elegantia: quantum
& ingenio, & doctrina valeas optime id decla-
rat, quem ad te remitto libellus iste tuus de Oleo
Monzibinio: Tu situm Monzibii montis legenti-
bus ante oculos ponere videris: Tu vim Olei,
atque virtutem ita acutè indagare visus es, &
variis exemplis, atque experimentis cum omni
ornatu, atque elegantia approbare: ut te verum
acutissimum physicum, nec non, & historicum
appellare liceat: Quare quàm dulci, & melli-
stuo, ac gravissimo tuo dicendi charactere me plu-
ribus diebus maximè delectaveris, & tam pre-
tiosi, ac saluberrimi Liquoris Monzibinii Olei
naturam, virtutemque me ignorare nolueris:
quas possum tibi ago gratias. Bene vale, &
me ut ames oro.

Ferrariæ pridie Id. Decembris. 1467.

Illu-

ILLUSTRISSIMO, AC CELEBERRIMO VIRO

D. A B B A T I

F E L I C I V I A L I

In Patavina Universitate Botanices Professori.

Cum primum opera ac singulari munere Illustrissimi, ac Famigeratissimi Viri D. *Malliabechii* (ad cuius Musæum veluti Emporium confluunt pretiosiores Literatorum merces) ad me delatum esset Opusculum *Francisci Ariosti de Petroleo Mutinensis agri, CCXXXV. ab hinc annis conscriptum*, ac nuper à Clarissimo Viro D. *Oligero Jacobo Regio* in Dania Professore Typis Hassiensibus traditum, non potui, fateor, Vir Doctissime, quin nostratium Socordiae succenserem, dum è tam diffitis regionibus Clariss. Professores insurgere viderem, qui res nostras illustrarent, & Orbi literato communicarent. Pudit quoque non parum quod Jurisconsultus harum Scaturiginum historiam primus conscripserit, & admirandas hujus liquoris virtutes literis tradiderit, dum illorum temporum *Artis Medicæ Professor* aliquis provinciam hanc suscipere debuisset, *Franciscus enim Ariostus* se tunc temporis Monticuli Prætozem fuisse refert, quod Oppidum Regiensis Ditionis est. Ubi tamen totum librum perlegi, hisce nostris *Petrolei Fontibus* admodum gratulatus sum, quod tam dignum Præconem nacti fuerint, qualis est *Franciscus Ariostus*; perelegans enim est libellus, ac tali stylo conscriptus, qualis horum Fontium dignitatem, ac præstantiam decebat. Ipsi quoque *Ariosto* mihi gratulandum fuit, quod tam celebrem Patronum sortitus fuerit, qui illius alioquin perituras chartas scombris erepserit; nisi enim hujus Regii in Dania Professoris diligentia, ac amor in literas Opusculi istius pene sepulti misertus fuisset, *Francisci Ariosti* nomen nox alta pressisset, cum tamen inter literatos viros meritò recenseri debeat. Mecum itaque animo versans, an publicæ uti-

litati quicquam profuturus essem, si libellum hunc typographis nostris recudendum traderem, ac tam egregium Scriptorem, sed ignotum, Patriæ, suisque Provincialibus redderem, dubius hærebam an id gratum futurum esset huic Seculo ad res novas solum intento, & in Animalis Regno abditiora quæque minutatim perscrutanda occupatissimo, donec tandem duo occurrere, quæ hæsitantiam meam sustulere; unum quidem tuus hortatus exstitit, Vir Doctissime, qui non solum præsens, cum Anno elapso *Mutine* ad aliquot dies moram traheres (quo tempore suavissima, & eruditissima tua consuetudine perfrui mihi non sine magno fœnore datum est) sed etiam absens per literas stimulos addidisti, ut quando duo, vel tria tantum hujus Opusculi Exemplaria, è Dania in Italiam delata fuerint, illud in commune bonum recudendum curarem, ac eidem Observationes meas de harum Scaturiginum præsentis statu attexerem; alterum verò quod me ad Mutinensem Opusculi Editionem impulit, fuit ejusdem Opusculi Exemplar M. S. in Estensi Bibliotheca repertum (quod eruditissimi *P. Bachini* Bibliothecarii operæ, ac bonitati debeo) multaque alia egregia ejusdem Auctoris Opuscula M. S. hac occasione inventa, ut Dialogus de Divina Providentia, Sermo de Purificatione B. Virginis, Epistola ad Sixtum IV. Pontificem de rebus summo in Pontificatu suo agendis. Injurius itaque hujus egregii Scriptoris nomini, ac potissimum *Ludovico Ariosto*, cujus divina Poësi summè delectatus sum, mihi visus fuisset, nisi *Francisci Ariosti* multifariam doctrinam, eruditionem, & magnam apud Literatos illorum temporum existimationem, hisce Re-

gionibus, ubi olim vixit, ac enituit cognitam redderem.

Nostrium igitur Exemplar M. S. cum Opusculo Hassinæ impresso cœpi conferre, ac nonnulla in nostro inventa sunt, quæ in altero nullo pacto leguntur; sunt autem binæ Observationes in fine Opusculi, quæ pietatem redolent, in quibus bonus ille Vir refert ob præsentiam Scorti, & aliquot Lusorum, hos Fontes ab Olei emanatione stetisse; in fine pariter Epilogi exstant ejusdem Auctoris protestatio, adversus obtrectatores, Epigramma Civis Mutinensis ad Auctorem, ac tandem in fine Opusculi tres Epistolæ eruditorum Hominum illorum temporum ad Auctorem in Operis commendationem. Hæc omnia igitur editioni nostræ placuit adjicere, ut Scriptoris tum pietas, tum existimatio penes Eruditos illius ævi magis innotescat. Non exiguam quoque operam contulit hoc M. S. Exemplar ad multa emendanda, quæ in Hassinensi editione obscuritatem aliquam parere, & Lectorem remorari poterant.

Ad invisendas igitur hæc Scaturigines, quæ ad 12. millia passuum *Appenninum* versus *Mutina* distant, me contuli, mecum *Ariosti* libellum gestans, quo cum devenissem solitarium loci genium suspiciens (cui meherclè Numen aliquod inquilinum veterum cæca superstitio affinxisset) cuncta perlustrare cœpi, & cum iis conferre, quæ tot annis antea in Opusculo leguntur descripta. Profecto loci facies non multum ab ea discrepat, quam *Ariostus* eleganter delineavit, nam ad dexteram *Montis Gibii* planitiem versus (qui Mons omnes supereminet, ac in summitate *Oppidum* ostentat ejusdem nominis) duo alii Montes exstant præalti, nec multum inter se diffiti, quos inter angustus clivus in imo visitur, per quem rivus decurrit ab Indigenis dictus *la Schianca*, quod nomen subticuit *Ariostus*, solum innuens fluentum illud ex ingenti ruina hujusmodi nomen sibi comparasse, quod à verbi nostrati significatione non multum ablutit, cum vox talis *Divulsionem* significet; sic Montis dorsum, per quod ad Rivum descensus est, adhuc nuncupatur *la*

Ruvina; verisimile est autem ex præcipiti ruina in hisce nostris Montibus, qui toti subantrosi sunt, factam fuisse aliquandò angustam hanc Vallem, & veluti Rimam, cum prius forsan unus & idem Mons essent. Sæpè verò contingit, ut in hac Montana Regione, quæ Planitiem nostram respicit, ac variis in locis ignem efflat, Terra subsidat magno cum strepitu, qualem calamitatem prægressa hyeme experta sunt, varia Oppida, ac Villæ, ut Colonis aliò migrandum fuerit.

Vallis hæc igitur, quæ Montes hos interjacet, ea parte qua Orientem respicit Rupem habet præruptam, ac ad spectu horridam, qualem Auctor Opusculi descripsit; Rupes hæc ad satis longum spatium leni curvatura meridiem respiciens exporrigitur, totoque à vertice ad imum usque ubi decurrit Rivus albescit; æquis verò intervallis ita distincta est, ut ab aratro sulcata videatur; quod autem mirum est, in tam longo tractu, ac in tanta altitudine ne herbulam quidem, vel fruticetum aliquod reperire est, tam inops ac squalens in cute facies est loci, qui intra tantum recondit thesaurum, more scilicet fodinarum, quæ quò metallorum ditiores sunt, exterius squalidiores apparent. Altera pars tamen Montis opposita, per quam in Rivum est descensus, non inamœna est; nam culturæ patiens est, & Arboribus confita, satisque frugifera, binas propterea hæc loci facies, non nisi cum quadam horroris & jucunditatis mixtura iutueri licet.

In imo Vallis itaque, ac secus Rivum è Rupis ventre Petrolei Scaturigines erumpunt, quæ modò numero tres observantur, non admodum inter se diffitæ; unius tantum meminit Auctor Opusculi, ac eam putare licet, quæ medium locum, & sublimiorem situm obtinet, cum ab Indigenis Fons vetus, & Originarius appelletur, ex quo uberius Olei proventus obtinetur, quàm ex reliquis ad latera positis. Oleosam hanc Scaturiginem, cum primùm innotuit, ad spectui obviam fuisse arbitrari licet, postmodum verò ab Incolis ad uberius Olei copiam impetrandam,

dam, excavatum fuisse subterraneum ductum, qualis nunc visitur; per scalam enim in Saxo insculptam ad gradus 24. satis commodus ad parvam Scrobem est descensus, cujus profunditas duarum ulnarum est circiter, aquam candicantem continens, in qua Petroleum innatat. In Scalæ fornice, qui totus scrupus, ac parvis variis generis lapidibus coagmentatus est, penes Scrobem rimavissit unius palmi latitudine, longitudine verò unius ulnæ, ex qua Rima, quæ in Rupis adytu tortuoso lapsu se recondit, aqua sensim defluit, unâ cum innatante Olei vectura. Cum loci obscuritas curiositati meæ non parum officeret, mihi volupe fuisset lucerna accensa cuncta exactius perlustrare, sed periculosa plenum opus aleæ rem huiusmodi esse Fontium custodes monuere, cum Petroleum Naphtæ ad instar è longinquo, æstate præsertim, ad flammam transiliat, ac temporis momento, experientia teste, locum subterraneum totum incendio opplere possit, cum extrema adstantium pernicie.

Petroleum porro, quod Fons hic vetus suppeditat ruffi coloris est, quod verò ab altero ad lævam posito educitur aliquantum nigricat, Balneum nigrum propterea appellatur. Odorem autem adeò gravem exhalant hæc Petrolei Scaptensulæ, ut in illis diutius immoranti graves capitis dolores suboriantur; hinc per æstatem ob partium volatiliū promptam diffusionem, Petrolei collectio Operarios non parum infestat, quòd hyeme non sic evenit, quin procul ab ipsis Fontibus ad integrum ferè stadium Petrolei odor tam manifestè percipitur, ut pro Ductore esse possit ad locum unde emanat. Mirari autem non semel subiit quomodo, cum Petroleum ex partibus ita volatilibus constet, illius odor penè ineluibilis sit, ut quotiescunque aliquid illo semel imbutum fuerit odorem tamdiu servet, quam ob causam apud Nostrates, quotiescunque à Medicis pro remedio Petroleum præscribatur ad solum nomen horrescant ægri, ac præsertim mulieres, quæ solum perfundi velent.

Ambrosiæ succis, & odoriferis Panacæis.

Bis in hebdomada ii quibus negotium hoc demandatum est, Oleum colligunt; modus autem hic est: Situlam ligneam in aquam dimittunt, ac parumper inclinant, in quam manuali herbarum fasciculo, Scoparum ad instar, Petroleum innatans cum aqua sensim deducunt, aquam exinde, foramine in fundo Situlæ aperto, à Petroleo facili negotio secernunt. Ex Fonte originario Petrolei sex libras, plus minus, ut ajunt, qualibet vice educunt, quod bis in hebdomada exsequi solent; reliqui Fontes pauperiores sunt, imò alter ex his, utpote effæctus, ostio aperto jacet, cuique expositus.

Tempus equidem, quo Fontes isti Mundo innotescere cœperunt, ex ipso *Ariosto* habemus, qui scripsit id contigisse Anno 1464. mense Martio, at quomodo, & quinam casus illos prodiderit omninò subticuit; notionem ergo aliquam huius rei exoptans ab Indigenis sciscitatus sum, num quid hac de re scirent, ac ab iis accepi sibi ab Avis (seu verum, seu fabulosum sit) traditum, Subulcum Scropham macie confectam, & valdè Scabiosam à grege abegisse, ne reliquos Sues inficeret, ac in Vallem illam ubi sunt Petrolei Fontes propulisse, quæ post aliquod tempus domum, & haram regressa est pinguis, & satis nitida, cum non exigua Porculatoris admiratione; verum cum rursus Scropham hæc in eandem scabiem recidisset rursus a Subulco in eundem locum propulsa est, quò cum devenisset Scrobem quandam aqua plenam celeri passu petiit, in qua cœpit se volutare, ibique ad aliquod tempus relicta à Scabie denuò convaluit.

Is est igitur Fontium Petrolei Montis Zibii præsens status; sicuti verò tota Vallis, quæ Montes hosce interjacet, glebæque ipsæ huius Unguinis odore perfusæ sunt, cum ex illis per distillationem aliquam liquoris portionem elici experientia demonstrarit, sic Incolæ lucri appetentes sæpius proximis in locis Rupem perfodiendo novas Scatebras scrutati sunt, sed hætenus operam perdididerunt, nihilque Olei reperere.

Huc usque, Vir Doctissime, *Historici* partes

tes egimus, modò *Philosophicam* & *Medicam* personam induamus. Quamvis generationis modum, seu Chymicum processum, quo polydædala Natura Magisterium istud conficiat, exponere velle, divinare potiùs sit, quàm solidis rationibus certi aliquid statuere; verisimiliter tamen conjectare licet, totum id vi ignium subterraneorum perfici, qui in Rupis ventre tanquam in Furno Chymico bituminosam materiam, qua solum istud luxuriat, fundant, & colliquant, quæ postmodum unà cum aqua sub Olei forma per rimam in descriptam Scrobem, veluti in Recipiens, defluat. *Tractus* autem iste *Mutinensis agri*, ubi in Colles assurgit, bituminosa, ac sulphurea materia ad saturitatem refertus est; varios ignes præterea intus alit, flammæque, & saxa ingenti fragore quandoque eructat, præcipuè in loco dicto *la Salsa*, qui locus à Petrolei Fontibus Montis Zibii ad quingentos passus circiter distat.

Satis autem curiosa est hujus Vulcanii Spirationi Observatio, quare non abs re fuerit, circa illius contemplationem paululum immorari: in summitate Collis parva planities sedet, in cujus medio hiatus visitur Crateris forma, cujus diameter tres Ulnas circiter non excedit, unde materia quædam bituminosa continuò sursum protruditur, ac ad modum pulvis ebullit: interdum verò, impendentibus præcipuè magni temporum mutationibus, ex illo hiatu ingentes flammæ erumpunt, unà cum saxorum, & cretaceæ materiæ projectione, tanto quidem fragore, ut in ipsa Civitate interdum, noctu præsertim, strepitus non secus ac Æneorum tormentorum exaudiri soleat: A Senioribus loci accepi, Collem illum ex hujusmodi materiæ, & saxorum reiectione notabiliter in altum excrevisse, & subjectam Vallem ferè complanasse; hujusmodi occasione mentem subiit illud *Fallopium* nostri, qui in libro de Metallis, & Fossilibus cap. 7. tradidit, Montes constructos fuisse ex Saxis in ipso Mundi exordio, Saxa verò è sicca exhalatione generari, hancque ob causam Montes crescere, seu saltem reparari; nam alioquin, ait ille, Montes non essent per-

petui, cum semper & à Sole, & ab aqua aliquid ipsorum abradatur. Collis iste squalens est, ac lapidibus varii generis totus refertus, paucas propterea plantas nutrit, ut qui illis fidem servare nesciat. Mihi quidem hujusmodi conflagrationem videre non obtigit, rem tamen visu horrendam esse ajunt, ut Incolæ, ac Viatores procul effugiant, ne à flammarum, & saxorum crepitante grandine obruantur.

Rem satis curiosam memorant, Jumenta ipsa vicina Salsæ Incendia præsentire ad aliquot dies, ut pascua proxima averfentur, quod facile crediderim, cum Animalia interram prona, & pabulum continuò quærantia, terræ halitus acutius percipiant, quàm homines surrecti, & ad altiora intenti, hoc præcipuè in loco, ubi ante eruptionem viscera Montis exæstuant mugitibus, ac bombis præcedentibus. Locus propterea desertus est, utpote statio malè fida Agricolis, ac Pastoribus. Materia porro, quæ ex illo hiatus erumpit, cinerei coloris est, sulphureum, ac bituminosum odorem redolens, mollisque est, ut pedem intra craterem immittere periculosum sit. Hunc locum forsan illum ipsum esse, quem notat *Plinius* l. 2. Hist. Nat. cap. 103. arbitrari licet, ubi tradit in *Mutinensi agro statis Vulcano diebus ignem exire solitum*; quia verò Ethnicis superstitio familiaris fuit, propterea creditum ignem hunc solitum erumpere sacris *Vulcano* diebus, cum revera nullus ordo in ejusmodi conflagratione observetur.

Quin apud eundem *Plinium* locus alter notatu dignus exstat, ut qui Montium istorum olim factam disruptionem innuat, unde forsan Montis convexitas, quæ Rupis est opposita, & per quam in Vallem ad Petrolei Fontes descensus est, *Ruinæ* nomen, quod adhuc retinet, forsan desumpsit; hæc autem sunt *Plinii* verba lib. 2. c. 83. *Factum est, ingens portentum Lucio Martio, ac Sexto Julio Coss. in agro Mutinensi: namque Montes duo inter se concurrerunt crepitu maximo adsultantes, recedentesque, inter eos flamma, fumoque in Cælum exeunte, interdum spectante è Via Æ-*
milia

milia magna Equitum Romanorum familiarumque, & Viatorum multitudine. Eo concursu Villæ omnes elisæ, Animaliaque permulta quæ inter ipsos fuerant exanimata sunt.

Existant præterea aliis in locis similia Spiramenta, quæ noctu, & interdiu, flammæ globos cum strepitu eructant, ut in loco quodam dicto, *Barigatio*; quare totus hic tractus *Mutinensis* & *Regiensis* agri, qui ad *Appennini* radices jacet, bituminosæ, ac sulphureæ materiæ valde ferax est, nuperque in *Scandianensi* ditioe nova Sulphuris Fodina reperta est, quæ Sulphuris purissimi copiam elargitur. Copiosum igitur pabulum habent ignes isti subterranei, ut per tot secula potuerint exardescere; quare cum bituminosa materia in horum Montium visceribus ubertim suppetat, Ignem hunc subterraneum non procul ab his Fontibus stabulantem, hujus admirandi liquoris verum Artificem esse, censendum est; licet enim Ignis apud Chymicos, ut penes *Helmontium*, magnus Analysta, rerumque Mors, ac Destructor audiat, multorum tamen mixtorum Auctor, ac Parens à Cl. *Boyleo* in Chymista Sceptico meritò appellatur, allato exemplo de Vitro, quod Ignis donum est.

Nequaquam autem crediderim Petroleum nostrum novum fuisse Naturæ productum, sed antiquissimum ejusdem Naturæ Magisterium, nostris tamen temporibus à Divinæ beneficentiæ munere reservatum; quod licet Ars Chymica adhuc æmulari nescierit, non idèò tamen putare licet natalem suum cuiquam debere, quàm bituminosæ, & sulphureæ pinguedini, ab ipso Mundi ortu hisce Montibus inditæ, sed cum tali partium mineralium imperceptibili mixtura, ut tale concretum emergat, eo modo quo ex sulphureis, & omnigenis è terra exhalationibus à Solis calore in altum evectis scimus generari in aëre *nimbos*, & non imitabile fulmen; quamvis modum ignoremus, quo in aëris Officina paretur fulmen, cujus tam admirandæ sunt proprietates, ut Philosophorum ingenia non minus exercuerint, quàm eluserint.

Porro quod egregias dotes spectat, quibus Parens Natura Petroleum nostrum insignivit, non est quòd in hoc mulùm immerer, cum de ipso multi Auctores scripserint, ac ejusdem usus apud exteros forsitan frequentior sit, quam apud nostrates. *Fernelius* 7. Meth. ait esse summè calidum, attenuans, penetrans, siccans, ac digerens materiam omnem frigidam, Epilepsiam, Paralysem, spasmus, ac Uteri frigidiores affectus solvere. *Fallopium* noster in lib. de Ulceribus cap. 11. ad corrigendam frigidam Ulcerum intemperiem, Oleum Montis Zibii valde commendat; in eodem libro cap. de ambustis miram Petrolei efficaciam se expertum esse ait, in combustis partibus, traditque se vidisse Rusticos *Mutinensis* agri cum exuruntur infundere partem exustam in illo Oleo, & observasse successum præstantissimum. *Baccius* lib. 5. de Thermis multa refert, quæ sibi ait à *Mutinensi Medico* communicata de nostro Petroleo, & ignibus subterraneis Montis Gibii, & liquorem hunc celebrat ad inveteratas juncturarum durities emolliendas. Petrolei nostri meminere *Matthiolus* lib. p. in Diosc. c. 82. *Cæsalpinus* de Metallicis lib. p. cap. 31. *Brasavolus* in Examine terrarum, *Cardanus* de subtilitate lib. 5. è recentioribus *Schroderus* lib. 3. c. 32. ubi Petroleum Mutinense *Axungiam Macrocosmi* appellat, ac cerebro, & nervoso generi conferre scribit. *Sylvius Deleboe* lib. p. c. 14. ubi Emplastro suo carminativo Oleum terræ admiscet. *Et-mullerus* in Commento Ludovic. Tit 19. Petroleum nobile penetrativum, & resolvens vocat, Oleoque Succini consimile facit; è nostratibus verò *Bernardus Cæsius* è Soc. Jesu lib. 3. cap. 7. & 11. suæ Mineralogiæ, ac postremò *Antonius Frassonus* in suo libello de Thermis M. Gibii.

Usus hujus liquoris, qui nobis abundè suppetit, ac non magno constat, apud nostrates, ut superius dixi, ob graveolentiam non adeo frequens est, quare non levis admiratio me cœpit, quomodo ab *Ariosto*, & iis qui ad ipsum literas scripserunt, in hoc liquore commendetur odoris suavitas. Mentem subit

recordatio, Vir Clariss. quod cum *Mutina* esses, & in Pharmacopolio lagenam Petrolei odorareris, teque magna voluptate perfusum diceres, ac ego admirarer, ortam inter nos Quæstionem de odorum, & odoratus natura, factamque mentionem de Galbano, quod sacri Thymiamatis compositionem ingreditur ut ex cap. 30. *Exodi*, cum tamen Galbanum malè oleat, & ad fugandos Serpentes commendetur, ut ex 3. *Georg.*

Galbanoque agitare graves nidore Chelydros.

Nolo hic de Nasorum gustibus disputemus; Nobis profectò odor Petrolei, quod *Fallopius* Stercus Diaboli appellavit, in censu suavius odorum, reponendus nequaquam videtur, ut ut *Ariostus* illius fragrantiam non semel deprædicet. Suspiciari propterea licet hosce Petrolei Fontes, à primæva sui bonitate aliquantum degenerasse, ac idem fatum subiisse, quale identidem cæteris Aquis Thermalibus apud *Baccium* lib. p. c. 24. ubi agit de Naphta, obtigisse legimus. Causæ autem hujusmodi mutationum magnæ aquarum eluviones, terræ motus, Venti subterranei, conflagrationes esse consueverunt, quæ in terræ visceribus priorem œconomiam perturbant non secus ac in humanis corporibus, ob varias ægritudines contingit, perturbato, aut intercepto liquidorum cursu, id eleganter carminibus expressit *Ovid.* in 15. *Metam.*

Nam sive est Animal Tellus, & vivit habetque

Spiramenta locis flammam exhalantia multis.

Spirandi mutare vias, quotiesque movetur.

Has finire potest, illas aperire cavernas.

Cum autem montana hæc Regio magnis concussionibus, ob frequentia ex *Salsæ* hiatu flammæ, & saxorum erucentia obnoxia sit, mirum non esset, si Petroleum nostrum duorum seculorum spatio suos manes passum fuisset, ac illi aliquid ex odoris, aliarumque dotium præstantia decessisset, nec non, si ex illius usu morborum, alioqui insanabilium, tam prodigiôsæ curationes, quales *Ariostus* deprædicat, nostra hac ætate non observentur. Haud sum nescius, cum quid novi in rerum natura emergit, ad rei novitatem ma-

gnum fieri hominum, confluxum, ac non multò post id quod summæ fuerat admirationi despiciatui esse; magno tamen honore, & existimatione ad longum tempus fluxisse hos Fontes, ex superiùs memoratis Scriptoribus satis perfectum est. Profectò cum primùm hi Fontes Mundo innotuere, unde quaque tanquam ad rem Sacram tum sanos, tum ægros magna frequentia confluxisse, censendum est; cum eo loci, & Scorta, & Aleatores, & *Ambubaiarum collegia* concederent, ad lucra captanda, ut ex postremis *Ariosti* observationibus habetur, inibi quoque hospitium aliquod fuisse idem Auctor refert, cum nostro hoc ævo locus prorsus inhospitus sit, imò ipsa solitudinis sedes.

Demus itaque Oleosum hunc laticem à prisca sui bonitate paulatim descivisse, non idè tamen despectui esse debet, neque à foro Medico ablegandus: ego quidem in nervorum distentionibus, in Arthriticis doloribus citra inflammationem illius vim delenificam expertus sum: in Hystericis affectibus, non solum illinitione adhibitus, sed per os quoque ad guttas aliquot, ut Oleum Succini, in aqua appropriata exhibitus, mirificè confert, sic in Puerorum lumbricis, in Ulceribus inveteratis, egregiam operam præstitisse non semel observavi; in affectibus porrò cutaneis, & sicca scabie maximè conferre, imò divinum prope remedium esse, non solum Petroleum, sed Scrobis Aquam, ac cœnum ipsum, pro comperto habeo. Tribus abhinc annis Vir nobilis in hac Civitate fæda Scabie ad longum tempus laborabat, quæ tam altas radices egerat, ut generosiora remedia eluderet, Patientem ad cachexiam sensim delabente. Suafor fui, ut pro Balneo aqua illa uteretur parvi Fluenti quod Petrolei Fontes lambit, & hoc solo remedio aliquoties repetito, fœdam hanc pestem eliminavit. Hoc exemplo monstrante viam multos Scabiosos, & Elephanticos ad Fluentum illud, velut ad nostrum Jordanem ablegavi, nec sine fausto eventu. Multa alia quoque beneficia præstiturum, tum Oleum, tum aquam, in qua innatat, ac eam quæ Fontes delibat dum

dum prætergreditur, putarem, si attentiori studio *Medentes* ad frequentiora experimenta captanda animum adverterent: At nisi ad Pharmacopolia Medicæ formulæ ex mille adversis rebus concinnatæ, excogitata compositione luxuriæ, ut de Theriaca scripsit *Plinius*, præscribantur, nihil actum videtur, quasi in Pyxidibus illis hospitetur Sanitas, de quibus priscum illud verè dici possit. *Aliud in pyxide, aliud in titulo.* Æterna equidem laude dignos *Professores Patavinos* semper prædicabo, ut qui *Balneorum Aponitanorum* antiquam dignitatem sartam tectam servarint, qualem habebant priscis temporibus, ut etiamnum velut de iis *Claudianus* cecinit, dici possit.

commune medentum

Auxilium, præsens Numen, inempta salus.

Dum varios Scriptores hac de re evolve-rem, ac fortè occurreret *Iacobi Bontii* Opus de Hist. Nat. & Medicina Indiæ Orientalis, multò magis incuriæ nostræ irasci mihi necessum fuit. Describit hic Auctor l. 2. cap. p. Oleum quoddam, quod nomine *Olei Petræ* ab Indigenis appellari ait, nostro valde consimile, ut quod è rupibus emanet, & in subjecta flumina præceps cadat: hæc autem sunt illius verba. *Hoc Oleum, ait ille à Barbaris in tanto pretio habetur, ut Rex Achinensis, qui potentissimus est hujus insulæ Tyrannus, sub capitali pœna istud evehi inde prohibeat, ita ut incolæ nocte intempesta, si quæ nostra, aut Anglorum navis eorum littoribus appellat, ad nos istud furtim deferant. Hoc Oleum partibus affectis illitum miraculi instar ægros consolatur. Odore porro est gravi, non tamen fastidioso.* En quomodo Oleum illud nostro affine est tum substantia, tum virtutibus, tum natali ipso; non tanti tamen apud nos Petroleum nostrum est, adeò nobis sordent munera, quæ tam liberali manu Parens Natura dispensarat; ac forsan ob talem contemptum non tam uberem Olei copiam profundunt amplius hi Fontes, ut olim, centum ab hinc annis, cùm *Baccius* lib. 5. de Ther- mis refert, Scaturigines istas, alias feraces fuisse 40. librarum singulis diebus, suo verò tempore

ad summum non excedere octo libras, nostrâ verò ætate sex libræ bis in hebdomada vix impetrentur; quare unà cum *Job. c. 29.* tempus illud memorare libeat. *Quando Petra fundebat nobis rivus Olei.*

Herbam quandam ab Incolis *Fumanam* dictam sub ipsum Opusculi initium describit *Ariostus*, cujus generistalem se nusquam vidisse ait, eamque ad ripæ declivis initium sub- crescere, hortulano tithymallo similem; tota qua potui diligentia Plantam hanc perquisivi, ac nescius an Planta hæc inter Vernales, an Æstivas, vel Autumnales recensenda esset; hoc ipso Anno pluries M. Gibbium adivi, & rupem totam pervestigavi, ad illius verticem per Callem quendam, quem *passo stretto* appellant, prorepentem; sed oleum & ope- ram, ut dici solet, perdidit. Profecto non semel me pœnituit tam vilis plantæ indagi- nem instituisse per loca adeò prærupta, qui- bus ut me expedirem, non minùs necessariæ erant manus quàm pedes: quasi Botanicam Scientiam magnò thesaurò auctiorem fecis- sem, si res ex votò successisset.

Risum vix tenebant Amici, qui mecum ad invisendos Petrolei Fontes venerant, dum è Valli me per clivolum supercilium re- ptantem adspectabant, & quod nunquam videram perquirentem. Tu equidem, Vir Doctissime, conatus meos non risisses, quem scio nulli labori, & peregrinationi pepercisse ad exoticas Plantas perscrutandas, ut Patavi- num Hortum, cui præsides, ditare posses, quod magna nominis tui celebritate jam præ- stitisti. Nullam igitur herbam *Fumanam*, quæ notis respondeat ab *Ariosto* descriptis mi- hi reperire concessum fuit. Herbam enim il- lam nullum odorem spirare ait *Ariostus*, neque nisi vanum, & insipidum saporem degustantibus præbere, ac si fatua esset materia; omnes ve- rò Plantas, quæ in Vallis fundo, & non adeò longè ab ipsis Fontibus *Fumanæ* aliquam effi- giem referentes occurrebant, sapore amari- canti præditas inveni, & aromaticum odorem redolentes. In *Ætis Hassniensibus* Vol. 5. p. m. 193. *Herbæ Fumanæ* mentionem factam invenio, nam *D. Arnoldus Syen* Celeberrimus

Botanicus Leydenſis in Epiftola ad *Gasp. Bartholinum Tho.* filium Fumanam herbam ad Cifſi ſpeciem refert, ac *Arioſti* meminit inſipidum ſaporem illi adſcribentis; ſubdit tamen, illum non ſatis accuratè hujus Plantæ attributa expoſuiſſe; quare inſignis ille Botanicus & ipſe dubius hæret, quid de hac Planta ſtatuendum ſit, ut ex ejusdem Epiftola ſatis conſtat. *D. Lucas Scroëkius* Academiæ Cæſareo-Leopoldinæ Præſes digniſſimus Iconem herbæ Fumanæ per epistolam ad me tranſmiſit, quem ajebat in Bibliothecas *Jo: Rhodii* repertum fuiſſe, mihiſque hoc onus imponebat, ut vernaculam hanc Plantam perveſtigarem, & Botánicos de hac re dubios ſollicitudine abſolverem, cujus rei me compotem eſſe nequiviſſe ſummopere doleo. *D. Agnelus* Medicus Saxolenſis, Vir ætatis ſatis provecſtæ, mihi retulit, recordari ſe olim à Patavino Medico Botanicum huc miſſum fuiſſe, ad Fumanam herbam perquirendam, quare *Jo: Rhodium* Patavii tunc commorantem credere licet, ipſum fuiſſe, qui miſerit ad Plantam hanc perſcrutandam, ut qui Opusculum M.S. in hiſce Regionibus forſan repertum, in ſuis Scriniis ſervaret, quod poſtea Typis Haſſniënſibus imprimendum tradidit *D. Jacobæus* Regius Profeſſor. Nullam ergo Plantam, quæ Fumanæ ab *Arioſto* deſcriptæ propior ſit, reperire datum eſt, quàm eam quam ad Te miſi ac *Chamæciſti* ſpeciem judicaſti. Fumanam igitur herbam ſive Plantam imaginariam eſſe arbitrari licet, vel fato quodam, ut ejusdem nomen portendit, fumi ad inſtar evanuiſſe.

Antequam claudam Epistolam, aliqua etiam de *Petroleo Montis Feſtini* perſtringam; non unica enim Scaturigine hujus admirandi liquoris gaudet *Mutinenſis Ager*, aliam ſiquidem habet longè præſtantiorem altiùs adſcendendo verſus *Appenninum*, propè *Oppidum*, quod *Monfeſtinum* dicitur. Solius autem *Montis Gibii* apud Scriptores ſit mentio, *Montis* verò *Feſtini* nomen penè ignotum eſt, caruit quia *Vate ſacro*. Hujus Scaturiginis longè diverſa conditio eſt, ab altera ſuperiùs deſcripta, hæc enim in profundis Terræ

Viſceribus conclufa eſt; in parva igitur plantitie tota herbeſcente prati ad inſtar præalti putei fodiuntur ad ulnas 70. circiter, ubi in imo è dura Sicile liquor emanat, cum aliqua portione aquæ, interdum etiam ſincerus, & eximii candoris, quò à *Petroleo M. Gibii* diſtinguitur, quod ruſſum eſt; ab aqua verò facile ſeparatur, in qua innatat. Ibi Centenos Puteos viſere eſt, ſed jam effœtos, quotannis enim duos, vel tres Puteos effodiunt. In hos Puteos per ductarium funem Operarii deſcendunt ad colligendum *Petroleum*, quod Opus illis moleſtum eſt, ob fumoſam exhalationem, quæ illos adeò infeſtat, ac præſertim ubi primò liquor emanare cœperit, ut interdum exanimentur, ac nonnullos etiam periſſe dicant; ajunt autem arctari ſibi ſpiritum, & in auribus acutiſſimum doloris ſenſum percipere, quaſi ſtylo perforentur.

Inter hos puteos, variæ Scrobes occurrunt, in quibus Aqua ad ſoli ſuperficiem viſitur, quæ ſemper ebullit, non ſecus ac aqua famoſi *Balnei Viterbiënſis*, quod dicitur il *Bullicame*, actu tamen frigida eſt, ſaporemque falſum præfert, ac *Petrolei* odorem redolet; aliquem uſum medicum habere probabile eſt, ac præſertim ad cutaneos affectus, veluti aquam parvi *Fluenti* apud *Scaturigines Montis Gibii* ſuperius memoratam, de qua re conſulenda eſſet experientia.

Ab horum Puteorum Cuſtode ſciſcitatus ſum illorum originem, & unde ſomniarint Venam *Petrolei* tam in profundo latere, qui reſpondit, ſibi tempus ignotum, quo primùm Mundo innotuerint, odorem autem, quem locus ille exſpirat, latentem Venam indigitalſe; *Lucri* ergo bonus odor ſagacibus, ac naſutis Indigenis ſuaſor fuit, ut Puteos foderent, ſicque etiamnum, ubi odor propè ſolum fortius ſpirat novos Puteos effodiunt. Qualibet hebdomada 20. libras, plus, minus *Petrolei* è Puteis iſtis obtinent; illius autem talis eſt puritas, & candor, ut nullius rei mixtione ſœdari poſſit, quamcunque enim rem affundas, perſtat illius candor illæſus; ſic autem reſpuit cujuſcunque rei connubium virginalis hic latex, ut nullo modo ab *Agyrtis* adulterari

rari possit, omnes enim liquores supereminet. Videtur equidem cum spiritu Vini rectificatissimo permisceri, sed si Vini spiritus cum tantillo Croci coloratus reddatur, apparet distinctio, Petroleo supernatante.

Clariss. *Jacobæus*, ut ex illius Epistola ad Lectorem Opusculo *Aristi* præfixa, naturam Petrolei ad Naphtam, & Succini naturam referens, ait, peracta leni destillatione, magma quod resstat in fundo vim electricam paleas attrahendo possidere; experimentum addit, nimirum Petroleum cum spiritu niri percoctum abire in crassamentum quoddam fragile, & opacum. Chymicum examen quoque instituit *Schroderus* l. 3. cap. 32. Petroleum rectificando in Capella vacua, quo pacto ait obtineri Spiritum limpidissimum.

Destillationem ego quoque institui, ac liquor exivit, cui aliquid majoris perspicuitatis accessit, sed non parum nativi odoris decessit, exiguo magmate flavi coloris in fundo relicto; Petroleum sic destillatum igne accensum flammam quidem minus fuliginosam, sed magis languidam edere visum est; quare Petroleo, Montis Festini saltem, nihil perfectionis per destillationem accedere facile crediderim, cum à Natura viribus Artifici non datis, satis elaboratum videatur; fragmenta laterum ignitorum in Petroleum conieci, ut ex illis Petroleum laterinum elicerem; liquorem ruffum obtinui, qui nihil ferè genuini odoris referret; hujusmodi occasione expertus sum, an igniti lateres plus aquæ absorberent quàm Petrolei, ac factò per exactissimam Bilancem examine, plus aquæ quàm Petrolei bibisse compertum est. Destillatione quoque facta ex æquis portionibus Aquæ fortis, & Petrolei, indiscriminatim visa sunt ascendere Petroleum, & Aqua fortis, in Recipiente tamen ad invicem separa-

bantur, innatante Petroleo, ac immutato non parum illius tum colore, tum sapore, quare Olei Amygd. am. indolem referebat, magma in fundo collectum est atrii coloris ad instar picis, in quo nihil Electrici deprehendi. In hac destillatione multum Petrolei absumptum est, ac tota ferè Aqua fortis recuperata est. Cum in nullo magis affectu quàm in Puerorum Lumbricis apud Nostrates familiaris sit Petrolei usus, aliquot terrestres Lumbricos satis vivaces in Vas Petroleo plenum conieci, ac in multis contortionibus observavi, vixere tamen ad horæ circiter quadrantem, ubi in Vitrioli spiritu optimo, temporis ferè momento, extincti sunt.

Descendendo ab his Puteis Mutinam versus, ad 14. passuum millia, locus quidam occurrit apud Indigenas satis famosus, quem appellant *le Bombe*, in medio Craterem habet insignis amplitudinis, qui continuo materiam bituminosam cruciat Petrolei odorem referentem, interdum autem tanto cum strepitu id quod retinet in Ventre conclusum rejectat, ut Bombardarum, unde nomen traxit, sonitum æmuletur. In hisce locis tota quæ potui indagine observavi, num Planta aliqua exotica hospitareretur, ac præcipue Fumana Herba, nihilque notatu dignum reperire datum est, quàm Narcissos suavissimum odorem præ cæteris exspirantes.

Hæc habui quæ de Mutinensis Agri Petroleo, ac de Herba fumana ad Te scriberem, Vir Doctissime. Cæterum si pro Epistola Libellum conscripisse visus fuero, prolixitati meæ patrociniū à Te nec expolco, nec expecto, eorum enim, quæ legentis palato arideant, (qualia isthæc Tibi fore non ignorabam) nunquam prolixa est narratio. Vale Patavini Athenæi Ornamentum, mihi quæ ut coepisti, favere perge.

Illustriss. & Celeberrimi Nominis Tui

Mutinæ die 15. Junii 1698.

Cultor Studiosissimus

Bernardinus Ramazzini.

BERNARDINI RAMAZZINI,

In Gymnasio Patavino Medicinæ Professoris Primarii &c.

EPHEMERIDES BAROMETRICÆ,

Cum Disquisitione causæ adscensus, ac descensus Mercurii in Torricelliana fistula.

Cum totâ Controversiâ, quam idem habuit cum

D. C. GUNTHERO SCHELHAMERO,

In Kiloniensi Lyceo Medicinæ Professore,

Hiscæ omnibus accedit nova Epistola ejusdem

R A M A Z Z I N I,

Ad Nobilissimum Virum

D. L U C A M S C H R O E C K I U M,

A. N. C. Præsidem, cum Solutione Problematis ex Invento

Celeberrimi Viri Domini

V. G. L E I B N I T Z I I.

Illustrissimo, & Excellentissimo Domino,

D. FRANCISCO LAUREDANO, EQUITI, PROCURATORI, & PATAVINI LYCEI MODERATORI,

BERNARDINUS RAMAZZINI Felicitatem.

SI in literaria mea suppellectile, à publicis commodis, quibus tua singularis Vir-
tus Te affixit, liceret vacare, non solum lege-
re, sed etiam circa illud ingenii tui aciem exer-
ceré. Dum itaque ob longiorem moram animo
angebar, succurrit tandem habere me literariam
Controversiam, quæ adhuc est sub Judice, cum
Celeberrimo Viro Germano D. Christophoro
Gunthero Schelhamero Archiatro Gottorpiensi,
& in Kiloniensi Universitate Medicinæ Profes-
sore, circa motiones Mercurii in Barometro, jux-
ta aeris statum, modò pluvium, modò serenum,
curiosum mehercè argumentum, quod Doctissi-
morum Virorum ingenia torset, & adhuc fati-
gat. Visum est itaque rem Tibi & naturalium
rerum scrutatoribus me non ingratam facturum,

si ea

si ea, quæ hac de re variis temporibus & locis scripta & acta in Processus formam per literas apud Sapientissimum, & Celeberrimum D. Lucam Skroeckium Academiæ Cæsareo-Leopoldinæ Præsidentem meritissimum, in unum Opus colligerem, illique novam Epistolam pro solutione problematis ad eundem D. Præsidentem pro Additamento apponerem. Hoc itaque Opusculum Nomini Tuo, & Generis claritudine, & rerum ge-

starum celebritate amplissimo, quod, ut Plinii verbis utar, obsoletis nitorem, fastiditis gratiam, novis auctoritatem, potis est impertiri, addico & voveo. Nullus dubito, quin ea commitate, qua soles, & cunctorum animos Tibi devincis, munusculum istud, qualecumque est, benignè sis excepturus. Vale diu ac plurimum Literatorum Mæcenæ.

Dabam Patavii Kalend.

Junii 1710.

LECTORI BENEVOLO

S.

Mimini legisse me apud Tullium, non posse vitari reprehensionem, nisi nihil scribendo, quod equidem vero verius ubique, quocunque tempore, & in quacunque facultate esse deprehenditur; idcirco verè sapere eos existimo, qui Scriptorum Opera evolvere contenti sunt, & licet inter doctos magna nominis celebritate gaudeant, nullo pacto adduci possunt, ut aliquod ingenii specimen publici juris faciant. Hujusce genii homines iis perfimiles mihi videntur, qui ædificare non ambiunt, sed ab aliis magno luxu, & impendio constructas Ædes emunt, atque ut eleganter Plinius, *aliena fruuntur insania*, aliorum scilicet periculo edocti, *quam magnum sit dare aliquid in manus hominum*, uti aiebat Plinius Junior in Epistola ad Celerem. Ubi enim quis posthumæ famæ spe concepta Opus aliquod moliri velit, ex quo nomen, & laudem sibi compareret, mirum est quantum curarum, quantum molestiæ sibi imponat, quoties pluteum cedere, & ungues arrodere necesse sit, ut inge-

nii foetum ad umbilicum deducat, quo edito præstò est livor, qui fascino illum corrumpere pertentet. Hinc nihil frequentius, quàm inter literarum Cultores Controversias oriri, quæ quò magis in longum producuntur, eò acriores sunt, ut denique in probra & contumelias desinant. Egregiè fanè in hanc rem D. Ambrosius in L. de Officiis consuetudinem hanc his verbis maximè improbens ait: *ambo convitiati sunt, uterque condemnatur, nemo absolvitur*. In mea Controversia cum D. Schelhamero circa motiones Mercurii in Barometro haudquaquam passus sum, ut simile quid contingeret, postremæ enim illius Dissertationi epistolari satis prolixæ, nihil volui reponere, quamvis materia abundè suppetere; nam id quod modò disputationibus nostris in unum collectis placuit addere, nihil aliud est, quàm Problematis solutio, mihi per literas à Nobilissimo, & Doctissimo Viro D. Leibnitio communicata. Tu interim L. B. isthæc æqui bonique consule, & Vale.

Neminem ferè ex Rerum Naturalium Professoribus hac nostra Ætate, & Seculo tam erudito esse video, qui duo illa famosa Instrumenta, Barometrum scilicet, ac Thermometrum ad varias Aëris vicissitudines dignoscendas, ac si lubet etiam dimetiendas, in suo Musæo non servet, perpaucos tamen adhuc fuisse existimo, qui ad quotidianas Observationes circa hæc Instrumenta animum intenderint, vel illas, quod sciam, ediderint; ex quo forsitan non levia Errata, & falsas Suppositiones irrepsisse (saltem circa Motiones quæ in Barometro fiunt) quin & Doctissimos Viros hisce hallucinationibus ansam præbuisse, meritò suspicari licet. Iisdem erroribus aliorum Scripta me quoque per aliquod tempus transversum egisse fateri non pudet; Ratiocinio enim Celeberrimi Viri Jo: Alphonsi Borelli in Opere tam commendato de Motionibus Naturalibus à Gravitate pendentibus nimis fidens putabam, imò cum tanto Præceptore jurassem, quod nebuloso Cælo, & imminente pluvia ob auctam (saltem probabiliter) Aëris gravitatem altius in fistula debuisset elevari Mercurius, sicuti post pluviam, Aëre repurgato, & redeunte Serenitate, deprimi; verum ex Observationibus singulis diebus in hac Urbe per integrum Annum accuratè mihi habitis deprehendi, me non leviter deceptum, ac toto Cælo errasse; constanter enim post diurnam Serenitatem, Cælo nubibus obducto, ac imminente pluvia, cum Aërem quilibet graviorem crederet, Mercurium in fistula descendere observavi, attolli autem post pluviarum descensum Aëre serenato. Validissima equidem sunt rationum momenta, quibus Vir Clarissimus statuminare satagit Propositionem suam 115 quæ sic habet. *Mercurius in fistula Torricelliana altius elevatur dum Aër nebulis pluviosis imprægnatur, at postquam pluvia delapsa est, denuò Mercurius in fistula deprimitur.* Ast in contrarium ipsa reclamationat Experientia, quæ Ratiociniis nostris persæ-

pè illudit, & ingeniosè conficta, sed falsis fundamentis superstructa, facillimè diruit.

Mirabitur forsitan quispiam, quòd duorum Annorum Observationibus, quas Pisis Vir Clarissimus Annis 1657. & 58. *Serenissimi Ferdinandi Secundi M. Hetruriæ Ducis* jussu fecisse ait, unius Anni Observationes tam audacter opponam; is tamen sciat me dubium aliquandiu hæsisse, num ipsius Borelli sensum rectè attigissem, vel locorum distantia, sive Instrumentorum diversitas incongruentiam hanc, & Observationum diversitatem parere potuisset; verum Propositionis verba satis perspicua, & appositae figuras observans in quibus de simplici Barometro Borellum intellexisse satis liquet, unaque nuperas Doctissimorum Virorum Observationes, qui in remotissimis Regionibus de Barometro, vel ex professo, vel data opportunitate scripsere, perpendens, illorumque Observationibus meis in hac Civitate factis valdè conformibus compertis, de veritate Borellianæ Propositionis cœpi non parum hæsitare. Prodiit sex ab hinc Annis Libellus Auctoris Anonymi, cui titulus: *Traitez des Baromètres, Thermomètres, & Notiomètres. Par M. D. A Amsterdam Chez Henri Westein.* Hic Auctor diversas Barometrorum formas & varias regulas ipsos construendi tradit, quod autem ad id de quo ambigitur spectat, apertè asserit, quòd cum supra quendam litem in fistula *Mercurius* assurgit, Serenitas significatur, & cum infrà ipsum descendit, pluviosa Tempestas prænunciatur; lubet autem ejusdem verba hic apponere. *Il est certain, que lors qu'il montera au dessus des vingtsept pouces, & un quart, il marquera que le beau temps sera serain, calme, & confirmé au beau; & ne changera pas que le vif argent n'ait descendu au dessous des 27. pouces, & un quart. S'il descend lentement, & peu a peu, le mauvais temps viendra lentement, & par degrez; mais s'il descend subitement le temps changera tout à coup du beau au vilain.*

Haud secus sentit Vallemontius, Vir rerum

rum naturalium Sagacissimus Explorator in Opere suo curiosissimo Anno elapso Parisiis impressio, cui titulus: *La Physique occulte, ou Traité de la Baguette Divinatoire. Par M. L. L. de Vallemont Pretre, & Docteur en Theologie*; nam cap. 11. hæc habet verba: *Lors que le temps est calme, & qu'il semble qu'il va pleuvoir, le Mercure descend ordinairement. Quand il fait beau temps, & que l'air est serain le Mercure est ordinairement assez haut*; & paulò post cujusdam Machinæ constructionem ex inventione Othonis Guerichii describens, quam ipse Inventor Hominem Anemoscopium, seu Prophetam Physicum appellat, qui nihil aliud est quam homunculus ligneus, qui in tubo vitreo Mercurio incumbens modò erigitur, modò deprimatur prout gravior, vel levior est Aër, hæc habet verba: *C'est un petit homme de bois, qui monte dans un tuyau de verre a mesure que l'air devient plus pesant, & qui descend à proportion que l'air se decharge, comme il arrive lorsqu'il pleut.*

Hoc idem se Bononiæ observasse mihi non semel asseruit Vir Clarissimus, & Doctissimus Jo. Galeatius Manzius in Bononiensi Archigymnasio Medicinæ, & Chirurgiæ Professor, quin plurium Mensium Observationes, quas penes me servo, humaniter ad me transmisit, quas meis Observationibus eodem tempore Mutinæ factis valdè conformes deprehendi. Typum itaque motionum *Mercurii* in Barometro singulis diebus hujus Anni hic apposui, ubi videre est in quo gradu quolibet die *Mercurius* steterit, qui dies pluvii fuerint, qui sereni, qui Venti perflarint, Naturalium rerum Scrutatores interim adhortans, ac præcipuè Academiæ Naturæ Curiosorum Venerandos Collegas, ut iis in locis ubi degunt laborem hunc non injucundum suscipiant; sic enim forsan collatis Experimentis, & Observationibus aliquid certi in re ancipiti haberi poterit, & genuina ratio hujus Phænomeni clariùs innotescet.

Si tamen plures rerum Naturalium Studio si erudito commercio inter se ità convenirent, suafor essem ut Barometris uterentur

eodem modo quantum fieri posset, fabrefactis & eodem *Mercurio* oppletis, quando constet *Mercurium* Officinarum non ubique ejusdem esse puritatis, & specificæ gravitatis; quamvis enim credibile videatur vulgarem *Mercurium* substantiam esse homogeneam, cum omnia, Auro dempto, illi supernatent, multis tamen impuritatibus scatere satis pater. Barometros itaque Uniformes in hanc rem valdè laudarem; propterea nunquam satis commendanda Industria Doctissimi Viri D. Salomonis Reisselii Archiatri Wurtenbergenfis, qui, ut constat ex Ephemeridibus Germaninis hoc Anno editis, modum proponit Thermometrum Correspondentem fabricandi, ut variis in locis diversitas in calore, & frigore haberi queat, quod idem per Barometros Correspondentes ad diversam Aëris gravitatem secundum locorum diversitatem explorandam mutua Amicorum communicatione obtineri posset.

Cum autem penes eos, qui de Barometro scripsere, variæ essent Mensuræ totius altitudinis quam *Mercurius* in fistula suspensus obtinet, ita ut nonnulli ad pollices 27. & 28. extendant, alii etiam ad 29. quidam ad cubitum unum, & quadrantem, aliqui ad Pedes duos Romanos antiquos cum unciiis quinque, & aliquot minutiis, ac revera una, & eadem mensura universalis statui nequeat, tum ob locorum diversitatem, tum ob variam *Mercurii* conditionem, prout purior, vel impurior esse potest, & alia accidentia, quæ in ipso Experimento, dum Vacuum fit, possunt contingere; propterea totam altitudinem perpendicularem, quam hoc Anno *Mercurius* in meo Barometro obtinuit, in 30. partes, seu pollices suppono divisam, & quia meus Barometer ad altitudinem pollicum 28. ad latus inflectitur, & brachium exporrigit à plano horizontali mediocriter assurgens, in quo *Mercurius* vagatur, ut magis sensibilibus illius motiones dignoscantur, reliquos duos pollices altitudinis perpendicularis, qui per latus inflexum fistulæ longiori tractu sunt distributi, in 90. lineas placuit esse divisos.

Typus Motionum Mercurii in Barometro singulis diebus Anni 1694. Numeri indicabunt gradus altitudinis ipsius Mercurii; littera P. Pluviam significabit; N. nebulosum Tempus sine pluvia; S. Serenitatem. Littera B. Ventum Borealem, A. Australem Ventum designabit, qui duo Venti majores alterationes in Barometro pariunt quàm reliqui. Litteræ or. & oc. Ventum Orientalem, & Occidentalem denotabunt.

	Jan.	Feb.	Mar.	Apr.	Maj.	Jun.
1	87 SB	85 S	88 SB	84 S	83 S	81 P
2	86 N	85 S	88 S	84 S	83 SB	78 NA
3	82 NA	85 S	88 S	84 S	83 SB	78 N.or
4	80 NA	84 N	86 S	84 S	83 P	78 S
5	83 SB	87 SB	85 N	83 S	83 PB	80 SB
6	84 SB	87 S	86 S	78 A	82 P	80 S
7	82 NA	87 SB	85 N	80 SB	83 S	80 S
8	83 SA	88 S	85 N	82 PB	80 PA	81 S
9	83 S	87 SB	85 N	83 SB	79 P.or	81 S
10	84 S	87 S	85 NB	80 P	79 P	82 S
11	84 S	85 S	85 P	82 S	78 P	81 S

	Jul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
1	84 S	84 S	84 S	82 S	83 S	88 P
2	84 S	84 S	84 S	87 SB	88 SB	85 P.oc.
3	84 S	83 A	84 S	87 SB	88 SB	84 P.oc.
4	84 S	85 SB	84 S	87 NB	88 S	84 P.oc.
5	85 S	87 S	84 SB	87 SB	88 N	87 N
6	84 S	87 S	84 S	90 SB	86 S	87 P
7	84 S	87 S	84 S	90 S	86 S	90 SB
8	85 S	87 S	84 S	90 S	86 S	90 PB
9	84 S	86 S	84 N	90 P	86 S	90 PB
10	84 PB	85 S	86 S	90 S	86 S	89 N
11	82 PB	85 S	85 P	90 S	86 S	89 N

	Jan.	Feb.	Mar.	Apr.	Ma.	Jun.
12	83 S	84 N	86 S	82 SB	78 P.or.	81 S
13	84 S	85 S	86 S	82 S	78 P	82 S
14	83 N	84 N	83 P	78 P.or.	77 P	80 N
15	83 N	84 S	80 P.or.	76 N	76 P	80 P
16	82 N	84 S	83 S	80 S	76 P	80 S
17	83 S	84 N	84 S	80 S	80 N	79 P
18	83 S	84 S	82 P	81 S	80 P	83 N
19	85 S	81 N	80 P	80 N	80 P.or.	83 N
20	84 S	81 N	82 PA	82 PB	80 P	82 NA
21	76 N.or.	85 SB	81 PA	83 S	80 P	83 S
22	81 S	85 S	81 P	83 S	80 P	8486 S

	Jul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
12	80 N	85 S	87 S	82 P.oc.	86 N	89 N
13	80 N	84 N	87 S	84 P.oc.	85 N	89 PB
14	84 S	84 S	87 S	86 PB	85 PA	89 PB
15	85 S	83 N	87 S	86 PB	79 PA	89 PB
16	85 S	85 S	86 S	83 P.oc.	80 N	90 SB
17	85 S	85 S	85 P.or.	84 S.oc.	84 S	90 SB
18	85 S	85 S	83 P	85 N	85 N	90 SB
19	84 S	85 S	84 P.or.	84 P	82 N.or.	90 NB
20	84 N	84 NA	83 SA	88 S	78 PA	90 N
21	84 N	84 S	86 NB	88 S	84 SB	89 N
22	84 N	87 SB	83 NA	88 S	84 N	88 N

	Jan.	Febr.	Mar.	Apr.	Ma.	Jun.
23	83 S	83 S	81 P	83 S	80 S	85 S
24	84 N	82 NA	80 P	83 S	80 P	85 S
25	82 N	84 SB	81 PA	83 SB	80 P	86 N
26	83 S	84 SB	81 P	84 S	81 S	84 P
27	84 SB	84 S	82 S	83 S	83 S	84 N
28	87 S	85 SB	82 S	83 S	83 S	84 N
29	87 S	83 SB	83 S	83 S	80 S	84 P
30	86 N	83 P	84 SB	84 S	80 S	84 SB
31	85 N	84 S	84 S	82 S	82 S	84 S

	Jul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
23	85 S	87 S	85 SB	83 N	84 SB	81 Nix
24	87 S	84 N.oc.	86 S.or.	83 PB	82 P.oc.	84 NB
25	87 S	85 S	85 S	84 SB	81 P	82 B ni.
26	87 S	85 S	85 N	87 S	84 SB	81 B ni.
27	86 S	84 S	84 S	89 S	85 S	81 B ni.
28	86 S	84 S	84 N	88 N	88 S	83 NB
29	86 S	84 N	82 S.oc.	88 S	90 S	83 Nix
30	84 P	87 S	83 S.oc.	83 P	90 S	83 Nix
31	84 S	85 S	85 S	80 N.or.	84 N	83 Nix

Jul.

Hoc

Hoc Anno quidem per totam Cispadanam, & Transpadanam Regionem, quin per universam Italiam magna siccitate laboratum est, ut passim ad impetrandam pluviam publicæ decretæ fuerint Supplicationes, ne fruges, & fructus penitus exarescerent, quare non tam obviæ, & tam frequentes esse potuerunt circa pluviosa tempora Observationes; quoties tamen signum aliquod pluviae apparuit, ac postmodum cecidere imbres, semper deprimi *Mercurium* observavi, elevari autem post delapsos imbres succedente serenitate; sic per totum ferè Majum, in quo Mense largiores, & crebriores fuerunt pluviae, *Mercurius* semper depressior visus est, & iis diebus quibus pluviae cecidere infra 80. lineam compertus est; per totam verò Hyemem, quæ præter Regionis morem sicca, & pulverulenta exstitit, sublimiorem gradum *Mercurius* semper obtinuit, nisi quando spirarent Australes Venti, ad quorum æstuosos flatus *Mercurius* deliquium quodammodo videtur pati, è sua sublimitate decidens, sicuti ad Septentrionales Ventos recreatur, ac erigitur; sic die primâ Januarii in altitudine lineæ 87. apparuit, quæ dies præ cæteris serena, ac nitidissima, flante Borea, visa est, at die tertia ejusdem Mensis desedit *Mercurius* ad lineam 82. quæ dies fuit satis nimboſa Austro validè spirante, die verò quinta redeunte serenitate, ac resſante Borea elevatus est *Mercurius* ad lineam 83. & subsequenti die ad lineam 84. die porro septima nebuloso, ac turbido Cœlo, dein sub Vesperas modica nive delapsa depressus est ad lineam 82. Die pariter 20. ejusdem Mensis cum *Mercurius* in altitudine lineæ 84. suspensus exstaret sub Solis occasum depressus est ad lineam 80 & altera die ad lineam 76. desedit, ac postmodum pauca nive obtectum est solum. Haud secus cæteris Januarii diebus, Cœlo modò sereno, modò nebuloso, licet sine pluviis, *Mercurius* semper in editiori statione annotavi, cum sereni dies, ac perspicui laberentur, quàm cum turbidi, & nimboſi; quod pariter cæteris mensibus animadverti, ut ex Typo videre est, & præcipuè à die sexta Octobris usque

ad 12. quo tempore cum perfectissima, & imperturbata serenitate 90. lineam *Mercurius* constanter tenuit, veluti in suo Apogæo constitutus. Huic vero legi alterni descensus, ac adscensus, quotiescumque a sereno Aëris statu ad perturbatum & vice versa, fieret permutatio, tam promptè *Mercurium* auscultantem comperi, ut illum nunquam reluctantem viderim.

Fateri tamen æquum est *Mercurium* sub finem Anni aliquantum exorbitasse, etenim cum postremis Novembris diebus, 90. lineam obtineret una cum inculcata serenitate, mox prima die Decembris, quæ dies valdè nebulosa exstitit, ad lineam 88. secunda die ad 85. tertia ad 84. subsedisſet, & solito tenore subsequutæ fuissent pluviae; porro iisdem pluviis usque ferè ad Mensis medietatem persistentibus, cœpit *Mercurius* paulatim attolli, donec metam penè extremam, in qua major unquam serenitas hoc Anno visa fuerit, assequeretur; in qua statione postea ad plures dies immotus hæsit, quod mihi non parvæ admirationi fuit, cum in continuatis pluviis, quæ Mense Majo campos innundarunt, infra 80. lineam *Mercurius* semper steterit, imò demissior apparuerit, quò densiores pluviae ingruerent, adeò ut quintadecima Maji ad lineam 76. descenderit, qua die immensam vim aquarum è Cœlo vidimus ruere; in hac tamen nebulosa, & humida Constitutione è Boreali plaga semper flatus aliqui spirarunt; ut ut verò hanc anomaliam deprehenderim, & intrà serenitatis limites non modicæ pluviae descenderint, attamen die 16. ejusdem Mensis discussis nebulis, & serenato Aëre ad duas ferè lineas *Mercurius* efferrî visus est.

Observatione quoque dignum existimavi, num in Pleniluniis, & Noyiluniis insignis aliqua variatio in Barometro appareret, verisimiliter ratus, quòd sicuti in Oceano hujusmodi temporibus majores æstus quàm cæteris diebus Lunaris Mensis Nautæ conspiciunt, ob dominatum quem supra Mare creditur habere Lunare Sydus, ita ut Cartesius tales æstus majori pressioni, qua Luna Aërem comprimit, adscribat, ita quoque in Atmosphæra

nota-

notabiliter aliqua alteratio in gravitate apparere debeat, sed revera nihil effatu dignum annotare licuit, nam in Noviluniis, & Pleniluniis cunctorum Mensium nullum ferè discrimen in *Mercurii* altitudine respectu præcedentium, & subsequendum dierum comperitum est, sicuti neque silente Luna, quicquam memoratu dignum observavi.

Circa Æquinoctia, & in ipsis Æquinoctiis insignes variationes, ac præcipuè in Æquinoctio Autumnali inspexi, eadem die ad plures lineas modò adscendente, modò descendente *Mercurio*; in Solstitio æstivo eandem altitudinem, quam diebus præcedentibus habebat, prorsus servavit, sicuti pariter in hyemali Solstitio.

Lunarium Eclipsium vim nullam sensisse visus est *Mercurius*, in eodem gradu, ut antea persistens, in Solari verò Eclipsi, quæ in diem 22. Junii incidit, non mediocrem alterationem perpeffus est, nam cum ante Solis defectum in linea 84. quiesceret, in ipso defectu ad duas lineas sese extulit, in altera verò Eclipsi nobis inconspicua in sua statione immotus perstitit.

Ad adscensum, vel descensum *Mercurii* nullum ferè momentum addere caloris vel frigoris excessum observavi; siquidem Kalendaris Januarii, & 29. ejusdem Mensis, qui dies præ cæteris summè argentes fuere, ex mei Barometri testimonio, in linea 87. *Mercurium* signavi, & die septima Augusti eandem altitudinem annotavi, quæ dies si non fuit omnium æstuosissima, insigniter tamen fervens existit, in Thermometro liquore ad 80. gradum observato; revera tamen elatior ut plurimum esse solet *Mercurius*, cum Aër minus calet, quam cum impensè æstuat, & quò magis in Thermometro liquor attollitur, *Mercurius* in Barometro deprimitur; Hyeme quoque majores, & crebriores motiones in Barometro observantur quàm Æstâte, Mensibus enim æstivis, nisi subitæ procellæ ingruant, *Mercurius* in eadem ferè altitudine pensilis visitur, ut Augusto Mense, ac Septembri, in quibus ob perpetuam serenitatem

Mercurius ut plurimum Stationarius fuit; hanc ob causam sub Zona torrida exiguas, & raras fieri in Barometro alterationes, magnas autem sub Zona frigida refert citatus Auctor Anonymus.

Nihil porro *Mercurium* à sua quiete promptius dimovere posse quam vim subitam Ventorum, tam frequens observatio est, ut nihil magis; mirum est autem quomodo Australes Venti *Mercurium* deprimant, Boreales verò attollant. Multæ quidem apud Auctorem Anonymum satis curiosæ observationes exstant de *Mercurii* motionibus ex Ventorum ad invicem successione, at in maritimis locis ubi degebat Auctor perfacile fuit talia observare, non ita verò nobis in ampla planitie positis inter Appenninum, & Alpes Rhætiæ, ubi Venti nec tam crebri, nec tam vehementer perflant. Ego certe fateri possum me in alterna Ventorum successione, & concursu magnas anomalias deprehendisse, ut ex ipso Typo apparet, constanter tamen ad Austrinos flatus *Mercurii* depressionem annotavi, non sic verò ejusdem elevationem ad Boreales Ventos. Nomine autem Borealem, & Australium Ventorum hic eos accipio, qui ex Septentrionali, & Meridionali plaga perflant, quod idem intelligendum volo de Ventis, qui in Typo sub Austri, & Boreæ nomine designantur, cum non magis *Mercurium* elevet Septentrionalis Ventus quàm Aquilo, & Corus, nec eundem Auster plus deprimat, quàm Eurus, & Africus.

Memoratu quoque dignum est, quòd aliquandò licet placidum Ventis steter Mare Aëreum, insigniter tamen augeatur Aëris pondus, elevato *Mercurio*, nulla tam subitæ mutationis se prodente causa, neque in ipso Aëre, nec in Terræ superficie, ut die 30. Augusti, cum enim summo mane *Mercurium* observassem in linea 72. circa Meridiem ipsum notavi in linea 87. constante perfecta serenitate, quod idem à se pariter observatum refert (a) Experientissimus Ro. Boylæus; ut plurimum tamen quotiescunque subita *Mercurii* depressio contingit, prænunciari possunt sine ulla hæsitatione,

(a) Exper. Physic. Mecha. Exp. 18.

sitatione, five Ventorum concursus, & prælia, five ingentes pluvias ingruere; sic *Mercurius* cum à die sexta Octobris, usque ad 11. lineam 90. constanter tenuisset, & dies nitidissimi fluxissent, die 12. paucarum horarum spatio ad 82. lineas descendit, & satis liberally circa Vesperas subsequutæ sunt pluviae; eadem ratione subita *Mercurii* emersio Iridis ad instar proximam serenitatem denunciat; paulatim verò *Mercurio* adscendente, vel descendente, paulatim quoque subsequuntur temporum, vel in placidum, vel turbidum conversiones.

Totum spatium, quod hoc Anno *Mercurius* in meo Barometro alterno adscensu, ac descensu potuit percurrere, tertiam partem unius pollicis non excessit: omnes verò Menses, dempto Aprili, & Majo, extremos penè fines altitudinis in fistula tetigere. Aprilis enim ad lineam 84. & Majus ad 83. vix devenere; major autem depressio iisdem Mensibus observata in lineis 75. & 76. comperta est.

Statuit Auctor Anonymus in suo Barometro limitem quendam, ac veluti confinium inter pluviosum, ac serenum tempus, quem limitem esse ait 27. pollices, & quadrantem, ita ut supra dictam altitudinem consistente *Mercurio* habeatur serenitas, & quò ille altior assurgat, hæc magis confirmetur; sic infra hunc limitem hospitante *Mercurio*, ait nonnisi pluviosa tempora expectanda, & magnos Ventorum concursus; ut verum fatear, in meo Barometro hujusmodi legem non observavi, nam pluries, & præcipuè ad multos Decembris dies etiam propè extremos fines serenitatis æstivæ consistente *Mercurio*, humidam, & pluviosam constitutionem experti fuimus.

Cum in ea parte hyemis, quæ in hujus Anni principium incidit, nullæ ferè Nives præter Regionis morem decidissent, anxius diu fui, ut scirem quamnam alterationem pariant in Barometro Nives, cum adeò densæ defluunt, ut Aërem totum impediunt, & Campanæ obsurdescant, ac tandem circa Anni finem Voti compos sum factus; nam à die 22. De-

cembris, usque ad Anni finem tam copiosæ delapsæ sunt Nives, ut tota Cispadana, & Transpadana Regio non Nivibus obsessa, sed sepulta videretur, quare satis commodè observare licuit, quod diu optaram. Nivoso Cœlo itaque, & actu labente Nive notabiliter in fistula *Mercurium* desiderare observavi, ita ut à linea 88. in qua prius visebatur, ad lineam 81. paucarum horarum spatio descenderit, ac demissior exinde fuerit; quapropter ad Nives defluas, ac ad pluviarum descensum idem prorsus contingere in Barometro observavi.

Atque hæc sunt, quæ per integrum Annum ex quotidiana inspectione Barometri eidem loco semper affixi colligere licuit, & quæ præ cæteris memoratu digna existimaui, quorum equidem veram, ac genuinam rationem reddere, si tam in promptu esset, ut facilis fuit illorum Observatio, cum unum non vulgare ingenii acumen, alterum solam patientiam desideret, jam Voti compotem me crederem; ac cum non nisi levium conjecturarum suppellex, satisque curta mihi sit, & alio Vindice digni sint hujusmodi nodi, fungar potius vice Cotis, & alios acuire contendam, ut potissimum veram rationem, & causam exquirant, quare, cum Aër pluviosis nebulis saturatus est, *Mercurius* in summitate fistulæ deprimatur, pluviiis verò delapsis attollatur, quando perpauca, quòd sciam, hujus Problematis verè Archimedæi, ut dici solet, exactum examen instituere.

Supposito igitur pro re acceptissima, quam Academia Experimentalis Medicea, & Celeberrimus Boyleus jam satis demonstrarint, scilicet in fistula Torricelliana ab Aëris externi pressione sustineri *Mercurium* ad altitudinem Cubiti unius, & quadrantis, ea ratione ut inter Cylindrum aëreum, & *Mercurium* in fistula suspensum fiat æquilibrium, & eo modo quo crescat, vel decrescat aërei Cylindri momentum, sic in fistula elevetur, vel deprimatur *Mercurius*; videndum itaque num Aër pluvioso tempore, & Cœlo nubibus obducto re vera sit levior, ut *Mercurii* depressio testatur; quod meherclè durum videtur,

videtur, ac veluti paradoxum, gravior autem aqueo pondere excussio, & subsequente serenitate, quemadmodum ejusdem *Mercurii* elevatio videtur evincere.

Profectò pronunciare velle, leviozem esse Aërem imminente pluvia, vel dum actu ruunt imbres densissimi, graviorem vero serenitate restituta, idem prorsus videtur ac asserere Mulierem post editum fœtum graviorem esse quàm cum prægnaus esset. Nullus certè Philosophorum, antequam ad streperum Barometri nomen personarent Scholæ, ne somniasset quidem, nedum suspicioni locum præbuisset, Aërem minus gravem esse quandò caliginosus est, *pluvioque madescit ab Austro*, (a) ut ait Poëta, quo tempore conqueruntur omnes de gravitate quadam, quam in se ipsis persentiunt. Inter noxas quas Austros nostris Corporibus inferre scripsit Hippocrates, hanc præcipuam recenset, quod (b) *Caput gravent*, quam Capitis gravitatem inferre nequeunt, nisi Cerebrum aqueis superfluitatibus onerando; Caput verò præ cæteris corporis partibus humidissimum ab Austrinis flatibus, qui ejusdem sunt naturæ, gravem noxam facillè persentiscit; sic refert (c) Galenus, quendam ex suis Sodalibus in lecto cubantem solitum divinare quis Ventus spiraret, *nam quoties gravari sibi caput sentiebat, statim dignoscebat flantem Austrum esse*.

Mirum est autem quomodo Auster præ cæteris Ventis passim malè audiat, ac præsertim apud Poëtas, qui tot probrosis Epithetis illum sugillarunt, ut jam infamem reddiderint; annotatu verò dignum est, quare (d) Horatius Ventum hunc plumbeum appellavit.

Nec mala me ambitio perdit, nec plumbeus Auster,

inquit ille; non hic curiosius immorabor in recensendis variis Expositorum Commentis; mihi solum rationi consonum videtur Venufinum Poëtam Australis Venti proprietatem hoc significanti epitheto exprimere voluisse, quòd nimirum Aërem nimia humiditate infarciens illum nobis onerosum, ac veluti plum-

beum efficiat; cum enim Poëta, ut ipse narrat, ab Urbesecessisset in Montes, ubi Aër tenuior est, ac purior, se tutum credidit à fastu, & ambitione quæ gentem Urbanam inflat, & ab Austro Romanæ Urbis maximè infenso.

Cum ergo in Austrina, & pluviali Constitutione tanta humiditate, ut patet ad sensum, Aër diffluat, ut Marmora ipsa illachryment, & aque sudent, nulla apparet ratio quare Aër in hujusmodi statu minus ponderosus censendus sit quàm sicco, & súdo Cœlo. Altera ex parte stat *Mercurius* in Barometro tanquam Judex Sententiam proferens pro Aëris minori ponderositate in Austrina, & quacumque pluviosa Constitutione, nullamque suæ Sententiæ rationem suggerit.

Quid ergo sentiendum? statuendum ne minus gravitare Aërem in humida, & pluviali Constitutione, reluctante sensu, & ingeniosissimo Borelli ratioecinio, qui in citatæ Propositionis expositione nequit concipere materiam imminentis pluviae, vel in Aëre innatantem, vel descendantem, quin suo naturali pondere naturalem Aëris gravitatem augere debeat; an asserendum graviorem quidem tunc temporis esse Aërem, sed ob aliquam causam in abdito positam gravitatem suam exercere non posse? Leviozem quidem esse Aërem pluviis impendentibus, & actu labentibus, pronunciat citatus Auctor Anonymus, sed nulla solida ratione, ut reor, apposita, ni potius Aërem graviorem ostendat. *La raison*, inquit ille, *pour la quelle le vis-à-argent du Baromètre marque, qu'il doit pleuvoir lors qu'il baisse, est que l'air étant alors plus léger, il ne peut plus soutenir les Vapeurs: d'où il arrive, que les plus hautes tombant sur les plus basses, elles s'y unissent, & forment des nuées, qui étant devenues très pesantes, & très épaisses par l'augmentation des nouvelles vapeurs qui s'y joignent, tombent enfin en pluie*; paulò post tamen aliud agens rationem aliquam tradit, quæ specimen aliquod probabilitatis præfert; ait enim quibusdam temporibus, velut Hyeme, postquam Terra diutius gelu concreta steterit,

Ec 2

rit,

(a) 1. Metaph. (b) 3. Aph. 5. (c) De The. ad Pis. cap. 11. (d) 1. 2. Sat. 6.

rit, ad primos repentēs flatus soluta glacie multa vaporosa effluvia elevari, quæ Aërem sursum protrudant, & sic leviozem reddant, ut stagnantis *Mercurii* superficies hoc pacto minus comprimatur; en illius verba. *Ces vapeurs sortant en abondance de la Terre, & des eaux, donnent par leur mouvement une forte impression à l'air, qu'elles rencontrent, & le soulevant, le rendent plus léger, c'est à dire lui diminuent la force, avec laquelle pressoit sur la superficie du vis-argent; c'est pourquoi alors le Barometre baisse.*

Vim aliquam ipse quoque Robertus Boyle in suis Experimentis Physico-Mathematicis (a) hisce effluviis à Terra sursum promissis tribuisse visus est, ut variationem altitudinum *Mercurii* in Barometro explicaret; quamvis enim Quæstionem hanc, quod sciam, ex professo non tetigerit, attamen cum alternos hos motus Hydrargyri in summitate fistulæ observasset, scripsit fumos istos quandoque tanta cum celeritate sursum ferri, ut quantumvis inspissetur Aër, tantum absit ut gravitationem illius promoveant, ut diminuant potius, cum illorum adscensu suo velocitas impedimento sit non solum ne ipsi gravitent, sed plurimis etiam aëreis Corpusculis, quæ fumis istiusmodi sursum nitentibus occurrunt, ne illi deorsum ferantur.

Verum huic ingenioso Excogitato multa sunt quæ possunt obtrudi, ac præsertim Clarissimi Borelli Propositio 36. (b) ubi ait, quod licet Aqua in ipsa aqua quomodolibet convolvatur, agiteturque, nihilominus perpetuo retinet propriam gravitatem, eamque perpetuo exercet; quod demonstrat ad sensum suspensio in extremitate Libræ Vase aqua pleno, & in altera extremitate pondere aliquo, ut fiat æquilibrium, quod ad commotionem aquæ non tollitur. Sicut ergo motus aquæ vertiginosus in Vase nihil diminuit de propria illius gravitate, quin Vasis fundum premat ut prius, & æquilibrium servet cum pondere opposito, sic neque Vaporum adscensus urgens partes superiores Aëris, & alias ad descensum compellens, ejusdem Aëris gravitationem super sub-

strata corpora nihil prorsus infirmabit. Prætereà si Vaporibus è solo elatis eam vim largiri placeat, ut Aërem in sublime propellendo eundem leviozem reddant, cum post delapsos imbres, & restitutam serenitatem pateat ad sensum ab humenti Terra, & à Sole excalescentia multos Vapores sursum efferri, tunc temporis necesse foret multò leviozem esse Aërem, quem tamen graviorem esse *Mercurii* in fistula adscensus revincit; imò per Æstatem, quò ferventiores sunt Solares radii, copiosiores crediderim fieri è globo Terraqueo effluvia, Terra passim rimas agente, cujus rei satis luculentum testimonium suggerit nobis Appenninus noster, nam in Vertice editissimi Montis Mutinensis Ditionis, quem Indigenæ Cimonem vocant, Mensibus Majo, & Junio, Mare Superum, & Inferum manifestè conspicitur, Julio vero, & Augusto haud quaquam, ob turbidum Aërem, & nebulis occupatum.

Æquè ingeniosa, & elegans ratio (sed quæ tamen non plenè satisfacit pro hujus Phænomeni solutione) penes Philosopho. Burgundicam (c) exstat, ac talis ratiocinii Auctor Borellus dicitur (quem tamen ab Italo nostro alium reor) nimirum pluvio tempore magnam Vaporum copiam è Terra elevari, qui eum Aëre leviores sint, eumque ob corporum impenetrabilitatem aliò protrudant, Atmosphæram leviozem reddant, quàm si hujusmodi Vaporibus careret; at non adeò certum est, ni potius precarium videatur, nebuloso tempore fieri hujusmodi Vaporum elevationem, nam verosimilius est dispositionem ad pluviam fieri potius per Vaporum ex alto præcipationem, quàm per subitam eorundem exaltationem; siquidem cum diuturnis siccitatibus ingentes, & continuatæ pluvie succedunt, fas est arbitrari sensim collectam fuisse illarum materiam, ac præsertim per Æstatem, quo tempore videmus Lacus decrescere, & Flumina exsiccare, Vapores autem per magna illa spatia discessos à Ventis colligi, ac densari, ut tandem in imbres solvantur; sicuti neque certum est ea Corpora

(a) Exper. 18. (b) De Mot. Nat. à Grav. pend. (c) To. 4. Trac. 2.

Corpora quæ in altum eleuantur, & in Corpus aliud fluidum se insinuant eodem esse leviora, adeò ut quæ è globo Terraqueo continuò adscendunt sint minus gravia quam ipse Aër; cum enim videmus pulverulento solo pede concussio pulverem elevari, imò per Æstatem juxtà populosas Urbes totum Aërem pulvereis particulis obnubilari, non apparet ratio, quare pulvis ille per Aëra discurrens ipso Aëre sit minus gravis; sic Auri scobes, cui Aqua Regia affusa fuerit, adscendit, & intra poros aquæ se recondit, nec propterea Auri particulae, quæ propriam naturam nunquam exuunt, dum pendent suspensione aqua illa leviores censendæ, ipse quoque Mercurius ad ignis torturam positus pedibus talaria nectit, & citissimè in aurasevolat; quomodo autem illius particulae adeò ponderosæ temporis momento Aëre leviores fiant, ego non satis concipio; facile quidem mihi concipere est, quomodo quædam Corpora in motum adeò concitatum compelli possint, ut vis qua moventur illorum gravitati prævaleat, & in sublime adscendant, non quia ab alio Corpore superiori, & graviori, puta ab Aëre, è sua sede protrudantur, sed quia à vi inferiori sursum propellantur. Haud dispari ratione Vapores, multoque magis Exhalationes, quæ terrenam indolem nunquam exuunt, ut ut in partes tenuissimas redactæ, vel ob centalem calorem Terræ possunt sursum eructari, vel ob Cœlestis materiæ agitationem per Aëra circumvolvi, donec ab aliqua vi præcipites dejiciantur, nec propterea dici posse Aëre leviores, ita ut ex Vaporibus & ipso Aëre fiat novum Concretum in specie levius quàm sit simplex Aër.

Contraria prorsus via procedit M. Comiers penès Vallemontium; (a) asserit enim Vapores dum actu descendunt Aërem leviorum reddere, verum qua ratione id fiat non explicat; hæc autem sunt illius verba. *Il est bien facile de comprendre la construction de ce petit homme, qui monte plus haut, quand l'air devient plus pesant, & s'abaisse, & descend quand il pleut, & même avant que la pluie*

commence, parce que les Vapeurs diminuent la pesanteur de l'Air en descendant. Rationem quidem, ut dixi, nullam asserit, quare Vapores descendendo Aërem leviorum efficiant, sed hujusmodi rationem, eamque non parvi ponderis ex Borellianis Fontibus hauriri posse arbitror, ut non infimum locum inter cæteras, quæ ad Problematis solutionem asserri possunt, mereatur. Hic itaque Vir Celeberrimus in Opere tam commendato de Motibus à Naturali Gravitate pendentibus ait, tam falsum esse quod Corpora terrena quiescentia super alia non gravitent, ut potius verum sit oppositum, quod Corpora cum descendunt gravitatem non exercent, quod licet paradoxum videatur, egregie tamen demonstrat exemplo allato de duobus Lanæ involucris, quorum unum alteri superimpositum in descensu nullam pressionem super illud exercet; hæc enim duo involucra cum æquales habeant velocitatis gradus, supremum inferius nequaquam comprimet, sed tantum exosculabitur; cum verò quiescent, tunc superius involucrum supra Lanam subjectam gravitatem exercebit, ac illius pilos inflectet; deinde expressè subdit, (b) *Aquam cum descendit per Aërem nullam gravitatem habere, & eam solummodò exercere cum quiescit*, quod eodem ratiocinio demonstrat, concipiendo aqueum Cylindrum per Aëra descendente in partes æquales horizonti æquidistantes divisum, quæ partes cum sint æquè graves, pars suprema erit æquè velox, ac inferior; propterea nullo pacto illam urgebit, ac premet, sicuti Sagitta nunquam signum feriet, quod ab ipsa pari velocitate recedat.

Ex his itaque deduci posset mirum non esse, si in pluviam solutis Vaporibus deprimatur Mercurius; siquidem Aëreo Cylindro, qui Mercurium antea premebat, & altius attollebat, ab aqueo Cylindro per Aëra descendente ex parte occupato, totus Cylindrus Mercurio superincumbens conflatus esset ex una parte Aëris, qui gravitaret, & altera parte aquei Cylindri, qui in descensu nullam præstaret gravitatem, ac propterea super

Ee 3

Mercurius

(a) Physic. Occult. c. 11. (b) Prop. 21.

Mercurium stagnantem minorem pressionem exerceret, cui postea consecutaria esset *Mercurii* depressio; imbris porrò delapsis, ac serenitate redeunte Cylindrus aëreus purus, ac putus, totis suis viribus super *Mercurium* stagnantem gravitaret, ac ipsum in summitate fistulae attolleret.

Plausibilis quidem est hujusmodi ratio, verum & ipsa magnis difficultatibus stipatur; sit enim quod aqua descendens non gravitet super aliam aquam descendantem, non tamen certum est quod super Aërem, cujus resistantiam superare debet, non gravitet; prætereà in permutatione à sereno Aëris statu ad nebulosum notabiles *Mercurii* depressiones observantur, licet nullae interdum subsequantur pluviae, nisi dicamus in dispositione ad pluviam aqueos Vapores lento motu ab alto descendere, & eadem ratione, ut de actuali pluvia diximus, Aerei Cylindri pressionem inturbare, & infringere, nec semper in pluvias solvi debere, cum a Ventis, sicuti nubes, aliò deferri possint. Ulterius constans observatio est, quòd major *Mercurii* depressio contingat pluvioso tempore, quàm dum ruunt imbres copiosi, ac præcipuè in continuatis pluviis, quales per totum ferè Decembrem vidimus, in quibus *Mercurium* notabiliter assurgere observavi, quando ex superiùs dictis, actu pluvia descendente, deberet magis subsidere.

Porro si Aërem, cum Vaporibus prægnans est, ut conceptam pluviam amplius sustinere nequeat, graviolem supponere velimus, ut ad sensus, & rationis quoque Criterium proclive esset asserere, nulla, mihi saltem, suppetit conjectura, quare gravitationem suam ac pressionem supra stagnantis Hydrargyri superficiem exercere non debeat, & illum altius attollere. Profecto non parvi momenti esse pondus, quod interdum in magnis pluviis paucarum horarum spatio ab Aëre excutitur, fateri necesse est, ex aquis passim exundantibus; imò si lubeat, aquei humoris ante pluviam in aëreo Cylindro qui *Mercurio* incumbit contenti pondus, & mensura sciri potest, si in

Vase Caelo libero exposito pluvialis aqua excipiat, & quanta est aquae delapsae altitudo, tantundem in vitrea fistula, (quæ æqualis sit amplitudinis ac Mercurialis Cylindrus) reponatur, exemplo insignis Gallorum Mathematici Mariotte, qui, ut refert G. Bartholinus, (a) hoc modo per integrum Annum exceptis aquis pluvialibus, observavit illas ad altitudinem pollicum 17. devenisse, adeò ut ex illius calculo solæ pluviae sine recursum ad aquas subterraneas è Mari deductas Sequanae flumini aquas suppeditare potuerint.

Dubitari forsitan posset, num vis Aëris Elastica impedimento esse posset, quin Aër licet absolute ponderosior, minus premeret; si tamen res attentè perpendatur, patebit tantum abesse, ut Aëris vis Elastica pressionem officiat, ut potius verum sit illam non parum conferre. Multa equidem de Aëris Elatere egregiè scripta exstant, & Cathedrae nihil magis quam hanc Aëris Elasticitatem crepant, non leves tamen in hac re hallucinationes contingere observo; concipiunt enim persæpe nonnulli hanc vim Elasticam tanquam Principium à pondere diversum, ut unum sursum, aliud deorsum vim suam exferat, cum tamen ambo hæc Principia junctis viribus ad pressionem concurrant; hæc enim Corporis elastici, quando ab aliquo externo Agente comprimitur, proprietas est, ut expansionem sibi debitam quaquaversum urgendo procuret, nec unam viam potius quàm aliam affectet, nisi ubi minorem reperit resistantiam. Aër igitur in pluvioso statu, si vera esset gravior quàm alias, proprio pondere, & unà cum sua elasticitate Hydrargyrum premere deberet, & illum sursum protrudere, cum tamen oppositum observetur.

Barometro igitur apertis notis attestanti Aërem leviolem esse, seu minus gravem nebuloso, ac pluvio Caelo quàm perspicuo & sereno, fides non est deroganda, & quando ex tot Experimentis constat, non ab alia causa quàm ab Aëris pressione *Mercurii* librationem in Torricelliana fistula ad 30. pollices pendere (sicuti pariter ejusdem variam altitudinem

(a) De Fon. & Flum. Origine.

dinem juxta diversam Aëris conditionem, modò magis, modò minùs ponderosì) hujus Phænomeni ratio pro viribus est disquirenda; quòd si non dabitur adeò probabilem afferre ut expectationem impleat, id forsàn aliis incitamento erit, ut probabiliore affèrant, quando in rebus dubiis, & magnis difficultatibus involutis plures causas proferre non incongruum est, donec ex multis una habeatur, cui Mens Veritatis avida acquiescat; nam ut rectè Lucretius (a).

Sunt aliquot quoque res, quarum unam dicere causam,

Non satis est, verùm plures, unde una tamen sit.

Fateor equidem, quòd ut cohærenter procedere necesse foret, ut hic non pauca ex Doctrina Meteorologica perpenderem, veluti de natura Aëris, Ventorum, Pluviarum, Nebularum, multarumque aliarum rerum, de quibus licet passim Philosophi tot, actanta prodiderint, adhuc tamen sunt materiæ involutissimæ, & mille Disputationum ambagibus implicitæ; verùm in nimiam molem Tractatulus hic meus turgesceret, propterea quædam solummodò præmittam, quæ magis verosimilia credidi, & meis Conjecturis congruentia.

Suppono itaque è Globo Terraqueo non solum Vapores, qui sunt Pluviarum materia, sed multas Exhalationes diversæ indolis continuò, plus, vel minus, protrudi, & Aëri commisceri, ut particulas Sulphureas, Aluminosas, Vitriolicas, Mercuriales, aliasque omnigenas, ac præsertim Montanis in locis ubi sunt Metallorum Fodinæ; adeò ut aliquibus in locis, veluti in Hungaria, reperta sint Arborum folia aureo colore obducta ab Auri Fodinarum exhalationibus: Aërem verò Nitrosi particulis potissimum refertum esse, omnes, cum Philosophi, tum Medici unanimiter tradunt, ut Junchen in sua Chymia Experimentalì (b) Nitri Mineram non in Terræ sinu, sed in ipso Aëre constituerit, nec secùs sentiat Celeberrimus Vir Jo: Mayovv, qui integrum Tractatum de Salnitro Aëreo

conscripsit. Partium enim nitrosarum necessitatem ad Ignem, tum Elementarem, tum Vitalem sustentandum providentissima Natura intelligens illius ingentem copiam esse voluit, & Condum in Aëre, sicut Salis in Oceano constituit.

Non est hujus loci, nec ad rem de qua agitur, Nitri naturam rimari, & quare ad Respirationis munus tanta sit Aëris nitrosinecessitas, de quo consulendi Willisus, Sylvius, Truethonus, & alii, mihi satis sit Aërem multum nitrosæ materiæ continere, ac præsertim Hyemæ flante Borea, qui nitrosæ Annonæ veluti Dispensator est, sicuti Auster Liguritor, quod forsàn Plinius (c) innuere voluit, cum tradidit flatus Aquilonares Salem copiosum facere, non sic Australes. Nitri autem efflorescentiam super muros antiquos, ex calce & lateribus constructos, Hyemæ, præsertim, & cum Aquilonares Venti dominatum obtinent, passim videre est, & Nitri Collectores tunc temporis toti sunt in verrendis muris, quin uberiolem nitrosæ materiæ copiam è muris qui Boream spectant quàm qui Austrum, congerere se ajunt; sic Glauberus qui de Nitro egregiè scripsit ait, Aquam quæ cum Vento Aquilonari decidit optimam esse ad parandum lixivium pro Nitri extractione. A perito Nitri Coctore accepi, imprudens opus esse Muros antiquos, ubi flos petrae nascitur, diruere ad Nitrum extrahendum, majorem enim Nitri copiam ab iisdem impetrari si sæpiùs verrantur mihi asseruit, cum tales Muri sint veluti Matrices, quæ ab Aëre gravidatæ uberiolem Nitri foeturam præstent. Ab eodem quoque rem satis curiosam didici, nimirum magnam Nitri copiam in Stabulis colligi ex muris, in quos halitum efflant Boves, in altera tamen Muri parte extra Stabulum, & quæ Aëri exposita est. Inesse quoque Aëri cæteras minerales Exhalationes, quarum habita est mentio; argumento sunt Colcothar Vitrioli, quod Aëri expositum novo ac genuino Vitriolo imprægnatur, Terræ Metallorum, Medicamenta Mercurialia, Stibium Diaphoreticum, quod nisi ab Aëre externo

rite

(a) Lib. 6. (b) C. de Nit. (c) Hist. Na. lib. 31. cap. 7.

rite munitum affervetur, ab eodem vim emeticam resorbet, cui fato quoque obnoxius est Mercurius dulcis, qui incustoditus vim corrosivam adsciscit.

Altiùs autem attolli Vapores, & quæcumque majorem cum Aëre cognationem habent, quàm terreas Exhalationes satis probabiliter existimo; non ex hoc tantum quod Vapores aquei terrestribus Exhalationibus leviores sint, nam oleosæ Substantiæ licet Aqua leviores segnius adscendunt quàm Aqua ipsa, sed etiam quia Vaporum magis laxa compages est quàm terrenarum Exhalationum; sic in Destillationibus videmus partes tenuiores è Corporibus distillatis priores assurgere, deinde crassiores. Quamvis autem Exhalationes unà cum Vaporibus in Aërem profurgant, facili tamen negotio postmodum sejunguntur, vel ut Oleum ab Aqua, vel vi Ventotum, adeò ut in sublimiori parte Atmosphæræ Vapores, & tenuiores Substantiæ consistant, in humiliori Exhalationes, & crassiores particulae resideant; nam ut egregiè Seneca, (a) *Aër quò propior est Terris hoc crassior; quemadmodum in aqua, & in omni humore fæx ima est, ita in Aëre spississima quæque desidunt.*

Supponere item satis probabiliter licet Vapores coactos, ac densatos Nubes, ac Nebulas effingere; Vapores autem per magna illa spatia diffusos colligi, ac densari à Ventis contrariis, hinc & illinc prementibus, donec in Corpora illa visibilia transeant, quæ Nubes appellantur, tradit Cartesius, (b) quamvis ab Hippocrate videatur id penitus desumpsisse; quare mirari subit, quomodo Philolophi tum antiquiores tum recentiores, cum tot, ac tanta ab Hippocrate decerpserint, tam rarè illius meminerint, quam ob causam Laurentius (c) ingratiſſimum Aristotelem appellavit; lubet autem Divini Præceptoris verba ipsa (d) hic apponere, cum Nubium, & Pluviarum generationem nemo forsan ingeniosius descripserit. *Quamdiu igitur Nebula dispersa fuerit, & nondum congregata fertur sublimis. Ubi verò coacervata fuerit, ac*

simul congregata de repente à Ventis inter se adversariis, tunc deorsum prorumpit, quæ parte plurima collecta fuerit; tunc enim magis verisimile est quum Nebulas à Vento stabilitatem non habente concitatas de repente Ventus contrarius, ac aliæ Nebule reliserint; atque tunc quidem prima ipsius pars congregatur, quæ verò à posteriori parte sunt insuper accedunt, & sic crassescunt, ac simul congregantur, & præ gravitate deorsum prorumpunt, & pluviae fiunt.

Adverto denique suspicari saltem licere, si non supponere, Aërem, qui Cælum cum Terra nectit dum separat, non solum terrena, sed etiam cœlestia effluvia in sinum suum recipere; (e) *ultrò, citroque commeante Natura, & quadam veluti pugna, ut terrena in Cælum tendentia deprimat Syderum vis*, ut ait Plinius; hujusmodi autem emanationum in hæc inferiora non contemnendam conjecturam desumpsit Ingeniosissimus Rob. Boyle (f) ex Solarium macularum subita dissolutione, quod idem quoque de Cometarum evanescencia dici posset, adeò ut Sol præter lumen (cujus actionem Cartesius (g) in pressione quadam secundum lineas rectas facta constituit) alia ratione, cœlestis materiæ projectione nimirum, Atmosphæram nostram in gravitate quandoque possit alterare. Ac profectò si in pestilenti Constitutione culpantur à Medicis, nec temerè, anonymæ Qualitates Aëri à Sydereis afflatibus potius, quam à terrenis Exhalationibus impressæ, non prorsus à ratione alienum erit suspicari, posse aliquandò aliunde quàm à terrestri Exhalatione Aëris gravitatem augeri.

Hiscæ itaque præhabitis, rationem aliquam hujus paradoxæ Quæstionis reddi posse arbitrator, conjectando nimirum, quod Vapores vi Ventorum prementium collecti, ac in Nubes, & Nebulas coacti, Aëremque humectantes, ex superiori Atmosphæræ parte terreas Exhalationes quæ infra subsistunt, & nitroſas particulas præcipue, quibus Aër abundat, aditum deturbent, ac ad solum usque præcipitent, non secus ac Metalla soluta in Aquis for-

(a) Lib. 4. Quæ. Nat. c. 10. (b) Meteor. cap. 5. (c) Lib. 8. Hist. Anat. Quæst. 30. (d) De Aër. Aqu. & Lo. num. 19. (e) Lib. 2. Hist. Nat. cap. 38. (f) In Sulp. de Aer. lat. Qual. (g) Part. 4. Princip. Philos.

fortibus per additionem Olei Tartari in Vasis fundum sub forma Calcis decidunt, & hoc pacto ob harum partium mineralium, & alterius generis præcipationem, & exclusionem, ab Aëris poris Aër ipse reddatur levior, ac Cylindrus Aëreus qui *Mercurio* incubat, minus eundem *Mercurium* premat, ac propterea in pluviosa tempestate *Mercurius* in fistula descendat. Haud secus discussis per effusos imbres nebulis ac Vaporibus, seu per Ventos aliò delatis, & serenitate restituta, fas est arbitrari terreas illas, & minerales particulas, quæ imminente pluvia, & actu delabente, præcipientes è rofanti Aëre deciderant denuò exaltari, Ventosque Boreales nitrosam materiam convehendo novam Aëri gravitatem largiri, & hoc pacto *Mercurium* paulatim ad priorem stationem per gradus emergere.

Nec mirum videatur, quòd Vapores antea dispersi, mox in unum collecti Aërem leviorrem reddant, nam majus est pondus quod per hujusmodi præcipationem, licet insensibilem, ab Aëre secedit, quam quòd eidem successivè accedit, non secus ac Aqua Regia, in qua dissolutum est Aurum, levior sit, Auro ad fundum præcipitato, & ab ea separato, quamvis illi Oleum Tartari addatur. Aquam verò & ipsam vim habere præcipitandi variorum Corporum solutiones, & Metallorum quoque, experimenta Chymica satis ostendunt. Hanc itaque causam esse reor descensus *Mercurii* in Torricelliana fistula, pluvioso tempore impendente, & adscensus subsequente serenitate; nonnisi autem terreæ particulae excogitari possunt quæ ab Aëre nebulis pluviosis imprægnato, ut ait Borellus, quoquò modo secedant ubi pluviae imminet; siquidem Aëris Columna, quæ *Mercurio* superincumbit, & illum in fistula suspensum detinet, in transitu à serenitate ad statum pluviosum specificam gravitatem mutare nequit, ac fieri levior, nisi particulae graviores excludantur, & leviores subeant.

Hujusmodi autem præcipationis partium mineralium, & alterius generis in humida tempestate non leves conjecturas asserere pos-

sem ex variis Observationibus, ut v.g. quòd quando Chymici Sulphuris Spiritum per campanam elicere volunt, pluviosum tempus, & valdè caliginosum expectant, tunc enim largiorem Spiritus copiam è Sulphure obtinent, aqueis nempe Vaporibus, quibus Aër oppletus est, fumos è Sulphure exhalantes ad imum deturbantibus, ut facilius in Stagma illud acidum cogantur, quod Sulphuris Spiritum appellant; haud secus Terras metallicas Fodinis erutas, & Aëri expostas hujusmodi tempore partes sibi congenere ab Aëre avidius combibere ajunt, quam cum siccum, & sudum est Cælum. Præterea Agricoltionis Studiosi nunquam magis fecundari agros prædicant quàm in nebulosis Constitutionibus, iisque continuatis, quòd non aliam ob causam fieri censendum, quàm quòd hujusmodi temporibus magna fiat ex Aëre partium nitrosarum, licet insensibilis præcipationio, quòd nihil est quod majorem Terræ feracitatem, & Seminibus robur largiatur quam Nitrum; sic enim Poëtarum Princeps. (a)

*Semina vidi equidem multos medicare serentes
Et Nitro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior ut fœtus filiquis fallacibus esset.*

Aliquandò tamen suspicatus sum, num præter externi Aëris actionem *Mercurius* ipse jus aliquod haberet in hujusmodi descensu cum pluviae imminet, vel decidunt, factus nempe gravior, vel aqueos vapores combibendo, vel Mercuriales, & nitrosas particulas ab Aëre per hujusmodi præcipationem, ut diximus absorbendo. Revera *Mercurio* aliquam portionem aquæ ex ejusdem naturali constitutione inesse à perito Chymico didici, qui mihi modum communicavit eliciendi aquam simplicem è *Mercurio*, quæ quidem in satis modica quantitate obtinetur, ita ut è duabus uncias *Mercurii* vix aquæ drachma impetretur, quamvis referat Rob. Boyle, (b) sibi ab ingenioso Medico relatum ex libra *Mercurii* quatuor uncias aquæ aliquandò elicatas fuisse; quòd tamen aquei Vapores in *Mercurii* substantiam adeò densam insinuare se valeant vix

Ff

con-

(a) Geo. 1. (b) Append. ad Chym. Scept.

concupi potest, quando omnia corpora, præter Aurum illi supernatant: sic neque per novas particulas mercuriales, aut salinas ab Aëre absorptas credibile est *Mercurium* majorem gravitatem specificum acquirere; videmus enim per novi *Mercurii* additionem in pyxide, ubi immersa est vitrea fistula, *Mercurium* altius proportionaliter in summitate tubi elevari, sicuti ex cujuscumque liquoris affusione, persistite tamen eadem semper altitudine 30. pollicum à superficie infusi liquoris mensuranda.

Posse tamen *Mercurium* fieri in specie graviolem, quàm sit vulgaris Offinarum *Mercurius*, cum nimirum corporaliter ab Auro imprægnatur, vel ab eodem spiritualiter animatur, tradit Ingeniosissimus Boyle, (a) sicuti pariter cum destillatur fit non parum gravior, si cum vulgari *Mercurio* hydrostaticè examinetur; cum igitur ex particularum Auri imprægnatione potissimum majorem gravitatem possit *Mercurius* adsciscere, nec tam ingens hujusmodi partium volatiliùm copia in Aëre exstet (saltem apud nos, ubi Aurum aliò evolat) nullus suspitioni est locus, quòd in casu nostro *Mercurius* stagnans in pyxide, ubi Mercurialis Cylindrus immersus est, possit ab Auri particulis volatilibus ab Aëre pluvio deciduis alterationem aliquam intrinsecam pati ad fieri in specie gravior, ut hanc ob causam in summitate fistula debeat descendere. Quare sicuti Aëris externi pressio potissima est causa, quare *Mercurius* in Torricelliana fistula factò vacuo in dicta altitudine persistet, ità ad ejusdem Aëris modò majorem, modò minorem pressionem referenda est in Mercuriali Cylindro hujusmodi motionum vicissitudo.

Hoc modò itaque, prout ingenii mei tenuitati datum, exposito *Mercurii* descensu in Torricelliana fistula in permutatione à sereno Aëris statu ad nebulosum, & perturbatum, & ejusdem adscensu à perturbato ad serenum, reliqua Phænomena quæ superiùs memoravi supersunt explicanda, quod fundamentis à me jactis præstiturum me confido. Aliquan-

dò insignes alterationes in Barometro fieri annotavi, notabiliter elevato *Mercurio*, nulla apparente in his inferioribus tam subitæ mutationis causa; hujus itaque Phænomeni causam ad effluvia è Corporibus Cœlestibus in hæc inferiora projecta referri posse rationabiliter putarim; cum enim silentibus, sereno, ac perspicuo Cœlo, & Aëreo Oceano in summa malacia constituto id contingat, non aliunde quàm à superiori causa tam subitæ alterationes in Barometro videntur peti posse. Sicuti enim (ut ex eorum Relationibus habemus, qui in Machinis fundum Maris perlustrarunt, & ex Unionum Piscatoribus) magna est in Maris fundo tranquillitas, dum in summo ingens sævit tempestas, quod ipsis Urinatoribus non parvæ fuit admirationi, ita & nos in Maris Aërei fundo positi, licet hic pacata omnia videamus, divinare non possumus, quid in summitate Atmosphæræ, ac Ætheris fiat, & quales motus ac alterationes ibi excitentur,

Hoc idem crediderim affirmari posse de *Mercurii* elevatione in Solari Eclipsi observata, dum in ipso Solis defectu die 22. Junii ad duas lineas se se extulit; nulla enim nec ante Eclipsim neque post ipsam, facta notabili Aëris alteratione, credibile est, intercepto Solarium radiorum influxu, & illorum directà projectione usque in Terram, Atmosphæram in superiori parte, ac ipsum Ætherem insignem aliquam alterationem, ac pressionem perpeßum fuisse, quæ usque ad *Mercurium* pertingeret. Haud secus rationem reddi posse existimo de *Mercurii* exorbitantia observata ad multos Decembris dies, cum in nebulosa, ac præhumida Constitutione paulatim ità se se extulit, ut extremos penè serenitatis limites tetigerit, dum per totum Annum constanter in pluvioso Aëris statu in infimis subselliis stetisset, cœlesti nempe materia è Sydereis Corporibus diffusa, & supra Atmosphæram gravitante; adeò ut non obstante supposita partium nitrosarum præcipitatione, qualem in nebulosa Constitutione fieri diximus, Aër ob talem

(a) Append. ad Chym. Scept.

talem causam insignem gravitatem acquisiverit.

In Æquinoctiis magnas observari in *Mercurio* motiones superius annotavi, ut paucarum horarum intervallo adscendat, ac descendat, cujus causam rimari, ac assequi perdifficile est; Magnas fieri tam in Macrocosmo, quam in Microcosmo mutationes vetus Observatio est; etenim ut ex Nautarum Relatione, & Observationibus Geographicis, & Astronomicis Regiæ Academiæ Parisiensis (a) habemus, nunquam aliàs tam magnæ æstus in Oceano excitantur quam in ipsis Æquinoctiis, & Novilunia quæ illis sunt proximiora majores æstus pariunt, quam reliqua quæ magis distant. Haud secus in humanis Corporibus hujusmodi tempore insignes fiunt perturbationes, nec immeritò monuit Hippocrates, (b) magnas Temporum mutationes esse observandas, *ut neque Medicamenta in illis libenter exhibeamus, neque uramus, neque fecemur*; quales autem sint hæ magnæ Temporum mutationes exposuit subdens, *puncta Solstitia & Æquinoctia esse periculosa*; lubet ergò conjicere, Sole sub æquinoctiali Circulo utrumque Polum parili radiorum influxu respiciente, varia utrinque effluvia suscitari, ita ut in Atmosphæra fiant veluti fluxus & refluxus, & hoc pacto modò adscendere modò descendere *Mercurium*, quando Australes flatus ipsum deprimunt, Aquilonares attollunt.

Nivoso Cœlo, & actu cadente Nive, *Mercurium* in infimam stationem se recipere, constans observatio est, ut diximus, cujus quidem rei eadem est ratio ac de nebuloso Cœlo, & actuali pluvia; imò ex hac observatione Assertum meum de Nitro aëreo, & illius præcipitatione in humida Constitutione, magis stabiliri posse crediderim, quando Nivem copioso Nitro refertam esse non leves conjecturæ, & experimenta comprobant. Non exiguam agris fecunditatem suboriri *cum nix alta jacet*, communis saltem apud nostrates Agricolas est opinio, ac re verà nunquam major Nivium parcitas observata

est, quàm hisce quatuor Annis elapsis, quibus non parva rei Annonariæ angustia nos pressit. Nivem aquarum cœlestium spumam esse, & ex illa Terram fermentescere scripsit Plinius, (c) & Scaliger (d) Nivem pingue humidum continere, & ex illa fimum confici quocunque alio efficaciorē tradidit. Feracitatem autem hanc, quam Solo Nivem impertiri probabile est, non ex caloris in Terram repercussu gignicendū, ut credidit Cardanus, adversus quem more suo Scaliger, sed quia Nix multo Nitro abundet, ut ejusdem figura Stellaris ostendit, qualem quoque possidet Nitrum. Licet autem Olaus Borrichius in Epistola quadam ad Tho. Bartholinum (e) scripserit commentitium esse reperiri Nitrum in Nive, fatetur tamen se in Nive Batava deprehendisse, illam Sulphure inflammabili, & Sale cubico non carere.

Sciendi cupidus num re ipsa Nivibus Nitrum insit, sciscitatus sum à perito Chymico, num ipse modum calleret Nitrum è Nive extrahendi, responditque se quidem nunquam hujus rei periculum fecisse, nullam tamen diligentiam omitturum, ut votis meis satisfaceret; sic paucos post dies mihi Nitrum è Nive extractum exhibuit, quod hoc Tentamine assècutum se fuisse affirmavit. Duas libras aquæ accepit è soluta Nive purissima, & recenter delapsa, ac in illis dissolvit libram unam Nitri purgatissimi; pariter in duabus libris aquæ fontis purissimi tantumdem ejusdem Nitri infudit, quo peracto Aquam utramque ad Ignem posuit, & sensim ad cuticulam restrinxit; ex his postmodum Aëri frigido expositis coepit nitrum crystallizatum colligere; sic eadem operatione ad plures vires repetita, tandem plus Nitri ex Aqua Nivis, quàm ex Aqua Fontis se collegisse observavit; posito itaque ad Bilancis examen utroque Nitro, deprehendit Nitrum è Nive extractum, reliquum superasse trium unciarum pondo, certo argumento, tantumdem Nitri in libris duabus Nivis exstitisse, quod Nitro dissoluto ob affinitatem socium se adjanxerit. Observatione verò dignum est discrimen, quo hæc

Ff 2

(a) Cap. X. (b) De Aër, Aq. & loc. num. 30. (c) Lib. 17. cap. 2. (d) Exerc. 54. 2. (e) Barth. Cent. 3. Ep. 97.

hæc duo Nitrorum genera distinguuntur; Nitrum enim è Nive collectum fulci coloris est, saporem valdè acrem ad gustum præfert, & flammam edit vivacissimam, & fulgurantem, alterum verò lucidum est, minoris acredinis, & flammam reddit languidiorem. Cum itaque, ut superius annotatum, nivoso Cœlo, & ad actualem Nivium descensum ad infimam stationem descendet *Mercurius*, credibile est magnam tunc temporis fieri partium nitrosarum, ab Aëre in Terram præcipitationem, & consequenter aërei Cylindri super stagnantem *Mercurium* minorem esse gravitationem.

Non minus quoque curiosum est, ac disquisitione dignum, quam ob causam ad Australes flatus *Mercurius* in Barometro se submittat, ad Aquilonares profurgat, seu, quod idem est, cur in Austrina Constitutione Aër sit minus ponderosus, quàm in Boreali. Austrum, & Boream Ventos esse præ cæteris fortissimos, & inter se tum statione, tum viribus contrariissimos, tradit Hippocrates, (a) quare si ex iisdem contrarii effectus prodeant, haud quaquam miror; quomodo verò ab Austro (quem Notum Græci appellant ab humiditate quam secum defert, undè Notiometri, Instrumenta ad Aëris humiditatem mensurandam) Aër fiat levior, ab Aquilone verò sudo, & sicco gravior reddatur, ego certè demiror, & genuinam causam ignorare me fateor, quàm forte non novit nisi (b) *Qui fecit Ventis pondus*. Effectum hunc ad contrariam huiusmodi Ventorum temperiem referre, quod nimirum Australes Venti calidi sint, idèdque Aëris tonum laxent, & rarefaciant, undè Aër levior evadat, Aquilonares verò, ut potè frigidi Aërem densando eundem ponderosorem efficiant, non planè satisfacit, calida enim vim habere rarefaciendi, & densandi, sicut & frigida, ex variis experimentis satis liquet, ac ne aliunde quæramus exempla, Austrini flatus Nivem jam delapsam densant, antequam ulla liquoris guttula effluat, quemadmodum & Aquilonares can-

dem Nivem rarefaciunt, ac attollunt, ut vulgus dicat Nivem ex nimio frigore augeri. Ipse quoque Aristoteles (c) ab Austris vim densandi non rejicit, quærens enim cur Auster non incipiens, sed desinens imbrem inferat, ait id posse fieri, quòd Aërem cogat è longinquo, quo coacto Aqua exprimatur. In hanc rem egregiè Poëtarum Princeps: (d)

*Verum ubi tempestas, & Cæli mobilis humor
Mutavere vias, & Iuppiter humidus Austris
Denset, erant quæ rara modo, & quæ densa
relaxat.*

Præterea in casu nostro ad asserendam majorem, vel minorem Aëris gravitatem vim frigoris densantis, vel caloris rarefacientis causare non possumus, quandòquidem ex factis Observationibus ad *Mercurii* adscensum, vel descensum non magnum momentum addunt calor & frigus, licet in insigni gradu; cum in eadem altitudine tam in summis algoribus, quàm in summo æstu non semel mihi compertus fuerit *Mercurius*, & sub Zona torrida eadem penè altitudo *Mercurii* in Barometro, ac in Zonis temperatis observetur, ut ex superius citatis Observationibus Astronomicis, & Geographicis D. Cassini. (e)

An fortè igitur id fiet, ut putat Auctor Philosophiæ Burgundicæ (f) quòd Venti Aquilonares deorsum ruant, idèst ab editiori loco perflent, & hoc pacto Aërem ad inferiora propellant, Australes verò ab imo ad summum spirent, sicque Aërem sursum effertes multum de illius gravitatione detrahant? Australes Ventos ex humiliori loco in sublimia eniti scripsit pariter Cartesius, (g) quin & ingeniosissimas rationes addidit; hoc idem quoque vilus est sensisse Plinius, qui tradidit; (h) *Austrum majores fluctus edere, quàm Aquilonem, quoniam ille infernus ex imo magis spirat, hic summo*; quòd carmine eleganter expressit Pontanius. (i)

A summo Boreas, Notus imo spirat Olympo,
Vera sint hæc omnia, & Auster ex imo Polo alis primò siccis, deindè madidis huc advolet (de quo tam longo itinere cum Do-

ctissimis

(a) De Mor. Sac. n. 15. (b) Job. c. 28. (c) Sec. 27. Prob. 21. (d) Lib. 1. Geo. (e) Cap. 10. Art. 4. (f) To. 4. Tra. 2. (g) Meteor. cap. 4. (h) Lib. 2. H. N. c. 47. (i) L. Meteor. de Ven.

ctissimis Viris meritis dubitare licet) his tamen obstant ea, quæ superius ex Clarissimi Borelli doctrina attuli de substantiis fluidis, quæ sursus deque agitata eandem exercent gravitatem super corpora quibus incumbunt, ac dum quiescunt.

Hypothesi meæ igitur inhærendo crediderim potius id fieri, quia Auster, quem D. Hieronymus (a) *Pluviarum Pincernam* eleganter dixit, dum pelagus transit (ut ipsius Hippocratis (b) verbis utar) *tanquam calidus, & rarus existens multa humiditate regionem in quam illabitur implet*; Aëre autem humectato, & illius compage laxata, fas est arbitrari partium nitrosarum, & Salium diversarum indolis præcipationem in solum subsequi, hancque ob causam, Aëre leviori facto ob pondus excussum, *Mercurium* in fistula subsidere, sicuti opinari licet Aquilonem, (quem idem Ecclesiasticus Scriptor *Scoparium* appellavit) Vapores, ac Nubes detergendo, unaque partes nitrosas ex Septentrionali plaga convehendo, addita insuper recenti exhalationum à Terra exaltatione ab huiusmodi præcipatione antea percussa, novam Aëri gravitatem impertiri, ut exinde *Mercurius* cogatur adscendere.

Quamvis autem aliquando Septentrionales Ventos ingentes pluvia comitentur, ut præcipue die 14. & 15. Octobris, id fieri crediderim, quod Nubes, ac Vapores à Ventis Australibus ad nos delati, & à Ventis Septentrionalibus propulsi, in retrocessu, ac fuga solvantur in pluvias.

In hanc rem egregiè profectò Seneca (c) inter Providentiæ Opera hanc recensuit, quod *Venti modò Nubes adducant, modò deducant, ut per totum Orbem pluviae dividi possint, nam in Italiam, ait ille, Auster impellit, Aquilo in Africam rejicit*; non eisdem tamen effectus ubique locorum edere hos Ventos putandum est, nam ut ait Plinius, *cum situ naturam mutant, Auster Africæ serenus, Aquilo nubilus*; sicuti Neapolim incolentibus idem Auster humidissimus est, ac nimbosus, Apu-

lis vero serenitatis Parens est, ut Lucas Tozzius, Vir Celeberrimus, (quem Innocentius XII. P. M. ut ad nos fama detulit, suæ Valetudinis Custodem designavit) in doctissimis suis Commentariis in Hippocratis Aphorismos (d) refert; scitu propterea dignum existimarem, num in Apulia, flante Austro, ibi serenitatis Auctore, *Mercurius* in Barometro attollatur, quando in sereno Aëris statu elatior solet esse *Mercurius*, demissior verò in turbido, ac nimbofo.

In hanc rem insignem locum apud D. Lucam (e) silentio præterire nequeo, ex quo satis apparet, quàm varia sit, ac diversa juxta regionum & locorum diversitatem Ventorum conditio; arguens ergo Hypocritas Redemptor noster, *Cum videritis*, inquit, *Nubem orientem ab Occasu, statim dicitis imber venit, & ita fit, & cum Austrum flantem, dicitis quia aestus erit, & fit*. Austri ergò in Palæstina aestum excitant non pluvias, quæ potius à Nubibus, & Ventis ab Occasu flantibus ibi prænunciantur. (f) Vallesii hunc locum egregiè interpretantis verba hic lubet adjicere, *Palæstina ad Occasum habet Mare, censetur ergo, ut existimo, in illa regione pluviae signum Nubes ex Occasu adscendens, quia cum ad Occasum habere Mare, inde adscendebant, eratque id signum illi regioni proprium. Nobis verò Hispanis, quibus Mare æquè ad Occasum, & Meridiem, & Septentrionem est, æquè ex his omnibus partibus adscendunt Nubes nimborum nuncie. Britannis adscendunt undique, ut qui Mari undique cinguntur.*

Cum itaque flante Austro usque ad extremos fines *Mercurius* in Barometro descendat, hinc rationem reddi posse crediderim, quare ad Austrinos flatus adeò difficilis sit respiratio, ut de quadam veluti suffocatione conquerantur omnes; siquidem sicuti substantiæ fluidæ in Machina pneumatica positæ post Aëris exsuctionem in bullas attolluntur, subtracto nimirum Aëris pondere, quo veluti in officio continebantur, ita eodem modo Sanguis in Vasis Pulmonum ob minorem

Ff 3

Aëris

(a) V. Lang. lib. 1. Ep. 19. Cœl. Rhod. l. 8. An. Lec. c. 28.

(b) Lib. 2. de Diata num. 3. (c) Lib. 5. Qu. N. num. 18.

(d) Lib. 3. Alph. 5. (e) C. 12. (f) De Sac. Phil. c. 85.

Aëris pressionem, quæ ad Austrinos flatus consequitur, magis spumescit, & ebullit, ut non tam expeditè circum suum absolvat; neque aliam ob causam in editissimis Montibus gravem duci anhelitum credendum est, nisi quod inibi minor sit Aëris pressio quam in imis Vallibus, ut palam faciunt Experimenta a variis solertissimis Viris facta, ac præcipuè à Celeberrimo nostri ævi Mathematico D. Cassina. (a) Refert quoque P. Bartholus è S. J. (b) observatum, Vesicam suillam mediocriter inflatam & ad verticem Montis altissimi translatam tumidiorem apparuisse; adeò facile est inflari eam, quæ in sublimè efferuntur; mirum itaque non est si Pulmonares Vesicæ ob Austrinos halitus inflentur, ut potè ab Aëre minus compressæ, & hanc ob causam difficilior sit anhelitus; nec præter rationem, quamvis paradoxum videatur, scripsit Thomas Cornelius (c) Aërem crassis Vaporibus refertum aptiorem esse ad Vitalia munera obeunda, quam Aërem tenuiorem; quod pariter monitum est Celeberrimi Th. Willis, (d) qui in Phtisi Pulmonari magis commendat fumosas Urbes, qualis est Londinum, quam Villas omnes propè eandem Urbem, quæ Aëre claro, & perflato gaudent.

Hinc lumen aliquod mutuari licet ad illustrandam historiam famosi illius Urinatoris Siculi, quem Colam Piscem appellabant,

quod plus in aquis, quam in Terris degeret. Diu equidem hoc prodigium Doctissimos Viros exercuit, ut videre est apud Salomonem Sprangerum, qui de Enydrobiis, h. e. de hominibus sub aqua viventibus elegantissimum Tractatum nuper edidit; ego verò persuasum habeo, hominem illum amphibium ad plures horas sub aquis commorantem, talem à Natura Sanguinis, ac partium spiritalium constitutionem sortitum fuisse, ut Sanguis, & Pulmonares Vesiculæ majori compressione indigerent, quàm quæ ab Aëre solo præstari posset; refert enim Alexander ad Alexandro (e) Urinatorem illum solitum dicere, *quod si ab aquis abesset diu, quasi respirare, & vitam ducere nequiret.*

Hæc sunt quæ in re tam abstrusa, ac involuta, qualis est motionum Mercurii in Barometro vicissitudo, comminisci lubuit. Multas equidem nec parvi ponderis difficultates hisce meis Excogitatis obtrudi posse, & scio, & fateor; verum si cuncta quæ possunt objici recensere vellem, ac diluere, in nimiam molem Opusculum hoc meum excresceret; interim his meis conjecturis hære placet, donec Lynceus aliquis ostendat strinxisse me, ut dici solet,

pro Junone Nubem.

(a) Obs. Astro. & Geo. (b) De Tens. & Press. (c) Progy. de Cog. Aër. & Aq. (d) Phar. Rat. P. 2. Sc. 1. c. 6. (e) Lib. 2. Dic. Gen. c. 21.

GUNTHERI CHRISTOPHORI
SCHELHAMERI, D.

Archiatři Gottorpiensis,

In Acad. Kilon. Prof. Med. Primar. & Nat. Cur. Leopold. Adjuncti.

De

MOTU MERCURII IN TUBO TORRICELLIANO

E P I S T O L A.

Accessit

Altera ejusdem argumenti

BERNARDINI RAMAZZINI,

In Mutinensi Lyceo Medic. Professoris Celeberrimi & ejusdem Acad.

Leopoldin. Colleg.

Itemque Tertia,

Sive

Ejusdem SCHELHAMERI ad Objectiones Ramazzinianas

R E S P O N S I O.

P R Æ F A T I O.

ANtequam ad has ipsas pagellas perlegendas, LECTOR BENEVOLE, animum adicias, non modò non injucundum tibi futurum existimo, sed esse etiam quodammodo necessarium, ut qua occasione hæc epistolica disceptatio inter nos orta sit, quam fieri potest paucissimis aperiā. Postquam Torricellianæ fistulæ Hydrargyro impletæ, ad gravitatem aëris computandum usus innotuit, (id quod post olim quidem assertum, nostris vero temporibus ab Ill. Boile, occasione Guer-Kianorum Experimentorum denuo repertum & demonstratum ejusdem pondus factum esse constat,) Virorum eruditorum non pauci in ejus rei examen singulari diligentia & industria incubuere: in his D. Ramazzini, Professor Mutinensis Clarissi-

mus, qui per annum integrum quotidianas observationes instituit, quas postmodum Illustri Societatis nostræ Leopoldinæ Præsidi Lucæ Schræckio transmisit, ejusque nomini consecravit: à quo mox una cum Ephemeridibus Meteorologicis Rudolphi Jacobi Camerarii, Professoris Tubingensis itidem celeberrimi, anno MDCXCVI. publici juris sunt factæ.

Addiderat autem D. Ramazzini suis illis observationibus discursum, quo cum earum rationem & institutum suum explicat, tum etiam causam reddere conatus est, qua impulsus Mercurius, sereno tempore ac sudo cœlo in fistula adscendat, decidat contra atque decumbat cum pluviz aut tempestates vel instant, vel aërem jam tum conturbant occupantve. *Exspectabatur enim jure ex principio illo novo & à nostræ*

nostræ ætatis hominibus indubitate admissa, præfatione scilicet æris, ut contrarium prorsus contingeret, & pluvioso tempore Mercurius adscenderet urgereturque, descenderet cum serenus aer redderetur: tum enim levior, minus premere oportere videbatur, magis, cum aquosis particulis factus, adeoque ponderosior esset, & gravius incumberet. Quod etiam reapse ita fieri, fœtus hoc ratiocinio, Celeberrimus J. A. Boirellus, conterraneus & amicus D. Ramazzini prodiderat. Cum ergo præter expectationem dissentiret à ratiocinatione experientia, causam ejus rei inquirere, digna res est visa Cl. Viro, in qua ingenium occuparet. Quæ autem in eam rem differit prolixè, eò recidunt.

Primum rejicit Gallici scriptoris sententiam, qua statuitur Aerem eo tempore quo descendat Mercurius, esse leviorē, hinc à se dimittere vapores aqueos, qui densati in nubes, pluviam forment, postquam novis vaporibus aucti sustinere semet amplius non possint. Deinde Boyleam illam, qua à fumis sursum tendentibus aerem sursum simul propelli & hinc minus incumbere existimatur: perinde ac Burgundicæ Philosophia quidam. Tertio loco Comierit contrariam rationem oppugnat, qui putavit, dum descendant vapores, leviorē aerem fieri. His atque aliis examinatis atque rejectis tandem suam quoque depromit sententiam, quæ talis est:

Supponit, è globo terraqueo non solum vapores, pluviarum materiam, sed multas etiam alias exhalationes diversæ indolis continuo exurgere, acque misceri: sulphureas, Aluminosas, Vitriolicas, Mercuriales, aliasque omnigenas. Aerem verò Nitrosi particulis potissimum repletum esse, quod omnes, ait, cum Philosophi tum Medici unanimiter tradant. Quo etiam Junkenius, & Majorv permoti, Nitri mineram, ut ipsius sunt verba, non in terræ sinu, sed potius in aëre constituerint. Residere autem vapores in altiore, terrestres verò à se vocatas exhalationes in inferiore aeris regione, aerem ergo, quod propior sit terræ, hoc crassiorē esse. Quin etiam ex celestibus globis descendere aliqua, unde aer gravior reddatur, effluvia.

Hæc ergo corpuscula omnia in inferiore aëre natantia nitrosas cumprimis particulas, pluvii

nubibusque imminentibus ad imum deturbari, & ad solum usque præcipitari: non serius ac Metallica in aquis fortibus soluta, oleo Tartari affuso, in fundum sub forma calcis præcipitentur. Illis itaque liberatum aerem reddi leviorē, ac Cylindrum ejus Hydrargyro remissius incumbere, adeoque istum pluviosa tempestate descendere.

Hæc ipsius est sententia, in illo opusculo proposita: quæ cum mihi non satis videretur congrua, idem mihi in ipsius, quo ille in aliorum assertiones erat usus, jussu putavi: ut subostendis, quæ possent ob stare, aliam itidem subjungere sententiam, si forte in re tam abstrusa deprehendenda, & extrahenda in lucem majori felicitate uti contingeret; eoque magis, quod ipse ejus rei mihi potestatem fecerat, quippe non initio tantum professus se fungi potius vice cotis, & alios acueri velle, ut veram rationem & causam exquiramus, (pag. 11.) sed postmodum etiam (pag. 18.) si non detur adeo probabilem asserere ut expectationem impleam, id forsitan aliis incitamento futurum ut probabiliores reperiant. In ea tamen disquisitione id potius studui, ut meam exponerem, quam ut suam refellerem: idque tumultuaria opera, & inter negotia quamplurima, uti solemus, ejusdem societatis collegæ, in commune consulentes, sine cura & studio. Nam si de industria voluisssem huic rei incumbere, non pauca, eaque multo maxima, quæ Hypothesi illius opponi poterant, sese offerebant: præsertim de Nitri ex aëre origine, quam Majorv tam imbecillibus rationibus adstruxit, ut vix mereantur attendi: tantumque abest ut aerem nitro ubique refertum, Medicos & Philosophos consentire existimem, ut potius id nunquam posse ostendi, certò habeam persuasum. Sed hæc, ut dixi, non tetigi, ne viderer altercationibus ansam porrigere velle: Interim Doctissimus Ramazzinus, conspecta mea ista epistola commotus, diligentius examinare, quas publico communicaveram, cogitationes meas decrevit, quo parem referret gratiam, conscripta itidem, ut ego feceram, ad Ill. SchræKium epistola, quam una cum mea in Italia edi curavit. Qui ego me responsum debere, perlecta illa, utique existimavi: quod præstiti. Et quia Italicum exemplar rarum his regionibus esse, necessum

cessum erat, hanc atque istas junctim edidi, quod his etiam, quod omnibus licet, ulterius periclitari, præsertim cum ea mihi opponi viderem, quæ ingeniosa quidem, non tamen talia essent, ut iis possem acquiescere. Hæc ergo æquo animo accipe Lector, & Vale.

E P I S T O L A P R I O R.

S O L U T I O P R O B L E M A T I S

Cur Mercurius in Tubo Torricelliano, seu Barometro, pluvioso tempore descendat, cum deberet adscendere.

G. C. SCHELHAMERUS

In Acad. Kilon. Prof. Med. Prim.

Magnifico, Nobilif. ac Generos. Viro

D. LUCÆ SCHRÖCKIO

Academ. N.C. Leopoldin. Præsidi.

Sal.

LEgimus nuper, Illustris Schrœki, Clarissimi Viri, Bernhardi Ramazzini ad Te missas, indeque editas observationes, quibus deprehendit, *Mercurium in Barometro sic dicto, & huc usque credito, semper fuisse depressiorem, nebulosam, pluviosam, aut niviosam tempestate; sublimiorem contra sereno cælo, secus ac secundum celeberrimi J. A. Borelli principia fieri debebat, alique perperam se observasse prodiderant, in quibus Bilbergius, Professor Upsalienfis, & ex parte etiam Joh. Beal. nisi quod mense Decembri semel ad maximam altitudinem adscenderit, pluviis continuis, & in ea per aliquot steterit dies, rediturae serenitatis nuncius: itemque in æquinoctiis, ut & visibili Solis eclipsi non accidisse ullam mutationem: Nonnumquam etiam crevisse altitudinem Mercurii nulla ejus causa in aëre apparente.*

Primæ harum observationum, quæ haud dubiè præcipua est, & quam longa annorum serie, etiam certam deprehendit Excellentissimus Mathematicus noster, D.D. Samuel Reyherus, causam reddere talem conatur Vir Clariss. quod terreæ, salinæ, aliæque exhalationes, ex globo terraqueo in aërem

protrusæ, cum primis autem hyeme, flante Borea nitrosarum maxima copia, quæ in humili aëris regione consistat, ab aquosis in nubes, ac nebulas densatis humectentur, ita ut graviores factæ, deturbentur ex suis sedibus, unde aër ipse vacuus relictus, reddatur levior.

Hæc mihi ratio, quod pace tanti Viri dictum sit, minime satisfacit. Primum enim, unde supponat, aërem nitrosis, potissimum hyeme, particulis abundare (cujus sententiæ auctor est, Fr. de le B. Sylvius prax. 1. 21. 14. Propugnator vero maximus J. Mayow L. de Spir. Nitro aëreo) ego quidem nescio, certus alioquin, nihil omnino nitri in aëre contineri, quod facile ostendi posset, nullo hactenus argumento idoneo esse probatum; Ipsum etiam Chymicum quem allegat, vel decepiisse, vel fuisse deceptum. Sed demus interim salinas, & nitrosas aëri innatare, credi tamen haud potest, aquosis eas deprimi, sed potius retineri ne decidant, aliàs forte, si cumulentur, pondere suo ruituras. Videmus enim quotidie, salibus nitrove aquam affusam, tantum abesse, ut in fundo depressa

contineat, ut potius in minima dissolutis hospitium præbeat, eaque rapiat insublime, ita ut in fundo vasis dispareant, & aquæ miscuantur ad supremam usque superficiem. Quo pacto igitur hic contrario modo potius deprimantur quàm solvantur, nullam causam fortè licebit comminisci. Quod si verò, uti ex dictis perspicuum esse arbitror, non modò non prement has particulas, & præcipitabunt, sed etiam solvent, ex quo connubium fiet amborum; illæ quæ fortè haud longè à terra antea distabant, solutæ & in aquæ poros admixtæ, adscendent potiùs altius, & totam occupabunt Atmosphæram, quousque humidis istis repletus est aer, eamque reddent ponderosiores. De terreis fortè rectius procederet argumentatio, si modò tales in aëre tam multas volitare, ut pondere superent aquosas pluvioso & nebuloso tempore totum aërem penè replentes, prius esset ostensum; neque magis esset credibile, istas, minutissimas etiam, proprio pondere ad globum suum, si forte aliquantulum attolantur illicò esse reituras. Ne nunc illud moveam dubium: an adeò heterogeneæ particulae Atmosphæram, à qua totæ separatæ existunt, & quam non nisi infima sui parte leviter implent, graviores essent reddituræ. Sed quicquid hujus sit, vel propter solam priorem objectionem valde est lubrica hæc ratio, qua salinarum depressio multo magis etiam vacillat. Et hic quidem omnes fuerunt hætenus persuasi, nec id fortassis sine causa, à pondere aëris depressum Mercurium contineri, ne totus elabatur, quoniam ponderi in fistula contento æquiponderet aëris columna in apertam ejus superficiem incumbens: aërem ergo crassiores, & pluviosum, cum sit ponderosior, altiùs eum deprimere oportere, adeoque efficere, ut intubo adscendat. Itaque merito, postquam contrarium prorsus evenire compertum est, hæret illis aqua, ut cogantur contra rationem, & principia prima statuere, aërem aquosis particulis gravidum leviores esse, quam sibi relictum, cum tamen millies superet aquæ pondus aëris, adeoque fieri non possit, quin magnum ipsi ex novo hoc

corpore se per eum diffundente pondus accedat. Unde admissa ratione Cl. Ramazzini, consequens aliud absurdum colligeretur: hoc enim posito, particulas salinas, nitrosas, terreas, in aëre innatantes plus millies superare necessum foret ipsius aëris pondus in quo narent, adeoque graviores corpora in leviori innatare, seu aërem majus pondus sustinere quàm ipse constituat. Quod facile est ostendere. Nam si aqua eas deprimere, & præcipitare ex aëre debet, oportet eam replere omnes aëris poros, illosque totos, alias possent utraque in iisdem poris simul hære. At aqua millies æquat pondus aëris; fit autem ille levior, (ex hypothesi) si aquosæ deturbant salinas. Ergo necessum est eas aqua omni in aëre contenta fuisse graviores, adeoque plus millies aëris pondus superasse. Hoc verò nemo facile admittet, saltem de salinis; non modò, quoniam contineri illas eadem copia, qua aqua continetur nebuloso & pluvioso tempore, credi non potest, cum ipsa aqua copiosior facta hinc effluat, & solvatur in pluviam vel nivem, sed etiam quia ἀδύνατον est, tantam copiam particularum solidarum à terra posse suppeditari, idque æqualiter per omnem ejus superficiem: nam ubique idem Phænomenon observatur. Neque effugiet vim hujus argumenti, si quis dicat, non totum aërem impleri salinis, aliisque particulis: Si enim paucæ ipsarum insint, tunc aqua erit paucis istis, quas copia superat, nebuloso tempore gravior, adeoque iis deturbatis, tamen aëri ponderis nihil decedet, præterea etiam solvet, non deturbabit eandem aqua superveniens, aut saltem cum iis persistabit in iisdem porulis: ex quibus difficultatibus difficile erit emergere. Alia ergo erit quærenda via, qua tam rari, & inexpectati Phænomeni causam reddamus. Quam utrum veram ingressus sim, penes eruditos, & expertos viros esto judicium, cui me, ut semper alias, unice submitto.

I. Notum est, & apud omnes in confesso, imò sensibus obvium, quædam corpora gravia in fluido leviori adscendere, & vel in medio, vel ipsa etiam superficie consistere.

II. Id

II. Id fieri constat ad regulam hydrostaticam, secundum quam ejusdem quantitatis, ejusdemque ponderis corpora, neque emergunt, neque merguntur: quæ verò majoris sunt ponderis, ejusdem verò quantitatis cum aqua subjecta, fundum petunt, minoris verò ponderis adscendunt in superficiem, & supernatant: Vide *Varenii Georg. General.* ut non alia videatur esse causa, quòd salinæ particulæ, affusa aqua, ubi solutæ sunt, in fundo dispareant, & aquæ poris se insinuent sponte, quàm quòd in minima redacta, leviores sint aqua, hoc est ejusdem quantitatis, & minoris ponderis, quod ipsum etiam experientia confirmat: quæ enim affunditur aqua, minimum duplo triplove præponderet tali solvendo necessum est.

Hæc ergo tanquam certa, & comperta veritatis, liceat supponere: videamus aliquid utilitatis ad hanc quæstionem solvendam afferant. Quod omnino sperandum esse videtur, posteaquam Mercurius in fluido itidem hic adscendit, descenditque, quamvis in vasculo suo contentus. Quod ut distinctius intelligi possit, porro notanda sunt sequentia.

1. Nemo dubitabit, quæ in fluido leviori merguntur, in graviore adscendere, & quæ in leviori consistunt in medio, ubi gravius id factum est, adscendere altius, mutata ratione gravitatis, quæ illud sustinet, & attollit. Id quod ex dicta Hydrostatica regula consequitur necessariò, & experientia perpetua confirmatur. Nam lignum in aëre nunquam consistens, in aqua adscendit ex fundo ad superficiem, & naves longè altius immerguntur in fluminibus, quæ dulci gaudent lymphâ, quàm in mari salso.

2. Aquam esse crassius fluidum aëre, itidem in confesso est. Ergo.

3. Aërem aqueis particulis refertum crassius esse quàm serenum, non minus erit certum.

Hinc itaque non videtur posse aliter fieri, quam ut in aëre nebuloso Mercurius ex tubo descendat; adscendat dum serenum est. Fit

enim crassius fluidum humidus aër, quàm erat antea siccus: & perinde, illi accidit, ac si in aquam dulcem injeceris salem, ex quo crassior redditur, ac ponderosior. Neque enim descendere Mercurius in tubo potest, nisi quia adscendit altius in aërem, qui in subjecto vasculo illi suppositus est, & cujus superficiem aër tangit.

Et hæc quidem rationi tam sunt manifesta, ut, aut falsam esse regulam hydrostaticam fundamentalem à nobis supra allatam, necessum sit, aut hæc vera deprehendi. Est enim Mercurius corpus in fluido tenuiore consistens, & quidem ejus habet rationem, quod in medio fluido neque mergitur, neque emergit: Nam omnes fatentur, propterea cum non effluere, quia æquiponderat columnæ aëris, ejus superficiem incumbenti: unde etiam videmus pro Atmosphæræ altitudine eum vel adscendere, vel descendere in tubo, & in montibus altis longè esse depressiorem, quàm in convallibus. Simul igitur illud tenue fluidum mutatur fitque crassius, necessum est Mercurium adscendere extra tubum, & altiora fluidi increassati loca petere, unde necessariò in tubo descendet.

Verùm his tam evidentibus duo tamen potissimum videntur obstare. Primum, quod antea monuimus: à pondere aëris depressum Mercurium, ne elabatur totus, columna aëris vel Atmosphæræ, Mercurio in fistula contento æquiponderante contineri; aërem autem crassius fieri, si pluviosus sit: adeoque fieri non posse, ut in tubo tunc descendat, cum pondere incumbente aucto, deberet cedere, altiusque adscendere.

Alterum est, quòd gravia in graviore fluido adscendant ideò, quia sub eorum inferiorem faciem se insinuans liquor ea sursum pellat, extrudatque. At Mercurii alteram superficiem in tubo intactam esse aëri, adeoque nihil esse, quod eundem loco pellat; subtilis enim materia super ipsum constituta in vacuo id præstare non est potis. Manifestum ergo adscendere in vasculo substrato eum non posse.

Verumtamen hæc movere neminem debent,

bent, utpote quibus probè perpenſis omnibus, non eſt difficile ſatisfacere. Ut enim jam omittam illud, quod ab aliis dudum eſt oppoſitum: quomodo in fundum depreſſo corpori latioris ſuperficiæ aqua incumbens non obſtet, quo minus ab eo ſe expediat, cum columna tunc ſub ipſo ſit nulla, adeoque incumbentem qua ſuperet vi, dici non poſſe; Quod ſane dubium ex omni parte ſolvere nemo hucusque Mathematicorum quivit: Id tantum eos interrogabo, qui fiat, quòd ſub aqua quodvis corpus grave longè minus ſit grave quàm in aëre, corpore leviori: cum, ſi expreſſione incumbentis columnæ eſſet, pondus illud multò deprehenderetur gravius. Nimirum & aëris, ſeu Atmosphæaræ, quod antea ſuſtinebat, & aquæ, cui immerſum eſt, incumbit pondus. At ſecus ſit: Ergo etiam in aëre humido atmophæaræ, aliquid ponderis decedere, videtur concedendum. Quod ut planiùs fiat, cauſa inquirenda eſt, & reſpondendum ad quæſtionem propoſitam.

Itaque neceſſario erit concedendum, aquam cui immergitur corpus grave, ſuſtinere ſolum columnam illam aëris, ſeu Atmosphæaræ incumbentem, ita ut corpus in mediis hærens aquis ejus gravitati non ampliùs ſit obnoxium, ſed aquæ ſolius incumbentis pondere prematur. Id quòd adeò eſt certum, ut ipſe etiam Mercurius in tubo Torricelliano incumbente aqua, vix ad unius digiti altitudinem adſcendat, niſi ultra digitos quatuordecim aqua emineat: Prout hujus rei certam facit fidem *Georgius Sinclarius in Arte Magna Grav. & Lev. Lib. I. Dial. V.* Altitudine verò incumbentis aquæ creſcente, ad numerum digitorum eadem adſcendentis Mercurii proportio perpetuo obſervetur, ſi rectè poſuit calculum citatus Auctor. Ex quo ſane maniſeſtiùs eſt nihil, quàm remotam intervntu aquæ columnam Atmosphæaræ, in ſubjectum Mercurium nihil ampliùs habere poteſtatis: quod erat demonſtrandum.

His ita jam conſtitutis, facilè erit ad utrumque dubium reſpondere; Nam cum aquoſi vapores in aërem exhalantes coeunt, & ſub forma nubium in eodem innatant ſpar-

ſim, vel nullæ admodum exiſtunt, ſudumque eſt, tota Atmosphæaræ columna incumbens, altius ſubmovet Mercurium in tubo, toto ſuo pondere gravis. Quod ſi verò partem aëris, in quo exiſtit Barometrum, vel nebulæ occupent, vel pluviae, vel etiam denſæ nubes eripiant cœlum, partem Atmosphæaræ ſuſtinet diffuſus liquor, quod poteſt, propriam quaſi ſphæram conſtituens: ut tum temporis inferior Atmosphæaræ pars ſit mixtum quid ex aqua, & aëre: Quorum dum illa terræ incumbit ſuperficiæ ex parte una, (quod in nebulis ſit, ac pluviis) ſuſtinet Atmosphæram etſi non totam adeò, ſed ex parte, cum intermiſceri aërem permittat ſibi; non minùs quàm fluvius, aut lacus totam ſuſtinet. Sed quia non totam, hinc etiam non altè deſcendit Mercurius, ſed tamen in fluido mixto conſtitutus, ſuſtinetur invalidiùs, intervenientibus aquoſis partibus, & pondus Atmosphæaræ ex parte in ſe ſuſcipientibus.

Quo pacto evenit, ut Mercurium ſuſtinere ſubeunte alteram ſuperficiem aqua, vel aëre, ut in fluido conſtitutis nudis corporibus fieri oportet, non ſit opus, ſed ſufficiat proprium pondus in tubo vitreo alteri incumbens, illumque pellens.

Qua quidem ratione Atmosphæaræ pondus non modò non impugnatur, ſed potiùs firmatur; Ratio verò cur in fluidis craſſis illa minus appareant gravia, quæ in tenuibus magis talia inveniantur, a primordio ducta ſerie cauſarum illuſtrabitur.

Itaque hanc totam demonſtrationem tantò firmiorem inventum iri ſpero, quod ex propriis principiis procedat. Cum enim aër, & aqua ſint ex fluidorum genere, & adſcenſus deſcenſusque Mercurii ſit menſurabilis, neceſſum eſt ex hygrometricis univerſalibus, quales ſunt illæ regulæ, quæ in principio, tanquam fundamenta ejus adduximus, eam procedere; Quàm longè eſſe præſtantiorem præ illa, quæ ex aërometria ſola ducitur, nemo negabit, rite expendet aërem humidum non ampliùs eſſe fluidum ſimplex, hoc eſt aërem, ſed compoſitum, Aquaëreum, adeoque omnes aberrare à ſcopo, qui ex unius,

unius, neglecto altero, regulis eam adorant. Ignoscet igitur Cl Ramazzini, quod ipsius rationi, qua explicare hanc proprietatem Barometri tentavit, contradicere sim ausus: quod veritatis amore, quam inquirimus omnes, agnoscat factum, si eas, quæ me impulerunt rationes ad animum revocabit. Vale.

P. S.

His ita repertis, aliorum quoque observationum causa potest patere: Ut 1. cur tam brumali, quam æstivo tempore, constante atque sereno, Mercurius eandem servet altitudinem: Nimirum nihil ei cum calore, & frigore commercii est.

2. Cur etiam post pluviam depressior sit: videlicet quia adhuc dum humiditas aërem complet.

3. Cur Euro, & Borea flante sit altior quam Austro, vel Zephyro: quia illi sunt

ficci, hi humidiores, et si regiones, & situs terrarum hoc nonnihil mutant assertum.

4. Cur procellis sævientibus cadat. Scilicet, & hic Atmosphæra sustinetur vaporibus qui ventum constituunt, semoveturve, ut non possit tam graviter incumbere.

Reliqua à Doctissimo Ramazzini observata, levioris momenti esse existimo, & quorum ratio ab ignaris quid fiat in Atmosphæra altioribus regionibus reddi non possit. Multa autem quæ vel altitudinem ejus, vel pondus augere queant, nos ignorare necessum est, in fundo hujus Oceani aërei versantibus. Neque enim minores sunt mutationes, quæ sine causa manifesta in Thermometris nonnunquam accidunt, et si nondum id fuerit à naturæ scrutatoribus animadversum. Quæ omnia humano ingenio esse imperscrutabilia, perpensa subtilitate particularum, quæ omnem eludunt sensuum vim, facile est perspicere.

EPISTOLA II.

CLARISSIMI RAMAZZINI.

Illustrissimo, ac Celeberrimo Viri

D. LUCÆ SCROECKIO,

Academiae N. C. Cæsareo-Leopoldinae

PRESIDI MERITISSIMO.

Quemadmodum ob rei diu optatae, ac magnis laboribus quæsitæ creditam inventionem summa lætitia animus perfunditur, ita postmodum summo mœrore afficitur, si eam supposititiam esse appareat. Hoc idem prorsus mihi evenisse fateor, Venerande Præses, cum enim Librum Ephemeridum Germanicarum N. C. quem ad me nuper humanitas Tua transmisit, cursim evolverem, ut in rebus novis, ac peregrinis fieri

assolet, ac fortè incidissem in Epistolam Clariss. Viri D. Schelhameri Kilonienfis Professoris, ad Te conscriptam cum titulo, *Solutio Problematis, cur in Tubo Torricelliano pluvioso tempore descendat Mercurius cum deberet adscendere*, valde gavissus sum, quod tandem dignus Vindex inventus esset, qui nodum hunc dissolveret; verum tota Epistola perspecta, ac attentè considerata, conceptum gaudium mœror excussit, nec parum dolui

quod aliud in titulo, aliud in pyxide, ut dici solet, deprehenderim. Sæpius tamen mecum hæsitavi, an transversum me ageret ingenii mei imbecillitas, ut non satis creditæ Demonstrationis subtilitatem attingerem, quare aliorum iudicium pertentare lubuit; At neque sic ambiguitatem meam absolvi animadvertens, cum huiusmodi Solutionem laudari ab his, culpari ab illis cognoscerem, Epistolam ipsam Typographis nostris recudendam tradere constitui; siquidem si vera sit, ac germana tam ardui Problematis Schelhameriana Solutio, neque in publica commoda me peccaturum esse, neque alienæ gloriæ invidium dici posse credidi, si communio rem illam Literariæ Reip. redderem, ac præsertim Italiæ nostræ, quando non multa Germanicarum Ephemeridum Exemplaria ad nos deferri soleant; sin verò in suo ratiocinio humani aliquid, ut reor, passus fuerit Vir Clariss. illum haud ægre laturum credidi, si ipsi ostendatur ad quos scopulos impegerit, dum in aëreo Oceano causam descensus Mercurii in Torricelliana fistula pluvio Cælo expiscari connisus est, nec adeo feliciter ut credidit veritati velificari potuerit. Ea igitur philosophandi libertate qua ille ob veritatis studium, uti protestatus est, Hypothesin meam excussit, mihi quoque in eundem finem illius suppositam Demonstrationem ad examen revocare liceat, ac Literatorum iudicio rationum mearum momenta exponere, quibus adduci nequeo, ut Celeberrimi Viri ratiociniorum solenne illud, *Quod erat demonstrandum*, nostra hac ætate in physicis, & re medica quoque adeo familiare, tam facile indulgeam.

Postquam igitur, Vir Clariss. Hypothesin meam, ac meum nitrum aëreum, ingeniose fateor, explodere conatus est (qua de re aliqua inferius perstringam) varia principia Hydrostatica pro fundamento statuit, quibus totam Machinam suam superstruit, quorum nonnulla verissima sunt, & receptissima, ex Archimede in libro, *De iis quæ vehuntur in aquis*, & Galilæo in libro, *de Gallegianti in scripto*, petita, quædam verò vel non satis

bene mihi intellecta sunt, vel pro veris accipi nequeunt. N. I. notum esse ait *quædam Corpora gravia in fluido leviori adscendere, & vel in medio, vel ipsa etiam superficie consistere*. Hic pro re indubia suppono in particula, *leviori*, sphalma esse Typographi, ut illius loco substitui debeat hæc dictio, *graviori*; nemo enim non novit, quod corpora gravia in fluido se leviori nequeant adscendere.

N. item II. ait *Salinas particulas aqua affusa non aliam ob causam in fundo disparere, & aquæ poris se insinuare, quàm quòd in minima redactæ leviores sint aqua*, cui asserto assensum non tam facile largiri mihi proclive est; in minima enim, quantum lubet, redigantur cuncta Salium genera, nunquam specificam suam gravitatem exuent, ac data molis paritate semper erunt menstruo suo dissolvente graviores, cur verò dispareant, ac sursum adscendant, inferius reddetur ratio; quod verò necesse sit, *Aquam Sali solvendo debere eidem duplo, triplo præponderare*, id non evincit Aquam Sale graviores esse.

Potissimum verò Principium, cui tota Moles innititur illud est, quod ea quæ in fluido leviori merguntur in graviori adscendant, & quæ in leviori consistunt in medio, ubi gravius id factum est, adscendant altius, mutata ratione gravitatis. Posito igitur hoc principio, ac supposito Aërem pluviosum graviores esse quàm serenum, eò quòd Aqua sit fluidum Aëre crassius, hoc ratiocinio, si illius mentem rectè attigi, sic procedit.

Cum Mercurius sit Corpus in fluido tenuiori consistens, & ejus Corporis habeat rationem quod in medio fluido neque mergitur, neque emergit, quotiescunque Aër fiat nebulosior & crassior, necessum erit ut altius adscendat in Vasculo ubi stagnat, & Aëri expositus est, eo modo, quo si corpus aliquod ita compingamus, ut in medio aquæ suspensum maneat, si aqua illa ob Salis mixturam v. gr. gravior reddatur, Corpus illud adscendet, mutata nempe specifica fluidi gravitate, sic fieri ait quod necessario Mercurius extra Tubum debeat adscendere, & altiora fluidi incrassati petere, ac nequeat à Tubo descendere, nisi quia altius adscendat in Aërem,

Aërem, qui in subiecto Vasculo illi suppositus est.

Hic pace Doctissimi Viri non pauca sunt quæ suos manes patiuntur, eosque satis graves; dictum illud quod Mercurius Vasculo infidens, aërique expositus, sit *Corpus in fluido consistens* nihil moror; credat id cui libet; id enim si esset, in universa rerum natura nihil foret, ut ut grave, quod in fluido non consisteret, & innataret; certè Mercurius licet aëreæ columnæ æquiponderet dum in Barometro continetur, nec effluit, non ideo tamen comparandus est iis corporibus *quæ in fluido posita neque merguntur, neque emergunt*, ea enim quæ talia sunt, debent in tota sui libertate esse constituta, nec ab ulla vi externa impediri quin descendant, quod de Barometro ad parietem suspenso affirmari nequit, debent præterea data molis paritate esse ejusdem gravitatis, at quænam proportio inter molem Mercurii in fistula contenti, & columnam aëream, quæ illi æquiponderat? non licet ergo inferre quod sicuti Corpus grave in medio alicujus fluidi consistens, *si fluidum illud alteretur & fiat gravius*, Corpus illud altius debeat attolli, ita eadem ratione Mercurius pluvioso tempore Aëre graviore facto (ut ipse putat) in sublime elevari debeat in Vasculo (seu quod esset magis sensibile, in ea Barometri specie, cujus ima pars recurva est, nec indiget Vasculo) ac exinde in summitate fistulæ descendere, cum utrobique non adsit molis, & gravitatis æqualitas.

Sicuti ergo falsum est Mercurium esse talis naturæ, ita falsum esse necessum est *non posse Mercurium è Tubo descendere, nisi quia altius adscendat in Aërem, qui in subiecto Vasculo illi suppositus est*; hic enim committitur Elenchus non causæ ut causæ; siquidem non descendit Mercurius è Tubo, quia adscendat altius in Vasculo, seu in Tubo reflexo, sed altius adscendit in Vasculo, seu Tubo reflexo, quia descendit è Tubo, adeo, ut adscensus Mercurii in Vasculo sit productum descensus ejusdem Mercurii è summo fistulæ propter sublatum præcedens æquilibrium, ac debilitatam Aëris spiram in pluviosa tempestate; cum igitur

maius sit momentum Mercurii in Tubo contenti quàm momentum Aëreæ columnæ, partes Mercurii superiores premunt inferiores, propterea quantum descendit Mercurius è summo fistulæ, tantum necessario adscendit in altera parte fistulæ, si sit recurva.

Principium verò motus Mercurii, cum pluvioso tempore à sua statione decedit, fieri à parte superiori non inferiori observatio satis curiosa (quod primo annotavit Excellentiss. Tortus) plane demonstrat; nam in transitu à sereno statu ad pluviosum assurgit Mercurius in Tubo recurvo, ubi Aëri expositus est, & bullulam efformat, in transitu verò à pluvioso ad serenum in eadem parte apparet in Mercurio cavitas quædam ad lancis formam, quod fit quia in transitu à serenitate ad pluviam, diminuto Aëris pondere, Mercurius superior premit inferiorem, & quia Mercurius (sicuti quodcumque fluidum) ob attactum ad fistulæ latera non tam promptè pressionem obsequitur, ideo Mercurius qui est in media linea, & minus pressionem resistit, in parvam bullulam conformatur; in permutatione verò à pluvia ad serenitatem Aëris spira fortior, & gravior reddita (quæcunque sit causa quæ id efficiat) premit superficiem Mercurii in Tubo recurvo, sed magis in centro ubi minor est resistentia quàm in circumferentia, ob superius allatam rationem, parvam cavitatem ad instar Lancis effingit, quæ observatio nequaquam fieri potest in Vasculo, cui immerfa est fistula. Satis verò perspectum est in liquidis per Canales, sive Conicos, sive Cylindricos fluentibus, velociorem esse fluxum circa axem, quàm circa oras extremas. Hunc tumorem, & hanc cavitatem in liquidis Corporibus observat Borellus Prop. 72. & 73. de motibus nat. à gravit. pend. quotiescunque aliquod fluidum ab alio fluido trahatur, rationemque affert à mea diversam, sed quæ assertum meum nihil infirmet, sed potius confirmet. Non descendit ergo Mercurius è Tubi summo, quia altius adscendat in parte inferiori, uti persuasum habuit D. Schelhamerus, (nisi fingere velimus Aërem superincumbentem, ubi Mercurium tan-

tangit, vi quadam tractoria, & magnetica, illum in sublime attollere) sed propter minorem Aëris pressionem. Ubi autem duo Corpora in exactissimo æquilibrio constituta ab eo dimoventur, principium motus, non illi cui aliquid ponderis detractum fuerit, sed alteri suis viribus integro acceptum referri debet: Sic in Machina Pneumatica collocato Barometro & exantlato aëre, Mercurius in Vas subjectum concidit, Aëre verò immisso, ad priorem altitudinem assurgit.

Verum largiamur etiam cuncta hæc nullius esse roboris, seu ad instar velitationis cuiusdam fuisse, ac demus etiam Mercurium esse Corpus in fluido tenuiori consistens, modo, ut rem ex assè conficiam, ac ostendam quomodo hæc elevatio Mercurii in Vasculo D. Schelhamero imposuerit, alteram Barometri speciem in medium producam, in qua fistula non est immersa in Vasculo, sed Mercurius per lineam perpendicularem pendet in fistula recta nec effluit, ut in apposita Figura prima.

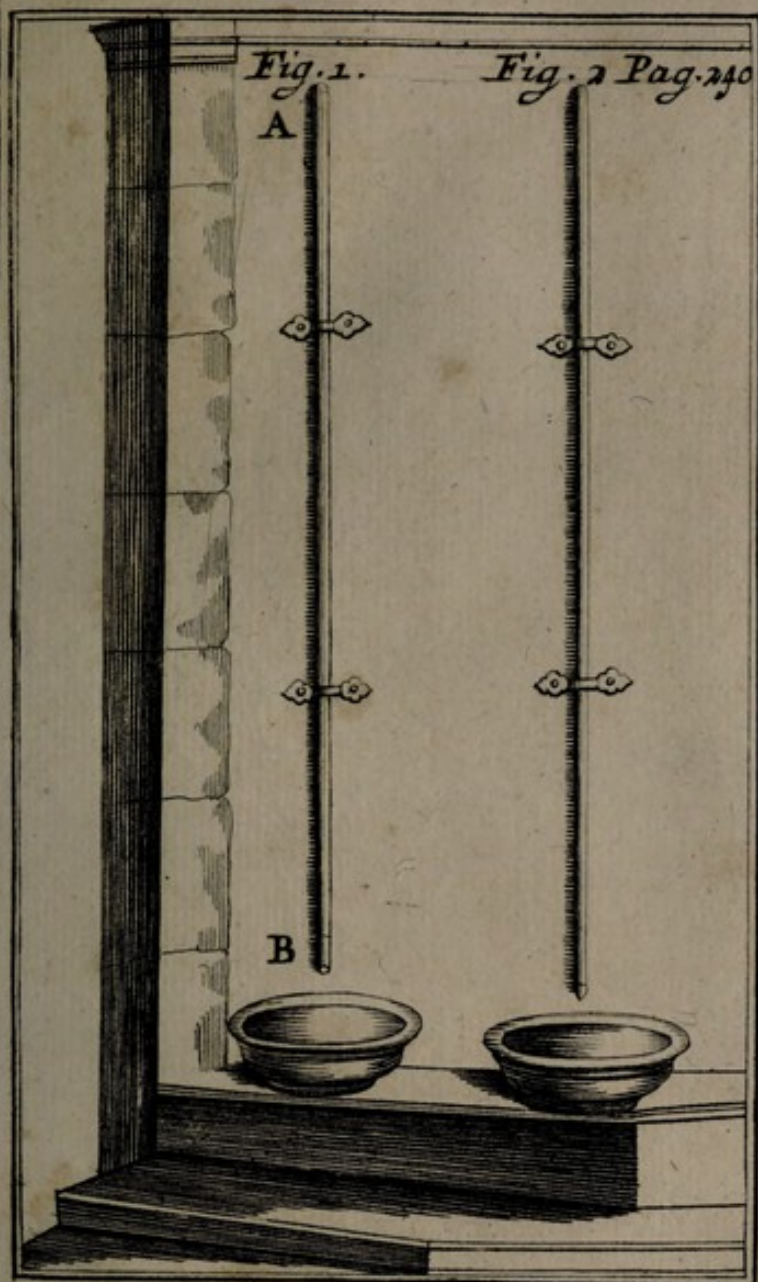
Dum hæc animo versarem subiit animum cogitatio experiundi, num in fistula Torricelliana vacui experimentum sic fieri posset, ut Mercurius penderet in Tubo sine fulcro, & perpetua immersione in Vasculo, & juxta diversum Aëris statum modò adscenderet, modò descenderet, quod mihi post aliquot tentamina feliciter contigit, in fistula in Vase argenti vivi pleno, eaque è Vasculo sensim, & perpendiculariter extracta substitit Mercurius pensilis, in summitate A priori vacuo superstiti, (vide figuram) & relicta in ima parte fistulæ B parte aliqua Mercurio vacua; observavi postmodum in hac fistula sic constituta, dum transitus fit à serenitate ad pluviam, descendere Mercurium & in summo, & in imo fistulæ, sicuti succedente serenitate adscendere, & elevari Mercurium in utraque extremitate. Cur ergo in tali Barometro Aër aqueis particulis refertus, crassior quam cum serenus est, cui perinde accidit, ac si in aquam dulcem injeceris Salem ex quo crassior redditur, ac ponderosior (ut ipsius D. Schelhameri verbis utar) cur inquam Mercurium per li-

neam rectam sursum non propellit, sicuti aqua marina Navim, (ut ab ejusdem exemplo non recedam) altiùs attollit quàm fluvialis?

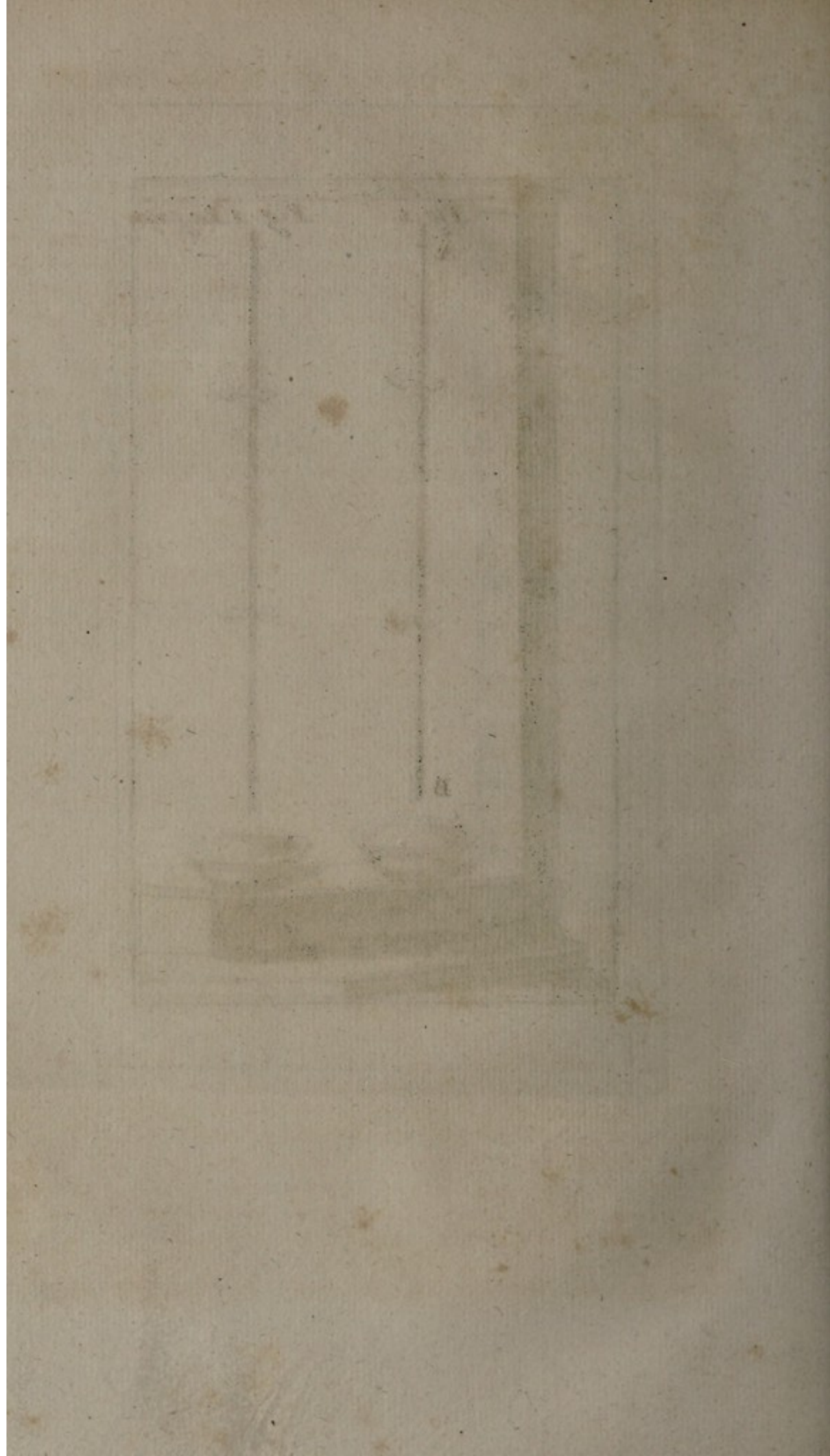
Ex necessitate autem, & juxta illius principia deberet id contingere, Aër enim nubiloso, & pluvio Cælo gravior, ut ipse ait, non oblique, sed directè, neque ex summo, sed ex imo faciem inferiorem pendentis Mercurii contingens illum urgere deberet, ac in sublime attollere; ac contrarium prorsus observatur, ut quilibet experiri potest, nam in humida, & Australi tempestate, qualis fuit dies 13. Aprilis, sic Mercurium descendere observavi, ut illius aliqua portio extra fistulam penderet in Aëre, veluti in Figura secunda, satis jucundo spectaculo, non satis admirans quomodo Corpus tam ponderosum suspensum hæreret, nec à reliquo in fistula contento divelleretur; die tamen 21. ejusdem mensis ob continuatas pluvias, depressiori facto Mercurio, tandem ejusdem guttula in Vas subjectum decidit, quod pariter die 3. Maji mihi observatum, qua die validissime spirarunt Australes Venti, quibus postmodum silentibus, ac Ventis Borealibus resstantibus, disjectisque nubibus ad dimidium ferè pollicem in hac fistula recta elevatus est Mercurius.

Illustit ergo D. Schelhamero elevatio illa Mercurii in Vasculo, ut super illam tanquam solidissimum fundamentum Problematis solutionem extrui posse crediderit; eandem verò causam esse necessum est, quæ in quacunque Barometri specie Mercurii motiones efficiat, quæ non alia est quàm quod pluvio Cælo Aër minus gravis minus Mercurii pressioni resistit, ac propterea in tali Barometro tam in summa, quàm in ima parte fistulæ descendit Mercurius, in altero verò ubi Tubus immersus est Vasculo, seu ubi recurvus est, descendit pariter Mercurius, sed ad illius descensum consecutaria est illius elevatio in Vasculo, seu in Tubi parte reflexa, cum non aliter fieri possit; subsequente verò serenitate, Aër fortior, ac gravio factus Mercurium libere pendentem per fistulam directè urget, ac

ac attollit, vel in alio casu superficiem stagnantis Mercurii in Vasculo ita premit, ut pars pressa ad instar vectis portionem Mercurii, cui os fistulæ incumbit, sustollat. *Dissolvatur ergo necessum est tota Solutionis hujus Problematis Machina*, ingeniosè quidem, ac speciosis principiis à Doctissimo Viro conficta, sed parum firmis, ac solidis nexibus ad Veritatis normam compacta; seu Artifex ipse, si fieri potest, *Regulas suas Hydrostaticas (nisi ad instar Regulæ Lesbicæ sint)* ad Mercurium sic in Aëre pendentem accommodet, & *digito compesco labellum*.

Verum neque fistulæ in Vasculo contentæ processum suum Hydrostaticum accommodari possit ipse quoque suspicatus, binas sibi proponit difficultates, à quibus quomodo juxta sua principia se expediat nescire me fateor. Prima ergo difficultas est, quare Mercurius qui ab aërea Columna æquiponderante sustinetur, descendat Aëre pluvioso tempore crassiori ac graviori facto, cum potius deberet adscendere; altera difficultas est, quod cum gravia in fluido graviori adscendant, quia fursum ab eodem fluido in inferiorem faciem se insinuante trudentur, quomodo in Vasculo substrato attollatur Mercurius, cum illius facies superior tantum ab Aëre incumbente prematur. Ut ergo hisce difficultatibus satisfaciat, quædam præmittit, quæ si attentè perpendantur, non paucis difficultatibus sunt involuta; primò tanquam levitatis positivæ Assertor omittere se ait, *quomodo in fundum depresso corpore latioris superficiæ aqua incumbens non obstat ne ab eo se expediat, cum Columna tunc sub ipso sit nulla*; in hanc rem omittam & ego Borelli assertionem, qua in libro de motion. nat. à grav. pend. Prop. 81. & 82. ait Experimentum sibi factum in Academia Experimentalis Medicæ de ligno benè lævigato, quod in fundo Vasis aqua pleno collocatum immotum perstitit, idque fieri ait, quia cum sub illius inferiorem superficiem aqua insinuare se nequeat, libræ aut Siphonis collateralis operationi nullus sit locus.

Quoad causam porrò ob quam Corpus gra-

ve longè minus gravitet in aqua quàm in Aëre, cum longe magis gravitare deberet, videatur, dum & Columnæ aquæ, & aëreæ pondus sustinet, eam nunquam admiserim quam ipse affert, nempe quod *Corpus in mediis hærens aquis gravitati Columnæ aëreæ non amplius sit obnoxium, sed solum aquæ incumbentis pondere prematur*, sed eam esse crediderim, quod Corpus grave in aqua demersum majorem inveniat in descensu resistantiam quàm in Aëre, Substantia tenuiori, & quæ loco facile cedat, seu quod ab aqua crassiori magis sustentetur, quàm ab aëre, sicuti si examinari posset pondus alicujus Corporis in Æthere, magis gravitaret quàm in Atmosphæræ ima parte; quam ob causam Experimentissimus P. Lana T. 3. Mag. Nat. & Art. l. 25. Prop. 27. scripsit *non posse nos cognoscere verum, & absolutum pondus Corporum, cum in loco omni Corpore vacuo examinari nequeant*.

Multo minùs rationi congruit, quod subdit; *scilicet remotam interventu aquæ Columnam Atmosphæræ in subjectum Mercurium nihil habere potestatis*; in contrarium enim reclamation Machina Pneumatica, in qua si collocetur Barometer cum aliqua portione aquæ super stagnantem Mercurium, & exhauriatur Aër, descendet procul dubio Mercurius, nec sat virium habebit aqua ad sustentandum Mercurium quin præceps ruat; premit ergo aërea Columna Mercurium cum illi, quæcunque, ut lubet, aquæ portio superincumbit, si non immediatè, saltem mediatè, & Aqua secundum proportionem quam habet in ponderis ratione ad Mercurium, illum in fistula attollit, superstitè semper ea altitudine quam antea Mercurius à solo Aëre premente habebat.

Ad priorem ergo difficultatem respondet dicendo; Atmosphæram toto suo pondere sereno tempore Mercurium in altum attollere, crasso vero, ac pluvioso *diffusum per Aëra liquorem* partem Atmosphæræ sustinere, adeo ut illius pars inferior (concretum nempe ex Aëre, Vaporibus) terræ superficiæ incumbens Atmosphæram superiorem sustentet, *ceu*

nubibus arcus, ut ait Poëta de Iride. Hic ubi agitur de crasso Aëre, totum me Bœotum agnosco, non satis percipiens quomodo in fluido Corpore fingi possit arcuatum opus, quod superiores partes ita sustentet, ut ea quæ inferius sunt posita perpendiculariter non premantur, neque cur sereno tempore Atmosphæra toto suo pondere Mercurium premat, pluvioso verò, *ob aquosarum partium interventum, quæ atmosphæra pondus ex parte in se suscipiant, debeat pressio diminui*. Aqua, & quodcunque fluidum, siue perspicua sint siue turbida, & opaca, & cum partium terrenarum mixtura toto suo pondere pressionem suam exercent, & partes inferiores premuntur à superioribus, ut egregiè demonstrat Celeberr. Boyle in suis Paradoxis Hydrostaticis. Id quoque ex ipso Barometro satis liquet, nam si super Mercurium in Vasculo stagnantem ponamus Aquam, proportionatè ad momentum quod habet aqua ad constituendum æquilibrium cum Mercurio, illum attollit in fistula, ac si super aquam infundamus Oleum rursus Mercurius elevabitur, neque sat virium habebit Aqua, ut Mercurius novum pondus non sentiat in ea ratione, quam Oleum habet ad Mercurium. Aër igitur Terræ proximior, quem Seneca in Quæ. Nat. Aëris faciem appellat, ut ut crassior, non impedit, nec diminuet Aëris superioris, licet tenuioris, pressionem, sed ambo junctis viribus majorem efficiunt pressionem quàm se solis.

Omittam, nihil apud Hydrostaticos notius esse, quàm liquida corpora è fistulis, in quibus continentur, effluere in subduplicata ratione suarum altitudinum; quod non contingeret, si pars inferior superiorem ita sustentaret, ut illius directam pressionem impediret. Si ergo liquida vi suæ gravitatis cum tali proportionem effluunt, nullum est effugium ad aqueos Vapores per aerem dispersos, qui ponderis aliquid Atmosphære detrahant, ut hanc ob causam diminuto Aeris pondere debeat Mercurius in pluviosa tempestate descendere & altius ascendere in Vasculo substrato.

Forsan ponderis aliquid Atmosphære de-

cedere ab aqueis Vaporibus intermixtis dici posset, si aqueos vapores ipso aëre leviores esse demonstrari posset eo modo, quo D. Schelhamerus in secunda sua Regula Hydrostatica scripsit, *Salinas particulas aqua affusa non aliam ob causam disparere & aquæ poris se insinuare, quam quod in minima redactæ leviores sint ipsa aqua*; nam si vapores in minima attenuati ipso Aëre leviores revera essent, Cylindrum leviolem pluvioso tempore constituerent, quàm cum serenum, & sudum est Cælum, & sic minori facta pressione necessario Mercurius deprimeretur; at sicuti admitti nequid Salinas particulas aqua affusa ascendere, quia in minima dissolutæ aqua leviores fiant, neque pariter affirmandum de aqueis Vaporibus. Salis enim particulae, sicuti omnium Metallorum, in suis menstribus solutæ ascendunt, & suspensæ perstant, non quod ad minimam molem redactæ menstribus suis leviores reddantur (quis enim Auri particulas in aqua regia dissolutas eadem aqua leviores credat, quando Auri particulae ut ut minimæ molis, cum æquali mole, aquæ regiae comparatæ eadem semper erunt graviores?) sed quia hujusmodi corpora per fermentationem quandam dissoluta susque deque agitentur, & in atomos resoluta ob adauctam superficiem ratione molis in suis Menstrui poris resideant suspensa. Satis notum est ex Geometricis, multò majorem sese proportionem inter molem, & molem, quàm inter illorum superficies, seu molem minorem ad majorem, non ita se habere, ut superficies minoris ad majorem; quam veritatem Celeberrimus Galilæus in suis Mechanicis Dialogo primo oculari fide demonstrat. Si enim accipiamus Cubum, cujus unum latus longitudinem habeat duorum digitorum, quo pacto omnes illius facies simul superficiem conflabunt digitorum 24. & Cubum hunc tribus sectionibus in octo minores Cubos dissecemus, quorum quilibet latus habeat longitudinem digiti unius, & consequenter omnes illius facies superficiem habeant digitorum sex, omnes isti octo Cubi simul superficiem possidebunt digitorum 48. ubi prior Cubus, ex quo

quo omnes isti emerferunt superficiem tantum habebat digitorum 24. En quomodo ad Corporum in minima reductionem major semper respectivè est illorum superficies, & consequenter major attactus, & adhæsiō populis in quibus continentur; quam ob causam Salis, & metallorum particulæ in suis menstruis dissolutæ, licet illis graviore, suspensæ perstent, donec ab aliquo præcipitante dejiciantur; non adscendunt ergo aquei Vapores in Aërem, quia leviores sint ipso Aëre, sed quia à Solis calore, vel Igne centrali terræ in sublime eleventur, & ob exiguum pondus, & magnam superficiem innatent in Aëre, nec potis sint illius resistentiæ superare, quam tandem superant, dum iidem densati Corpus constituunt, quod ratione ponderis absoluti magis augeatur, quam illius superficies, & consecutariè resistentiæ proportio diminuatur, ut explicat egregiè Dominicus Guilelmus in Bonon. Universitate Mathematicarum Primarius Professor, in Opere suo doctissimo de Fluminum natura cap. 4.

Ad alteram porrò difficultatem, quæ juxta illius principia insolubilis est, paucis respondet, aitque ad hoc ut Mercurius in Vasculo attollatur, non opus esse ut *Aër illius inferioris superficiem subeat, sed proprium ejusdem pondus in vitreo Tubo alteri incumbens, & illud pellens sufficere*, quod meherclè vero verius est; at id quomodo iis cohæret quæ superius scripsit, dum pro fundamento potissimo creditæ suæ Demonstrationis supposuit *Mercurium descendere non posse è Tubo, nisi quia adscendat altius in Aërem, qui in subjecto Vasculo illi suppositus est?* Ingenua ergo confessione, more scilicet magnorum Virorum, fatetur principium motus Mercurii in Torricelliana fistula, pluvioso tempore non à parte inferiori, sed à superiori inchoare, sicque Atmosphæræ pondus ultrò restituit, quod per elevationem Mercurii in Vasculo ab aëre graviore factam paulò antè sustulerat.

En quot difficultatibus eos implicari necessum est, qui ob imaginariam, & plausibilem rationem sensum deserunt: ratioci-

nia enim nostra persæpè nobis illudunt, ac ut scitè, & eleganter Dantes Poëta Florentinus:

La ragion dietro à sensi hà corte l'ali.

Sic in præsentia casu, ob præconceptam opinionem, graviorem esse Aërem pluvio Cælo, quam puro Jove, cum tamen *Barometer* non secus ac *Bilanzæ* exactissima leviorē esse, ac minus premere demonstrat, per quas ambages processerit, & quàm longè à Veritate deviarit Vir Doctissimus satis liquere arbitror. Opinio isthæc (cui ante Barometri inventionem quilibet subscripsisset) quod Aër humidus, ac nimbosus gravior sit, quàm cum excussis imbribus serenus sit, tanti ponderis fuit apud Celeberrimum Borellum, ut illi errandi ansam præbuerit, dum Prop. 115. in l. de mot. nat. à grav. pend. scripsit, Mercurium in Torricelliana fistula *altius elevari dum Aër nebulis pluviosis imprægnatur, ac delapsa pluvia deprimi*, ut ut Excellentiss. Tortus Borelli vindicias, ingeniosè tamen, pertentavit.

Satiùs ergo est Problematis solutionem alia methodo pervestigare, ac disquirere quomodo Aër aqueis particulis saturatus tam benè gestet onus, ut levior fiat, ac minùs premet ea quibus insidet; hoc uno itinere ad tam grande secretum perveniri non potest, per regulas hygrometricas, quibus tantum fidei Vir Clariss., ut Barometro nomen ipsum, quo apud Literatos omnes audit, pene sustulerit. Ego quidem bona fide testari possum, me in eadem altitudine Mercurium deprehendisse, tam in meridiana luce, quàm in humenti, & caliginosa nocte, tam Hyeme, quam Æstate, Sole dies referente siccos; ut si leam eandem Mercurii altitudinem comper tam in Zona torrida, ac in Zonis temperatis, veluti constat ex Observationibus Astronomicis, & Geographicis D. Cassinæ cap. 10. Art. 4. Quare Phænomenon istud motionum Mercurii per alternas humiditatis, ac siccitatis in Aëre, vicissitudines exponere velle non multum abludit à Medicis prioris seculi, qui omnes morbosas Corporum affectiones per quatuor illas decantatas Elementorum

torum Qualitates explicari posse existimabant.

Abfit tamen ut mihi persuadeam me in Ephemeridibus meis Barometricis rem acu tetigisse, fateor enim, nec pudet, Hypothesim meam de partium nitrosarum, aliarumque diversi generis præcipitatione, impendente pluvia, unde Aër levior fiat quam antea, valide, ac nervose à D. Schelhamero impugnata, non ita tamen eam dejectam esse arbitror, ut restitui nequeat, cum mihi, si velim, non desint quæ possim reponere. Potissima illius ratio est Salinas particulas ab aqueis vaporibus non posse deprimi, imò potius abripi debere, ac in sublime elevari, eo modo quo aqua Sali nitrove affusa iis dissolutis hospitium præbet, ac in sublime attollit, nam id non ita fieri in Aëre ut in Aqua, regerere possem, Experientiam ipsam obtrudendo, qua constat nimboſa, & humida tempeſtate Salem marinum (quod idem de Nitro, aliisque Salibus dicendum) ab Aëre non absorberi, imò liquari, ac diffundi, passimque observari è salitis Carnibus suspensis liquatum Salem in terram depluere, quod Satis norunt Salsamentarii, qui Sale conditas carnes ab Australium Ventorum afflatu, ac pluvioso Aëre, quantum possunt, custodiunt, Ventisque Borealis partium nitrosarum Vectoribus lubenter exponunt; norunt id etiam Chymici, qui ut spiritum Sulphuris per campanam eliciant, dies eligunt nebulosos, Aëre scilicet humidiori, ac magis roſcido fusos illos Sales præcipitante.

Non semel in meo Tractatu admiratus sum, quomodo ad Boreales flatus tollatur in altum Mercurius, ad Australes gravi lapsu concidat; rationem reddit D. Schelhamerus in P. S. idque ait fieri quia Boreales Venti sicci sunt, Australes humidi; expedita sanè, ac veluti in numerato habita responsione, sed quæ non sit satisfaciendo. Si quod vim exsiccandi habet nihil addit, imò detrahit, & Venti Boreales humiditatem in oppositam partem abigendo Aërem sicciorum reddunt, unde Aëri pondere detracto major succrescit vis premmendi? Ergo, nec præter rationem, credidi à

Polo Boreali, qui nobis semper sublimis, ut ait Poëta, exspirare aliquid, ut de magneticis effluviis ajunt, quod Aëri robur adjiciat, si ve particula nitrosæ sint, si ve quid aliud nobis ignotum? *Aurum ab Aquilone venit*, legimus in libro Job. cap. 37. Augustinus Steuchius in suis Enarrationibus interpretatur de Serenitate quæ aurea dicitur: Sept. Græcè tranſtulerunt: ἀπὸ Βορρᾶ νέφη χρυσαυγέυτα.

Quoad alias rationes quibus Hypothesim meam impugnare contendit, nempe quod admiſſo Aërem aqueis particulis refertum leviorum esse quam sibi relictum multa sequerentur absurda, scilicet, quod Salinae, ac terreae particulae in Aëre innatantes longè superarent, sicque graviora corpora natarent in leviori, seu quod Aër majus pondus sustineret quam ipse constitueret, respondere possem, non sic Philosophorum Principi absurdum visum talem graviorum Corporum in Aëre natatum, ut videre est in quarto de Cælo 7. ubi Aristoteles de hoc non dubitat, sed quaerit, *cur aliqua ob parvitatem natent in Aëre, ut auri arena, & alia terrea, & pulverulenta*; certè constat, auri particulas in aqua regia dissolutas, licet illa graviores, ut superius dictum, in illius porulis hospitari, ut omittam multa gravia, velut laminas ferreas, aciculas chalybeas super aquæ superficiem innatare. Sicuti ergo motus, & fermentatio præcedens ac in minimas particulas Corporum dissolutio sunt in causa, ut Metallorum particulae in aquis fortibus suspensæ perſtent, quamvis iisdem graviores, cur non idem de nitrosis, ac terreis particulis per Aërem diffusis affirmare liceat? *Quid mirabilius esse potest aquis in Cælo stantibus? At illæ, ceu parum sit in tantam pervenire altitudinem, rapiunt eo secum piscium examina, sæpe etiam lapides subvehunt portantes aliena pondera*, agebat Plin. Hist. Nat. lib. 31. c. p. Talia admirari, quando causam tenemus, nobis haud quaquam licet, multò minus id absurdum existimare, imò Divini Conditoris summa providentia id factum reor, ut cum omnia in pondere, numero, & mensura condiderit, hoc

hoc pacto Aërem ob vim elasticam ad intumescentiam proum sic compesceret, & ad varios usus aptiorem redderet, ac præsertim ad respirationis munus, ut in Tractatu meo Ephemeridum Barometricarum satis demonstratum.

Esto autem quod nitrosæ, ac terreæ particulae per Aerem volitantes plus millies superent Aëris pondus, quod idem de aqueis particulis affirmandum? quis id ignorat? Aurum quoque insignem gravitatis excessum super aquam habet, vigesies fere, ut ait Galilæus, paulò tamen minorem super aquam regiam, auri tamen particulae in tali aqua solutæ per illam innatant, licet eadem graviores, ac verè, & absolutè dici poterit de Aqua regia quod sustentet majus pondus quam ipse constituat; & cur non idem de Aère? Omittam à Galilæo in citato Opere p. m. 46. demonstrari possibile esse, ut ex qualibet materia proposita Pyramis seu Conus fieri possit, qui super aquam collocatus non immergatur, sed solum illius Basis madescat. Mirari autem hic subit quomodo D. Schelhamerus hujusmodi corpusculorum in Aère natatum pro tam ingenti absurdo reputet, qui pro suæ præjudicatæ Demonstrationis fundamento tam confidenter pronunciavit, *Mercurium* (quo in universa rerum natura nullum fluidum gravius reperitur) *esse Corpus in fluido tenuiori* (Aère scilicet) *consistens*.

Neque pariter ex hoc quod Aquæ pondus plus millies Aëris pondus excedat, sequitur, ut ipse ait, *fieri non posse quin novo hoc Corpore magnum pondus Aëri accedat*; non enim semper putare licet, quotiescumque Aër è sereno fit nubilosus, quod aliunde nebularum, ac imbrium deferatur materia, cum ad id sufficiant Vapores per magna illa spatia prius dispersi, si in unum cogantur, ac densentur, sicuti neque tam ingens pondus, ut creditur, Aëri concilietur. Miramur equidem, cum *immensum Cælo venit agmen aquarum*, quomodo tam ingens pondus ab Aère sustineri possit, at si rem attentius consideremus nullus pene admirationi locus est. Refert P. Castellus olim Urbani VIII. P. M. Mathe-

maticus in aureo suo libello de Aquarum fluentium mensura, quod cum olim Perusii esset, & Trasimenus Lacus ob prægressam siccitatem nihil aquæ per solitum suum Emissarium dimitteret non sine magno vicinarum Regionum incommodo, imminente pluvia excogitasse modum, quo scire posset quantum ex casuris imbribus crescere deberet Lacus; ait igitur se Aëri aperto vitreum Cylindrum altitudinis unius palmi, latitudinis verò dimidii exposuisse, ac postmodum sequuta ingenti, ac universali pluvia per 8, horarum spatium, observasse aquam in Vase ad digitorum 4. altitudinem devenisse, & hujusmodi observatione amicis qui aderant prænunciassè Lacum quoque ad eandem altitudinem excrevisse; missis proinde qui Lacum inviserent, qui Lacus 4. passuum millibus ab Urbe distat, comperit fuisse aquam cœpisse per suum Emissarium effluere, cum antea aquæ superficies ad 4. digitos ab Emissarii limine abesset.

Refert pariter D. Mariotte Celeberrimus in Gallia Mathematicus in libro de motu fluidorum, ut videre est apud C. Bartholinum Thomæ filium in elegantissima Dissertatione de Fontium & Fluminum origine, & in Memoriis Physicis, & Mathematicis Parisiis Anno 1692. impressis, se per integrum annum aquam à Cælo labentem in Vase quadrato collegisse, quam ait ad pollicum 17. altitudinem devenisse, unde facto calculo cum ea aquæ quantitate, quæ illum tractum terræ, unde ortum ducit Sequana Gallia fluvius, per pluvias quotannis inundat, cum illa quæ per idem Flumen in Mare devolvitur, deduxit tertiam partem aquæ per pluvias delabentis sufficere ad Fluminis perennitatem; hinc non contemnendam conjecturam desumpsit Bartholinus ad Fontium & Fluminum originem non è Mari, sed ab imbribus derivandam. Ego quoque per totum Aprilis mensem, qui hoc Anno 1698. maxime pluviosus fuit, aquam pluviam in Vase collegi, ac illam novem digitorum altitudinem vix attigisse deprehendi.

Si ergo ex hujusmodi Observationibus Aqua è Cælo decidua vel per totum annum quam-

vis eadem Aqua pluries sub Vaporum specie exaltata (qualis evaporationis calculus per tres annos in præcitis Memoriis Phycis, & Mathematicis habetur) in Aërem adscendat, & in imbres coacta descendat, 17. pollicum altitudinem non excedit, non est quod adeo miremur de Aqua in Cœlo hospitante, quæ per pluvias delapsa, & unum in locum ob situs devexitatem nobis imponit, ut dubitari possit Aërem sustinere majus pondus quam ipse constituat.

Hæc pauca ad objecta à Clarissimo Viro placuit respondere, ut sciat posse me, si velim, Hypothesim meam in integrum restituere, at quia non tanti illam facio, ut si quid se offerat quod magis arrideat, eandem repudiare pigeat, cum in fine Opusculi mei satis protestatus fuerim leves esse conjecturas meas, ac potius fungi voluisse vice Cotis, acutum reddere quæ ferrum valet exfors ipsa secandi. Quid enim mihi supererat agendum, quàm ut aliis incitamento essent ad ingenii aciem circa hoc implicatissimum Problema exercendam, hac pertentandum num Veritas hæc in abdito posita hac tandiù quæsitâ tandem obtineri possit; propterea ad reliqua levioris momenti, quæ à D. Schellhamero, aliisque non paucis post Opusculi mei editionem publicis scriptis objecta sunt, nihil addam. Exactiùs tamen Doctissimi Viri Solutionem hanc, quam ipse Demonstrationis nomine insignivit examinare lubuit, ne cum speciositatem aliquam habeat, incautis imponeret, & ne à Curiosis Naturæ Scrutatoribus à rei tam abstrusæ Disquisitione cessaretur. Quod me attinet, in hanc rem operam meam impendam, ne cuiquam res meas

impugnanti unquam succenseam, siquidem ut in Tusculanis Quæstionibus Tullius & *refelli sine iracundia & refellere sine pertinacia parati sumus.*

Verùm hisce Quæstiunculis Epistolæ modum excessisse me video Venerande Præses, quare ab humanitate tua prolixitati meæ patrocinium aliquod exposco, tam ferax enim novarum rerum est ardua hæc Quæstio, ut ab eorum quæ identidem occurrunt contemplatione non tam facilè quis temperet. Cæterum Clariss. Viri ingeniosa Excogitata, & Conatus laudandos existimo, ut qui pro hujus problematis Solutione avia loca pertentavit, *nullius ante trita pede*; quod si nec ille, nec ego, nec quispiam aliushuc, Isthmum hunc perfoderit, contenti simus Tibulliana laude, quod in magnis sit voluisse satis, etenim omnibus in bonis rebus conatus in laude, effectus in casu est. Quando autem sub Tuis auspiciis solidè ac nervosè agitari cœpit hæc Quæstio, cum Celebrerrimus Vir D. Rodolphus Jac. Camerarius (cujus humanitati multum debere me fateor, quod elegantissimo suo Operi Ephemeridum Meteorologicarum Opusculum meum attexere voluerit) hac de re tractavit, & Opus suum ipse quoque Nomini Tuo inscripsit, sperare licet veram, & legitimam hujus Problematis Solutionem in apricum tandem, *remota erroris nebula* prodituram. Tibi militat Nobilissima, & toto Orbe Celebrerrima Academia, Tu tot præstantissimos Heroas ad hujus Arcani indaginem exacue, Tu stimulos adde, Te siquidem Duce & Auspice aliquis forsan in hac re Naturæ peplum aperiet. Vale felicissimè, ac fave.

Clarissimi nominis Tui

Mutinæ die 7. Junii 1698.

Cultori Studiofissimo

Bernardino Ramazzino.

E P I-

E P I S T O L A   I I I .

Viro Illustri, atque Magnifico

D. L U C Æ S C R O E K I O ,

Societatis Leopoldinæ Cæsareæ Nat. Curiofor.

PRÆSIDI DIGNISSIMO

G U N T H E R U S   C H R I S T O P H .
S C H E L H A M E R U S

S. P. D.

Cum abhinc biennium disquisitionem de causis, cur in Barometro suspensus Mercurius pluvioso tempore descenderet, quam *Solutionem Problematis* indigitaveram, ad Te, PRÆSES COLENDE, transmitterem, haud equidem tam magnifice de me ipso sentiebam, ut nihil in iis desideratum iri existimarem; Sed potius, id agebam, ut doctorum Virorum de novis istis conatibus meis sententiam explorarem; Ideoque, expositis iis quæ videbantur mihi obfatare, quò minus Clarissimo D. Ramazzino accederem, disertim subjunxi; *Utrum veram invenerim, penes eruditos atque peritos rerum Viros judicium futurum esse, cui me totum submitterem.* Itaque nonnihil commotus sum, cum viderem, in examine illo, quod à Doctissimo viro nunc susceptum video, ita mecum agi, ac si ego pro demonstratione vera absolute eam venditaverim, quod nunquam in mentem venerat. Quo magis mihi video necessitatem imponi, ad illa quæ objecit (pace quod ejus fiat) respondere, eaque quantum licet, bona fide adversus oppositiones ejus tueri; qui neque oracula habere quæ profero, nec temerè explodi velim. Id verò agere coram Te, & causam hanc velut ad tribunal tuum dicere, mihi perjucundum est, quippe cum nihil priùs, nihil antiquius mihi sit veritatis amore, quo Te quoque teneri unice scio, indeque tuo præsidio Socios

amicè ejus causa inter se disceptare, haut parvo oblectamento esse planè confido.

Et verò, cum quicquid illius gratia suscipitur, gratum acceptumque esse omnibus debebat, non putabam me hisce Clarissimo Ramazzino, etiam si non acurem tetigissem, aut ἀκριβεστάτως, & ἀξίως dicta omnia deprehenderet, mœrorem allaturum esse: ὁ μόνον γὰρ χάριν ἔχειν τέτοις, ὧν ἂν τις κοινωγήσαι ταῖς δόξαις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιπολαιότερον ἀποφηνάμενοις, καὶ γὰρ ὃ σοι συμβάλλονται τι, τὴν γὰρ ἔξιν προήσκησαν ἡμῶν: ut est apud Philosophum. Neque verò tanti etiam sunt, quæ obfatare iis sunt visa, ut non potuisset, vel ipse sibi satisfacere, si paulò curatius omnia expendere libuisset, qua est ingenii felicitate. Sed quando evenit, tentandum est altera vice hoc mare, allaborandumque mihi, ut tristitiam istam in qua nunc est, eximam, atque impleam animum gaudio. Quod, ubi viderit, suis dubitationibus satisfactum, uti quidem id futurum confido, gratiam apud ipsum hanc iniivisse gratum erit; sin minus, non tamen iniquo feret animo, quod eodem in illa quo ipse in mea, jure sim usus, sed (quod fieri æquum est, & alter alteri in tam nobili ac lubrico argumento versantes debemus utique) omnia in bonam partem interpretabitur. Quod ipse quoque ut præstem prior, quæ paulò confidentius aut etiam duriusculè in me, ab ipso prolata sunt, præteribo: Nempe se
mihi

mibi ostensurum, ad quos scopulos impegerim, dum hæc sim connisus, neque adeò feliciter, ut crediderim, veritati velificari potuerim, & alia bene multa, quæ parcius potuisset interponere, cum adhuc sub iudice lis sit, quem ille in propria agere causa, neque debebat, neque etiam poterat, sed expectandum erat aliorum iudicium & tuum fortassis, aut si per modestiam id negares, publici.

Impetrata ut spero hac venia, ad rem ipsam accedendum est: Et de errore quidem sive Amanuensis, sive typographi, in aperto res est; De ratione verò solutionis salium non est cur tam difficilem se præbeat Cl. Vir. Tametsi enim naturalem suam gravitatem solutum sal non exuat, quam specificam ipsi placuit nominare, amittunt tamen disjunctæ ejus particulæ eam, quam conjunctæ in majorem molem antea habebant. Utenim vis agendi, ita & resistendi, unita fortior est, sejuncta per partes debilior: Apologus docet, de eo qui caudam equinam, cum totam extrahere non posset, depilando facile superavit. Id ne frustra à me adductum putet, adeò verum est, ut non tantum ad attingendum fundum gravibus necessaria sit moles aliqua, verum & levioribus ad emergendum. Quod licet ad oculum demonstrare in destillatione oleorum, ubi non rarò aquæ prodeunt, albicantes, quoniam particulæ oleosæ in minima redactæ illis immiscantur, & in iis poris retente innatant, nec possunt se expedire. Cujus rei non alia causa est, quàm quia in exigua isthac mole, vincere resistantiam implicantis aquæ non possunt, atque in superficiem, ut solent in majores guttas coeunt, emergere. Quod si qui & aliquandiu illa relinquatur, à reliqua intestina agitatione sibi fortuito occurrentes conjunguntur, & tum nulla difficultate evadunt; secus verò & quando per quietem non possunt, perstant, & aquæ albicantes ac turbidæ apparent. Si autem ad emergendum pondere opus est, non naturali, sed ex mole, quo amisso, leviora perpetuò opprimuntur, multò profectò magis ad depressionem ac descensum eodem opus est. Licebit ergo mihi

leviora dicere ac reputare quæ innatant iis quæ resistunt pondere, ne in altum tollantur; si ve jam id fiat specifica gravitate, sive generica, seu potius ea quam conjunctæ in majorem molem acquirant, qui non sum alioqui tam stupidus, aut adeò legum naturalium ignarus, ut eam quæ materiæ propria est & inseparabilis gravitatem, eadem permanente, minui asseram. At mihi vicissim, si in minima redigantur corpora, in parva mole minus esse ponderis quam in magna, nemo profectò negabit, nisi qui sensus ipsos ejuraverit. Hæc enim causa est, cur salia volatilia, satis gravia si combinentur, & novo apud nos artificio in crystallos coeant, persistunt; soluta verò in aërem promptè avolant, ac retineri non possunt. Cum enim non spontè avolent, sed ab aëre se iis mediis insinuante attollantur & sursum pellantur, certè necessum est ea esse leviora; Nam pondus gravius à leviori corpore attolli absurdum est; Sic camphora quoque in vaporem vertitur, nitrum & sulphur in fumum abeunt, ipsum hydrargyrum, licet sit unum ex gravissimis metallis, per ignem in minimas particulas dissolutum in aërem adscendit. Eadem vero opera, quæ in sequentibus mihi objicit, amoliat: quod enim aquam salis solvendo duplo triplove minimum præponderare, necessum esse dixi, eo non quidem evincere unquam conatus sum, aquam sale graviorē esse in se, & sic dicta naturali gravitate: sed molem tamen universam aquæ mole salis universa graviorē esse, certum est, quæ mea mens erat, quam potuisset ex his satis perspicere Cl. Ramazzinus; nisi vitiligare his maluisset. Sed ad rationem præcipuam ipsam accedendum est.

Non satis autem percepit mentem meam Vir doctissimus, dum causam medicere arbitratur, ubi asserui, *non posse Mercurium è tubo descendere, nisi quia altius adscendat in aërem qui in vasculo est*, (quo nomine usus sum quoniam Torricellianum vasculum habet suppositum: titulum autem feceram *De tubo Torricelliano* tanquam fundamento Barometri, non ignarus alioqui non esse vasculo opus in recurvo tubo) non enim causalis hic particula

QUIA

QUIA strictissimè mihi accepta est, quæ efficientem notet, sed quæ causam sine qua non: neque ego in ea sum sententia, hydrargyri in vasculo, vel brevioris brachio tubi Barometrici adscensum esse causam efficientem, ut ex longiori tubo alter descendat, eumque inde, quasi funiculo extrahat: qui enim tam absurda cogitatio satis sani cujusquam posset in mentem venire? Id tantum volui, istum, quia remittat incumbens aëris gravitas, altius in eum immergi, hinc sequi alterum, non motus principium, sed occasionem atque ordinem indicaturus. Id quod poterat itidem facilè ex eo colligere quod sequitur statim: *Quo pacto evenit, ut Mercurius sustolli subeunte sub alteram superficiem aqua vel aëre, ut in fluidis nudis corporibus fieri oportet, non sit opus, sed sufficiat proprium pondus in tubo vitreo alteri incumbens illumque pellens, & quæ sequuntur.* Quæ itaque hic contra illam assertionem disputat, una cum *accusatione sua fallaciæ non causæ ut causæ*, dum potius seipsum, ad mea refutanda nimium prope-rans, egregiè fefellit, omnia concidunt.

Ex quibus verbis porro id etiam patet neque me statuere, neque ab illo postulare ut credat, Mercurium esse absolutè, rigidoque adeo sensu, corpus in fluido ita consistens, ut lignum quoddam gravius in media aqua. Id tamen interea mihi concedi peterem: Esse eum *Comparandum* ut ipse ait, iis corporibus, quæ in fluido neque merguntur, neque emergunt, &, ut ego loquutus sum, *ejus habere rationem*, etsi non in tota libertate sua sit constitutus, & in circumfluo undique liquido mediis innatet. Notum enim comparanda inter se non prorsus eadem esse oportere per omnia, & quod rationem habet alterius, non statim esse ipsi per omnia simile, sed in quantum ad scopum obtinendum est opus, & ratione in alia aliqua potius diversum. Quamvis ergo Mercurius hic non sit aëre undique circumfusus, neque tamen emergit h. e. totus effluit, & in Oceani Aërei superficiem adscendit, resistente Atmosphæræ pondere quod incumbit, nec mergitur, h. e. totus deprimitur, adigiturque in ejus fundum in-

versum, oram scilicet tubi vitrei igne obli-gnatam, resistente propria gravitate illius, qui in tubo est. Dubium quidem movet D. Ramazzinus; *taliam debere in tota sua libertate esse constituta nec ab ulla vi externa impediri, quin descendant, quod de Barometro ad parietem suspenso dici nequeat.* Sed ne ægrè ferat, si ipsi in animum revocem, duplici ratione in medio fluido quid posse consistere: *primum* ita ut à fluido illo ipso sustineatur, quod illis evenit qui eadem molis paritate sunt & ponderis, *deinde*, ut ab appenso vel appposito pondere (Galli vocant *Contrepoix*;) quod illis contingit quæ sunt graviora. Quæ sanè non modo consistere in fluido, etsi aliena virtute, nemo negaverit, sed etiam in fluido crassiore adscensura, non dubitaverim contendere. Sit v. g. corpus gravius A, suspensum ex funiculo B. cui pondus C. ad æquilibrium constituendum appensum sit, per trochleam D. decurrentes, fluidum vero E sit aqua simplex. Hæc injecto sale fiat gravior: adscendet mox, ut opinor spontaneo motu, pondere C. sustentatum corpus A altius, & ad superficiem tendet. Hoc pacto se habet Mercurius; Sed hic fortè ulterius objiciet D. Ramazzinus; tamen in hoc diversitatem esse, quod non in medio fluido natat Mercurius, sed Vitreo tubo inclusus hæret. Verum neque illud ob stare potest, quo minùs habeat rationem quam dixi. Et quia plurimùm interest à me id quàm clarissimè dilucidari, aliud exemplum, propius ad nostrum accedens commemorabo, baculi scilicet Cylindrici, qui in aquam profundius detrusus recta sursum tendit. Id fieri aquæ columna, non ea quæ sub ipso est, præsertim propius fundà admoto, sed illa quæ à superficie pertingit ad fundum, indeque in baculum reflectitur, extra dubium est, idque demonstrat Nobilissimus *Boyle Paradox. Hydr. IV.* cujus figuram intuenti res patebit. Ut autem ibi columna illa aquea quæ Cylindri superficiem æquat, in media aqua sola considerata, ita hic Mercurialis; & licet illa libera, hæc inclusa sit, tamen eadem prorsus utriusque ratio, nisi quod illic imaginarium sit ambiens, hic verum, quia

baculus solidum corpus est, & συνεχές, Hydrargyrum fluidum & ἐνδιαίρετον, καὶ ἀόριστον. Quibus expositis, satis jam in aperto est, quid respondendum sit. Est enim sanè hoc, si quid video, comparari eo nomine cum corpore aliquo posse, quod in medio fluidi consistit, illiusque habet rationem, idque ad obtinendum quem mihi proposui finem sat est.

Alterum quod deficere, hic dicitur, nimirum, *debere data molis paritate esse ejusdem gravitatis*, pari facilitate excusatur. Ut enim in iis quæ in fluido stricta acceptione consistunt, hæc rectè habent, ita in hoc exemplo, eo modo proposito quò id feci, locum neutiquam inveniunt. Nam faciendum hic est, quod in *Paradoxis Hydrostaticis* licuit eidem Illustri Boyle: dividere nimirum Mercurium nostrum in duas partes, illam quæ in brevi, & illam quæ in longiore brachio continetur, deinde supponere imaginariam superficiem in illa parte, ubi incipit reflecti, & in brevius tubi brachium sursum tendere; quippè ubi desinit in medio consistens ejus pars, illamque imaginariam superficiem premit hinc incumbens ex alta fistula columna Mercurii reliqui, illinc verò aërea, quæ in æquilibrio suspensum constituit, ut sit ejusdem conditionis atque est corpus in fluido ejusdem mole paritatis librato. Quod manifestum est: si enim non esset, in illam vergeret partem necessariò ubi minùs inveniret resistantiæ. Ratio enim, cur fluidi & ejus quod in illo consistit paritas molis & ponderis simul desideratur, est, quoniam nihil ponderis ex tali accedit incumbenti fluidi columnæ, aliàs mergeretur; columna verò inferior cui incumbit, æquali suo pondere incumbenti resistere idonea sit, aliàs adscenderet. Nunc autem, quia tantum exacte spatii occupat quantum occuparet illud ipsum fluidum ejusdem magnitudinis, neutrum potest accidere, cum illud in sui simili ubique quiescat. Quod tamen si perpetuum esse putat & immutabile Cl. Auctor, fallitur. Nam satis ostendit idem Anglorum ingeniosissimus, non ita firmum hoc esse principium, quin detrudi

quoque tale corpus ad fundum queat, ibique ita constitui, ut subsistat. Sed ad nostra redeamus: quia Mercurius incumbens in superficiem imaginariam Mercurii brachii reflexi inferioris, æquiponderat aëris externi incumbentis columnæ, perstat ille immotus, & habet rationem corporis in medio fluido librati, etsi non æquet eadem mole aëris pondus, sed superet: Quæ profecto tam sunt vera, ut nihil opponi possit.

Sicuti ergo falsum est, hoc in nostro requiri, ita verum est contra considerari posse, (quod volui) Mercurium in Barometro, saltem quod ad partem inferiorem, ut corpus in fluido consistens, etsi non sit tale propriè, & omni sensus rigore, aut in totum quantus tubum implet, verumque itidem est, & licet inferre: sicuti corpus aliquod in medio alicujus fluidi consistens, si fluidum illud alteretur, & fiat gravius, necessum est altius attolli, ita eadem ratione Mercurius in Barometro, pluvioso tempore, fluido graviore facto, in recurvo ejus brachio in sublime elevabitur, etsi non utrobique adsit molis & gravitatis æqualitas: idque ex eo principio, quia columnæ Mercurii subtractæ & aëris incumbentis idem erat pondus, remota verò aëris parte, aut sustentata alio fluido interveniente, pondereque ita immutato, præponderat columna Mercurii columnæ aëris, adeoque Mercurium in breviori brachio existentem, in eum altius impellit. Verum non est cur his diutius insistam, cum hæc non esse inficias iturum Cl. Virum, certò confidam; ut mihi cum ipso planè convenit, non aëri hic adscribendum esse principium motus, sed Mercurio; neque unquam id contendere, & potuisset tota hac quidem de motus principio disputatione D. Ramazzinus supersedere, si paulò diligentius expendisset verba illa, quæ ex epistola mea denuò adduxi antea.

Verum nunc ad experimentum, in quo maximam fiduciam posuit D. Ramazzinus, atque adeò mihi maximè formidandum est, pervenio: novum illud Barometri genus (quod tamen idem quoque descriptum extat in Georg.

Georg. de Sancto Claro Lib. 1. Dial. 2. 2.) quo producto sperat, rem omnem ex aëre se confecturum. Suspendum itaque Mercurium per lineam rectam perpendicularem in tubo recto nobis offert, non immersum in vasculum nec tamen effluentem. Hic observavit: *Mercurium, dum transitus fit à serenitate ad pluviam, descendere & in imo & in summo;* (quis dubitat, si in imo descendat, ex summo etiam simul descensurum,) *succedente rursum serenitate denudò ascendere: quin & in humida & australi tempestate usque adeò delabi, ut illius aliqua portio extra fistulam in aëre pendeat.* Quærit ergo, se invenisse existimans, in quo gloriatur: *Cur in tali Barometro, cum aër aqueis particulis refertus adeòque crassior quàm cum serenus est, Mercurium per lineam rectam sursum non propellat, ut aqua marina altius attollit navim quam pluvialis?*

Quod problema me nunquam soluturum haut dubiè credidit, adeòque, quasi jam res omnis esset in vado, audacter pronunciat: *illusisse mihi elevationem Mercurii in vasculo, ut super illam tanquam solidissimum fundamentum problematis solutionem extrui posse crediderim, quo subtracto, cum idem fiat quod antea, potius ad suam hypothesim redeundum esse, neque alia de causa id fieri existimandum quàm quòd pluvio cælo aër minus gravis minus Mercurii pressioni resistat. Dissolvi ergo totam solutionis problematis hujus machinam ingeniosè quidem confectam, sed parum firmis compactam nexibus.*

Equidem haut parum Clarissimo Viro obnoxium me agnosco, quod ingenium meum laudat; efficiendum vero mihi intelligo, ut ne judicium etiam desideret: quod, ubi insuper vera esse quæ excogitavi & non obstantibus istis, subsisterè, palam fecero, spero me ab ipso consecuturum.

Utut igitur hæc instantia satis eleganter excogitata sit, ut respondente successu fortiter oppugnasse mea ista videri posset, ita tamen haut me terret, ut potius gratias habeam doctissimo Ramazzino, quod tam ingeniosè excogitata machinula magis istam solutionem obfirmare, & machinam quam se dissolvere laborat, arctius constrictam com-

pectamque reddere voluerit. Quod factum ab ipso esse, liquido patescet, ubi paulò sollicitius tibi, *Præses gravissime*, illa quæ in epistola mea sequuntur, & quibus ulterius, cur Mercurius in graviori fluido adscendat, explicare, ejusque rei rationem reddere studui, mecum placebit perpendere.

Dixi scilicet id fieri, quia Atmosphæræ pondus humido intercedente, ejusque partem sustinente, imminuatur frangaturve, ut tam graviter ut antea incumbere superficiei stantis in vasculo Hydrargyri, illumque in tubum vitreum sursum pellere nequeat. Quo posito, non modo non est opus (quod putabat D. Ramazzinus, inque eo sui argumenti robur omne collocavit) ut in tubo recto, & subtus apertò Mercurium altius impellat, sed etiam contrarium evenire, maximè necessarium est. Quem enim sursum adigebat Atmosphæra sincera & gravior, cum, si particulis aqueis intercedentibus pondus illud sursum impellens minuatur, ut minus resistat tendenti deorsum Mercurio, descendere protinus necessum est: ut in tubo reflexo, adscendere solebat eo adaucto.

Demonstravimus enim in supra allatis, in tubo recto & subtus aperto sustineri Mercurium à columna reflexa aëris eo modo, quo Cylindrus ligneus à columna reflexa aquæ sursum pellitur. Ut verò se habet Mercurius reflexus in tubo reflexo ad columnam aëris perpendiculariter incumbentem: ita se habet columna aëris reflexa ad Mercurium perpendiculariter incumbentem, illumque æquè premit urgetque deorsum ubi illi incumbit, sursum ubi ille incumbit.

Sed cur, inquit D. Ramazzinus, crassius hoc fluidum eundem non altius propellit, sicut aqua marina navim magis quàm fluviatilis? Dictum puta: Nimirum cum Mercurius non innatet aëris summo, ut navis aquæ, sed hæreat in medio inter Mercurium & aërem, ubi sibi ipsi est subditi fluidi loco, hinc fit ut proprio pondere illius qui incumbit in superficiem imaginariam imæ partis, in crassius illud jam factum fluidum altius se infuset, mirumque non est, non idem fieri in re dis-

simili ex parte altera, sufficit si idem fiat ex illa parte qua sibi similis est, etsi inverso modo: Est enim etiam Oceanus Aëreus hic inversus, & sursum reflexus, reduplicata columna Atmosphæaræ, cujus prima pars seu longius brachium deorsum vergit premitque, alterum à terrareflexum sursum, ut in cylindri lignei exemplo aqua; unde & sustinet Mercurium perpendiculariter incumbens tubo reflexo, ne sursum erumpat, reflexa contra in tubo recto, ne deorsum. Quod ne absurdum quis putet, aut in cerebro meo confictum, evolvat sæpè laudati Boyle *Paradoxa hydrostatica part. III.* ubi illud de aqua ita perspicue demonstravit, ut ambigere amplius sit vanum, vero sunt demonstrationes istæ huic negotio facile accommodandæ, utpotè quorum conclusiones sunt veræ regulæ hydrostaticæ & universales.

Illusit ergo potius descensus hic Mercurii D. Ramazzino in novo suo tubo recto, quam mihi ejus elevatio in vasculo, seu tubo reflexo, rectèque dicit, eandem causam esse quæ in hoc, & quæ in altero Barometri genere motionem Mercurii efficit, sed eam non rectè assignavit: Non enim aëris imminuta gravitas hic in causa est, sed debilitata & intercepta ejus columna, quæ pondere pristino amisso, descendenti Mercurii superioris parti minus resistere potest, donec robur pristinum, aucto pondere & recedente humido aqueo, recuperet. Et hic possem illi egregiè vicissim objicere, ut mihi fecit, aërem specificam gravitatem nunquam amittere: Quo jure ergo eum hic leviozem vocat, si non alia ratione quid levius dici potest, quam specifica gravitate amissa? sed nolo *λογομαχίαν* hic ordiri inutilem: quin potius ipsi concedo aërem leviozem factum, alia tamen atque ipse volebat ratione. Nam Clarissimum esse puto, non ex terreis, salinis, nitrosisque particulis acquisita gravitate incumbentem aërem gravitare, sed illa ipsa quam barbarè hodie specificam vocant: quam non deponet, iis exturbatis; neque easdem etiam humidis exturbari posse, nitrosas saltem & salinas, etsi possent, aqueæ particulæ in eorum locum

successedentes, & aëre millies graviores, non imminuerint ejus pondus, sed augerent. Cur enim, si salinæ & terreæ augment, etiam aqueæ non augeant? præsertim, multo densius permixtæ, ut pateant oculis, etsi sua natura magis diaphanæ & minus visibiles quàm illæ. Ad quas objectiones meas, cum nihil solidi possit reponere, facile patet, quantum suæ isti hypothese sit fidendum.

Et jam in facili erit, regulas Hydrostaticas, seu potius Hygrostaticas à me adductas ad Mercurium sic in aëre pendentem, quod postulat fieri, tanquam regulam Lesbianam, accommodare, sunt autem sequentes:

1. *Quæ in fluido leviori merguntur in graviore assurgere.*
2. *Aquam esse crassius fluidum aëre.*
3. *Aërem aqueis particulis refertum, esse crassiorem quam cum serenus est.*

Hoc ut faciam, postulabo hæc mihi dari:

I.

Per fluidum ascendere, esse versus superficiem fluidi tendere. Ergo.

II.

Quidquid ad superficiem fluidi tendit, habere rationem adscendentis.

III.

Dari fluidum reflexum.

IV.

In fluido reflexo, si ad superficiem tendendum sit, prius superandum esse brachium inferius, antequam possit ad alterum perveniri, adeoque inflexam viam esse affectandam adscendenti.

V.

Fluida in tubo suspensa, gravia cum sint, semetipsa proprio pondere urgere & superato resistente æquilibrio, quaquaversum effluere.

His postulatis nihil inesse iniqui, neque posse mihi denegari quin dentur, certo confido. Primum enim definitio est, haut inepta, nisi me fallit animus. Alterum ex priori immediate fluit. Tertium experientia constat: fluidum enim in tubo reflexo reflectitur, ita ut in libero utrinque aëre æqualem in utroque brachio altitudinem servet, eo illinc cluso, inæqualem; tale fluidum est ipse in Barometro Mercurius, qui in Pneumatica ma-

ma-

machina submoto aëre etiam illo qui alteri brachio incumberebat, inde totus effluit, quousque æquali sit in utrolibet altitudine; Quo ipso planè firmatur postulatum. Verùm etiamsi non includantur in tubo reflexo, tamen per inflexionem agere aëris aquæve fluidum, Hydrostaticis experimentis satis superque demonstratum est dudum, ut de universo aëre id liceat affirmare. *Quintum* etiam negari nequit, postulat enim hoc ordinis natura, nec aliter fieri potest; videat ergo quod ex his neget D. Ramazzinus, aut si putat sibi esse admittenda, attendat jam porro ad eas quæ sequuntur.

Propositiones.

I.

Mercurius in Barometro est fluidum grave in tubo reflexo, in medio aëre, vel quasi, consistens, tanquam in fluido, brachio ejus longiore inferioris fluidi vices subeunte.

Hæc cum in superioribus abunde sint demonstrata, atque defensa, nihil attinet plura de ea re addere.

II.

Aër est fluidum grave quidem in se, levius tamen, si sincerus est, quam si aqueis particulis sit refertus.

Hæc propositio ex secundo principio hygrostatico, seu potiùs lemmate satis apertè consequitur. Quamvis enim non omnia crassiora sint etiam graviora, certum tamen est, aquam, quia crassius, esse etiam gravius fluidum; quo ipso conficitur, aërem ejus accessione fieri graviolem; grave enim gravi additum reddit illud magis grave, nec est cur se iterum Bæotum hic fingat doctissimus Vir.

Cum itaque, ex principio hygrostatico primo, quæ in leviori fluido merguntur, aut quiescunt in ejus medio, in graviore adscendant, dubium non est quin Mercurius, in aëre sincero quiescens, in humido, & aqueis particulis referto, urgente proprio pondere columnæ incumbētis in superficiem imaginariam inferioris Mercurii, vi quinti

postulati necessario adscendat. Urgere enim hanc, agnoscit D. Ramazzinus, qui me exagitat ut levitatis positivæ assertorem, quia dixeram: Nondum mihi satisfecisse quæ de corporis in fundum aquæ depressi adscensu dicta sint a Mathematicis: sed falsò, non enim sequitur: Mihi, quæ prodiderunt Mathematici de corpore in fluido depresso atque de causa cur incumbens aqua non obstat quin adscendat non faciunt satis, Ergo ego sum levitatis positivæ assertor: stolidus sanè sim si positivam talem levitatem ligno, vel cuius corpori ejus æmulo inesse mihi persuadeam, nam talia sunt quæ in aqua depressa adscendunt, cum in aëre gravissima deprehendantur. Sed ad consecrarium hujus propositionis redeundum est.

Non ignoro, quid hic mihi possit opponi: Nimirum in medio fluido nudè existentia adscendere alia longè de causa, atque illa quæ conclusa sunt. Nempe quòd columna impellens, infra illa existens, eaque sustinens, gravitatis, adeòque roboris capiat augmentum: hoc verò, ut lubens hic agnosco, ita nondum destruit meam hypothesim. Nam duplici de causa fieri posse ut aliquid in fluido altiùs adscendat, contendo: vel quia quod urget, copia ac pondere, indeque virtute augetur, vel quia quod incumbit, impeditque quo minùs adscendat, removetur. Priùs illud Mercurio non contingit, alterum contingit aëri, qui ex altera parte incumberebat; tum verò remotus recessit non nihil. Ne clabefactabit sententiam meam, quod nemo inventus sit qui de hoc cogitaverit: quando enim permulta quotidie nova excogitantur quæ applausum inveniunt, fraudi id esse mihi non debet: æquè enim hoc atque illud & rectæ rationi conveniens est & experientiæ. Certè nisi aëris pondus, quod multò graviùs ob altitudinem Atmosphæræ suæ quàm aqua, non admodum profunda, incumbit, (teste manu cui aër per antliam subtrahitur) per hanc removeretur, fieri etiam non posset ut corpus mole & pondere illi æquale in stagnis, lacubus, fluviis, maribus in medio ejus consisteret, sed ille in computum deberet admit-

ti, & sibi incumbente aqua & huic incumbente aëre illud deprimeretur utique ad fundum.

Hæc ad vulgariis Barometri genus pertinent: fiat nunc eorundem principiorum ad tubulum subtus apertum applicatio.

Propositio

III.

Mercurius est fluidum grave in tubulo vi aëris resistentis consistens, tanquam in medio fluido vel quasi, cujus in tubulo columna, imaginariæ superficiæ particulæ extremæ incumbens, alterius partis fluidi vices sustinet.

Hæc propositio fortassis minùs arridebit, Cl. Ramazzino: sed eam jam prius reddidimus perspicuam, & nulla causa est, cur aliter in hoc genere Barometri, quàm in altero vulgationis fabricæ Mercurium consideremus. Nam si guttulam unam illam quæ effluit, supponas esse consistens, illique tantum aëris incumbere quantum æquet pondere reliqui hydrargyri pondus, idem prorsus accidet, quod nunc fieri videmus: ex quo patet, neque hic frustra me supponere, habere illum rationem corporis in medio fluido consistentis.

Propositio

IV.

Quod sustinet Mercurium in tali tubulo, est columna aëris reflexa.

Id vero paulò accuratiùs rei circumstantias expendentibus puto in confessio spontè futurum: tamen ut ad oculum demonstrem, non alio esse opus arbitror, quàm ita aërem contemplari, ut hic ejus Oceanum tanquam inverso modo incumbentem concipiamus, quippe qui impingens in globum terraqueum reflectitur versus Mercurium, illique sic reapse incumbit. Si enim ita non esset, & sola pars illa quæ à solo ad tubulum pervenit, existeret, eadem Mercurius sustineri non posset, sed momento citiùs excideret, cum multo-

ties gravior illa, quod ipse fatetur Ramazzinus pag. 18. Italicæ editionis.

Propositio

V.

Quicquid in fluido consistens, illius pondere incumbenti, ab alio pulsum renititur, illudque urget, tendit ad ejus superficiem.

Hoc per inductionem clarissimum est, rationi perspicuum, si enim versùs fundum tenderet, non opus foret impulsu, sponte enim descenderet. Ergo concludendum est, quicquid actu renititur & urgetur adversum incumbens suo pondere fluidum, id ad ejus tendere superficiem. Hujus ergo consecutarium est.

Propositio

VI.

Mercurium in hoc tubulo subtus aperto tendere quidem deorsum, sed si rectè ponas calculum, versùs aëris superficiem.

Nam quia aër hic est fluidum reflexum, quod dari, postulato III. satis evicimus, non obstat, quamvis deorsum tendat, quin dicatur ad superficiem tendere, ex postulato IV. non enim datur alia via, quam per brachium breve & inferius columnæ reflexæ aëris ad longius superius: At Mercurius qua data porta effluere solet ex postulato V. Huc vadit igitur, postquam rectà sursum dirigens brachium tubuli vitrei aut vasculum ademptum est.

VII.

Mercurius in hoc tubulo descendens (cum per fluidum adscendere, sit versùs superficiem fluidi tendere ex postulato I. & quicquid ad superficiem fluidi tendit, habeat rationem adscendentis ex postulato II.) habet rationem adscendentis, seu censendus est adscendere.

Adeoque ab alterius structuræ barometro licet diversus sit, ejusdem tamen est naturæ, & possunt omnia ista quæ in illum conveniunt de hoc quoque dici, eademque de illo affirmari & negari.

Habet

Habet quod volebat! principiorum meorum ad rem controversam applicationem. Et nunc ex pacto postulo, ut promissa appareant, *digitoque compeſcat labellum*. Hæc enim tam perspicuè à me demonstrata sunt, ut in eo acquiesci posse, existimandi locus fiet. Non autem fuerit, vacillet isthæc demonstratio, existimetur descendere Mercurius propria gravitate, nec habere rationem adscendentis, contra quam in aprico constitui, nullus tamen hoc ipso sublevabitur. Sive enim descendat & hic & in reflexo tubo, sive adscendat in reflexo & hic, semper tamen aer manus loco erit, quæ comprimat, coërceatque Mercurium, ne effluat, sive jam imposita sit sursum spectanti, sive deorsum spectanti supposita, cujus vis si patiatur decrementum, & æquilibrium per Mercurii columnam ea exturbetur, necessum est illum elabi, de quo nihil est quod metuam ne dissentiat. Tu verò interim, Illustris Vir, exemplum de baculo sive Cylindro in imum detruso & adscendente denuo, aqua compulsus, seriò cogita, & num dissimilis sit Mercurii in hoc tubulo aperto subtusque suspensi ratio, obsecro Te, expende.

Sed postquam illud pollicitus est, nondum tamen medimitit, verum hanc ipsam, quam protuli causam deinceps aggreditur; propter quam in fluido crassiore facilius attolli corpora arbitratus sum quam in tenuiore. Hoc ergo telum etiam mihi excipiendum est.

Quod antequam faciam, Vide quæſo Te, quam parum vel attendat ad ea quæ in medium protuli, vel æquum se mihi præbeat Dominus Ramazzinus, dum pag. 24. hæc verba ex mea ad Te epistola refert. *Gravia in fluido graviori adscendere, quia in inferiorem (sub inferiorem dixeram ego) faciem idem liquor se insinuet, eaque sursum pellat, extrudatque;* & tamen vix lineis interpositis quinque, me vocat *Levitatis positivæ assertorem*. Sed hoc relicto & dissimulato, ad rationem, cur gravitet minus in crassiore fluido corpus grave, properandum est, & non paucae illatæ difficultates quibus premi ipsi videtur, è medio mihi diluendæ & tollendæ sunt. In

prima igitur instantia nullam reperio rationem, quam quòd aliter sentiat ipse Vir doctissimus, causamque esse putet, quia majorem inveniat resistantiam in aqua, dum descendit, quam in aëre. At hic non est de descensu mihi sermo, verum de adscensu, & sublevatione. Sit enim, inveniat majorem in descensu resistantiam, cur ergo non etiam, in adscensu, dum depressum è fundo sursum truditur? neque enim cur difficilius fundum petat, sed cur facilius superficiem, quæſiveram. Si autem vera hæc esset ejus ratio, oporteret multò facilius in aëre etiam attolli, *substantia tenuiore, & quæ loco facile cedat*, quæ sunt ejus verba: at contrarium accidit, videt ergo, hanc rationem esse nullam. Dici posset, Crassius fluidum simul extrudere & sursum gravia pellere, dum attolluntur, vel etiam per se si leviora sint ipso: quod vulgus etiam dicit, aquam adjuvare sublationem pronuncians. Sed hoc non explet animum sciſcitantis, eadem quæſtione recurrente, qua vi, aut quo impellente id faciat. Responderi etiam posset, crassioris fluidi partem quam pellit è loco adscendens corpus, per latera quasi circulatione facta, sub illud continuò properare: qua ratione olim per circulationem aëris fieri respirationem statuebat Svammerdammius, & alius quidam vir doctus omnem hinc pressionis vim sibi sumpserat explicandam: verum ne hoc quidem potest defendi; Quid enim fiet de corporibus media sui parte vel aliqua tantum in aquam immersis? ut navibus ex aqua dulci in marinam transeuntibus, ubi nulla fit circulatio: Est autem vera causa haut dubiè quam supra attigi: Nimirum columna superficiei inferioris corporis immersæ æqualis ex superficie fluidi ad fundum descendens, indeque in corpus reflexa, cui incumbens altera ejusdem fluidi columna, quia brevior, est impar, adeoque cedere cogitur: Illa igitur adjuvat attollentem, ut gravius corpus facilius emergat. Quod ita esse, facile perspicitur cum cura expendenti III. Boyle Paradoxa sæpiùs laudata, etsi non solvat ille hoc problema. Nec ab eo video abludere Cl. Ramazzinum, quippè cum experimen-

tum

tum in Medicea Academia factum id ipsum confirmet.

Attramen hoc non contingeret, nisi aquea columna incumbens elevando, sit brevior, indeque etiam quo est brevior, eò facilius corpus elevatur, quia robori attollentis impar, facilius cedit. Id quod apparet ex eo, quod quò profundius corpus demersum est, eò difficilius attollitur: quoniam incumbentis aquæ altior columna super ipsum gravior est & plus habet resistentiæ quàm brevior. Quod adeò est verum, vel corpus aqua vigesies gravius, ipsumque adeò aurum, modo columna superior excludi possit, si ita collocetur sub aqua, ut profunditas ejus vigesies excedat altitudinem corporis aurei, non petiturum sit fundum, sed innataturum. Ex eadem verò causa fit, ut quò propius tale corpus spontè adscendens ad superficiem accedat, eò celerius feratur, prout notissimum est, certum verò, eandem omnium fluidorum esse naturam, ipsiusque adeò aëris. Ex quo iterum conficitur, etiam ejus incumbente columna vel altius submota, ac sustentata, vel immixta, facilius attolli corpora, in eo subsistentia, quam antea.

Unde etiam necessarium est, si removeatur interventu aquearum particularum aliqua aëreæ columnæ pars, aut ab iis sustineatur, non quidem eam *in subiectum Mercurium nihil habere potestatis*, quod nusquam dixi, sed tamen Mercurium à columna ejusdem in tubo existente extrudi, & in vasculo adscendere.

Quemadmodum autem hoc concedere cogitur haut dubiè Cl. Ramazzinus, sic alterum illud negat, experimento nixus, qui in Antlia Pneumatica, portio aliqua aquæ super stagnantem in Barometro (suspensum intelligit) Mercurium affusa, eum non sustinet, exhausto aëre, sed finit effluere: Neque ipse tamen id vidit, sed conjectat, nec mihi, ad manum est antlia, ut periculum faciam: sed sit ita! Ego verò non dixi hic solis aqueis particulis sustineri Mercurium, sed levem quandam partem Atmosphæræ submoveri, reliquam manere, & cum his incumbentem,

sustinere Mercurium. Ut autem videat ab aquæ copia majori & continua (hæc n. contigua fore est vel discreta) sustineri aëris pondus, consideret, quod modò constitui, non aliud requiri in corpore in media aqua suspendendo proprio pondere, quàm æqualitatem molis & ponderis. Nihil ergo aëri in id potestatis est: nam si esset, veniret in computum. Quod autem Mercurium etiam sustinet in antlia, utique ex eo est, quod aëris pondus comprimit aquam, quo extracto, illa non æquans pondere hydrargyrum, non resistit, sed ab eo pellitur: si verò satis alta superemineret, ut æquaret, etiam sine aëre sustineret eum: ex quo apparet, nihil roboris ex hoc experimento meis assertis decedere. Nam ut aqua sustineat Atmosphæræ pondus, necessum est ut ipsa quoque ab aliquo sustineatur, fundumque habeat in quo quiescat, qui si mobilis est, eam motus extrudet: tum verò corpus quod in ipsa medium suspendatur, non cui incumbat, à nobis descriptum est; D. Ramazzini verò experimentum eam non repræsentat tanquam fluidum in quo medium quid hæreat, sed tanquam corpus in medio fluido hærens, cujus parte incumbente dempta, adscendit pullum ab inferiorem in eam agente Mercurio, utpote graviore & præponderante.

Pergit autem, & addit, *se non satis percipere, quomodo in fluido corpore fingi possit arcuatam opus, quod superiores partes ita sustineat, ut ea quæ inferius sint non premantur*. Neque verò ego id postulo, aut tale arcuatam opus ullibi asserui, sed liquidum aquosum totam Atmosphæræ infimam partem occupans, quod sanè, si fornicatum opus intelligat, & subtus concavum, ab arcuato opere in fluido constituto diversissimum est; sin verò repletum, dari certum, & ipsa ratione spontè evidens: cum enim Sphæricum sit & terræ & aëris corpus, tale esse etiam atmosphæram aqueis particulis refertam, planè necessum est. Quò autem intelligat Cl. Ramazzinus, ejusmodi arcuatam opus tam absurdum non esse, optaverim eum legere exiguum libellum Anglicè conscriptum & sine auctoris

auctoris nomine publicatum, cui titulus *An Essay touching the Gravitation or Non Gravitation of fluid bodies, and the Reasons thereof*, quod prodiit *Londini Anno 1673.* quo tempore ego ibidem degebam. Is auctor, quisquis sit, etsi adversus aëris gravitationem super corpora universa subjecta disputet inaniter, quod ea quæ in medio aëre hærent ab iis quæ ex altera parte sunt libera, plurimum distant, id tamen ostendit planè, atque evincit: Nullum fluidum neque in corpus proprium, neque in illa quæ circumfluit, admodum gravitare, ideò, quia fluida se ipsa ita sustinent ut arcuatum tale corpus efficiant, super unum quodque in ipsis positum solidum corpus; uti quidem experimentis institutis probat, ovi putamen in acervo tritici, arenæ, imò globulorum plumbeorum collocatum, intusque cavum relictum, sustinere libras VII. neque damnum ullum recipere. Quin & insectum tenerum satis, ex vesparum ni fallor familia, sex libris globulorum plumbeorum dextrè super infusis, non fuisse contritum, sed vivum atque incolume perstitisse, non alia de causa, quàm quia arcuatum tale corpus efficiant globuli: multo verò magis fluida id præstiterint. Quæ si vera sunt, ut experimenta ibi sollicitè descripta dubitare non sinunt, tam est evidens à me adducta ratio, ut demonstrationis vices subire possit. Operæ pretium itaque facturus sit, qui parvulum hoc opusculum Latinitate donaverit, quo possent omnes de evidentia hujus mei asserti rectius judicare, id quod ut fiat in gratiam D. Ramazzini & publici, dabo equidem operam: tantò magis, quoniam simul apertissimè hinc patet, cur fluida non gravitent in propria sphaera, seu loco naturali, ut loqui amabant Peripatetici.

Quæ porrò ex Paradoxis Boyleanis arcescit experimenta, nihil prorsus ad nostram rem faciunt: ibi enim corpus grave gravi superadditum deprimere Mercurium omninò oportere, vel sine experimento rem æstimantibus perspicuum est; at hic aqueæ particulæ ab inferiore parte gregatim subeuntes, seque invicem sustinentes aërem extrudunt,

eumque altius submovent: sive jam ad latera ille abeat, & in latissimè patente sphaera superiore ætheris diffundatur, sive alio modo dissipetur. Hanc propriam sphaeram humidi aquosi incumbens ille quidem comprimit, sed non illud quod in ejus medio natat, aut existit in fundo: Habet enim aqueum illud in sphaera sua in illum reactionem, ut cum scholis loquar, & aliquo modo rationem solidi induit, quod aëris pondus sustinet, uti quidem modo videor mihi de aqua ipsa ostendisse. Quò verò fiat appertius, aërem aquæ incumbentem non augere pondus, ut facit oleum aquæ superinfusum, ad experimentum provocemus: Aptet Machinæ pneumaticæ Lagenam vitream D. Ramazzinus, illamque ita collocet, ut aquam superinfundere queat quavis altitudine. Exhausta deinde aërem, & videbit, non dissilire Lagenam, quod fieret libero in aëre. Qua causâ? nisi illud fiet quod dixi, & aqua circumfusa sustineat aëris pondus ne premat Lagenæ exhaustæ superficiem. Fluidum verò aliud subtilius, sed quod itidem aëre magis corporeum sit, vim suam in aquam exercere, mirum non est, quoniam & illud habet rationem solidi inter aërem & aquam intrusi, longeque diversæ est ab aëre naturæ.

Hic tamen objici posset: etsi aqua ipsa ex particulis similibus in unum corpus congregatis vim habeat sustinendi aërem, tamen à dispersis atque aëri intermixtis id credi non posse.

Quò igitur ostendam, aqua aëreum hoc crassius fluidum itidem habere rationem solidi, & posse sustinere vel submovere aëris columnam incumbentem, si non totam, (quod etiam non opus est) ex parte saltem, (quod sufficit) velim considerari, tantam harum particularum copiam in aëre nubilo tum existere, ut nebulæ ipsas nubes æquent. Idem enim nobis contingit sæpè per talem aërem ambulantes, quòd ambulantes per nubes: ut nempè madidas vestes & capillos inde reportemus, nec minùs largiter nos rigari sentiamus ac si per pluviam incederemus. Hoc sane mihi olim in Alpibus & aliis altissimis mon-

tribus ita accidisse non semel commemini: habent autem nubes rationem à solido non multum diversam, ut saltem mediam liceat appellare, natant quippe in medio fluido nec diffiunt; quicquid verò id facit, videtur mihi solidi alicujus naturæ aliquid induisse. Non est igitur absurdum, tale corpus terræ incumbens, cum in medio fluido possit natare, ubi & supra se habet columnam itemque subtus, sustinetque & sustinetur, posse itidem sustinere incumbentem eandem molem fluidi, aut partem saltem ejus ponderis, ubi substratum habet solidissimum corpus cui incumbat, adeoque pressionem minuere, ut nullo arcuato opere ad id sit opus. Interim gravitatem aëris non totam submoveri, sed molle hoc corpus comprimere, nec nisi tantum ejus frangi, quantum monstrat Mercurii descensus, qui sanè valde est exiguus, res ipsa loquitur. Ut non arbitrer *ἀδύνατον*, computum inire etiam humiditatis aëris ex barometro, si quis velit illi operi insudare, modò Mercurius à sola gravitate aëris, non etiam calore ejus & frigore h. e. expansione & restrictione aliquid patiat. Hic interim notari meretur, in Boyleanis experimentis semper solius aquæ incumbentis pondus expendi, non item simul columnæ aërcæ: quod favet asserto meo, aquam tunc cum separatim corpus constituitur, totum sustinere aërem, nec ejus pressionem in corpora in ea existentia quicquam habere potestatis, quæ hic super infuso oleo negari non potest: & sic disparitas meæ & à Boyleano experimento ductæ Ramazzinianæ rationis satis opinor ostensa est.

In iis quæ nunc sequuntur dum dicit: *Li- quida corpora è fistulis in quibus continentur, in sub- duplicata altitudinum ratione effluere, vellem paulò clariùs se explicasset vir doctissimus: etsi enim dicat, notissimum id esse, neque tamen ego quid sibi hic velit capio, neque alii viri Mathematici quos consulimus, peritissimi: præsertim cum neget hoc experimento fretus, partem inferiorem superiorem ita sustentare, ut illius directam pressionem impediatur: tametsi enim Boyleana experimenta rectè habeant nondum tamen evincunt, nullum prorsus ejus*

quod incumbit, ponderis partem in se suscipere quæ subjacent: quod adeò non absurdum est, ut ex corporum natura id spontè fluere existimemus: Certum enim ac evidens, ex vi percussio- nis à Cl. Borello magnam partem ex hoc principio explicata est; & licet infimum omnium totum pondus incumbentium sustineat, possunt tamen intermedia quoque ejus partem sustinere, & onus inter se partiri: quòd hic fieri credibile, imò certum est. Et verò omnino hæc vera causa est, quòd nos incumbentis aëris gravitatem non sentimus, prout ex antea allatis liquet. Nam quod vulgò dicunt ex æquali pressione id fieri, obscurum per æquè obscurum sanè explicant, nisi per hoc ipsum explicant.

Firma igitur stat mea etiamnum adversus hos arietes & inconcussa ratio, qua fieri existimavi, Aëris sphæram non omnem suam vim in Mercurium nostrum exercere. Quam ut quantum fieri potest, quam apertissimam reddam, meque totum dem, unum adhuc ad ea quæ jam prolixè satis exsecutus sum, addam: Memini me in Sinclario (qui eodem tempore, nec omnino impari cum Domino Boyle successu videtur aëris pressionem & fluidorum naturam perquisisse) legere, tenuem aëris columnam quanta palmæ insidere potest, centum librarum gravitatem æquare: Hoc supposito, considerandum venit, mutua aëris opera particulas aqueas, quæ in illo natant, vicissim sustineri, ita ut removeatur reliquæ Atmosphæræ pondus, dum interim globus terraqueus totum aquæarii fluidi pondus sustinet; Mercurius verò aquæreum illum cylindrum solum, qui infra aërem puriorem est, tanto brevior, quanto minus implet totius Atmosphæræ altitudinem, qui sane cum admodum brevis sit, præ illa, etiam si aqua milles gravior sit aëre, non æquabit centum pondo, sed haut paulò minùs: Unde perparum etiam Hydrargyrus descendit.

Sed quid opus est pluribus, cum res ipsa loquatur? Nam quod neutiquam incumbat prematque Mercurium totus aër cum aqueis per-

particulis, sensus docet, nam si fieret, idem profecto summa necessitate compulsus, altius exsurgeret. Quoniam itaque contra accidit, facile vel hoc uno apparet aliam rationem esse infusorum super aquam liquorum, & incumbens in sphaeram aquaëream reliqui aëris. Ut enim qui contradicunt, liquorem tenuem crasso superfusum non diminuere sed augere pondus ejus, ostensuri, solum sensum tellem advocant, ita eundem testem contrarium de Aëre quem subit extruditque humidum, cur repudiant? An locum illud Poëtæ.

La Ragion dietro a' sensi hà corte l'ali,
ubi ipsi volunt habet, ubi verò nolunt non habet? Nimirum descendere Mercurium videmus: an alia confingi ejus rei ratio aut ulli in mentem venire potest, quàm id fieri quia minùs quàm antea invenit resistentiæ in fluido quod superficiem ejus lambit? trudere ergo illud, faciliùs quàm antea cedens, & vincere, dum Totum quidem solo terraqueo incumbens, in eo quiescat, ipse autem ex medio imminens gravior pendenti, illud repellit?

Pergit D. Ramazzinus, & ut evincat destruetam, ut sibi persuadet, machinam meam omnem medelam respuere, exemplo conatur id roborare: *Forfan*, inquit, (perinde ac, si id supponendum, non certissimum esset) *ponderis aliquid Atmosphære decedere ab aqueis vaporibus intermixtis, dici posset eo modo quo D. Schelhamerus scripsit salinas particulas aqua affusa, non alia de causa disparere, & aque poris se insinuare, quàm quia in minima redactæ, leviores sint ipsa aqua: at sicuti id admitti nequit neque pariter affirmandum de aqueis vaporibus.* Accipio conditionem, & sicuti ostendi antea, in eo me non errasse, quòd salinas dixi leviores fieri separatas, verumque esse, eas propterea adscendere, non quòd specificam illam gravitatem amittant, sed disjectæ minus resistent quàm conjunctæ, adeoque accidentalis saltem pereat: ita non video, cur non adscensum illum vaporum eidem causæ potius acceptum referam, quàm solis calori, vel igni terræ centrali, quibus ipse in sublime eos ferri putat: etsi ad nostram controver-

siam præcipuam quidem id non pertineat. Adscensum dico; ut enim aliqua ignis vi ad expellendum eos è terra opus esse, non nego, ita postquam inde propulsi in aërem venere, non dubito ejus pondere incumbentis terræ, & vi reflexos ferri in sublime, non secus ac particulas salinas & ipsas metallicas videmus ex fundo in liquorem abire: quem adscensum adjuvat quidem in digestionem subjectus ignis ac calor, verum & absque eo eundem videmus contingere: ut aëris tepor hic in partes admittendus sit, sed ejusdem pressio tamen tanquam præcipua causa simul agnoscenda. Hoc prævidit Vir Clarissimus, indeque ad demonstrationem celeberrimi Galilæi confugit. Quam quidem agnosco, & ut ingeniosissimam meritò deprædico, an verò ad nostrum etiam hoc negotium expediendum sufficiat, valdè dubito. Cum enim una sit veritas, certè aut falsum erit ab omnibus approbatum ac creditum hæcenus principium hydrostaticum, quod ipse etiam agnoscit ac probat, corpora in fluido adscendentia esse iis leviora, aut falsum est novum ejus principium, majorem attactum efficere, ut etiam graviora attollantur. Videat ergo quodnam sibi sit deinceps amplectendum, novumne istud à se excogitatum, aut vetus illud, omnibus probatum. Antequam tamen id faciat, mihi det veniam, si quomodo & hic suos ipse manes patiat, commonefaciam. Computum scilicet inivit superficieum omnium particularum minimarum, & ad universam totius retulit, deinde contactum etiam eodem modo sumpsit sibi. Nam neque monet, se inferiorem tantum superficiem intelligere, & si intelligeret, inepta foret hæc ratio; æqualis enim foret proportio ponderis & superficiei omnium cuborum minorum ad cubum majorem ex quo exsculpti sint; unusquisque enim eorum non minus est cubus primo illo majore; etsi minor, & hinc æquali ad superficiem inferiorem pondere incumbet. Contactus verò ille lateralis & supremæ superficiei in computum venire non poterat; sola enim inferior superficies ab ea fluidi columna tangitur quæ attollit. Quod

ut appareat, consideret, bracteas aureas ipsas, & ramenta in tenuissimas lamellas reducta, quæ à torrentibus aut per venam labentibus rivulis abripiuntur, horizontaliter incumbentes supernatare, ut sæpe vidi in metallicis operibus; quas si ad quadratas aut cubicas quascunque reducas, etiam si æquales superficies habeant, nunquam videbit innatare sed mergi. Sic corpora graviora in latitudinem maximam passa etiam in medio aëre sustineri, Draco volans ex charta ligneisque bacillis conflatus me puerum docuit: idque ex eo esse intelligitur, quia superficies inferior à fluido subiecto sustinetur, cuius conatus sursum fortior est quam incumbentis deorsum: at si alia ratione statuas quam dictum est, ac revolvās in latus, etiam si idem sit contactus, nunquam tamen non continuo fundum petet, & quidem celeriter. Videt ergo quomodo attactus universus quidem hic nihil queat, aliaque causa ejus rei quærenda sit.

Et quomodo quæso cohæret cum attactu illo, quod dicit de solutarum particularum in menstruis adscensu? Fieri id ait, *Quia per fermentationem quandam dissoluta, susque deque agitantur, & in atomos resoluta ob adauctam superficiem ratione molis in mensurui poris resident suspensa.* Enim vero si perspecta fuisset celeberrimo viro vera solutionis ratio, certè non confugisset ad confusam illam agitationis ideam, neque ad superficiem adauctam ratione molis, cum non aliunde quam ex principiis Hygrostaticis hæc ipsa res deducenda sit, quæ in suspensione particularum in fluido tota consistit, nisi μεταβάσις εἰς ἄλλο γένος applausum mereatur, atque ex principiis alienis etiam demonstrari quid queat, secus ac recta dictitat ratio, omnesque periti artis demonstrandi consentiunt. Non aegrè ferat igitur, si primum negem, hic fermentationem intercedere, quæ quàm longissimè ab hac actione discedit. Hic autem metallica per salium acutissimas spiculas, adjuvantibus fortassis igneis quæ in his liquoribus ex destillatione residuæ sunt, (quod ut suspicer, multæ sunt causæ) in minima rediguntur, tum aqua Hygia longè gravissima, tenuissimas & re-

flexæ columnæ non amplius resistentes in altum attollit, ubi disparent, & pellucidissimam relinquunt: ex quo colligere est quàm sint exiguæ, cum omnem fugiant aciem oculorum. Id verò fieri, insinuante se subtus aqua illa, & per reflexam columellam quamlibet extrudente, argumento est, quòd, ubi parum ejus affundas, ut nulla sit inter utrumque proportio, dissolvuntur quidem, sed in fundo perstant: Ubi plus affuderis, illicò disparent atque attolluntur, licet nihil moveas. Quid ergo attollit, si attactus superficiesque multiplicata hic in causa est? Nam ille complecti tantum, non etiam pel- lere est potis.

Longè profectò meliùs *Aristoteles* explicavit rationem natantium in fluidis corporum, quàm ex Galilæo suo petitis istis principiis D. Ramazzinus *Meteor. L. IV. cap. postremo*. Ubi postquam ex Democrito eandem attulisset causam, quam Cl. Ramazzinus supra, calorem scilicet vapores & salia in aërem attollentem, sed tanquam ἡ ὀρθὴ ἐχόντα rejecerat, eò tandem evadit: Quædam corpora esse εὐδιαίρετα, καὶ ῥαδίως διασπᾶσθαι, quæ scilicet sint εὐόριστα. τὰ δὲ ἑλαττον ἐν ἐκείνῳ γέ- νει, εὐδιαίρετότερον. Quare quæ latitudinem habeant, πολὺ παραλαμβάνειν, itaque innatare, quia multum comprehendant, & quæ contraria modo se habeant, deorsum ferri: Concludit tandem: Quandoquidem ergo & pon- dus vim quandam habet, quæ deorsum fera- tur, & liquores, quæ resistant & non facili- ter findantur, hæc (duplicem hanc vim) invi- cem conferenda esse. Si enim illa superet, vim facturum ipsum grave, sin imbecillior fo- ret, superius manere. Latitudinem autem superficiei quia plus comprehendat, ad hoc multum facere. Ubi non nisi inferioris at- tactum rectissime considerat. Itaque quia ponderosior est aqua plumbo in latitudinem extracto sub tenui bracteæ forma, illud su- stineri, & innatare constat, quoniam plus scilicet sub se comprehendit. Subtilissima hæc, sed rectè expensa perpulehrè dicta sunt & verè. Fit enim hoc revera διὰ τὸ μὴ διασπᾶσθαι τὰ πλεον ῥαδίως, τὰ δὲ ἐναντίας ἐχόντα.

ἔχοντα τοῖς σχήμασι διὰ τὸ ὀλίγον περιλαμβάνειν ,
Φέρεται κάτω.

Ad ea quæ jam sequuntur , seq. pag. 28. non possum non rursus animadvertere , ex his ipsis quæ hic affert , verbis , quo animo dixerim illud : *Quia ascendit* , facile cum potuisse perspicere : nec possum dissimulare , male habere me , tam stupidum tamque bliteum visum esse doctissimo viro , qui existimem , Mercurium nullo impellente , (fortassis Lini funiculo attractum) sponte se elevaturum : neque sat erat erroris tam crassi coarguisse , nisi & illuisset insuper dicendo ; *Ingenuam hanc esse confessionem , More scilicet magnorum virorum*. Ego verò illum vicissim , & quidem non temerè admonebo , quàm parum in loco & acutè minùs Danteum illud acumen hic interposuerit , & pressionem aëris sensibus obviam esse putet. Quod sensibus patet , omnes facile pervident & sentiunt : At hæc aëris pressura non modò per tot secula omnes , etiam exquisitissimo sensu præditos , non ex plebe tantum homines , sed etiam Philosophos fugit constantissimè , nec nisi coacta natura , & vi ipsi illata , demum innotuit haut ita pridem , sed nuper etiam celeberrimum Borellum contrerraneum suum latuit , quod ipse mox fatetur. Adeòne & ille erat insensatus , ut rem omnibus obviam non caperet ? Quod minus premitur Jove humente Atmosphæra , expedita nunc ejus pressura , sensuum est æstimare ; non erat antea , cum nondum Guerikius noster invenisset , quibus patere id posset , machinas. Deinde etiam , quàm sit parum cautus , dum *leviorem aërem esse & minùs premere* ita conjungit , ac si hæc duo se invicem ponerent , nec ex alia causa quàm quòd levior sit , aër minùs premere possit : cum ego , si non esse reapse , posse tamen subesse aliam quam perspicuè demonstraverim : Nam de re inter nos convenit , de causa tantum , nimirum utrum à levitate , an verò à suspensione eveniat ut minùs premat , dissidemus : quod sanè sensu deprehendi nequit , sed ratione ritè instituta eruendum est ; nisi nova experimenta sese offerant. Quid ergo impedit , quo minùs vi-

cissim exclamemus : *En quomodo nimia confidentia sui etiam perspicacissimis alioquin viris possit imponere*.

Nec magis vel æquum vel circumspectum se exhibet in reliquis : Quæ enim est humiditatis aqueæ aut siccitatis aëris cum quatuor qualitatibus respectu morborum convenientia ? nisi quod humidum ego nominavi humidum , postquam particulas aqueis id constitutuere satis exposui. An nobis cum causis mutationis aëris hic res est ? Nihil ergo habet quod hic coarguat , nisi fortè putet ipsa etiam nomina qualitatuum dictarum abolenda esse , ut nuper celeberrimus Boyle aliique Naturæ nomen.

Quod verò dicit *se observasse Mercurium eadem altitudine esse tam meridiana luce , quam nocte caliginosa , hyeme quam æstate* , nihil ad rem facit : non enim de solis præsentia vel absentia nobis sermo est , sed de aqueis particulis in aëre præsentibus vel absentibus , neque enim calorem & frigus Barometro metiri animus est , sed aëris pondus.

His adversus meam hypothesein ita disputatis , ad sua redit D. Ramazzinus. Et de sale quidem , quem ego pluviosa tempestate ab aqueis particulis solvi potius ac retineri quàm deprimi dixeram , persuasum vult , id non fieri in aëre , ut in aqua , idque experientiam testari , cum nimboso cælo è carnibus salitis liquatum marinum sale (nos culinarem & ex salinis excoctum adhibemus) in terram videamus depluere. Nihil verò inde ejus opinioni præsidii est , cum aqueæ illæ particule quæ cum solvunt , simul decidunt , non ille exturbetur solus , remanentibus istis ; Utique enim hic aqua hære in aëre , sal sincerum & solum depluere oportebat : quod fieri non poterat. Verum & Chymicos id nosse scribit , qui , ut spiritum sulphuris eliciant , nebulosos eligant dies. At & hic eadem ratio est : fit enim hoc in id , ut cum humido in aëre natante se jungat siccum ex se acidum sulphuris , quo destitutum in conspectum venire nequit , & ita simul guttatim decidat. Indicio est , quod in ejus destillatione necessum sit pariter aquam in vas recipiens infundi ,

fundi, quæ excipiat illud sal, *Pblegma enim est vehiculum salinarum particularum*, ut egregiè docet Celeberrimus Wedelius, amicus meus summus, *Pharmac. in Art. Form. Red. II. 5. 1.* Consuli vero cum primis ea de re meretur ejusdem Pharmacia Acroamatica, l. 3. 3. §. 21. ubi ostendit, *humidum & vehiculum esse salium, & corporaturam iis largiri, unde non esse operæ pretium, spiritus Salinos destillare, nisi hocce intermedio.* Videt ergo ei fallaciam non causæ ut causæ imposuisse eamque fallaciam trudere, cum sententia sua simili laboret vitio.

Porro vero opinatur: *Ventum Boream partium nitrosarum esse vectorem*: quam autem rerum suarum certus sit, ex subjunctis patet, ubi ait: *se credere, polum septentrionalem exspirare aliquid quod aëri robur adjiciat, sive particule nitrosæ sint, sive quid aliud nobis ignotum.* Mihi vero certum esse videtur, hoc aliquid nihil esse. Non dicam nitri nativi nihil quiquam in Septentrionalibus locis reperiri, sed in Asia, in Ægypto & in Saxonia quoque inferiore, prope Stasfurtum opidum, salinis clarum. Polus autem ipse cum nihil sit reale, nec ab aliis terræ tractibus differens, nihil profecto exspirare potest: nisi quis credat spiraculum aliquod circa punctum polare exsistere: Si verò tractum Polarem se intelligere dicat, hunc etiam nitro præ cæteris regionibus scatere, experimento compertum est nullo. Quod autem ficcus Aquilonius est, & nihil humidi hoc est particularum aquosarum, (ne iterum mihi apud D. Ramazzinum sit fraudi vocabulum receptissimum & quo carere haut possumus) secum vehat, eo fit, quia rigentibus aquis, ex mari glaciali nihil humidi secum potest abducere: nam ex glacie obductis locis nihil spirat, nisi ea solvatur: uti fit cum intenso frigore, solaribus radiis incumbentibus, glaciem veluri fumare videmus non raro: si quid verò abripiat secum, particule illæ frigorificæ potius fuerunt, quas mensibus hyemalibus glaciem inducere, & reapse in aëre tum exsistere, Illustris Boyle, Lib. de Frigore satis certum reddidit. Cur autem flante Borea,

in altum tollatur Mercurius, ad Austrum concidat, dixi ego, & quidem, nisi fallor, satis bene. Nempè incrementum sumere pressuram aëris, cum sudum est, quia totis viribus incumbit, impediri vero humidis, ne totus premat, quibus subtractis, redeat ad pristinum robur, ex mea hypothese in promptu est æstimare, quam si admittat Vir doctissimus, mirari desinet.

Sed ut videat quam levibus innitatur sua credulitas conjecturis, dum ex Polo septentrionali (qui nobis multo hic est quam ipsi, sublimior, & propè verticalis) effluvia egredi existimat, quæ aëri robur addant, hic aliquid de tempestatum ratione per Germaniam mihi animadversa interseram, quod cognitu non omnino ingratum fore spero. Scilicet non eadem in Transalpinis regionibus, atque Cisalpinis ventorum natura est. In Italia atque universa, si Hippocrati fides est, Græcia, Auster humidus est ac mollis, qui laxet poros animalium, seu potius fibrarum robur dissolvat, perinde ac videmus fieri, si humectes quamcumque membranam, tendinem, nervum. Unde flaccescit quasi corporis constitutio, in se concidunt viscera, tonusque eorum vitatur, ut neque excernere superflua, neque circulationem humorum promoverè possint. Hinc defluxiones in musculos (quæ nihil aliud sunt quam stagnationes feri, quod gravius sanguine & crassius, ipso transeunte, in carnibus post illum relinquitur) & Rheumatismi, capitis gravedines, coryzæ, tusses. Aquilo contra ficcus est & serenus, robur visceribus addens, quia humidum absument: nam sibi relictus, dum corpora ventilando, & perflando, illud repellit, & hærentes in aëre aqueas particulas abripit, secumque abducit, siccatur: quod facit etiam omnis aër sincerus quidem, ut aliunde constat. Ast vero in Transalpinis regionibus & Germania non id perpetuum est, sed pro situ locorum diversimode se habet. Nam versus Italiam eadem quidem prope obtinet ratio, idque tanto magis, quo propius ad Alpes accesseris: in mediterraneo vero ejusdem, ubi ego natus atque educatus sum, Auster aliquando

aliquando quidem pluvium cœlum infert, at plerumque tamen serenus est, itemque etiam septentrionales venti. Ubi inde in inferiorem Saxoniam descendas, alia rursum facies? Nam ibi Auster omnium gratissimus, rarissimè pluit, contra vero Zephyrus, Poëtarum veterum delictum & Floræ proculus, perpetuò nubibus aut pluviis molestus, eripitè conspectu cœlum: verum & Boreas nubilum exhibet, ita tamen, ut aliquando etiam sit siccus. Eurus autem Orientalis ventus (quod itidem, si rectè memini, in Italia secus esse observavi, ubi & ille aliquando est humidus) constantissimam serenitatem inducit, & siccitatem tantam, ut Anno seculi 84. (tum enim Professorio munere in Illustr. Helmeſtadiensi Academia fungebatur,) cum per totam ætatem regnaret, per omne id tempus, ne guttula quidem aquarum cœlestium decideret: unde summa annonæ caritas eodem anno ibidem oriebatur. Hic verò Holsatiæ Auster serenus, nec nisi ad occasum ortumque deflectens pluviosus est: Subsolanus modò pluviâ modo serenitatem comitem habet, Aquilo verò non raro pluviâ aut nubes inducit, rarituscule serenus est.

Ex quibus apparet, nihil roboris inde aëri expectandum esse: quamvis in Italia, & per Germaniæ partem à mari, quod transit, remotiorem, corpora fibrasque firmet: Neque tamen id ubique verum est, neque si esset, aër est corpus fibrosum, ut robur tale suscipere ab ejus expirationibus possit, non enim hinc illis robur accedit, sed humidi expulsi. In aprico vero etiam est, ventos ex se quidem neutiquam esse considerandos, cum maxima sit, eorum constitutionis pro locorum quos permeant, conditione, varietas. Nam si quid in via vaporosi adveniunt, rapiunt, & in regiones quas adeunt, secum avehunt, talesque ad nos adveniunt, quales sunt regiones quas perflant. Hæc causa est, quod Africus ventus, per mare transiens mediterraneum, in Italia humidus semper, in Germania, seposita dudum ibidem & in Alpibus Noricis humiditate sua, magnam partem siccus sit, & sudum habeat cœlum,

idque magis, quo longius ab Italia recedit. Eadem est ratio, quod Septentrionales ibi & in parte Germaniæ superiore sicci & sereni sint, in inferiore vero nubili, in Cimbria sæpè pluviosi. Nam per Septentrionalem Oceanum, & Mare Daniam circumfluens ad nos perveniunt. Eadem de causa ab occasu ruens in superiori Germania serenitate gaudet, in inferiore Saxonia pluviosus, & aquosus est, quod ex Mari Batavico haurit, ibidem deponens; apud nos verò, quia ex Germanico Oceano haurit aquas, æquè ac Subsolanus, per mare Balticum migrans, plerumque nubibus & pluviis comitatur, quas alibi dispellit ac dissipat. Sed de his plura differere, extra oleas foret evagari, interim hæc per occasionem observata, hic communicare placuit, ut appareat, ventos non sua natura tales esse, quales hic aut ibi se exhibent, sed aliundè suas istas qualitates accipere: Tum verò ut eximam ex animo errorem, Nitrosas partes ex Septentrionali polo exhalare, aut robur à vento Boreali aëri accedere. Ista verò omnia multis aliis observationibus corroborare possem, si quid Constantinopoli & in Ægypto fieret, ex itinerariis ac relationibus eorum qui has oras adiere, cumulare esset animus: verum hoc alterius loci, mihi verò eò unde diverti, redeundum est.

Ea quæ deinceps examini subicit, planè aliter recenset D. Ramazzinus atque ego protuleram, eorumque sensum prorsus pervertit. Non dixeram ego, *admisso, aërem aqueis particulis refertum leviorē esse quā sibi relictum, multa sequi absurda*, sed: *Admissa ratione Cl. Ramazzini* (quæ est, propterea descendere Mercurium, quia aqueæ particulæ salinas, nitrosas atque terreas exturbent, & in eorum locum succedant (*illud absurdum colligi: Has particulas in aëre natantes plus millies superare aëris pondus in quo natent*, idque ideò, quia tanta earum copia in eo esse oporteat, quanta ad totum implendum requiratur, alioquin posse simul cum aqua in aëre subsistere, neque necessum esse ab eo expelli: cum quibus planè non pugnant quæ ille hic disserit, &

& ego quoque supra stabilivi. Aliud enim est negare simpliciter, innatare graviora posse levioribus, aliud negare, tantam copiam innatare, ut superent pondere ipsum corpus fluidum in quo natant, illudque totum: quod de aqua regia aurum sustinente, dici sanè nequit. Non ergo habet quod miretur, me, qui Mercurium dixerim esse corpus in fluido tenuiore consistens, corpusculorum in aëre natantium pro ingenti absurdo repetere, cum id nusquam fecerim simpliciter, sed ut dixi.

Mirari potius subit, quod aqueis particulis aërem subeuntibus, pondus ipsi accedere, ipse negare audeat: perinde enim est ac si diceret: aquam particulis salinis imbutam non fieri graviores, quod tamen de aëre ipse asserit. Quin imò aër multò gravior redditur accessione aquosarum, quàm salinarum aqua, nimirum tantum accedit ponderis aëri, quantum aquæ accedit. At aqua milles superat aeris pondus, si ergo millena pars aquæ insit aëri, jam duplo erit ille gravior, salis verò ad aquam multò minor est proportio, subdupla fortè, imò vix. Undè apparet, quanta hæc sit proportionis diversitas.

At non semper, ubi aër ex sereno fit nubilus, nova hæc materia, inquit (ex terra) accedit, sed vapores illi per magna spatia dispersi, in unum coguntur. Esto! dum hoc fit, ibi sanè ubi coeunt, aër fit gravior, alibi, unde recedunt, eodem vacuo relicto. Verum attendamus etiam ad illud semper. Nimirum exhalare eos ex globo terraqueo concedit facillè D. Ramazzinus, qui in reddenda ejus rei causa tam operose antea erat occupatus: redire etiam, unde profecti sunt pluvioso cælo, manifestum est. Quid superest? nisi ut vel tum fieri graviores aërem, ubi augmentantur, concedat. Undeunde ergo adsint, aër sanè fiet gravior, levior si in aliam ejus regionem recedat. Sed in illa, unde excedit, regione tantum; perinde ac levior est aqua Marina, ex qua per frigus hyemale expulsum sal, in reliquam sui partem concessit, quod fieri, obrigentibus undis, nova ar-

te, singulari industria detexit nuper ingeniosissimus Reyherus.

Quod observationes attinet, quibus aquarum per pluvias deciduarum mensuram capere ausum est humanum ingenium, laudandus sanè conatus: sed etiam hic cautione opus, ne stulta prave judicet sententia. Pulchrè habet Petri Castelli Thrasimenum ad lacum pertinens: sed in Mariottana illa multum fortè desideres. Non jam meum est, illud omne plenius exquirere, & computum illum, ad Sequanæ aquas conferre: sed quòd ad nostram facit controversiam, sexdecim illi pollices fortassis minùs exactè sunt computati. An non enim per totam æstatem multò plus aquæ exhalaverit, quàm fuerit relictum, facillè perpendet, qui vel in umbrosis, ac temperatis locis sepositam quotidie notabiliter minui, non ignorat: taceo, uno in loco plus, alibi minùs pluere: aliam regionem siccam &, ut loquitur Cæsar noster, Aquiloniam esse, aliam Australem & humidam: neque non vel triennii ratio nos potest hic plurimum fallere.

Sed quicquid hujus sit, cum sexdecim pollices aquarum sexdecies mille pollices aëris pondere suo æquent, tantum certè pondere suo æquent, tantum certè ponderis aëri accederet quotannis vel circiter, tantòque foret ille gravior quàm erat sibi relictus, si simul omnis illa aqua incumberet, cum aquæ cælestes non nisi infimam regionem aëris, quæ circa globum terraqueum est, occupare, jure credantur. Verum computum talem iniire non licet, neque id volui egomet mihi, contentus, si D. Ramazzinus cogatur mihi concedere, sat magnum pondus aëri per aquosas in eo natantes particulas accedere.

Hæc ita credidi, Præses AMPLISSIME, Viri celeberrimi animadversionibus in meam ad Te epistolam fuisse reponenda: non contentionis serram reciprocandi gratia, sed quia, cum possem, laborantibus sub gravissimis, quibus acutissimi vir ingenii illa oneraverat oppositionibus, meis assertis succurrere, æquum esse existimabam: sit enim amplius iis diductis, & dilucidius expositis, futurum

turum sperare licet, ut rectius mentem perspiciat, quam festinatione qua isthæc conscripseram, & infelicitate ingenii impeditus, minus perspicue & verbis non sat idoneis fortè expressam dederam.

Hoc si fiat, æquove animo omnia porro consideret, spes altera lætat animum, cum fortè in meam sententiam pedibus iturum: quod si obtineam, impendio magis animus gaudebit mihi; sin minus, & non omnia ad palatum sint, certè aliqua approbaturum confido: qua de re itidem multum mihi gratulabor; si ne hoc quidem, Tibi saltem, Germaniæ nostræ decus & honoratissimæ societati vel diligentiam vel conatus meos approbasse, haut postremo in lucro ponam. Te arbitro inter nos isthæc aguntur: si quis nostrum ardori, quo ferimur in hos foetus, nimium indulserit, tuum erit judicare atque ignoscere, si illud modestia detrectet tua, eruditorum universo cœtui id officii relinquatur, cujus utriusque tribunali meas istas meditationes lubens meritoque submitto. Non enim ea sum vel temeritate vel etiam impudentia, ut justam demonstrationem me dedisse existimem, Mathematica certitudine, & cui nihil opponi possit, prout Cl. Ramazzinus mihi ultimis lineis perperam objecit, ego verò ullibi in ipsa commentatiuncula me professum esse, haut memini; nisi quod semel addidi parte altera de Atmosphæræ sustentatione per aqueas particulas, tritum illud Q. E. D.

Quibus quidem verbis nihil derogatum velim moderati animi titulo: dudum sanè didici quam ad lapsum prona sit humana mens, præsertim in illis occupata, in quibus nobis res est cum materia, quæ καὶ ὅλα πρῶτον illud, in demonstrationibus perfectis adeò necessarium non facillè admittit, adeoque abstractis à materiæ conditione atque incertitudine cogitationibus inferiorem multò esse necessum est. Itaque non magis pertinax quàm amicus adversarius meus, si quid inveniri rectius istis à quoquam possit, lubens & gratulabundus & palmam cedam; Nec minus me ipsi obstrictum profitebor, si & perspicue & evidenter,

hoc est magis solide quàm nunc ab ipso est factum, opinionem hanc meam falsitatis convincat, quàm si veritatem agnoscat. Huic uterque militamus: in tam nobili certamine vel succumbere gloriosum fuerit. Neque tamen diuturnæ aut duraturæ controvertendi necessitati cuperem involvi, qua isthæc in volumen excreverent: retrahunt enim me, cum docendi juventutem publicus privatusque labor, tum ægrotorum sollicitudines, aliaque quibus distringor bene multa; denique & publici boni causâ suscepta elaboranda aliqua, quibus vix reliquæ vitæ sufficiant dies. Et verò ex iis quæ a nobis usque adhuc disputata sunt, satis de sententia mea constare posse arbitror, ut aliis non magnopere sit opus. Quod igitur in foro fieri consuevit, ut post iteratas causæ ventilationes, ad Judicis arbitrium litigantes submittant, idem mihi hic jam licebit, postquam unum addidero, de Mercurii in Barometro motu. Hunc instantibus tempestatibus atque procellis magnam subire mutationem, & ex tubo promptè descendere compertum est. Ejus rei causam D. Reyherus, Mathematicum in hoc Lyceo Professor, remotioni Atmosphæræ solet adscribere, ut non tam gravis ac pro more incumbat: sive cedere eam ventis, in inferiore aëre turbantibus, sive vaporum exhalationibus submoveri, aut alia causâ tolli existimet: qua de re ipsemet fortè mentem suam aliquando plenius aperiet. Quod si exorabitur, multis fortè nominibus illi eruditus orbis erit obnoxius. Nam ultra septemdecim jam annos singulis fermè diebus aëris mutationes quater observat, & altitudines Atmosphæræ, gradus caloris & rigoris, humiditatis & siccitatis, ventos ac tempestates denique diligentissime annotat atque describit: ego verò in antecessum id monere volui, quoniam meæ sententiæ haut parum inde roboris accedere existimaverim.

Interim quod ad me dedit epistolum, dum hæc inter nos agitur controversia, occasione observationis in tubulo perpendiculari à Cl. Ramazzino institutæ, impetrata ab ipso venia, placuit his subjungere.

Nihil jam superest, quàm ut proluxæ huic
 descriptioni, cui veniam des obsecro, nunc
 tandem imponam finem, prosperrimosque ti-

bi, tuisque omnibus conatibus appreher suc-
 cessus. Vale.

Scr. Kiloniæ Holsatorum, in Academia
 Christian-Albertina. M. DC. IIC.

VIRI CLARISSIMI
 SAMUELIS REYHERII,

Codices & Matheseos in Academia Kiloniensi Professoris,

AD AUCTOREM

EPISTOLA,

ET HUIUS IN EANDEM BREVIS COMMENTATIO.

HONORATISSIME DN. COLLEGA.

Clariss. Dni. Ramazzini Epistolam per-
 legens, inter alia novum ejus vidi ex-
 perimentum, quo Mercurium in tubo Tor-
 ricelliano hæere posse demonstravit, licet
 nullum vasculum Mercurio repletum, cui
 orificium fistulæ immergatur, sit suppo-
 situm; experimentum autem hoc non nisi ad-
 hibitis gracilioribus fistulis succedere animad-
 vertit: Optarim autem Cl. Virum tam longi-
 tudinem, quàm amplitudinem tubuli, nec
 non vacui altitudinem significasse. Interim
 adscensus & descensus Mercurii causam, non
 auræ subjectæ gravitati aut levitati, sed po-
 tius circumstantis aëris, frigori & calori (qui
 materiam ætheream vacuo inclusam alterare
 potest,) adscribendam esse, ex circumstan-
 tiis a laudato Viro annotatis colligi posse au-
 tumo, dum pag. 22. ita scribit.

*In humida & Australi tempestate, qualis
 fuit 13. Aprilis, sic Mercurium descendere ob-
 servavi, ut illius aliqua portio extra fistulam
 penderet in aëre, satis jucundo spectaculo; non
 satis admirans, quomodo corpus tam ponderosum
 suspensum haberet, nec à reliquo in fistula con-
 tento divelleretur.*

*Die tamen 21. ejusdem mensis ob continuatas
 pluvias, depressiori facto Mercurio, tandem
 ejusdem guttula in vas subjectum decidit, quod
 pariter die 3. Mai mibi observatum, qua die
 validissime spirarunt venti Australes. Qui-
 bus postmodum silentibus, ac ventis Borealibus
 reslantibus, disjectisque nubibus, ad dimidium
 ferè pollicem in hac fistula elevatus est Mercu-
 rius.*

Ex quibus abundè patet, spirante Austro,
 & aëre calefacto, Mercurium descendere,
 postea verò, spirante Borea, & ingruente
 frigore, eundem adscendere debuisse.

Cæterum hac occasione aliquot experi-
 mentis tentavi naturam Mercurii, & qui-
 dem.

I. Illum non sine tædiofo labore intrusi in
 tubulum angustissimum altero extremo cœ-
 cum, ubi sine alteratione hæsit, & adhuc
 hæret.

II. Infundibulo vitreo satis parvo immisi,
 ubi substitit, quasi nullum invenire posset exi-
 tum: percussus, particulam in partem infun-
 dibuli inferiorem eamque angustiolem dimisit,
 ubi iterum hæsit, interstitio vacuo inter elap-
 sum,

psum, & eum qui in sinu permanfit, relicto; Cum v. paulò plus Mercurii infunderetur, gravitate sua descendit, particulam ante hærentem protrudit, ac totus in vas subjectum effluxit.

III. Aliquot tubulis utrinque apertis Mercurium immisi: quo graciliores, eo plus retinuerunt. Præterea in mentem venit, in tubulis vitreis angustioribus utrinque apertis aquam, cui imponitur, spontè ascendere ad insignem altitudinem; si verò amplior sit tubulus, nulla aqua ascendit: At si satis amplus tubus arena repleatur, ad multos pollices li-

quor ascendit. Si verò quis tubulum talem hydrargyro imponit, tantum abest ut ascendat, quin potius multum deprimatur Mercurius. Interim autumo eodem modo adscensum Mercurii adjuvari posse, quo antea adscensus aquæ mediante arena adjuvabatur, si nimirum tubus impleatur scobe cupreo, stanneo, plumbeo, vel aureo, hinc enim procul dubio hydrargyrum ad insignem ascendet altitudinem. Hæc sunt Vir Experientissime, quæ inter varias occupationes tentare potui, Tibique communicare debui. Vale & fave Tuo ad similia promptissimo.

S. R. P. Pub.

Datum die XIX. April.

Utpote Natali meo LXV. anno
a. a. Chr. c15. 15. c15. Juliano.

EX his Clarissimi & Experientissimi Reyheri observationibus celebratum illud experimentum D. Ramazzini, in quo maximam posuit spem, admodum redditur dubium. Si enim in hac fistula ex alteratione ætheris vacuo inclusi, adeoque circumstantis æris calore aut frigore motus Mercurii deduci potest, hunc Mercurii adscensum & descensum non amplius Barometri, sed Thermometri affectionem esse reputandam intelligitur.

Mirum autem in D. Ramazzini tubulo mobilem, in D. Reyheri verò, quietum & eundem semper Mercurium observari: Quod etiam me facit ut hæream, neque quicquam amplius ea de re audeam pronunciare.

Videtur ea esse Mercurii natura atque conditio, ut non modò sibimet ipsi occulto particularum nexu implicatus cohæreat, verum & aliis sive applicet se, sive insinuet lubenter: indeque à parietibus vitri ægrius secedat, ac si hamatæ sint, aculeisque reflexis, quibus poris vitri per transitum insigantur, armatæ particulae.

Unde & in infundibuli suprema parte hæ-

sit, propulsus verò in angustiores, non omnem expulit aërem, sed eò fultus facilius substitit. Et sanè in aliis permultis rebus quas attingit, sua relinquit vestigia: manibus putata tangentium, omnibus metallicis laminis aut valis, in quovis etiam ligno, præsertim verò cum speculis, accedente Bismutho, in amalgama redactus, arête coit, seseque fortiter iis applicat.

Quæ etiam est causa, ut quò sunt graciliores tubuli, eò plus ejus retineant, cum tamen majorem columnæ Mercurialis altitudinem facilius vincere subjectum aërem, & pondere suo expellere par esset. Ast secùs accidit, ejusque rei causa intelligitur, quod exteriores ejus partes vitri parietibus; inferiores his ipsis exterioribus arctius nectantur, & implicentur penitus.

Quæ cuncta eò collimant, ut Mercurius in tenui fistula non solo aëre qui substratus sit, retentus videri queat, & quod aliæ etiam causæ ejus descensus & adscensus esse possint ac à Viro Cl. observatæ allegantur. Verùm hoc effugio, justum licet fortean fiet, nihil tamen opus est, sit enim, descendat ille ad

præscriptum & ex causis D. Ramazzino memoratis; cum tamen iis jam in ipsa mea responsione quantum satis est, obviam iverim, nihil est quod hinc decedat meis assertis. Sed

hæc tandem concludamus, & istam controversiam Philosophicis, ad quos pertinet, relinquamus.

Illustrissimo, & Celeberrimo Viro

ACADEMIÆ N. C. CÆSAREO-LEOPOLDINÆ
PRÆSIDII MERITISSIMO

D. LUCÆ SCROECKIO,

BERNARDINUS RAMAZZINI

S. P. D.

Miraberis forsan, Præses Amplissime, quod cum olim Clarissimus Vir D. Guntherus Christophorus Schelhamerus, Archiater Gottorpiensis, & in Kiloniensi Universitate Medicinæ Professor, litem mihi contestatus fuerit, circa veram & germanam causam adscensus, ac descensus Mercurii in Torricelliana Pistula, pro vario aëris statu, & illius modò ad pluviam, modò ad serenitatem conversione, ac tuo in Foro, Teque Iudice per literas utrinque fuerit disceptatum, variisque ultrò citròque editis scriptis, ac postremò Vir Clarissimus pro sua causa satis abundè scripserit, in unum Opusculum contractis iis, quæ inter nos fuerant disputata, cui subsidiariam Epistolam D. Reykeri, in eadem Kiloniensi Universitate Mathematicæ Professoris, tanquam suæ causæ allegationem adiecit; cumque postea mihi altum fuerit silentium, non secus ac si illius rationibus acquievissem, nec haberem ampliùs quid reponerem, miraberis inquam, quod post decem annos novis scriptis à tuis occupationibus interpellare Te audeam. Possèm equidem causari, ac præcipuè improspèram meam valetudinem in culpa fuisse, quæ me, postquam Patria relicta Patavium veni ad Professorium munus in re Medica, per decem annos exercuit, & adhuc exercet, experientia edoctus, quam verum sit illud, quod Arbor vetus ma-

lè transfertur; sed illud quod à novis responsionibus & instantiis magis abducebat erat, quod neque Vir Clarissimus præjudicata illa sua Problematis solutione, neque me conjecturis meis ad tam grande secretum esse perventuros cognoscerem, neque Tu Vir Sapientissime sententiam tuam hac in re si proferre voluisses, non nisi per aliam viam ad huiusmodi arcanum perveniri posse judicaturus fuisses; attamen quia persuaderi nequeo, me propter tam diuturnum silentium tanquam in causa deserta, non ampliùs audiendum, ac propterea, ut dici solet, è causa mea cecidisse, cum in re literaria non tam arctis legibus temporis præscriptiones teneri existimem, ut in forensibus judiciis, denuò prodire ausus sum; siquidem humanitatem tuam Præses doctissime talem esse novi, ut quocunque tempore benignas aures mihi sis commodaturus. Absit autem, ut ab huiusmodi tuo Foro declinem, & ad aliud Tribunal provocem, quod etiam si vellem, quale illud sit & ubinam, reperire nescirem, cum sciam, quod Tu, & sapientissimus sis, & servantissimus æqui.

Utut ergo pro certo habeam, quod si controversiæ telam, quam D. Schelhamerus orsus est, ego vellem producere, rationes meas æquis auribus Tu Vir Optime esses accepturus, attamen scito decrevisse me propositiones, & varia postulata, quæ in hac secunda

sua

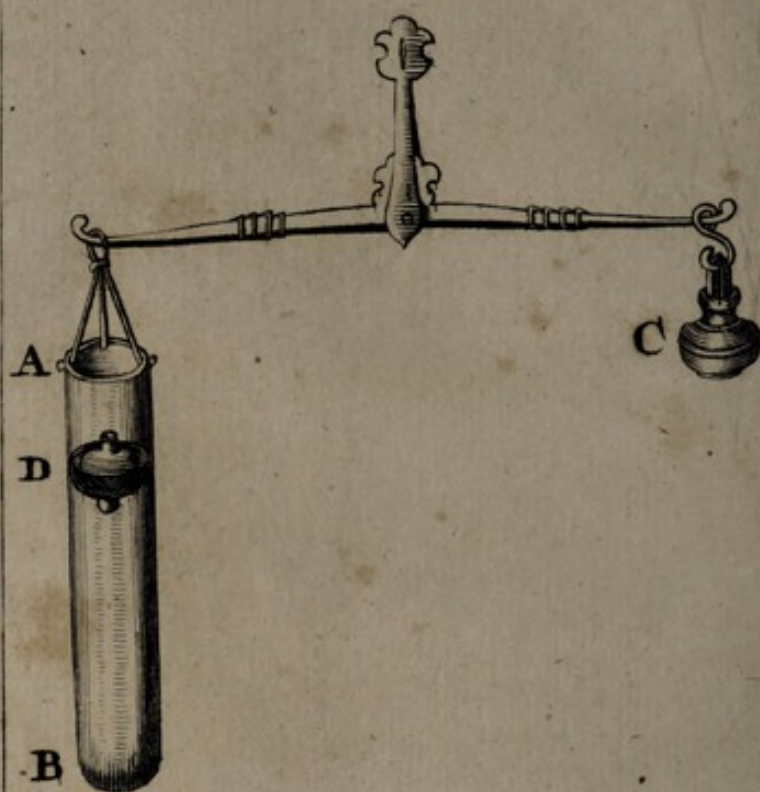

Fig. 100

Pag. 269.

sua Epistola D. Schellhamerus in medium produxit, intacta, & in suo robore velle relinquere, ut apud omnes liberum sit iudicium, an ad problematis solutionem quidquam conducant, neque me pariter pro mea hypothese de nitrosæ materiæ præcipitatione pluvioso tempore, quæ leviolem faciat aëris columnam Mercurio incumbentem, novi quidquam allaturum, licet non pauca suppeterent, eoque magis, quò, ut nuper legi in actis eruditorum Lipsiæ, Auctor Clarissimus Dissertationem edidit de nitro, cujus genesis totam à terreno corpore deducit, adeò ut persuasum habeam, nitrum aëreum prorsus explodere conatum fuisse; propterea ne novis quæstionibus implicemur, illius placita nequaquam convellam, imò quoniam in hac nostra concertatione, ubi primum Actor fuit, postmodum reum se fecit, dum in hac ultima sua Epistola satis prolixa, illum valde laborare video, ut propositiones suas, & regulas hydrostaticas ab iis quæ in secunda mea Epistola objeceram vindicaret, lubens sinam ut res suas sibi habeat, ac tueatur. Hujusmodi tamen disquisitionem, & nostra hæc certamina, qualiacunque fuerint, Naturæ Curiosorum Collegis minimè ingrata, & molesta fuisse existimo, quando à Doctissimo Viro D. Bernardo Valentino hujusce literariæ controversiæ acta est mentio in Ephemeridibus C. N. Decuria 3. Anni 7. & 8. in Appendice, ubi compendiosè refert ea quæ utrinque fuerint scripta, & discussa, imò incitamento mihi videbatur esse ad controversiam prosequendam.

Ne autem ulterius Te morer, unica ratio hujus Epistolæ conscribendæ fuit, ut Tibi & Orbi literato, novum modum solvendi hoc problema communicarem, non tamen ex paupere meo penu haustum, sed à Celebrissimo, & Doctissimo Viro D. Leibnitio habitum. Postquam enim D. Schellhamerus postremam suam Epistolam edidit, in qua per hydrostaticas regulas nodum istum solvere annisus est, sed frustrante diligentia, ut ego credidi, à D. Leibnitio, cujus suavissima consuetudine ad quinquaginta dies olim

Mutinæ usus fueram, per litteras quæsi, quid in hoc tam abstruso negotio ipse sentiret; favit ille votis meis atque uti promptissimus & paratissimus ingenio est, Epistolam ad me conscripsit, una cum figura Mechanici Artificii, quoad sensum usque ratio haberi possit, cur pluvioso tempore & actu descendente pluvia, descendat quoque Mercurius è summitate fistulæ, excussa verò pluvia & restituta serenitate adscendat; tota autem vis demonstrationis in hoc potissimum sita est, ut ostendat, quòd corpus grave quando per fluidum aliquod descendit gravitatem suam non exerceat, quo habito constat ratio, quare columna aërea incumbens Mercurio, levior sit dum pluvia actu descendit, ut hanc ob causam Mercurius descendat; lubet autem hic Epistolam ipsam apponere cum figura, ut quisque perspiciat, quàm ingeniosè, quàm perspicuè Vir Clarissimus rem exposuerit.

Ex literis tuis gaudeo Te valere, mibique favere, atque illis qui à me commendantur. Cum cogitationes meas, meherclè meis fundamentis innixas de causa motus hydrargyri desideres, vim earum paucis complectar. Esto tubus A. B. infra clausus in B. aqua plenus rectus, ex libræ extremo suspensus, cum pondere opposito in equilibrio constitutus, ibi in aquæ superficie natet cavum aliquod corpus D. ex materia gravi, casurum si aqua intraret. Ponamus obturatum esse foramen, sed ita ut paulatim aquæ pervium fiat; ergo ubi intraverit, descendet corpus D. versus fundum B.

His positis durante descensu corporis D. cessaturum esse æquilibrium ajo descensurumque pondus C. ac totum tubum A. B. elevatum iri, cuius rei ratio est manifesta, quòd quantum descendit D. in tantum ab aqua in tubo libra non sustinetur, & eatenus non resistit ponderi opposito. Compara jam C. cum hydrargyro, aquam tubi cum aëris columna D. cum guttis pluvie, nempe cum guttæ tam crassæ sunt, ut amplius ab aëre non sustineantur; descendere incipiunt, & tota aëris columna levior est quàm ante, Mercuriumque in tubo suspensum ad priorem altitudinem non sustinebit, itaque descendet non nihil Mercurius, Contra aëre sereno guttæ aquæ

ita comminuuntur, & per aërem disperguntur, ut per se descendere non possint, non magis quam partes lactis butyraceæ ante separationem, ita manifesta videtur solutio nodi, & ratio redditur paradoxi, cur ita aër serenus levior sit pluvio. Nam & prævenit aliquantulo tempore hydrargyri descensus pluvie apud nos casum, quia guttæ formari incipiunt, antequam ad nos pertingant. Vale, dabam. Hannoveræ Anno 1700.

Ubi hujus Clarissimi Viri, (cujus ingenium, & omnigenam eruditionem antea fueram admiratus, dum Mutinæ ad duos circiter Menses substitit, ut Estensis Bibliothecæ varia monumenta reviseret) Epistola ad manus meas pervenit, mentem subiit, quod in Ephemeridibus meis Mutinæ impressis, Patavii verò reculis, scripsi de Propositione illa Borelli, qui in libro de Motibus naturalibus à gravitate pendentibus, Propositione 28. nimirum corpora, quæ per aërem descendunt, non gravitare, nisi postquam quieverint, quod demonstrare satagit Auctor ille, allato exemplo de duobus lanæ involucris, cum sint ejusdem gravitatis, quæ si ab alto descendant, unum alterum non comprimit, quod superius positum est, licet inferius tangat, illud non premit, sed tantummodò quando in solum descenderit, & quiescat, sic mihi blandiebar hoc fundamento Problematis solutionem obtineri posse; sed cum multæ mihi occurrerent difficultates, nec lanæ exemplum mihi planè satisfaceret, ad præcipationem nitrosarum partium, & alterius generis me converti. Postquam igitur hujusmodi fundamento rem tam perspicuè, & ingeniosè expositam vidi, ut dubitare rem aliter esse posse, nefas videretur, attamen cupido me incessit oculata fide experiundi, & curiosè observandi quod propositum fuerat; sed licet quanta potuerim diligentia pertentarem, res ex voto non succedebat, descendente enim corpore gravi, pauca vel nulla motio in Tubo apparebat, neque ullo modo tollebatur æquilibrium. Neutiquam tamen diffidens ratiocinio ingeniosissimi Viri, causabar, quod libra non tam exacta esset uti oportebat, sive quod tubus nimis brevis esset; nova itaque

tentamina in aliud tempus distuli, donec libram melioris notæ reperire possem. Postmodum autem Paravium accitus ad publicè profitendum novis occupationibus districtus, cogitationem de hujusmodi experimento interim seposui. Verùm non multò post à gravissimis affectibus, à quibus non satis convaleui, tam malè mulctatus sum, ita ut Studiis, & cuicunque rei literariæ ac vivendi desiderio penè renunciarim. Hac hyeme verò tempore vacationum bacchanalium dierum ab Illusterrimo D. Joanne Gratiano in hac Universitate Philosophiæ Professore Celebrerrimo, mihiq; conjunctissimo, quæsitus ut illi Ephemerides meas Barometricas, & controversiam habitam cum D. Schelhamero legendam commodarem, illi morem gessi, cumque eidem postea Epistolam D. Leibnitii ostendissim, hic urgere me cœpit, ut novum tentamen experirem, pollicitus reperturum se exactissimam libram. Unà itaque convenimus & in uno brachio libræ posito longiori tubo aqua pleno, cum gravi corpore apto ex sui natura ad descendendum facilitatis gratia tenui capillo alligato, & ex eodem brachio libræ suspenso, & facto cum pondere opposito exacto æquilibrium capillum rescuimus, è quo pendebat corpus illud grave aquæ incumbens, ac temporis momento descendente gravi corpore observavimus tolli æquilibrium; ubi autem corpus grave fundum tetigit, tubus in altum se sustulit, & restitutum est æquilibrium. Pluries idem experimentum tentavimus, sed semper cum eodem successu, quare nulla suspicio, nec ullus dubitandi locus nobis relictus est, quin verissimum sit, corpus grave dum per fluidum aliquod descendit, gravitatem suam non exercere, sed solum quando quiescit. Quamvis autem in observatione motus Mercurii in fistula, variae contingant anomalie, & aliquando ad austrinos flatus, sine ulla pluvia succedente deprimatur Mercurius, ac postmodum attollatur, non propterea infirmatur ratiocinium Clarissimi Viri, cum enim venti meridionales ex sua natura aqueis vaporibus aëreos campos impleant, hujusmodi vapores dum paulatim

tim disponuntur ad descensum, ut in pluviam solvantur, ab aliis ventis possunt abigi in alias partes, sic ut sine pluvia observetur interdum ejusdem Mercurii alternis vicibus depressio, & elevatio. Ratio itaque tamdiu quæsitæ, quæ D. Schelhamerum meque exercuit, ac tot Eruditorum torfit ingenia, cur impendente pluvia, & actu descendente, Mercurius in Torricelliana Fistula descendat, & redeunte serenitate elevetur, modò in propatulo esse cœpit. Gaudendum itaque D. Schelhamero mihiq; quòd occasione nostræ Controversiæ tam ardui problematis solutio emerferit, & Vir Clarissimus quàm nobili invento ab ulteriori indagine nos absolverit.

Principali itaque phænomeno, cujus frequentissima est observatio, in Barometro longè certiùs & expeditiùs hoc pacto satisfactum puto, quàm per aëris elasticitatem, quam crepant omnes, qui hujusce nodi vindices esse

affectant; non enim aliunde, quàm ab aëris gravitate majori vel minori deducendus est ascensus vel descensus Mercurii, cum elasticitas determinatam non habeat diffectionem ut in unam partem magis quam in aliam vim suam exferat. Duas esse particulares aëris affectiones, gravitatem scilicet, & elasticitatem certo certiùs est, sed gravitatem cognitam habemus à Barometro, elasticitatem à Sclopo pneumatico. Æquum igitur duxi, Præses Sapientissime, Inventum hoc Clarissimi Viri, cujus nomen ob egregia illius scripta apud Eruditos celeberrimum est, ac ea, quæ de Barometro coram Te Judice acta fuerant, & variis temporibus edita ac sparsa, in unum Opusculum colligere, & ad Germaniæ vestræ decus publici juris facere. Vale diu ac plurimùm, sic ut ad Reipublicæ literariæ felicitatem Hesiodi senectæ Tibi contingat.

Dabam Patavii Kal. Junii 1710.

B E R-

BERNARDINI RAMAZZINI,

In Patavino Gymnasio Practicæ Medicinæ Professoris Primarii

D E

MORBIS ARTIFICUM DIATRIBA,

MUTINÆ OLIM EDITA.

Nunc accedit

SUPPLEMENTUM EJUSDEM ARGUMENTI.

ac

D I S S E R T A T I O

D E

SACRARUM VIRGINUM VALETUDINE TUENDA

Illustrissimis, & Excellentissimis D. D.

PATAVINI GYMNASII MODERATORIBUS,

D. HIERONYMO VENERIO, Equiti & D. Marci Procuratori,

D. FRANCISCO LAUREDANO, Equiti & D. Marci Procuratori,

D. JOANNI FRANCISCO MAURO CENO, Equiti,

BERNARDINUS RAMAZZINI Felicitatem.

Uàm laboriosi sint Ingenii foetus, & graves curas post editionem quoque Auctoris suis relinquant, non norunt nisi qui in literis ævum traducunt, ut aliquod utile moliantur, per quod sibi & posteris videantur vixisse, Illustrissimi & Excellentissimi Moderatores; ubi enim quis in hoc præsertim censorio seculo Opus aliquod pro viribus ediderit, diu inter varia hominum iudicia suspensio animo hæreat necesse est; singulare tamen rationis Critirium, cui quis magis fidat, credatque Opus suum frugis fuisse habitum, esse existimo, nempe si illud alicubi, ac in exteris præsertim regionibus audiat recusum. Sortem hanc Operi meo de Morbis Artificum Mutinæ tredecim ab hinc annis edito, fuisse datam accepi, quem in Germania impressum, &

Teutonice lingua donatum audiui. Librum hunc itaque meum nunc emendatum quantum licuit, cum aliquo ejusdem argumenti Additamento, in hac Urbe recusum traditum Amplissimis Nominibus Vestris sacrum esse volui. Feci quod muneris mei erat, mihi scilicet Practicam Medicinam profitenti indecorum ratus, si ad inania diverterem, nullum postea usum habentia, nec habitura. Interesse nimirum humanæ Reipublicæ credidi particulares Artificum morbos diligentem examine, à nemine adhuc præstito expendere, & sua remedia præscribere. Quantum ad Regnorum & Civitatum amplitudinem conducat Artium cultura, ostendit olim Carolus Magnus Imperator, qui capto Desiderio ultimo Longobardorum Rege celebriores Artium tum liberarum, tum mechanicarum Magistros, tanquam spolia ad clariorem triumphum secum in Gallias ad-

adduxit. Celebre est dictum illud: Regna fovēt Artes; in quo dicto jure quis ambigat, an Regna foveant Artes, an Artes Regna; utrum aequè benè, amplissimum hujusce rei testimonium est Adriæ Regina Civitas; hæc enim Artes, quæ divisæ alias Urbes celebres & beatas faciunt, omnes in sinu suo collectas tenet, & illarum prosperitati favoribus, & privilegiis non cessat prospicere. Sicuti autem cum primum Liber hic meus prodiit, eorum temporum Modera-

toribus fuit nuncupatus, ita fas erat, ut si novam in lucem auctior vellet erumpere, eam non nisi à dignitate vestra auspicaretur, Illustrissimi & Excellentissimi Arcis Palladiæ Custodes Vigilantissimi. Hoc ergo quaecunque sit quod Vobis in obsequii argumentum sisto, ea benignitate, quæ Vobis propria est, excipite ac foveate. Ita vos sospitet Deus O. M. detque diu valere & plurimum.

Patavii Kalendis Septemb. 1713.

P R Æ F A T I O.

Naturam rerum omnium Parentem benignissimam sæpenumerò apud malè feriatos homines malè audire, quòd humano generi variis in rebus videatur, vel parum providè, vel non sat decenter prospexisse, & scriptum legimus, & passim audimus. Nullà tamen minus justà querimonià eadem tanquam Noverca traducitur, quàm quòd cuique ad vitam, alioquin ruituram, retinendam, ac sustentandam quotidiani victus necessitatem indiderit; siquidem ab hac lege solutum humanum genus, nullam ferè legem agnosceret, & Terrà hæc, in quâ degimus, longè diversam faciem præ se ferret, quàm quæ nunc visitur; quare ingeniosissimè Persius non manum polydædalam, sed Ventrem Artium Magistrum appellavit: Sic enim ille in Prologo:

*Quis expedit Psittaco suum Chære,
Picasque docuit verba nostra conari?
Magister Artis, Ingenique largitor,
Venter.*

Ex hac itaque necessitate, quæ vel ipsa Animalia rationis expertia ingeniosa efficit, Artes omnes, fluxisse, tum Mechanicas; tum Liberales, fas est asserere, bonum quidem non vulgare, sed, ut in rebus humanis fieri assolet, non sine aliquâ mali mixturâ. Fateri enim necessum est, ex quibusdam Artibus non exigua mala suis Artificibus interdum proficisci, ut unde alimenta ad vitam producendam, & familiam alendam expecta-

bant, gravissimos morbos persæpè referant, ac Artem, cui se addixerant, exsecrantes, tandem è vivorum statione decedant. Hoc itaque, dum Medicam Praxim exercerem, sæpissimè contingere animadvertens, ad conscribendum Tractatum aliquem de Morbis Artificum, quos potui industriæ nervos intendi; verum sicuti in Artium Mechanicarum Operibus ut plurimum evenit, ut si quid ab aliquo Artifice de novo inventum prodierit, id mancum sit, & multum ruditatis præferat, mox aliorum diligentia perficiatur, ita & in re literariâ idem prorsus fieri consuevit. Hanc itaque sortem meum hunc qualemcumque Tractatum de Morbis Artificum subituro video, varias quidem ob causas, sed ob hanc quoque, quòd novitatis aliquid contineat. Nemo enim, quòd sciam, in hunc campum pedem immisit, unde contemplationum circa effluviorum subtilitatem, & efficaciam, seges non contemnenda colligi possit. Opus ergo imperfectum, imò incitamentum potius editurum me fateor, ut alii auxiliares manus apponant, donec omnibus numeris absolutus, ac integer Tractatus habeatur, qui in Foro Medico locum aliquem mereatur. Debetur id certè miseræ Artificum conditioni, è quorum manuariis operibus, licet interdum vilissimis, ac sordidissimis, necessariis tamen, tot humanæ Reip. commoda proficiscuntur, debetur id, inquam, ab Arte omnium præclarissimâ, uti

M m

Hip-

Hippocrates in Præceptionibus Medicinam appellavit, quæ gratis etiam curat, & pauperi opitulatur.

Quantum verò commodi ad civiliorem vitam contulerint Artes Mechanicæ, apud se quispiam reputet, ac mente recolat, quantum intersit inter *Europæos*, & *Americanos* aliasque barbaras gentes novi Orbis. Hinc non immeritò iis, qui magnarum Civitatum, & Regnorum fundamenta posuere, summæ curæ fuisse Opifices, ex variis Scriptorum monumentis satis liquet. Collegia enim, & Conventus Artificum instituerunt, veluti *Numa Pompilius*, qui, *Plutarcho* referente, summam ob id promeruit admirationem, quòd Artifices secundum artificia diviserit, ut suum peculiare corpus haberent *Tibicines*, suum *Aurifices*, *Architecti*, *Tinctores*, *Sutores*, *Coriarii*, *Fabricarii*, *Figuli* &c. Collegium quoque *Mercurialium*, *Appio Claudio*, & *P. Servilio Coss.* institutum apud *Livium* legimus; Sic autem Mercatorum Conventum appellabant, eò quòd *Mercurium* Mercaturæ Præsidentem colerent, quo pacto etiam *Plato* in libro de legibus literis prodidit, Opificum genus *Vulcano*, & *Minervæ*, Operosis *Diis*, esse consecratum. Quibus porrò juribus, ac privilegiis hæc Artificum Collegia gauderent, tradit *Sigonius* noster de *Jure antiquo Romanorum*, & *Guidus Pancirolus* de notitia utriusque Imperii; Admittantur enim ad suffragia & honores, unde infert idem *Sigonius*, Artifices in Romanorum Civium censu fuisse descriptos. In Pandectis quoque & Codicibus, Naviculariorum, Fabricantium fit mentio, sicuti etiam apud *Cajum. J. C. in l. i. ff. Quod cujuscunque Universitatis nomine, vel contra eam agatur*, ubi Collegia ista Artificum describuntur, unà cum illorum Juribus, & Privilegiis, ut illis ad instar *Reip.* liceret res suas agere, legatum capere, leges sibi condere, dummodò publicis legibus non adversarentur, ut tradit *Paulus in l. cum Senatus ff. de rebus dubiis. Vespasianum Imperatorem* Artes non solum liberales, sed etiam illiberales, quas *Mechanicas* vocant, valdè fovisse, ac vilioribus Arti-

ficibus assiduam se exercendi, & lucri captandi occasionem præstitisse, refert *Suetonius*; adeò ut cuidam Architecto jactanti, quòd parvâ impensâ ingentem molem in Capitolium posset perducere, responderit, *sineret, se suam plebeculam pascere.*

Quoniam igitur non solum antiquitus, verum nostris quoque temporibus in benè constitutis Civitatibus, pro bono Artificum regimine conditæ sunt leges, æquum est pariter, ut in beneficium ac solamen eorum, quos tanti facit Jurisprudencia, Ars Medica quoque Symbolum suum conferat, & peculiari studio (quod adhuc neglectum) eorum incolunitati prospiciat, ut, quantum licet, innoxie Artem, cui se addixerint, exercere valeant. Ego quidem pro viribus effeci quod potui, neque indecorum credidi in viliores Officinas pedem quandoque immittere, & (quando nostra hac ætate Medicina ad Mechanismum tota penè redacta est, & Scholæ nil magis, quàm Automatismum crepant) Artium Mechanicarum secreta centemplari. Veniam tamen, penes ingenuos Professores præcipuè, impetraturum mæ spero, dum satis perspectum est, non omnes Artes in una Civitate, ac Regione exerceri, cum juxta locorum diversitatem varia, ac diversa Artium genera exerceantur, ex quibus varii Morbi suboriri possint. Ex Artificum Tabernis igitur (quæ in hac re Gymnasia sunt, ubi quis eruditior evadat) eruere conatus sum, quidquid Curiosorum palato possit magis sapere, & quod præcipuum est, cautiones Medicas pro Morborum, quibus Artifices tentari solent, tum curatione, tum præservatione suggerere. *Medicus* itaque in suo ad infirmum aliquem è plebe curandum ingressu, non tam subito, ut venit, manum pulsui apponat, sicuti ut plurimum, neglectâ cubantis conditione, fieri assolet, neque stans deliberet, quid agendum, de humano corio tam faciliè ludendo, sed paululum tanquam Judex dignetur considerare, si non super auratam Sellam, uti apud Magnates, mos est, saltem super Scamnum tripes, aut Abacum, hilarique vultu percunctari ægrum, ac ea diti-

quirere;

quirere, quæ cum Artis præcepta, tum pietatis officia exposcunt. Multa sunt, quæ *Medicus* ad ægrotum accedens, ab ægro ipso, seu assidentibus, sciscitari debet ex *Divini Præceptoris* Oraculo. Cum ad *Ægrotum* deveneris, interrogare oportet, quæ patiatur, & ex qua causa, & quot jam diebus, & an *Venter* secedat, & quo victu utatur, verba sunt *Hippocratis* in libro de Affectionibus; liceat quoque interrogationem hanc adjicere, & quam *Artem* exerceat. Quamvis autem hæc interrogatio ad causas occasionales referri possit, illius tamen speciatim meminisse, ubi ple-

bejus aliquis curandus habeatur, peropportunum, imò necessarium existimo, quod tamen in *Praxi* perraro observari video, vel si curanti *Medico* aliunde constet, parum adverti, cum tamen ad feliciorē curationem non leve momentum præstet hujusmodi animadversio. Hunc igitur Tractatum meum in *Reip.* bonum, aut saltem in *Artificum* solamen, licet minus artificiosè conscriptum, humaniter excipe, amice Lector, ac si lubet,

*Da veniam Scriptis, quorum non gloria nobis
Causa, sed utilitas, officiumque fuit.*

N O I R E F F O R M A T O R I

Dello Studio di Padoa.

HAvendo veduto per la Fede di revisione, & approbatione del P. F. Tomaso Maria Genari Inquisitore nel Libro intitolato: *De Artificum Morbis supplementum &c.* non v'esser cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica, & parimente per Attestato del Segretario Nostro; niente contro Principi, &

buoni costumi, concedemo Licenza à Gio: Battista Conzatti Stampatore, che possi esser stampato, osservando gl'ordini in Materia di Stampe, & presentando le solite copie alle Pubbliche Librarie di Venetia, & di Padoa.

Dat. 3. Agosto 1713.

(Girolamo Venier Kav. Reff.

(Gio: Francesco Morosini Kav. Reff.

Agostino Gadaldini Segr.

SYLLABUS

ARTIFICUM,

De quorum Morbis fit mentio.

M Etallorum fossiores. Pag.	477	Salinarii.	593
Inauratores.	486	Statarii Artifices.	596
Jatraliptæ.	490	Sedentarii Artifices.	599
Chymici.	492	Judei.	602
Figuli.	495	Cursores.	605
Stannarii.	498	Equisones.	609
Vitrarii & Specularii.	499	Bajuli.	613
Pictores.	501	Athletæ.	616
Sulphurarii.	503	Lepturgi.	618
Fabri Ferrarii.	505	Phonasci & Cantores.	621
Gypsarii & Calcarii.	507	Agricolæ.	625
Pharmacopœi.	513	Piscatores.	632
Foricarii.	514	Milites.	634
Fullones.	519	Literarum Professores.	642
Olearii, Coriarii, Casearii, Fidicinarii.	529	Typographi.	658
Tabacopœi.	535	Scribæ & Notarii.	660
Vespillones.	540	Qui saccharo condiunt plantarum semina.	663
Obstetrices.	544	Textores & Textrices.	665
Nutrices.	548	Fabri Ærarii.	667
Oenopœi & Cerevisiarii.	564	Lignarii.	669
Pistores molitores frugum.	574	Qui Novaculas & Phlebotomos ad cotem	
Amylopœi.	579	acuunt.	670
Frugum Cribratores, & Mensores.	582	Laterarii.	672
Lapidæ.	585	Putearii.	674
Lotrices.	587	Nautæ & Remiges.	677
Carminatores Cannabis, Lini, ac Sericea-		Venatores.	681
rum placentarum.	589	Saponarii.	685
Balneatores.	591		

D E

MORBIS ARTIFICUM.

De Morbis, quibus obnoxii sunt Metallorum Fossore.

CAPUT PRIMUM.

Varia, & multiplex Morborum Seges, quam non rarò Artifices quidam extrema sui perniciæ ex iis Artibus quas exercent, pro lucro referunt, ex duabus præcipuè causis, ut reor, progerminat; quarum prior, ac potissima, est prava materiæ conditio quam tractant, quæ noxios halitus, ac tenues particulas humanæ naturæ infensas exspirans, particularès morbos invehit, altera ad motus quosdam violentos, incompósitos, & incongruas corporis configurationes refertur, propter quas Vitalis Machinæ naturalis structura vitatur, ut inde graves morbi paulatim succrescant. Primò itaque in censum venient ii morbi, qui à prava materiæ indole ortum ducunt, ac inter eos, qui *Metalurgos* infestant, & quotquot alios Artifices, qui in suis Opificiis mineralibus utuntur, ut Aurifices, Alchymistæ, quique Aquam fortem destillant, Figuli, Specularii, Fusores, Stannarii, Pictores quoque & alii. Quales verò, & quàm pestiferæ noxæ intra Venas metallicas recondantur, experiuntur primò Mineralium Fossore, quibus in profundioribus Terræ visceribus continuò degentibus quotidie cum Orco ratio habenda: rectè quidem *Ovidius*:

*itum est in viscera Terræ,**Quasque recondiderat, stygiisque admovent
umbris,**Effodiuntur opes, irritamenta malorum.*

De malis equidem, quæ animos ac bonos mores corrumpunt, *Poëtam* locutum esse, procul dubio censendum est, atque hominum avaritiam, vel insaniam exprobrare voluisse, qui in apertam lucem ea eruere tentarint, quæ nos bona existimamus, imò, ut eleganter *Plinius*, *bonorum omnium pretium*

fecimus, quamvis tot malorum Fons, & origo sint; non abs re tamen ad ea mala quæ corpora infestant *Poëtæ* verba traduci possunt. Morbi autem quibus obnoxii sunt Metallorum Fossore, aliique id genus Artifices, sunt ut plurimum Dyspnœa, Phthisis, Apoplexia, Paralysis, Cachexia, pedum tumores, dentium casus, gingivarum ulcera, artuum dolores, ac tremores. Pulmones itaque, & Cerebrum in huiusmodi Artificibus malè plectuntur, magis tamen Pulmones, hi etenim simul cum aëre minerales spiritus hauriunt, & primi noxam persentiunt, mox iidem halitus intra vitæ hospitia admissi, & cruori permixti, Cerebri, & nervosi laticis naturalem temperiem pervertunt, & inficiunt, unde tremores, stupores, & superiùs recensiti affectus. Hinc eorum, qui in Fodinis mineralia effodiunt, maxima solet esse strages; *Fœminæ* propterea, quæ id genus hominibus nubunt, sæpius nubunt, nam referente *Agricolâ*, apud *Fodinas Carpati Montis* observatæ sunt Mulieres, quæ septem viris nupserint. De Metallorum Fossoribus sic *Lucretius*:

*Nonne vides, audisve perire in tempore parvo,**Quàm soleant, & quàm viri copia desit?*

Metallorum itaque fossio olim, ac etiamnum iis in locis, ubi Fodinæ sunt, poenæ genus esse consuevit, fontes enim, ac graviorum criminum rei damnantur ad metalla, sicuti antiquitus Christianæ Religionis Sæctatores ad metalla damnari consueverant, ut apud *Gallonium* de Martyrum cruciatibus videre est. Exstat elegans Epistola D. *Cypriani* ad complures Episcopos, & Diaconos, quos Imperatorum barbaries, Metallorum fossioni addixerat, in qua eosdem hortatur, ut iis in fodinis, è quibus aurum, & argentum erue-

rent, se verum Christi aurum probarent. Visitur quoque apud *Pignorium* in libro de Servis, imago Fossoris ex veteri icuncula, ex qua apparet, quàm infelix esset illorum conditio; capite enim erant semirasi (quo signo olim Servi à fugitivis, qui erant omninò rasi, internoscebantur) quod cucullo Sagato operiebant. Neque forsan nostris temporibus cultu speciosiores in Fodinis Fossiores esse crediderim, quando, licet etiam vestibus benè muniti sint, & idoneo victu nutriti, ob loci squallorem, & lucis earentiam, non nisi ex Orci familia in purum Aëra emergunt. Quamcumque igitur mineralem materiam effodiant, gravissimos morbos accersunt, qui medelam omnem persæpè eludunt, si quis etiam aliquid ritè præscribat; quamvis in ambiguo esse videatur, num pietatis officium credi possit, medicam opem id genus hominibus administrare, & *producere illis vitam ad miseriam.*

Verùm quia principibus, & Mercatoribus ex Metallorum Fodinis magni proventus persæpè accedunt, ac ad omnes ferè Artes perneccessarius est Metallorum usus, propterea pro horum Artificum conservatione, illorum morbi examinandi, & cautiones ac remedia proponenda, quod itidem in more fuit apud antiquos, sicuti etiam nostris temporibus (a) *Metallographi* de Fossorum morbis, ac illorum regimine, nec non de remediis satis disertè tractarunt, ut 1. *Geor. Agricola*, (b) 2. *Bernardus Cæsius Mutinensis* S. J. in sua Mineralogia, ubi multa scitu digna exstant de damnatis ad metalla, & de prophylaxi, ac Diætâ Metallurgorum, 3. *Athanasius Kircherus* in Mundo Subterraneo, (c) 4. *P. Lanna* in Magisterio Artis, & Naturæ, *D. Ramlovius*, qui Germanico Idiomate tractatum scripsit de Paralyfi, ac tremore Metallurgorum. Miserrimæ igitur conditioni id genus Artificum ex Medicæ Artis penu præsidium aliquod, vel solamen depromendum; & quando innumera penè sunt fossilium genera, quodcumque suas peculiare noxas infert,

aliquo examine modum, quo Fossorum corpora inficiantur, pervestigare, ac probatio-
ra, & promptiora remedia recensere oportebit.

Fodinarum itaque, aliæ humidæ sunt, in quarum fundo aqua restitat, aliæ siccæ, in quibus interdum ignis ministerio opus est, ad disrumpenda saxa. In humidis Fodinis, quæ aquam stagnantem continent, Fossorum crura vitiantur, sicuti ob crassos, & virosos halitus, qui ab illis exspirant, ac tunc magis cùm decisa saxorum fragmina in aquam decidunt, & camarinam illam movent, ut dici solet, intercepto anhelitu, Operarii præcipites cadunt, sive semianimes emergunt. Ipse quoque ignis qui cæteroquin Venenorum domitor est, ubi illo opus sit, ad saxa emollienda, pestiferos halitus ex minerali materiâ elicit, ac in motum ciet, quare miseri Fossiores omnia Elementa sibi experiuntur infesta.

Nulla verò truculentior pestis, Fossiores ad extremam perniciem deducit, quàm quæ è *Mercurii* Fodinis erumpit; Fossiores enim in Mercurialibus Mineris vix tertium annum attingere, ait *Fallopius* in Trac. de Metallis, & Fossilibus; quatuor Mensium autem spatio in artuum tremores incidere, paralyticos, ac vertiginosos fieri testatur *Etmullerus* in suâ Mineralogiâ C. de *Mercurio*, idque ob mercuriales spiritus, nervis maximè infensos. (d) Ex *actis Philosophicis Soc. Regiæ Anglicanæ* in Epistolâ Venetiis ad Soc. Regiam missa habetur, in Fodinis quibusdam *Mercurii* in Foro Julii, non posse quempiam Operariorum inibi operari ultra sex. horas; ibidem refertur casus cujusdam, qui per semestrem spatium iisdem Fodinis addictus, adeò *Mercurio* fuerat imprægnatus, ut si ori suo æris frustum apponeret, aut digitis tractaret, illud album efficeret. Eosdem quoque Asthmate corripit advertit *L. Tozzius* Part. 2. suæ Praxis cap. de Asthmate; casum quoque dentium pati solent, quare argenti vivi excoctores, ne fumum ore excipiant,

(a) 1. l. 6. de re metallica. (b) 2. l. p. Sc. 5. (c) 3. T. 2. l. 10. Sc. 2. c. 2. 4. T. 3. de morb. Sympat. (d) 1. p. Mens. April. 1665.

ecipiant, vento flanti terga obvertere pro more habent.

Asthmatis speciem quandam describit *Helmontius* in Tractatu de Asthmate, ac Tussi, quam inter Asthma siccum, & humidum reponit, quâ corripit ait Fossiores Metallicos, Separatores, Monetarios, aliosque id genus Opifices, ob *Gas Metallicum* una cum aëre inspiratum, vi cuius Vasa Pneumonica obferuntur. De Asthmate montano mentionem habet (a) *Wedelius* in Pathologia Medica Dogmatica, ubi tradit huic affectui obnoxios esse Metallurgos, de quo Asthmatis genere ait *Stockusium* integrum Tractatum edidisse, ubi mali causam in Saturni mercurium refert, *Mercurius* etenim plurimus Saturno inest, illicque gravitatem impertit. Quomodo autem Asthma hoc montanum, monstrum tam truculentum, inferant fumi isti metallici, exponit idem (b) Auctor, putat enim id fieri per bronchiorum exsiccationem, nec non & ob fuligines constipantes. *Sennertus* in l. de Consensu, & Dissensu Chymicorum cum (c) *Galenicis* refert, sibi à Medico penes metallicas Fodinas Mysniæ Medicinam facienti traditum, in demortuis Fossorum corporibus, reperta fuisse ipsa metalla, in quibus effodiendis vivi laborassent. Sic pereleganter (d) *Statius Maximus Junium* invitans tunc degentem apud *Dalmatiæ* montes, gentem hanc Acheronticam describit, quæ ex iis fodinis rediret, *Dite visò*, ut ille ait, *erutoque concolor auro*.

Si ergo color similis efflorescit humoribus, nisi intro refluxerint, uti docet *Gal.* in primo *Aph. Com.* 2. & in omnibus penè affectibus observatur, nil mirum, si colorem in cute Fossiores referant, qualis est metalli color, quo massa sanguinea infecta fuerit. Idem forsan in fossorum Pulmonibus contingere censendum est, ac in Fornacibus, in quibus, dum excoquuntur metalla, ex fuliginibus in altum adscendentibus, generantur *Pompholyx*, *Cadmia*, & alia metallica concreta.

In *Chalcantibi* Fodinis gravi quoque respirandi difficultate vexari solent Fossiores. *Ga-*

lenus de Simplic. Medic. facul. cum esset in *Cypro*, Specum describit, (e) è qua ab Operariis exportabatur aqua ad *Chalcanthum* conficiendum, aitque se in Specum illam ad stadium ferè descendisse, & aquæ viridis guttas, in lacum stillantes observasse, nec non odorem suffocantem, ac toleratu difficilem persensisse, subditque Operarios nudos summâ cum festinatione vidisse aquam exportantes, & celeriter recurrentes; nihil autem Pulmonibus magis hostile est, quàm acidum quodcumque, quo maximè abundat *Vitriolum*. Riderent profectò apud nostrates Clinicorum non pauci, si quem alium Professorem rerum naturalium Scrutatorem viderent loca subterranea cum periculo subeuntem, ad secretiores Naturæ recessus pervestigandos; quali risu notatum me scio, dum scaturiginem, unde prodeunt *Mutinenses Fontes*, periculo tentamine scrutarer, nec non dum in Puteos Petrolei nostri in montana regione positos descenderem; at à *Galeno* discant, qui longas peregrinationes suscepit, & abditiora Naturæ arcana curiosè pervestigavit, ut medicamentorum vires exactè calleret; verùm è diverticulis in viam.

Præter corporis partes internas, externæ quoque graves noxas persentiunt, ut manus, crura, oculi, & fauces. In Fodinis Mysniæ, ubi *Pompholyx* nigra reperitur, manus, & crura usque ad ossa abradi refert *Agricola*, ubi ait, *Clavos casarum*, quæ illis Fodinis propiores sunt, ligneos esse, cum ab eadem pompholyge ferrum quoque absumi observatum fuerit.

Sunt in Fodinis multò etiam graviora mala, animatæ scilicet pestes, quæ miseros Fossiores infestant, & ad extremam perniciem deducunt, nimirum parva quædam animalia, *Arancarum* speciem referentia; *Agricola* ex *Solino* lucifugas appellat. Hæc animalcula in argentariis Fodinis præsertim degunt, quibus dum Fossiores non advertentes insident, punguntur, & malè habent. *Dæmunculi* præterea, & spectra quædam Operarios terrent, & infestant, quod genus

Dæmo-

(a) Sec. 2. cap. 9. (b) Sec. 3. cap. 5. (c) cap. 9. (d) l. 4. Syl. (e) lib. 9.

Dæmonum nonnisi precibus, jejuniis fugari tradit (a) *Agricola*, hac de re videatur *Kircherus* in suo *Mundo Subterraneo*. A perito *Metallurgo Hannoverensi*, qui nunc in Montanâ regione Mutinensis agri, jussu Serenissimi Nostri, metallicas Venas scrutatur, accepi, fabulosum non esse, ut putabam, id quod de hujusmodi Dæmunculis in Fodinis stabulantibus tradunt. In Fodinis enim Hannoverensibus, quæ in Germania satis sunt celebres, mihi seriò asseruit, frequentes esse Fossorum casus, qui fateantur, se à Dæmonibus (quos Knauff *Kriegen* vocant) fuisse percussos, ac persæpè duorum vel trium dierum spatio eos mori, quos si evaserint saluti restitui. Horum Dæmonum subterraneorum fit quoque mentio in (b) *Artis Philosophicis Soc. Reg. Anglicanæ*. Ab eodem quoque mihi narratum, in *Fodinis Goslarieusibus*, ubi Vitrioli minera sub pulveris forma eruitur, Operarios nudos opus suum exercere. Nam si vestibus obtecti per integrum diem moram ibi traherent, iis egressis indumenta in pulverem tota solverentur, quam ob causam forsan, qui *Galen*i ævo in Cypri Fodinis Chalcanthi aquam exportabant, nudi operabantur.

Cùm tot inexplicabiles mineralium mixturæ in terræ visceribus extant conclusæ (licet etiam metallorum, & fossilium, quæ habemus, natura, ac indoles, ex Chymicorum industria videatur satis perspecta) impossibile fere est statuere, quæ, & quales specificæ noxæ in iis, vel illis Fodinis contineantur, & quomodo unam potiùs, quàm aliam partem afficiant; propterea simpliciter dicendum, Aërem illum conclusum, & per os haustum pro respirationis usu, particulis Pulmoni, Cerebro, & spiritibus maximè infensis, saturatum, statim in massam sanguineam, ac spiritus inducere, unde præsto sit malorum cohors.

Eorum igitur, qui Fodinis præfecti sunt, nec non & *Medicæ Artis Professorum*, qui in id operam suam locarint, munus erit, Fos-

forum, quantum licebit, incolumitati prospicere, ac eniti, ut, quando causam occasionalem remove non liceat, Operarii quàm minimè lædantur. Cùm id genus hominibus igitur, ubi ægrotent, eodem penè modo erit agendum, ac cum iis, qui desperatis morbis laborant, quibus medica præsidia, (c) & saltem quæ delinificam vim habent, non sunt denegenda; Incurabilia enim cognoscere oportet, ut quàm minimè lædant, aiebat *Hippocrates*.

Fodinarum Præfecti ad emendandum Aërem illum conclusum, & infectum, tum ob halitus, qui à minerali materia, & à Fossorum Corporibus expirant, tum ob eum, quem accensa lumina effundunt, pro more habent, machinis quibusdam spiritalibus per Cuniculos cum Fodinis in fundo communicantes, aërem crassum & veteranum extrudere, & recentem, ac puriorem immittere. Ocreis præterea, & Chirothecis Fossorum crura, & manus munire solent, ne vitientur. Veteribus quoque magnæ curæ Fossorum incolumitatem fuisse, satis constat, illos enim Culeis amicire consueverant ex (d) *Jul. Pollicis* testimonio. Ori vesiculas laxas illigabant, ne perniciosam pulverem inspirarent, & tamen per eas spectarent, ut de minium polientibus ait (e) *Plinius*. Modò in Fodinis præsertim Arsenici, vitreas larvas apponunt, tutius, & elegantius remedium, ut refert *Kircherus* loco citato.

Varia remedia præscribit idem Auctor, tum pro præservatione, tum pro curatione, quæ à perito Metallico accepisse ait; valdè celebrat liquorem paratum ex Oleo Tartari, Laudano, & Oleo ex Colchotare, ex quibus per distillationem liquor elicitur, quem ad gr. iii. vult exhibendum; ad præservationem, pariter jura pingua, & Vinum generosum laudat; pro infectis autem Balsamum Urticæ, Magnetis, celebrat, suadet quoque, ut alimenta sale nitri condiantur, & sale ab alumine extracto. *Juncken* in Chymia sua experimentalì, ad vapores metallicos per-

domandos

(a) l. 6. de re metall. & de subterr. (b) Tom. 2. Mens. Nov. 1669. (c) de Arti. num. 68. (d) l. 7. c. 32. (e) l. 33. H. N. c. 5.

domandos Spiritum Salis dulcem commendat.

Pro faucium, & gingivarum erosione, gargarismata ex lacte egregiam præstabunt operam, ut quæ particulas illas corrosivas inibi hærentes demulceant, ac absorbeant; hanc ob causam *Agricola* loco citato Butyrum valde conferre ait iis, qui in plumbeis Fodinis operentur. Ubi verò crura, & manus vitientur, uti evenit in iis Fodinis, in quibus *Pompholyx nigra* eruitur, à (a) *Plinio* commendatur pulvis lapidis Afii. Observatum enim fuisse ait, eos, quibus crura à metallis vitientur, in iis lapidicinis sanari, in quibus lapis iste reperitur. Forsan lapis iste potis erat emendare metallicam acrimoniam, propter vim particularum erodentem, cum hanc ob causam *Sarcophagus* appelletur. Lapidem hunc, qui in *Assio Troadis* nascebatur, nobis ignotum esse scribit *Cæsalpinus* de Metallicis, (b) illique alium substituit lapidem, qui in *Ilva* reperitur, ubi alumen fossile effoditur.

Ad affectus verò Asthmaticos, ex fumis metallicis ortos, peculiaria quædam remedia proponit *Etmullerus* (c) de *Æris* inspiratione læsa; nihil enim ait, in tali Asthmatis specie ordinariis remediis profici. Ad hunc gravem affectum igitur, commendat Mercurium dulcem, Turpethum, purgantia per inferiora, Antimonium Diaphoreticum, Bezoarticum Solare, & similia.

Cum non levem noxam ex iisdem mineralium halitibus Oculi persentiant, remedium pariter ex minerali Regno petendum. Ophthalmiam à fumis metallicis factam, & externis remediis nihil obsequentem per interna mineralia curavit (d) *Horstius*. Collyria tamen ex æris squamma commendantur; norant id etiam Antiqui, nam ex (e) *Macrobio* constat, eos, qui in Fodinis æreis morantur, semper oculorum sanitate pollere, ob vim sicificam, ut ille ait, quam æs possidet, hancque ob causam *Æs* ab *Homero*, *νύροπα χαλκόν* appellari; (f) *Celsus* quoque *Cleonis* Collyrium

ex squamma æris, croco, & spodio paratum cæteris præfert. Nitrum quoque Collyriis commisceri poterit; nam, teste *Plinio* (g) *Operarii in nitrariis non lippiunt*, quod etiam recentiorum observatione constat. Summatim aptiora & valentiora remedia ad metallicos morbos expugnandos ex mineralium familiâ ut plurimum petenda sunt, provido sanè Naturæ consilio, ut unde malum profectum est, indè quoque salus proveniat; sit malo nodo malus Cuneus, ut dici solet, adhibendus.

Neque verò Fossores tantum in Fodinis à metallicis pestibus mactantur, verum etiam multi alii Artifices, qui circa Fodinas operantur, graves noxas accerunt, ut *Metallurgi* omnes, qui effossam materiam versant, excoquunt, fundunt, ac repurgant. Iisdem enim morbis obnoxii sunt, quamvis non adeò graviter, cum in Aëre liberiori ministeria sua peragant, temporis enim progressu, ob metallicos fumos, quos hauriunt, anhelosi fiunt, lienosi, veterinosi, ac tandem in Tabidorum familiam transeunt. Paucis, sed egregiè, (h) *Hippocrates* Metallurgi effigiem nobis depingit: *Vir Metallicus*, inquit ille, *hypochondrium dextrum intentum, Splen magnus, & alvus intenta, subdura, spirituosus, decolor, huic in genu sinistro recidiva*. En quot mala in Metallurgo illo delineavit *Divinus Senex*. Mirari autem hîc libet, quomodo *Vallesius*, diligentissimus alioquin Epidemiorum Commentator, locum istum tam frigide tractarit; nullam enim animadversionem circa dictionem illam, *Vir Metallicus*, sicuti neque Expositorum quispiam ad hæc verba mentem apposuit; (i) locum hunc tamen annotat *Galenus*, sed ibi totus est in disquirendo, quid per verbum illud, *Pneumatodes*, intellexerit *Hippocrates*, num Ventris inflationem, vel spiritum densum. Profecto arbitrari licet, divinum Præceptorem unico verbo causam tot gravium affectuum indigittare voluisse. Metallurgiam enim exercentes, ut plurimum anhelosi sunt, lienosi, al-

Nn in vos

(a) l. 36. H. N. c. 17. (b) Cap. 51. (c) cap. 14. (d) l. 7. Obs. 27. (e) l. 7. c. ult. (f) l. 6. c. 6. (g) l. 31. H. N. c. 10. (h) 4. Epid. n. 13. (i) 3. de Diff. Respir. cap. 12.

vos præduras habent, ac decolores habitus præferunt. *Foesius* dictionem illam, ἐκ μεταλλων, sic vertit: *Qui circa Fodinas versabatur.* Non solum ergo Fossiores, sed degentes, & operantes circa Fodinas malè plectuntur à metallicis exhalationibus, quæ vi-

tales, & animales spiritus, quorum natura ætherea est, & pellucida, obfuscant, & totius corporis naturalem œconomiam pervertunt. His itaque eadem remedia, quæ superius proposita sunt, sed mitiori dosi præscribenda.

De Morbis Inauratorum.

CAPUT SECUNDUM.

A St, è Fodinis, & Vulcaniis Officinis, ubi fervent, stridentque cavernis *Stricturae Chalybum*, & fornacibus ignis anhelat, in Civitates ipsas migremus, in quibus non desunt Artifices, quibus mineralia crucem figunt. Quas diras labe ex *Mercurio* referant Aurifices, qui potissimum in deaurandis argenteis & æneis operibus occupati sunt, nemo non novit. Cum enim non nisi per amalgamationem id peragi possit, dum postea *Mercurium* igne propellunt, non tam cauti esse possunt, licet faciem avertant, quin virosos halitus per os excipiant, quare huiusmodi Artifices vertiginosi, asthmatici, paralytici citissimè evadunt, habitusque cadaverosos contrahunt. Perpauci ex hisce Artificibus in tali opificio consenscunt, ac si non tam citò occumbant, ad tam calamitosum statum deveniunt, ut illis mors sit in votis. Iis collum, & manus tremere, dentes excidere, Crura vacillare, cum *Sceletirbo*, scripsit *Junchen* in *Chymia sua Experimentalis*; hoc idem testatur (a) *Fernelius* de abditis rerum causis, & in libro de lue Venerea, ubi casum miserabilem Aurifabri refert, qui dum argenteam supellectilem deauraret, hydrargyri vaporem admisso, stupidus, surdus, ac planè mutus evasit. Haud dissimilem historiam tradit *Forestus* (b) de Aurifabro, qui ob *Mercurii* fumos incautè exceptos factus est paralyticus. In *Artis Medicis Hassniensibus* elegans *Olai Borrichii* observatio exstat de quodam Teutone, qui vitam deaurandis laminis degebat; hunc, dum incautius in hoc opere argenti vivi fumos hausisset, in magnam capitis vertiginem

incidisse, ait, una cum gravi pectoris angustia, facie cadaverosa, asphyxia, artuum tremore, ut jam jam moriturus crederetur, quem restitutum ait, sudore variis alexipharmacis elcito, ac præcipuè decocto radicis pimpinellæ, & faxifragiæ: Putat Vir Clarissimus, Corpuscula fumantis *Mercurii* minutissima nervis impacta tremorem accersisse, ac simul in massam sanguineam admissa, naturalem illius motum impediisse. Nimius essem, si historias omnes huius generis, quæ apud *Medicos* Scriptores exstant, hic recensere vellem. Satis enim frequentes sunt huiusmodi casus, in magnis præsertim Civitatibus, & nostrâ hac ætate, in quâ nihil cultum, nihil iatis elegans videtur, nisi auro splendescat, adeò ut in Magnatum Dominibus matulæ, & egestoriæ Sellæ deauratæ spectentur, cariùsque egeratur, quàm bibatur, ut olim de quodam lussit *Martialis*.

Mihi nuper observare contigit Juvenem inauratorem, qui postquam per duos menses decubisset, tandem mortuus est; hic ab exhalante *Mercurio* sibi parùm cavens, cachecticum habitum primò contraxit, postmodum facies illi facta est lurida, & cadaverosa, oculi turgidi, gravis anhelitus, mentis stupor, totius corporis torpor; huic graveolentia ulcera in ore suborta sunt, è quibus sanies teterrima magnâ in copiâ continuo stillabat. Hic tamen interiit sine ullo febrilis caloris vestigio. Id mihi profectò non parvæ admirationi fuit, cum non satis perciperem, quomodo ex tanta humorum putredine, nulla excitaretur febrilis incallescencia.

Cum

(a) *Sec. 5. de Mer. l. 2. cap. 7.* (b) *Vol. 2. p. 196.*

Cum Scriptores consulerem mirari desii; refert (a) *Ballonius*, quendam luis Venereæ suspectum, ac simul Quartanâ laborantem, ex litu hydrargyriâ Quartanâ sanatum, ptyalismo tamen excitato. *Fernelius* (b) pariter de Lue Venerea, casum memorat cujusdam, cui per oculos stillabat liquatum Cerebrum, & ad multos annos vixit sine febre, ac tandem mortuus est, hunc tamen prius hydrargyro inunctum fuisse ait; Quomodo autem nunquam febricitavit, ipse quoque *Fernelius* se admiratum fuisse ingenuè fatetur; in secundo tamen de abditis rerum causis, (c) rationem aliquam videtur afferre, cur febrilem incandescentiam Mercurius ita compescat, aitque vi narcoticâ id agere eâdem facultate, quâ dolores quoscunque sopire, & sanguinis eruptiones sistere potis est, eâdem prorsus bilis quoque ardorem compescere, atque exesiones retundere. An ergo quid febrifugi latet in hydrargyro? Forsan dies aliqua ex Minerali Regno Febrifugum aliquod, non sub gripho, uti *Riverius*, sed candidè ac apertè Medicæ Arti largietur, sicuti ex Vegetabilium familiâ famosum febrifugum *Peruvianum* habemus, & Antidysentericum remedium nuper detectum, de quo Tractatum edidit *Clariss. Leibnitius*; in hac tamen re experientiam consulere non abs re foret, neque temerarium consilium esset in febribus intermittentibus purgationes mercuriales instituere, ut ex Mercurio dulci, remedio non adeò metuendo; cauto tamen opus est; Mercurius etenim Equo indomito persimilis est, quoties in manus imperitis inciderit, ut ait laudatus *Borichius* casum illustri Viri referens, cui ardentissimâ febre laboranti duos pulvillos argento vivo plenos *Agyrta* quidam in carpo apposuit, unde febrilis calor quidem, sed una cum nativo & vitali, extinctus est: adeò suspecta sunt beneficia, quæ ab hoste tam infido, ac versipelle proveniunt, ut de *Medicorum* Mercurio aptè dici possint, quæ de suo Mercurio commentus est *Poëtarum Princeps*.

Animas ille evocat Orco,

Pallentes alias ad tristia Tartara mittit.

Dat somnos, adimitque & lumina morte resignat.

Ut verò è via in semitam redeamus, ad corrigendas noxas ab Hydrargyri afflatu illatas, consulendi erunt Scriptores, qui de Venenis, & mineralibus scripsere; in universum commendantur ea, quæ vim possident spiritus, & cruoris massam in motum ciendi, sudoresque promovendi. *Mercurius* enim plerumque id habet, ut torporem inducat, veluti prænarrata accidentia ob fumos mercuriales per os susceptos satis testantur, & autopsia ipsa ostendit, sanguine concreto intra cordis sinus reperto, ut in Simiâ apud *Avicennam*, quæ Argentum vivum biberat. Sic aquæ omnes Cardiacæ spirituosæ, ipse quoque Vini Spiritus, erunt ex usu. Spiritus Salis Armoniaci, Therebinthinæ, Petroleum nostrum, Sales volatiles, ut Sal volatile Cornu C. Viperarum, & alii hujus naturæ commendantur; Theriaca ob vim opii meritò suspecta est. Decoctiones quoque ex plantis alexipharmacis, ut ex Card. B. Scordio, *Scorzonera* & similibus, efficaciores sunt, quàm aquæ ex iisdem destillatæ, quæ, ut scitè ait *Hellmontius*, Plantarum sudores sunt. *Fallopius* noster, ubi Metallis, & Fossilibus, Auri scobem, & illius folia proponit, cum nihil sit, cui arctiori complexu promptius nubat Mercurius, quàm Aurum. Decoctum ex Guajaco à *Martino Lyster* in Exercitatione de lue Venereâ, ob vim piperatam, quâ Guajacum pollere ait, & quam gustu præfert, laudatur ad emendandas noxas, quas Mercurii virofa exhalatio invexerit. *Potterius* (d) in Pharmacopœâ Spagyrica Sulphur sublimatum in Vino infusum commendat, adversus mercuriales morbos, ac præcipuè in iis, qui casu aliquo fumum Mercurii exceperint, vel qui mercuriali unctione peruncti fuerint. Ubi verò ob humorum abundantiam, necessaria sit purgatio, multò validiora medicamenta adhibenda, quam in aliis affectibus, idque ob torporem inductum, & vim sentientem stimulis minùs auscultantem. Stibiata utramque paginam egregiè absolvunt;

N n 2

à phle-

(a) l. 2. Epi. p. m. 131. (b) cap. 7. (c) cap. 14. (d) Sc. 3.

à phlebotomiâ verò, cane pejus, & angue, ut dici solet, cavendum; spiritus enim ac humoralis massa impulsore indiget, non sufflamine. Antiquis mos fuit, ut memorat *Plin.* in Minii, & Argenti vivi fossione, laxis Veficis faciem obligare; *Kircherus* in suo Mundo subterraneo vitreas personas, ut superius dictum, magis ex usu esse ait ad exhalationes arcendas, ne per os irrepant. Exercitium pariter imperandum, ut Corpus incalescat, & habitatio in calido Conclavi propè ignem luculentum laudatur; nihil enim est quod magis aversetur Mercurius, quam Ignis, à cuius præsentia ut avolet, *pedibus talaria ne-ctit.*

Admiratione autem dignum est, quomodo Mercurius, qui Vermium unicum remedium vulgò audit (ut ad necandos Puerorum Vermes, nihil illo sit efficacius, & innoxie, vel infusus in aquâ vel decoctus, atque etiam cum conservâ aliquâ permixtus exhibeatur) talis sit ut illius fumi & exhalationes per os & nares susceptæ, adeo perniciosæ sint, ut temporis fere momento tantum non enecent, uti passim in Fabris argentariis deaurantibus videre est. An id fieri credendum, eò quia Mercurius, ab ignis violentiâ, dissolutâ illius compage, in tenuissimas particulas valdè penetrantes redigatur, sicque per os, & nares exceptus Pulmones, Cor, & Cerebrum pervadat? hoc enim pacto facilius Spiritus animales obnubilare, ac Narcosim in totam fluidorum massam invehere poterit, ubi illius infusio, seu decoctio, atque etiam ad uncias, & libram, per os exhibitio, ut in Iliacâ passione, nulla ex prænarratis accidentibus inducit, cum in Animalium corporibus tantam caliditatem non reperiatur, quæ satis sit ad illum dissolvendum, ac in halitus converten-

dum, imò integritatem suam sartam tectam servet, ac ponderositate suâ sibi viam ad exitum paret, obices quoscunque perrumpendo, ut Antidoto fuerit Zelotypo cuidam apud *Ausonius*, cui Uxor mœcha Toxicum propinavit, ac postmodum, ut necem celeraret, argentum vivum exhibuit. Ita fit, ut Ignis, qui venenorum est domitor, quædam, alioquin innoxia, ad venenosam naturam deducat, seu venenamagis exaltet, & acuat. Refert (a) *Ambrosius Paræus*, *Clementem Septimum Pont. Max.* præeuntis venenatæ facis toxico, per fumum in corpus admissum interiisse, aitque falsam, ac in vita malè cautorum perniciem, fictamque rationem esse, putare, ignem omnia perpurgare, & lustrantibus viribus consumere. Quare, num grassante peste, opportunum sit, ac publicæ incolumitati benè consultum, infestorum spolia ac suppellectilem exurere, an conducibilis esset isthæc cum cadaveribus altè defodere, licet mos obtinuerit, ut cuncta flammis tradantur, haud immeritò videtur dubitandum. Profectò apud *Romanos* lege 12. Tabularum cavebatur, ne Cadaverum ultrina intra Urbem, neque propè *Ædes* alienas fieret, ac potissima causa erat, ne aëris puritas exhalante fumo inquinaretur. Ignis itaque pro diversitate ac miscellâ corporum in quæ agit, varios ac diversos effectus producit, ita ut venena modò pandat, modò concentret; exemplum satis manifestum admiratione tamen dignum, habemus in *Mercurio*, qui licet sine gravi noxâ bibatur, cum salibus tamen sublimatus, corrosivam adsciscit naturam, quæ postea per additionem Mercurii vi ignis mitescet, unde Mercurius dulcis fit, qui ritè paratus inter remedia phlegmagoga, & Veneream luem extirpantia, non postremum locum obtinet.

(a) l. 20. de Venenis cap. 7.

De Jatrâliptarum Morbis.

CAPUT TERTIUM.

HAud secus nostrorum temporum Jatrâliptis, seu Chirurgis unctoribus eorum, qui à lue Venereâ pessimè habeant, neque ullo alio remedio sanari potuerint, Mercurius

rius infestus est. Inter cætera remedia, quæ ad perdomandam Gallici Morbi ferociam *Medicorum* solertia invenit, (ubi primùm dira hæc pestis ex obsidione Neapolitanâ *Italiam* nostram pervasit, ac exinde tanquam fulgur *Europam* totam pervagata est) primas tenuit *Mercurius*, & continuatâ duorum Seclorum experienciâ adhuc tenet. Notarant antiquiores *Medici*, nihil ad ferinam scabiem exterminandam Mercurio esse valentiùs, quare analogisimo procedentes, cùm observarent, gallicâ lue infectos, cutem habere pustulis & ulceribus defædatam, usum Mercurii feliciter experti sunt. Unctionis Mercurialis primus Auctor fuisse dicitur *Iacobus Berengarius*, *Carpus* à patriâ vulgò dictus, illorum temporum celeberrimus Chirurgus & Anatomicus, ut illius opera testantur, ex quibus, utpote rarissimis, recentiores Anatomici tot ac tanta decerpserunt, nomine illius omisso. *Fallopianus* noster in Tractatu de Morbo Gallico refert, *Iacobum Carpenssem* ex sola curatione Gallici morbi cum his inunctionibus lucratum esse plus quàm quinquaginta millia ducatorum aureorum, & multos quidem interfecisse, quamvis majorem partem sanaverit. Melius profectò, quàm Alchymistæ, novit Jatrallipta ille vera metamorphosi Mercurium in aurum transmutare, rarâ quidem felicitate, ac à nostris temporibus toto coelo diversâ, quam ipse quoque *Sennertus* est admiratus.

Modò, qui Gallicâ lue infectos mercuriali unguento solent inungere, è Chirurgis vilioribus sunt, qui lucri causâ in hoc negotio exercentur, præstantioribus Chirurgis tam fordidum ministerium, & periculosa aleæ plenum opus averfantibus. Licet autem chirothecâ in hac re uti soleant, non satis tamen munire se possunt, quin mercuriales atomi corium, per quod Mercurius alioquin exprimi solet ac perpurgari, pervadant, & Unctoris manum pertingant, neque pariter fieri potest, quin cùm ad ignem luculentum opus hoc peragi soleat, prava exhalationes per os, & nares corporis penetralia su-

beant, Cerebro & nervis diram labem affricando. *Fab. Hildanus* (a) casum refert Mulieris, quæ cum in Hypocausto marito suo affideret, dum Unguento ex Mercurio inungeretur, solo aëre illo mercuriali per os suscepto, talem salivationem passa fuerit, ut ulcera in faucibus eidem supervenerint. Manus tremere iis, qui venereâ lue infectos hydrargyro sæpiùs inunxerint, scripsit *Fernelius* (b) de lue venereâ. Gravem vertiginem tenebrosam, & continuam Chirurgus Unctori subortam, cùm lue gallicâ infectum solitâ unctione perunxisset, tradit *Frambesarius*.

Nullam in hoc negotio saniozem cautelam hisce unctoribus suggerere possem, (b) quàm eam, quâ utitur Chirurgus nostras, qui cum suo periculo didicisset, lucrum non æquari dispendio, dum talem Unctionem sibi magis adversam, quàm iis, quos perungeret, expertus esset ab alvi fluxu, torminibus, & multâ salivatione malè mulctatus, unctionem quidem mercurialem parat, ægrisque assistit, qui ungendi sunt, sed præcipit, ut ipsimet se ipsos propriis manibus inungant, quod sibi, & illis magis salutare esse ait, dum ipse nullum subit periculum, & ipse ex tali motu brachiorum incalescentes, penetrantior reddunt illinitionem, nec quicquam timere debent ab eo remedio, à quo suis cruciatibus solamen sperant. Si porro hujusmodi Aliptæ ex hydrargyrosis labem aliquam contraxerint, veluti tremorem manuum, vertiginem, alvi tormina, ut superius diximus, Guajaci decoctum pro remedio erit. Sicuti enim Mercurius venerei veneni insignis domitor est, ita noxarum, quas Mercurius invexerit, torporem, & nervorum imbecillitatem inferendo, Guajacum corrector erit, ut quod vim fundendi, nec non sudores promovendi possit deat. Sic per sæpè bina hæc Remedia palmaria junctis viribus Gallicæ luis curationem ex asse absolvunt, ut Guajacum primò velitatione quâdam Gallicum morbum aggrediantur, & extenuet, mox Mercurius fortiozem pugnam capeffat, postremò idem Guajacum hostem conficiat, & reliquias pessundet.

N n 3

Quam-

(a) Cent. 5. Obs. 98. (b) cap. 7. (c) l. 2. Conf. 3. Etmul. T. p. c. 8. de Vertigine.

CAPUT QUARTUM.

Quamvis Artem cuncta mineralia cicurandi tenere se jactitent Chymici, non impunè tamen ipsi quoque ab illorum vi perniciosa evadunt; eadem enim persæpè noxas ac alii Artifices accersunt, qui circa mineralia exercentur, ac si verbis id pernegent, faciei colore satis fatentur. Refert *Leonardus à Capua*, *Theophrastus*, & *Helmontius*, duos celebres Chymicos gravissimas noxas è suorum medicamentorum præparatione reportasse. *Juncken* (a) in Chymiâ suâ Experimentalis de Antimonio tradit, quòd dum Stibium pulverizatum fumigatur pro conficiendo Vitro Antimonii, Operarii fiunt Pneumonici, & Vertiginosi. *Ettmullerus* (b) ingenuè fatetur, quòd cum esset perfectè sanus, & Clystum Antimonii præpararet, fortè fractâ retortâ tubulatâ, fumum ex Sulphure & Antimonio hausisse, tussique ad quatuor Septimanas vexatum fuisse, cujus nullam aliam causam ipse agnovit, quàm fumum illum acidum, Spiritus organa asperantem. Satis curiosum est, quòd sibi accidisse fatetur *Tachenius* (c) in suo Hippocrate Chymico; refert enim, quòd cum Arsenicum sublimare vellet, donec in vasis fundo fixum permaneret, & post multas sublimationes vas aperuisset, suavem quandam odorem multâ cum admiratione percepisse, sed post semihorulam stomachum dolentem, confractum, sensisse, cum difficultate respirandi, sanguinis mictu, colico dolore, ac omnium membrorum convulsione. Olei & lactis usu se mediocriter restitutum ait, verùm per integram hyemem febre lenta hecticæ simili multatum fuisse, à quâ decocto ex herbis vulnerariis, & esu summitatum brassicæ tandem se expedit. *Carolus Lancillottus*, Chymicum nostratem, satis celebrem, ego novitremulum, lippum, edentulum, anhelosum, putidum, ac solo visu medicamentis

fuis, Cosmeticis præsertim, quæ venditabat, nomen, & famam detrahentem.

Abfit tamen, quòd studium hujusmodi laborem improbum existimem; utique laudandi sunt Chymici, ut qui ad rerum abstrusarum tentamen, & corporum naturalium scientiam ditandam intenti, publico bono animas suas litare non timeant; neque culpandi sunt, si in castiganda mineralium virulentia non satis cavere queant. Adstent enim necessum est, ac totum processum ad Ignis examen, ac fumum Carbonum observent, si medicamenta ritè parata esse debeant, ac tutò exhiberi possint, minima siquidem variatio, & incuria in Chymicis remediis elaborandis, illorum qualitates sic immutare posse, ut in Venenorum Classem transeant, ait *Renat. Cartesius*. In hanc rem *Juncken* (d) quoque in sua Præfatione ait, Chymica medicamenta salvâ conscientia non posse à Medico exhiberi, nisi ejusdem manu fuerint parata, sive à perito Chymico illa viderit elaborari. Sicuti ergo Equisoni non imputandum, si Equum ferocem ac refractarium perdomando, ab eodem aliquandò dejiciatur, & calces referat; sic ridendus non est Chymicus, si interdum è suis Laboratoriis squalidus exeat ac attonitus, tanquam unus ex Orci familia.

Paucis ab hinc annis, lis non parva exorta est inter Negotiatorem quendam Mutinensem, qui in Oppido hujusce Ditionis, Finali dicto, Laboratorium ingens habebat, in quo Sublimatum fabricabatur, ac inter Civem Finalensem. In jus vocavit Finalensis Negotiatorem hunc, instando, ut Officinam extra Oppidum, vel aliò transferret, eò quòd totam viciniam inficeret, dum Vitrìolum in Furno Operarii calcinarent pro Sublimati fabrica. Ut verò accusationis suæ veritatem comprobaret, Medici illius Oppi-

(a) Sc. 5. (b) T. p. de Tussi p. m. 203. (c) cap. 25. (d) Ep. 17.

di attestationem afferebat, ac insuper Parochi Necrologium, quò constaret, multò plures in illo Vico, & locis Laboratorio proximioribus, quàm in aliis, quotannis interiisse. Ex Tabe autem, ac morbis pectoris præcipuè, mori solere, qui in illà vicinià habitarent, testabatur *Medicus*, qui fumum Vitrioli exhalantem maximè culpabat, & proximum Aerem inquinantem, ut Pulmonibus infestus, & hostilis redderetur. Negotiatoris causam suscepit *D. Bernardinus Corradus*, rei tormentariæ in Estensi Ditio-
ne Commissarius, Finalensis verò, *D. Cassina Stabe*, illius Oppidi tunc *Medicus*. Variæ propterea ultrò citròque editæ sunt scri-

pturæ satis elegantes, in quibus acriter de fumi umbra disputatum est. Negotiatori tandem favere Judices, & Vitriolum ex capite innocentiae absolutum; an Juris peritus ac in re ritè judicavit, Naturæ Consultis judicandum relinquo.

Ut ad pensum meum redeam, Chymicis injurium me crederem, si remedium aliquod, sive præservativum, sive curativum, quotiescunque ex Arte suâ damni plus quàm lucri referunt, proponerem, cum nullus penè sit morbus, cui sanando, è Narthecio, ut dici solet, Chymici promptum ac paratum non habeant remedium; quare ad alias Officinas lubet divertere.

De Figulorum Morbis.

CAPUT QUINTUM.

NEque desunt in omnibus ferè Civitatibus alii Artifices, quibus metallicæ pestes, labem non parvam affricare solent, inter quos Figuli; quæ enim Civitas, quod Oppidum, in quo *Figlina*, Artium antiquissima, non exerceatur? Hi ergo cum plumbo usto, & calcinato indigeant, ad vasa vitreanda, dum Plumbum in vasis marmoreis molunt, lignum teres è Tholo suspensum, illique in alterâ extremitate quadratum lapidem affixum circumagendo, seu cum vasa, antequam in Fornacem indantur, liquato plumbo penicillis obliniunt; totum id, quod virulenti habet plumbum, aquâ sieliquatum, ac dissolutum, ore, naribus, ac toto corpore adsumunt, sicque graves noxas non multò post persentiunt. Nam & ipsi in manuum tremores incidunt primò, mox paralytici fiunt, lienosi, veterinosi, cachectici, edentuli, ut raro Figulum quis videat, cui non sit cadaverosa & plumbea facies. In *Actis Hassniensibus* (a) casus memoratur Figuli, cujus Cadavere aperto, repertus fuit Pulmo dexter costis adnatus, ad ariduram ac phthisim vergens; culpabatur autem hujus malæ Pulmonum Constitutionis Ars, quam exercuerat, Artem

enim Figulinam didicerat, quam ager ipse sibi parum salubrem expertus, jam, sed non satis tempestivè, deseruerat. *P. Poterius* (b) tradit, Figulum Paralyticum factum in dextro latere cum Vertebis distortis, ut Collum obriguisset; hunc ait à se curatum decocto ligni Sassafras, (c) & baccis lauri; pariter historiam narrat alterius Figuli, repentina morte extincti.

Hujusmodi affectibus torqueri solent, qui in Figlinis operam suam locant, plumbum tractando. Admiratione dignum est quomodo Plumbum (ex quo, Chymicorum solertiâ, tam magna salubrium remediorum supplex emanat, tum pro internis, tum pro externis malis, ut Chirurgorum Columna vulgò audiat) tam prava semina in sinu recondat, & per solam exhalationem exferat dum conteritur, & aquâ dissolvitur, ut tam malè afficiantur Figuli qui illius operâ indigent. Mirari autem desii, cum, teste experientissimo *Boyleo*, mihi innotuit, Argentum vivum, temporis ferè momento, Plumbi fusi vapore figi, ac solidari; adeò ut, sicuti eleganter *Trushtonus* in Diatribâ de respirationis usu, id quod cum Marte Vulcanum fecisse ajunt

(a) Vol. 2. Obs. 21. (b) Cent. 2. cap. 36. (c) Cent. 3. cap. 40.

ajunt *Poëta*, idem prorsus faciat Saturnus cum Mercurio, illi compedes injiciendo. Mirum itaque non est, si Saturnus à molâ lapideâ ita contritus, licet frigida naturæ, in Tortores suos sic incandescat, dum Figulos, tam dira labe adspersit, in sanguinem ac spiritus torporem invehendo, ac illorum manibus Crucem figendo.

Inesse autem Saturno spiritum acidum, acerrimum, penetrantissimum, austerum testantur omnes Chymici ac suo periculo satis norunt Depuratores Auri, & Argenti ob plumbi mixturam; tali enim acrimoniâ polere spiritum Plumbi tradunt *Collect. Chymica Leyden*. (a) Auctores, ut si quis ore, vel naribus, dum instituitur cupellatio, vapores à plumbo exhalantes excipiat, exinde suffocari possit, ac qui parum caverint, omnium dentium casum pati soleant.

Cum Instituti mei ratio ad lustrandas Artificum Officinas (si ritè in explorandis morborum causis occasionalibus, quibus Operarii tentari solent, pensum meum vellem absolvere) identidem me compelleret, mentem lubido inceserat, ut hic loci animadversiones aliquot in Figlinis à me factas recenserem circa mechanicum artificium fictilia vitreandi, quod artificium, sicut antiquissimum est, uti ex erutis è terra ruderibus satis constat, ita pernecessarium est. Nam si modum vasa fictilia vitreandi non haberemus, nimio sumptu stannea, & cuprea Vasa pro re coquinaria, & mensarum suppellectile, adhibere cogeremur. Etenim non minus admiratione, quam disquisitione dignum credidi, quomodo scilicet opera figlina prius cocta in fornacibus, mox plumbo calcinato, & cum pulvere silicum contrito liquatoque obliterata, rursusque Fornacibus indita, vi ignis vitreatam crustam illam induant, quâ fit, ut magno usui sint in omnibus penè rebus; nihilque magis inculcent Chymici, quam quod in Spagyricis operationibus perficiendis vitreata vasa adhibeantur. Verum ab hujusmodi negotio non tam promptè expedire posse me sentio, quin multum à proposito meo digrederer, veritus propterea; ne mihi, ubi de fi-

gulari materiâ agitur, justè obtrudi possit Horatii illud:

*Amphora cæpit, ni cunctis
Institui, currente rota cur Urceus exit?*

Consilium hoc meum seponam, cui forsan occasione magis propriâ indulgebo in opere, quod meditor de *Artium Mechanica Rationali*.

Quoad hujusmodi Artificum curationem attinet, perrarò talia remedia adhiberi possunt, ut integræ sanitati restitui queant. Cum enim auxiliares *Medicorum* manus non exposcant, nisi cum manibus, & pedibus omnino capti sunt, & viscera prædura habeant, ac simul aliud malum, summa nimirum paupertas, illos premat, ad Pauperum Medicinam confugiendum erit, & ea præscribenda, quæ morbum saltem leniant, eos imprimis monendo, ut Artem deferant. Purgationes Mercuriales, ut ex Mercurio dulci cum Electuario lenitivo ad plures dies aliquandò utiliter adhibui, nec non illinitiones ex petroleo nostro manibus & pedibus. Chalybeata remedia, quæ non multæ sunt impensæ, ad Viscerum duritiem emolliendam, ad longum tempus tamen adhibita, non levem præstabunt operam; sola Chalybis limatura cum Cinnamomo in Vino insula, cæteris martialibus remediis chymicè paratis, veluti forsan efficacior, & miseræ horum Artificum conditioni minus gravis, erit præferenda.

Cum in Figulorum Officinis varii sint Operarii, ac alii in creta manibus ac pedibus versanda, subigenda, occupati sint; alii sedendo ad rotam tornatilem vasa conforment, non omnes propterea Figuli superius recensitis affectibus tentari solent; quod seriò adverterendum, ne solo Figuli nomine audito, ad remedia noxas è minerali materia contractas corrigentia, confugiamus, omnes tamen, cum semper terram mollem tractent, ac in locis humidis degant, ut plurimum luridi sunt, decolores, cachectici, ac ferè semper valetudinarii. Qui tamen ad rotam sedentes, illam pedibus circumagendo, vasa confingunt, si alioquin oculorum imbecillitate laborent, vertiginosi fiunt, sicuti etiam nimis pedes defati-

(a) cap. 165.

defatigando, non rarò Ischiade tentari solent, lum prorsus tollendum, saltem leniendum, idcirco iis remediis, quæ ad hujusmodi affe- illis erit succurrendum.
ctus à Practicis præscribi solent, si non ma-

De Stannariorum Morbis.

CAPUT SEXTUM.

S*Tannum*, quod *Plinius* Plumbum album vocat, Chymici verò *Jovem*, ac medium volunt inter Lunam, & Saturnum, non vulgarem habet usum in privatis Civium domibus, ad illorum mensas nobilitandas, nec non apud fusores metallorum pro conflandis Tormentis bellicis, Campanis, aliisque rebus, atque etiam apud Chymicos, qui ex stanno ad varias corporum ægritudines parare norunt varia remedia, uti butyrum Jovis, crystallos, bezoarticum joviale, & alia hujusmodi. Stannum igitur, non solum in Fodinis, sicuti omnia metalla, dum eruitur, ac dum extra Fodinas excoquitur & repurgatur, suos Operarios lædit, sed etiam in mediis Civitatibus eosdem, dum lances veteres fundunt, ac renovant, & scalpri nitorem conciliant, malè plectit. Stannarii itaque ea symptomata pati solent, quibus obnoxii sunt Plumbi fusores, & molitores, quales Figuli; constat enim ex Mercurio, & Sulphure acri, quare cum illud fundunt Operarii, non possunt, quin perniciosos halitus per os excipiant.

Satis curiosam historiam de Stannario quodam habemus apud *Etmullerum* (a) in Collegio Consult. Artificem hunc ait primò tussi, mox tantà anxietate, ac respirandi difficultate correptum, noctu potissimum, ut lecto exsilire, fenestras aperire, auram re-

centem inspirare, & per totam domum noctambulus vagari, donec inciperet dies albescere, quo tempore omnia filebant accidentia; tam gravium Symptomatum causam Vir Experientissimus acceptam refert fumis mercurialibus Metallorum. In Jove etenim multum Antimonii volatilis luxuriare ait, quod cum nitro mixtum vim fulminantem adsciscit; talem Asthmatis speciem inter affectus convulsivos refert, plexu nerveo nimirum in spasmum adacto, & Pulmonum expansionem prohibente.

Hujusmodi Artifices in Civitatibus passim visere est, ac ubi Medicam opem exposcant, iisdem cautionibus erunt curandi ac cæteri Metallurgi; Ad pectus tamen, tanquam primam morbi sedem, primò respiciendum, præcipuæ enim illorum querelæ de anhelitus angustia sunt. Curandi itaque erunt tanquam asthmate montano laborantes cavendo ab iis, quæ vi exsiccandi polleant; Butyrum potius, lac, emulsiones ex amygdalis, & melonum seminibus, ptisanæ hordeaceæ, & similia erunt ex usu.

Remedia quoque jovialia superius enumerata possent præscribi, ac præcipuè *antihelicum Poterii*, quod ex regulo antimonii & jove paratum dicitur, nam ut superius dictum, noxæ quas metalla inferunt, non nisi metallicis remediis emendantur.

(a) Casus 17.

De Vitriariorum, & Speculariorum Morbis.

CAPUT SEPTIMUM.

IN universâ Artificum Republicâ non esse, qui rectius sapiant, existimo, quam qui Vitriariam exercent. Ii etenim, ubi 6. men-

sium spatio operati fuerint (hyeme scilicet, ac vernali tempore) ab opere feriantur, & ubi 40. ætatis annum attigerint, opportuna

abdicatione Arti suæ Vale dicunt, ac reliquum vitæ tempus exigunt, iis perfructuando, quæ in otia tuta reposuere, vel alteri opificio operam suam impendunt. Intolerandus profectò ad longum tempus est tam improbus labor, qui huiusmodi Operarios exercet, & qui non nisi à robustis hominibus & in viginti ætate sustineri possit. Innoxiam quidem esse ex sui natura massam illam ex vitro fusam, ac in fornacibus fluitantem, seu labem, saltem sensibilem suis Artificibus non affigere existimo, cum nullæ ipsis de hoc sint querelæ, neque ullus gravis odor in Vitriariis Officinis nares percellat. Non vacat hic in massæ illius ex qua Vitrum conflatur naturam, neque in mechanicum artificium, quo, flatu mediante, Vitra figurantur, altius inquirere; solum, quod rem meam spectat, nosse sufficiat, quod quicquid noxii ab huiusmodi opificio hisce Artificibus advenit, totum ab ignis violentiâ, & quorundam mineralium mixturâ ad coloranda interdum vitra proficiscatur. Cum igitur seminudi, rigenti hyeme, ad ardentissimas fornaces continuo adstent, vitrea vasa conflando, oculorum acie in ignem, & Vitrum fusum semper intentâ, non possunt quin gravibus noxis afficiantur. Oculi itaque primum ignis impetum sustinent, propterea acri lippitudine persæpe infortunium suum plorant, & gracilescunt, illorum naturâ ac substantiâ, quæ aquea est, à nimio ardore exhaustâ, ac absumptâ. Siti quoque inexplebili eandem ob causam continuo vexantur, ut frequenter cogantur bibere; Vinum autem lubentiùs, sed immoderatè, quàm aquam potant, aquam enim, ubi quis quacumque ex causa nimio ardore exæstuet, nocentior, quàm Vinum existimant, ob multos casus eorum, qui æstuantem frigidâ epotâ, subita morte occubuerint.

Morbis quoque Pectoris, obnoxii sunt; cum enim pectora Aëri semper habeant exposita solo indusio contenti, illisque tandem, peracto opere, ex Vulcania illa Officina ad alia loca frigidiora exeundum sit, nequit Natura, ut ut fortis, ac robusta tam graves ac

subitas mutationes diù tolerare; hinc Pleuritides, Asthmata, ac tussis diuturnæ contingunt.

Longè verò pejora infortunia subeunt, qui Vitra colorata pro armillis, ac mundo muliebri plebejo, aliisque usibus, conficiunt; cum enim ad colorem Crystallo conciliandum illis necesse sit *Boracem* calcinatum, ac *antimonium* una cum aliqua auri portione, & hæc omnia in pulverem impalpabilem contrita cum Vitro commiscere, ut exinde pastam conficiant pro tali opere, non possunt dum id agunt (ut ut faciem obvelent, & avertant) quin pravos halitus ore excipiant; quare persæpe evenit, ut nonnulli ex illis exanimis concidant, ac interdum suffocentur, seu temporis progressu ulcera in Ore, Oesophago, & Trachea iis suboriantur, ac tandem in Tabidorum familiam transeant, Pulmonibus ulceratis, ut ex cadaverum apertione manifestè patuit.

Non parùm equidem mecum ipse demiratus sum, quomodo mixtura hæc *Boracis* & *Antimonii* cum vitreâ massâ tam perniciosam vim adfiscat; rem tamen ita se habere, licet huius non sim oculatus testis (cum hæc Civitas officinam Vitriariam quidem habeat, sed in quâ Vitra non colorentur) persuasum habeo, utpote per literas mihi communicatam ab Excellentissimo *D. Joseph. de Grandis*, olim in Mutinensi Gymnasio Auditore meo, qui nunc Venetiis (ubi Insula, Murano dicta, insignes Vitriariæ Officinæ exstant) summâ cum laude Medicinam & Anatomen exercet. Id est quod innuebam, rerum mixturas peritioribus *Medicis* persæpe imponere, ac præsertim ubi operatio ignis accedat, qui licet ab *Helmontio* rerum Corruptor, & Mors appelletur, multarum rerum tamen Auctor est & parens, ut scitè, & plus quàm Chymicè, scripserit *Plinius*, (a) *ex eadem materia aliud gigni primis ignibus, aliud secundis, aliud tertiis.*

Qui verò *Venetiis* præsertim, ad Specula conficienda operam suam impendunt, non secus ac Inauratores, Mercurii feritatem experiuntur

(a) l. 37. H. N. c. 26.

periuntur, dum ingentes tabulas crySTALLINAS Argento vivo oblinire, ut parte ex alia clarior imago reddatur, prò more habent. Hoc artificii genus Antiquis ignotum fuisse satis credibile est, ut de quo nullam habeat mentionem *Plinius*, (a) qui in Historiâ suâ naturali varios modos, quibus parabantur Specula, describit. Specularii ergo Artifices, Mercurium tractando, Paralytici fiunt, Asthmatici, aliisque superiùs memoratis affectibus obnoxii. Sic *Venetiis* in *Insulâ Murano* dictâ, ubi ingentia specula parari solent, videre est hosce Artifices invitè, ac torvis oculis

miserias suas, suis in speculis contemplantes, ac Artem, cui se addixerint, execrantes. Ex Epistolâ (b) ad Societatem Anglic. *Venetiis* missâ (ut ex ejusdem Societatis actis constat) habetur, eos, qui *Venetiis* operantur ad illiniendam Speculorum faciem averfam, apoplecticos persæpè fieri.

Quoad medica præsidia nihil hic adjiciam, cùm eandem curationem hisce Artificibus adhibere liceat, quam cæteris convenire diximus, qui in suis Opificiis mineralibus utuntur, & ad Vulcanias Officinas operantur.

(a) l. 33. c. 9. (b) T. I. M. Apr.

De Pictorum Morbis

CAPUT OCTAVUM.

Pictores quoque variis affectibus, ut artuum tremoribus, Cachexiâ, dentium atredine, faciei decoloratione, melancholiâ, odoratus abolitione, tentari solent; ac perrarò contingit, ut *Pictores*, qui aliorum imagines elegantiores, & coloratiores, plus quam par est, solent effingere, ipsi colorati sint ac boni habitus. Ego quidem quoque novi *Pictores*, & in hac, & in aliis Urbibus, omnes ferè semper valetudinarios observavi, & si *Pictorum* historiæ evolvantur, non admodum longævos fuisse constabit, ac præcipue, qui inter eos præstantiores fuerint. *Raphaelem Urbinatem*, *Pictorem* celeberrimum, in ipso juventæ flore è vivis ereptum fuisse legimus, cujus immaturam mortem *Balthasar Castilioneus* eleganti carmine deflevit. Culpari quidem posset illorum Vita sedentaria, ac genius melancholicus, dum ab hominum ferè commercio sejuncti mentem in phantasticis suis Ideis semper involutam habent, ast alia potior causa subest, quæ *Pictores* morbis obnoxios reddit, colorum nempe materiâ, quam semper præ manibus habent ac sub ipsis naribus, ut Minium, Cinnabaris, Cerussa, Vernix, Oleum nuncum, lini, quibus utuntur ad colores tem-

perandos, multaque ex variis fossilibus pigmenta. Hinc in illorum Officinis latrinalis odor percipitur, qui satis gravis è Vernice, & prædictis Oleis expirat, & capiti valde infensus est, unde forsan odoratus abolitio deducenda. Ipsi quoque *Pictores* in ipso opere sordidas, ac pigmentatas vestes solent induere, quare fieri nequit quin ore, ac naribus pravos halitus excipiant, qui ad spirituum animalium sedem perreptando, ac per vias spirituales sanguinis domicilia subeundo, naturalium functionum œconomiam perturbent, & superiùs memoratos affectus excitent. Cinnabarim sobolem esse Mercurii, Cerussam ex Plumbo parari, Æs viride ex Cupro, colorem ultramarinum ex Argento (cùm metallici colores vegetabilibus longè durabiliores sint, & hanc ob causam à *Pictoribus* magis expetantur) sicque omnem ferè colorum materiâ, è mineralium classe desumi, nemo non novit, & propter hanc causam satis graves noxas subsequi. Iisdem igitur affectibus, licet non ita graviter, illos vexari necessum est, ac cæteros Metallurgos.

Satis curiosam historiam in hanc rem describit *Fernelius* (a) de *Pictore* quodam *Andegavensi*, qui digitorum, & manuum tremori-

(a) De Lue Vener. cap. 7.

bus primùm, mox convulsione, correptus est, brachio quoque in consensum tracto; huic postmodum supervenit idem in pedibus vitium, tandèm dolore tam gravi in ventriculo, & utroque Hypochondrio torqueri cœpit, ut nec Clysteribus, nec Fotibus, nec Balneis, nec ullo remediorum genere quicquam levaretur. Huic in accessione unicum solamen repertum, ut tres, quatuorve homines ventri toto suo pondere incumbèrent, sic enim compresso abdomine minùs cruciabatur; postremò ad tres annos tam acriter vexatus, tabidus interiit. Magnas concertationes inter celebriores *Medicos* exortas esse ait, circa tanti mali veram, ac genuinam causam, tum ante, tum post Cadaveris apertionem, cum in Visceribus nil præternaturale appareret. Cùm hanc Historiam perlegerem, ingenuam *Fernelii* confessionem, more scilicet magnorum Virorum, ut ait *Celsus*, sum admiratus, *omnes siquidem aberramus à Scopo, & tota, quod ajunt, via errabamus*, inquit ille, subdit tamen, quòd cum Pictor ille penicillum digitis, non modò extergere pro more haberet, sed etiam imprudens, & incautus illum exfugeret, verisimile fuisse, ut è manuum digitis, partium

continuatione, Cerebro, totique nervoso generi communicatam fuisse Cinnabarim, per os vero admissam *Ventriculum, & Intestina inexplicabili, ac maligna qualitate infecisse, quæ tantorum dolorum causa occulta fuerit.*

Neque verò aliunde illorum cachectici habitus, & decoloratio petenda, quàm à pravâ colorum indole, sicuti, & melancholicæ passionibus, quibus ut plurimùm obnoxii sunt Pictores. *Antonium de Allegris Corrigensem*, è patriâ propterea *Corrigium* dictum, adeò melancholicum fuisse, imò stupidum, tradunt, ut nec sui, nec suorum Operum dignitatem ac præstantiam cognosceret, adeò ut digna honoraria sibi data, iisdem à quibus acceperat reportarit, veluti errassent aureo pretio erogato pro iis picturis, quibus nunc nullum satis est pretium.

Cùm Pictores ergo vel ex enarratis affectibus, vel aliis morbis vulgaribus laborare continget, particulari studio erunt curandi, ut una cum remediis communibus, peculiaria adhibeantur, quæ noxas è minerali materiâ contractas respiciant, de quibus satis supra, re toties eadem cum tædio legentium repetamus.

De Morbis quibus tentari solent Sulphurarii.

CAPUT NONUM.

CUM inter mineralia ad hujus vitæ comoda non paucos habeat usus Sulphur, sed non leves quoque noxæ iis, qui illud coquant, fundunt, ac eodem utuntur in suis operibus elaborandis, ex illo consequantur; in hoc capite videndum, quæ mala Sulphurarii Artifices patiantur. Qui ergo Sulphure accenso, seu liquato utuntur, tussim, dyspnœam, raucedinem, ac lippitudinem contrahunt. Sulphur duplici substantiâ constare docet ejusdem analysis, unâ pingui & inflammabili, alterâ acidâ ignis extinctivâ; Sulphure igitur igne liquato, multòque magis accenso, acidum illud volatile in fumos

attollitur, qui per os suscepti, memoratis affectibus occasionem præbent, tussim præcipuè, ac lippitudinem excitando; mollis enim ac delicata Pulmonum, & Oculorum structura, a pungente acido insigniter læditur. (a) Sic *Martialis* varios Negotiatores, & Operarios, recensens, ut *Ærarios*, *Nummularios*, *Pistores*, *Judæos*, qui illius somnum nocturnum ac diurnum *Romæ* nimio strepitu interturbabant, ut *Rus* secedere cogeretur, inter illos numerat Sulphurarios, quos lippitudinis vitio notat.

Nec sulphuratæ lippus Institor mercis.

Quantâ vi polleat aura sulphurea, norunt ipsæ

(a) L. 12. Ep. 57.

ipsæ mulierculæ, quæ ut suis velaminibus candorem concilient, illa fumo Sulphuris accensi supersternunt; norunt etiam purpureas rosas decolorare, & lacteas reddere,

Tingit & afflatas Sulphuris aura rosas.

ait *Poeta*. In Germania pro more habent Dolia fumo Sulphuris suffumigare, ut Vinum Rhenanum ad plures annos à muciditate tueantur, teste *Helmontio* in Tractatu de Asthmate, & tussi; Acidum ergo Sulphuris, quod pectori, & asperæ arteriæ est maximè hostile, ipsum est quod hujusmodi affectus inducit. Nota est historia mœchæ mulieris, quæ cum amasium suum, marito superveniente, sub lecto abscondisset, superposito, ut crimen magis celaret, sulphurato velamine, se ipsam prodidit, ille enim à recenti Sulphuris odore percitus, non potuit quin altè tussiret, ac sternutaret. In hanc rem succurrit casus Pistoris, qui cum videret in suo Hypocausto rotulas Sulphuratas accensas, quibus uti solent ad succendenda ligna, timens ne domus conflagraret, pedibus rotulas illas ausus est premere, ut ignem exstingeret, sed parùm abfuit, quin mortuus concideret, ad multos tamen dies sævissimâ tussi vexatus est, unâ cum magna respirandi difficultate, constricta nempe à magno illo acido exspirante Pulmonum Vesiculari structurâ. Olei amygdalarum dulcium, & lacteæ diætæ usu aliquantisper levare visus est, ast intra unius Anni spatium in Libitinæ censum transiit. *Etmullerus* de Vitiis Expirationis læsæ, ex fumis nitri, & Sulphuris pertinacissimam tussim, ac respirandi difficultatem oriri observavit. Nec quis obtrudat, quòd Sulphur

Pulmonum Balsamum vulgò audiat, nam id verum est, quandò Sulphur acido suo, quo abundat, spoliatum fuerit; uti scitissimè advertunt *Juncken* in Chymiâ suâ. Experimentali, & laudatus *Etmullerus* in sua Mineralogia, ubi ait Sulphur meritò Pulmonum Balsamum vocari, quando (a) illius pinguedo balsamica à parte acidâ corrosivâ fuerit separata. Quomodo autem Acidum à Sulphure separari possit, tradit ibidem *Juncken*, sublimando nempe Sulphur cum Coralliis, Cornu C. quæ illius acidum combibant.

Quomodo verò in Praxi Professorum non pauci, saltem apud Nostrates, Sulphuris Spiritum in morbis Pectoris præscribant, ego non video; cum enim apud Auctores passim legerint, in hujusmodi affectibus Sulphur primas tenere, quasi Sulphuris acidum idem sit ac totum concretum, pars easdem vires habeat, quas totum, quod maximæ supinitatis indicium est, ansam errandi capiunt. Eandem fermè errorem observare licet, cum ad scabiem curandam pro remedio interno specifico, eundem spiritum Sulphuris ad longum tempus in aliquo Jusculo Scabiosis propinant, non alia ratione ducti, quàm quòd Sulphur potissimum remedium sit, ac basis unica Unguentorum, quæ parantur ad psoram exterminandam. Tales ergo Operarii, quantum possunt, à Sulphuris fumo excipiendo cavere debent, ac pro tussi leniendâ Syrupò de Althæâ, emulsionibus seminum melonum, ptisanâ hordeaceâ, Oleo amygdal. dulcium, & diætâ lacteâ familiariter uti.

(a) c. de sulph.

De Morbis quibus obnoxii sunt Fabri Ferrarii.

CAPUT X.

L Ippitudini quoque obnoxios esse *Fabros ferrarios* quotidiana docet experientia, quod non tam ex ignis violentiâ fieri crediderim, dum Oculorum aciem in ignem fere semper intentam habent, quàm ob sulphurea

effluvia è candenti ferro exhalantia, quæ Oculorum membranas feriant, ac vellicent, unde limphæ è glandulis expressio, & lippitudo, unâ cum Ophthalmiâ quoque, persæpè consequantur. *Demosthenis* Patrem Fabrum

Machæropœum fuisse referunt, ac eundem lippum describit *Juvenalis*; sic enim loquens de *Demosthene*: (a)

*Quem Pater ardentis Massæ fuligine lippus,
Carbone, & forcipibus, gladioque parante,
Incude, & luteo Vulcano, ad Rhetora misit.*

Verbum illud, *luteo Vulcano*, quod Poëta confinxit, observans (quo Epitheto Poëtarum nullus Ignem, quoddsciam, insignivit, cum illum coruscum, nitidum, roseum, appellent) putaram hic forsan innui luteum colorem, quo metalla fusa, ob Sulphur quod in sinu suo continent, Fabrorum facies depingunt, ut in tormentis conflandis interdum observavi; verum cum in citato versu vox illa, *Luteo*, syllabam primam correptam habeat, nequit color flavus significari, sed quid lutosum.

Cum ergo in ferri substantiâ non parva Sulphuris portio conclusa sit, mirum non est, si dum Ferrum excoquitur, tenues particulæ sulphuræ ex Ferro, & Carbonibus quo-

que expirent, quæ Oculorum membranas, tanquam acutissima Spicula laceflant, sicque acres lippitudines, & ophthalmias excitent. Ego certè multos Fabros de hujusmodi affectibus conquerentes audivi, ac remedium exposcentes, quibus suadere soleo, ut lac muliebri, aquam hordei, & similia attemperantia adhibeant, ac si inflammatio urgeat, sanguinem mittant. Sero vaccino, atque emulsionibus seminum melonum, ac diætâ refrigerante utantur, quæ propria est Artificum, qui ad ignem exercentur; commendatur in specie Beta, quæ ad alvum mollem servandam valdè confert, tales enim Artifices ventris adstrictione laborare solent. Sic à *Martiali* (b) appellantur *Fabrorum prandia Betæ*; si contumax verò sit lippitudo salutaris comperta est aqua ipsa, in quâ ferrum candens solent exstinguere; monendi quoque sunt, ut quantum possunt à ferri bullientis ac radiantis obtutu Oculos avertant.

(a) Satyra 10. (b) l. 13. Ep.

De Gypsfariorum, & Calcariorum Morbis.

CAPUT XI.

HAUD minus à Gypso, & Calce malè plectuntur, qui materias istas in Fornacibus excoquunt, tractant, ac in Officinis vendunt. Gypsum inter venena recenseri, nemo non novit, epotum enim strangulando mortem infert; Sic *L. Proculejus* Augusti familiaris cum stomachi dolorem perferre non posset, Gypso mortem sibi conscivit, teste (a) *Plinio*. Qui ergo illud coquunt, præparant, molunt, cribrant, venundant, uti sæpè observavi, magnâ respirandi difficultate premi solent, alvum præterea adstrictam habent, hypochondria dura, ac distenta, decolores sunt, ac verè gypstatam faciem præferunt, iique potissimum, qui Gypsum coctum molâ asinaria conterunt, & cribrant, uti etiam *Gypsoplastæ*, qui varia opificia, ac præcipuè Simulacra, & effigies ex Gypso conficiunt ad Sacrarum Aedium, Aularum

Principum, & Bibliothecarum ornatum quoque, qui mos perantiquus est.

Indocti primum, quanquam plena omnia Gypso,

Chryssippi invenias; (b)

Sic *Juvenalis* divites indoctos fugillans, qui ut sapientiæ famam apud vulgus aucuparentur, Philosophorum simulacris Bibliothecas suas exornabant. Ut ut ergo hujusmodi Operarii, velamen ori apponant, fieri nequit, quin volitantes atomos gypseas per os & nares admittant, quæ vias spiritus subeant, & cum lymphâ permixtæ, in tophos concrecant, seu Pulmonum anfractuosos ductus incrustando, respirationem intercipient.

Hic mihi liceat paululùm digredi, & circa Gypsi naturam paulisper immorari; qui enim de Fossilibus egere, non satis apertè Gypsi naturam, ac indolem mihi videntur explo-

(a) l. 33. H. N. c. 24. (b) Sat. 2.

explorasse. Gypso vim emplasticam, adstringentem, inesse, scripsit *Dioscorides*, hoc idem adstruit *Galenus* variis in locis. Cognatam Calci rem Gypsum esse, scripsit (a) *Plinius*. Facultatem obstruentem, suffocantem eidem adscribunt Recentiores, uti *Cæsalpinus* in l. de Metallicis; (b) *Amatus Lusitanus* vim summè exsiccantem in Gypso agnoscit, ait enim, qui Gypsum parant majori ex parte mori, quia caput ob nimiam siccitatem ex Gypso contractam debile, & imbecille est, unde quæ concoquere debebat non concoquit, & quæ retinere non retinet, & sic materia ad subjectas partes decidat, phthisimque inducat. Hoc lepido commento Gypsi pravitatem designat recutitus Auctor.

Ego quidem, ni me philautia fallit, aliam Gypso naturam, adhuc forsan inobservatam, inesse persuasum habeo, vim nempe expansivam, & elasticam, Calci nequaquam cognatam, imò potius contrariam; observari enim mihi non semel contigit, Fabros Murarios Mutinæ, ubi multæ sunt Porticus, dum Columnas veteres ruituras (ædificiis super magnas trabes innitentibus) diruunt, & novas Columnas marmoreas supponunt, vel lapideas substruunt, observavi inquam hosce Artifices, Columnas novas ex Calce, & lapidibus compingere, ad duas verò ulnas circiter, propè finem, ubi Columna ædificio superstanti, & trabibus innixo ferruminari debet, Gypso uti, nequaquam verò Calce. Hujusmodi Opificium animadvertens (qualis observatio in hac Urbe Cispadanæ Regionis omnium antiquissimâ satis obviam est) ab ipsis Fabris causam quæsi, quare Calce non utantur in opere perficiendo, & cur potius Gypso, quàm Calce opus claudant, ac veluti sigillo quodam obsignent, responsumque est, murum ex Calce constructum subsidere, ex Gypso verò sursum attolli, ac revera res miranda est; nam ubi quinque, vel sex dies à Columnâ substructâ elapsi fuerint, nullo ferè negotio Trabes, quæ hinc inde totam molem sustentabant, subtrahuntur, imò fere ex se ipsis concidunt; at si opus ex calce tantum

perficerent, vel summa difficultate, vel magno ædificiorum periculo, & concussione fulcra subtraherentur.

Cognatum ergo Calci Gypsum est coagulandi vi, & efficacîa, utrumque enim aquâ temperatum, ac dissolutum unit, agglutinat; Gypsum verò elasticitatem magnam intus recondit, dum ingentes moles sursum elevat. Non solum autem superius, sed inferius quoque, & circumquaque Gypsum premere observavi, sed sensibilibiter magis vim suam exserere, ubi minor fuerit resistentia; observatur etenim, quod si super trabem aliquam murus ex lateribus & Gypso construitur, & alii veteri superposito uniatur, observatur, inquam, trabem quamvis fortissimam deorsum inflecti, ut quæ aërem subjectum habeat, neque hanc flexionem ex nimio pondere, quod persæpè exiguum est, sed ex premente Gypso, ortum ducere. Calcis porro id proprium est, ut humido semper gaudeat, & nunquam veterascat, unde Muri propè solum, & in ipsis ædium fundamentis ferrei penè sunt. Gypsum verò propè terram marcescit, & spontè concidit, in summo loco verò, licet imbris perfusum, ut in caminis, Calci soliditate non cedit.

Ut autem ad rem redeam, mirum non est, si gypseæ particulæ per tracheam in spiritus receptacula exceptæ, ibique cum seroso latice glandulis exsudante commixtæ, tam perniciosos effectus pariant, vi suâ expansivâ fistulares ductus comprimendo, & aëri cursum & recursum prohibendo. Ad corrigendas verò noxas è Gypso contractas (quamvis ubi admissum fuerit, non tam facile curationem suscipiat) varia ab antiquis præscribebantur remedia; *Galenus* (c) secundo de Antidotis Lixivium è cineribus sarmentorum vitis commendat, quod idem confirmat *Guainerius*, (d) qui cinerem ipsum pondere tertii exhibet, *Sennertus*, laudat sterces muris, (e) Ego Oleum amygdal. dulc. recens extractum, ac emulsiones ex seminibus melonum cum aliquo levamine id genus Artificibus exhibui, sed

(a) l. 5. c. 92. (b) Cent. 4. Cur. 41. (c) cap. 7. (d) de Ven. cap. 8. (e) Tom. 3. l. 6. P. 6. cap. 2.

sed in hoc opere perseverantes, omnes Asthmaticos, & Cachecticos, ut plurimum occumbere observavi. Cadaver aliquod ex hisce Artificibus, aliisque Opificibus libenter dissecuissem, sed nec prece, nec pretio a nostrati plebe impetrare licet, ut inspectio ulla fiat in denatis ex aliquo non vulgari morbo; imò si quis id reposcat in publicum bonum, incandescunt in *Medicum*, quòd morbi causam, quàm ignorarit, curiosè postmodum perscrutari velit.

Non ita verò noxia est Calx iis, qui eam tractant, veluti Gypsum; Calx recens è fornacibuseducta igneam vim rejectat, ac urit, miratur propterea *Paulus Zachia* (a) quomodo in quibusdam Civitatibus permittantur Fornaces, in quibus Calx excoquatur, ob evaporationem, quam emittunt, pectori infestam. Nihil est autem quod, postquam arserit, ignis semina diutius retineat, quàm lapis calcarius; Siquidem Calx ad annum in loco sicco asservata, cum aqua diluitur, fumigat, & latentem vim ignis prodit, dum aquam facit effervesce; progressu tamen temporis, dum in pulverem fatiscit, ac veterascit, multum ignea de vi illi decedit; minus ergo tunc temporis oblaedit Artifices, acrimoniam semper tamen corrosivam retinet; hinc fauces, & oculos mordet, & vocem asperat; facilis tamen medela est potus frigida, & emulsiones seminum melonum, ac seminum frigidorum Calx Fabris murariis manus rugosas facit, ac interdum ulcerat, si tamen scabiosae fuerint, illas à scabie liberat; quare non immerito inter

remedia antipforica Calx locum habet, acidum nempè illud, quo Psora scatet, vi suâ alchalicâ emendando, quam ob causam Calcis decoctum in Diabetè commendatur à *Willisio* in *Pharmaceutica Rationali*; quamvis enim, ait ille, videatur hujusmodi decoctum, aptum potius ad Urinæ fluxum proritandum, ob vim calorificam, & attenuantem, quia tamen sales acidos fusionis causam temperat, ac infringit, Urinæ profluvio medetur; ob eandem rationem à *Richardo Morton* Calcis decoctum in Tabe pulmonari magnis laudibus celebratur.

Calci vivæ bina esse Salia, quæ post calcinationem quieta maneant, ab aqua verò dissoluta & in mutuum conflictum concita, notam illam cuique effervescentiam efficiant, putant nonnulli, quam opinionem tamen suspectam esse ait, *Joan. Bobon* (b) in suis Meditationibus de Aëris influxu; cum observatione constet, Alchalia fixa & puriora ab aquea humiditate sine acidi collisione calorem concipere. Mirabatur *D. Augustinus*, (c) Calcem in aqua fervere, in oleo frigere. Calci vivæ multum Salis alchali inesse, cum remedia ex Calce parata ad fordida ulcera, in quibus multum acidiluxuriat, sananda, passim usurpari soleant, profectò credendum est. Ad corrigendas ergo noxas, quas calcarii Artifices interdum contrahunt, opportunum erit decoctum tepidum Malvæ, Violarum, Butyrum recens, Lac ipsum, quo nihil promptius ad faucium siccitatem & asperitatem emendandam.

(a) Q. M. L. l. 5. Tit. 4. Q. 7. (b) c. 7. (c) De Civ. Dei l. 21. c. 7.

HI sunt, quos ego novi Artifices variis morbis obnoxios, ob mineralium, & fossilium, quæ tractant, & quibus in suis Opificiis utuntur, pravam indolem, atque isthæc, quam innui, compendiosa curatio. *Medici* enim id hominum genus curantis præcipuum munus est, illos citò, quantum fieri potest, aptis ac generosis remediis suæ salutis restituere; siquidem persæpè miseros Artifi-

ces audias *Medicos* ipsos orantes, ut vel occidant, vel liberent. Hæc itaque in Artificum ægrotantium curatione suscipienda sit cautio potissima, ut expedita, & prompta curatio illis adhibeatur, alioquin morbi tædio, ac animi mœrore, ob familiæ necessitatem contabescunt. Lubet in hanc rem auream *Divini Platonis* sententiam hic loci referre, quam legenti non ingratham fore existimo; Sic ergo

go ille in libro de Rep. (a) *Faber, si quando in morbum incidit, à Medico curationem exigit, vel per vomitum, vel per dejectionem ventris, vel usionem, vel incisionem. Si quis autem diuturnam illi victus observationem præcipit, capitisque suffarcinationes, ceteraque hujusmodi, statim objicit, non esse sibi ad ægotandum otium, neque præstare sibi, ita vitam trahere contrariis curationibus incumbenti, suumque opificium negligenti, deinde Medico hoc valere jussu, ad consuetum victum revertens, si convalescit, opus suum exsequitur, sin autem sustinere morbum corpus nequit, vita functus liberatur. Hæc Plato.*

Ita autem in praxi contingere non raro observavi, ut si Artifices citò non convalescant, valetudinarii quoque Officinas suas repetant, & prolixas Medicorum curationes persæpè eludant; Cùm Divitibus equidem, quibus multum otii suppetit ad ægotandum (ac interdum simulatè, ad opes ostentandas, ut de quodam olim lusit *Martialis*) (b) & quibus Medici parvo conducti assident, sic agere liceat, non autem cum operosis hominibus. *Dives enim* (ut paulò post subdit idem *Plato*) opere nullo urgetur, à quo si quando vi arceatur, non amplius sit ei vivendum. Professorum verò quoddam genus est, qui morborum alioquin brevium, & spontè sanabilium longas instituunt curationes, primò per lenientia, mox per alterantia, ut Syrupos, quos præterire religio esset, exinde per cathartica medicamenta, repetitas venæ sectiones, & mille alia tædia, operosi sem-

per, ut nulla dies exeat sine lineâ, idest aliquâ novi remedii formulâ; in hanc rem per parodiam congruet *Horatianum* illud:

Quem semel arripuit, tenet, occiditque mendendo

Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

Verùm ut ad pensum nostrum redeamus, eorum Artificum, qui metallicâ, & fossili materiâ ad opera sua perficienda indigent, curationem contrahendo, remedia potissima, ut dixi, ex mineralium familiâ erunt petenda; mox emollientia ex vegetabilium classe, antidota quoque communia, ut *The-riaca*, & *Mithridatium*, ac ea quæ specifica vi malignos venenorum impetus retundere creduntur. In usum revocanda *Purgantia*, & *Vomitiva*, liberaliori dosi, ac duplo majori præscribenda, ob contumaciam nempe, & indomitam corporum metallicorum naturam; consulendi Auctores, qui de Venenis scripsere, ut *Guainerius*, *Cardanus*, *Arduinus*, *Baccius*, *Paræus*, *Senner-tus*, *Prevotius*, *Etmullerus*, & alii, nam pro quoque peculiari Veneno amplam remediorum suppellectilem proponunt; pro præ-servatione, *Diæta emolliens*, & *lactea* valde commendatur. In hisce morbis cauto opus est in Venæ sectione imperanda, raro enim, nisi aliqua urgeat inflammatio, *Phlebotomia utilis est*: cæque cautelæ, quas superius annotavimus, sunt adhibendæ, ne per os scilicet, quantum fieri potest, noxiæ particulæ excipiantur.

(a) Dial. 3. p. 385. (b) l. 2. Epi.

De Pharmacopœorum Morbis.

CAPUT XII.

UT ergo ad alias Officinas divertamus, lubet *Pharmacopolia* adire, in quibus Sanitas, tanquam proprio in lare creditur hospitari, nisi forsan inibi, veluti Mors in Olla, interdum delitescat. Etenim si Operarios ipsos percunctemur, an in parandis remediis pro aliorum salute labem ullam ali-

quando contraxerint, se persæpè graviter affectos fuisse fatebuntur, ut in *Laudani Opiati* præparatione, in contundendis *Cantharidibus* pro phœnigmis, aliisque venenatis substantiis, ob subtiles atomos, quæ ab iis emanant, dum contunduntur, & per patentes vias corporis penetrantia subeunt. *Opium*

Pp

enim

enim stuporem ac veternum inducit, idcirco in Laudani Opiati præparatione suadet *Etmullerus*, (a) ut Acetum assumatur; nihil est enim, quod Opii sulphur narcoticum magis castiget, & infringat, quàm Acetum. Eodem modo Cantharides in pulverem contritas, & manibus tractatas compertum est Urinæ ardorem excitasse. Novi ego Pharmacopœum in hac Civitate, qui cum Ari radicem manu gestasset, virilibus contrectatis, tam gravem partium genitalium inflammationem perpeßus est, ut enata exinde gangrænâ, & ingenti hæmorrhagiâ, illi penè occumbendum fuerit. Exhalationem ex contusâ Colocynthide Pharmacopolis aliquando tormina & graves alvi fluxus concitasse refert (b) *Comes de Verulamio*. Quàm volatilis porro sit Cantharidum substantiâ, & quantum Vesicæ, ac Renibus hostilis sit, nemo non novit. Si Cantharides integræ microscopio attentè observentur, acutissimis spiculis armatæ apparent, de quo videatur (c) *Olaus Borichius* apud *Bonetum* in Medicinâ Septentrionali, ubi ait, se in alis & pedibus minora spicula observasse, quàm in capite; undè antiquam illam quæstionem, an ex mente *Hippocratis* exhibendæ sint Cantharides, capite, alis ac pedibus abscissis, an integræ ex *Galeno*, diremptam putat; cui sententiæ adhæret *Etmullerus*, qui ait, litem hanc esse de lana caprina, ut ejusdem verbis utar, singulas enim Cantharidum partes vim ulcerativam possidere autumat. Caveant ergo Seplasiarii, ne, dum animalcula hæc conterunt, pulvisculos volitantes excipiant, seu præmuniendo se antecederent, vel eo ipso tempore, quo pestes has tractant, emulsiones ex feminibus melonum copiosas hauriant; Serum quoque Vaccinum, & lac ipsum ad temperandum

Urinæ ardorem, non levem præstabunt operam.

Interdum etiam, non solum à graveolentibus graviter affici quosdam Pharmacopœos accepi, ut in præparatione Unguenti Dialthææ, quod nonnullis nauseam ac vomitum ciet, verum etiam à suaveolentibus: Magna & admiranda est vis odorum, & secundum Idiosyncrasias mirabiles effectus pariunt. Nonnullos audi vi verno tempore, quando rosarum infusiones faciunt, pro Syrupis aureis, & cum tota Officina Pestana rosaria redolet, de gravi capitis dolore conquerentes, aliis alvum laxari.

Quibus ergo odora Canum vis inest, hujusmodi odores, quantum possunt effugiant, ac identidem ab Officinâ exeant ad auram captandam, seu odorata quædam sibi magis familiaria, quibus recreari soleant, & sibi infestos obtundant, naribus persæpè apponant. De noxio odore Rosarum videatur (d) *Sennertus*, *Otto Tachenius* in Hipp. Chymico; Refert (e) *Levinus Lemnius*, Arabiæ Incolas à nimia odorum suavitate, quâ Regio illa perfusa est, adeò consternari, ut ad fætidiora quæque, tanquam ad Balsamum, illis unicum sit effugium. Satis elegans historia legitur apud (f) *Casparum à Rejes*; refert enim, Piscatorem quendam in Aulâ Sebastiani Lusitaniæ Regis a summâ odorum fragrantia adeò exanimatum concidisse, ut pro mortuo haberetur, restitutum verò à celeberrimo *Thoma à Vega*, qui jussit illum ita semianimem ad mare deferri, & in alga & limo marino volutari, quo pacto mirificè, uti sus in volutabro cœni, recreatus est. Tradit (g) *Baconus*; cum aromatum cumuli diu conclusi aperiuntur, adstantibus qui primò massas illas extrahunt, ac agitant, instare febrium & inflammationum periculum.

(a) De Letargo cap. 7. (b) Syl. Syl. Cent. 10. (c) P. 2. p. 216. (d) T. 1. l. 5. Sc. 6. o. 3. cap. ul. (e) de ocul. nat. mir. l. 2. c. 9. (f) Camp. Elys. Q. 99. (g) Nov. Organ. l. 2.

De Morbis Foricariorum.

CAPUT XIII.

Dubius hic hæreo, num *Medicos*, qui elegantiae & munditiei student, à Pharmacopœorum Officinis, quæ ut plurimum Cinnama spirant, & ubi tanquam in suo Foro diverfantur, ad Latrinas invitando, in eorum nasum bilem, ut dici solet, conciere possim; verum cum & Alvi, & Vesicæ excrementa, ad internos corporis affectus quotidiana inspectione rimandos, iisdem pro lege sit contemplari; idcirco neque huiusmodi loca averfari debent, ut Foricariorum morbos, eorum scilicet, qui Cloacas expurgant, paululum observemus; *Medico enim necessum est ingrata intueri & immania tractare*: verba sunt *Hippocratis*. (a)

Neque pariter Philosophum dedecet à sublimiorum contemplatione, aliquandò etiam ad viliora lustranda descendere, & mechanicis exemplis uti; sic rectè quidem *Socrates*, apud *Platonem*, *Hippiæ* illum adspernanti, quòd in pervestigandâ naturâ pulchri Hominem induceret perquirentem, an pulchræ Ollæ, ubi quis eam igni admoverit, plenæ bonorum leguminum auream tudiculam addere deceret, an ficulneam, dicentique *Hippiæ*, se cum tali homine nequaquam disputaturum; catè, inquam, reposuit *Socrates*. *Probè nimirum, ó Amice, Tibi enim talibus nominibus replevi non convenit, cum tam specioso amictu, calceisque ornatus sis, & inter omnes Græcos sapientia polleas: me autem nihil prohibet quò minus cum illo verfer.* Quando igitur nostrâ hac ætate ad Mechanimum redacta est Ars Medica, cum Mechanicis infimæ fortis interdum agere, nihilque aliud præter veritatem curare, ut ibidem ait *Plato*, nequaquam indecorum erit.

Narrabo autem Historiam, unde primùm mihi orta est occasio, Tractatum hunc de Morbis Artificum conscribendi. Cùm in hac Civitate, quæ pro suo ambitu satis populosa

est, ideòque domos confertas habet ac præaltas, mos est, ut tertio quoque anno in singulis domibus Cloacæ expurgentur, quæ per vicos discurrunt. Cùm ergo domi meæ id opus fieret, contemplatus unum ex Operariis istis in Antro illo Charoneo magnâ anxietate ac sollicitudine opus suum peragentem, misertus tam improbi laboris, ipsum interroga- vi, cur tam sollicitè laboraret, & non pacatiùs id ageret, ne ex nimio labore in multam lassitudinem incideret, tunc miser ex antro illo oculos attollens, meque intuitus: Nemo, inquit, nisi expertus, imaginari potest, quanti constet, plus quàm quatuor horis in hoc loco morari, idem enim est ac cæcus fieri: illo postmodum à Cloacâ egresso, oculos ejusdem attentè contemplatus sum, eosque non parùm rubore suffusos ac obnubilatos observavi; me rursus sciscitante, ecquam medelam pro more haberent Foricarii huic affectui adhibere, non aliam, inquit ille, quàm ut actutum, uti modò faciam, domum suam repetant, in conclavi obscuro se recondant, ibique ad alteram usque diem immorentur, Oculos aquâ tepidâ identidem abluendo, quo pacto solamen aliquod Oculorum dolori reperiunt; rursus ab eodem quæsi vi, num in faucibus ardorem ullum perferant, difficultatem aliquam respirandi patiantur, capitis dolore tententur, num odor ille nares percellat, nauseam pariat; nihil horum respondit ille, neque pars ulla in hoc opere mulètur præter Oculos, ac si opus istud ulterius prosequi velim, propediem cæcus fiam, ut aliis contigit; sic ille, meque valere jussio, manus Oculis obtendens, clares suos adiit.

Complures postmodum Operarios id genus vel luminibus semicaptos, vel prorsus cæcos per Civitatem stipem emendicantes observavi. Quòd tam tetra exhalatio tenellam Ocu-
lorum

lorum structuram lædat, nequaquam miror; apud *Ballonium* exstat in hanc rem historia de quodam vili Operario Parisiensi, qui Ophthalmicus factus est, cujus affectus causam refert (a) *Ballonius* in. Artem quam exercebat, vicos enim luto solitus erat expurgare; quare autem soli Oculi tam malo infortunio plectantur, cæteris partibus illæsis, ut Pulmonibus, qui & ipsi molli texturâ constructi sunt, & Cerebro per nares, ut ab illâ tetrâ mephiti minimè infestentur, id est, quod primò admiratus sum, & adhuc demiror, cum ratio non suppetat, quare id fiat.

Acidum volatile esse illud, quod, huiusmodi Camarinâ commotâ, exspiret, mihi proclive est arbitrari, idque sat probabiliter ostendunt monetarum ex ære, & argento, quas interdum Foricarii gestant in perâ, denigratio, nec non ænea vasa, quæ in Culinis, hisce Cloacis proximioribus infuscari solent, nec non Tabulæ pictæ, quæ atredinem contrahunt, ubi talis exhalatio illas per-tigerit; at huiusmodi effluvia labem aliquam Pulmonibus affricare deberent, quando nihil magis Pulmonibus hostile creditur, quàm quodcumque Acidum, sicuti & massæ sanguineæ, quæ ex sua naturâ dulcedinem aliquam, vel ipso sensu iudice, possidet; Oculis tamen solummodo, bellum tam atrox indicunt foetidæ exhalationes istæ, ac illos acutissimis spiculis sic feriunt, ut illis vitam, idest lumen, eripiant. An Curiosorum palato satisfiet, dicendo, quòd sicuti in rerum natura quædam sunt Venena quæ cum partibus quibusdam nostri corporis particularem gerunt antipathiam, ut Lepus Marinus, cum Pulmonibus, Cantharides cum Vesica, Torpedo cum nervis, sic halitus illi ex humanis facibus per varios corruptionis gradus trium annorum spatio, talem adsciscant naturam, ut Oculos tantum laceßant, cæteris verò partibus ignoscant; Mihi certè si quis talem rationem obtruderet, ea sanè non multum saperet, quare nec cuiquam pro ratione alicujus ponderis illam vendicare lubet.

Nihil profectò acceptius est, nihilque magis crepant *Medici*, quam particularem hanc inimicitiam, quam habent externa quædam, cum quibusdam corporis nostri partibus; sicque citissimè ab involutis quæstionibus se expediunt, verum obscura per nesciò quid magis obcurum explicantur. *Olaus Borichius*, (b) ut ex *Boneto*, Cantharides negant ex vi suâ specificâ esse magis infensas Vesicæ, quam cæteris partibus, licet per os assumptæ, vel externè appositæ, ut in Phœnigmis, vim suam ulcerativam ac pungentem in Vesica magis exferant; id enim fieri ait, eò quòd Salia volatilia Cantharidum sero sanguinis sociata, sicque ad Vesicam cum Urina delata, eandem Vesicam denudatam, nulloque mucore oblitam pungant & exorient, quod in cæteris partibus, non tam promptè efficiunt, dum non vehuntur in solo sero, sed unâ cum sanguine & pituitâ, à quorum mixturâ illarum vis retundatur. An ergo potius dicendum, putrem exhalationem è Cloacis elevatam, Operariorum oculos (quæ partes magis obviæ sunt, & exquisitissimi sensus) tenuissimis particulis, tanquam spiculis fodiendo, lachrymalem succum elicere, illique se consociare, sicque novum concretum generari, oculis solum infestum, intimè verò cæteris partibus, in quibus similem succum non reperiat? (c) *Olaus Borrichius* casum refert Oenopolæ, qui ad solum adspectum Aceti cohorrescebat, ac totus sudore frigido perfundebatur. An vapores acidi, ait ille, Oculis & naribus illius sunt molesti?

Quæcunque sit causa ac modus, quo à tetrâ illâ exhalatione Foricariorum oculi afficiantur potius, quàm cæteræ partes, certè constat, oculos ex nativâ suâ indole ad suspensionem & emissionem æquè pronos esse. Lippitudinem contagiosam esse, oculum sanum scilicet ab alterius oculis lippis, morbosâ effluvia excipere, ipsa demonstrat experientia, (d) ac Artis Medicæ Proceres unanimiter testantur. Scitum est *Ovidianum* illud:

Dum

(a) lib. 2. Epid. (b) Méd. Sep. p. 2. l. 8. (c) Act. Haffn. Vol. 4. Obs. 44. (d) Vide Gal. p. de diff. feb. c. 2. Sener. T. 2. l. p. c. 3.

Dum spectant Oculi laesos, leduntur & ipsi.

Fascinationem similiter, quæ per oculorum obtutum creditur fieri, non alio modo contingere crediderim, quam quod è fascinantibus oculis radiosa quædam emanatio fiat, quæ in alterius oculos tanquam rem cognatam se insinuet, ac inficiat; (a) sic *Plautus*:

Exeundum herclè tibi foras

Conspectatrix cum oculis emissit.

Novi ego nobilem Adolescentulam ad Tabernum ferè deductam, quæ nullis remediis sanari potuit, nisi cum hortatu meo è sinu Avix suæ Vetulæ, à qua unicè diligebatur, evulsa est, & cum Ancillis adolescentulis connutrita est; unde mihi non lis parva cum Vetulâ illâ Matronâ suborta est, quod illam tanquam Sagam apud Puellam Neptem ad eò sibi charam infamassent; neque ullis rationibus persuaderi potuit, id peculiare vitium senilis ætatis esse, ut ex oculis emanationes quasdam teneræ ætatlæ parùm salubres effundat; ac sicuti oculorum est, modò amorem, modò odium spirare, sic juvenilis ætatis magis proprium esse amorem, quam senilis, cujus obtutus torvus ac tetricus esse consuevit.

Non est hîc loci, ut de oculorum naturâ quicquam adjiciam, libeat tamen locum insignem *Platonis* adferre. *Socrates* (b) enim inducitur edocens, quomodo intelligenda sit celebris illa inscriptio in Delphici Templi vestibulo: *Nosce te ipsum*.

Sic igitur *Socrates* ad *Alcibiadem*: *Num advertisti, quod facies hominis in oculum intuentis in oppositi visu relucet, voluti in speculo, quam summam vocamus pupillam simulacrum insipientis existens? Oculi igitur demum ita se ipsum cernit, cum in oculum inspicit undique, præterea intendit, quod oculi optimum est, & quo oculus ipse videt. Oculi ergo, cum se ipsum visurus est, in oculum inspicere debet.*

Ut verò ad Institutum meum redeam, hîc Operariis, quorum ministerium in omnibus Civitatibus est ad eò necessarium, æquum est, ut aliquo præsidio succurrat Ars Medica; quando Leges Civiles edicto cavebant, ne Cloacas purganti aut mundanti vis fieret,

etiam si ad alienas ædes pertingeret. (c) Ego iisdem suasor fui, ut Vesiculas translucidas ori apponant, ut solent ii, qui operantur in Minium polientibus, vel breviori mora in expurgandis Cloacis se exerceant, sive, si ex naturâ suâ imbecillioris visum habeant, Artem hujusmodi deferant, & alteri se addicant, ne ob infamem & sordidum quæstum, oculis capti cogantur emendicare. Quando autem experientia ipsis compertum est, salubrem esse moram in obscuro Conclavi, quod rationi certè congruit, nec non aquâ tepidâ oculos abluere, multum conferre ad oculorum ardorem temperandum, ac dolorem simul imminuendum, qui veluti spina infixæ partium nervosarum contractionem causatur, atque hinc subsequenter inflammationem; hæc illis permitto. Ubi tamen nimis rubeant oculi, ac metus sit, ne succedat vera inflammatio, Venæ sectionem instituo, mox ubi oculorum fervor deferbuerit, Vino albo odorato oculos ablui suadeo, quod salubre remedium est in hujusmodi casu. Spiritus enim animales è Cerebro & nervo optico quodammodò invitantur ad revisendas & lustrandas oculi sedes, quas à tetro illo pudore in fugam conciti deferuerant.

Vile hoc ministerium Cloacas expurgandi, inter pœnarum genera antiquitus recensere mos fuit, ut de damnatis ad metalla diximus; sic apud *Plinium*, (d) *Trajanus Imperator* ad eundem scribens, illi præcipiebat, ut qui pœnæ damnati erant, nec intra decem annos liberati essent, pœnæ suæ redderentur; qui verò seniores ante decem annos damnati fuissent, distribuerentur in ea ministeria, quæ non longè à pœnâ essent. Solebant enim tales damnatos ad Balnearum vel Cloacarum purgationes destinari. Stomachabitur forsitan aliquis, quod circa Latrinas, & Cloacas tamdiu immorer; verum nulla res est, cujus contemplatio rerum naturalium scrutatori debeat sordescere, multò minùs Artis Medicæ Professori: (e) legatis *Theodorici Regis* Epistolam apud *Cassidorum*, ubi magnus ille Rex,

P p 3

Cloa-

(a) In Aulul. (b) in Alcib. P. (c) l. 1. ff. de Cloacis. (d) l. 10. Ep. 41. (e) 3. Ep. 30.

Cloacarum purgamen *Romanæ Urbis Præfecto* commendat *splendidas Civitatis Romanæ* ferrent, ut *aliarum Civitatum miracula* possent superare.

Cloacas, quæ tantum visentibus stuporem con-

De Morbis Fullonum.

CAPUT XIV.

PEnes antiquos Scriptores nil frequentius, quàm *Fullonum* nomen; nostra hac ætate quodnam Opificii genus esset illud, in quo exerceretur *Ars Fullonica*, penè ignoratur. (a) *Plinius* mentionem habet *legis Metellæ*, Fullonibus dictæ, quam *C. Æmilius*, & *L. Camillus Censores* ad populum dedere ferendam. In lege penult. s. de rebus dubiis hæc leguntur. *Jabolleus, qui habebat Flaccum Fullonem, & Philonium Pistorem, Uxori Flaccum Pistorem legaverat.* *Ulpianus* tamen Fullones inter negotiatores recensuit, (b) & *Varro* inter rusticanam familiam Fullones numerat.

Prout tamen ex Antiquorum Scriptis expiscari licet, Fullonica priscis temporibus circa lanas purgandas versabatur, ac potissimum circa vestes emaculandas. *Populus* enim *Romanus* Togis albis uti consueverat, quæ sicuti facilè maculis fœdabantur, ita Fullonibus tradebantur, è maculis purgandæ ac dealbandæ, quas etiam Sulphuris fumo accenso sufficiebant, sicuti testatur *Plinius*, & nostris quoque temporibus fieri consuevit, quotiescunque sericeis, vel laneis vestibus candorem conciliare volumus. Acida enim Sulphuris exhalatio talia mirè dealbat, ut purpureas rosas lacteas efficiat.

Cùm ergo olim, uti nunc etiam, *Romana Civitas* modò lutulenta, modò pulverulenta esset, propterea Togæ sordidæ factæ ad Fullones, tanquam Balneatores, mittebantur; Vestes autem primò cretâ sordidâ abluebant, mox quodam cretæ genere, Cimoliæ dictæ, utebantur. Nostrates quoque mulieres, ubi oleum super vestem aliquam casu exciderit, illicò, ne illud altius penetret, & magis ex-

pandatur, uti fieri assolet, partem illam oleo perfusam argillâ, quâ Figuli utuntur, obducunt, sinuntque, ut creta paulatim exsicce- tur, & spontè concidat. Sic enim vel parum, vel nihil maculæ apparet; oleum etenim, quod multo acido occulto abundat, à cretâ, quæ ratione suæ indolis de naturâ Saturni participat, & acidum præcipitat, avidè bibitur.

Urinâ quoque hominum utebantur Fullones, ut Vestes purpureo colore tingerent. Elegans Epigramma (c) apud *Martialem* existat, in quo varia rerum foetidarum exempla recensentur, quibus *Bassam* mulierem putidam pejus olere ait, inter quæ Vellus bis murice inquinatum reponit. (d) Aliud quoque ejusdem Epigramma legitur, in quo ait, *Thaidem* tam malè foetere, ut non tam graviter oleret,

Fullonis avari

Testa vetus, media sed modò fracta via.

Omittam ea, quæ ingeniosè Interpretes commenti fuerint circa id, quod *Velleri murice* bis inquinato tam gravem odorem tribueret, & quidnam esset *Fullonis avari testa vetus*, quæ tam malè puteret; solum ea hic afferam, quæ eruditissimus (e) *Zarottus* in libro suo de *Medica Martialis tractatione* ingeniosè tradidit. Fullones ergo, Lanifices, Tinctores urinâ humana in suis Opificiis utebantur. Id habemus ex (f) *Plinio*, ubi scripsit, *Virilem Urinam podagricis mederi, argumento Fullonum, quos idèd eo morbo tentari negant*; hoc idem deduci potest ex *Galeno*, ubi *Scommma* refert quoddam *Quinti Medici*, (g) *Galen*i ætate non incelebris, qui Urinarum considerationem non magni faciens; ut multi illorum tempo-

(a) l. 35. H. N. cap. 17. (b) de re rustica. (c) l. 4. Ep. 4. (d) leg. l. 6. Ep. 93. (e) c. 24. (f) l. 23. H. N. c. 6. (g) l. 3. de San. tu. c. 13.

temporum, qui ex matulâ, tanquam tripode, uti etiam nostrâ hac ætate, morbos omnes divinare se jactitabant, agebat, hujusmodi considerationem Fullonum esse magis propriam. Idem quoque testatur (a) *Athenæus*, opinionem referens *Mnesithei Medici Atheniensis* affirmantis, urinam, quæ à nobis excernitur, ubi liberaliori Vini potu nos diluerimus, acriorem esse, ut Tinctores commodius illâ uti possint ad Vestes expurgandas.

Valdè familiaris ergo erat antiquitus Urinæ usus apud Fullones, pro Lanarum ac Vestium purgamine, neque nostrâ ætate id prorsus obsolevit. Nam in Officinis Pannificum, ubi Lanæ pectuntur, & panni texuntur, observantur Doliola, ubi Operarii omnes mejunt, ac in iis Urinam asservant, ad putrefactionem usque, quâ postmodum utuntur. Ac revera, ubi hujusmodi Operarios in terdum mihi invisere contigit, pessimum odorem nares ferientem percipiens, causam ab iisdem scitatus sum, ac Dolium urinâ plenum ostenderunt, in quod ex Artis lege omnes deberent mejere.

Nostris autem Fullonibus urinæ usus hujusmodi est. Postquam Pannum, aliaque lanea Opificia contexta fuerint, ut illa ab Oleo ac aliis sordibus expurgent, urinæ sic asservatæ, & aquæ tepidæ partes æquales, unâ cum quadam Saponis Veneti portione, ponunt in Vase ligneo, in quo pannum immergunt, mox ut humor altius penetret, ac Pannus illo perfectè saturetur, pedibus premunt, idque bis vel ter repetunt, abjecta prioris balnei materiâ, ac recenti mixturâ in Vas injectâ. Hoc peracto, prælo liquorem exprimunt, ac postremo aquâ purâ cum Sapone Veneto pannum abluunt, sicque Pannifices pannos suos candefaciunt, ut colores omnes promptius combibant. Eundem morem laneas Vestes in Urinâ immergendi, ac nudis pedibus premendi, præcos Fullones servasse, arbitrari licet, hancque ob causam scripsisse *Plinium*, *Fullones podagra minus tentari*.

Romæ itaque olim, ut in Urbe populosissima, & quæ Serici usum vel nullum vel rarum haberet, Fullones ac Infectores ob frequentem necessitatem Togas sordidas abluerunt, & Lanas murice inficiendi, lapidea Vasa, in quibus urinam asservabant, quotiescunque effringerentur, in publicas vias projiciendo transeuntes gravi odore infestabant.

Fullones igitur, ac Pannifices inter graves hosce odores urinæ foetidissimæ, ac olei in calido conclavi degentes, ac interdum seminudi, omnes ferè Cachectici sunt, decolores, anhelosi, tussiculosi, & nauseabundi. Aëre enim concluso, ac tam pravis odoribus saturato, organa spiritalia subeunte, fieri nequit, quin Pulmones ex atomis illis oleosis ac putidis noxam perferant & infarciantur, simulque tota massa sanguinea inficiatur, ad principalia viscera ac totum corpus foedis illis particulis in orbem delatis. His addendum, cutis spiracula ex unguine illo facillimè obstrui, unde mala, quæ ex cutis constipatione oriri solent, illis succrescant.

Varias Fullonum ægotantium historias habemus apud (b) *Hippocratem*, ex *Marinello*. *Fullo collum caput &c. Fullo in Syro phreneticus cum ureretur cruribus &c.* verum satis curiosa est, apud eundem *Hipp.* (c) historia morbosæ cujusdam dispositionis, veluti epidemicæ, quæ Fullones sustulit. *Fullonibus*, inquit (d) *Hippocrates*, *inguina extuberabant dura, & sine dolore, & circa pubem & in collo similia erant tubercula magna, febris ante decimum diem. Tussi vexabantur à ructionibus &c.* *Vallesius* in hujus loci commento *Hipp.* historiam de unico Fullone exposuit, & figmentum putat, Fullones communi morbo laborasse; cæteri tamen Interpretes, ut *Fæsius*, *Mercurialis*, *Marinellus*, & alii de pluribus, ac veluti de Fullonum cœtu interpretati sunt. Sic enim *textus Græcus* *Τῶν γυναικῶν οἱ Βουβωνες* &c. Credibile est, pravam aliquam Constitutionem hujusmodi Artificibus magis infestam, quàm aliis diversæ Classis, non solum ob pravum victum, quo uti solent hujusmodi Operarii, sed ob Artis incommoda, è quibus

(a) l. 1. c. 10. Dipnos. (b) in lib. Ep. ut in 4. n. 21. (c) in 5. Ep. n. 24. (d) & 7. Ep. n. 39.

bus infesta malorum seges, uti diximus, ipsis necessàriò succrescit, quemadmodum ex eodem *Hippocrate*, (a) in quadam Constitutione, in quâ cum multa mala à malignâ serositate in Vulgus vagarentur, Viri potius afficiebantur, quam Mulieres, ac inter Mulieres gravius ægrotabant famulæ, quæ omnes ferè interibant, quàm liberæ, quibus morbi qui fiebant *mansuetissimi moris erant*; Sicuti ex (b) *Plinii* testimonio, aliquando *Proceres tentari morbis, aliquando Servos observatum est*. In Constitutionibus meis Mutin. Ruralem Epidemiam tertianarum febrium descripsi, quæ Ann. 1690. solos Agricolas afflixit, & sequenti Anno Urbanam, aliam, quæ solos Cives exercuit, *Judeis* tamen pepercit; sicuti *Palmarius* ex *Schenbio* annotavit, *Parisiis*, dum in Urbe sæviret Pestis, Coriarios ab eâ immunes fuisse. Ex communi itaque morbo ob pravam aliquam temporum Constitutionem (Austrinam puta, quæ crassos humores funderet ac liquaret, & ad glandulas Inguinum, & Colli ablegaret) Fullonum turbam ab *Hippocrate* descriptam ægrotasse, ac idem fatum subiisse, cum omnibus ob ejusdem sordidæ Artis eadem inessent dispositiones, sat probabiliter credi potest.

Ut ergo horum Artificum salutem compendiariâ methòdo, quantum licet, consulatur, & à sordibus, quas intus & in cute gestant, expurgentur, è Pharmaciæ fonte potissima remedia desumenda. Emetica igitur ac præcipuè Stibiata, quorum usus in huius Operariis mihi valdè salutaris compertus est, cum Cachexia & lentis febribus laborant, primas tenent, haud secus Cathartica valentiora, & quæ crassos humores expurgant, erunt ex usu. Mitiora enim ob humorum infarctum & segnitiam turbas potius cient, quàm quicquam proficiant. Aperientia, & deobstruentia, ut Syrupus Cachecticus *Fernelii*, Vina lixivialia à *Willisio* descripta, Spiritus Urinæ, Urina ipsa epota, satis commodam præstabunt operam. In Venæ Sectione cauto opus est;

illam enim, ubi acutus morbus urgeat, non improbo, non ita tamen liberaliter sanguinem mittendum, ut in cæteris, cenleo; horum enim Artificum sanguis, ut plurimum fœdus est & gelatinosus.

Antiquitus, *Romæ* præsertim, ubi tot *Thermæ* (c) ad publicos usus prostabant, sordidarum Artium Operariis non leve præsidium erat, Corpora à contractis sordibus identidem ablucere, & lassatum virium robur recreare, ut rectè annotat *Baccius de Thermis*. At nostris temporibus, quibus res tam egregia obsolevit, singulari hoc beneficio carent omnes Urbani Artifices; ubi primò decumbunt, ad sordes detergendas, quæ perspiratum prohibent, & connutritam graveolentiam abigenda, in id præcipuè incumbo, ut illorum corpora spongiâ vino albo odorato calenti imbutâ abluantur, ac perfricentur, sicuti ad præcautionem eisdem hortari soleo, ut festis saltem diebus, propriis in laribus dulci lavacro, curatâ cute, mundis vestibus induti in publicum prodeant. Mirum est enim, quantum à Vestium munditiæ, ac puritate spiritus Animales hilarentur: quare non satis vulgarem opinionem, quam etiam medentium nonnulli fovent, improbare valeo, quâ volunt, ægris decumbentibus non esse mutanda indusia, nec lintheamina, ne illorum vires imbecilliores fiant; quâ de re egregiam habemus (d) *Divini Præceptoris* sententiam. *Laborantibus gratificationes*, ait ille, *ut mundè facere aut potus, aut cibos, quæ videt molliter quæcumque tangit*; quem locum satis disertè exponit *Vallesius* in commento.

Hinc non parùm minor, quomodò (e) *Lazarus Messionerus* in sua de Feb. Doctrinâ nova, eos *Medicos* reprehendat, qui in febricitantibus lintheamina & indusia mutanda præcipiunt, hancque rationem afferat, quòd indusia recentè lota vim retineant lixiviale lentorem inducentem, cum in lixivio vim deterisivam ac resolventem omnes agnoscant. Quomodò autem Vestes sordidæ ad febrientium robur

augen-

(a) 6. Epid. Sc. 7. (b) l. 7. c. 5. H. N. & l. 26. c. p. (c) l. 7. c. 7. (d) 4. in 6. Epid. (e) Exerc. 5.

augendum tantum valeant, ex Doctissimi *Verulamii* sententiâ in Historiâ Vitæ & Mortis, quem pro suâ opinione statuminandâ adducit *Messionerus*, ego, pace tanti Viri, non satis video. Scripsit equidem (a) *Hippocrates*, *Vestes puras hyeme induere oportere, oleo imbutas, ac sordidas æstate*; verum libet hic inter germanos *Hippocratis* à *Galeno* non recensetur, qui illius Auctorem *Polybium* facit, præterquàm quod ibi sermo est de sanorum diætâ, & quomodò pingues gracilescant, & graciles pinguescant. Corporibus enim gracilibus æstate, neque lotiones, neque indusiorum mutationes tam crebræ forsan convenient, ne ob nimium perspiratum, ac spirituum distensionem augeatur gracilitas.

Non possum autem, quin doctissimi (b) *Vallesii* verba hic referam. *Peccant vulgares Medici*, ait ille, *neque tunicam lineam mutare neque lecti syndonem, neque manus, faciemve lavare, neque quicquam aliud, quod ad munditiem spectet, suis ægrotis permittentes, ne si longus quidem morbus sit; quasi magni referat volutari in suis sordibus, ac quasi non augeat hoc omnem putrescentiam.* Hac de re consuli poterunt (c) *Lemnius* & (d) *Gaspar à Rejes*. Fullonibus itaque ac omnibus aliis Artificibus, qui ex sordidis Artibus victitant, munditiem corporis ac Vestium mutationem summè commendare oportet, ut, quantum fieri possit, iis affectibus, qui ex fæore & sorditie proficisci solent obviam iri possit.

Antequam autem à Fullonica ad alias Officinas divertamus, liceat mihi pro parergo egregiam animadversionem hic asserere, quam Eruditissimus *Zarottus* ad superius citatum *Martialis* Epigramma excogitavit. Cum ergo *Martialis* ætate valde frequenter Romæ contingeret, ut à Fullonum testis, in publicas vias conjectis, ob graveolentiam infestarentur prætereuntium nares, hinc satis probabilem conjecturam deducit *Zarottus*, causam perscrutandi, quare *Vespasianus* P. R. tributum ex urinâ, teste *Suetonio*, imposuerit. Cum enim probabile sit, quod tunc tem-

poris prostant amphoræ Urinariæ ad Urinam excipiendam, ob ingentem illius usum pro Vestibus emaculandis, & pro purpuræ tincturâ, credi posse ait, *Vespasianum* hinc ansam huiusmodi vectigal imponendi desumpsisse, quandoquidem lucri bonus est odor ex re qualibet, quod Græci quoque Imperatores imitati sunt, teste *Cedreno*; Tales Amphoras Urinarias solitas prostante innuit *Macrobius*, Q. Titium inducens, Judices vinolentos his verbis increpantem *nulla est in Angiportu Amphora, quam non impleant, quippe qui Vesicam Vini plerumque plenam habeant.*

Quoniam hac occasione circa urinarum considerationem paulisper immorati sumus, silentio præterite non licet, quæ de urinarum vi deobstruente, & efficaciâ in ciendis mensibus non semel observavi. Complures enim Adolescentulas *Moniales* novi, quæ cum ad multos menses catameniorum defectum passæ fuissent, ac ex communibus remediis, quæ in huiusmodi affectibus adhiberi solent, nil opis sensissent, propriis Urinis epotis redditæ fuerint coloratæ, referatis nempe obstructionibus, ac menstruis refluentibus, adeò ut hoc remedii genus satis familiare redditum fuerit.

Haud sum nescius, novum non esse, urinam variis in Morbis bibi solitam, ut in Hydrope, quamvis id malè cesserit familiari cuidam *Antigoni Regis*, qui, ut refert (e) *Celsus*, suam urinam bibendo in exitium sese præcipitavit, hominem illum tamen notæ intemperantiæ fuisse Auctor ipse testatur. Observationi tamen de urina, menstruum fluxum promovente, congruit id, quod tradidit (f) *Plinius*, *vaporatione nempe urine puerorum impubium fieri menses foeminarum*; quod remedium equidem à ratione non adeò alienum videtur, & cuius facile esset experimentum, si præsertim urina manè sit reddita, quæ ab (g) *Helmontio*, urina sanguinis, dicitur. Quemadmodum autem ad Viscerum obstructions referandas, *Sal Ammoniacum*, ac illius spiritus commendantur, &c

Qq

ex

(a) in lib. de Salubri Diæt. n. 3. (b) com. tex. 8. l. p. de rat. Vic. in acut. (c) de Occul. Nat. mirac. l. 4. c. 8. (d) in Juc. Quæst. Campo Qu. 82. (e) l. 3. cap. 21. (f) H. N. l. 28. c. 6. (g) de Sextup. Diges. nu. 79.

ex urinâ humanâ cum Sale communi fit Sal Ammoniacum artificiale (quando nativum, ex Africâ olim ad nos deferri solitum, in arenâ reperitur ex Camelorum urinâ propè Jovis Ammonis templum) sic urina humana quæ ex cruoris massa varios Sales absorpsit ac ferum detulit, dum sub formâ Serosi laticis in orbem ageretur, vim deobstruendi adsciscet. (a) *Solenander* tradit, se agrestibus viris propriam urinam potandam, in Hepatis, ac Lienis duritie, neque sine prospero eventu, præscripsisse. Profectò iis, quibus volupe est, hoc remedio uti, in Officinâ Chymicâ Viscerum elaborato, longè salubriorem putarem urinæ hominis sani, quàm morbosum potum, uti scitè, & eleganter ostendit. (b) *D. Rosinus Lentilius* in Ephemeridibus German. de *Αυτοουροσίας* examine; Verùm non tam facilè cuiquam persuaderi potest, ut alienam urinam sorbeat, nisi interdum urinam pueri, quam tamen imbecillioris urinâ Virili censeo, dum urinæ puerorum, ut plurimum decolores sunt ac veluti res fatua, ex quibus non multum Spiritus ac Salis volatilis elici possit.

Nemo ferè est ex Chymicorum familiâ, qui per spagyricam analysin examen aliquod de urinâ humanâ non instituerit. Cùm enim saponariam ac deterforiam vim in illâ omnes agnoscant, ob varia ac omnigena Salia, quæ in ipsâ hospitantur, non adeò facile est definire, quid in illa dominatum habeat. Latex enim aquosus seu Serum sanguinis, dum per Vasa sanguiflua in orbem fertur, Sales diversi generis, ob tam diversa esculenta & potulenta, quæ assumimus, in quibus tot varii ac diversi sapes resident, absorbet, & per renales tubulos ad Vesicam defert; ex quo fit, ut urina varios ac diversos sapes adsciscat, ut plurimum autem falsedinem præferat cum aliquo amarore. Elegantissimum Tractatum de urinis *Willisus* conscripsit, statuens in urinâ humanâ portionem magnam aquosi laticis, minorem verò Salis, Sulphuris, & Terræ, ac portionem aliquam Spiritus: urinæ humanæ multum salis communis inesse, cùm

ex illa extrahi possit spiritus acidus, Chymicæ operationes satis ostendunt; quare verò fit Sal urinæ, & cujusnam indolis, non tam facile est decernere, quamvis in id operis multum insudarint Artis Magistri.

Ingenue quidem *Helmontius* (c) fatetur, Sal lotii in toto Naturæ Systemate sibi simile non habere; non enim talis est *marinus*, *fontalis*, *rupeus*, *gemmeus*, non *nitrum*, non *petræ*, non *aluminis*, aut *boracis*, non denique *naturalium ullius*, ut neque *Sal urinæ*, vel *armentorum*. Multò autem difficilius crediderim statui posse, cujus naturæ sit Sal lotii humani, quàm quodcumque aliud alterius speciei Animalium, cùm Brutorum multò simplicior sit victus, quàm hominum, qui cibaria elementa per omnia conquesta ingerunt, ac simul assis commiscunt elixa, simul conchyliaturdis, ut ait *Horatius*. Specifica tamen & generosa remedia ex lotio humano ad varios usus, & chronicos morbos oppugnandos parari nemo non novit, & nostra hac ætate Spiritus Salis Ammoniaci, qui urinæ Soboles est, propolychresto habetur.

Ut ad propositum de urinâ foetidâ, quâ utuntur Fullones ad purgamenta vestium, scio equidem, Chymicos tam de urinâ recenti hominis sani, quàm veteri post longam digestionem in fimo equino locutos fuisse, sed apud eosdem non multum discriminis adverto inter Salem, & Spiritum volatilem, qui ab utraque urinæ specie educitur; imò *Collectaneæ Chymicæ Leydensis Auctores*, solum recenti urinâ hominis sani utuntur, ad operationes suas perficiendas, cùm tamen in urinâ foetidâ, ac veterrimâ major vis deterforia à Fullonibus agnoscatur, quàm in recenti, quamvis rationem ignorent. (d) *Aristoteles* quaerit, cur urina foetidior reddatur, quò diutius in corpore detenta fuerit; problematicè respondet, aitque, id forsan fieri, quia ob longiorem moram urina crassior effici solet, recens verò potioni ingestæ similis sit; at forsan quaesito melius satisfaceret, dicendo, magis foerere urinam diu retentam, quòd ea sit urina sanguinis, quæ secum deferat massæ

(a) Conf. 2. Sec. p. 272. (b) Dec. 3. An. 2. Ob. 116. (c) in Sext. Digest. n. 38. (d) Sec. 13. Prob. p.

sanguineæ impuritates absorptas, altera verò fit urina potus. Forsan ergo urina hominum diu asservata, qualis est Fullonum, ac in testis illis fracedine imbutis fermentata, exhalante aquoso humore, acrior fit, & magis absterfiva pro usu Fullonum. (a) *Collumella* pro ovium scabiosarum remedio urinam humanam veterem, per nares & os infusam, commendat, imò pecudem pustulosam jubet defodiendam in scrobe prope limen resupinatam, super quam totus grex mejar, quo pacto ait sanitati restitui.

At obtrudet aliquis, si hominum urinæ tam egregios præstant usus, & ex iis tot parantur remedia, quæ vi polleant deobstruendi, & chronicos morbos oppugnandi, & hanc ob causam forsan Fullones olim non tentarentur podagrâ; unde fit quòd iidem, ut superius dictum, cachectici fiant, lentis febribus, aliisque morbis ab humorum infarctu obnoxii. Verùm reponam ego, non tam ab urinæ foetidæ græveolentiâ, quàm a Lanis oleo imbutis, & diuturnâ morâ Lanificum in locis conclusis, & sordidis, ubi degunt feminudi, Operarios prædictis affectibus laborare: foetidos tamen habitus continuò per nares & os susceptos spirituum animalium puritatem foedare, indubium est; ac quemad-

(a) lib. 7. c. 5. (b) l. 3. Ep. (c) l. 7. c. 2.

De Morbis, quibus obnoxii sunt Olearii, Coriarii, alique sordidi Artifices.

CAPUT XV.

Multæ aliæ Officinæ quoque supersunt, quæ nasorum sunt pestes, & Operariis suis unâ cum lucri beneficio pensionem malam rependunt; quales sunt eæ, in quibus exercentur Olearii, Coriarii, Fidicinarii, Laniones, Cetarii, Salfamentarii, Cascarii, & qui Candelas sebaceas fabricantur. Quoties enim in hujusmodi loca pedem immisi, fateor me non levem stomachi subversionem passum fuisse, nec diu odoris pravitatem sine capitis dolore, ac vomituritione aliquâ tolerare potuisse. Non immeritò itaque legibus

modum longior mora in loco odoribus aliquin gratis oppleto, noxas parit, haud secus censendum de iis, qui insuaves sunt, quamvis aliquandò ad spirituum torporem excutiendum adhibeantur.

Antequam claudam hoc caput, lubet hîc referre, antiquitus in hac Civitate Artem Fullonicam (cujus modò pauca sunt vestigia) adeò excelluisse, ac tam lucrosam extitisse, ut Fullo olim inventus fuerit, quiedò opulentia devenit, ut Mutinensi populo munus gladiatorium exhibuerit, quod eodem tempore Bononiæ quoque Sutor præstitit; quare horum duorum Artificum insaniam suarum opum profusione popularem auram venantium, sic illustit *Martialis*. (b)

*Sutor credo dedit tibi culta Bononia munus,
Fullo dedit Mutinæ, dic ubi Caupo dabit?*

Lanarum verò Mutinensis agri, ac earum præcipuè, quæ in planâ & campestri regione ab ovillo grege, qui inter *Scultennam*, & *Gabellum* pascitur, antiquitus obtinebantur, præstantia valdè commendabatur, ut *Columella* (c) inter Gallicas lanas primas deferret iis, quæ habentur ab ovibus, quæ circa *Parmam*, *Mutinamque* macris stabulantur in campis.

caveri solet, ne tales Opifices Artes suas domi exerceant, sed vel in Urbis pomæriis, vel suburbiiis, ut videre est apud *Cæpollam*, (a) *Paulum Zachiam* & alios. In hoc itaque capite de Artificibus Oleariis primùm erit sermo.

In hisce Regionibus, quæ nucum satis feraces sunt, magna olei è nucibus copia confici solet, quo per noctem populares omnes uti solent in lucernis, rarò autem oleo olivarum, ob illius caritatem; tota enim Cispadana & Transpadana Regio oleas nequaquam

Qq 2

quam

quam alit, & oleum olivarum, quod habemus, ab *Hetruriâ* ad nos deferri solet. Paratur autem oleum è nucibus, sicuti oleum olivarum; Nucleorum enim massa sub molis contrita, & in mollem pastam redacta coquitur ad Ignem in magnâ sartagine ex cupro, dein ex pastâ illâ prælo impositâ oleum exprimitur: dum autem hoc fit, atræ fuligines, ac tam infesti odores elewantur, ut ii, qui ad hoc ministerium intenti sunt, rancidas illas exhalationes excipiant. Hinc non exigua mala illis emergunt, ac iis præsertim, qui in sartagine ad Ignem materiam fumigantem susque deque spatulâ versant, ut *Tullies*, *Dyspnœæ*, *Capitis dolores*, *Vertigines* & *Cachexiæ*; his adde, quòd sordidas lacernas hujusmodi Operarii continuo gestent, unde fordibus obducti pororum cutis constipationes frequenter patiantur, & exinde acutos morbos, pectoris præcipuè, cum hyemem tantum in hac re exerceri soleant. Quàm noxius Capiti sit fumus, qui ex oleo nucum exspirat, experiuntur ii, qui in clauso Cubiculo, & ubi nullum sit vaporarium, ad lucernas ex oleo nucum ad horas aliquot, seu scribunt, vel legunt, seu quid aliud operantur, non enim sine gravi Capitis dolore, vertigine, stupore illinc abscedunt, toto Cubiculo fumo oppleto. Nonnullos ego novi, quibus non minus noxia fuit exhalatio ex tali oleo in loco concluso, quàm fumus Carbonum, ut præcipuè cuidam Literarum studio, qui cum ob rem angustam domi, tali oleo pro elucubratione ad seram noctem in suâ Cellulâ usus fuisset, veterinosus ad plures dies perstitit.

Haud secus malè olent, Officinæ, in quibus oleum è seminibus lini paratur, cujus usus in hisce Regionibus non exiguus est: nocturnum in lumen, ubi præsertim olei nucum defectus sit, neque minus graviter afficiuntur, qui illud parant.

Haud aliter Coriarii, qui Animalium coria in Tinis cum calce & gallâ macerant, pedibus calcant, lavant, expurgant, sebo inungunt, varios ad usus, haud aliter, inquam,

à continuo pædore, & fœdis exhalationibus infestantur, quàm superius memorati Operarii; hos enim videre est cum cadaverosâ facie, subtumidos, luridos, anhelosos, ac omnes fere spleneticos. Non paucos ex hujusmodi Operariorum familiâ mihi observare contigit hydropicos factos; quomodo enim, cum in loco humido, & in Aëre à tetris illis halitibus è coriis semiputridis inquinato, ferè semper degant, quomodo, inquam, fieri poterit, quin spirituum tum vitalium, tum animalium Officinæ inquinentur, ac totius corporis œconomia unâ pervertatur? Non raro observavi, equos nullis stimulis, nullâ vi adigi potuisse, ut ante hujusmodi Officinas prætergredi velint, quin ubi primùm talem odorem naribus hauserint, tanquam amentes, habenas nequaquam audiendo, celeri cursu domum repedasse. Ædificia propterea in quibus coria elaborantur, vel prope muros Civitatum, uti cæteræ sordidæ Artes, vel extra muros, ut in hac Urbe, sita sunt, ne Aëris puritati officiant. Scitissimè propterea (a) *Hippocrates* in historiâ *Philisci*, qui ex malignâ febre sextâ die mortuus est, locum descripsit, in quo decubuit; *Philiscus prope murum habitabat* &c. in cujus historiæ commento, doctissimus *Mercurialis* annotavit, Divinum Præceptorem verba illa prope murum apposuisse, ut locum morbosum designaret, in quo æger ille degebat, cum loca Urbium circa mœnia semper magis morbosa sint, cum omnes Civitatum sordes eo soleant deferri, brutorumque cadavera, & alia inquinamenta.

Romæ olim in *Transiberinâ* Regione sordiores erant Officinæ, ac præsertim Coriariorum, ut ex *Martiali*, qui varios fœtores enumerat, quibus (b) *Thaidem* malè olere ait, quos inter illum reponit, qui ex caninis pelibus, in *Transiberina* regione maceratis, effundebatur; Sic enim ille:

Non ab amore recens Hircus, non ora Leonis

Non detracta Cani Transiberina cutis.

Usus hunc illius Regionis, ubi vilior plebecula degebat, & ubi sordidiores Artes exercebantur, tetigit *Juvenalis*, (c)

(a) p. Ep. Sc. 3. (b) l. 6. Ep. 43. (c) Sat. 15.

nec te fastidia mercis

Ullius subeant ablegandæ Tiberim ultra.

Infamis propterea illius Regionis Aër apud Romanos audiebat, ob insignem foetorem, qui ex tam sordidis Artibus, & olidis mercibus exspirabat; quam ob causam *Judæi* antiquitus partem illam Urbis incolentes, & inquam, teste (a) *Philone*, se infuderant, ut magis desertam, ac vilem, insigniter foetebant, non ob vernaculum, & insitum illis putorem, ut adhuc vulgò creditur.

Ad Coriariorum Classẽ referri quoque possunt Fidicinarii ii, qui chordas parant pro Musicis Instrumentis, iisdem enim affectibus premuntur, cum iis necesse sit in humidis locis, ac foetidis semper degere; Animalium Intestina tractando, eluendo, evolvendo: quare tales Operarios visere est, ut plurimum facie luridos, Cachecticos, & tumidis cruribus.

In censu quoque sordidorum Artificum recensendi sunt Casearii, qui & ipsi ob graveolentiam suos manes patiuntur: de iis tamen Caseariis sermo est, qui ex Vaccino lacte grandes illas & caseosas rotas efficiunt, quales forsan olim erant *Lunenses*, de quibus *Martialis* (b).

Caseus betruscæ signatus imagine Lunæ

Præstabit pueris prandia mille tuis.

& qualis apud nos est *Parmensis Caseus*, *Placentinus*, *Laudensis*, & aliarum Civitatum in *Cispadanâ* & *Transpadanâ Regione*, fumantes enim illæ, ac pingues exhalationes Operarios non parùm infestant. In *Italiâ* rarò quidem intra Urbes Opificium istud exercetur, sed potius in Villis & locis campestribus paratur Caseus. In hac Civitate tamen *Judæis*, quibus religio est iis uti cibariis, quæ illorum manibus parata non fuerint, ex lacte è proximis Villis advecto, intra sua septa, æstivo tempore Caseum conficiunt, ac revera in iis Tabernis, ubi id agunt, pessimus odor persentitur, eoque omnes ferè Muscæ confluant.

Jo: Pet. Lotichius in libello suo de Casei nequitia edito refert, Vicum quendam *Fran-*

cofurti esse, in quo Caseus conficitur, actam gravem mephitim ex Vico illo diffundi, ut in illum pravum odorem causam pestis, quæ Civitatem illam malè mulctavit, referri possit crediderit.

Nullum porrò *Charonæum Antrum*, nullam *Camarinam motam*, ut erat antiquorum adagium, esse existimo, ubi Operarii ob graveolentiam magis infestentur, quàm loca illa, ubi *Candelæ Sebaceæ* fabricari solent. Etenim neque soli Operarii, sed etiam vicina Domus, non levem noxam persentiunt, quâ de causâ hujusmodi ministeria ad loca viliora Urbis, ac prope pomœria ablegari solent, uti rectè advertit, ac monet (c) *Zacharia*, qui in specie mentionem habet de Officinis, in quibus *Candelæ Sebaceæ* conflare solent. Cum enim aheni, in quibus Sebi hircini, bubuli, suilli mixtura continetur, ebullire cœperint, tam fœda ac nauseosa exhalatio circumquaque diffunditur, ut vicinia tota inficiatur. Graviter itaque læduntur hujusmodi Artifices, dum ferventibus ahenis superstant, & pingues illas particulas ore, ac naribus excipiunt, ex quibus in pulmonum fistulari texturâ magni infarctus fiunt, unde respirandi difficultates, capitis dolores subsequuntur; Speciatim verò nausea, ac vomitatio. Nihil autem est, quod nauseam, & fibrarum stomachi inversionem validius cieat, quàm pinguedo, vel solo adspectu, nedum intus admissa; sic pingues fœminas, ac nimis mammosas omnes ferè horrere solent; propterea *Martialis* hujusmodi fœminarum genus à se procul ablegans, se *carnarium* dicebat, non *pinguiarium*. Quantum verò ad obtundendum Ventriculi acidum, in quo appetentiæ fomes residet, polleant substantiæ pingues, & oleosæ, ut ut acidum occultum contineant, nemo est qui ignorat; neque immeritò *Galenus* (d) ad famem caninam sedandam pingua edulia, & oleaginosa commendabat, ut quæ acidi p. n. & Ventriculi membranas arrodentis spicula infringere valeant, *Avicenna* propterea pro regimine iter agentium pinguium ciborum usum,

Qq 3

(a) De Leg. ad Caium. (b) l. 13. Ep. (c) Q. M. L. l. 5. tit. q. 7. (d) Com. 21. 2. Sc.

usum, (a) ut adipis vaccini laudat, ac refert quendam Olei Viol. lib. i. cum Sebo epotâ decem diebus à cibo abstinentiam commodè tolerasse. Mirum propterea non est, si huiusmodi Operarios perpetua ferè inappetentia, & nauseatio comitetur.

Non rarò quoque observare mihi contigit Mulieres propè has Officinas habitantes, de uterinis passionibus ob huiusmodi odoris pravitatem conqueri, quod alicui fortasse mirum videri posset, cum ad hystericos affectus graveolentia commendentur ab (b) Hipp. si naribus apponantur; verum sicuti non semper suaveolentia uterinas suffocationes excitant, cum etiam odorata, ut Cinnamomum, Nuxmoscata, & similia mulieribus præfocatis pro remedio exhibeantur, quod (c) Horatii Augustini, in huiusmodi casibus, infallibile, ut ipse ait, est præsidium, neque id à Doctissimo Etmullero improbetur, (d) & ab Hipp. in libro de Nat. Mul. Vinum odoratissimum commendetur, ita non semper graveolentia naribus admota hystericas turbas sedant, uti observavit (e) Forestus, & de nidore lucernæ extinctæ, quo hysterici insultus fiunt, fœtus extinguuntur, perantiqua observatio est. Quare à putri sebaceo odore nequaquam miror, animales spiritus in motus inordinatos cieri, ac simul ob nauseam, Ventriculo ad superiora contracto, uterum quoque convelli; sic aliquandò observari mihi contigit, delicatas mulieres ad candelæ sebaceum odorem pro nocturno lumine, animo linqui, & hysterici affectibus corripi.

De candelarum sebacearum pernicioso nidore videatur (f) Solenander, qui refert, fratrem suum Joannem ad candelæ sebaceæ lumen gravioribus studiis intentum, magnam exinde noxam in Pulmonibus, & Cerebro accersivisse; addit insuper ex sebo bubulo graviolem odorem, quàm ex ovillo, vel vervecino exire, nobis autem candelæ sebaceæ nunquam gravius olere censentur, quàm cum illis aliqua suillæ pinguedinis portio admixta fuerit. Elegantem quoque habemus histo-

riam in Actis Haffniensibus (g) ubi narratur historia cujusdam mulierculæ, quæ in formandis candelis promercalibus intenta in gravem Capitis dolorem cum Vertigine, Oculorum ruborem, difficilem respirationem incidit, quam mulierem Olaus Borrichius curavit, primò vomitum provocando, postea aquis pectoralibus cum oxymellite scyllitico adhibitis; quibus hostem, ut ille ait, visus est sopire, sed non multò post remediorum usu intermisso, Orthopnoica facta est, & repetitis Medicamentis Artem suam diris exsecrando, huiusmodi Artifices hortabatur, ut si pectori prospectum vellent, sub dio saltem ministerium suum exercerent.

Literarum Professores ego quoque monitos velim, ut a candelis sebaceis, quotiescumque in suis Musæis literis operam dant, quantum possunt, abstineant, ac si opes non suppetant, ut cereis candelis uti possint; Lucernis ex Oleo Olivarum, quæ Palladi sacræ sunt, utantur, ut antiquis Scientiarum Cultoribus mos erat, quorum Opera commendabantur cum lucernam olerent. Hoc idem suadet (b) Fortunatus Plempius, qui ait, non minùs nidorem ac fumum candelarum sebacearum abortum inferre, ac fumum lucernæ ex Plinio. (i)

Talia ergo Medicamenta, quando huiusmodi Artifices curandi occurrunt, qualia à Clariss. Borrichio proponuntur, in usum revocanda, uti Vomitoria, inter quæ Stibium primum locum obtinet, fortia cathartica, abstergentia acria, & potissimum quæ ex aceto sunt composita, ut Oxymel scylliticum, ac similia, cum nihil sit, quod pingue magis tundat ac abstergat, quàm Acetum.

Enitendum est igitur, ut tam interiùs quàm exteriùs unguinolæ illæ particulæ, quibus viscera, & cutis huiusmodi Artificum infracta sunt, ac spiritus irretiti, liberque transpiratus prohibetur, extrudantur, everrantur, sive ex superiùs recensitis affectibus, sive ex quocunque alio morbo, juxta temporum Constitutiones,

(a) l. 1. Fen. 3. Do. 5. c. 2. (b) 2. de mo. Mut. n. 78. (c) l. 12. Ep. 7. (d) de Affe. foem. ex utero. (e) l. 28. Ob. 30. (f) Se. 5. conf. 6. p. 461. (g) Vol. 5. Ob. 86. (h) de Toga Val. tue cap. 35. & 39. (i) l. 7. H. N. cap. 7.

tionēs, decumbant. Suspiciari enim semper licet, aliquid labis humoribus ac spiritibus ex fœdis illis particulis inesse; quas unā cum aëre in operum suorum exercitio combiberint. Hanc ob causam circa V. S. in hisce Artifici-

bus exercendam cautione opus est, liberaliter enim detracto sanguine, citissimè fatiscunt illorum vires ac spiritus, qui ex conspurcato sanguine geniti non possunt non esse imbecilles ac evanidi.

De Morbis Tabacopœorum.

CAPUT XVI.

VErūm à tam sordidis, & graveolentibus Officinis ad Nasorum delicias nostræ hujus ætatis, si lubet, divertamus, ad Officinas scilicet, ubi Tabacum (liceat mihi hoc vocabulo uti, quando jam Civitate donatum est) parari solet. Hujus seculi (saltem in *Italia* nostrâ) inventum, seu vitiosa consuetudo est pulvis iste, ex herbâ *Nicotianâ* compositus, nihilque eo frequentius est cum Mulieribus, tum Viris, Pueris quoque, ut illius emptio inter quotidianas familiæ impensas numeretur. Quales ergo noxas tum Capiti, tum Stomacho affigat pulvis este ex Tabaco, satis norunt ipsi Tabacopœi, dum illum præparant. Inter alias merces, quæ ex *Liburnico Hetruriæ Portu* ad nos deferri solent, placentæ quædam ex prædictæ Plantæ foliis in funem convolutis concinnatæ reperiuntur, quas Operarii explicant, evolvunt, ac molæ subdunt, ut in pulverem redigantur; dum autem Equi oculis obductis molam circumagunt, Operarii adstantes, qui Tabaci folia susque deque identidem versant, antequam assuescant, magno capitis dolore, vertigine, nausæâ, & continuâ sternutatione tentari solent. Tanta enim ex illâ triture partium tenuium, æstate præsertim, diffunditur exhalatio, ut tota vicinia Tabaci odorem, non sine querimoniâ, & nausæâ persentiat. Equi ipsi quoque molam circumagentes, frequenti caput concussione, tussi, & exsufflatione, acrem & infestam Tabaci exhalationem illam attestantur. Puellam *Hebræam* novi (*Tabacopolia* enim in totâ fere *Italia*, sicuti multi alii publici proventus,

locantur Judeis, quarum cophinus fœnumque suppellex) quæ totâ die explicandas placentas istas ex Tabaco incumbens, magnum ad vomitum irritamentum sentiebat, & frequentes alvi subductiones patiebatur, mihi que narravit, Vasa hæmorroidalia multum sanguinis profudisse, cum super placentas illas sederet.

De usu ac abusu Tabaci non est, quod hic quicquam agam, ne actum agere videar, qua de re videatur *Magnenus*, qui de hoc peculiarem Tractatum conscripsit, ac doctissimus *Etmullerus* in Opere nuper *Frankfurti* edito cum multis additamentis, ubi exactissima Tabaci Historia, & medicamenta ex illo parata habentur; damna tamen non vulgaria ex nimio illius usu subsequi fatentur omnes, ac variæ Observationes apud Scriptores existant, de quo videatur (a) *Helmontius*, qui illius fumigationem execrando, stomachum per illius fuliginem flavedine tinctum repertum fuisse affirmat, & occultum virus ipsi ascribit. Pulmones flaccidos, & exsuccos reddi à Tabaci fumo, ac paulatim ad marasimum deduci, adstruit (b) *Simon Pauli*, sicuti, & *Richardus Mortonus*. In hanc rem adiri poterit (c) *Theoph. Bonetus*, qui multas Cadaverum Sectiones institutas refert, ex quibus apparet, quàm graves & abominandæ noxæ in Pulmonibus, ac Cerebro, non solum ex Tabaci fumo, sed etiam ex usu pulveris deprehensæ fuerint. Inesse autem Tabaco, sicuti omnibus iis, quæ ptarmicam vim possident, magnam acrimoniam, vellitatio, quam infert naribus, satis demonstrat

uti

(a) In Custode errante n. 46. ac in Tract. de Mort. Occas. Sc. ult.

(b) Quadr. Bot. c. 6. de Phr.

(c) in suo Sepulch. t. 2. lib. 4.

uti etiam illius masticatio, & virulentus nidor, qui efficit, ut Tabacariorum semper foeteant animæ.

Tam liberaliter ergo à Tabacopœis odores illi ac pulvisculi volantes, qui acriores sunt quò tenuiores, per os & nares excepti tenebram Pulmonum, & asperæ arteriæ tunicam pungunt, & exsiccant, tetrisque halitibus spiritus Animales Cerebri incolas obfuscant, imò narcosi quadam obtundunt, ac eodem tempore stomachi fermentum corrumpunt, illius acidum infringendo.

Neque verò quis putet, tam celebrem Plantam, Regina titulo donatam, Europæis omnibus adeò gratam, multòque magis iis Ditionibus, ubi inter magnos proventus Tabaci usus recensetur, infamare me velle. Multa à clarissimis Scriptoribus de Nicotianæ facultatibus literis prodita fuere, ac meritò inter Plantas Medicas locum suum meretur, solum illius nimius usus, ac intempestivus damnandus, qui efficit ut variam sortem experta fuerit, ac tantundem bonæ famæ, quantum malæ illi obtigerit. Multum Salis volatilis Tabaci foliis inesse, vi cujus abstersivam & traumaticam vim possideat, acidum luxurians compescendo, experienciâ satis comprobatum est; hinc illius decoctum in Empyemate magnis laudibus, ac pro secreto commendatur ab (a) *Epiphanio Ferdinando*. Tabaci folia itidem masticata copiosum phlegma educere, nihil vulgo notius est, ac nihil frequentius, non levis tamen error in hoc committitur. Nam non æquè in omnibus salutaris est hujusmodi masticatio, & tam copiosa lymphæeductio; in corporibus enim obesius, & ubi crassi succi abundant, pulvis ex Tabaco, & illius usus utilem præstabit operam: non sic autem in iis, qui bilioso & præfervido sunt temperamento præditi, ut scitè advertit præ cæteris (b) *Gulielm. Piso*. Ego certè non paucos novi ad marasmodum deductos ob hujusmodi masticationem, qui, cum sibi ex ore continuum viderent depluere stillicidium, suæ incolumitati hoc pacto bene

consultum falsâ persuasione sibi blandiebantur, ac iis ægrè persuaderi potuit, malè sanum consilium esse fontes salivales, & totum corpus hoc pacto suo latice nutritio exauriri. Adeò insanabile cacoëthes Tabaci folia masticandi, ac fumum fugendi, tot homines infatuavit, quod vitium, ut reor, semper damnabitur, ac semper retinebitur.

Tabacum masticatum, seu illius fumum per tubulum tabacarium exsuctum appetentiam obruere, ita ut longum iter illius usu possit confici sine famis molestiis, & stomachi latratu, tradunt multi, inter quos (c) *Gugiel. Piso*, qui in peregrinatione per loca deserta, tali masticatione usus, nec lassitudinem, nec famem sensisse affirmat. *Helmontius* idem adstruit, aitque, id fieri, non quia *Nicotiana famem sedet, quasi satisfaciatur defectui, sed in quantum sensus defectum tollat, simulque functionum exercitia*. Ab *Helmontio* non multum dissentit (d) *Etmullerus*, qui ait, Tabacum, veluti omnia Natcotica, stuporem in spiritus inducere, & Sale volatili oleoso, falsum stomachi fermentum obtundere, sicque famis morsus non sentiri: revera mihi sæpius observare contigit, hosce Fumibibones, & Tabaci masticatores, non secus ac Vini egregios Potiores continuâ fere ciborum inappetentiâ laborare. Sicuti enim Vinum, ac illius spiritus acidum Ventriculi fermentum enervant, ac infringunt, ita foliorum Nicotianæ masticatio frequens, ac illius fumus, salivarem succum, & stomachi robur obtundunt, ut suctionis sensus vix persequentatur. Idem prorsus sentit (e) *Doctissimus Plempius*, affirmans, Tabacum nequaquam nutrire, sed copiâ pituitosorum humorum in Os prolicitâ, & deorsum demissâ Ventriculum esurientem & quasi famelicum expleri.

Mirari autem subit quomodò, non secus ac in Coquinariâ, tam ingeniosus fuerit Nasus, ut tot artes, tot mangonia excogitarit pro condiendo, ac variis modis parando Tabaco, ut cuique, prout lubet, modò crassum, modò tenue, modò odorum, modò inodorum, arrideat, ne-

(a) Hist. 32. (b) l. 4. c. 45. de re nat. & med. ut. Ind. (c) in H. N. & Med. utriusque Indix l. 5. c. 43. in Tract. Mor. tis Occid. (d) in Tract. de fame laxa. (e) in lib. de Togatorum Valet. tuenda c. 4.

neque solum Naso, sed palato quoque sapiat, illius fumo hausto, ac per os & nares regesto, adeo ut quotiescunque Tabacarios istos mihi visere contingat, pulverem hunc tam avidè per nares attrahentes, vel fumum haurientes & exsufflantes, menti occurrat *Orlandus ab Areoslo* descriptus, qui amissum cerebrum per nares resorbeat, vel Cacus in *Speluncâ Aventini Montis* cum *Hercule* decertans, qui

*Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,
Evomat, involvatque domum caligine cæca.*

At quale præsidium Tabacopæis præstabit Ars Medica? Quando causa occasionalis tolli nequeat, & lucri bonus odor hisce Operariis minus sensibilem, & molestum reddat Tabaci odorem, monendi sunt, ut in triturando, cribrando, & quomodocumque tractando mercem hanc, sine cujus usu, non secus ac sine Baccho & Cerere, frigerent spiritus, & civilis elegantia, quantum possunt, caveant ab examine illo volantium atomorum, os & nares obvelando, aërem recentem frequenter captando, faciem frigidâ abluendo, postcâ fauces persæpè eluendo, ac etiam bibendo, cum nihil aptius sit ad particulas illas, quæ faucibus ac stomacho inhæserint, abstergendas, obtundendas, quàm quæ acetum habent admixtum. Emulsionem seminum melonum, ptisana hordeacea, Serum vaccinum, Oryza in lacte cocta, non inutilem præstabunt operam, ut minus lædantur. Cum in locis conclusis, & humentibus, ac præsertim cum sub molâ Tabaci folia triturantur, tale ministerium peragisoleat, ac tales Operarii, de capitis dolore, & nausæa conquerantur, vomitoria pro more habui præscribere, ut quæ pulverem haustum, & ex suâ naturâ vomituritionem cientem, breviori viâ expurgent.

Quoniam ex odoribus, cum ingratis, tum suavibus, Artificibus, qui illos tractant, non levia incommoda proficiuntur, nescio, qualis lubido me inceserat, ut hic loci, non injucunda Parecbasi, pauca quædam de Odorum naturâ perstringerem; verum hujus-

modi provinciæ amplitudo me deterruit, veritus quippe, ne si in illam pedem immitterem, argumenti jucunditas nimis longè à proposito me abriperet. Hujusmodi ergo meditationi paulisper insistent, ac observans, multa quidem de Odoribus, tum ab antiquis, tum nostræ ætatis *Philosophis* ac *Medicis*, passim literis fuisse prodita, sed particularem & absolutam historiam de Odoribus in Scientiâ Naturali adhuc desiderari, propterea mihi in mente obversari visa est Idea, quâ Odorum historia naturalis, & Medica conscribi posset, odorum naturam juxta recentiorum, & antiquorum placita philosophica perpendendo, unâ cum illorum differentiis, ac distinctionibus in suas Classes, proprietatibus, Idiosyncrasiis, causis, natalisolo, compositione, mixturis, sicque de re Unguentariâ antiquorum, exinde procedendo ad medicamenta ex odoribus petita, unde Spirituum Medicina juxta Modernos ortum habuit, postremò ad Odores Biblicos recensendos, quorum mentio fit in Sacris Codicibus, & quibus utebantur, Judæi in Sacrificiis, ac eos, quorum apud varias nationes *Græcos*, *Romanos*, *Ægyptios*, *Indos* erat usus in suffitibus, & expiationibus, ad placandos & evocandos Deos. Quare materiam amplam visus sum subolsescisse Tractatum conscribendi, universalem Odorum historiam complectentem, ut unico opere quod sparsim dictum est, & quod mihi per varia Experimenta observare contingeret, haberetur. Olim *Petrus Servius, Medicus Romanus*, in suâ elegantissimâ Philologicâ de odoribus Dissertatione Tractatum Physicum de Odoribus pollicitus est, sed quantum scire licuit, fidem suam non absolvit; meam tamen pro tali molimine, *quod plus temporis, atque olei plus*, exposceret, hic oppignerare non intendo. Multa enim sunt, quæ è longinquo, ac primo adpectu plana, & facilia videntur, sed postmodum ardua, & prærupta deprehenduntur; scitè profectò Poëta:

*Tollimus ingentes animos, & maxima parvo
Tempore molimur.*

De Vespillonum Morbis.

CAPUT XVII.

Vespillonum, & Libitinariorum apud Veteres operosius, quàm nostris temporibus, consueverat esse ministerium. Corpora enim extinctorum magnâ diligentia curabant, illa ablundo, ungendo, cremando, & cineres in Urnis condendo; propterea ad hujusmodi opus accersebantur *Pollinctores*, *Succolatores*, *Ustores*, aliique ex viliori plebe; nostris verò temporibus Cadavera ad Tempia, seu Cœmeteria delata Vespillonibus traduntur, ut in Sepulchris reponantur. Quia verò in Urbibus, ac Oppidis, saltem in *Italiâ* nostrâ, quælibet familia suum habet Sepulchrum gentilitium in Templis nobilioribus, plebecula verò in suis Parœciis in amplis Sepulchris promiscuè recondi solet; hinc Vespillonēs in Antra illa foetidissima, Cadaveribus semiputridis plena, descendendo, ut delata Cadavera in iis recondant, pernicialibus morbis obnoxii sunt, potissimum verò malignis febribus, repentinæ mortis, Cachexiæ, hydropisi, Catharris suffocativis, aliisque gravissimis morbis; sic illis semper cadaverosa facies, & luridus adpectus, ut qui citò rationes cum Orco inire soleant. Ac profectò quæ gravior causa, & magis efficax ad pestilentes morbos excitandos fingi potest, quam talis in Sepulchra descensus, ubi necesse sit, ad aliquod tempus putidam auram illam inspirare, ob cujus haustum animales spiritus (quorum natura, ætherea esse debet) coinquantur, ineptique fiant ad munus suum exsequendum, scilicet ad totam Vitalem machinam sustentandam? Haud immeritò scripsit (a) *Hippocrates*, *Ærem Mortalibus Vitæ, & Morborum auctorem esse*; non potest ergo sepulchralis Aër Vespillonibus non esse summè pernicialis, & massæ sanguineæ corruptor. Antiquitus ad tam vile ministerium, sicuti ad metalla, & cloacas, cogeantur Servi publici, qui semira-

fi erant, & inscripti dicebantur, unde *Martialis*:

*Quatuor inscripti portabant vile Cadaver,
Accipit infelix qualia mille rogos.*

Nostrâ hac ætate sordidum lucrum, seu necessitas ipsa, & egestas liberos homines ad hujusmodi opus exsequendum compellit, sed forte parum faustâ; nullum enim Vespillonem Senem videre adhuc mihi contigit. Quantum verò polleat ad Aërem inquinandum, Cadaverum ex quocumque Animalium genere corruptio, nemo non novit, cum sæpè observatum sit, post magna prælia commissa, per insepulta Cadavera, seu per antiqua Sepulchra incautè aperta, diras pestilentias enatas, quæ ingentem populorum stragem ediderint. Mirum itaque non erit si Vespillones, & Bustuarii, Cadavera tractando, Sepulchrorum ostia reserando, ac dum in illa descendunt, pestiferos morbos accersant. Vespillo quidam satis notus, quem Pistonem nomine vocabant, cum Juvenem tumulasset vestibus benè munitum, & calceamentis novis indutum, paucos post dies circa meridiem Templi fores apertas observans, Sepulchrum adiit, ac lapide amoto, in Sepulchrum descendit, discalceatoque Cadavere, super illud concidit, ibique animam efflavit, violati Sepulchri pœnam meritò luens.

Odor hic pessimus persæpè in sacris Ædibus Æstate præsertim, manifestè persentitur cum gravi adstantium noxâ, ob Sepulchrorum copiam, & frequentem illorum refectionem, utut Thure, myrrhâ, aliisque odoratis rebus, vaporentur Tempia. Hinc non immeritò hanc nostrorum temporum consuetudinem Cadavera intra sacras Ædes tumulandi improbat *Lilius Gyraldus* in Opere suo eruditissimo de vario sepeliendi ritu, cum priscis temporibus, ac sub ipsis Christia-

næ

næ Religionis primordiis, sola Martyrum Corpora in Templis recondi solerent, ceteri verò Fideles propè sacras Ædes, seu in Cœmeteriis tumularentur. Rusticana gens nostra decentiùs sane, quàm urbana, suorum Cadavera sepelire pro more habet; quemlibet enim ex suis fato functum in arcâ ligneâ reponunt, & altâ scrobe effossâ in Prato, propè suas Parœcias humo committunt, amicis, ac propinquis id muneris exsequentibus. Instituto meherclè laudando consueverant *Romani* extra Urbem Cadavera efferre, ut etiam *Atbenienses* in Ceramico, seu rogis imponendo, cineresque Urnis lapideis, seu æneis, condendo, Viâ Latinâ, & Flaminîâ, ac præcipuè militares Viæ ob Monumentorum frequentiam apud Romanos erant valde celebres, unde *Juvenalis*: (a)

experiar, quid concedatur in illos,

Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

Id autem tribus ex causis agebant, ut laudatus *Gyraldus* asserit, primò quidem, ut monumenta illa Viatoribus incitamento essent ad Virtutem capeffendam; hinc est, quòd antiqua Epitaphia, ut plurimùm Viatores alloquerentur; secunda, ut quotiescumque Civitas obsidione premeretur, Cives contra hostes alacriùs pro suorum cineribus pugnarent; tertia, quæ erat potissima causa, ut à tetris exhalationibus, quæ à Cadaverum putrefactione emanant, Urbem fartam tectam servarent. Singulari autem privilegio Virginitus Vestalibus, ac solis Imperatoribus permissum fuit, ut intra Urbem tumulari possent? quin lege duodecim Tabularum, ut apud (b) *Tullium* legimus, cavebatur ne Ustrina, licet extrâ Urbem, propè Ædes alienas institui posset; *Rogum bustumve novum ne propè Ædes alienas 60. ped. invito Domino adjicito.* Sic apud *Tullium*; neque id ob incen-

dii metum, ut idem ait, sed ob tetrum in Cadaverum tusturâ odorem. Adcò cavebant veteres, ac Aëris salubritati pro publicâ incolumitate prospiciebant, ut extra Urbis Pomœria non solùm immunda quæque, sed suorum quoque cineres ablegarent. Ipsam quoque agrorum stercorationem damnabat *Hesiodus*, consultum magis volens salubritati, quàm soli sæcunditati, sicuti ædilitio edicto vetabatur, ne quid scorteum, hoc est ex pellibus, Templis inferretur; nefas enim erat aliquid morticinum in Templis recondi.

Ut verò pensum meum absolvam, Vespillonum, quorum ministerium adcò necessarium est, incolumitati prospiciendum; æquumque est, ut quando motuorum corpora unâ cum Medicorum erroribus humi recondunt, Ars Medica iisdem beneficium aliquod pro dignitate servatâ rependat. Cautiones itaque iis proponendæ, ut minorem noxam, quantum licet, in opere libitinario persentiant, eæque esse debent, quæ pestis tempore in usu esse consueverunt, nempe, ut os, & fauces acri aceto abluant, ac strophium aceto imbutum gestent in perâ, ut odoratum, ac spiritus reficiant, monumenta paulisper aperta relinquant, antequam in illa pedem immitant, ut conclusi halitus paulisper expirent. Opere peracto, ac domum regressi, Vestes mutent, ac munditiei studeant, quantum fert misera illorum conditio. Ubi vero ex aliquo morbo ægrotant, magna circumspèctione curandi. Ego quoties hujusmodi hominum genus curandum habui, satis parcè sanguinem detraxi; illorum enim sanguis cadaverosus est, ac qualis faciei color: purgantia potius erunt ex usu, ut quæ magis conveniant hisce hominibus, qui foeda laborant cacochymia, & in Orci familiam citissime transire solent.

(a) Sat. (b) p. 2. de leg.

De Obstetricum Morbis.

CAPUT XVIII.

A Vespillonum ministerio toto Cœlo differt Obstetricum officium, hæc siquidem hominis in mundanam Scenam ingressum curant, illi egressum; munus tamen amborum, mortalis vitæ Ortum & Occasum respiciens, qualis sit humana conditio, satis testatur. Obstetrices ergo, si non tam gravia damna referunt, dum Puerperis assident, uti Vespillones Cadavera tumultando, non immunes tamen, nec impunè semper à morbis abeunt partus excipiendo una cum uterinâ proluvie, quæ ab antro muliebri confertim profluit, ut ipsæmet testantur, & observatio in non paucis planum fecit. De pravitate lochiorum non est, quòd hic verba faciam, cum ad paucas horas illorum fluxus, vel diminutus, vel suppressus satis sit ad Puerperas necandas. Haud sum nescius, multas antiquitus Quæstiones fuisse, & adhuc esse de mensium nequitia, quam talem esse scripsit (a) *Plinius*, ut *musta acefiant, sterilefiant tætae fruges, moriantur insita, exurantur hortorum germina & fructus, quibus Mulieres infederint*. Sanguinem tamen menstruum à tot criminibus illi impactis absolvere contendit (b) *Fallopianus* qui asserit, sanguinem menstruum bonum esse, & suâ naturâ laudabilem, si fœmina alioquin sana sit, ac eundem ipsum esse, ex quo Mulier, & fœtus ipse nutriuntur, neque nisi à solâ copiâ sanguinis uterum ad excretionem irritari; cui opinioni favet (c) *Rodericus à Castro*, *Gugl. Ballonius*, qui menstruum per uterum excretionem, non qualitate, sed quantitate peccare, & in Annotationibus ad quandam historiam locum insignem (d) *Hippocratis* observat, ubi Præceptor menstruum sanguinem non fluorem, sed *Florem* appellat τὰ καταμύμια ἀνθεῖν, imò idem *Ballonius* neque qualitate, neque quantitate peccare asserit menstruum cruorem, sed

hujusmodi purgationem perfici arcano, & admirabili quodam naturæ consilio, aut divina providentia ad futuram procreationem. Mihi certè non semel, nec sine magnâ admiratione observare licuit, mulieres diuturnis morbis confectas, & ad marasum ferè deductas, ac præcipuè nobilem Monialem per decennium in lecto decumbentem prorsus exhaustam, cui quolibet mense, statis diebus, menses quamvis in satis modicâ quantitate, & ad paucas stillas, apparent. His tamen non obstantibus, menstruo sanguini malignum aliquid subesse meritò suspicari licet; non solum enim nomine excretionis, sed secretionis menstruus fluxus notatur, quæ secretio cujusdam nobis ignotæ fermentationis beneficio perficitur, particulis quibusdam salinis, ac omnigenis ad uteri glandulas præcipitatis, & è corpore ablegatis.

Vim hujus fermentationis, ac intestinæ perturbationis satis experiuntur mulieres ipsæ, cum menstruus fluxus instat, ac dum actu profluit; quare à nonnullis, nec ineptè, febris menstrua appellatur, sed febris medica, quam postmodum melior status, & corporis alacritas consequitur; eleganter propterea (e) *Oribasius*, de molestâ hac purgatione tractans, scripsit, *Mulieres, unde gaudent, inde tristari, & unde tristantur, inde gaudere*. Si porro historiis adhibenda fides, menstruum propinatum philtro loco habetur, & vim dementandi possidere creditur, quo modo ferunt, *Cajum Caligulam* ab *Uxore Cæsoniâ* potionatum. Inter cautiones Chirurgicas pro vulnere curatione, *Fragosio*, *Lanfranco*, aliisque celeberrimis Chirurgis advertentibus, hæc quoque numeratur, quòd linea filamenta ex linteaminibus, & indusiis Mulierum non adhibeantur, licet pluries ablutis, quod religiosè ab omnibus Chirurgis observari solet,

(a) l. 7. H. N. c. 15. (b) de Med. Purg. c. 1. (c) de univ. Mul. Me. l. 2. c. 10. l. 2. Conf. Hist. 2. (d) 2. de Mo. Mul. (e) Vid. Brasau, l. 5. Aph. 36.

Iet, idque ob menstrui cruoris virulentiam, quin monent; ut ab adspectu vulneratorum arceantur mulieres menstruatae, ac homines quoque à venereoludo adhuc calentes, ob hircosam suffumigationem, quam redolent; adeò ut non ita fabulosum videatur, id quod refert (a) *Plinius*, & *Joachimus Camerarius* apud *Gasparum à Rejes*, Apes nimirum homines insequi ab aphrodisiacâ palæstrâ adhuc madentes, cum odorum suavitate maximè oblectentur, & castitatis sint observantissimæ.

Quidquid sit de menstrualis sanguinis conditione, num revera talis sit, qualis passim creditur, neutiquam tamen dubitare licet de uterino profluvio, quod partum præcedit & consequitur, quin malignitatis, & virulentia particeps sit, quod satis demonstrat lochiorum subita suppressio, vel parcius fluxus; malignæ febres siquidem præstò sunt, quæ miseras puerperas citissimè ad interitum deducunt; quod non ita evenit in simplici mensium suppressione, quæ si morbosas mulieres, & cachecticas reddit, non tam funesta est, nec tam citam mortem accersit. Suffuratur enim foetus seu ex sanguine, seu ex chylo id, quod magis sincerum est ac spirituosum, sicque utero gerens geniali succo fraudatur; unde non solum in totâ malsâ sanguinea prava sit humorum congestio, sed in ipsa quoque uteri substantia, quæ in gravidis tempore gestationis, notante *Graaffio*, & *Sylvio*, insigniter crassescit, ut quò magis distendatur, magis increassetur. Humorum saburra propterea quæ prius cum quicta esset & conclusa, non multum negotii facebat, partus tempore, commota veluti *Camarina*, ut dici solet, ni promptè, & continuato effluxu expurgetur, interimit.

Obstetrices igitur, dum parituris super sellam positas procumbentes adstant, manibus expansis partum excepturæ, ac in hujusmodi ministerio ad plures horas perstant, non leves noxas ex stillantibus lochiis in ipsis manibus persentiunt, ut aliquando à rodente, & acri materia iisdem manus inflammentur & ul-

cerentur. (b) *Fernelius* contagiosorum morborum vim admirans, refert, Obstetricem quandam, quæ parturienti opem tulerat, talem in manu læsionem passam fuisse, ut illi tandem manus corrupta exciderit; Puerperam tamen illam, ait *Fernelius*, gallicâ luc infectam fuisse. Quemadmodum igitur Nutrix pollutum infantem lactans, in mammis primò luem contrahit, & à Nutrice vitiatâ Infans altus in ore & faucibus prima gallici morbi germina & cruciatus præfert; ita Obstetrix illa in ipsis manibus, super quas stillabat gallica lochiorum illuvies, tam gravem noxam experta est. Id tamen sagacibus, & expertis Obstetricibus non prorsus ignotum est; ubi enim illis alicui Puerperæ gallicâ luc infectæ operam suam præstare necessum est, linteis manus obvolvunt, ut ab ipsis accipi, ac illas aquâ & aceto persæpè abluunt, cum periculo suo didicerint, posse facillimè hoc pacto luem Veneream aliosque morbos, communicari. His addendum, quòd Obstetrices pravos odores ac halitus ex stillanti fluore, per os & nare excipiant, nec modum habeant, quo se tueantur, nisi alienis ac benè olentibus odoribus Puerperis hystericas passiones excitare velint.

Minus forsàn in *Angliâ*, *Galliâ*, *Germaniâ*, aliisque Regionibus patiuntur Obstetrices, cum Puerperæ decumbentes in suis lectulis foetus suos edant, non in sellis perforatis sedentes, ut in *Italiâ*, quibus dum Obstetrices assident pronæ semper & incurvæ, expansis manibus, ad ostium Matricis foetum proditurum opperientes, tanto labore ac patientiâ (ubi præsertim Matronis assident, ac laboriosi partus sunt) fatigantur, ut partu tandem edito, lares suos repetant infractæ & elumbes, artem suam diris exsecrantes.

Nùm apud Veteres Puerperæ super sellas, an in lectulis foetus suos edere pro more haberent, mihi non satis compertum, utut in hanc disquisitionem curiosè incubuerim. Id autem satis perspectum esset cum multis aliis scitu dignis, nisi *Vulcanus* sortem hanc *Literariæ Reip.* invidisset, *Tho. Bartholini Bibliothecam* concremando, ubi opus elegantissimum

Rr 3

linum

finum ad umbilicum pene deductum de Puerperio Veterum Vir Clariss. habebat. Mos tamen partus in lecto edendi etiam apud nostrates coepit inolescere ritu sane, ut reor, laudando, multa siquidem incommoda sic evitantur; Sæpe enim contingit (nisi partus sint adeo faciles) ut Mulieres, antequam pariant, pluries è lecto ad sellam, & è sellis ad lectum, post irritos conatus referantur cum magnâ virium jacturâ; seu, postquam enixæ fuerint, magnis hæmorrhagiis subsequenter super sellas ipsas animo linquantur, & exspirent. Fœtus autem facilius effundi jacendo, quàm surrecto corpore, aut sedendo, docent bruta omnia, quæ humi procumbunt, dum pariunt, obstetricante Naturâ. At fortasse id brutis necessarium videbitur, ne illorum fœtus in terram concidant, & exanimentur, seu quia, cum prona in terram spectent, alium uteri positum ab homine obtineant, ideoque in illis facilius sit fœtus exclusio; verum etiam parva Animalia, ut Catellæ, Felines, Mures, in quibus de casu fœtus è subli-

mi non multum vereri oportet, jacendo pariunt. Neque verò crediderim, situm uteri rectum in parituris ad faciliorem partum multum conferre, cum suspicari liceat, fœtum è suis involueris expeditum, & exitum affectantem, præpropere ad uteri vaginam præcipitari, ac per sæpe in situ præternaturali, ut non raro observatur, exporrectis manibus, seu quoque alio modo prodire.

At quonam præsidio Obstetricibus Ars Medica obstetricabit, ac opem feret, ut Artem suam sine noxâ, quantum licet, exerceant? nonnisi ut identidem, quando sint induciæ, manus & brachia aquâ aut vinò abluant, ut ab opere suo expeditæ, faciem ac fauces poscâ colluant, vestes puras domum reversæ induant, summatim munditiei studeant. A Vetula quadam Obstetrice accepi, se, quotiescunque Puerperam aliquam haberet gallicæ luis suspectam seu cachecticam, extremos conatus parituræ opperiri, antequam illam super sellam reponat, ne tamdiu lochiali tæbe manus conspergantur.

De Nutricum Morbis.

CAPUT XIX.

Obstetricibus munere suo defunctis, Nutrices succedunt, quæ fœtum editum alendum suscipiunt: hæ quoque in lactationis progressu variis affectibus tentari solent. Hic autem Nutricis nomine non solum intelligi velim eas mulieres, quæ pretio conductæ alienos partus, sed eas etiam, quæ proprios lactant. Affectus autem, quibus ut plurimum Nutrices vexari solent, sunt contabescentiæ, hysteriæ passiones, pustulæ, & scabies, capitis dolores, vertigines, anhelitus difficultates, ac visus imbecillitates; multa alia quoque incommoda patiuntur, in mammis præsertim, dum lac nimis abundat, dum grumescit in mammis, dum mammæ ipsæ inflammantur, abscessum patiuntur, ac in papillis scissuræ nascuntur. Facile est autem concipere, quomodo ex diuturnâ lactatione

sequatur atrophia & contabescencia; fœtu enim grandiori factò multumque lactis fugente (sive lac ex sanguine, ut prisca sensere, seu ex Chylo, ut rectius Recentiores, generetur) Nutricum Corpora geniali succo fraudantur, quo nutriri deberent, & sic paulatim graciles ab exhaustu, & junceæ fiunt, ut plautino verbo utar, ac præsertim cum gemellos interdum lactant, seu cum lucri gratiâ una cum proprio filio puerum collactaneum habent. Affectibus verò pruriginosis corripitur solent, tum quòd tractando & ulnis ac in sinu Infantes gestando, qui lactea crusta, & achoribus infestari solent (dum, qui sic non purgantur à magnis morbis corripitur solent, teste (a) Hippocrate) Nutrices inficiuntur, tum quòd benigniori sanguinis seu Chyli parte ad mammas delatâ, & in lac permutatâ,

(a) De Morb. Sac. n. 7.

tatâ, serofi, & falſi humores ſuperſunt pro corporis alimonîâ, qui poſtea in cute puſtulas, & pſoram excitent. *Lactans quædam puſtulas per corpus quidem habebat, cum autem ceſſavit lactare ſedatæ ſunt æſtate*, ſcripſit (a) Hippocrates; locum hunc egregiè explicat Martiſanus noſter (noſtrum appello, quia in hiſce Regionibus natus & educatus, utpote Saxolenſis, non Romanus) contra Valeſii expoſitionem, qui ſibi finxit, huic mulieri, dum lactaret, menſtrua defeciſſe, ac propterea ex multâ cachochymîâ puſtulas ortum habuiſſe; ait enim Martiſanus, cauſam harum puſtularum rejiciendam potiùs inerrata, quæ committunt lactantes in cibo, & potu, hoc modo lac augeri exiſtimantes, partim appetentia irritante, quæ in lactantibus magna eſſe conſuevit, quibus accedunt vigilæ, ſomni interrupti, quibus Nutrices lactationis cauſâ frequenter ſubjiciuntur, quorum occasione cruditates in corpore generantur, quibus ſi quid humoris falſi aſſocietur, puſtularum apta materia evadunt.

Aliam hiftoriam lactantis mulieris habemus pariter apud (b) Hippocratem; Therſandri uxor leucoplegmatica non valdè exiſtens lactans acutè febricitavit. Huic lingua exuſta eſt, aliis etiam uſionem ſubeuntibus; Sub hoc tempus lingua etiam exaſperabatur, ut grândine multa, & lumbricis per os. Circa 20. verò non perfectè judicata eſt; eodem modo Valleſius acutæ febris cauſam menſtruis evacuationibus detentis acceptam refert; eſt enim maxima lactantium noxa, ait ille, impura excrementa, quæ ſingulis menſibus exire ſolent, retinere pro puero lacte, quod exſugitur. Verùm Martiani expoſitio magis arridet. Lactantes enim in ſtatu præternaturali nequaquam ſtatuendæ ſunt, eò quòd lactationis tempore iis menſes non fluant, quod equidem verum eſſet, ſi naturaliter ſimul lactarent, & menſtruas purgationes haberent, ſed potiùs culpanda ſunt errata in victu, noctes inſomnes, ſucci nutritii exhausti, & alia à Doctiſſimo Martiano recenſita. Mulierem enim illam craſſis ſuccis refertam in univerſo corpore, ac primis

viis, ut dici ſolet, ex ipſis verbis Divini Præceptoris, ſatis conſtat, dum illam ſcripſit leucoplegmaticam fuiſſe, & lumbricos per os rejectaſſe.

Has igitur ob cauſas, viſus imbecillitatem, capitis dolores, vertigines, dyſpnœas identidem pati ſolent Nutrices, & albis fluoribus obnoxia fieri, ac præcipuè cum ad plures annos protrahitur lactatio. *Experientia comperit eſſe*, ait Ballonius, (c) Medicus ſuorum temporum experientiſſimus; omnes ferè mulieres, quæ diù fuerint Nutrices, gracileſcere, aut morbis poſtea opportunas, aut debiles vivere, aut fluxui muliebri obnoxias; in iis enim facilis eſt humorum liquatio, & partium expiſcentium propenſio, quod cuidam mulieri contigit, ait ille, quæ adeò lacte exuberabat, ut diù tres Infantes lactaverit; hinc Vatorum inanitio & infirmitas conſequi potuit. Idem (d) Ballonius caſum refert cujuſdam Nutricis, ex quo cautio non contemnenda pro Nutricum rectâ curatione elici poterit; lubet autem ejuſdem verba referre; *Cuidam mulieri in ſpinam fluxio, rigida penè erat, Nutrix erat, & lactandi diligentia, & aſſiduitas occaſio mali fortaiſſe fuerat. Datum medicamentum potens; Goffypium cum Oleo applicatum; brevi convaleſcit, ſecta Vena non eſt; Lacti tepor, & unctio pepaſmum promoverunt. Alius Medicus Venam fortaiſſe aperuiſſet; hinc errant perſæpè Medici, qui cauſas affectuum in Nutricibus ad menſium ſuppreſſionem referentes, ſubito ſectionem Venæ imperant. In ſimili caſu hodierni Medici, apud noſtrates ſaltem, non ſemel tantum, ſed bis aut ter Venam ſequiſſent, quod remedii genus ſi omitterent, grande neſas, & morte piandum, ſe patratuſcos crederent. Ubi enim Nutrix aliqua ob prædictos affectus, ſeu quo alio morbo laboret, in ſanguinis miſſione pro Curationis cardine ſpem totam reponunt, eo ſolo fundamento, quòd toto lactationis tempore à menſtruis purgationibus immunis fuerit; verùm in hoc ſæpiſſimè peccari ſolet, non enim ſolum ad menſium carentiam, tanquam ad mali ſomittem & ſanguinis abundantia cauſam reſpiciendum,*

(a) 2. in 2. Epid. (b) 4. Epid. c. 14. ex Valleſ. (c) 1. 2. Eph. (d) 1. 2. Epidem.

dum, sed ad cacochymiam, & malum ex longa lactatione contractum. Quare cum obviæ sint, ac passim occurrant lactantes curandæ, paucæque sint (apud Nostrates saltem) quæ in Nobilium Domibus infantes alant, & quæ opiparè vivant, cautè procedendum in Venæ sectione, ne corpus magis effœtum reddatur, & morbus ingravescat; in hoc bivio itaque satius est, per viam medicamentorum purgantium incedere, quàm per phlebotomiam intempestivè, seu temerè institutam.

Quot porrò incommoda in ipsis mammis patiantur Nutrices, veluti nimiam lactis abundantiam, & profusionem, cum lac tenuius est (unde sequatur virium imbecillitas & atrophia) lactis grumescientiam, mammarum inflammationes, abscessus, in papillis scissuras, nemo non novit; propterea ab horum affectuum causis exactius perquirendis, & curatione proponenda, ne actum agere videar, supersedebo, cum apud Practicos hæc omnia prostent abundè descripta, unà cum magnâ remediorum supellectile, veluti videre est apud experientissimum *Etmullerum*. (a)

Solent interdum Nutrices de dolore quodam compressivo in dorso conqueri, quod observatur potissimum in iis Nutricibus, quæ recenter pepererint, & multo lacte abundant, ob mammas nimis molles & laxas, seu quia ab Infante debiliore non satis exhauriantur, dolorem autem compressivum in dorso, præsertim persentiunt, eò quòd vasa lactea Thoracica, circa aggerem spinalis medullæ preceptantia, & Chylosam materiam pro lactis generatione ad axillares, seu mammas (ut creditur) deferentia, nimis turgeant, ac distenta sint, cujus remedium erit moderamen in victu, ac præsertim in generosioris Vini potu, atque etiam aliqua sanguinis detractio, si dolor premat; hæc autem dolorosa compressio, quam interdum febris consequitur, observari solet in mulieribus eufarcis, & habitioribus.

Hystericis quoque affectibus, ut superius annotavi, infestari solent Nutrices, ac ex

potissimum, quæ in Domibus Nobilium degunt euchymis cibis altæ, sed magnâ diligentia procul à conjugali commercio custoditæ; Ventre enim saginato, uterus liquore seminali turgescens, indignatur, ac in furores agitur, cum non exiguâ lactei liquoris in mammis defœdatione. Omnes fere, qui de Nutricum regimine scripsere, hoc primum, tanquam rem indubiam, ac veluti Oraculum è Tripode accipiunt, quòd Nutrix à virili concubitu abstinere debeat, ne lac vicietur. *A Venere omnino abstinendam esse, quæ lac præbebit, moneo; nam 3 menses viri consuetudine provectantur, & lac odoris gratiam in deterius mutat*; Verba sunt (b) *Galen*. Nimius essem, si Auctores omnes, qui cautionem hanc, tanquam necessariam proponunt, recensere vellem, quam sicuti parùm rationi consonam, ita non multum salutarem, neque experientiæ congruam, deprehendi. Haud ibo inficias, quòd si lactans conceperit, non nisi pravum, & imbecille alimentum suppeditare possit, & quin subito ablatandus sit Infans, seu alteri Nutrici tradendus. Satis curiosa est historia, & notatu digna, quam (c) *Regnerus de Graaff* refert; ait enim, quendam *Delphis* Catellam satis pinguem domi habuisse, cujus mammis lac Felis exfugebat, licet Catella nunquam generasset, quam idcirco Herus diligenter custodiebat, ne tunc temporis, cum illam coitum appetere cognoscebat, domo exiret, & amasium reperiret cui jungeretur; sed cum tandem Canis extraneus clam illam iniisset, ex eo tempore Felis noluit amplius Catellæ lac exfugere. Inficiari itaque non ausim, quin concubitus, si immodicus sit ac satis frequens, lacti labem aliquam affricare debeat; atforsan lac magis vitari credendum est, si Nutrices, quæ Infantes in alienis domibus nutriunt, à suorum Conjugum consuetudine & adspectu quoque arceantur, adeò ut lares suos ac filios invisere nequeant; ex quo fit, ut vetitos hymenæos magis appetant, ac per-versas curas animo diu noctuque versantes, in hystericas passiones, easque vehementes, prola-

(a) Valet Infant. (b) in p. de tuen. val. c. 9. (c) de Virg. Organ.

prolabantur; sic quicquid delirant Nutrices, seu qui ipsas domi alunt & oculatius quam proprias Uxores custodiunt, plectuntur innoxia Infantum corpuscula.

Sentiant ergo, ut lubet, Scriptores ferè omnes, & Galeni placito subscribant, jubentque Nutrices à Virorum consortio prohibendas, ac in Gynæcæis tanquam in carceribus detinendas, namque ego illorum pace aliter sentio, ac veluti Orator (a) quidam agebat circa iudicium rectè dicendi) *Ad populum provoco*; adverto enim apud popularem gentem, Matres omnes foetus suos alere, nisi fortuitum aliquid contingat, & cum suis Conjugibus qualibet nocte cubare, nec sine consueto Veneris exercitio, neque tot incommoda, & lactis depravationes observari, quot verentur, ac sibi fingunt Medici in Magnatum ac Principum Nutricibus, quas volunt castitati addictas; propterea cautelam hanc, non adeò tutam ac salutarem esse existimo, utut à celebrioribus *Practicis* commendetur. Profectò in hac Civitate perpauci modò sunt Nobiles, qui propriis in Domibus Nutrices habeant; cum enim illarum salacitas & petulantia, postquam benè pastæ fuerint, intoleranda sit, nec quicquam feliciùs observent filios suos educari, quàm Urbanæ plebis, & rusticanæ gentis filios, nisi forsan morbosiores sint ac imbecilliores, propterea omnes ferè liberos suos Nutricibus tradunt, quæ illos propriis in laribus unà cum suâ familiâ nutrant, quin lubentiùs rusticanis Mulieribus, quàm urbanis natos suos committunt, ut robustiori lacte alantur.

Unus, quòd sciam, laudatus (b) *Martianus* regulam hanc, Nutrices à virili concubitu arcendi, licet bonâ fide tam salutarem creditam, prorsus improbat, cum enim modum, prout ipse sentiebat, quo in gravidis & Puerperis lac generetur, indicasset, hæc subdit verba. *Quæ si vera sunt, non rectè sentire videntur illi, qui coitum Nutricibus prohibent, lac inde vitiari existimantes; coitu enim mediante motus concitatur in Utero, à quo lactis generatio dependet, & ex coitu alacritas indu-*

citur mulieri, unde venule laxantur, ut dicebat (c) Hippocrates, quæ ad lactis ubertatem, ac bonitatem plurimum conferre indubitatum est; imò si Veneri assuetas abstinentia tantoperè lædit, quod Viro orbatæ quotidie experiuntur, quæ variis morborum generibus fiunt subjectæ, Nutrices à proprio Viro penitus segregare non est tutum. Hæc Vir ille Doctissimus. Profectò si res benè pensitetur, lactis primordia genesis suam Utero debere, fateri necessum est; Utero enim Veneris deliciis exultante & commoto, universa corporis systasis commovetur, & vasa sanguifera ampliora fiunt. Hic mihi succurrit consuetudo quædam, ac Nutricum apud Veteres in solenni Nuptiarum celebritate officium; Nutrix enim novæ Nuptæ, primò Thalamum ingressuræ, Collum filometiebatur, manè verò observabat, num idem filum ad collum remetiendum sufficeret, quod si non satis fuisset, lætabunda proclamabat Virginem à Viro Mulierem factam fuisse; sic *Catullus* ad ritum hunc alludens in Nuptiis *Thetidis, & Pelei*:

Non illam Nutrix orienti luce revisens,

Hesternò Collum poterit circumdare filo.

Collo scilicet novæ Nuptæ turgidiore facto, ac venis in aphrodisiacâ palæstrâ tumefactis.

Mecum sæpè ad mechanicum Naturæ artificium animum advertens, quo edito foetu, ac etiam ante partum, lac generetur in mammis, quasi ab intelligentiâ quâdam id fiat, quæ prodituri foetus necessitati in antecessum prospiciat, nihil investigare potui, quo mihi saltem blandiri possem, sicuti curiositati haud quaquam ab iis satisfactum, qui quæstionem hanc tractarent, quos inter (d) *Diemerbrækius, Gasparus Bartholinus, Thomæ filius*, alique, quos memorat laudatus *Diemerbrækius*, quare circa rem hanc paululùm digredi liceat.

Lactearum historia, quam in hoc fortunatissimo Seculo primus inchoavit *Aselius*, absolvit *Pecquetus* (quamvis illam adumbrasse visus fuerit (e) *Hippocrates*) sat celebris est, cum Professorum nemo in re Medicâ tam hospes sit, qui Chyli motum per proprios

Si

ductos,

(a) l. 7. Ep. 17. (b) De Nat. Pu. ver. 250. (c) de Mor. Mul. l. p. (d) l. 2. c. 2, Anat. Dissert. de Mam. (e) de Glad. nu. 3.

ductus, & in Vasa sanguiflua ingressum ignoret, seu quid recentiores sentiant de lactis materiâ, quam firmiter credunt à Chylifontibus derivari (quamvis Prosectorum industria vias adhuc non indigarit, utut *Diemerbrækius* multis exemplis illam demonstrasse persuasim habeat) adeo, ut lac Chyli portionem esse sanguini permixtam, ac in mammis separatam credibile sit, uti *Bibliotheca Anatomica Auctores* arbitrantur, idque sat probabilibus conjecturis, quas primus mente concepit, ac mundo patefecit *Martianus noster*, qui egregius (a) *Hippocratis* commentator si modo viveret, ac lactearum sylvam, quam sibi confinxit, intueretur, quantum sibi plauderet; hæc, inquam, olim dubia de lactis materiâ, modò in propatulo sunt; solum, superesset, ut reor, modum mechanicum nosse, quo appropinquante partu, ac etiam post partum, licet largè fluentibus puerperis, Chylosus latex in mammarias glandulas, tam pleno fluente urgeatur, cum eò non spontè Chylum moveri, neque à somniatâ vi tractrice abripi, seu à facultate quâdam intelligente dirigi, pro comperto sit.

Quando igitur Recentiorum commenta in hac re non perplacent, Veterum adeamus Oracula, ac videamus, num aliquid referre contingat, quod veri specimen aliquod præferat.

*Qui vetere utuntur vino sapientes puto,
Et qui lubenter veteres spectant fabulas:
Nam novæ, quæ prodeunt fabule,
Multò sunt nequiores, quàm novi nummi.*

Sic *Plautus*. (b)

Magnus *Hippocrates*, qui licet aliquandò in explicandis, quæ in nostris corporibus sunt, admirandis operibus, Naturæ nomine usus fuerit, mechanicam tamen necessitatem hanc (de quâ adeo gloriatur nostræ ætatis Scriptores, ut fermentis, in quibus ad tempus aliquod jacuere Scholæ, ad Pistores ablegatis, omnia per mechanismum, & artificiosam structuram explicent) sat manifestè agnovit, ut ex variis ejusdem locis constat, ait

enim, (c) *Mulieres* faciliè parere, quando disruptis pelliculis *Pueri Momentum* in caput inclinatum prædominetur, obliquum autem, & in pedes procedere, si momentum huc inclinavit; rectè autem Interpretes græcam vocem *ῥοπή* momentum, & inclinationem verterunt. *Hippocrates* ergo lactis generationem, & modum per automatismum exponit his verbis: (d) *Lac autem ob hujusmodi necessitatem fit; Cum Uteri tumidi præ puero sunt, Ventrem mulieris comprimunt; ejus autem pleni ubi compressio contingerit, pinguißimum de potibus, ac cibis foras profilit in omentum, & carnem.* En quomodo *Cous Senex* per illa verba, *Lac autem ob hujusmodi necessitatem fit*, modum mechanicum innuit, per quod Phænomenon istud apparere debeat.

In prægnante igitur muliere, cum fœtus grandior fieri incipit, Uterus, Intestina, Venter, Diaphragma, & superiores omnes partes comprimit, & in spatium magis angustum cogit, Chylum eodem tempore per abdominis lacteas, & Thoracicas ductus propellendo versus mammæ; ex quo fit, ut facilius ad easdem mammæ, quarum, mollis, & laxior est textura, per Chyliferos ductus deferatur, si non adhuc benè patentès, saltem per arterias mammarias, ut *Richardo Lovver*, *P. Dioni*, & aliis placet, nec alio impullore opus sit, quàm hujusmodi compressione, cui succenturiare possit ejusdem fœtus motus, ex eodem (e) *Hipp.* Ubi enim moveri cœperit Infans in Utero, prima lactis signa apparent in mammis; haud secus *Clariss. Pecquetus*, Lactearum Thoracicarum primus Observator, credidit, à motu Diaphragmatis Chylosum laticem à lacteis Abdominis in Thoracicas urgeri, ut exinde in cruoris massam devolvatur. Curiosum ac notatu dignum est, quod refert (f) *Herodotus* de modo, quo Schythæ utuntur ad uberiores lactis equini, quo victitant, copiam impetrandam. *Sufflatoria ossea*, inquit ille, *fistulis simillima sumuntur, eaque genitalibus Equarum imposita ore instantur, hoc aliis facientibus, alii Equas*

(a) Co. Hip. de Nat. Pueri. (b) Prolo. Casin. (c) Epid. de Nat. Puc. n. 21. & 41. de Diz. nu. 5. (d) de Nat. P. n. 21. (e) p. de Mo. Mul. nu. 97. (f) l. 4. in Melph.

Equas emulgent; hoc idem se facere ajunt, quod Venæ Equarum inflatæ impleantur, & mammae descendant. Uterus ergo in prægnante muliere, quamvis non ita proximus mammis, ut in Brutis in terram pronis, à grandiori foetu distentus, sit virium habere videtur ad vicinas partes comprimendas, & succum in Vasis contentum sursùm propellendum; cui compressioni à pleno Utero factæ socias vires junget ejusdem Pueri motus in Utero.

Quia verò foetu edito, ac Utero ad naturalem suam magnitudinem redeunte, cessat hujusmodi compressio, ac motus propellens, propterea subdit (a) *Hippocrates, lac procedere in mammæ, si lactaverit; dum enim mammae lactant, & exsuguntur, venulæ in mammis ampliores fiunt, ampliores autem factæ à ventre pinguedinem trahentes in mammæ distribuunt.* Suctio itaque à Pueri facta sufficiens est ad Chyli motum continuandum, alioquin suctione omisâ fontes illi citò arecerent. Is ergo est mechanicus modus, quo *Divinus Senex* lac in mammis generari credidit. Hujusmodi autem compressioni ab *Hippocrate* excogitatæ favere non parùm videtur observatio, quâ constat, in Animalibus, quæ plures foetus unico partu edunt, & longum utrinque mammarum ordinem habent, uti Sues, Canes, Feles, &c. eas mamillas, quæ Uteri cornibus, ubi major est compressio, sunt proximiores, esse magis lacte distentas, tum ante, tum post editos foetus (quod mihi non semel cum ruri essem, observare contigit) atque hinc fieri quòd Catuli, quibus obtigerit medias mamillas sugere, robustiores, ac pinguiore sint cæteris, qui ab extremis lac exsugant.

Per Mechanicam igitur, humoris, ex quo lac fit in mammis, motum exponere annisus est *Hippocrates*, cujus vestigia si postmodum illius Successores pressissent, jamdiù Medicina in multis majorem perfectionis gradum adepta fuisset; verùm in arduis quæstionibus ad Naturam confugientes (quo vocabulo in Physicis nullum aliud malignius est, & quod incitæ magis patrocinetur) malè de

Arte Medicâ meruere. Quæstionem hanc satis diffusè tractat (b) *Dimerbræk.* quærens, quidnam Chylum per ductus chylicos ad cor fluere solitum impellat, vel deducat ad mammæ, ut ex eo lac generetur, *Deusingerii* opinione prius explosâ, qui ad qualitatem quandam cuncta in corpore rarefacientem & fermentantem referebat, ipse opinionem suam statuere contendit, sed parùm firmo talo stantem, utpote soli imaginationi suffultam; Phænomenon enim istud ad fortem imaginationem Puerperæ ad lactis generationem, pro foetus nutritu intentè cogitantis, refert, quam opinionem satis doctè *Bartholinus* confutavit. Ad dissolvendum autem (c) *Dimerbrækii* commentum, id unum sufficere crederem, quòd Puerperæ Nobiles & magis delicatæ, quæ foetus suos alere renuunt, ne iis mammae pensilesevadant, non solum nihil cogitant, vel appetunt lactis generationem in mammis, verùm præcipua illis cogitatio est de lactis aversione à mammis; iis tamen invitis, & irritis omnibus, quibus ad hoc utuntur remediis, tertiâ, vel quartâ die à partu fit lactis ad mammæ confluxus. Nihil tamen firmi in hac re, & quod Quæstioni satisfaciât, proponit *Bartholinus*, quin dubitanter excogitata sua exponit. Primò causis externis mamillas ad lactificationem disponentibus subitam mutationem accenseret, quæ in Virginibus observatur, cum menstrua fluere incipiunt, pili in pudendis nascuntur, vox mutatur, & mammae sororiare incipiunt, deinde semini masculino in conceptione massam sanguineam fermentanti, & Chylum ad facilem secessionem in mammis disponenti; causas verò internas, per quas tribus, vel quatuor diebus à partu mammae turgent, sanguinis Chylosi reflexui ad Uterum ingenti copiâ pro foetus nutritione fluere solito, acceptum refert. Idem penè commentus est *Ortlob*, (d) qui conceptis verbis ait, quòd Utero, post foetum editum contracto, materia ad alendum foetum destinata à sanguine iterum resorbatur, & sic distentæ plus ordinario glandulæ mammarum, humoris hujus secretionem,

Sf 2

nem,

(a) De Nat. Pueri n. 22. (b) lib. 2. Anatom. cap. 2. (c) Dissert. de mani. & lact. (d) Hist. Par. Diss. 14.

nem, cui in Utero vacabant, denuò suscipiant. Ingeniosa isthæc excogitata profectò sunt, ac licet verum sit, lac Utero genesin suam debere (nisi enim concipiat Uterus, ut in Sterilibus, ac Monialibus, aliisque, quæ nunquam nubunt, lac in mammis non apparet, nisi perrarò, & nonnunquam in Virginitibus) semper tamen licebit quærere, cur, Utero à pondere exsoluto, Chylosus sanguis per arterias Hypogastricas ad foetus alimonia deferri solitus, à venis resorptus, deinde ad dextrum cordis sinum, inde ad sinistrum arterioso sanguini remixtus, cur inquam, & à quânam intelligentiâ dirigatur ad mammas, ibique lactis formam acquirat, idque foetu edito, & adhuc fluentibus lochiis, non alio tempore, quando foeminae extra graviditatem habitiores sunt, & magis succulentæ, non autem exhaustæ veluti gestationis tempore, ob partus labores, nec non propter magnam lochiorum proluviem. Quare adhuc integra manet quæstio, quo impulsore, & quibus machinamentis lactis materia in Puerperis, ad mammas propellatur, id enim planè ignorari existimo.

Profectò credendum est, *Divinum Architectum* tali structurâ, ac ignoto adhuc artificio, Uterum ac mammas fabrefecisse, ut lege ordinariâ Uteri foeturæ succedat in mammis lactis generatio, sicuti modò scimus, foetus è claustris Uteri erumpentis Pulmones, qui per nonimestre spatium otio vacarant, munus suum inchoare, aëre externo per os fubeunte ac vi suâ elasticâ eisdem inflante, ut eodem tempore foraminis ovalis usus intercidat, & sanguis per alios ductus circulum suum absolvat. Consensum igitur mammarum cum utero, eumque admirandum esse, fateri necessum est, sed humanæ sagacitati & anatomicæ inspectioni adhuc ignotum. Talem consensum novit *Hippocrates*; (a) si papillæ mammarum, & rubor pallidus fuerit, morbosum est Uteri vas, scripsit ille. Laudatus *Bartholinus* Uteri, & placentæ cum mammis consensum, per mutuam similitudinem substantiæ glandulosæ, quam habent

inter se placenta uterina & mammæ, exposuit, ita ut Sanguis Chylosus ad Placentam fluere solitus, dum in orbem fertur ad mammas, tanquam ad sibi cognatum domicilium, divertat; verum sine placenta, ut in Virginitibus, quibus interdum lac generatur in mammis, consensum hunc inter mammas & uterum admittere necessum est, experientiâ factis attestante, in mulierum mammis, ob Uteri exorbitantias, generari persæpè cancriferos tumores, quales in Monialibus magis, quam in cæteris Mulieribus, observantur, non ob menstruum defectum, sed potius, ut reor, ob cœlibem vitam; mihi enim sæpiùs observare contigit, Vestales Virgines benè coloratas, menstruis purgationibus ritè fluentibus, sed salaci naturâ præditas, ex horrendis mammarum cancris miserè obiisse; quoniam in *Italia* quælibet Civitas complures habet Religiosos Virginum Coetus, perrarò fit, ut Monasterium aliquod exstet, quod tam diram pestem intus non alat. Cur ergo propter Uteri deliria plectuntur mammæ, non sic, neque tam frequenter, aliæ partes? Certè ob consensum adhuc occultum, & Prosectorum indagini impervium, quem forsandies aliqua aperiet, cum nondum sit occupata veritas.

Admirandum hunc inter mammas & Uterum consensum, binos libidinis fontes, abundè testatur earundem mamillarum confrictio, quæ in foeminis, ut ipsæmet fatentur, non leve est Veneris languentis irritamentum. Observat (b) *Carpus*, mammarum contrectationem, ac præsertim papillarum, quæ ad modum virgæ arriguntur, sopitam Venerem excitare; lubet autem hic ejusdem verba referre: *juvant etiam mammillæ incitando coitum, pertractando eas, tam in mare, quàm in foemina, licet magis in foemina, quàm in mare; sunt etiam Venæ venientes à regione Virgæ ad mammillas, & hoc est verissimum, quod si tangatur papilla mammillæ, statim ipsa papilla erigitur, sicut virga.* Quædam igitur inter has partes erit sympathia, & consensio potius per vasa, quàm per substantiæ

stantiæ similitudinem, ut credidit *Bartholinus*, quæ nulla ferè est, cum Uterus à lochiis repurgatus, ac naturali suæ magnitudini redditus, totus membranofus sit, à mammis valdè diffèrens, quarum textura potiùs glandulosa est.

Rationes ergo, seu commenta Neoterico-
rum, cur à partu, non alio tempore, mam-
mæ lacte turgeant, *Hippocratis* placito nul-
latenus videntur præferenda. Licet enim
motum sanguinis, & Chyli; qualis oculis
nostris patet, ignorarit *Cous Senex*, hanc ta-
men mirabilem sympathiam & mutuam inter
mamas & Uterum commercium, summâ
attentione observavit, & lactis generatio-
nem per compressionem, & motum foetus in
Utero non incongruè exposuit, cui opinioni
qui non acquiescit, meliora proferat; ast
huic Seculo, ad metam properanti, Proble-
matis hujus solutionem nequaquam concessum
iri credendum est, quam Summus rerum
Dispensator alteri successuro forsan reserva-
tam voluit.

Verùm hujusce Arcani, quod tot præcla-
rissima ingenia exercuit, indagine omis-
sa, ad Nutricum affectus redeamus, & ex penu
Medico præsidium aliquod iisdem laboranti-
bus eruamus. Si gravis igitur sit affectio,
quæcunque ea sit, & ex nimia lactatione or-
tum ducat, ablactatio est imperanda, causæ
etenim procatarepticæ amotio reliquis præfe-
renda. Si Tabis imminētis adsit suspicio,
quam indicant totius corporis macies sensim
augescens, dejectio appetitus, noctes in-
somnes, decolor facies, illicò à lactatione
cessandum, ac ea adhibenda remedia, quæ
Tabem præcavent, & corpus renutriunt.
Tabem ex nimia lactatione describit (a) *Rich-
ardus Mortonus*, consulatur ergo hic Au-
ctor, qui pro hujusmodi contabescentiâ varia
proponit remedia. Unicum tamen præsidium
in hujusmodi casu erit lactis Asinini, seu Vac-
cini usus, modò febris acutior, acor nimius
ventriculi, & alia non obstant; rationi quip-
pe congruum, ut si è lactis dispendio orta
fuerit corporis consumptio, per lactis usum

quoque sequatur ejusdem reparatio. Lac er-
go Asininum ad pravos humores expurgan-
dos primò conveniet, mox Vaccinum ad
maciem reparandam; hæc enim vera est me-
thodus lac exhibendi in Tabè, & quâ ute-
batur Divinus Præceptor in *historia Eratolai
filii*; huic enim à gravi & longâ dysenteria
confecto, & ad extremam maciem deducto,
lac Asininum priùs exhibuit ad purgationem,
mox Bubulum ad nutritionem. *Bibenti lac
Asininum* (inquit Hipp.) *coctum novem hemi-
narum atticarum mensura ad duos dies, biliosa
purgatio vehemens oborta est, & cessarunt do-
lores, & ciborum appetentia accessit, postea ve-
rò bubuli lactis crudi quatuor heminas atticas bi-
bit pro vice una, cyathos duos in diem primum
sextam aquæ partem admiscens; & vini nigri
austri parum; egregia verò est* (b) *Prosp.
Martiani* in hunc locum animadversio. *No-
tum etiam est* (inquit ille) *lac reficiendi gratia
dari, non Asininum, ut posteriores faciunt, qui
in Tabè cæteris præferunt, sed bubulum, quod
sua crassitie corpus reficere aptum est.* Lactea
itaque Diætâ tali methodo utramque pagi-
nam implebit, corpus enim ab humorum sa-
burrâ primùm expurgabit, deinde illud resar-
ciet. Historiam refert *Mortonus* cujusdam
mulieris, quæ post quatuor mensium lacta-
tionem, cum in magnam virium imbecillita-
tem, appetitus dejectionem, passiones suffo-
cativas, incidisset, neque illius consiliis au-
scultare voluisset, nimirum, ut à lactatione
cessaret, & lacteâ diætâ uteretur, Tabem
pulmonarem, cum tussi, gravi anhelitu, &
febre hecticâ tandem delapsa est.

Si verò passiones hystericæ à nimia pleni-
tudine ortum habeant, veluti Magnatum, ac
Principum Nutricibus evenit, tunc aliqua
evacuatio molienda, ac in specie phleboto-
mia celebranda, ad Vasorum plenitudinem
tollendam, strictiorem diætâ eodem tem-
pore instituendo; sicuti alia remedia admini-
stranda, quæ ad passiones hystericas sedan-
das, præscribi solent, quorum apud Practi-
cos magna est supellex; at si prædicti hyste-
rici affectus (quod non rarò in Nutricibus hu-

Si 3

jus

(a) Phris. cap. 6. (b) 7. Epid. num. 3. de Nat. Mul. n. 15.

jus generis contingit) fiant, eò quòd bene pastæ multo semine abundant, seu, ut cum Recentioribus loquar, Ovarium turgat, & Falloppiana Tuba classicum canat, ad venerum certamen incitando, in tali casu vel dimittendæ sunt à lactationis ministerio, vel iisdem aliqua cum suis Viris consuetudo permittenda, ne in furorem agantur, cum summâ lactantis pueri perniciæ. Quia verò aphrodisiacas ideas tacitâ mente secum interdum versant, & cæco igne carpuntur ob metum, ne ad pauperes suos lares ablegentur, neque semper manifestis paroxysmis hysteriis tententur, cauto opus erit; variis autem signis occulta passio se prodit, nimirum si non hilares, ut prius, appareant, si taciturnæ præter morem sint, si quando Vir aliquis venustus & elegans ad illarum adspectum obvius sit, & cum illo colloquantur, hilarentur, & catulire videantur; si ergo hujus generis signa observentur, indubiè censerì poterit illas Venerios ludos mente agitare, in quo certè non adeò culpandæ sunt, imò veniam aliquam merentur, cum naturales affectus sint, qui easdem, licet invitas, nocte diuque excruciant; ubi enim patella libidinis (sic enim *D. Hieronymus* Uterum appellat) effervere cœperit, corpus universum, ac mens ipsa concutitur; hæ Nutrices itaque cæstro venereo concitæ characteres indelebiles foetui imprimunt, observatumque est, inquit (a) *Helmontius*, Nutricem salacem, furiosam, suam fragilitatem transfuisse in Pueros.

Persæpè, ut diximus, lactantes mulieres, quæ potissimum succulentæ sunt, & albidiores, multoque lacte distenta habent ubera, de dolore quodam compressivo in humeris solent conqueri, quod sit ex pleniori succi lactei per Thoracicos ductus lactis promouendos, in subclaviam, ac versus mammas ilapsu; in quo casu moderamen in victu adhibendum, & abstinendum ab iis, quæ lactis copiam augere nata sint. Affectum hunc *Hippocrati* haud ignotum fuisse patet ex ejusdem verbis: *A cibus, ac potibus humeri instantur*, ait ille, de gravidis mulieribus sermonem ha-

bens; in cujus loci commento (b) *Martianus*, qui, ut superius dictum, lactis materiam è ventriculo deducit, tanquam præcipuo corporis fonte, qui dat omnibus, & accipit ab omnibus, testimonium ipsarum Nutricum adducit, quæ statim ac, ait ille, cibum ac potum maximè assumpserunt, testantur hujusmodi humorem, ab humeris descendere per claviculas ad mammas ipsas, idque evidentius persentire ajunt, dum actu fugit Puer, ex quo evenit, ut nihil magis ubertatem lactis tollere possit, quàm cucurbitularum dorso applicatio, quod experimentum Nutricibus cognitum in causa est, ut remedium hujusmodi ut plurimum recusent, ne lacte destituantur.

Quoad affectus pruriginosos, quibus Nutrices vexari solent, à quibus ægrè cavere possunt, dum Pueros, quibus familiare est lacteam crustam in capite habere, ulnis gestant, mammis apponunt; adhibenda remedia, quæ hujusmodi affectus curent, ac topica potius antipforica erunt ex usu, quàm interna remedia, ut purgationes, ac mille alia tædia, quæ in cutaneis affectibus in usu esse solent; quare etiam, impurgato corpore, inunctiones scabiem profligantes erunt permittendæ, siquidem cum non à pravo humorum apparatu, sed à contactu, & assiduâ Infantum contrectatione tales iis suboriantur affectus, nihil metuendum videtur, si quamprimùm miasma illud pforicum cuti inhærens exstinguatur. Si tamen scabies ex cacochymia ob diuturnam lactationem oborta fuerit, secus agendum; pravi enim humores prius expurgandi erunt, deinde topici scabies exterminanda; complures tamen Nutrices ego novi perfectè sanatas, paucos post menses à lactatione, dirâ scabie defœdatas, non aliam ob causam, quàm propter assiduam Infantum scabie infectorum contrectationem. Cautæ igitur sint Nutrices in tractandis Pueris, quos alunt, & quantum possunt, munditiei studeant, tum sibi, tum lactentibus Pueris; neque enim tam fœdi, & ulcerosi Infantes spectarentur, uti persæpè contingit, unde fit

(a) De Infan. nutrit. (b) 2. Epid. Sc. 3.

fit ut inter ploratus, & ejulatus contabescant. Refert (a) *Galenus*, historiam de puello quodam, qui cum totâ die plorasset, & Nutrix consilii inops modum nesciret, quo illi quietem conciliaret, quando nec motu, nec appositione ad mammas, vel quoquo alio modo, illum lenire posset, vestium sordidarum mutatione, jussu *Galen*i, & dulci lavacro, conquievit, & longissimo somno obdormivit.

Antequam à Nutricibus discedam, non contemnendam cautionem pro illarum, ac Infantum regimine, lubet proponere, nimirum, ut parciores sint in suis Alumnis, tam crebrò lactandis, nec eos quoties plorant, ad ubera apponant; in hoc enim valdè peccatur, centies enim in die lac præbent, & noctu magis, ne illos plorantes audiant, quo pacto se ipsas sensim exhauriunt, & Infantes nimio lacte onerant, adeò ut Nutrix, & Infans misere ægrotent. Quomodò enim tennellus stomachus tantam lactis copiam confi-

ciat, ut cruditates, acescentiæ, conglutinationes, & frequentes vomitiones non contingant, & Mulier lactans ex continuo suctu non contabescat? Cautiùs profectò Rusticane Mulieres nostrates filios suos alunt, quibus ter vel quater in die tantum lac præbent; sinuntque, ut plorent quantum velint, dum ipsæ agrestibus operibus intentæ sunt, exemplo à Vitulis lactentibus, ut ipsæ ajunt desumpto, quos non patiuntur, nisi ter singulis diebus è Vaccæ uberibus lac sugere. Ob hunc Nutricum abusum, tam frequenter Alumnos suos lactandi, forsan mos inolevit in *Angliâ*, *Germaniâ*, Infantes pulce ex lacte Vaccino, Vitellis ovorum, cum Saccharo nutriendi, cum sic Puerorum regimen faciliùs institui possit, & justa alimenti mensura, quâ debeant ali, sub sensum cadat, quâ de egregia documenta exstant apud (b) *Helmontium*, *Zod. Med. Gall. Etmullerum* aliosque Scriptores.

(a) 2. de San. tue. c. 8. (b) de Inf. nutrit. An. 3. Val. Int.

De Morbis, quibus obnoxii sunt Oenopæi, Cerevisiarii, & Zythopæi.

C A P U T XX.

Postquam ad Fontesejus liquoris, quo primum hausto vitali aëre nutrimur, satis diverlati fuimus, modò ad alterius liquoris, quo Mensæ, & Convivia hilarantur, contemplationem lubet divertere. Officinæ itaque & Cellaria, in quibus Oenopæi autumnali tempore Vinum parant, ac Vini spiritum, Aquam Vitæ vulgò dictam, per distillationem eliciunt, perlustranda, & affectus examinandi, quibus tentari solent hujusmodi Operarii. Neque verò de temulentia, quæ à Vino largè hausto fieri solet, hic mihi erit sermo, sed de eâ, quæ ex odore, & Vini spiritibus per aërem dispersis, ac per os & nares cum aëre admissis contingit; tales enim Ministri, licet abstemii, totâ die Vinum elutriando, ac Vinacea è Tinis educendo, propter operis assiduitatem, ebrii persæpè fiunt, & omnes ebrietatis noxas persentiunt.

Cum inter præcipuos Mutinensis agri proventus, in eo tractu præsertim, qui Gabel-

lum, & Scultennam interjacet, is sit, qui è Vino & Vini spiritu obtinetur, cumque in totâ Cispadanâ, & Transpadanâ Regione nusquam uberior spiritus Vini copia habeatur, dum quotannis millena, & grandia spiritus Vini dolia Venetias, Mediolanum, aliasque Urbes deferantur, spectaculum visu dignum est, autumnali tempore, magna Ædificia, ingentes Tinas, longum Doliorum ordinem unâ cum Laboratoriis, quibus Vinum destillatur, conspiciere. Quoniam verò experientiâ compertum est multum Vini spiritus ab ipsis Vinaceis elici, propterea magnis trabibus Vinacea in ipsis Tinis diu compressa detinent, sinuntque ut una cum Vino ebulliant, ac fermententur ad menses, atque etiam per totam hyemem; Vino deinde in doliis reposito, Vinacea unâ cum Vini portione in magna vasa cuprea congiunt, sicque distillationem instituunt. Antea

tea consueverant, quidquid succi Vinaceis inesset, praelis exprimere, at cum observarent multò plus spiritus Vini à Vinaceis imitari, si opere licet laborioso, destillationi subijciantur, jamdudum praela à suis Officinis proscribere.

Operarii ergo dum operi adstant, & peractà destillatione, è cupreis vasis Vinacea fumantia educunt, novaque indunt, ac vasa spiritu Vini plena in Doliis reponunt, omnes ferè temulenti fiunt. Licet autem ministerium istud, non in Hypogæis, seu concluso loco, sed in amplis porticibus id fieri soleat, tanta nihilominus partium volatiliū spiritus Vini fit diffusio, ut qui non assuetus in hæc loca pedem immiserit, acutum odorem diù præferre nequeat. Gallinæ quoque & reliquæ Aves cortales, Sues, alique animalia, quæ in hisce locis degunt, & calentibus Vinaceis, è Cadis extractis pascuntur, temulenta fiunt. Qui verò huic ministerio operam suam locarunt ad plures menses, ac per totam ferè hyemem in hisce Ædificiis versantur, veterinosi, vieti, macilenti, tristes, vertiginosi, ac cibi parùm appetentes evadunt.

Non incuriosa, neque contemnenda, pro verâ temulentia causâ cognoscendâ, quæstio est, quânam facultate Vinum, ebrietatem inducat, num acidâ, an alkalicâ, figente, an liquante. Quæstionem hanc satis eruditè tractat *Etmullerus*, (a) qui varias Scriptorum opiniones recenset, & varia rationum ex æquo ferè decertantium momenta adducit? ipsæ tamen *Tachenii*, *Bekii*, aliorumque pro acidâ inebriandi potestate sentientium, rationibus rejectis, alkalicam, ac sulphuream eam esse statuit, quæ vim inebriantem possideat.

Hac de re mihi olim cum doctissimo Viro, Chymia peritissimo, habitus est sermo, qui totam inebriandi facultatem Acido volatili, quod in Vino præpollet, & vi cujus è musto transit in Vinum, adscribens, magni roboris rationes, & argumenta, ut id evinceret, mihi attulit, quæ hic compendiosè referam. Vinum acidæ prosapiæ esse osten-

dit, aiebat ille. 1. Curiosum (b) *Helmontii* experimentum, quo Vini spiritus temporis ferè momento per spiritum Salis armoniaci in Offam albam concrevit, accò densiorem, quò purior Urinæ spiritus fuèrit. 2. Effervescèntia, quæ observatur in calente sanguine, si illi Vini spiritus remisceatur, non secus ac si Vitrioli spiritus superaffundatur, fit major. 3. Tincturarum, ut Castorii, mirrhæ &c. cum Vini spiritu paratarum per spiritum Salis armoniaci præcipitatio, dum scilicet acidum Vini volatile, spiritum alkalinum plenius saturatum aggreditur, & corpus, quod solutum continebat, dimittit. 4. Vini generosi per alkalina absorbentia, ut Sulphur, oculos cancri, testas ovorum, talis enervatio, ut Martem non amplius aggrediatur, neque, si destilletur, spiritum fundat, nisi paucum ac imbecillem. 5. Spiritus ardentis, ac inflammabilis ab ipso aceto extractio, ut chymicæ operationes testantur. 6. Remedia ebrietatem cum præcautione, tum curantia ex alkaliorum familiâ desumpta, ut semen Sinapi jejuno stomacho comestum, quod vulgi est euporistum, pecudum pulmo assus ex (c) *Plinio*. Allium, quod commendat *Hippocrates*, ubi quis ebrius est, aut, ad potationes ire volet; cujusmodi sunt omnia ferè remedia ebriis adhiberi solita, quæ cum multo alkali turgere constet, nec ebrietatem, neque illius causam oppugnarent, imò graviolem redderent, si visinebriandi, quâ pollet Vinum, in parte sulphureâ & alkalicâ sita esset. Hæc ille pro Vini acido, quod ebrietatis Auctorem facit; quibus rationes, & experimenta ex parte altera, ego quoque opponam, mox ad ea quæ à doctissimo Viro sunt allata, aliquid reponam.

Partem Vini sulphuream & alkalinam eam esse, quæ vim inebriandi possideat, evincunt. 1. Spiritus Vini inflammabilitas, cum satis constet, nullum spiritum manifestè acidum, & de quo non sit ambigendi locus, uti Spiritum Vitrioli, nitri, tartari, esse inflammabilem, imò talia potius ad inflammabilitatem tollendam apta esse, veluti obser-

vatur

(a) Diss. de Temul. (b) De Aura Vital. (c) H. N. l. 3. c. 14. de Vic. Acut. n. 59.

vatur in pyrio pulvere, qui spiritu vitrioli irroratus ac postmodum exsiccat, non exardescit amplius, quod non evenit, si Vini spiritu madescat. 2. Vini, acillius spiritus usus in ulceribus, & gangrænis, ad compescendum scilicet acidum luxurians, & corrosivum, quo scatent ulcera, & à quo confoventur, alioquin pessimus esset in ulceribus spiritus Vini usus. 3. Observatio constans, & indubia, quod nunquam visus fuerit Vini spiritus, in acetum degenerasse, sed solum, cum veterascit, languidiorem fieri, cum Vina, spirituofiori parte abeunte potius, quàm depressa, plerumque acescant; nec non alia observatio satis nota, & perspecta, quod ubi Vinum ad acescentiam vergat, per exigua Vini spiritus portio obtineatur, quod in Vinis pendulis & mucidis nequaquam evenit; hinc qui publicos proventus habent pro aqua vitæ promercali parandâ, aliquo pretio quidem Vina pendula, & corrupta emunt, ut è quibus aliquam Vini spiritus portionem evocent, nullo verò acidula, quæ frustrante diligentia, non nisi phlegma insipidum, mox acrem liquorem exhibent. 4. Spirituum acidorum mineralium, ut Spiritus Vitrioli, Nitri, &c. per Vini spiritum dulcificatio, qui si acidus esset, & hoc nomine inebriaret, eosdem acidus spiritus non castigaret, & miores redderet, cum nullum simile, aliud sibi simile infringat, sed roborat. (a) 5. Spiritus Vini cum nitri spiritu notabilis effervescentia, cum ad invicem remiscuntur, qualis effervescentia naturam in Vini spiritu, Nitri spiritui manifestè acido oppositam arguit. 6. Vini spiritus sine destillatione rectificatio, nimirum per iteratam Salis Tartari, Calcis, cinerum clavellatarum infusionem. Etenim si Vini spiritus ex acidorum familiâ esset, Sal Tartari, Calx, quæ inter alkalia primas tenent, Vini spiritum haud quaquam rectificarent, ac fortiorem redderent, imò potius infirmarent, illius acidum absorbendo; licet autem dici possit, Sal Tartari phlegma absorbere, sicque Vini spiritum rectificare, non

apparet tamen ratio, quare Sal Tartari, acidum, quod Vini spiritui inesse supponitur, non absorbeat, ac illo potius, quàm phlegmate, non saturetur. 7. Vina sacco percolata (quæ reliquis Vinis non colatis, cæteris paribus, semper debiliora sunt, cum *Sacco frangantur vires*, ut ait *Plinius*) facile acescunt, ac præcipuè cum æstatem senserint, quod in reliquis Vinis non evenit, quæ à particulis spirituofioribus ab acore præservantur. 8. Vina generosa Podagricis minùs noxia, quàm Vina tenuia, & acidula, sicut Vina Rhenana, quæ à (b) *Sylvio* in Arthritide damnantur, quia paucò spiritu volatili prædita sint, quod multò ante annotarat (c) *Crato*, qui in Consolatione Medicæ pro articularis morbi doloribus, scripsit, eos, qui tenuium vinorum usum innoxium putant admodum falli, sed salubrius esse, *parum Vini Ungarici, vel malvatici bibere, quàm tenuia Vina copiose haurire*; hoc idem testantur (d) *Helmontius, Willefius*, alique gravissimi Viri, qui Vina tenuia & acida prorsus improbant; ut quæ acidum multiplicando, dolores arthriticos adaugeant.

Ad ea porro, quæ superius pro acido Vini inebriativo, mihi à perito Chymico objecta sunt, respondere possem, primò experimentum de coagulatione, & effervescentiâ spiritus Vini cum spiritu urinæ, tanti non esse, ut spiritum Vini acidæ naturæ esse evincat. Multa enim alkalicæ indolis inter se commixta effervescunt, ut Sal Tartari, Oleo Tartari affusum, quod experimentum tradit celeberrimus (e) *D. Jo: Bohn*, quod non acido occulto tribuendum ait, quod Tartarus in sui solutione combiberit; cum aqua affusa Sali Tartari idem præstet; sicuti etiam multa acida inter se commixta effervescere passim observantur, & multa acida alkalicis mixta, sine subsequente coagulatione, adeò ut regula generalis statui nequeat.

Quoad ebullitionem, quæ fit in sanguine

T t re-

(a) *Ermull. Pyr. Ra. c. 10.* (b) *Appen. Pra. M. Tra. 3. n. 54.* (c) *l. 2. Con, 27.* (d) *in Volup: vivén. de Ann. Bru. p. 2. c. 14.* (e) *de Aër in subbl. infl. c. 4*

recens educto, quando illi permisceatur Vini spiritus, non secus ac si Spiritus Vitrioli affundatur; hanc satis variam, nec semper eodem modo respondentem deprehendi, cum sanguinis varia, ac diversa esse possit conditio, ac modò peccet in acidi, modò alkali exuberantiâ; quare quando notabiliter ebulliet, Vini spiritu illi superaffuso, probabiliter credi poterit in tali sanguine superabundare acidum. Præcipitatio porrò tincturarum cum spiritu Vini paratarum, quæ per Spiritum Sal. Armoniaci fieri observatur, non multi est roboris, siquidem multæ præcipitationes fiunt per aquam simplicem frigidam, ut in præparatione resinæ Jalappæ, Mechoachæ; quare si Vini spiritus inter acida connumerandus esset, ex Regulâ communi Chymicorum, quòd ea, quæ solvuntur per acida præcipitantur per alkalica, Aquam oporteret esse alkalicum, corpus, ut norunt omnes, insipidum non tantum & nullius acrimoniæ particeps, sed utriusque acrimoniæ acidæ, & alkalicæ correctivum.

Neque ad asserendam Vini aciditatem, uti ebrietatis causam, sufficit quod dicitur de Vini enervatione per alkalicorum infusionem; etenim cum varia corpora ad invicem miscentur, fit novum concretum diversarum virium; sic Aqua enervat tam acida, quàm alkalia, & diluit quamcumque acrimoniam. Detur porrò Chymicis, ab aceto forti per distillationem portionem aliquam spiritus ardentis elici, id tamen non evincet talem spiritum flagrantem esse de acidorum familiâ. Nul- lum enim corpus tam acidum, quàm alkalicum tam simplex reperire est, quod de oppositâ vi aliquid in sinu suo non contineat. Quod porrò spectat ultimam rationem à remediis ebrietatem curantibus, atque etiam præservantibus petitam, quæ de alkalicorum familiâ, ut plurimum sunt, dicendum ea potius morbi causam, quàm morbum ipsum respicere, promovere nempè feri abundantiam ad vias urinarias, quo modo faciliore est ebrietatis solutio, sicuti eadem vim habere præservativam; nam ex *Hippocratis* (a) Oracu-

lo, quæ facta tollunt, ante facta fieri prohibent. Cæterum acida quoque inter ebrietatis remedia, uti acetum, adhiberi solent. Acetum capiti applicatum, nec non Epithema ex succo sempervivi majoris, cum Aceto commendat *Etmullerus*, (b) si testibus applicetur, quod remedium ait potenter ebrietatem discutere.

In alkali ergo volatile, seu Sulphur narcoticum, quod Vino insit, ac vim habeat humorum ac spirituum motum sufflaminandi, ebrietatis causam *Etmullerus*, & alii referunt, quod ex tremore, stupore, soporositate, qualia observantur ex opio assumpto, deducunt. Verum an probabilius est vi ligandi, ac figendi à Vino proscriptâ, Vinum (quo nulla substantia spirituosior est, & sanguini ac spiritibus magis affinis) largiter potum, dum per venas dividitur, & caput petit, liquare potius, fundere, & arteriarum oscula per cerebrum disseminatarum referare, sicque totam cerebri systasim, multo sero irrorare, & emollire, ut nervorum tonus laxetur, & prænarata accidentia subsequantur? An idem etiam de Opio affirmandum, nimirum quòd humores, ac spiritus nequaquam vinciat, & incrasset, ut creditur, sed potius alkali suo volatili, ac fumoso fundat, ac liquet, ut ex illius vi diaphoretica, & diuretica, de qua nemo ambigit, conjectare licet? Profecto in hac re doctissimo (c) *Willisio* non parum hæret aqua, ait enim *qualitates quas Opio sanguinem figendi, incrasfandi nonnulli attribuunt, se non tam facile deprehendisse*. Quidquid sit de Opii facultate seu figente, seu liquante, id enim disquirere modò non vacat, hoc ausim de Vino, ac illius spiritu asserere, quòd licet eadem ferè accidentia ac Opium invehat, veluti tremorem, torporem, somnum profundum, aphoniam &c. diverso tamen operandi modo, ab Opio hæc efficiat; in soporatis enim ab Opio pulsus exilem, tardum, pallorem, faciem cadaverosam, extremorum perfrigerationem, deprehendo, in ebriis verò ex liberali Vini potu, seu illius spiritu, pulsus validos, faciem ruben-

(a) 3, in 6. Epid. (b) de Vig. & Som. c. 2. (c) Pla. Ra. l. 1. Sc. 6.

rubentem, flammantes oculos, & Venarum inflationem, ut plurimum observo, unde (a) *Virgilius* Silenum suum ebrium describit.

Inflatum besterno Venas, ut semper, Jacobo. Hujusmodi autem feri è massâ sanguineâ in cerebrum diffusionem ab impetu faciente Vini spiritu excitatam, ipsamet testatur autopsia; in mortuis enim ex ebrietate, cranio dissecto, repertum est cerebrum multo sero lactescente perfusum, veluti videre est apud (b) *Theophilum Bonetum*. Hanc feri fusionem attestatur pariter Crapulae solutio, de qua *Hippocrates*, licet enim cita vomitio multum conferat ad ebrietatis noxas minuendas, vera tamen solutio, per copiosam diuresim habetur, sero exundante ad urinarias vias amandato; adeo verum est vulgatum illud, Vinum sanare eas dispositiones, quas facit, facultate nimirum quâ pollet, humores extenuandi, & urinas ciendi, quod pariter innuere visus est (c) *Aristoteles*, qui disquirens quare crapulam minus sentiant, qui dilutum, seu mixtum, quam qui merum bibunt, præter alias rationes hanc affert, quod merum, sicut cætera, ita se ipsum concoquit. Aliquem ebrietatis usum excogitarunt antiqui, ut apud *Hippocratem* videre est. *Mnesitheus* Medicus Atheniensis, in Epistolâ de liberaliore potu, apud (d) *Athenæum*, & *Langium*. (e) *Accidit autem*, ajebat, ut qui se plurimo mero ingurgitarint, corpus & anima graviter offendantur; verum quodam dierum intervallo inebriari, videtur mihi corpus expurgare, & animum recreare. Coacervantur enim in nobis ex quotidiana potatione quædam humorum acredines, quarum opportunissimus est per urinam exitus, & purgatio per computationem maximè competit, abluitur enim corpus. Lacones ergo ex antiquissimo Medico *Mnesitheo* corpus per urinam & vomitum expurgabant, & animum φιλο-τησίας poculo exhilarabant.

Non semel, nec sine admiratione mihi observare contigit, Autumnali tempore, cum plenis spumat vindemia labris, & assidua fit

Vini elutriatio è Tinis in dolia, eos, qui huic operi in Cellariis adstant, magnam urinæ profusionem experiri, ita ut centies in die mingant, & urinam reddant tenuem ac limpida aquæ ad instar. Id autem non aliam ob causam fieri crediderim, quam ob magnam spirituum è Vino emanationem, qui spirituales vias subeant, & in massâ sanguineâ feri fusionem efficiant. Sic Vinum recens expertus sum, Diuresim multò liberaliùs promovere, quam Vinum vetus, licet meracum, & generosum, adeo ut ubi feri redundantiam per urinarias vias educere consultum fuerit, Vinum recens, sed percolatum, ac partibus crassioribus depuratum, Vino veteri præferre non verear.

Ut autem in semitam redeamus, sanguineam massam in hisce Operariis à partibus Vini volatilibus, quibus ad saturitatem oppletus est aer, primò affici, ac in motum fermentativum cieri, deinde spiritus animales, censendum est: quantum enim sit sanguini cognata res Vinum, nemo non novit, neque ineptè *Androcydes* sapientiâ clarus, apud (f) *Plinium*, ut *Alexandrum M.* ab intemperantia cohiberet, illum monuit, ut quando Vinum potaturus esset, meminisset, se bibere sanguinem Terræ. Ob eandem affinitatem, afficiuntur spiritus animales, quorum tam ingens copiâ ex perenni, qui suggeritur, Vini spiritu generatur, ut intra Cerebri loculamenta hospitari nequeant, hinc totius animalis regiminis perturbatio, non secus, ac in Apum Repub., cum ob nimiam illarum foetoram, quæ examen suppleverit, oriuntur turbæ; sic vertigines, stupiditates, capitis dolores, non secus ac ingenti plethorâ vasis distentis, subsequuntur, ac postremò ex totius naturalis œconomiæ perversione macies, virium languor, & superiùs recensita accidentia, quæ in assuetis quidem mitiora sunt, graviora verò in iis, qui se primò huic ministerio addixerint. Refert (g) *Zacutus Lusitanus*, Aulicum quendam, cum in Villam concessisset, in Cellam Vinariam fortè

T t 2

in-

(a) Ecl. 6. (b) Sepul. p. 1. fe. 13. ob. 87. 5. Aph. 5. (c) Se. 3. Pr. 3. & 22. (d) 3. de Diz. n. 22. (e) l. 11. c. 10. l. 1. Ep. 30. (f) l. 14. H. N. c. 5. (g) de Prin. Med. hist. l. 1. h. 6.

ingressum, ita à Vini odore perculsum fuisse, ut in terram syderatus deciderit, & intra horas exspirarit.

Idem quoque contingere iis in Regionibus, ubi pro Vino conficitur Cerevisia, veluti in Germaniâ, Angliâ, ac penes omnes Septentrionales populos, satis perspectum est. Cum enim dictis in locis, licet floreat Vites, ut plurimum tamen non maturecant Botri; propterea ex hordeo, & seminibus cerealibus, quibus abundant, ad germinationem fermentatis cum lupulorum folliculis potionem sibi parant, quâ passim loco Vini utuntur, ac illius potores haud aliter titubant, quàm si mera vina bibissent, ut de aquâ Lyncestri amnis cecinit (a) Ovidius. Antiquitus Septentrionales populos similes potiones parare sibi consuevisse ex (b) Virgilio habemus, his carminibus, ubi de gente Septentrioni subjectâ sermonem habet.

*Hic noctem ludo ducunt, & pocula leti,
Fermento, atque acidis imitantur vitea for-
bis.*

Sicuti ergo à doctis viris accepi, & apud Scriptores literis traditum est, Operarii, qui in Hypogæis ad Cerevisiam parandam incumbunt, iisdem ferè affectibus vexari solent, quibus apud nos Oenopœi, & Vini Destillatores; sicuti enim huiusmodi potionum genus non modicam vim inebriandi possidet, ut ex Cerevisiâ spiritum ardentem, quem (c) Platerus lupulis adscribit, liceat extrahere; ita qui potiones huiusmodi præparant, digerunt, ac in Vasis recondunt, capitis doloribus, vertigine, anxietate tentari solent. Inter Cerevisiam ac Vinum multum equidem convenit; nam sicuti Vinum, cum Verno tempore florent Vites, ob odorata effluvia, per aërem dispersa non exiguam alterationem persentit, uti omnes norunt, hoc idem contingit in Cerevisiâ, quam ajunt florente hordeo non parum turbari, teste Helmontio; & sicuti Vinum, ac illius spiritus immodicè potus, appetitum prorsus dejicit, sic idem prorsus Cerevisia efficit recenter pota, teste eo-

dem (d) Helmontio, qui tradit Fermentum Stomachi ab illâ infringi atque enervari. Facultatem hanc inebriandi, quam habent portiones ex hordeo factæ admirans Plinius (e) scripsit, *mira vitiorum solertia inventum, quomodo aqua inebriaret.*

Quibus ergo præsidii Ars Medica Oenopœis, ac Vini Destillatoribus succurret, qui labores suos impendunt, pro re tanti momenti ac necessitatis elaboranda, tum ad Vitam sustentandam, tum ad elegantiora, ac præstantiora remedia concinnanda, adeo ut si Vini spiritu Chymicorum Officinæ carerent, ad tantum existimationis fastigium nunquam Chymica adscendisset. Artem hanc destillandi, & separandi varias ac diversas substantias, quæ Vini insunt, mente concepit ac in votis habuit (f) Galenus, qui scripsit, *se pericula omnia subiturum, si quam machinam, aut artem invenire posset, sicut in lacte, contrariarum partium separationis, ita in hoc quoque.* Ego igitur, quotiescumque huiusmodi Artifices curandos habeo, si ex prædictis affectibus decumbant, seu cum in illorum Officinas pedem immisi, suafor sum ut à Vino, eò magis à Vini spiritu, abstineant, ac prorsus abstemii fiant, per totum illud tempus saltem, quo tali ministerio operam suam locarint; sicuti ut quantum possunt ab halitibus, qui è Vino exspirant, faciem avertant, eamque frigidâ identidem perfundant, nec non ut à suis ergasteriis, ad auram liberiores captandam interdum pedem efferant. Ubiverò actu decumbere cogantur, opere dimisso, ea remedia præscribenda, quæ ad temulentiam & affectus temulentiam comitantes curandos adhiberi solent, quâ de re consulantur Auctores, ac præcipuè inter cæteros (g) Et-mullerus; talia autem sunt v.g. Acetum, Castorium, Spiritus Salis Armoniaci præcipuè; nihil enim est quod efficacius vitia, ex Vini abusu contracta emendet, quàm id, quod de spiritu volatili urinoso participet.

Multa quoque recenset Plinius ad ebrietatem præcavendam, quæ vulgò satis perspe-
cta

(a) 15. Met. (b) 3. Geor. (c) T. p. Fra. d. c. 3. (d) de fame laxa. (e) l. 14. H. N. c. 22. (f) l. 1. de simp. Me. fac. c. 17. (g) de Temul.

Etia sunt, ut amygdalæ amaræ, brassica, & dulcia ferè omnia, quibus recentiores multa addidere, qualia sunt, quæ *Platerus* in sua *Praxi Medica* longa enarratione ad tædium usque proponit; popularium enim suorum conditionem misertus, cùm scribat tanquam civile quoddam introductum fuisse, in conviviiis poculis certare, prolixam remediorum ab ebrietate præservantium seriem recenset, ut Absinthium, Rutam, lac, pulmones animalium assos, poscam, poma acida, tum composita medicamenta, ut *Electuaria*, ac

varias mixturas, quæ prius sumptæ ab ebrietate præservent.

Operariis id genus, quibus tam conquisitis remediis, ob ipsorum miseram conditionem uti non datur, simplicia potiùs, ac faciliè parabilia remedia erunt ex usu, ut Brassica, cujus, per tot secula commendatur virtus, ad ebrietatem tum præcavendam, tum sanandam, Raphanus, Aqua aceto diluta, quam *Platerus* ebrietatis antidotum appellat.

De Pistorum & Molitorum Morbis.

CAPUT XXI.

Multas esse Artes (quibus Ars Medica annumeranda) quæ illis, quibus earum cognitio contingit, multum laboris ac molestiæ exhibent, illis verò qui earum usu indigent, jucundæ ac utiles existunt, scripsit (a) *Hipp.* In hujusmodi Artium censu Ars Pistoria perfectò collocanda est; quid enim hominum vitæ utilius, imò quid æquè necessarium, ac Panificium? Quodnam verò Opificium, magis incommodum, ac molestum suis Artificibus, veluti ex laboratâ Cerere? sive enim farinam cribrent, seu pinsant, ac pastam subigant, seu panem in furnis coquant, multis laboribus ac tædiis fatigantur, ideòque variis morbis conflictari solent. Pistores ut plurimum nocturni sunt Artifices, dum enim cæteri diurno labore expediti somnum capefunt, ac vires detritas reficiunt, hi tota nocte exercentur, mox per totam ferè diem, tanquam Solifugæ, somno indulgere coguntur, adeò ut in ipsâ Urbe habeamus Antipodes, contrario scilicet videndi genere degentes.

Surgite, jam vendit Pueris, jentacula Pistor. ajebat *Martialis*, nocte scilicet elaborata, & percocta: albescente enim die, ac urbanâ plebe ad consueta exercitia redeunte, Panis copiam paratam esse necesse est, alioquin seditionem moveret Venter. Quales enim tur-

bas in magnis Urbibus excitarit interdum Panis deficientia, satis loquuntur historiæ, & nuper *Hispaniarum Regis Aula* hanc ob causam populares motus non parùm extimuit, hinc (b) *Juvenalis*, ad plebem in officio continendam, *Panem*, & *Circenses* commendabat, *Annonæ* scilicet abundantiam, & *Spētacula*.

Primùm ergo qui farinam à furfure cribratoriis machinis secernunt, saccos excutunt, versant, ut ut faciem custodiant, non possunt tamen, quin, dum pro respirationis necessario usu, aërem hauriunt, volitantes farinæ particulas excipiant, quæ cum salivari succo fermentantur, & fauces non solum, sed stomachum, & pulmones pastâ infarciunt; unde facili negotio tussiculosi fiunt, anhelosi, rauci, ac demum asthmatici, tracheâ, & pulmonaribus viis incrustatis, liberoque Aëris commercio impedito. Oculos quoque non parùm perstringunt, quæ iis hærent farinæ particulae, ac lippitudinem non rarò inducunt.

Nullam ab hisce noxis præservatoriam cautionem, quam possim suggerere, habere me fateor; illorum consuetudinem fasciâ lineâ os sibi obvelandi commendo, ast id non satis est, quin unâ cum aëre inspirato farinæ atomi pectoris penetralia irrepant. Morem

Tt 3

hunc,

(a) De flat. n. 1. (b) Sat. 10.

hunc, Pistoris, ori sudario obvoluto, capi-
strandum, perantiquum fuisse constat, uti apud
(a) *Pignorium* in opere elegantissimo de Servis
videre est, ubi auctoritas *Athenæi* affertur;
id tamen non pietatis officio factum fuisse
constat, sed Sybaritico luxu, ne scilicet su-
dor ex ore distillans influeret, aut subactam
farinam halitus afflaret. Hisce Operariis pro-
derit, si aquâ faciem perfundant, si oxycra-
to fauces persæpè colluant, si oxymellite
utantur, si identidem purgationem aliquam
instituant, aut cum à respirandi difficultate
premuntur, emeticum aliquod capiant, ut
impactæ materiæ excutiantur, quo remedii
genere, ex his nonnullos animam penè agen-
tes, restitutos vidi.

Qui porro pastam manibus pinsunt, subi-
gunt, ac in panem, & placentas efformant,
coquunt, cum ut plurimum hypocaustis,
hyeme præsertim, ut panis benè fermentetur,
opus suum perficiant, ubi è loco im-
pensè calido ad aërem externum exeunt, ac
domos suas repetunt, ad somnum captan-
dum, facili negotio in magnas pororum cu-
tis adstrictiones incidunt, unde postea gra-
vedines, raucedines, ac pectoris morbi, ut
pleuritides, peripneumoniæ suboriantur; qui-
bus affectibus, adeò popularibus, qualia re-
media sint adhibenda, nemo non novit. Non
pauci tamen momenti erit nosse, qualis fue-
rit causa occasionalis; quare ad naturalem
corporis perspiratum restituendum, erit præ-
cipue incumbendum, ægrum in calido con-
clavi detinendo, frictiones cum oleo adhi-
bendo, intrinsecus verò ea, quæ diaphore-
sim promoveant, in usum revocando. Non
sine admiratione quidem in hisce Operariis
magis, quàm aliis hominibus, observavi,
quòd graves Pleuritides, vel in ipso morbi
principio sine ullâ ferè exspuitione, liberali
sudore erumpente, judicentur; quod fit, ut
reor, quia in hujusmodi casibus acuta febris,
morbus primarius à lateris dolore comitatus,
à causâ externâ, subitâ scilicet pororum cu-
tis occlusionem, ortum potius, quàm à pravo
humorum apparatu duxerit; adeò ut Cutis

spiraculis reſeratis, ac manante sudore, sol-
vatur febris unâ cum dolore pleuritico; re-
ſorptâ scilicet, quæ in pectus fluxerat mate-
riâ, ac cessante ejusdem fluxuræ rejectione;
adeò refert, ex *Hippocratis* (b) monito in *Sty-
margi* famula devenire ad occasionem, & occa-
ſionis initium.

Interdum Pistoribus inflari manus observa-
vi, atque etiam unâ dolere; omnibus autem
hisce Artificibus præter morem crassescunt
manus, quod evenit ob continuam pastæ ma-
nuum pressione subactionem, succo albili ab
arteriarum osculis abundanter expresso, ibi-
que detento, nec tam faciliè ob fibrarum stri-
cturam remeante. Artem autem suam faciliè
produnt Pistoris, dummodò manus osten-
dant; nemo enim inter Mechanicos Opera-
rios est, qui manus habeat crassiores. *Exer-
citiū siquidem, ut ait Avicenna, magnificat
membrum*, quod in alio quoque ministerio
verumprehenditur. Lotiones manuum ex
lixivio, Vino albo generoso, ac similibus
erunt ex usu.

Aliud quoque Pistoribus malum accedit,
omnes enim faciliè videas Valgos fieri, h. e.
suris extrorsum intortis, quales habent can-
cri, & lacerti; cum enim in Cispadanâ, &
Transpadanâ Regione pro more habeant su-
per solidam tabulam, seu tripodem teretili-
gno figuræ conicæ tripodis capiti affixo, ut
circumvolvi possit, cum inquam pro more
habeant, magnam pastæ molem subditam
prædicto ligno ex alto deducto, magnâ vi
brachiorum & genibus quoque premere, alio
interim pastam versante, contorquentur cru-
ra ad externa, cum eâ in parte imbecillior sit
genuum articulatio. Huic malo nullum est
remedium, nam licet juvenes sint, & ro-
busti, citò valgi fiunt, & progressu tem-
poris claudi.

Inter Pistoris melior forsân conditio eo-
rum est, qui Panem coquunt; etenim si
ex nimio calore, dum Panem furnis indunt
ac educunt, noxas non leves patiuntur, æsta-
te præsertim dum toti sudore disfluunt, non
parùm tamen à panis calentis odore reficiun-
tur;

(a) l. 2. (b) 4. in 2. Epid.

tur; Panis enim recens victum analepticum suggerit, ac solo odore spiritus exhilarat, ut de *Sale volatili Plantarum* notat (a) *Wederius*, & in suâ Physicâ subterrancâ (b) *Becherus*, qui virtuti perlarum confortativæ panis odorem præponit.

Hujusmodi Artificum genus frequentius quam reliquos Operarios ægrotare observavi, in populosis Civitatibus præsertim, ubi minori impendio, ac lubentius Plebecula panem emit, quam sibi illum domi conficiat, secus quam fieri solet in parvis Oppidis ac Villis, in quibus sibi quilibet Pinfor est. Romanos quoque ab Urbe conditâ usque ad annum DXXX Pistores non habuisse, cum *Quirites* ipsi sibi panem domi conficerent, idque opus esset pistricum, tradit (c) *Plinius*; postmodum verò Urbe populosissimâ factâ, pistorium opus per publicos Servos inductum. Ubi ergo hujusmodi Artifices curandi occurrant, ex quocunque morbo ægrotent, non parùm conducet ad affectiones, quibus ex Artis conditione sunt obnoxii, animum diligenter advertere.

Frugum quoque Molitores, quos ex farinæ volatu semper candidatos esse necessum est, in eodem albo describere non abs re arbitror; frugum enim in tenuissimum pollinem tritarum volitantes particulæ, totum Molendini spatium implent, quare velint, nolint, os, nares, oculos, aures & totum corpus farinâ conspersum gestant: ex his itaque non paucos asthmaticos factos, ac tandem in Hydropem lapsos observavi. Herniosi quoque fieri solent, dum frumenti ac farinæ faccos humeris gestant, disrupto aut laxato peritonæo; quia verò diu noctuque inter rotarum & Molarum strepitum, ac ex alto cadentium aquarum sonitum degunt, omnes ut plurimum surdastri sunt, aurium Tympano ab objecto fortiori, quam par sit, assidue verberato, ac è tono suo dejecto.

Observatione dignum est, quòd Molitores, sicuti & Pistores, phtiriasi, hoc est pediculari morbo ut plurimum laborent, adeò, ut vulgus pediculos per jocum, puli-

ces albos Molitorum appellet. Num id contingat, quòd hujusmodi Operarii sordibus ferè semper involuti sint, ac rarò vestibis exuti somnum capiant, seu quòd farinæ mixtura cum cutaneis sordibus talium animalcularum foetura multum conferat, non satis liquet; certum est tamen omnes ferè Molitores hujusmodi satellitio armatos, semper incedere, idque si *Danieli Heinsio* notum fuisset, profectò in elegantissimâ suâ Oratione de laudibus *Pediculi ad conscriptos Mendicorum Patres*, Molitoribus dignum locum concessisset.

Gravioribus sanè morbis antiquitus, quam hæc nostrâ ætate, tales Operarii exercebantur. Non enim hæc machinas ad fruges in farinam terendas habebant veteres, quales nos habemus, aquæ ministerio per incile delabentis, & ingentes rotas versantis, quamvis apud (d) *Palladium* Scriptorem antiquum aliqua sit mentio de frugum triturâ aquæ beneficio; loco enim citato scribit, quòd si aquæ copia sit, fusuram Balnearum debeant Pistores suscipere, ut ibi formatis aquariis molis, sive animalium, sive hominum labore, frumenta frangantur. Pistrinis antiquitus utebantur, ut frumentum molerent, quorum usus nunc est ad tundendas, & fruges suis membranis seu spoliandas, seu frangendas. Quare non solum à Jumentis, sed etiam ab hominibus, servis, ac mulieribus circumagebantur molæ; unde nomen traxere molæ trusatiles, cum totis viribus in gyrum truderentur; alicujus sceleris rei propterea ad Pistrinum victi, pœnali opere ducebantur; sic apud *Plautum* nil magis frequens ac Servis magis ominosum, quam Pistrini nomen, *L. Apulejus* se Asinum factum velata facie molæ adstrictum fuisse, ait, ut calcans vestigia sua incerto errore vagaretur. *Sampsonem* quoque à *Philistæis* excæcatum ad versandam molam (quam trusatilem profectò fuisse credendum est) ex facris Codicibus habemus; servis autem huic operi addictis, ne à vertigine infestarentur, oculos fodere consueverant.

Opus ergo laboriosissimum istud erat, cui

(a) c. 4. (b) l. 1. (c) l. 14. H. N. c. 11. (d) l. 1. c. 42.

servi & Ancillæ addicebantur, & quod huiusmodi Operarios citò conficeret, gravissimis morbis illos enecando. (a) *Job* idcirco inter alias imprecationes pro mileriarum complemento, hanc quoque recensuit: *Molat*, inquit, *alteri Uxor mea*, idest ut *Vatablus*, ac alii *Interpretes exponunt*, fiat vilis Ancilla; quamvis non desint, qui dictum istud ad turpia detorqueant, de quo vid. (b) *Augustinus Pfeiferus* de antiquitatibus Hebraicis. Apud *Romanos* quoque magnus erat Pistrinorum numerus, & quælibet Romanæ Urbis regio determinatum Pistrinorum numerum habebat, quem notat *P. Victor* de Urbis Regionibus. Postquam autem ubique ferè locorum, si aquæ copia suppetat, molæ aquariæ ad meliorem usum sunt redactæ, nullus alius est Pistrinorum usus, quàm ad tundenda, seu findenda grana; hinc, sublato per Christianam Religionem servitutis iugo, non tam grave & alperum est molitorium opus, nec adeò

(a) cap. 31. (b) cap. 1. de Molend. Hebr.

morbos ferax, ut priscis temporibus. Eadem ergo Molitoribus, ac Pistoribus curatio adhibenda, ubi à volatili farinâ per os exceptâ læsio contigerit; quòd si à ponderum gestatione herniosi fiant, subligaculo utantur, quod etiam ad huiusmodi affectum præcavendum gestare possent, uti ipsis suavis esse soleo.

Ad animatam verò pediculorum pestem abigendam, primò mundities erit procuranda, ac indumenta crebrò mutanda; commendantur in specie lotiones ex decoctione Absinthii fol. persici, centauriæ, staphysagriæ, lupinorum; furfur aceto mixtum à *Q. Sereno* pro tali morbo celebratur; præ cæteris verò multæ sunt efficacis linimenta, quibus aliquid mercurii salivâ extincti fuerit admixtum; commoda quoque sunt in hanc rem lintea, quibus Aurifabri utuntur in detergendis Vasis post deaurationem.

De Morbis eorum, qui Amylum conficiunt.

CAPUT XXII.

Non vulgares quoque sunt noxæ, quas pati coguntur, qui circa *Amylum* parandum exercentur; satis vulgatus est modus illud conficiendi, nullaue terè est muliercula, quæ illum ignoret, per frequens enim est Amyli usus ad lineas vestes, & collaria dealbanda. In hisce Regionibus Monialium est opificium, quod postea Pharmacopolis, aliisque divendunt. Æstate igitur, cum Amylum parare volunt, triticum in aquâ ad germinationem usque maceratum in marmoreis vasis reponunt; aliquis deinde ex illorum servis triticum sic emollitum, nudis pedibus terit, non secus ac cum vindemiæ tempore, premuntur Uvæ; quamvis autem sub dio id faciant, tam gravis tamen est odor, qui ex spumante illâ materiâ exhalat, ut qui pedibus eam premit, ac superstat, nec non Servulæ, quæ manibus materiam illam pressam colligunt, ut inde succum Sole exsiccandum

eliciant, de capitis dolore valdè conquerantur, nec non de gravi respirandi difficultate, tussis molestissimâ, ut opus aliquando cogantur intermittere, ni suffocationis periculum subire velint. Id ego persæpè observavi, ac revera mihi intolerandus ille odor videbatur, qui nescio quid acidi penetrantissimi redolere visus est. Acidum enim volatile, quo Triticum turget, ob fermentationem in motum concitum, à reliquarum partium consortio scedere, & in auras magnâ ex parte evolare, arbitrari licet; hanc ob causam Capitis dolores, Dyspnœam, tussim excitare aptum est; nihil enim molli Pulmonum texturæ, ac membranosis partibus est magis hostile, quàm acidâ exhalatio, qualis est fumus ex Sulphure, aliisque acorem spirantibus.

Hosce Operarios monere soleo, ut in aprico, & quantum possunt, in ampliori spatio, non in conclusis locis, opus huiusmodi perficiant.

ficiant. Quoties verò gravem aliquam noxam exinde contraxerint, oleum amygdal. dulcium, emulsiões feminum melonum, ptisana hordeacea, haustus vini generosi, odor spiritus Salis armoniaci, Aquæ theriacales fuerunt ex usu.

Hujusmodi occasione lubet paululum Amyli naturam, ac indolem penitiùs perscrutari, quam suspicari licet aliam forsàn esse, quàm quæ à *Medicis* passim statuitur. Unanimi ferè, cùm veterum, tum recentiorum consensu, supponitur, Amylum acres humores temperandi, fluxiones sistendi, ulcera sanandi vi pollere. (a) *Plinius* in sanguinis rejectione, in vesicæ dolore, Amylum commendat. *Galenus* in ventris profluvio, in asperæ arteriæ inflammationibus, oculorum lacrymatione, ac ubi opus sit, partes ulceratas mollire, & lævigare, multis laudibus Amylum extollit. *Valles.* (b) de Sacra Philosophiâ factum *Elisæi* exponens, qui farinam conjiciendo in Ollam, ubi cocta fuerat colocynthis, amarorem correxerat, Amylum ad dysenteriam sanandam, & quamcumque acrimoniam hebetandam, cæteris remediis præfert; hoc idem sentiunt quicumque de Amylo scripsere.

Hæc opinio mihi quoque sat probabilis semper visa est, non solum quòd Amylum sit ad gustum res fatua, ac prorsus saporis expers, adeò ut tanquam egregium acris materiæ absorptivum, & prædictis affectibus maximè accommodum credi possit, sed quia persuasum haberem, in illius præparatione quidquid acrimonix, & acoris frugi fermentatæ in auras exspirasse, ac dum radiis solaribus æstivis exsiccandum apponitur, aqueum humorem acredinis participem absumptum fuisse; nam, ut ait (c) *Gorræus*, sub ardentissimo sole est exsiccandum, ne si paulisper madidum relinquatur, acorem contrahat; ast Mulierum observatio Amyli naturam non parùm suspectam mihi reddidit, ut illius candori non multum sit fidendum. Cùm in hisce Regionibus satis frequens sit Amyli usus in cunctis ferè domibus, ac præsertim apud Religiosos

Ordines, ad vestes dealbandas, & solidandas, ut variis plicaturis elegantiores reddantur; observant passim mulieres, quæ in hoc ministerio præstant, quòd ubi Tunicæ lineæ ad aliquod tempus, Amylo sic imbutæ perstiterint, observant inquam, quod cito arro-dantur; quare ut id præcaveant, ubi nigrescere cœperint, illas aquâ simplici eluunt, Amylum detergendo, sicque illas asservant, donec suo tempore Lotricibus à sordibus expurgandas tradant. Hujusmodi observatio Amylo non levem inesse acrimoniam absconditam, & quæ ad gustum non tam facilè se prodat, abundè testatur; etenim si Amylum ad aliquod tempus Tunicas, Collaria, & quodcumque ex lino contextum opus arro-dit, quâ fide igitur in morbis pectoris, in faucium asperitate, in Dysenteriis, ac ubi mollire opus sit, ut ait (d) *Galenus*, tam confidenter illud exhibebimus? *Plinius* (e) ipse, licet in his affectibus, ut paulò ante dictum, illud commendarit, suspectam tamen esse illius naturam prodidit. *Amylum* (inquit ille) *hebetat oculos, & gule inutilis est, contra quam creditur.* Laudanda certè in hac re est quarundam Mulierum observatio, quæ, ne Amylum tam facilè arrodat, gummi arabicum illi permiscet.

Non pauca certè existere credendum est, quorum usus communis est, sed quia sensim, ac tacito pede noxias suas inferunt, innoxia putantur, donec casus aliquis occultam pravitatem ostendat; sic in genere alimentorum multa facilè videntur in stomacho concoqui, quæ in Venis prava succos postmodum relinquunt; hincscitè (f) *Avicenna*. Ille, inquit, in quo mala digeruntur nutrientia, ob hoc non decipiatur, quoniam post dies in ipso mali generabuntur humores ægritudinem facientes, & pernecantes; quod idem scripsit (g) *Galenus*, dum Alimentorum facultates examinaret. *Nobis enim non advertentibus, pravus succus post longum tempus in venis colligitur; qui postea exiguum ad putredinem occasionem nactus, febres malignas accendit;* inquit ille.

V v

De

(a) lib. 22. c. 25. H. N. (b) de Sim. Med. fac. 2. de Comp. Med. 2. loc. (c) c. 36. (d) De fir. Med. (e) l. 22. c. 5. H. N. l. 22. c. 25. (f) 3. p. Do. 2. c. 6. (g) 2. de Alim. fac. c. 6.

De Morbis, quibus Frugum Cribratores, & Mensores vexari solent.

CAPUT XXIII.

FRuges omnes, ac præcipuè Triticum, sive in Puteis, & Scrobibus, veluti mos est in *Hetruriâ*, reconditæ, sive in Horreis, & sub Domorum tectis, ut in totâ *Cispadanâ*, & *Transpadanâ* regione, pulverem subtilissimum semper admixtum habent, non ex eo solum, quem ex areâ ob trituram referant, sed alium peioris notæ, quem eadem fruges, cum diu asservantur, ex semetipsis dimittunt. Siquidem cum multo Sale volatili semina cerealia turgeant, adeo ut, si non benè ad Soles æstivos exsiccata recondantur, summè incalescant, ac in pulverem quàm citissimè fatiscant, ex iis semper tenues particulae ex cortice, quo vestiuntur, decedunt; quibus accedit pulvis residuus, & caries ex frugum consumptione, quam faciunt Tineæ, Terebines, Curculiones, aliæque frugum pestes, & illarum excrementa. Hinc quoties frumentum, aliasque fruges ad molendum cribrare necesse sit, vel metiri, cum à rei annonariæ negotiatoribus huc, & illuc convehuntur, Cribratores, & Mensores ab ejusmodi pulvere adeo graviter infestari solent, ut opere peracto, Artem hujusmodi mille diris ejurare consuecant. Fauces, Pulmones, Oculi labem non parvam perferunt; fauces enim illo pulvere replentur, & exarescunt, Pulmonares fistulae pulverulentâ materiâ incrustantur, unde tussis sicca ac ferina subsequitur; Oculi pariter valde rubent ac plorant. Sic omnes ferè, tum Cribratores, tum Mensores, qui ex tali Arte victitant, anhelosi sunt, cachectici, ac raro consenescent, quin facillimè in Orthopnoeam, ac tandem in Hydropem decidunt. Talem porro acredinem habet is pulvis, ut pruritum ingentem per totum corpus excitet, qualis in Esseris interdum observatur.

Quare ex fruge tam benignâ, quale est Triticum, tam perniciosus pulvis emanet, in-

terdum admirans, suspicari cœpi, latitare in illo pulvere Vermiculos, sensibus impervios, eosque in cribratione, ac mensurâ frugum in motum cieri, ac per aërem dispergi, qui postea, facillè cuti hærentes talem ardorem, ac pruritum per universum corpus possint excitare. Celeberrimus (a) *Ant. Leuwenhœck* suis Microscopiis tradit, se in frumento quosdam Vermiculos observasse, quos, nec ineptè, lupos appellat; verminosam itaque progeniem eam esse, quæ hosce Operarios tam graviter infestet, sat probabiliter credi poterit.

Non minus quoque admiratione dignum, quomodo ex Tritico, ubi diu in loco concluso, veluti in locis subterraneis, uti mos est in *Hetruriâ*, asservatum fuerit, tam noxia exhalatio elevetur, ut satis sit ad necandum, si quis in dicta loca pedem immittat ad frumentum eximendum, nisi prius permittatur, ut referato otio pernicialis aura paulisper exspiret. Hanc ob causam putat (b) *Zacchia*, non solum prohiberi posse vicinos, ne tales frumentarios puteos construant, sed etiam cogi, ut constructos destruant; monetque Civitatum salubritati magis prospici, sitales putei apricis in locis, quàm longè ab incolarum habitatione construantur. Sapienter sanè *Lucensis Resp.* pro more habet, uti accepi, quotannis, Augusto mense, frumentum è publicis horreis eductum, & cribratum solaribus radiis per aliquot dies exponere, ac postmodum in priorem locum recondere, quo pacto ad plures annos à teredine, & corruptione, frumenta sua publicum in bonum præservant.

Cur autem Triticum magis quàm aliæ fruges, pulverulentum fiat, ac minus longævum, quærit (c) *Theophrastus*, & causam refert in horrea, opere tectorio lævigata, calce nempè & arenâ illita; Sic enim ait, *tritium plus caloris sentire, ac pulverem calidum, & sic*

(a) Arc. Nat. Ep. 71. (b) Quæst. Med. leg. l. 5. Tit. 4. Q. 7. (c) l. 4. c. 17. de hist. Plant.

Et siccum, calcisque illinimentum calorem fovere, hancque ob causam putrescere, ac in pulverem dissolvi, quam rationem haudquam approbat *J. C. Scaliger* in hujus loci commento; ea enim, quæ calida sunt, & sicca, inquit ille, tantum abest, ut ad putredinem disponant, ut potius ab illâ præferrent. Putat ergo, pulverulentum triticum fieri, eò, quod acervatum sufficientem non habeat transpiratum, *quod enim suffocatum est, fervet ac putret*, ait ille; at ratio isthæc non planè satisfacit; observatione etenim satis compertum est, frumentum, si tamen siccum, & benè custoditum in horreis fuerit repositum, diutius conservari, si multum sit, atque confertum, & nunquam agitetur. Facilem ergo Tritici in pulverem fatiscentiam, ac illius minorem longævitatē, quàm cæterarum frugum, ex copiâ partium volatiliū, quibus ad turgentiam saturatum est, nec non à laxiori ejusdem texturâ lubet deducere.

Multæ in hanc rem curiosæ quæstiones examinandæ occurrerent, ni vereretur, ne à proposito (quod mihi procul dubio objectum iri existimo) nimis longè digredi possem. Disquisitione profectò dignum esset; quare Lolium, quod probabiliter esse creditur degener Tritici Soboles, quando ob ingentes vernaes pluvias triticum in Lolium degenerat, sicuti nuperis annis experti fuimus; quare inquam Lolium ad viginti ac amplius annos integrum & incorruptum servetur, Triticum verò vix quartum annum pertingat, quin ferè totum in pulverem abeat; Anquod Lolium compactæ ac durioris substantiæ sit, quàm Triticum, cum verè Lolium, si frangatur & conteratur, manifestè solidius deprehendatur, quàm ob causam cæteræ fruges, ut fabæ, ciceres, viciæ durabiliores sunt? An potius quod Tineæ ac Teredines ob amarorem, & ingratum alimentum; quod præstat Lolium, illud averfentur?

Cum annis elapsis ob carbuncularem morbum, quo in his regionibus laborarunt fru-

ges, necesse fuerit Triticum aquâ purâ in magnis vasis diligenter abluere, ac ad solis radios exsiccare, observavi, niveum candorem Pani ex frumento sic loto conciliari; quare etiam si frumentum sanum sit, non inutilem diligentiam fore crediderim, illud, antequam ad Molendinum deferatur, diligenter abluere & exsiccare. Pro more equidem habent hujusmodi Operarii stropholis fauces, ac nares obvelare, ne à pulvere suffocentur, ac persæpè frigidâ fauces, & oculos abluere, vestesque excutere: at neque sic cavendo satis cavent.

Commodum certè iis esset balneis uti ad abluendas pulvereas sordes, quæ cuti unâ cum sudore inhæserint, sed ob illorum desuetudinem ac obsoletum usum tam grandi beneficio carent miseri Artifices. Neque enim credendum est, à priscis illis Urbium, & Legum Conditoribus, tantâ impensâ ac magnificentiâ, non solum in magnis Civitatibus, sed Oppidis quoque publicas Thermas institutas ad solum luxum, ac delicias fœminarum, hominumque otiosorum, qui *crudum Pavonem in balnea ferent*, sed in hominum exercitatorum, & Artificum commodum quoque, ut paucò ære, aquæ lavacro in iis sordes, ac lassitudinem deponerent, corpusque laboribus confectum reficerent. Quare malè eveniat iis, qui rem tam bellam infamaverunt; cum enim mille flagitia in balneis promiscuis perpetrarentur, illorum usum à Christianâ pietate sublatum constat.

Hujusmodi Artifices ergo à frugum carie male mulctari solitos, monere soleo, ut ptisanis emulsionibus seminum melonum, sero vaccino, malvarum decoctione frequenter utantur; sic enim ulcerosi pulveris diluitur acrimonia. Cæterum quando ex Asthmate, aliisque affectibus prædictis laborant, ea remedia adhibenda, quæ iisdem magis conveniant, seu si ex aliis decumbant, solidâ cautelâ utendum, oculo scilicet ad partem imbecilliorē semper intento, ne totus morbi impetus in eam præceps feratur.

De Lapidarum Morbis.

CAPUT XXIV.

Non contemnendi quoque sunt morboſi affectus, quibus Lapidæ, Statuarii, Latomi, ac id genus Operarii, conflictari ſolent. Dum enim in ſubterraneis marmora è rupe diſcindunt, ſecant, ſcalpris incidunt, ut ſtatuae & alia Opera effingantur, ramenta aſpera, aculeata, anguloſa, quæ reſiliunt, inſpirando perſæpe hauriunt; unde à tuſſi infeſtari ſolent, ac ex iis nonnulli aſthmatica paſſiones contrahunt, ac tabidi fiunt. His accedit vapor metallicus ex marmore, tophis, ac lapidibus exhalans, qui nares, ac cerebrum manifeſtè percellit; ſic Lithotomos qui circa Lydium lapidem exercentur à gravi odore, qui jugiter exſpirat, tum capite, tum ſtomacho, malè habere, ajunt, ut ad vomendum interdum compellantur; hinc in horum Artificum diſſectis cadaveribus inventi ſunt Pulmones, exiguis calculis oppleti. Satis curioſum eſt id, quod refert (a) *Diemerbrækius* de variis Lapidibus ex Aſthmate mortuis, quorum corpora, ait, ſe diſſecuiſſe, atque in illorum Pulmonibus arenæ acervos reperiſſe, ut dum pulmonares veſiculas cultro diſcinderet, ſibi videretur arenolum corpus ſecare; ibidem quoque refert à Magiſtro lapidâ ſibi relatum, quòd dum lapides incideret, tam ſubtilis pulvis aſſurgeret, ut bubulas veſicas in Officinâ pendentes permearet, adeò ut unius anni curriculo, in ventre veſicæ manipulum unum illius pulveris repperit, quem pulverem illum eſſe ajebat, qui Lapidâs parùm cautos, ad interitum paulatim deduceret.

Lapides quoque in horum Artificum Ventriculo, ac inteſtiniſ inventos eſſe, paſſim loquuntur medicæ hiſtoriæ; neque alia cauſa materialis excogitari poteſt, præter pulveretas particulas per os ſuſceptas, & paula-

tim congeſtas, de quo videatur *Olaus Borrichius* de generatione lapidum in Microcoſmo; non enim ſemper à cauſis internis ac ſuccis lapidificis gigni in noſtris corporibus calculoſam progeniem credendum eſt, quin etiam aliquando, innoxiiſ viſceribus, extrinſecùs hæc peſtis adveniat. Calculi ortum à cauſâ externâ annotavit (b) *Wedelius* in ejuſdam Calcarii Ancillâ; in cujus Pulmonibus inventum eſſe calculum refert, à calcis particulis, ut ipſe exiſtimat, per os hauſtis genitum.

In Ventre Boum, ac Inteſtiniſ, lapides perſæpe reperi ri frequens eſt Lanionum obſervatio, quæ (c) *Ariſtotelis* opinionem evertit aſſerentis, nullum Animal, homine excepto, calculo affici, niſi forſan *Ariſtotelem* de Renum calculo ſolùm locutum velimus. Hoc idem in Equis annotavit (d) *Scaliger*, qui ait Equum egeſſiſſe tophos duriffimos, quorum unum ipſe aſſervabat. De calculis Equorum, quos *Hippolitos* appellant, ac illorum virtutibus, multa apud Auctores leguntur ſcripta, penes quos ſit fides. A veritate non multùm aberrari crediderim, ſi putemus in Bobus, & Equis, dum per Æſtatem, linguis exſertis, per vias pulverulentas & glareoſas currus trahunt, in illorum Ventriculis, à pulvere ac ramentis per os abſorptis, generari calculos.

Purgationes per alvum, & vomitiones hiſce Artificibus erunt opportuniora remedia, ad exturbandas nempè noxias illas particulas, quæ ſtomacho, ac inteſtiniſ infederint, & in grandiores calculos per novam materiæ aggregationem tranſire valeant; ſicuti monendi erunt, ut quantum poſſunt, cauti ſint, ne minuta illa fragmina per os hauriant.

(a) l. 2. An. c. 13. (b) Pathol. Dog. Sc. 2. c. 4. (c) Sect. 10. Prob. 40. (d) Exerc. 123.

De Lotricum Morbis.

CAPUT XXV.

Non raro mihi contigit Lotrices ægro-
tantes invifere ex variis affectibus è suo
opere contractis. Hæ mulieres cum semper
humidis in locis degant, manusque & pedes
aquâ humentes habeant, cachecticæ fiunt,
ac in hujusmodi opere si confenescant, ad
hydropem tranfeunt, quales ex his non pau-
cas observavi; menftruorum quoque paucita-
te, ut plurimum laborant, unde malorum
Ilias prodire confuevit; neque id adeo mirum
eft. Etenim fi observatio fatis frequens eft,
multas mulieres menftruas purgationes ha-
bentes, nudis pedibus incedendo, feu crura,
ac pedes frigidâ abluendo, fubitâ menfium
fuppreffione detineri, multò magis Lotrici-
bus, quæ ex hac Arte fibi quæftum procu-
rant, id evenit; hujus caufa eft aer humidus,
in quo affiduè degunt, & balneatio conti-
nua, quâ illarum corpora rorantia funt; Cu-
tis enim pori obftruuntur, unde perexigua
diffufio, ac tranfpiratus, quare tota cruoris
maffa craffis fuccis infarcitur; hinc cache-
xiæ, Menfium fuppreffiones, & quæ his fuc-
cedunt mala.

Aliis quoque calamitatibus fuccumbunt Lo-
trices, dum enim ex bulliente lixivio, cui
interdum cinerum loco calcem addunt, fu-
mantes vapores captant, tuffi primò, mox
Dyfpnoeâ tentari folent. Apud (a) *Gregorium
Horftium*, ex *Boneto*, hiftoria memoratur fa-
mulæ cujufdam, quæ dum capite in ahenum
lixivio plenum ad linteamina mundanda ore
prono fumum exciperet, magnâ pectoris an-
guftiâ correpta eft, quæ ad feptennium ob-
ftinatè perftitit; donec tandem fuffocata in-
terit; Cadavere aperto repertus eft Pulmo

lividus, & in illius bronchiis nigræ caruncu-
læ aëri liberum com meatum prohibentes in-
ventæ funt. Lixiviales ergo fumi, quos non
poffunt non haurire, naturalem Pulmonum
ftructuram vitiare apti funt, eodem plus,
quàm par eft, exficcando, & ad munus fuum
abfolvendum ineptos reddendo.

His addendum, quòd dum linteamina, ac
indufia mille fordibus fœda, ut fcabioforum
hominum, gallicâ lue inquinatum, men-
ftruatarum mulierum, abluunt, omnigenam
gravium halituum mifcellam ore ac naribus
excipiunt, ex quibus cerebrum, ac fpiritus
animales inquinantur. Fiffuras præterea in
manibus ob lixivii acrimoniam pati folent
adeò graves, ut manuum inflammatio unâ
cum febre, aliquandò fequitur.

Ut hisce mulieribus, quæ munditiem præ-
ftant, Ars Medica gratificetur, videndum
quomodò à prædictis affectibus præfervari
queant; illas ego hortari foleo, ut opere per-
acto, veftribus humidis abjectis, ficcas in-
duant, in quo certè negligentiores funt; fri-
ctionibus utantur, faciem à fumo ferventis
lixivii, quantum poffunt, avertant, manus
unguento rofato, vel Butyro perfæpè inun-
gant, à cibis craffi-fucci caveant, aliisque er-
ratis in victu. Cum verò actu ex aliquo mor-
bo, ut febribus, catharris, decumbere co-
guntur, purgantia validiora exhibenda, ut
craffi humores deturbentur; ftibiata quoque
ex ufu erunt, nifi acutus fit morbus, ficuti
remedia deobftruentia, & naturalem calo-
rem roborantia convenient, qualia in cache-
cticis adhiberi folent.

(a) Sepul. T. 1. l. 2. Sc. 1.

De Morbis, quibus Lini, Cannabis, ac sericearum Placentarum Carminatores tentari solent.

CAPUT XXVI.

Vestium ac Alimentorum eadem ferè est necessitas, quæ in ipsis mundi primordiis satis apparuit; cum primævi nostri Parentes post gratiæ chlamydem amissamangebantur, ut nuditatem suam operirent. Multa nobis suppeditavit Parens Natura, ut ab æris injuriis nostra corpora muniremus, veluti lanam, linum, cannabem, gossypium, quibus addi quoque poterit sericum, quo certè carere possemus, cum ad fœminarum, ac virorum quoque velanda potius, quàm operienda corpora sit inventum. Cum hæc ut plurimum indumentorum sint materia, non levia sunt incommoda, quæ sentiunt ii, qui circa ea præparanda operam suam impendunt. Quàm noxia sit cannabis ac lini maceratio autumnali tempore, cum infestus odor ac graviter lædens satis longè percipiatur, nihil notius; haud secus, qui linum, & cannabem pectunt, ut neri possit ac Textoribus tradi pro telis conficiendis, malè vexantur. Pulvis enim terer, ac noxius ex hac materia evolat, ut per os fauces, Pulmones subiens, Operarios ad continuam tussim compellat, ac ad asthmaticam passionem sensim deducat.

Le Gallie regionibus Italie finitimis cannabis Carminatores turmatim per totam *Cispadanam*, & *Transpadanam* regionem sub hyemis initium dispergi consuecunt, quando nostri Artifices Artem hanc cannabem pectendi adeò benè non callent. Ac profecto homines id genus visere est cannabino pulvere semper obductos, colore faciei pallido, tussiculosos, asthmaticos ac lippos; præterea cum exerceantur ut plurimum in locis conclusis, ob hyemis asperitatem, quo tempore magis in hoc opere occupati sunt, non possunt, quin dum cannabem unguinibus valdè perunctam pectunt, fœdas particulas per os excipiant, sicque inquinatis spiritibus, & respirationis organis infarctis, graves affectus suboriantur.

His accedit, quòd cannabis ac linum, cum in aquis stagnantibus ac putridis niacerentur, ac cœno obruantur, ut infra aquam demersa promptius ad necessariam macerationem deveniant, particulæ illæ, quas Carminatores hauriunt, non nisi virulentæ sunt, ac humanæ naturæ prorsus hostiles. In lino pectendo gravius, quàm cannabe affici se ajunt, forsàn quòd pulvis subtilior est, ac facilius partes spirituales subeat, illasque ad excutendam rem noxiam magis irritet.

Pessimè porrò habent, qui sericeas quasdam placentas, à serici fabrica residuas pectunt, ut stamen quoddam inde conficiant varios ad usus pro urbanâ gente, utpotè minoris pretii, quam sericum. Etenim dum Bombycum folliculi, aquâ calente macerati, à nostris mulieribus (quibus solis id muneris demandatum est, quasi solum in illorum gratiam Sericum Natura condiderit) evolvuntur, & in tenuissima fila super alabra explicantur, ab hoc opere filamenta quædam crassa supersunt, quibus portiones aliquæ de Bombycum cadaveribus permixtæ sunt, sicque placentæ quædam conficiuntur, quæ ad Solem exsiccantur, & suis Artificibus traduntur, ut minutis pectinibus stamen educant. Qui ergo dictas placentas pectunt, ferina tussi unâ cum magna respirandi difficultate infestari solent, paucique ex iis Operariis in hac arte consenscunt; tota verò virulentia in hujus materiæ elaboratione, è particulis illis cadaverosis Bombycni, quæ hujusmodi placentis permixtæ sunt, ortum ducit. Observatione dignum est, quòd parvi hujus infestæ excrementa, quando vivit, ac Mori foliis pascitur, si per aliquot dies acervatim projecta, in aliquo loco hæserint, donec putrescant, tam gravem odorem postmodum commota exhalant, ut totam viciniam inficiant; quare in aliquibus Civitatibus edicto caveri solet,

solet, ne in publicos vicos tales sordes projiciantur, sed extra Urbis pomeria asportentur.

Habet ergo Insectum hoc, ut multa alia ejusdem generis, veluti Bruchi, & Erucæ, quæ ad instar Bombycum integras Sylvas interdum depascuntur, & in folliculis se recondunt, nescio quid prævum, & corrosivam acrimoniam, pulmonibus infestam. Novi in hac Civitate integram familiam, quæ ex hac Arte non paucas opes sibi compararat, miserè obisse, tabe confectam, & hujusmodi calamitatis culpam in Artem, cui erant

perpetuò addicti, à Medicis fuisse rejectam.

Lacteam diætam hisce Artificibus maximè commendare soleo, ut quâ nil sit efficacius, ad corrosivam & ulcerantem acrimoniam retundendam. Juscula quoque ex Malvæ, Violarum, Endiviæ decoctione, sive succi depurati ex iisdem herbis, erunt ex usu; seu si sentiant se graviter lædi, aliunde sibi victum quærerent, cum pessimum sit lucrum, quod sanitatem, rem adèd pretiosam pessundat.

De Balneatorum Morbis.

CAPUT XXVII.

INter publica Ædificia, quibus Romana Civitas ad luxum usque eminebat, nil publicis Thermis magnificentius olim visebatur, ac qualis esset illarum magnitudo, ex earundem Cadaveribus, ac reliquiis semise-pultis satis etiamnum dignoscitur. Neque solum Romæ, sed in aliis quoque Civitatibus, in privatis Ædibus, in Villis ipsis, Balnea conspiciebantur, summâ impensâ constructa, adèd ut severissimus morum Censor, (a) Seneca, luxum hunc Romanorum Civium carpens, scripserit, *Pauperem ac sordidum sibi videri, nisi parietes magnis, & pretiosis orbibus refulgerent, nisi alexandrina marmora numidicis crustis distincta essent, nisi vitro absconderentur camerae, nisi aquam argentea Epistomia funderent.* Jam obsolevit Thermarum usus, ac penè modum ignoraremus, quo Balneis Medici ipsi utebantur, nec non vocabula ipsa, structuram, ac tot alia scitidigna, nisi And. Baccius in Opere suo laudatissimo de Thermis, Mercurialis in suâ Gymnasticâ, Sigonius noster de Jure Antiq. Rom. Thermarum historiam è tenebris eruisset, & absolvisset. Cum in popularium gratiam itaque ab Imperatoribus constructa essent Balnea, & quælibet Urbis Regio publicas Thermas haberet, ut, cum luberet, quod quotidie fie-

ri solebat, cum Viri, tum fœminæ parvo sumptu lavarentur, dum quilibet posset, *quadrante lavari*, ut ait (b) Juvenalis, & Pueri gratis lavarentur, ut ex eodem Satyrico habemus,

Nec pueri credunt, nisi, qui nondum ære lavantur,

innumerabilem profectò credendum est fuisse Servorum, ac Servarum turbam promiscuam, quæ continuò in Thermis pro hujusmodi ministerio diu noctuque immoraretur, quos Balneatores, seu Aquariolos appellabant. Hanc igitur Operariorum turbam Enhydrobiam, in locis humidis concameratis degentem, & corporibus lavandis intentam, modò in Calidario, modò in Tepidario, modò in Frigidario sudoribus, sordibus, Unguentis quoque, quibus erant delibuti, depilandis occupatam; hos Aquariolos, inquam, credere licet variis ægritudinibus obnoxios fuisse, ut Cachexiæ, crurum Tumoribus, Ulceribus, Inflationibus, ac Anasarcæ. Ex Lucilii carmine, quæ agerentur ab hujusmodi ministris, dum corpora eorum, qui Balnea adibant, curarent, satis apparet.

Scabor, supellor, desquammor, pumicor, ornor, expilor, pingor.

Quamvis jamdudum obsoleverit antiquus Balnea-

(a) Ep. 86. (b) Sat. 2.

Balnearum usus, seu quod Gymnasticæ exercitationes & ipsæ obsoleverint, in quarum gratiam Balnea videbantur exstructa, seu quod Veteres, ut nonnulli credunt, Indufiorum, ac Interularum linearum usum non haberent, ac solum lanceis vestibus uterentur, ideoque ad sordes abstergendas, illis necessaria foret frequens lavatio; adhuc tamen in Urbe, & populosis Civitatibus, aliqua perstant Balnearum vestigia, ad valetudinariorum usum, quamvis etiam nonnulli pro decoratione, & munditie per ætatem Balnea aquarum dulcium adire soleant. Nostrâ hæc ætate, qui infectiones aliquas cutaneas habent, ut scabiem, psoriam, gallicam luem, Balnea ista, & Hypocausta adeunt, ubi Balneatores aquâ tepidâ ipsos ritè abluunt, ac sæpè parvas cucurbitulas scarificatas toti corpori apponunt, sanguinem satis liberaliter educendo, sicque lotos, perfrictos, & minutatim intercisos, domum dimittunt, idque persæpè, tum ægri, tum Balneatores sine Medici consilio agunt; quod num benè, ipsi viderint; profectò mihi non rarò contigit, nonnullos ex his videre, qui consultò talem curationis formam in semetipsis tentarint, in summum discrimen perductos, & ob nimiam

sanguinis copiam cucurbitulis extractam fere exanimatos, cum interdum ad 3. vel 4. libras sanguinem educant. Opinio enim apud nonnullos obtinuit, sanguinem cutaneum notæ longè inferioris esse ab illo, qui è Venis majoribus educitur, quasi sanguis per cucurbitulas eductus floridior non esset (incisis quippe arteriis capillaribus) quàm sanguis incisæ Venæ, qui atrior semper apparet. Isti ergo Balneatores huic Arti addicti, quantum observare licuit, pallidi sunt, luridi, subtumidi, cachectici, ac interdum ab iis morbis corripuntur, à quibus cæteros sanare contendunt.

Ne cum tædio ea repetantur, quæ superius sunt dicta, ad cachexiam, & consimiles affectus curandos, hic nihil aliud adjiciam, muneri meo satisfactum putans, si solum innuam, quibus affectibus præter naturam, hic, vel ille *Artifex* premi soleat. Non enim in hoc meo Opusculo mens est integros Morborum Tractatus & absolutas ex assè curationes, cum magnâ formularum supellectile, conscribere, sed tantum Clinicæ Professoribus monita quædam pro feliciori Artificum curatione suggerere.

De Morbis eorum, qui in Salinis operantur.

CAPUT XXVIII.

SCITÈ quidem & eleganter scripsit (a) *Plinius*, nihil Sole & Sale utilius; addi potest, nihil esse magis necessarium. Salis necessitatem ad humanos usus prævidens Natura, seu *Divinus Opifex*, in ipsis Mundi primordiis Mare Salis Promœcondum constituit, ex quo per subterraneos ductus aqua ad summos usque montes evehetur, unde postea aquæ salis fontes, & scaturigines emanarent. Hinc Sal fossile, & nativum variis in locis habetur, spontè Sale concrecente, dum aqua illa salia præterfluit; nisi putemus in ipsâ Mundi fabricâ Deum Salis montes condidisse. Sal factitium, & cujus magis communis est

usus, ex aquâ marinâ habetur, quæ à maris æstu in fossas quasdam, & areas deducta, per ætatem ab urenti Sole exsiccat, copiosè in fundo residente Sale.

Hiscæ regionibus, ac toti penè Italiæ magnam Salis factitii copiam suppeditat Cervia Civitas ad Maris Adriatici littus posita, Ravennatensi Ecclesiæ olim immediatè subdita. Libenter equidem Urbem illam adiissem, verum tantum otii à meis occupationibus impetrare non potui. Curavi itaque, ut per literas scirem, id quod optabam, quod humanissimè præstitit D. *Joseph Lanzonius Ferrariensis*, Medicinæ Professor Clariss. At non

tam

(a) l. 31. c. 9. H. N.

tam opportunè ejusdem literæ sunt delatæ, ut caput istud referre possem inter eos Artifices, qui circa mineralia operantur. Ex literis igitur à Medico in ipsa Civitate Cerviæ Medicinam faciente scriptis, scire licuit; in illa Civitate, ac illius Salinis, Aërem spiritibus corrosivis esse adeò saturatum, ut ferrum arrodatur, quod paulatim, ceræ ad instar emollescit, ac in pulverem fatiscit. Operarios verò omnes fere Cachecticos esse, Hydropicos, & sordidas plagas in cruribus gestare. Eosdem quoque summè voraces esse, & bibaces, ut nunquam saturentur; hinc persæpè iis Operariis repentinæ mortes fiunt, modum illos curandi varium inibi esse, prout varii ac diversi Medici eò sunt crebrò conducti; perexiguum tandem esse remediis locum, in acutis saltem, qui soporosos affectus semper comites habent, idque propter Salis copiam, seu montes ipsos Salis, quos summâ admiratione se conspexisse, ait F. *Leander Albertus* in ejus Civitatis descriptione. Credibile est magnam spiritus Salis copiam elevari, qui totum aërem illum ad saturitatem acido corrosivo impleat, ut Martem arrodatur, nec non in Operariis illis sanguinis indolem, quæ dulcis, & benigna esse debet, ad summum acorem disponat; hinc postea Cachexiæ, Hydropes, crurum Ulcera, quæ ex sui natura à luxuriante acido foveantur, ortum habeant.

Causam porrò tantæ appetentiæ ac edacitatis, quasi Bulimo laborent, in eundem Salis acidum spiritum stomachi fermentum acuentem, rationabiliter fas est referre. Caninam appetentiam, quam Vini solvi scripsit (a) *Hippocrates* in Aphorismis, ab acido præternaturali in ventriculo stabulante progigni, Veteres quoque cognovere; quâ de causâ Vini generosa, & meraca ad talem affectum præscribebant, nec non pingua edulia, & quæcumque alia, quæ ex multo parantur oleo, ut in commento hippocratici Effati exposuit *Galenus*, ut quæ apta essent acidum stomachi fermentum infringere, ac dulcificare, eò modo, quo acidi spiritus, Vini spi-

ritu dulcificari solent. Bibacitatis causam pariter referre licet in salas exhalationes, seu in serosam colluviem, quâ scatent, & ad hydropisim sunt dispositi, cum sitis perpetua Hydropicos comitetur.

Num revera tam graves affectus ex solo Salis spiritu, quem unâ cum aëre inspirato Operarii combibunt, an verò ex aliis causis, ut ex aëre alioquin parum salubri, cum Civitas in hoc pessimè audiat, mihi non satis compertum. Ex relatione mihi communicatâ, ab incolis Urbem illam penè desertam esse habeo, ideòque ex summorum Pontificum privilegio, eidem Civitati consensum, ut ex quacumque regione Exsules, ibi tutum Asylum habeant, & aëre alieno obstricti, qui hanc Civitatem pro domicilio sibi delegerint, ad debiti solutionem non possint cogi, verum ad debitum Naturæ persolvendum facilimè adigi solent. Profectò multis aliis in locis, ubi Sal conficitur, non tam graves noxas patiuntur Operarii, ut sola acidi spiritus exhalatio culpari possit. *Urbs Veneta, Adriaci Maris Regina*, populosissima est, & quamvis à marinis exhalationibus sit circumsepta, satis tamen salubri Cœlo fruitur, quâ de re videatur Opus elegantissimum *D. Lodovici Testi* Venetiis Medicinæ Professoris Celeberrimi. In Agro Placentino Putei sunt aquæ falsæ, ex quâ decoctâ Sal elicitur, & cum portione aliquâ bubuli sanguinis granulatur, nec Operarios, qui complures sunt (cùm inter magnos proventus Ducalis Cameræ Salis fabrica censeatur) tam graviter affici accepi.

Rem valdè operosam esse Salis fabricam, ut tam graves affectus Operariis, non solum ex materia, quam tractant, sed ex laboribus etiam, quos substinent, subsequi, sit satis probabile. Quibus ærumnis expositi sint hujusmodi Artifices videre est apud (b) *Georgium Agricolum*, qui multus est in hac re, & non solum diversa artificia pro aquis Salsis coquendis, seu aquâ maris falsâ in areas corrivanda, sed Ministros quoque operantes describit, quos ait ob nimium Officinarum calorem,

X x

(a) 2. Aph. 22. (b) l. 12. de re met.

lorem, capita tantummodò pileis stramineis, & verenda subligaculis tegere, cætera nudos esse. Quare & ab ignis vehementiâ, & æstivis caloribus, aliisque ærumnis vexari solent.

Non ibo tamen inficias, quin Opificium hujusmodi Operariis suis non sit admodum infestum; observo etenim, quòd in Cameris, ubi Sal *Cerviâ* ad nos advectum reponitur, ut postea per totam Estensem Ditionem distribuatur, parietes semirofi sunt, ita ut inter lateres rimæ veluti quædam existant, quod marini Salis spiritui esurino adscribendum, qui Alkali calcis præsertim aggrediatur, ac illo saturetur, sicuti fit, quando in confectio-
ne Salis Placentini, ob admixtionem sanguinis, vel fellis bubuli, acidum Salis sanguinis alkali arripit, unde sequitur granulatio. Sic observare licet eos, qui in Tabernis publicis continuò morantur, ut Sal divendant, ut plurimùm decolores, & lubricæ valetudinis esse.

Miseram profectò horum Artificum conditionem esse pronunciare licet; etenim, cum Sal ut plurimùm, in *Italiâ* saltem in locis maritimis, ubi maris aqua in fossis & areis conclusa restagnat, atque ob id aërem inquinat,

ac non tam facilè sit *Medicos* reperire, qui hujusmodi in locis Medicinam exercere velint, persæpè infelices Operarii acutis morbis correpti citissimè, remediis destituti pereunt, vel lentâ ægritudine contabescunt. Rationi tamen congruum, ut *Medici* in hæc loca conducti, in curandis hisce Operariis valdè cauti sint, præsertim in venæ sectione præscribendâ; sanguine etenim à falsis exhalationibus depravato, ac ad diacrisim prono, facilè, sectâ venâ, subsequenter exsolutiones, & morborum in pejorem statum lapsus. Purgationes potius, eæque fortiores, videntur magis propriæ, ut quæ serosam colluviem valeant educere, & alkali, quo omnia ferè purgantia præpollent, acidam humorum diathesim temperare. Vina generosa, aromata, & quæcumque Sale volatili prædita sunt, Tabacum masticatum, & Decocta ipsa ex Tabaci foliis; summatim, quæcumque acorem sanguinis infringere apta sunt, in usum erunt revocanda. Modus, quo Salis spiritus communiter solet dulcificari, spiritu nempe Vini rectificato, pro regulâ veluti Polycleti esse poterit, ut sciri possit, quonam remedii genere in hisce Artificibus curandis sit utendum.

De Morbis, quibus tentari solent Statarii Artifices.

CAPUT XXIX.

HActenus de iis Artificibus, quibus ob materiæ pravitatem, quam tractant, morbi contingunt; modò ad alios Artifices, quibus aliis ex causis, veluti situ quodam membrorum, ac motionibus corporis incongruis, morbofi affectus succrescunt, dum operantur, quales sunt Artifices tota die stantes, sedentes, proni, incurvi, currentes, equitantes, vel quomodolibet sua corpora exercentes, lubet divertere. Primò ergo Statarii Artifices in Scenam prodibunt, ut Fabri lignarii, dolantes, secantes, Sculptores, Fabri ferrarii, Murarii, alique, quos hic non referam, ne nimis longam Operariorum nomenclaturam instituam. Artes er-

go Statariaæ suos Artifices Varicibus potissimùm obnoxios habent; ob motum enim tonicum musculorum, tum fluentis, tum refluents sanguinis cursus retardatur, unde in crurum venis ac valvulis restagnat, ac tumescencias illas efficit, quas Varices appellant. Musculorum distentio quantum valeat ad sanguinis naturalem motum remorandum, cuilibet facilè est in semetipso experiri, proprium pulsus in brachio distento observando, quem valdè exilem deprehendet. Distentis ergo crurum, & lumborum muscularibus fibris, comprimuntur arteriæ deorsum tendentes: quare arctato spatio, non eo impetu, ut solent in deambulantibus, ex alter-

nâ musculorum actione, sanguinem protrudunt. Hinc sanguis, qui ex arteriis in venas remigrat, vim necessariam ab arteriarum appulsu non obtinet, ut sursum per lineam perpendicularem adscendat, idcirco suo impulsore à tergo destitutus inibi subsistit, & Varices in cruribus efficit. Sic (a) *Juvenalis* de *Haruspice* (cùm id genus hominibus mos esset diu stare, ad Extispicia intentis)

varicosus fier Haruspex.

Olim diu stare, ac tam firmo talo, ut vix quis dimoveri posset, exercitii genus erat, & Romanæ militiæ peculiare, veluti in suâ Gymnasticâ tradit doctissimus (b) *Mercurialis*, ubi ait, satis probabili conjecturâ *C. Marius* varicosum factum, eò quòd, ut fortissimum Ducem decebat, stare in acie consuevisset. Sic *Vespasianus*, *Suetonio* referente, dicere solebat, Imperatorem stantem mori debere. Propterea *C. Marius*, utpote stationi assuetus in uno crurum stando, sibi Varices excindi passus est. *Poëtarum Princeps* quoque, (c) *Æneam* describit stantem, dum illi lapis Medicus sagittam infixam studeret evellere.

*Stabat acerba fremens ingentem nixus in hastam
Æneas*

Admiratione dignum est quod *A. Gellius* refert de (d) *Socrate*, qui stare solitus dicitur, pertinaci statu perdius, atque perniox, à summo lucis ortu, ad solem alterum orientem, inconvivens, immobilis, iisdem in vestigiis, & ore, atque oculis eundem in locum directis; cogitabundus, tanquam quodam secessu mentis atque animi factò à corpore.

Ulcera quoque in cruribus, articulorum imbecillitatem, nephriticas passiones, sanguinis mictum, statariæ Artes solent inferre. Servos in Aulis Principum (nobiles quoque, ut in *Aulâ Regum Hispaniæ*, in quâ nulla sunt sedilia) non paucos observavi valde conquerentes de Renum dolore, nullamque aliam causam, quàm continuam stationem ipsimet, nec malè, agnoscunt; corpore enim in situ erecto stante, lumbarium musculorum fibras intentas esse necessum est,

ac Renes necessariò in consensum trahi, ut non tam liberè cursum naturalem peragat sanguis, nec à sanguine serum secernatur, unde postea prædicti affectus subsequantur.

Stomachi quoque imbecillitas Statariam comitatur; instantibus enim & in figurâ erectâ stomachus necessariò pensilis est, non sic autem in sessili vitâ, & figurâ inflexâ, in qua ventriculus intestinis incumbit; hinc quoties stomachi passione aliqua laboramus, totum corpus ad anteriora inflectimus, ac genua, & crura contrahimus. Observatio doctissimi (e) *Bacconis* est, damnatos ad remiges, licet tot ærumnis expositos, satis pingues esse, & boni habitus; eò quia sedentes remigent, & artus magis quàm abdomen, & stomachum exerceant, quod etiam in Textoribus observatur, qui manus ac pedes eodem tempore exercent; partibus autem externis motis, & internis quiescentibus, pinguiora fiunt, & habitiora corpora, quàm in statione, ac deambulatione, quibus lassitudo facilè subsequitur.

Quare autem tanta defatigatio stationem, licet non adeò diuturnam sequatur, si conferatur cum deambulatione, & cursitatione, quamvis longâ, non indignum est disquisitione; communiter creditur, id fieri, ob motum tonicum musculorum omnium antagonistarum, tum extensorum, tum flexorum, qui stent in continuâ actione, ad hoc ut homo erectus persistet; ast opinionem hanc evertit Doctissimus (f) *Borellus*, qui demonstrat retentionem brachii in directum, fieri sine actione musculorum flexorum, sed per solam actionem extensorum, idemque fieri in figura erecta hominis, ubi omnes flexores feriari ait, operantibus solum extensoribus. Rationem verò, cur ex statione tanta fiat lassitudo, idem ingeniosissimus Scriptor ex continuatâ eorundem musculorum actione deducit; Naturam enim ait alternâ, & interpolatâ actione gaudere, & recreari, atque hinc fieri, ut deambulatio non tantam inferat lassitudinem, adeò ut stantes minus delassentur, si alternatim pedi uno insi-

X x 2 stant,

(a) Sat. 6. (b) l. 6. c. 1. (c) l. 12. *Ænei*. (d) lib. 2. *Noc. Art. c. 1.* (e) *Hist. Nat. Cent. 8.* (f) *de mot. Anima Prop. 131.*

stant; hunc Naturæ genium in Brutis animalibus observare est, sicuti in Pullis, qui pedi uni aliquandò insistant, altero sublato, ac in quadrupedibus, cum interdum observentur Asini, dum stare coguntur, alterum ex posterioribus pedibus stapedi imponere.

Non solum autem in corporis motionibus, grata est hæc alternatio, sed in omnibus penè naturalibus functionibus. Etenim si fixo obtutu objectum aliquod spectemus, si eundem sonum auribus percipiamus, si eadem epulæ in conviviis apponantur, si iidem odores nares pertingant; molestia percipitur; tam grata est Naturæ alternatio & vicissitudo. Sic *Hebræi* in Deserto cœlesti mannâ pasti *Ægypti* allia, & cæpas votis optabant, sic ut ait *Horatius*; (a)

(a) *Art. Poë.*

Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem.

Qui ergo Statariis Artibus addicti sunt, quotiescunque se offerat occasio, monendi sunt, ut cum possunt, continuatam stationem interrumpant, vel paululum sedendo, vel deambulando, vel quomodolibet corpus movendo. Id genus hominibus salubria erunt ea, quæ lassitudinem tollunt, & partium tonum restituunt, ut frictiones humidæ, fomenta, balnea. Pro Varicum verò curatione, Ulcerum, Renum, Herniarum, cæterorumque affectuum, consulendi erunt Practici Auctores, qui de his scripsere; non enim mihi animus est curationes particulares morborum, ne actum agere videar, instituere, sed Professoribus in praxi provectis innuere, quibus affectibus obnoxii sint Artifices.

De Sedentariis Artificibus, ac illorum Morbis.

CAPUT XXX.

Qui porrò Sedentariam vitam degunt, *Sellularii Artifices* propterea dicti, veluti Sutores, & Sarcinatores, suos particulares morbos patiuntur. Sutores propriè dicuntur, qui calceos suunt, unde (a) *Martialis* de Sutore quodam, ad tantum divitiarum à fortuna evecto, ut ludum, hoc est gladiatorium Spectaculum, populo exhibuerit, ad Musam conversus, sic ludit.

*Frangite leves calamos, & scinde Thalia libellos,
Si dare Sutori calceus ista potest.*

Sarcinatores verò sunt, qui vestes suunt, utrumque tamen Artificum genus, & quotquot alii Artifices, cum Viri, tum foeminae, qui sedendo opus aliquod moliantur, ob vitam sedentariam, & inflexam corporis figuram, dum totâ die sedentes, in Sutrinis Opificiis suis incumbunt, curvi fiunt, gibbosi, obstipo capite, quærentibus aliquid similes. *Simitas* verò potius est, quam vera gibbositas; nam simitas æqualis est, in quâ dorsi vertebræ æqualiter extuberant; etenim cum nonnisi curvi opera sua perficiant, fieri ne-

quit, quin vertebrarum ligamenta extrorsum vergentia distrahantur, & callositatem aliquam contrahant, ob quam ad naturalem suum situm redire nequeant. *Simitatem* observavit (b) *Wedelius* in Sutore jam sene, quam simitatem incurabilem ait fuisse ob neglectum in Juventute malum.

Sarcinatores autem dum vestimenta consuunt, cum ferè ex necessitate crurum alterum super femur inflexum cogantur detinere, crurum stupore, claudicatione, ischiade, non rarò tentari solent; quare sic (c) *Plautus*:

*Pervigilat noctes totas, tum autem interdiu,
Quasi claudus Sutor, domi sedet totos dies.*

Ridenda certè res est, Collegia isthæc Sutorum, & Sarcinatorum aliquandò intueri, diebus quibusdam festis ipsis solemnibus, cum per Urbem ritè ac bini procedunt, seu cum aliquem ex ipsorum Collegio vitâ functum, ad Sepulchrum comitantur, ridenda res est inquam, agmen illud incurvum, gibbosum, claudicans, & modò in hanc, modò

in

(a) l. 9. (b) Pathol. Dogm. Sc. 1. cap. 1. (c) Aulul. Ac. 1.

in illam partem propendens conspectare, quasi omnes, datâ operâ, ad hujusmodi spectaculum fuissent delecti.

Scabiosi quoque, decolores, ac mali habitus esse solent sedentarii Artifices, Sarcinatores potissimum, ac Mulieres, quæ suis in laribus die ac nocte, ut victum sibi quærissent, acu operantur, hæc enim mala inexercitatos comitantur, nam vitium capit sanguis, ni moveatur corpus; unde illius excrementa in cute resistunt, & universus corporis habitus defœdatur. Alvum quoque molliorem habent, secus quàm homines exercitati, quorum fæces paucae sunt, flavæ, duræ, sicuti docuit (a) Hippocrates. Apud eundem (b) Hippocratem exstat historia de Cleotimo Sutore, cui alvo liquefacta multo tempore, & calore oborto, juxta Hepar tumor tuberculofus ad imum ventrem descendit, & alvus liquefacta fiebat. (c) Similiter alium describit, qui in Sutrinâ decumbebat, & sanguinem è naribus effudit, cui postmodum secessus modici facti sunt.

Malâ igitur intemperie, & multâ vitioforum succorum redundantia laborare solent hujusmodi Artifices, ob vitam Sellariam, quam degunt, ac præsertim Sutores. Non sic tamen multi alii Artifices, qui sedendo operantur, uti Figuli, Textores, qui brachia & pedes, totumque corpus exercent; ac propterea saniores sunt, ut quibus sanguinis impuritates facilius per hujusmodi motum dif-

cutiantur. Omnes Sellarii Artifices lumborum dolore premi solent. Notum est Plautinum illud, *Lumbi sedendo, Oculi spectando dolent.*

Quænam præservatoriæ cautiones hisce Artificibus præscribi possint, quando causa occasionalis perstet, ac se, suamque familiam quotidiano victu sustentandi necessitas urgeat, ego non video. Purgationes tamen vere, & autumnis institutæ id præstabunt, ut tam ingens, non acervetur crassorum humorum multitudo, ac rariùs ægrotent. Monendi quoque sunt, ut festis saltem diebus, corpora exerceant, & plurium dierum ob vitam sessilem damnum, alicujus diei utilitate aliquâ ex parte compensent. Cum autem actu in lectis decumbunt, sive ob enaratos, seu alios affectus, humorum evacuatio molienda, ac partibus, quæ ex Artis ministerio magis laborant attentè prospiciendum, ad eas enim facilis est metastasis. In hanc rem locus memoratu dignus est apud (d) Hippocratem, ubi duos Artifices describit, manu laborantes, ut ipse ait, quorum unus sarmenta torquebat. Ambo cum à tussi vexarentur, *dextera resoluti cessaverunt à tussi;* subdit autem eos, *qui equitarunt, aut iter egerunt, in lumbis, ac femoribus resolutos esse;* tam prona via est, ut humores ad eas partes confluant, quæ nimis exercitæ firmitatem ac robur amiserint.

(a) Protre. (b) 7. Epid. n. 60. (c) 4. Epid. nu. 9. (d) 4. Epid. n. 27.

De Morbis Judæorum.

CAPUT XXXI.

Judæorum natio, cui nullam aliam similem inter homines reperire est, ut quæ nullibi sedem habet, & ubique gentium est, quæ otiosa simul, & negotiosa est, quæ neque arat neque occat, neque serit, metit tamen; hæc igitur natio, non tam vitio generis, ut vulgò creditur, seu ob pravum victum, quo utitur, quàm ob artes, quas exercet, variis morbis & ipsa exercetur. Putor etenim

tanquam innatus, & endemius Judæis falsè adscribitur; qui enim in plebe observatur, provenit, & quia sint illi angustæ domus, & res angusta domi; cum enim Hierosolymis degerent, ubi erat odorum copia, nitidos & benè olentes fuisse censendum est.

Omnes ferè itaque Judæi, ac plebs potissimum, quæ majorem illorum constituit numerum, Sedentarias, ac Statarias artes exer-

cent. Sutrinæ etenim, & vestium antiquarum reconcinnaioni addicta est, multoque magis inter ipsos Fœminæ, tum puellæ, tum nuptæ, quæ acus ministerio victum sibi quærunt; illæ etenim neque nent, neque petunt, neque texunt, neque ullam aliam Minervæ artem, quàm fuerdi, norunt. In hoc autem ita præstant, ac excellunt, ut vestes laneas, sericeas, & cujuscumque generis ita compingant, ut nullum futuræ vestigium appareat; Romæ vocant *rinacciare*. Quare vestibus laceris ex pluribus frustulis egregiè compactis popello incauto illudunt, ac tali mangonio victitant.

Opus id multam exigit oculorum intentionem, propterea Mulieres omnes Hebrææ, sutorio operi intentæ totâ die, ac ad multam noctem, ad tenuissimum filum lucernulæ, ac languidulum lumen, quale habent sepulchrales Lucernæ, non solum omnia sedentariæ vitæ incommoda subeunt, sed etiam temporis progressu multâ visus imbecillitate laborant, ut cum 40. ferè annum attigerint, lusciosæ, ac Myopes evadant. His accedit, quòd cum in omnibus ferè Civitatibus Judæi malè habitent intra vicos angustos conclusi, ac Mulieres Hebrææ, quolibet Anni tempore, ad fenestras apertas pro lumine captando consistant, opus suum exercendo, fit ut illarum capita varias adsciscant ægritudines, ut cephalalgias, aurium ac dentium dolores, gravedines, raucedines, lippitudines, unde plurimæ ex his, saltem è plebeculâ, surdastre sunt, lippæ, ut superius de Sutoribus diximus.

Homines porrò in Tabernulis suis totâ die, aut sedentes, vestes consarcinando, aut stantes observando, cui centones suos veteres divendant, omnes ferè cachectici sunt, melancholici, tetrici, ac ut plurimum scabiosi; pauci enim sunt ex Hebræis etiam ditioribus, qui pruriginoso aliquo affectu non laborent, adeò ut talis fœditas morbus ipsis gentilitius credatur, & quasi hæreditarius, ut qui Elephanticæ labis, Judææ genti olim familiaris, tanquam soboles existat.

Præter sutorium opus, gens Hebræa pro more habet, saltem in Italiâ, Culcitræ laneas, postquam ad annos aliquot in cubilibus, ob quotidianum cubatum, lanâ compressâ, duriores redditæ fuerint, illas resarcire, lanam super crates vimineas virgis verberando, & excutiendo, sicque molliores culcitræ pro faciliiori cubatu reddere, quo ministerio lucrum non parvum per Civitatis domos hinc inde referunt: verùm Lanam illam veterem multoties profectò permictam, & conspurcatam, sic excutiendo, & carminando, multum fordidi pulveris per os hauriunt, unde graves noxas persentiunt, tussim vehementem, dyspnœam, & stomachi subversionem. Multos ex his ego novi ab hujusmodi exercitio malè mulctatos, ac ad tabem insanabilem deductos, ipsismet fatentibus, ac Artem hujusmodi tanquam sui exitii causam execrantibus. Pulverem hunc, non tam exitialem ex lanâ veterascente, quàm ex impuritatibus è cubantium corporibus in ipsâ relictis esse crediderim. Nobis certè pro more est, ubi aliquis ex familiâ mortuus fuerit, & iusta illi fuerint persoluta, Lotricibus Lintea, Indusia, & quidquid aliud ægrotudinis tempore usui fuerit, tradere repurganda, & emaculanda, nec non Judæum accersere, qui culcitræ laneas in aprico loco ritè excutiat, ac repurget; quare gens ista, non secùs, ac Libitinarii, in hoc opere non potest, quin morticinum aliquod combibat, & eodem tempore Pulmones labem aliquam contrahant.

Ex lineis, & cannabinis vestibus veteranis, longoque usu attritis, aquâ remollitis, putrefactis, & contusis, ut norunt omnes, Charta scriptoria conficitur, ingenioso sanè, ac admirando artificio, Veteribus incognito, qui pro scriptione, ceratis tabellis, membranis, seu papyro ex Ægypto advectâ utebantur. Gens ergo ista quæ lucro inhians, pro more habet publicos proventus conducere (uti etiam antiquitus, de quo (a) *Juvenalis*) spolia ista, per Urbem vicatim clamitando, vili pretio emit & colligit, ut postquam ex

iis

(a) Sat. 3.

iis ingentem massam collegerit, illam chartariis Artificibus divendat. Cum ergo ad lares suos Judæi fascibus istis coemptis onusti redierint, ipsos diligenter evolvunt, ac advertunt, ne quid lanei, vel sericei operis intermixtum sit, id enim abjiciunt, tanquam inutile ad chartam conflandam (quamvis in Museo Septaliano Charta Chinensis ex Serico conflata ostendatur) postmodum ex ejusmodi sordidis spoliis magnam struem in Tabernis suis conficiunt. Mirum est autem, & vix credibile quàm teter halitus exspiret, quotiescumque Camarinam illam movent, & saccos ingentes implent, ut ad Chartariorum Officinas sordida merx ista deferatur.

Tussiculosi ergo, anhelosi, nauseabundi, vertiginosi, in hujusmodi opere fiunt. Quid enim sordidius, quid magis abominandum excogitari potest, quàm sordium omnium in unum collectus cumulus, ex hominum, mulierum, cadaverum, inquinatis spoliis, ut miserandum non minùs, quàm horrendum spectaculum sit, Currus hujusmodi paupertatis, ac humanæ miseriæ reliquiis onustos intueri.

Videndum itaque, quomodo genti huic succurramus, ne tam malè ab Artibus suis afficiantur. Ego quidem iis, tum maribus, tum foeminis in opere sutorio occupatis, nihil magis salutare censeo, ac magis commendo, quàm corporis exercitium, quo nihil præstantius; ad obstructions expediendas, nativum calorem roborandum, coctiones perficiendas, transpiratum promovendum,

& scabiem fugandam. Suffluerentur itaque, Mulieres præcipuè, quæ sutorio operi sunt intentæ, horas aliquot in valetudinis gratiam, ut corpus recreent, ac manus, & oculos de tabulâ, ut dici solet, semoveant, ne oculis captæ inertem postea, & miserabilem vitam trahere cogantur. Purgationes iisdem frequentes ex usu erunt, sed blandæ, ut ex electuario lenitivo, pillulis ex aloë, Rheobarbaro, & similibus, ne tam magna humorum congeries, in illarum corporibus cumuletur; non ità verò V. S. iis salutare esse veluti purgationem, mihi compertum est; facile enim in iis exsolvuntur vires, ob sanguinem spiritibus effœtum, & evanidum, præter id, quod illorum mentibus altè infixâ hæret opinio (quæ tamen non multum verò abludit) imbecillitati visus, nihil magis perniciosum, quàm V. S. Cauteria brachiis, vel femoribus facillimè admittunt, ac salubria deprehendunt, cum Natura Emislarium habeat, per quod impuritates paulatim excernantur.

Iis porro, qui attritis indumentis colligendis, ac culcitris repurgandis addicti sunt, valentiora remedia præscribenda, quæ particulas absorptas per inferiora, vel superiora, quod expeditius, educant. Stibiata propterea magis ex usu erunt, nec non alexipharmaca, quæ virulentiam expugnent, veluti aceta Theriacalia, Theriaca ipsa, & similia; Os etiam, dum operi intenti sunt, oxycrato identidem colluendo, faciem pariter ac nares obvelando, ne atomi illæ volantes, corporis penetralia tam facile subeant.

De Curforum Morbis.

CAPUT XXXII.

PRiscis temporibus, quibus *Ars Gymnastica* colebatur, inter cæteras exercitationes, non solum propter gymnica certamina, sed bellica quoque, numerabatur cursus; exercebantur enim in publicis Gymnasiis Pueri, tum Ingenui, tum Servi, ac à Pædotribus ad cursum instruebantur, nam

in ludis & publicis spectaculis Stadium currebant, ut coronam lucrarentur.

Hujusmodi exercitii genere homines, ad prælium aptiores reddebantur, nimirum, veluti agebat, *Vegetius*, *ut majori impetu in hostes ruerent, ut loca opportuna celeriter occuparent, vel hostibus id facere volentibus præoccuparent,*

cuparent, ut fugientium terga facilius comprehenderent; quod exercitationis genus apud Turcas in hos fines, laudandâ disciplinâ in usu est, militiam suam ad celerem cursum assuefaciendô. (a) Plato fœminas quoque, in cursu exercendas volebat, ut ad militaria munia, & patrios lares tutandos suam operam præstarent. Principes, & Imperatores, non solum (teste Suetonio) sed & nobiles Romani quoque suos Cursores habebant, quos Pueros à pedibus appellabant. Nostrâ hac ætate talium exercitationum obsolevit usus; Principes solum, aut Viri Nobiles, Servos habent, quos Lachè appellant, quorum munus est Cursum, ac Rhedas præire velociter currendo, seu interdum cum literis locum aliquem adire, ac responsa ad suos Dominos magnâ pernicitate redeundo referre.

Id ergo hominum genus, à variis morbo-
sis affectibus vexatur. Herniosi ut plurimum
fiunt, & Asthmatici, quod infortunium
etiam in Equis Cursoribus persæpè animad-
vertimus; Hæmoptoici quoque non rarò eva-
dunt; Sic Acanthio Servus apud (b) Plautum
ex nimio cursu cum Hero conquerens, penè
confectus, ut vix halitum duceret, sic
ajebat:

*Tua causa rupi ramicem, jamdudum sputo
sanguinem.*

cui Herus Chremes respondens,

*Resinam ex melle Egyptiam vorato, sanum
feceris.*

En quomodo, antiquitus quoque, resinacea
in morbis pectoris commendabantur: Maci-
lenti præterea fiunt, juncei, ac tanquam
Canes Venatici, absumptis unâ cum sudore
partibus sanguinis spirituosioribus, ac simul
lymphâ nutritiâ; Morbis quoque capitis
vexari solent, unde (c) Aristoteles quærebat,
qui fieret, ut cum motus excrementa ad in-
feriora deturbare soleat, cursus velox capi-
tis morbos accerseret, cujus rei (omissis iis,
quæ à Septalio, Guastavino, & aliis expo-
sitoribus dicta sunt) vera causa est, quod in
concitato cursu, pulmonares vesicæ inflen-

tur, ac reduci sanguini per venam cavam
supra Cor veluti remora injiciatur, ne tam
liberè in vasa pneumonica influat, ex quo
fiat, ut in capite necessario restagnet, &
graves morbos excitet, quod non evenit in
cursu moderato, qui potius aptus est humo-
res ad inferiora promovere.

Cursores præterea in acutos, & graves pe-
ctoris morbos persæpè incidunt, veluti Pleu-
ritides, Peripneumonias; ventis enim, ac
pluviis expositi, vestibisque levis armaturæ
induti, cum toti sudore diffuant, ac post-
modum perfrigerentur, cutis poris obstru-
ctis, non possunt quin exitialibus morbis cor-
ripiantur, ac præcipuè in partibus spiritali-
bus, quæ in cursu magis laborant, & in-
calescunt; Urinas quoque cruentas interdum
mingunt, venulâ aliquâ in Renibus disru-
ptâ, quam ob causam (d) Celsus, ubi renes
fuerint malè affecti, cursum improbat. Herni-
osi quoque faciliè fiunt, peritonæo ob æ-
rem nimis compressum & cohibitum dis-
rupto vel dilatato; hinc (e) Paulus Aegineta
scripsit, iis, qui bubones & rupturas ha-
bent, à cursu cavendum esse.

In cursu majorem esse aëris inspirationem,
quàm expirationem, pro certo est; ut vi-
res enim ad cursum continuandum persistent,
necesse est, ut Aër intra Thoracis caveam
cohibeatur; laxatis enim per multam exspi-
rationem Thoracis musculis, concidere ex-
perimur vires; inflato verò Thorace, Pul-
monibusque distentis, musculorum, ac fibra-
rum totius corporis tonus firmatur. Si tamen
cursus sit nimis concitatus, ac longus, mul-
to Aëre oppletis Pulmonibus, Pulmonares
vesicæ inflantur, & sanguini à dextro cordis
sinu per vasa pneumonica transeunti, remora
injicitur, arctatis quippe, & compressis du-
ctibus; hinc vasorum ruptiones, & sangui-
nis rejectiones contingunt, quod etiam ob-
servat (f) Galenus. Ob eandem causam asth-
maticæ passionis iisdem oboriuntur, tum pri-
mariæ, tum secundariæ, id est convulsivæ,
acris feri nempe per musculos intercostales dif-
fusionem

(a) 2. de leg. (b) Menæ. Act. 1. (c) Sec. 5. Prob. 9. (d) l. 8. c. 4. (e) l. 3. c. 53. (f) 6. Epid. com. 2. & 7. Meth.

fusionem factâ, ipsoque ad violentam contractionem cogente. *Enecat me spiritus, vix differo anhelitum*, aiebat (a) *Cursor* apud *Plautum*. Hinc fit, ut nostrorum temporum *Cursor*es, ubi 40. Annum attigerint, ab hoc ministerio tanquam emeriti ad publica Nosocomia ablegentur. Mihi profectò *Cursor*es nostri, quos passim videmus in Civitatibus anhelantes, præpeti cursu *Dominorum* suorum *Rhedas* anteire, mihi inquam, ejusdem conditionis esse videntur, ac illi, quos eleganter delineavit *Ælius Spartianus* in vitâ *Imperatoris Veri*, qui suorum *Cursorum* humeris alas aptarat, & variis ventorum nominibus appellabat; nostris enim, si non humeris, saltem pedibus, servilis necessitas addidit alas. Labet autem hic *Scriptoris* referre verba. *Jam illa leviora, quod Cursoribus suis, exemplo Cupidinum frequenter, alas addidit, eosque Ventorum nominibus sæpe vocitavit, Boream alium, alium Notum, item Aquilonem aut Circium, cæterisque nominibus appellans, & indefessè, atque inhumaniter faciens cursitare.*

Cursoribus etiam lien non rarò intumescit, laxa enim hujus visceris compages, ex nimis concitato motu, sanguinis plus excipit, quàm dimittat, undè serosus humor in illius cavitatibus restagnans, inflationem facit; Lienem propterea *Cursoribus* solitum antiquitus muri, quod illis in cursu impedimento esset, scripsit *Plinius* (b) sic modò descriptus *Servus plautinus*:

Genua hunc Cursorem defecerunt,

Perii, seditionem facit lien.

Hæc igitur sunt *Cursorum* vitia, quæ porò ipsimet multâ intemperantiâ, in victu, fovent, ac nutriunt. Ab *Herniis* facillè se præ-

munire poterunt subligaculo, antequam ab ejusmodi infortunio corripiantur, quod illis familiare est; extenuationem quoque, & carniū absumptionem reparare poterunt, non solum victu humectante, sed mollibus, & oleosis frictionibus, ac Balneis, ubi otium illis suppetat; hisce remediis occurrent quoque cutis constipationibus, quibus post ingentes cursus, & sudationes obnoxii sunt. Identidem quoque venam secando, vasorum ruptiones, & sanguinis rejectiones præcavebunt, quod remedii genus, ubi ex gravi aliquo affectu decumbant, nequaquam omittendum. In *Cursoribus* enim nulla pars magis laborat, ac imbecillior fit, quàm *Pulmones*. *Labor articulis, carnibus cibis, somnus visceribus*; aiebat (c) *Hippocrates*. Motu enim, & cursu roborantur articuli, sicuti otio, & exercitationis intermissione languescunt, ac torpent; non sic autem *Pulmones*, qui in violento cursu incalescunt, & naturalem suum tonum amittunt.

Hisce remediis, ac monitis *Cursorum* incolumitati erit consulendum; at id genus hominum *Medicorum* consilia, & præsidia non exposcit, nisi cum actu decumbunt, seu ab aliquo ex dictis affectibus, ob cursale ministerium detinentur, quibus in casibus, non prorsus inutile erit nosse, quo exercitii genere utantur.

Cum à viscerum, ac lienis potissimum obstructione malè habent (iis remediis adhibitis, quæ infarctus expediunt, qualia sunt chalybeata) moderata ambulatio loco remedii erit; sic apud (d) *Plautum*, *Cappadox Leno* se quasi liene cinctum cum *Palinuro* conquerens; *Lien disruptum est*, ait, cui respondit alter; *Ambula, id lieni optimum est.*

(a) Menzsch. Act. 1. (b) l. 11. c. 37. H. N. (c) 5. in 6. Epid. (d) Curcul. Act. 2. Sc. p.

De Morbis Equisonum.

CAPUT XXXIII.

IN eandem classẽ satis commodè referri possunt *Equisones*, qui in *Hippodromis* ad *Equos* perdomandos, & instruendos operam

suam impendunt, nec non & *Tabellarii*, qui mutatis *Equis* propter publica negotia, & commercia literas huc & illuc deferunt; iisdem

dem enim pene morbis teneri solent, ac paulò antè descripti Curiores. Herniosi etenim facile fiunt, Asthmatici, ac præcipuè Ischiadici, quem affectum Scytharum proprium esse scripsit (a) *Divinus Præceptor*, cum vitam degerent in assiduâ equitatione, ac eandem ob causam infæcundos esse. Ruptionem quoque vasorum pectoris inferre solet continua equitatio, uti annotat (b) *Ballonius*, si cuti non parvam labem renibus, ut non raro Equifones sanguinem mingant, ac aliquando lumborum resolutionem patiantur. *Qui equitarunt, aut iter fecerunt, in lumbis, ac femoribus resoluti sunt*, verba sunt (c) *Hippocratis*; fissuræ quoque in ano, & mariscæ iisdem oboriri solent, ac præcipuè cum equos succussatores exercent, ac sine ephippiis, ad quod morbi genus alludens (d) *Martialis* sic loquitur,

Stragula succincti Venator sume Veredi,

Nam solet à nudo surgere fucus Equo.

Memini Juvenem quendam, Hippodromi nostri Equifonem satis elegantem, olim me convenisse, qui multo cum pudore, multisque protestationibus suæ honestatis, testes Superos vocando, mihi dixit se ad longum tempus sycosi in ano laborare, quem iussi hilari animo esse, nec quicquam fœdi de illo me suspicari, cum id Artis, cui se addixerat, esset vitium.

In clunibus quoque, ac interfœmineo, iisdem fieri solent ulcera diuturna, dysepulotica, & callosa, & varices in cruribus. In hanc rem pulcherrima historia exstat apud (e) *Hippocratem*, quam hic referre lubet ex versione Fœsii. *Qui ad Elealcis fontem habitabat ad sex annos hippurin habuit, & inguinum tumorem, varicem, & diurnas defluxiones in coxendicem, aut articulos.* Morbum igitur ex equitatione nimia contractum, hippurin vocat *Hippocrates*, ulcus callosum nimirum in clunibus, veluti interpretatur *Vallesius*. En quot mala Equifonibus, & cunctis, qui intemperanter nimis equitatione oblectantur, solent contingere. Horum omnium affe-

ctuum ætiologiam, reddere non arduum opus esset; valida enim concussio potis est universam totius corporis œconomiam, tam solidarum, quam fluidarum partium, evertere; omnia enim viscera à vi,

Succussatoris tetri, tardique Caballi, uti ait *Lucilius*, concutuntur, ac à sede suâ naturali penè dimoventur, sicuti & tota massa sanguinea susque deque perturbatur, ac in naturali suo motu pervertitur; hinc defluxiones, seu seri stagnationes in articulos, vasorum ruptiones in Pulmonibus, Renibus, Ulcera, & Varices in cruribus, ob retardatum sanguinis refluxum, dum in iis præcipuè, qui Equos instituunt, femoris & crurum musculos intentos esse necessum est, ne deficiantur. Profecto si perpendamus, quanto virium nisu opus sit, cum quis Equo currenti insidet, vel illum ad varios motus instruit, cum totum fere corpus in actione tonicâ, & magnâ musculorum contentione detineatur, mirum non erit, si prædictis affectibus teneantur Equifones.

Martianus egregius *Hippocratis* (f) Commentator locum quendam exponens, ubi *Divinus Præceptor* statuit, qualem potestatem habeant in nostri corporis statu permutando cursus longi, curvi, sensim facti, reversivi, circulares; rationem affert elegantissimam, quare circularis cursus tantoperè lædat, Equifonum exemplo allato; hæc autem sunt illius verba. *In circulari cursu corpus vehementius laborat, quia dum homo in orbem currit, corporis moles, & pondus, uni tantum parti incumbens, eam mirum in modum aggravat, unde corpus vehementer defatigatur, & ideo, hoc cursus genus omnium maximè corpus extenuare potest. Quam quidem veritatem confirmabunt Equifones, quandoquidem plus laborant Equi in hac indefiniti cursus exercitatione, unius horæ spatio quàm duarum in recto, circularesque eos adeò enervant, ut nullus quamvis robustissimus Equus, dimidiatæ horæ spatio cursum circulare tolerare valeat.* Præcipua autem eorum, qui Equis perdomandis, ac instruendis addicti sunt,

(a) De Ac. Ag. & Voc. (b) Defin. Med. p. 81. (c) 4. Epid. n. 17. (d) l. 14. 84. (e) 7. Epid. c. finem. (f) 2. de Diz. Vesl. 456.

cura ac diligentia in hoc versatur, ut in cursu circulari, & indefinito, ut illum appellat *Hippocrates*, Equos exerceant.

Infecundos, & ad coitum impotentes fieri assidue Equitantes, exemplo de Scythiis allato, ex *Hippocrate* superius dictum, quod fieri credendum, eò quia lumborum, & partium genitalium robur, ex assiduâ illâ succussatione dissolvatur. Contrarium tamen visus est sensisse (a) *Aristoteles*, qui literis prodidit, Equitantes libibinosos esse, ob continuam pudendorum incalcescentiam, & confricationem; quod equidem de moderatâ equitatione, & super gradarium, & tolutarium, Equum, est intelligendum. Magna ergo sunt incommoda, quæ hujusmodi exercitationis genus consequuntur, ac præsertim super Succussatorem, & Cursualem Equum, ut (b) *Cassidori* vocabulo utar, qui Cursuales Equos eos appellabat, quibus utebantur Tabellarii, & nos vocamus (*Cavalli da posta*) quos *Theodoricus Rex* edicto vetuit, ne ultra centum libras onerarentur, absurdum quippe existimans, ut à quo celeritas exigitur, ponderibus opprimeretur.

Non ibo tamen inficias, quin multa quoque commoda ex moderatâ, & leni equitatione consequantur, ut interdum remedii loco sit, ad chronicos morbos profligandos; etenim commoda equitatio ex (c) *Hippocrate* calefacit, exsiccatur, extenuat, & ab *Avicenna* ad exturbandos lapillos à Renibus, & urinam ciendam commendatur. Inter recentiores *Thomas Sydenham* ad Hepatis, ac lienis obstructions expediendas, equitationem magnis laudibus extollit. Memini me Equisonem juvenem curandum habuisse, qui cum ab acutâ febre evasisset, moxque lienosus factus, ad Hydropem propenderet, hortatu meo, cum ad solitum ministerium, licet imbecillis ac luridus, rediisset, unius mensis spatium integræ valetudini est restitutus.

Ad Equisonum classem, referendi Aurigæ, quibus non exiguus labor est aurigandi munus, illis enim necesse est in assiduâ & tonicâ contentione, utriusque brachii musculos

habere, ac utrâque manulora fortiter detinere, ut Equos in officio contineant, nisi enim suo munere ritè fungantur, persæpè obvenit quod scripsit *Virgilius*,

Fertur Equis Aufiga, neque audit currus habenas.

Priscis temporibus ad ludos, & spectacula in magnâ æstimatione erat aurigatio, ut Principes Viri id pro honore ducerent interdum; sic *Suetonio* teste *Nero* ipse aurigare, atque etiam spectari sæpius voluit, quod idem facere solitus *Caligula*, nullis, nisi ex Senatorio ordine aurigantibus. Nostris quoque temporibus non desunt Nobiles Viri, quibus currus benè regere, pro oblectamento sit.

Quòd verò curationem eorum Affectuum attinet, quibus Equisones ac Tabellarii teneri solent, Lectorem non adeò morabor; prostant enim apud Practicos hujusmodi curationes; quas quilibet adire poterit, ubi tales affectus sint curandi; id potissimum advertendo, ut causa occasionalis, amoveatur. Cautiones quasdam tantummodò lubet proponere, quas equitantibus usui esse posse existimo. Ne ob nimiam equitationem, disrupto, aut laxato peritonæo, Hernia contingat, subligaculum gestandum; sic enim facilis est præservatio. Salubris nonnullorum consuetudo est, non adeò longis suppedaneis uti, ac multò magis, si quis sit herniosus, ac illi interdum necessaria sit equitatio, brevi stapede erit utendum. Ubi suspicio aliqua esse incipiat, de vasis alicujus rupture in Thorace, seu Renes, & Vesica laborare cœperint, hujusmodi exercitium ablegandum, nihil enim his partibus equitatione magis noxium.

Percelebris olim Equiso, ac alter *Messapus* Equum domitor ac Institutor, fuit *Ludovicus Corbellus* Mirandulanus Civis, ut ob sui præstantiam in instruendis Equis, ad Aulam *Philippi Quarti Hispaniarum Regis* accitus fuerit. Hic tandem post multam equitationem, magnam sanguinis vim per os rejecit, ac paucos post mentes, irritis omnibus medicis præfidiis,

Y y 2

(a) Sc. 4. Pro. 12. (b) l. 5. Ep. 5. (c) 2. de Dix. n. 28. l. 3. Fen. 19. T. 1. Sc. 4. de Col. Bil.

diis, eò deductus est, ut in dies moriturus crederetur; ille nescio quo instinctu, cum omne ferè alimenti genus respueret, carnem suillam appetere se dixit, quâ comestâ, me-

lius habere visus est, ac eâ postmodum elixâ, & præcipuè ex lactente porculo, usus est, quo cibi genere supra annum vitam produxit.

De Bajulorum Morbis.

CAPUT XXXIV.

IN populosis Civitatibus, maritimis præsertim, uti *Venetis*, ob magnum hominum variis è locis confluum, & mercium copiam, ingens visitur Bajulorum multitudo; pernecessarius enim est illorum usus, ad apportandas, & exportandas merces è navibus onerariis. Videamus itaque quibus morbis laborare soleant homines isti clitellarii, uti illos appellat (a) *Plautus*. Hi ergo ex magnorum ponderum super humeros gestatione, varios, persæpè, cosque satis graves morbos, patiuntur; cum enim magnâ omnium muscutorum contentione, ac præsertim Thoracis, & Abdominis, spiritum, & anhelitum continere illis necesse sit, non rarò vasorum pectoris ruptiones contingunt. Bajulus etenim, cum primò ponderi humerum supponit, multum aëris inspirat, ac postmodum parum expirat; quare pulmonares vesiculæ valde inflantur, ita ut vasa pneumonica sanguinem deferentia, & excipientia, ob compressionem, munere suo non ritè fungantur, propterea nil mirum, si vasa sanguinea nimis distenta facillè disrumpantur.

Eandem ob causam, fracto muscutorum Thoracis tono, & Pulmonum structurâ vitiatâ, Bajuli facillè asthmatici fiunt, Pulmonibus persæpè, ob spiritum diu detentum, costis adhærentibus, uti ex Cadaverum sectione non semel observavi. Varices quoque prægrandes iisdem in cruribus suboriri solent, sanguinis nempe motu, ob femorum & crurum musculos nimis distentos, ad superiora retardato, unde fit, ut venarum in valvulis dilatatio contingat. Omnes præterea gibbosi temporis progressu fiunt, dorsi vertebrae ad

anteriora inflexis, & habitum in tali situ contrahentibus. Quamvis autem Mechanicæ regulas non calleant, Natura tamen ipsos docuit, facilius gestari pondera super humeros, pectore incurvo, quàm recto corpore.

Herniosi quoque non rarò fieri solent Bajuli; etenim dum spiritum cohibent, facili negotio Peritonæum disrumpitur, vel dilatur. (b) *Hildanus* casum refert Fabrilignarii, cui ex elevato pondere, omentum prolapsum est in scrotum, & mors die septima subsequuta est. Phtisi quoque eosdem obnoxios esse tradit (c) *Felix Platerus*, casum referens Lapidæ & aliorum, qui ingentia pondera elevando, sanguinem per os rejectarunt.

Casum non ab similem, & notatu dignum habemus ex (d) *Hippocrate* his verbis. *Qui Asinum ex pacto elevavit, statim febricitavit. 3. 4. 7. 8. sanguis erupit, judicatus est, alvus erupit.* Cum Bajulus ille suarum virium jactator, statim febricitaret, indubium est, magni illius ponderis elevationem, causam occasionalem febris fuisse; ex qua parte tamen sanguinem effuderit, non indicat *Hippocrates*; *Vallesius* in commento putat è naribus prodissè, & hoc pacto solutam febrem, & alvum humidiorē factam, cum ex aphoristico documento, *Ubi sanguinis fluxerit multitudo, quacunque ex parte, alvus soleat fieri fluidior.* In historiis epidemicis tamen (e) *Hippocrates* pro more habet, verbum illud addere è naribus. Quacunque verò ex parte sanguis eruperit, constat facillè esse in hisce hominibus è pectore, è naribus & hæmorrhoidibus quoque, sanguinis rejectionem, unde postea graves morbi subsequantur.

Tot

(a) In Mostel. (b) Cent. 1. Obs. 72. (c) Qu. Pat. Q. 5. (d) 4. Epid. n. 13. (e) 4. Aph. 27.

Tot ergo modis Bajuli ab Arte, quam exercent, malè vexantur; propterea *Medico Practico* non inutile fuerit proprios, & peculiare illorum morbos nosse, quapropter ubi consilium exposcant, vel actu decumbant, solitâ cautione erit procedendum. Quoniam verò id genus hominibus mos est, pleno victu virium robori studere, uti mos erat Athletis, idcirco in illorum curationibus sanguinis missio primas tenebit, tum & quæ stomachum expurgent, nec non quæ lassitudinem tollant, ut balnea, frictiones, ac similia. Quia verò herniis obnoxii esse solent, monendi sunt, ut ad præcautionem subligaculis utantur, nec miloniano ausu, ut interdum solent, invicem decertent, quis in magnis ponderibus gestandis robustior sit, ne iis contingat, quod illi evenit, qui ex pacto Afrum elevavit.

In hanc rem liceat mihi Mechanicum Problemata proponere, scilicet cur Geruli facilius gestent onera super alterum ex humeris curvi, & proni, quàm recti, quando recti majori robore ac sine casus periculo, deberent pondera sustinere, eo modo, quo Columnæ & Trabes in situ recto ad Horizontem ingentes sustinent moles; sic Mulieres nostrates rusticæ super caput ingentia pondera ad centenas libras, ad aliquot milliaria, ad Urbem deferunt; at istæ semper rectæ incedunt, ac sedulo cavent, ne quicquam à perpendiculari deflectant, alioquin sub pondere conciderent. An id fieri censendum, quia pondus in situ erecto Claviculam, Os parvum, premeret, ac magis in medio, quàm in extremitatibus, adeo ut facile illam posset confringere; in situ verò inflexo, & ad anteriora prono, pondus super Omoplatam, Os magnum, latum & robustum incumbens, minùs dolorificam pressionem inferat, nec tam facile illam possit infringere, hancquè ob causam

Bajuli, sic facilius, & tutius pondera gestari advertentes, curvi incedunt? id autem verisimile videtur, idem enim Corpus grave minùs dolorifica pressione sustinetur v. g. à totâ manu, quàm solo digito; sicuti etiam pila aurea v. g. unius libræ in manus volâ majorem pressionis sensum efficit, quàm pila lignea ejusdem ponderis; quia pila aurea minoris molis, totam vim suam in minores partes subjectas exercet, quàm pila lignea. Pondus ergo super Bajuli humerum in situ curvo adaptatum, præterquam quod super robustiorem partem incumbit, pluribus quoque corporis partibus innititur, quàm si corpus Bajuli esset in situ recto, live corpus grave sit solidum, ut lignum, seu flexile, ut Triticus Sacculus, ideò melius toleratur, & ob hanc causam Bajuli, pondere imposito, illico ad anteriora curvantur, Clunibus ad posteriora exporrectis, ut in directionis lineâ perstet gravitatis centrum. *Venetis, ac Ferrariæ*, observavi onerarios hosce homines; saccos tritici, aliaque pondera, non super humerum, ut nostris mos est, sed super eolum, & dorsi vertebrae gestare, ita ut pondus super totum dorsum gestantis incumbat, ajuntque sic minùs sub pondere laborare, ac premi, quàm si super alterum ex humeris pondus ferant, quod rationi congruum est; adeò verum est Poëtæ illud, *Leve fit, quod bene fertur onus*. Mulieribus verò super caput magna pondera gestantibus, necesse est rectas incedere, nam si caput inflecterent, corpus grave illi superincumbens, extra directionis lineam positum, necessariò caderet, facile præterea magnos canistros, cum admiratione spectantium, super caput gestant, rectæque & agiles incedunt, quia pondus super calvariam, Os robustum, & concameratum, ac super vertebrae directè incumbens, positum est.

Quamvis ob tot rerum vicissitudines multa Veterum instituta obsoleverint, veluti Athletarum, & Gladiatorum Spectacula, quæ ludos, & munera vocabant, quasi ludus, & egregium munus esset, hominum lanienam populis exhibere; lubuit tamen pauca quædam de Athletis, ac illorum morbis perstringere, ut saltem appareat; quam accurata esset antiquitus Medicorum solertia in examinandis, & curandis Artificum morbis. Nemo in Medicinâ tam novus hospes est, nec quisquam in Scholas Medicas pedem immisit, ad cujus aures non insonuerit Hippocraticum illud Oraculum, *Habitus Exercitatorum* &c. cujus genuina expositio tot ingenia diu exercuit, ac torfit, tot editis commentariis, quibus nihil adjicere, auderem, postquam Celeberrimus L. Tozzius, Archiater olim Pontificius, Aphorismorum Hippocratis solidam ac veram interpretationem juxta Recentiorum dogmata aggreffus est.

Magna profectò antiquitus ob ludorum frequentiam Athletarum, & Palæstritarum erat multitudo; neque enim servile erat exercitium, sed liberorum quoque & nobilium Adolescentum, qui à Pædotribis ad varia exercitationum genera erudiebantur; sic apud (a) Terentium, Parmenio Thaidi Juvenem offerens, ajebat:

Fac periculum in literis, fac in palestra;

In Musicis, quæ liberum scire æquum est,

Adolescens solertem dabo.

Quare satis frequentes contingebant casus, quibus Athletæ medicâ ope indigerent. Affectus autem quibus corripri solebant, erant Apoplexiæ, Syncopes cardiacæ, Catarrhi suffocativi, vasorum sanguinis in pectore ruptiones, ac frequentes repentini interitus. Horum affectuum causa potissima erat, sum-

ma humorum plenitudo, ac vasorum distentio, ut sanguinis motus vel insigniter retardaretur, vel prorsus tolleretur; hinc venarum interceptiones, ut hippocraticâ phrasi utar, sanguinis scilicet restagnatio, ac fluidorum omnium stasis, ut necesse foret subitam mortem subsequi; quod eò frequentius contingebat, quia ab otio & opiparo victu pro virium robore, ad luctam & palæstram transitum facerent; periculosius est enim ex (b) Hippocratis Oraculo transire ab otio ad negotium, quàm à negotio ad otium. In vehementi quippe exercitatione valdè incalescit, ac rarefcit massa sanguinea, ut non tam promptè fieri possit sanguinis ab arteriis in venas elutriatio, seu non tam citò per venas remeet, veluti meat ac discurrit per arterias, multòque minùs ubi adfit summa Vasorum plenitudo.

Qualis porrò esset Athletarum victus, & quàm elegans, satis expressit (c) Cœus Senex, in historia Biantis his verbis. *Bianti pugili, cum natura vorax esset, contingit ut in affectiones cholicas, bile sursum, & deorsum exeunte, delaberetur, ex carnis esu, maxime verò ex porcinis carnibus crudioribus, & ex ebrietate Vini odorati, & placentis, ac dulciariis ex melle, & cucumere, & pepone, lacte, & polenta recenti.*

En quomodo se infarciebant Athletæ, ut eufarciam, & fortes habitus sibi adsciscerent; sic Aristoteles (d) scripsit Athletas variis formis affici, eò quòd tam varios cibos conficere, & æqualiter distribuere nequirent; quare non immeritò (e) Plato Athletas vocabat somnolentos, ignavos, & vertiginosos.

Galenus (f) quoque pluribus in locis Athleticam artem, multis probris oneravit, ac tum animo, tum corpori damnosam appellavit,

(a) in Eunuchis. (b) De ra. Vic. in ac. n. 24. (c) 5. Epid. n. 27. (d) 4. de gem. Ani. c. 3. & 8. Po. (e) 3. de Rep.

(f) Suas. ad bonas artes & l. ad Thrasyb.

vit, suo periculo forsan edoctus, ut ex eodem habemus; annum enim agens trigessimum, ut ipse ait, cum (a) *Romæ* degeret, inani forsan gloriâ pellectus, ut inter strenuos palæstritas haberetur, dum in Gymnasio se exerceret, humeri luxationem passus est, ob quam gravissimum vitæ periculum subiit, ut videre est ex curatione illi adhibitâ, & ab eodem descriptâ, cum parum abfuerit, quin nervorum distentione corripere, adeo ut illi necessum fuerit, totam diem, ac noctem luxatam partem calido oleo perfundere, pellē toti corpori subiectâ, super quam nudus jacebat, cum Caniculæ æstus urgeret.

Quibus præfidiis Athletarum malis succurrerent veteres *Medici*, nemo non novit; Veneris sectio, eaque satis liberalis, potissimum remedium erat, non ut corpus rursus nutrirī inciperet, sed ut motus sanguinis restitueretur, qui in Vasis pneumonicis, vel Arteriis carotidibus interceptus, potisset etiam mortem inferre. Purgationes quoque validas adhibebant, sicuti & tenuissimam diætā, quo-

ties morbus daret inducias, multaque alia remedia administrabant, tum pro curatione, tum pro præservatione, ut qui frequenter præ manibus hujusmodi Artifices haberent curandos.

Venerorum usum, Athletis solebant Gymnastæ interdicerē, ne illorum corpora enervarentur, imò verenda illis infibulare consueverant; elegans est (b) *Martialis* Epigramma de *Menophylo* *Judæo*, cui, dum,

Luderet in media, populo spectante, palæstra

Delapsa est misero fibula, Verpus erat. Nimia tamen à Veneris usu temperantia, cum pleno victu, eosdem ad nimium torporis interdum deducebat, idcirco, ut ait (c) *Plinius*, detractis fibulis, Venerorum usum illis permittebant, quo pacto hilaritas, & pristinum robur illis restituebatur; nam ex (d) *Celso*; *Concubitus neque nimis concupiscendus, neque nimis pertimescendus, rarus excutitur, frequens dissolvit.* Sic (e) *Hippocrates*. *Labor, Cibus, Potus, Somnus, Venus omnia mediocria.*

(a) Com. 1. in lib. de Artic. n. 60. (b) l. 7. (c) l. 28. c. 6. H. N. (d) l. 1. c. 1. (e) 6. in 6. Epid.

De Lepturgorum Morbis.

CAPUT XXXVI.

IN censu Artificum, quidam sunt, quorum studium circa subtilissima artificia exercetur, quales sunt Aurifabri, Automatarii, qui scilicet horologia fabricantur, Pictores, qui in gemmis imagines pingunt, Scriptores, qualem eum fuisse arbitrari licet, qui *Homeri Iliada* in membrana scriptam, in nuce includit, si (a) *Tullio* credimus. Infortunium ergo, quod hujusmodi Artificibus, ex suis opificiis, præter vitæ sedentariæ incommoda, impendit, est Myopia, affectus nempe oculorum satis notus, cum scilicet objecta visibilia oculis propius admoveere necesse est, ut possint perspicere; hinc videre est hosce Artifices omnes ferè perspicillis uti in operibus suis elaborandis. *Wedelius* (b) hujusmodi Artificum particularem mentionem habet,

quos ait debilitate visus laborare, eò quia partes quæ magis exercentur, soleant magis debilitari; lubet tamen aliam rationem ab Opticæ principiis deducere.

Nihil esse, quod modum, quo visio perficitur, illustrare possit, quàm Conclave obscuratum, in quo rerum externarum imagines, in candido linteo depinguntur, mihi semper visum est, quod primum (c) *Platero*, mox *Fortunato Plenio* in suâ *Ophthalmographiâ* debemus. Etenim, si vitrum convexum, foramini Camerae obscuratæ insertum fuerit, quò propius objectum foramini apponatur, necesse erit linteum à foramine remove, ut in ipso imago objecti distincte representetur; quò vero longius objectum visibile removeatur, admovendum foramini sit linteum,

(a) vid. Plj. l. 7. c. 21. (b) Path. Dog. Se. 2. c. 10. (c) l. 4. Pro. 39.

alioquin confusæ apparebunt rerum imagines, cum solum in puncto coitionis radiorum, tanquam à penicillo in Retinâ distinctæ, depingantur imagines. Oculum itaque, cujus sit magis commendabilis structura, ad remota, & propinqua clarè & distinctè videnda, mobilem esse necesse est, & aptum ad figuræ mutationem, ut vel retiformis tunica, vel humor crySTALLINUS, loco facile dimoveantur. Passim experimur, quòd quando remota non satis clarè perspicimus, cò quia radii ferè paralleli oculum subeuntes, post pupillam propiùs coeant, experimur inquam, quòd oculos, musculorum & palpebrarum ope, constringendo & arctando, objecta, quæ antea confusè tantùm videbamus, ejusmodi Oculorum figuræ mutatione clariùs videmus, ac discernimus.

Lepturgis igitur, qui circa minutissima opificia totâ die sedentes, occupati sunt, necesse est, si res tenuissimas distinctè videre ac discernere debeant, ut acie intenta, & oculos motu veluti tonico fixos detineant, proinde, etiamsi ex suâ naturâ mobiles Oculos habeant, quod ut diximus ad res tam remotas, quàm propinquas distinctè perspicendas valdè confert, ob hujusmodi tamen contentionem, & motum tonicum, habitum quendam contrahunt, adeò ut retiformis tunica in eodem situ obfirmata, postmodum perstet, nec ampliùs pro lubitu moveri possit, ad res remotiores clarè videndas, & hanc ob causam, holce Artifices visus imbecillitas, quam Myopiam appellant, ferè semper comitetur.

His accedit, quòd dum Oculi perpetuò ad opus intenti & immoti perstant, humores crassescunt, & unâ cum fluiditate perspicuitatem amittunt, sicque his Opificibus visus imbecillitas paulatim suboritur; propterea etiamsi ex sui naturâ oculos sortiti sint, visus alacritate præditos, Myopes & lusciosi evadunt.

Talem ergo calamitatem ex Arte suâ Lepturgi referunt, & ab elegantissimis operibus tanti usus, qualia sunt Horologia potissimum, talem visus imbecillitatem accersunt,

ut ante senium penè cœci fiant. Novi ego Mulierem Hebræam in hac Civitate, cujus præstantia in hoc potissimum commendabatur, quòd perlas filo indere, ac tali ordine, & suo loco illas nosset disponere, ut illarum defectus, & menda, si quæ essent, non apparerent, ex quo mangonio, non vulgarem censum sibi comparavit; ast annum 40. ingressâ, à nullo perspicillorum genere, opem referens, Lepturgix jam Vale dixit.

Quibus præfidiis, horum Artificum calamitati succurri queat, ego certè non video; neque enim ipsis, ut Artem deserant, unde lucrum, & victum captant, tam facilè quis persuadeat, neque Medico remedium suppetit, quo, inveterato jam affectu, oculis pristinum robur, & mobilitatem restituat. Neque enim purgationes, venæ sectiones, aliaque medica præfidia hic locum habent, quandò cætera sani sunt hi Artifices, ac satis vegeti, ut spiritus crassi, ac tenebricosi in hac re culpari nequeant, neque pharmacis plectendum fit innoxium caput.

Non inutile tamen, præter perspicillorum usum, esset, si tales operarii non semper obstipito capite, ad opera sua intenti essent, sed identidem manum de tabula, & Oculos aliorum diverterent, ac horas aliquot interpolatè operi suo surriperent, Oculosque objectorum diversitate recrearent. Non enim satis quis credat, quantum ad membranarum Oculi mobilitatem, ac humorum nativam fluiditatem sartam tectam servandam conferat, varia ac diversa objecta, propinqua, remota, directè, obliquè, & quoquomodo intueri; hoc enim pacto naturalis dispositio quam habet Oculus conservatur, ut pupilla modò corrugetur, modò dilatetur, & humor crySTALLINUS, modò ad pupillam propiùs, cum opus est, possit accedere, modò recedere, prout usus ac necessitas exigit, tum remota, tum proxime objecta perspicendi; alioquin Oculo idem continget, ac cæteris partibus, quæ si in eodem situ diu detineantur, ob-rigescant, ac ad motum minùs aptæ reddantur. Id satis planum est, in iis qui obscuris in

in carceribus diu fuerint detenti, ac postea educti; sensim enim luci captandæ debent assuescere, cum in tenebris pupilla diu dilatata, ac illius elatere infirmato, promptè constringi, uti solebat antea, quodammodò dediscat.

De Morbis quibus tentari solent Phonasci, Cantores, alique hujus generis.

CAPUT XXXVII.

NUllum exercitii genus reperire est tam salubre, tam innoxium, quod intemperanter adhibitum, graves noxas non inferat, quod satis experiuntur Phonasci, Cantores, Oratores Sacri, Monachi, Moniales quoque, ob continuam in Templis Psalmodyam, Rabulæ forenses, Præcones, Anagnostæ Philosophi in Scholis, ad ravim usque disputantes, & quotquot alii, quibus cantus, & vocis exercitatio Artis loco est. Hi ergo, ut plurimum, herniosi fieri solent, si Spadones excipias, quibus exsecti sunt testes. Ob longam enim, arctatamque aëris expirationem pro cantus modulatione, seu recitatione, musculi abdominis respirationis muneri inservientes, necnon Peritonæum laxitatem contrahunt, unde Herniæ inguinales facili negotio succedunt, non secus ac in Pueris, quibus ob nimiam vociferationem, & ploratum tumores in inguinibus apparent. Id potissimum in Cantoribus, & Monachis observavit (a) Fallopius noster; Cantores, ait ille, qui gravem vocem faciunt, Bassum vulgò vocant, necnon cucullati isti Monachi, sunt ut plurimum herniosi, nam continuo clamitant, ad clamorem autem, & magnam vocem, concurrunt musculi abdominis. Hoc itidem testatur doctissimus (b) Mercurialis, qui ait Cantores nostrates herniis obnoxios esse, non sic veteres, qui vocis exercitationi operam dabant; nam illi balneis frequentius utebantur, quorum beneficio, peritonæum, scrotum ac testium utriculi humectarentur, magisque tuto extenderentur, & hoc pacto emollita non tam facile disscindebantur, uti nunc fieri assolet. Ego certè non paucas ex Monialibus observavi præ cæteris Mulieribus, Herniâ

laborantes, dum cantibus, non secus ac Monachi, nimis indulgent.

Mercurialis (c) in sua Gymnastica advertit; acutam vocem, capitis distentiones, temporum palpitationes, cerebri pulsationes, oculorum inflationes, auriumque tinnitus efficere; quod non contingit in vocem gravem edentibus, multa enim aëris inspiratione, & anhelitus cohibitione opus est, ad acutam vocem edendam, diuque suspendendam, veluti quilibet in tonorum Scalari cantu experiri potest; ubi enim ad Scalæ summum perventum fuerit, musculos omnes, tum pectoris, tum abdominis, distendi necessum est, unde sanguini refluio remora injicitur; hinc oris rubor, temporum pulsationes, & superius recensita symptomata. Eandem ob causam gravedines, & raucedines Cantoribus & iis, qui histrioniam exercent, vitium familiare esse consuecunt, expressâ nimirum glandulis salivalibus, plus quàm par est, lymphâ.

Margaritam Salicolum Scevinam, Celebratissimam Theatrorum Syrenem, Mutinæ commemorantem novi, quæ post exantlatos cantus labores, gravissimâ raucedine persæpè corripitur, quem affectum sibi familiarem ait post diuturnos cantus. Mirum est autem quomodo Mulier isthæc, quando etiam perfectâ fruitur valetudine, pro lubitu, temporis ferè momento, magnam crassæ lymphæ copiam, ex ore eliciat; tam patulos habet salivales fontes, quod non nisi violentæ cantus modulationi acceptum refert. Eadem quoque mihi retulit, quod postquam in Scenâ hianti ore diu cantum sine novo aëris inspiratu suspenderit, brevi vertigine corripitur solet.

Zz

Cum

(a) T. 3. de Hernia c. 21. (b) l. 6. Gym. c. 5. (c) l. 6. c. 5.

Cum ergo cantus, & sermo concitatus, caput impleant, & gravitatem inferant, non immeritò *Medici* in capitis doloribus, ac variis ejusdem affectibus sermonem, lectionem, prorsus interdiciunt, ut rem noxiam.

Nullum penè exercitii genus esse, ex quo totum Corpus, magis incalescat, quàm è vocis exercitatione, ego certè existimo; video enim Oratores sacros, postquam ad horam dixerint, totos multo sudore diffuere. Pulmones autem forsan magis, quàm in cursu, laborant ob inæqualem respirationis tenorem in cantu, recitatione, lectione, cum modò remissè, modò intentè, prout res exigit, pronuntiatio exire debeat. Mirum itaque non est, si anhelosi fiant, ac interdum, aliquo Vase in Pectore disrupto, sanguinem rejiciant; uti nuper observavi in eloquentissimo Oratore S. I. qui cum è gravi morbo evasisset, necdum sat benè convalesceret, ausus suggestum conscendere, & Panegyrum recitare, copiosum sanguinem per os effudit. Hoc idem quoque contigisse observavi Doctissimo Professore in Patavino Lyceo, qui ad horam integram publicas Lectiones, suis auditoribus habere consueverat.

In hanc rem elegantissima (a) *Plinii* Epistola lectu digna est, in qua *Plinius Paulino* libertum suum *Zosimum* graviter agrotantem, ob sanguinem rejectum, & tabis pulmonaris suspicionem, commendat. Hunc variis Artibus instructum describit, ac præcipuè in legendo, ac recitando; eum, cum intentè, & instantè pronuntiaret, sanguinem rejecisse, ait, & hanc ob causam missum in Ægyptum, ex quo loco cum rediisset confirmatus, dum per continuos dies imperaret voci, tussiculâ veterem labem admonente, rursus sanguinem reddidit. Monet itaque *Paulinum*, se libertum hunc suum in illius prædia, quæ Foro Julii possidebat, ob aëris salubritatem missurum, rogatque, ut eam villam liberti sui commoditati patere velit.

Auræam (b) *Hippocratis* sententiam, annotatione dignam hic lubet memorare. Quicumque labores vocis sunt, velut sermo, aut te-

stio, aut cantus; omnes hi animam movent. An per animam intelligi voluit *Hippocrates* ipsum sanguinem, eò quod à vocis exercitio, tota sanguinis systasis magnis motibus concitetur? Sanguinem autem Animæ sedem esse, communis est opinio, imò pro animâ ipsâ, accipi solere satis perspectum est.

Purpuream vomit ille animam, ajebat (c) *Maro*. Sanguineam massam in cantu adeò incalescere, ex ipsorum Musicorum confessione certum est, ut peracto Dramate, Scenâ exeuntes, Urinam cruentam interdum reddant. An verò, quod probabilius, pro animâ accipiendus est spiritus, quem per respirationem ducimus, & efflamus? Vocis enim exercitatio, si cum quocumque alio exercitii genere conferatur, organa spiritus valdè dimover, ac agitat. Notum est *Plautinum* illud:

Fætet anima uxoris meæ.

In eodem quoque *Valerudinario* sunt Tibicines, & quicumque alii, qui plenis buccis tibiis canunt; ob spiritus enim magnam contentionem, dum tubas, ac tibiis inflant, non solum prædicta mala, verum etiam multò graviora subeunt, nempe vasorum pectoris ruptiones, ac subitas sanguinis ex ore rejectiones. Casum miseratione dignum in suis observationibus refert (d) *Diemerbræchius*, de quodam Tibicine, qui cum inter alios tubâ canentes excellere appeteret, disruptâ magnâ in Pulmone Venâ, & sanguine copiosissimè effluente, intra duas horas exspiravit.

Remedia quod attinet; ut herniam sibi familiarem, isti Artifices præcaveant, ac eò magis, cum ab ea detinentur, subligaculo uti debent, cætera enim remedia, uti *Uctiones*, *Cerata*, & *Emplastra*, ridendæ res sunt. Balnea ex aquâ dulci ad vocem integram servandam, seu exasperatam emolliendam, non levem præstabunt operam, sicuti *Therebinthina cypria*, & *Syrupus* ex illa paratus. Balnea tamen præ cæteris præsidiiis commendat (e) *Galenus*; sic enim ille: *Et sanè ita faciunt Phonascei, qui magno vocis exercitio utuntur, cum contendendo obleserint*

vocem,

(a) l. 5. Ep. 19. (b) l. de Dixta n. 26. (c) *Æneid.* l. 9. (d) *Ob. Med.* 56. (e) 7. de Comp. Med. 2. loc. c. 1.

vocem, sunt autem hi *Citharædi*, *Præcones*, *Tragædiani*, & *Comædiani personati* repræsentantes; balneis enim multis utuntur, cibos lenes & laxantes edunt. Ubi verò labes aliqua Pe-

ctori impendat, quod ex tussicula, & corporis habitu prænosci poterit, abdicatio ab huiusmodi Arte erit suadenda.

De Agricolæ Morbis.

CAPUT XXXVIII.

O fortunatos nimium, sua si bona norint, Agricolas.

Sic olim Poëtarum Princeps; quod forsitan de prisca illa mortalium gente, quæ patria rura bobus suis exercebat, censendum est, non ita verò nostrâ hac ætate, de nostris Agricolis, quibus in alieno fundo cum perpetuis laboribus, & cum summâ egestate colluctandum est. Morbi ergo, quibus rusticana gens, in *Italiâ* saltem, ac potissimum in *Cispadanâ* & *Transpadanâ* regione tentari solet, sunt *Pleuritides*, *Peripneumoniæ*, necnon *Asthmata*, *Colici dolores*, *Erysipelata*, *Ophthalmiæ*, *Anginæ*, dentium dolores & corruptiones: Ad binas causas occasionales potissimum hosce affectus licet referre, aerem scilicet, & victus pravitatem; aëris quippe inclementiæ expositi in agricolationis operibus exercendis, modo australibus, modo septentrionalibus ventis perflati, modo pluviis, ac rore nocturno mactati, æstivis solibus torrefacti, ut ut fortes, ac duro de robore nati, tam magnas mutationes tolerare nequeunt; quare modo sudore diffluentes, modo perfrigerati, victu pravo accedente, crassiorum, ac glutinosorum humorum apparatus cumulant, unde malorum cohors ipsis incumbit. Sic in totâ massâ humoralis, febrili effervescentiâ concitatâ, facili negotio, in *Vasis pneumonicis*, ad quæ fit totius sanguinis venosi confluxus, crassi ac lenti humores restagnant, ita ut, veluti pluries observavi, quotiescumque aliqua epidemica pulmonaris constitutio grassari incipiat, à rusticana gente classicum canat, ac in illa tyrannidem exerceat. Easdem ob causas, iis persæpè contingunt dolores colici, & affectio *Hypochondriaca*, quam ipsi appellant, *il mal del Padrone*, eò quod talis affectio,

nescio quid hystericae passionis sapere videatur; ob alimenta enim crassa, & viscida, multa in stomacho ac intestinis pituitosi, & acidi succi fit congestio, unde intestinorum lancinatio, ac distentio ortum habent.

Cum autem varia, ac diversa, juxta regionum diversitatem, & secundum varia anni tempora, agricolationis sint Opera; Hyeme, ac sub Veris initium morbis pectoris, fluxionibus ad oculos, Anginis laborare solent; quorum affectuum causa, ut diximus, est sanguinis lentor & crassities, propter quam pigro lapsu circulum sanguis absolvit, & facile restagnans, inflammationes variis in locis excitat: Sanguis enim, qui huiusmodi tempore, venâ sectâ, emittitur, tam crassus est, ut ceræ apiariæ, densitate & colore, speciem referat.

Nullum porrò hominum genus esse existimo, in quibus majorem mutationem, idque brevi tempore, sanguis subeat, quàm in rusticana gente; iis enim, quibus verno tempore, sanguis densus ac glutinosus detractus est, sub æstatis initium, datâ alicujus morbi occasione, vividus ac floridus apparet; tanta est exercitationis ac laborum potestas, ut tam promptè, in contrariam crasim transeat humoralis massa, quod non sic in Urbanâ gente observatur.

Rem satis curiosam in nostratibus Agricolis, ac in Pueris præsertim, non semel observavi. Mense Martio circa *Æquinoctium*, Pueri, intra decennium circiter, in magnam visus hebetudinem ineidunt, ac per totam diem parùm ac ferè nihil vident, sicque cæcorum ad instar palantes, & errabundi, per

campos discurrunt; ubi autem nox accesserit, satis commodè vident, quæ affectio sine ullo remedio spontè definit, nam circa medium Aprilis mensem, acies oculorum pristina reintegratur. Sæpius, ubi data est occasio, horum Puerorum oculos observavi, & magnam in Pupilla dilatationem deprehendi. Affectum hunc *Medici* Mydriasmum vocant, in cujus causâ exponendâ, non satis conveniunt Scriptores ut apud *Sennertum*, *Riverium*, *Platerum*, videre est.

Non multum à pupillæ resolutione, morbum hunc differre tradit (a) *Gorræus*; mihi itaque visum est, posse radios solares Martii mensis colliquationem aliquam in Cerebro, ac nervis visoriis efficere, unde uvæ tunicæ tonus dissolvatur, ut in se ipsam concidat. Pueri isti in stabulis impensè calidis, ac humentibus, per totam hyemem degunt, hyeme verò solutâ, quod circa Æquinoctium contingit, erumpunt è latibulis, & nuda capita radiis solaribus exponunt, ex quo facilimè fit humorum diffusio, unde pupillæ dilatatio, ac proinde visus imbecillitas, ob nimiam lucem admissam; Sub finem Aprilis postmodum à solarium radiorum efficaciam discussis, qui influxerant, humoribus, pupillâ restrictâ, ac naturali suæ tensioni restitutâ, integra visio sine ullo remedio restituitur.

Æstate porro Agricolaë febribus acutis, ac ardentibus non raro corripitur solent, ac præcipuè, cum illorum corpora torrere cœperit ira vesani Leonis; sicuti per Autumnum, dysentericis fluxibus tentari solent, quorum causa in horarios fructus, aliaque errata in victu commissâ videtur referenda. Cum per Autumnum, iis mos sit cannabem, ac linum in aquis palustribus macerare, & hoc pensum foeminis præcipuè incumbat, ut facces cannabinos in lacubus ac stagnis, in aquâ ad Zonam usque immersâ, extrahant, ac abstergant, illarum non paucae, post huiusmodi sordidum ministerium, acutè febricitant, & citissimè moriuntur, quod non tantum ob cutis adstrictionem, & prohibi-

tum transpiratum, sed etiam ob spiritus animales, à tam horridâ mephiti, quæ totam viciniam infestat, ad internecionem deletos, fieri credendum est. Profectò nunquam magis, nec sine ratione, Urbanæ genti suspecta est rusticatio, quàm huiusmodi tempore, cum Villæ omnes tetrum odorem exspirant, quam solam causam agnoscit (b) *P. Kircher*, propter quam nonnullæ Civitates, sævissimam pestem interdum expertæ fuerint. Quàm virulenti sint halitus, quos effundunt aquæ, ubi macerata sit cannabis, satis demonstrat *Schenckius* in suis Observationibus, (c) *Petrus à Castro*, *Simon Pauli*, & alii. Quanta sit odorum vis, quæcumque ea sit, satis norunt Mulieres hysterice passionibus obnoxia.

Non parum quoque Agricolarum sanitati officit eorundem incuria, dum ante Bovilia, & Suilia, ac proprias domos, quæ Augiæ stabulum revera dici possunt, fimum pro Agrorum stercoratione cumulant, ibique per totam æstatem pro deliciis asservant; quare fieri nequit, quin foedæ exhalationes, quæ jugiter attolluntur, aërem inquinant. Hanc ob causam Hesiodus agrorum stercorationem damnabat, salubritati magis, quàm foecunditati, consultum volens.

Notat (d) *P. Zacchia* Hortorum Cultores Cachexiâ, & Hydrope sæpè laborare; cum enim in locis humidis ob assiduam irrigationem, quâ horti indigent, cogantur degere, non possunt illorum corpora, quin multum humiditatis combibant. Olitorem quemdam memini me curasse, paralyticum factum; in uno crurum abolutus prorsus erat motus, illæso sensu, in altero abolutus sensus integro motu. Decocto Guajaci, multisque aliis remediis post aliquot annos convaleuit.

Historia exstat apud (e) *Hippocratem*, quam lubet referre; Qui in Dealcis horto decumbibat, capitis gravitatem, & tempus dextrum dolorosum habebat multo tempore; cum occasione verò febris corripuit, decubuit. In hujus historiae expositione *Galenus* contra *Sabinum* excan-

(a) Defin. Medi. (b) Scrutin. Pestif. Se. 1. §. 1.

(c) l. 7. Ob. 8. De Febr. Puncticul. Quadrifar. Bot. (d) Q. M. L. I. 5. Tit. 4. Q. 7. (e) 3. Epid. Agr. 3.

excandescit, qui putabat hippocratico textui adjectum verbum illud, *horto*, tanquam id morbi ansa exstitisset; *Galenus* etenim hortarum aërem criminari visus est, ob stercorationem, & arborum, veluti buxi, plantarumque consimilium pravos halitus.

Qui etiam circa Prata habitant, iisdem morbis tentari solent; Prata enim insalubrem aërem ob easdem causas ut plurimum reddunt; hinc apud (a) *Jurisperitos*, l. *Pratum* §. *de rer. & verb. Signif.* contra vicinum, qui agrum restibilem pratensem velit efficere, intentari potest actio. Quare Pratorum Cultores, & foenisecae gravia patiuntur incommoda.

At Agrorum Cultoribus, quorum tanta est necessitas, quibus praesidiis succurret Ars Medica? Nostratibus Agriculis cautiones medicas ad praeservationem proponere, ridiculum penè videtur, quoniam de hac re, nunquam vel raro *Medicos* consulunt, ac si quis aliquid proponat, non observantur. Solummodò animadversiones aliquas in illorum curatione servandas proponam, quotiescumque ex praedictis affectibus, ad Urbem delati, in Nosocomiis decumbant, seu cum interdum, si sint opulentiores, *Medicum* accersunt. Prima cautio itaque in Pleuritide, aliisque pectoris morbis sit, ne tam liberaliter detrahatur sanguis, ut sit in Urbana gente; illorum enim corpora ab assiduis laboribus attrita faciliè exsolvuntur; his accedit quòd sanguinis systasis tota ferè gelatinosa sit, & partibus volatilibus effœta; sanguine propterea nimis largè detracto, vires concidunt, nec sufficiunt ad morbum per anacatharsim exantlandum. Haud sum nescius, non deesse, qui sentiant audentius secandam venam, ubi sanguis tam densus appareat, ad motum illi, ut ajunt, conciliandum, quod equidem faciliè dictu est, sed quot cautionibus opus sit, ut per venæ sectionem à parte, in quam sanguis influxit, dimoveatur, videant apud Doctissimum (b) *Bellinum*; Certum quidem est, sanguinem per suos ductus spontè, & vi suæ gravitatis, non moveri, sed ab impetum fa-

ciente spiritu, mediante cordis motu, urgeri; quare labefactatis spiritibus, tantum abest, ut sanguini motus concilietur, quin potius illi sufflumen addatur.

Quærit (c) *Ballonius*, cur Servorum, & Servarum corpora, dura alioquin, compacta, & solida, nec tam lubricæ valetudinis, uti corpora liberorum, cum ægrotant, purgationibus, & venæ sectionibus magis obruantur, quàm corpora, quæ sunt apertiora, ac molliora; varias rationes affert, quarum potissima est, quòd illorum corpora densa sint, ac à duris visceribus distenta, adeoque non tam faciliè purgantibus auscultent, neque multum utilitatis ex phlebotomia referant, quod idem ad Agricolas transferri poterit. *Hippocrates* (d) quoque Constitutionem quandam describit, in quâ famulæ, quæ Anginâ corripiebantur, peribant, non sic Virgines liberæ. Non ergo solum ex habitudine corporum, sed ex conditione quoque Vitæ, ac Artium, considerandi sunt morbi, & curatio instituenda.

Non pauca igitur errata in gentium id genus curatione, hanc ob causam committi video, eò quia ob virium robur, credentur magna remedia faciliùs tolerare posse, quàm urbanam gentem. Ego certè, nec sine commiseratione, passim video miseros Agricolas ad publica Nosocomia delatos, & *Medicis* junioribus è Scholâ nuper egressis commissos, validis Catharticis, & repetitis phlebotomiis penitus exhauriri, nec quicquam attendi inassuetudinem, quam habent ad magna remedia, neque virium imbecillitatem ob exantlatos labores; hinc est, quòd ex his complures in Strabulis suis malint occumbere, quàm in Nosocomiis, Venis cruore exhaustis, ac ventre pharmacis exinanito, huic Vitæ extremum Vale dicere. Peraçtâ messe in Agro Romano quotannis ægrotantium messorum turbâ implentur Urbis Nosocomia; nec satis liquet, num plures Messorum vitas, falce sua Libitina demetat, an Chirurghi phlebotomo.

Profectò mihi non semel admirari contingit,

Z z 3

(a) Zach. l. cit. n. 14. (b) de Sang. miss. Prop. 6. (c) l. i. Eph. p. 96. (d) 7. in 6. Epid.

git, quomodo ex his non pauci acutis morbis laborantes evaserint, non dicam sine remedii ullius ope, quod haud quaquam miror, sed cum diætâ satis lautâ, & opiparâ; ut enim pauperes sint Agricolaë, ubi tamen eorum aliquis ægrotat, proximi accurrunt, ova ac pullos deferentes, ex quibus fercula componunt, quo pacto vim morbi vel eludunt, vel ab ærumnosâ vitâ, quam ducunt, citius se expediunt; unde apud nos vulgare dictum effluxit, rusticanam gentem benè pastam, ac saturam in Orci familiam transire, urbanam verò fame, ac inedia inter Medicorum cruciatus miserè occumbere.

Ubi verò è morbo cœperint convalescere, ad solitam diætâ redeunt, Allia nempè & Cæpas, quas pro bellariis, & victu analeptico avidè sumunt. Medicamenti autem vicem acria isthæc alimenta subire facilè crediderim; siquidem cum illorum stomachus, ac tota massa sanguinea ad acorem vergat, Autumno præsertim, post jam exactos Æstatis labores, Cæpæ & Allia, non secus ac remedia antiscorbutica, apta erunt ad gluten illud dissolvendum, ac aciditatem temperandam. Ego multos ex his novi, qui Allii, & Cæparum usu, cum vino generoso mediâ hyeme, Quartanas febres fugaverunt.

Galenus (a) historiam refert de quodam Rustico, colico dolore correpto, qui sibi medellam hanc paravit; cinxit se benè, mox allium cum pane comedit, & in consueto opere totâ die se exercuit, quo pacto à colico dolore solutus est. Itaque, (verbo sunt Galeni) ipse certè id Agrestium Theriacem appellem, ac si quis vel Thracas, vel Gallos, vel denique, qui frigidam regionem incolunt, vesci Alliis vetuerit, non leviter iis hominibus nocuerit. Aliud remedium ad colicam sedandam habent nostrates Agricolaë; folia Chamæpytii accipiunt, contundunt, & cum Ovorum vitellis cataplasma conficiunt, quod Ventri apponunt.

Satis curiosam Historiam habemus apud (b) Hippocratem, cujus sunt hæc ipsa verba.

Figuræ magis allevantes, velut qui sarmenta manu nectebat, & obtorquebat, præ doloribus decumbens, correpta paxilli summa parte se ipsum infixâ inhærebat, melius habuit. Putat Galenus in commento (cùm Hippocrates partem dolentem non expresse) dolorem in manu fuisse; censet Vallesius, colico dolore ægrum laborasse, & ligneo palo appposito, ubi dolor magis sæviebat, & quasi conto perforabat, partem compressisse; tales enim dolores non parùm sublevari ait, *compressione forti, corporis jactatione, & mutatione figuræ*, quod ipsum in Ventris doloribus docet Natura, nimirum ut manu, vel pugno partem, quæ dolet, comprimamus; sic enim partis distentio, & in sublime elevatio prohibetur. Eodem modo (c) Hippocrates in Mulierum hystericiis affectibus, compressionem manu factam laudabat, ut intra suos fines Uterus coërceretur, quod remedii genus mihi non rarò saluberrimum compertum est, ac multo magis, quàm tota hysteriæ remediorum suppellex.

Summatim ergo, ut ea quæ fusiùs pro Agricolæ curatione dici possent, contrahamus; quantum usu, ac ratione licuit deprehendere, illorum corpora laboribus infracta, victuque pravo nutrita, tam largis & repetitis sanguinis missionibus, & purgationibus non sunt exhausti. Vomitoria faciliùs tolerant; Cucurbitulæ scarificatæ in continuis febribus, seu ob illorum magnam huic remedio confidentiam, seu ob quid aliud nobis ignotum, persæpè mira præstant; si quid ex alexipharmacis ipsis offerendum, ex familia volatiliū desumatur, Naturæ morem gerendo, proni enim sunt ad sudorem, æstate non solum, sed etiam hyeme; in Viris enim exercitatis sudores faciliè prodire solent. Ubi verò luctari cum morbo desierint, & convalescere incipiant, ad pauperes suos lares reductis illis permittendus, nec non solita familiaris diætâ iisdem permittenda. Non immeritò sanè Herodicum Medicum irridebat (d) Plato, quod Artificibus Diæteticiæ regulas vellet præscribere.

Sic

(a) 12. Met. c. 2. (b) 3. in 6. Epid. (c) 2. de Morb. Mul. n. 82. (d) 3. de Repub.

Sic ergo compendiarîa curatione, id hominum genus regendum existimo, alioquin ob prolixam & variam remediorum suppellectilem, sensim tabescit rusticana gens, ægrescitque medendo.

De Piscatorum Morbis.

CAPUT XXXIX.

Quemadmodum Agricolaë Terram arando, ac ferendo, populis frugum uberitate victum suppeditant, ita Piscatores maria, & flumina sulcando piscium capturâ, ad rem cibariam, & mensarum delicias non parùm conferunt. Non sufficeret enim Continens ad tantam hominum multitudinem alendam, nisi Æquor piscium copia succenturiaret; hinc est, quòd Civitates & Portus maritimi in caritate Annonæ minus patiantur, quàm Urbes & Regiones Mediterraneæ. Populos quosdam esse, quos Ichthyophagos vocant, qui scilicet ex solis piscibus victitant, quales sunt Maris Rubri Accolæ, qui supra petras Solis calore ferventes pisces assant, & panem conficiunt. Medicina igitur, quæ, ut ait *Hippocrates*, omnibus succurrit, non minorem Piscatorum, quàm Agricolarum curam habere debet, quotiescunque ex morbis, quòd non rarò fit, malè habeant. Sicubi ergo *Medico* occurrat Piscatorem aliquem curæ suæ commissum habere, secum ipse diligenter expendat, quàm laboriosa, quàm difficilis sit Ars ista, quàm graves ventorum injurias tolerare sit necesse, hyeme frigora vehementissima, æstate summos æstus, quali ciborum genere utatur, quàm irregulare vitæ genus degat, ut dum cæteri Artifices diurnis laboribus fuerint defatigati, domos suas adeant, & in stratis faciles noctes cum somno virium instauratore traducant; at Piscatoribus nox ut plurimùm operosa est, & insomnis. Sic *Apostoli* cum Servatore nostro conquerebantur, quòd totâ nocte laborantes, nihil cœpissent. Miseranda itaque istorum Artificum est conditio, qui cum persæpè alios lares non habeant, quàm solam naviculam, Nosocomia cum ægrotant adire coguntur, quibus exacta & vera curatio institui nequit,

nisi constet *Medico*, quale nam sit Artis genus, in quo se exercent.

Piscatoribus madidæ semper sunt vestes, unde iis morbis obnoxii sunt, qui ex læso transpiratu oboriuntur, uti acutæ febres, morbi pectoris, pleuritides, peripneumoniæ, tussis, dyspnœæ, & similes morbi; ut plurimùm pisculento victu utuntur, eoque viliori, cum pisces Nobiliores Principum mensis serventur, ut de Rhombo illo, de quo *Juvenalis* Satyra 4. quare iis habitus sunt cachectici, qui ad hydropem terminantur; imbecilliora cibaria, brevem vitam habent dictum est (a) *Hippocratis* h. e. ut egregiè *Vallesius* in commento, non multùm conducunt ad vitam longam producendam; rectè propterea scripsit (b) *Levinus Lemnius*, esum piscium, eò quòd citissimè putrescant, plus panis exigere. Iisdem, cum in locis humidis semper degant, in cruribus ulcera fiunt sanatu difficilia; Scire tamen oportet ulcera eorum, qui in aquis fluvialibus, & locis palustribus piscationem exercent, longè differre ab ulceribus, quæ maritimi Piscatores pati solent, illorum enim ulcera sordida sunt, in gangrænas faciliè degenerantia, horum verò sicca & squalida, uti advertit *Hippocrates* in lib. de humidorum usu n. 7. qui pro hujusmodi ulcerum curatione fomentum aquæ maris proponit. Locum hunc egregiè exponit *Martianus*, cum enim parùm rationi congruum videatur, ulceribus siccis & squalidis aquam marinam adhibere, quæ mordacitate sua irritandi, fluxionemque augendi vim habeat, id rectè tamen *Hippocratem* præscripsisse ait, siquidem, cum Piscatorum in maritimis locis degentium ulcera sint prædura ac sicca, irritatione inductâ, ad suppurationem perducì possint, sine qua ulcera sanare est impossibile.

(a) 5. in 6. Epid. tex. 20. (b) De Occ. Nat. mir. l. 2. c. 21.

le, hoc idem observat (a) *Galenus*. Secus verò curanda illorum ulcera, qui in fluminibus locisque paludosis piscatum exercent; huiusmodi enim ulceribus sordidis exsiccantia, sine mordacitate convenient, etenim ex (b) *Hippocrate*, *Ulcus siccum sano propius, humidum verò non sanum*. Alvi adstrictione non levi laborare solent maritimi Piscatores, licet sint multò edaciores, quàm qui degunt in terra, ut observat (c) *Helmontius*, cujus causam refert, in aërem salinis halitibus imprægnatum, qui appetentiam acuat, ac simul alvum duriores reddit, nec non in fluctuationem, quæ Aërem continuo recentet, à quo fermentationi sanguinis calcar addatur. Sic Clysteres ex aquâ marinâ, non parùm quidem ad secernendum sollicitant, sed siccitatem post se relinquunt. Locus est insignis apud (d) *Hippocratem*, ubi ait *mentiri homines de falsis aquis per imperitiam, in eo quòd per alvum secedere, eamque solvere putantur, maxime enim contrariæ sunt ad alvi egestionem ac secessum*; hinc videant, qui in alvi adstrictio-

ne Clysteres acres, & multo sale refertos præscribunt, quantum à *Divini Præceptoris* vestigiis devient. Piscatoribus itaque, quibus alvus sit adstricta convenient potius Clysteres emollientes, & oleosi, per os blanda lenientia, & eccoprotica.

Torpori, & stupefactioni brachiorum, ac pedum, aliquando obnoxios Piscatores esse palam est, si fortè in retibus adsit inter alios Pisces Torpedo, habet enim mare animalia sua venenata, non secus ac terra, quæ (e) *Plinius* refert, idque non solum contactu, sed etiam aura venenatâ, quæ per setam, aut hastam brachio Piscatoris communicetur, uti scripsit *Dioscorides*, *Plinius*, *Mathiolus* atque alii; sed ab experimentis multis habitis à *Stephano Lorencino* constat, id non efficere nisi per corporalem contactum, neque in omnibus sui partibus, sed solummodò per quosdam falcatos musculos. De torpedinis stupefaciente facultate, ac remediis satis fusè egit *Sennertus*.

(a) De simp. med. fac. l. 1. c. 7. (b) De Ulce. (c) Blas. hum. n. 36. (d) De Aër. aquis & loc. n. 16. (e) H. N. Lib. 9. cap. 88.

De Morbis Castrensibus.

CAPUT XXXX.

Militaris Disciplina, quæ satis antiquam cum Literis litem habet de dignitate ac præstantiâ, & quænam sit aptior ad nominis immortalitatem comparandam, hoc habet, in quo à reliquis Artibus differt, quòd cæteræ ad Vitam, quâ nihil pretiosius, sustentandam, hæc ad illam prodigendam videtur instituta. Profectò nostrâ hac ætate, nullum calamitosius vitæ genus excogitare licet, quàm illud, quod milites, gregarii saltem, ducunt, tum in acie, ac Arcium oppugnationibus, tum in hybernis quoque, si ve ob neglectam militarem disciplinam, cum non eâ diligentia, ut olim, bonæ Militum valetudini consulatur; miserabili enim Militiæ, quæ à ferro, & igne, ab expeditione

aliquâ superstes fuerit, sæpenumerò malorum incumbit Cohors, raròque evenit, ut à malignâ aliquâ Epidemiâ Exercitus non decimentur. Hinc celebres, seu potius infames, sunt Febres Castrenses, alique morbi exitiales, & contagiosi, qualis fuit Febris Ungarica, quæ primò caput extulit anno 1566. in Panonicâ expeditione *Maximiliani II. Imperatoris* contra *Solymanum*, quam Febrem (a) *Sennertus* ritè describit, & militarem, seu Castrensem appellat, utpote in Castris à pravis alimentis, & aquis corruptis enatam, quibus alias tamen causas adjunctas fuisse idem testatur, scilicet vigiliæ, ingentes labores, pluvias, æstus, frigora, inopinos terrores, ac mille alia incom-

(a) l. 4. c. 14. de Feb.

commoda, quæ non norunt, nisi qui ea experti fuerint.

Nihil tamen æquè morborum phalanges in Castra invehere posse crediderim, quàm Castrorum fordes & neglectam munditiam. Divino edicto olim *Israëlitis* interdicebatur, ne intra Castra alvinas fæces auderent deponere, sed extra ipsa; imò in Terrâ facto foramine, in illo alvum exonerarent, mox fæces operirent, quem in finem, quilibet Miles paxillum ad latus acuminatum, gestare tenebatur pro necessario hoc munere, quod ipsum apud *Turcas*, quorum Militia corporis munditiei magis studet, ritè observari accipio. Hæc autem sunt (a) *Deuteronomii* verba: *Habebis locum extra Castra, ad quem egredieris ad requisita naturæ, & habebis paxillum cum armistuis, cumque sederis per circuitum, & egesta operies, quo relevatus es; Deus enim ambulat in medio Castrorum.* Ego quidem in Castris Medicinam me nunquam fecisse fateor, ab iis tamen *Medicis*, qui magnos Exercitus comitati sunt, accepi, tam gravem mephitim in Castris interdum per æstatem perferri, ut nullum antrum *Charonæum* gravius foeteat; mirum itaque non est, si peculiare, & inobservati in Castris morbi emergant, qui peculiari nomine sint donati, & particulares curationes mereantur. Non defuere propterea Doctissimi Viri, qui in id, ex professo incubuerint, ut *Raymundus Mindererus*, qui *Tractatum* edidit de *Militari Medicina*, necnon *Henricus Scretæ*, qui egregiè scripsit de *Febre maligna Castrensi*, & Doctissimus *L. Antonius Porcius* de *Militis in Castris Sanitate Tuenda*.

Ego quidem in Castris longè diversam esse Medicinæ faciem, ab ea, quæ in Civitatibus visitur, & ex legem esse censebam, ut cum quadam temeritate essent rapienda remedia. Sicuti enim *Castrensis* vita brevis esse consuevit, ita inibi *Artem* medendi, non adeò longam esse debere existimabam, sed expeditam, & sicuti occasio est præcepti, ita experimenta esse periculosa, sicquæ *Medicum*, etiam si velit, ob inopinos casus, & frequentem Castrorum mutationem, præstare se non

posse opportuna facientem, neque *Ægros* ipsos. Verùm à Clarissimo Viro *D. Georgio, Errico Barnstorff*, Serenissimæ *Ducis Hannoverensis* Archiatro, dum *Mutinæ* degeret, accepi, Medicinam in Castris non adeò rudem esse, neque tam irregularem, ut vulgò creditur, cum Principes, ac Exercituum Ductores, tum sibi, tum suis copiis peritos *Medicos* cum magnâ pharmaceuticâ supellectile, magnisque stipendiis conductos, adesse velint, sicuti in *Trojano bello Machaonem Medicum*, ac celebrem Chirurgum inter *Græcos* fuisse legimus. Ab hoc igitur Doctissimo Viro, qui in *Hungariâ* quinque numerosissimis Castris, cum *Brunsvicensibus*, & *Luneburgensibus* copiis interfuit, multa scitu digna intellexi, quæ hic referam, ut hoc pensum meum pro militaris disciplinæ beneficio, si non proprio, saltem alieno Marte, absolvam.

Ad duo potissimum capita (exceptis vulneribus, quæ sunt Militiæ præmia) morbos Castrenses refert Vir Clarissimus, *Febrem* scilicet malignam, & *Dysenteriam*; reliquos autem morbos, horum duorum tanquam prodromos, vel pedissequas statuit. *Februm* malignarum causam proximam, & immediatam miasmati virulento, in massâ sanguineâ concepto, & radicato acceptam refert, causam verò occasionalem, Castris in eadem statione diu manentibus, hominum, & animalium cadaveribus, necnon illorum excrementis non obrutis, quæ omnia pravis halitibus aërem inquinare valeant, & in Vitæ penetralia malignas particulas invehere. Malignitatem hanc in Acido impuro volatili summèque activo, & tam humorum, quàm spirituum, mediante fermentatione, destructivo, constituit. Malignas has febres, circa finem *Æstatis*, ut plurimum excitari ait, quas postea comitantur cephalalgia, deliria, convulsiones, fluxus colliquativi, ceu causam effectus. Ex ejusdem observatione, Febres hæc malignæ Castra deserunt, ac receptui canunt, simul ac frigus nocturnum invalescere incipiat; Sole siquidem recedente, magis constringitur

Aaa

Aëris

Aëris textura, & foetidæ exhalationes intra propriam mineram se recondunt, unde foetore hostili, & activitate Acidi salaris, cessantibus, cessat quoque malignitas.

In Aëre igitur corrupto, ac inquinato, malignitatis seminum illud hospitari ait, quod Febrem Castrensem gignat ac nutriet, adeo ut si ullus morbus sit, cui verè τὸ Θείον *Hippocratis* conveniat, maximè Castrensibus Febribus debeatur, quod etiam de remediis, quæ iisdem adhibentur, affirmandum. Morbos autem, in quibus Veteres, divinum aliquid agnoscebant, Aëri genesim suam debere, ex ejusdem (a) *Hippocratis* testimonio satis liquet, qui morborum principium ex Cælo, Aërescilicet, deducit, & Auctorem, & Dominum eorum, quæ nostris corporibus accidunt, Aërem appellat, quamvis (b) *Helmontius*, *Divinum illud* pro fermenti admirandâ proprietate, interpretandum velit. Notat Vir Clariss. (c) *Hippocratem* in libro de Morbis, principium morbi ex Cælo appellasse ἀνεπιγέθειαν, & in libro (d) de veteri Medicina, eodem vocabulo quoque humorem acidum, dulci oppositum vocasse, unde contagium ex Aëre susceptum, per acidum volatile satis commodè videtur exponi posse.

Symptomata, quæ Febres has castrenses prænunciant, sunt perturbatio quædam, ac sui displicentia, quam ægri persentiunt, mox una, vel altera horripilatio, manifestum miasmatis virulenti indicium. Symptomata verò Febrem hanc comitantia sunt vigilæ, deliria, magnus æstus, anxietates circa præcordia, somnolentia oppressiva, capitis dolores, ac sæpè sudores, usque ad morbi statum.

Ad bonum, vel malum morbi eventum prænunciandum, sudoris præsentiam vel carentiam attentè considerandam inquit; siquidem, si cum pulsu magno sudor, licet à principio, observetur, penè certam salutis spem, licet prædicere, quamvis magnis symptomatibus vexentur ægri, sicuti plurimos absque sudore, licet mitius degere viderentur, ino-

pinatò exstinctos vidisse ait; neque adeo referre, si in diebus judicatoriis non appareant, cum etiam boni sudores ab (e) *Hippocrate* dicantur, qui efficiunt, ut faciliùs feratur morbus.

Quoad harum Febrium curationem, funestam ut plurimum Venæ sectionem sibi observatam testatur, & ab illa religiosè abstinuisse; quare post unam, vel alteram horripilationem, antequam miasma virulentum vitæ penetralia altius subiret, statim alexipharmacum aliquod volatile exhibebat, veluti Tincturam bezoardicam *Wedelii*, cum spiritu Cornu Cervi rectificati, cæteris verò diebus Cardiacum aliud magis temperatum, uti pulverem Contraïervæ, Cornu Cervi, Salis viperini, singulis sex horis, donec largus proflueret sudor, quo fluente, mitius agebat, remedii dosim, & frequentiam sensim diminuendo; quo tempore, nisi maxima urgeret necessitas, alvum non sollicitabat, cum ab alvo solutâ, sudorem, & transpiratum sisti videret; quem transpiratum, decocto avenæ cum radicibus Scorzonæræ, rasurâ Cornu Cervi, & similibus promovebat. Satis feliciter Vesicantium usum sibi cessisse ait, in tribus potissimum casibus, scilicet in somnolentiâ, capitis doloribus, & sub cute latitantibus peticulis, brachiis & femoribus, illa apponendo.

Eadem penè methodo castrenses Dysenterias curandas putat, eadem bezoardica, bis vel ter in ipso principio, opiatas in parvâ dosi permixta, propinando, ut coercito humorum ad alvum impetu, laxatisque partium nervosarum fibris, sudori fores liberius patèrent, eodem tempore Corpus stragulis benè contegendo, & crustam panis spiritu Vini calido imprægnatam, Umbilico apponendo. Habito autem juxta votum sudore, si Corpus purgatione aliquâ indigeret, pulverem laxativum ex Rhab. Corall. rub. præp. Cornu C. uti in juscule propinabat, quo bis, vel ter repetito, malum sæpè superatum vidit, exhibito postea, si opus esset, medicamento aliquo stomachico, ad appetentiam suscitandam.

Ad

(a) De flat. n. 4. (b) In Ingn. Hosp. (c) l. 4. n. 26. (d) n. ultim. (e) Prænot. n. 5.

Ad tormina verò sedanda, nervina carminativa, opiatís sociata valdè commendat, qualis est mixtura polychresta, à Clariss. *Wedelio* in Opiologiâ descripta, & Sacculi paregorici ex floribus Chamæmeli, seminibus lini, fursure, & Salefacti. Si verò diutius Cruoris fluxus perduret, usum salutarem præstare ait absorbentia & styptica; sic hujusmodi remediis, è Castris Venæ sectione ablegatâ, castrenses morbos faciliùs expugnari deprehendit.

Quoad unitatis solutæ morbos, Vulnera scilicet, quod sæpè evenit, rem notatu dignam observavit Vir Clariss. inesse iis nescio quid castrense, ac malignum, quamvis Vulnera essent levissima, nec mali quicquam de illis liceret suspicari; observavit enim in diuturnis Arcium obsidionibus, vulnera omnia cum contusione, veluti Sclopetorum, ac præsertim in capite, utut leviuscula, curatu esse difficillima, ac licet summâ diligentia tractata, cum summo tamen Chirurgorum dedecore persæpè lethalia fuisse, superveniente nimirum inflammatione, ac postmodum gangrænâ, ut locus interdum suspitioni fuerit, hostes obsessos veneno plumbeas glandes armasse. Verùm à desertoribus habitâ notitiâ, idem fatum quoque ex susceptis vulneribus, obsessos subiisse, de malignitate per aërem vulneribus communicatâ, dubitari cœptum, ideòque bezoardica terrea & absorbentia, cum cephalicis vulnerariis præscribendo, feliciores vulnerum instituebantur curationes, non omisâ interim vulneratæ parti, remediorum ejusdem indolis applicatione, vulneribus injiciendo per siphunculum decoctionem Absinthii, Scorzonæræ, rutæ, cum melle mixtam, sive digestivo Oleum Hypericonis, Balsamum peruvianum & similia commiscendo.

Rem oppidò curiosam ab eodem Clariss. Viro, rerum omnium observatore accuratissimo accepi, quam esse ait satis frequens in castris malum, quod non solum gregarios milites, sed etiam nobiles & generosos Viros invadat, nimirum improvisum quoddam ac

ardens Patriam, ac suos invisendi desiderium, germanâ linguâ (das Heimvvehe) dictum, quod ominosum, ut plurimum esse consuevit. Tali enim desiderio correpti, aut morbo aliquo, aut cæde intereunt, vixque, ut idem ait, ex centum unus evadit, adeò ut in castrense proverbium cesserit: *Qui Patriam querit, Mortem invenit.*

Novisse præterea se inquit, non ultimæ classis Viros, aliàs satis magnanimos, ad solam alicujus expeditionis denunciationem, non aliter ac fulmine tactos, futuræ mortis ideam, in mente subito sibi fabricasse, ac tanta certitudine ex imminente conflictu mortem secuturam prænunciasse, ut die ad pugnam antecedente, Amicis extremum Vale non solum dixerint, sed bona sua distribuendo, corporis sui sepulturam, illis seriò commendarint, sicque eos postmodum in pugna cecidisse.

Hunc animi morbum, ob altiùs impressum pavoris sigillum, & tristissimam mortis imaginem menti occurrentem, curari ait, Characterè alio quodam contrario, scilicet fiduciæ pentaculo, tempestivè tamen, & priusquam morbus altiores agat radices; & hoc pacto per appensum sigillum, spiritus antea veluti ligatos solvi, ac mortis imaginem aboleri.

Id autem naturaliter contingere, nequaquam vero propter vim aliquam hujusmodi pentaculis insitam, credendum est, ut, sicuti imaginationis vis, & concepta mortis imago, milites in tantam animi dejectionem perducit, sic ejusdem imaginationis potestas per creditam, licèt ex se nullam, Sigillorum dynamim impressam, pavoris & mortis imaginem è mente eliminat. Multa de Amuletis, & Periatís apud varios Scriptores existant, qui tamen ut plurimum nullam physicam virtutem iisdem impertiunt, nisi eam quàm credulæ mentis passiva deceptio illis indulserit. Adeò verum est, quod scripsit *Seneca*, *Quædam nonnisi decepta sanari.* In hanc rem succurrit, quod apud (a) *Cartesium* de vi imaginationis olim legi; eam enim esse

dixit, ut ipsius imaginationis abductio maximum sit ægritudinis remedium. Etenim, ait ille, si quis animo composito spectet continuò tragœdias, attamen mœror aliquis contrahetur, illius animus ad suspiria assuescet, Cor & Fibræ contracturam patientur, unde sanguinis circulatio segnior evadet, & obstructions in Hepate, ac Liene generabuntur: ex adverso, si quis variis ægritudinibus vexetur, & animum, quantum possit ab illis abducatur, objecta læta, ac mentem exhilarantia cogitando, ad bonam valetudinem sibi viam sternet.

Rem haud minùs curiosam, mihi enarravit idem Vir doctissimus; sibi nempe observatum, post commissum aliquod prælium, quòd Cadavera in solo strata, ac vestibus, uti mos est, denudata, omnia ferè pudenda habeant turgida ac distenta tanquam ad pugnam veneream parata, sic in fœminis quoque interemptis, muliebria rigida, ac turgentine quâdam contracta, admiratum esse. An id fieri credendum, quòd Milites ad pugnam prodeuntes, magno furore ac rabie perciti, omnes spiritus, ac sanguinem (uti proprium est iræ ac furoris) è corporis penetralibus, ad extrema propellant, ut hostem sibi obvium prosternant, ideòque in pugna prostrati, ac cæsi, sicuti vultu, licet mortui, adhuc furorem & minas spirant, sic genitalia, ob spiritus inibi captivos detentos, post mortem convulsa retineant? Longè profectò diversam faciem esse eorum, qui ex morbo aliquo, sive acuto, sive chronico, suis in stragulis occumbunt, ab iis qui violenta morte intereunt, multoque magis, qui Martis Victimæ in acie mactantur, fati spectum est. De Milite Romano in Cannensi prælio narrat (a) Valerius Maximus, qui cum mutilus ad retinenda arma inutilis manus haberet, spoliare se conantis Numidæ cervicem complexus, os, naribus & auribus corrosis, deforme reddidit, inque plenæ ultionis moribus exspiravit.

Isthæc mihi communicata referre lubuit, iis non solum, ut reor, quibus medicinam in Castris facere volupe sit, usui futura, sed iis quoque, qui in Civitatibus, & Oppidis medicæ praxi addicti sint: etenim, bellicâ tempestate Provincias & regna vexante, cum persæpe contingat, ut militares copiæ ab æstivis expeditionibus in proximas Civitates & Oppida ad hybernandum se recipiant, facilè huiusmodi occasione, morbi Castrenses curandi occurrunt. Annis elapsis, cum Militiæ Germanæ hisce in regionibus hyberna Castra statuissent, Febres, & Dysenterias, quales apud Auctores leguntur, mihi observare contigit, multosque præclaros Viros scio interiisse, quibus à Medicis militaris medicinæ, & genii castrensium morborum ignaris, administrata sunt intempestiva remedia, ut Venæ sectiones & valida purgantia, potissimâ indicatione miasma illud virulentum & efferum perdomandi, & per cutis spiracula eliminandi, vel neglectâ, vel ignotâ. Experientia itaque rerum magistra, in curandis huiusce indolis morbis, tali methodo procedendum ostendit. Quotiescunque igitur se se offerat occasio, consulendi citati Scriptores, Mindererus, & Scretæ, ac D.L. Antonius Porcius. Penes (b) Helmontium quoque Febris cujusdam fit mentio, quæ totam suam tragœdiam, sine ullo caloris sensu peragit, quam Febrem Castrensem appellat, de cujus Febris ingenio, & more quædam leguntur scripta apud (c) Regnerum Graaff, Cornelium Bontekoe, Ettmullerum, & alios. Omnes itaque, (d) qui hac de re scripserunt, unanimi ferè consensu, observavi horum affectuum causam in acidum volatile, corrosivum, efferum, realgarinum referre, ideòque huiusmodi venenum invertendum, infringendum, ac potissimum Salium volatilem usu, per glandulas cutaneas abigendum.

(a) l. 3. c. 2. (b) De Feb. cap. 1. (c) de Suc. Panc. (d) Diatri. de Feb. T. p. c. 17, de Feb.

DE

LITERATORUM MORBIS

DISSERTATIO.

Diatribæ huic meæ de Morbis Artificum, Dissertationem hanc de p. n. affectibus, quibus premi solent Literarum Professores, adnectere non improprium duxi, his enim idem obvenit, quod Mechanicis Artificibus, ut unde bona multa, inde non pauca mala proveniant. Perpaucos nimirum existimo eos esse, qui solius amore Virtutis Literis operam dare velint, nec animo præsumant honores, dignitates, & magnos quaestus, quos honorarii titulo decorant, adeò verum est, quod dixit (a) *Aristophanes* sublatâ è Mundo paupertate & Pluto, omnia eversum iri, nullumque Sapientiæ, & cæterarum artium cultorem fore; hæc sunt illius carmina, dum Paupertatem sic loquentem in Scenam inducit:

εἰ γὰρ ὁ πλῆτος βλέψει πάλιν, διανεμει ἔτ' ἴσον
ἑαυτὸν,
ἔτε τέχνην ἂν ἀνθρώπων, ἔτε σοφίαν μελετῶν
ἄδεις, ἀμφοῖν δ' ὑμῖν τῆτοι ἀφανισθέντοι, ἐβελήσει
τίς χαλκεύειν, ἢ ναυπηγεῖν, ἢ ῥάπτειν, ἢ τροχοποιεῖν,
ἢ σκυτοτομεῖν, ἢ πλινθεργεῖν, ἢ πλύνειν, ἢ σκυτοδεφεῖν,
ἢ γῆς ἀρότροις ῥήξας δάπεδον, καρπὸν θεῆς θείσασθαι;
ἢν ἐξῇ ζῆν ἀργοῖς ὑμῖν, τέτων πάντων ἀμελεῖσιν.
quæ carmina latinè sic reddidit Andreas Divus Justinopolitanus:

Si enim Plutus videbit iterum, dividetque æqualem se ipsum,

Neque artem hominum, neque sapientiam exercebit

Nullus; ambobus autem nobis his destructis, volet

Quis æris esse Faber? vel naves facere? vel suere, vel rotas facere?

Vela coria incidere? vel facere muros, vel lavare, vel pelles tingere?

Vel terræ aratris rumpens campum, fructum Cereris metere?

Si liceat vivere otiosis nobis, hæc omnia negligentibus.

Ut plurimùm ergo qui ingenio valent, si egestas premat, ac spes affulgeat divitias comparandi, literarum studio totos se dedunt, sibi que splendidum censum parant, necnon multam existimationem apud Nobiles Viros, quibus postea ad Literatorum fores pulsandum, ut consilia exposcant. Verùm Literarum cultura licet uberem opum, & gloriæ messem reddat, tribulos quoque, ac improbam malorum segetem, suis Cultoribus non rarò progerminat. Literati ergo homines, qui, ut ait (b) *Ficinus*, quantum mente, & cerebro negotiosi sunt, tantum corpore otiosi sunt, omnes ferè vitæ sedentariæ incommoda, demptis Medicis Clinicis, subeunt. Nihil notiùs, quàm Hominem sedendo, Sapientem fieri; totâ ergo die ac nocte sedentes, inter literarum oblectamenta, corporis damna non sentiunt, donec non intellectæ morborum causæ, sensim obrepentes eos lectis affixerint. Jam superiùs innuimus, quas noxas inferat Sellularia vita, quare circa id, non ultra immorabor.

Vitæ quoque Statariae incommoda, non rarò experiuntur Literarum Professores, multos enim ex iis, passim visere est, qui, ut sedentariæ vitæ, quæ tam malè audit, evitent damna, in contraria currunt, dum ad multas horas, ac totos fere dies, stant cre-

(a) In Plut. Act. 4. (b) de Stud. Val. tu. c. 3.

Et libros evolvendo, quod non minus, imò forsan magis noxium, quàm si ad opus suum sedendo incumberent.

In universum porro, Literati omnes stomachi imbecillitate laborare solent. *At imbecilles stomacho, quo in numero magna pars urbanorum, omnesque penè literarum cupidi &c.* ajebat (a) *Celsus*. Nullus enim ferè est, qui seriò literarum studio det operam, ac de stomachi languore non conqueratur; dum enim Cerebrum concoquit ea, quæ sciendi libido, & Literarum orexis ingerit, non nisi malè potest concoquere Ventriculus ea, quæ fuerint ingesta alimenta, distractis nempe spiritibus animalibus, & circa intellectuale opus occupatis, vel iisdem spiritibus non adeò pleno influxu, uti opus esset, ad stomachum delatis, propter fibrarum nervearum, ac totius nervosi systematis in altioribus studiis validam contentionem. Quantum enim ad Viscerum omnium naturales functiones ritè obcundas conferat, si non succi nervei, de quo adhuc non satis constat, saltem spirituum animalium influxus, ex partium paralyti laborantium contabescencia, satis liquet; quamvis enim ob perennem arteriosi sanguinis affluxum, vitali succo fruuntur, attamen humore illo, seu quidquid sit illud, quod per nervos ad eas defertur, orbata, gracilescunt.

Hinc ergo cruditates, flatuum ingens copia, corporis totius pallor, & macies, partibus geniali succo defraudatis, summam omnia damna, quæ cacochyliam consequuntur ortum ducunt. Sic Studiosi paulatim, licet Joviali temperamento præditi, saturnini, ac melancholici fiunt; sic dici solet, melancholicos esse ingeniosos; at forte aptius, ingeniosos fieri melancholicos, spirituosiori nempe sanguinis parte, circa mentis opera absumpta, magis verò fœculentâ ac terrestri intus relictâ.

Non ibo tamen inficias, quin ad id multum conferat corporis temperies, ad melancholiam paulisper vergens, cum moderatâ cæterorum humorum mixturâ. Varias quidem causas, affert (b) *Ficinus* in libro, quem in Studiosorum gratiam conscripsit, quare

Literati melancholici sint, vel fiant, quarum alias ex Astronomiâ, cui potissimum erat addictus, deducit, alias ex naturali philosophiâ; quæ omnes ad vehementem vitalium spirituum motum, & dissipationem referuntur, unde sanguis ater efficitur. Melancholicis ergo passionibus obnoxii sunt, ut plurimum literarum Professores, eoque magis, si à primordiis tale temperamentum sortiti fuerint; sic habitu graciles, luridi, plumbei, morosi, ac solitariae vitæ cupidi, observantur, qui verè Literati sunt.

Oculorum imbecillitati præterea obnoxii paulatim redduntur; legentes siquidem, & scribentes, intento obtutu non possunt, quin Visionis læsionem persentiant, quod malum foveat, dum literas minutas scribunt, quod familiare est iis, qui prompti sunt ingenii. Curiosum certè esset, si veritati congrueret, id quod proponit (c) *Aristoteles*, quare, qui lusciosi cognominantur, literas minutas scribere consueverint; mirum est, inquit, *ut qui obtusi sint oculis, rem faciant, quam eorum facere interest, qui acumine valeant oculorum*; varias hujus rationes affert, sicuti & (d) *Plempius*, qui ait, se aliquandò dubitasse, quin hæc affectatio, quædam esse posset, ut sani, & vegeti visus esse viderentur. Verùm ego non paucos *Myopes* novi, qui satis amplis literis scribere soleant. In dubium tamen est, quod qui minutiùs scribere consueverint, sibi curtiores visum reddant, & *Myopiam* sibi paulatim adsciscant; sic etenim Oculus assuefcit, ad proxima solum videnda, ac retina ex tali assuefactione, in situ à pupillâ magis remoto obfirmatur, atque obdurefcit; adeo, ut mobilitas illa, quam oculo impertita est Natura, aboleatur.

Affectu quoque *Myopie* contrario interdum laborant, qui scriptioni, ac lectioni nimis addicti sunt, adeo ut temporis progressu, objecta ab oculo longè remota, tenere iis necesse sit, quod vitium Senibus familiare est; etenim cum incurvi, ac proni scribant ac legant, facile humor crystallinus ad pupillam prolabitur, eamque obturat, ac cœcitatem inducit.

(a) l. 1. c. 2. (b) l. 1. c. 3. (c) Sc 31. Prob 8 & 15. (d) lib. 4. Ophthal. c. 42.

inducit. Hanc esse causam, quare in Equis, aliisque animalibus frequentius visionis noxæ contingant, ait (a) *F. Platerus*, cum enim prona incedant, oculi humores ad anteriora sensim feruntur, ibique subsistunt.

Præterea Literarum Studiosi, cum legendo, & scribendo, capite, ac pectore inclinato libris incumbant, Ventriculum, & Pancreas comprimunt, ex qua compressione stomachus oblæditur, & succi pancreatici, per suos ductus cursus inhibetur, unde postea Viscerum naturalium æconomia perturbatur; hanc succi pancreatici interceptionem, obtalem corporis situm advertit (b) *Doleus*, in hypochondriacis affectibus valde noxiam. Nephritis quoque & Arthritis, quæ Vitæ sedentariæ perdissequæ sunt, Literatorum morbis comites se jungunt; perraro autem, quis arthriticus est, quin fiat nephriticus, non tam, quod in Arthriticis lecto, seu sellæ affixis lumbi ac renes, ob assiduum decubitus, & sessionem graviter farigentur, quam quod utriusque affectus eadem sit materialis causa. *Erasmus* (c) in quadam Epistolâ ad amicum suum arthriticum, postquam multum de suo Tortore, calculo nempe, quem gestabat in renibus, conquestus esset, scripsit, se & amicum illum esse affines, imò cognatos, duarum quippe Sororum Maritos, ac illius Uxorem sibi intimè jungi, absque ullâ adulterii suspitione.

Nulli porrò præ cæteris Literarum Professoribus, studiorum laboribus magis atteruntur, quam qui Operum editionem in publicum moliuntur, nominisque sui immortalitatem, in animo habent insculptam; de iis tamen loquor, qui verè sapiunt, nam complures sunt, qui scribendi cacoëthe detenti, rerum malè confarcinarum editionem, ac abortus potius, quam maturos foetus prope- rant, non secus ac Poëtæ quidam, qui centum carmina compingunt, stantes pede in uno, ut ait *Horatius*. Viri ergo sapientes, qui nominis sui famæ & existimationi in

longum tempus prospiciunt, diurnis ac nocturnis laboribus se conficiunt, ut aliquando pereant, antequam pariant. Non tam verò malè plectuntur in studiis, qui solum scire contenti sunt, quod alii sciverint, & scripserint, optimumque censent, *aliena frui infania*, ut scripsit *Plinius* de iis, qui novas Ædes nunquam fabricari velint, sed ab aliis exstructas lubentiùs emere, & incolere.

Quoniam *Plinii* facta est mentio, hic dictum illius memorabile ad rem nostram spectans, quod multorum ingenia hætenus exercuit, ac torfit, præterire nefas ducem; sic ergo (d) *Plinius*: *Atque etiam Morbus est aliquis per sapientiam mori*. Qualis sit morbus iste, de quo intellexerit *Plinius*, tot sententiæ, quot capita. Varias doctorum hominum opiniones recensuit Celeberrimus (e) *Gaspar à Rejes* in Jucundarum Quæstionum campo, ubi *Mercati*, *Mercurialis*, *Io. Pinedæ*, *Salmasii*, *Dalechampii*, *P. Ludovici della Cerda*, aliorumque ingeniosissimas expositiones refert, ut apud eundem videre est, cum nonnulli intelligendum velint, *Plinii* locum de morte in senili ætate, cujus propriâ est prudentia, ut *Mercatus*, alii de Quartanâ Febre, quæ sapientiâ, ac quâdam veluti intelligentiâ, statim diebus, & horis aggrediatur, ut *Io. Pineda*; alii in verbo mendum, ob Scriptorum incuriam, esse putent, & pro verbo illo, *per sapientiam mori*, reponendum aliud, *per desipientiam mori*, ut *Mercurialis* de Phrenitide; alii de divinandi facultate, quam nonnulli animam agentes interdum acquirunt, futura quædam post suum obitum prænunciantes, ut *P. della Cerda*; alii tandem ut modo citatus *Gaspar à Rejes*, de Paraphrenitide, diaphragmate vulnerato, vel percusso, eo quod Veteres in hac corporis parte, Prudentiæ sedem collocarent.

Tot Clarissimorum Virorum suffragiis, meum, qualiscumque sit, calculum addere liceat; *Plinium* scilicet tot periculis, tot casibus, tot morbis, quibus Vita nostra conti-

nuo

(a) Tom. I. Prax. Med. c. 7. (b) Encycl. Med. I. 3. de Morb. Abd. c. 11. (c) Vid. Beveov. de Ren. Cal. (d) lib. 7. H. N. c. 50. (e) Quæst. 100.

nuò petitur, adnumerare quoque voluisse, causam occasionalem, ob quam Mors persæpè contingat, Studium nempe Sapientiæ, quæ suos Cultores, ad properam mortem non rarò perducit, ita ut in morborum Classe, morbus sit aliquis, quem *Medici* non adverterint, scilicet *per Sapientiam mori*.

Non possum quin in hanc rem auream *Platonis* sententiam recenseam, quâ mirificè explicatur, quomodo literarum studium, varias ægritudines accersat. Statuens ergo, (a) Vir ille Divino ingenio excellens, Hominis pulchritudinem, ac sanitatem in commodatione quadam, ac proportionem inter Animam, & Corpus, sic scripsit. *Quando Anima Corpore admodum potentior est, exultatque in eo, atquo effertur, totum ipsum intrinsecus quatiens languoribus implet. Quando etiam ad dicendum, investigandumque collectis in unum viribus vehementer incumbit, liquefacit prorsus corpus, & labefacit; Denique cum ad dicendum, disserendumque privatim, & publicè ambitiosa quadam concertatione contendit, inflammat Corpus, atque resolvit; nonnunquam etiam destillationes, fluxusque commovens, Medicorum plurimos decipit, cogitque illos contrarias causas judicare. En quomodo Literati, qui*

*Ingentes animos angusto in pectore versant, dum intemperanter studiis incumbunt, Corpora sua, ad sustinendas Animæ ac spirituum motiones inepta, morbosa efficiunt. Tam arcta verò lege consortii foederantur ad invicem Anima, & Corpus, ut omnia tam bona, quàm mala unius in alterum vicissim corripvent, ac veluti, ex corporis nimia exercitatione, Anima ad mentis functiones languefcit, ac torpet, sic ob nimiam Animæ contentionem, circa Sapientiæ studium, corpus marcescat necesse est, absumptis nempe spiritibus, communi scilicet Instrumento ad materiales, & spirituales operationes ritè obeundas. Labor articulis, carnibus cibis, fomnis visceribus; Animæ deambulatio, cogitatio hominibus; Sic (b) Artis Magister. Omittam hic referre, quæ in hujus loci commento scripserit *Galenus*, ac literis prodiderit *Valle-**

sius. Cogitatio igitur, ex *Hippocrate*, cum Animæ sit propria exercitatio, atque in hoc toti sint Literarum studiosi, scilicet, ut cogitent ac meditentur (quandò nostrâ hac ætate non desint, qui totam Animæ essentiam in cogitatione constituent) fieri nequit, quin Corpus à suâ Rectrice destitutum, exorbitet, ac multas ærumnas non sentiat, destillationes, ut ait *Plato*, membrorum torporem, atrophiam, ac præproperam Senectam.

Hæc in universum patiuntur Literarum Professores; ex iis tamen quidam sunt, qui peculiaribus morbis vexari solent, uti Concionatores, Philosophi continuo in scholis disputantes, Advocati in Foro, ac præcipuè Patavini Professores in Lyceo, qui ubi ab hyemis principio usque ad finem veris, ab Exedris declamarint ad ravim usque, ut studiosam Juventutem instruant, tandem anxii & anhelosi palam faciunt, quàm graves noxas pectori inferat talis exercitatio, & quotcunque alii, qui circa vocis exercitium detineri solent. Hi enim Destillationibus, & Vasorum in pectore ruptionibus, non rarò sunt obnoxii. Politici verò, Judices, & qui Principum ministerio sunt addicti, studiis, magnis laboribus, ac vigiliis attriti, inter hypochondriacos primas tenent, & in marasimum paulatim prolabantur. *Petri Xylandri*, Regis Catholici in Brabantia Curiâ Consiliarii, elegantissima Epistola legitur, *Operi Fortunati Plempii* de Togatorum Valetudine tuendâ præfixa, ubi Magnus ille Juris Consultus malorum suorum Iliadem, ac ærumnosam vitam è Togâ contractam describit. Ego equidem quotquot novi, tum in Romanâ Curiâ, tum aliis in locis, ac in Aulis Principum, celebres Jurisconsultos, ac Ministros, omnes observavi, mille morborum generibus malè mulctatos, & Professionem, cui se addixerant, diris ejurantes.

Multò mitius verò cum *Medicis* resagitur, Clinicis tamen, & lecticulariis; quorum studium præcipuè est, circa medicam praxim, & quotidianam Ægrorum visitationem; hi-

(a) In *Timæo*. p. 495. (b) §. in 6. *Epid.*

hi enim non tot morbis conflictantur, ac si aliquando ægrotant, non sedentariæ, aut statariæ vitæ, ut J. C. sed cursuali, causam acceptam referunt. Non semel profectò mirari subiit, quomodo grassantibus gravibus epidemiis, malignarum Februm, Pleuritidum, aliorumque popularium affectuum, *Medici Clinici*, quodam veluti Artis privilegio, impunè incedant; quod non tam illorum cautelæ adscribendum putem, quàm magnæ exercitationi, & animi hilaritati, dum benè nummati lares suos repetunt. Ego certè nunquam *Medicos* observo, tam malè se habere, quàm ubi nemo malè se habet, quod præcipuè verum deprehendi hisce quinque annis elapsis, in quibus saluberrimæ constitutiones visæ sunt, & nihil Epidemicum apparuit. Non semper tamen impunè evadunt; etenim ob assiduos labores, & scalarum adscensum, multos ex his herniosos factos novi. Similiter cùm dysenterici fluxus vagantur, aliquando & ipsi dysenterici fiunt, quod forte ipsis evenit, ob sessionem longam, coram ægro, ac miasma per os, vel aliam partem susceptum; quare satis cautè se gerunt, qui in dysentericorum curatione stantes, se expediunt, & sessionem suspectam habent.

Haud minùs malam morborum segetem, ex studiis suis referunt Poëtæ, Philologi, Theologi, Scriptores omnes, & cæteri Literati, circa mentis officia occupati. Poëtæ præsertim ob phantasticas Idæas, quas die, ac nocte in mente versant, attoniti sunt, morosi, graciles, uti illorum imagines ostendunt. *Areostus* noster, ut ipse in Satyris fatetur, valde gracilem habitum præferebat, ac si vultum illius depictum spectemus, Eremiticæ effigiem strigosam refert; idem ajunt de aliis Poëtis celebrioribus. *Ludovicum Castelvètrum*, Philologum satis celebrem, adeò gracilem fuisse ajunt, ut *Hannibal Carus* illius æmulus, nomine strigosæ Capræ illum subsannaret.

Eos porrò, qui ingenio magis præstant, acuti ingeniorum Monstra prædicantur, quasi fato quodam, & fortunæ malignitate e vivis

sublatos legimus. *Jo. Picus*, Ingeniorum Phoenix, vix sextum lustrum egressus, immaturam mortem *Florentiæ* subiit, magno Reipub. literariæ damno, quamvis de illius morte varius fuerit rumor; creditum tamen est, id illi ob perpetuos labores, & nocturnas vigilias contigisse, ut mirum sit, quomodò superfuerit illi tempus ad scribendum, cum tot Auctores legerit, veluti ex illius Operibus, quæ exstant, videre est.

Mathematici porrò quibus animum à sensibus, & corporis ferè commercio sejunctum esse necessum est, ut res abstrusissimas, & à materialitate remotas contemplantur, ac demonstrent, omnes ferè stupidi sunt, ignavi, veterinosi, ac in humanis rebus semper hospites. Partes itaque omnes, ac totum corpus necesse est, veluti situ quodam ac torpore languere, non secus ac perpetuis tenebris damnatum. Dum enim mens ad hujusmodi studia intenta est, tota lux animalis in centro conclusa est, neque ad exteriora illuminanda diffunditur. In Professoribus id genus locum profectò habet illud (a) *Hippocratis* Oraculum: *Lux Orco, tenebræ Jovi*; dum enim spirituum lumen in penitioribus partibus Cerebri volutatur, exteriora tenebris obsideri, ac torpere necesse est.

Verùm cùm tanti pro Reipublicæ bono interfit sapientes ac literatos homines benè valere, æquum est ut Literatorum valetudo facta tecta, quantum fieri possit, servetur, ac quoties à suo statu decidat, restituatur. Primo itaque consulendi erunt Auctores, qui in illorum gratiam scripsere, uti *Plutarchus* de præceptis salubribus, *Marsilius Ficinus* de Studiosorum Valetudine tuendâ, qui liber apud nos satis obvius est, nec non *Fortunatus Plempius*, in laudato Opere de Togatorum Valetudine tuendâ: apud hos auctores elegantes medicamentorum formæ descriptæ leguntur, tum pro curatione, tum pro præservatione à morbis, quibus exerceri solent. Regimen in sex rerum non naturalium usu, ut ajunt *Medici*, primas tenebit. Studeant primò, ut in Aëre puro, ac salubri degant,

Bbb

procul

(a) 1. de Dixta n. 5.

procul à stagnis, ac paludibus, ac Ventis Australibus; siquidem hoc pacto puriores erunt Spiritus Animales, intellectualium operationum potissima instrumenta. Mirari profectò nunquam satis potui, quare *Plato* non procul Athenis Villam Academicam delegerit parùm salubrem, imò pestilentem habitam; id forsàn idem consilium illi fuerit, ac *D. Bernardo Abbati Clarevalensi*, qui loca insalubria pro more habuit deligere, in quibus sua Monasteria exstrueret, ut sic Monachos suos valetudinarios haberet, ideòque magis obsequentes, ac voluptatum illecebris minus obnoxios. Quaecumque fuerit mens *Platonis*, indubium est à crasso aëre obtundi, ac obnubilari Spiritus, iisque in locis feliciora ingenia clarescere, ubi aër sincerior, ac magis temperatus, qualis est Neapolitanus, & antiquitus *Athenis*: sicuti ex adverso in *Bœotia*, ob aëris crassitiem Incolæ malè audiebant.

Rusticari propterea, & aurâ liberiore gaudere, ac vario Vitæ genere uti, modò ruri esse, modò in Urbe, ipsis salutare est, frequentiam, & solitudinem ad invicem temperando, illa enim nostri, hæc hominum desiderium facit. Cavere quoque debent à validis Ventorum afflatibus, Austri, & Boreæ, ab hyberno frigore corpus, ac præcipuè caput muniendo.

Jam usus obtinuit, ut Capillamenta ex alienis Capillis contexta, tanquam capitis Vaginae, passim adhibeantur à quocumque hominum genere, tam Senibus, quàm Juvenibus, alioqui benè comatis. Experienciâ compertum est, salutare munimentum capitis esse, huiusmodi capillatos galeros, quibus, vel ob senium, vel quaecumque aliam causam, crinibus nuda sit calvaria; multisque, qui fluxionibus ad fauces, ac dentes vexarentur, suaseri fuit, ut huiusmodi capillamentis, caput armarent, quo præsidii genere, multos vidi ab huiusmodi fluxionibus sanatos, qui alioquin prorsus edentuli facti fuissent. Neque id novum inventum est; nam apud antiquos mentio fit *Petasi*, *Galeri*, *Galericuli*,

qui pilei erant ex pelle, quibus ita erant crines confuti, ut veram, non adscititiam comam æmulerentur; huiusmodi operculo utebantur tum Viri, tum fœminæ, vel ut calvitium, vel canitiem celarent, ut elegantiores in publicum prodirent. Sic (a) *Juvenalis* de *Messallinâ Claudii Uxore*:

*Et nigrum flavo crinem abscondente galero,
Intravit calidum veteri centone lupanar.*

Et (b) *Martialis* de quodam calvo:

*Hædina tibi pelle contegenti
Nudæ tempora, verticemque calvæ
Festivè tibi, Phœbe, dixit ille,
Qui dixit, Caput esse calceatum.*

Usum ergo talium capillamentorum, nostra hac ætate valdè familiarem, Literarum Professoribus satis commodum, ac salutarem pro Capitis munimento ab Aëris injuriis, ac præsertim hyeme, existimo; paucosque jam video, ex omni Literatorum genere (si Religiosos Viros demas, quibus id ex Ordinis sui instituto vetitum est) qui per Urbem non incedant benè capillati, ac, uti lepidè ait (c) *Plautus*, aliquantum ruffi, crispi, & cincinnati. His addendum, quòd ubi Literarum Cultores, ut ut senes, ac filicernio proximi, se comptos, nitidos, abrasâ barbâ, & cute curatâ, benè comatos in Speculo intuentur, in sinu suo non parùm gaudent, ac vitam hilariorè degunt, sibi de longævitate blandientes. Priscis temporibus Literarum Professores, Philosophi præsertim, de barbâ valdè promissa, ac de nudâ calvariâ, quasi Sapientiæ documentis gloriabantur. Nunc mutatis vicibus, nullum ferè in secularibus Literarum Professoribus visitur Barbæ, aut canitiei vestigium, tam culti, ac nitidi in publicum prodeunt. Succurrit in hanc rem celebre dictum illud *Ægyptii Sacerdotis* cum (d) *Solone* verba facientis: O *Solon*, *Solon*, vos *Græci* semper juvenes estis, nec quisquam è *Græcia* senex est.

Experienciâ tamen, quæ tale capillitium Literarum valetudini, ubi ad senium vergant, valdè commodum, & salutare ostendit, ratio quoque concinit. Etenim si Naturæ

(a) Sat. 6. (b) lib. 12, Epig. 45. (c) in Captivis. (d) Plat. in Tim.

turæ providentiâ, Juvenum capita denso crine munita sunt, imò ab Uteri claustris, foetus ipsi in mundanam Scenam prodire non solent, nisi capillati, necnon si Juvenes ætatis vigore præfervidi, comarum pondere non gravantur, sed benè se habent, cur Senes, quibus nativus calor fatiscit, adscititio capillorum munimine, nudæ calvariæ non consulant potiùs, quàm pileis, vel coriaceis, vel sericeis? Refert (a) *Plempius*, *Marsilium Ficinum*, Philosophum Platonium, in pileolorum usu valdè morosum fuisse, ut pluries in die, prout Ventus flaret, vel aura calidior, vel frigidior esset, hosce pileos permutaret, quod profectò noxium: quare capillamenta isthæc magis sunt ex usu, ut quæ in Templis, & coram Principibus gestare liceat.

Quod victum spectat; *Hippocratis* præceptum pro Oraculo habendum: *Sanitatis studium esse, non repleti cibus*. A satietate igitur, insuperque à ciborum varietate, cavere debent, ut quæ cacochyliam, & turbas in Ventre ciere soleant, siquidem, ut ait (b) *Horatius*:

*cum simul assis, turdis, conchyliis,
Miscueris elixa, simul conchyliis turdis,
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tu-
multum
Lenta feret pituita.*

Ventriculi ergo magna custodia habenda, ne à functionibus suis aberret, ac totum corpus plectatur. Ad roborandum stomachum, laudat *Ficinus* Cinnamomum, & rerum aromaticarum usum; nostra hac ætate inter literatorum cupedias Cocholata, stomachi & spirituum solatium; ac profectò cum studioforum natura melancholica sit, sive nativa, sive adscititia, ac multo acido abundet, hujusmodi potiones balsamicæ, & spirituosæ acorem, tum stomachi, tum sanguinis curare poterunt, & ad meliorem crasim perducere.

Quoad potum, Vinum cæteris potionibus præferendum; meracum laudatur, sed modicum. Scio multos è Literatis suorum Me-

dicorum consilio, ut possent liberaliter se proluere, Vina alba, tenuia in usu habere, quo pacto putant sibi licere, sine noxa bibere quantum lubeat, quod certè non adeò tutum, ut putant. Vina hæc tenuia, æstate præcipuè, aciditatem quandam adsciscunt, quâ nihil perniciosius, ubi luxuriat acidum. Præstat, ajebat (c) *Crato*, eos, qui Ventriculo debili sunt, potiùs parum Vini Ungarici, vel Malvatici bibere, quàm tenuia vina copiosa haurire. De hujusmodi Vinis scripsit quoque (d) *Helmontius*, quòd parum Vini, multum aceti contineat. Literarum itaque Cultoribus, Arthritide, Colica, Affectione hypochondriaca vexari solitis, qui affectus ex acido morbofo genescim suam ducunt, neutiquam acidorum usum, sed ea, quæ illud infringant, convenire satis perspectum est.

Quoad cæterarum rerum regimen; ut sedentariæ, ac statariæ Vitæ incommoda declinent, moderatâ corporis exercitatione, quotidie erit utendum, si tamen aër purus ac serenus sit, & Venti fileant; molles etiam frictiones, ad transpirationem tum servandam, tum promovendam, in usum frequentiore revocandæ; lavacrum quoque aquæ dulcis, æstate præsertim, quo tempore atrabilis literatos infestat, valdè salutare esset; sic enim humorum acrimonia temperatur, & squallida Viscera remollescunt. Tempus Balneationi magis opportunum erit vespertinis horis, deinde cibum sumere & cubitum ire, hic enim apud antiquos mos erat ac ordo. Sic *Homerus*:

Ut lavit, sumpsitque cibum, dat membra so-

luti poris. Quoad tempus vacandi studiis magis commodum, matutinum præcipuè commendari solet, non ita verò nocturnum, ac præsertim post Cœnam. *Monstrum est*, inquit (e) *Ficinus*, *ad multam noctem frequentius vigilare, unde etiam post Solis ortum dormire cogaris*, & in hoc ait errare Studiosos permultos; varias autem rationes affert, quarum alias ex Planetarum positu, & configuratione, alias à motu Elementorum deducit, dum Aër, So-

(a) De Tog. Val. in c. 3. (b) J. 2. Sa. 2. (c) l. 2. Cons. 27. (d) In Volup. Viven. (e) de Sind. Val. tu. l. 1. c. 7.

le occidente, crassescit, nec non ab ipsis humoribus, dum noctu prævalet melancholia, ab ordine Universi, cum dies labori, nox quieti sit destinata, adeo ut hisce omnibus literati ad lucernam lucubrantēs contrariis motibus repugnent.

Verum in hac re attendenda est cuiusque consuetudo; cavendum tamen ex (a) *Celsi* monito, ne id post cibum ingestum fiat, sed peracta coctione. Eminentissimus *Cardinalis Sfortia Pallavicinus*, Vir doctissimus, totam diem literarum studio sine cibo largiebatur, mox cenâ modicâ sumptâ, ac studiorum curâ ablegatâ, somno, & virium reparationi noctem totam impendebat.

Non desunt tamen, qui nocturnum tempus diurno præferant & secretiores secessus, & amica noctis silentia, studiis magis opportuna existiment. (b) *Euripidem* Tragœdiarum Scriptorem tradit *Gellius*, solitum in speluncam quandam tetram, & horridam in Insula Salamine descendere, quotiescunque Tragœdiam aliquam meditaretur. (c) *Demosthenes* quoque magnus ille Orator, in locum ex quo nulla exaudiri vox poterat, & à quo nihil prospici posset, se recipiebat, ne aliud agere mentem cogerent oculi. Ubi autem lucubrandum sit, non in angustis Cellis, & Musæolis id agendum, uti solent nonnulli, hyeme præsertim, ne à frigore infestentur, sed amplo conclavi, modo Corpus vestibus benè sit munitum; fumus enim Lucernæ, nec non halitus è corpore, ac per os jugiter exspirantes, angustum spatium citò replent, & aërem respirationi minùs idoneum, imò noxium reddunt, caput simul gravando, multòque magis, si candelis sebaeis utantur, quæ suo nidore, & fumidâ exhalatione stomachum, & cerebri anteriores ventriculos inficiant, quod maximè cavendum monet *Plempius* in Opere laudatissimo, de Togatorum Valetudine tuendâ. Oraculum illud (d) *Hippocratis*, quo laudatur *Somnus in frigore cooperto*, in hac quoque re locum meritò habet; sicut enim, ex doctissimi *Valesii* interpretatione, salubrior est somnus

in amplo conclavi, sed corpore stragulis benè contecto, ob purioris Aëris inspiratum, sic Studiosis Viris conducibilius esse crediderim, si in amplo potius, quàm angusto Musæo, seu Hypocausto, ad studia incumbant, rigenti licet hyeme, sed cooperti, ut ait *Hippocrates*.

Cum verò ex superius recensitis morbis decumbunt, ut nephritide, colicâ, arthriticis doloribus, qui sunt studiosorum Cruces, ad ea remedia confugiendum, quæ huiusmodi affectibus sunt magis propria, & quorum apud Scriptores magna est supellex, cum remediorum formulis Tractatum hunc meum infarcire mihi non fuerit animus.

Quia verò Literati, ut plurimum morositatem familiarem habent, ac Medicos persæpè interpellant, urgentque ut remedia ipsis præscribant, ac præcipuè purgationes, & sanguinis missiones, idcirco in hac re non parvi momenti, proferam, quæ experientia, & observatione salutaria deprehendi. Mihi ergo compertum, Literatos homines multò facilius purgationes etiam validas, ac repetitas tolerare, quàm sanguinis missionem, licet parcam, atque huic observationi non parum congruit ratio; Etenim cum illorum stomachus, ob noctes insomnes, ob spirituum ad alias partes abductionem, ob studiorum intemperantiam, acidis eruditatibus scateat, cathartica medicamenta, licet valentiora, ab acido illo luxuriante enervantur, quæ si nimis blanda sint, turbas potius cient, nihilque educunt; circumspèctum tamen *Medicum*, qui habitum, vires, morbum ægrotantis perpendat, hæc omnia exposcunt. Id quoque in Pueris observamus, qui ob acidi sibi familiaris exsuperantiam, valida purgantia persæpè eludunt. Nihil est autem, quod Catharticum vim alkalicam magis infringat, quàm quæ ex acidorum familiâ sunt desumpta. Venæ sectio autem, ut ut parca, illorum vires atterit, ac spiritus ob vigilias & studiorum labores evanidos, facile exsolvit. *P. Gassendum*, Philosophum Celeberrimum, ob pluries repetitam Phlebotomiam, ut mos est apud

(a) l. i. c. 2. (b) l. 15. c. 20. (c) Quinti. l. x. Inst. de mod. scrib. (d) 4, in 6 Ep. t. 13.

apud Gallos, periisse, in ejusdem vitâ legimus.

Observatione dignum est, Religiosorum Ordinum Literatos Homines, macilentos, valetudinarios, familiares habere purgationes, & vomitiones ex pulvere Cornacchini, Calice emetico, & similibus, non sine euphoriâ; horrere autem, cum de Venæsectione agitur, ut qui satis norint, illud, quod magis illos infestat, saburram humorum esse, in stomacho stabulantem, ac vitale robur, quod inest sanguini, languidum esse, ac effectum.

Incumbant ergo ad Sapientiæ Studium Literarum Professores, sed cum moderamine inculpatæ tutelæ, nec tam sedulo circa animi cultum occupati sint, ut corporis curam negligant, sed bigæ medium quasi libramentum, sustineant, adeo ut Anima, & Corpus fideli contubernio, veluti Hospes, & Hospitator, mutua officia sibi præstent, neque ad invicem se conterant.

Scitè quidem ac lepidè *Democritum* dicere

solitum (a) *Plutarchus* tradit, quòd si Corpus, & Anima disceptarent ad invicem de damno dato, dubium fore, quis sit damnosior, Hospes, an Hospitator. Ac profectò inter utroque perrarò justa reperitur moderatio; etenim si corporis robori nimis studeamus, illud saginando, humo affigimus divine particulam aureæ; si ingenio excolendo ac ornando toti sumus, corpus contabescit; rectè igitur monebat *Plato*, ne corpus absque animo, & animum absque corpore exerceamus. Locum hunc claudam lepidâ narratione *Plutarchi* ex libro de Præceptis salubribus, quem in Studioforum, & Politicorum gratiam se conscripsisse professus est, *Atqui*, ait ille, *Bos conservo suo Camelo*, qui parte oneris sublevare eum nolebat; Tu verò, inquit, & omnia hæc mea brevi portabis, quod mortuo eo contigit. Haud aliter accidit animo, qui dum paululum laxare, & remittere abnuit corpus, quod id requirit, mox febre aliqua, aut verigine ingruente, dimissis libris, disputationibus, & studiis, unâ cum illo ægrotare, & laborare compellitur.

(a) De Præcep. Salub.

DIATRIBÆ

DE

ARTIFICUM MORBIS

SUPPLEMENTUM.

LECTORI BENEVOLO.

I Stud quod modò habes Libro meo de Morbis Artificum, Mutinæ olim impresso, additamentum, siquid in eo est, quod oblectet, Patavino Typographo hoc ipsum debes, Lector Benevole; hic enim cum persæpè audiret à studiosa Juventute, aliisque Doctis Viris, interdum etiam per literas Librum hunc meum expeti, & exquiri, neque apud me, nec uspiam, cunctis

exemplaribus distractis, reperiri, pluries à me petiit, ut novi aliquid Operi edito de eadem materia adjicerem, non exiguum enim operæ pretium, ut dici solet, me facturum aiebat, si Libro meo suis Typis recuso, aliquid fuisset adjectum, quod emptores alliceret. Illius petitioni satisfacturum pollicitus sum, si à publicis occupationibus, & quod magis refert, à malis, qui-

bus ob improsp̄eram valetudinem persēp̄e consli-
tor, otium ullum daretur. Sed cum in illius
Bibliopolium pedem immittere non possem, quin
memoriæ meæ refricaret, quod fueram pollicitus,
decrevi tandem illum voti sui compotem facere,
ac simul datam fidem meam absolvere. Hisce
igitur æstivis vacationibus, omnibus iis seposi-
tis, quæ præ manibus habebam, ad exquiren-
dos novos Artifices, illorum tabernas lustrando,

animum adjeci. Hanc itaque Diatribam de
Morbis Artificum conscripsi, cui addidi Differ-
tationem de Virginum Vestalium Valetudine
Tuenda; magis quidem è re fuisset de illarum
morbis differere; ast id cum plus temporis atque
attentionis exigat, si otium dabitur, alias for-
sitā exsequar. Tu interim Lector Benevole
hisce meis laboribus frui, & Vale.

D E

TYPOGRAPHORUM MORBIS.

CAPUT PRIMUM.

ARte Typographicâ veteres caruisse, cum omnia per notarios, & amanuen-
ses peragerentur, satis constat. Arsenim hu-
jusmodi Seculi decimi quarti fuit inventum,
de quo quis dubitare possit, num plus damni
quàm utilitatis Mundo intulerit. Certum
est, cum primò Ars ista Mundo innotuit, ac
in usu esse cœpit, multis hominum millibus
ademptum fuisse commodum captandi lucri,
& familias suas alendi; Monachis quoque de-
trimento fuisse, qui post Sacra Ministeria,
tempus in conscribendis exemplaribus, nec
sine quæstu aliquo, honestâ occupatione im-
pendebant. In *Turcico Imperio* locum adhuc
non obtinuit Ars ista, imò ut in suis Episto-
lis, refert *Cornelius Magnus* Parmensis cele-
bris per Orientem peregrinator, cum de hac
Arte introducendâ Constantinopoli in Diva-
no ageretur, idque per civitatem evulgatum
fuisset, parùm abfuisse quin popularis tumultus
excitaretur. Multa pro utrâque parte af-
ferri possent, legendus *Trajanus Bocalinus*, in
suis *Parnassi Novitatibus*, qui refert Artis
Typographicæ inventorem, Parnassum ma-
gno fastu ingressum, ut intra illum literato-
rum cœtum exciperetur, ast tanquam bona-
rum artium corruptorem turpiter inde eje-
ctum. Sed hæc missa faciamus, & sicuti
muneris nostri est, de morbis, quibus Ty-

pographi in opere suo sunt obnoxii, disquiramus.

Duplex itaque est illorum genus, unum
eorum, qui ferè semper sedendo characteres
metallicos, ex suis loculis seligunt, & verba
componunt, seu eosdem characteres, cum
usum amplius non habent, disgregant, & in
suis loculamentis reponunt, idque præcipuum
est illorum opus. Aliud verò genus est illo-
rum, qui prælo addicti semper stant, & amba-
bis manibus instrumento quodam ex alutâ
conflato, & pilis impleto, atramento cha-
racteres dispositos imbuunt, alter verò, dex-
terâ manu præli superiorem partem mover,
ac fortiter premit, sicque temporis momen-
to in chartâ apparet impressum totum id,
quod in characteribus simul compactis deli-
tescebat, sicque rursus eodem modo repe-
runt laborem hunc, donec totum opus juxta
præscriptum numerum fuerit absolutum. In-
geniosum certè opus, si doctis Viris tantum
Libros suppeditaret, non iis qui scombros
vendunt. Primum itaque genus, vitæ se-
dentariæ addictum est, & consectariè mor-
bis illis, qui sedentariam vitam consequun-
tur, obnoxium est. Alterum vitæ statariæ,
& nimis laboriosæ; nam in hujusmo-
di opere totum ferè corpus exercetur, unde
hujusmodi Operarii non possunt, quin las-
fitu-

fitudines, & magnas defatigationes persentiant, ac ubi ad gravem ætatem pervenerint, illis necesse sit hujusmodi operi valedicere. Iis qui sedendo manus exercent, alia incumbit calamitas, quod dum oculos in characteres illos atrii coloris semper habent intentos, visus imbecillitatem paulatim contrahunt; unde iis, quibus bona oculorum constitutio non est, lumina hebescent, cum suffusionibus, & aliis oculorum morbis. Novi ego duos fratres Typographos, oculos, ex suâ naturâ magnos & prominulos habentes, quibus necesse fuit artem deferere, ne cæci omninò fierent. Memini, quòd cum aliquandò ad quatuor circiter horas, apud Typographum sedissem, pro cujusdam mei Operis correctione, postea è Typographiâ egressum oberrantes in oculo, atque etiam per noctem in phantasiâ habuisse imagines illarum machinularum, quas fortiter eram intuitus. Ex continuo itaque, & fixo intuitu, in atro illos characteres, seu componendo, seu compositos dissolvendo, tonus membranarum & fibrarum oculi valdè labefactatur, pupillæ præcipuè, unde mirum non est, si oculorum morbos patiantur. Ipsimet Typographi referunt, quod ubi totâ die ad opus suum incubuerint, è tabernis egressi, sibi videantur, noctu etiam, eisdem characteres in imaginatione impressos, ad multas horas obversari, donec ab aliarum rerum speciebus, illorum imagines delectantur.

Præter hosce oculorum morbos, aliæ quoque iis calamitates superveniunt, uti fe-

bres continuæ, pleuritides, peripneumoniæ, & alii pectoris morbi; cum enim Typographis necesse sit, hyemali tempore totâ die in locis benè clausis, & in hypocaustis degere, si operari velint, & chartas impressas exsiccare; ubi postea ab hisce locis tepentibus, ad aërem externum frigidum exeant, facili negotio iis contingunt cutis constipationes, & improvisa perspiratus læsio, unde præstò sunt supra memorati affectus. Maxime verò hisce morbis obnoxii sunt, qui ad torcular exercentur, cum enim ad opus hujusmodi magno brachiorum, & totius corporis molimine opus sit, isti non rarò sudore aliquo perfusi, è Typographiâ pedem emittunt, sicque morbis obviam procedunt.

Hisce Artificibus Reipublicæ literariæ ministris, quamnam opem afferre possit Ars Medica, seu quod præservativum proponi possit non video, nisi ipsos monendo, ut sibi in hujusmodi opere temperent, & aliquod diei horas labori suffurentur, & cum hyeme è Typographiâ exeunt, benè palliolati domos suas repetant. Iis qui ad tabulas componendo assident, bonum erit, conspici illis uti, ut oculorum tonus minùs tatisceat, ad spectum etiam aliò avertere, eosdem leviter manu conficere, ad spiritus torpentes excitandos, aquâ Euphragiæ, Violariæ, & aliis similibus, eos abluere. Cæterum cum ab acutis morbis corripiuntur, suis & propriis remediis illis erit succurrendum. Ad felicioram tamen curationem obtinendam, bonum semper erit, si Medicus sciat, quam artem exercere sit solitus, quem curandum suscepit.

De Scribarum, & Notariorum Morbis.

CAPUT II.

Longè majorem apud Veteres fuisse Scribarum, & Notariorum numerum, quàm nostris temporibus, ob Artis Typographicæ inventum, satis constat, multos tamen in singulis Civitatibus, & Oppidis esse, qui ex solâ scriptione se, & familias suas sustentant, norunt omnes. Scribas, & Notarios servos

fuisse ut plurimum, seu libertos, satis fuisse ostendit *Rosinus*. Notariorum autem nomine haudquaquam hic intelligi velim eos, qui nostris temporibus Codicillos, & Testamenta condunt, quos Notarios vocamus, sed eos qui per parvas quasdam notas, artem callerent celeriter scribendi, quos propterea Notarios appel-

appellabant. Sic *Plinius*, ut in ejusdem vitâ refert *Plinius Nepos*, pro more habebat quotiescunque iter faceret, *ad latus Notarium habere cum Libro, & pugillaribus, cujus manus hyeme manicis muniebantur, ut ne Cæli quidem asperitas, ullum studiis tempus eriperet.* Hisce temporibus Ordinis Civilis sunt hujusmodi Scribæ, quos in Curiâ apud Magistratus, in Officinis Mercatorum, & in Aulis Principum, ad rationaria conscribenda pretio conductos videmus; quibus itaque morbis obnoxii sint, hujusmodi Operarii peruestigemus. Tria sunt unde scribis istis morbofi affectus proveniunt, primùm continua sessio, secundùm manus perpetua, & eodem semper tenore motio, tertium mentis attentio, ne Libros erroribus conspurcent, seu dominis suis damno sint in addendo, subducendo, aliisque Arithmeticæ operationibus. Quos morbos secum afferat continua sessio, facile est cognoscere, viscerum enim obstructions, uti Hepatis, Lienis, Stomachi cruditates, crurum torporem, aliquam refluxi sanguinis remoram, & malos habitus; summatim beneficiis carent, quæ à motu moderato obtinentur, non enim etiam sive lint, vacat ipsis exerceri, cum pretio conducti sint, illisque necesse sit, totâ die scriptioni incumbere. Necessitas porrò calamo chartam exarandi, non levem in manu, & toto brachio infert defatigationem, ob assiduam musculorum, & tendinum ferè tonicam tensionem, unde fit, quòd temporis progressu dexteræ robur fatiscat. Novi ego hominem professione Notarium, qui adhuc vivit, hic toto vitæ suæ tempore assiduus fuit in scriptione, ex quâ non parùm lucri illi accedebat; hic primò quidem conqueri cœpit de magnâ lassitudine totius brachii, quæ nullo remedio potuit tolli, tandem à Paralyfi absolutâ, totum brachium dexterum occupatum est. Ut damnum repararet læva manu, ad scribendum cœpit assuescere, sed post aliquod tempus ipsa quoque eodem morbo correpta est. Quod verò hisce Operariis crucem figit, est fortis & assidua

animi intentio, in hoc enim opere cerebrum totum, nervos, fibras, in magnâ contentione esse necesse est, & exinde atoniam subsequi; Hinc cephalalgia, gravedines, raudines, fluxiones in oculos, ob fixum in chartam obtutum, quales effectus magis premunt ratiocinatores, & calculi magistros, ut vocant, quales sunt qui apud Mercatores operam suam locarint. In hoc censu quoque reponendi, qui à Secretis sunt Principum, quorum genio placere non ultima laus est; in conscribendis enim literis, in magna animi tortura persæpè sunt, non solum præ literarum multitudine, sed quia vel Principis mentem non assequantur, vel quia Principibus pro arte sit ad duos fines nolle intelligi, hinc fit, ut qui huic muneri se addixerit, non raro diris Artem suam, & Aulam simul devoteat.

At quæ præsidia iis, qui assiduâ scriptione, tam gravia mala sibi accersunt, præscribet Ars Medica? Primò quidem ad resarciendum damnum, quod vita sedentaria inferre possit, proderunt corporis exercitia, moderatè tamen, festis diebus, ubi sacris rebus in Templis fuerit indultum; frictiones quoque frequentes, erunt ex usu. Frictio contrarias habet vires, nam ut agebat (a) *Celsus*: *Frictione si vehemens sit, duratur corpus, si lenis mollitur, si multa minuitur, si modica impletur*, quod tamen desumpsit ab (b) *Hippocrate*. Si obstructionis incipientis signa in visceribus exstent, non alienum erit, identidem corpus solvente aliquo expurgare, & universales purgationes Vere & Autumno instituere. Ad lassitudinem verò brachii & manus dexteræ, eadem frictiones, sed molliores, ex oleo amygdalarum dulcium, cui ad partis robur commisceri poterit, modicum aquæ vitæ, conferre poterunt. Hyeme cavendum, ne ex frigore nimio manus torpeant, idcirco bonis chirothecis armandæ sunt. Ad Caput præservandum à malis, quæ illi persæpe incumbunt, laudantur omnia Cephalica, ea præcipuè quæ sale volatili prædita sunt, ut spiritus salis Ammoniaci, qui solo odore potens

(a) Lib. 2. c. 14. (b) de Chir. offic. n. 11.

tens est torporem excutere. Particulares etiam capitis purgationes instituendæ, Pillulæ Joannis Cratonis identidem sumptæ commendantur, masticatoria quoque & ptarmica adhibenda, quæ sternutamentum ciendo, humores serosos è glandulis Cerebri excutiant; inter masticatoria, Nicotianæ usus

moderatus egregiam præstabit operam. Alvus quantum fieri possit facilis & lubrica servanda, mollioribus cibis, & si non respondeat, clysteribus sollicitanda, nam ut ex (a) Hippocrate: *Ventris torpor, universorum confusio, vasorum immunditia Cerebri consumptio.*

(a) 3. in 6. Epid.

De Morbis eorum, qui apud Aromatarios, varia Plantarum semina Saccharo condiunt.

CAPUT III.

AD Mensarum delicias, & alios quoque usus, saccharo condiri solent, varia Plantarum semina, uti Amygdalæ, Pistacea, Pineæ, Fœniculi, Coriandri, Santonici semina, & recentes quoque fructus, res equidem, iis quibus parantur pergratæ, non ita verò iis qui illas parant, nam ex hujusmodi ministerio non levia sunt mala, quæ referunt. A laqueariis suspendunt amplum Craterem ex Orichalco, cui subdunt inconvenienti distantia catinum carbonibus accensis plenum, postea rebus condiendis in cratere positis, è vase superposito in debitâ distantia, saccharum liquidum guttatim per epistomium defluit. Duo ergo ministri, uti fieri solet *Venetis*, ubi huic operi multum incumbitur, cui aliis in locis unus tantum sufficit, craterem illum circumagitant, quo pacto candidâ crustâ operiuntur ea, quæ in cratere sunt posita. In hoc opere Ministri, non possunt quin totâ facie super illum craterem, calorem, & spiritus exhalantes, & si per totum diem in hoc opere exerceri velint, facili negotio magnas labe contrahent, uti cephalalgias, oculorum dolores, atque etiam graves anhelitus.

Tria sunt, quæ Operarios maximè infestant, Carbo accensus, Crater excaletus, ac demum Saccharum ipsum. Carbo ignis est productum, patentis lucidissimi proles nigerima, cujus naturam licet potius admirari, quàm velle cognoscere. *Quid in Carbonibus,* aiebat (a) *Divus Augustinus* in Libro de Civitate Dei; *Nonne miranda est & tanta infir-*

mitas, ut ictu levissimo frangantur, pressu facilissimo conterantur, & tanta firmitas, ut nullo humore corrumpantur, nulla ætate vincantur, usque aded, ut eos substernere soleant qui limites figunt, ad litigatorem convincendum, sed admiranda magis est illius pestifera vis, quâ temporis ferè momento hominem necat, nisi illi exitus liber pateat. Quâ vi id efficiat, cum prunæ ardentes in loco etiam concluso, id non agant, inter res abditas adhuc est, hujusque potestatis suffocativæ, multa sunt exempla. Quàm graviter à fumo Carbonum afflictus fuerit, Helmontius, ipsemet refert in Jure duumviratus; ait enim, quod dum esset mediâ hyeme in clauso cubiculo scripturiens, ob testam allatam carbonum, tam graviter percussus, ut vix è Musæo exire potuerit, & paulò post in terram semimortuum cecidisse. Accusat idem Helmontius has quoddam sylvestre in carbone latens, quod suscitatur à sulphure quodam inflammabili inibi concentrato. Crater ille, in quo sunt semina, Cupri retinet vitium, Orichalcum enim conflatur ex cupro, & lapide calaminari. Vas itaque istud excaletum, suum acorem expirat, qui ab Operariis excipitur; accedit tandem saccharum liquatum, quod seminibus superaffunditur, & halitus suos corrosivos exhalat, qui èò magis sunt acriores, quò saccharum, quod ad condituram adhibetur, candidum est, & aquâ calcis repurgatum, nisi enim ea quæ condiuntur summum candorem præferrent, convivis in fine mensæ jam

Ccc

saturis,

(a) Lib. 21. cap. 4.

saturis, stomachum potius, quam appetentiae incitamentum facerent. Omnia hæc itaque conspirant, ad graves noxas Operario inferendas, Cerebro, Oculis, & Pectori potissimum, Caput enim graviter dolet, oculi ab ignis halitibus, tanquam spiculis punguntur ut rubescant, ac interdum inflammentur, anhelitus quoque læditur, ob inspiratum aërem acribus particulis saturatum. Ut aliquæ cautiones hujusmodi Operariis proponantur, primò curare debent, ut quantum licet tale opus fiat in aperto loco, ad faciliorem hujusmodi vaporum diffusionem, operis interrup-

ptio ad aliquot horas ad aërem recentem hauriendum laudatur, quo tempore faciem aquâ abluere debent, & postea fauces abstergere. Ad Carbonum malignitatem emendandam, lubet remedium proponere, quod in usu est apud omnes ferè Artifices, ubi per hyemem carbonibus accensis in suis Officinis uti necesse sit; frustum enim ferri inter carbones reponunt, sic enim Carbonum virulentiam corrigi existimant; forsan dici posset Spiritus illos malignos carbonis in ferream substantiam vim suam exercere, sive ferrum ipsum eodem absorbere.

De Textorum, & Textricum Morbis.

CAPUT IV.

Quanti usus imò necessitatis sit ars textoria, vel ex hoc dignosci potest, quod mortalium nemo, nisi aliquo opere textili nuditatem suam operiat; nec est, quod de naturâ conqueramur, quæ avibus pennas, cuique animali pilosum integumentum concesserit, solum autem hominem, nudum reliquerit; homo enim ingenium habet, & manus, quibus varia & diversa vestium genera sibi contexit, non ad operimentum solum, sed ornatum quoque ac decorem. Ars texendi olim muliebri, ut plurimum erat ministerium, ut etiam Nobiles Matronæ, ab hujusmodi opere non abhorrent; sic *Penelope*, Marito absente, telam texendo, & redordiendo *Procos* eludebat. Apud (a) *Virgilium* legimus, *Æneam* in funere *Pallantis* occisi, binas *Chlamydes* auro distinctas eduxisse:

*Quas illi leta laborum,
Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas discreverat auro.*

nunc ad solas manus plebejas textricum & textorum, ars isthæc deducta est, multumque est, si Nobiles Mulieres super telas acupingere didicerint. Duplicem fuisse texendi rationem, tradit *Octavius Ferrarius* in *Opero suo* Eruditissimo de *Re Vestiariâ*, u-

nam antiquissimam, in qua Mulieres stantes texebant sursum versus, & in altitudinem, alteram qua sedentes & deorsum, hancque ait fuisse *Ægyptiorum* inventum, qui tramam trudebant in inferiorem partem, sive ad pectus trahebant; modò sedentes quidem mulieres texunt, sed talis sessio est, ut etiam quodammodo videantur stantes. Opus hujusmodi certè laboriosum est, totum enim corpus exercetur, ambæ manus, brachia, pedes, dorsum, ut nulla pars sit, quæ huic Operi eodem tempore non allaboret. Rusticane mulieres hyemali tempore, quo vacant ab agrorum culturâ, in stabulis suis telas ex filo cannabino, aut lineo conficiunt, & puellæ præsertim antequam nubant, quibus ars texendi pro dote est, turpe enim habetur, si rustica mulier artem hanc non calleat. Cum ergo laboriosa sit ars ista, sua habet incommoda, & præsertim mulieribus, nam si gravidae sint, facillè abortiunt, & foetum excutiant, unde postea multa mala superveniunt. Habitores itaque, & robustas esse oportet textrices, quæ arti huic unicè se ad-dixerint, alioquin ex nimio labore fatiscunt, & in grandiori ætate, artem hanc deferere coguntur. Ab hac tamen præter lucrum, id beneficii referunt, quod menstruæ purgationes,

(a) *Ænei. lib. II.*

tiones, iis suo tempore faciles sint; perrarò enim evenit, ut textrici mulieri supprimantur, imò interdum, iis in nimia copia profuunt, si eo tempore texturæ, plus quam decet incumbant; quare cùm juvenulæ mecum interdum conqueruntur, quòd iis non benè, nec suo tempore floreant menses, illas moneo, ut textrices, & operosas Mulieres potius quàm *Medicos* consulant. Cum vix ab assumpto cibo, mulieres quæstus avidæ in textrinam redeant, damna non levia stomacho & coctioni inferunt, ex motu enim illo nimis valido, & pectinis ad pectus adductione, perturbatur fermentatio; & chylus imperfectus cogitur subire lacteas, & cruditatibus massam sanguineam implere. Textores quoque pannificio præsertim addicti, nisi robusti sint & lacertosi, graviter affligi solent, lassitudine præsertim brachiorum, dorsii, & pedum laborant. In pannificio etenim propter magnam panni latitudinem, duo sunt homines, ad idem opus intenti, unus dexterâ manu naviculam, cum tramâ ad alterum transmittit, & alter sinistrâ manu eandem remittit, ambo postea magnâ vi pectinem ad pectus eodem tempore contrahunt. Panni textoribus aliud malum, quod Textri-

cibus, quæ telas ex lino, cannabe, serico texunt, non advenit, ex materiâ quam tractant, solet accedere, lana nempe oleo imbuta, quæ semper pravum odorem spirat; sic illorum corpora malè olent, ac interdum etiam foetet anima, oculi enim rubent, uti evenit in omnibus, qui lanam oleo imbutam tractant.

Præsidium itaque ad mala antevertenda esset tam viris, quàm mulieribus in opere tam arduo moderatio; illud enim vulgatum *ne quid nimis*, nimis mihi placet; molles frictiones ad lassitudinem tollendam, ex oleo amygdalarum dulcium, brachiis, femoribus, & cruribus, erunt ex usu. Pannificibus, quantum fieri potest, corporis mundities procuranda, festis saltem diebus, puras vestes induendo, lavacro odorato ex vino ablutis manibus, brachiis, & cruribus.

In textrinis ubi pannificio incumbitur, quidam operarii sunt, qui pannos jam factos magnis, ac ponderosis forcipibus, totâ die attondent, quod ministerium certè laboriosum est, brachiis præsertim, & manibus, quare ipsorum quoque ratio habenda, & iisdem præidiis succurrendum.

De Morbis, quibus obnoxii sunt Fabri Ærarii.

CAPUT V.

INter metalla, quæ hominum sagacitas è terræ visceribus novit eruere, ferrum atque æs præcipuum habent usum, longè magis, quàm Argentum, atque Aurum; unde Mexicani, quibus pro Ferro atque Ære, Aurum & Argentum natura concesserat, Europæis ferro armatis & pugnantibus invidabant. Cùm ergo magnus sit Æris usus, à priscis etiam temporibus, uti videre est apud *Athenæum*, qui ait *Platonem* & *Lycurgum* statuisse in suis Rebus publicis, ex omnibus metallis solum Æs & Ferrum sufficere, sic ut monetæ apud Veteres ex solo Ære essent percussæ, unde Ærarii nomen: De morbis, quibus Fabri ærarii sunt obnoxii, in hoc capite erit ser-

mo, de iis tamen loquendo, qui intra Civitates, in suis tabernis circa Æs exercentur, non autem de iis, qui in Fodinis Æseruunt, de quibus in primo capite; ubi de metallorum fossoribus facta est mentio. In singulis itaque Civitatibus hujusmodi Operarii, ac *Venetis* in unum vicum collecti sunt omnes, qui totâ die malleationi Æris incumbunt, ad ductilitatem obtinendam, ut varia exinde vasorum genera conficiant, unde tam ingens strepitus exsurgit, ut soli Operarii inibi tabernas & domicilia habeant, locum enim illum adeò infestum, omnes effugiunt. Observare ergo est hujusmodi Artifices, super parva strata humi ut plurimum sedentes & incur-

vos, totâ die malleis primò ligneis, post ferreis, Æs novum percutiendo ad ductilitatem, quæ expetitur redigere. Primò igitur ex continuo illo strepitu, aures malè affici, & totum etiam caput, necessum est, unde similes artifices surdastri fiunt, & ubi in hoc opere consenuerint, omninò surdi; auris enim tympanum ex continuâ illâ percussione, naturalem suam tensionem amittit, & aëris interni repercussio ad latera, omnia auditus organa infirmat ac pervertit; idem itaque ipsis evenit, quod Nili accolis in Ægypto, qui ex nimio strepitu cadentis aquæ omnes surdi sunt. Idem quoque gibbosi evadunt, ex continuâ illâ in operando curvitate. Idem ipsum pariter iis evenit, qui Aurum in tenuissimas bracteas malleando deducunt.

Præter noxas hujusmodi Aurium & Capitis, graves quoque pulmonum & stomachi affectus illis incumbunt; nam dum malleis Æs tundunt, halitus quidam virosi ex Ære percussio elevantur, & per os subeunt stomachum, ac pulmones, ut ipsimet Artifices fatentur. Ex Ære multa medicamenta parari solent, uti flos Æris, squamma Æris, viride Æris, quæ vim emeticam & corrosivam possident. Hanc ergo vim erodendi, exsiccandi, sentiunt ipsi Artifices, dum per inspiratum aërem hauriunt. Ab iis sciscitatus sum, num ab hujusmodi halitibus in oculis noxam ullam persentiant, nec quidquam oculos affici responderunt, quod conforme est illi, quod dixit *Macrobius*, qui scripsit in

fodinis Æris, flosiores oculos sanescere, si lippitudine laborent, sic & xerocollyria ex Ære parari solent.

Quibus remediis hujusmodi noxis obviamiri possit, ego non video, aures gossypio obturari possent, ut minus à strepitu concutiantur partes internæ, & oleo amygdalarum dulcium illiniri possent, à continuo illo strepitu infractæ & concussæ. Ad corrigendam xirysim, quæ pulmones afficit, ob haustum aëris metallicis halitibus saturati, proderunt emulsionibus ex amygdalis, seminibus melonum, cucurbitæ in aquâ violarum, hordei, & similibus, serum vaccinum quoque & fercula ex lacte commendantur. Si verò Artifex ex suâ naturâ siccus sit, aridus, & pulmonis affectibus obnoxius, nullum securius remedium est, quàm ut artem deferat & alteri se addicat, pessimum enim est lucrum, quod ad citam mortem deducit. Sicubi ergo aliquis Ærarius artifex ex aliquo morbo acuto, uti febre, decumbat, non inutile erit *Medico* curanti nosse, in quâ arte sit exercitus; cum enim persæpè in acutis febribus aurium sonitus percipiuntur, *Medicum* non sic terreri oportet, atque hinc malum omen deducere, cum ex *Hippocrate* funesti sint hujusmodi sonitus, mirum enim non est, si in hujusmodi Artifice, aures hebetiores sint, & in acutâ febre soni graviores excitentur; sic ad pulmonum affectus respicere oportet, ne à febris acutæ siccitas intendatur, sed plurimâ humectatione, emulsionibus eosdem restaurare.

De Lignariorum Morbis.

CAPUT VI.

Post fruges nihil hominibus magis utile natura produxit, quàm arbores ac sylvas, imò ut rectè (a) *Plinius*: *Hinc primum alimentum, harum fronde mollior specus, libro vestis*, postea invento ferræ usu, arbores in tabulas secari cœptæ, sic & construi domus, & mille alia ad humanos usus. Lug-

dunum in Galliâ totum ligneum olim fuisse censendum est, nam eam Urbem unicâ nocte arsisse refert *Seneca*, ut rustici, qui mane Civitatem adibant casum hunc ignorantes, cum ei valdè proximi essent, nec eam oculis aspicerent, stupidi mirarentur, quid factum esset de Lugduno, unde *Seneca* humanos casus

(a) In *Præf.* lib. 12.

sus miserans exclamavit *diu Sylva, momento cinis*. Nostris etiam temporibus, in Septentrionali plagâ, Urbes sunt totæ lignæ, uti *Mosca*, in quâ magnæ Tabernæ sunt, in quibus prostant domus venales allaboratæ, quales esse debent, magnæ, parvæ, mediocres ad genium emptoris, ut quis paucis diebus habere possit domum in designato situ paratam.

Ars lignaria, licet in genere unica sit, in varias tamen dispescitur, cum alii sint, qui solas Rhedas, & Currus, alii qui solas dolia & Tinas, alii qui solas Naves fabricentur. Quidam sunt, qui scalpro solum pro speculis & pictis Tabulis, ornatus elegantes, postea deaurandos efficiunt. In universum Ars ista laboriosa est, & suos Artifices fatigat; gravius tamen afficit eos, qui serræ usû arbores in tabulas secant, laboriosum enim est opus huiusmodi, arbores enim quadratas super duo ligna collocant, & Operarius unus pedibus supra trabem stans, alter infra, magnâ serrâ secundum lineas, rubricâ designatas trabem secant. Opificium istud eleganter *Hippocrates* in primo de diætâ his verbis descripsit. *Quemadmodum fabri lignarii lignum serra dissecant, & alter quidem trahit, alter protrudit, idem sanè facientes, & qui deorsum premit, superiorem trahit, neque alias admitteret deorsum ire, si verò violenter cogant, toto opere aberrabunt.* Qui supra trabem est, magis laborat, quàm qui infra, serram enim satis gravem sursum trahere debet, qui verò infra operatur, non leve incommodum patitur ex continuo scobis descensu in oculos & os quoque, unde oculorum rubor, & dolor subsequitur, illi enim fere semper connivere necesse est.

(a) *Ænci. lib. 11.*

Ii quoque qui ad Tornum exercentur, ac præcipuè si lignum sit ex Buxo, Oleâ, Thebinto, & aliis similibus, non levem in opere suo laborem experiuntur, (a) nam manus & brachia in affiduâ contentione habere illis necesse est, ut scalprum detineant, quo paulatim abradant, quod volunt ad designatum opus, pede dextro continuo laborandum, ut lignum contornandum volvatur, ac revolvatur. Oculos quoque ad opus intentos habere oportet, qui ex illâ circumvolutione ligni, noxam aliquam contrahunt, spiritibus & humoribus in motum vertiginosum concitis. Ex materiâ, quam tractant Fabri lignarii, nullam ferè noxam patiuntur, nisi aliquandò ex ligno cupressi, cum quidam sint, qui illius gravem odorem, sine capitis dolore ferre non possunt.

Fabris lignariis remedia ad cautionem non habeo, nisi moderationem in nimio labore, ne lucro nimis intenti, morbos sibi comparent, ac postea inviti ab opere suo exercendo, ad multos dies vacare teneantur; Frictiones molles ex oleo, uti omnibus operariis ex nimio labore defatigatis erunt salubres. Oculorum quoque habenda est ratio, ut quantum fieri possit minùs patiantur operis intermissione, & si dolore ac rubore teneantur, rebus temperatis, ut aquâ hordei, violarum, lacte muliebri abluantur, si verò acutis morbis aliâ ex causâ corripiantur, eadem cautiones adhibendæ circa magnorum remediorum administrationem, ut in aliis Operariis, quibus ex nimio labore vires sint magis exhaustæ.

De Morbis eorum, qui Novaculas, & Phlebotomos ad cotem acunt.

CAPUT VII.

PAucas esse artes existimo tam innoxias, quæ suis Artificibus labem aliquam non affricent. Quis unquam credidisset, iis qui ad parvam molam ex cote Novaculas Barbitonorum arma, & Phlebotomos, Chirur-

gis ad venam secandam inservientes exacuunt, aciem oculorum obtundi? Ast id verum esse experientia comprobatur, neque id mirum esse debet, nam cum huiusmodi Operariis, necesse sit oculos semper habere intentos ac de-

fixos in molam illam, quæ magnâ velocitate circumagitur, fieri nequit, quin oculorum frangatur tonus, & progressu temporis hebescat visio, uti omnibus Lepturgis evenit. Vertiginosis etiam affectibus, cum totâ die, operati fuerint, infestari solent, ac ii præcipuè, qui non tam firmo capite fuerint, ut etiam post opus sibi videantur in mente molam circumactam adspicere. Ab hac causâ externâ, & occasionali probabile est, in motum cieri humores oculi, aqueum præcipuè, qui naturâ suâ mobilis est, nec non spiritus animales in orbem circumrotari, sicque naturalem oculi œconomiam perverti. In hac Civitate, quidam in hac Arte satis peritus est, in acuendis Novaculis & Lanceolis, unde lucrum non leve illi advenit, licet continuato per totum diem opere, oculorum ruborem, & ophthalmias interdum graves pati solet, nec hujus infortunii aliam causam, quam

Artem suam culpat; alios postea Artifices hujusmodi interrogavi, qui ferè omnes de oculorum morbis conqueruntur. Non exiguus quoque labor iisdem est, dum dextro pede efficiunt, ut rota major lignea in orbem circumagatur, quæ parvam molam in eundem motum ducat, ast ab hoc incommodo cavere possunt, ac nonnulli etiam cavent, dum machinam hujusmodi à pueris in gyrum adduci jubent, manibus tamen & brachiis ad opus intentis, lassitudinem non parvam contrahunt, oculi tamen ii sunt, qui magis læduntur; quo præsidii genere, iis succurri possit, aliud non video, nisi temperantiam, & ad horas aliquot ab hujusmodi opere vacare, nec tanti lucrum facere, quanti sanitatem; ea quæ superius diximus lepturgis conferre, h. e. qui circa res minutas visum exercent, hisce quoque erunt administranda, nè cum tædio legentium eadem sæpius repetantur.

De Morbis Laterariorum.

CAPUT VIII.

Primæ ætatis homines, non habuisse domos arte factas, cum frigida parvas præberet spelunca domos, ignemque laremque. Et pecus & dominos communi clauderet umbra, satis credibile est; postmodum verò ad commodiorem habitationem, Mapalia ex harundinibus, & stramentis facta, mox casas ex saxis, & topis, totam materiam suppeditante naturâ, fuisse constructas, quales in locis montanis etiamnum videre est, nostris temporibus, ex solis saxi congestas, & luto glutinatas, atque latis silicibus contextas. Quoniam verò in locis planis & campestribus, saxa non aderant, lateres ex luto conficere, eos ad Solis radios exficcare, in fornacibus excoquere didicerunt, sicque lateritiæ domus, melioris formæ, & firmitudinis apparuere. Cum ergo inter Artifices laterarii quoque numerentur, ac necessarium sit illorum opus ad veteres domos reparandas, & novas construendas, quales morbos ex hujusmodi opere sibi

accerant, pervestigemus. Non est quòd hic quomodo lateres fiant & coquantur in fornacibus exponam. Opus enim hujusmodi cuique satis obvium est, dum extra Civitatum pomœria passim, aliisque in locis facile sit observare, similes Operarios. Hoc opus præcæteris valdè laboriosum est & servile, sub quo gemebant olim *Israëlites* in *Ægypto*, lateribus conficiendis addicti, pro solamine alia, & cæpas habentes. Cum ad Solis radios necesse sit amplis in Arcis, ex luto ritè subacto lateres conficere, eosque benè exficcare, ac tandem in fornacibus reponere, ut lapidescant, fieri non potest, quin illorum corpora maximè durentur, & sicca fiant. Ad morbos itaque acutos, valdè dispositi sunt tales operarii, febres nempe malignas, non rarò flammatorias, cum enim omnibus aëris injuriis sint expositi, uti matutinis frigidam auram captare, meridianis à solis radiis exuri, vespertinis horis mitiorem aërem experiri, ac per sæpè pluviis madescere, agresti victu accedente,

cedente, ex pane secundario cum aliis, cæpis, vino, ut plurimum vapido, mirum non est, si gravissimis morbis corripì soleant, potius mirari licet, quomodo tam durum opus, ad plures menses sustinere possint. Febres itaque huiusmodi Artificum, delirium ferè semper habent adjunctum, à quibus si evadant, ad morbos chronicos faciliè transeunt, uti ad quartanas, malos habitus, interdum etiam ad hydropem. Similes Operarii, sunt ut plurimum ex rusticanâ gente, quare ubi febre corripiantur, ad tuguria sua se conferunt, solo naturæ negotio commissi, seu ad Nosocomia deferuntur, in quibus solitis remediis, purgatione, sanguinis missione, ut reliqui, curantur, ignotâ Medicis horum Artificum conditione, qui exhausti sunt, & à diuturno labore exsoluti.

Hiscè miseris Operariis, optimum remedium esset balneum aquæ dulcis in ipso principio, ubi febrile incipiunt, squallida enim sunt illorum corpora, humectata enim cute, ac poris apertis, pateceret via febrili incandescentiæ, aut nostris temporibus exolevit balneorum usus, qui priscis Medicis tam familiaris erat. Magno usui Romæ olim erant balnea, ubi enim totâ die, Operarii sese exercuissent, vespertinis horis balnea publica adibant, in quibus parvo lavabantur, ac in iis sordes contractas, & lassitudinem simul deponebant, quo modo à morbis minùs infestabantur, quàm nostrorum temporum

(a) Epist. 89.

Artifices. Nemo erat cujuscunque sortis, sexus, ætatis, qui balneorum usum non haberet. Matronæ pariter & puellæ, balnea adibant in primis nascentis Ecclesiæ temporibus, ut constat ex Epistolâ D. Hieronymi ad Eustochium, ubi illam admonet, ut si Virginem puellam, in balneo lavari conveniat, ad munditiem corporis, & sanitatis quoque gratiam, illam admonet, ne puella virgo nudam se videat, forsan enim in obscuro loco clausis fenestris, seu per noctem lavacrum huiusmodi, Virginibus faciendum volebat, nam balneorum fabrica à prisco usu, in magnum luxum degeneraverat. In hanc rem legi meretur (a) Seneca, ubi Villam Scipionis describit, qui voluntario exilio, post Africam subactam, Linternum se recepit, ubi in balneolo Carthagini horror abluebat corpus laboribus rusticis fessum, non quotidie lavabatur, nam ut ajunt, qui priscos mores Urbis tradiderunt, brachia, & crura quotidie abluebant, quæ scilicet sordes opere collegerant, cæterum toti nundinis lavabantur. Laterariis itaque, qui in luto semper hærent, uti proverbio dici solet, valde salubris esset balnei usus, tum ad sanitatis tutelam, tum ad morbum tollendum, sed quoniam Christiana Religio animorum potius, quàm corporum sanitati intenta, passa est paulatim obsolescere balneorum usum, tam salutari præsidio in omnibus penè morbis, nostrorum temporum destituta est Ars Medica.

De Puteariorum Morbis.

CAPUT IX.

Quemadmodum laterariis ad Solis, & ignis præsentiam exerceri ac torrerì necesse est, ita Puteariis procul à Sole, & igne vim frigoris, & nimiae humiditatis, puteos fodiendo, experiri, vel in media æstate, hyeme etenim, ac vere, quo tempore terra prægnans est aquæ, puteariorum operam nemo exquirat. Cum ergo ad novos puteos fodiendos, seu veteres expurgandos,

ac altius venarum aquas perscrutandas, commodum tempus sit æstas, dum Procyon fuerit, & stella vesani Leonis, nemo non videt, quanti periculi plenum opus sit talis operatio, à calido enim ad frigidum, & à frigido ad calidum, à sicco ad humidum, & ab humido ad siccum, fit transitus. Ex longâ itaque morâ in loco frigido, & aquarum maiore, quæ hinc inde confluunt, perfacile est

est stipari cutem, ac perspiratum graviter lædi, unde postea acutæ, & malè moratæ febres suboriuntur. Accedit præterea alia causa, unde malignæ febres emergant, tetra nempe exhalatio, quæ ex puteis exspirat, præcipuè in collibus, & montanis locis, ubi sulphura, nitra, & alia mineralia sunt, quæ puteariis spiritus & humores corrumpant. In locis campestribus, & planis, non ita læduntur, in iis tamen semper putor aliquis percipitur, ex quo puteis nomen est inditum. Hanc itaque ob causam, spiritus animales, quorum indoles ætherea est, & aurâ puriori gaudent, insigniter vitiari necesse est. In puteariorum censu veniunt, qui cisternas à sordibus collectis repurgant, quas inibi aquæ pluviales, quæ è tectis, per euripos, & canaliculos in illas influentes relinquunt, quale opus Venetiis potissimum satis commune est, æstate præsertim; dum ergo hæc cisternas verrunt & purgant, nec tam cito id possit fieri, non possunt, quin labem contrahant, sicut putearii.

Hac occasione memorare lubet Puteos in Agro Mutinensi, ex quibus petroleum illud celebre obtinetur candidum & purum, cum nullibi in totâ Europa simile quidpiam habeatur. In Appennini jugis exstat Mons Festinus dictus, ad viginti millia passuum ab Urbe distans, in cujus summo parva planities visitur, in quâ hinc inde varii sunt Putei, tum veteres, tum novi, ex quibus Petroleum colligitur, quod exstat in fundo aquis innatans: Putei isti profundissimi sunt, nec nisi scalprio, & malleo facti, cum totus ille Mons siliceus sit, unde ab incolis Oleum saxi appellatur. Cum ergo novus construitur, Putearii maximè ab illo odore infestantur, quali odore circumquaque totus aër est oppletus, nam memini, cum eo loci concessissem, ut Puteos illos inviserem, me ad milliariis unius distantiam, Petrolei odorem persensisse. Interdum evenit, ut dum Putearius scalpit, venas quasdam Petrolei perumpat, unde Petrolei copia largius emanet, tunc altâ voce clamat, ut quàm citissimè per funem educatur, ne inibi suffocetur, ac in-

terdum vix educi potuit, sed anhelitum ægrè ducens; referunt etiam quosdam ex his Operariis, ex largiori vena Petrolei diffusâ, suffocatos misere periisse. De Petroleo Montis Festini Typis olim tradidi Epistolam, ad Illustrissimum D. Felicem Abbatem Viali Patavini Horti Præfectum, ac eodem tempore recudi curavi Libellum de Petroleo Montis Zibinii, quem Libellum Francisci Arcosti manuscriptum, *Oligerus Jacobæus* in Bibliothecâ Regia Hassinensi repererat, & Hassinæ imprimendum curavit; Petroleum enim Montis Zibinii parva fossione obtinetur, nam in quadam profundâ valle, parva scrobs visitur, ubi Petroleum super aquam innatat, sed Petroleum istud rubrum est, neque comparandum Montis Festini Petroleo, quod candidissimum est, nec tam ingrati odoris. Exstat Mutinæ, aliud Putearium genus, qui non æstate, sed mediâ hyeme Puteos effodiunt; sed longè diversos ab aliis Puteis, nam ex his obtinentur fontes aquæ vivæ purissimæ, atque nitidissimæ, de quorum Fontium admirandâ scaturigine Tractatum Physico-Hydrostaticum edidi, quem Patavino Typographo recudendum tradidi, cum nulla prioris editionis exemplaria uspiam reperire sit, & à rerum naturalium curiosis exquiratur. Longum esset, modum tradere, quo Putei isti contruantur, satis sit nosse, varia strata modò terræ cretaceæ, modò paludosæ, alternatim reperiri, quibus transactis, exstat stratum sabulosum, glareâ minutâ refertum, ad quod ubi devenerint Putearii, pro operis metâ & complemento habent, inibi enim percipitur aquæ fluentis murmur. Magnâ & longâ Terebrâ igitur, putei lateribus insistentes, stratum illud glareosum ad duas vel tres ulnas perforant, quo facto, tanto impetu aqua erumpit, ut Operarius lateribus Terebræ insidens, per funem vix educi possit, ut aqua erumpens illum non pertingat; temporis itaque ferè momento, Puteus aquâ impletur, quæ postea perenniter supra terram defluat. Multa equidem curiosa, in horum Puteorum fossione observantur scitu digna, uti arbores magnæ in illâ profunditate,

tate, ossa magna, & alia quæ in Opere meo recensui.

Opus hujusmodi valde laboriosum, & fordidum est, cum enim ad integrum ferè mensem in hisce puteis Operarios immorari oporteat, hyemali tempore, ut dixi, cum per Æstatem ob fumosas exhalationes, & intensum frigus, Opus hujusmodi aggredi renuant, hyeme verò inibi degant, tanquam in hypocausto, ob multum calorem concentratum, sine ullâ exhalatione, cum accensis luminibus, quæ per Æstatem à fumosâ exhalatione extinguuntur, dum quotidie, tum propter fissionem, tum propter calorem inibi hospitantem, toti sudore perfusi educuntur, non possunt quin graves noxas contrahant & ea incommoda, quæ ex perspiratu læso oboriuntur, sentiant. Putearii in universum persæpe solent decumbere, ex morbis pectoris, destillationibus, aliisque morbis; cachectici ut plurimum sunt, ob victum pravam, quo per inopiam utuntur, luridi aspectus, atque ubi ad 40. aut 50. annum devenerint, huic arti, atque etiam vitæ extremum valedicunt, hæc est misera horum Artificum conditio.

(a) 2. Apho. Aphor 36.

De Nautarum, & Remigum Morbis.

CAPUT X.

SI Ars ulla est, quæ ad publicam felicitatem, & mutuum commercium servandum multum conducat, ea maximè Navigatoria est, quæ Ortum Occasui junxit, Aquilonem Austro, & bona, quæ huic & illi Regioni Natura fecerat propria, Navigatio fecit communia. Ars ista meherclè antiquissima tanti habita est, ut illius inventores, divinis penè honoribus celebrarentur; sic *Argonautæ*, qui in *Colchos* usque navigarunt, inter Heroës connumerati, & Navis *Argo* à Poëtis in Cælum translata. Quid si vidissent, uti passim nostris temporibus, à metis herculeis classes armatas Navigationem in Peruvianas usque Regiones suscipere? Ars ista certè jam summum perfectionis attigit, planeque

Quomodo curandi sint Operarii isti, cum ægrotant, five acutus, five lentus sit morbus, quivis *Medicus* qui modicè sapiat & norit, quamnam artem exercere sint soliti, facile dignoscet, perspiratum nempè corporis, ob longiorem moram in locis humidis, ac putridis graviter læsum, propriis remediis restituendum, vitiosos succos corrigendos & purgandos, naturæ fractas vires refocillandas; convenire propterea in principio frequentes frictiones universo corpori, cum unctione *Ætii*, cucurbitulas siccas, lavacra cruribus & brachiis ex vino generoso, in quo incocta fuerint folia *Salviæ*, *Lavendulæ*, flores *rorismarini*, & similia, cucurbitulas etiam scarificatas dorso appositas, quod remedium exercitibus hominibus familiare est, parcè mittendum sanguinem ex venâ, seu aperiendas venas hæmorrhoidales, appositis hirudinibus, leniter quoque ac per epicrasim, ut dici solet instituentem purgationem, ne vires exsolvantur, vehementer enim purgatio ex (a) *Hippocratis* decreto parum salutaris est, qui pravo utuntur victu.

ostendit fabulosum non esse, ut olim creditum, reperiri homines, qui adversa nobis habeant vestigia. Exquiramus ergo, ut nostri muneris est, quas noxas patiantur Nautæ, cæterique operarii, seu potius quinam sint morbi, quibus non pateant illorum corpora. Hic tamen, non de Morbis Navigantium, qui Mercaturæ gratiâ seu ad alios fines navibus se committunt, ac in iis otiosi nihil operantes degunt, loqui mens est, sed de Nautis, qui diu noctuque in continuo sunt opere. Quocumque igitur acutorum morborum genere, ut uno verbo me expediam, premuntur Nautæ, Remiges aliique operarii; tale est enim illorum vivendi genus, tot ærumnæ quas patiuntur, in hoc instabili &

Ddd

infido

infido elemento, utcumque acutos morbos in illis inveniat, quo rabiem suam depascatur, chronici quoque morbi eosdem infestant, sed non tam diu, ut solent terrestres Artifices, navis enim locus aptus non est, ad alendos chronicos morbos. Ante Magnetis usum, valde laboriosam fuisse hanc Artem fas est credere, nam illis necesse erat, per noctem sub dio oculos ad Cynosuram habere intentos, ut scirent qua eundem esset; sic apud *Virgilium Palinurus* ille Trojanæ Classis rector, dum hærebat clavo affixus, *oculosque sub astra tenebat*, letheo sopore perfusus in mare cecidit; nunc autem reperto magnetis usu, Navis Gubernator ab Acris nocturni malitiâ nil metuens, ad Versoriam in suâ cellulâ intentus inter densiores noctis tenebras, Navim regit, ac ad eam partem, quam in mente habet dirigit, in mari medio, ut in terrâ nemo in cæca noctis caligine, tam rectè ambularet.

Nautæ igitur, Maris, ac Ventorum, Cœlique injuriis, & mille incommodis, quæ secum affert Navigatio, expositi, morbis acutis, ut dixi, facile sunt obnoxii, febribus præsertim malignis, & inflammatoriis, quæ eos divi ægrotare non patiuntur, citò enim judicantur seu bonâ, seu malâ crisi, neque locum hic habent præceptiones medicæ, imò ut ait Celsus, *cum quadam temeritate, sunt rapienda remedia*, non secus ac fieri solet, in gravi aliquâ tempestate. Solent Naucleri variam remediorum suppellectilem secum deferre, & Medicos etiam habere pro illorum administratione. Theriacalia itaque, Bezoartica, præ cæteris erunt ex usu, ad prævios humores ex intimis partibus, ad ambitum corporis extrudendos, & per sudorem etiam exantlandos. Neque verò dosi mediocri talia remedia præscribenda, sed longè majori, quàm quòd fieri soleat in iis, qui in terrâ ægrotant; cum enim victus, quo utuntur Enhydrobii, longè differat ab eo, quo uti solent terræ incolæ, non nisi pessimæ indolis morbi suboriri possunt. *Thomas Bartholinus* (a) apud *Bonetum* in Medicina Septentriona-

li asserit, medicamenta in mari versantibus, tertiâ parte validiora esse præscribenda, si votis respondere debeant, quod non solum de purgantibus, sed Diaphoreticis, Diureticis & quibuscumque aliis vult intelligendum. Apud (b) *Joannem de Vigo Jul. II. Pont. Max. Chirurgum*, caput particulare exstat de febribus, quæ Navigantes infestant, ubi & ipse suadet, generosiora remedia esse adhibenda, cum supponere liceat, in hujusmodi febricitantibus, ob victum crassum, salitas carnes, panem nauticum semirosum, aquam semiputridam, tales esse humores, ut vulgaria remedia facile eludant, nam malo nodo, malus cuneus. Licet autem *Bartholinus*, & *Joannes de Vigo* de iis navigantibus intelligant, qui ad particulares suos fines, maris commiserint, hæc cautio tamen, multò magis conveniet, Nautis aliisque operariis, qui in mari vitam traducunt.

Longè gravius præ cæteris afficitur infelix Remigum turba, quæ longo ordine catenata, supra sua sedilia procellis, ventis, pluviis, exposita, toto corporis nisu contra vim maris, & Ventorum solis remis interdum navim agere cogitur, nisi gravem verberum tempestatem, supra sua capita velingruere. Hi enim acutis morbis correpti, operi suo pœnali citò eximuntur, in Libitinæ censum traducti. Mirum est profectò, quomodo Remiges non pauci, licet nocturnis diurnisque laboribus confecti, pingues & colorati adspiciantur; rationem hujus adfert (c) *Franciscus Comes de Verulamio*, ait id fieri, quod *sessilis vita*, *stomachum aliquo modo supportet*, quem *stataria*, & *crebri incessus pensilem faciunt*; unde *exercitia deligere prolongandæ vitæ conducit*, quæ *artus magis, quàm stomachum, aut abdomen movent*, ut *sedentes remigent*, aut *ferram reciprocant*.

Non rarò evenit, ut morbus aliquis Epidemicus, Naves invadat, sive is extrinsecus advenerit, sive ob prævium communem victum, ac præcipuè ob aquas corruptas, sive ob variam ac diversam Navigantium multitudinem, qui inassueti pelago se commiserint,

(a) Tom. 1. l. 8. p. 4. Sc. 2. c. 9. (b) l. 9. c. 4. de Addis. (c) In Syl. Syl. Cent. 8. Exp. 738.

rint, ac ob frequentem terrorem in magnis tempestatibus, malignas & pestilentes febres conceperint, unde ex diffusio seminio, cæteri eodem quoque morbo concidant. In simili casu, nullum est effugium, omnes enim, ut dici solet, in eadem sunt navi, ac necesse est morientes homines sibi ad latus intueri, & commune sepulcrum ante oculos adspectare. Hic prudenti homini, nil aliud agendum, quam totum salutis negotium non facto, sed rerum omnium Arbitro committere, theriacalia tamen medicamenta, quæ secum quisque defert, ad longam navigationem, non erunt omittenda.

Alii quoque affectus communes, si non tam periculosi, satis tamen molesti, Nautas & Navigantes infestant: Magnâ alvi adstrictione laborant, quicunque maria peragant, cujus rei causa potissima, in victum crassum, prædurum, in panem nauticum, quem *Plinius* ad alvi fluxus commendat, ad carnes fumo duratas, salitas, referenda. Aëri marino & fluctuationi stypticis causam acceptam refert (a) *Helmontius*; cum enim navigantes in mari duplo edaciores sint, quam in terrâ degentes, ac minùs deiciant, necessariò, ait ille, corpora multùm diffusi per insensibilem transpiratum, sicque alvum densari, nam ex *Hippocrate* cutis raritas, ventris densitas. Hanc alvi segnitiam tolerare satius existimo, quam illam remediis purgantibus per os susceptis, quæ nonnisi alicujus energiæ deberent esse, & alvum densiorem facerent, curare velle, quando clysterium usum naves non agnoscunt, nec aptam materiam habent. Contumacibus vigiliis obnoxii sunt Nautæ; cum enim illorum vigilantia, omnium, qui in Navi sunt concredita sit salus, vix tempus suppetit, quo somnum capient, nisi interdum in mala-

ciâ, cui neque dormientes fidunt, & obversantem in animo habent. Pruriginosos quoque corporis affectus, per totum corpus patiuntur, ob sordes in cute collectas, ex insensibili perspiratu, locus enim in quo degunt opportunus non est, ut corporis munditiei studeant, ac iis interdum tantùm aquæ non suppetit, ut manus ac faciem lavent, multò minùs indusia, hanc ob causam ab insolenti pediculorum exercitu obsidentur. Cimicum porrò in Navibus, tanta est copia, ut ab illorum moribus cavere non possint; tam gravis quoque odor, ex hisce animalculis emanat, ut nauseam ac vomitum, non secus ac nautea faciat. Remigibus, qui ut plurimùm nudis pedibus incedunt, ulcera in cruribus fiunt, quæ squallida & sicca sunt, utpote ab humore salsuginoso producta, qualia fieri diximus maritimis Piscatoribus; talis ergo curatio erit adhibenda, qualem diximus præfatis piscatoribus convenire. Gravissimis quoque cephalalgis vexari solent, ac præsertim, cum ad Indias Orientales sive Occidentales, navigationes suscipiant; cum enim à temperatis Zonis ad Torridam provehantur, ubi aliud Cælum, alia Sydera, alias etiam umbras, modò dextras, modò sinistras euntes videre necesse sit, cum lineam æquinoctialem prætergrediuntur, magno capitis dolore cruciantur, unâ cum totius corporis atque animi perturbatione.

Nautæ igitur, & omnes illius operarii, nescio quo sub sydere nati, ad toleranda maris incommoda rarò solent senescere; sicuti qui merent in castris. Hæc pauca de Nautarum morbis, ac remediis pro hujusmodi artificum solamine dixisse sit satis. In hanc rem legendus doctissimi *Glauberi* liber, qui *Consolatio Navigantium* inscribitur.

(a) Blashum. n. 36.

De Venatorum Morbis.

CAPUT XI.

VEnationem artem antiquissimam esse, post primi Parentis lapsum, ex Sacrorum ab ipsis Mundi primordiis repertam, Codicum testimonio satis constat, memora-

tur enim *Lamech* magnus Venator, & multarum artium institutor, qui *Cain* jaculo, inscius tamen, occidit. Primis illis temporibus, & forsan etiam ante agrorum culturam, & frugum sationem, venatum in usu fuisse, pro faciliiori victu, cum in multâ ruditate, & agresti vitâ degerent homines; conditis verò Oppidis, ac Civitatibus, in quibus socialem & civilem vitam traducerent, ad oblectamentum traductam esse venandi artem, & studium, satis perspectum est. Nostrâ hac ætate non ita pater cuique venandi libertas, ut priscis illis temporibus. Principes & Nobiles Viri, loca quædam feris sylvestribus atque avibus tanquam asylum concessere, ut inibi à venantium plebe securæ degerent, ut sibi solis pro lubitu venari liceret. Institutum meum quod attinet, hic mihi mens est de iis venatoribus sermonem habere, qui ex hac arte ad se, suasque familias alendas, quæstum aucupantur. Habent Principes inter numerosas fervorum familias Venatores, & Aucupes, quorum unicum munus est feras, aves capere, & capturam ad dominos suos deferre pro mensarum deliciis. Sunt etiam alii homines liberi, qui hoc Studio, toto anno ad venationem incumbunt, ac ad publica Civitatum Macella, prædas suas deferendo, ab hominibus otiosis, rebus insolitis vescendi cupidis, non exiguum lucrum capiunt, quâ in re certè laudandi sunt, ac si interdum multo pretio merces suas divendunt, haud quam culpandi; incredibile est enim, quantum laboris impendant, quantum sudoris & vigiliarum iis constent, ea quæ ceperint, illis enim sæpè evenit, quod totâ die laborantes nihil capiant, & quod pejus est, ut dum feras captare satagunt, ipsi à ferinis morbis capiantur. De iis itaque potissimum mihi erit sermo, ii enim ob artem quam exercent, sæpius ægrotant. Ab hoc tamen infortunio Principes & Nobiles Viri, qui frequentius huic Studio se addixerint, interdum cavere non possunt. Non pauca exstant apud Scriptores exempla Principum Vidorum, qui à feris occisi fuerint, sive ex nimio

labore gravissimis morbis correpti obierint. Mirum est sanè, quomodo venatio cujuscunque conditionis homines oblectet, ut nec æstum, nec algorem, nec defatigationem sentiant, rerum domesticarum omninò obliiti, pernoctantes etiam sub dio, ut Uxores solas cubare sinant, unde eleganter *Horatius*: *Manet sub Jove Frigido Venator, teneræ conjugis immemor.*

Ab sit tamen, quòd venationis Studium, hic improbare intendam, ex sui naturâ enim salutare est, & ad multos morbos chronicos remedii loco, ad præsertionem quoque, à gravissimis morbis, cum ex *Rhasis* quoque testimonio, in pestilenti constitutione, Venatores à peste immunes se præservarint. Cæterum venatio exercitationis genus est, quod non unam tantum corporis partem, sed omnes simul exercet, ut ex (a) *Galeno*: Venatori enim necesse est, deambulare, currere, saltare, modò erectum, modò curvum stare, vociferari etiam, summatim omnes corporis partes exerceri, idque modò vespertinis horis, modò pernoctem, modò per hyemem, sub Cœlo pluvio ventis perflato, corpus malè plecti & defatigari necesse est, sicque ad varias ægritudines disponi, quod potissimum iis evenit, quibus ars venatoria in quæstu est, cum nullum illis toto anno, feriandi tempus sit concessum, tam per æstatem latrante Sirio, quàm per hyemem, cum nix alta jacet, quo tempore, ut ait *Virgilius*, tunc licet,

*Gruibus pedicas, & retia ponere Cervis,
Auritosque sequi Lepores, & figere Damas,*
Venatio antiquitus magis laboriosa erat, quàm nostris hisce temporibus, Venatorem enim oportebat esse armatum arcu, pharetrâ, venabulis, quæ magno erant impedimento, & magnis opus erat lacertis, ad arcum tendendum, modò sclopetis, ut plurimum res agitur, non solum in Venatione, & Aucupio, sed etiam in piscatu, cum neque pisces in aquis degentes, à pulveris pyrii vi fluminè sint securi.

Cum itaque Venatio certum moderamen habere

habere non possit, in iis qui se huic arti ad-
dixere, ut in illa non secus ac alii Artifices
urbani alimentum suscipiant, variis morbo-
rum generibus conflictari solent, juxta anni
tempora, ut plurimum tamen acutis morbis,
sic per æstatem, febribus ardentibus, chole-
râ siccâ, dysenterîis corripî consueverunt,
biliosis humoribus à solaribus radiis ad sum-
mam acredinem exaltatis, nec non à sitis &
inediæ tolerantia, aliisque erroribus. Hyeme
verò ob frigoris vehementiam, & facilem
pororum cutis constipationem, post ali-
quot sudatiunculas, in morbos pectoris inci-
dunt, uti pleuritides, peripneumonias. Ce-
phalalgîis quoque gravissimis malè plectun-
tur, caput enim illud est, quod præ cæte-
ris corporis partibus caloris & frigoris inju-
riis magis est expositum. Herniis etiam in-
terdum obnoxii sunt, ob saltus & motus in-
conditos, dum feras sectantur.

Qualis curatio hisce morbis sit adhiben-
da, cuique perito *Medico Practico* satis est
perspectum. Cui ergo contigerit hujusmodi
venatorum curam suscipere, præ oculis po-
tissimum habenda erit hæc animadversio,
quod vires in hujusmodi ægrotantibus debiles
sint ab exhaustu, non autem ab humorum
pravæ naturæ copiâ, adeo ut in usu magnorum
remediorum cautè sit procedendum, non enim
tam facile sustinent repetitas phlebotomias, ne-
que validas purgationes, longè enim disfe-
runt exerciti in venatione, ab habitu exer-
citorum, de quibus *Hippocrates*, venatus
enim non est hujusmodi exercitatio, quæ cor-
pus augeat, sed potius ex solvat, ut suis etiam
canibus venaticis similes reddantur; idcirco
Galenus Venatores ajebat, oportere esse du-
ros & rigidos, neque pariter nimia diætâ esse
macerandos, ne vires magis atterantur, ne-
cessè est enim, ut qui huic arti se dederint,
robustæ sint constitutionis, alioquin citò fa-
tiscunt, & variis morbis corripuntur. Lo-
cus insignis est apud (a) *Hippocratem* his ver-
bis: *Eunuchus ex venatione & discursu, hy-
dropicus factus est*; Ars certè venatoria pro-

pria non est Eunuchorum & Spadonum, sed
eorum qui sint duro de robore nati. Cautè
itaque sunt tractandi, ac potissimum ad hu-
morum attemperationem est incumbendum,
diaphoresi ad cutem illos disponendo, cum
enim sudationem habeant familiarem, ubi ex
acuto morbo decumbunt, promptius iis suc-
curreretur per remedia diaphoretica, quàm al-
terius generis. Antiquiores in usu habebant,
Balnea, sed nostrâ hac ætate illorum usus
obsolevit; si tamen febris à suscepto frigore,
& pororum cutis constipatione ortum habue-
rit, balneum aquæ dulcis, in usum revocari
posset. Ubi verò acutus morbus in chroni-
cum migrarit, & præsertim in febres, seu
quartanas, seu alterius generis, neglectis re-
mediis, quæ ad obstructions tollendas in usu
esse solent, neglecto etiam Chinæ Chinæ usu,
ablegandi sunt Venatores ad solitum suum
ministerium, quod moderatè exercitum, illis
remedio esse poterit, ut unde salutem amise-
rant, eam feliciter redimant.

Quod de feras insectantibus diximus, hoc
idem de Aucupibus dictum volo, hi enim li-
cèt minùs patiantur, totos dies per agros &
nemora vagantes, aves quæritando, ex ni-
mio labore, & lassitudine, i sudatione inter-
dum, vespertinis horis postea interruptâ, fe-
bres tertianas & quartanas, per autumnum sibi
comparant, quo tempore avium captura fel-
cior & uberior esse consuevit; sicut enim qui
Octobris Mense retibus utuntur, ad Alaudas
& Qualeas captandas (quod aucupii genus
apud nos familiare est, dum Aucupes matu-
tinis horis Qualeas, quæ in harundinetum se
condiderint, blandè sollicitant, ut in nassam se
recondant) non rarò acutis morbis, affici so-
lent. Gravius autem periclitantur, qui ad
aves aquaticas captandas incumbunt, ut in Val-
libus ac in Stagnis, rigenti hyeme, dies ac
noctes in parvis cymbis degant, non pauci
enim ex iis, ob tetros halitus, & cælum hu-
midum, malignas febres & malos habitus, ac
persæpè hydropisim contrahunt.

(a) 7. Epid. n. 58.

CAPUT XII.

Saponem apud Veteres in usu fuisse ad vestes laneas, & lineas emaculandas, ex Scriptorum monumentis satis constat. Hoc Inventum Gallorum, quæ Natio elegantiae & nitori semper studuit, Plinius (a) in *Historiâ Naturali* fuisse tradit, hæc sunt illius verba. *Gallorum hoc inventum rutilandis capillis ex sevo & cinere. Optimus fagino & caprino, duobus modis, spissus ac liquidus, uterque apud Germanos majore in usu viris, quam feminis. Galenus de simplicibus Medicamentis, aliisque in locis saponis mentionem habet, quem ait componi ex calce, lixivio, ac sevo hircino, vel bubulo, vel caprino, vimque sordes abstergerendi habere. Ex quibus verbis satis liquet, inter saponem Veterum, & nostrorum temporum magnam esse cognationem; Veteres enim lixivio ex calce & cineribus, sebum variorum animalium permiscebant, nostrâ hac ætate solum oleum. Sapo Venetus, præ cæteris maximè commendatur, & magnâ in copiâ ad longinquas Regiones defertur. Longum esset modum referre, quo Venetiis fiat Sapo, certè opus istud artificiosum est, plus quàm quis credat, nec minùs laboriosum. Tria sunt, ergo ex quibus Sapo componitur, calx viva, cinis, & oleum; calcem habent ex vicinis Montibus recentem, & melioris notæ, cinerem valdè longè petunt, vel ex *Hispaniâ*, vel *Alexandriâ Aegypti*, præferunt tamen Operarii eum cinerem, qui ab *Hispaniâ* in globos congestus Venetias defertur. Ex quibus verò plantis parentur isti cineres, nescire potui, facile tamen crediderim, ex iis fieri, quæ in oris maritimis nascantur. Primò itaque calcem aquâ communi diluunt, ac bene subigunt, interdum etiam aquâ marinâ in defectu aquæ dulcis, huic calci sic dilutæ, cinerem sub molâ prius contritum miscent, novam aquam addendo, si opus sit, eo modo, ut*

tota massa sit granulosa, & aliquam soliditatem habeat. Hanc in foveas quasdam, ad id opus factas reponunt, supra quam aquam conjiciunt, quæ paulatim ex hac mixtura, acres particulas combibens, per quosdam canales descendit in alias foveas, sicque repetunt operationem, eandem aquam prædictæ mixturæ reaffundendo, donec aquam fortem, acrem obtineant, aquæ stygiæ ad instar. Ubi ergo aquam istam, quantum sibi necesse est, pararint, Operarii certam illius portionem in amplis cadis æneis reponunt, spatium relinquendo vacuum, in prædicto cado. Magno igitur igne subdito, aquam illam excoquunt per diem integrum, cui postea oleum olivarum remiscunt, ea proportione, ut oleum ad aquam fortem se habeat ut unum, cum dimidiò ad octo, si oleum recens & perfectum, si vetus aliquando plus, igne postea lentiori sinunt ebullire hanc novam mixturam, & singulis sex horis, exitum in alios cados, non tamen totâ ex parte permittunt, & priori cado rursus novam aquam fortem affundunt, sicque operationem repetendo, singulis sex horis attentè observant, quando materia incipiat crassescere, illam enim è suis vasis extrahunt, & super areas effundunt in loco aperto, quo pacto tota massa concreseit, ac ferrâ in varia frusta dissecatur. Hæc est saponis Veneti satis celebris, per Europam fabrica.

Operarii ex materiâ quam tractant nullum sentiunt incommodum, licet enim per inspirationem aërem hauriant acribus illis particulis saturatum, quibus oppletum est illorum ergasterium, nullum in Pectore, nec aliâ parte experiuntur incommodum, sani enim, & robusti & benè colorati degunt in hujusmodi officinis; solum qui sine calceamentis incedunt, iis excoriantur pedes, & aliæ partes, si fortè illas aqua fortis pertingat. Totum incom-

(a) Lib. 28. cap. 12.

incommodum, quod hisce Operariis contingit ex nimio labore, diu noctuque, ac nimio calore, ob ignem ferè perpetuum in hisce officinis provenit, ex quibus interdum iis necesse est, pedem efferre ad aërem frigidum, & recentem captandum. Cum ergo isti Operarii æstivis vestibus, vel mediâ hyeme induti, aëri frigido se exponunt, facili negotio magnis constipationibus correpti, in acutas febres, & pectoris morbos, uti pleuritides, peripneumonias incidunt. His accedunt errores in diætâ, nam ex suis officinis aridi, & exusti, tabernas vinarias adeunt, ubi multo mero se invitant & proluunt. In hoc opificio, nullam aliam iis suggerere possum cautionem, quàm justam laboris moderationem in suis officinis, & cum ex loco adedò calido, plus quàm hypocaustum illis exire necesse est, hyeme præsertim, vestibus benè palliolati, & capite benè obtecto. Cum autem acutis febribus actu tenentur, promptâ, & repetita sanguinis missione iis succurrendum, iisque remediis, quibus curantur febres ardentes.

Ex hoc Saponis opificio, satis commodè explicari potest, qualis sit natura Medicamentorum, quæ dicuntur habere vim saponariam, h. e. absterisivam sordium humani corporis; vis enim hujusmodi potissimum consistit in partibus alkalicis, & lixivialibus, sed oleosæ substantiæ mixturâ temperatis; sicuti enim in Sapone, aquæ forti oleum per-

miscetur, ad castigandum illius acrimoniam ne lædat, & arrodât, ita etiam in Medicamentis vi saponariâ præditis, sapiens natura permixtam voluit oleosam materiam, pro attemperatione, ut mitius operarentur. Herba Saponaria dicta, quia macerata ritu Saponis spumam præfert, tale temperamentum particularum acrium, & pinguium habere dicitur, ac vi pollere inquinamenta gallici morbi abstergendi, sive sola, sive cum aliis ejusdem naturæ remediis decocta; sic Guajacum potissimum celticæ luis alexipharmacum, non parvam possidet acrimoniam, nec modicam continet oleositate. Oleum itaque illud est, quod suâ lenitate nimiam acrimoniam temperat, & spicula infringit, rectè propterea dicitur, utramque acrimoniam corrigere, tam alkalinam & lixiviale, quàm acidam. Hippocrates (a) in affectione cholerica, præ cæteris remediis oleum commendat. Propina, inquit ille, oleum ut quiescat, & ut venter subducatur. Non minus quoque eam temperat acrimoniam, quæ pendet ab acido, cujus rei exemplum habemus in sulphure, in quo magna latet aciditas, quæ tamen non percipitur, sed obscuratur ab illo pingui, inflammabili, quod inest sulphuri. Oleum ergo, Olivæ productum, nullâ cum re bellum gerit, sed omnibus bonitatem suam largè diffusivam communicat, bonum enim non est, ut dici solet, quod diffundi non vult.

D E

VIRGINUM VESTALIUM VALETUDINE TUENDA

D I S S E R T A T I O.

SI Monachos, aliosque religiosos cœtus, quos habent singulæ Civitates, sacram in terris militiam dicimus, Monialium quoque vitam suis in Claustris, speciem quandam militiæ licebit dicere, quæ stativis veluti in castris firmo pede, adversus hostes humani generis, fortiter pugnare novit, & vincere. Militiam hujusmodi nullæ gentes nec ethnici, nec judaici cultus novere unquam, nec cogitarunt quidem, utpote solius fœcunditatis amantes, & studiosæ; soli enim Christianæ Religioni, cujus caput est Christus, unus è Virgine Parente natus, flosipse Virginum, servanda erat hæc gloria, & Ornamentum. Habuit quidem olim Roma Virgines, quas sacras, & à suâ Deâ *Vestales* vocabant, quæ nimirum Vestæ sacra curarent, illius ignis æterni custodes. Quatuor ab initio, ac demum ad senarium numerum auctæ degebant in *Phano Deæ*, à cujus aditu nemo arcebatur interdium, sed ibi pernoctare, fas erat viro nemini. En umbra quidem nostrarum Virginum, sed quantum illæ nostris dissimiles; iis præscripta erant pudicitiae tempora, nam post exactos annos triginta, in ministerio *Vestes*, ignes perpetuos servandi, licebat nubere, atque ut ait, *Prudentius*, *transferre emeritas ad fulcra jugalia rugas*. Nostrarum verò Virginum, dicam potius Viraginum, singulis in Urbibus numerosæ sunt legiones, quæ Virginitatem, quam Deo voverunt, perpetuam, & illibatam præstant. Sicuti autem Virorum militiæ, cum ad expeditionem aliquam proficiscitur, suos *Medicos* habere mos est, cum magni intersit mili-

tes benè valere, & ritè curari, ita æquum est Monialibus præstò esse doctos, & peritos *Medicos*, qui illarum incolumitati quantum licet prospiciant. Mens quidem erat de Morbis Monialium, & curatione disserere, sed satiùs duxi, Dissertationem hanc, de illarum tuendâ Valetudine præmittere, longè gloriosius esse existimans à morbis præservare, quàm eosdem curare.

Medicus itaque huic ministerio addictus, quem peritum, prudentem, honestisque moribus præditum esse oportet, primum, debet advertere, qualis sit conditio aëris, in quo positum sit Monasterium, nam si in loco salubri, non magnum negotium illi erit, Monialium valetudinem tueri, non ita verò si in loco insalubri fuerit; aër enim in quo degimus, & quem inspiramus magnam habet in nostris corporibus potestatem, persæpè enim evenit, ut Monasteria in gratiam amplitudinis hortorum, & Monialium oblectamentum, sint quidem benè structa, sed malè posita, nempe prope muros, & foveas Civitatis, ad quæ loca omnes sordes confluunt. Sic apud muros quotannis majorem ægrotantium numerum, & graviores esse morbos observare est, quàm in locis interioribus, qualis observatio est *Hippocratis* in Libris Epid. in historiâ illius, qui decumbebat propè muros, hoc idem quoque in hisce Monasteriis observavi, nam si in frequentioribus locis Civitatis fuerint, licet sine hortis, & spatiofis ambulacris, feliciori fruuntur valetudine, quàm ea, quæ hujusmodi habent delicias, sed parùm salubres. *Medicum* ergo attentum esse

esse oportet, ut ea quæ aërem inquinare possunt, quantum licet avertat, Moniales monendo, ut ab iis ventis caveant, qui ab eâ parte, ubi sunt foveæ, spirant, ac ne ingentes fimi acervos, in hortis suis congerant, sed potius curent exterius emi, neque recentes, sed veteres, ne dum hortos saturare volunt, aërem pravis halitibus inquinent; quam ob causam, *Hesiodus*, uti jam superius diximus, cum de Morbis Agricolarum ageretur, stercorationem agrorum damnavat, consultum magis volens salubritati, quam fertilitati. A deambulatione in suis hortis, matutinis, & vespertinis horis cavere debent, ne illarum graventur capita, summatim totius Monasterii mundities procuranda, ut aer quantum licet purus fervetur.

In omnibus ferè Monasteriis observavi quatuor, vel quinque sues nutriri solere, ut salamenta, pernas, lucanicas, laridos, multaque alia conficiant; quæ animalia, licet intra quædam septa contineantur, fieri tamen nequit, quin aëris puritati multum officiant, dum etenim suillia identidem purgare necesse est, per æstatem præcipuè, non parva mephitis totum Monasterium infestat, neque tuaderi possunt, ut consuetudinem hanc abjiciant, licet si expensi ratio habeatur, in alendis his animalibus, non tam magnum sit emolumentum, ut ipsæ putant; quando igitur iis sic placet, quantâ possunt diligentia efficiant, ut quàm minimè aëris puritas lædatur.

Quoad alimenta humano generi communia, panis primas tenet, hac de re non habeo quod dicam, omnia etenim Monasteria optimo pane, ac ut plurimum recenti utuntur, ab iisdem benè laborato, ut nihil sit, quod hac in re desideretur, non ita verò de potu, h. e. vino; vina etenim Monialium, ut plurimum sunt de illorum naturâ, quæ ad æstatem malè se habent, ubi enim Procyonis, & vesani Leonis calores persenserint, evanida fiunt, & pendula. Infortunium hoc illis quotannis contingere observavi, nam cum à principio multâ aquâ fuerint diluta, tum ut minùs lædant, tum ut cuncta dolia, quæ

exstant, impleantur, non possunt postea æstatis fervorem diu sustinere. Aliud quoque malum accedit, ut quàm primùm ex uvis immaturis vina recentia conficiant, acria, & acidula, quæ ubi ad paucos dies ebullierint, in usum veniunt, unde stomachi dolores, & flatulentia ortum habent. Ad incommodum istud vitandum, hujusmodi tempore, vina sibi parent ex passulis, & aquâ purâ ad solem excoctâ, passulæ enim vinum concentratum dicuntur; siue si vinum hujusmodi non placeat, vinum vetus à suis affinibus, & amicis sibi procurent, vinum enim recens, qualecunque sit, stomacho semper infensum est, atque ubi vini veteris copia haberi possit, à novo abstinendum; *Nemo vinum vetus habens, statim vult novum*, ajebat *Servator noster* apud *Lucam*. Monere item soleo Monasterii Rectricem, ut pro communi usu vina recentia, sed non multâ aquâ diluta percolari jubeat, sicque percolata in doliis ad usum reponat; vinum enim ritè percolatum, ac à tartaro & fæcibus depuratum, id proprietatis habet, ut in doliis nunquam effervescat, ubi cætera vina ad menses integros in doliis solent ebullire. Habent id etiam vina percolata, ut nunquam marceant, & pendula fiant, sed solum ob nimios æstus acefiant. Consultius tamen fore crediderim, tum pro Monialium valetudine, tum pro re Monasterii, si ii quibus demandata est cura cellæ vinariæ, meraciora vina parent, suo tempore pro æstivis mensibus, quæ postea limphâ diluerent, cum iis uterentur, uti multis in locis fieri assolet; sic enim securius Moniales valerent, & Pharmacopolæ Monasterii peculatum minus exhaurirent. Scio equidem in quibusdam Monasteriis, ad vina præservanda ne vappescant, alumen, ad portionem quandam pro quâlibet vini mensurâ solere misceri, sed cum vina hujusmodi vim adstringendi, & obstruendi possideant, pro bonâ valetudine commendare nequeo.

Quoad cætera alimenta, cum varia sint Monialium instituta, aliæ pisculentam vitam degant, aliæ carnibus utantur, & omnibus cibis, qui secularibus etiam in usum

Ecc

veniunt

veniunt, cùmque diversæ sint ætates, habitudines, temperamenta, non nisi generalia documenta possunt præscribi, in omnibustamen tanquam regula Polycleti primas tenebit, iusta moderatio. Iis quæ carnibus abstinent, ac solis piscibus, ac oleribus vescuntur, lubrica solet esse valetudo; *Imbecilliora cibaria brevem vitam habent*, scripsit *Hippocrates*, h. e. alimenta parùm vitalia, & facillè corruptibilia. Panem oportere ad pisces, & olera quadruplum esse, aiebat *M. Ficinus* de Studioforum valetudine tuenda. Legumina omnia flatuosa sunt, & succos non nisi melancholicos præstant, qui bonæ valetudini, ex suâ naturâ adversi sunt. De leguminibus locus est apud *Hippocratem* in Libro de ratione victus in acutis, ubi ait omnia legumina esse flatuosa, cruda, elixa, frixa, non ita vero viridia. Rationem reddit *Martianus*, quare Legumina macerata, & viridia sint minus noxia, quàm sicca, cùm vulgaris opinio sit, legumina viridia peioris esse notæ, quàm sicca, quia nempe ubicunque siccum prævalet humido, materia flatuum generatur, nequaquam verò ubi humidum, prævalet sicco, quod in leguminibus viridibus, & maceratis contingit. Ut ergo minùs lædant legumina, oportebit, ut quantum fieri possit sint macerata aquæ lixivialis beneficio. Solent ulteriùs præter flatulentiam, somnos valdè turbulentos efficere, & aphrodisiacas idæas mente excitare, unde in Adagium cessit *pythagoricum* illud, *A fabis abstincto*. Hanc ob causam *D. Hieronymus* Monachos suos corpora jejuniis castigantes, ut castimoniam servarent, monebat ut quantum possent à leguminum esu abstinerent, ac oleribus potiùs uterentur, quod idem repetit in Epistolâ ad *Furiam* de viduitate servandâ, & in aliâ Epistolâ ad *Demetriadem* de servandâ virginitate.

Si verò sint ex iis, quæ non tam severæ disciplinæ se addixerint, sed carnibus utantur, laudantur primò vervecinæ, ut quæ facillè perspirent, ex observatione *Sanctorii* nostri, in Lib. de stat. Med. postmodum vitulinæ, & quas habemus ex gallinaceo genere,

columbis, avibus montanis, si ipsis ex ære proprio suppetat commoditas. Carnes bubulæ, suillæ, leporinæ, coctæ difficiles sunt & crassos succos generant. Mutinæ existat Monasterium insigne Virginum, quas *Salesianæ* à *D. Francisco de Sales* vocant, quod ex munificentia Serenissimæ *Ducissæ Lauræ* fuit fabricatum, & multis latifundiis dotatum, quæ Moniales nullâ aliâ utuntur carne, quàm vitulinâ, in hunc finem, ut quantum possunt benè valeant, & cum animi hilaritate Deo serviant. Bonum est autem Monialibus sanguinem spirituosum esse, & per sua vasa, fluxilem semper quidem, ea præsertim ætate, quâ talem esse oportet.

Non sum nescius institutis suis, & legibus obstrictas esse, ut frequentibus jejuniis corpora suâ castigent, sed in hac re, quoque locum habet celebre illud *μὴ δὲν ἔχειν*, h. e. nequid nimis; persæpe enim Monialium multæ, severioris disciplinæ studiosæ, se ipsas conficiunt, & in ipso juventæ flore sanguine & viribus exhaustæ, non solum valetudinariæ, sed etiam morbosæ fiunt, atque morosæ cæteris Monialibus, & Medicis, à quibus prompta remedia exigunt. Hic referre lubet, quæ de Virginum jejuniis refert *D. Hieronymus* in laudatâ Epistolâ ad *Demetriadem*. *Sic debes jejunare, ut non palpites, & respirare vix possis, & comitum tuarum vel porteris, vel traharis manibus, sed ut fracto corporis appetitu, nec in lectione, nec in psalmis, nec in vigiliis solito quid minus facias; Jejunium non perfecta virtus, sed cæterarum virtutum fundamentum est, & sanctificatio, atque pudicitia. Parcus cibus, venter semper esuriens triduanis jejuniis præfertur.*

Nihil porrò est, quod bonam Monialium valetudinem magis infirmet, quàm quòd si eo beneficio gaudere non possint, quod ex somno iusto & naturali obtinetur. Etenim cùm Monialibus, ut plurimum mos sit, somnum in amplo & longo conclavi, quod dormitorium vocant, capere, unaquæque in suo cubili, quamvis iustum tempus illis ex Monasterii instituto sit destinatum, nequeunt tamen per totum illud tempus somno indul-

indulgere; siquidem cum omnes simul eodem in loco conclusæ sint, ex iis aliæ tussiant, aliæ suspitent, aliæ altum stertant, aliæ somnient, & obloquantur, graves patiuntur interdum vigilias, & cum matutinis horis suavius dormiunt, ad sonum campanæ surgendum & lecto, & Templum adeundum. Præter vigilias aliud quoque accedit incommodum, quod non admodum bonus odor iis in locis, ubi tot Virgines simul dormiunt persentiat, in quem, si quis manè pedem immittat, nares sibi percelli sentiat, quod Moniales, licet assuetæ ingratum habent, qualem odorem vocant *dormiticio*. *Hippocrates* in Libris Epidemiorum somnum laudabat in frigore cooperto, in amplo scilicet conclavi, sed stragulis esse benè coopertum, ne somnus à frigore perturbetur, aer enim, qui per os inspiratur, purgator est, quâ de re alibi diximus.

Longè placidiorem somnum capiunt hæc Moniales, quæ singulæ suam cellulam habent, hyemæ præsertim, placidius enim dormiunt, & permissum illis tempus ad quietem implent, non ita verò æstate. Aliud quoque incommodum vitare non possunt, nimirum quin aërem inquinatum ab halitibus, qui jugiter à corpore expirant, per os, nares resorbent. Ad hujusmodi incommodum quantum licet vitandum, iis suavis sum, ut dormitorii valvas, non solum æstate, sed etiam hyemæ modicè apertas relinquant, ad aërem recentandum, ut inter internum, & externum aliquod sit commercium; si quæ verò sint, quæ sibi non satis noctu somnum captasse videantur, æstate præsertim, quo tempore breviores sunt noctes, somno diurno, ad aliquam horam supplendum ante cibum ex *Celsi* monitu. *Longis diebus meridiari potius ante cibum, utile est, si minus post eum hyemæ potissimum totis noctibus conquiescere.*

At si non tam facile est, sacris hisce Virginitatibus iis beneficiis gaudere, quæ præstat somnus, perfacile quidem esset ea consequi, quæ laudabilis corporis exercitatio conferre posset. Si qualis sit Monialium vita, contemplemur, eam ut plurimum sedentariam

esse deprehendemus, dum in suis Ergasteriis inter Artes Minervæ delicatiores, vel acupingendo, sive quid aliud simile efficiendo, sive in Templis canendo, meditando, majorem diei partem traducunt, atque hoc est, quod illas, nec diu, nec benè valere sinit. At dicent ipsæ, canere & psallere exercitii genus esse, cui non erant assuetæ, cum propriis in domibus, apud suos Parentes degerent. Non negarim equidem, quin cantus & psalmodia inter exercitia locum habeant, sed dico hæc non sufficere, nisi totum corpus quoque convenienti motu exerceatur. Verum exercitium appellabat *Plato*, in quo motus fit in seipso & ex semetipso: Lectio sola & cantus pulmones exercent, non totum corpus. Urgebunt ipsæ singulis diebus, matutinis horis, antemeridianis, vespertinis quoque etiam per noctem, toto corpore exerceri ad Campanas in motum ciendas, quod non tam leve exercitii genus est, ut totum corpus non incaleseat, ac interdum sudore non diffuat. Hujusmodi exercitationem improbare non audeo, nisi totam vicinam cogerent, ad multa mala illis imprecanda. Memini me non semel curasse juvenculas Moniales, gravissimis destillationibus detentas, cum mediâ hyemæ noctu etiam ad multas horas, in turris summitate, ad sonum campanæ totis viribus incumberent, ad aliquem diem festum prænunciandum, ac præsertim ubi aliqua puella sit velanda. Ego certè non satis admiror, quomodo cunctis Monialibus in omnibus ferè Civitatibus tam gratum sit hoc aurium tormentum. Non desunt alia exercitia, in quibus totum corpus, & singulæ partes corporis exerceantur, veluti manus, pedes, quale est opus textorium, at nullam textrinam in Monasteriis mihi unquam videre obtigit, si quid autem est, quod ab obstructionibus naturalium viscerum præservet, ac si adsint eas facile expediat, maximè est ars texendi, ubi totum corpus in exercitio est, nunquam certè robustiores & coloratiores solent esse mulieres, quam textrices. *Mulierem fortem quis inveniet, quæ sivit linum, & lanam, & operata est consilio manuum suarum,*

rum, sic ex *Sacris Literis* habemus. Olim quidem Virginibus Monialibus licebat identidem è suis Monasteriis pedem efferre, nunquam tamen solis, ac ad solennes supplicationes per Civitatem, ut solent alii religiosi cœtus, longo ordine procedere, quod iis sanè non modico erat beneficio, ad justam corporis exercitationem; at quoniam *Bonifacio VIII* P. M. satius visum est, eas esse suis in Monasteriis conclusas, ut Cœlo potiùs, quàm Mundo spectaculo essent, modò necesse est, ut aliis laboriosis operibus suppleant, nec quæ magis laboriosa sunt, servis suis, quas conservas vocant, ac ut plurimum de rusticanâ gente, relinquant, ne postea, ubi illas vident robustas, & benè coloratas, illarum felicitati invident. In quibusdam Civitatibus, observavi, Monasteria quædam esse quæ servas non habeant, sed Moniales omnes ejusdem esse sortis, quæ sibi, quæ necessaria sunt procurent. Præstat igitur Virgines Vestales operosas esse, non solis manibus circa opera levidensis texturæ, sed toto corpore, si illis cordi est bona valetudo. Sicut quæ à *Medicis* de excretis, & retentis passim dicuntur, à moderato corporis exercitio, tanquam fructus à radice promanant; ubi enim ea quæ excernenda erant fuerint excreta, natura facilius retinet, quod ad corporis alimoniam est necessarium.

Si verò ad sanitatis tutelam, adeò conferunt moderatæ corporis motiones, non minùs quoque conferet compositos esse animi motus; tanta siquidem lege consortii sociantur anima & corpus, ut ad invicem bona, & mala sibi communicent. Quam graves turbas in humanis corporibus, ac præsertim in malsâ sanguineâ excitent animi pathemata, veluti ira, timor, gaudium, aliæque passionibus si modum excedant, satis olim ostendit Doctissimus *Chambræus* in Libro, quem de passionum characteribus inscripsit; ubi notas, & colores describit, quosquæque passio in ipso vultu depingit, unde quis possit conjicere, quàm graves motus intus efficiant, in foeminco præsertim sexu. Non semel mihi observare obtigit, ob subitam animi passionem, in Mulieribus, temporis ferè momento, tantam ad interna contractionem fieri, ut ea

supprimerentur, quæ in pleno erant fluore. Caveant ergo quantum possunt Sacræ Virgines, ab animi passionibus, ira præsertim, & quam properè anguem, ut dici solet, in ovo suffocent. Nolim tamen, ut apathiam sibi procurent, ut olim quidam *Philosophi*, hoc enim generosas Virgines dedecet, habent siquidem suum usum passionibus, si quis rectè illis uti velit. Satis sit, si illas regere didicerint.

Animum rege, qui nisi servit

Imperat, hunc frenis, hunc tu compeſce catena.

Quoniam verò, quærere quis posset, num pro tuendâ Monialium valetudine, satis sint sola præcepta, & recta vivendi ratio, an etiam in usum revocari possint remedia, responderem, quòd cùm sanitas multam habeat latitudinem, possint etiam suis temporibus ad præservationem usurpari medicamenta. *Quibus convenit venæ sectio, vel purgatio, hos vere purgare, vel venam secare oportet*, ajebat *Hippocrates*.

Notanda est autem particula illa disjunctiva, non enim præcipit *Hippocrates*, ut semper duo hæc magna remedia, ut apud nonnullos mos est, in usum veniant, qui piaculum putant venam secare, nisi aliquod purgans fuerit præmissum; sunt enim quædam, quibus convenit sola venæ sectio, ubi nimirum plenior sit habitus, aliæ quibus sola purgatio, cùm ad cacochymiam vergunt, sunt etiam quibus utrumque convenit. Non solum autem vere, sed etiam autumnò, institui poterunt hujusmodi remedia, ac præsertim purgationes, ad ea errata corrigenda, quæ æstate commissa fuerint, in esu voluptuoso fructuum, qui sub Ora, & Opora matureſcunt.

Paucas hæc *cautiones Medicas*, cùm alia permulta dici possent, Virginibus Vestalibus lubuit proponere, pro illarum bonâ valetudine, ut alacriùs persistent in eo quod tam generosè susceperunt Instituto. Grande meherclè est opus, duro cuique martyrio comparandum, Virginem puellam, ad perpetuam castitatem custodiendam voto se obstringere, nam uti eleganter *D. Hieronymus*: *Contra naturam, imò ultra naturam est, non exercere quod nata sit, interficere in se radicem suam, & sola Virginitatis poma decerpere.*

BERNARDINI RAMAZZINI,

Medicinæ Professoris Primarii, &c.

D E

PRINCIPUM VALETUDINE TUENDA,

COMMENTATIO

SERENISSIMO PRINCIPI FRANCISCO ESTENSI

D I C A T A.

PRINCEPS SERENISSIME,

UM duobus ab hinc annis mihi Mutinæ commoranti datum fuerit, ut SERENISSIMÆ CELSITUDINI TUÆ humillima Obsequia mea coram præstarem, atque ut eodem tempore generosam Tuam Indolem, qua Gloriosissimum, tum Pace, tum Bello, Avum Tuum FRANCISCUM PRIMUM planè refers, admirari possem, magna me incessit cupido, ut aliquo literario munere Nomini Tuo primus omnium litarem. Aegrè quidem tuli, quòd nihil paratum haberem, neque ob improspèram Valetudinem, quæ lateri meo comes individua hæret, quidquam tam citò moliri possem, quod Te dignum censerem. Hæsit tamen menti meæ Votum istud, nec levi sollicitudine torqueri me sensi, quòd argumentum non suppeteret quale optabam, quod nimirum non minus novitatis, quàm utilitatis contineret, & Principibus ad Populorum regimen natis magis proprium esset, quàm cæteris. Fecit tandem votis meis Fortuna, dum enim libros meos, ut fieri solet, excuterem, occurrit liber Marsilii Ficini de Studioforum Sanitate tuenda, tum mihi sub manibus nasci visum est argumentum, quod quærebam; hoc est ut Tractatum de Principum Valetudine tuenda conscriberem. Profecto si rectè advertamus, nullius hominum generis magis lubrica

est Valetudo, quàm Principum, ac eorum præcipuè, apud quos summæ est potestas, varias quidem ob causas, sed potissimum ob vitam minùs sobriè traductam; illis enim inter delicias, & opiparas mensas enutritis, non tam facile est, uti privatis hominibus, eam vitæ sobrietatem, ac tenorem servare, qui sanitatem cum longævitate pollicetur. Quot servi pro piscatu, pro venatu, & peregrinis aucupis, quàm ingens Coquorum turba, diu noctuque insudet, ut cibaria elementa per omnia quæsita coquat, atque inexplicabilibus mixturis condiat, ut mensæ regali pompa instructæ appareant, nemo non novit. Quis autem in tanta Epularum varietate, elegantia, ac inter tot languentis appetitus incitamenta, ac præcipuè ubi magnus aliquis Princeps hospitio sit excipiendus, uti persæpè in Aula Estensi evenit, quæ omnium hospitalissima est, quis inquam sobrietatis tam severus sit custos, ut sibi temperet, ne de singulis aliquid delibet? Non minùs autem obstructionum nutricula est, ciborum in modica licet quantitate assumptorum diversitas, quàm cibi simplicis saturatio; fieri enim nequit, ut edulia diversæ non solum, sed contrariæ indolis, in unam formam coëant, & ingentes turbas in stomacho non excitent. Hinc nihil frequentius, quàm videre Principes, licet antea boni habitus, aut Valetudinarios degere,

aut præproperè, ob vitam nimis lautam, & minus quàm par est exercitatum occumbere; sic peculiare quosdam morbos in Aulis hospitium sibi delegisse intuemur, uti Colicam, Nephritidem, Podagram præcipuè, cui volupe est auratis subtectis, & in cubilibus, purpura instratis mollior cubare. Habes quidem, **PRINCEPS SERENISSIME**, præ oculis magnum Temperantiæ, & omnium Virtutum Exemplar, **SERENISSIMUM** scilicet **PARENTEM TUUM**, cujus Vita morum Censura est, ad quem, tanquam ad speculum **TE** componas, ex hoc tamen meo labore aliquot documenta accipere poteris, ut Valetudinem tuam sobriè degendo Tute possis regere. Non ideo tamen suasor tibi sum, ut tam arctis legibus **TE** addicas, uti olim Ludovicus Cornarius Patrius Venetus; neque enim hac ætate nondum pubescente, Corporis habitum, quo **TE** Natura instruxit, tam elegantem, ac decorum genio suo fraudare debes, nimis parce vivendo; neque enim **TIBI** grandiori factò, natoque ad publicum

bonum, semper liceret capiendi Cibi momenta eligere, satis sit si mediocritatem quandam servas, ac præcipuè illud Comici, Ne quid nimis, ne quid minus. Sicuti autem tua interest inculcata Valetudine gaudere, quando non est vivere vita, sed valere, atque omnia mortalitatis nostræ stadia percurrere, ita quoque Subditorum plurimum interest Principem habere sanum, robustum usque ad ultimum senium, ut successorem provecioris ætatis relinquat. Meum hoc igitur, qualecumque munus, quod **CELSITUDINI TUÆ** in Obsequium sistere audeo, ea benignitate, quæ Atestino generi propria, & gentilitia est, excipe, Teque novum Mæcenatem, qualem omnes sperant, exhibe; sic enim meo exemplo in sinum tuum convolabunt Literatorum Opera Tuum Nomen auspiciantia; agedum ergo, ac eorum Principum, qui egregium & magnificum putant Scientiarum, bonarumque Artium Cultores favore prosequi, Ordinem

Ingrederi, & Votis jam nunc assuesce vocari,

CELSITUDINIS TUÆ SERENISSIMÆ

Patavii Kal, Septemb. 1710.

Humillimus, Addictissimus, & Observantissimus
Servus & Cultor

BERNARDINUS RAMAZZINI.

LE

LECTORI BENEVOLO

S.

QUam sortem apud Medicos habiturus sit meus hic Liber, ex ipso Bibliopola, cui illum imprimendum tradideram, cognovi; is enim cum aliis propriis sumptibus mea scripta Typistradere soleret, modo se de hoc Opere meo idem facturum pernegavit, causatus talem esse Libri titulum, ut ad sui emptionem paucos possit allicere, cum Medici libentius Libros de curandis morbis, quam de tuenda valetudine emere soleant, & perpauci sint, qui ad Aulas Principum se unquam accersiri posse existiment. Quamvis facile ita eventurum, uti prædixit Bibliopola, cognoscerem, volui tamen Librum hunc meum prodire, & publici juris fieri, parum sollicitus, si non multos hujus Operis lectores nactus fuero, memor nempe Horatiani illius carminis,

neque te ut miretur turba labores,

Contentus paucis lectoribus.

Unica ratio scribendi mihi fuit ut prodessem;

non ut plausus emerem. Non semel conditionis Principum misertus sum, qui cum ex aliquo gravi morbo decumbunt, magis periclitantur, quam cæteri homines, dum à Medicorum multitudine, etiam si velint, cavere non possunt. Si quis enim Princeps graviter ægotans, uni tantum Medico fidere se vellet, Aula tota reclamaret, quin ipsemet Archiater Principem suum precibus fatigaret, ut quos haberet Civitas experientia Clariores Medicos, & externos quoque in subsidium sinneret accersiri. Rem igitur non inutilem, neque Principibus ingratam facturum me credidi, si in illorum gratiam Tractatum conscriberem, ex quo ea commoda obtinerent, quæ pars Medicinæ, Præservatrix dicta, pollicetur, ne tam crebro Curatricis molestias cogantur experiri. Tu interim, qui mea hæc legere non gravaberis, si quid boni meriti, illis frui, & Vale.

DE PRINCIPUM VALETUDINE TUENDA.

COMMMENTATIO,

CAPUT PRIMUM.

Ad publicam felicitatem plurimum conferre bonam Principis Valetudinem; idedque peculiari diligentia custodiendam.

SI inter ea, quæ in hac humana societate, ad publicum bonum sunt instituta, maximè optabile est bonum Principem habere, non mi-

nus quoque votis expetere licebit, eundem bona, & inculcata Valetudine, cum Vitæ longævitate gaudere; quemadmodum enim (si tamen interdum licet magnis parva componere)

nere) dum Paterfamilias, qui in propria Domino Princeps, & Dominus est, rectè valeat, ut rebus suis vacare possit, rei domesticæ negotium ritè procedit, & census augetur, at ubi adversa Valetudine premitur, œconomica administratio pessum it, ac patrimonium licet amplum fuerit, paulatim ad tenuitatem redigitur, ita prorsus si bonus Princeps secunda fruatur Valetudine, subditi in officio perstant, & politicum Regimen imperturbatum servatur, si verò lubrica, & inconstans fuerit Principis Valetudo, diù stare non poterit publica felicitas, perdit enim homines novarum rerum cupidi, hinc ansam captare solent, publicam quietem seditionibus, & bellis civilibus evertendi; quale infortunium olim experta est *Gallia*, sub *Carolo IX.* qui ob vitam valetudinariam, cui erat addictus, magnis calamitatibus floridissimum Regnum suum afflictum, & convulsam adspicere coactus est. Sic *Rheutam Scotorum Regem Septimum*, variis morbis conflictatum, ac semper lecto affixum, cum à Nepote regnandi cupido periculum aliquod sibi impendere agnosceret, à Regno se abdicasse, ex historiarum monumentis habemus. Non deessent exempla, quibus ostendi posset, cum statu Principis valetudinario, publicam felicitatem constare non posse, cum ætas quælibet casus huiusmodi habeat, verum res ipsa loquitur, quando non solum in politicis, sed physicis rebus, idem prorsus evenire facile poterit cognosci. Laboret, uti non raro fit, corporis nostri pars aliqua princeps uti cor, aut cerebrum, affectu aliquo, licet non gravi, naturalem totius corporis œkonomiam aliqua ex parte lædi necesse est. Si imbecillis stomachus sit, nec ritè ingestos cibos concoquat, singulæ partes totius corporis noxam perferunt, si verò firmus, & robustus sit, universum corpus robur, & firmitudinem suam retinet. Rectè propterea in hanc rem *Q. Serenus* antiquus Scriptor, qui de Re Medica Carminibus eleganter scripsit, de stomacho hos habet versus:

*Qui stomachum Regem totius corporis esse
Contendunt, vera niti ratione videntur,*

Hujus enim validus firmat tenor omnia membra.

At si hoc in nostris corporibus evenire observamus, non est quod miremur, si in Civili corpore, idem quoque aliquando eveniat; adeò refert, cum qui cæteris præsit rectè valere, quam ob causam *Plato* in Libro de Republica, *Socratem* induxit, ex *Æsculapii* instituto vetantem, ne qui ex natura sua valetudinarii essent, ad publica negotia administranda accederent. Cum itaque satis constet, languente Principe, languere quoque Leges, & publicam felicitatem, magna commendatione digna est Ecclesiæ consuetudo, Summum rerum omnium Rectorem pro Christianorum Principum incolumitate, in sacris solemnibus deprecandi, & publica vota quoque suscipiendi, si eisdem graviter, ex aliquo morbo decumbere contingat. Id ipsum quoque agere Ethnici pro more habuerunt. Sic *Magno Pompejo* in Campania febre laborante, totam *Italiam* pro illius salute suis numinibus sacrificia instituisse legimus. Admiratione quoque olim fuit Populi Romani pietas erga *Germanicum*, quem à *Tiberio* adoptatum, pro successore habiturum sperabant; cum enim illum *Antiochia* ex gravi morbo periclitari nunciatum esset, ac propterea tota Civitas in magno luctu, & mœrore versaretur, evulgata fama convaluisse *Germanicum*, ut in ejusmodi gaudium effusus est Populus, ut per Urbem conclamaret: *Salva Roma, Salva Patria, Salvus est Germanicus, & in Capitolium cum luminibus, & victimis plebs concurreret, convulsis Templi foribus, ne (ut tradit Scriptor) gestientes vota reddere morarentur.* Verum certo nuncio paulò post accepto mortuum *Germanicum*, pietas in furorem conversa est, lapidata enim fuere templa, subversæ aræ, lares quibusdam familiares, in publicum abjecti. Tanti erat apud ipsos *Germanici* Vita, & Valetudo, spe concepta publicæ felicitatis, ob egregias animi virtutes, quæ in illo præcellebant, si post *Tiberii* excessum Imperii habenas aliquando suscepisset.

Cum ergo ad Populorum prosperitatem ma-

magnum habeat momentum, prospera Principis Valetudo, æquum sanè est, ut magna illius habeatur cura, & studium; munus autem hujusmodi nonnisi Medicæ Artis esse poterit, cui ad benè merendum de humano genere semper intentæ satis esse non debuit Regulas, & præcepta in universum tradidisse pro tuenda Hominum Valetudine, juxta ætatum, temporum, & locorum naturam, quam spartam exornavit *Galenus* libris sex de sanitate tuenda editis, quem postea multi alii Scriptores sunt imitati, nisi etiam quarundam Personarum, quæ ad publicum bonum videntur natæ, incolumitati studeat prospicere. Sic *Marsilius Ficinus* Vir Celeberrimus elegantissimum Libellum, de *Studiosorum Sanitate tuenda* conscripsit, cujus

exemplo postea *Fortunatus Plempius* in Lovanienfi Universitate Professor Egregius Opus elegantissimum edidit *de Togatorum Valetudine servanda*. At si Literarum studiosos,

Qui Juris nodos Legumque ænigmata solvant,

benè valere optabile est, ac si ob utilitatem, quam humanæ Reipublicæ præstant digni fuere habiti, ut in sui gratiam peculiares Tractatus à Doctissimis Viris conscriberentur, eò magis Principes Legum Custodes, & publicæ felicitatis Columnen, ab Arte Medica Obsequium istud, seu tributum videntur exigere, ut pro illorum valetudine, quantum licet tutanda, particularem curam, & operam impendat.

CAPUT II.

Qualis debeat esse Medicus, cui verè Archiatri nomen conveniat, quidve in Principis Persona desideretur.

SI Principibus magno decori est, & laudi Aulam habere Clarioribus Viris, quos in diverso facultatum genere fama commendat, potius quàm statuis, & Imaginibus ornata, & instructa, veluti *Jurisconsultis*, *Philosophis*, *Mathematicis*, *Historicis*, *Poëtis*, aliisque Literarum cultoribus, iisdem non solum decorum erit, sed necessarium, habere Medicos, fama, doctrina, & experientia celebriores, quorum Opera, tum in secunda, tum in adversa valetudine utantur. Habuere sanè prisca temporibus Reges, & Imperatores, magni nominis, & auctoritatis Medicos, uti *Alexander Magnus*, *Philippum Acarnum*, *Cæsar Augustus*, *Antonium Musam*, & sic deinceps alii Cæsares, & Reges, barbaris quibusdam seculis exceptis; non habent tamen nostrorum temporum Principes, quòd hac in re invideant Principum priscae ætatis Fortunæ, unico enim seculo adeò exulta est Ars Medica, tum in Theoricis, tum Practicis, ut si ipsis Medicinæ Parentibus daretur reviviscere, non parùm admirarentur, quomodo Ars ista tam longo seculorum fluxu,

quasi iners, & otiosa steterit, ac postea tam brevi tempore summum ferè gloriæ apicem visa fuerit attigisse. Quamvis igitur Medicorum præstantis doctrinæ, & experientiæ suppetat copia, pro determinando tamen Archiatro aliquo, opus est delectu; oportet enim in eo Medico, qui in Aula benè mereri, & dignitatem suam integram servare velit, prærogativas quasdam eminere, quas non tam facillè sit in cæteris reperire.

Ad Archiatri munus, itaque ritè obeundum, idonei esse non possunt, qui Medicinæ Elementis, primoribus labris, ut dici solet, delibatis, Laurea donati, in Pagos, & Oppida concedunt, ibique ad aliquot annos, alienis periculis praxim aliquam medendi addiscant, mox in aliqua populosa Urbe clinicam exerceant, donec apud doctos, & indoctos boni practici nomen sibi comparent. Hujusce enim ordinis Medici in Theoricis semper hospites esse consueverunt, novarum rerum quæ in Medica facultate jugiter eveniunt prorsus ignari, nec alios Scriptores versant, quàm qui de re pharmaceutica

tractant, ut magnam remediorum supellectilem promptam, & in numero, ut dici solent, habeant. Medicum verò, qui Principum Valetudini præesse debet, necesse est, ut in loco Studiis apto, hoc est in aliqua celebri Universitate, cursus suos tum in Philosophia, tum in Medicina ex asse absolverit, ac antequam medicæ praxi se devoteat, in Museo Docti, & Eruditi alicujus Medici, Scriptores tum veteres, tum novos evolvat, ac norit quos Auctores legere debeat, quos omittere, ne tempus inutiliter, conterat, atque hoc pacto sese instruat, ut solent juvenes Doctores in Jure creati, qui in Jurisconsultorum Bibliothecis versandis Libris operam impendunt, antequam ad Forum pro agendis causis accedant. Ad erudiendum Medicum, ut dignus sit, qui sive in publicis Lyceis professorium munus exercent, sive in Aulis Principum Archiatri dignitatem ritè sustineat, non parùm confert in juvenili ætate peregrinatio, non tam curiositate quadam varias Provincias, & Regna invisendi, atque hominum mores observandi, quàm ut peregrinando, Doctiores, & Celebriores Medicos cujuscumque loci conveniat, & alloquatur, ut ab iis varium medendi modum, & quæ usitatiora in morbis apud ipsos sunt remedia accipiat, sicque variis mercibus onustus Patriam repetat. Mirum est, quantum prudentiæ, quæ in Medico primum expetitur, ac in eo præsertim qui Archiatri dignitate sit decoratus, sibi comparare possit, is, qui peregrinationem hujusmodi suscipiat; sic Ulysses, qui mores hominum multorum vidit & Urbes, prudentis titulum sibi adscivisse dicitur. Mos hujusmodi nunquam satis laudandus, Germanis valdè familiaris est, qui postquam ab Academiis demissi fuerint, prius quàm Medicæ Praxi seriò se dedant, varias peregrinationes, ac præsertim per Italiam nostram capeunt; ut quos in re Medica, vel fama, vel scripta commendat, invisant, ex quibus documenta aliqua, quæ Artis sint decerpant. Exstat in hanc rem Elegantissimus Libellus, Thomæ Bartholini, quem ad Gasparum Filium, dum Italiam peragraret,

de Medica peregrinatione conscripsit, in quo illum admonet, quomodo gerere se debeat, quæ Lycea, quas Urbes adire, quos Medicos salutare aliosque etiam in omni Scientiarum genere Eruditos Viros extra Medicam facultatem, quos inter Celeberrimum D. Antonium Maliabequium Hetruriæ Decus recenset. Qui ergo talia fundamenta jecerit, ac postea Medicæ Praxi in Urbe aliqua populosa, ubi periti existent Medici, practicæ medicinali ad aliquot annos sedulam impendat operam, supra vulgarium Medicorum sortem assurget, ut aliquando ad Principis Aulam possit accersiri. Singularis itaque doctrina requiritur in Medico, qui verè aptus sit ad regendam Principis sui bonam valetudinem, non minor enim virtus est, sanitatem ab iis, quæ clanculum, vel apertè, è statu suo, illam evertere possunt, sartam tectam tueri, quàm eandem amissam restaurare, sicuti non minor militaris Disciplinæ peritia in eo exigitur, qui prudentia, ac attentione, arcem ab hostilibus insidiis norit servare, quam in eo, qui ab hostibus captam valeat redimere. Si verò præter recensitas dotes, alia accedant ornamenta, ut in Geometricis, Astronomicis, & Physica experimentalibus, lucro apponendum, nam si non meliorem Medicum, doctiorem tamen, & Principi gratiorem facient. Summatim quanti momenti sit, Principis valetudinem Medico magni nominis, & experientia claro demandatam esse, Leges ipsæ satis ostendunt, nam in Codice Lib. 9. Tit. de Profess. & Med. Cap. 11. cavebatur ne quis in Archiatrum eligeretur, nisi communi meliorum judicio fuisset comprobatus, optimo sane consilio, ne vulgares Medici per ambitum, & malis Artibus, Archiatri locum occuparent.

In Medico Fortunæ favorem desiderari volunt nonnulli, eoque magis in iis, qui Principibus suis operam præstare debeant, quàm vulgi opinionem fovent populares quidam Medici, qui doctioribus, & magis eruditis notam hanc appingunt, ac ut pro more habet pessimum laudantium genus, peritiam commendant, & extollunt, sed quæ Fortu-

nam

nam comitem non habeat; qua in re ignorantiam suam, & malignitatem produnt, satis enim fortunatus est, qui prudens est, & ex Artis præceptis operatur. Cœcam hanc vulgi persuasionem rident Viri omnes docti, ac præsertim Vir Doctissimus Joannes Cratrium Imperatorum Medicus, qui in Epistola sua nuncupatoria hæc habet verba. *Fateamur*, inquit ille, *cum Hippocrate rem se habere, ut hi soli fortunatè facere videantur, qui sciunt, & contra infortunatè qui ignorant. Fortuna enim uti, est rectè facere, hoc verò qui sciunt faciunt. Non uti Fortuna, neque assequi hoc quod velis, est id facere, minimeque rectè quod facis. Inscius verò atque indoctus quomodo quæso fortunatè aliquid ad finem perducet? Qui igitur curationes suas fortunatas esse cupiunt, ii Artem sequantur necesse est, & successus à Deo petant.* Hæc Crato: Si quis tamen in hoc negotio, quod ægrum, & Medicum intercedit, Fortunæ locum aliquem concedendum velit, illum potius penes ægrum, quàm Medicum reperiri crediderim; æger enim verè fortunatus est, qui peritum Artificem inciderit, non secus quàm qui mari committere se velit, peritum Nautam nactus fuerit; mirum est enim quomodo qui navigaturus est, satagat peritum Nautam, quàm Fortunatum reperire, qui autem æger decumbat credere se velit Medico, quem vulgus fortunatum potius, quàm peritum deprædicet.

Atque hæc quidem sunt, quæ in Medico desiderantur, ad Principum Valetudinem regendam apto, quædam tamen sunt etiam, quæ in Principis persona desiderabilia sunt, si ab eo, quem in suum Archiatrum accivit, & cujus fidei, ac prudentiæ se concredidit, velit assequi quod maximè optandum est, sanitatis scilicet tutelam. Necesse itaque est ut Princeps facilem se præstet, & aures patienter commodet monitis, quæ subinde pro re nata suggerit Medicus. Lubet hic ex formula satis prolixa, qua *Gothorum Reges*, ut ex *Cassiodoro* Varia. Lib. 6. postquam in Italia rerum potiri, barbariem exuere cœperunt, Archiatros suos creare consueverunt,

pauca verba referre. *Indulge te Palatio nostro, habeto fiduciam ingrediendi, quæ magnis solent pretiis comparari, nam licet alii subiecto jure serviant, tu rerum domino studio præstanti observa; fas tibi nos fatigare jejuniis, contra nostrum sentire desiderium, & in locum beneficii dictare, quod nos ad gaudia salutis excruciet, talem tibi denique licentiam nostri esse cognoscis, qualem nos habere non probamur in cæteros.* En quantum Auctoritatis olim Reges Medicis suis largiebantur, Sanitatis suæ solliciti; hinc discant nostrorum temporum Principes, quales gerere se debeant cum Medicis, quos non ut mancipia considerare debent, sed, ut ita dicam, tanquam familiares, seponant enim oportet aliquid de sua gravitate, si quotidianis ferè colloquiis cum iis agere debeant in secunda valetudine, ne postea cogantur in adversa duris illorum præceptis intempestivè obsequi. Si enim Medicus ad Principem non facilem habeat accessum, ac in illo comitatem aliquam non reperiat, nec ausit hiscere, nisi cum ab illo de re aliqua fuerit, quæsitus, quamvis quædam observet, de quibus illum admonere debeat, nihil audebit proferre, ac illa in sinu suo tacitus recondet. Mirum est autem, quantum animi, ad id quod Artis est ritè peragendum suscipiat, & notas quasque tum bonas, tum malas observandas, si norit sibi licere apertè loqui, & monita sua uti salubria benignè excipi, non solum in adversa, sed firmiori valetudine. Non vulgari tamen prudentia illi opus est, ac præcipuè cavere debet, ne dum à Principe, in æstimatione haberi se videt, ac magna liberalitate tractari, eò deveniat, ut illi se credat necessarium, qualem *Philippus de Comines* refert fuisse *Jacobum de Gotties Ludovici XI.* Galliarum Regis Archiatrum, qui suo Regi, quem mortis pavidissimum esse noverat, non solum se necessarium credidit, sed apertè illi protestabatur, quòd si unquam ab Aula fuisset dimissus, de illius salute actum esse, idè ut Scriptor tradit, verbis asperrimis Regem suum solitum increpare, non secus, ac Servum suum, & quò majorem liberalitatem experiretur, dum quolibet mense decem mil-

libus aureorum donaretur, eò fuisse durior, & Tyrannidem quandam in Dominum exercuisse, illi enim persuaserat, ut sine opera sua, nec octiduum quidem posset vivere. *Liberalitas Servum fidelem facit*, ait Comicus, aliquando tamen etiam petulantem reddit, & fortis suæ nunquam contentum. Elegans sanè est illud dictum, quo *Antigonus Rex*, ut ex *Plutarcho* in *Apophthegmatibus* legitur, Medici sui avaritiam sugillavit, cum enim in prælio vulnus Rex suscepisset, fracta clavicula, ac Medicus dum vulneri mederetur, quotidie munus exposceret, ac à Regia liberalitate referret, tandem Rex ad illum conversus, pete ait, *quod vis, dum clavim habes*. Multum equidem hujusce generis Medici, de sua auctoritate, & existimatione sibi detrahunt, nimis crebrò à Principe suo, munera, & beneficia exposcendo, præter enim, quòd naturam suam divitiis inhiantem produnt, fortunæ suæ non raro damno sunt, nam plura forsitan acciperent, si Regiam liberalitatem non frustrarentur, aptè quidem in hanc rem *Horatius*:

Coram Rege suo de paupertate tacentes.

*Plus poscente ferent, distat sumas ne pudenter,
An rapias*

Medicus itaque ad merendum in Aula, tanquam in Castris destinatus, sciat oportet, duplex sibi munus incumbere, unum, quòd Principi suo, quotiescumque ex aliquo morbo decumbat, sedulam præstet operam, ut illum promptis remediis sanitati restituat, alterum, quòd dum Princeps bona fruitur valetudine, illius custodiæ maximè invigilet, quòd in cæteris Medicis non ita usuvenit, qui ubi ægris curandis operam suam locarint, ac illos è morbo exemerint, paucis quibusdam documentis relictis pro redintegranda valetudine, sostro accepto abeant, qui verò Archiatri ministerio est auctoratus, & quotidie ad Principem salutandum, & solita obsequia præstanda pergere tenetur, attentè observare debet, qualis sit in Principe valetudinis status licet integræ, quod ex adspectu, voce, & hilaritate conjiciet, ac unam diem cum alia conferre, quandoquidem sanitas multam

habet latitudinem, ac ut ajunt Philosophi, suscipit magis, & minus, ut observare possit, num in eodem statu perstet, num crescat, an decreseat; sicuti enim creditur culpa vacare Medicus, si prædixerit qualis sit futurus morbi eventus, bonus, vel malus, ita non solum culpa vacabit, sed laudem promeretur, si prævideat, ac præmoneat, valetudinem in lubrico esse, & ad statum morbosum sensim vergere. Quoniam autem hic tantum agitur de Principum sanitate tuenda, Archiatri præcipuum munus erit, corporis habitum in Principe suo diligenter observare, num firmus sit, num ex natura sua, & à primordiis robustus, an imbecillis sit, qualis ejusdem structura, num densa, an rara, quale illius temperamentum, quantum accedat, vel recedat à medio illo, ac optimo, quod tanquam *Polyleti* regulam fingunt Medici, quæ sit ad actiones promptitudo, quibus animi motibus sit magis obnoxius. Non exigui quoque momenti erit perspectum habere, num à Parentibus sanis, ac robustis ortum duxerit, & num Avi, & Atavi gentilitiis quibusdam morbis laborarint, quales morbi ad integra secula interdum delitescunt, ac postea veluti per traducem in Nepotibus post longum tempus regerminant,

*Multa Pater, Materque valent infundere
Natis:*

Transit & in seri Jura Nepotis Avus.

Omnia hæc itaque attentè animadvertere expedit, curanti enim Medico lucem non exiguum foenerabunt, ad sanitatem in statu naturali servandam, & ea prævidenda, & anteverrenda, quæ eandem labefactare, sive è statu naturali possint evertere. Plurimum autem interest Medici totis viribus incumbere, ad Principis sui sospitatem custodiendam, nisi experiri velit, quantum curarum, & sollicitudinis sibi sit subeundum, si contingat eundem habere in lecto decumbentem, vel ex aliquo acuto morbo periclitantem, sive ex chronica ægritudine, uti inter torturas podagricæ, seu nephriticæ passionis, gementem & ejulantem, ut Medico necesse sit assiduas querimonias, de Artis Medicæ inanitate,

nitate, ac interdum etiam non bona verba audire.

Principis itaque, si illi cordi est sanitas, qua cuique homini nihil est pretiosius, erit ut monitori suo identidem ausculetur, ac illi non minus in Præservatrice, quam in Curatrice fidem adhibere velit. Si enim bona valetudo miserrimo cuique adeo cara est, uti videmus, quanto carior debet esse Principi, cui supra tot Populos posito, ac inter bonorum omnium affluentiam degenti, venerationem, & obsequia, tanquam Numini omnes præstant, ut illi præter sanitatem nil aliud sit optandum. Nulli certè mortalium, quam Principi quadrat, id quod *Pindarus* in Olympiis, sanitatem laudans cecinit, cum scilicet,

qui sanus, extremum senium pertingat fama illustris, & divitiis affluens, nequaquam sollicitum esse debere, ut sit Deus,

ὁ δὲν Φαῦμι παρισσάμενων ὕγι-
εντα δ' εἰς ὄλβου
ἄρδει, ἐξαριέων κτεάτεσσιν, καὶ
εὐλογίαν προσθεῖς, μὴ ματεύ-
σῃ Θεὸς γενέσθαι.

Græcos versus hic lubet apponere, quos *Aloysius Adimarus* Poëta Florentinus percelebris eleganter Tusca Poësi sic expressit:

Che quel che sano i giorni estremi vede
E con ricchezze onestamente riede
Cinto di fama à saettar l' oblio
Non brami più, ne cerchi esse un Dio.

CAPUT III.

Aëris Naturam, & supra Viventium corpora potestatem, nulli ætati magis innotuisse, quam nostræ, rectum propterea illius regimen pro Sanitatis tutela instituendum.

EA est hominis conditio, ut postquam ab aquis uteri emerferit, novem mensium spatio enhydrobius, ac semel tantum Aërem in quo degimus hauserit, illius usu postea toto vitæ tempore carere non possit, tantæ scilicet est necessitatis, inspirationis & expirationis reciprocatio, ut sine alimento ad aliquot dies vita protrahi possit, sine Aëre verò nonnisi ad pauca momenta vita subsistat. De Aëris natura, & admirandis illius proprietatibus, pauca habemus à veteribus Philosophis, longè plura, & oculata fide certiora à rerum naturalium scrutatoribus habet hæc ætas nostra. Quàm contractilis, & distractilis sit Aër, palam facit *Machina Boyliana* ubi Aër tanquam in carcere conclusus, per quandam veluti torturam cogitur fateri qualis reverà ille sit, quod idem pariter demonstrat *Sclopus Pneumaticus*, in quo Aër compressus, magna vi, & magno cum strepitu erumpit, ut Pyrii pulveris vim exæquet. Ad explorandas Aëris proprietates varias, & alterationes, reperta sunt multa instrumenta, uti *Thermometri, Barometri, Hygrometri, Anemometri*, ac postremo à Clarissimo Viro *Christiano*

Wolfio edita est *Aërometria*, opus sanè elegantissimum, in quo ea, quæ de Aëre desiderari possunt uberrimè continentur. Ut autem ad propositionem meum accedam, quid ad corporum sanitatem Aër conferat videamus; Aëris, qui nos circumambit præcipuus usus à Medicis creditus est, ut per inspirationem, æstuantem in præcordiis sanguinem temperaret, qua opinione valere iussit, pro certò habetur, Aërem particulis nitrosis saturatum, pulmonum ministerio follium adinstar, vestalem ignem in sanguinis massâ hospitantem acuere potius, quam sufflaminare. Fermentationis quoque, in nostris corporibus, & in omnibus fluidis substantiis, Aërem principium, & auctorem esse, experimentis comprobari potest; si tempore vindemiæ mustum ab uva recens expressum, in phiala vitrea conditum, ac Orificio spumante concluso, ne quidquam Aëris subire possit, post plures menses idem mustum cum eodem sapore reperitur; mirum itaque non est, si supra nostra corpora tantum potestatis habeat Aër nobis incumbens, dum per os viscerum penetrabilia subit, & sanguini remiscetur, ac dum

exteriùs per cutis poros in venas irrepit. Rectè propterea Hippocrates in Libro de Flatibus, *Aërem eorum, quæ corporibus nostris accidunt Auctorem & Dominum appellavit.* Profectò si alterationes, quas in humanis corporibus Aër valet efficere, conferamus cum iis quas alimenta, & aliæ res non naturales possunt inferre, longè plures, & fortiores sunt eæ, quæ ab Aëre nobis proveniunt, quàm quæ à cæteris rebus; Aër enim intus, & in cute continuò nos afficit.

Cùm modò frigoribus premimur modò solvimur æstu,

Aëre non certo, corpora languor habet.

Cautum itaque hac in re esse oportet Archiatrum, cui Principis sui valetudo demandata est; idcirco diligenter debet advertere Domini sui temperamentum qualecunque sit, cùm sanitas in qualibet temperatura, nisi à mediocritate enormiter excedat, possit subsistere, ut illius Aëris in quo Princeps ut plurimum degit temperamento accommodetur, ac illud foveat. Laudatur equidem ab omnibus Aër sincerior; utpote qui aptus sit an sanguinis fermentationem, & circulum promovendum, ac spiritus vegetiores generandos. Aliquandò tamen evenit, ut quidam ratione sui temperamenti feliciùs degant in Aëre crassiori, quàm tenuiori, ideòque interdum necesse sit valetudinarios, è locis ubi Aër est salubris, & nitidus, ad loca ubi Aër est nebulosus, & crassus transmigrare, *peffimum enim est Cælum, quod ægrum facit*, ut ait Celsus, & optimum dici potest, quod sanum reddit. Sicuti enim *naturarum aliæ quidem ad Hyemem, aliæ verò ad Æstatem benè maleve se habent*, ita pariter de naturis hominum licet dicere, quòd aliæ ad Aërem crassum, aliæ ad tenuem benè malève se habeant. Solent propterea Principes variis in locis habere Palatia in Oppidis suæ ditionis, modò in campestri loco, modò in sublimi, ad quæ se conferant juxta varia, ac diversa anni tempora, & prout expediat sanitatem ad meliorem statum redigere. Quare Romani Pontifices (duo in Urbe habent magna Palatia, *Quirinale, & Vaticanum*, quæ pro situs diversitate, diversam ha-

bent Aëris temperiem, sic in Vaticano pro more habent hyemare, in Quirinali Æstatem traducere. Observare mihi contigit, quòd ut plurimum præsertim in Italia nostra Principum Palatia posita sint in locis Civitatis minus salubribus, longè à Foro, & Populi frequentia, quòd factum crediderim, quia, qui primi illa posuere, ad voluptatem potius, & commoditatem, propter situs, & hortorum amplitudinem, quàm ad salubritatem animum intenderint. Prope Urbium pomœria, & fossas, in quas omnes sordes confluunt, Aërem nebulosum esse satis constat, ideòque morbis magis obnoxios esse Cives inibi habitantes, prohibita insensibili transpiratione, quæ à nulla re magis læditur, quàm ab Aëre impuris halitibus saturato, uti in sua Statica *Sanctorius* demonstrat; Aër enim circumambiens, cutis, & glandularum poros obstruit, per inspirationem verò, sanguinis, & viscerum Crasim labefactat. Observatione dignus est locus *Hippocratis* in primo Epidemiorum in Historia *Philisci*. *Philiscus*, ait ille, *habitabat propè murum, & decubuit, prima die febris acuta, &c.* In hunc locum egregiè *Mercurialis* in hujusce Historiæ interpretatione citat, *Hippocratem* non fortuitò apposuisse locum ubi æger decumbebat, ut Medici attentiores sint ad curandos eos, qui in hujusmodi locis habitent, tanquam ex malignioribus febribus corripiti soliti. Hoc idem repetit *Hippocrates* in Historia octava *Erasini*. *Erasinum*, qui habitabat ad *Bootæ torrentem*, *febris magna corripuit post cœnam, &c.* Annis ab hinc quinque, mihi *Mutinæ* per Æstatem, & Autumnum commoranti observare contigit Constitutionem Epidemicam malignarum febrium, de genere tertianarum intermittentium, quæ multos, quæ circa murorum ambitum domos habebant sustulerunt, nullo ferè ex iis, qui in partibus Civitatis interioribus domicilia haberent, hujusmodi febribus laborante. Magni momenti igitur est degere, in Aëre puriori, & à nebulis remoto, ut sanitas felicior habeatur, in Aëre enim puro, & minùs de terrena fæce participante, insensibilis transpiratus, ad sanitatem adeò necessarius

cessarius facilior est, quàm in Aëre crassiori, & nebuloso, qui adiapneustiam comitem habet, ubi purus, & serenus liberiores facit perspiratum, & promptiora ad omnes functiones corpora. Solent Principes non procul à suis Palatiis habere Hippodromos, & Equilia ædium adinstar magnificè constructa, in quibus longo ordine centenos Equos generosæ indolis benè cultos, & pexos videre est, tali pompa, & luxu, ut hinc metiri liceat, qualis sit Principis magnificentia, quale fuit olim *Regis Latini* stabulum, quod descripsit *Virgilius*, ubi Equi

Stabant tercentum nitidi in præsepibus altis; ex equino itaque stercore, ac stramentis, solent stabularii montes fimi ingentes acervare, non procul à stabulis, qui inibi ad menses relictī, ubi putrescere incipiunt, cū postea extra Urbem exportantur, talem mephitim exspirant, ut Aulam non solum, sed viciniam totam inficiant; consultius itaque esset, quotidie purgamenta hujusmodi aliò deferre, quàm sinere, ut identidem camarina illa commota inquinetur Aër, & memorata incommoda sublequantur.

Paradoxum alicui hoc videbitur, si ad Judicium Barometri recurramus, quod serenus Aër flante Borea magis premat, quàm pluviosus, & australis, qua in re halucinatus est *Borellus*, in Libro de Moribus naturalibus à gravitate pendentibus, qui vi ratiocinii potius, quàm experientiæ credidit Aëre pluvioso altius attolli Mercurium in fistula, deprimi verò restituta serenitate, quale Problema multorum exercuit ingenia, ut hujus phænomeni vera habeatur ratio, qua de re mihi cum D. *Schelhamero* Professore Kiloniensi fuit controversia; pro cuius Problematis solutione Epistolam hoc anno edidi ad Celeberrimum Virum D. *Lucam Scæckium*, A. N. C. Præsidentem conscriptam; Aërem itaque nebulosum, & australem, perspiratum diminuerē crediderim, non tam quod cutis poros infarciat, quàm quod atmosphæra, utpote levior minùs premat, tum intus, tum in cute, sicque laxentur fibræ corporis, ubi

sereno Aëre, & spirante Borea, atmosphæra magis premit, & in officio continet fibras, quæ suò nixu promovent sanguinis circuitum, qui ad facilem transpiratum magnum habet momentum suo appulsu; sic ratio reddi potest, cur *Austri caput gravent, surditatem, ac languorem inducant, caliginem visui offundant*, ut ex *Hippocrate*, quia minor est atmosphæra pressio, & consequenter fibrarum laxitas, segnior sanguinis per sua vasa fluxus, ac difficilior perspiratus, quæ mala tolluntur, si gravior fiat atmosphæra, subsequente Aëris serenitate. Quantæ sit necessitatis non solum ad valetudinem tuendam, sed & vitam sustentandam, justa & moderata Aëris pressio, satis demonstrat Machina pneumática, in qua extracto Aëre animalia moriuntur, & liquida quæque in tumorem attolluntur. Hanc ob causam in editissimis montibus, ubi minor est Aëris pressio, propter breviorē Aëris columnam incumbētem, difficilior est respiratio inflatis pulmonum vesiculis.

Rectè sanè illud to thion *Hippocratis* adeò celebre, ad Aërem referendum quidem Interpretēs volunt, divini enim aliquid, & nobis ignoti illi inest, ut quamvis circa illius naturam expendendam, tot Philosophi laborarint, adhuc tamen supersit quod illorum ingenia exerceat. Cautum itaque in hac re, & observatorem esse oportet Medicum, cui Principis valetudinis tuendæ cura incumbit, ut quantum licet Aëris naturam, in quo ille ut plurimum degit, exploratam habeat, eamque temperamento accommodet, & qualis corporis sit structura, densa, vel rara, ut conveniens sit transpiratus, diligenter observet, cujus utilitatem primus omnium annotavit *Hippocrates* in Libro de Alimento, hisce verbis. *Qui probè perspirant, debiliores, & saniores sunt, & à morbis facillè reconvalescunt. Qui malè perspirant, priusquam ægrotent fortiores sunt, ubi autem ægrotarint difficilias à morbis reconvalescunt.* Observatione profectò digna sunt *Hippocratis* verba, cum ait, eos, qui bono perspiratu gaudent, saniores esse, sed debiliores, & ratio est, quia in facili transpiratu è glandulis per ductus excretorios

cretorios in cutem hiantes, non solum superfluitates tertiæ coctionis, sed etiam particulae alimentales unâ exhalant, & idcirco debiliores sunt, quàm qui minùs probè perspirant, & à morbis faciliùs convalescunt; ubi altera ex parte quibus densior est cutis, robustiores sunt vires, sed sanitas magis perclitatur. Athletæ propterea virium robori consultum magis, quàm sanitati volentes, ut in Palæstra virium suarum magnum specimen præberent, in balneis à calidario, in frigidarium exsiliabant, in hunc finem, ut sanguis, & spiritus à balneo tepido ad cutem, & lacertos evocati, vi frigida inibi sisterentur, & occlusis poris validior esset fibrarum, & musculorum virtus. Cùm ergo præstet Principem sanioresse, licet debiliorem, quàm robustiorem, & morbis minùs obnoxium, cùm illi sufficiant vires ad naturales actiones obeundas, nihilque sit quod promptius perspiratum temporis momento offendat, quàm Aëris frigus intempestivum, præsertim si à calido loco ad frigidum fiat transitus, attentum propterea oportet esse Medicum, in mutatione temporum quæ potissimum pariunt morbos, ut Principem suum præmoneat, ne tam facile frigido Aëri, & pluvioso se committat, ne subita fiat pororum cutis constipatio, qua nihil promptius est, ad sanitatem evertendam; cùm itaque venatum procedunt Principes, per Autumnum & Hyemem, monendi sunt, ut in placido Aëris statu id agant, nec flante Borea, aut ingruentibus pluviis; ab Austris quoque cavendum, qui & ipsi perspiratum lædunt, laxitatem, ut diximus, fibrarum inducendo. Ut autem hac in re Medici Principes habeant præceptis suis magis obsecundantes, optimum erit iis suadere, ut in suo Cimeliarcho habeant *Barometros, Hygrometros, Anemometros*, aliaque hujusmodi instrumenta, ut oculari fide agnoscant, quid faciant in atmosphæra subitæ temporum mutationes, quomodo ex improvviso in *Torricelliana fistula* Mercurius decidat, & pluvias præmoneat, qua ratione ad boreales flatus, ejusdem Mercurii exaltatio proximam serenitatem denunciet. Longè

quidem sensibilior esset atmosphæra pressio, ac illius mutatio, si experimentum fieret in *Barometro* non ex Mercurio, sed ex aqua, qualem se habuisse refert Clarissimus *Boyle*. Hyemali tempore suadendi, ut à matutino frigore maximè caveant, sed in suis cubilibus placidè cubent, quòd ab iis obtinere non admodum arduum erit, æstate verò invitandi essent, ut ad Solis ortum exsurgerent, ad auram leniorem captandam, & sanguinis æstum sufflaminandum, quod non ita facillè impetrari solet, dum ut plurimum Principes lychnobii esse consueverunt, noctû operosam vitam agentes, interdium verò somno indulgentes.

Plurimum igitur refert ad valetudinem custodiendam Aëris regimen, nam sicuti Aër ignis anima dicitur, cùm ignis sine Aëre vivere non possit, ita Aër si purus est, ac sincerus, & nitrosis particulis saturatus, vitalis caloris, qui in sanguine hospitatur, vita, & anima est, impurus autem, & inquinatus, ejusdem mors, & extinctio.

Non pauci quoque momenti erit ad tutandam Principis Valetudinem, observare, cùm incipiunt populariter vagari quidam morbi, num affectus hujusmodi ab aliquo Aëris vitio ortum ducant, an ab alimentis corruptis, uti frugibus, vinis; nam in primò casu, Medici erit Principem hortari, ut ad salubriorem locum se transferat, in altero verò, Aër suspectus esse non debet. Observatione quoque dignum est, quòd si constitutio aliqua variolosa inter pueros caput effierat, morbosum aliquod in Aëre suspicari liceat, ut plurimum enim post variolas morbi Epidemici, uti febres malignæ, dysenteria solent succedere, ut mihi pluries observare contigit. Hæc itaque generalia sunt præcepta, quæ hæc in re excogitare mihi datum est, habita ratione tamen ad ætatem, temperamentum, anni tempus, regionum consuetudinem, quæ in omni subjecto sunt consideranda: cæterum consulenda erit experientia, & Aër qualiscumque sit præferendus, si salutaris fuerit compertus; nam ut superius dictum, *pejimum est Cælum quod ægrum fecit*. D. Petrus Damianus

Raven-

Ravennas Ecclesiasticus Scriptor, ut ipsemet refert, cum Romæ degeret apud Romanum Pontificem *Nicolaum II.* sed ferè semper valetudinarius, & febriculosus, Pontificem precari cœpit, ut sibi permetteret *Ravennam* adire, ast ille, cui percarum erat habere præsentem Virum, Sanctitate non minùs, quàm Doctrina percelebrem, supplicantis precibus cum nollet annuere, affirmans Romano Cœlo longè insalubriorum esse *Ravennæ* Aërem, ubi etiam aquarum sa-

lubrium penuria, laboraretur, D. *Petrus* Dimissione desperata, de Romana Urbe febribus obnoxia lusit his versibus.

Roma vorax hominum, domat ardua colla virorum,

Roma ferax febrium, necis est uberrima frugum,

Romanæ febres stabili sunt jure fideles,

Quem semel invadunt, vix à vivente recedunt.

CAPUT IV.

Non bene inter se convenire Principum mensas, & bonam valetudinem; victu parco & simplici facile obtineri sanitatem cum longævitate; quid sit cibi attritio in stomacho apud Galenum exponitur; neminem in seipso etiamsi caveat de-terminare posse justam cibi mensuram.

INter sanitatis studia, non immeritò *Hippocrates* primum locum tenere voluit monitum illud *non satiari cibis*, nulla facta mentione de cibi parcitate; nam si hæc duo extrema conferantur, sæpius in ciborum satietate peccatur, perrarò in parcitate, imò si sanitas, utpote perfectio & virtus corporis, mediocritatem, & veluti quoddam æquilibrium tenere debet, vergit tamen potius, & inclinat ad parcitatem. Quales sint quotidianæ Principum mensæ, quibus tam ingens servorum turba militat, non est quòd describam, non enim in abdito sunt, sed facile patent eas prospicere volenti, ut etiam solum sufficeret eos spectare, qui longo ordine varii generis dapes ad mensas Principum deferunt, & referunt. *Hygæam*, & *Panaceam*, binas sorores, *Æsculapii* filias, finxere Veteres, primam quæ custodiendæ sanitati, alteram quæ revocandæ præesset. Profectò si ad observandas Principum mensas, *Hygæa* accederet, facile crederem ad hujusmodi spectaculum, & tam grandes apparatus, quàm citissimè abituram, & *Panacæ* sorori renunciaturam, non esse sibi cum regalibus mensis rem ullam, sed illa potius, cui sanitatis restauratio est demandata, ad munus suum exercendum sese accingeret. Verùm omisissis fabulis, qui-

bus utebantur *Mythologi*, ut mysteria quædam ignaræ plebi obvelarent, fateri necesse est, ad intemperantiam in victu, tanquam ad scopulum naufragium facere Principum valetudinem, quare hac in re attentum oportet esse Medicum, ut dextrè, & arrepto tempore Principem admoneat eorum, quæ sanitati injuriam inferre valeant, ac è statu suo dejicere.

Quoniam igitur nulla in re magis, quàm in nimia ciborum copia, propter magna incitamenta, quibus instructæ sunt quotidianæ Principum mensæ, quod non evenit in aliis Viris Nobilibus, licet opulentis, nimia saturationis quantum fieri poterit cavenda est, tanquam omnium malorum fons & origo, & licet alimenta sint boni succi, majorem forsitan inferunt noxam, nam, ut dici solet, optimi corruptio pessima, cumque id sæpius contingat, nec spatium detur stomacho, ut per abstinentiam cruditates concoquat, cacoehilia præstò est, & indè cacoehymia, ac mala nutritio. Augetur quoque malum, quò major erit ciborum varietas, & conditura, quæ uno eodemque fermento ventriculi, non possunt uniformiter confici, multò minùs in aliis corporis officinis convenienti mixtura in unam redigi formam; sic vi-

riato sanguine, functiones omnes læduntur, nam uti aiebat *Hippocrates* Libro de Flatibus, *A sanguinis perversione totius corporis perversiones.* Idem prorsus evenit in multiplici ciborum diversitate, quod in aquis magnorum fluminum scripsit idem *Hippocrates*, quas pro communi usu improbavit, illas eleganti vocabulo dissidentes vocitans; cum enim magna flumina nonnisi ex variis fluminibus in unum confluentibus fiant, eaque per diversas regiones discurrentia, varios ac diversos minerales succos combibant, magnorum fluminum aquæ non possunt constare, nisi ex particulis, quæ inter se dissideant, ideòque parum aptis ad humanos usus; ita sanguis ex tot monstruosis particulis diversæ indolis conflatus, nunquam ad perfectam mixtionem poterit pertingere sine tumultu, ut sit idoneus ad partium alimoniam, & functiones obeundas; in hanc rem egregiè sanè *Horatius*:

nam cum simul assis
Miscueris elixa, simul conchyliis turdis,
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tu-
multum

Lenta feret pituita

hanc ob causam forsitan gravi passione ventriculi laboravit *M. Aurelius Imperator*, quam cibi attritionem in stomacho appellavit *Galenus* ad curationem accitus. Historiam satis elegantem, quam ipsemet *Galenus* de Præcogn. ad *Posthumum* tradit, lubet afferre: post cibum assumptum angore stomachi premebatur Imperator, ut pulsus frequens & parvus appareret, adeò ut annotationis febrilis principium crederetur, à duobus qui curationi aderant: *Galenus* nocturno tempore vocatus, explorato pulsu, liberè pronuntiavit coram Medicis qui aderant, Imperatorem nullatenus febrile, sed simplicem esse cibi in ventriculo attritionem, quam ob causam ab Imperatore quæsitus quid agendum esset, hisce verbis respondit. *Si quispiam alius esset, qui hoc morbo laboraret, bibendum ipsi dedissem, quemadmodum solitus sum, vinum pipere inspersum; Vobis autem Regibus, quibus tutissima remedia Medici admoveere consueverunt, lanæ manipulum, nardino pigmento calido intinctum,*

ostio ventriculi imponere sufficiet. *Galenus* ingeniam libertatem admirans *Imperator*, Medicis dimissis, vinum sabinum pipere inspersum bibit, & sanitati est restitutus.

Elegans in hanc rem est apud *Macrobius* Disputatio super cœnam, uti mos erat apud Antiquos & Literatos homines ad animum exhilarandum variis quæstionibus, inter *Dysarium*, & *Eustachium*, quorum primus pro ciborum simplicitate disseruit, alter uti gulæ Patronus, pro alimentorum varietate in symposiis declamavit, ingeniosè sanè uterque, sed validioribus argumentis *Dysarius*, inter quæ magni ponderis est illud, quod cum febricitantibus Medicorum nemo cibi varietatem offerre ausit, sed alimento quàm simplicissimo utatur, quod si ad sanitatem recuperandam multum confert cibi simplicitas, cur non etiam conferet ad eandem conservandam. His adjici potest, quod stomachi fermentum tantarum virium esse nequit, ut tot ac tam diversæ naturæ ingesta cibaria dissolvat, quin unum citius, alterum tardius concoquat, aliud verò nullo modo; ea prorsus ratione, qua videmus quædam menstrua, uti aquas fortes metalla quædam dissolvere, & alia intacta relinquere. Hoc idem quoque de vinorum diversitate sentiendum, quæ ex variis regionibus deferri solent, ad ornandas, & exhilarandas Principum mensas; observatum est enim diversa vinorum genera epota, quàmvis non in magna quantitate, subitam ebrietatem induxisse, tumultuantur enim intus assumpta, non secus ac loca, & nationes undè fuerunt deducta; non levem quoque noxam experimur, cum ab uno vini genere, & unius loci ad aliud, licet in eodem loco natum, fit transitus, quod pariter annotavit *Hippocrates*, nam ad aliquot dies noxam aliquam perlentimus, antequam stomachus illi assuescat.

Multiplex itaque, ac deformis cibi, ac potus varietas, ea est potissimum, quæ Principum sanitati bellum indicit. Siquid enim admirandi, & portentosi in genere Animalium, Piscium, Terræ, Maris, uspiam apparet, illicò alicujus Principis mensæ destinatur, & dono

dono mittitur; sic magnus ille Rhombus, & admirandæ magnitudinis, qui in Adriaco captus est, & cymbam onerabat, Piscatorum nemo inter suas capturas numerare ausus est, *Domitiano* itaque missus est, ad cujus spectaculum in concilium vocati sunt Proceres, quorum alii aiebant, Piscem illum capi voluisse, ut Principis mensam decoraret, alii peregrinam hanc belvam grande omen esse magni, & clari Triumphi, alii requiri ad fabricandam patinam novum *Prometheum*, ad quem Rhombum alludens *Juvenalis* cecinit:

Quidquid conspicuum pulchrumque ex æquore toto est,

Res fisci est ubicumque natat; donabitur ergo. hac in re equidem fuit magna Cæsarum intemperantia in cœnis, quibus varia indebant nomina, quales fuerunt cœnæ *Augusti*, & *Vitellii*, nomine dodecatheos appellatæ, in quarum una *Augustus*, & convivæ, Deorum, Dearumque habitu discubuerunt, ac inter ipsos *Augustus* pro *Apolline* ornatus est visus, quod convivium licet in secretiori Palatii parte factum, vulgus latere non potuit, nam cum eo tempore magna charitate anno-næ Urbs laboraret, acclamatum est, frumentum omne Deos obligurisse; ridenda sanè convivia, in quibus ubi sub vestibis Deorum, tot diversis ciborum generibus ventrem infarcirent, cum ambrosia, & nectare tantummodò victitarent Dii, imò interdum una portione tantum essent contenti. Sic de supremo Deorum *Martialis* ludit,

Jupiter ambrosia satur est, nunc nectare vivit.

ab hujusmodi autem vanitate, longè profectò absunt nostra hac ætate Principum mensæ; attamen cum singulari apparatu instructæ ferè semper appareant, ac persæpè in publico conspectu, non adeò facilè est, ut quis licet sobrius sibi temperet; quin ex epularum novitate aliquid delibando, sanitati injuriam aliquam inferat.

Temperet igitur sibi Princeps à satietate ciborum non minùs, quàm à multiplici varietate, & æquo animo patiatur Medici ad

Principis sui salutem excubantis morosiratem, si in feliciore valetudinis statu aliquid moneat, quod gustus jucunditati non benè sapere videatur; non omninò placet vulgatum illud *Celsi*: *Sanus homo, qui & benè valet, & suæ spontis est, nullis obligare se debe t legibus, ac neque Medico, neque iatralipta egere;* largiamur id verum esse in privatis hominibus, at non in Principe, cujus bona valetudo publicæ felicitatis magum est præsidium, adversa verò multas ærumnas comites habet. Id unum autem ad parcitatem, & simplicitatem victus servandam, deberet sufficere, quòd saniores, & longæviores esse soleant, qui frugalem, & sobriam vitam ducunt, quàm qui lautam. Cujus rei argumentum esse possunt veteres *Eremicolæ*, qui herbarum radicibus, & palmarum fructibus victitantes, vitam ad integrum seculum producebant, veluti de *Paulo Eremita*, & *Antonio Abbate* refert *Divus Hieronymus*. Hujusmodi quoque exemplum viderunt posteriora hæc secula in Clarissimo Viro *Ludovico Cornario*, Patritio Veneto, qui cum à vita nimis lauta, idem sibi fatum, quòd fratres suos in primævo ætatis flore sustulerat, imminere adverteret, ad sobriam vitam transeundo, fortis, sanus, integer corporis & animi viribus, pancreaticè, ut dici solet, vixit, ut nonagesimum sextum annum agens, elegantissimum libellum conscripserit *De vitæ sobriæ commodis*, dignum sanè, qui commentariis illustretur, quòd, si quid otii mihi dabitur, forsitan exsequi in animo est.

Qualia porro, ad id, quod expetitur debeant esse cibaria, qua mensura, qua hora, quo ordine sint assumenda, neminem fore crediderim, qui certis possit definire legibus, tam varia sunt alimenta, tam varia temperamenta, corporum habitus, diversæ Regionēs, & consuetudines, & quædam idiosyncrasia, ut vocant, specificæ quædam proprietates, ut experientia potius, quàm Scriptores sint consulendi. Ad cujusque igitur stomachum est provocandum, ille enim æquissimus est Judex; ea idcirco alimenta quæ facilè coquantur, quæ promptam habent diadosim,

& corpus benè nutriunt, illa cæteris sunt præferenda. Signum itaque bonitatis cibi, saltem in genere erit bonitas coctionis, & prompta nutritio. In hanc rem animadversione digna sunt *Lucretii Carmina*,

*Nec multum refert quo victu corpus alatur,
Dummodo quod capias concoctum didere possis
Artubus, & stomachi humectum servare te-
norem.*

Plurima apud Scriptores de re cibaria exstant monumenta, quare solum ea pertingam, quæ ad rem meam faciunt, & quæ ad Principum Valetudinem tuendam mihi videbuntur magis accommoda; sed hac de re in sequenti Capite. Primum itaque ad tuendam valetudinem cavendum erit à satietate, quæ obstructionum parens est, & morborum nutrix, sicuti etiam ab altero extremo, à nimia ciborum paritate, ne corpus debito alimento fraudetur; non ideo tamen velim, ut ali-

menta capiantur in pondere, numero, & mensura, sed ea moderatione, ut stomachus gravamen, & distentionem non sentiat, sed persæpè inter illecebras, & gratos sapes, quibus gustus percellitur, gravitatem non advertimus, nisi postquam è mensa surrexerimus. Hanc difficultatem iusta mensura cibos capiendi, doctè non minùs, quàm eleganter adnotavit D. *Augustinus* Libro IV. contra *Julianum* his verbis. *Fam verò cum ad usum ventum fuerit necessariæ voluptatis, per quam resicimus corpus, quis verbis explicet; quemadmodum nos modum necessitatis sentire non sinat, & ipsum limitem procurandæ salutis, si qua adsint delectabilia rapiendo abscondat, & transeat putantibus nobis satis non esse, quod satis est, dum libenter ejus provocationibus ducimur, existimantibus nos adhuc agere negotium valetudinis, cum agamus potiùs voluptatis; ita nescit cupiditas ubi finiatur necessitas.*

CAPUT V.

Cibaria, quæ ad bonam Valetudinem sunt minùs apta, Principibus magis usui esse; de cibis primæ, & secundæ mensæ quædam adnotantur; quid sit apud Hippocratem, carnes esse leves ad stateram, quid apud Aristotelem vinum ethicum.

QUOD vulgò dici consuevit, nimirum quòd persæpè meliora videamus, & deteriora sequamur, id in conviviis omnibus, & potissimum in Principum mensis magis usu venit; cibaria etenim quæ aptiora sunt ad valetudinem tuendam, & utiliores succos præstant, ferè neglectui sunt, & alia exotica, & peregrina, ac difficilis coctionis, seu pravi succi magis appetuntur, & exquiruntur. Panis cibus omnium communis, si quasdam ferinas gentes in extremo Septentrione excipias, quas *Ichthyophagos* vocant, qui piscibus vitant, in Principum mensis locum quidem primum habet, & ultimum, nam quamvis sit tener, & niveus, mollique filigine factus, parùm de illo degustant Principes, & quandoque solum mollior illius pars ad extergendos inunctos digitos inservit. Hoc tamen in omnibus conviviis lautè, & opiparè instruitis, in quibus abundant opsonia, exiguum

panis absumitur, sic quando *Servator noster* quatuor ferè hominum millia septem panibus hordeaceis, & quinque piscibus saturavit, illius Discipuli de panis fragmentis duodecim collegerunt cophinos, nulla de piscibus mentione facta.

In mensis itaque Principum, leyem habent gratiam dona laboratæ *Cereris*, non ita *Bacchi Pomonæ*, & venatricis *Deæ* munera. Panis igitur ex laudabili tritico benè fermentatus, subactus, ac ritè coctus, firmum & vitale alimentum præstat magis, quàm quòdcumque aliud cibi genus, ita ut eo solo, & aqua possint vivere homines:

Satis est populis fluviusque, Ceresque, aiebat *Lucanus*. Sic *Juvenalis* quoque panem, & circenses, ubi enim populi frugibus, & spectaculis abundant, uti olim populus Romanus, felicem vitam degunt. Sic vidimus hoc anno, quanta calamitate tota penè pressa fuerit

fuerit Europa, ob annonæ caritatem, quàm algidissima hyemis constitutio, cui nullam aliam similem priora secula viderunt, invenit, frugibus radicitus exustis. Hinc nulla cura bonos Principes magis fatigavit, quàm, ut quolibet pretio fruges aliundè exquirent, quibus subditos suos, tanquam filios pascere.

Locus egregius exstat apud *Hippocratem* in primo Epid. *Imbecilliora cibaria brevem vitam habent*; locum hunc subobscurum egregiè interpretatur *Vallesius*, ut uno quidem modo pro debilioribus cibis intelligendi sint ii, qui sint facilis coctionis, quia facultati commutanti parùm resistant, & huiusmodi cibos brevem vitam habere, quia parùm maneat in corpore, cum uti ex Aphorismo, *Eorum, quæ velociter nutriunt, veloces quoque sunt excretiones*, altera verò interpretatione, quod imbecilliora cibaria, brevem vitam habeant, nimirum quod paucum alimentum præstando breviter quoque vitæ præstent. Panem itaque laudatissimum succum humanis corporibus suggerere, qui ob similitudinem partibus apponatur, & firmiter adhæreat, ac propterea ad sanitatem, & longævitatē multum conferat, consentiunt omnes. His licet adicere panem benè coctum, qualis est nauticus, corruptioni non esse tam facile obnoxium; sicuti cætera alimenta, veluti carnes, pisces, & fructus. Panis ad longum tempus asservatus non putrescit, & vim nutriendi retinet; panis ergo, quem primum, & communem hominum victum, & etiam apud primos parentes in usu fuisse deducunt nonnulli ex illo Ecclesiastici: *Initium vitæ hominis, aqua, panis, vestimentum*, cæteris alimentis præferendus est, & intermiscendus, quare non immeritò *Verulamius* panem ciborum firmamentum appellabat. Salubre consilium itaque fuerit Principibus, ut pane vescantur ritè parato, illum benè permansum, & salivali fermento imbutum cibis intermiscendo, cum aliqua quidem proportionē ad reliqua edulia, non ea tamen, quam excogitavit *M. Ficinus* de Studiosorum Sanitate tuenda, Libro secundo. *Panis*, aiebat il-

le, *esto duplus ad potum, triplus ad carnes, quadruplus ad pisces*, ingeniosè quidem, sed huiusmodi legibus arctari non decet eum, qui benè valeat, & suæ spontis sit, quales sunt Principes. *Augustus* perfusum frigida panem, pro potione in siti sumere solebat; idem panis unciam cum paucis uvæ duracinæ acinis quandoque edebat, quippe vescebatur ante cœnam quocumque tempore, & loco, quod stomachus desideraret, Auctore *Suetonio*.

Quantum autem partium spirituosarum contineat panis benè fermentatus, norunt Chymici, qui ex illo spiritus acido volatiles educunt, egregium balsamum ad stomachi fermentum habetatum renovandum, qua de re legi meretur *Etmullerus*. Hanc ob causam inter alimenta nihil est, quod stomacho penè sit magis familiare, ut in sanitatis statu, neminem capiat panis fastidium, imò in statu morbofo, pro argumento proximæ sanitatis accipiatur, si æger incipiat panem appetere. Observatione dignum est, quod si quidam sunt vini abstemii, & alii propter quandam Idiosyncrasiam, à quibusdam cibis summè abhorreant, uti à caseo, pomis, ovīs, aliisque rebus, nullus ferè observatus fuerit, panis abstemius, præterpuellam quandam cujus meminit *Bruyerus*, quæ in *Gallicia Belgica* cum sexdecim annorum esset, nunquam panem degustavit, imò si illius momentum in sero lactis, quo maximè delectabatur, positum fuisset, illicò nausea tentaretur. Neque ratione, & auctoritate caret, eorum, qui paucò pane, & multa carne vescuntur, fætore animam; caro enim utpote ex sua natura corruptioni obnoxia, nonnisi succos ejusdem indolis potest suggere, si nimius sit illius esus; refert *Bruyerus*, Libro IV. de Re cibaria, se novissè literatum hominem, cui hoc peculiare fuit, multis carnibus, paucissimo autem pane vesci, ideòque fætidiſſimum oris halitum illi contigisse; revera nullus odor gratior est præ cæteris alimentis, qui spiritus recreet, quàm panis odor è forno recenter extracti.

Carnium usum quod spectat, non rarò à Principibus, hac in re graviter peccatur,

dum carnes animalium domesticorum respiciunt, & ferinas, ac sylvestres magis appetunt, quæ non solum à natura humana alienæ sunt, sed difficilis coctionis, quales carnes sunt *Cervorum*, *Damarum*, & caro *Apri*, quod à *Satyrico* suorum temporum luxum sugillante, dicitur *animal propter convivia natum*. Observatione dignum est, quod tradit *Hippocrates* secundo de *Diæta*, ubi damnat carnes graves in ore, & ad stateram; *P. Martianus* locum hunc obscurum explicans, ait carnes omnes, quarum gravitas in ore percipitur, & ad stateram manifesta, hoc est, quæ data paritate molis, aliis gravior est, duræ coctionis esse, & stomacho ponderosas, in quo censu referuntur carnes bubulæ, suillæ, atque etiam leporinæ, hoc idem dicendum de piscibus marinis durioris, & densæ carnis, & de avibus aquaticis, quæ fortiores stomachos exigunt, & corpora magis exercitata, quod in Principibus non evenit, qui in otio potius, quam labore ævum traducunt. His addendum carnes huiusmodi ad stateram graves ex observatione *Sanctorii* in *Statica*, difficilius esse perspiratus, quam carnes leviores, quales sunt carnes vervecinæ. Quare alimenta huiusmodi, licet coquorum mangonio gustui sapiant, crassiores succos suggerunt, in vasis sanguiferis, & visceribus infarctum, & obstructions generant. Solent quidem huiusmodi carnes duriores, ad aliquot dies asservari, ut teneriores fiant, ac per æstatem in conditoriis nivium teneri, ad macerationem, & putrefactionem ferè, quod non adeò laudandum, nam persæpè proximæ corruptioni multum de spiritu vitali illis decedit, idè ab *Hippocrate*, secundo de *Diæta*, probantur magis carnes recentiores, utpote salubriores. Ad teneritudinem verò ipsis conciliandam, carnes huiusmodi duriores flagellandæ, ac perdomandæ, fractis enim illarum fibris molliores fiunt, & stomachico fermento minùs rebelles.

Utiliores quoque sunt carnes volatilium, quæ liberiore Coelo, & naturalibus pascuis suis fruuntur, quam altiles, & cortales, ut vocant, quæ quidem pinguioribus sunt, sed

minùs salubres, utpote minùs exercitatae; summatim carnes omnes laudantur, quæ facile perspirant, quales sunt vervecis, ex Observatione Celeberrimi *Sanctorii*, & carnes omnes, quæ uti aiebat *Hippocrates*, ad stateram leves sunt, ut quæ multum aëreæ substantiæ contineant, quod ob faciliorem perspiratum Principibus præsertim, quibus corporis exercitatio, non adeò familiaris est, valdè conducit. Necessarium itaque foret, Principes, quibus magno cultu, & apparatu ex variis carnum generibus instructæ sunt mensæ, sive à suis Medicis, sive ab ipsa experientia edoctos esse, quæ carnes stomachum magis gravent, quæ coctu faciliores sint, & alvo magis secedant, quod itidem de piscibus dicendum, cum quibusdam anni temporibus pisculentos dies agunt, ne postea jam saturi, cum ad frigidas mensas sit transitus (sic enim Veteres secundas vocabant) ad nova gulæ irritamenta aqualiculum nimis onerent:

Postquam exempta fames, & amor compressus edendi

Fit strepitus, mensæ succedunt dona secundæ. sic præstò sunt, qui magna celeritate aliò asportent, quidquid culinam redolet, & longo ordine inferant, quæ lassatæ voluptati solamen aliquod apta sint adferre, quare temporis momento, nova metamorphosi apparet mensa instructior, quam antea. Mos huiusmodi in Italia, rerum omnium, quæ ad luxum spectant feracissima, in Aulis Principum, per antiquus est. Mensæ Syracusanæ, & Italianæ præ cæteris lautiores celebrabantur, ut etiam adagii loco essent, quoties lautam mensam quis vellet innuere; sic *Plato* in Epistola ad propinquos *Dionis*, negat sibi felicem illam vitam in Siculis, Italianisque mensis, ac reliquis voluptatibus sitam nunquam placuisse. *Athenæus* quoque in dipnosophistis inter opiparas mensas, & omni deliciarum genere refertas Italianas refert.

Ad mensas itaque secundas, in quibus videre est miro, & eleganti ordine disposita varia bellariorum, & cupediarum genera, acetaria, holera, fructus quoscumque peregrinos, ab Alcinoi hortis, si licet, usque dedu-

deductos, atque omnia, quæ coquorum ingeniosa manus figurare didicerit, periclitatur temperantia, & conſectariè bona valetudo. Quoniam autem à pinguioribus in prima menſa infractus eſt appetitus, ut plurimum in ſecunda ad illum acuendum, ab acidis ſubſidium quæritur. Lactuca ex variis acidis, & falſis quoque parata primum locum mereri ſolet, more Veterum, apud privatos tamen homines, & vulgarem gentem noſtra hac ætate prima menſa in uſu eſſe conſuevit, de hac *Martialis*:

Claudere quæ cœnas Lactuca ſolebat avorum,

Dic mihi cur noſtras inchoet illa dapes.

De fructibus hoc adnotare licet, quod Principes nunquam fructus edant in tota ſua maturatione, & integritate, nam ad illorum menſas, quæ ſolùm raritate, & pretio æſtimantur, fructus apponi ſolent aut præcoces, aut ſerotini, præcoces acerbiores ſunt, & crudos ſuccos generant, ſerotini fatui ſunt, nullius gratiæ, & bonitatis. De ficubus, hæc habet verba *Hippocrates*, in ſecundo de Diætâ: *Primæ ficus peſſimæ*. Dominum ſuum itaque admoneat oportet Medicus, ut ab immodico fructuum fugacium eſu ſibi temperet, quales ſunt ii, quos horreos vocant, & naſcuntur ſub Ora, & Opora; Oram autem, & Oporam Græci vocabant tempus illud, in cujus medio oritur Canicula, quod quadraginta dierum eſt, de quo *Galenus* pluribus in locis, ut in ſecundo de Alim. Facult. & tertio Aphor. 14. fructus enim huiusmodi corruptioni facilè ſunt obnoxii, & bilioſas diarrhœas per æſtatem inducunt, unde *Galenus* in Libro de Vitio, & Bonorum ſuccorum, ob illorum uſum immoderatum ſe bis ægrotaſſe ingenuè fatetur. Abſit tamen ut illorum uſum improbare audeam, quos nimirum ad ſitis, & æſtuantis ſtomachi ſolamen natura genuit, ſi nive ſeu aqua perfrigerati aſſumantur, eo tempore, quo

Procyonſurit

Et Stella veſani Leonis

Sole dies referente ſiccus.

Quoniam autem nivis, qua carere menſas Principum monſtrum eſſet, facta eſt mentio,

non improbatuſ moderatus illius uſus, ſed abuſus, tanquam ſummè noxiuſ damnatur. Profectò potiones illas, & ſorbtiones ex acido citri, limonum cum ſaccharo ad congelationem uſque, quas ingenioſa ſitis commenta eſt, nemo ſanæ mentis unquam laudavit, dum ad illarum deſcenſum horreſcunt viſcera, & occaleſcit ſtomachus, & paulò poſt moleſtior ſit ſitis. *Nix ſitim facit*, ajebat *Rhaſis*, Libro vigefimo primo Tract. quinto, quod efficit, dum palati poros, & fontium ſalivalium, undè ſeroſus latex jugiter emanat, occludit. Veteres in conviviis pro more habuiſſe frigidam, & calidam aquam potare ſatis notum eſt, ut ex *Martiali*:

Calidam poſcis aquam, ſed nondum frigida venit;

imò quòd mirum eſt, aquam calidam in deliciis habebant, qualis luxuriæ ſpecies noſtra ætate obſolevit; priſcos homines aqua gelida, & calida uſos fuiſſe facilè crediderim, ut noxam, quam frigida potus induceret calida potione eluerent, & emendarent. Hanc tamen conſuetudinem calidam potandi, non adeò laudabat *Martialis*, ſic enim ille:

Poſſideat Lybicas meſſes, Hermumque, Tagumque,

Et potet calidam, qui mihi laudat aquam.

Equidem ſi rector eſſet nivis uſus, atque ut Juriftæ ſolent dicere, cum moderamine inculpatæ tutelæ, pro ſingulari beneficio à Divina bonitate, ad repellendam æſtuantis aëris violentiam, nix eſſet accipienda, in locis præſertim calidioribus, ut in Sicilia, Regno Neapolitano, ac tota ſerè Italia, tum pro ſanis, tum pro ægris corporibus. Ubi enim, uti aliquando evenit, cum per hyemem, vel pauca nives, vel nullæ è Cœlo delapſæ fuerint, ac propterea nivalis annonæ caritate laboretur, annus ille pro neſaſto habetur, nec Obſervatione caret, quod in huiusmodi caſu longè plures, & gravioreſ morbi vagati fuerint, quàm cæteris temporibus. Perantiquum fuiſſe nivis uſum, etiam apud *Judeos*, habemus, ex Proverbiorum Libro: *Sicut frigus nivis in die meſſis, ita legatus fidelis, ei, qui miſerit eum animam requieſcere facit.* Ju-

dæis

dæis autem nivem suppeditabat *Mons Libanus*, quem *Tacitus* Histor. Libro 5. præcipuum Montium in ea Regione esse ait, & mirum dictu tantos inter ardores opacum fidumque nivibus, ac in tanta copia, ut *Jordanem* *Amnem* alat, & fundat. Sicuti autem non modica sunt bona, quæ ex nive proveniunt, si quis benè utatur, ita non pauca, & vulgaria sunt mala, quæ ab immoderato illius usus promanant, quæ recensuit *Hippocrates* 5. Aph. 18. & 24.

Magna itaque cautione opus est in re, quæ tam suaviter gustum percellit, perdifficile est enim, ut quis sibi temperet, ubi siti urgeatur, & gelidas potiones habeat in promptu, ne illas affatim hauriat, quod sanè periculosum est, præsertim si corpus antea fuerit excalesfactum, cum exempla non desint illorum, qui post gelidæ potionis haustum, syncope correpti fuerint, & non secus, ac epoto veneno repente interierint; attamen tam gravis noxa vitari, aut saltem corrigi potest, si sobriè potiones hujusmodi gelidæ assumantur, dum enim in ore paulisper detinentur, ac lentè per cætophagum descendunt, multum de suo rigore deponunt, & stomachus in antecessum per communicationem refrigerium persentiscit, quam cautionem valde commendat *Tschirnhausus* in suo eleganti Libro *Medicinæ Mentis & Corporis*; ubi refert, pluries ausum fuisse à vario corporis exercitio adhuc æstuantem, aquis artificio congelatis se reficere, absque ullo quòd ob id senserit incommodo, eò quòd ob nimiam qua palatum afficit frigiditatem, nonnisi pauxillum singulis vicibus assumeret, ubi ex adverso ait se quosdam vidisse, in simili statu cerevisiam avidius, & copiosius inglutientes, in gravissimos morbos fuisse collapsos, à quibus vix liberari potuerint.

Nihil porrò est, quod Principum valetudini, vel clanculum, vel apertè sit magis hostile, quàm vini potus, si immoderatio sit illius usus, neque solùm valetudini, sed etiam famæ & existimationi. Satis nota sunt magnorum Virorum exempla, quibus bibacitas probro fuit, & rerum gestarum gloriam

obumbravit, uti *Alexandro Magno*, cujus in vino intemperantiam, ut cohiberet *Androci-des* Vir sapientia clarus, referente *Plinio* Libro 14. Cap. 5. sic illi scripsit: *Vinum potaturus Rex, memento te bibere sanguinem terræ.* *Catoni* quoque *Censorio* Viro objiciebatur ebrietas; vitium hujusmodi latere non potest, eòque minùs in Principibus, adeò ut facilè in vulgus dimanet, & scommatibus interdum derideatur, sic *Tiberius Nero*, *Biberius Mero* vocitari consueverat. Vinum equidem si moderatè potetur, magnas præstat utilitates ad corporis vires confirmandas, sed eodem nihil perniciosius, si modus absit, naturam enim ignis habet, quò nihil est utilius, & eodem nihil nocentius. Magnates & Principes Viros podagra, & nephritide cognatis affectibus, & hæreditario jure à Parentibus in filios transferri solitos, sæpissimè infestari nemo non novit; quare *Lucianus* in sua *Tragopodagra* longam seriem Heroum, quos Poëtæ celebrant podagra laborantium recenser. Quantum virium utrique affectui generando, & alendo habeat vinum largè haustum, ipsamet experientia satis palam facit, dum tartaro suo, cujus prægnans est, articulis duram & lapideam materiam affigit. Ut ergo Principes hospites tam infestos ab Aula arceant, vino quidem utantur, modicæ naturæ, sive lymphato, cavendo à vinis meracis, & quæ magis commendantur. Laudatur vinum vetus defæcatum *edentulum*, ut ipsum vocat *Plautus* in *Pœnulo*, quod non mordeat, in planitie potiùs, quàm in collibus natum, minùs enim tartari in sinu suo recondit, summatim vinum modestum atque ethicum, hoc est boni moris; liceat mihi hoc uti vocabulo, quo usus est *Aristoteles* in *Rhetoricis* οἶνος ὁ ἡθικός. *Theophrastus* 6. de Causis Plant. ait, id vini genus celerius purgari, & consistere, quod sit tenuius, & quasi vitii mixtura immune; *Gaza*, & *Hermolaus Barbarus* de Vino benè morato intelligunt, non desunt tamen, qui οἶνον illud ἡθικόν de Vino percolato intelligendum velint ἀπὸ τῆς ἡθικῆς: Vina itaque sint, sive ex sua natura morata, ac tenuia, sive sacco percolata, ac ut ita dicam castrata, nam

sacco,

sacco, ut ait *Plinius*, *Vini franguntur vires*. De vino percolato hoc adnotare licet, quod in dolio repositum non ebullit, ut reliqua vina, quæ in suis vasis ad menses integros magno strepitu ebulliunt, ac præcipuè si meraca sint, nam in percolatione vina multum facis, & tartareæ materiæ sacci parietibus hærentis relinquunt, quæ in causa sunt, ut vina non percolata ad aliquod tempus effervescent, nec conquiescant, nisi postquam facta fuerit conveniens per superiora despumatio, & crassiorum partium in fundum præcipitatio. Id habent etiam notatu dignum vina percolata, quod elutriatione non indigeant, nec per æstatem pendula fiant, neque dolii parietibus tartaream materiam affigant; quare pro tartaro, cujus in re Medica tantus est usus, obtinendo, nunquam aperiuntur dolia, in quibus asservatum fuerit vinum percolatum. Ulteriùs hac gaudent prærogativa, quod non expectandum, ut veterascant, post enim duos vel tres menses in potu usui esse poterunt. Hujusmodi vinum igitur ex optimis uvis non in collibus, sed in planitie, non adèd tamen ab iis distante paratum, aptius erit ad mensas Principum pro Valetudine tuenda, & pro podagricis, ac pro nephriticis affectibus, quantum licet,

arcendis. Nolo itaque Principum mensas carere vino, sed habeant vina, quæ sanitati insidias non struant, sed vitales spiritus blandè, & sine noxa reficiant. Non desunt Regum, & Imperatorum exempla, qui hac in re sobrietatis, ac temperantiæ egregium specimen reliquere; *Julius Cæsar*, *Suetonio* teste, vini parcissimus fuit, *Augustus* quoque eodem referente, in Castris apud Mutinam nonnisi ter supra cœnam bibebat; è quibus *Suetonii* verbis, vini Mutinensis agri præstantiam licet deducere, quamvis enim *Augustus* suæ valetudinis studiosus fuerit, attamen ter tantum super cœnam bibisse magnum fuisset sobrietatis exemplum; quare fas est credere vini generositatem, quod Mutinenses collegnunt cognovisse, ac propterea tam singulari temperantia, illo usum in cœna fuisse. Mehercle vina Saxolensia, Florianæ, Spetiana, Hetruriæ vinis celebrioribus nullatenus concedunt. Neque unicum est hoc beneficium Mutinæ à Deo concessum, ea enim Civitas præter optima vina, & aeris salubritatem, habet etiam optimas aquas, & quod præcipuum est, & ad veram felicitatem viam sternit, habuit semper, & habitura est optimos Principes.

CAPUT VI.

Nemini magis, quàm Principi pro conservanda valetudine necessariam esse quotidianam corporis exercitationem.

SI verum est quod scripsit *Hippocrates* Libro 3. de Diætâ, eam esse exercitationis vim, ut in commodatione quadam inter labores, & alimenta sanitatem positam esse voluerit, *considerandum est*, ait ille, *utrum cibibus superet labores, aut labores cibos, aut moderate inter se habeant, utrum enim tandem superetur morbi fiunt, ab æqualitate autem inter ipsa mota, sanitas adest*: Igitur sicuti quotidiana alimenta ad vitam & sanitatem servandam, sunt necessaria, ita etiam quotidianum exercitium ad sanitatis custodiam erit æquè necessarium, ut inter hæc duo proportionem

sublata, sanitatem corrumpere necesse sit. Si enim modicus sit cibus, & immodicus labor, atteruntur vires; ac si multum sit alimentum, ac pauca exercitatio, cumulantur excrementa, & sensim nobis non sentientibus, magni fiunt morborum apparatus. Recta itaque victus ratio, & moderatum exercitium, mutuo se debent excipere, ut sanitas consistat; præcessisse tamen alimenta, & inchoatam coctionem æquum est, nam ut ex *Hippocrate* in Aphorismis, *ubi fames laborandum non est*. Apud Persas exercitium, & victus ita celebratur, ut turpè putaretur sponere, nares emungere,

H h h

gere,

gere, uti refert *Xenophon* in *Pædia* *Cyri* Libro 1. certissimo apud ipsos intemperantiæ in victu argumento, quod nostra quoque tempora ejuldem labis coarguit, dum non solum frequenter exspuere, & nares emungere pro sanitatis studio habemus, sed *Nicotianæ* fumo, masticatione, & pulvere, nares & fauces continuò provocamus, ad congestas impuritates excernendas, quæ non cumlarentur, si vitam magis frugalem, & minùs desidiosam ageremus. Natura equidem commodis nostris satis intenta, alibi, quàm in facie, aptis emissariis nos instruxit, ad excrementa, tum crassa, tum tenuia egerenda, sed nos organa odoratus, & gustus ad fæda ministeria traduximus. Contra hujusmodi *Hippocratis* præceptum à Principibus frequentissimè peccari satis patet, undè fit, ut non rarò hanc ob causam, à sanitatis statu facilè decidant.

Corporis itaque exercitatio pro sanitatis studio, si ulli necessaria est, maximè Principibus, quibus ob lautiores cibos, & multi nutrimenti, necesse foret, ut ita dicam, cibos à laboribus superari, ut æqualitas illa, & proportio, quàm *Hippocrates* optabat, obtineri posset. Varia sunt exercitationum genera, illud tamen exercitium præferendum, quod à principio intrinseco ortum ducit. *Omniùm verò motuum optimus ille est*, ajebat *Plato* in *Timæo*, *qui in semet ex seipso fit. Nam & mentis, & totius ipsius motioni cognatissimus est. Qui verò ab alio fit deterior.* Vehi curru, navi, sella gestari, fricari corpus, sunt quidem motiones corporis, sed à principio extrinseco, nec tales sunt, ut ex iis ea beneficia consequantur, quæ à motu musculari obtinentur, uti ex deambulatione, cursu, & quacumque alia spontanea corporis motione; ex convenienti enim corporis exercitatione, sopitus calor excitatur, circulus sanguinis promovetur, alimenti in singulas partes æqualior est diadosis, ac liberalior est perspiratus, atque obstructions in visceribus, & vasis sanguineis si quæ sunt expediuntur. *Disruptum est lien, ambula*, ajebat *Plautus* in *Curculione*. Rectè sanè, ac eleganter in hanc rem *Celsus* Libro 1. Cap. 2. *Ignavia*

maturam senectutem, labor longam adolescentiam reddit. Summatim humanum corpus, uti de fama *Virgilius*:

Mobilitate viget, vires acquirit eundo.

Princeps itaque cui cara sit valetudo, non minùs cogitet de cibo quotidie sumendo, quàm de quotidiana exercitatione: laudatur deambulatio matutina ante cibum, sub dio magis, quàm sub tecto, coelo tamen sereno, nec à ventis perflato, sive vespertina ante coenam; *labores cibos præcedant*, ajebat *Hippocrates*.

Quædam sunt exercitationum genera, quæ Principibus magis sunt propria, uti venatus, equitatio, saltatio, ex quibus multa beneficia obtinerent, si frequentius iis uterentur. Venationis studium antiquitùs, ab ipsa juventute Principibus satis familiare fuit, ut illis pudori esset, nisi arcum tendere, feras insectari, sagittas ad scopum collimare exactè nossent, atque hac in re cæteris præcellerent. Sic *Achillem* legimus à *Thetide Chironi* traditum, qui illum in venationis studio instruxit, ut feras consecrari in silvis, & in præruptis montium jugis cum apris, & fortioribus belluis concurrere assueverit, quo pacto fortis, & egregius bellator, ad bellum Trojanum est quæsitus; venatio enim est rudimentum quoddam ad militarem disciplinam, in qua instructum esse decet Principem. Cùm ergo venatus multa habeat commoda, magnoque sit oblectamento, id præcipuè momenti habet, quod ad sanitatem multum conferat, sive enim equitando, sive pedestri itinere per loca aspera & prærupta feras scrutando, corpus variis motibus exerceri necesse est, & incalescere, ut quæ aliquam gravitatem capiti, stomacho, ac visceribus inferebant, facilè per transpiratum dissententur.

Præter beneficia, quæ à venatione pro tuenda Valetudine referunt, non modicam laudem quoque à *Poëtis*, & *Scriptoribus* promereri consueverunt propter dexteritatem, & sagittandi peritiam, uti *Aneas* à *Virgilio*, cum septem Cervos in lybico littore pro septem Navibus suis, sagittis occidit, *Domitianus* à *Martiali* ob Feras occisas, *Gratianus* ab *Au-*

sonia

sonio ob Leonem interemptum. Hac in re digna est, quod legatur Epistola *Sidonii Apollinaris*, in qua *Theodoricum Gothorum Regem*, venandi & sagittandi peritissimum describit; ait enim illum venatione nunciata, processisse arcu lateri innexo citra gravitatis regiae offensam, & muliebri credidisse, arcum ab alio tensum accipere, insinuatisenim è regione capitibus, arcum magna vi intendebat, mox spicula capiebat, implebat, expellebat, ut ipsius Scriptoris verba referam, quod cupias percuti, prior admonet, eligis quid feriat, quod elegeris ferit, etsi ab alterutro errandum est, rarius fallitur figentis ictus, quam destinantis obtutus.

Equitatio quoque exercitationis genus est Principibus valde conveniens, imò necessarium, nisi enim dedicerit, Equum promptè conscendere, illique aptè insidere, ac freno regere, non parùm periclitabitur; Equi enim adulari nesciunt, nec Principes à cæteris distinguunt, pauci nimirum sunt *Bucephali*. Mirùm sanè quantum gratiæ, ac favoris apud Populos sibi adsciscat Princeps, forti & spumanti Equo decorè insidens, cùm in publicum procedit. Statuæ equestres, prisca, & nostris quoque temporibus magnis Viris, in Foris, & publicis viis statui consueverunt. Motus autem Corporis per equitationem, quæ semper habet aliquam concussionem adnexam, magnæ est utilitatis, crassos humores stagnantes, è loco dimovendo, eosque simul excernendo. Curavi olim Equisonem Mutinensem, qui cùm acuta febre laborasset, ob intemperantiam, & nimiam aquæ potionem, factus est lienosus & turgido ventre, adeò ut de hydrope timeretur, nec ullo remedio venter detumesceret, suavor illi fui, ut ad solitum munus, Equos domandi rediret, quo pacto perfectè conváluit, & adhuc vivit. Ad valetudinem ergo servandam Principibus commoda erit frequens equitatio, quàm in morbis Chronicis maximè commendat *Thomas Sydenham*, quòd si hoc exercitii genus remedium curativum est, erit quoque præservativum à morbis, nam ex *Hippocrate* in Libris Epidemiorum, quæ facta tollunt,

ante facta fieri prohibent. Olim certè equitatio Principibus magis familiaris erat, sicuti modò apud Persarum Reges, solenne est Legatos equitando audire; nunc autem mos inolevit, ut super regales currus in publicum procedant, seu in Rhedis sedentes aurigare pro more habeant.

Equitatio tamen habet etiam sua incommoda, ubi enim adsit aliqua dispositio podagrica, aut nephritica, & vesicæ affectio, non parùm noxia est, quare *Hippocrates* in Libro de Aère, Aquis, & Locis, ajebat *Scythas* Ischiadi obnoxios esse, quod super Equos quotidianam agerent vitam; infœcundos quoque homines, ex nimia equitatione fieri, ibidem asserit *Hippocrates*, ex nimia scilicet renum, & valorum spermaticorum concussione, ut etiam hanc ob causam oriantur aliquando Gonorrhœæ. Si tamen equitatio moderata sit, & placida super Equos gradarios, quorum copia Principibus non deest, non parùm conducit ad corporis salubritatem; est enim, ut ait *Galenus* 2. de Valetudine tuenda Cap. 8. exercitatio mixta ex gestatione, & opera, qui enim Equo insidet, musculos intentos, & in quodam motu tonico exercitos habeat oportet; quare equitatio ex sui natura, apta est ad calorem nativum augendum, & ad excrementorum inanitionem promovendam, stomachi quoque robur non parùm confirmat, sensuum instrumenta repurgat, & acutiora reddit, quare in surditate, in capitis dolore à *Tralliano* commendatur.

Creditur quoque equitatio plurimùm valere ad crura crassefacienda, quàm ob causam refert *Suetonius Germanico*, cui graciliora crura objiciebantur, Medicos suasisse, ut equitationi indulgeret, cujus rei rationem esse crediderim, eò quòd crura in equitatione super stapedes multum operentur, etenim qui sæpè equitare solent, musculos, & fibras crurum intentos habeant necesse est, ideoque sanguis, quem suggerunt arteriæ, inibi detineatur, nec tam facile per venas refluat, sicque partes illæ uberius alantur, atque in mole augetur; qualis ratio quoque militat in

cæteris partibus, quæ magis exercentur, quod satis patet in Pistoribus, quibus amplæ, & crassiæ sunt manus; *exercitium* enim, ut ait Avicenna, *membrum magnificat*. Nisi itaque princeps noxam ullam præsenferit in renibus, & articulis, commodæ & placidæ equitationi in gratiam sanitatis indulgeat, & assuecat, ut si ad aliquam militarem expeditionem suscipiendam aliquando cogatur, ad hujusmodi exercitium aliquam habeat assuetudinem.

Est, & alia exercitatio Principibus satis conveniens, atque utilis ad institutum nostrum, licet ab ipsis ad simplex oblectamentum suscepta, saltatio scilicet, & Choreas agere, cum enim exercitatio hujusmodi alternationem habeat, corpus, & vires non valdè fatigat, & eadem affert beneficia, quæ à cæteris exercitationibus obtinentur, nimirum caloris, & spirituum exsuscitatio, corporis excussio, artuum ad varios motus agilitas, & promptitudo. Solenne est Principes in puerili ætate ad saltationem, & Choreas instruere, ut grandiores facti, publicè sui corporis elegantiam, & majestatem præ se ferant, adeò ut Principi, hujusce Exercitii ignaro, turpe sit & indecorum, nescire ad harmonicos concentus pedes movere. Hanc ob causam, uti memorat *Herodotus*, *Hippoclide Atheniensis*, *Agaristæ Clisthenis Sycioniorum Tyranni filia* matrimonio excidit, cum ignavè, & scurriliter saltavisset. *Scipio* saltatione maximè oblectabatur, in proveciori etiam ætate, nam, ut refert *Seneca* de *Tranquillitate Animi*, *triumphale illud, & militare corpus movit ad numeros, non molliter se infringens, sed ut illi antiqui Viri solebant, inter lusum, ac festa tempora virilem in modum tripudiare, non flucturi detrimentum etiam si ab hostibus suis spectarentur*. Commoda, & utilitates non referam, quæ tradit *Lucianus* de *Saltatione* adversus *Cratonem*, qui Exercitium istud tanquam effæminatum, & viro indignum calumniabatur; beneficium certè quod ex illo refertur, non parùm confert ad animi hilaritatem, & corporis quoque salubritatem. His addere licet, quòd Saltatio Principem in-

struere possit, ad arma tractanda, & in acie fortiter pugnandum. De *Epaminonda* Thebanorum Duce legitur, saltatione delectatum fuisse, existimante hoc pacto corporis agilitatem conciliari, ut quando pugnandum sit, eò promptiores sint homines. *Merionem Cretensem* Trojano bello, mira dexteritate, & concinnitate corporis in acie pugnantem, hancque ob causam Græcis, & Trojanis notum *Homerus* celebravit, Saltatorem illum appellans. Equitatio itaque, & saltatio in quocunque Principe rudimenta sunt ad bellicas artes, in quibus instructos esse oportet, qui ad imperandum sunt nati.

Gestatio in Sella, præ laudatis exercitationibus, non multas habet vires, attamen laudabilior semper est qualiscumque corporis motio, quàm simplex sessio, aut statio, quæ vires potius fatigat, quàm roboret, dum in statione muscoli crurum, & fœmorum in motu tonico perstant, quam ob causam varices in cruribus interdum oriuntur, undè *Juvenalis*, *Varicosus fiet Haruspex*, cum Haruspices diu stare circa extispicia pro more haberent. Navigatio interdum utilis erit, & salubrior esse creditur in mari propè litus, ob siccas exhalationes, quàm in fluviis, & stagnis. *Navigatio in mari propè litus, inambulatio propè mare satis commoda*, Proverbium Græcum erat, quod in Symposiis refert *Plutarchus*. Deambulationem præ cæteris exercitationibus valdè commendat *Hippocrates* 2. de *Diæta*, præsertim matutinam, & aliquam etiam à cœna sumptam. *Phædrus* apud *Platonem* ex sententia *Acumeni Medici* inambulationem in loco aprico extra Urbem iis præferebat, quæ fiunt intra Urbis pomeria, forsitan quoniam inibi purior sit aër.

Ludus parvæ pilæ apud Veteres satis usitatus, à *Galeno* pluribus in locis commendatur, cujus usus quoque nostra ætate satis familiaris est; quare *Romanos Cæsares* non puduisse publicè se etiam exercere pila, & folliculo, Scriptorum monumenta testantur; sic *Vespasianus*, qui prospera usque ad senectam valetudine usus est, sæpè se exercebat in Sphæristerio, teste *Suetonio*. *Antoninus* quoque Imperator,

perator, ut ex *Eutropio* habemus, inter palæstritas non rarò vilus est. *Gustavus Odolphus* egregius ille bellator, cui vincere ludus erat, post relatas victorias adhuc calens à cæde, spectantibus exercitus sui Primoribus, folle ludebat, ut refert *Catarinus ab Avila*. Quantum itaque conferant moderatæ corporis exercitationes, ad prosperam valetudinem tuendam, cum ad vitam quoque valetudinariam diu producendam multum possint, exemplo esse poterit *Herodicus* ille Artis Gymnasticæ repertor, qui licet pro exemplari valetudinarii hominis traduceretur, attamen lineæ vitam ad seculum usque hoc pacto produxit.

Inter exercitationis genera, non immeritò recensetur venereorum usus, legitimus tamen, quem *Tiberius Clinopalem* vocabat, verum hac in re non mediocri temperantia opus est, hoc enim exercitium, si modum excedat, corporis vires atterit, & animæ ipsius systema concutit; si tamen modus adhibeatur, non prorsus inutilis est, spiritus enim exsuscitat, & alacriores efficit. Egregiè sanè in hanc rem *Celsus*: *Concubitus neque nimis pertimescendus, neque nimis concupiscendus, frequens corpus dissolvit, rarus excitat.* Cum ergo eos, quibus cæteris imperare fors dedit, nihil magis dedeceat, quam cœlibatum profiteri, nihilque subditis sit optabilius, quam

Aulam videre liberis plenam, bonum Principem, ubi justam ætatem adeptus fuerit, pro suscipiendo prole decebit esse uxoratum, sed pro valetudine conservanda, non valde uxorium. Dictum elegantissimum *Lycurgi* hic placet apponere, quod Principibus magis, quam cuiquam videtur congruere; quaesitus Vir ille Sapientissimus, cur in suis legibus sanxisset, ne Maritus perpetuò cum Uxore cubaret, sed ad certa quædam intervalla, sejuncti degerent, respondit se tres ob causas id statuisse, primam, ut viri alacriores essent, non semper uxoris lateribus hærentes, secundam, ut amor, inter conjuges interdum sopitus revivisceret, tertiam, ut filii robustiores essent, & vivaciores. Promovet quoque venereorum usus circularem sanguinis motum, & vasorum ampliacionem, si moderationem conjunctam habeat; norant id quoque antiquæ mulieres, quæ pro more habebant virgini, antequam thalamum ingrederetur, ut cum viro concumberet, filo collum metiri, manè autem eodem filo collum remetiri, ac si illud non sufficeret, ad totum collum complectendum, gestientes proclamabant, ex Virgine mulierem factam; ad quam consuetudinem alludens *Catullus* in Nuptiis *Thetidis*, & *Pellæ* sic ludit:

*Non illam Nutrix orienti luce revisens,
Hesterno poterit collum circumdare filo.*

CAPUT VII.

Regulam inversam Somni, & Vigiliarum, Principum Aulis valdè familiarem, ad tuendam Valetudinem minimè aptam esse.

Lubricam esse Principum Valetudinem, ac persæpè illos ægrotare mirum non est, quando, non in unum tantum, sed in omnia penè præcepta, quæ ad servandam sanitatem conducunt, ab iis graviter peccatur; mirum est, inquam, cur non, & sæpius, & gravius ægrotent, adeò à communi vivendi ritu deviant, ut à cæteris sic distinguantur illis proprium videatur, quemadmodum Planetis naturale est in contrarium niti motu

opposito illi, quo stellarum multitudo constanti ordine movetur ob ortu in occasum. Huc quadrat illud *Ovidii*, qui finxit in secundo *Metamorphoseon* Solem desceipso ita loquentem:

Nitor in adversum, nec me qui cætera vincit

Impetus, & rapido contrarius evehor orbi.

Si in malo rerum non naturalium usu ullus error ab iis committitur, maximè in somno,

& vigilia; ut plurimum enim dormiunt Principes, cum totus mundus vigilat ad opera intentus, vigilant autem, cum non solum homines, sed cuncta animalia in terris, & pisces quoque in mari somno indulgent. Ex hac regula inversa, nocte vigilandi, & die somnum captandi, quæ nullam proportionem habet cum naturæ legibus, num quicquam boni inferri possit, iisdem Principibus iudicandum relinquo; satis enim liquet naturali ordine noctem quieti, & somno destinatam esse, diem verò vigiliis, & operibus. Dum volumus somnum captare, lucem quantum possumus arcemus, lux enim ex sui natura spiritus ad sensus externos allicit, & vigiliis infert, tenebræ somnum conciliant, qui spiritus ad interiora prolestat. Huc spectat Oraculum illud *Hippocratis* in primo de Diæta, *Lux Orco, tenebræ Jovi, lux Jovi, tenebræ Orco*. Non ineptè propterea ab *Hesiodo* in *Theogonia* Somnus noctis filius dicitur, & Nox Microcosmi, Vigilia verò Dies. *Noctu dormiendum, interdiu vigilandum*, ajebat *Hippocrates* in Libro Prognost. in cujus loci expositione *Galenus* hæc habet verba. *Temporibus Hippocratis non aliud fuit ex natura, aliud ex consuetudine, nunc verò Divites è contrario agunt, tum in quibusdam aliis, tum somno, interdiu dormientes, noctu vigilantes*. Hanc consuetudinem invertendi tempus somni, & vigiliarum, acriter increpabat *Seneca*: *Antipodas in Urbe habemus*, ait ille; *Morem hunc itaque perantiquum esse constat, qui semper damnabitur, & semper retinebitur*.

Apud Græcos, Ægyptios, Romanos, Magnatibus morem fuisse noctes majori ex parte insomnes traducere, cum amicis cœnando, ex Poëtis, & Scriptorum monumentis compertum habemus; mos enim illis erat cum domesticis modicè pransitare, vel matutinis horis jentaculum aliquod sumere, mox cum amicis lautè cœnare, in Tricliniis discumbendo, qualem morem *Judæi* quoque à Romanis, quibus parebant, per assentationem recepere, unde *Christus Servator noster* in ultima cœna cum *Discipulis*, in Triclinio

discubuit, quamvis Pictores antiquitatis ignari, quibus quidlibet audendi semper fuit potestas, illum sedentem in capite mensæ soleant depingere, non enim in sinu *Christi* potuisset *Joannes* somnum captare, neque *Maria Magdalena*, dum *Christus* in Bethania cœnavit apud *Lazarum*, stans retrò potuisset illius pedes lavare, nisi discubuisset, uti ex antiquo marmore Patavii invento ostendit *Fulvius Ursinus*, in Libro de Triclinio, atque *Octavius Ferrarius* in Opere Eruditissimo de Re Vestiaria. Forma autem Triclinii, apud laudatos Auctores visitur delineata; erant enim tres lecti, quorum unus erat in fronte, reliqui duo ad latera, ad plures convivas excipiendos idonei, spatio medio ministris relicto, undè *Horatius*:

Sæpè tribus lectis videas cœnare quaternos.

Lectum etiam unicum in suis ædibus ritè & decorè paratum, in quo cum magno luxu, & pompa cœnarent, habebant. Veteres enim in stratis discumbentes, ad noctes integras cœnas traducebant, à Sole usque ad Solem interdum, mimos, pantomimos, citharcedos, & phonascos habebant, ut postquam epulis corpus saturassent, animos quoque hujusmodi illecebris pascere, interdum quoque literatos homines habebant, quos de rebus sublimioribus discentes audirent, sic *Æneas* postquam apud *Didonem* regio apparatu, coram Aulæ Proceribus cœnasset, surrexit crinitus *Jopas*, qui cœpit canere:

*errantem Lunam, Solisque labores,
Undè hominum genus & pecudes, undè imber
& ignes.*

Hoc idem legitur apud *Lucanum*, cum *Julius Cæsar*, victo *Pompejo*, à *Cleopatra* magna pompa & luxu exceptus est; post cœnam etenim remotis epulis, ut longis colloquiis noctem produceret, *Achoream* compellavit, ut *Ægypti* res abstrusiores, sacra & gentis mores proferret. Cum autem priscis temporibus, paucas post horas à Solis occasu, vel ante etiam uti *Domitianus*, *Suetonio* teste, qui non ultra Solis occasum cœnabat, convivium sua celebrarent, & post epulas noctis reliquum cantu symphoniarumque, & erudi-

tis colloquiis transigerent, in iis si longiores noctes fuissent, penè absolutum erat coctionis opus antequam somno se traderent, quare à præpostero somni & vigiliarum usu, à morbis minùs plectebantur, quam qui nostra ætate hujusmodi vitæ genere delectantur. Principes enim multum nocturni temporis impendunt in multis occupationibus, quæ ad regimen spectant, conscribendis literis, audiendis iis, qui supplices libellos porrigunt, aliisque negotiis expediendis, deinde non raro media nocte exacta, cibum capiunt, ac paulò post cubitum concedunt, quo pacto noctis reliquum, & meliorem diei partem, matutinas scilicet horas, quo tempore à Solari lumine vitales spiritus recreantur, irrequieti, & cum somnis turbulentis absumunt, unde postea nonnisi cum torpore, & vitiata coctione evigilant.

Quoniam autem consuetudinem hanc noctu vigilandi, ac interdum dormiendi ab Aulis ablegare ferè impossibile est, aliqua moderatione saltem hac in re utantur Principes, maturius cibum capiant, parcior sit cœna, & aliquod tempus inter cœnam, & somnum sit interjectum. Aliquam deambulationem à cœna commendat *Hippocrates* in primo de *Diæta*, plurimum enim confert ad flatulentias excutiendas ab assumpto cibo enatas. *Augustus* è convivio nonnunquam digrediebatur, convivas epulantes relinquens, paucis ferculis cœnam claudebat, mox acroamata, & histriones, aut triviales ex circo ludos interponebat, ac frequentissimè aretalogos. Modus etiam adhibendus circa tempus somni, & vigiliarum, sicuti enim sanitas, uti superius ex *Hippocrate* est dictum, in commodatione inter cibum, & labores posita est, ita etiam inter somnum, & vigilias. Satis erit si somnus ad vigilias subtripulam habeat proportionem, octo scilicet horarum spatium:

Septem horas dormisse sat est, juvenique senique.

Versiculus est, qui legitur apud Auctorem Libri de Medicina mentis & corporis. Non ineptè *Plutarchus* somnum publicano similem

faciebat, sicuti enim publicanus dimidium vectigalis suffuratur, ita somnus dimidium penè vitæ furripit; idcirco quò plus dormimus, minùs vivimus, etenim si tempus illud quo ægrotamus, inter vitæ spatia non est computandum, sed illud quo valemus, ita neque tempus illud, quo dormimus, sed quo vigilamus. Magna tamen sunt beneficia, quæ nobis ex somno proveniunt, si modus adsit; legenda est Oratio, quam apud *Ovidium* habet *Iris Junonis* nuncia ad somnum in Cimmerio specu altum dormientem:

Somne quies rerum, placidissime somne Deorum,

Pax animi, quem cura fugit, qui corpora duris

Fessa ministeriis mulces, reparasque labori.

Sæpè mecum ipse quæsi, cur tantæ necessitatis sit somnus, ut sine illo vita nequeat subsistere, vel saltem miserrima, qualis *Mecænat* contigit, qui per triennium perpetuas vigilias sustinuit, donec tandem tabe consumptus periit, & *Nizolio Ciceroniano*, qui ut refert *Heurnius* in Libro de Morb. Cap. ad decennium usque infomnis vitam produxit, sed nihil potuit occurrere, quod animum veritatis avidum, satis expleret; etenim si quis dicat somnum maximè necessarium esse, ad reparanda quotidiana spirituum dispendia, quæ contingunt ob diurnas vigilias, & animales operationes, regeram ego longè plus esse, quod noctu per somnum insensibiliter digeritur, ac diffatur, quàm quòd absumitur, dum vigilamus, & corpus exercemus, ex Observatione Doctissimi *Sanctorii* in sua Medicina Statica. Si dicatur in somno ciborum coctionem perfici ob caloris, & spirituum ad interna retractionem, & succum nutritium partibus promptius apponi, ut animalia quædam per somnum pinguescant, quæ non fiunt in vigilia ob caloris, & spirituum ad externa expansionem; quanquam vera sint hæc omnia, causam tamen non ostendunt, quare somnus tantæ sit necessitatis, ut si quis cætera sanus, ob casum aliquem fortuitum duos, vel tres dies sine somno transigat, adeò imbecillum se persentiat, ut vix stare

stare possit, quamvis alimenta optimi succi, & vina generosa ad refocillandas vires illi non defuerint. Quid hoc rei est igitur, quod damna, quæ ex somni carentia contingunt, nulla alia re pensari valeant, nisi somno ipso? Num id fieri credendum est, quia in diuturnis vigiliis frangatur tonus fibrarum, quæ ex jugi spirituum influxu tensæ permanent, ubi in somno laxantur, & quiescunt, & in media quadam statione consistunt? Etenim dum vigilamus, sive sedeamus, sive ambulemus, nervi, & fibræ musculares in continua ferè tensione, ac operatione sunt, licet aliqua intercedat alternatio, in somno autem omnes ex æquo feriantur; sic videmus cuncta animalia, cum dormiunt in situ recurvo, ut Boves, Canes, Eques, & omnia quadrupedia jacere. Pueri quoque ferè omnes hoc habent, ut in lecto semper inflexa teneant crura, proVecti quoque ætate aliqua corporis inflexione somnum capeffunt, neque enim dormirent, si extensa prorsus crura, & brachia in motu tonico servarent. At isthæc missa faciamus, & aliis felicioris ingenii perscrutanda relinquamus.

Pro coronide hujus Capitis lubet *Hippocratis* Oraculum apponere, quod ad rem nostram, documentum salutare continet, sed propter verborum obscuritatem aliqua indiget expositione. *Somnus in frigore cooperto*, sic Divinus Præceptor 4. in 6. Epid. Varias hæc

Hippocratis sententia è Græco in Latinum translata habet interpretationes, ut ex *Galen*o, & *Vallesio* in commento citati loci videre est, vera tamen, & germana interpretatio, quæ salubre documentum pro somno captando exhibet, est, quod bonum sit dormire in loco potius frigido, quàm calido, ut respiratio sit faciliior, nam in somno cum fiat retractio caloris ad interna, & præcordiorum intendatur caliditas, satius erit inspirare auram frigidiorē, sed corpore pannis benè obtecto, ne à frigoris morsu somnus inturbetur. In hunc sensum quoque dictum istud *Hippocratis* interpretatur *Paulus Heredia*; hoc idem visus est sensisse *Cornelius Celsus*, seu potius ab *Hippocrate* documentum mutuatus est, dum somnum in conclavi quàm maximo laudavit. Non satis benè itaque sibi consulunt, qui ne à frigore hyemali infestentur, in angustis cubiculis dormiunt, ut solent apud nos *Moniales*, & quorundam Ordinum Religiosi Viri, qui in parvis cellulis somnum capiunt, & halitus suos, ab ore & toto corpore exspirant, resorbent. Quàm gravem odorem exhalent cellulæ hujusmodi norunt Medici, cum in illas pedes immittunt ad ægros manè invisendos. Principes igitur, quibus omnia commoda suppetunt, dormiant, ut monet *Hippocrates*, in frigore cooperto.

CAPUT VIII.

Excretionum naturalium, quæ reliquæ sunt coctionum in nostris corporibus, rationem habendam, ut ritè fiant, ac ne ulla alteri impedimento sit.

SI quemadmodum Coquinariæ beneficio repertum est, quomodo cibaria, quæ ad vitam sustentandam sunt necessaria, ita parari possint, ut non solum palato magis sapiant, sed etiam ut in stomacho promptius conficiantur, ita Chymicæ Artis solertia fieri posset, ut quod in cibis succi nutritii est, & apti, ut in ultimum partium alimentum cedat, in quandam veluti quintam essentiam redigeretur, ut si quid impuri esset, per sim-

plicem transpiratum diffaretur, nec opus esset, ut tanta excrementorum moles, in ventre colligeretur, quæ nos cogeret ad quotidianam egestionem, si hoc inquam obtineri posset, non ideo tamen crediderim, feliciorē fore talem hominis statum, immò supposita partium, qua conformati sumus, structura, infirmior esset, & minùs decorus corporis habitus, continuam enim à stomachi fermento, quod ferriari nequit, erosionem cum animi mo-

morositate perciperemus, uti experimur vacuo prorsus stomacho, nam uti ex veteri Adagio, fames, & mora bilem in nasum concidunt, nec levis foret molestia, quam confluxus bilis, & succi pancreatici parerent. Difficilior propterea esset respiratio, intestina enim à ciborum reliquiis distenta, viscerum sunt substerniculum, undè est quod iis, qui die naturali unica tantum comestione utuntur, videantur pendere viscera, uti aiebat Hippocrates de Rat. Vic. in Ac. n. 16. Sic idem Hippocrates in Libro de Art. n. 51. in fracturis costarum inedia damnabat, *moderata enim ventris repletio, costarum fit directio*, aiebat ille: Necessaria est itaque, propter partium crassiorum à chylo secretionem, excrementorum in intestinis acervatio, & ad tempus retentio. Neque verò solum ad bonam corporis valetudinem, partes ad imum ventrem spectantes, turgescuntiam quandam, & crassitudinem habere bonum est, sed etiam ad totius corporis venustatem, & elegantiam multum confert; non levis enim est turpitudine ventris depressio, qualis in hypochondriacis, & scorbuticis visitur. Adeo verum est quod scripsit D. Augustinus in Lib. 22. de Civ. Dei Cap. 24. nimirum quod, *nihil creatum videmus in hoc corpore utilitatis causa, quod non habeat etiam decoris locum*. Plus autem nobis id appareret, si numeros mensurarum, quibus inter se cuncta connexa sunt, & coaptata, nossamus.

Non est igitur, quod homo hac in re à cæteris animantibus optet distinguere, sed sola ratione, ac temperantia, quæ si adsit, non solum alvi excretiones, sed aliarum quoque partium, ritè & commodè fient juxta naturæ leges. Quomodo autem in statu bonæ valetudinis fiant in nostris corporibus naturales tum secretiones, tum excretiones, exponere instituti mei non est, id egit ex asse Doctissimus Terenzonius in Pisano Lyceo Medicinæ Professor, in nuperis suis Exercitationibus, sed solum mihi mens est cautiones aliquot tradere pro Sanitate tuenda, præsertim Principum. Cum verò tanti sit momenti, in statu corporis agro, alvi & vesicæ excre-

menta diligenter observare, non solum ad morbi naturam dignoscendam, sed ad prognosim, & curationem instituendam, in statu quoque integræ sanitatis idem agere bonum esset. Verum hæc animadversio, dum benè valemus, ut plurimum negligitur, at in Principe, cujus incolumitas maximè est optabilis, hujusmodi consideratio non est contemnenda. Oportet ergo Medicum, qui Principis Valetudini regendæ præest, illius naturam perspectam habere, etiam in statu integræ sanitatis, num alvum habeat ad solutionem, aut ad strictionem propensum, & ad assumpta respondeat, ut immoderantias possit temperare. Ut plurimum Principes ob ciborum multiplicem diversitatem, nec tam facilem illorum coctionem, habere solent facilem, ubi enim minùs perfecta est coctio, solutior est venter; aliquando tamen ratione temperamenti, & quorundam ciborum usu, est adstrictior, undè non parva incommoda succedunt. *Ventris stupor, omnium confusio, immunditia vasorum, cerebri consumptio*, aiebat Hippocrates 3. in 6. Epid. quod licet Galenus in loci hujus expositione intelligendum velit de vitiata ventriculi coctione, attamen æquè benè, ut ait Vallesius de Intestinorum expultrice læsa poterit intelligi.

Si ergo contingat alvum plus quàm par sit laxiorem esse, cibus potius, quàm medicamentis agendum, ea nempe exhibendo, quæ facultate aliqua adstrictoria, ac stomachi, & intestinorum fibras roborandi vi polleant, veluti panis ritè coctus, carnes assæ, fercula ex oryza, mala cydonia, pyra, cavendo à vino dulciori, & bellariis. Aliquando ex particulari aliqua constitutione, uti ex venarum angustia solutior est alvus, qualis Observatio est Doctissimi Ballonii in suis Ephemeridibus, eò quia chylus non tam facilè subeat venas mesaraicas, aiebat ille, juxta suorum temporum hypothesein, at verius per venas lacteas abdominis, quam ob causam, ait ille, mulieres, ut plurimum laxiores habere ventres, nam cum multis cibus se obruant, ac sine ordine, & vitam desidem agant, ob vasorum conniventiam facilè effluent, quod in homi-

nibus, qui habent vasa ampliora, & vitam ducunt magis operosam, non ita evenit. Si itaque signa appareant, quæ venarum angustiam indicent, pariori cibo erit utendum, & qui vim aliquam habeat calorem innatum vegetandi, & ora vasorum ampliandi, sicuti corpus modicè exercere opportunum erit. Si verò adstrictior sit alvus, alimentis pariter agendum est, quæ alvum meliorem reddant, qualia sunt carnes teneriores, sed elixæ, veluti, vervecis, vituli, hædi, pullorum, pisces quoque, fercula ex herbis cum passulis, prunis, & similibus.

Pruna peregrinæ carie rugosa senectæ

Sume, solent duri solvere ventris onus.
Cavendum à clysterium emollientium usu, nisi summa cogat necessitas, licet enim ex lacte, herbarum decoctis parentur, attamen frequens illorum usus intestinorum fibras frangit, & effœminat, ac non rarò tormina in ventre excitat, præterquam, quòd corpus in malam consuetudinem trahitur. Novi olim Romæ purpuratum Principem, qui cum alvi adstrictione laboraret, servum habebat, qui alternis diebus emollientem clysterem sibi inderet, non tamen semper cum utilitate, cum interdum in ventre excitarentur non leves turbæ, quo remediū genere propter consuetudinem uti coactus est ad multos annos, donec vixit; multò magis cavendum à laxantibus, & eccoproticis per os assumptis, aliquam enim semper in stomacho perturbationem pariunt. Laudant nonnulli in alvi adstrictione cassiam ad aliquod drachmas, at cassia non tam innoxia est, ut illius usus non sit suspectus, flatuosa enim est, & stomacho parum amica; idcirco à *Ballonio Medico Experientissimo*, cassia caco stomachos vocabatur, immò idem *Ballonius* 2. Epid. in renum, & vesicæ affectibus, sive purgato, sive impurgato corpore, cassiæ

usum omninò improbat, & virositatem quandam in illa agnoscit. Hanc pariter damnat *Fallopianus* noster de Med. Purg. Cap. de Cassia, *Joannes Beverovicus* in Libro de Ren. & Ves. Cal. *Ludovicus Nonius* in Epistola ad eundem *Beverovicium*, & complures alii. Cum autem persæpè Principes, sive ex hæreditaria dispositione, sive ob errata in victu, renum affectibus laborare soleant, Medicus pro alvo laxanda, in persona Principis suspectam debet habere cassiam, sed potius talem diætam instituere, quæ ventris duritiem emolliat.

Non minùs quoque advertere oportebit, quales sint excretiones secundæ coctionis, atque etiam terciæ, persæpè enim proportionem inter se debitam non servant; mictio plurima, parvam significat dejectionem, ut ex *Hippocrate* 4. Aphor. conversa enim materia fluidiori ad vias urinæ, mirum non est, si sicciore siant alvi fæces, & parvæ sint dejectiones; copiosæ autem sunt mictiones, sive ex usu ciborum calidiorum, & vini meracioris usu, sive ex particulari temperatura calida, & sicca, qui enim talem habitum sortiti sunt, epiphlebi esse solent, hoc est venarum latitudinem habere; ideoque plurimum mingere, cum per lactearum amplitudinem copiosus humor abripiatur, & sanguini permixtus, tandem ad renes deferatur; sic etiam ex eodem *Hippocrate* 3. in 6. Epid. cutis raritas ventris densitas, hoc est multus perspiratus alvum duriores efficit, subducta scilicet ventri humiditate, quæ fæces alvinas molliores reddit, & ad excretionem promptiores. Medici pensum itaque erit incumbere quantum licet, ut per hæc tria principalia corporis emissaria, impuritates ritè, & juxta naturæ leges expurgentur, quod obtinebitur, temperantia in victu, & recto rerum non naturalium usu.

CAPUT IX.

Ex nulla re magis, quàm Animi affectibus periclitari Principum Valetudinem, nihilque esse, cui minus succurrere possit Ars Medica.

IN classe rerum, quas Medici non naturales vocant, quæ medium sunt quiddam inter ea, quæ sunt secundum naturam, & præter naturam, locum postremum tenent animi pathemata, sed primum forsan sibi vindicant, quatenus præ cæteris plurimum habent virium, ad bonam valetudinem evertendam, & graves morbos inferendos. Quantum polleant animi affectiones, & quàm grandem tempestatem temporis momento in massa sanguinea concitent, ex signis, & notis, quas in externis corporis partibus, ac in facie potissimum depingunt, facile est deprehendere, quæ de re egregiè scripsit *Cambræus* in Libro de Pass. Carac. sic in ira, quæ præ cæteris passionibus vehementior est, fit primò aliqua sanguinis ad interiora retractio, sed paulò post majori impetu ad corporis externa protrusio; sic ubi quis ira fuerit correptus, facies, & oculi rubore suffunduntur, os amarescit, spumant labia, pulsus frequentes, & magni fiunt, verba interrupta, motus irrequieti multaque alia apparent, quæ hominis non sani, sed furentis, *Orestes* ipse diceret; Anima enim sensitiva, ubi satis virium esse agnoscit ad objectum, quod sibi odiosum, & infestum concipit, propulsandum, collectis viribus, spiritus, & sanguinem ad externa protrudit, cordis ministerio, quod ex spirituum animalium confluxu, tanta vi, ac tam crebrò systoles suas explicat, ut sanguis per arterias ad partes delatus, nec à venis tam promptè resorptus, non possit, quin cutim rubore perfundat, ubi in timore, dum videt non esse sibi tantum roboris, ut longè à se quod hostile est repellat, contraria eveniunt, fibræ enim per totum contractis, impeditur sanguinis motus, seu ejusdem sanguinis per arterias ad suum principium fit retractio, quando inter varios sanguinis motus, retrogradum etiam nonnulli admittunt; lege enim

confortii, & mechanica necessitate inter animam & corpus, conspicuum est, ad quasdam motiones animæ, quasdam etiam fieri in corpore, & in massa fluidorum motiones; sic hominibus subito timore percussis pallor in facie apparet, attonitum simulachri adinstar præstat corpus, mens stupet, & vox faucibus hæret. Sic quælibet alia passio propria signa, & notas habet, quibus seipsam prodit, uti apud laudatum Scriptorem videre est. Si ergo ad animæ perturbationes tanta fit in sanguine, & fluidis omnibus fusque deque perturbatio, mirum non est, si propter animi pathemata naturalis œconomia pervertatur, & facili negotio corruat bona valetudo. Non desunt apud Scriptores exempla eorum, qui ex nimio iræ impetu subito extincti fuerint, quod pariter legitur de aliis, quibus ex nimio terrore, sive ex improvviso gaudio, post magnum moerorem interclusus est spiritus.

At cum animi affectus in privatis hominibus, atque etiam infimæ sortis adeò polleant, ut quotidie videmus, quantum plus virium habebunt in iis, qui licet supra cæteros constituti, tota sua potestate impetrare non possunt, ut omnia, quæ flagranter optarint, obtineant, nec efficere, ut fortuita quædam, & valdè molesta iis non eveniant, de quibus ne per somnium quidem cogitarint. Quis ex iis, qui Principatus, Regna, & Imperia possident, *Augusti* fortunam, prosperitatem, Imperii amplitudinem, & longam ætatem sibi non optaret? At si quis Caput 45. Libri septimi Histor. Natur. *Plinii* legat, ubi longa serie *Augusti* infortunia, & casus adversi recensentur, Principem infelicissimum pronunciat, licet inter felicitatis exempla numeretur. *Augustus* ipse de rebus sibi adversis, non raro conquestus est, præcipue de *Julie* filie moribus, cujus pudicitiam suspectam habebat,

idcirco inter amicos dicere solebat, *duas habere filias delicatas, quas necesse haberet ferre, Juliam & Rempublicam, ut legitur apud Macrobiū in Libro 2. Satur. Cap. 5. Quam gravi metu, ac mœrore affectus fuerit, ubi Varianæ cladis in Germania, nuncium accepit, ex Scriptorum monumentis satis constat, excubias enim per Urbem indixit, ne quistumultus exurgeret, quasi Germani in Italiam irrupturi essent, ludos Jovi vovit, ut Rempublicam servaret, aded consternatus, ut per continuos menses barba capilloque summisso, caput interdum foribus illideret vociferans, Quintili Vare legiones redde.*

Augustum licet bono, & decoro habitu ex sui natura præditum, valetudinarium, immo persæpè gravibus morbis conflictatum fuisse legimus, ut *Antonius Musa* Medicus Celebrissimus, illius desperata salute, dum ex remediis, quæ salubriora videbantur, nihil levaminis obtineri adverteret, raro exemplo periclitatus fuerit; nam ut ait *Plinius Augustum contraria Medicina gravi periculo exemit*, quod perrarò facere solent Medici, qui ut ait *Celsus, in splendida persona, conjectura sua nolunt periclitari, ne occidisse, nisi servarint, videantur.* Improperam autem illius Principis valetudinem, & frequentes morbos, nonnisi ad animi pathemata, à quibus ob malè inter se coherentem iniquæ fortunæ, ac felicitatis interdum mixturam cavere non poterat, referri potuisse crediderim. Cùm autem Principibus, qui populos regunt, ferè quotidie causæ non desint, quæ illorum animos transverfos agant, non equidem mirari convenit, si ut plurimum minùs prospera valetudine fruantur, mirari potiùs licet, cur non sæpiùs decumbant. Quam gravi tempestate per totam Europam primo hujus seculi decennio jactata fuerit Principum fortuna, satis constat, ut Summo rerum omnium Rectori, pro iis componendis, & pace restituenda, suscepta fuerint publica vota.

Principes itaque, si illis cordi est benè valere, à violentis animi affectibus, quantum licet caveant, non ita tamen, ut ad apathiam illam, quam Philosophi quidam ambitiosè ni-

mis affectarunt, studeant pertingere, id enim esset hominem ex homine tollere, nam uti inquit *D. Hieronymus, Nos affectus, & perturbationes, quamdiu in tabernaculo corporis hujus habitamus, & fragili carne circumdamur, moderare, & regere possumus, amputare non possumus.* Gaudeant igitur, doleant, tristentur, misereantur, irascantur etiam aliquando, sed iræ sint Principe dignæ, veluti de Jove *Ovidius:*

Ingentes animos, dignas Jove concipit iras.

Sic etiam in Sacris Literis *Deum* iratum legimus, de hominum sceleribus poenam sumpsisse. Multum itaque interest, num quis irascatur, ac incandescat, ut postea eorum, quæ iratus perpetrarit, poeniteat, uti de *Adriano Imperatore*, ut refert *Galenus* de Cognos. & Cur. Anim. Mor. qui ira percitus cum stylo oculum servo perfodisset, ac postea illum vidisset factum unoculum, commiseratione ductus, pollicitus est illi daturum se quod vellet, & optaret, at cùm ille taceret, eundem sermonem repetiit, cui ille respondit, se nihil, nisi oculum amissum optare, qui restitui non poterat. Ratio itaque sola habenas teneat, & animæ sensitivæ motus in officio detineat, ac præsertim in iracundia, inquam facillè delabuntur, qui summa potestate gaudent.

*animum rege, qui nisi servit
Imperat, hunc frænis, hunc tu compeſce catenis.*

Moderatio igitur in iracundia maximè commendabilem, & subditis percarum efficit Principem, ut qui certi sint nihil ab eo deliberari posse, nisi quod prudentia, ac justitia maturarit. Principibus equidem mirum in modum quadrat, quod *Claudianus* scripsit:

Diis proximus ille est,

Quem ratio, non ira movet

Unica igitur passionum medela, ne tam graves valetudini noxas inferant, erit ratio, non ab Arte Medica, sed à Morali Philosophia petenda, non enim quidquam aliud, quàm rationem suggerere potuit *Galenus* in laudato Libello de Cognos. & Cur. Anim. Morbis.

Ne

Ne autem hac in re inane prorsus videatur Archiatri officium Principis valetudini excubantis, illius pensum erit advertere, in quemnam affectum ille sit pronior, num ad iram, an ad mœrorem, & alios affectus, quos ipse quàm quispiam alius cognitos habere credibile est, poterit opponere talem diætam, & vivendi rationem, quæ vim habeat moderandi dispositionem, quæ affectui naturali vim præbet, ut si præservida temperie præditus sit, commendet talem victum, qui nimium sanguinis, & spirituum fervorem compescat, laudet vina acidula, sive diluta, summatim diætam perfrigerantem, si verò ex naturali temperie illum videat ad mœrorem propensum, cibarium usum, quæ sanguineam massam volatilibus particulis saturent, & spiritus vividiores efficiant, prout ferret occasio approbet, vina mediocriter generosa illius temperamento magis accommoda commen-

det, talia enim melancholicis, & qui gravioribus curis premuntur solent esse remedio, dum particulas sanguinis acidas mitiores reddunt, eo prorsus modo, quo stigmata acida vitrioli, sulphuris, aliorumque, spiritu vini dulcescunt. *Date siceram mœrentibus, & vinum iis qui amaro sunt animo*, ut in proverbiiis habemus. Sic *Helena*, ut ex *Homero* in *Odys.* *Menelao*, & *Telemacho Ulyssis Filio*, pharmacum illud mœroris, vinum scilicet nepentes, quo à *Polydamna Regis Theonis Uxore* in *Ægypto* fuerat donata, propinavit. Si verò ob passionem aliquam diù perseverantem, Principis sui habitum videat gracilescere, & faciem decolorari, illum admoneat de remediorum necessitate, ad proximam ægritudinem antevertendam, huiusmodi enim cogitatio, à contemplatione idearum quæ excruciant, mentem forsan abducat.

CAPUT X.

Quale debeat esse in Principibus Literarum Studium, ne bonæ Valetudini inferatur noxa.

P Rincipes quorum proprium esse debet facere scribenda, interdum libido solet incessere, ut in Literarum studio inclarescant, & in huiusmodi mustaceo, ut dici solet, laureolam quærant, illos tamen, ut plurimum, diligentia frustrante, ut quod optarent non tam facile attingant, & immò quod pejus est, bonæ valetudini non levem injuriam faciant. Dedecet sanè Principem quemcumque, eoque magis, quò excelsior est, Literarum omninò rudem, & amusum esse, minùs enim gratus, & carus est subjectis populis, qui Principem suum tanquam virtutum omnium exemplar habere gestiunt, sicuti multum illi confert Literis in primævo juventæ flore, operam navasse, ac præsertim humanioribus studiis, veluti Latinæ Linguae, Rhetoricæ, Poëticæ, præterquàm enim quod multum laudis, & decoris sibi adfiscet, id beneficii assequetur, ut si ex nati-

va temperie asperioris naturæ sit, huiusmodi studiis illam exuat:

*Scilicet ingenuas didicisse fideliter Artes,
Emollit mores, nec finit esse feros.*

Decet itaque eum, qui ad imperandum est natus, Literis mediocriter esse imbutum, atque etiam de sublimioribus Scientiis, uti Philosophia, Mathematicis disciplinis aliqua delibasse, ut si aliquando publicis Disputationibus intersit, statum saltem Quæstionis intelligat, non est tamen necesse, ut Logicas subtilitates calleat, & *Curtum sermone rotato torqueat enthymema*. In Philosophia tamen Morali, magis quàm in naturali illum instructum esse oportet, cujus facultatis egregia sunt monumenta, tum ex antiquis, tum neotericis Scriptoribus, ex quibus optima documenta tum ad sui, tum ad aliorum regimen exiguo labore haurire poterit. Qui Literarum studio totos se dedere, ut nomen aliquod sibi com-

parent, satis norunt quanta temporis, virium, & sanitatis dispendio constet hæc laudatio. *O hominem literatum!* illi enim necesse fuit libris impallescere, & lucernariam vitam degere, sic de *Demosthene* ajunt: illum, plus olei, quàm vini absumplisse.

Qui studet optatam cursu contingere metam, Multa tulit fecitque puer, sudavit, & alit, ajebat *Horatius* in Poëtica. Cum itaque non nisi multo labore, & vigiliis commendatio aliqua in Literis obtineri possit, & consecrariè cum sanitatis ruina, Principes, qui non sibi tantùm, sed aliis nati sunt, ad propriam Valetudinem tuendam excubare debent, & scire ad sobrietatem. Innumera ferè sunt damna, quæ ex impensiori studio, ac rerum abstrusiorum peruestigatione sanis corporibus proveniunt, stomachus primò immoderati studii pœnas luit, distractis nempe à ciborum coctione innato calore, & spiritibus. *At imbecillis stomacho, quo in numero magna pars Urbanorum, omnesque penè cupidi Literarum sunt,* ajebat *Celsus* Libro 1. Stomachi itaque imbecillitas nimiae attentionis ad studia, & lucubrationis vitiosum est productum, ex quo tanquam è scaturigine singulis partibus languor promanat, nam qualis chylus talis sanguis, ac exinde depravatus corporis habitus. Scitè propterea *Q. Serenus* stomachum totius corporis regem appellabat, cujus validus tenor omnia membra confirmandi vim habeat. Præ cæteris verò partibus, caput sedes Animæ, & Ars Minervæ graves persentit noxas; nam propter nervorum contentionem, & extasim quandam in altis contemplationibus, Luce animali destituuntur partes corporis, undè torpor, & segnities, ac eandem ob causam tardiori lapsu fluit sanguis per suos ductus, & naturalis totius corporis œconomia pervertitur. Multa igitur ab intensiori animi exercitatione in Literarum studio corpori consequuntur incommoda, rectè propterea ajebat *Plutarchus* in Libro de Pres. Salub. quod si corpus disceptet cum animo de damno dato, non fore, ut hic noxæ eximeretur. Quippè cum animus contentionibus, & studiis est intentus suis, abutitur corpore. *Plato* quoque

in *Timæo*, ajebat animum studiis intentum corpus implere languoribus, ut postea necesse sit studia omnino deferere. Innumera penè sunt incommoda, quæ affectatio nominis celebritatem adipiscendi in Literis valetudini infert, adeò, ut perdifficile sit eodem tempore assequi magnam famam, & bonam valetudinem; cum enim necesse sit ad assiduam librorum lectionem incumbere, interdum scribere, idque fieri nequeat sine continuatà ad plures horas sessione, vel statione, utroque modo corpus graves noxas persentiscit, in sessione enim propter compressionem, femorum, & crurum stupor consequitur, in statione musculi ob motum tonicum defatigantur, & in utroque situ sanguinis motus retardatur. Observatione dignum est, quòd Religiosi quidam cœtus, qui Literarum studio potissimùm sunt addicti, licèt alioquin civilem vitam ducant, ac alimentis boni succi alantur, omnes ferè sint macilenti, & melancholici, alii verò Religiosi Ordines ad pietatis studium, & cœlestium contemplationem intenti, vitæ austeritatem profitentes, licèt nudipedes, ac iisdem vestibus tam hyeme, quàm æstate obducti, ut plurimùm obesi sunt, valentes, & benè colorati. Cum itaque Principes valetudinis suæ studiosi esse debeant, non solum in sui gratiam, sed & aliorum, quibus præsunt, modicè & pro oblectamento studiis aliquot horas diei impendant, & si illis vigilandum est, id agant, ut subjecti securiùs dormiant, uti *Epaminondas* Dux Thebanorum, qui ut scribit *Plutarchus*, quæsitus cur noctu Urbis mœnia perlustraret, respondit se sobrium esse, & vigilare, quò reliquis liceret temulentos esse, ac dormire. Sic *Homerus* 2. *Iliadum*, *Jovem* finxit semper vigilantem dum cæteri Diæ altum dormirent.

Tum reliquos omnes, divosque hominesque tenebat

Per nox somnus, at insomnis Saturnius unus Pectore sollicitoolvebat.

Præterea observatum est, Principes, qui se totos sublimioribus scientiis comparandis devoverint, parùm fortunatos fuisse, ac non solum valetudini, sed etiam famæ, & estimationi

ffimationi injuriam fecisse, ut etiam interdum scommatibus, & dictis traducerentur. *Alphonsum Castellæ Regem*, cujus tabulæ Astronomicæ adhuc exstant, multis infortuniis vexatum fuisse Historiæ referunt, & cum in Planetarum motibus observandis totus esset, & præcipuè in Martis erroribus, errata sua in populorum regimine non satis observasse creditus est, quin eò impietatis etiam devenisse ajunt, ut Momi Lucianici ad instar opera divina carpere voluerit. *Julianum Augustum*, vulgò *Apostatam* dictum, in eloquentiæ studio, & omnigena eruditione inclaruisse, uti opera illius testantur, satis perspectum habemus, sed in quas superstitiones se dedit, & qualis fuerit illius exitus loquuntur Historiæ. *Henricus Octavus Angliæ Rex*, cui *Ludovicus Vives* commentarios in Librum *D. Augustini* de Civitate Dei dicavit, Literarum cultor fuit, & cum adversus *Lutherum* scripsisset, Catholicæ Fidei Defensoris titulum promeruit, ast in quos errores Regius ille Scriptor lapsus fuerit, sciunt omnes, ac ipsemet, si Scriptoribus adhibenda fides, dum animam ageret, omnia se perdidisse confessus est. *Jacobum Stuardum* primum magnæ Britanniæ Regem, quod in evolvendis libris ad Liturgiam spectantibus, ac Theologiæ studio esset nimis occupatus, qua in re adeò eminere se credidit, ut *Cardinali Bellarmino* litem moverit, publicis scriptis editis, nec sine acrimonia, & conviciis, quibus tamen responsionem non minùs doctam, quàm humanitatem, & reverentiam regi Nominis plenam *Bellarminus* reposuit, veluti Purpuratum Principem decebat in Religiosissimo Cœtu Patrum Societatis Jesu antea enutritum, Angli ipsi per contemptum Regem Theologum appellabant. *Antoninus Pius* Philosophi cognomentum est assecutus, sed nullum magnanimi Principis titulum promeruit, nulla militari expeditione suscepta, nimis facilis in puniendis criminibus, & toleranda *Fausfine* nota impudicitia. Principes igitur, qui impensius, quàm par est Literis se dedant, non rarò apud subjectos populos malè audiunt, tanquam nati potius ad claustra, quàm ad ca-

stra. Romulum, qui in illa temporum ruditate totum annum in decem menses non satis ritè digesserat, hoc carmine laudavit *Ovidius*:

Scilicet arma magis, quàm sidera Romule no-
ras,

Curaque finitimos vincere major erat.

Si tamen Principes polymathia delecter, & in quocumque scientiarum genere eruditionem paucò labore, & cum laude, quodque magis refert sine valetudinis damno assèqui, id illis erit perfacile, nimirum si Poëtas, Oratores, Philosophos, Mathematicos, Theologos alant, & succisivis horis atque etiam super cœnam, & prandium illos audiant variis de rebus differentes, ac ab illis ediscant, quæ multo studio, & lucubrationibus à mutis magistris, hoc est libris didicerint. Morem hujusmodi servavit *Franciscus Primus Galliarum Rex*, magnus Literarum Fautor, qui ut refert *Brayerinus* in sua Nuncupatoria ad Librum de Re Cibaria, dum cœnaret, ac pranderet, assidentes habebat in quocumque genere præstantiores Literatos, quod itidem facere consueverunt *Leo Decimus*, & *Clemens Septimus*, Pontifices Maximi de Medicea Familia, cui ex Regia Mæcenatis stirpe prognatæ jure quodam per traducem, peculiare fuit celebriores quosque in Re Literaria Viros quocumque tempore fovere, atque alere. Idem quoque observatum est in Principum *Estensium* Nobilissima Familia, quæ semper pro more habuit Aulam habere Doctissimis Viris plenam, quò factum, ut Celeberrimos Scriptores, ac Poëtas haberit, qui illorum facta posteritari commendarint, quales fuere *Areostus*, ac *Tassus*.

Poterunt itaque facili negotio Principes, in Philosophicis, Mathematicis, in experimentalis scientia, & in quocumque disciplinarum genere abstrusiorum rerum notitiam sibi comparare, Viros Eruditos colloquentes audiendo, vel mensis remotis, aut eo tempore, quo *Domitianus*, ut horas falleret, Mulcas sagittis confodiebat, sicque sine tortura intellectus, & bonæ valetudinis dispendio aliena frui insania, uti *Plinius* de iis dicere solebat, qui

qui novas *Ædes* construere volebant, sed ab aliis magnificè, & multa impensâ constructas parvo sibi comparabant. Mirum est, quantum se torqueant, & fatigent Philosophi, Mathematici, & rerum naturalium Scrutatores, in problematum quorundam solutione, ut plures noctes insomnes ducant, ac persæpè operam ludant. Voverat olim *Jovi Dionysius Syracusanus Coronam auream*, auriq; optimi massam Artifici dederat pro Corona construenda, at ille surrepta auri portione, argentum substituit, sensit Artificis dolum *Dionysius*, at quia Corona satis elegans erat, ac putabat Jovem Optimum Maximum illam, qualiscumque esset, benignè esse excepturum, passus non est eam infringi, & liquari, & aliam ex puro auro fabrefieri, at tamen peroptans scire quota portio esset argenti permixti, *Archimede* accersito, ab eo quæsit, ut ingenio suo perscrutaretur quantum mixturæ pro retento auro in Corona latitaret, quo audito ille attonitus, ac stupens abiit, se ipsum excrucians, quam ratione rem tam arduam posset pertingere, donec tandem cum in balneo esset, voti factus est compos, ex illo enim emergens ratiocinando ex uno in aliud progrediens, modum reperit, quo mechanico artificio, sciri posset quantum argenti auro suffectum fuisset, ac reperta proportionem, quam habet aurum in pondere ad argentum data paritate molis, magna cum sui laude *Dionysio* satisfecit. Hanc *Archimedis* inventionem versibus satis eleganter expressit *Q. Rhenmius Fannius*. Tam parvo igitur constat Principibus eruditio, quam magno privatis hominibus, qui sibi eam compararunt.

Magnum præterea ornamentum facili negotio sibi accerserent Principes, si præter Latinam Linguam, aliarum etiam, quæ in Europa usui sunt, peritiam acquirere studerent, quod facili negotio, atque etiam cum oblectamento obtinerent, si peritos homines in familiæ censu haberent, quibuscum horis quibusdam dici, animo curis vacuo, colloque-

rentur. *Mithridates Rex Ponti*, & Bithyniæ sua ætate magnæ admirationi fuit, nam, ut refert A. Gel. duarum & viginti gentium, quas sub ditione habebat, linguas percalluit, earumque omnium gentium viris nunquam per interpretem locutus est. In hanc rem factum oppidò curiosum, & memoratu dignum lubet referre, quod legitur apud *Lauventium Capellonium* in Libro Sermonum Variorum italico idiomate conscripto, Libro 2. Cap. 1. Cùm Bononiæ esset *Carolus V. Imperator*, ut à *Clemente VII. Pontifice* Imperii Coronam susciperet, *Franciscus Sfortia* Dux Mediolani, qui perduellionis apud Imperatorem fuerat accusatus, quòd cùm Gallorum Rege secretò conspiraret, impetrato à Cæsare, faventibus Legatis Venetis, Diplomate, seu salvo conducto, ut vocant, *Bononiam* venit, ut objecta crimina dilueret. Is ergo, ubi ad Cæsarem datus accessus, præstitis debitis obsequiis, Diploma è sinu extractum illi obtulit inquit, illo ampliùs sibi opus non esse, dum hujusmodi præsidium quæxivisset, non quòd Cæsaris æquitati, aut innocentiae suæ diffideret, sed ut à Cæsareis ministris sibi nimis infensis caveret; ubi autem fidei, & devotionis suæ erga Sacrum Romanum Imperium testimonia, & experimenta adferre cœpit, *Antonius de Leva*, natione Hispanus, qui tunc aderat, lingua Hispanica Sfortiam Italico sermone loquentem vehementer interpellabat, ut Sfortia Orationis suæ filum prosequi non posset; quare hic cognito Hispani ministri Artificio, lingua Germanica loqui cœpit, quam cùm non calleret alter, silere coactus est, non sine tamen indignatione, quam celare non poterat, sic Sfortia commode apud Cæsarem à criminum suspitione fidem suam liberavit; Imperator autem commendata generosi Principis prudentia, & sagacitate, Mediolanensis Ducatus dominatum, *Sfortia* restituit, & confirmavit, reclamante licet *Antonio de Leva*, qui asseribat, Mediolanensem Ditionem, pluris faciendam, quam totam Hispaniam.

CAPUT XI.

Quale esse debeat in senili ætate Valetudinis regimen.

SAnum profectò consilium est, sanitatem, qua sola felices à miseris dignoscuntur, quanta fieri potest diligentia, quocumque tempore custodire, aut in senili ætate potissimum id agere saluberrimum est: Juvenilis enim, ac Virilis ætas, causis quæ ab extrinseco proficiuntur, faciliè obsistunt, aut non ita senes, qui ut veteres fagi ad quoscumque ventorum flatus facili negotio concidunt. Sicuti ergo quisque, ubi canitiem accedere cognoscit, rectè sibi prospiciet, si valetudinis suæ meliorem quàm antea curam habere incipiat, ita Princeps, cui ad senectutem vergenti gravior semper curarum moles incumbit, alteram vivendi rationem instituat necesse est, ut feliciore sorte mortalitatem vitæ hujus exuat; Senectus, cujus propria est ingenii maturitas, si adjunctam habeat sanitatem, verus vitæ fructus dici meretur.

Primò itaque talis diæta erit instituenda, quæ lampadem vitalem sustentet, non obruat; cum ergo senectus pueritiæ sit opposita, diversa ratione est procedendum, in puerili enim ætate cum in dies calor, & robur vegetior, ac robustior fiat, oportet sensim alimentum augere, in senili verò, ubi languidior est vitalis ignis, & stomachi fermentum infractum, alimoniam imminuere necesse est, id tamen intelligendum velim de primo senio, nam in postremo senes ætate confecti, ut ait *Galenus* Com. Aphor. 13. 1. Sect. *Tale quid patiuntur, quale lucernis penè exstinctis accidit, quæ continuam exigunt olei suffectionem, multam autem, & cumulatam nequeunt sustinere.* Parciori itaque victu utatur, & simpliciori quoque, desuescat enim oportet Princeps à multiplici ciborum varietate, & conditura, quæ Principum mensis familiaris est, alimenta sint boni succi, promptæ coctionis, & quæ alvo faciliè secedant, laudantur carnes, quæ ut superius dictum, ad stateram sunt minus graves,

uti Vervæcis, Pullorum, & aliorum volatiliū; cum varia sint temperamenta, & senectus multam habeat latitudinem, cibi mensura determinari nequit. Satis autem alimentum fuisse sumptum dignosci poterit, si distensio & gravitas in stomacho non persentiat, si faciles sint somni, si corpus benè alatur. Jejunium à senibus faciliè perferri scripsit *Hippocrates*. Hinc nonnulli monositiam, hoc est unicam comestionem laudant in primo senio, at satius est bis in die comedere, quàm semel plus quàm par est stomachum onerare, citius enim senescere, scripsit *Hippocrates*, eos, qui unicæ comestioni assueverint. Quoniam, ut plurimum in magnis culinis, ubi multitudo est coquorum ad mensas lautè instruendas insudantium, non tam ritè uti opus esset coqui, ac parari possunt epulæ, ut vitium aliquod in coctione ab igne, sive violento, sive nimis lento non referant, Principi seniori jam factò esset valdè conducibile suum habere coquum, cui nullum aliud munus incumberet, quàm ut Domino suo summa patientia, & attentione fercula pararet, non solum, ut Palato sapiant, sed ut prosint, habita per experientiam hujusmodi cognitione. Rectè quidem in hanc rem *Martialis*:

*Non satis est Ars sola Coquo, servire Palato,
Namque Coquus Domini debet habere gulam.*

Præter multa incommoda, quæ secum adfert Senectus, non exiguæ molestiæ est alvi adstrictio senili ætati propria, & familiaris, eoque magis Principibus, cum senes fieri incipiant, propter vitam minùs exercitam, quàm soleant cæteri homines, cum multum conferat ad alvum facilem egestionibus reddendam quotidianus, & conveniens corporis motus. Neque præter rationem est senes huic incommodo obnoxios esse opposito prorsus modo quo pueri, & juvenes, quibus ut plurimum solutior est alvus; in senectute etenim

nim partes omnes siccescunt, ut membranæ ipsæ obrigescant, & cartilagineæ fiant, ac contractilitatem, & distractilitatem, quarum ope fiunt excretiones, amittant. Ut alvus itaque mollior reddatur, cibariis potius ad id aptis, quàm medicamentis agendum, uti superius est dictum. *In alimento Medicina bonum*, aiebat *Hippocrates*, medicamenta etenim frequenter sumpta, præter malum habitum, quem inducunt, ventrem in dies adstrictiorem reddunt. Alvus itaque mollis servanda, ea cautione tamen, ne plus quàm par est solutior reddatur, ex his enim duobus extremis tolerabilior est alvi adstrictio, quàm ejusdem solutio, præsertim in senili ætate. Refert *Martinus Lister* in suis commentariis supra *Sanctorii* Staticam, senem se novisse sibi amicissimum 86. annos agentem, qui sanus, & satis liberaliter comedens, ex plurimis annis semel tantum in septimana, & interdum etiam ad quatuordecim dies dejiciebat. Quoad potum, vinum dulce defæcatum, ex uvis maturis, & perfectioribus factum ad vitam sanam, & longævitatē erit accommodum. Sicut autem in pueris debet esse vinum tenue, ac dilutum, ita in senibus meracius, hyeme præsertim. Dediscat quoque oportet nivis usum, qua per æstatem Principum mensæ carere nequeunt, satis sit in summo æstu, si vinum bibat aqua modicè perfrigeratum, hyeme autem si non ad ignem, saltem in loco tepido detentum; nulla enim ratio apparet quomodo frigida potio illi conferre possit, cui frigent effluviæ in corpore vires. Frigidum, ut ait *Philosophus*, non ingreditur opera naturæ, nisi per accidens, caloris excessum temperando, sapere propterea didicerunt etiam juvenes, qui fumantes potiones Chocolate, Caffè, Theforbillando assumunt, quæ in senili ætate eò magis convenient.

Quotidie corpora exercere non minùs necessarium est, quàm ipsum alimentum, & forsan Principibus in ætate senili magis convenit, quàm juvenili, ad corporis perspiratum conservandum adeò necessarium; in juventute siquidem, ubi calor viget, & mol-

lior est textura, facilius est difflatio, in senectute verò, quæ comitem habet siccitatem, & cutem strigosam, difficilior. Nihil est autem, quòd insensiles aporrhias magis promoveat, quàm corporis motus, in quo videmus faciem rubescere, venas inflari, & cutim incallescere, sique motus sit fortior sudorem erumpere, bonum itaque erit, si modicè se exerceat, sub tecto potius, quàm in loco aprico per hyemem, cavendo quantum fieri possit à flatibus aquilonaribus, qui cutis poros adstringunt. Ad obtinendum facilem perspiratum, præter exercitium corporis, non parùm conferent molles frictiones cum oleo amygdalarum dulcium, ad laxandas cutis fibras aliquando nimis intentas, glandularum poros obstruentes. *Melle intus, oleo foris*, dictum satis vulgatum, quo pacto *Democritus* longævitatē assècutum se dixit, in senectute siquidem nihil magis timendum, quàm siccitas, & cutis stipatio, quare molli, & blanda frictione conservatur necessaria illa transpiratio, qua diminuta præstò sunt catharri, in pectus, & alias partes. In hunc finem quoque aptis vestibus muniendum erit corpus ab aëris injuriis, & capitis præcipua cura habenda, si capillis sit denudatum.

Equidem hisce temporibus comæ adscititiæ usus adeò inolevit, ut pauci videantur senes, nec ullus ferè sit Princeps ætate provectus, qui canitiem alienis capillis non obtegat, & frequenti barbæ rasura juventæ decorem non præseferat, quod sanè laudandum; nam præterquàm quòd calorem foveat hyeme potissimum, quod senibus infestum est, id etiam efficiunt, quòd Principes hoc pacto sibi magnam animi hilaritatem conciliant, dum in speculo ætatis injurias non vident. Priscis temporibus, quibus capita non velabant, calvitiam homines iniquè ferebant, timentes ne cæteris forent irrisui. *Julio Cæsari* adeò probrosa erat calvities, ut illam incipientem occultare satageret, capillos à vertice revocando, nullum propterea honorem à Senatu libentiùs acceperit, quàm jus laureæ coronæ perpetuò gestandæ. Mirari subit quomodo omnes

omnes ferè *Suetonii* Cæsares, hac deformitate laborarint, uti *Augustus*, *Tiberius*, *Caligula*, *Otho*, *Domitianus*, quem propter scævitiem *Neronem* calvum per contemptum appellabant, unde *Ausonius*:

. . . quem calvum dixit sua Roma *Neronem*.

A solo calvitici nomine ita offendebarur iste, ut si apud illum c. isalicui calvitium pro joco, vel jurgio objectum esset, pro capitali crimine haberetur. Apud *Judeos* quoque, ut ex *Sacra Historia*, habemus, calvities in contumeliam trahebatur, quam ob causam *Eliseum Prophetam*, ut ex 4. Reg. Cap. 2, subsannantes pueri vociferabantur, *ascende calve*, *ascende calve*, quibus ille indignatus maledixit, & mala imprecatus est, undè paulò post quadraginta duo ex iis miserè discripti fuere. Adeo deformis quocumque loco, & tempore inter homines habita est calvities, ut nemo non illam obtegere satagat, rectè propterea *Ovidius*:

Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus,

Et sine fronde arbor, & sine crine caput.

Quoniam igitur fugaces anni senum capitibus tale præsidium, & decus surripiunt, quales sunt capilli, Ars naturæ imitatrix senili ætati benè consuluit, comas adscititias tam elegantes construendo, quæ præter beneficium venerationem conciliant. Neque dubitari licet, quin ficta hujusmodi capillamenta, præter elegantiam multæ sint salubritatis, dum passim videre est Medicos ætate graves, & filicernio jam proximos, non ut olim nudo vertice, & proluxa barba famam sibi aucupantes, sed imberbes, & capillatos in publicum procedere ad ægros invisendos, & dissertationes ad Exedris habendas. Nisi ergo aliqua particularis affectio adsit, veluti Cephalalgia, & oculorum lippitudo, cum interdum existant, qui nec pileolum sericeum perferre queant, nostrorum temporum consuetudo tales comas ex alienis capillis gestandi invaluit. *Carolus V. Imperator*, cum in Italiam venisset, Imperii Coronam à *Summo Pontifice Clemente Septimo* Bononiæ susceptu-

rus, ob gravem capitis dolorem nativam comam satis elegantem sibi abscindi jussit, quem Aulæ primores ridenda assentatione imitati sunt, dum comis, quas magno studio aluerant depositis, tonsi omnes Cæsari spectandos sese præbuere.

Aulæ quoque morem somnum captandi cum nox medium iter confecerit, & Solem salutandi, *minimas cum fecerit umbræ* ejurare, Principi seniori jam factò salubre consilium erit; tempestivè igitur cibum capiat, nec post cœnam quicquam, quod mentem distrahat, & implicet, sibi deferri patiat, more *Augusti*, qui post cœnam nihil scribere, nec legere volebat, ut quantumliceret animo curis vacuo somno indulgeret, qui senibus maxime necessarius est, quam ulli ætati, ut omnes perficiantur coctiones, & corporis siccitati consulatur, dum somno, & quiete corpora pinguescunt; somnum autem capiat hyemali tempore præsertim in cubiculo ad meridiem posito, ut vitales Solis radios excipiat. Negotia itaque, quæ magis urgeant, diurno tempore expedire studeat, & minori, quæ licet molestia supplicantium necessitates, ac preces audiat; non levi quippe incommodo, ac tædio solet esse Principibus quotidie ferè unumquemque audire, & verborum lenitate dimittere, ita ut ab hoc munere non debeat, nisi defatigatus. Egregium sanè est, & memoratu dignum, quòd de *Theodorico Gothorum Rege* refert *Sidonius Apollinaris*: *Audit plurima, pauca loquitur.* *Augustus* quoque, ne se multo sermone fatigaret, pro more habebat nutus adhibere, cum à servis aliquid vellet, sic ad *Liviam* Conjugem codicillos mittebat, *Suetonio* Auctore. Ad valetudinis quoque tutelam symbolum suum conferent varia oblectamenta, sed talia, quæ Principem ætate gravem magis deceant, qualia sunt adesse publicis Literatorum Academicis, Philosophicis disputationibus, scenicis operibus, hastiludiis, choreis etiam, interdum juvenes cum puellis decorè saltantes ad spectando. Nonnulli propterea in senectute commendant consuetudinem, & colloquia habere cum juvenibus, ut occulto quodam

spirituum consortio seniorum mens recreetur. Observatum est, senes, qui juvenum frequenti consuetudine oblectati fuerint, ut plurimum longævos fuisse, ut ferunt de *Pythagora*, *Isocrate*, *Gorgia*, & Rhetorum classe, qui in Scholis auditores habebant juvenculos disci-

pulos, ad centesimum usque annum vitæ lineam produxere. Postremò id unum Principes monere lubet, ut si in senectute bona valetudine gaudere velint, Juvenes vitam sobriè traducant; *intemperantia enim in juventute, senectuti bellum indicit.*

CAPUT XII.

De nimia obesitate, & corpulentia Principibus non minùs insalubri, quàm indecora.

SI verum est quòd dici consuevit, esse modum in rebus, & certos fines, quos ultra citraque rectum nequeat consistere, in studio sanitatis id verissimum esse deprehenditur, ubi enim sanitas modum excesserit, si ita loqui licet, hoc est si ad eum exiam, & summum bonitatis apicem devenerit, maximè periclitatur, & ex improvìso graviori lapsu in præceps ruit, qualis observatio satis frequens erat priscis temporibus, cum gymnasticæ studium vigeat, ac præsertim in athleticis corporibus, in quorum gratiam tertium Aphorismum conscripsit *Hippocrates*; nostra quoque ætate non rarò contingit eos videre, qui ad summam corpulentiam devenerint, subita morte oppetere; commune scilicet eorum est fatum, quæ summam amplitudinem attigerint, ut magnitudine sua laborent, & viribus pereant suis, ut de Romano Imperio scriptum legimus, siquidem *magnarum, inflata crepant.* Huic infortunio obnoxiam esse nimiam corpulentiam satis constat, quam secundum duas tantum dimensiones, latitudinem scilicet, & profunditatem, cum quis debitam longitudinem acquisiverit, fieri manifestum est. In corporibus perfectè sanis, in temperamento sanguineo, rarò autem in temperamento melancholico & bilioso observatur hoc vitium; est itaque nimia corpulentia, & obesitas boni alioquin, & laudabilis habitus vitiosum productum, ex parum cauto victus regimine. Facilius autem in temperamento sanguineo, quod medium à Medicis dicitur, & cæteris præstat, quàm in reliquis, quæ ab hoc recedunt, nimia corpulentia contingit, quàm in aliis temperamentis, ut

in melancholico, & bilioso, in quibus adest venarum latitudo, in temperamento enim sanguineo, succus nutritius dulcis, & butyrosus, carnibus & membranis faciliè apponitur, quod in temperamento bilioso, & melancholico non evenit, sanguis enim copiosus abundans multas habet particulâs acres amaras, quæ non tam faciliè in alimoniam cedunt, imò pinguedinem potius dissolvunt, & extenuant, quod pariter efficit temperamentum melancholicum atrabile, in quibus adest venarum latitudo, quæ in corporibus gracilibus potissimum observatur. Locus est *Hippocratis* 3. in 6. Epid. ubi graciles, venosos, iracundos, & epiphlebos appellat, sic pariter *Galenus* in commento Aphorismi 44. Sectionis 2. & in 6. 4. hanc venarum latitudinem cum gracilitate observat, venarum autem angustiam in crassis admodum corporibus.

Qui ergo temperamentum hujusmodi sortiti sunt, sive à primordiis, sive adscititium, ad nimiam corpulentiam magis sunt dispositi, quàm reliqui homines; non negarim tamen mutatione victus, ætatis & loci, posse etiam à gracilitate ad corpulentiam transitum fieri, cum interdum comperti fuerint Juvenes valde graciles, qui in ætate inclinante remissis laboribus, otio, & pleniori victui indulgentes, obesi facti fuerint, quod passim in his animalibus observatur, quæ licet gracilia & emaciata, saginantur, ut boves in stabulis continuò detenti, & aves altilis in aviariis. De nimia corpulentia, & obesitate, & quomodo fiat, præter *Hippocratem*, *Avicennam*, *Galenum*, aliosque successivè,

cessivè, recentiores quoque satis fusè egerunt, quos inter egregiè & cumulatè *Etmul-lerus* in suis Dissertationibus exponit, quomodo interdum fiat nimia pinguedo, & nimia carnositas, ut hac in re non sit quod quis ampliùs desideret circa modum, & causam, tum circa remedia, quæ ad nimiam corpulentiam tollendam conducant.

Nimix autem corpulentix, & obesitati magis obnoxii sunt Principes præ cæteris hominibus, tum ob ciborum boni succi quotidianum usum, tum ob illorum corpora minùs exercitata, & vitam inter otium, & Aulæ delicias traductam, ac præsertim si accedat temperamentum sanguineum cum pituitæ subdominio, ut vocant, stomacho satis firmo & valente, eoque si ad id vitium aliqua hæreditaria dispositio præexistat. In quibusdam etenim Principum Familiis observatur diathesis ista, & proclivitas ad pinguescendum, per seminalia principia in posterios propagata. Cautum itaque oportet hac in re esse Principem, licet sanum & valentem, quamvis enim se robustum sentiat, gaudeatque dum videt speciosiores, & coloratiorem esse, suspecta habere debet sua bona uti monebat *Celsus*; facili enim subrepat vasorum plenitudo, & obesitas, accrescentibus in dies carnibus, & membranis pingui, & gelatinosa materia, qua saturata est tota massa sanguinea. Cautum pariter oportet esse Archiatrum, nam cum quotidie Principem suum solitus sit invisere, persæpè non advertit augescentem corporis molem, donec sensibilior facta non fuerit, cui postea propriis remediis tam facili succurri non possit. Ubi ergo gentilitia sit affectio, & indicia pinguescentiæ corporis se prodant, cujus manifesta argumenta ex Statica *Sanctorii* obtineri poterunt, propter pondus adauctum, Medicus Principem suum moneat de huiusmodi affectu sensim, & sine sensu subeunte, ac doceat, quæ incommoda, quæ pericula nimiam corpulentiam comitentur, & quam difficili negotio tollatur ubi advenerit, varia exempla Principum aliorumque hominum nobiliorum præsertim, cum perrarò, & mon-

stro par sit corpulentiam intueri in rusticana gente, in artificibus, nisi forsan aliquando in iis, qui sedentariam artem exercent, quales sunt futores, & alii huiusce generis.

Nimia quoque corpulentia pulchros alioquin homines deformes facit & ingratos, unde mulieres speciosæ, & elegantes, si ad nimiam pinguedinem deveniant, multum de sua speciositate deperdunt, & hominibus parum gratæ, ac præsertim si pinguedo carnositati prævaleat. In hanc rem eleganter lussit *Martialis* Lib. II.

*Habere amicam nolo, Flace subtilem,
Cujus lacertos anuli mei cingant,
Sed idem amicam nolo mille librarum,
Carnarius sum, pinguarius non sum.*

Quædam tamen gentes existant, quibus volupe est mulieres habere præpingues, & mammosas, veluti refert *P. Alpinus* in Libro de Medicina Ægyptiorum, in qua regione Ars, & modus corpora balneo, frictione pinguescendi maximè colitur, idcirco inibi fœminæ pinguissimæ ad Europæorum nauseam reperiuntur. Non levia quoque sunt pericula, quæ nimiam corpulentiam, & obesitatem non rarò consequuntur, veluti subitaneæ mortes; ex nimia enim humorum copia strangulatur calor innatus, & ob venarum angustiam, circularis sanguinis motus, in quo vita consistit, ex improvise sistitur. Hinc est, quod obesi perrarò longævitate gaudeant, satis vulgatum est illud *Hippocratis* 7. Aphor. *Qui crasso admodum sunt corpore, citius intereunt, quam graciles.* In Athletis, ubi ad summum bonitatis devenissent, credidere Antiqui subitas mortes contingere, eò quia cum in melius non possent proficere, necessum foret ut in deterius deciderent; ast vera & germana ratio est, quia arteriæ non habeant in quod sanguinem refundant, cum spatia omnia sint plena carne, & pinguedine, quæ radices, & extremitates quoque venarum comprimendo, elutriationem impediant, accedente verò ex cibis novo succo nutritio, ventriculi cordis ita opplentur, ut nequeant contrungi, unde Lipothymia, Syncope, ac mors tandem subsequitur. Anhe-

loſi præterea, ac ſuſpirioſi eſſe ſolent nimis corpulenti, & ad quemcumque motum inepti ob ſpiritus animales non ita faciles, ad muſculorum fibras inflandas, compreſſis & ſepultis nervis in multa pinguedine, veternoſi ſimiliter torpentes ſunt, & ad actiones animales minùs prompti, ad ratiocinium, prudentiam, & deliberationem minùs apti, quæ ſi in Principe contingant, quantum de veneratione apud populos illi decedit? *Lux ſicca, anima ſapientiſſima*, aiebat *Heraclitus*, qualis autem eſt ſanguis, tales ſunt ſpiritus, qui dicuntur lux animæ, ſanguis in huiusmodi corporibus multa pinguedine ſaturatus eſt, undè ſpiritus, qui ex illo gignuntur, lucidi, ac ætherei eſſe non poſſunt. His addendum homines obefos infœcundos eſſe, ut plurimum teſte *Plutarcho* 2. Quæſt. Con. ob molem enim corpoream minùs apti ſunt ad venerem palæſtram, præterea in iis genitura frigidior, & mollior eſt, in gracilibus, in quibus ſalium copia major eſt, major quoque deprehenditur ſalacitas, & fœcunditas. Mulieres, quæ nimis craſſæ ſunt, concipere non poſſunt, eò quia omentum os uteri illis comprimat, ſcripſit *Hippocrates* 5. Aph. ſed frequens autopſia oſtendit, omentum perrarè infra umbilicum extendi, ita ut ſterilitas ab alia cauſa ortum habeat, à nimia ſcilicet pinguedine, quæ uteri membranis adhæreat, ac impedimento ſit, ne aura ſeminalis maſculina ovarium ſubeat, ad illud fœcundandum. Sicuti in fœminis nimia craſſities illas ſteriles facit, ita in hominibus nimis obefis, nimia pinguedo illos infœcundos reddit. Principibus autem optabile eſſe debet, liberos habere, & ſucceſſores, quibus tradant Imperii habenas, ſicuti nihil eſt, quod ſubditos mœrore magis afficiat, quàm Principis ſui orbitatem videre, norunt enim quales turbæ interdum excitentur, ubi Principatus ad agnatos, eòque magis ſi ad externos tranſeat, multorum animis ſub novo Principe ad ſpem melioris fortunæ erectis, cujus rei plena ſunt hiftoriarum monumenta.

Præterea obefitas Principem ſubditis ſuis inviſum, & odioſum reddit, & cum in pu-

blicum procedit, ipſum tacitè irrident, ac ſugillant, à populis enim notantur non minùs corporis, quàm animi vitia, ut hanc ob cauſam variis cognominibus ſoleant appellari, ſic in *Caligula*, & *Germanico* crurum gracilitatem, in *Julio Cæſare*, & *Auguſto* calvitium ſcommatibus illudebant, gaudent enim, & geſtiunt populi, dum in generoſo Principe elegantiam, & decoram ſpeciem adſpectant,

Gratior & pulchro veniens in corpore Virtus,

ex adverſo deformitas cum ignavia deſpicatui eſt. *Sanctium in Hispania Regem*, vulgò craſſum dictum, ob corporis craſſitudinem, hiftoriæ referunt cogitaſſe de abdicatione à Regno, cum ſciret ſe ob huiusmodi corporis vitium populis ſuis inviſum eſſe, ac propterea *Navariæ Regem* adiſſe, ut ab illius Medico curaretur, ac voti compotem factum, ad ſuos rediſſe, & magna lætitia ac plauſu receptum.

Difficilis curationis in omnibus eſt nimia obefitas, & corpulentia, in principibus tamen longè difficilior, de hoc enim affectu aſſeri poteſt, quod de hydrope ſcripſit *Celſus*, quem dixit curari faciùs in ſervis, quàm in liberis, quibus noxia libertas eſt; ſi ergo in quibuſdam curationem admittit corpulentia, non tam facilè ſuſcipiet in Principibus, quibus noxia ſumma poteſtas eſt, cum enim morbus hic famem, ſitim, longam patientiam, & mille alia tædia deſideret, non tam facilè illis ſuccurri poteſt. Ne igitur ad hanc calamitatem deveniat Princeps, præcavenda eſt pernicioſa iſthæc, quàm indecora affectio, & Medicus ſollicitus eſſe debet, ut venienti morbo occurrat. Remedia igitur, quæ ut plurimum ad curationem conducunt, eadem ad præſervationem quoque erunt in uſum revocanda. Conveniens itaque diæta, & rectus uſus rerum non naturalium primas tenebunt. Primò igitur quantum conſuetis cibis detrahendum, tantumdem exercitationi corporis erit adjiciendum, proportionem itaque majoris inæqualitatis debet habere exercitatio ad ciborum aſſumptionem, ut in hoc caſu

casu succrescenti pinguedini obviam eatur. Exercitia erunt eadem quæ superius fuerunt memorata, equitatio, inambulatio, venatus, ludus parvæ pilæ, & alia hujusmodi; frictiones quoque, sed fortiores & sicciores ad extenuationem conferunt; frictiones contrarias vires habere scripsit *Hippocrates* in Libr. de Chirurg. Off. *Frictio multa minuit, moderata crassescit*, qua de re eleganter *Celsus* Libro 2. hisce verbis, *Frictione, si vehemens sit duratur corpus, si lenis mollietur, si multa minuitur, si modica impletur*. Alimenta verò pauciora, ac non solum tenuia, sed etiam quæ extenuandi vim habeant; cavendum ergo à pinguibus oleosis, summatim à cibis euchymis, qui ad sanguinem in copia uberiori multiplicandum faciunt, convenient itaque alimenta acria falsa, quæ pinguedinem absumunt & liquent. Multos ad nimiam corpulentiam evectos, solius aceti usu sarcinam illam deposuisse, & macilentos factos fuisse, historiarum referunt, quale exemplum habemus in *Famiano Strada* de *Chiapino Vitellio*, sic videmus homines, qui acidis delectantur, aut in quibus abundat acidum, quales sunt hypochondriaci, & scorbutici, strigosos esse. Somno quoque detrahendum aliquid, & vigiliis addendum, propterea usui erit decoctum herbæ The, quæ vi exsiccandi, & vigilias inducendi pollere creditur, somno enim pinguescunt corpora, hyeme præsertim, vigiliis autem macrescunt, æstate potissimum. Purgationes quoque institui

possunt vere & hyeme, & quantum fieri poterit alvus solutior servanda. Non alienum quoque erit aliquando vomitum ciere ad pituitosos succos, quibus aqualiculus oneratur evacuandos. *Hippocrates* in Libr. de Salubri Diæta, de Curandis Obesis, hæc habet verba: *Quicumque homines crassi, ac pingues sunt, jejuni vomant à cursu aut ambulatione citata juxta meridiem. Sit autem hemina dimidia hyssopi, in aquæ congio contriti, atque hoc ebibat affuso aceto, & adjecto sale quò jucundius evadat. Bibat autem primum sensim, ac lentius, postea amplius, & citius; amara quippè, ac falsa, acria, apta sunt ad sanguinis dulcioris crasim invertendam, ac præsertim acida, quæ licet ex sui natura appetitum exacuant, succostamen nutritios ineptos reddunt, ut carnibus, & membranis apponantur; sic experimur carnes pullorum, aliorumque animalium aceto maceratas exiguum nutrimentum suggerere. Unicam in die comestionem laudant nonnulli, illam tamen improbat *Hippocrates*, ait enim homines citius senescere. Vidi ego olim Nobilem Virum, qui ut nimiam pinguedinem castigaret semel tantum in die, & perparcè cibo utebatur, ast brevi tempore ad talem virium imbecillitatem cum difficili anhelitu devenit, ut paucos post annos obierit. Pro potu laudatur vinum oligophorum, à vinis autem generosis, & præsertim dulcibus cavendum, acidula verò, & diuretica erunt utiliora.*

CAPUT XIII.

De Præservatione à quibusdam morbis, quibus magis obnoxii sunt Principes.

Quemadmodum ætates, temperamenta, anni tempora, & regiones suos habent peculiares morbos, ita & vitæ conditio, quam quisque sortitus est, aut sibi delegit, suis obnoxia est morbis, uti videre est, in iis, qui Artes quasdam exercent, qua de re egi in meo Tractatu de Morbis Artificum. Arthritis, Calculosa passio, & Colica, tres sunt Affectus, seu potius tortores, qui in or-

dine Procerum, ac in Principibus præsertim tyrannidem suam exercent, quales affectus multam habent inter se cognationem, ut non raro in eadem persona mixtum imperium obtineant. Quidam Literatus calculosa passione laborans, apud *Beverovicium* de Cal. Ren. & Vess. ad amicum scribens podagra tentari solitum, illum Cognatum vocabat, eò quòd duabus sororibus, podagræ nimirum & Arthritidi

thritidi ambo nuplissent, imò interdum fieri, ut uxor unius ad alterum sine adulterii suspitione accederet. Ex eadem materia, succo scilicet putrescente, quem suggerunt alimenta, è vasis sanguineis in articulos, & Renum substantiam refuso, sicuti etiam ab eadem causa efficiente, acido nimirum tartaream materiam coagulante, arthritidem, & lithiasim fieri, communis ferè est Scriptorum consensio, ut hic locum habeat illud *Hippocratis* in Libro de Flatib. *Morborum omnium unus & idem est modus, locus verò ipse eorum differentiam facit.* Colica similiter, quæ ab acido, intestinorum membranas pungente, potius quàm à flatu distendente fit, multam cum prædictis affectibus habet affinitatem, imò persæpè observatum est, colicam transire in arthritidem, & arthritidem in colicam. Locus est egregius *Hippocratis* in Libro de Humoribus, hisce verbis: *Cui intestinum in dextra parte dolebat, & articulari morbo correptus est, quietior erat, postquam autem hic curatus fuit, magis dolebat, quam sententiam pariter repetit 4. in 6. Epid.*

Congeneres itaque esse hos memoratos affectus, sat manifestum est, ac Nobiles Viros, & Principes potissimum illis infestari, varias quidem ob causas, nimirum ob intemperantiam in victu, & vitam desidiosam, sed potissimum ob vina meraciora, quibus se proluunt; quare non immeritò Poëtæ, Bacchum Podagræ Parentem, & Venerem Matrem finxere. Profectò cum in vinis generosioribus multum insit materiæ tartareæ, & acidi volatilis, hoc est totum illud, quod ad lithiasis, & arthritidis genesim requiritur, mirum non est, si ex continuo, & immodico illorum usu, renibus ob vasorum angustiam, & articulis quoque multum materiæ lapidificæ affigatur, & concreseat, undè est, quod egregii vini potiores, calculo renum, & arthriticis doloribus, malè mulctari soleant, sic de *Ennio* Poëta scripsit *Q. Sere-nus*:

*Ennius ipse Pater, dum pocula siccant iniqua,
Hoc vitio tales fertur meruisse dolores.*
Frequens observatio est, podagram, & ne-

phritidem, labem hæreditariam esse, quæ ad longum tempus in familiis perseverat, ac potissimum in Principibus, quibus commoda omnia, & incitamenta suppetunt ad vitam minùs sobriè agendam, illis propterea, quàm cæteris magis familiares sunt tales affectus, dum eodem penè vitæ genere utuntur, quo Parentes ipsorum usi fuerint.

Quoniam autem hic agitur de parte præservatrice, non de curatrice, Archiatri munus erit Principem suum monere, ut hospites hujusmodi tam infestos, ab Aula quantum possit arceat, ubi enim semel fuerint admissi, ac ad aliquod tempus enutriti, non tam facilè postea erit illos dimittere, nec adeò tutum, podagram præsertim, cujus violenta expulsio, graviores morbos solet accersere. Jus quidem habent Principes, ut à suis Medicis ab hujusmodi affectibus præservationem exigant, nequaquam verò curationem, sunt enim de illorum genere, qui, ut aiebat *Hippocrates*, cum ægro commoriantur, & quò magis veterascunt eò magis desæviunt. Sic calculosus quidam apud laudatum *Beverovicium*, senex jam factus, de suo statu sic conquerebatur: *Fœminæ sterilescunt ætate, me senectus fecundior reddidit, aut enim pario, aut parturio, quod si parum favente Lucina niti cœpero, actum de me puta.*

Ad obtinendam igitur prophylacticen, convenienti diætâ, & recto rerum non naturalium usu erit procedendum, talia itaque sint alimenta, quæ, si corpus sit benè constitutum, alant quidem, sed non impleant, nec extenuent, habita semper ratione ad ætatem, anni tempus & consuetudinem quoque, nam si antea plenior fuerit victus, & multiplex, ad parcioris & simplicioris victum paulatim erit transeundum. A crassioribus cibis, & difficilis coctionis, de quibus actum est superius, in primis cavendum, ubi enim stomachus à munere suo aberraverit, iusta & conveniens partium crassiorum chyli secretio in intestinis fieri nequit, undè sequitur, quod partes impuriore, quæ per alvum erant secernendæ, per lacteas in massam sanguineam irrepant, & renibus ac articulis materiam mor-

morbificam suggerant. Quoniam autem nihil est, quod Principum mentes magis exhilaret, quam fructuum diversi generis elegans apparatus, cavendum præcipue ab acidis, & immaturis, & qui ortum habuerint in collibus & locis saxosis, multum enim tartarei succi continent, ut in quibusdam ex iis, veluti in pyris granula quædam saxosa in ipsa masticatione observentur. *Tachenius* in Lib. de Morb. Princip. Pod. esum pomorum improbat, ob eorum facilem, ad acidum conversionem, & putrescentiam. De pomis hæc habet verba *Hippocrates* 3. de Diæta n. 5. *Poma fortiora sunt, quam pro humana natura, melius est igitur à pomis abstinere; revera uti observat Martianus* in hujus loci commento, poma nisi cum reliquis cibis benè commansa fuerint, & benè permixta, in stomacho ægrè coquantur, & qualia fuerint assumpta egeruntur.

Quoad potum, à vinis meracioribus abstinendum, ut quæ in sinu suo multum tartari recondant, qualia sunt quæ è locis petrosis habentur, illa enim potius convenient, quæ camporum planities subministrat, & sacco percolantur, uti superius diximus, erunt aptiora, ut quæ tartari exiguum portionem habeant. A vinis quoque tenuioribus cavendum, error enim non levis persæpè ab illis, qui podagra, & nephritide tentantur, committi solet, nam cum timeant usum vini generosioris, putant sibi licere vina tenuia, quantum volunt bibere, quod in podagra *Joannes Crato* damnabat Lib. 2. Conf. *Helmontius* in Volupe Viv. *Et mullerus* de Vegetab. & alii qui vina tenuia improbant, quæ acidum multiplicando, colicos dolores, nephriticos, & arthriticos apta sint producere; præstabit igitur modico vino uti generoso, sed aqua diluto, quam vinis tenuibus, & acidis, quæ cum diuretica sint, hoc nomine suspecta esse debent, humores enim ad eam partem, quam præservare volumus, velle deducere, sanum profectò consilium non est. Non minor quoque cautio adhibenda circa usum aquarum naturalium, non solum pro diluendo vino generosiori, sed etiam pro ci-

borum coctione, non rarò enim in aquis continetur materia lapidifica. Inter aquas simplices pro communi usu laudatur aqua nuceriana, quam Principes, & Nobiles Viri ab ipso fonte curant ad se deferri, cui nullatenus concedunt aquæ Fontium Mutinensium, de quorum admiranda scaturigine, & præstantia Tractatum olim conscripsi.

Corporis porrò exercitatio conveniens, ad prædictos affectus præcavendos magnum erit remedium, cujus veritatis amplum testimonium præbent rusticanæ gentes, & urbani Artifices, in quorum casis semel tantum dicitur habitasse podagra. Celebris est *Cælii Secundi Curionis* de Aranea, & Podagra Apologus, quem fusè describit *Gaspar à Rejes* in Cam. Elys. Quæst. 88. Cum aranea peregrè proficisceretur, illi comitem se junxit podagra, quæ vespertino tempore adventante, cum progredi non posset, in tugurium pauperis cujusdam divertit, aranea verò ulterius progressa, amplam & magnificam domum ingressa est; altera die cum rursus ambæ convenissent, de suis hospitibus valdè conquestæ sunt, aranea quod ne filum quidem ducere potuerit, & scopis à servis fugata vix periculum evaserit, podagra verò, quod hospitem rudem & asperum reperiisset, pro cibo pultem, pro potu vappam, & pro culcitra grabatulum durum, ut noctem prorsus insomnem traducere illi necesse fuerit, quare hospitium ad invicem imposterum commutare statuerunt, aranea ut in pauperum tabernis hospitaretur, podagra in Palatiis Regumque Turribus. Tanta est vis exercitationis, ut etiam sine frugali victu, quem procul dubio servare non possunt, qui propter egestatem perpetuis laboribus sunt addicti, ut pravi humores, qui ad alendam podagram, & nephritidem apti essent, per sudorem, & ambitum corporis excernantur. Moderatio quoque circa aliarum rerum non naturalium usum erit adhibenda, somno nimis indulgere molibus in culcitris, renibus certè non adeò confert. Alvum mollem quantum licebit servare, bonum erit, expedit enim solutiorem esse, quam nimis adstrictam, ne primæ co-

ctionis excrementa ferantur in massam sanguineam, & exinde ad renes, & vesicam; uturpare hinc liceat *Plautinum* illud, *Nolo ad vesicam quid eat, in ventrem volo.*

Purgationes etiam interdum instituere, & sanguinem mittere, non abs re fuerit, si humorum redundantiae signa apparuerint, cum non tam facile sit intra sobrietatis limites eos continere, quibus omnia fortunæ bona suppetunt. *Quibus convenit venæ sectio, vel purgatio, hos vere purgare, vel venam secare oportet,*

ajebat *Hippocrates* 6. Aphor. 47. in cujus Aphorismi expositione hæc habet verba *Galenus*. *Nos plurimos ita servamus sanos, qui longo ante tempore, singulis annis morbis capiebantur. Sed & podagram, & morbum articulare adhuc incipientem, & nondum poros circa articulos facientem, ex tali evacuatione, multis jam annis fieri prohibuimus.* Hisce igitur remediis, quæ fuere proposita, præservationem sperare licet à tam diris morbis, qui Principibus præsertim tam malas cruces figunt.

CAPUT XIV.

De Regimine Valetudinis Principum in Militari Expeditione, & Castris.

QUoniam Principibus non licet esse in terris adeò felices, ut pace perpetua ævum traducant, ac illis interdum non fit necesse, Aula relicta Militarem aliquam Expeditionem capessere, sive ad hostes è finibus suis propullandos, sive ad ea, quæ sui juris sint armis vindicanda, magnum propterea Medicis, qui ut moris est, illos comitantur, onus incumbit, ut Principis sui valetudinem ab iis, qui facili negotio possint illam labefactare, sartam tectam tueantur.

Duo præcipuè sunt, quæ graves sanitati offensas possunt inferre, insolita vivendi ratio, & animi sollicitudo; neque enim fieri potest, ut quamvis magno apparatu procedant Principes, secum vehendo ea, quæ ad vitæ commoda videantur magis necessaria, quin interdum quædam occurrant, quæ provideri & caveri non possint, ex quibus consuetus vitæ ordo, ac tenor non pervertatur. Bellorum autem eventus, cum ut plurimum in arbitrio fortunæ, seu ut rectius loquar, in Divina Potestate sint positi, licet omnia summa prudentia, & consilio fuerint disposita, nequit Princeps, quem rerum omnium conscius esse oportet, animum curarum molestia vacuum habere, nec somnum quamvis in mollibus stratis adeò quietum captare. Sic apud *Virgilium* magnanimus ille *Æneas*,

tristi turbatus pectora bello

Procubuit, seramque dedit per membra quietem.

Aëris primò itaque ratio habenda est, ut purior qui sit in castris deligatur, in quo Princeps degat procul à vallibus, & aquis stagnantibus, præcipuè si de arce aliqua obsidenda agatur. Solent enim, qui de proxima obsidione suspicantur, si flumina habeant vicina, effractis aggeribus, campos circumjacentes inundare, ut hostes quantum possint arceant, contra quos aër impurus militet. Sic olim Neapolis à Gallici exercitus obsidione soluta est ex aquis stagnantibus per æstatem corruptis, exercitu magna ex parte absumpto, ac tandem *Lotrechio* ipso ductore extincto. Morbi castrenses pessimæ alioquin naturæ, qui ubi grassari incipiunt, magnos exercitus non solum decimare, sed interdum penitus delere visi sunt, tribus ut plurimum causis originem acceptam referunt, aëri nimirum vitiatò, aquis corruptis, & pravis cibis; hinc malignæ febres, & dysenteriae vulgò castrenses, cujus rei apud Scriptores funesta exstant exempla, quæ referre longum esset. Non minùs ergo ab aëris inquinati, quàm ab hostium insidiis securum esse necesse est locum, in quo Principis persona moratur, neque castris ubi gregarii milites degunt ita proximum, ut gravem illam mephitim ab iis exhalantem recipiat. Apud *Judeos* ex legis edicto mundities in castris maximè præcipiebatur, illis enim vetitum erat, ne intra castra alvi faeces redderent, sed extra ipsa facto foramine in terra

terra in illo ventrem exonerarent, ac operirent; tenebatur propterea quilibet miles gestare ad latus paxillum acuminatum, quod apud Turcas in usu esse memini me legisse, in quorum castris mundities maximè colitur, in cuius gratiam cuique militi una cum victu necessario suppeditatur quoque saponis portio, ut corpora à sordibus, quàm maximè repurgata habeant. Placet hic *Deuteronomii* verba 23. Capitis apponere. *Habebis locum extra castra, ad quem egredieris ad requisita naturæ, & habebis paxillum cum armis tuis, & egesta operies, quò relevatus es.*

Non minor diligentia est adhibenda, ut aquarum bonarum copia è fontibus, seu puteis, & fluminibus laudatæ bonitatis præstò sit pro pane laborando, coquendis cibis, & frigefactoriis potionibus per æstatem parandis, vinisque generosioribus diluendis, imò ubi castra transferre liceat, & longo itinere sit procedendum, consultum erit inter commeatus, & ea quæ ad victum sunt necessaria, aquam in vitreis vasis diligenter asservatam pro persona Principis deferre, tanti enim facienda est illius bona valetudo, quanti spes victoriæ, & fortunati eventus, Principe enim incolumi, & benè valente, mens omnibus una. Cæterùm hac in re tanta semper esse non potest providentia, & consilium, ut cum suis copiis ductores, siti, ac fame aliquando non premantur. *Cato Uticensis* in magna illa bellorum civilium tempestate *Pompeji* partes secutus, cum esset in Lybia cum suo exercitu, magna aquæ inopia laboravit, adeò ut milites in siticulosa illa regione, præ intoleranda siti perirent; fortè autem à loci scrutatoribus reperto lacu, sed à turba serpentum, qui eò se conferebant ad sitim levandam, circum obfesso, exhorrebant milites illius aquæ potum, tanquam veneno infectæ, quod cum rescisset *Cato* eò accurrens, suos adhortari cœpit, ut ex illius aquæ potu, tanquàm innoxio sitim restinguerent, sic autem apud *Lucretium*, non solum tanquam Philosophus, sed tanquam nostrorum temporum peritus Medicus milites alloquebatur:

Neu dubita miles tutos haurire liquores,

Noxia serpentum est admixto sanguine pestis, Morsu virus habent, & fatum in dente minantur,

Pocula morte carent, dixit, dubiumque venenum

Hausit

Memoratu quoque dignum est, quod *Bruto* post Dictatoris cædem contigit, hic enim, ut in 6. Quæst. Con. *Plutarchus*, *Dyrachio* Apolloninam media hyeme per altas nives contendens, bulimia, hoc est canina fame premi cœpit (cujus affectionis causa creditur à Medicis longum iter habere per nives) ut animo deficeret, & qui comeatus portabant longè adessent, milites Ducis commiseratione ducti ad Civitatis muros accurrere panem ab hostibus postulantes, quem cum ipsi promptè & liberaliter indulgissent, *Brutum* refecerunt, qui postea Urbe illa potitus, magna humanitate erga cives in deditionem acceptos est usus. Cum autem in castris non sint quærendæ magnæ deliciæ, ut in Aulis, sed tolerare oporteat, æstus, frigus, ventorum injurias, & vigilias, multaque alia incommoda, subitas fugas etiam interdum, si cogat necessitas, idcirco Principem assuescere necesse est ad horum omnium tolerantiam, ut ad subitas mutationes minùs patiatur sanitas; quotidiana itaque corporis exercitia convenient, uti equitare intempestivis horis etiam, deambulare castra invisendo, & sub dio potiùs, quàm in tabernaculis diem traducere, sic enim paulatim confirmabitur corpus ad tolerandos labores, & aëris, atque ventorum injurias. Non desunt Regum & Imperatorum exempla, qui licet in Aulis molliter enutriti, diuturna assuetudine corpora sua durarint ad quoscumque militaris disciplinæ labores tolerandos, sine valetudinis injuria nonsecus, ac gregarii milites. *Henrici Quarti* Galliarum Regis, qui sua virtute, & longa patientia, modò victor, modò victus, Regnum tandem sibi comparavit, fortitudinem & corporis robur Galli ipsi admirantes, Regem ferreum habere se prædicabant. Non absimile exemplum nuper vidimus in Regia Celsitudine Serenissimi *Ducis Sabaudie*, qui non mi-

nus corporis, quàm animi viribus, gallici exercitus ferro & igne cuncta devastantis impetum ad plures annos sustinuit, ac tandem in Regiæ suæ obsidione, noctu diùque vigil huc & illuc discurrens ad eludendos hostium conatus, quietem nescivit, donec fugatis hostibus, Urbem suam obsidione solutam fortis & valens adspexerit. Quando igitur in castris tam exactum vitæ tenorem servare ferè impossibile est, non debet tam arctis Medicorum legibus obligare se Princeps, sed uti monet Celsus, *varium vitæ genus habere, quiescere interdum, frequentius exerceri, interdum in convivio esse, interdum abstinere, modò plus justo, modò non amplius assumere*; temperantia attamen nunquam ableganda, à nimia enim ciborum copia, & satietate cavendum, & à vini meracioris usu, siquidem cum per ætatem militares expeditiones fieri soleant, & principaliora opera, vina generosa largiùs epota, ad valetudinem potiùs infirmendam, quàm confirmandam erunt idonea; non malè propterea Plato in Libro de Legib. (quem locum citat Gal. Lib. quod Anim. Mores seq. Corp. Temper.) vini usum vetabat in castris, & iis potissimum, qui in Imperio essent constituti

Cùm autem corporis otio interdum, ut in longis obsidionibus, indulgere liceat, animi oblectamenta non erunt omittenda, ut quæ ad valetudinem servandam non parùm conducant, omnia enim sive bona, sive mala corrivant ab animo in corpus, uti ajebat Plato in *Timæo*; talia verò sint oblectamenta,

quæ Principem sapientem magis deceant, veluti colloquia cum Doctis & Literatis Viris, quos secum adduxerit, lectio librorum diverſi generis, sed optimum erit legere Historias tum veteres, tum novas, ex quibus multum voluptatis, & eruditionis capiet. Sacras quoque Literas legere, uti Libros Regum, erit perutile, lectio pariter Librorum de Re Militari, de Morali Philosophia, optima suggerent documenta. *Augustus*, qui Principibus tum pace, tum bello egregium est exemplar, in castris apud Mutinam legere, scribere, ac declamare pro more habebat, referente *Suetonio*. Sic *Julius Cæsar* curis militaribus, rerum naturalium, & cœlestium præcipuè contemplationem intermiscibat, sic apud *Lucanum* de seipso loquebatur:

. . . *media inter prælia semper*

Stellarum Cœlique plagis, superisque vocavi,
Alea quoque interdum ludere cum suis intimioribus, utilitati erit ad animum à curis gravioribus avertendum, sicque varios fortunæ lusus condiscere. Memoratu dignum est, quod de *Theodorico Gothorum Rege* refert *Sidonius Apollinaris*, de illo enim Rege, quotiescumque cum primoribus Aulæ luderet, Scriptor hæc habet verba. *Cùm ludendum est, regiam sequestrat tantisper gravitatem, in bonis jactibus tacet, in malis ridet, in neutris irascitur, in utrisque philosophatur.* Iis atque aliis oblectamentis animum allevet, & ad omnes casus se componat, sciatque generosi Principis esse agere, & pati fortia.

BERNARDINI RAMAZZINI,

Medicinæ Professoris Primarii, &c.

D E

CONTAGIOSA EPIDEMIA,

Quæ in Patavino Agro, & tota ferè Veneta Ditione in Boves irrepfit.

D I S S E R T A T I O,

Habita in Patavino Lyceo, die 9. Novembris M. DCC. XI.

SERENISSIMO VENETIARUM DUCI

JOANNI CORNELIO

D I C A T A.

D U X S E R E N I S S I M E,

NUnquam sanè, paucas hasce paginas Amplissimo Nomini Tuo SERENISSIME PRINCEPS, fuisset ausus inscribere, nisi credidisset, temerarium opus non esse, si, quod in hac Constitutione, bubulo generi aded infesta, ac mortifera, ab universo hujus Civitatis Medicorum Collegio exegisti, privatus aliquis, ex eodem tamen ordine, idem præstaret, & quod sibi proprii ingenii tenuitas dictasset, SERENITATI TUÆ spontè offerret. Nemo non novit, quàm magna, & admiranda sit benignitas Tua, quæ CORNELIÆ Domus propria est & gentilitia, sic ut nemo obsequia præstandi causa ad illam accedat, quin summa voluptate, & ampli patrocini spe cumulatus abeat. Dissertationem hanc igitur meam, quam in Patavino Lyceo de hac Boum clade, nuper habui, Typis tradere, & SERENITATI TUÆ reverenter sistere non dubitavi. In illa præter remedia, quæ tum ad curationem, tum ad præservationem, salubria fore credidi, & quæ partim etiam profuisse sum expertus, Methodum aliquam pro illorum administratione proposui, ab acri judicio, quo polles, ut spero non improbandam, si tamen TIBI in tam grandi rerum mole vacabit legere; sed forsitan vacabit, quando non postrema cura TIBI est, Boum incolumitati, hoc est publicæ felicitati, prospicere. Quanti facerent Veteres Agrorum culturam, quæ sine Boum labore stare nequit, satis loquuntur prisca monumenta. Primi Romanæ Urbis Conditores, designatis aratro mœnibus, amplificandæ rei, conservandæque causa, cogitandum in primis duxerunt, de maritandis Ordinibus, ac de Bove aratore. Sic illorum Nepotes, agricolationis aded studiosos fuisse legimus, ut post debellatos hostes, post actos triumphos, à Curia ad Agros colendos secederent, ubi eadem diligentia arva disponebant, qua Castra, gaudente Terra laureato vomere, ac triumphali aratore. Postquam autem res Romana ad summam potentiam devenit, & in cultu esse cœpit Ars regnandi, Consules, & Imperatores, ex Arationis, & rei frumentariæ procuracione ad frequentissimam Urbem alendam sibi, communes plausus, & Nominis immortalitatem captarunt, uti apud rei nummarie studiosos videre est in C. Marii C. T. nummo, in quo Boves juncti, atque in argenteis, ac æneis Vespasiani jam Imperatoris, Cos. VIII. in quibus jugati Boves spectantur. Non minùs autem

SERENITATI TUÆ, & Gloriosissimæ VENETÆ REIPUBLICÆ, Romanæ Virtutis soboli, annonæ studium cordi esse, quàm olim priscis Romanis, palam faciunt tot edicta, ac tot Clarissimi Viri delecti ad coercendam feritatem, atque insolentiam hujusce morbi, qui nullam Bobus securitatem, neque sub ipsis Urbium mœnibus nec intra vult pacisci, imò illos in ipso Civium conspectu jugulat. Tam miserandi excidii Spectatrix quidem esse nequit Urbs Adriæ Regina (ut enim Mundo singularis esset Pomœria habere non debuit, nec ut aliæ Civitates præfixos magnitudinis terminos) hæc omnia

tamen intelligit, doletque tam graviter Continentem affligi, undè tanquam à penu uberrimo depromit, quæ Mensas opimas atque bilares faciunt, sed fudit, speratque cura ac sollicitudine Tua, PRINCEPS SERENISSIME, voracem hanc flammam extinctam iri, & pristinam felicitatem redituram. Sic TE diù, & plurimum sospitet Summus temporum, bonorumque omnium Dispensator, ne TE ex hac mortali Vita revocet, nisi post longam annorum seriem, publicis rebus in summa prosperitate relictis.

SERENITATIS TUÆ

Dabam Patavii Die 12. Decemb. 1711.

*Humillimus, Observantissimus, & Addictissimus
Servus, & Cultor*

BERNARDINUS RAMAZZINI.

SI veri speciem præfert quod vulgò dici consuevit, & apud Sapientes quoque receptum, Consuetudinem vim quandam legis obtinere, ut, qui illam violarit, si non plecti, laudari tamen haud quaquam mereatur, qualem mihi legem ipsemet imposuerim, modò quamvis serò nimis agnosco. Etenim cùm annus iste secundi Sexennii, ex quo in hoc celeberrimo Lyceo Practicam Medicinam profiteor, sic complementum, ac quotannis in solenni Studiorum Instauratione, ut diù feriatam Juventutem ad Studia capeffenda allicerem, Oratione aliqua proludere consueverim, nunc mihi jam effœtis corporis atque animi viribus, quando ætas prædatrix omnia secum aufert, magnum onus incumbere video, si consuetudini meæ nondum interruptæ obsecundare velim, ac vestram expectationem non omninò fallere. Audendum tamen ratus, in unum coactis, qui supersint spiritibus, ita me comparaveram, ut quod antea præstiteram, hoc anno quoque pro viribus præstarem. Post aliquot

igitur meditationes, argumentum non incuriosum, ut reor, nactus fueram, circa quod ingenii mei vires exercebam, cùm præsens hæc autumnalis Constitutio præter modum insolens, atque ominosa, Opus quod moliebar, & ad umbilicum penè deduxeram, mihi è manibus excussit, & aliud argumentum à Medicis amœnitatibus longè diversum suscipere coëgit, vestra tamen attentione A. O. non indignum. Nemo non novit, quàm inopinatè, quàm violenter Bubulum genus dira Contagio pervaserit flammæ ad instar, quæ ope nulla humana consopiri, ne dum restingui potuerit. Hæc primùm quidem in *Vicentino Agro* subobscurè observari cœpit, mox in *Patavinum* transgressa, apertè se prodidit, ac longè latèque effusa, usque ad ipsa Urbis Pomœria, tam magnam ac horrendam Boum stragem edidit, ut tum Rura, tum Civitatem mœrore, ac metu compleret. Mœret rusticana Plebs, imò stupet attonita, dum ampla Bovilia vacua, ac deserta intuetur, dum quotidie ferè Tumulos adspicit, in quibus sepulta sunt Fortunæ suæ pignora, propriis

propriis natis forsan etiam cariora, dum Bobus extinctis, Equos ad Frumenti sationem parum aptos cogitur sufficere.

Quid labor, aut benefacta juvant, quid vomere terras

Invertisse graves?

Sic miserandam Agricolarum sortem deflere libet, cum Poëtarum principe, qui tertio Georgicorum huic non absimilem Boum cladem carmine descripsit. Mœrorem dissimulare nequeunt Cives, & Nobiles Viri, dum Prædia sua, & Villas, præcipuo ornatu, & patrimonio orbatas intelligunt, atque etiam vident. Tristatur, ac dolet Plebs urbana, dum Annonæ, rerumque omnium, quæ ad victum spectant, caritatem brevi secuturam prænoscit. Nemo est igitur, quæcumque sit ejus conditio, qui damnum aliquod non sentiat, & graviora quoque non timeat. De hac igitur tam portentosa Boum clade hodierna hac mea Dissertatione, seu potius prælectione, quam hoc Anno ad tractatum de Febribus, ac præsertim de Febre maligna ac pestilenti, sum habiturus, verba facere constitui, hujus morbi Indolem, causas perverstigando, & quibus remediis illi obviam sit eundum.

Nec obtrudat quisquam, in hoc tam celebri Lyceo, ab hac Exedra, quæ ordinis sui primatum obtinet, indecorum esse pro Hippocratica doctrina *M. Varronis, Palladii, Columellæ, Vegetii*, aliorumque Veterinariæ Artis Scriptorum documenta tradere; regeram enim ego, magnum *Hippocratem*, cui nullius rei scientia vilis habita est, non puidisse de Boum morbis verba facere, in Libro enim de Articulis, rationem adfert, cur Bobus tam facile contingant femorum luxationes; Præterea si Congruentia, quæ omnibus in rebus momentum habet non leve, hic quoque suam meretur animadversionem, tractatio de hac Boum Epidemia nostri muneris est, Illustrissimi, & Spectatissimi Professores, Vobis quæso succurrat, quonam in loco nos simus, & professorium munus exerceamus? Nonne in Lyceo, cui à Majoribus nostris Bovis nomen est inditum? neque in-

auspicato, quandò Bos iste suis mugitibus, hoc est Doctrinæ robore totum literatum Orbem implevit, ut nulla pars sit tam longè diffusa, quæ ad illius celebritatem non reboet, ac ubi non colatur magis illius nomen, quàm olim *Serapis* in *Ægypto*. Si ergo sub signo Bovis militamus, si Bos iste non pascit, quis erit tam vecors, seu tam malignæ Indolis, qui indecorum putet provinciam hanc suscipere, quam detrectare velle impium, & nefas esset? eoque magis, quò ab Excellentissimo Magistratu, qui sanitatis tutelæ Venetiis præsidet, ac prostremo ab ipso SERENISSIMO PRINCIPE demandatum est celeberrimo hujus Civitatis *Medicorum Collegio*, seriò exquirere, quænam sit hujus morbi conditio, quæ causa, & quibus præfidiis, ferocienti in dies malo possit occurri.

Affectionis genus, quod Bubulo generi bellum ad internecionem usque videtur indixisse, ex frigore, rigore, horripilatione, mox ex calore acri, & vehementi per universum Corpus diffuso, cum pulsus frequentia, febrem esse satis liquet, malignam verò, exitialem, pestilentialem etiam, si mavis, esse apertè testantur, quæ illam comitantur symptomata; qualia sunt, magna anxietas, & gravis anhelitus, etiam cum stertore, & in principio febris, stupor & species quædam veterani, continuus ex ore, & naribus graveolentis materiæ descensus, fætidissima alvi proluvies, interdum etiam cruenta, anorexia, & abolita penitus ruminatio, pustulæ quinta vel sexta die per totum corpus erumpentes, ac tubercula variolarum speciem referentia, communis tandem omnium eodem modo circa quintam, & septimam interitus, cum Boves paucissimi evadant, iique sortè potius quadam, quàm remediorum dynamia. Hæc quidem ex se patent, quid verò intus patiantur miserandi Boves, cum jacent anxii, ac stertentes, ac dum stant immoti, capite usque ad terram demisso, conjectare quidem possumus, sed ex mutis animantibus, quæ per nutus nihil significare possunt, nil certi rescire possumus, quod forsan in causa est, ut difficilior sit curatio. Causam igitur hujusce

jussu malignæ febris pro viribus perscrutemur.

Omnibus epidemiis, si à sporadicis affectibus differre debent, id peculiare inest, quòd communem causam habeant, sive ab Aëris vitio, sive à corruptis alimentis, aut ab aliquo contagioso fomite prognata fuerit, qui ab uno corpore in aliud transmigret, illique eandem labem communicet. Dissimulare quidem non licet, tempestatum hujusce anni non adeò legitimam fuisse temperiem, juxta illarum naturam, Æstatis præsertim, quæ Veris speciem præferre visa est, non admodum latrante Sirio, nec Cicadis arbutarum-pentibus. Annus tamen in universum non insalubris fuit, neque multum in quæstu Medicis, ac Pharmacopolis; nec solum in hac Civitate, sed in aliis quoque, & in transpadana regione, ut per litteras accepi, ut parum verax visus fuerit *Hippocrates*, quòd cum æstas veri similis est, autumnales morbos expectare oporteat. Nulla in aëre à Meteorolechis portenta visa sunt, nulla in herbis, & frugibus apparere rubiginis signa, quemadmodum Anno elapso, quo carbunculari morbo laborarunt fruges, nec tamen noxam ullam persensere Armenta, & Pecudes; in fructibus tum Æstivis, tum Autumnalibus, qui omnes serotini fuere, nullæ deprehensæ sunt notæ, quas nebularum uredo inusserit.

Cælum equidem non consului, ut viderem, num ex aliquo maligno astrorum influxu, pestilentia bubuli gregis causam divinare liceret, ut ex *Saturni* cum *Marte* syzygia, in *Tauri* signo; quemadmodum olim *Marfilus Ficinus*, in Consilio quodam *Thusco* Sermone edito, ut ab omnibus intelligeretur, Pestis quæ Anno 1478. totam *Etruriam*, ac præcipuè *Florentiam*, depopulata est, causam retulit in conjunctione *Martis* cum *Saturno* in signo humano (quasi Asterismo-rum in hæc inferiora virtus ab inditis nominibus esset petenda, ut si fortè hujusmodi conjunctio observaretur in signo *Arietis*, aut *Piscium*, posset aliquis ovilli generis, aut marini populi excidium prædicere. Sed postquam, cum *Juvenis* essem, *Pici Mirandulani*

libros adversus *Astrologos* legi, *Judiciariam* à studiis meis valere jussi. Aërem itaque, & pascua ab hoc crimine, quòd hujus morbi in causa fuerint, absolvere fas erit. Quis enim unquam sibi persuadeat, campos, & prata, talem ab Aëre humorem combibisse, qui solis *Bobus* tam dirum esset venenum, cæteris verò animantibus, quæ easdem herbas pascerent, esset omninò innoxius? Aliam igitur causam comminisci oportebit, quam nonnisi à contagioso fomite licebit deducere, cujus rei non simplices conjecturas, sed argumentum habemus apodicticum.

Jam satis constat, & in acta publica relatam, ex *Boum* turmis, quos è *Dalmatia* & conterminis regionibus, mercatores in hæc loca solent adducere, *Bovem* unum à cæteris secessisse, qui à *Bubulco* repertus, & perductus in latifundium *Illustrissimi*, & *Reverendissimi* *Comitis Trojani Borromæi*, *Canonici Patavini*, pro hospitio, eadem labe qua erat infectus, hospites suos foedavit, illo enim paucos post dies mortuo, paulatim eodem morbi genere omnes miserè periire, uno tantum superstite, cui in collo factum fuerat sectaceum. Casus iste totam viciniam perterrefecit, sed nulla juit diligentia, ut domus suas, & casas à flamma nimis vicina præservarent. Ist hæc itaque contagio paulatim serpens, totam *Patavini agri* amplitudinem brevi pervasit, quin postremò *Padum* transgressa, *Æmilie* *Populis*, idem minatur excidium.

Quoniam autem morbosus seminii ea est indoles, ut faciliè sobolescat, & in immensum se propaget, si in subjectum proprium, & mumiatum, ut vocant, incidat, cujus rei amplissimum specimen habemus in lue gallica, quæ ex *Indiis occidentalibus*, à paucis navigantibus ad nos delata, *Italiam* primò, mox universam *Europam*, foedissima, & ieluibili labe citissimè inquinavit; Non est quòd miremur, si per aporias, & effluvia, quæ ad modum atmosphæræ exspirant à *Bobus* *Ægris*, ab extinctis, à *Stabulis*, à *Pascuis*, quæ ipsimet *Boves* pascendo infecerint, promptius autem & facilius ab ipsis *Bubse-*
quis,

quis, & illorum vestibis, (pesti enim volupe est, in lana molliter cubare) non est inquam, quod miremur, si hæc contagio, tam longè latèque sese effuderit. Ubi igitur hæc Aura venenata subtilissima Bovem aliquem antea sanum afflarit, spiritibus vitalibus, & seroso latice se consocians, dum in Orbem agitur, naturalem sanguinis consistentiam lædit, & viscerum fermenta corrumpit; quare naturales viscerum functiones paulatim vitari, & debitas excretiones coerceri necessum est, quod paulatim fieri fas est credere, non enim subito ac Bos aliquis venenum istud hauserit, vel quoquomodo illud susceperit, non illicò inquam, virulentiam persentit; ut qui à cane rabido commorfi fuerint, ad longum tempus sibi sani videntur, at postea ex improvise, ad aquæ conspectum palam faciunt, quàm dirum venenum intus gestarent. Naturalem sanguinis consistentiam, ab hoc contagioso fomite lædi paulò antediximus; suppono etenim, imò pro certo habeo, venenum istud esse de illorum genere, quæ sanguinem potius figant, & coagulent, quàm dissolvant; id primùm attestantur symptomata, quæ febrem comitantur, nempe anxietas, gravis anhelitus, stertor, & stupiditas; ocularis quoque inspectio, dum à Laniis Boves extincti disseccantur, qui licet adhuc calentes parùm aut nihil sanguinis effundunt. Bos præterea piger ac tardus ex sua natura est, & Carnes habet duras, & graves ad stateram, ut ait *Hippocrates*, data nimirum paritate molis ad carnes cæterorum Animalium, idcirco illius sanguinem talem esse oportet. Taurinum sanguinem inter venena recensuit (a) *Dioscorides*, eò quod epotus ad coagulationem in stomacho sit facilis, Prænotius autem propter flatulentiam; *Themistoclem* sanguine taurino calido epoto, sibi mortem conscivisse, ex *Plutarcho*, in ejusdem vita habemus. Mirum itaque non est si venenatus hic fomes, in hujus animantis genere, sanguinem ex sua natura crassum coagularit. Hanc cruoris concretionem in malignis febribus observarunt

Scriptores, uti (b) *Petrus Salius*, qui refert in quadam ex maligna febre extincta, repertum fuisse in Arteria magna sanguinem ita concretum, ut præbenso illius sanguinis altero principio, totus sanguis coalescens, ita integer eductus fuerit, perinde ac gladius à vagina extrahi solet. Idem quoque aliquando in pestilentis accidere testatur (c) *Richardus Lover* in tractatu de corde: Nisi autem talis esset in hac Epidemia sanguinis conditio, non protraheretur ad tot dies febris; ubi enim sanguis est nimis dissolutus, & vis deleteria humorum corruptioni prævalet, febrilis calor est adeò mitis, ut ægri interdum se febrile non putent, sed citissimè intra unam vel alteram diem occumbant. Postquam igitur fermentificus, & pestifer hic fomes per venas, & arterias tanquam per cuniculos totum corpus peragravit, tunc tanquam hostis ex insidiis erumpens, feritatem suam patefacit, febrem malignam excitando, quæ intra quintam, aut septimam, laniem suam absolvit, indiscriminatim Boves aratores, Tauros, Vaccas, Juvencos, Vitulos jugulando.

Hujus autem Pestis primam originem, num Bos ille peregrinus eam aliunde susceperit, vel in ipso primùm genita fuerit, exquirere ad rem nostram parùm refert. Necesse est enim, quemadmodum in libro de Contagione tradit *Fracastrorius*, ac pariter *Joseph Aromatarius*, in libro de rabie contagiosa, quod ad aliquod Animal tandem sit deveniendum, in quo productum fuerit morbosum seminium. Extra enim controversiam est, non solum in Brutis, sed etiam hominibus, per varios corruptionis gradus, generari posse venena, ac talis naturæ humores, qui ad alia corpora symbolica, & analogia facile transeant: sic qui tabe pulmonari laborant, consanguineos suos facile inficiunt, si cum illis consuetudinem habeant; Lippitudinem contagiosam esse vetus est observatio.

*Dum spectant oculi læsos læduntur & ipsi,
Multaque corporibus transitione nocent.*

In Boum cadaveribus, quotquot Lanionum secespitæ subjecta fuere coram Excellen-

M m m

tissimis

(a) Lib. 6. cap. 25. (b) De febre pestil. & syncop. card. c. 4. (c) Cap. 2.

tissimis Anatomicis Professoribus D. *Molinetto*, & *Viscardo*, id singulare in omnibus reperitum est; in *Omaso* nempe, corpus quoddam durum, & compactum, ventriculi parietibus fortiter adhærens, magnæ molis, & intolerandæ graveolentiæ; in aliis verò partibus repertæ sunt hydatides, in cerebro, pulmonibus, sicuti etiam ingentes vesicæ solo flatu plenæ, quæ dissectæ diram *Mephitim* exhalarent, ulcera in radice linguæ, & ad illius latera vesiculæ sero plenæ. Illud verò corpus durum, & compactum ad instar calcis, quod in *Omaso* observatur, primum productum esse contagiosi miasmatum, pro certo habeo, dum tacite sævitiam suam exercens, stomachicum fermentum labefactat, & corrumpit; non enim est credibile, post febrem excitatam, conflare hoc corpus intra paucos dies, dum Boves ubi primum febrile coeperint, quodcumque alimentum averfantur, nec quidquam, nisi liquidum per os infundi potest: cætera verò, quæ memoravimus, malignæ febris producta esse, facile crediderim, sed omnium Phænomenorum exactam rationem adferre velle, non patitur unius horæ ambitus; ampla enim materia suppeteret, ad integrum tractatum conscribendum.

Verum ne amplius vos morer, A. O. ad ea properabo, quæ supersunt dicenda, conjectando nempe, quem finem habitura sit hæc contagio, & num aliquid gravius portendat, ac quod magis refert, quid agendum. Quoad primum, in hac Epidemia, idem quod in cæteris evenire solet, secuturum existimo, nimirum quod post tot tentamina, tot experimenta, ac præsertim post observatam methodum, quam morborum Medicatrix Natura servat in illis Bobus sanandis, quos maligna febris non sustulerit, feliciore curatio possit institui, ac forsan hujus veneni verum, & specificum remedium reperiri, quò malignum istud miasma penitus extirpari possit. Levamen quoque aliquod expectare licet ab adventante Hyeme, ac à ventis aquilonaribus, qui tanquam Aëris scopæ au-

strales flatus pessimæ semper indolis procul abigant, quales venti per totum Octobris Mensem dominatum obtinuerunt. Memoratu dignum est, quod de ventorum potestate supra humana corpora refert (a) *Vitruvius*. In *Insula Lesbo* (inquit ille) *Oppidum Mitylene magnificenter est edificatum, & eleganter, sed positum non prudenter. In qua Civitate Austro cum flat, homines egrotant, quando Corus tussunt, cum Septentrio, omnes in salubritatem restituuntur.* Quantum lævierit Pestis Octobris mense, Austro, & Euronoto flantibus, satis vulgatum est, cum plures dies adeo nefasti fuerint, ut neque quotidianis hecatombis, interdum etiam geminatis, furialis hæc, & exsecranda febris mitior fieri, nedum placari potuerit. Scio equidem, calori, & frigori morbos pestiferos non admodum auscultare, cum aliàs fuerit observatum, in summo æstu, & summo frigore pariter sævisse hominum pestem; attamen cum febris hic morbus, qui celeris est motus, ortum habuerit æstivo tempore, incrementum, atque etiam suum acmen autumnali, sperare licet, quod hyemali tempore, finem & sui desitionem, ope divinâ sit habiturus.

Num autem hic Epidemicus Bovini populi morbus, longum in tempus perseverans, humanis corporibus labem aliquam affricare valeat, ut nonnulli suspicantur, non alienum est disquirere. Si in morbis malignis, qui ratiocinia nostra persæpe eludunt, quidquam ponderis habent rationum momenta, sperare licet homines intactos, & illæsos relicturum esse; etenim si trium mensium spatio, lues ista alia Ruminantia, & Cornigera non attingit, quamvis inter ea magnus sit symbolismus, nec Equos, sues, ac alias Sylvestres feras, hætenus quidquam læsit, non apparet ratio, cur homines, qui ab istis Animantibus tam longè distant, debeat afficere.

Non sum nescius, inter futuræ pestilentiae signa, quæ plurima sunt, recenseri solere non Boum solummodò, sed aliorum quoque animantium stragem, qualis ea fuit, quæ

Egy-

(a) Lib. I. cap. 6. de Archit.

Aegyptum insulam depopulata est, de qua *Ovidius*. (a)

*Strage Canum primò, Volucrumque Avium-
que Boumque.*

ac ea, quam memorat (b) *Livius*, quæ in *Sicilia* Romanum exercitum, & Carthagi-
nensem penè delevit, de qua *Silius Itali-
cus*. (c)

*Vim primi sensere Cauds, mox nubibus a-
tris*

Fluxit deficiens penna labente, Volucris.

Cui aliam non ab similem refert (d) *Dionysius Halicarnassensis*, quæ primò Equorum, Boum-
que armenta invast, mox pecudes, & alia
quadrupedia aggressa est, deinde Pastores, &
Colonos attigit, & totum Romanum agrum
pervagata, Urbem invast. Ast illorum tem-
porum pestilentiae, non in solis Bobus, sed
in omnibus animantibus, ut ipsis etiam Ma-
ris Piscibus non parceret, (qualis ea fuit,
quam *Lucretius* carmine descripsit, favitiem
suam exercere, ut quæ ab Aëris vitio ortum
duxissent; de quò non habemus quòd suspi-
cemur; in solis enim Bobus, & facilius in
iis, qui habitiores, & pinguiore essent,
quàm in gracilibus, hæc lues alimentum in-
venit, quo rabiem suam pasceret. Magna
tamen cautione utendum est, in tumultandis
cadaveribus, terra altè defossa, quemadmo-
dum publica edicta præscribunt; si quid
enim timendum, præcipuè à nimia cadave-
rum copia, ex quibus minùs aptè humatis,
ac postea putrefactis, redeunte Vere, pravi
halitus Aërem inquinare possint. Bonum au-
tem esset, in loco inculto, seu in pratis,
quæ arationi non sunt subiecta, cadavera hu-
mare. Ubi enim de morbo contagioso agi-
tur, nunquam satis cavemus, dum cavemus.
Quoniam autem, solutis in liquamen Cada-
veribus, necesse erit terram subsidere, cense-
rem, bonum esse, novam terram superinge-
rere, in illam conjiciendo graminis, alia-
rumque herbarum semina. Refert (e) *Petrus
Forestus* Delphis apud *Bataros* Peste jam so-
pita, & cœmeterio Templi vetusti, cadave-

ribus oppleto, habitam consultationem inter
Medicos, num Calce, aut Lapidibus illud
cœmeterium esset obruendum, ac decretum
fuisse, ut multa terra superinduceretur, atque
in eam varia herbarum semina conjicerentur,
ut crescente gramine, & clausis spiraculis, lues
minùs denud suppullularet.

Silentio tamen præterire non licet, obser-
vatam aliquando pestem in solis Bobus, ac po-
stea secutam hominum pestilentiam; inter-
dum etiam hominum Pestem in Boves termi-
nasse. Primum exemplum habemus ex (f) *Livio*,
qui scribit pestem magnam in Boves
ingruisse, sequenti anno ad homines vertisse.
Secundum verò apud *Ripamontium Chroni-
stam Mediolanensem*, qui in Libro de Peste,
quæ anno trigesimo exacti nuper seculi *cispa-
danam*, & *transpadanam* regionem pessimè
multavit, pestilentiae hominum, pestem
Boum subsequutam refert. Hisce tamen duo-
bus monumentis totidem habemus, quæ op-
ponamus, nec longè petenda. Primum à ce-
leberissimo (g) *Fracastorio*, qui in Opere do-
ctissimo de Contagione scriptum reliquit,
Anno decimoquarto supra sesqui millesimum,
diram pestem in solos Boves irrepsisse, quæ
in tractu *Forojuliensi* primùm nata, exinde
usque ad *Euganeos*, postmodum in *Veronen-
sem* agrum, aliasque *Venetæ Ditionis* regiones
delata magnam Boum cladem ediderit eodem
fere modo, ac iisdem symptomatibus, ut
hæc nostra illius soboles videatur. Alterum
monumentum suggerunt nobis libri manuscri-
pti Artis Lanionum, quibus non est dene-
ganda fides, quales libri in hac Civitate asser-
vantur, in quibus ad posterorum memoriam
ab *Antonio Faccio* scriptum legitur, Anno no-
nagesimo nono ejusdem seculi, quo vixit
Fracastorius, adeo gravem in Boves pestem
grassatam, ut publicis Augustissimi *Senatus
Veneti* Edictis vetitum fuerit, ne Caro Babu-
la, Cæcus recens, Butyrum, Lac, sub capi-
tali pœna in hac Civitate divendi possent,
sed solis carnibus Vervecinis vesci liceret;
attamen iis annis nihil sinistri, præter rei

Mmm 2. fami-

(a) 7. Met. (b) Deca. 3. L. 5. c. 20. (c) Lib. 14. (d) Lib. 9. (e) Lib. 6. obser. 25. in schol. (f) Decad. 5. Lib. 1.
cap. 21. (g) Lib. 1. c. 12.

familiaris damnum hominibus obtigisse, certo scimus; habemus igitur unde spes nostras alamus.

Utrum autem, grassante hac Epidemia, carnis bubulæ sanæ creditæ, adeò tutus sit usus, ut noxam ullam humanis corporibus non possit inferre, abs re non erit disquirere. Res equidem suspitione non vacat; etenim, etiam si Bos antequam ad lanienam ducatur, fuerit observatus vegetus, atque hilaris, ac postea in illo jugulato, & excoriato, nullæ in visceribus deprehendantur corruptionis notæ, quæ in cæteris, qui ex hoc morbo intereunt, deprehenduntur, attamen certi non sumus, quod Bos ille contagiosum fomitem non gestaret, quod aliis etiam communicare posset; credibile est enim, paucos apud nos esse Boves, qui afflatum hunc malignum non persenserint, licet sani degant, morbo si enim semini ea est subdola malitia, ut hominum judicia non rarò fallat; persæpè enim evenit, ut qui illud in se continet, & secum circumfert, læsionem nullam sentiat, nec forsitan sensurus sit, in alium tamen ejusdem speciei possit facile transferre. Hujus rei exemplum habemus in gallico morbo; non rarò enim contingit, ut aliquis à muliere infecta lucem suscipiat, nec quidquam sentiat, & Uxori postea eam communicet, sic ut illa paucos post Dies gonorrhœa, vel bubone corripitur; ex quo fit, quod non leves rixæ, & jurgia inter conjuges oriantur, & Uxor pudicitæ suæ conscia, virum maledictis incessat, quod ab illo tam foeda labe inquinata fuerit, ille autem, qui se perfectè sanum agnoscit, nec quidquam de infectione suspicatur, de conjugis fide non parùm dubitet. Qua de re legendus (a) *Paulus Zacchias*, *Mercurialis*, *Gaspar à Rejes*. Circa esum carnis bubulæ memoratu dignum est, quod refert (b) *Theodoricus Skenkius* in *Hist. humor. gen. cap. 2.* his verbis, *olim decertatum Venetiis, & Patavii inter Lanios, & incolas, quod illi ex Hungaria Boves advectos, emptos & maciatos in Macello venditassent, quos tamen Cives lue quadam infectos fuisse noverant, cum fluxu alvi cruento*

tentati plurimi periissent, translatò nimirum ab uno ad alterum contagio. Hac de re consulti Medici Patavini, in ea fuere sententia, Carnes hujusmodi esui adhibitæ innoxias esse, eò quod esset contagium particulare, & specificum, ac omnis malitia fuisset emendata ac discussa à prævia agitatione gymnastica, antequam Boves macerentur. Contrariam opinionem sustinuisse *Medicos Venetos* tradit *Christophorus Fridericus Garammannus* in Opere suo eruditissimo de Mortuorum miraculis, eò quia carnes hujusmodi, essent contagiosæ, & cadaverosæ. *Fabius Paulinus* (c) *Medicus Utinensis* controversiam hanc dirimere aggressus est, suam enim sententiam dixit, nimirum si necessitas urgeat, *in cibum carnes vocare, sale aut aceto prius probè esse macerandas, visceraque cum aliis interranis esse abjicienda, cum in iis causæ morbificæ focus & Nidus existat*, qualis cautio num sufficiat, & omnem dubitationem tollat, liberum cuique esto judicium.

Quid ergo agendum in tam exitiali morbo, qui bubuli generis extinctionem videtur interminari? In id unum incumbendum esse, persuasum habeo, ut per universalialia alexipharmaca (quando particulare, & specificum hujus Veneni remedium non habemus) miasma istud pestiferum extingatur, aut saltem enervetur, ut natura roborata illud ad cutis ambitum ableget, atque extrudat, quando per ulcera, pustulas, & tubercula in iis Bobus, qui evasere, spontè excitata ipsamet natura, nobis indigitavit, qua via sit incendendum. Crediderim itaque in curatione hujus malignæ febris, ea Methodo procedendum, quæ à bonis Medicis servatur in curanda variolosa puerorum febre, distinguendo tempus ebullitionis, à tempore expulsionis; tempore nimirum ebullitionis erit cautè utendum remediis calidioribus, nè intendatur calor febrilis, & plus æquo effervescat massa sanguinea, cui facilè succedit perturbata coctio, quam Natura rectrix intendit, qua in re non leviter peccatum esse censeo, cum hujus febris initio, ad calidiora cardiaca ventum fuerit, & præcipuè ad vina mero-

(a) Quæst. med. leg. lib. 3. cit. 3. qu. 6. (b) De morb. Gal. Cam. Elyf. qu. 60. n. 12. (c) Præl. Martin.

ciora cum multa theriaca; quare præposteriorum remediorum usum, stragem longè majorem edidisse censeo, quàm febrem ipsam. Non desunt Medicæ Praxis docti Scriptores, qui in variolosis constitutionibus, in principio febris præcipitantibus utendum esse volunt. Dum hæc sub prælo essent, apud amicum ea legi quæ Illustrissimus D. *Joannes Maria Lancisius* Clementis XI. P. O. M. Archiater meritissimus, ac Intimus Cubicularius perdoctè, & eruditè, ut solet in omnibus, de hoc morbo consultus, scripsit; nam inter varia monita, hoc habet, quod cardiacis acida sint maritanda. In Febris itaque principio moderatè agendum per alexipharmaca, in progressu verò morbi, & desputationis, & expulsionis signis, liberalius Bezoardicis utendum.

Ut autem ad remediorum materiam descendamus, quando id unum est, quod expeditur, & à nobis exigitur, nequaquam verò nuda verba. Quoad præsidia externa, sanguinis missio visa est improspere cessisse, idcirco cœpta est omitti; nihil tamen sævitiae suæ remisit morbus, imò truculentior factus est. Equidem in omnibus Epidemiis suspecta est Phlebotomia, sicuti purgatio, unde (a) *Celsus*: Sanguinem non facile mittere, alvum non facile ducere; in febre tamen variolosa passim mittitur sanguis, in pueris bimis, aut trimis per cucurbitulas scarificatas, & quibusdam in locis etiam per venam sectam, in principio tamen febris. In hac itaque Boum febre, non salubrem tantum, sed necessariam fore venæ sectionem crediderim, ad sarcinam minuendam, ut mitior fiat ebullitio totius massæ sanguineæ, & per sua vasa circulatio. Cum enim, ut diximus, Bovis cruor ex sua natura sit valdè crassus, & ad facilem concretionem pronus, atque venenum istud de illorum sit genere, quæ massam sanguineam coagulandi vim habent, quo precor remedio laboranti Bovi, & anhelanti, ob sanguinis concretionis in vasis sanguifluis, in pulmone, in Corde, quam per ipsam sanguinis missionem, promptius, & facilius, po-

terit succurri? Animadversione dignum est, quòd lues ista, Boves robustos, & valdè obesos facilius corripit, macilentos verò, qui vix ossibus hæreant, prætergrediatur; propterea in hac febre, quæ non absimilis est iis, quas appellant inflammatorias (quales sunt, quæ in pleuritide, peripneumonia, angina observantur) sanguinem in fervorem actum, & alioquin ad coagulationem aptum, detrahère, salutare consilium erit. Clamitet autem ad ravim usque contra hanc operationem, quisquis velit; non enim video (si tamen per analogismum in curanda hac febre licet procedere, ut in curatione febris pestilentis, quæ homines corripit) ego, inquam, non video, cur miseranda hæc Animalia, dum febriunt, & oculis lacrymantibus, opem aliquam quodammodo implorant, hoc magno remedio debeant destitui; morbi enim magnitudo, plethorica dispositio, ob pascua hoc Anno solito uberiora, phlebotomiam manifestè exposcunt, in principio tamen febris, dum vires validæ permittunt, quam doctiores Medici in febre pestilenti, uti *Sennertus*, *Septalius*, *Antonius Ponce Sancta Crux*, *Fracastorius*, & alii gravissimi Scriptores admittunt. Certè vires horum animalium, in ipso etiam vigore morbi satis validas esse observavi, è stabulis enim educti, & per campos circumducti experiundi causa, num herbam aliquam velint pascere, robustè incedunt, & suæ libertati relictæ, ad stabula promptè recurrunt. Circa porro venarum delectum, non adeò laborandum; ubi enim ad vasorum plenitudinem tollendam mittitur sanguis, parum refert, an ab hac, vel illa vena mittatur.

Inustiones quoque lato ferro candenti faciendæ in collo utrinque, sublata enim eschara apparebunt ulcera, quæ vesicantium loco esse poterunt; aures quoque rotundo ferro perforandæ, indita postea radice hellebori, ut *Veterinarii Scriptores* suadent; similiter sub mento perforanda palearia, injecto postea funiculo, quem setaceum vocant; indiget enim Natura aliquo emissario, per quod ve-

nenum istud exantlet; nulli enim comperti sunt evasisse Boves, nisi per pustulas in cute excitatas, multum crassæ, ac foetidæ materiæ fundentes, nec Bovem ullum, qui sic purgatus fuerit, recidivam passum fuisse adhuc accepi; nam ex (a) *Hippocratis* oraculo in sexto *Epidemiorum*; *Quidquid suppuratur non revertitur; ipsa enim maturatio, & judicatio simul, & abscessus*. Observatione dignum est, quod refert laudatus (b) *Fracastorius*, ait enim, eos *Boves*, quibus *labes à faucibus ad armos descendebat, & inde ad pedes, sanatos fuisse, quibus autem hæc permutatio non fiebat, ut plurimum interiisse*. Linguam, & palatum, aceto, & Sale colluere sæpius oportebit; frictiones pluries in die faciendæ ad faciliorem perspiratum obtinendum, ac ut cutis paratior sit ad recipienda rejectamenta nervorum & arteriarum in glandulas. Cum persæpè in faucibus generentur tumores & crustæ, uti fit in variolis, ut nihil per os possit infundi, compertum est baculum salignum viridem Butyro inunctum, longitudinis ulnæ, & ampliùs per os inditum, valde contulisse ad impedimentum illud tollendum.

Quoad præsidia interna, hæc è triplici regno erunt petenda. E vegetabili plantas multas habemus cardiacas, quarum magna est suppellex; Decoctio itaque in aqua fieri poterit ex foliis Scordii, Cardui Benedicti, Dictami Cretici, Centaurii, Radicibus Gentianæ, Tormentillæ, Scorzonæræ, & similibus, quibus addi poterunt cichoracea ad illarum calorem temperandum, quæ decoctio, bis, vel ter in die per os infundi poterit ad duas, vel tres libras. Cum verò febris ad statum pervenerit, decoctio ista ex prædictis plantis debet esse saturatior ad expulsionem promovendum. Camphora quoque magnum antipestilentielle, accensa, & in aquam coniecta, potionem efficiet aptam ad pestiferum Miasma perdomandum, & Diaphoresim promovendam. Pulveres quoque ex iisdem plantis parati, & in aqua cardiaca dissoluti, exhiberi poterunt.

Ut autem præter universalia alexipharmaca, quæ pro malignæ febris curatione à vegetabilium classe abundè suppetunt, aliquod singulare proponamus, placet expendere, num solenne illud antipyreticum, h. e. cortex peruvianus, vulgò *Chine Chine*, ad malignam hanc febrem expugnandam salutare remedium esse possit. Equidem hoc præsidii genus in febribus periodicis miranda præstat, ac præsertim in tertianis intermittentibus malignis, quæ in ipso impetu accessionis, ægros interdum necant, quarum febrium in Constitutionibus meis epidemicis mutinensibus mentionem habui; hoc enim febrifugum, fermentum illud malignum, sive penitus restinguit, sive ita enervat, ut periculum illud tollatur, ne æger in ipso febris accessu intereat; at in febribus continuis, & inflammatoriis, perrarò ex corticis peruviani usu, febrem solutam observavi; si tamen habenda fides *Richardi Mortoni* rationibus, & experimentis, qui in quacunque febre venenum quoddam spiritibus vitalibus hostile agnoscit, cur in hoc Bovini generis morbo experiri non licebit hujus febrifugi virtutem? Istæ enim Boum febris continua, & acuta, à febribus continuis, ab aliqua inflammatione comitatis, quæ homines corripit, nullatenus differt; licet (c) *Joseph Aromatarius* ex Antiquorum doctrina differentiam aliquam statuatur inter febres brutorum, & febres hominum, ut brutorum febris *καύρος*, hominum verò *πυρετός* vocetur. Possent itaque uncie tres pulveris *Chine Chine* (quando hujus remedii largior dosis esse cœpit, quàm olim) infundi in libris decem vel duodecim aquæ cardiacæ, seu vino non admodum generoso, quæ infusio inservire poterit pro quatuor, vel quinque dosibus, bis illam in die exhibendo, in febris tamen principio, & cum primùm Bos ægrotare cœperit.

Sua quoque remedia suppeditabit regnum animale; Cornu Cervi primas tenebit, infusio itaque ac decoctio, & quæ ex eo parantur remedia, erunt ex usu. Pulvis viperinus, qui febrilem calorem non adeò inten-

det,

(a) Sect. 3. (b) Lib. 1. cap. 12. (c) Par. pr. part. 11. de rab. Contag.

det, bis in die exhiberi poterit ad drachmam unam, in aqua cordiali tepida pariter dissolutus; efficacior tamen esset vipera una, vel altera in aqua cordiali decocta, febris enim ista intra paucos dies cursum suum absolvit. Quoniam autem inter cætera symptomata, gravi anhelitu, & stertore Boves premuntur, sperma ceti tanquam remedium aptum ad dissolvendas sanguinis concretiones, & in asthma te usurpari solitum, præscribi poterit ad drachmas duas in vino tepido dissolutum. Minéralia quoque, ut quæ non tam facile à calore nativo, & digestiva facultate alterantur, uti vegetabilia, & animalia, sed integris viribus corpus pervadunt, symbolum suam conferent. Antimonium diaphoreticum, paratu facile, & exiguæ impensæ, quod nihil aliud est, quàm Antimonii crudi in pulverem contriti, cum æquis partibus Nitri, in crucibulo, vel mortario Æneo per carbonem ignitum, aut bacillum ferreum candentem, conflagratio, ter, vel quater repetita, addita semper novæ conflagrationi æquali portione salis nitri, erit proficuum remedium ad obtinendam illam, quæ expetitur, expulsionem diri veneni ab intimis ad extima. Quoniam verò, repertos ajunt esse lumbricos, & Ascarides in intestinis, quod perfacile est credere, cum etiam in pestilentis hominum observari soleat verminatio, non solum in ventriculo, & intestinis, sed etiam in aliis partibus, quod in scrutinio Pestis tradit *Athanasius Chircher* è S. J. & animatam putredinem appellat, ad remedia anthelminthica erit confugiendum; Mercurii infusio, ad libram semis super cineres calidos, in aliqua ex prædictis aquis optimum erit remedium, cæteris quæ decantantur præferendum; quando enim inter helminthicos scriptores disputari solet, num acida, an dulcia ad vermes necandos sint usurpanda, Mercurium, licet insipidum, id valenter præstare, & frequenti in usu esse, pro certo habemus. Idem quoque efficiet Mutinensis Agri petroleum; præter enim id, quod vermes enecat, putrescentiam quoque

corriget, & diaphorescos erit stimulus. Nostros rustici, cum vitulos habent verminantes, quod facile deprehendunt ex odore, quem Vituli exspirant, cum lacte exhibent istud petroleum, ad guttas aliquot per os infundendum.

Quoad alimentum, potiones parari poterunt, ex farina hordei, tritici, panis contriti ad instar ptisanæ. Pro potu laudatur fœni puri, odorati, mense Maji collecti, in aqua Maceratio, quod potionis genus hisce animalibus gratum esse observavi. Externorum quoque habenda est ratio. In loco calido Boves detinendi, & custodiendi stragulis cooperti, cavendo quantum licet ab Aëre frigido; quotidie stabulum suffumigando ex baccis Juniperi, Galbano, & similibus.

Atque hæc quidem ad Therapejam, modo pauca quædam documenta pro hujus meæ prælectionis Coronide, in prophylaxeos gratiam lubet proponere, quando longè præstantius est præservare, quàm curare, sicuti satius est tempestatem prævidere, ac illam effugere, quàm ab ipsa evadere. Cum igitur Boves ab agris post labores in stabulum ad hyemandum jam sint deducti, ut milites ad castra hyberna, magna diligentia studendum erit, ut ea loca, in quibus Boves fani degere debeant, munda sint, quantum fieri potest, ac sæpè suffumiganda, quæcunque animalia, ut sues, Oves etiam, ab illis arcendo. Solent rustici, ut stabula hyeme sint calidiora, fimum, & excrementa Borum in iis cumulare, sed satius, si quotidie alvinas fæces aliò asportent. Consilium salubre erit parietum crustas abradere, eo modo, quo Judæi ex legis edicto jubebantur cubiculorum, (a) in quibus leprosus aliquis habitasset, parietes crusta denudare, & flore calcis obducere, solum autem in hoc casu muros eradere sufficiet; timere enim licet, ne recentis calcis odor hyemali tempore Bobus inibi conclusis possit officere. In id quoque erit incumbendum, ut pura, & munda sint illorum alimenta, cavendo, ne fœnum, paleæ

(a) Lev. cap. 14.

paleæ, & alia, à pluviis, & illuvionibus fuerint inquinata; parcius quoque erunt alendi, ne plus æquo pinguescant; non enim hoc anno polysarcia, sed sanitas procuranda. Æstate quidem, quo tempore, in frugum tritura, aratione, & plaustrorum vectura exercentur, ac multum est quod diffatur, plenius sunt alendi; est hyeme, hoc anno præcipue, quo suspecta est saginatio, & macies tutior visa est, moderata diæta in iis nutriendis erit utendum.

Frictiones pluries in die adhibendæ, non solum manu, sed strigilibus quoque, multum enim conferent ad sanguinem in sua fluiditate continendum, simulque ad superfluitatem exhaustiendam, si præsertim frictiones sint validæ: habet enim hoc præsidii genus varias facultates, modò implendi, modò extenuandi. *Celsus ex (a) Hippocrate* scripsit; *Frictione, si vehemens sit, durari corpus, si lenis molliri, si multa minui, si modica impleri.* Si nimis pinguescant, quandoquidem hoc anno copiosa erit bubuli generis annona, posset etiam institui phlebotomia, sed diæta si fuerit conveniens, venæ sectipnis, atque etiam purgationis erit vicaria. Postremo, cum ex observatione Boum, qui in hac tempestate evaserint, satis constet, naturam per crustas, & ulcera excitata in corporis ambitu, & multam saniei expurgationem, morbosum illud miasma, luem hanc expugnasse, sanum consilium foret emissarium aliquod in bobus sanis aperire, per quod, si qua sint vestigia morborum seminii, illa sensim extrudantur. Aureum documentum habemus ex (b) *Hippocrate* in 6. Epid. ad rem nostram accommodandum, hisce verbis: *Decubitus quidem, in quibus facta tollit, hæc ante facta prohibet.* Locus quidem subobscurus est, uti sunt *Hippocratis* Oracula, sed illum egregiè explicat *Vallesius*; ait enim, decubitus à natura factos, qui sunt aliorum morborum medela, eosdem morbos antevertere, & præservare, si tales decubitus arte procurentur, non simpliciter tamen, quemcumque decubitum, sed illum, qui facta tollit.

Non inutile igitur foret sanis Bobus, palearia sub mento candenti ferro perforare, atque funiculo indito, apertum, illud diu servare, ut per illud paulatim egerantur impuritates illæ, quæ hujus contagiosi fomitis sunt soboles, & in capite potissimum acervari solent.

Sed cur ingenii mei tenuitatem frustror, ac divexo, ut morbi hujus Naturam, & causas explorem, ac Medicinæ præcepta ad veterinariam traducam? Jamdudum veram, & immediatam hujus ferini morbi causam agnovit, ac patefecit Purpurati Principis, ad hujus Urbis incolumitatem cœlitus demissi, admiranda pietas, & sollicitudo: nullam aliam scilicet esse causam, quam Deum justissimum criminum vindicem, nobis iratum; sicuti etiam idem ipse unicum & verum aperuit antidotum, decretis ad plures dies supplicationibus ad cœlestem iram placandam. Magna sanè frequentia clausis ubique Officiis, ad excelsam hujus Urbis Basilicam concursum est, ut nunquam aliàs tantus in unum populi conventus fuerit observatus, ne tantæ erga Superos reverentia, ac pietas. Neque verò fervor hujusmodi postea refrixit, uti aliquando fieri consuevit, sed perstitit, magno ad alia celebriora Urbis Tempia Populi confluxu, quincæteris Civitatibus, quæ eodem malo premuntur, exemplo fuit, ut ad divinam opem implorandam publicis precibus confugerent. Hæc tam subito mutata rerum facies & recens nata hic, & alibi pietas, quam graviorum malorum metus expressit, in mentem revocant magnam illam Romanæ Urbis consternationem, quam (c) *Livius* hujus Civitatis immortale Decus, tam egregiè descripsit, quando nimirum *Annibal*, fulis, ac deletis Romanis exercitibus, ex improvviso *Romam* petiit, ac illam tam arcta obsidione pressit, ut trepidantis Civitatis clamores audiret; subito enim terrore perculsus Romanus Populus, ad Tempia, & Aras Deorum turmatim concurrebat, ut victimas mactaret, & pro publica salute vota conciperet; viscebantur mulieres passis crinibus, effusæ in lacrymas,

(a) Lib. 2. c. 14. (b) Sect. 3. ex Vallesio. (c) Decad. 3. Lib. 6. cap. 6.

lacrymas, cum parvis liberis ad Templum convolantes, ac ibi ad Simulacra Deorum armillas, annulos, aurea monilia appendere, ferreas scilicet Pœnorum catenas, & asperrima vincula metuentes. Hanc eandem consternationem eleganti carmine descripsit (a) *Silius Italicus*. Labet hic Car-

mina hujus Poëtæ verè aurea ad rem nostram apponere.

Tanta adeò, cum res Trepide, reverentia Divum

Nascitur, & raræ fumant felicibus aræ.

Num hisce temporibus congruant hi duo versus, Vobis A. O. Judicandum relinquam.

(a) Lib. 7.

BERNARDINI RAMAZZINI,

Practicæ Medicinæ Professoris Primarii,

DE

PESTE VIENNENSI DISSERTATIO.

Habita in Patavino Gymnasio die 20. Novembris 1713.

Illustrissimis, & Excellentissimis D.D.

PATAVINI GYMNASII MODERATORIBUS,

D. FRANCISCO LAUREDANO, Equiti, ac D. Marci Procuratori,

D. JOANNI FRANCISCO MAUROCENO, Equiti,

D. ALOYSIO PISANO, Equiti, ac D. Marci Procuratori,

BERNARDINUS RAMAZZINI Felicitatem.

SI munera, ut ut vulgaria, apud eos quibus offeruntur satis gratiæ dicuntur habere, si tempestiva sint ac opportuna, Dissertationem hanc meam quam de Peste Viennensi in Lyceo nuper habui, favorem vestrum promerituram esse confido, Illustrissimi & Excellentissimi Patavini Athenæi MODERATORES. Cum enim Excellentissimum SENATUM VENETUM viderem nulla graviore cura premi, quàm ut à finibus sue Ditionis, quantum humanis viribus datum, Pestem arceat per Germaniam divagantem,

rem non ingratam, nec inutilem facturum me credidi, si de illa verba facerem, ac aliis incitamento essem ad evolvenda ea, quæ exstant de hoc malo omnium pessimo, Scriptorum monumenta. Etenim cum Pestis non sit omnium annorum morbus, uti febres, & alii particulares affectus, sed longa plerumque interlabantur tempora, interdum etiam integræ secula, ut nulla occurrat pestilentia, non rarò fit ut si ex improviso pestifer aliquis morbus caput exserat, Medici, quorum præcipuum studium circa eos morbos versatur, qui annum quæstuosum reddunt, ea in re novi sint ac hospites, unde postea graves in-

Nnn

ter

ter ipsos oriantur disceptationes non sine Artis dedecore. Dissertationem hanc itaque meam, qualiscunque ea sit, in obsequii argumentum Amplissimis Nominibus Vestris dicatam volui Illustrissimi & Excellentissimi VIRI. Ita Vos ad publicam literarum felicitatem sospitet Deus Optimus Maximus, detque diu ac plurimum valere.

Patavii Die 15. Decembris 1713.

N Unquam sanè A.O. ex quo in hoc Celeberrimo Lyceo profiteri mihi datum, tam gravi curarum æstu laborasse me fateor, quàm hujus Anni Scholaſtici accedente principio, mecum ſcilicet reputans, quàm imparatus in hac ſolenni Studiorum inſtauratione, Cathedram hanc eſſem conſcenſurus, ex qua aliàs me non omninò illaudatum deſcendiſſe memineram. Cùm hætenus mihi pro more fuerit, quotannis Oratione aliqua Jatrici argumenti proſudere, idem quoque hoc Anno facturum mihi blandiebar, ſed nescio quo fato, per totam Æſtatem, præſertim Procyõne furente, mihi cum meis malis luctandum fuit, nec ſine metu num eſſem evaſurus, idcirco aliæ mihi fuere curæ, alia ſollicitudo, quàm de Oratione conſtanda. Impetratis tandem favente Deo, à morbo induciis, mihi tamen ſemper inſidis, ſeriò cogitare cœpi de Argumento aliquo ſeligendo, quod exſpectationem veſtram non omninò falleret, nec mihi laborem redderet injucundum. Mente igitur per amœniora Medicinæ loca diſcurrens, attentè perquiſivi, num quidquam reperire poſſem, quod votis reſponderet; ſed nescio quomodo cuncta mihi ſicca, & ſquallida apparebant, ſi enim veteres Medicæ Artis campos pervagabar, nihil novi occurrebat, quod in antehabitis Orationibus non pertractaſſem, aut ſaltem non delibaſſem; ſi verò Recentiorum cùlta Novalia perlustraſſem, non niſi minuta ſeges ſeſe offerebat, ſic quaſi deſperans quidquam eſſe me repertum, quod genio ſatiſfaceret, non parùm animo angebar, dum interim viderem inutiliter labi dies, & rem ad ultimum vacationum menſem ductam. Ne itaque fruſtrante diligentia, animi & corporis vires ſimul attererem, ad cu-

rioforum pabulum diverti, ad legenda nimirum novarum rerum in Europa geſtarum commentaria, ſingulis hebdomadis ad nos deferri ſolita, quæ dum legerem, animo tamen compoſito, & nullo partium ſtudio infatuatus, mecum ipſe contemplantur, num poſt tam magnas rerum viciffitudines, quas paucorum annorum ſpatio vidimus, & mirantur poſteri, ullo unquam libramento reſita componi poſſent, ut ſolidam, ac duraturam pacem ſperare liceret; ſed in hoc rerum ſtatu obſervatis utrinque animis, ad fortunam armorum experiundam, inanem omninò hujusmodi ſpem agnoſcebam; potiſſimum autem Gallie proſperitatẽ abmirabar, quæ antea tot cladibus afflicta, ut pacem videretur depoſcere, modò in eam fortunam ſit erecta, ut belli & pacis jura, ſi quæ ſunt, potiùs adminiſtrare velle, quàm accipere videatur. Nec minori admirationi erat Anglia, quæ licet toto Orbe diviſa eò venerit, ut pro lubitu Orbem dividat, Regnorum facta diſpenſatrix. Ubi verò ad acta Germaniæ ventum eſt, cùm primùm audivi Viennæ adhuc Peſtem graſſari, tunc veluti è gravi ſomno excitus, en quomodo, mecum dixi, mihi aliud agenti, præ manibus naſcitur, quod tam anxie quaſieram dicendi argumentum? Quid Auditorum meorum attentione dignius optare poteram, ſi id ipſum eſt, quod à SERENISSIMO PRINCIPE, quod ab AUGUSTISSIMO SENATU tantam exigit animi attentionem, cogitationem, ac vigilantiam, ne Italas oras tam dira lues infeſtet? Pudit, fateor, A.O. quòd tam læva mens mihi fuerit, ut ad ea, quæ de hujus morbi principio, & progreſſu pluries legeram, ac alios diſſerentes audieram, tam ſerò adverterim, ſi enim attentior fuiſſem,

sem, paulò paratior huc forsan accessissem; mihi enim, nec in robustiori etiam ætate, licuit esse tam beatum, ut quæ mente conciperem, tam citò conformare possem, nunc autem multò minùs mihi senì jam factò; pro viribus tamen contendam de hujus Febris natura, ac indole notionem aliquam tradere, ut si unquam ad fines nostros (quod omen despuo) ausit accedere, nec novus, nec ignotus hostis accedat. Hæc ergo purpurata Febris, maligna Misoptocha, mihi hodierna luce proprium & opportunum erit dicendi Argumentum.

Mirabitur fortè quispiam cur purpuratam hanc Febrem novo, & insolito vocabulo Misoptocham dixerim, non potiùs acheronticam furiarum de genere progeneratam; ast is sciat me appositè hac voce usum fuisse, ut illius indolem, ac mores designarem, hæc enim Febris in miseram, & egenam plebem peculiari odio desævit, in hanc ferina rabie est depasta. Neque id novum est, nec par prodigio habendum; annotavit hoc olim magnus *Hippocrates* accuratissimus rerum omnium Observator, in Libris enim Epidemiorum mentionem habet de morbo quodam, qui solos servos, & ancillas malè plecteret, intactis Proceribus, Ingenuisque omnibus. In iisdem quoque Libris morborum affectus memorantur, qui Artifices quosdam, Fullones dictos, plebejorum hominum genus, emaculandis vestibus addictum, graviter infestarent. Mihi quoque olim in *Mutinesi Agro* observare contigit, Ruralem Februm tertianarum Epidemiam, in qua omnes ferè Rustici eodem tempore decumbebant, sana ac integra Civitate; sequenti verò anno, alteram Februm Epidemiam, quæ solos Urbanos afflixit, Rusticana Gente benè valere permessa. Memoratu quoque dignum est, quod refert *Cardanus* de *Peste Basiliensi*, quæ Urbem illam Civibus penè depopulata est, *Italos* verò, *Hispanos*, & alios quoscunque nationis exteræ, qui tunc aderant, haud quaquam attigit. Hanc nimirum habent Epidemici Morbi naturam, ut eos, quibus eadem humorum prava diathesis, quæcunque

sit causa, sive ab aëre, sive ab aquis, aut alimentis vitiatis ortum habuerint, facili negotio corripiant. Scio equidem in communibus populorum ærumnis, Plebem cujus major, quàm Civium est numerus, eam esse quæ graviora sustineat pondera, scire tamen licet, minutam plebem ob inopiam, pessimo victu nutrirì solere, ideòque in locis ubi Pestis caput exserat, ob humorum corruptelam, ad luem concipiendam magis idoneam esse quàm cæteros. Pestis ac Fames, seu necessitas utendi pessimis cibariis ob inopiam, apud *Græcos* eadem voce appellantur, per solam Diphthongum distinctæ, *λοιμός* enim Pestem significat, *λίμς* Famem, ut aliquando Fames solius Pestis fuerit productum.

Non abs re igitur Febrem hanc in Viennæ Suburbis apud plebejos hospitantem, Misoptocham dixi, quæ nimirum in hisce infimæ sortis hominibus, suam ingluviem depascit, illi tamen fidere non oportet, ut postquam hoc cibi genere satura fuerit, meliorem escam aliquando non appetat. Licet enim humanitatis aliquid habere visa fuerit, ad Urbis interiora haud quaquam accedere ausa, forsan *Sacram Cæsaream Majestatem Caroli VI.* reverita, ab illa tamen cavendum tanquam hoste vaferrimo, cui proprium est per insidias humanum genus ad internecionem usque adoriri. Non sum nescius, ab initio de hujus Febris genesi ac indole in Foro Medico fuisse disceptatum, sed hujusmodi lites ipsamet citò diremit, purpura enim posita, nigram vestem induens, sat claris indiciis qualis revera ea esset se prodidit. Quid enim peticulæ è purpureo in atrum colorem permutatæ, quid anthraces, h. e. carbunculi, quid vibices, & liventes maculæ, quid bubones, aliaque characteristica fontici morbi, & necroseos signa indicare poterant, quàm Febrem de pestilentium genere ab Orco in terras projectam?

Mirum est sanè A. O. si Scriptorum monumenta evolvere placeat, mirum est inquam, unde fiat, quòd Pestis quæcunque in primo sui exortu tot Fautores, & Patronos habeat, & quòd magis mirandum, ipsos quoque Me-

dicos, donec pedem fixerit. Infortunium hujusmodi experta est olim *Adriæ Regina Civitas*, quæ, ut refert *Riccobonus* in Gymnasio Patavino, Anno septuagesimo sexto supra sexquimillesimum post graves contentiones inter Medicos, num Febris, quæ populariter cum strage non modica vagabatur, pestilens esset, nec ne, acciri iussit *Capivacium*, & *Mercurialem* Clarissimos in Patavino Gymnasio Professores, qui cum Febrem illam à pestilentium crimine absolvere tentassent, *Patavium* postea redire coacti, ut evidenti periculo se subducerent: In ea quoque Peste, quæ anno præcedentis Seculi 29. Cispadanam & Transpadanam Regionem devastavit, *Mediolani* eadem controversiæ inter Medicos auditæ, Doctissimo *Septalio* referente, qui cum apertè profiteretur pestiferum esse morbum, aliis in adversum ad ravim usque reclamantibus, hancque ob causam cum ingenuus Professor malè audiret, parùm abfuit quin, ut ipsemet refert, à Plebe lapidibus obrueretur. Cum igitur in hac Peste, quæ modò Viennam infestat, nullus ampliùs sit disceptationilocus, hujusce Misoptochæ Febris simulata pietas, & reverentia erga Viennenses Cives despuenda, ac horrore cane pejor & angue, ut dici solet, habenda. Agitur enim de morbo, qui citam mortem adfert, qui nulli remediorum generi auscultat, qui Urbem premit diuturna ac dira obsidione, Turcica longè peiori, contra quam armis pugnari saltem poterat, & à foederatis Principibus, uti postea evenit, auxilium aliquod opperiri; at contra pestiferum hunc cacodæmonem, non nisi votis ac precibus pugnare licet, non secus ac contra Dæmonium illud, quod *Apostoli* ejicere non poterant, de quo *Salvator* dixit, esse de illorum genere, quæ nonejiciuntur nisi Oratione, & Jejunio.

Sed quid dicendum de hujus Febris pestiferæ ad algentes Aquilonis flatus, & largum nivium descensum subita mitescentia, ut Viennensi Civitati spes non parva cœperit albescere, quòd morbus hic obsidionem deferre quàm primùm velit. Quid dicam, nisi quòd huic Urbi unico Christiani Orbis pro-

pugnaculo, totus Mundus gratulabitur, gaudebitque, si audiat Febrem hanc inter nives torpescere, ut Phlegethontem, unde prodiit, cogatur repetere. Hic autem pestilentia mos esse consuevit, ut ad Anni tropas, h.e. ad utraque Solstitia, mutata insigniter aëris temperie, ipsa quoque mutationem aliquam subeat, sive in melius, sive in deterius; ut plurimum tamen faciliùs mitescit, cum aër à summo æstu ad frigidum transit, sic *Cayri*, teste *Prospero Alpino*, Pestis in summo fervore hominum vitas largè demetit, in primo autem Nili incremento ferociam deponit. Cum autem in æstivo Solstitio jam prægresso, Febris hæc suæ feritatis in miseram plebem acmin pertigerit, rationi non incongruum est spem concipere, quòd in proximo hyemali Solstitio, ad quod annus jam vergit, vel in malam crucem abeat, vel nivibus obruta omninò dispereat, eodem planè modo ac Anno 79. exacti Seculi Pestis altera, quæ *Viennam* afflixit, æstate potissimum, die prima Novembris memoratur extincta, qualis dies etiamnum pro gratiarum actione liberatæ Urbis magna celebritate colitur. Huic præconceptæ spei tam prosperi eventus annuant Superi, dentque ut Anno huic, Viennensi Civitati adeò nefasto, Annus candidior succedat.

Est jam diu à Viennæ Suburbiis pestifer hic morbus quaquaversum longè latèque in varias Civitates sese effudit, ut Germaniam totam pervagari velle videatur, huc & illuc avolans tanta pernecitate, ut verè dici possit hoc esse *malum quo non aliud velocius ullum*, quod sua mobilitate magis vigeat, viresque acquirat eundo, ut de *Fama Virgilius*. Nec verò terras solum peragrarè, & cuncta pro lubitu stragibus opplere contentus est, jam Balthicum navigare incipit piraticam quoque exercendi cupiditate flagrans, ut maritimi Prædonis congruum sibi adsciscat titulum.

Num autem pestifer hic morbus iis in locis, ac Civitatibus quas occupavit sub eodem adpectu, purpuratæ Febris miseram & egenam plebem exerceat, ut in Viennæ Suburbiis, cum memoratis symptomatibus carbonum,

culorum, & bubonum, an diverso poenarum genere, tam plebem, quam Cives in libitinæ censum deducat, ignorare me fateor, cum hac de re nil certi habeatur; hoc unum tamen scio, Pestem belluam esse multiformem, ac versipellem, cui nomina mille, mille nocendi artes, ut de Aleſto Furiarum pessima cecinit Poëtarum Princeps. Pestis enim morbus non est particularis, sed universalis, excors, exlex, nullam categoriam agnoscens, cum nulla adhuc post tot seculorum fluxum habeatur vera Pestis Definitio, multò minùs verum remedium. Pestis siquidem cuilibet morbo, magno, parvo, cujuscunque generis consociare se pro more habet, ut faciliùs illudat, nam non solum Febribus continuis, sed etiam interpolatis sociam se jungit; Febrem quoque Ephemeram, quæ apud omnes securissima audit, Pestis suo contubernio infamem reddidit. In pestilentibus constitutionibus, observantur vagari non rarò particulares morbi, uti angina, pleuritides, peripneumoniæ, diarrhœæ, dysenteria, sed cum manifestis virulentia notis. In Libris Epidemiorum Hippocrates Constitutionem quandam refert, in qua, ut ipse ait, omnes sustulit alvi profluvium. Huc spectat Monitum illud ejusdem Hippocratis, quod dicere solebat, observandum, an sit quid divinum in morbis. Quid verò intelligendum sit per istud θεῶν Divini Præceptoris, inter Medicos non satis convenit; sapientiores tamen judicant, per Divinum istud, nil aliud intelligi, nisi aliquod abditum, quod humanum superet captum, uti Fernellius de Abditis rerum causis, sed præ cæteris punctum forsan tulit Doctissimus Sennertus, qui divinum istud ad Febres Pestilentes referendum voluit. Pestis ergo morborum Proteus est, sub variis aspectibus illudens, modò atra veste, modò purpurea, modò polymita, ut in Febre Ungarica, apud Scriptores satis memorata. In qualibet ergo constitutione, in quocunque loco ac Civitate, in quam primò Pestis pedem intulerit, singularitate semper aliquadistingui ac notari gaudet. Pragm cum primùm, ut ex postremis literis accepimus, in-

gressa est Pestis, in Hebræorum Septo hospitium sibi delegit, ubi maximam dicitur edidisse stragem, Misoptocham naturam nondum forsan oblita; plebs enim recutita, ut plurimum misera est ac paupertina, cui nimirum cophines fœnumque supellex, pessimo victu nutrirī solita. Talis autem natio ad luem concipiendam, eamque aliò alportandam propter emptitias vestes, præcipuum illius mercimonium, apta est, & hanc forsan ob causam, ut ex publicis literis accepimus, in variis Germaniæ locis, ac præsertim apud Helvetios, Hebraicæ Genti attestationum Sanitatis nullus est usus, sed huc & illuc vagari omninò interdictum.

At quorsum hæc inquietaliquis, nisi ad prophylaxim à tam dira lue aliquod proponatur remedium & præcautio. Justa quidem, sed rei perdifficilis postulatio, si in Pharmacopœorum Nartheciis, aut Chymicorum officinis quidquam esset, quod cunctis venenis posset obistere, hoc verè illud esset, quod expetitur remedium; talis est enim pestilentia natura ac indoles, ut venenorum omnium sit compendium, & ut ita dicam extractum, aut hujusmodi alexicacon, quod cuncta venena perdomandi vim habeat, mente potius fingi, quàm arte conflare posse, facile crediderim. Num Theriaca, quæ cui-cunque venenorum generi adversari creditur, utpote ex tot simplicibus medicamentis de Alexiteriorum genere, ut excogitata luxuriæ compositio à Plinio dicta fuerit, num forsan istud quod exquiritur remedium esse possit, cuique liberum esto judicium. Ut quod sentio proferam, illud unicum perplacet, quod vulgò de tribus compositum appellatur, h. e. de celeri fuga à loco infecto, de profectione ad longinquas regiones, ac tarda reversione, quo remedii genere sapientiores quoque Medici uti consuevere.

Quoad præcautiones quæ hisce in casibus humana solertia adhibere solet, eas provido consilio præoccupavit SERENISSIMUS SENATUS VENETUS, ubi enim primùm de populari Febrium malignarum Epidemia, quæ Viennam infestaret, rumor

Adriam pervasit, illicò plurima sanxit decreta, quibus jubebatur, ut terra, marique ad fines & loca suspecta mitterentur, qui solitis cautionibus ad rem tanti momenti invigilarent; item edixit, ut in singulis suæ Ditionis Civitatibus, & Oppidis Portis adstarent Cives, & Nobiliores Viri, ne cuiquam sine datis Sanitatis Vadibus permitteretur ingressus; Nec satis cautum existimans, non multò post cum externis, atque etiam finitimis Civitatibus commercia interceptit, non tanti faciens commoda, & beneficia, quæ ex libero Mercaturæ commercio omnibus Civitatibus proveniunt, quanti publicam populorum salutem. Institutæ quoque eodem tempore publicæ preces ad iram Supremi Numinis placandam, non intermissa quicquam edictorum fideli, ac plena exsecutione, nam ut vetus fert Adagium, *Dii facientes adjuvant.*

Tanta equidem diligentia ab initio adhibita, tanquam justo timori impar, apud quosdam non benè audiebat, dum adhuc sub Iudice lis esset, num Febris illa purpurata de Pestilentium prosapia censeri posset, sed postea in dies ingravescente morbo, ac palàm sævitiam suam prodente, tunc lat claris indicibus patuit, quanta & qualis esset Excelsi Senatus Veneti prudentia, & quàm salubria fuerint, quæ à tam altis Mentibus emanarunt decreta. Si enim ulla in re *Plautinum* illud monitum, *qui cavet ne decipiatur, vix cavet dum etiam cavet*, verum deprehenditur, maxime quidem in sola etiam Pestis suspicione.

Grande igitur & singulare est illorum beneficium, quibus datum est, sub hoc Serenissimo Cœlo Natales sortiri, ac vivere; hic enim felix ævum transigitur, hic placidos somnos captare licet, dum tot Excellentissimi Senatores, imò tanquam Patriæ Indigetes ad publicam felicitatem pervigilant. Jam satis fuimus experti, quàm facilè, & quàm exiguo labore in tanto ac tam longo per totam Italiam armorum fremitu, Subditis suis pacem, & imperturbatam quietem, sibi que

Auctoritatem integram servavit SERENISSIMUS SENATUS, armatus tamen, dum interim tota penè Italia gerneret convulsa, exteris militiis commeatus, stipendia, & quidquid ad magnos Exercitus alendos est necessarium, suppeditare coacta. Quòd si aliquibus locis Serenissimæ Ditionis ex transitu tot Copiarum incommodum aliquod ac damnum obvenit, illud etiam quomodo pensavit magna vis auri à militibus in sui alimoniam, & in reficiendo commeatu diffusi. En modò quanta attentione, quanta animorum sollicitudine, novisque in dies meditationibus idem Senatus connititur, ne per eos, quos natura opposuit Montes aura ulla pestifera à locis infestis per aliquam secretam viam regiones has perflet, & inficiat.

Laborabat olim rubigali morbo, *Diogene Laërtio* referente, *Agrigentinus Ager*, adeò ut fruges omnes media æstate à ventis quibusdam pestiferis, è septentrionali plaga, afflatae pessum irent, cui malo quomodo posset obsisti prorsus ignorabatur; quis enim modum norit contra ventos pugnandi? Ast *Empedocles* Civium suorum malam sortem miseratus, quibus annonam pro victu suffurbantur venti, acri quo pollebat ingenio facilè reperit remedium, iussit enim ad Colles, & Montium vertices per quos flabant venti, utres, & animalium coria tanquam propugnacula admoveri, quo remedii genere, licet vili & abjecto, ventorum ferociam compescuit ac elusit, unde postea à prospero rei eventu Philosophus ille à suis Civibus *Καλυπνέμα* est dictus, h. e. ventorum frænator, ac domitor. Modò, memorando sanè exemplo, ad Alpes Rhætias, quæ Germaniam ab Italia determinant, generosa sua Pectora opposuit Veneta Nobilitas, ut malum hoc quod nobis ab Aquilone immineat, arceat, ac repellat. Tam insignibus, ac piis Conatibus pro publica sospitate susceptis solus ille, qui omnibus unicus est, & idem Soter benignus adspiret.

BERNARDINI RAMAZZINI,

Præticæ Medicinæ Professoris Primarii,

ANNOTATIONES

IN LIBRUM

LUDOVICI CORNELII

DE

VITÆ SOBRIÆ COMMODIS,

SERENISSIMO PRINCIPI

CLEMENTI JOANNI FEDERICO ESTENSI

DIGATÆ.

SERENISSIME PRINCEPS,

Eos Scriptores rectè sapere, qui postquam Opus aliquod accuratè, quantum licet, elaborarint, Patronum quærent cuius tutelæ Ingenii sui foetum commendent, persuasum quidem semper habui, SERENISSIME PRINCEPS, sed nescio quomodo mihi obtigit eos imitari, qui ubi alicujus Operis Ideam mente conceperint, palam faciunt quid sit illud de quo scribere, & cui inscriptum velint, quibus postea non rarò evenit, ut multa intercurrent, quæ Operis absolutiōnem longum in tempus remorentur, sicque minus gratum reddatur diu expectatum Opus. Etenim cum tribus ab hinc annis Mutinam venissem ut SERENISSIMO PRINCIPI FRATRI Tuò Librum meum, De Principum Valetudine Tuenda offerrem, idque TE præsentē egerim, puduit me non parum incogitantia meæ, quod non antea Opus aliquod conscripsissem, TIBI quoque offerendum, sic enim Vobis SERENISSIMIS FRATRIBUS, suo cuique literario munere, eodem tempore litare potuissem. Ut autem pudori meo velum aliquod prætenderem, CELSITUDINI TUÆ pollicitus sum facturum me quod parum cautè omiseram; Patavium itaque reversus cogitare cæpi quomodo fidem quam oppigneraram liberare possem, sed veteribus malis novis accedentibus, mihi à quacunque literaria occupatione feriari necesse fuit, & ad luctandum cum ea, quæ mihi incubuit, malorum cohorte, animum intendere. Exegi tandem reluctante licet adversa valetudine, quod ab initio fueram meditatus, Annotationes nempe in Librum Ludovici Cornelii De Vitæ Sobriæ Commodis; hoc igitur est quod CELSITUDINI TUÆ fisto, & voveo PRINCEPS SERENISSIME, Argumentum selegi Nobilibus Viris valdè salubre, sed Principibus, quibus omnia commoda ad vitam in deliciis traducendam suppetunt, pernecessarium. Non solum in Obsequii argumentum, sed etiam ad utilitatem Tuam hosce labores meos TIBI inscribere mihi mens fuit, si legere non gravaberis. Nullus autem dubito, quin sicut SERENISSIMUS

MUS PRINCEPS FRATER TUUS
 Librum, quem obtuli perbenignè excepit, eadem
 quoque benignitate Donarium istud meum sis ex-
 cepturus, cujus rei certam spem facit Comitas
 Tua, quam præsens sum admiratus, & suspi-
 ciunt omnes cum in publicum procedis, à Gene-
 rosa Tua Indole magna & egregia facta exspe-

ctantes, cum ætas justa adoleverit, sive TE ad
 arma tractanda, sive ad sacram militiam desti-
 narint Sydera; ad cuncta enim munia quæ Ge-
 nerosum Principem deceant, prius à Natura
 factus, quàm institutus videris. Vale diù ac
 plurimum Spes altera ATESTINIGE-
 NERIS.

SERENISSIMÆ CELSITUDINIS TUÆ

Humillimus, Additissimus, & Observantissimus
 Servus, & Cultor

BERNARDINUS RAMAZZINI.

LECTORI BENEVOLO SALUTEM.

QUamvis mei moris non fuerit
 ex aliorum Operibus ansam ca-
 pere Libros conscribendi, aut
 Scriptorum Opera Commenta-
 riis illustrandi, cum omnia quæ
 hætenus edidi tanquam propria
 ex paupere meo penu hauserim, memor nem-
 pe illius quod Epistola 33. scripsit Seneca ad
 Lucilium suum, nimirum *turpe esse Seni, aut
 prospicienti Senectutem ex commentario sapere*,
 hujusmodi Scriptores semper Interpretes,
 nunquam Auctores vocitans, lubuit tamen
 experiri quæ sit hoc scribendi genus: Opus
 itaque quod olim Ludovicus Cornelius de
 Vitæ Sobriæ Commodis edidit Commenta-
 riis, & Annotationibus adornandum mihi se-
 legi. Librum hunc Auctor Nobilissimus Pa-
 tavii edidit Anno 1558. Typis Gratiosi
 Perchacini, quem postea Petrus Maria Fram-
 botti Patavinus Typographus suis Typis re-
 cudit anno 1699. adjecta ejusdem Scriptoris
 Epistola ad Reverendissimum Barbarum A-
 quilejæ Patriarcham, & Adhortatione ad Vi-
 tam Sobriam. Ut autem publicæ utilitati,
 & commodo operam meam impenderem,
 omnia isthæc Italico sermone edita latina
 reddere constitui, ad id agendum suadente

D. Sprecher Nobili Theutone, qui Patavii
 ad aliquot Menses commoratus est, ac me
 certum fecit gratum id Opus futurum universæ
 Germanicæ Nationi, si latinè loqueretur.
 Equidem inficiari non possum, quin huic
 humanissimæ Nationi multum debeam, pe-
 nes quam Scripta mea humaniter, nec sine
 laude accepta fuere, ac omnia ferè recusa,
 ut Liber meus de Morbis Artificum in Lin-
 guam etiam Germanicam translatus fuerit, sic
 etiam Opus meum de Principum Valetudine
 Tuenda, in Actis Lipsiensibus honorificè vidi
 laudatum, cui Lipsiæ recuso Nobilissimus
 Vir D. Michael Etmullerus, copiosum Indi-
 cem, & Præfationem adjecit. Omnia ita-
 que hætenus Italico Idiomate edita latina fe-
 ceram, pro re certa habens id à nemine fuisse
 tentatum, cum maximam diligentiam antea
 hac in re impendissem. Sed fortè à Doctis-
 simo Viro rescivi Opus istud de Vitæ Sobriæ
 Commodis à Reverendo Patre Lessio S. J.
 Theologo celeberrimo, in latinum sermo-
 nem translatum fuisse, quod in fine Operis
 Theologiæ Moralis positum est, summa cum
 voluptate perlegi. Huic Doctissimo Viro
 injurius credi posse, mihi visus fuisset, si il-
 lius versionem meam præferre voluissem, præ-
 terea

terea aliam quoque ob causam opportunè ad notitiam meam hoc devenisse pro non vulgari beneficio habui, nam si translationem meam adhibuissem, procul dubio carptor aliquis semiplagiarium me vocitasset, suggillando ex hoc Reverendo Patre me potiores dicendi formulas excerptisse. Contentus itaque esse volui, ut solum hunc Tractatum

commentariis, seu annotationibus physicis, philologicis, prout tulit occasio adornarem, cui negotio tempus vacationum à publicis Lectionibus hujus anni successivis horis impendi. Tu Lector benigne hisce meis laboribus ad publicam utilitatem, & Vitæ Sobriæ commendationem fruire, & Vale.

N O I R E F F O R M A T O R I

Dello Studio di Padoa.

HAvendo veduto per la Fede di revisione, & approbatione del P.F. Ambrosio Lisotti Inquisitore di Padoa nel Libro intitolato: *Annotationes in Librum Ludovici Cornelii de Vitæ Sobriæ Commodis Bernardini Ramazzini &c.* non v'esser cos'alcuna contro la Santa Fede Cattolica, & parimente per

Attestato del Segretario Nostro; niente contro Principi, & buoni costumi, concedemo Licenza à Gio: Battista Conzatti Stampatore in Padova, che possi esser stampato, osservando gl'ordini in Materia di Stampe, & presentando le solite copie alle Pubbliche Librarie di Venetia, & di Padoa.

Dat. 8. Settembre 1713.

(Girolamo Venier Kav. Proc. Reff.

(Gio: Francesco Morosini Kav. Reff.

Agostino Gadaldini Segret.

LUDOVICI CORNELII

VENETI

TRACTATUS

DE

VITÆ SOBRIÆ COMMODIS.

Ertum est usum in hominibus successu temporis verti in naturam, ita ut illos quodammodò cogat ad ea usurpanda, quibus consueverunt, sive bona ea sint, sive mala.

Pari modo in multis rebus videmus usum consuetum habere plus virium quàm ratio-

nem. Neque id negari potest. Imò crebrò cernimus, eum qui probus est, consuetudine improbi ex probò fieri improbum. Et sicut bona consuetudo facilè convertitur in pravam, ita è contrario prava subinde reducitur ad bonam. Nam is qui ex probò, consuetudine pravi factus est pravius, is consuetudine

Ooo

viri

virii probi rursus redit ad probitatem pristinam. Et hoc totum procedit ex vi usus, & consuetudinis, quæ revera est magna.

Quæ cum mecum ipse perpenderem, animadverti ex vi usus in nostram Italiam non ita pridem, imò ævo meo, tres malos mores invecos. Primus est adulatio, & aulicæ ceremoniæ. Secundus, vivere juxta sensum, & doctrinam Lutheranam: quæ ratio vivendi ab aliquibus immeritò defenditur consuetudine. Tertius crapula. Hæc tria vitia, vel potius crudelia vitæ humanæ monstra, nostris temporibus sustulerunt è vita civili sinceritatem, ab animo religionem, & à corpore sanitatem. Quamobrem statui tractare de ultimo, & ostendere esse abusum; ut si fieri possit tollatur. Quòd ad opinionem Lutheranam, & adulationem attinet, brevi præclarum aliquod ingenium laborem sumet, ea refutandi, sicque spero ante mortem me visurum hos tres abusus extinctos, & nostram Italiam antiquis, & sanctis moribus suis restitutam.

ANNOTATIONES.

Non immeritò sanè Consuetudo altera natura passim audit, magna enim & admiranda est illius potestas, afficit quippe non solum corpus, sed etiam animum. Satis notum illud Hippocratis de Cibis deterioribus, sed consuetis, qui minus ledant quàm meliores; stomachi enim fermentum, cum magna ex parte fiat ex reliquiis assumptorum, promptius dissolvit consuetos cibos, uti videmus in Mulieribus, & Virginibus præcipuè, pica & malacia laborantibus, quibus interdum indulgendum est, ut calcem & carbones modicè comedant, ne deliquiis capiantur; sic consueti ad labores, licet ex natura sua imbecilliores, minus patiuntur, quàm fortiores, consuescunt enim spiritus animales facile confluere ad musculos, & partes magis exercitas, uti videmus in Citharædis. Ratione quoque consuetudinis homines boni fiunt mali, & mali boni. Nemo repente malus, aiebat Satyricus, sic etiam nemo repente bonus, facilius tamen boni fiunt mali, quàm mali fiant boni, ex vitio

corruptæ naturæ nostræ ad malum proclivis; exemplum habemus in iis, qui religiosum aliquem cœtum fuerint ingressi, nam licet ad annum ferè integrum, obedientiæ, vitæ sobrietati assueverint, si fortè institutum illud profiteri nolint, & ad secularem vitam redeant, ubi semel vestem exuerint, quamprimum pristinos mores induunt. Neque solum homines afficit consuetudo, sed etiam bruta, & plantas ipsas; nostris enim temporibus modus inventus est, quo Plantæ nobis obsequi, & fructus præcoces edere cogantur, veluti in Pyris, quæ antea in arbores proceras crescere solebant, pumiliones factæ quàm citissime cultoribus pomareddant, imò porrigant; eleganter propterea Virgilius dixit se assiduitate culturæ, coëgisse ut quamvis avido parerent arva colono. Tantum pollet omnibus in rebus consuetudo. Galenus in comment. Aphor. 50. primæ sectionis mentionem habet sui Libri de Consuetudinibus, sed hic Liber est inter ea quæ desiderantur. Legendus Gaspar A Reies qu. 93. Camp. Elys. qui rara exempla de vi consuetudinis refert. Rectè igitur Nobilissimus Scriptor à vi consuetudinis Opus suum exorsus est ad Vitam sobriam inchoandam & assequendam.

Ut ego veniam ad id, de quo statui tractare. Dico crapulam esse rem perniciosam, quia vitam sobriam exstinxit, & plurimum sibi subiecit. Et quamvis omnes norint crapulam procedere è vitio gulæ, & vitam sobriam à virtute temperantiæ, nihilominus crapula habetur res liberalis & honorabilis, vita sobria res sordida, & contemptu digna. Hoc totum procedit ex vi consuetudinis, quam sensus & appetitus sensualis introduxerunt, qui ita inescarunt, & inebriarunt homines, ut relicta bona via, se converterint ad sectandam pravam, quæ illos latenter conducit ad peregrinas, & lethiferas infirmitates, & præmaturam senectutem, cum priusquam quadragesimum ætatis annum attingant, penè sint decrepiti. Oppositum, vita sobria, priusquam esset hinc abacta, præstabat, conservando homines in prospera valetudine, etiam anno ætatis octuagesimo.

O miseram, & infelicem Italiam! non advertis crapulam quotannis tibi plures eripe-

re personas, quàm posset è medio tollere, vel tempus gravissimæ pestis, vel multi armorum conflictus? Quid dicam de tuis conviviiis verè inhonestis, quæ jam passim in usu, quæ adeò sunt grandia, & intolerabilia, ut mensæ satis capaces fieri nequeant, propter infinitam ciborum multitudinem, qui imponuntur; ita ut opus sit lances alias aliis in cumulum imponere? Quis posset vivere in tantis excessibus, & vitæ humanæ infestis venenis? Per amorem Dei ponatur in istis modus, quia certus sum Majestati Divinæ ea maximè displicere. Abigatur ista nova Mors, illa nostris majoribus inaudita pestis, ne tanta damna animis corporibusque inferat. Sic ut publica auctoritate fiunt provisiones annonæ salubris, ita & in usu moderatio præscribatur, quæ valetudini civium sit consentanea. Nec desunt crapulæ exterminandæ etiam privata remedia, quibus quilibet apud se uti poterit; nimirum si vivat secundum naturæ simplicitatem, quæ paucis est contenta, teneatque medium sanctæ temperantiæ ex rationis præscripto, & assuescat non comedere amplius, quàm vitæ necessitas postulet, certò sibi persuadens, illud amplius infirmitatem esse, & mortem. Cogitet voluptatem palati momentaneam, sed noxam quam infert corpori, & molestiam diuturnam, eamque tandem ipsum corpus unà cum anima perimere. Vidi ego multos ex meis amicis præstantissimi ingenii, & nobilis naturæ, florenti ætate abreptos ista peste intemperantiæ, qui si viverent, essent & Mundo ornamento, & multis mortalibus solatio. Itaque ut tantis damnis occurrā in posterum, statui hoc brevi discursu patefacere, intemperantiam esse abusum, qui facile possit tolli, vita sobria in ejus locum introducta. Quod cò libentiùs faciam, quòd multi juvenes ingenio præstantes me ad hoc obstrinxerunt.

ANNOTATIONES.

Crapula vitium quod semper damnabitur, & semper retinebitur, non abs re pesti similis, imò verè ipsa pestilentia truculentior ab Operis Au-

ctore dicitur, utpote quæ latius vagetur, & magnam hominum partem ad interitum deducat. Quod verò magis dolendum non in vulgares homines, sed in Nobiles Viros diritatem suam exercet voluptuosa hæc pestis; neque enim in rusticana gentis mapalia, neque artificum tabernacula, sed in magnificas Ædes Regumque Turres pedem immittit. Crapula populariter quidem magna intemperantia in victu, tam in esculentis, quàm potulentis rebus audit, propriè tamen accipitur pro ebrietate ex vino, ut patet ex Aphorismo 5. 5. sect. ubi Hippocrates scripsit quòd, qui repente Ebrii obmutescunt convulsi moriuntur nisi febre corripiantur, aut ubi ad horam deveniant, qua solvuntur crapulæ, vocem recuperant, qua de re legendus Galenus in commento; hinc Medici medicamenta acrapala excogitarunt, quæ ut ex Joanne Gorraeo in Definitionibus Medicis, ea sunt quæ ebrietatem fieri vetant, vel jam factam discutiant, & alio nomine amethysa appellantur; inter amethysa, quæ ebrietatem arceant, vel jam factam discutiant, laudatus Gorraeus recenset absinthii potum ante cibum, item mirti flores, myrrhæ, & rutæ, tritorum ex aqua, post Epulas verò brassicam, lactucam, sicuti etiam floris amethysii herbæ odor, corona è croco, vel ex ramulis ajugæ, & multa, quæ vapores excutiunt ac dissipant, hoc idem præstare gemmam amethysum, & temulentia adversari ajunt. Curiosum est quod refert Plutarchus Quæstionum Convivialium Lib. p. c. 6. de Medico quodam qui apud Drusum Tiberii Cæsaris filium omnes laceffebat poculis, ac ne tentaretur crapula, quinas vel senas amygdalas amaras præsumebat, verum detectus, cum prohiberetur, & observaretur, ne tantulum quidem vino resistebat. Etmul. in Schrod. & Morellum de compos. medic. p. 313. pillulas aleo-phanginas commendat ad præservandum ab ebrietate ubi necesse est, ut benè potemus, ut ipse ait, quod forsitan præstabunt ob insignem amarorem, quem habent; non malè autem doctissimus Scriptor post laudatas pillulas subdidit, ubi necesse est ut benè potemus, cum enim quis ad symposium invitatus accesserit, symposii legibus se adstringit, ac illi necesse est liberalius, quàm ut solet potare, animum exhilarando; sobrietas

enim in conviviiis semper suspecta esse consuevit; cum enim Liberi Patris sacra celebrantibus mos sit quæ operta sunt recludere, & liberè loqui, qui circumspèctè potant, nec mero se proluunt, cæteris odio esse solent; hinc Adagium illud manavit, Odi memorem compotorem, & dictum illud, aut bibat, aut abeat. Sic eleganter Martialis jocus est in quendam nomine Procillum, hic enim cum apud Poëtam cœnasset, & ambo ad bibendum se invitassent, Martialis eum vocavit postridiè ad cœnam, Procillus invitationis memor, Martialis domum die sequenti cœnaturus adiit, ast ille jocando, vulgari dicto Odi memorem compotorem Procillum incœnatum dimisit.

Hesternæ tibi nocte dixeramus

Quincunces puto post decem peractos:

Cœnares hodie Procille mecum.

Tu factam tibi rem statim putasti,

Et non sobria verba subnotasti.

Exemplo nimium periculoso

Μισὸν μνάμονα συμπότην Πρωκίλλε :

Num verò Medicamenta, quæ acræpala vocant, id præstent quod pollicentur, mihi compertum non est; id unum tamen scio, quodd etiamsi ab ebrietate præservandi, seu illam discutiendi vim habeant, semper tamen noxia futura, ut quæ prohibeant, ne vinum epotum mala quæ intulit discutiatur, nam ut dici solet, vinum eas quas facit dispositiones sanat.

Cum enim viderint parentes suos ætate florenti extinctos, & me in ætate 81. annorum adeo sanum, & valentem, incessit illis desiderium eodem perveniendi, meque rogarunt, ut modum, quem ea in re tenui, aperirem. Itaque ut illorum honesto desiderio faciam satis, & simul alios multos, qui hoc expendere volent, juvem, declarabo causas, quæ me compulerunt intemperantiam deferere, & vitam sobriam capeßere, narrando modum, quem ea in re secutus sum, & quodnam bonus iste usus, in me sit operatus. Hinc clarè cognoscetur, quàm facilè sit vitium intemperantiæ superare. Adjungam in fine, quantos fructus ex vita sobria capiamus.

ANNOTATIONES.

Rectè quidem ac sapienter Senectutem vitæ meliorem partem appellat, cum in ea ætate homines corporeis illecebris minus infesti, prudentiam cæterasque virtutes exercere valeant. Seneca Epistolæ 59. ait dubitari posse, an senectus sæx vitæ sit, an liquidissimum, & purissimum quiddam, ego autem problema istud sic solvi posse crediderim, sæcem vitæ senectam in iis, qui Baccho, & Veneri indulserint aliisque deliciis, purum autem & sincerum esse quiddam, in iis qui in juventute, & virili ætate frugalissimi vixerint. Philosophus quidam centesimum annum agens dolebat, quodd tunc temporis mori deberet, postquam didicisset quomodo esset vivendum. Corporis atque animi vires eodem tempore vigere non possunt; non enim efflorescit virtus animi, nisi vis corporis deflorescat, agebat Plato, ac Heracliti dictum erat, Lux sicca anima sapientissima. Senes etenim mole corporea minus pressi aptiores sunt ad sublimiora contemplanda, hinc manavit illud, facta juvenum, consilia senum. Sic Agamemnon dicere solebat, quodd si decem homines Nestori similes habuisset, se brevi Troja potitum fuisse. Non desunt exempla Scriptorum, qui in ultimo senio egregia scripta ediderint, uti Sophocles, qui Oedipum suum recitando Theatri plausum promeruit, & filiorum calumniam diluit; sic Cicero jam senex Librum de Senectute edidit. M. Varro quoque de Re Rustica scripsit 80. annum ages. Octavius Ferrarius olim in Patavino Lyceo Eloquentia Professor jam septuagenarius Opera varia conscripsit; atque elegantissimam Orationem de Bono Senectutis habuit. Rectè igitur Nobilissimus Scriptor noster Senectutem potiore fructum humanæ vitæ dixit; homo enim cupiditatibus solutus, atque expertus quantum sit in rebus inane, cæterorum, inter tempestates & procellas luctantium calamitates, tanquam in portu respicit. Talem verò senectam, quæ prægressis ætatibus cum vitæ sobrietate exactis successerit, verum & potiore vitæ humanæ fructum esse, rationes quoque Medicæ palam faciunt; etenim in hujusmodi ætate sanguinis

guinis & aliorum fluidorum in Orbem motus placidus est & compositus, ubi in Juventute turbulentus est, & inæqualis, bilis ferocia ab humore melancholico, qui in hac ætate prævalet compefcitur, unde est quoddam melancholici dicantur ingeniosi, totius enim corporis temperamentum ad siccitatem vergit, sicque anima rationalis, ab humorum mole minus pressa, ad operationes suas obeundas promptior est.

Dico ergo, infirmitates, quæ non solum initia in me dederant, sed etiam magnos progressus fecerant, causam mihi præbuisse relinquendæ intemperantiæ, cui multum eram addictus. Per hanc enim, & pravitatem mei temperamenti (cùm stomachus mihi esset frigidissimus, & humidissimus) incideram in varios morbos, nempe in dolorem stomachi, & sæpè lateris, initiaque podagræ, cum una febricula ferè continua, & siti perpetua. Ex hac pessima dispositione non aliud mihi restabat expectandum, quàm ut post multas vitæ molestias, ac dolores finem acciperem per mortem: cùm tamen vita mea tantum per naturam adhuc abesset à termino, quantum per intemperantiam, ei erat propinqua. Cùm igitur hisce modis affectus essem, ab anno trigésimo quinto usque ad quadragesimum ætatis meæ, adhibitis, & tentatis omnibus remediis absque fructu, dixerunt Medici, unam adhuc meis malis superesse medicinam, si velim ea constanter uti, & patienter continuare, nempe vitam sobriam, & ordinatam, hanc habere maximam vim ad sanitatem recuperandam, & conservandam, sicut ei contraria maximam vim habet, ad eam labefactandam, & extinguendam; ut ego jam experientia didiceram. Illa enim homines pravæ complexionis, & ætate decrepitos conservat sanos, hæc etiam ætate florescentes, & perfectissimæ complexionis proster nit, & longissimo tempore in morbis detinet. Quod etiam ipsa ratio convincit. Nam contrariæ causæ, contrarias habent operationes & effectus: vitia naturæ sæpè arte emendari, terrasque steriles & malignas mangonio agriculturæ reddi fertiles, & fructiferas. Addebant nisi tali remedio tunc uterer,

intra paucos menses me eò redactum iri, ut amplius juvari nequeam, & postea intra paucos alios moriturum. Auditis his rationibus, cùm abhorrerem à morte adeò præmatura; & premerer assidue morborum doloribus, persuasus fui, ex temperantia, & intemperantia necessariò supradictos contrarios effectus nasci debere, & spe bona vitandæ mortis, & emergendi è doloribus animatus, statui me dedere vitæ ordinatæ.

Itaque accepto ab illis modo, quem deberem tenere, intellexi me non posse comedere, aut bibere nisi è cibis, & vino, quæ vocantur infirmorum, idque in modica quantitate. Idem mihi antea mandarant, sed ego tunc temporis, cùm modo meo vivere vellem, & tales cibos fastidirem, non acquiescebam, sed vescebar cibis palato gratis, & cùm sentirem internos ardores, bibebam vina gustui amica, idque magna copia, nec tamen ea de re quidquam Medicis dicebam, ut passim moris est infirmorum. Sed postquam statui sectari temperantiam, & rationis ductum, & viderem non esse rem difficilem, sed proprium, & debitum hominis officium, ita me addixi huic vivendi rationi, ut nunquam à recto tramite deflecterem. Quod cùm facerem, paucos intra dies cœpi cognoscere, tali modo me plurimum juvari, cùmque continuando, intra spatium temporis minus anno (& si videri queat alicui incredibile) fui ab omnibus meis infirmitatibus prorsus immunis, & liber.

ANNOTATIONES.

Ingenua sanè confessione, ut solent magni Viri, Nobilissimus Scriptor errores suos, & difficultatem exponit, in deliberatione transitus à vita lauta, & opipara ad frugalem, & sobriam, non secus ac olim D. Augustinus, in Libro suarum Confessionum animi anxietatem quam passus est, ab erroribus mentis quibus involutum se agnoscebat, ad veram Religionem transeundo. Medicorum itaque consiliis, qui Cornelia suadebant nullam aliam spem à morte evadendi superesse, nisi totum sobrietati, ac continentie se dederet.

deret, auscultans, paucorum dierum spatio expertus est, quanta vis esset in victus moderamine, ut unius anni decursu, se cum sanitate in gratiam rediisse cognoverit; ubi enim antea stomachi imbecillitate, renum passione, lenta febre, & Podagra laboraret, integer, sanus factus est. Quid possit in arthriticis fluxionibus parcitas ciborum, & à vino abstinentia multa apud Scriptores prostant exempla; unum sufficiat referre quod legitur apud Gasp. A Reies in Campo Elysio fucundarum Quæstionum quæst. 88. & Drexellium in Gymnasio patientiæ; exemplum est Francisci Pechii Viri illustris qui 19. annorum spatio solo pane & aquæ potu ab arthritide à qua malè plectebatur liberatus est. Miserranda quidem, sed curiosa, & scitu digna est huiusmodi historia, quæ apud laudatos Auctores fusè describitur. Vir iste nobilis Italus quinquagenarius, dum iter ageret, à Marchione quodam, cui magno odio erat, per insidias captus est, & in carcerem fœdum & putidum detrusus est, custodia & cura servo commissa, ea lege, ut singulis diebus, nil aliud captivo suppeditaret, quam frustulum panis, & aquæ paucillum, in hunc finem, ut non moreretur, sed solum, ut se quotidie mori persentiret, hoc victu in eo carcere detentus est, usque ad 19. annos, quo tempore Arce illa à Gallis capta, repertus est Vir ille in eo carcere inclusus, promissa barba adpectus, laceris vestibus, ut larvæ potius, quam hominis speciem reserret; eductus itaque tanquam à sepulchro & libertati est restitutus, sed sanus & à podagra omninò immunis, ad patriam rediit, ubi omnibus qui illum noverant magnæ admirationi fuit, dum illum spectarent gladio accinctum, ab arthritide integrum & sanum, cum antea vix baculo posset incedere. Tam grande beneficium à victus sobrietate, licet coacta, retulit Franciscus Pechius. Rationibus ergo, & exemplis satis patet quanta commendatione digna sit vita sobria, quare mirari subest, quomodo Spero Speronius Auctori nostro Epistolam scripserit, in qua variis argumentis, ingeniosis tamen, vitam hanc sobriam improbare contendit.

Sanus effectus coepi considerare vim temperantiæ, & ita mecum reputare: si tempe-

rantia tantas habuit vires, ut tanta mea mala profligaret, & sanitatem adduceret; multò magis vim habebit, ut mihi sanitatem conservet, & pravam meam complexionem juvet, & debilem stomachum corroboret. Quapropter diligentissimè coepi investigare, qui cibi proposito meo congruerent, qui adversarentur, & statui experiri, si illi qui gustui placeant, mihi commodum, an noxam adferrent; & an proverbium illud quo homines gulæ dediti, se rueri solent, Quod sapit, nutrit, & juvat, sit veritati consentaneum. Hoc cum facerem, deprehendi esse falsum: nam vina fortia, & frigidissima optimè mihi sapiebant; similiter Melones, & alii fructus, lactuca cruda, pisces, caro porcina, tortullæ, legumina, cibi ex pasta farinæ, & similes; tamen ex his omnibus nocumentum sentiebam. Itaque experientia fretus, ciborum illa genera, & vina fortia, & potionem frigidam reliqui, assumpto vino, quod stomacho meo esset commodum eaque mensura, quæ facillè posset concoqui, idem feci in cibis quod ad qualitatem, & quantitatem attinet; simul ita assuescens, ut nunquam appetitu cibi potusve satur à mensa discederem, sed possem ampliùs comedere & bibere, secutus ea in re dictum commune, se non satiare cibis, studium esse sanitatis.

Hac ratione, submotâ intemperantiâ, me addixi vitæ sobriæ, & regulatæ, quæ primò in me operata est id quod dixi, nimirum, ut intervallo minore quàm unius anni liberatus fuero omnibus malis, quæ tanto tempore me obsederant, & reddita erant quasi incurabilia, deinde ut imposterum non ampliùs quotannis in morbum inciderem, sicut antea solitus eram, cum sensibus, & appetitui obsecundarem. Ab eo itaque tempore liberatus fui, & sanissimus effectus, idque mihi in hanc horam continuavit, eò quòd à suscepta sobriæ vitæ ratione nunquam discesserim, quæ sua vi admirabili efficit, ut cibus & potus congrua mensura assumptus, vim suam corpori relinquat, & superflua sine difficultate exeant, nullo pravo humore in corpore generato.

Cum

Cum hac diæta, ab aliis quibusdam nocu-
mentis mihi cavi, nimirum à nimio calore,
frigore, fatigatione, vigiliis, & ab excessu
in opere venero; itemque ab habitatione no-
xii aëris, à ventis, & solis ardore. Et si
enim in mensura cibi & potus, ratio valetu-
dinis potissimum consistat; tamen illa quo-
que quæ jam commemorata, suam vim ha-
bent.

ANNOTATIONES.

*Affertioni Scriptoris nostri, qua dictum il-
lud satis vulgatum, quod sapit, nutrit, fal-
sum esse pronunciat, non tam facile assentiri
possum, siquidem etiam si aliquando id quod gu-
stui pergratum est, stomacho noxium deprehen-
datur, & pro alimonia potius pravorum humores
suggerat, id probabilis acceptum referri posse
crediderim intemperantiæ, dum perdifficile est,
ut in re suavi, & jucunda, temperantiæ mo-
dus servetur, neque solum in ciborum genere,
sed multis aliis in rebus voluptuosis, ut in aphro-
disiaco negotio, quod si rarum sit, corpus exci-
tat, si frequens dissolvit, ut ait Celsus, non
frustra equidem linguæ, & palato tam exquisi-
tum sensum natura indidit, ut mediante gustu
non solum homines, sed bruta quoque dignosce-
rent quæ salutaria, quæ noxia. Plantarum
virtutes proprias, gustu, & odore dignosci pos-
se, passim tradidit Galenus in Libris de Simpl.
Med. facultatibus. Curiosum est quod observa-
tur in Bobus, Equis, aliisque animalibus, nam
si illorum ori offeratur herbæ fasciculus, in quo
aliqua sit planta ipsis ingrata, solo odoratu eam
cognoscunt, atque aversantur. Sic passim vi-
demus, quod si naribus graveolentia offerantur, seu
quid amarum, aut acre gustetur, illico stomachus
noxiæ sentit, & aversionem demonstrat, in versis
fibris ad nauseam usque; hæc tamen intelligenda
velim de corporibus sanis; in ægris enim res ju-
cundæ & suaviores in fastidio sunt, & deteriora
appetuntur, depravatis nempe fermentis par-
tium, & ventriculi, modus itaque servandus in
iis, quæ gustui blandiuntur; non ibo tamen in-
ficias, quin quædam sint, quæ sensus gustum
pelliciant, & parum vel nihil nutrant, ac in-*

*terdum graviter lædant, qualia sunt fungi, ve-
nenum voluptuosum, ut illos vocat Plinius, quæ
integras interdum familias, & tota convivio su-
nestarint, ut plurimam tamen in humanis corpo-
ribus, quæ palato sapiunt lubenter excipit stoma-
chus, & ex iis beneficium, atque solamen expe-
ritur, ut exempli gratia per æstatem acida, quæ
avidè appetuntur, acidum ventriculi, ex bilis
prædominio depressum exaltant, per hyemem dul-
cia aromatica, vina meraca idem fermentum
multo acore saturatum contemperant, & ad dul-
cedinem quandam deducunt.*

*Non solum autem iis qui sanitati, & longæ-
vitati student, necessariam esse à ciborum quan-
titate, & qualitate temperantiæ, sed à mul-
tis aliis cavendum esse, veluti à nimio exerci-
tio, ab insalubrium locorum habitatione, à ven-
tis, & insolatu, à quibus cavere homini libero
non admodum difficile esse scribit Auctor noster.
Multum autem refert in quo loco quis vitæ ma-
jorem partem traducat; Bæotia olim male audie-
bat, Croton verè benè, unde manavit Adagium
Crotone salubrior; ubi enim aer purus est,
homines longævi sunt, aer siquidem non solum
in cute, sed intus nostra viscera perlustrat, qua-
re Hippocrates in Libro de Flatibus aërem au-
ctorem, & dominum appellabat eorum quæ in
nostris corporibus accidunt. Exercitium contra-
rias habet vires, modicum implet, immodicum
extenuat, quod idem de frictione scripsit Celsus.
Ventus nihil aliud est, quàm aërei oceani tem-
pestas, unde fieri nequit, quin tota humoralis
massa susque deque agitetur; insolatio verò æsti-
vo tempore præsertim capiti, ac universo cor-
pori valdè noxia est. Observatione dignum quod
scripsit Hippocrates, Æstate lentè ambulan-
dum, præter quàm ad Solem, in promptu
autem est ratio, quia moto ac diverberato aëre,
solares sagittæ minus feriunt.*

*Servavi me quoque quantum potui immu-
nem ab odio, & melancholia, aliisque ani-
mi perturbationibus, quæ magnam in cor-
pora nostra vim obtinent. Non tamen ita
potui me ab omnibus istis servare liberum,
quin subinde in quædam inciderem, sed ea-
res mihi ad hoc adminiculo fuit, ut cognos-
cerem per experientiam, illa non magnam
vim*

vim habere, nec magna posse damna inferre in corpora, quæ moderatione cibi, & potus bene sunt disposita, ita ut verè possim dicere, eos, qui in duobus istis, quæ per os intrant, congruam mensuram servaverint, ab aliis excessibus parum nocuenti passuros. Confirmat id *Galenus*, cùm ait, omnes alios excessus v. g. solis ardorem, frigora, ventos, labores, parum ei nocuisse, eò quòd in duobus illis, quæ per os intrant, nimirum in cibo, & potu debitam moderationem servaret, ac proinde ab illis incommodis nunquam ægrota-
 tasse, nisi per unum diem. Id ita se habere, per experientiam cognovi, sicut testari pos-
 sunt multi qui me noverunt. Sæpè enim passus frigora, calores, & alia hujusmodi corporis incommoda, sæpè animi non modicas vexationes: sed parum hæc mihi nocuerunt, cùm tamen aliis, qui temperatè non vivebant, nocuerint plurimum. Cùm enim frater meus, & alii quidam de mea familia viderent, motam mihi à viris potenti-
 bus litem maximi momenti, & metuerent ne causa caderem, correpti sunt humore melan-
 cholico, qui in corporibus vitæ inordinatæ solet abundare, qui malignitate contracta, ita increvit, ut eis mortem præmaturam at-
 tulerit. Ego verò cui res maximè cordi esse debebat, nihil passus sum incommodi, eò quòd talis humor, in me non esset superfluous, quin imò ut mihi ipse animum adderem, co-
 nabar credere, divina providentia hanc litem mihi excitatam, ut cognoscerem, quantam vim sobria vita in corporibus animisque no-
 stris habeat, ac tandem me fore victorem, sicut paulò post evenit. Nam in fine victo-
 riam retuli magno meo honore, & fructu rei familiaris. Unde percepi maximum gaudium, quod tamen corpori nocumentum inferre non potuit. Ex quibus perspicuum est, neque melancholiam, neque alium animi affectum nocere posse corporibus vitæ temperatæ.

ANNOTATIONES.

Quid possint in humanis corporibus animi pathemata, qualia sunt amor, odium, timor,

ira, spes, improvisum gaudium, & alia hujusmodi, vel ex hoc intelligi potest, quòd in vultu hominum se prodant, & proprios in promptu habeant colores, qua de re legendus Chambræus in Libro de Passionum characteribus. Exstant apud Scriptores in hanc rem memorandæ historiæ eorum, qui ex nimio iræ impetu, timore, improvise gaudio, repentina morte obiere. Inter Philosophos veteres inventi sunt, qui apathiam sibi procurarent, veluti Stoici, atque animum ita firmare solebant, ut nihil quæ ex fortuitis casibus eveniunt, illorum pacem inturbare possent, unde Anacharsis, cùm in mortuario tunderetur, tunsori suo dixit, corpus, non animum tundis. Epicurei, qui voluptatum cupidissimi, indolentiæ studebant, quotiescumque dolore aliquo afficerentur, ut refert Cicero de Finibus Bonorum, hoc unicum habebant solamen, dicendo, dolor si magnus, brevis, si longus, levis. Non immeritò damnavat Seneca Democritum omnia iridentem, & Eraclitum, humanas miseras desentem: alienis malis torqueri æterna miseria est, aliorum mala ridere, inhumanitas est, utraque igitur extrema evitanda, mediocritas autem laudanda, neque solum in aliis, sed in se ipso quoque, ubi quis infortunio aliquo, vel animo, vel corpore afficitur; rectè propterea idem Seneca de Consolatione ad Polybium protulit, nam & mala sua non sentire, non est hominis, & non ferre non est Viri. Moderamen igitur habendum in animi passionibus regendis, ne sanitatio officiant, seu quàm minimè lædant; rectè propterea scribit Auctor noster, iis qui sobriam vitam agant, non tam graves noxas inferre animi pathemata, uti in iis qui inter delicias & mensas opiparas vitam traducunt, uti in se ipso expertus est laudatus Scriptor noster, licet non levem vexationem ob lites familiæ suæ intentatas passus fuisset, eidem fato non succubuit, ac illius Frater, qui animi mœrore confectus interiit, quale beneficium soli vitæ sobrietati acceptum refert.

Amplius dico etiam contusiones & lapsus, qui aliis periculum mortis adferre solent & gravissimè afficere, non posse nisi modicum nocumentum, & modicum dolorem talibus corporibus adferre. Hoc ita esse, experientia proba-

probavi, cum essem septuagenarius. Cum enim rheda celeriter procederem, accidit eam everti, & sic everfam per aliquod spatium impetu equorum raptari. Hinc graviter mihi læsum caput & corpus universum, & insuper alterum brachium, & altera tibia suis juncturis divulsa. Domum relatus, cum à Medicis viderer adeò malè mulctatus, concluderunt me intra triduum esse moriturum. Nihilo minùs posse in omnem eventum adhiberi duo remedia; sectionem venæ, & medicamentum evacuans; ut humorum affluxus, & inflammatio, & febris (quæ certissimè mox putabatur secutura) impediatur. Ego contra, cum scirem vitam meam ordinatam tot annis continuatam, humores corporis mei ita temperasse, & dispensasse, ut non possent multum conturbari, aut confluxum gravem efficere, recusavi utrumque remedium & solum jussi ut tibiam & brachium suis juncturis restituerent, & singulas partes congruis oleis ungerent: sicque absque alio remedio convalui, nullo alio incommodo, nulla alteratione affectus quæ Medicis instar miraculi visa. Unde concludo, eos qui vitam temperatam colunt, parum mali ab aliis incommodis sensuros.

ANNOTATIONES.

Egregium porro documentum ad Medicam Praxim suggerit casus, quem Scriptor noster sibi accidisse refert, dum enim curru veberetur, raptis in fugam Equis, & currurevoluto, annum agens 70 graves capitis percussiones, & luxationem in brachio, & uno crurum passus est, quam ob causam phlebotomiam à Medicis imperatam, sibi noluit administrari, ac perfectè convaluit. Hac in re non leviter interdum à Medicis peccatur, nam in vulneribus, in casu ab alto, luxationibus, ossium fracturis, indiscriminatim venam secari jubent, ita ut piaculum videatur, si tale remedium ommissum fuerit; siquidem si tempestivè luxatum os fuerit repositum, & convenientes ligaturæ factæ fuerint, & Patiens sanus sit, ac ad temperantiæ leges degere solitus, à prudenti Medico omitti potest

venæ sectio; Rectè propterea sibi consuluit Nobilis Scriptor rejecta sanguinis missione, qui jam satis norat in suo corpore non adesse nec plethoriam, neque cacochymiam, ob prægressam vitæ sobrietatem, quæ in hujusmodi casibus utramque paginam absolvit. Multum autem refert, num qui ab aliquo externo casu læditur, uti ex vulnere, casu ab alto, articularum luxationibus & hujusmodi accidentibus sit perfectè sanus, sive pravis humoribus scateat, sit enim persæpe, ut ex parvo vulnere, quis moriatur, alius ex magno convalescat, quod non nisi referendum ad malum apparatus latentem in primo casu, & in secundo ad bonam humorum constitutionem. Aureus locus est Hippocratis in 5. Epidemiorum. Pulchra Nerei filia, à muliercula amica ludente, lata manu percussa est in sinciput, & tunc quidem vertigine capta est, & sine spiritu erat, & cum domum venisset, statim febris ardens corripiebat, & caput dolebat, & rubor circa faciem erat, nona mortua est; legendus Vallesius in commento. De iis, qui ex levi vulnere seu contusione moriuntur, Hippocrates hac scripsit verba in Libro de Cap. Vuln. His mors non contingit secundum justitiam, etiam si contingat, hoc est, non ratione vulneris, sed pravi apparatus percutunt, neque tanquam homicidæ culpandi sunt qui tale vulnus insinxerint, consulendus hac in re Paulus Zachias in quæst. Medico-Legal.

Sed & hoc quoque per experientiam cognovi, ordinatæ vitæ regulam diu observatam, non sine gravissimo incommodo violari. Quatuor jam anni sunt (accidit enim cum septuaginta octo essem annorum) cum Medicorum consilio, & meorum importunitate assidua inductus sum, ut aliquid mensuræ consuetæ adjicerem. Varias rationes adferebant: senilem ætatem non posse tam modico cibo & potu sustentari; neque solum dandam operam, ut natura utcumque sustentetur, sed etiam robur & vigorem habeat, idque nisi per cibum, & potum fieri posse. Ego contra, naturam paucis esse contentam, me tot annis modica illa mensura sanum perseverasse: hanc consuetudinem mihi versam in naturam: rationi consonum esse, ut crescentibus

annis, & viribus sensim decreſcentibus, cibi potuſque meſura minuatur potiùs, quàm augeatur; ut patiens ſit proportionatum agentis: ſtomachi vim ſenſim fieri imbecilliorẽ. Huc pertinere duo proverbialia apud Italos uſitata. Alterum *Qui multum vult comedere, comedat parum*: nimirum quia parum comedendo protrahit vitam. Alterum, plus juvat cibus, qui ſuperest comedenti, quàm qui ab illo comestus. Ubi inſinuatur nocumentum immoderati cibi aſſumpti majus eſſe, quàm ſit commodum ex moderato. Verùm hæc omnia, illis aſſiduè urgentibus, me tueri non potuerunt.

ANNOTATIONES.

Exactam victus rationem in ſtatu morboſo religioſè obſervandam, ego quidem exiſtimo, ac præſertim in acutis, ut ex paucarum unciarum adjectione, vel detractiõne, ingentia mala ſuſcipi poſſint; in ſtatu quoque neutro, cum quis eſt inter morbum & ſanitatẽ, veluti in æquilibrio, facile eſt ut ex liberiori victu, ſublato æquilibrio, decidat in morbum. In ſtatu ſanitatis, tam rigidas leges ſervandas, durum, & aſperum videtur, nec ad Reipublicæ bonum ſatis conveniens; detur hoc iis, qui ſenium attingerint, jam emeritis, & rude donatis, poſtquam ad publicum bonum vitam meliorem exegerint, at juvenes, & Viros præſertim Nobiles, commoda ſanitate gaudentes, tam arctis vivendi legibus adſtringere velle, æquum non eſt. Quomodo enim quis militiæ operam dare poterit, ſeu in legationibus longa itinera capeſſere, quomodo in Patria variis ſungi muneribus, quomodo Medicus quotidianæ ægrorum viſitationi addi-ctus, quomodo Juris Peritus, qui profeſſionem cui ſe adſcrixit exſecratur, ad galli cantum, conſultor ubi oſtia pulſat, tam ordinatè, & ad libellam cibos captare poterunt, ut vires reſiciant; rectè igitur monuit Celfus, Qui ſanus & ſuæ ſpontis eſt, nullis ſe debet obligare legibus, largiamur itaque è morbo evaleſcentibus, eoque magis iis, qui ex acuto morbo decumbunt, huiusmodi cautionibus exhibendum cibum, ac tempeſtivè in pondere, numero, & meſura,

ut dici ſolet, non ita verò in ſanis corporibus. Elegans hiſtoria exſtat in hanc rem notatu digna, 3. in primo Epid. Filia Philonis intempeſtivè cœnavit, mortua eſt. Notatu dignum eſt, quod in curatione vulnerum obſervant chirurgi, qui cum accedunt ad vulneris curationem, ex largiori copia puris manantis ex vulnere, facile divinant, vulneratum à præſcripta victus ratione aberaſſe.

Itaque ne viderer obſtinatior, & ut amicis gratificarer, ceſſi tandem, & permiſi meſuram cibi augeri, ſed duabus dumtaxat unciiis. Cum enim antea meſura cibi diurni totius, nimirum panis, vitelli ovi, carnis & feruli, eſſet unciarum duodecim exactè penſata, auxi adjectis duabus unciiis ad quatuordecim; meſuram potus, quæ unciarum erat quatuordecim auxi ad ſexdecim, duabus ſimiliter unciiis adjectis. Hoc augmentum poſt decem dies, ita in me cœpit operari, ut ex læto & alacri factus ſim melancholicus, & cholicus; adeò ut omnia mihi eſſent moleſta, nec ſcirem quid dicerem, aut facerem. Duodecimo die invaſit me dolor lateris, qui 22. horas duravit, deinde ſuper-venit febris graviffima, quæ 35. dies & totidem noctes continuavit: eſſi poſt quintumdecimum diem ſemper minor evaſerit. Accedebat, quòd interea temporis, non poſſem capere ſomnum, vel ad unius horæ quadrantem, unde omnes judicabant me moriturum. Nihilominus (Dei gratia) me curavi ſola regula illa vivendi, etſi jam eſſem annorum 78. & hyems eſſet, auraque frigidiffima, & corpus extrema macie conſectum. Mihi-que certum eſt, nihil aliud, poſt Deum, me à morte liberaſſe, quàm exactam illam vitæ regulam tot annis à me continuatam, quo tempore univerſo nihil mali ſenſi, niſi ſubinde aliquam indiſpoſitionem unius aut alterius diei. Tot enim annorum temperantia, conſumptis pravis humoribus, non permiferat alios malignos ſubnaſci, neque probos corrumpi, aut malignam qualitatem contrahere, ſicut in ſenium corporibus, qui abſque huiusmodi regula vivunt, evenire ſolet. Nulla in humoribus corporis mei ſenilis malignitas,

lignitas, quæ mortales occidere solet. Nova autem illa ex nova inordinatione, de qua dixi, introducta, vim non habuit (etsi malum esset gravissimum) ad me occidendum.

Ex his clarè perspicui potest, quanta sit vis recti ordinis, & inordinationis, temperantiæ inquam & intemperantiæ: quarum illa tot annos me sanum præstitit, hæc etsi exiguus fuerit excessus, paucis diebus ita prostravit. Si mundus ordine constat, si vita nostra corporalis pendet ab harmonia & proportionem humorum, ac elementorum, mirum non est, si ordine certa regula debeat conservari, & inordinatione lædi, ac destrui. Ordo disciplinas reddit faciliores, exercitum efficit victorem; regna, civitates, & familias in pace retinet, & confirmat. Unde concludo, vitam ordinatam esse certissimam rationem, & fundamentum vitæ sanæ, & longævæ, ac veram, & solam medicinam morborum plurimorum. Neque id quispiam negare potest, qui rem attentius inspexerit. Hinc Medicus cum infirmum visitat, hanc ei primam medicinam præscribit, ut certa mensura cibum potumque sumat, eandem commendat jam curato, si sanitatem retinere desiderat. Neque dubitandum est, quin à morbis impostherum liber foret, si talem vitæ rationem teneret: quia omnes illas morborum causas rescicaret, & ita nec Medicis, nec medicamentis ei opus foret.

ANNOTATIONES.

Rectè quidem ratiocinatur laudatissimus Scriptor, quòd sicuti ordine, & justo victus regimine relicto, sanitas pessum it, ita eodem restituto, salus pristina recuperetur, ut per eandem viam sit retrocedendum, unde quis aberrarat. Temperamentum nostri corporis nil aliud esse, quàm humorum, licet variæ naturæ consonantiam & moderationem, satis liquet, imò animam hominis nil aliud esse, quàm harmoniam veluti quandam, opinio fuit Galeni. Sanitatem concordiam esse animæ cum corpore scripsit Plato, ita ut inter hæc duo adsit proportio quædam, nam si

animus nimis excellens sit & vivax in corpore tenui, illud concutiat, & languoribus impleat, si verò corporis vires animum superent, illum obruant, ac torpentem reddant. De admiranda, & harmonica proportionem partium humani corporis, ut etiam in iis partibus, quæ pudenda dicuntur, atque idèd velantur, non minus sit decoris, quàm utilitatis, multa scitu digna habentur apud Lactantium Firmianum, Cassiodorum. Quidnam autem erat illud, quod tantopere admirabantur Sculptores in statua illa Polycleti, quæ Canon, & Regula vocata est, quàm partium humani corporis harmonia quædam, & commensuratio? Longè verò majorem esse pulchritudinem partium internarum, scripsit Divus Augustinus de Civitate Dei Libro 22. Si numeri, quibus coaptatio, quæ harmonia græcè dicitur, noti esse possent, in interioribus quoque visceribus, quæ nullum ostendant decus, ita delectaret pulchritudo rationis, ut omni formæ apparenti, quæ oculis placet, ipsius mentis, quæ oculis utitur, præferretur arbitrio; pulchritudinis autem tum externarum, tum internarum partium conservatrix unica est nunquam satis laudanda sobrietas.

Imò si animum ad ea quæ oportet, attendere velit, se ipse Medicum efficiet, & quidem perfectissimum. Nam revera homo non potest esse aliis perfectus Medicus, sed tantum sibi soli. Cujus rei hæc est ratio: Quivis enim diversis experientiis potest cognoscere naturæ suæ conditionem, suasque occultas proprietates: qualiscibus, & potus, & quæ mensura naturæ congruat. Hæc tamen non ita possunt cognosci in aliis: quia opus longa experientia, & observatione exactissima, quam circa alios non facile habere possumus; præsertim cum major sit diversitas temperamentorum, quàm vultuum. Quis credat, vinum vetus nocere meo stomacho, & novum juvare? me pipere minus incallescere, quàm cinnamomo? Quis Medicorum has duas occultas proprietates mihi indicare potuisset, si ego longa experientia vix tandem, eas deprehendere potui? Itaque alter alteri non potest esse perfectus Medicus. Unde cum homo non habeat meliorem se ipso

Medicum, nec melius medicamentum, quàm sobriam vitam, perspicuum est hanc omninò amplectendam.

ANNOTATIONES.

Nullum adhuc repertum fuisse Medicum perfectum, nec spem esse, quod posthac reperiri possit, licet asserere. Hippocrates ipse in Ep. ad Demo. ingenuè scripsit, se licet senem Medicinæ finem non attigisse. Galenus in 3. Methodi hujus rei causam attigit, quæ alia non est, quàm quòd impossibile sit posse Medicum, cujusque hominis naturam, & proprietates habere perspectas; ego enim si cujusque privati naturam explorare ad unguem scirem, utique qualem fuisse Æsculapium mente concipio, talem me esse putarem. Quotus enim quisque est, qui licet peritus, & præsertim ex iis, quos Poliatros vocant, continuè Praxi addictos, qui possit ægri cujusque, interdum etiam antea non visi, naturam, & proprietates habere cognititas? Rectè propterea Celsus in Præ. agebat utiliore esse Medicum familiarem, quàm extraneum. Ex hac naturarum diversitate non malè insert Operis Auctor, neminem perfectiorem esse Medicum aliorum, quàm sui ipsius, ut qui longa experientia, & usu rerum cognoverit quid sibi profit, quid noceat. Sic Tiberius Nero Tacito referente 6. Annalium eludere solebat Medicorum artes, & eos, qui post 30. annum non internoscebant corpori suo utilia. Memorat porro particularem quandam in seipso idiosyncrasiam, nempe quòd vinum vetus exacto anno sibi valde noxium esset, & recens perutile. Viçtus itaque ratio ritè instituta, tum in statu ægro, tum sano utramque paginam absolvit, Curatricis, & Præservatricis Medicinæ vices subeundo; neque alio remedio, quàm exactissima vivendi norma usum fuisse crediderim Asclepiadem Prusiensem ad corporis firmitudinem adeò integram usque ad extremum senium servandam, sponsione facta cum fortuna, ne Medicus crederetur, si unquam invalidus ullo modo fuisset ipse, ut ait Plinius Libro 7. Cap. 37. & qui, ut idem Plinius Libro 36., totam veterem Medicinam turbavit, rejectis Medicamentis, nova instituta

curandi ratione per cibi abstinentioniam, alias vini, fricationes corporis, ambulationes, gestationes, & alia hujuscemodi. Haud aliter Antiochus Medicus, uti apud Galenum 5. De San. Tuen. sobrietatis amantissimus longævitatē obtinuit, cum autem esset decrepitu, ad lampadem vitalem sustentandam, quæ continuam exigebat pabuli suffectionem, ter in die cibum capiebat, hora tertia, vel quarta panem sumebat cum melle attico cocto, hora sexta, vel septima lotus, mediocriter prandebat, primùm iis sumptis, quæ alvum dejiciunt, posthæc maximè piscibus, vel quos saxatiles vocant, vel qui in alto mari degunt, rursus in cœna à piscium esu sustinuit, sed boni succi aliquid, ac quod non facilè putresceret capiebat. Cur autem contra veterum morem, liberalius pranderet, quàm cœnaret Medicus ille, non apparet ratio, nisi forte ea sit, quam adfert Io: Langius Epist. Med. Libro primo Epist. 55. in qua postquam variis argumentis ostendit nostris etiam temporibus, largiorem esse debere cœnam, quàm prandium, historiam hanc Antiochi Medici memorans, ait senectutem, & præsertim decrepitam tanquam morbosum statum considerandam, ideòque contrario modo tractandam, quàm in statu firmæ valetudinis.

Non tamen negaverim quin Medici sint necessarii, & magni pendendi, ad cognoscendos, & curandos morbos in quos sæpè incurrunt, qui vitam ordinatam non sectantur. Si enim amicus, qui te visitat in morbo & solum verbis solatur, & compatitur, rem tibi gratam præstat, quantò tibi carior debet esse Medicus, qui instar amici te invisit ut juvet, remedia adhibet, & salutem tibi promittit? Verùm ut quis sanum se conservet, sentio deberi amplecti loco Medici vitam regulatam, quæ ut experientia constat, est medicina naturalis & nobis propria, quia etiam maligni temperamenti corpora conservat sana, & efficit, ut ad longum ævum etiam centum annorum & amplius vitam proferant, & tandem absq; doloribus, & humorum perturbatione vitam finiant, ac per puram humoris radicalis consumptionem, instar lampadis extinguantur. Multi putarunt id posse fieri auro

auropotabili, & lapide philosophico (quem elixir vocant) à multis quæsito, à paucis invento, sed frustra sunt, si vita temperata absit.

ANNOTATIONES.

Seneca in Epistola 78. ad Lucillum suum, gravem destillationem, qua laborabat, ad summam maciem deductus, memorans, magnosolamini amicos sibi fuisse refert. Multum mihi contulerunt ad bonam valetudinem amici, quorum adhortationibus, ac variis sermonibus allevabar, quidquid enim animum erexit, etiam corpori prodest. Ad sanitatem verò obtinendam, valde conferet si Medicus decumbentis sit amicus, & familiaris, nam ex eodem Seneca 4. Contr. Nihil magis ægris prodest, quam curari ab eo, à quo volunt, confidentia enim ægrorum plures sanat, quam remedia. Hac sorte tamen non fruuntur, nisi qui sui sunt juris, qui pro lubitu possunt sibi Medicum deligere. Hinc apud Religiosos cætus, & præsertim apud Moniales, quæ uni, vel alteri Medico sunt addictæ, persæpè audiuntur querimoniæ, quod sibi non liceat, pro genio Medicum habere curantem. Profectò nihil ægro est perniciosius, quam si Medicus illi sit parum gratus, interdum etiam odiosus. Cum ergo tam variae sint hominum temperaturæ, ac affectus, Medici sagacis, ac industrii erit, si ad genium, & mores ægrotantis se componat, ut ægri affectum lucratur. Medicorum non pauci hoc pacto versutia magis, quam peritia, non modicam auctoritatem, & fortunam sibi conciliarunt. Doctissimus Gaspar A Reyes in suis Quæstionibus, hanc habet satis curiosam, & elegantem: Quare Medici indocti, & rudes empirici, & pseudomedici, non rarò vulgo magis placeant, quam docti, & sapientes.

Verum homines sensuales, & intemperantes (quales plerique sunt, volentes suos appetitus satiare, & gulæ indulgere) etsi videant ab intemperantia se malè subinde tractari, nihilominus vitam sobriam refugiant, quia inquiunt, melius est obsequi appetitui, & decem annos minùs vivere, quam naturam suam

assiduè frænare, sed non considerant, quanti momenti sint homini decem anni vitæ, & sanæ vitæ in ætate matura, qua maximè perficitur & viget prudentia, & sapientia, & omne virtutum genus, quæ nisi in illa ætate perfectæ esse nequeunt. Et ut de cæteris taceam, nonne omnes penè eruditissimi libri quos habemus, à suis Auctoribus ætate matura, & illo decennio, quod illi præ gulæ suæ voluptate nihili æstimant, conscripti sunt?

Præterea dicunt isti sensuum servi, vitam ordinatam rem esse adeò difficilem, ut servari nequeat. Ad hoc respondeo, Galenum illam servasse, & loco optimæ medicinæ habuisse: Platonem quoque & Isocratem, & Ciceronem, aliosque plurimos veterum, & nostræ ætate Paulum Tertium, & Cardinalem Bembum, qui idcirco tamdiu vixerunt, & è nostris Ducibus Laudum, & Donatum, aliosque plurimos inferioris conditionis, non solum in Urbe, sed etiam in vicis, ac pagis. Itaque cum multi olim illam tenuerint, & modò adhuc teneant, non est res, quæ non à quolibet præstari queat: præsertim cum hic non sit opus multis, aut exquisitis rebus, sed tantum ut quis incipiat, & sensim adsuecat.

Nec obstat quòd Plato dicat, eos qui in Republica versantur, non posse vitam ordinatam tenere, quia sæpè opus est calores & frigora, & ventos, & imbres, & nives ac varios labores perpeti, quæ non conveniunt vitæ ordinatæ. Respondeo enim huiusmodi incommoda, non esse magni momenti (ut supra ostensum est) si vitam sobriam agas in cibo & potu, quod facile est iis, qui in Republica versantur, & maximè conveniens, tum ut à morbis, qui functiones publicas impediunt, se præstent immunes, tum ut mente in omnibus, quæ occurrunt, negotiis magis vigeant.

ANNOTATIONES.

Nemo ferè est, quodcunque vitæ genus elegerit, qui senectam animo non præsumat, eamque facilem.

facilem, vegetam, operosam, qualem Hesiodum habuisse ferunt, non exoptet, at perpauci sunt, qui viam, qua ad hujusmodi senectam sit eundum, velint capeffere, idcirco in qualibet Civitate, non pauci spectantur senes, sed quales describit Juvenalis Satyra decima; at perpauci sunt, qui forti & valida senecta ad publicum bonum apta perfruantur; Plato propterea senes à Reipublica administratione removendos volebat, quia ut plurimum morbofi sint. Qui merent in Castris ob varium vitæ genus, aliquando lautum, sæpius tamen inter famis ac sitis tolerantiam traductum, perrarè facilem senectam assequuntur, sic pariter qui in agris exercentur, & qui in Urbibus, mechanicis artibus, & laboribus sunt addicti. Forsan soli, qui Palladis studiis se devoverint sortem hanc assequi possunt, si justum vitæ regimen servare velint, ut tale senium possideant, in quo ad publicam utilitatem Opera edant, doctiora, ingeniosiora ex quibus vitam posthumam adipiscantur. Hippocrates jam senex opus conscripsit Aphorismorum, seu potius Oraculorum, Galeni quoque Opera senilia, clariora sunt, Vallesius Filippi secundi Hispaniarum Regis Archiater, in extremo senio Librum composuit de Sacra Philosophia, Sanctorius noster aureum Opusculum de Medicina statica longævus conflavit, Harvejus Angliæ Democritus, ad senectam vergens, divinum illud Opusculum de motu sanguinis concinnavit, atque edidit, & annum habens septuagesimum tertium Libellum de generatione animalium conscripsit. In aliis quoque facultatibus idem evenisse erudito cuique satis constat. Secus autem evenit iis, qui cæco quodam impetu rapti Opera juvenilia edere voluerint, perrarè enim sit, ut eos in maturiori ætate non pœniteat, ac tristes animi morsus sentiant, ubi interdum suos juveniles ausus revivunt, aut illorum subit recordatio, sic olim de suis Carminibus Ovidius:

Cum relego scripsisse pudet, quia plurima cerno,

Me quoque qui scripsi iudice, digna lini. Vitæ igitur sobriæ suo tempore ac loco susceptæ, fructus jucundissimus est senecta, sed præcipue illa, quæ viridis, & cruda appellatur, quam sortem non expectent literati homines mensarum

frugalium osores, qui enim inter musarum sacra, ac simul inter Bacchi, & Veneris delicias, juventam, & virilitatem traduxerit, postea vultus victus, senex veterinosus, colore mustelino, uti Comicus in Eunuchis, in præmortuo corpore, mortem potius, quam vitam producet.

Objiciunt aliqui, qui vitam agit regulatam, comedendo semper infirmorum cibos, & exigua quantitate, quid faciet in morbis? qualem dietam capeffet, cum eam anticiparit sanus?

Respondeo primò: natura, quæ hominem nititur conservare quantum potest, nos docet quomodo in morbis debeamus nos gubernare, nam subito tollit appetitum, ut non comedat nisi parùm, ipsa enim parvo est contenta. Unde infirmus sive antea vitam regulatam tenuerit, sive non, cum infirmus est, non debet vesci nisi cibis morbo congruentibus, idque multò minore mensura, quam cum esset sanus. Si enim priorem mensuram servare vellet, naturam, quæ jam morbo gravata est ac debilitata, opprimeret.

Secundò respondeo & meliùs, cum qui vitam sobriam sectatur, non posse in morbum incidere, imò rarè, & exiguo tempore se sentiet indispositum, quia ratio illa vivendi instulit mali causam. Causâ sublatâ, tollitur quoque effectus, nempe morbus

ANNOTATIONES.

Nostris quoque temporibus non desunt qui frugalem, ac temperatam vitam degant, & facilem longævitatē obtineant, cujus veritatis testes sunt, quidam Religiosi Cætus, in quibus homines eodem sacco obducti nudipedes incedunt, & super stramenta angustis in cellis, vel furente Sirio somnum captant, ex iis non paucos visere est, septuagenarios, octogenarios, fortes, & robustos, qui non nisi jejuniis frequentibus ac parvitate victus, licet non semper laudabilis, felicem senectutem acceptam referunt. Perdoctè autem Operis Auctor difficultatibus occurrit, quas in scenam adducunt, qui sobriam vitam carne pejus, & angue odio habent, corrumpit enim il-
lorum

lorum ratio dum ajunt, iis, qui tam artistemperantiae legibus se addixerint, ubi egrotant, ob virium languorem medicamenta administrari non posse, ideoque magis periclitari, nam ut recte ait Scriptor noster, vel non tam saepe egrotant, vel non tam gravibus morbis plectuntur, in illorum enim corporibus, neque plethorica, neque cachectica diathesis existit, ut morbi in iis non reperiunt, in quo malitiam suam exercent, addam ego illorum fortunae adscribendum, quod ob fractas vires usurpari remedia non possint: Hippocrates in primo Aphorismorum, scripsit, senes febribus non adeo acutis corripitur ut juvenes, cum frigidum sit illorum corpus, neque inflammationibus adeo obnoxium. Rarius itaque, & minus graviter à morbis afficiuntur, qui sobrietatis leges servant, quam qui Autonomiae student, quibus nempe extra naturae lineam longè abducta est humorum temperies; quod si aliquando à causis externis, uti ab aëre, cujus usus est indispensabilis, in quibusdam constitutionibus Epidemicis, & ipsi leduntur, non adeo graviter tamen afficiuntur, ut qui lautè, & opiparè vivunt, in quorum corporibus morbi epidemici reperiunt, unde feritatem suam exercent, quod idem quoque in pestilentia evenit, quae pinguioribus victimas sibi mactari exoptat.

Senes pestilentiam minimè sentire scripsit Plinius Libro 7. H. N. Cap. 50. quod non aliam ob causam fieri putarim, quam quod corpora senum sicca sint, nec externis impressionibus tam obvia, uti juvenilia corpora, quae laxiora sunt; rationem aliam affert Julius Caesar Zarottus de Medica Martialis interpretatione, putat enim pestilentiam morbum calidissimum esse, ideoque senum corpora minus afficere. Exstat apud Martialem Libro tertio Epigramma facetissimum in mulierem quandam nomine Vetustinam, quae licet vetula, & rugosa catulliebat, gestiebatque ut nuberet, dum itaque in illam variis scommatibus jocatur, hosce habet versus:

Cùm bruma Mensem sit tibi per Augustum,

Regelare nec te pestilentia possit,

Audes ducentas nupturire post mortes.

Variis rationibus contendit Interpres, quas hic referre non vacat, ostendere pestilentiam mor-

bum esse calidissimum, ideoque ex mente Martialis ipsam pestilentiam ineptam esse, ut foemina illam ob senilem aetatem perfrigidam, posset calefacere; ingeniosè quidem Interpres, sed cui non tam facilem assensum largiri quis possit, pestem morbum calidum esse, cum saepissime paucam febrem habeat adjunctam, ut Medicis etiam imponat, sed pestem senes minus corripere, seu minus afficere, eò quod senilia corpora squallida sint, & sicca. Id ipsum quoque in pestilentis, quae animalia interdum corripunt observare est. Vidimus annis elapsis in gravi epidemia, quae Bovino generi bellum ad internecionem usque indixit, in tota continenti Serenissimi Veneti Domini, (quod morbi genus hoc anno quoque magno populorum damno, per totam ferè Italiam acriter serpit, ac potissimum in Agro Romano) vidimus inquam Boves pinguioribus, & magis torosos à morbo pestifero promptius corripitur, quam Boves vetulos, & strigosos, uti in Dissertatione, quam in Patavino Lyceo habui, & publicè juris feci, inter cætera phaenomena adnotavi.

Quare cùm vita ordinata adeo sit utilis, adeo virtuosa, pulchra & sancta; digna est quam omnes amplectantur, praesertim cùm facilis sit & hominis naturae maximè consentanea. Nemo qui illam sectatur, adstringitur ut tam parùm comedat, aut bibat quam ego, nemo vetatur vesci fructibus, pisce, & aliis, quibus ego non vescor. Ego parùm comedo, quia tantillum satis est parvo & debili meo stomacho. Abstineo fructibus, pisce, & similibus cibis, quia mihi nocent: qui verò talibus juvantur, possunt, imò debent illis uti; tantum abest, ut sint vetandi. Cuilibet tamen cavendum, ne majorem quantitatem etiam commodissimi cibi, vel potus assumat, quam ventriculus ipsius facile possit concoquere. Unde qui nullo cibi, vel potus genere offenditur, ei sola quantitatis regula, non qualitatis est servanda, quae res factu est facillima.

Nemo hic mihi objiciat, multos reperiri qui etsi inordinatissimè vivant, sani tamen ad ultimos vitae terminos perveniunt; quia cùm hæc res sit incerta, periculosa, & rarissimè accadat, non debet ejus fiducia nos inducere,

re, ad vitam inordinatam. Non est prudentis, tantis se exponere morborum, & mortis periculis, ac incommodis, spe eventus felicitis, qui rarissimis obtingit. Magis securus est vitæ, senex pravæ complexionis, tenens vitæ regulam, quàm juvenis robustissimus absque regula vivens; qui tamen probi est temperamenti, potest cum recto vitæ ordine longius producere vitam, quàm qui est pravi. Et potest interdum fieri, ut homo sit tam boni, & firmi temperamenti, ut etiam absque tanta regula possit vivere sanus annos plurimos, & mori in extrema senectute per puram resolutionem, sicut *Venetis* accidit *Procuratori Thomæ Contareno*, & *Paduæ viro Nobili Antonio Capo di vacca*. Sed talem vix unum invenias inter centum millia. Unde quod ad alios attinet, si quis ex illis diu sanus vivere exoptat, & absque dolore, & molestia mori per resolutionem: Hoc enim modo, non aliter, potest frui fructibus talis vitæ, qui sanè sunt plurimi, & singuli eorum maximi æstimandi.

ANNOTATIONES.

Si quis me consuleret, quo ciborum genere, qua quantitate, quoque tempore uti debeat, ut sanitatem quantum fieri possit sartam tectam conservet, ego suaderem, ut potius stomachum suum consuleret, à quo nimirum saniora consilia posset referre. Sic Quintilianus, ut dignosceret, num Oratio, concinna, & accommodata futura esset audientibus, dicere solebat, aures meas conlulo. Regula itaque Polycleti erit stomachus, ut qui sobriæ vitæ se dederit, secum penset, quid ferre recuset, quid valeat stomachus, ac præsertim in id incumbendum ne nimio onere gravetur, licet quod assumitur optimæ sit notæ, satis vulgatum est illud, quod omnis repletio sit mala, panis autem sit pessima. Non minùs quoque contra sobrietatis leges peccatur ab iis, qui famis tolerantia putant sanitati, & vitæ longævæ velificari, fermentum enim stomachicum, plicis ventriculi insitum, chylo ad vias suas ablegato, sabathum nullum agnoscit, sed continuò agere vult, & in ipsas ventriculi tunicas, rabiem

*suam exercet, atque ex toto corpore humores allicit, in quos agat. Sic Hippocrates Ventriculum mari assimilabat, quod dat omnibus, & accipit ab omnibus, præterea fames bilem exacuit, & hominem morosum reddit, unde Plautinum illud in proverbium cessit; fames, & mora bilem in nasum conciant. Hanc ob causam unicam comestionem in die naturali damnabat Hippocrates, cum ex hujusmodi abstinentia corpus excite-
tur, & alimenta postea non satis commansa avidius devorentur, atque ulterius alvus sistatur; in corpore igitur sano vitanda est fames, & fermento cibum exposcenti auscultandum.*

Primò, quia efficit ut humores in corpore sint puri, & benigni, quo fit ut non permittat fumos è ventriculo ad caput efferri. Unde ulterius sequitur, ut tali homini cerebrum sit purum instar speculi, & mente ubique vigeat. Itaque facilè ex infimis istis, & terrenis ad divinarum rerum sublimes adscendit considerationes, cum summa animi voluptate, & consolatione; eaque cognoscit, quæ aliàs nunquam potuisset cogitare, nimirum quanta sit Dei potentia, sapientia, & bonitas. Hinc descendit ad naturam corporalem, eamque cognoscit esse opus divinum. Videt & manu tangit ea quæ in alia ætate, & cerebro minùs purgato non potuisset unquam videre, vel tangere. Tunc videt turpitudinem vitii, in quod caditis, qui affectus humanos nequit domare. Tunc cognoscit triplicem illam cupiditatem, quæ nos ab ineunte ætate comitatur, carnalis voluptatis, honoris, & divitiarum, quæ in senibus vitæ intemperatæ crescere solet. Hanc is, qui non sensum, & appetitum, sed rationis ductum longo usu consuevit sectari, facilè temperat, & cohibet; ita ut ab ea non magnopere infestetur. Deinde cum se videt ad terminum tendere, & resolutioni propinquum, non concipit inde animo mœrorem, quia cum sciat Dei beneficio, relicto vitio sectatum virtutem, sperat per Christi Redemptoris nostri merita, mori in ejus gratia, & æterna frui beatitudine. Accedit quòd videat se jam ad id ætatis pervenisse, ad quod paucissimi pertingunt, & mortem propinquare
non

non cum impetu, & ex improvifo cum acerbis doloribus, fed leni, & benigno paffu, folius humidi radicalis, quod inftar olei lucernæ fenfim minuitur, confumptione; quo fit, ut ipfe fuaviter fine dolore, ab hac vita terrena, & mortali, ad cœleftem, & æternam tranfeat.

O Sanctam & verè felicem vitam ordinatam, meritòque ab omnibus colendam: O infelicem, & deteftandam vitam inordinatam, quæ tantis malis genus replet humanum! Pulchra vox & amabilis, *Vita ordinata, sobrietas, temperantia*: ficut è contrario fœditatem fonat, *Vita inordinata, crapula, intemperantia*. Et tale difcrimen inter hæc cernitur, quale inter vocem, *Angelus*, & *Diabolus*.

Hactenus explicui caufas, per quas me ab intemperantia vindicavi, & vitæ fobriæ addixi, & modum quem in ea re tenui, & quid inde mihi acciderit: & commoda quæ illa fuis affeclis præftat.

ANNOTATIONES.

Summatim temperantia in victu, fanitatis, & longævitatis basis eft, & munimentum, ex qua poftea tot beneficia obtinentur, quæ vitæ fobriæ Auctor hoc in loco refert, qualia funt prudentia, fapientia, atque etiam euthanafia, ubi enim quis vitæ lineam intra moderationis cancellos rectam, & irretortam produxerit, in extremo fenio, cum neceffe fit fatif concedere, nullam violentiam patietur, & anima placidè à fuo ergaftulo, in quo conclusa erat, ad fuperos evolat, fi valere vita eft, non vivere. Profeftò eorum, qui temperantiæ leges ritè obfervant, & procul à Medicis, & Pharmacopœis degunt, vita verè appellanda eft, non ita verò, qui ob intemperantiam in fymptofis, commeffationibus, five lectulo affixi, five continuæ feffioni addicti vitam precariam duxerint.

Præter dicta incommoda, unica comeffio in die naturali, & crebra jejunia, id quoque habent, ut oris graveolentiam inferant. Quam ob caufam ora hominum, qui nihil ederint, fed jejunarint graveolant, quæfivit Aristoteles Se-

ttione decima tertia, Problemate feptimo, cuius rei rationes quilibet videre poteft apud eundem Aristotelem, Aphrodisæum, Septalium, & alios. Satis lepidum Martialis Epigramma exftat in Bassam mulierem, cui graviter fœtebat anima, referens enim varias graveolentiæ differentias, eam memorat, qua olent jejunia Sabatariorum, atque malle fe Bassam omnes illos odores olere, quàm eum quem olebat. Cur autem Poëta Judæos fugillet mentione facta de illorum jejuniis, id effeciffe crediderim, ed quia nulla natio ex Religionis instituto feriora ferveat jejunia, dum à qualibet re efculenta, & potulenta, ultra viginti quatuor horas omninò abftinent, unde magis ipsis, quàm aliis graveolet fpiritus, & præfertim per æftatem, quando folemnia jejunia instituunt, & canicularibus diebus fervent, arent enim illorum linguæ & ventriculus præ fervore bilis, & aliorum fuccorum, unde halitus, quos ab ore expirant, non poffunt, quin malè oleant, & ed magis in picocolis, quam ob caufam Ballonius Conf. Libro fecundo, Conf. 16. iis, qui abundant amara bile, jejunia vitanda effe jubebat; tempore autem Martialis multi Hebræi Romæ degebant, & illorum inftituta erant nota. Longam itaque inediam, & protracta jejunia, graveolentiam oris adferre, fatif perfpèctum erat, unde etiam Ovidius Libro tertio de Arte amandi,

Cui gravis oris odor, nunquam jejuna loquar.

Sed quidam fenfibus dediti, & parùm rationi oblequentes objiciunt, non effe optandam longam vitam, ed quòd poft fexagesimum quintum ætatis annum, non poffit dici *Vita viva, fed vita mortua*. Verùm hi errant graviter, ut nunc oftendam ex me ipfo, narrando mea oblectamenta, & voluptates, quas in hac mea ætate 83. annorum capio, quæ tales funt, ut paffim me homines felicem judicent.

ANNOTATIONES.

Condonandum quidem effet iis, qui poft 65. annum, fatius effe ajunt è viventium ftatione eximi,

eximi, quàm vitam producere ad miseriam inter varia morborum genera, iis inquam condonandum esset, si juventutem ac virilitatem, ab iis effectibus, qui luxui, & intemperantiæ deditos comitantur, immunem traduxissent; & quàm malè plectantur, qui genio suo indulgent, & quàm rarò sexagesimum annum attingant, nemo non novit, potior ergo conditio eorum erit, qui temperantiæ, & sobrietatis legibus se dederint in ipso juventæ flore, ut omnes ætatis annos irretorto cursu percurrant. Septuaginta anni dies hominis, in potentatibus autem octoginta, sic legimus in Psalmo, à quo dicto non multum abludit, quod de annis climactericis apud Philosophos scriptum habemus, quos annos scalares appellant, inter quos sunt septenarii, & novenarii, unde 63. annus, utpote productum septem, & novem, magnæ dignitatis & contemplationis est; natura enim pro genio numerum septimum sibi elegit, unde sicuti morbi die 7. 14. & 20. in acutis crises suas moliuntur, in chronicis die 40. & 80. ita in cursu vitæ per septenarios procedit, idcirco annus septuagesimus, ut plurimum mortalis est vitæ finis, & inter climactericos recensendus, octogesimus verò primus, qui productum est numeri novenarii, si in se ipsum multiplicetur, & ipse climactericus est, sic Platonem ajunt 81. anno completo obiisse. Scio equidem non deesse, qui vim numeris non inesse dicant, cum in rerum natura non sint nisi individua, numeri autem sint mentis nostræ simplex opus, non esse tamen negligendam numerorum rationem, prudens consilium est, quando ipsemet Deus omnia in pondere, numero, & mensura disposuit, & senarium esse voluit, quo Mundum conderet, & septimo ab opere conquieverit. De numero sexto, qui inter numeros perfectos habetur, egregie scripsit Divus Augustinus Lib. 11. de Civ. Dei, cum numerus senarius compleatur suis partibus, hoc est sexta sui parte, ex tertia, & dimidia, quæ sunt unum duo, & tria, qua in summam ducta faciunt sex, sunt enim partes quotæ. Numerum itaque senarium, hoc est sex dierum, Divinam Sapientiam elegisse ait Vir iste Doctissimus, ut Machinam hanc, quam Mundum appellamus conderet, est autem numerus senarius radix, & origo cæterorum nume-

rorum, qui perfecti dicuntur extra centenarium. Summus itaque rerum conditor, Mundum tanquam rem perfectam, numero perfecto conditum esse voluit, ipse perfectissimus.

Prospera utor continuè valetudine, & ita sum agilis, ut ex plano facilè equum conscendam, & altos gradus, & colles sublimes pedibus subeam. Deinde semper sum alacris, jucundus, & benè contentus, liber ab animi turbelis, & omni molesta cogitatione, quorum loco gaudium, & pax in corde meo suam fixere stationem. Non me tædet vitæ, quam ego magna mea voluptate transigo. Sæpè offertur occasio colloquendi cum Viris præstantibus, qui ingenio, moribus, literis, aliisque virtutibus excellunt. Cum talium deest copia, trado me lectioni alicujus libri eruditi, & postea scriptioni, id in omnibus inquirens, quo possim juvare alios quantum vires meæ permittunt. Hæc omnia facio pro meo commodo, & congruistemporibus, & in propriis ædibus, quæ præterquam quod sint in pulcherrima hujus eruditæ Civitatis (Paduæ inquam) regione, sunt valdè pulchræ, & commodæ, quales paucæ hac ætate; secundum rationem architecturæ ita à me fabricatæ, ut non minùs adversus æstum, quàm frigus serviant. Fruor simul meis hortis, iisque diversis, aquarum currentium rivis, ad latus derivatis, in quibus magna sanè oblectatio. Fruor aliquot mensibus per annum oblectatione collis in montibus istis Euganeis, ubi & fontes habeo, & hortos, & domum commodissimam.

ANNOTATIONES.

Satis fusè refert Scriptor noster, quibus oblectamenti senectutem suam traduceret, legendo nempe, scribendo, venando, ædificando, modò in Urbe, hoc est Patavii, modò ruri apud colles euganeos, ubi villam amœnissimam construxerat; sic Senex ille Terentianus in Eunuchò actu 5. Ex meo propinquo rure hoc capio commodi, neque agri, neque Urbis odium me unquam percipit, ubi facias cœpit fieri, commuto locum. Non poterat sanè Vir ille Sa-

Sapientissimus campos, & colles amœniores, quales sunt Euganei, ac Urbem clariorem, Musarum, Virtutumque omnium domicilium sibi deligere, ubi cum viris omnigenæ Doctrinæ peritissimis colloqueretur, & genium suum pasceret. Satis elegans ac lectu digna est Senecæ Epistola 83. in qua Lucilio suo narrat, quid ageret jam senex, & quali tenore vitæ uteretur, nempe, inter varia studia, & honesta, tum corporis, tum animi, sed cum summa semper victus sobrietate; Panis siccus, ajebat ille, & sine mensa prandium, post quod non sunt lavandæ manus. Exstat in hanc rem elegans Martialis Epigramma.

Rure morans quid agam, respondeo
pauca rogatus,

Luce Deos oro, famulos post, arva re-
vifo,

Partibus atque meis justos indico labo-
res,

Inde lego, Phœbumque cio, Musam-
que laceffo,

Hinc oleo corpus frico, mollique palæ-
stra

Stringo libens animo gaudens, ac sceno-
re liber

Pondero, potō, cano, ludo, lavo,
cœno, quiesco

Dum parvus lychnus, modicum consu-
mit olivi,

Hæc dat nocturnis mox lucubrata ca-
mœnis.

Fruor alia villa mea in plano sita, quæ est pulcherrima, quia plurimæ viæ sunt ita dispositæ, ut in mediam quamdam aream benè amplam concurrant: in hujus areæ medio Ecclesia satis honorata, pro loci conditione. Interluitur hæc area fluvio Brenta, utrinque magnis campis adjacentibus, qui fertiles, & benè culti, multisque habitaculis ornati. Antea non sic erat, quia locus erat paludosus, & malè sanus, bestiis quàm hominibus aptior: Sed ego aquas deduxi, terram siccavi, & aërem bonum effeci, unde homines eò concurrerunt, & ædibus ædificatis habitare cœperunt, felici successu. Hoc modo locus ad eum statum, multiplicatis plurimùm inco-

lis, perductus est, quem hodie videmus, ut possim verè dicere, me Deo dedisse Templum & Altare, & animas quæ ipsum adorent, cujus rei recordatio maximum mihi adfert gaudium. Excurro etiam quotannis ad aliquam è Civitatibus vicinis, ut amicorum fruar adspectu & colloquio, & præterea Artificum præstantium in architectura, pictoria, sculptoria, musica, & agricultura, quælium hoc ævo magna copia. Inspicio eorum opera, confero ea cum antiquis, & semper disco aliquid, quod gratum nosse. Lustro palatia, hortos & antiquitates, loca publica, Tempia, & munitiones, nec quidquam omitto, unde possim discere, & voluptatem capere. Oblector quoque plurimùm cum proficiscor, in itu & reditu considerando pulchritudinem locorum, & eorum situm, quorum alii in plano, alii in colle, vicini fluminibus vel fontibus, multis structuris & hortis exornati. Neque hæc oblectatio mihi sensuum obtusione redditur minor, quia omnes mihi sensus perfectè vigent, præsertim gustus; ita ut simplex cibus quovis loco magis mihi sapiat, quàm olim, cum sensibus & vitæ inordinatæ deditus, omnes deliciæ. Lectorum mutatio non mihi molesta: quovis loco benè, & quietè somnum capio: somnia pulchra, & jucunda. Sed hoc in primis oblectat, quòd videam felicem exitum sortiri conatum illum, huic Reipublicæ utilissimum, quo tanta locorum incultorum spatia reducuntur ad culturam, meo suggestu, & consilio inchoatum. Fui ego unus ex deputatis ad illius operis directionem, & mansi in locis illis palustribus, duos menses continuos in fervore æstatis, nec tamen inde sensi aliquid noxæ aut incommodi, tanta vitæ sobriæ, quæ semper & ubique me comitatur, est vis & efficacia.

ANNOTATIONES.

Plaudit hic sibi Scriptor noster, beneficia referens, quæ in extrema senectâ, quam alii vitæ facem appellant, contulerit in rem propriam, & publicam, ait enim agricolationis studio, eadem damna reparasse, quæ sua ipsius domus oblitæ,

Et alia infortunia passa fuerat, ac præcipue multa loca inculta, Et palustria ad bonam frugem deduxisse, illa exsiccando, Et cultoribus implendo, Templis quoque inibi constructis. Paludosa loca, quæ hyeme aquas habent, æstate verò tetram mephitim exhalant prorsus exsiccare, aquas alio avertendo, opus sanè dignum est, Et apud Romanos quoque fieri solitum, ut memorat Livius de Pontina Palude à Marco Lepido exsiccata, nam præter aëris salubritatem, annonam quoque Et frugum abundantiam infert; at nihil est, quod sit penitus utile, quod sua quoque non habeat incommoda; ctenim si hujusmodi resiccatio fiat per deductionem aquarum in aliquod proximum flumen, non rarò magnæ sequuntur eluviones, sublatis nempe aquarum hujusmodi receptaculis, ac veluti diverticulis; flumina etenim, cum tantum aquarum pondus sustinere nequeant, fractis aggeribus, ingentia terrarum spatia inundant. Olim Rhenus noster Italicus, qui in Padum ferebatur, disruptis aggeribus, per Bononiensem, Ferrariensem agrum, Et Ravennatum quoque ad mare sibi viam fecit, qualem Et jam nunc tenet, cum postea instarent Bononienses, Et Ravennates, ut Rheno antiquus alveus in Padum restitueretur, Hercules secundus Dux Ferrariæ ad id operis assentiri noluit, ne majori aquarum pondere Padum oneraret, contentus Fluviorum Regem minori fastu in Mare procurrere, alienus à veterum Romanorum ambitione, qui cum in Senatu ageretur de avertendis variis fluminibus, quæ in Tyberim aquas deferebant, decrevere nolle se Tyberim, præcis undique ramis, minori gloria fluere.

Præterea certò speramus videre inchoatam, & finitam aliam molitionem non minoris momenti, qua conservetur nostrum Æstuarium maximum, & admirabile munimen charæ Patriæ, cujus conservationis ratio & modus à me (absit verò jactantia) est excogitatus, & sæpius huic Reipublicæ suggestus tum viva voce, tum scriptorum meorum lucubrationibus.

ANNOTATIONES.

Meritò sanè Æstuarium isthæc, quæ Adriæ Reginam coronant, illius Munimenta laudatus Scriptor appellat, licet fluida, solidiora tamen, quàm altæ mœnia Romæ; hæc enim Urbs sola nunquam truces hostium vultus excidium minitantes adspexit, uti olim Roma, ac postremò Vienna. Quòd si aliquando Fortune Venetæ osores, illam convellere pertentarunt, non nisi à longè, Et irritò conatu id agere aggressi sunt. Quoad conjecturas, quas nonnulli ratiocinando afferunt, nihil moror, idem scilicet Venetiis eventurum, quod olim Ravennæ, nimirum fore, ut longo seculorum defluxu continentijungantur, sed forsàn id fiet cum omnia,

Exitio dabit una dies, multosque per annos

Sustentata ruet moles, & Machina Mundi.

Quidnam autem egerit, quidve agendum proposuerit pro sustentanda Æstuarii profunditate, pro commercio, Et commoda navigatione ad vicina loca, Scriptor non memorat, facile tamen putarim nil aliud fuisse, quàm aversionem aquarum, Et fluviorum ab iis fluminibus, quæ navigationi inserviunt, ne scilicet ob nimiam arenæ copiam obstruerentur portus, seu derivationem per Canales arte factos ab iisdem fluminibus, sic in hunc finem in Medoaco flumine Anno 1611. ex decreto Magistratus, qui præsidet aquis cœpta est fieri constructio ampli Canalis in loco dicto la Mira, procul Patavio duodecim millia passuum, Et protenditur ad viginti quinque millia passuum circiter. Talem autem revulsionem, sive derivationem aquarum, habitam pro securo remedio ad præservandos portus ne obstruantur, non solum non approbat, sed perniciosam ostendit D. Benedictus Castellus Brixienfis, Urbani VIII. P. M. Mathematicus in Opere suo doctissimo de Aquarum fluentium mensura; validissimis enim rationum momentis demonstrat, flumina cum minori velocitate, Et impetu feruntur, prope ostia cum in Mare influunt, majorem arenosæ materiæ copiam deponere, ac satius esse immittere aquas in hujusmodi flumina, ut majori

majori impetu in mare procurrant, sic enim sibi canalem in Maris arena construere, & obicem illum perrumpere, quem Mare suo fluxu, arenam ad littus promovendo solet efficere. Præter hæc magna flumina id ipsum testantur, quæ post longos terrarum tractus emensos magno aquarum agmine in campos marinos irrumpunt, talis est Eridanus, quo ut Virgilius in 4. Georgicorum:

Non alius per pingua culta

In mare purpureum violentior influit amnis.

ac eleganter Torquatus Tassus:

Che con più corna Adria respinge, e pare
Che guerra porti, e non tributo al mare.

Hæ sunt oblectationes & solatia meæ senectutis, qualis plane senectus multum præferenda est alterius juventuti & senio, eò quod per vitam sobriam, Dei gratia, ab animi perturbationibus, & morbis corporis sanata, non sentiat ea incommoda, quibus infiniti juvenes, & totidem languidi senes misere conflictantur. Sed & ex hoc, quo modo corpore & animo sim dispositus, cognosci queat, quod hac ætate nempe annorum 83. composuerim lepidissimam Comœdiam, plenam honestis jocis, & verborum salibus, quod genus poematis solet esse partus juventutis, cui ob varietatem & jucunditatem maximè congruit, sicut tragœdia senectutis, cui ratione gravitatis & tristitium eventuum quos proponit est accommodata; nunc si Græcus Poëta lauderetur, quod anno 73. ætatis tragœdiam conscripsit, & idcirco sanæ mentis & prudens judicatus, cur ego minùs videar felix aut sani judicii, cum 10. annis illo senior confecerim Comœdiam?

ANNOTATIONES.

Ad commendandam sobriam Vitam redit Auctor noster, eo nomine, quod ab animi passionibus hominem præservet, quod equidem rationi congruum est, ubi enim quis sobrietati vitæ assueverit, habeat necesse est humores ita ad invicem temperatos, bilem præsertim, & melancholiam, ut non tam facile in perturbationes, &

tumultus inter se cieri possint. Quàm graves noxæ ex animi pathematibus humanis corporibus obveniant, jam superius dictum. In hanc rem legendus D. Guntherus Christophorus Schelamærus in Academia Kiloniensi Professor Primarius, in laudatissimo Opere De humani Animi Affectionibus. Postmodum verò transit Scriptor noster ad referenda oblectamenta, quibus senectutem suam traduceret.

Ne qua verò desit meæ senectuti oblectatio, intueor assiduè speciem quamdam immortalitatis in successione meorum posterorum. Cum enim domum redeo, invenio undecim nepotes, omnes unius patris, & matris filios, omnes sanissimos, omnes, quantum conjicere licet, literis pariter ac bonis moribus aptissimos, & valdè deditos. Recreor illorum cantu, & bonis moribus, & ipse canto sæpè numero, quia clarior mihi nunc, magisque sonora vox, quàm unquam antea.

Ex quibus perspicuum est, vitam, quam ego vivo, in hac ætate non esse vitam mortuam, tristem, morosam, sed vividam, lætam, jucundam. Neque si mihi optio datur, velim mutare ætatem, & corporis mei statum cum juvenili eorum, qui sectantur suos appetitus, etsi optimi sint temperamenti, & naturæ robustissimæ, quia tales quotidie sunt expositi mille morbis, & mortibus, sicut quotidiana experientia docet, & ipse in me sum expertus, cum juvenis essem. Scio quàm illa ætas sit inconsiderata, & propter caloris abundantiam animosa, & sibi ubique præfidens, spe bona in omni re, tum propter defectum experientiæ, tum quia se putant ad omnia satis firmos, & validos. Unde audacter se periculis quibusvis exponunt, & abacta ratione, traditoque rationis imperio in manibus concupiscentiæ, quærunt ubique satisfacere suis desideriis, nec advertunt miseri, se hac ratione multos morbos, ac sæpè mortem præmaturam sibi accersere, quorum malorum alterum est toleratu acerbum, alterum intolerabile & tremendum. Mors enim apparet intolerabilis omnibus sensuum, & carnis mancipiis, & potissimum juvenibus,

venibus, quibus summum malum videtur, mori ante tempus. Eadem tremenda illis, qui peccata sua, quibus vita ista mortalis est plena, & vindictam divinæ justitiæ in pœnarum æternitate considerant.

Ego vero contra ab utroque hoc malo sum immunis, à morborum metu, quia certus sum, non faciliè me posse in morbum incidere, morborum causis per sanctam medicinam sobrietatis excisis, à mortis anxio metu, quia tot annorum usu didici locum dare rationi. Unde non solum mihi turpe videtur, timere id quod vitari nequit, sed etiam spero, cum ad illud punctum venero, non modicam, gratia Jesu Christi, sentire consolationem.

Præterea finis iste adhuc procul abest. Scio enim me (fortuitis eventibus sepositis) non moriturum, nisi per puram resolutionem, eò quod per vitæ meæ regulam omnes alios aditus morti occluserim. Pulchra & desiderabilis mors, quam natura nobis affert via resolutionis. Cum enim natura vinculum vitæ nostræ effecerit, facilius invenit modum illius solvendi, & dat majores inducias, ut lenissimè solvat. Talis mors non obvenit nisi post longissima ætatum spatia, & vi summæ debilitatis, quia sensim longo temporis tractu, eò rediguntur homines, ut non possint amplius ambulare, nec etiam, nisi difficulter, ratiocinari, fiuntque cæci, surdi, curvi, à quibus malis, per gratiam Dei, video me adhuc procul abesse, & credo animam meam, quæ in hujus mei corporis statione nihil invenit, nisi pacem & concordiam, tum inter humores, tum inter sensum, & rationem, non faciliè ab ea recessuram, & multis annis opus fore, ut ab ea expellatur. Unde video mihi certò posse concludere, me multos adhuc annos victurum prospera valetudine, fruendo hujus mundi adspectu, & pulchritudine, & sperando idem me facturum per gratiam Dei in altero, idque totum adminiculo virtutis, & sanctæ sobrietatis, cui me addixi, amicum me constituens rationi, & inimicum sensus, & appetitus, quod omninò cuilibet, facile est factu, qui vult vivere, prout decet hominem.

Superest ergo, cum vita sobria res sit adeò felix, & nomen delectabile, possessio adeò facilis, conservatio ita certa & firma, ut omnes, qui ingenio præditi, ex animo moveam, horter, deprecet, ut hunc opulentissimum vitæ thesaurum, obviis ulnis amplectantur. Qui thesaurus sicut omnes alias opes hujus mundi superat (adfert enim nobis vitam longam & sanam) ita dignissimus est, quem omnes ament, inquirant, & possideant semper.

Hic thesaurus, est sancta illa sobrietas, grata Deo, amica Naturæ, filia rationis, soror Virtutis, socia vitæ temperatæ, modesta, nobilis, elegans, paucis contenta, ordinata, & suis functionibus distincta.

ANNOTATIONES.

Quid hoc rei est unquam, quoddam Avi vehementius suos Nepotes diligant, ac foveant, quàm Parentes ipsi, eoque magis, quò ætate sunt proVectiores, quibuscum lubenter saltant, ludunt, plorant, & erga eosdem sunt indulgentiores, siquid committant castigatione dignum. An quia, ut dici solet, senes repuerascant, an potius quoddam ii, qui Nepotes habent, curis soluti, & rei familiaris administratione relictæ, domi plurimum manere cogantur, illos adspectando, atque amplexando, in spem successionis, & duraturæ familiæ. Magnum sanè oblectamentum se percepisse ait Nobilissimus Scriptor, ex undecim Nepotibus, iisdem parentibus prognatos, quos ex fratre habebat, ipse cælebs, quibuscum ludebat, saltabat, aliosque pueriles gestus agebat, dicere solitus, pueros usque ad quintum annum esse veluti mimulos. Curiosum est, quod apud Ptolomæum Commentariorum Libro 8. legitur de Massinissa Rege, qui pro simiis, & catulis, in Aula sua educabat complures puellulos, quos postea triennio exacto ad parentes suos remittebat, aliosque denuò capiebat. Non exiguæ meherclè voluptatis, & solatii illi esse debuit, cœtum illorum puerorum, ejusdem ferè ætatis, inter se ludentium, clamantium, pugnantium interdum contemplari iis horis, quibus alii Principes Mimos, & Moriones, & alia propudia accersunt, ut
horas

horas ac tedium fallant. Socratem Philosophum adeò celebrem, cum pueris ludere non erubuisse, refert Seneca de Tranquill. Ani. non solum autem ad simplex animi levamen, id egisse ajunt, sed eodem tempore philosophabatur, mente concipiens ac divinans, quale futurum esset hujus vel illius pueri ingenium, & mores. Idem quoque egisse summa voluptate perfusum se scribit Ludovicus Cornelius, dum undecim suis Nepotibus mensam coronatam adspiceret, ex illorum vultibus, dictis, responsis conjectans, quis ex iis ad arma tractanda, quis ad Rempublicam administrandam, quis ad Insulas, & sacram militiam natus.

Ex ipsa tanquam radice nascitur vita Sanitatis, alacritas, industria, rerum honestarum studia, & omnes actiones dignæ animo benè morato, & composito; ei favent leges divinæ, & humanæ, prout ab illa, tanquam nebula à Sole, fugiunt repletio, saturitas, crapula, humores supervacanei, vapores noxii, intemperies, febres, dolores, moerores, & mortis pericula. Sua pulchritudine allicit animos generosos, securitate sua promittit omnibus amicam, & longam vitæ conservationem, sua facilitate invitat quemlibet cum exigua molestia ad obtinendas ejus victorias. Denique promittit se fore benignam custodem vitæ tam divitis, quàm pauperis, tam maris, quàm fœminæ, tam senis, quàm juvenis. Divitem docet modestiam, pauperem parsimoniam, virum continentiam, fœminam pudicitiam, senem qua ratione mortem à se defendat, juvenem ut firmiorem spem vitæ habeat. Sobrietas sensus reddit purgatos, corpus agile, intellectum vivacem, motus expeditos, actiones promptas & faciles. Per illam anima veluti terreno pondere exonerata, experitur magna ex parte suam libertatem, spiritus suaviter discurrent per arterias, sanguis blandè per venas diffunditur, & calor temperatus, ac blandus, facit temperatos, & blandos effectus. Denique nostræ potentiæ pulcherrimo ordine servant gratissimam harmoniam.

ANNOTATIONES.

Varia hic enumerat bona, quæ vitæ sobrietas pariat & mala, quæ arceat, unum hic observo quod Medicorum doctrine non congruit, ait enim in iis corporibus qui in victu sobrietatem servant, spiritum suaviter discurrere per Arterias, & sanguinem blandè per Venas diffundi, Erasistrati opinioni hærens, qui putabat spiritus vitales contineri in arteriis, sanguinem autem in venis, quem acriter redarguit Galenus in eo Tractatu, cui titulus, Quod sanguis in Arteriis natura contineatur, non solum enim in Arteriis continetur sanguis, sed perpetuo, ac rapido motu per illas fertur, solusque est qui partes nutrit, qui verò à nutritione residuus est, per venas redit ad Cor remeat, si circulationis lex vera est, uti verissima, & ipsis sensibus obvia, sed vetustati prorsus ignota, quam Mundò patefecit Harvejus Angliæ Democritus, qui hujusce arcani in omnibus animalibus prima rudimenta hausit Patavii ab Aquapendente, & Paulo Sarpa.

O sanctissima, & innocentissima Sobrietas, unicum naturæ refrigerium, benigna mater humanæ vitæ, vera tam animi, quàm corporis Medicina! quantum te mortales laudare, quanto affectu, & promptitudine amplecti deberent, quia præbes illis modum, quo maximum hujus vitæ bonum, vitam inquam, & sanitatem tueantur! Utinam ipsis tua bona perspecta forent, præsertim iis, qui vitæ sanctæ, & spirituali dediti, in Monasteriis contemplationi & orationi vacant. Quanto & ipsi, & eorum actiones summo Deo gratiores forent, si totos se ad te colendam conferrent. Quantum hunc Mundum, & Ecclesiam Christi exornarent. Nam in terris æstimarentur ut verè Patres Sancti, sicut olim habiti fuere antiqui Heremitæ, Religiosi, & Episcopi, qui præter vitam spiritualem, etiam hanc sobriam servabant. Sicut hi vivendo hoc modo ultra 100. annos sæpenumerò ætatem extenderunt & multa miracula patrarunt, ita & illi facerent, eandem Ducem secuti. Essent præterea sani, contin-

contenti, alacres, ubi modò magna ex parte sunt morbidì, melancholici, inquieti, sua sorte non contenti. Et quia aliqui dicunt, ista illis à Deo immitti, ut exercent illorum patientiam, & ipsi pro peccatis pœnitentiam agant, ego puto illos decipi, quia non possum credere, Deo placere ut homo opus & imago ipsius, quem tantopere amat, vivat infirmus, melancholicus, malè contentus, quin potiùs illi placet, ut vivat sanus, alacris, benè contentus. Sic enim vivebant Sancti Patres, & ita meliùs serviebant Divinæ Majestati, Orationibus, & sanctis operibus vacando. O quàm pulcher esset hic Mundus, si tales essent Religiosi hujus temporis, quia nunc sunt plures Religiones, & plura Monasteria, quàm olim erant, in quibus si regula Sobriæ vitæ servaretur, magnus esset venerandorum Senum, doctrina, & sanctitate eminentium numerus, quos Orbis suspiceret. Neque idcirco deessent vitæ, Ordini, & regulæ vivendi, quam Religio vel Monasterium statuit, sed potiùs hanc redderent perfectiorem. Nam in omni Religione concessum vesci pane, & bibere vinum, & interdum vesci ovis, & in quibusdam permixta etiam caro; præterea variæ sorbitiones, acetaria, fructus, & ovorum tortulæ; qui cibi sæpè illis nocent, & aliis quibus vitam adimunt, sed quia ab Ordine concessi, illis utuntur, cogitantes forsitan se peccaturos, si aliquid ex illis relinquerent. Verùm non peccarent, imò magnum bonum præstarent, si ubi trigessimum ætatis annum excessere, illos relinquerent, & inciperent vivere pane, & vino, cum panatella ex pane, & ovis cum pane. Hæc est vera ratio conservandi hominem à pravis Succis & humoribus, malaque complexione, estque multò laxior, quàm illa Sanctorum Patrum antiquorum in desertis, qui solùm fructibus silvestribus, & herbarum radicibus vescabantur, & aquam bibebant, & nihilominus diu-

tissimè sani, alacres, & benè contenti vivebant.

Idem evenire Religiosis hujus ætatis, quibus etiam hac ratione facilius esset adscensus in Cœlum, quod omni Fideli Christiano semper patet, postquam Dominus Noster, sparsò pro nostra redemptione suo pretioso Sanguine, illud semel nobis aperuit.

Possẽm hic plura alia in commendationem vitæ sobriæ in medium adferre, sed quia non est mihi propositum conscribere panegyricum, finem facio, ut & ipse sim sobrius in hac causa, reliquis in aliam occasionem dilatis.

ANNOTATIONES.

Absolvit tandem Tractatum suum Auctor noster, elogium vitæ sobriæ conscribens, ac beneficia referens, quæ ex illa ritè servata, hominibus proveniunt, inter quæ potissimum longævitatẽ refert, exemplo Eremiticarum, qui solis herbis, plantarum fructibus, & simplici aquæ potu ad integræ ferè secula vitam sanam producebant, quod idem ait nostris quoque temporibus eventurum Religiosis Viris, qui intra Claustra vitæ spirituali se addixerint, si sobriam vitam ritè servarent, qua neglecta morbidì ut plurimum fiunt, melancholici, inquieti, & sua sorte non contenti, neque excusandos ait, dum dicunt Deum sic velle illorum patientiam exercere, sed rectè dicit Auctor, Deum velle homines esse sanos, ut illi serviant in lætitiâ, idè non custodiæ sobrietatis pœnas luere. Ast Religiosos Viros, qui vitæ spirituali se devoverint, secularibus vitæ commodis ob opes, quibus affluunt, liberaliter uti, novum non est; observavit id olim & doluit D. Hieronymus, adspiciens nonnullos ditiores Monachos, quàm fuerant seculares, uti videre est apud eundem in Epistola ad Nepotianum de vita Clericorum, & Sacerdotum.

LUDOVICI CORNELII

AD REVERENDISSIMUM D.

D. BARBARUM,

AQUILEJÆ PATRIARCHAM ELECTUM

EPISTOLA.

Reverendissime Domine.

Humano intellectui divini aliquid inesse, multa quidem palam faciunt, sed præ cæteris modus quo homines per Epistolas didicere amicis absentibus, sensa sua communicare, ut inter se quodammodò videantur colloqui, ad ingentem quoque locorum distantiam, uti modò tecum facio. Hac igitur Epistola de rebus jucundis, & magnæ utilitatis verba faciam, quamvis hac de re, aliàs coram sermo habitus fuerit, non in hac tamen ætate, qua nonagesimum primum annum ago, quando nihil mihi detrahunt anni, imò quò magis procedunt, prosperitatem augent, quod multis summæ admirationi est, non ita mihi, qui causam novi, & demonstrare teneor, post 80. annum, posse hominem in terris summa felicitate perfrui, qualis obtineri nequit, nisi nunquam satis laudata vitæ sobrietate Deo quoque gratissima, ut quæ sensum comprimat, & rationem elevet. Modo ut exordiar, scito me convenisse hisce diebus multos in hoc Patavino Lyceo Professores, tum Medicos, tum Philosophos, quibus longævitas mea erat perspecta, & satis notum, quomodo tam perfecta valetudine, & animilætitia, memoria, intellectu, voce gauderem, & qua ra-

tionem in singulos dies octo horas impenderem, ut manu mea Tractatus ad publicum bonum conscriberem, multis horis deambulando, canendo, sicque diem traducendo. O Reverendissime Domine, si me preces meas ad Deum canentem, & Davidis exemplo chelym pulsantem audires, magnam sanè perciperes voluptatem. Mirabantur sanè paulò antè laudati Professores, quomodo de tot rebus diversi generis, & quæ multam exigent attentionem, hac ætate possem scribere. Potes itaque mente concipere quanta animi voluptate perfundar. Unanimiter itaque pronunciarunt, me jam senem in dies juvenescere, dum cæteri homines, qui annum attingerint 80. ad omnes ferè operationes sint inepti, & omni morborum genere malè plectantur, ac si quis fortè nullam patiat corporis ægritudinem, memoria & intellectu, ut plurimum careat. Non omni tamen ex parte felix esse potest vita quam duco, quin aliquid incidat, quod illam perturbet. Quinquaginta ab hinc annis affectione quadam laborare cœpi, quam non nisi ad occultam proprietatem referre possum, qualis affectio est, ut quotannis incunte Luglio, per totum Augusti mensem abstemius fiam, ut nullum vi-

R r r

ni

ni genus sine gravi noxa potare valeam, huiusmodi enim tempore, vinum mihi prorsus hostile est, ac præsertim stomacho, quo alimentum destitutus, quando ex aquis licet rite paratis alimonia nulla suppetit, magnam virium prostrationem patior; cum itaque sine vini potu nullum cibi genus mihi sapiat, circa medium Augusti mensem summa macie conficior, & ad luctandum cum morte penè deducor, cui malo ut occurrerem, curabam ut ex uvis præcocibus maturefcentibus, vinum recens mihi compararem, quo mirificè trium dierum spatio recreari me sentio, mirantibus non parùm Medicis, quomodo vinum recens non defæcatum, loco remedii esse posset, & proclamantibus non posse ultra unum, aut alterum annum vitam protendi, cum tamen ab huiusmodi prædictione jam anni 10. effluxerint, idcirco cum se delusos viderent, & me in singulos annos in melius proficere, magna eloquentia, sed parùm firmis rationibus, tam singulare munus, mihi vel à natura, vel ab occultis siderum influxibus concessum asseriebant. Magnam equidem esse vim eloquentiæ ultrò fateor, sed persuaderi non poteram, ut crederem aliunde id proficisci, quàm à suscepta, & observata victus ratione. Alia quoque voluptate perfundi me cognovi, mecum animadvertens longævitatē cum experientia vi pollere, ut indoctum hominem doctum faciat, cum experientia verum & stabile Scientiarum omnium sit fundamentum, certus quippe tale Medicorum assertum, esse omnino falsum. Vide quæso Reverendissime Domine, quàm facilè hominum ratiocinia cadant, ubi falsis fundamentis fuerint superstructa. Demonstrare siquidem mihi perdifficile esset, non esse hoc peculiare donum, mihi à natura concessum, cum à cæteris nullatenus differam, & iisdem humoribus sim conflatus, imò cuique felicitatem hanc appetenti, non magnus est labor illam assequi si velit, homini enim præter sensum, rationem ac intellectum, Deus Optimus Maximus impertitus est, quorum ope se ad extremos usque vitæ

fines sartum tectum servare possit, & quia quisque cum juvenis est, sensui, & voluptati totum se tradere pro more habet, sciat propterea, ubi 40. annum attigerit, se juventutis favore, & stomachi nativo robore medium iter exegisse, postmodum autem descensum & declinationem ad senectam sibi superesse, quare necessariam esse in victu mutationem, tum in qualitate, tum in quantitate, ac meliorem ordinem servandum; fieri siquidem nequit, ut qui appetitui & voluptati indulgere velit, errata non committat, quæ mala ut caverem, sobriæ vitæ me totum mancipavi. Fateri tamen licet, huiusmodi transitu à voluptuosa vita ad sobriam, me non parum laborasse, quare ad difficultatem tollendam, continentiam, quæ Divinum Dei donum est, suppliciter ab ipso Deo oravi, sicque paulatim ad frugalis vitæ castra me contuli, quæ postea mihi non admodum molesta fuit, quamvis non adeò validum temperamentum à natura sortitus essem. Quicumque igitur huic vivendi generi se velit adjicere, si firmo corporis habitu sit præditus, meo exemplo non tam arctis legibus se debet obstringere, sed liberalius ad vires sustentandas nutrire se poterit. Medici itaque qui sermones hosce meos, & rationes audierant me à veritate non aberrare ingenuè confessi sunt, junior tamen ex his Medicis, protestatus est rationem evincere, proposita mea vera esse, sed sibi rem fore difficillimam, cui ego reposui, mihi quoque rem perdifficilem fuisse, sed ubi honesti ratio sic exigit, opera, quæ Deo pergrata sunt, licet ardua esse suscipienda, novit enim ille hominem, ubi 80. annum attigerit, à sensuum tyrannide liberum esse; constituit enim Deus humanæ naturæ longos vitæ fines, ac voluit eum, qui ad naturales vitæ terminos devenerit, sine labore, & anxietate, ab hac vita ad aliam immortalem per solam resolutionem migrare, ut mihi spes est Sanguine Sacratissimo Servatoris nostri, quem ipse fudit, ut animas ab huiusmodi pœnis eximeret. Dictis meis annuit Medicus
ille

ille juvenis, dixitque sobriæ vitæ se devovere velle & experiri aliquando, in senectute, hanc animi quietem, & solatium. Desiderium quo flagrabam Vir Reverendissime tecum colloquendi, me prolixior fecit. Ajunt nonnulli, me oleum, & operam perdidisse, homines ad vitam sobriam amplexandam adhortando, ac hosce meos Tractatus Platonice Reipublicæ, cujus existentia non nisi idealis fuit, speciem referre, & si rationibus meis fidem non habent, credant saltem Experientiæ, quæ palam facit, me vitam multos annos hoc pacto servasse, antequam Tractatum istum conscriberem, neque illum publici juris fecissem, nisi à quolibet servari posse fuisset expertus, jamque à non paucis accepi, quosdam, Tractatu hoc meo perlecto, hujusmodi vivendi generi, nec sine fructu se addixisse, quod igitur de Platonis Republica obtrudunt, in hoc Tractatu de Vita sobria locum minimè habet, sed hujusmodi hominibus, qui sensibus, & voluptatibus potius, quàm rationibus auscultant, justa punitio est, si gravissimos morbos, atque interdum etiam intempestivam mortem sibi accersant.

ANNOTATIONES.

Duo admiratione digna, quæ vix fidem mereantur, observasse ait, Nobilis Scriptor, nisi in se ipso fuisset expertus, unum quoddam ab usu cinnamomi, quàm piperis se magis incalescere persentiret, alterum, quoddam quotannis Julii, & Augusti mensibus à cujuscunque vini genere, tali aversione corripere, ut abstemius omnino fieret, & hanc ob causam succedente anorexia, in summum languorem, & vitæ discrimen deduceretur, iis autem mensibus exactis, à vino recenti prodigii ad instar, cum sanitate in gratiam rediret. Cinnamomum vi pollere calorem acriorem excitandi, quàm piper, non admodum miror, piper enim est substantia nimis dura, & compacta, ut à stomachi fermento non tam facile dissolvi possit, si enim integrum assumatur, tale redditur, neque ex illo olei quidquam obtinetur, cinnamomum vero multum

habet oleositatis, quæ naturæ amica subit venas, & lampadis vitalis pabulum est. Vulgaris autem observatio est, piperis modicè contusi, & fracti, quàm in pulverem tenuissimum redacti, securiorem esse usum. Mirari autem magis licet, quomodo vinum vetus depuratum ac defæctatum prædictis mensibus, Cornelii nostri stomacho adeo hostile esset, recens vero septembris mense paratum adeo amicum, ut remedii loco esset, quando omnes, qui sapiunt, nisi cogat necessitas, à vinis recentibus, quantum possunt, abstinent; qui veteri utuntur vino sapientes puto, ajebat Plautus in Cassina; locus exstat in hanc rem apud D. Lucam cap. 5. ubi de vino veteri hæc dixit Servator noster: Nemo bibens vinum vetus, statim vult novum, dicit enim vetus melius esse. Experiamur itaque an quidquam in medium proferre liceat, quod probabilitatis specimen aliquod habeat. Hujus itaque anniversarii affectus gravis, ac insolentis, causam potissimam in habitum siccum, & squallidum, quem à vitæ sobriæ usu Vir Nobilis contraxerat, referri posse existimo. Cum enim à primordiis valde imbecillem corporis constitutionem fuisset sortitus, & transitu à lautiori vivendi genere, ad vitæ sobriæ castra, omnino exsuccus, & junceus factus est, qualis siccitas postea per æstatem, sole dies referente siccus ita augebat, ut major esse non posset; in hujusmodi autem statu ac tempore, vinum ex sua natura, ob partes spirituosas, quas habet, calorem vitalem, & fermentum stomachicum depascere potius, aptum est, quam fovere, & pascere; sic ex Celsi monito æstate dilutius, hyeme meracius bibendum, hinc latrante sirio omnes qui sapiunt à vini usu sibi temperant, ac ad tabernas confluunt, ubi ptisanæ, & aquæ ex acido limonium, aurantium, cerasorum, fragorum satis elegantes parantur, ubi liberaliter, & forsan etiam nimis se proluunt. Quod autem vinum recens in hoc Nobilissimo Viro, præ cæteris exhausto præsidii loco esset, ac tam cito stomachi robur instauraret, in acidum volatile, quod in urvis maturitatem nondum affectis præpollet, referendum existimo. Scire autem oportet, vi-

na soli Patavini, quibus Nobilis Patiens utebatur, id peculiare habere, quod ex sua natura multum acidi volatilis obtineant, ac in tinis citissime summo fervore ebulliant, & paucos post dies facta despumatione, & partium præcipitatione clarescant, unde non solum plebs rusticana, sed urbana vinis novis, Augusti, & Septembris mensibus paratis, sine noxa utitur; id in hisce vinis recentibus observari, quod ubi in doliis ad quindecim ferè dies ebullierint, ab ebullitione, & murmure omnino cessent, atque foramine concluso, suæ quieti ibi relinquuntur, quod in cæteris regionibus non evenit, ubi vina

per totam ferè hyemem in doliis perstrepere percipiuntur, antequam perfectam depurationem assequantur. Instaurato itaque à grata vini novi aciditate ventriculi fermento, quod à vino veteri in habitu corporis cæteroqui squallido & magis æstuosis anni mensibus fuerat exustum, mirum esse non debet, si corpus postea renutrirî inciperet, ut sit in iis, qui postquam longis lævitatibus intestinorum laborarint, ructu acido superveniente, qui prius non aderat, licet macie confecti, suæ sanitati, & pristino nitori redduntur.

I N D E X

R E R U M   &   M A T E R I A R U M,

Quæ in omnibus Operibus BERNARDINI RAMAZZINI
Continentur.

A

A <i>Ascessus</i> aliquando morbus modo non pag. 100 <i>Abstemi</i>us quotannis fiebat Auctor mente Ju- lio, & Augusto magno vitæ periculo 499 <i>Academia</i> Mutinensis plures nutrit Viros eruditos 6 <i>Academi</i>arum in plerisque regionibus institu- tio 2. 3 <i>Academi</i>arum utilitates, & usus 2 <i>Academi</i>æ sunt firmissima Civitatum columi- na 4 <i>Acetum</i> corpulentiam imminuit 447 portionem aliquam spiritus ardentis conti- net 330 <i>Acidum</i> latens in sulphure obscuratur à pin- guetudine. vini an ebrietatis causa 330 volatile morborum castrensiū causa 369 volatile in uvis maturitatem nondum asse- cutis prævalet 499 <i>Ægyptus</i> Nili donum 157 <i>Aer</i> num levior sit imminente pluvia, gravior verò serenitate restitutâ inquiritur 218. & seq. & 225 <i>Aër Australis</i>, & <i>Borealis</i> cujus indolis 116 calorem sanguinis acuit 413 fermentationis auctor est ibid. fodinarum quomodo emendatur 280 Morborum Epidemicorum, ut plurimum causa 68. 69 Qualis ad bonam respirationem 74 Crassius & partibus volatilibus, quæ à Sole emanant, destitutus, bilem languidam efficit, & succum pancreaticum acio- rem reddit 74	Qualis circumfusus, tales humores, & spi- ritus 280 <i>Aër</i> Quis eligendus sit in Castris? 450 ejus natura & effectus 413 Tenuis sanitati non semper confert 414 vitæ, & morborum Auctor 314 Salubris multum confert longævitati, & sanitati 479 in his puteis hyeme dum construuntur est quietus, ut lumina persistent accensa, sub verno tempore ob fumosam exhalationem extinguuntur 167 <i>Æris</i> malleatores oculorum morbis nunquam obnoxii 388 <i>Æstate</i> cur lentè ambulandum, præter quàm ad Solem, ratio redditur 479 <i>Æstuarium</i> venetum fortissimum à suis hosti- bus munimentum 492 <i>Ætas</i> puerilis minus apta ad Chinæ Chinæ usum ob errata in victu 125 <i>Agricole</i> morbis pectoris, ut plurimum ob- noxii 363 <i>Agricolis</i> ægrotantibus magis confert purga- tio quam venæ sectio 366 <i>Agricolarum</i> pueri sub Æquinoctium mydria- si laborant, ac sponte sani fiunt 363. 364 <i>Agrorum</i> Stercoratio ab Hesiōdo damnata 364 <i>Algida</i> febres ex sunt, quæ ab initio usque ad sui finem perpetuo comitantur frigore, suum tamen typum servantes 129 <i>Alkalia</i> cum alkalicis interdum effervescunt 329 <i>Allia</i>, & cœpas agricolarum theriacen ap- pellat Galenus 366 <i>Alternatio</i> operationum, Naturæ gratissima 336 <i>Alvus</i> adstricta clysteribus emollientibus non est referenda 434

I N D E X

<i>Alvi</i> adstrictio ut corrigenda, ibid. in Senibus ut præcavenda?	441. 442	<i>Aqua</i> quomodo per strata arenosa occultè effluat	160
laxitas ut corrigenda?	433	Descendens per loca arenosa, si detur hiatus, resilit	161
obstructio Cassia non est referenda	434	istorum fontium à Maris cum Appenninis Montibus commercio deducitur	160
<i>Amylum</i> habet vim corrosivam, contraquam creditur	337	horum fontium quomodo à Maris deducta, à suo hydrophylacio descendens resiliat, per figuram secundam explicatur	161
parantes tussicoli, asthmatici	336	<i>Aquæ</i> destillatæ plantarum sudores dicuntur	283
<i>Anatomia</i> per mortes animalium plurima detexit inventa	11	<i>Aquæ</i> marinæ quomodo suggerere possint humorem his fontibus, variæ referuntur opinioniones	163. 164
<i>Animalia</i> in fodinis degentia, lucifuga dicta	279	<i>Aquæ</i> horum fontium non possunt habere hydrophylacium in jugis Appennini	164
<i>Animæ</i> , & corporis fida societas valetudinis fundamentum	376	istorum puteorum mobiles sunt, & post perforationem cursum prosequuntur	170
<i>Animam</i> à lectione, & vocis exercitio moveri quid intellexerit Hippocrates	362	istæ cur in altum adscendant	ibid.
<i>Animi</i> affectus in Principibus morborum sunt auctores	435. 436	fluens per fistulam licet sint parva foramina, nihil aquæ ab illis effluit, si verò obex apponatur, per foramina effluit, per figuram secundam demonstratur	170. 171
affectus sunt moderandi	ibid.	<i>Aquæ</i> Puteales ex nimia illuvione coenosa, & semiputridæ	76
<i>Animi</i> affectuum vis in corpus	ibid.	<i>Aquas</i> pluviales pro potu communi cæteris prætulit Hippocrates	178
Ad <i>Animi</i> affectus propensio dicta ut corrigenda?	436. 437	<i>Aquas</i> subterraneas unde fontes isti emanant non esse stagnantes, sed currentes, multis rationibus ostenditur	144
<i>Animi</i> pathemata morborum causa præcipua	479	<i>Aqua</i> non convenit in febribus ab acido exortis	83
pathemata sobriam vitam servantibus non adeò noxia quàm iis qui intemperanter vivunt	480	<i>Aqua</i> quæ Mercurio naturaliter inest confert ad ejus adscensum vel descensum in Barometro	225
<i>Anni</i> climacterici per septenarios & novennarios procedunt	490	<i>Aqua</i> nivis plus habet Nitri quàm aqua fontis, idque experimento probatur	227
unius spatii à variis malis veteribus sola victus sobrietate sanatus est Auctor	478	<i>Aqua</i> Nili pro potu optima, utpote longo cursu exercita	179
<i>Antiochi</i> Medici jam senis qualis esset vivendi ratio	484	simplex, quæ cæteris præfertur, aëri sereno debet esse simillima	ibid.
<i>Antiperistasis</i> veritas ex his fontibus demisso Thermometro ostenditur	166	Virginis Romæ aëri sereno persimilis	ibid.
<i>Antrum</i> propè pagum Vulturniense, unde aura frigidissima per æstatem expirat	167	Levis ea est quæ nullum affert in hypochondriis gravitatem	180
<i>Apes</i> quando steriles & infirmæ	73	<i>Aquæ</i> fontium Mutinensium æstâte valde frigidæ, hyeme tepentes	181
<i>Apoplexie</i> , Catharri, Cachexiæ, Hydropes acidi prædominium significant	87		à cor-
<i>Apoplexia</i> multiplex	97		
aliquando deperditur loquela, non vox	ibid.		
Quid conferat ad prognosim & curationem	ibid.		
Quando exigit V.S.	131		
<i>Aphonia</i> in maligna febre alia convulsiva, alia exsolutoria	97		

RERUM & MATERIARUM

à corruptione diu immunes, aluminosa	ibid.	<i>Artifices</i> in censu Romanorum olim descripti	274
qualitatis participes	ibid.	in Præf.	
Mutinenſes nunquam putrefcunt	182	<i>Artificum</i> Collegia à Numa Pompilio Romæ	
in quibus citò coquuntur legumina, malè		instituta in Præf.	ibid.
præferuntur cæteris aquis	ibid.	<i>Artifices</i> Statarii quibus morbis obnoxii	346
<i>Aqua</i> Nili teste Alpino longævus homines		Sedentarii quibus morbis tentari soleant	348. 349
facit	183	<i>Ægrotantes</i> in parte, quæ magis exerce-	
erumpens in prima perforatione multam		tur, decubitus pati solent	ibid.
eructat glaream & sabulum, postea cla-		<i>Asclepiades</i> totam medendi rationem turbavit	
rescit	139	sola victus ratione instituta	484
<i>Aque</i> horum fontium in situ urbis devexiori		<i>Asthma</i> obeforum unde?	446
assurgunt supra planum	ibid.	montanum quid sint ejus remedia	279
horum fontium in eadem sunt altitudine	140	<i>Athletis</i> usus venereorum interdicebatur	359
<i>Aque</i> lateralis pressio manifesta est in iis, qui		iisdem aliquando permittebatur ad hilarita-	
in aqua usque collum se immergunt	146	tem conciliandam	ibid.
<i>Aquarum</i> aversio à fluminibus, ne arenæ ni-		<i>Atmosphære</i> pressio diversa quid in corpore	
miam copiam in mare deferrent, & portus		humano efficiat?	415
obstruerent à nonnullis improbatur	492	<i>Atramenti</i> species observata ex solutione vi-	
<i>Aquarum</i> emersionem non posse fieri à terræ		trioli, & solutione Chinæ Chinæ	133
pressionem ostenditur	144	<i>Avium</i> carnes quæ salubriores	422
<i>Arabes</i> artem Medicam obfuscarunt	10	<i>Avi</i> cur Nepotes suos ament, magis quàm	
<i>Arborum</i> trunci interdum in horum puteo-		Parentes ipsi	494
rum fundo reperiuntur	140	<i>Auctor</i> Operis undecim Nepotes habebat ex	
<i>Archiatri</i> Principum	409	iisdem Parentibus natos, quorum consuetu-	
requisita	ibid. & seq.	dine certis horis maximè delectabatur	493
<i>Arenam</i> usque ad centrum terræ protendi,		<i>Auctoris</i> opinio de Usu Chinæ Chinæ varia se-	
credidit Helmontius	161	cundum diversas suas ætates	123 & seq.
<i>Arenæ</i> proprietas est aquam sorbere	160	<i>Auctoris</i> opinio de hydrophylacio in visceri-	
<i>Argilla</i> oleum absorbet à vestibis	302	bus Appennini, quod cum Mari commu-	
<i>Armenta</i> solo odoratu herbas bonas & malas		nicet, & aquam his fontibus suggerat	160
dignoscunt	479	<i>Auctor</i> in horum puteorum fundo pluries de-	
<i>Ars</i> plastica Mutinæ olim præclara	169	scendit ante perforationem, ut aquæ fluen-	
<i>Arthritidis</i> prophylaxis	448	tis murmur perciperet	140
causa	ibid.	<i>Aura</i> è puteis ubi triticum reponitur perni-	
<i>Arthritis</i> & calculus sunt affectus cognati		ciosa	338
	447		
<i>Ars</i> texendi olim Nobilis, nunc plebeja	386		
<i>Arthritis</i> , & Nephritis binæ sorores, & vitæ			
sedentariæ filia	375		
<i>Ars</i> texendi antiquitus duplex	386		
Typographica seculi 14. inventum, num			
utilior, an damnosior fuerit	382		
Turcicum imperium illam non admittit	ibid.		
<i>Artium</i> omnium, & sapientiæ quoque magi-			
stra paupertas	373		
		B <i>Alnea</i> antiquitus Artificum solamen pro	
		munditie, & lassitudine tollenda	304
		Remedium præservatorium ab herniis	361
		<i>Bajuli</i> vasorum sanguinis in pectore ruptioni	
		obnoxii, iisdem asthmatici, ac herniosi	
		sunt	356
		quare super humerum pondus gestantes	
		curvi incedant	357
		<i>Barome-</i>	

<i>Barometrice</i> Ephemerides	210 & seq.	<i>Candelarum</i> sebearum nidor capiti & stoma-	
<i>Barometrorum</i> phaenomena explicata	415	cho valde noxius	310
<i>Bella</i> , & seditiones Principe existente vale-		<i>Canicularibus</i> diebus aquae paratae ex acidis	
tudinario ortae	408	valde utiles	499
<i>Bombycis</i> sordes pessimae, aërem inquinantes	342	<i>Canis</i> , & aliorum Astrorum ortus varius	77
<i>Bovæ</i> quando facile luxentur	73	<i>Cantharides</i> toto corpore sunt armatae, & to-	
<i>Bononiensis</i> Schola laudatur	132	tae sunt ulcerativae	298
<i>Borelli</i> de adscensu, & descensu Mercurii in		<i>Cantores</i> , & Phonsci quibus morbis obnoxii	
Barometro sententia	212		361
<i>Botanica</i> excolitur	15	<i>Caput</i> capillitio munire consuetudo salutaris	
<i>Burnetii</i> opinio de Statu Mundi antediluviano	153		378
		<i>Carbonum</i> vis pestifera	385
		<i>Cardiaca</i> acida quo tempore utilia	103
		<i>Caries</i> ex frugibus Pulmonibus valde noxia	339
		<i>Carmen</i> seculare quid	9
		<i>Carminatores</i> cannabis, lini, & sericearum	
		placentarum asthmatici	342
		<i>Carnes</i> animalium domesticorum salubriores	
		sunt quam ferinae	421. 422
		leves ad stateram Hippocrati quid?	ibid.
		durae sunt flagellandae	ibid.
		<i>Carnium</i> esus oris foetorem patrat	421
		<i>Caro</i> ex porculo lactente in sputo sanguinis	
		salubris observata	355. 356
		<i>Casei</i> nequitia à Lotichio descripta	309
		<i>Cassa</i> in alvi obstructione non convenit	434
		<i>Castrense</i> proverbium qui Patriam querit,	
		mortem invenit	371
		<i>Castrensibus</i> febribus Chinae Chinae usus no-	
		xius	131
		<i>In Castris</i> constituto Principi quid tenendum?	
			450
		mundities sit	ibid.
		<i>Castorum</i> mundities apud Israëlitas ex præ-	
		cepto observata	369
		<i>Casus</i> Comitatus Torricini exponitur	133. 134
		<i>Catharri</i> generatio	91
		Causa non est Caput	ibid.
		<i>Catharri</i> materia, locus &c.	ibid.
		Quo ad Senes observatio	95
		<i>Cause</i> morborum Epidemicorum	74
		<i>Cerevisarii</i> dum parant cerevisiam temulenti	
		fiunt	332
		<i>Cervia</i> Civitas salis promocondus	344
		<i>Cervia</i> Civitas penè deserta, summorum	
		Pontificum privilegio, omnium exsulum	
		tutum est asylum	315

RERUM & MATERIARUM

<i>Chymicorum morbi</i>	286	emollientes in alvo adstricta non conducunt	
<i>Chine Chine</i> vim Febrifugam licet potius ad-			433.434
mirari quam intelligere	124	<i>Cæcitas</i> ex cloacarum purgatione	299.300
nihil è sua natura à corpore educit	ibid.	<i>Cæli</i> nomine ex Hippocrate aër intelligendus	370
<i>Chine Chine</i> abusum esse, illam exhibere		<i>Cæna</i> num liberalior prandio esse debeat	484
quacumque ætate, regione, sexu, tem-	125	<i>Cogitatio</i> est animæ deambulatio	376
pore, temperamento	134	<i>Colicæ</i> causa	448
Virtus Opio assimilatur	122	prophylaxis	ibid.
<i>China China</i> in Constitutione sicca, felicio-		<i>Colica</i> à ventris compressione sedata	366
rem habet usum, quam in humida	122	<i>Colicæ</i> remedium ex emplastro chamæpitii	ibid.
<i>Chine Chine</i> decoctum ad usum clysterium	133	<i>Collyrium</i> ex ære ophthalmiæ à fumis metal-	
adhibitum	ibid.	licis facta remedium	281
energia in stomacho præcipuè, in aliis par-		<i>Comædia</i> opus juvenum, Tragoedia senum	493
tibus, aut parva, aut nulla	277	<i>Comarum</i> adscititiarum usus	442.443
<i>Christiani</i> ad metalla olim damnati	11	<i>Comestio</i> unica in die improbatur	488
<i>Chyli</i> verus cursus à Pecqueto detectus	418	<i>Commodus</i> Imperator quomodo à Galeno cu-	
<i>Cibi</i> attritio in stomacho apud Galenum quid?	421	ratus	18. & seq.
debiliores Hippocrati quid?	18. & seq.	<i>Confidentia</i> ægrorum in Medicum quem ele-	
<i>Ciborum</i> varietas nocet	418	gerint plures sanat quàm remedia	485
<i>Ciborum</i> varietas vitanda	419	<i>Conjectoris</i> boni munus	160
Copia vitanda	80	<i>Constitutio</i> pluviosa & humida anni 1689.	69
<i>Cicadarum</i> natura, nutritio.	ibid.	sicca duobus annis in Cispadana & Trans-	
si fileant malum	70	padana Regione observata	162
Quodam anno aphonæ, non sic Ranæ	499	<i>Consuetudinis</i> potestas	474
<i>Cinnamonum</i> cur Auctorem Operis magis ca-		<i>Constitutio</i> Uratislaviensis in qua multi è Chi-	
lesceret, quàm Piper	166	næ Chinæ potione obiere	130
<i>Circulatio</i> aquarum in Geocosmo describitur	181	<i>Contagiosa</i> epidemia quæ in agro Patavino,	
<i>Cita</i> vel tarda aquarum corruptio, num sit	158	& totâ ferè Veneta ditone in Boves irre-	
bonitatis argumentum quæritur inter Me-	166	pfit	453 & seq.
dicos	166	<i>Contagiosæ</i> epidemiæ quæ in Boves irrepsit si-	
<i>Civitates</i> quæ in Via Æmilia sunt, non lon-	201	gna	455 & seq.
gè à Montium radicibus erant positæ		<i>Contagiosa</i> epidemia qua Boves fuere affecti	ibid.
<i>Civitatum</i> in plano hoc est fatum, ut tempo-		est febris pestilens	
ris progressu mancant semi-sepultæ	201	<i>Convivium</i> Augusti	419
<i>Civitatum</i> illarum, quæ in Montibus sunt,		<i>Coriarii</i> & fidicinarii omnes ferè cachectici	308
ut fundamentis denudentur	299.300	<i>Coriarii</i> ad hydropem faciliè propendent, ibid.	
<i>Cloacarum</i> odor quare oculos præcipuè lædat	301	<i>Cornarius</i> Patritius Venetus quomodo diu vi-	
<i>Cloacæ</i> Romanæ Urbis inter magnifica Ædi-	ibid.	xerit	19
ficia recensentur		<i>Corpulentie</i> incommoda	444
<i>Cloacarum</i> Expurgatio antiquitus inter pœna-	98	<i>Corpulentia</i> ut præcavenda?	446.447
lia opera		ut arte inducatur?	445
<i>Clyster</i> nutriens per 66. dies sustentavit Mo-	368	Principum difficilis curatu	446
nialem cælophagi paralyti affectam		Sff	Cor-
<i>Clysteres</i> acres multo sale referti improbantur			

Corpulentia Principum unde? 445

ejus causa ibid.

nimia probrosa 446

haereditaria 445

in quale temperamentum cadat? 444

Cortex Peruvianus divinum remedium 15. 16

& 30

Cortex Peruvianus vim habet fixativam 132

quando nocuit, & quando profuit 122

Malum in quibusdam febribus 84

non est remedium universale 122

in frigidis, & humidis constitutionibus

parum salutaris ibid.

in calidis, & siccis è contra salubris ibid.

Corticis Peruviani usus tertianis malignis con-

venit, uti remedium empiricum & cætera

alexipharmaca 124

Corticis usus tutior viris & mulieribus exerci-

tis, quàm Nobilibus 125

Corticis nucum virtus, præsertim in inflam-

matione 80

Crapula peste ipsa perniciosior, dum tot ho-

mines, è vita surripit 475

Crapula pro vitæ elegantia habetur, sobrie-

tas verò pro re sordida 474

Creta figularis olim credita terminus fodiendi

puteos, sed male 162

Mutinenfis pro opere figlino à Plinio lau-

data 169

Crocus Martis non est aperitivus, sed adstrin-

gens, nisi acidum superfluum repererit in

Ventriculo à quo solvatur 85

Crura crassa fiunt equitatione 427

Gucurbitulae scarificatae an convenient in febre

maligna 93

Cursus majorem exigit inspirationem, quam

expirationem 352

Cursores ut plurimum anhelosi, & hæmoptoici

ibid.

Cursores supra 40. annum, ut plurimum ad

cursum impotentes fiunt 353

Cursus longi reversi, circulares, indefiniti

quam potestatem habeant 354

Cursus circularis quare tantam defatigatio-

nem afferat ibid.

D

D *Eambulationis necessitas* 428

Deglutitio propter Oesophagi paraly-

sium periculosa 98

Democritus & Heraclitus utrique reprehensio-

ne digni 480

Descriptio Fontium Petrolei in Agro Muti-

nenfi 164

Descriptio circulationis aquarum in terreno

corpore 167

Destillationes ac fluxiones in pectus ab intem-

perantia studiorum 376

Destillatores vini ex solo odore temulenti fiunt

328

Demunculi fodinarum incolæ 279. 280

Deus Mundum numero perfecto condidit 490

Dietae regulæ in Artificibus à Platone deri-

dentur 366

Diluvii universalis veritas in his puteis quæ-

sita sed malè 163

Discipline liberales morum asperitatem emol-

liunt 2

Divinum Hippocratis in morbis non solum,

sed etiam in remediis reperitur 124

Divinum Hippocratis quid sit 370

Dolia pro vino recondendo, in Germania

sulphurari solent 293

Dysenteria aliquando minus malum diarrhœa

73

Dysenteriae castrenses, & illarum causæ 369

remedium ab opiatis 113. 114

Dyspnœa metallurgis familiaris 277

Dysuriæ & urinæ cruentæ cantoribus fami-

liares 362

E

E *Brietas œnopœis ex solo vini odore fami-*

liaris 328

num à parte vini acida an sulphurea alka-

lica ibid.

Ebrietatis remedia ex alkaliorum familia

ibid.

Ebrietas levis quæ commoda valetudini præ-

stet 331

Ebrietatem remedia præcaventia 332. 333

Eclipsis

RERUM & MATERIARUM.

<i>Eclipsis infirmis valde noxia</i>	109	<i>Fabri ærarii ferè omnes surdastri & gibbi</i>	387. 388
<i>Casus insignis</i>	ibid.	<i>Fabri ærarii quibus morbis obnoxii</i>	388
<i>Magna alteratio est in aëre</i>	110	<i>Fabri ferrarii ut plurimum lippitudini obnoxii</i>	293. 294
<i>Epicureorum solamen in Doloribus</i>	480	<i>Fabris ex Platone expeditam à Medico exigunt curationem</i>	296. 297
<i>Epidemiæ Bovinæ Curatio, & remedia</i>	460	<i>Fabri lignarii qui ad tornum se exercent oculorum morbis obnoxii</i>	369
	& seq.	<i>Fabri lignarii qui arbores in tabulas secant quibus affectibus premantur</i>	ibid.
<i>Epidemia Bovina num humanis corporibus labem aliquam affricare valeat, disquiritur</i>	458. & seq.	<i>Fallopilii opinio de stratorum in Montibus generatione</i>	169
<i>Epidemiæ contagiosæ quæ in Boves anno 1711. irrepfit causa occasionalis</i>	456	<i>Febres castrenses malignæ</i>	368
<i>Epidemiæ omnes causam habent communem</i>	ibid.	<i>Febres malignæ ex halitibus cannabis maceratæ</i>	364
<i>Epidemica constitutio Fullonum</i>	303. 304	<i>Febrim lentam augere an liceat, ad eam curandam</i>	28
<i>Epidemici morbi causæ communes, sunt præsertim aër infectus ex inferioribus sive ex superioribus, communia alimenta mali succi, & aquæ corruptæ</i>	74	<i>Febricitantibus num indusia & lintea mutanda</i>	304. 305
<i>Epidemici morbi à Principe arcendi</i>	416	<i>Febres quæ septimo die sudore erumpente judicabantur</i>	104
<i>Epidemici morbi non tam faciliè corripunt qui vitam sobriam servant, quam qui intemperanter vivunt</i>	487	<i>Febris morborum est Princeps & Comes</i>	26
<i>Epilepsia tentari solitus, & à quaterna sanatus, fugata quaterna per febrifugum, rursus fit epilepticus</i>	131	<i>Febris natura nondum planè innotescit</i>	27. 28
<i>Equisones mariscis infestari solent</i>	354	<i>Febris natura secundum Hippocratem</i>	27
<i>Equitantes libidinosi</i>	355	<i>Febris natura secundum Galenistas</i>	ibid.
<i>Equitatio quæ commoda afferat, & quibus morbis salutaris</i>	ibid.	<i>Februm vera theoria & praxis adhuc desiderantur</i>	25. & seq.
<i>Equitatio Principibus necessaria</i>	427	<i>Febris tertiana, etiam duplex famelica</i>	71
<i>Equitationis utilitas</i>	ibid.	<i>Febres tertianæ ex fermento salinoacido, in legitimis magis volatile & activo, minus autem volatile, & subjecto acido irretitum in nothis</i>	75
<i>Equi in circulari cursu quare adeo defatigantur</i>	355	<i>Febres famelicæ</i>	ibid.
<i>Equorum fimus in aulis non est servandus</i>	415	<i>Febres contumaces, & ad recidivam pronæ</i>	72
<i>Experimenta multa facta permiscendo chinam cum variis succis</i>	133	<i>Februm intermittantium causæ internæ ubi stabulentur</i>	76
<i>Eridanus magno impetu in Mare procurrat quia multis aquis abundat</i>	493	<i>An conveniat in ipsis Venæ sectio</i>	81
<i>Exercitatio vocis animum movet, & totum corpus facit incallescere</i>	362	<i>Quænam sit febris Gastrica, quænam Venosa</i>	82
<i>Exercitationes Gymnicæ quanti fierent apud Antiquos</i>	351. 352	<i>Febris petechialis natura</i>	114
<i>Exercitium membra amplificat</i>	334	<i>Febris petechialis</i>	109
<i>Exercitium, & usus frictionum contrarias habet vires juxta varium illarum usum</i>	479	<i>Mutationes lunares observandæ in tali febre</i>	ibid.

<i>Febris Peticularis</i> Auctorum opiniones	116.	<i>Feces</i> alvinæ cur coacerventur & aliquandiu retineantur	418
Talis febris signa	117	<i>Ferrariensis</i> Ager Padi donum	157
Die quarta vel septima erumpebant peti- culæ	110	<i>Ficus</i> Pharaonis, & Spiritus Salis Armoniaci laudatur ad Chinæ Chinæ damna auferen- da	131
Quibus primis diebus erumpebant mors se- quebatur	111	<i>Figuli</i> ut plurimum vertiginosi, & paralytici	288.289
Alvi fluxus funestus	ibid.	<i>Figuli</i> ischiadi obnoxii	ibid.
singultus feralis	ibid.	<i>Figuli</i> qui ad rotam pro conficiendis vasis se- dentes exercentur, vertiginosi fiunt	ibid.
<i>Febris Peticularis</i> Qui vermes per os emise- runt mortui sunt	ibid.	<i>Flumina</i> quò magis aqua abundant dum in mare procurrunt, viam & canalem in Ma- ris fundo sibi faciunt	492
<i>Febris Stupiditas</i> , læsio memoriæ, surditas	ibid.	<i>Flumina</i> quo magis lentè in mare currunt plus arenæ deponunt	ibid.
Agricolæ sine ullo remedio, ut plurimum vim morbi eludebant	111.112	<i>Fluminis</i> subterranei, unde hi fontes emer- gunt, opinio omnino improbabilis	148
Remedia qualia	112	<i>Fluxum</i> & refluxum cur non patiantur isti fontes, si à mari habent originem	166
Purgatio levis conferebat	113	<i>Fœmineus</i> sexus quare minus aptus ad Chinæ Chinæ beneficia quam virilis	125
<i>Febris Peticularis</i> natura unde proveniat	118	Phlebotomia quando infelix	90
Opinio Auctoris ad fluorem Sanguinis in- clinans qua ratione, & experientia pro- betur	ibid.	<i>Fœtor</i> oris ex carniū esu	421
Juvenes & fortes invadebat, non senes va- letudinarios	ibid.	<i>Fontium</i> Mutinensium admiranda scaturigo	392
In Corporibus denatis dissectis observaban- tur maculæ adscendere ad cutem instar fumi lampadis nuper extinctæ	120	<i>Fontes</i> Mutinenses, tam in constitutionibus siccis, quam humidis, semper iidem	161.162
<i>Febris lenticularis</i> natura	114	qui à pluviis originem ducunt augmen- tum, & decrementum patiuntur	162
<i>Febris Maligna</i> modo in coagulatione San- guinis, Modo in dissolutione consistit	116.117	varii referuntur in eodem semper aquæ te- nore	ibid.
in hac febre alvum ducere, & venam se- care periculosum	119	isti supra planum non multum assurgunt, unde fluxu temporum aquæ stagnabunt	166
<i>Febribus</i> essentialiter continuis, & inflamma- toriis noxius est Chinæ Chinæ usus	129.130	<i>Fontium</i> origo à Mari controversa	163
<i>Febris Apoplexiæ</i> superveniens V. S. prohi- bet	131	<i>Fontium</i> ipsorum aquæ, cur à Mari potius quàm à fluviis educantur, ratio assertur	162
<i>Febres</i> parvæ an augendæ	ibid.	<i>Fontium</i> omnium eadem est bonitas, & aquæ puritas	142
<i>Febris</i> intermittens post Chinæ Chinæ usum nunquam ad perfectam apyrexiam devenit	129	<i>Fontes</i> isti sine situs delectu tam extra, quam intra Urbem possunt haberi	138
<i>Febris</i> excitatio necessario post Corticem Pe- ruvianum assumptum, si vigeant dolores Abdominis	122	<i>Fons</i> abyssus prope Ducale Palatium præ cæ- teris commendatur, cujus aqua cretam us- que delata, ad nativum fontem incorrupta reverta	
Fit excitatio per Salem Armoniacum	ibid.		
Magis luxuriabatur ubi patulæ erant viæ & humiliora tecta æstate transacta	104.		
	105		

RERUM & MATERIARUM

reverta est, quod aquæ Nucerrianæ non contingit	142	<i>Galenus</i> palæstra se exercens, humeri luxa- tionem passus est	358. 359
<i>Fontium</i> Mutinensium aquæ faciliè permeant, & per urinam redduntur	180	<i>Galenus</i> lcomma contra <i>Q</i> Serenum circa uri- narum judicium	302. 303
<i>Foricarii</i> omnes penè cæci	299	<i>Gallinæ</i> vinacea calida comedentes, temulen- tæ fiunt	328
<i>Fossiores</i> si mense Majo puteos excavare ve- lint penè suffocantur	167	<i>Galenus</i> vitæ sobriæ fuit observantissimus, & rarò ægrotavit	480
hujus rei redditur ratio	168	<i>Galenus</i> Liber de consuetudine, est inter ea quæ desiderantur	474
<i>Fossorum</i> vestes in chalcanthi fodinis in pulve- rem solvuntur	280	<i>Galliam</i> Cisalpinam Maris Adriatici sedem fuisse, ex iis quæ reperiuntur in puteis Mutinensibus, probabilis opinio	157
<i>Fossorum</i> in fodinis quanta sit cura habenda	ibid.	<i>Gallie</i> transpadanæ status antiquus	ibid.
<i>Fossorum</i> morbis remedia	281	<i>Gasparis</i> Bartholini de fontium à solis pluviiis origine opinio improbat	163
<i>Fossoris</i> imago ex Pignorio	278	<i>Gens</i> popularis feliciùs curatur à Medicis quam Principes Viri	18. & seq.
<i>Fossiores</i> à dæmunculis percussi cito intereunt	280	<i>Germanicus</i> Romano populo perquam charus fuit	408
<i>Francisci</i> Patritii narratio de statu antediluvia- no, à Philosopho Abyssino credito	154	<i>Glarea</i> , quæ ab his fontibus erumpit, non à montibus descendit, sed generatur in hac planitie.	
<i>Franciscus</i> Tonanus laudatur, ac testis addu- citur	132	<i>Gravidis</i> mulieribus, & eò magis si vicinæ sint partui salubrius est Chinæ Chinæ usus	126
<i>Frigoris</i> virtus	104	<i>Guajaci</i> decoctum noxas à Mercurio illatas emendat	283
<i>Frigus</i> non confert ad adscensum vel descen- sum Mercurii in Barometro	217	<i>Gypsarii</i> ut plurimum anhelosi ac tabidi	294
<i>Fructus</i> parcè comedendi sunt	422. 423	<i>Gypsi</i> admiranda vis elastica	295
horæi quid?	ibid.	<i>Gypsi</i> natura calci contraria	ibid.
<i>Frugalis</i> cibus sanitati convenit	19	<i>Gypsum</i> in loco humido marcescit, in sicco fe- rè æternum	ibid.
<i>Frugum</i> pulvis pulmonibus quam noxius	338		
<i>Frumenti</i> in Lolium credita conversio	70		
<i>Fullones</i> vestes sordidas antiquitus purgabant & dealbabant	302		
<i>Fullones</i> podagra non laborant	ibid.		
<i>Fullones</i> urina veteri utuntur ad oleum è pan- nis expurgandum	ibid.		
<i>Fullonum</i> epidemica constitutio	303		
<i>Fullo</i> Mutinensi populo gladiatorium specta- culum exhibuit	307		
<i>Fulmen</i> Agricolam percussit mirabili effect	103		
<i>Fumus</i> ex oleo nucum exspirans caput lædit	308		
<i>Fumus</i> ex lixivio pulmonibus noxius	341		
<i>Fungi</i> voluptuosum venenum dicuntur	479		

G

<i>Galenus</i> artem Medicam ornavit & au- xit	10
<i>Galenus</i> in chalcanthi fodinas descendit	279

H

<i>Habitatio</i> circa loca pratensia insalubris	365
propè muros civitatis morbos accersit	308
<i>Harmonica</i> proportio in omnibus corporis partibus in ipsis etiam pudendis est admi- randa	483
<i>Harveus</i> Auctor circulationis sanguinis, cu- jus tamen prima rudimenta hausit Patavii ab Aquapendente	495
<i>Heremicolæ</i> olim longævitatem à sola sobrie- tate acceptam referebant	495. 496
	Hel-

I N D E X

<i>Helmontius</i> à carbonibus accensis malè mul-		his fontibus Mutinensibus, sed solam men-	
status fuit	385	tionem habuit	168
<i>Helmontii</i> opinio de statu Mundi antedilu-		<i>Fatraliptarum</i> morbi	285
viano	156	<i>Jejunantibus</i> cur ora graveoleant	489
<i>Hæmorrhoidum</i> ex tabaci infessu provocatio	311	<i>Jejunia</i> picrocolis adversa	ibid.
<i>Hæmoptoici</i> in Ægyptum olim mittebantur	362	<i>Ignis</i> febrilis ad humores concoquendos effi-	
<i>Hepatis</i> structura detegitur	11	cacia	131. 132
<i>Herodicus</i> à Platone irrisus, quòd Artificibus	366	<i>Ignis</i> non semper venenorum domitor	284
diæteticiæ regulas præscriberet	354	<i>Ignis</i> non semper rerum corruptor, sed interdum etiam Auctor	290
<i>Hippuris</i> apud Hippocratem morbus ex equi-	375	<i>Inauratores</i> omnes ferè vertiginosi, & paraly-	
tatione	455	tici	282
<i>Hypochondriaca</i> affectio Literatis familiaris	10	<i>Inauratores</i> sine febris vestigio percunt	ibid.
<i>Hippocrates</i> de Boum morbis verba fecit	318	<i>Incoëtibilitas</i> leguminum potius solo, in quo	
<i>Hippocrates</i> fuit primus artis Medicæ condi-	380	fuerint, quàm aquis tribuenda	182
tor	182	<i>Infibulatio</i> Athletis fieri solita, ne venere sol-	
<i>Hystericis</i> affectibus nutrices persæpè obnoxia		verentur	359
		<i>Inflammati</i> non indicat majorem ad partem	
<i>Hypocausta</i> & angustæ cellæ Literatis elucu-		humorum influxum	91
brantibus noxiæ		Humores non feruntur majori impetu ad	
<i>Horatii</i> Augenii opinio, quòd aqua quòd fin-		partem inflammata	ibid.
cerior sit, minus utilis		Curatur per laxantia non per adstringentia	80
<i>Hortorum</i> cultores cachectici, ac hydropi ob-		In <i>Puteorum</i> fossione multa res curiosæ ac sci-	
noxii sunt		tu dignæ observantur	143
<i>Humorum</i> maturatio impeditur ab usu Chinæ		<i>Insulæ</i> natantes in comaclensi æstuario obser-	
Chinæ		vatae	158
<i>Hydrophylacium</i> unde hi fontes originem du-		<i>Intercipientia</i> revellentia reprobantur	93
cunt in Appennini radicibus esse creditur		<i>Joannis Baptistæ Aleotti</i> de Argenta opinio	
		de Pado, qui flumina supra Placentinam	
<i>Hydrostaticæ</i> legibus non repugnat hujusmodi		Urbem reciperet, non autem quæ infra	
aquas esse mobiles, & ulterius progredi			158
ac eodem tempore per hos puteos in altum		<i>Ire</i> Phænomena	435
adscendere		<i>Italica</i> mensæ Lautiores sunt	422
<i>Hyeme</i> meracius, æstate dilutius bibendum		<i>Judæi</i> antiquitus Romæ in Transiberina re-	
		gione habitabant	309
<i>Hyemis</i> anni 1709. constitutio algidissima		<i>Judaica</i> Gens quibus morbis obnoxia	350. 351
		<i>Jurisconsulti</i> & principum ministri ferè sem-	
<i>Hyems</i> tota serena		per valetudinari	376
Mitissimis frigoribus		<i>Juvenalis</i> ignem cur luteum appellavit	294
<i>Hygeia</i> & Panacea Æsculapii filiæ		<i>Juvenum</i> consortia vitam protrahunt	443.
			444

I

Jacobus Carpus unctionis Mercurialis Au-
ctor 285
Jacobus de Grandis nunquam scripsit de

L

Lac asininum magis ad purgandum, bu-
bulum ad reficiendum laudatur 325
Lac

R E R U M & M A T E R I A R U M.

<i>Lac</i> coctione dulcedinem acquirit , mel autem deperdit 114	<i>Lotrices</i> dyspnœæ & hydropisi obnoxia 341
<i>Lactantes</i> mulieres num arcendæ à virili concubitu 320. 321	<i>Lucanus</i> finxit hydrophylacium in visceribus Appennini , unde omnia flumina fluere in mare superum & inferum 165
<i>Lactantes</i> mulieres quibus morbis obnoxia 319	<i>Lucta</i> inter acidum stomachi , & alchali fixum Chinæ 133
<i>Lactis</i> generatio in puerperis à ventris compressione 322	<i>Ludi</i> seculares quid 9
<i>Lactis</i> generatio juxta leges mechanicas controuersa 321	<i>Lues</i> Venerea facilius curatur in gente rusticâ quàm in viris nobilibus 22. 23
<i>Lacus</i> varii cum Mari communicantes 162	<i>Lumbricos</i> in aqua ubi dissolutum fuerit mel & saccharum citius mori , quam in amarissimis , quorundam opinio 85
<i>Lacus</i> Vulfiniensium immensæ profunditatis , quomodo cum Mari habeat commercium ibid.	<i>Lunæ</i> decrefcentia quare infirmis obfit 121
<i>Lacus</i> Albanus ex improvise in magnum tumorem elatus , cum antea nullæ cecidissent pluviae ibid.	<i>Lympha</i> detegitur 12
M	
<i>Lanæ</i> Mutinenses à Columella laudatæ 307	M <i>Achinæ</i> spirales ab Agricola descriptæ ad aërem in fodinis recensendam 168
<i>Lapideæ</i> calculis pulmonum obnoxii 340	<i>Magliabechius</i> Vir celeberrimus laudatur 164
<i>Laudani</i> Virtus 114	<i>Malpighius</i> satis moderatus in usu Chinæ 132
<i>Laterarii</i> quibus morbis obnoxii 390. 391	<i>Mammæ</i> cum utero mirus consensus , sed modus adhuc ignotus 324
<i>Legio</i> pedestris febre castrensi correpta , & à chirurgo China China potionata tota febre hydropica facta 131	<i>Mammæ</i> contrectatio veneris irritamentum ibid.
<i>Leucophlegmatia</i> Sale , & Sole curatur 81	<i>Mammæ</i> cur ante partum & post partum lacte turgent 321. 322
<i>Leuitas</i> aquæ non est argumentum sufficiens ad ejus bonitatem probandam. 180	<i>Marasmus</i> togatis & Principum ministris familiaris 376
<i>Leuitas</i> aquæ dignoscitur ex corporum in eadem immersione ibid.	<i>Martiani</i> opinio de permittendo nutribus virili concubitu 321
<i>Lienis</i> structura detegitur 12	<i>Martyrum</i> corpora antiquitus sola condebantur in sacris Ædibus 314. 315
<i>Linguarum</i> cultura Principibus necessaria 440	<i>Massinissa</i> Rex paruos pueros alebat in sua Aula , quos postea ad suas domos remittebat ubi triennium exegissent 494
<i>Literati</i> vitæ statariæ incommodis obnoxii 373	<i>Maturatio</i> humorum impeditur ab usu Chinæ 132
quibus morbis teneri soleant 374	<i>Mechanicæ</i> structuræ potestas Hippocrati non ignota 322
<i>Literati</i> cur melancholici ibid.	<i>Medica</i> ars navigatoriæ arti est similis 31. & seq.
ut plurimum myopes fiunt ibid.	<i>Medicamentorum</i> copia noxia 21
<i>Literati</i> in hypocaustis & museolis operantes , graves noxas sibi accersunt 380	<i>Medici</i> munus plebejos curantiseft interrogare quas artes exercent in Præf. 274. 275
<i>Literati</i> ut plurimum arthritici & nephritici 375	<i>Medici</i> Mutinenses olim temperati in usu Chinæ Chinæ 132
<i>Literati</i> ventriculi imbecillitate laborant 374	<i>Medici</i>
<i>Loebiorum</i> suppressio mensium suppressione deterior 317	
<i>Lolium</i> tritici soboles corrupta , quare magis longævum quàm triticum 339	
<i>Longævitas</i> & experientia sunt potissimum Scientiarum omnium fundamentum 498	

I N D E X

<i>Medici tyrannis in Principem</i>	411.412	<i>Menstruus sanguis floris nomine ab Hippocrate appellatur</i>	ibid.
<i>Medicina Infusoria</i>	13	<i>Mercurii altitudo in Barometro eadem penè est sub zonâ torrida ac sub zonis temperatis</i>	228
<i>Medicus antiquitatis & novitatis studio perficitur</i>	42. & seq.	<i>Mercurius in Barometro circa æquinoctia modò adscendit, modò descendit</i>	217. & 227
<i>Medicus Practicus noscere debet communem hominum de se opinionem</i>	37. & seq.	<i>Mercurio inest aliqua aquæ portio ex suâ naturali constitutione</i>	225
<i>Medicus avarus</i>	411.412	<i>Mercurius inauratoribus quasnozas pariat</i>	282
<i>Medicus num fortunatus potius quam eruditus sit eligendus?</i>	410.411	<i>Mercurius quare febrem non solum excitet, sed potius sopiat</i>	282.283
<i>Medicus perfectus sui ipsius quilibet esse potest, si observet quæ profint, quæ noceant</i>	483	<i>Mercuriales purgationes ad febrile miasma tollendum salutares</i>	283
<i>Medicus familiaris utilior est quàm extraneus</i>	484	<i>Mercurius infusus, vel in aqua decoctus vermes exterminat</i>	284
<i>Medici indocti & rudes empirici cur vulgò magis placeant, quàm docti</i>	485	<i>Mercurius an quid febrifugi contineat</i>	283
<i>Medici priorum temporum cum rationem reddere nescirent, ad occultas proprietates & fiderum influxum confugiebant</i>	497	<i>Metallurgia cerebro, pulmonibus infensissima</i>	281
<i>Medicamenta aliquando magis exasperant morbos, sicuti & venæ sectiones, præsertim quando mala aëris diathesis morbum alit</i>	81	<i>Metalla in metallurgorum cadaveribus reperta</i>	279
<i>Medicamenta amethysta ea sunt quæ à crapula præservant, vel factam discutunt</i>	475	<i>Metallurgi effigies ab Hippocrate descripta</i>	281
<i>Medicamenta per os assumpta varias mutationes subeunt juxta varias conditiones ventriculi</i>	86	<i>Mixtio rerum quantum possit ex pulveris pyrii compositione dignoscitur</i>	133
<i>Medicorum auctoritas apud Reges Gothorum</i>	411	<i>Mixturæ rerum quantæ efficacix, & quàm facilè incautis imponat</i>	290
<i>Medicorum error, qui in vulneribus, luxationibus aliisque casibus externis semper venæ sectionem fieri volunt</i>	481	<i>Monachos divitiis, & bonis secularibus affluentes arguit D. Hieronymus</i>	496
<i>Medicorum multitudo noxia</i>	20	<i>Monialibus cur raro salubris Chinæ Chinæ usus</i>	125
<i>Medicinæ incrementum</i>	409	<i>Montes propè Mutinam flammam cum strepitu eructantes, de quibus mentionem habuit Plinius</i>	164
<i>Medicinæ progressus seculo decimo septimo</i>	10. & seq.	<i>Montes, Maria, flumina ante Diluvium nulli fuisse finxit Thomas Burnetius</i>	153
<i>Medicina Theorica supra Practicam dominatum affectare non debet</i>	54. & seq.	<i>Morbi, Apoplexiæ, Pleuritides, Peripneumoniæ, catharri suffocativi, Anginæ Erysipelata</i>	90
<i>Medico futuro peregrinatio necessaria est</i>	410	<i>Causæ talium morborum</i>	ibid.
<i>Melancholici cur ingeniosi</i>	477	<i>Morbi castrenses semper quid divini in se habent</i>	370
<i>Melancholici ingeniosi, & ingeniosi melancholici fiunt</i>	374	<i>Morbos castrenses cognoscere, cuilibet Professori necessarium</i>	372
<i>Melancholicis temperamentis usus Chinæ Chinæ parum salubris</i>	126	<i>Morbi omnes tam continui, quam intermittentes circa vesperras exacerbari solent</i>	130
<i>Mensarum secundarum noxæ</i>	422.423	<i>Morbi peculiare sua habent tempora</i>	27
<i>Menstruus sanguis num qualitate peccet</i>	316		<i>Morbus</i>

RERUM & MATERIARUM.

Morbus per sapientiam mori ex Plinio quid sit 375. 376
Morbus frugum rubigalis dictus quid sit 470
 Variæ circa hoc dictum Scriptorum interpretationes 375
M. Antonium & Panfam in obsidione Mutinensi inter harundineta & paludes pugnasse refert Appianus Alexandrinus 159
Mors subita obeforum unde? 445
Motus corporis sanitati conducit utilitas 425. 426
 regimen in senibus 426. 427
*Mulier*es pica & malacia laborantes ex vi consuetudinis res absurdas concoquunt ac dissolvunt 442
*Mulier*es rusticanæ rectius nutriunt lactentes filios, quàm urbanæ 474
*Mulier*es propè loca, ubi candelæ sebaceæ fabricantur, habitantes, de uterinis affectibus conqueruntur 327
*Mulier*es textrices facilè abortiunt ex nimio labore 310
*Mulier*es textrices menstruas purgationes habent faciles 386
*Murmur*is quod in horum puteorum fundo persentitur, causa est expansio aquarum per fabulosam planititem ibid.
Munditie vestium spiritus animales exhilarantur 169
Mutationem in victu exacto anno 40. necessariam esse ad vitam longævam 304
Mutinam antiquam multò profundiorē quàm in statu præsentī, ex stratis viarum & tabernis dignoscitur 498
Mutina Urbs antiquissima Populi Romani colonia 158
Mutinæ situs antiquus longè depressior quàm nunc sit 138
Mutinenſis agri encomium 143
Mutinenſis quisque Civis potest pauca impensa in propria domo fabricari sibi fontes aquæ purissimæ 425
Myopiæ obnoxii ut plurimum sunt literati 138
Myopia senibus familiaris 374
 ibid.

N

Natator cum per lineam rectam vult ad fundum descendere, certo quodam motu manuum utitur, ac alio contrario quando per eandem lineam vult adscendere 147
Naturæ in homine incrementum usque ad 40. annum solet esse, reliquum tempus vitæ ad descensum vergit 498
Navigantes in Mari sunt edaciores, & alvi Stypticitate laborant 395
Navigantibus remedia debent exhiberi validiora quàm iis, qui sunt in terra 394
Nautarum morbi qui 393. 394
Nauticus panis fluxus remedium 395
Navis ante usum Magnetis cur ars esset laboriosior 394
Navigatio salubris est prope littus 428
Nervosus latex detegitur 12
Nephritides, artes itatarias exercentibus familiares 347
Nicotianæ fumus, masticatio, & pulvis improbatur 426
Nili donum Ægyptus 157
Nilum per arenas discurrere Plinii opinio 160
Nitrum lippitudinis remedium 281
Nives labentes Mercurium in Barometro deprimunt 218. & 227
Nivis usus in potationibus 423
Nobilibus Viris, ac Principibus febre laborantibus non admodum tutum remedium China 133. 134
Nobilium vivendi ratio plurimum ad eorum morbos confert 21. 22
Nosce te ipsum, quomodo ex Platone sit intelligendum 301
Nubes ac nebulæ quâ ratione effingantur 224. & seq.
Nucis Cortex, suaque virtus 80
Numisma Adriani Imperatoris Mutinæ in pedum Romanorum 18. profunditate repletum 159
Nutrices ut plurimum scabiosæ 318. 319
Nutrices facilius purgationes tolerant, quàm venæ sectiones 319. 320
 Nutrices

Ttt

- Nutrices* ob nimiam lactationem ad tabem interdum deducuntur 318
- Nutrices* in suos alumnos corporis atque animi vitia transferunt 326
- Nutricum* officium in nuptiis apud Veteres 321
- Nutrices* tam frequenti lactatione se ipsas, & infantes perdunt 327
- Nutrices* num à virili concubitu arcere expediat 320.321
- O**
- Obesi* cur infæcundi? 446
- Obesorum* asthma unde? 445.446
- mortes subitæ unde? ibid.
- Obstetricum* morbi 317
- Octavius* Ferrarius Dissertationem scripsit de Bono Senectutis 476
- Oculi* structura quæ laudabilior 360
- Odor* rosarum nonnullis valdè infestus, & lipothymias infert 298
- Odores* aromatum consternationem inassuetis interdum inducunt ibid.
- Odorum* historia naturalis desideratur 313
- Oenopiei* licet abstemii, temulentia obnoxii 328
- Oesophagi* paralysis in Virgine Moniali 98
- Offa* Helmontiana quid & quomodo paretur 328
- Olearii* cachectici, & asthmatici 308
- Olei* è nucibus & seminibus lini fumus valdè noxius ibid.
- Oleum* mitigat utramque acrimoniam tam acidam quam alkaline 399
- Oleum* affectionis cholericæ remedium ibid.
- Opera* literatorum facta in senectute sunt ingeniosiora 486
- Operosis* mulieribus tutius exhibetur China China 126
- Operum* Auctores inter Literatos magis morbis obnoxii 375
- Operarii* qui saccharo condiunt plantarum semina quibus morbis obnoxii 385.386
- Ophthalmia* graves ex fumis metallicis 281
- Opinio* Auctoris dicentis falsum esse dictum illud quod sapit nutrit, non omnino improbanda 479
- Opinio* Fallopii de stratorum in Montibus generatione 169
- Opinio* Helmontii de Mundi statu ante diluvium 156
- Opinio* quòd ignis omnia purget ac lustret improbat 284
- Opium* Chinæ Chinæ comparatur, sed illius virtus ephemera est 124
- Opium* num somnum inducat figendo spiritus & humores vel liquando 330
- Origo* fontium Mutinensium à Mari controversa 163
- Opus* D. Guntheri Christoph. Schelhameri de Humani Animi affectibus laudatur 493
- P**
- Palatiorum* conditio pro Principibus 414
- Paludum* exsiccatio sæpè magnarum inundationum est causa 492
- Palus* Pontina olim à Romanis exsiccata in gratiam præcipuè salubrioris aëris ibid.
- Pancreaticus* succus detectus 12
- Parotides* 86
- Panacea* & Hygeia Æsculapii filia 417
- Panis* esus commendatus 420
- Partium* corporis humani harmonia & consensus 408
- Partus* faciliores esse in lectis, quam super sellas 317
- Pentaculorum* imaginaria virtus ad pavorem discutiendum 371
- Peregrinatio* Medico futuro necessaria est 410
- Perfecti* numeri conditio qualis 409
- Pestem* Bovinam aliquando secuta est hominum pestilentia 459
- Pestis* Viennensis dissertatio 465
- Pestis* Viennensis fuit febris purpurata 467
- Pestis* Viennensis cur ab Auctore maligna misoptocha appelletur ibid.
- Peticularum* natura 116.117
- Pharmacopæorum* morbi 297.298
- Philadelphus* Ægypti Rex Berenicem filiam Antio-

RERUM & MATERIARUM.

Antiocho Assyriæ Regi desponsatam aquam Nili secum deferre voluit	179	Podagricis minus noxia vina generosa modicè sumpta, quàm tenuia	379
Phonasci & cantores vasorum in pulmonibus ruptionibus obnoxii	362	Polypi plurimi in cadaveribus, & unde?	96. 97
Phthiriasis frugum molitoribus familiaris	335	A Pomorum esu noxæ	449
Picrocolis jejunia adversa	489	Populi ex solis piscibus victitantes	367
Pile parvæ ludus à Principibus exercitus	428. 429	Porculilactentis caro hæmoptoicis salutaris	356
Pillule Aleopanginæ inter medicamenta acræpala laudantur	475	Præcautiones ad pestem arcendam	469. 470
Piper cur minus calefaciat quam cinnamomum	499	Pressio lateralis aquæ non potest æquare pres- sionem lateralem aëris	146
Piscatorum morbi	367. 368	Principes ut Polymathiam acquirant?	439
Piscatoribus ulcera fuerunt in cruribus	ibid.	quo vino utantur	424. 425
Pisces majori vi motrice indigent ad natatum quàm aves ad volatum	146	à vino abstinentes	424
Pisces meliores qui	87	arthritidi, calculo & colicæ potissimum	447. 448
Pisces quando abundant	70	sunt obnoxii	447. 448
Agricolis quare noxii	75. 76	Literis imbuti sunt	437
Piscium esus plus panis exigit	367	eruditi parum fortunati	438. 439
Pistrinis antiqui utebantur ad fruges terendas	335	vino abutentes	424
Pistores Tussi, raucedini, & lippitudini ob- noxii	333. 334	Medicos tanquam familiares considerant	411
Pistores nocturni artifices	333	habeant Barometros, & hygrometros, & anemometros	416
Pistores pororum cutis adstrictionibus obnoxii	334	Principibus febre laborantibus China non est tutum remedium	126
Pistores ut plurimum valgi sunt	ibid.	Pro Principis sanitate vota publica sunt nun- cupanda	408
Pistoribus os sudario obvelandi mos peranti- quus	ibid.	Principis valetudo singulariter custodienda est	407. 408
Planum unde scaturiunt hi fontes non mul- tum distare à superficie Maris Adriatici ostenditur	159	quantum faciat ad publicam felicitatem	408. 409
Plebs cur facilius peste corripitur quam viri	467	Principum corpulentia unde?	445
Plinii locus de insulis natantibus in Mutinensi agro	158	victus sanitati adversatur	417
Plinius aquas pluviales improbat	179. 180	Problema mechanicum cur bajuli curvi ince- dant, cum pondus aliquod super humeros gerunt	357
& fontanas præfert	ibid.	Prophylaxis in genere quænam vera sit	135
Plumbi aqua macerati halitus Figulos paraly- ticos reddunt	287	Proportio altitudinis aquæ adscendentis in fi- stula perpendiculari, alteri horizontali in- serta ad suum hydrophylacium, per figu- ram tertiam investigatur	170. 171
Pluvia ultra decem pedes terram non pene- trat	161. 162	Proverbium castrense qui patriam querit, mor- tem invenit	371
Podagræ verum remedium vitæ sobrietas, exemplo Francisci Pechii ostenditur	478	Pudendi inflammatio ex Ari contactu	298
Podagra ex vini abusu	424	Pueri magno numero extincti	72
rusticos & opifices raro invadit	449	hujus rei ratio	86
		Puerperia virulentiam aliquam semper adjun- ctam habent	317

I N D E X

<i>Pulmonares</i> Epidemix à rusticana gente exor- diri solent 363	<i>Raucedo</i> cantoribus familiaris 361
<i>Pulmonum</i> structura detegitur 12	<i>Regionibus</i> humidis minus securus Chinæ Chi- næ usus, quam montanis 126
<i>Pulsus</i> obscuratio cur magis in morbis Stoma- chi & intestinorum quam Pectoris 114	<i>Regnum</i> minerale, varia præbet remedia 14
<i>Purgationes</i> præservatoriæ 450	<i>Religiosi</i> Viri, & monachi cur ut plurimum variis morbis obnoxii 495. 496
<i>Purgationes</i> in quibus periculosa 99	<i>Remedia</i> habent sua fata, ut radix Chinæ In- diæ Orientalis cujus usus penè obsolevit 132
<i>Purgationes</i> leves salutares ab initio in quibus- dam febribus 121	<i>Remedia</i> simplicia, remediis operosa compo- sitionis anteponenda sunt 48. & seq.
<i>Putei</i> aquæ salis è quibus sal elicitur in agro Placentino 345	<i>Remedium</i> quo ad vermes 85
<i>Putei</i> Petrolei in agro Mutinensi duorum ge- nerum 392	<i>Remedium</i> vini quo ad febres 72
<i>Putei</i> in quibus repositæ fuerint fruges auram venenatam expirant 338	<i>Remedia</i> calida utilia etiam in morbis in qui- bus symptomata caloris apparent 102. 103
<i>Putei</i> cum exstruuntur, in summa profunditate calorem habent æqualem hypocaustis 140	<i>Renum</i> & lumborum dolores Artificibus sta- tariis familiares 347
<i>Putei</i> isti non tam facile fieri possunt æstate quàm hyeme ibid.	<i>Revulsiones</i> impugnata 93
<i>Puteorum</i> Profunditas est usque ad pedes Ro- manos 63. ubi in strato arenoso facta per- foratione aqua magno impetu erumpit 138	<i>Rex</i> Massinissa parvos pueros alebat in sua Aula, quos postea ad suas domos remitte- bat, ubi triennium exegissent 494
<i>Puteorum</i> fossiores quos morbos patiantur 391. 392	<i>Rhenus</i> Bononiensis ab Hercule primo Ferra- riæ Duce permissus Padum ingredi, sub Hercule secundo aggeres dirupit, & in Padum ingressus denegatur 158
	<i>Richardus</i> Lover, & Schort paulo post as- sumptam Chinam Chinam mortui sunt 131
Q	<i>Romani</i> populi pietas erga Germanicum 408
<i>Qualis</i> sit numeri perfecti conditio 490	<i>aëris</i> conditio 417
<i>Quæ</i> commoda antiquitus ex balneis perciperent artifices 391	<i>Romani</i> togis albis utebantur, quas Fulloni- bus emaculandas tradebant 302
<i>Quartana</i> febris cur pomeridianis horis acces- siones habeat 130	<i>Romani</i> veteres noluerunt Tyberis ramos præ- scindi 492
<i>Quilibet</i> sui ipsius Medicus perfectus esse non potest 484	<i>Roris</i> natura & virtus 78
<i>Qui</i> phlebotomos & novaculas ad cotem acuunt quibus morbis obnoxii 389. 390	<i>Rabigo</i> à rodendo vel quasi urendo ibid.
<i>Qui</i> saccharo apud aromatarios condiunt plan- tarum femina quibus morbis obnoxii 385 & 386	<i>A</i> quo oriatur, & quo tempore ibid.
	<i>Quid</i> sit & quomodo operetur ibid.
	<i>Rabigo</i> in foliis Mororum apparens, sterilita- tis prodroma 107
R	<i>Rustici</i> quibusdam morbis minus subjecti 99
<i>Radix</i> Chinæ Indiæ Orientalis olim in magno pretio 132	S
<i>Ramazzini</i> Responso ad primam Epistolam Schelhameri de motu Mercurii in tubo Torricelliano 237	<i>Sabulum</i> terram originalem, & aquæ se- dem vocat Helmontius 161
	<i>Saltationis</i> utilitas 428
	<i>Sal</i> urinae nullum habet salem sibi similem 306
	<i>Salem</i>

RERUM & MATERIARUM.

<i>Salem</i> fabricantes quibus morbis obnoxii	345	Quando infelix	93
<i>Sal</i> quare calcem arrodatur, iis in locis, ubi asservatur	346	<i>Semina</i> contagiosa facile sobolescent	456.
<i>Sanguinis</i> circulatio genuinam morborum theoriam & praxin docuit	14	<i>Senibus</i> praesertim	457
<i>Sanguinis</i> circulatio ab Harveio Anglo detecta	11. 12	<i>Senectus</i> in sano corpore melior vitae fructus est	95
<i>Sanguinis</i> circulatio vetustati ignota, ab Harveio detecta	495	<i>Senectus</i> num scæx vitae dici possit	176
<i>Sanguinis</i> missio tertianam simplicem in duplicem convertibat	71	<i>Senectutis</i> regimen in Principe	ibid.
<i>Sanguinis</i> transfusio	13	<i>Senes</i> decrepiti cur sæpius & liberalius prandere debeant quàm cœnare	441
<i>Sanguis</i> Arteriosus solus est qui nutrit partes, Venosus autem nequaquam, residuus est enim à nutritione	495	<i>Senes</i> morborum à Reipub. administratione removendi	484
<i>Sanitas</i> in commodatione quadam inter animum & corpus posita est	376	<i>Senes</i> pestilentia rarò laborant	486
<i>Sapo</i> Antiquis cognitus	398	<i>Senes</i> quando de repente moriebantur	487
<i>Saponaria</i> herba luis veneræ remedium	399	Pestem difficiliter sentiunt	90
<i>Saponaria</i> Medicamentorum virtus in quo consistat	ibid.	<i>Senarius</i> numerus primus numerus perfectionis in centenario, & radix aliorum numerorum qui perfecti dicuntur	119
<i>Saponarii</i> acutis morbis ob constipationem cutis obnoxii	ibid.	<i>Servi</i> & rustici cur difficiliter ferant magna remedia, quam gens libera & urbana	490
<i>Saponis</i> Veneti compositio artificiosa	398	<i>Servi</i> , & servæ ad pistrina, & molas trusatiles olim erant addicti	365
<i>Scabies</i> copiosa quo tempore	100. & seq.	<i>Servi</i> pistrinis addicti, ut à vertigine minus infestentur, solebant excæcari	335
Quid sit, curatio ejus	ibid.	<i>Similitudines</i> parere errorem etiam bonis non sic causam	ibid.
<i>Scaturiginem</i> horum fontium à Mundi primordiis non exstitisse probabile est, cum inibi reperiantur arbores	165	In siccitatibus omnia meliora	82
<i>Scaturigo</i> ista non nisi post magnas illuviones potuit habere initium	ibid.	<i>Sobriæ</i> vitæ leges nimis arctæ, ad bonum Reipub. non conferunt	69
<i>Scaturigo</i> harum aquarum ad 4. millia passuum extenditur, longitudo ad 6.	ibid.	<i>Socrates</i> cum pueris saltabat, ludebat, observans illorum genium	482
<i>Schelhameri</i> Epistolæ de motu Mercurii in tubo Torricelliano	231. & 247	<i>Socrates</i> per totam diem naturalem stabat immotus	494
Opus de Humani Animi affectibus laudatur	493	<i>Sol</i> febricitantes sublevabat	347
<i>Schola</i> Bononiensis laudatur	132	<i>Solis</i> occasus malus, ac ortus bonus in quibusdam febribus	71
<i>Scribarum</i> & Notariorum Morbi	384	<i>Somni</i> necessitas unde?	81
<i>Scriptores</i> de morbis metallurgorum	278	commoda	431
<i>Sebum</i> cum oleo epotum inediae facilem tollerantiam reddit	309. 310	& vigiliarum ordo inversus est in aula	ibid.
<i>Sedentarii</i> artifices quibus morbis obnoxii	348. 349	regimen in senibus	429. 430
<i>Sectio</i> Venæ non confert, quando ab acido morbus est	81	<i>Somnus</i> in amplo & frigido Conclavi utilis	443
Quando conferat & pateat	82	<i>Somnus</i> quamdiu capiendus	105
		in frigore cooperto Hippocrati quid?	431
		<i>Specularii</i> non secus ac inauratores paralytici, & apoplectici fiunt	432

I N D E X

<i>Spero</i> Speronius sobriam vitam variis rationibus improbare contendit	478	<i>Tabacum</i> hæmorroidas provocat	ibid.
<i>Spiritus</i> volatiles de Cælo defluunt, à Terra utpote succis mineralibus referta continuo acidæ particulæ effertur	75	<i>Tabaci</i> decoctum ad empyematicos sanandos salutare compertum	312
<i>Statarias</i> artes qui morbi comitentur	346.	<i>Tabaci</i> masticatio nimiam salivam eliciendo marasimum inducit	311
<i>Statio</i> brevis quare majorem defatigationem inferat, quàm ambulatio longa, & cursitatio	347	<i>Tabes</i> ex nimia lactatione	318
<i>Statio</i> longa sanguinis ad superiora recursum remorando varices inducit	346	<i>Tempestas</i> humida lutulenta	69
<i>Stellarum</i> influxus incerti sunt, quia incertum est, qua ratione materia subjecta influxum recipiat	77	sicca frigida	89
<i>Sterilitas</i> in obesitate unde?	446	<i>Temperamentis</i> melancholicis, pituitosis China China infalubris	126
<i>Sterilitatis</i> Signa	107	<i>Temperamentis</i> biliosis tutior China China ulus	ibid.
<i>Studia</i> animi ægritudines propulsant	2	<i>Temporum</i> mutationes observandæ ut in illis nec medicamenta, nec venæ sectiones celebrentur	77
<i>Studiorum</i> intemperantia quantum noceat?	437	sic Solstitia, Æquinoctia; Canis, Arcturi exortus, Plejadum occasus: istis temporibus morbi maximè judicantur, alii perimunt, aut in speciem aliam convertuntur	ibid.
<i>Studiosi</i> legendo ac scribendo, ventriculum & pancreas sibi comprimunt	375	<i>Temulentia</i> num à parte vini acida an alkalica & sulphurea, opiniones variæ	328
<i>Strata</i> varia alternatim reperiuntur modò cretacea, modo paludosa cum foliis arborum	138. & seq.	Pro parte sulphurea decernitur	328. 329
<i>Sublimati</i> fabrica in Finalensi oppido magnæ litis causa propter vitrioli exhalationem	286. 287	<i>Terræmotus</i> interdum novos fontes producunt, & veteres obstruunt	165
<i>Subterranea</i> temperies varia est pro diversitate salium mineralium	167	<i>Terræmotus</i> pravæ exhalationes inferunt, quæ aërem inficiunt	76
<i>Sudoris</i> provocatio castrensis morborum remedium polychrestum	370	<i>Tertiana</i> simplex in duplicem conversa, & quare	82
<i>Sulphurarii</i> artifices ut plurimum Lippi & anhelosi	292	<i>Tertianam</i> , & quartanam febrem majori visciditate differre, quorundam opinio	85
<i>Sulphur</i> pulmonum balsamum, si suo acido fuerit spoliatum	293	<i>Tertianæ</i> intermittentes malignæ Hippocrati nothæ	129
<i>Suppuratio</i> tollit timorem recidivæ	132	<i>Theæ</i> infusum ad corpulentiam prodest	447
<i>Syracusane</i> & Italicæ mensæ lautiores sunt	422	<i>Thelesii</i> opinio de Mari, quod sit fons interioris Oceani in centro Terræ	161
		<i>Thomæ</i> Burnetii Angli de Statu Mundi antediluviano, & terræ intra cavernas scissione opinio	153
		<i>Tibicines</i> hæmoptoici facillè fiunt	362
		<i>Transpiratio</i> ut consideranda in senibus insensibilis saniores, sed debiliores reddit homines	431
T <i>Abaci</i> masticati usu peregrinantes famem & lassitudinem non sentiunt	312	<i>Transiberina</i> regio antiquitus habebat officinas sordidiores	308. 309
<i>Tabacopæi</i> vertiginosi	311	<i>Tributum</i> super urinam quare à Vespasiano impositum	305
<i>Tabaci</i> fumus pulmones exsiccat, & ad marasimum deducit	ibid.		<i>Triti-</i>

R E R U M & M A T E R I A R U M

<i>Triticum</i> cur pulverem semper à se dimittat	338. 339	<i>Vene</i> sectio quando infelix	95
<i>Triticum</i> non adeò longævum ut aliæ fruges	339	<i>Vene</i> sectiones præservatoriæ	450
<i>Triumviri</i> in Insula Labinii fluminis prope Mutinam horrendam proscriptionem firmarunt	159	<i>Veneris</i> usus commoda	429
<i>Typographi</i> imbecillitati visus obnoxii	383	<i>Veneris</i> usus sit modicus	ibid.
<i>Typographi</i> qui ad torcular exercentur in pleuritides, peripneumonias faciliè incurrunt	ibid.	<i>Venena</i> num particularem habeant cum variis corporis partibus antipathiam.	300
		<i>Venter</i> artium magister in <i>Præf.</i>	273
		<i>Venti</i> australes Mercurium in Barometro deprimunt	217. & 228
		<i>Venti</i> australes & Boreales quid præstent	108
		<i>Venti</i> Boreales Mercurium in Barometro attollunt	217. & 228
		<i>Venti</i> solis radios hebetant, nec discutiuntur vapores terrei, hinc aër inficitur	75
V <i>Aletudinarius</i> ad negotia publica ineptus est	408	<i>Venti</i> propriis qualitatibus aërem afficiunt	92
<i>Valetudinis</i> conservandæ regulæ quibus scriptæ?	409	<i>Ventriculus</i> Mari similis	488
<i>Vallis</i> Padusa à Mari Placentiam usque exportaregebatur	158	<i>Verminationis</i> causa	85
<i>Vallis</i> Padusa à M. Scauro in uberrimos campos traducta	ibid.	Curatio per Chinam Chinam	ibid.
<i>Vapores</i> , seu vaporosa effluvia num aërem leviores reddant inquiruntur	219. & seq.	<i>Vermes</i> quandoque excitant singultum	72
<i>Varia</i> strata in Puteorum profunditate varias eluviones diversis temporibus significant, nequaquam verò cataclysmum	159	<i>Vespillones</i> malignis febribus obnoxii	314
<i>Varia</i> ac diversa strata in montibus observantur	169	<i>Vespillonibus</i> parcè sanguis detrahendus	315
<i>Variole</i> ex Sanguinis stagnatione ab acido luxuriante	80	<i>Vespillones</i> raro senescunt	314
<i>Variole</i> post ingentem æstatis calorem erumpere solent	105	<i>Vesuvius</i> Mons eodem tempore duos torrentes peperit, unum ignis, alterum aquæ	163
<i>Venatio</i> & aucupium exercitii genus laboriosum	396	<i>Victus</i> simplicitas vitam longam efficit	419
<i>Venatio</i> exercitium inæquale	ibid.	regimen in senio	441
<i>Venatio</i> Principibus olim familiaris	426	Principum Sanitati adversatur	417
<i>Venationis</i> utilitas	ibid.	<i>Vigiliæ</i> nocturnæ nocent	431
<i>Venatio</i> varia morborum genera sibi adsciscit	397	<i>Vinacea</i> multum spiritus ardentis continent	327
<i>Venatoribus</i> qui ex arte quæstum sibi procurant cautè magna remedia administranda	ibid.	<i>Vina</i> cur Autumno faciliè acescant	83
<i>Vene</i> lacteæ ab Asellio inventæ	11	<i>Vini</i> abusus vitandus	424
<i>Vene</i> sectio agricolis repetita parum felix	365	<i>Vini</i> spiritus in paralyfi	98
<i>Vene</i> sectio in morbis castrensis suspecta	370	<i>Vini</i> spiritus rectificatio sine distillatione per alkalia infusa	329
		Demonstrat temulentiam fieri à vini parte sulphurea	330
		<i>Vina</i> recentia magis diuretica, quam vetera	331
		<i>Vina</i> generosa modicè sumpta arthriticis minus noxia, quàm vina tenuia largè epota	329
		<i>Vini</i> spiritus sanguini recenti permixtus non semper ebullitionem excitat	328
		<i>Vino</i> quid percolatio conferat?	425
		abutentes Principes	424
		<i>Vino-</i>	

INDEX RERUM & MATERIARUM.

<i>Vinorum</i> varietas vitanda	418	<i>Ulceribus</i> piscatorum aqua marina remedio est	
<i>Vinum</i> ethicum Aristoteli quid	424	& quam ob causam	367
<i>Vinum</i> magnum Cardiacum, & remedium		<i>Vocis</i> exercitatio quos morbos pariat	361
in quibusdam febribus	72	<i>Vocis</i> exercitatio, uti cantus, lectio, quo-	
<i>Vinum</i> in febribus ab acido optimum reme-		modo ex Hippocrate animum moveant	362
dium	84	<i>Vocis</i> asperatae remedia	ibid.
<i>Vinum</i> recens cur interdum quosdam recreet		<i>Vomitus</i> sanat febres intermittentes	82
à vino veteri afflicto	499	<i>Vota</i> publica pro Principibus de sanitate sunt	
<i>Vinum</i> sanguis terrae	331	nuncupanda	408
<i>Vinum</i> tenue acorem induit, ideo non bo-		<i>Vox</i> acuta unde	97
num	84	<i>Urbes</i> nullae, nec oppida erant propè Padum	
<i>Vinum</i> vetus Auctori vitae sobriae erat valde		usque ad mare infra Brixillum, cum apud	
hostile æstivis mensibus, novum verò val-		Scriptores nulla fit mentio	159
dè salubre	499	<i>Urbis</i> Venetiarum sola nunquam vidit truces	
<i>Viperina</i> medicamenta quando utilia	102.	hostium vultus, uti aliae urbes	492
	103	<i>Urinator</i> in fundo maris cur aquae pressionem	
<i>Viperæ</i> temperies	103	non sentiat	147
<i>Virginitatis</i> signum	429	<i>Urinæ</i> veteris usus ad purpureum colorem la-	
<i>Vis</i> consuetudinis ad ipsas quoque plantas ex-		nis conciliandum	302
tenditur	474	<i>Urina</i> epota mulieribus menses revocat	305
<i>Vita</i> longa à victus simplicitate	419	<i>Ustrina</i> cadaverum propè Ædes alienas vetita	
<i>Vita</i> sobria hominem præservat ab animi pas-			315
sionibus	479-480	<i>Usus</i> Chinæ Chinæ in larga dosi in Germania	
<i>Vitæ</i> sobrietas observari solita interdum vica-		adhibitus	133
ria Venæ sectionis	481	<i>Vulnera</i> in castris malignum aliquid habent	
<i>Vitra</i> colorata suos artifices necant	290	adjunctum	371
<i>Vitrarii</i> soli sapientes, qui ubi 40. an-		<i>Vulnera</i> parva percussiones leves in corpore	
num attigerint artem suam deserunt	289.	impuro per sæpe lethales	481
	290		

F I N I S.

30

